اردو دائرہ معارف اسلامیہ

زیر اہتمام

دانش گاہ پنجاب لاہور

شعبہ اُردو دائرہ معارف اسلامیہ، پنجاب یونیورسٹی، لاہور

besturdubooks.wordpress.com

اردو
دائرۂ معارفِ اسلامیّہ

زیرِ اہتمام

دانش گاہ پنجاب، لاہور

جلد ۲۴

اشاریہ

۱۴۱۴ھ/۱۹۹۳ء
طبع اول

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

ادارۂ تحریر

پروفیسر سید محمد امجد الطاف ، ایم اے (پنجاب)	رئیس ادارہ
پروفیسر مرزا مقبول بیگ بدخشانی ، ایم اے (پنجاب)	ایڈیٹر ★
شیخ نذیر حسین ، ایم اے (پنجاب)	ایڈیٹر
ڈاکٹر حافظ محمود الحسن عارف ، ایم اے، پی ایچ ڈی (پنجاب)	ایڈیٹر

★ وفات : ۲۲ مئی ۱۹۹۳ء

مجلس انتظامیہ

۱۔ لیفٹیننٹ جنرل (ریٹائرڈ) محمد صفدر ، ایم ایس سی ، وائس چانسلر دانش گاہ پنجاب (صدر مجلس)

۲۔ ڈاکٹر ذوالفقار علی ملک ، ایم اے (پنجاب) پی ایچ ڈی (کیمرج) ، پرو وائس چانسلر دانش گاہ پنجاب

۳۔ پروفیسر شیخ امتیاز علی، ایم اے، ایل ایل بی(علیگ) ایل ایل ایم (پنجاب) ، ایل ایل ایم(سٹنفرڈ)، سابق چیئرمین، یونیورسٹی گرانٹس کمیشن و وائس چانسلر، قائد اعظم یونیورسٹی ، اسلام آباد

۴۔ جسٹس (ریٹائرڈ) سردار محمد اقبال ، سابق محتسب وفاق ، حکومت پاکستان ، اسلام آباد

۵۔ سید بابر علی شاہ ، ۷۔ایف سی سی۔گلبرگ ، لاہور

۶۔ معتمد مالیات ، حکومت پنجاب ، لاہور (یا نمائندہ)

۷۔ معتمد تعلیم ، حکومت پنجاب ، لاہور (یا نمائندہ)

۸۔ ڈین کلیۂ علوم اسلامیہ و ادبیات شرقیہ ، دانش گاہ پنجاب ، لاہور

۹۔ ڈین کلیۂ سائنس ، دانش گاہ پنجاب ، لاہور

۱۰۔ ڈین کلیۂ قانون ، دانش گاہ پنجاب ، لاہور

۱۱۔ رجسٹرار ، دانش گاہ پنجاب ، لاہور

۱۲۔ خازن ، دانش گاہ پنجاب ، لاہور

۱۳۔ پروفیسر سید محمد امجد الطاف ، صدر شعبہ اردو دائرۂ معارف اسلامیہ (معتمد)

بار اول اکتوبر ۱۹۹۳ء

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

رموز و اختصارات

(۱)

کتب عربی و فارسی و ترکی وغیرہ اور ان کے تراجم اور بعض مخطوطات جن کے حوالے اس کتاب میں بکثرت آئے ہیں

آئین اکبری = ابوالفضل : آئین اکبری، Bibl. Indica

آئین اکبری، ترجمہ = ترجمۂ آئین اکبری از بلخمن Blochmann (جلد اوّل) و از Jarrett (جلد ۲ و ۳)، Bibl. Indica

اا = انسا ئیکلوپیڈیا او اسلام، انگریزی، طبع اوّل یا دوم، لائڈن

ابن الأبّار = کتاب تکملۃ الصّلۃ، طبع کودیرا F. Codera، میڈرڈ ۱۸۸۷ تا ۱۸۸۹ء (BAH V-VI)

ابن الأبّار: تکملۃ = M.Alarcóny C.A. González Palencia: *Apéndice a la adición Codera de Tecmila*، در *Misc. de estudios y textos árabes*، میڈرڈ ۱۹۱۵ء

ابن الأبّار، جلد اوّل = ابن الأبّار: تکملۃ الصّلۃ، *texte arabe d'après un ms. de Fès, tome I, complétant les deux vol. édités par F. Codera* بتصحیح A. Bel و محمّد بن شنب، الجزائر ۱۹۱۸ء

ابن الأثیر ۱ یا ۲ یا ۳ یا ۴ = طبع اوّل، کتاب الکامل، طبع ٹورنبرگ C. J. Tornberg، لائڈن ۱۸۵۱ تا ۱۸۷۶ء؛ طبع دوم و سوم، کتاب الکامل، طبع قاہرۃ ۱۳۰۱ھ؛ ۱۳۰۳ھ؛ طبع چہارم، کتاب الکامل، طبع قاہرۃ ۱۳۴۸ھ، ۹ جلد

ابن الأثیر، ترجمۂ فانیان = *Annales du Maghreb et de l'Espagne*، ترجمہ از فانیان E. Fagnan، الجزائر ۱۹۰۱ء

ابن بَشْکُوال = کتاب الصّلۃ فی اخبار ائمّۃ الأندلس، طبع کودیرا F. Codera، میڈرڈ ۱۸۸۳ء (BAH II)

ابن بطّوطۃ = تحفۃ النّظّار الخ مع ترجمہ از C. Defrémery اور B. R. Sanguinetti، ۴ جلد، پیرس ۱۸۵۳ تا ۱۸۵۸ء

ابن تَغْری بِرْدی = النّجوم الزاہرۃ فی مُلوک مصر و القاہرۃ، طبع پوپر W. Popper، برکلے و لائڈن ۱۹۰۸ تا ۱۹۳۶ء

ابن تَغْری بِرْدی؛ قاہرۃ = وہی کتاب، طبع قاہرۃ ۱۳۴۸ھ ببعد

ابن حَوْقل = کتاب صورۃ الأرض، طبع کرامرز J.H. Kramers، لائڈن ۱۹۳۸ - ۱۹۳۹ء (BGA II, 2nd edition)

ابن خُرّداذبہ = المَسالک و المَمالک، طبع ڈ خویہ M.J. de Goeje، لائڈن ۱۸۸۹ء (BGA VI)

ابن خَلْدُون : عِبَر = کتاب العِبَر و دیوان المُبتدأ و الخَبَر الخ، بولاق ۱۲۸۴ھ

ابن خَلْدُون : مقدّمۃ = *Prolégomènes d'Ebn Khaldoun*، طبع کاترمیئر E. Quatremère، پیرس ۱۸۵۸ تا ۱۸۶۸ء (*Notices et Extraits XVI-XVIII*)

ابن خَلْدُون : مقدّمۃ، ترجمۂ دیسلان = *Prolégomènes d'Ibn Khaldoun*، ترجمہ و حواشی از دیسلان M. de Slane، پیرس ۱۸۶۳ تا ۱۸۶۸ء (طبع ثانی ۱۹۳۴ تا ۱۹۳۸ء)

ابن خَلْدُون : مقدّمۃ، ترجمہ روزنتھال = *The Muqaddimah*، ترجمہ از Franz Rosenthal، ۳ جلد، لنڈن ۱۹۵۸ء

ابن خَلّکان = وَفَیات الأعْیان و اَنْباء اَبْناء الزّمان، طبع وُسْٹِنفِلْڈ F. Wüstenfeld، گوٹنگن ۱۸۳۵ تا ۱۸۵۰ء (حوالے شمارِ تراجم کے اعتبار سے دیے گئے ہیں)

ابن خلّکان، بولاق = وہی کتاب، بولاق ۱۲۷۵ھ

ابن خلّکان، قاہرۃ = وہی کتاب، قاہرۃ ۱۳۱۰ھ

ابن خلّکان، ترجمۂ دیسلان = *Biographical Dictionary*، ترجمہ از دیسلان M. de Slane، ۴ جلد، پیرس ۱۸۴۳ تا ۱۸۷۱ء

ابن رُسْتہ = الأعلاق النّفیسۃ، طبع ڈ خویہ، لائڈن ۱۸۹۱-۱۸۹۲ء (BGA VII)

ابن رُستہ، ویت = *Les Atours précieux*، ترجمہ از G.Wiet، قاہرۃ ۱۹۵۵ء

ابن سَعْد = کتاب الطبقات الکبیر، طبع زخاؤ H. Sachau وغیرہ، لائڈن ۱۹۰۴ تا ۱۹۴۰ء

ابن العذاری = کتاب البَیان المُغْرب، طبع کولن G.S. Colin و لیوی پروونسال E. Lévi-Provençal، لائڈن ۱۹۴۸ تا ۱۹۵۱ء، جلد سوم، طبع لیوی پروونسال، پیرس ۱۹۳۰ء

ابن العماد : شَذَرات = شَذَرات الذّہب فی أخبار من ذَہب، قاہرۃ ۱۳۵۰ - ۱۳۵۱ھ (سنین وفیات کے اعتبار سے

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

حوالے دیے گئے ہیں)

ابن الفقیہ = مختصر کتاب البلدان، طبع ڈ خویہ، لائڈن ۱۸۸۶ء (BGA V)

ابن قتیبہ : شعر = کتاب الشعر و الشعراء، طبع ڈ خویہ، لائڈن ۱۹۰۲-۱۹۰۴ء

ابن قتیبہ : معارف = کتاب المعارف، طبع وسٹنفلڈ، گوٹنگن ۱۸۵۰ء

ابن ہشام = کتاب سیرۃ رسول اللہ، طبع وسٹنفلڈ، گوٹنگن ۱۸۵۸-۱۸۶۰ء

ابو الفداء : تقویم = تقویم البلدان، طبع رینو J.-T. Reinaud و دیسلان M. de Slane، پیرس ۱۸۴۰ء

ابوالفداء : تقویم، ترجمہ = *Géographie d'Aboulféda, traduite de l'arabe en français* ج i و ii / ۱ از رینو، پیرس ۱۸۴۸ء؛ ج ii / ۲ از St. Guyard، ۱۸۸۳ء

الإدریسی : المغرب = *Description de l'Afrique et de l'Espagne* طبع ڈوزی R. Dozy و ڈ خویہ، لائڈن ۱۸۶۶ء

الادریسی، ترجمہ جوبار = *Géographie d'Édrisi*، ترجمہ از جوبار P. A. Jaubert، ۲ جلد، پیرس ۱۸۳۶-۱۸۴۰ء

الإستیعاب = ابن عبدالبرّ : الاستیعاب، ۲ جلد، حیدرآباد ۱۳۱۸-۱۳۱۹ھ

الاشتقاق = ابن دُرید : الاشتقاق، طبع وسٹنفلڈ، گوٹنگن ۱۸۵۴ء (طبع اناستاتیک)

الاصابۃ = ابن حجر العسقلانی: الاصابۃ، ۴ جلد، کلکتہ ۱۸۵۶-۱۸۷۳ء

الإصطخری = المسالک و الممالک، طبع ڈ خویہ، لائڈن ۱۸۷۰ء (BGA I) اور طبع دوم (نقل طبع اوّل) ۱۹۲۷ء

الأغانی ۱ یا ۲ یا ۳ = ابوالفرج الإصفہانی : الأغانی، طبع اوّل، بولاق ۱۲۸۵ھ؛ طبع دوم، قاہرۃ ۱۳۲۳ھ؛ طبع سوم، قاہرۃ ۱۳۴۵ھ ببعد (طباعت جاری)

الأغانی، برونو = کتاب الأغانی کی اکیسویں جلد، طبع برونو R. E. Brünnow، لائڈن ۱۸۸۸ء / ۱۳۰۶ھ

الأنباری : نزھۃ = نزھۃ الألبّاء فی طبقات الأدباء، قاہرۃ ۱۲۹۴ھ

بادشاہ نامہ = عبدالحمید لاہوری : بادشاہ نامہ، Bibl. Indica

بدایونی = منتخب التواریخ، Bibl. Indica

برنی = ضیاء برنی : تاریخ فیروز شاہی، Bibl. Indica

البغدادی : الفرق = الفرق بین الفرق، طبع محمد بدر، قاہرۃ ۱۳۲۸ھ/۱۹۱۰ء

البلاذری : أنساب = أنساب الأشراف، ج ۴ و ۵، طبع شلوسنگر M. Schlössinger و گوائٹین S. D. F. Goitein، بیت المقدس (یروشلم) ۱۹۳۶ تا ۱۹۳۸ء

البلاذری : أنساب، ج ۱ = أنساب الأشراف، ج ۱، طبع محمد حمیداللہ، قاہرۃ ۱۹۵۹ء؛ مخطوطۃ جدیدۃ من انساب الاشراف، در مجلّۂ معہد المخطوطات العربیۃ، ج ۶، ۱۹۶۰ء (زیادات از نسخۂ رباط و معارضہ دو مخطوطہ و تصحیحات)

البلاذری : فتوح = فتوح البلدان، طبع ڈ خویہ، لائڈن ۱۸۶۶ء

بیہقی : تاریخ بیہق = ابوالحسن علی بن زید البیہقی تاریخ بیہق، طبع احمد بہمنیار، تہران ۱۳۱۷ ش

بیہقی : تتمّۃ = ابوالحسن علی بن زید البیہقی تتمّۃ صوان الحکمۃ، طبع محمد شفیع، لاہور ۱۹۳۵ء

بیہقی، ابوالفضل = ابوالفضل بیہقی : تاریخ مسعودی Bibl. Indica

تاج العروس = محمد مرتضی بن محمد الزّبیدی : تاج العروس،

تاریخ بغداد = الخطیب البغدادی : تاریخ بغداد، ۱۴ مجلدات، قاہرۃ ۱۳۴۹ھ/۱۹۳۱ء

تاریخ دمشق = ابن عساکر: تاریخ دمشق، ۷ جلد، دمشق ۱۳۲۹ تا ۱۳۵۱ھ/۱۹۱۱ تا ۱۹۳۱ء

تاریخ العراق = عبّاس العزّاوی، تاریخ العراق، ۵ جلد، بغداد، ۱۹۳۹ تا ۱۹۵۴ء

تاریخ گزیدہ = حمد اللہ مستوفی القزوینی : تاریخ گزیدہ، طبع فاکسمیل از براؤن E. G. Browne، لائڈن و لنڈن ۱۹۱۰ء

تہذیب = ابن حجر العسقلانی: تہذیب التہذیب، ۱۲ مجلدات، حیدر آباد ۱۳۲۵ تا ۱۳۲۷ھ/۱۹۰۷ تا ۱۹۰۹ء

توزک جہانگیری = طبع سیّد احمد خان، علی گڑھ ۱۲۸۱ھ/۱۸۶۴ء

الثعالبی : یتیمۃ = یتیمۃ الدّھر فی محاسن اھل العصر، دمشق ۱۳۰۴ھ

الثعالبی : یتیمۃ، قاہرۃ = وہی کتاب، قاہرۃ ۱۹۳۴ء

جوینی = تاریخ جہان گشای، طبع محمد قزوینی، لائڈن ۱۹۰۶ تا ۱۹۳۷ء (GMS XVI)

جوینی، ترجمہ بوائل = *The History of the World-conqueror*، ترجمہ از بوائل J. A. Boyle، ۲ جلد، مانچسٹر ۱۹۵۸ء

حاجی خلیفہ: جہان نما = استانبول ۱۱۴۵ھ/۱۷۳۲ء

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

حاجی خلیفه = کَشْف الظُّنون، طبع محمّد شرف الدین یَالْتْقایا S. Yaltkaya و محمد رفعت بیلگه الکلیسلی Kilisli Rifat Bilge، استانبول ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۳ء

حاجی خلیفه، طبع فلوگل = کَشْف الظُّنون، نشر فلوگل Gustavus Flügel، لیپزگ ۱۸۳۵ تا ۱۸۵۸ء

حاجی خلیفه : کشف = کشف الظنون، ۲ جلد، استانبول ۱۳۱۰ تا ۱۳۱۱ھ

حُدود العالَم = *The Regions of the World*، ترجمه از مِنورسکی V. Minorsky، لنڈن ۱۹۳۷ء (GMS N.S. XI)

حمد اللہ مُستوفی : نُزْهَة = نُزْهَة القُلُوب، طبع لیسٹرینج، لائڈن ۱۹۱۳ تا ۱۹۱۹ء (GMS XXIII)

خافی خان = خافی خان : منتخب اللباب، Bibl. Indica

خواند امیر = حَبیب السِیَر، (۱) تہران ۱۲۷۱ھ [(۲) بمبئی ۱۲۷۳ھ/۱۸۵۷ء]

الدرر الکامنة = ابن حجر العسقلانی : الدُّرَر الکامنة، حیدر آباد ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۰ھ

دستور الوزراء = غیاث الدین بن همام الدین معروف بخواند امیر : دَستور الوُزَراء، طبع سعید نفیسی، تہران ۱۳۱۷ھ

الدَمِیْری = حَیَوة الحَیَوان (کتاب کے مقالات کے عنوانوں کے مطابق حوالے دیے گئے ہیں)

دولت شاه = تذکرة الشعراء، طبع براؤن، لنڈن و لائڈن ۱۹۰۱ء

ذهبی : حُفّاظ = الذَّهَبی : تَذْکرة الحُفّاظ، ۴ جلد، حیدر آباد ۱۳۱۵ھ

رحمان علی = تذکرهٔ علمائے هند، لکھنئو ۱۹۱۴ء

روضات الجنّات = محمّد باقر خوانساری : رَوضات الجنّات، طہران ۱۳۰۶ھ

زامباور، عربی = عربی ترجمه از محمّد حسن و حسن احمد محمود، ۲ جلد، قاهرة ۱۹۵۱ تا ۱۹۵۲ء

زُبدة = حافظ ابرو : زُبدة التواریخ، فقط وہ حصّه جو زبدة التواریخ بایسُنغُری کہلاتا ہے، جلد ۴، جمله ۱، از ۷۶۳ تا ۸۰۷ھ، نسخهٔ کتابخانهٔ فاتح استانبول (اس نسخے کے کوائف کے لیے رک به Felix Tauer : *Les Manuscrits Persans, Historiques des Bibliotheques des Stanboul, No. 38*، نقل میکروفیلمی در کتابخانهٔ دانش گاه پنجاب

السُبکی = طبقات الشافعیة، ۶ مجلدات، قاهرة ۱۳۲۴ھ

سِجِلِّ عُثمانی = محمد ثریا : سِجِلِّ عثمانی، استانبول ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۶ھ

سَرْکیس = سرکیس : مُعْجم المطبوعات العربیة، قاهرة ۱۹۲۸ تا ۱۹۳۱ء

السَمْعانی = السَمْعانی : الأنساب، طبع عکسی باعتناء مرجلیوث D.S. Margoliouth، لائڈن ۱۹۱۲ء (GMS XX)

السُیُوطی : بُغْیَة = بُغْیَة الوُعاة، قاهرة ۱۳۲۶ھ

الشَهْرَسْتانی = المِلَل و النِحَل، طبع کیورٹن W. Cureton لنڈن ۱۸۴۶ء

الضَبّی = بُغْیَة المُلْتَمِس فی تاریخ رجال اهل الأنْدَلُس، طبع کودیرا Codera و ریبیره J. Ribera، میڈرڈ ۱۸۸۵ء (BAH III)

الضَوء اللامع = السَخاوی : الضَوء اللامع، ۱۲ جلد، قاهرة ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۵ھ

الطَبَری = تاریخ الرُسُل و المُلُوک، طبع ڈ خویه وغیره، لائڈن ۱۸۷۹ تا ۱۹۰۱ء

طبقات اکبری = نظام الدین احمد بن محمد مقیم هروی، Bibl. Indica

طبقات ناصری ۱ و ۲ = منهاج سراج جُوْزجانی : طبقات ناصری، (۱) Bibl. Indica (۲) طبع آقای عبدالحی حبیبی، کوئٹه ۱۹۴۹ء و لاهور ۱۹۵۴ء، ۲ جلد

عثمان لی مؤلّف لری = بروسه لی محمد طاهر : عثمانلی مؤلّفلری، استانبول ۱۳۳۳ھ

عَفیف = شمس سراج عفیف : تاریخ فیروز شاهی، Bibl. Indica

العِقْد الفَرید = ابن عبد ربّه : العِقْد الفَرید، قاهرة ۱۳۲۱ھ و طباعات دیگر، حسب تصریح در حواله

علی جَوَاد = ممالک عثمانییّن تاریخ و جغرافیا لغاتی، استانبول ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۷ھ/ ۱۸۹۵ تا ۱۸۹۹ء

عَمل صالح = محمد صالح کنبو : عمل صالح، Bibl. Indica

عُنصُری = دیوان حکیم عنصری، تہران، بلا تاریخ

عُنصُری ۲ = دیوان حکیم عنصری، تہران ۱۳۶۳ش

عوفی : لُباب = لباب الالباب، طبع براؤن، لنڈن و لائڈن ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۶ء

عیون الأنباء = طبع مُلّر A. Müller، قاهرة ۱۲۹۹ھ/ ۱۸۸۲ء

غلام سرور، مفتی : خزینة الاصفیاء، لاهور ۱۲۸۳ھ

غوثی مانڈوی : گلزار ابرار : ترجمهٔ اردو موسوم به اذکار ابرار، آگره ۱۳۲۶ھ

فرخی = دیوان حکیم فرخی سیستانی، تصحیح عبدالرسولی، تہران آبان ۱۲۱۱ش

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

فِرِشته=محمّد قاسم فِرِشته : گلشن ابراهیمی، طبع سنگی، بمبئی ۱۸۳۲ء

فرهنگ = فرهنگ جغرافیای ایران، از انتشارات دایرهٔ جغرافیائی ستاد ارتش ۱۳۲۸ تا ۱۳۲۹ش

فرهنگ آنند راج = منشی محمد بادشاه : فرهنگ آنند راج، ۳ جلد، لکهنئو ۱۸۸۹ تا ۱۸۹۴ء

فقیر محمّد : حدائق الحنفیة، لکهنئو ۱۹۰۶ء

فلٹن و لنگز = Alexander S. Fulton and Matrin Lings : *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*، لنڈن ۱۹۵۹ء

فِهرست = ابن النّدیم : کتاب الفهرست، طبع فلوگل، لیپزگ ۱۸۷۱ تا ۱۸۷۲ء

ابن القِفطی = تأریخ الحکماء، نشر جے. لِپّرٹ J. Lippert، لیپزگ ۱۹۰۳ء

الکُتُبی : فوات = ابن شاکر الکُتُبی : فَوات الوَفَیات، بولاق ۱۲۹۹ھ

کمال الدین عبدالرزاق سمرقندی: مطلع، ادرنه = مطلع سعدین، نسخهٔ جامع سلیمیه، ادرنه، نقل میکروفیلمی در کتابخانهٔ محمّد شفیع لاهوری

گُزیده = تأریخ گُزیده

لسان العرب = ابن منظور : لسان العرب، ۲۰ جلد، قاهرة ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۸ھ

مآثرالأُمَراء = شاه نواز خان : مآثرالأُمَراء، Bibl. Indica

مجالس المؤمنین = نورالله شوستری : مَجالس المؤمنین، تهران ۱۲۹۹ھ

محمّد حسین : مخزن الادویة، مع تحفة المومنین، شاهدره دلهائی ۱۲۷۸ھ

مرآة احمدی = علی محمّد خان : مرآة احمدی، کلکته ۱۹۳۰ء

مرآة الجنان = الیافعی : مرآة الجنان، ۴ جلد، حیدرآباد ۱۳۳۹ھ

مرآة الزمان = سبط ابن الجوزی : مرآة الزمان، حیدرآباد ۱۹۵۱ء

مسعود کیهان = جغرافیای مفصّل ایران، ۲ جلد، تهران ۱۳۱۰ و ۱۳۱۱ش

مسعودی : مُروج = مُروج الذهب، طبع باربیه د مینار و پاوه د کُورتَیّ، پیرس ۱۸۶۱ تا ۱۸۷۷ء

مسعودی : التنبیه = کتاب التّنبیه و الإشراف، طبع دُ خویه، لائڈن ۱۸۹۴ء (BGA VIII)

مطلع (سمرقندی) = کمال الدین عبدالرزاق سمرقندی : مطلع سعدین، جلد ۱ و ۲، طبع لاهور ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۹ء

مطلع، کیمبرج = وهی کتاب، نسخهٔ کرائسٹ کالج کیمبرج، نقل فوٹو سٹاٹ، در کتابخانهٔ دانشگاه پنجاب

المَقْدِسی = احسن التَقاسیم فی معرفة الأقالیم، طبع دُ خویه، لائڈن ۱۸۷۷ء (BGA III)

المَقّری : *Analectes* = نَفح الطِیب فی غُصن الأندَلُس الرَّطِیب، *Analectes sur l'histoire et la littérature des Arabes de l' Espagne*، لائڈن ۱۸۵۵ تا ۱۸۶۱ء

المَقّری، بولاق = وهی کتاب، بولاق ۱۲۷۹ھ/۱۸۶۲ء

منجّم باشی = صحائف الأخبار، استانبول ۱۲۸۵ھ

میر خواند = رَوضة الصّفاء، بمبئی ۱۲۶۶ھ/۱۸۴۹ء

نُزهة الخواطر = حکیم عبدالحی : نزهة الخواطر، حیدر آباد ۱۹۴۷ء (طباعت جاری)

نسب = مصعب الزبیری : نسب قریش، طبع لیوی پروونسال، قاهرة ۱۹۵۳ء

نظام شامی = نظام الدین شامی : ظفر نامه، جلد اوّل، طبع فیلکس تاور Felix Tauer، بیروت ۱۹۳۷ء

الوافی = الصّفدی : الوافی بالوفیات، ج ۱، طبع رِٹّر Ritter، استانبول ۱۹۳۱ء؛ ج ۲ و ۳، طبع ڈیڈرنگ Dedering، استانبول ۱۹۴۹ و ۱۹۵۳ء

الهَمْدانی = صفة جزیرة العرب، طبع مُلّر D.H. Müller، لائڈن ۱۸۸۴ تا ۱۸۹۱ء

یاقوت = مُعْجَم البُلْدان، طبع وُسٹِنفِلْڈ، لیپزگ ۱۸۶۶ تا ۱۸۷۳ء (طبع اناستاتیک، ۱۹۲۴ء)

یاقوت : إرشاد (یا ادباء) = إرشاد الأریب الی مَعْرِفة الأدیب، طبع مرجلیوث، لائڈن ۱۹۰۷ تا ۱۹۲۷ء (GMS VI)؛ معجم الادباء (طبع اناستاتیک، قاهرة ۱۹۳۶ تا ۱۹۳۸ء

یعقوبی = تأریخ، طبع هوتسما M. Th. Houtsma، لائڈن ۱۸۸۳ء

یعقوبی : بُلْدان = طبع دُ خویه، لائڈن ۱۸۹۲ء (BGA VII)

یعقوبی، ویت = *Ya'qūbī. Les Pays*، ترجمه از G. Wiet، قاهرة ۱۹۳۷ء

زیادات

س ی ب، ۶۰ = The Statesman's Year-Book 1960, London, 1960.

وٹکر، ۶۱ = Whitaker—1961, London 1961.

شفیعیة = (مخطوطات) کتابخانهٔ محمد شفیع لاهوری

www.besturdubooks.wordpress.com

کتب انگریزی، فرانسیسی، جرمن، جدید ترکی وغیرہ جن کے حوالے اس کتاب میں بکثرت آئے ہیں

besturdubooks.wordpress.com

Al-Aghānī, Tables = *Tables alphabétiques du Kitāb al-aghānī*, rédigées par I. Guidi, Leiden 1900

Babinger = F. Babinger, *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke*, 1st ed., Leiden 1927

Barkan, *Kanunlar* = Ömer Lûtfi Barkan, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı Imparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esaxları, I. Kanunlar*, Istanbul 1943

Barthold, *Turkestan* = W. Barthold, *Turkestan down to the Mongol Invasion*, London 1928 (GMS, N.S. V)

Barthold, *Turkestan*^{2} = the same, 2nd edition, London 1958

Blachère, *Litt.* = R. Blachère, *Histoire de la Littérature arabe*, i, Paris 1952

Brockelmann, I, II = C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, zweite den Supplement-bänden angepasste Auflage, Leiden 1943-1949

Brockelmann, S I, II, III = *G. d. A. L.*, Erster (Zweiter, Dritter) Supplementband, Leiden 1937-42

Browne, i = E. G. Browne, *A Literary History of Persia, from the earliest times until Firdawsi*, London 1902

Browne, ii = *A Literary History of Persia, from Firdawsi to Sa'di*, London 1908

Browne, iii = *A History of Persian Literature under Tartar Dominion*, Cambridge 1920

Browne, iv = *A History of Persian Literature in Modern Times*, Cambridge 1924

Caetani, *Annali* = L. Caetani, *Annali dell'Islam*, Milano 1905-26

Chauvin, *Bibliographie* = V. Chauvin, *Bibliographie des ouvrages arabes et relatifs aux Arabes*, Lille 1892

Dorn, *Quellen* = B. Dorn, *Muhammedanische Quellen zur Geschichte der südlichen Küstenländer des Kaspischen Meeres*, St. Petersburg 1850-58

Dozy, *Notices* = R. Dozy, *Notices sur quelques manuscrits arabes*, Leiden 1847-51

Dozy, *Recherches*^{3} = *Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne pendant le moyen-âge*, 3rd ed., Paris-Leiden 1881

Dozy, *Suppl.* = R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, 2nd. ed., Leiden-Paris 1927

Fagnan, *Extraits* = E. Fagnan, *Extraits inédits relatifs au Maghreb*, Alger 1924

Gesch. des Qor = Th. Nöldeke, *Geschichte des Qorans*, new edition by F. Schwally, G. Bergsträsser and O. Pretzl, 3 vols., Leipzig 1909-38

Gibb, *Ottoman Poetry* = E. J. W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, London 1900-09

Gibb-Bowen = H. A. R. Gibb and Harold Bowen, *Islamic Society and the West*, London 1950-57

Goldziher, *Muh. St.* = I. Goldziher, *Muhammedanische Studien*, 2 vols., Halle 1888-90

Goldziher, *Vorlesungen* = I. Goldziher, *Vorlesungen über den Islam*, Heidelberg 1910

Goldziher, *Vorlesungen*^{2} = 2nd ed., Heidelberg 1925

Goldziher, *Dogme* = *Le dogme et la loi de l'islam*, trad. J. Arin, Paris 1920

Hammer-Purgstall, *GOR* = J. von Hammer (-Purgstall), *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest 1828-35

Hammer-Purgstall, *GOR*^{2} = the same, 2nd ed., Pest 1840

Hammer-Purgstall, *Histoire* = the same, trans. by J. J. Hellert, 18 vol., Bellizard (etc.), Paris (etc.), 1835-43

Hammer-Purgstall, *Staatsverfassung* = J. von Hammer, *Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, 2 vols., Vienna 1815

Houtsma, *Recueil* = M. Th. Houtsma, *Recueil des textes relatifs à l'histoire des Seldjoucides*, Leiden 1886-1902

Juynboll, *Handbuch* = Th. W. Juynboll, *Handbuch des islāmischen Gesetzes*, Leiden 1910

Juynboll, *Handleiding* = *Handleiding tot de kennis der mohammedaansche wet*, 3d ed., Leiden 1925

Lane = E. W. Lane, *An Arabic-English Lexicon*, London 1863-93 (reprint New York 1955-56)

Lane-Poole, *Cat.* = S. Lane-Poole, *Catalogue of*

www.besturdubooks.wordpress.com

Oriental Coins in the British Museum, 1877-90

Lavoix, *Cat.* = H. Lavoix, *Catalogue des Monnaies Musulmanes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1887-96

Le Strange = G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, 2nd ed., Cambridge 1930

Le Strange, *Baghdad* = G. Le Strange, *Baghdad during the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924

Le Strange, *Palestine* = G. Le Strange, *Palestine under the Moslems*, London 1890

Lévi-Provençal, *Hist. Esp. Mus.* = E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, nouv. éd., Leiden-Paris 1950-53, 3 vols.

Lévi-Provençal, *Hist. Chorfa* = E. Lévi-Provençal, *Les Historiens des Chorfa*, Paris 1922

Maspero-Wiet, *Matériaux* = J. Maspéro et G. Wiet, *Matériaux pour servir à la Géographie de l'Egypte*, Le Caire 1914 (*MIFAO* XXXVI)

Mayer, *Architects* = L.A.Mayer, *Islamic Architects and their Works*, Geneva 1956

Mayer, *Astrolabists* = L. A. Mayer, *Islamic Astrolabists and their Works*, Geneva 1958

Mayer, *Metalworkers* = L. A. Mayer, *Islamic metalworkers and their Works*, Geneva 1959

Mayer, *Woodcarvers* = L. A. Mayer, *Islamic Woodcarvers and their Works*, Geneva 1958

Mez, *Renaissance* = A. Mez, *Die Renaissance des Islams*, Heidelberg 1922 ; Spanish translation by S. Vila, Madrid-Granada 1936

Mez, *Renaissance*, Eng. tr. = A. Mez, *The Renaissance of Islam*, Translated into English by Salahuddin Khuda Bukhsh and D. S. Margoliouth, London 1937

Nallino, *Scritti* = C. A. Nallino, *Raccolta di Scritti editi e inediti*, Rome 1939-48

Pakalın = Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih seyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 vols., Istanbul 1946 ff.

Pauly-Wissowa = *Realenzyklopaedie des klassischen Altertums*

Pearson = J. D. Pearson, *Index Islamicus*, Cambridge 1958

Pons Boigues = *Ensayo bio-bibliográfico sobre los historiadores y geógrafos arábigo-españoles*, Madrid 1898

Santillana, *Istituzioni* = D. Santillana, *Istituzioni di diritto musulmano malichita*, Rome 1926-38

Schlimmer = John L. Schlimmer, *Terminologie medico-Pharmaceutique et Anthropologique*, Tehran 1874

Schwarz, *Iran* = P. Schwarz, *Iran im Mittelalter nach den arabischen Geographen*, Leipzig 1896

Smith = W. Smith, *A Classical Dictionary of Biography, Mythology and Geography*, London 1853

Snouck Hurgronje, *Verspr. Geschr.* = C. Snouck Hurgronje, *Verspreide Geschriften*, Bonn-Leipzig-Leiden 1923-27

Sources inéd. = Henri de Castries, *Sources inédites de l'histoire du Maroc*, Paris 1905-; 2nd. Series, Paris 1922-

Spuler, *Horde* = B. Spuler, *Die Goldene Horde*, Leipzig 1943

Spuler, *Iran* = B. Spuler, *Iran in früh-islamischer Zeit*, Wiesbaden 1952

Spuler, *Mongolen*^{2} = B. Spuler, *Die Mongolen in Iran*, 2nd. ed., Berlin 1955

SNR = Stephan and Naudy Ronart, *Concise Encyclopaedia of Arabic Civilization*, Djambatan-Amsterdam 1959

Storey = C. A. Storey, *Persian Literature : a bio-bibliographical survey*, London 1927

Survey of Persian Art = ed. by A. U. Pope, Oxford 1938

Suter = H. Suter, *Die Mathematiker und Astronomen der Araber und ihre Werke*, Leipzig 1900

Taeschner, *Wegenetz* = F. Taeschner, *Die Verkehrslage und das Wegenetz Anatoliens im Wandel der Zeiten*, Gotha 1926

Tomaschek = W. Tomaschek, *Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter*, Vienna 1891

Weil, *Chalifen* = G. Weil, *Geschichte der Chalifen*, Mannheim-Stuttgart 1846-82

Wensinck, *Handbook* = A. J. Wensinck, *A Handbook of Early Muhammadan Tradition*, Leiden 1927

Zambaur = E. de Zambaur, *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam*, Hanover 1927 (anastatic reprint Bad Pyrmont 1955)

Zinkeisen = J. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, Gotha 1840-83

Zubaid Ahmad : *The Contribution of India to Arabic Literature*, Allahabad 1948 (?)

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

(ج)

مجلات، سلسلہ ہای کتب(۱) وغیرہ جن کے حوالے اس کتاب میں بکثرت آئے ہیں

AB = Archives Berbères
Abh. G. W. Gött. = Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen
Abh. K. M. = Abhandlungen f. d. Kunde des Morgenlandes
Abh. Pr. Ak. W. = Abhandlungen d. preuss. Akad. d. Wiss.
Afr. Fr. = Bulletin du Comité de l'Afrique française
Afr. Fr. RC = Bulletin du Com. de l'Afr. franç., Renseignements Coloniaux
AIÉO Alger = Annales de l'Institut d' Études Orientales de l'Université d'Alger
AIUON = Annali dell' Istituto Univ. Orient. di Napoli
AM = Archives marocaines
And. = Al-Andalus
Anth. = Anthropos
Anz. Wien = Anzeiger der philos.-histor. Kl. d. Ak. der Wiss. Wien
AO = Acta Orientalia
Arab. = Arabica
ArO = Archiv Orientální
ARW = Archiv für Religionswissenschaft
ASI = Archaelogical Survey of India
ASI, NIS = the same, New Imperial Series
ASI, AR = the same, Annual Reports
AÜDTCFD = Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafia Fakültesi Dergisi
As. Fr. B. = Bulletin du Comité de l'Asie française
BAH = Bibliotheca Arabico-Hispana
BASOR = Bulletin of the American School of Oriental Research
Bell. = Türk Tarih Kurumu Belleten
BFac. Ar. = Bulletin of the Faculty of Arts of the Egyptian University
BÉt. Or. = Bulletin d'Études Orientales de l'Institut Français de Damas
BGA = Bibliotheca geographorum arabicorum
BIE—Bulletin de l'Institut Egyptien
BIFAO = Bulletin de l'Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire
BIS = Bibliotheca Indica series
BRAH—Boletín de la Real Academia de la Historia de España
BSE = Bol'shaya Sovetskaya Éntsiklopediya (Large Soviet Encyclopaedia) 1st ed.
BSE[2] = the same, 2nd ed.
BSL(P) = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris
BSO(A)S = Bulletin of the School of Oriental (and African) Studies
BTLV = Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde (van Ned.-Indië)
BZ = Byzantinische Zeitschrift
COC = Cahiers de l'Orient contemporain
CT = Cahiers de Tunisie
EI[1] = *Encyclopaedia of Islam*, 1st edition
EI[II] = *Encyclopaedia of Islam*, 2nd edition
EIM = Epigraphia Indo-Moslemica
ERE = Encyclopaedia of Religion and Ethics
GGA = Göttinger Gelehrte Anzeigen
GJ = Geographical Journal
GMS = Gibb Memorial Series
Gr. I. Ph. = Grundriss der Iranischen Philologie
GSAI = Giornale della Soc. Asiatica Italiana
Hesp. = Hespéris
IA = Islâm Ansiklopedisi
IBLA = Revue de l'Institut des Belles Lettres Arabes, Tunis
IC = Islamic Culture
IFD = Ilahiyat Fakültesi Dergesi
IG = Indische Gids
IHQ = Indian Historical Quarterly
IQ = The Islamic Quarterly
IRM = International Review of Missions
Isl. = Der Islam
JA = Journal Asiatique
JAfr. S. = Journal of the African Society
JAOS = Journal of the American Oriental Society
JAnthr. I = Journal of the Anthropological Institute
JBBRAS = Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society
JE = Jewish Encyclopaedia
JESHO = Journal of the Economic and Social

(۱) انہیں رومن حروف میں لکھا گیا ہے۔

besturdubooks.wordpress.com
www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

History of the Orient

JNES = *Journal of Near Eastern Studies*

J Pak. H.S. = *Journal of the Pakistan Historical Society*

JPHS = *Journal of the Punjab Historical Society*

JQR = *Jewish Quarterly Review*

JRAS = *Journal of the Royal Asiatic Society*

J(R)ASB = *Journal and Proceedings of the (Royal) Asiatic Society of Bengal*

J(R) Num. S = *Journal of the (Royal) Numismatic Society*

JRGeog. S = *Journal of the Royal Geographical Society*

JSFO = *Journal de la Société Finno-ougrienne*

JSS = *Journal of Semitic Studies*

KCA = *Körösi Csoma Archivum*

KS = *Keleti Szemle* (Revue orientale)

KSIE = *Kratkie Soobshčeniya Instituta Étnografiy* (Short Communications of the Institute of Ethnography)

LE = *Literaturnaya Éntsiklopediya* (Literary Encyclopaedia)

Mash. = *Al-Mashrik*

MDOG = *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft*

MDPV = *Mitteilungen und Nachr. des Deutschen Palästina-Vereins*

MEA = *Middle Eastern Affairs*

MEJ = *Middle East Journal*

MFOB = *Mélanges de la Faculté Orientale de Beyrouth*

MGG Wien = *Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in Wien*

MGMN = *Mitt. z. Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*

MGWJ = *Monatsschrift. f. d. Geschichte u. Wissenschaft des Judentums*

MI = *Mir Islama*

MIDEO = *Mélanges de l'Institut Dominicain d' Études Orientales du Caire*

MIE = *Mémoires de l'Institut Égyptien*

MIFAO = *Mémoires publiés par les membres de l'Inst. Franç. d'Archéologie Orientale du Caire.*

MVAG = *Mitteilungen der Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft*

MMAF = *Mémoires de la Mission Archéologique Franç. au Caire*

MMIA = *Madjallat al-Madjma' al-'Ilmi al-'Arabi*, Damascus

MO = *Le Monde oriental*

MOG = *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*

MSE = *Malaya Sovetskaya Éntsiklopediya* - (Small Soviet Encyclopaedia)

MSFO = *Mémoires de la Société Finno-ougrienne*

MSL = *Mémoires de la Société Linguistique de Paris*

MSOS Afr. = *Mitteilungen des Sem. für oriental. Sprachen, Afr. Studien*

MSOS As. = *Mitteilungen des Sem. für oriental. Sprachen, Westasiat. Studien*

MTM = *Milî Tetebbü'ler Medjmü'asî*

MW = *The Muslim World*

NC = *Numismatic Chronicle*

NGW Gött. = *Nachrichten von d. Gesellschaft d. Wiss. zu Göttingen*

OA = *Orientalisches Archiv.*

OC = *Oriens Christianus*

OCM = *Oriental College Magazine*, Lahore

OCMD = *Oriental College Magazine, Damima*, Lahore

OLZ = *Orientalistische Literaturzeitung*

OM = *Oriente Moderno*

Or. = *Oriens*

PEFQS = *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement*

PELOV = *Publications de l'École des langues orientales vivantes*

Pet. Mitt. = *Petermanns Mitteilungen*

PRGS = *Proceedings of the R. Geographical Society*

QDAP = *Quarterly Statement of the Department of Antiquities of Palestine*

RAfr. = *Revue Africaine*

RCEA = *Répertoire chronologique d'Épigraphie arabe*

REI = *Revue des Études Islamiques*

REJ = *Revue des Études Juives*

Rend. Lin. = *Rendiconti della Reale Accad. dei Lincei, Cl. di sc. mor., stor. e filol.*

RHR = *Revue de l'Histoire des Religions*

RI = *Revue Indigène*

RIMA = *Reuve de l'Institut des manuscrits Arabes*

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

RMM = *Revue du Monde Musulman*
RO = *Rocznik Orientalistyczny*
ROC = *Revue de l'Orient Chrétien*
ROL = *Revue de l'Orient Latin*
RRAH = *Rev. de la R. Academia de la Historia*, Madrid
RSO = *Rivista degli studi orientali*
RT = *Revue Tunisienne*
SBAK. Heid. = *Sitzungsberichte der Ak. der Wiss. zu Heidelberg*
SBAk. Wien = *Sitzungsberichte der Ak. der Wiss. zu Wien*
SBBayr. Ak. = *Sitzungsberichte der Bayrischen Akademie der Wissenschaften*
SBPMS Erlg. = *Sitzungsberichte d. Phys.-medizin. Sozietät in Erlangen*
SBPr. Ak. W. = *Sitzungsberichte der preuss. Ak. der Wiss. zu Berlin*
SE = *Sovetskaya Étnografiya* (Soviet Ethnography)
SI = *Studia Islamica*
SO = *Sovetskoe Vostokovedenie* (Soviet Orientalism)
Stud. Isl. = *Studia Islamica.*
S. Ya. = *Sovetskoe Yazïkoznanie* (Soviet Linguistics)
TBG = *Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*
TD = *Tarih Dergisi*
TIE = *Trudï instituta Étnografiy* (Works of the Institute of Ethnography)
TM = *Türkiyat Mecmuasï*
TOEM = *Ta'rïkh-i 'Othmānï (Türk Ta'rikhi) Endjümeni medjmū'asï*
TTLV = *Tijdschrift v. Indische Taal-, Land- en Volkenkunde*
Verh. Ak. Amst. = *Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam*
Versl. Med. Ak. Amst. = *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam*
VI = *Voprosï Istoriy* (Historical problems)
WI = *Die Welt des Islams*
WI, NS. = the same, New Series.
Wiss. Veröff. DOG = *Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft*
WZKM = *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*
ZA = *Zeitschrift für Assyriologie*
Zap. = *Zapiski*
ZATW = *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*
ZDMG = *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*
ZDPV = *Zeitschrift des Deutschen Palästinavereins*
ZGErdk. Berl. = *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdunde in Berlin*
ZK = *Zeitschrift für Kolonialsprachen*
ZOEG = *Zeitschrift f. Osteuropäische Geschichte*
ZS = *Zeitschrift für Semitistik*

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

(د)

بعض علامات جو اکثر اس کتاب میں آئی ہیں

* = نئے مقالے کا آغاز (از م : ۳۸۵)

⊗ = جدید مقالہ از ادارہ (از م : ۹۲۵)

[ ] = اضافہ از ادارۂ دائرۂ معارف اسلامیہ (اردو)

[ ] = اضافہ در انسائیکلوپیڈیا او اسلام (انگریزی)

⊸ = نشان مراکز راہ آہن وغیرہ

< = مبدّل بہ

بعد	f. ،ff. ،sq. ،sqq. =
بذیلِ مادّۂ فلان یا کلمۂ فلان	s.v. =
رک بآن (= رجوع کنید بآن)	q.v. =
قب (قارِبْ یا قابِلْ)	cf. =
کتاب مذکور	op. cit. =
م	= متوفّی
محلّ مذکور	loc. cit. =
وہی کتاب	ibid. =
ھ	= ھجری
ء	= عیسوی یا (میلادی)
۱، ۲، ۳	= کتاب طبع اوّل، دوم، سوم
ء	= ʾ
ث	= TH
ج	= DJ
چ	= Č

ح	= Ḥ
خ	= KH
ذ	= DH
ز	= Z
ژ	= ZH (or Ž)
ش	= SH (or Ch)
ص	= Ṣ
ض	= Ḍ
ط	= Ṭ
ظ	= Ẓ
ع	= ʿ
غ	= GH
ق	= K
ـِـ	e کی آواز ظاہر کرتی ہے، مثلاً بِل Bell
ـُـ	o کی آواز ظاہر کرتی ہے، مثلاً مُول mole
ـْـ	علامتِ سکون یا جزم
ـ	(ترکی یا جرمن الفاظ میں کسی حرف یا ضمّے کے اوپر) ü کی آواز ظاہر کرتی ہے، مثلاً تُورک Türk؛ گُل Gül
و	ö کی آواز ظاہر کرتی ہے، مثلاً کول Köl
ـَـ	(کسی حرف یا فتحے کے اوپر) ä کی آواز ظاہر کرتی ہے، مثلاً اَرجب ärädjäb؛ رَجَب rädjäb.

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

اشاریۂ مقالات

جلد ۱

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* آئین	: قانون ، رسم ، معمول ، دستور وغیرہ کے معنوں میں ایک کثیر الاستعمال اصطلاح، مثلاً آئینِ نوشیروان اور آئین نبوی وغیرہ .	۱	۱
⊗ آب	: قدیم یہودِ شام کے شمسی سال کے پانچویں مہینے کا بابلی نام.	۲	۲
* آبادان	: رک بہ عبّادان.		
* آبادہ	: ایران کے صوبۂ فارس کی انتہائی شمالی ولایت اور شیراز سے اصفہان جانے والی سڑک پر ایک چھوٹا سا شہر .	۳	۱
* آبازہ	: (ت) ایک لقب، جو آبازی نسل کے مختلف افراد کے ناموں میں مستعمل ہے، مثلاً: (۱) آبازہ پاشا : ترکی کے ایک باغی جان بولاط اوغلی کے خزانچی محمد پاشا کا عرف (م ۱۰۴۴ھ/۱۶۳۴ء) ؛ (۲) آبازہ حسن پاشا : ایک معروف ترک سپہ سالار (م بعد از ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۸ء)؛ (۳) آبازہ محمد پاشا : مرعش کا بیگلربیگی (م ۱۱۵۸ھ/۱۷۴۱ء).	۳	۱
⊗ آبان	: (آبان یا آبان ماہ) قدیم ایرانی یزدگردی تقویم کا آٹھواں مہینہ ؛ نیز ایرانی دیومالا کا ایک فرشتہ .	۵	۲
⊗ آبْدَست	: (ف) رک بہ وُضو .	۶	۱
* آبَسْکون	: (آبَسْکون) اعمال جرجان (گرگان) میں بحیرۂ خزر پر ایک بندرگاہ .	۶	۱
* آبِش	: رک بہ (آل) سَلْغر .	۷	۱
* آبِق	: رک بہ عبد .	۷	۱
* آبْنُوس	: لکڑی کی ایک معروف قسم .	۷	۱
⊗ آت	: (ت) بمعنی گھوڑا ، جو متعدد اعلام کی ترکیب میں مستعمل ہے ، مثلاً آت بازار ، آت میدان وغیرہ .	۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **آتش** :	خواجہ حیدر علی ؛ اردو کے ممتاز صاحب دیوان شاعر (م ۱۲۶۳ھ/۱۸۴۷ء) .	۱۰	۱
⊗ **الآثار العلویہ** :	''کائنات الجوّ''، یعنی علم حوادث سماوی .	۱۴	۱
* **آجرومیہ** :	رک بہ ابن آجروم .	۱۷	۱
* **آجے** :	رک بہ آجے .	۱۷	۱
* **آحاد** :	رک بہ خبرالواحد .	۱۷	۱
* **آخال تکہ** :	انیسویں صدی کے اواخر میں ماوراے بحیرۂ خزر کے روسی علاقے میں ایک ضلع .	۱۷	۱
* **آخالچخ** :	رک بہ آخسخہ .	۱۷	۲
* **آخرت** :	(ع) حیات مابعدالموت کے لیے ایک قرآنی اصطلاح .	۱۷	۲
* **آخری چہار شنبہ** :	ماہ صفر کا آخری بدھ، جسے برعظیم پاک و ہند کے مسلمان بطور تہوار مناتے ہیں .	۲۱	۱
* **آخسخہ** :	(آخسقہ) گرجستان (روس) کے صوبہ سمتسخہ یا مسق کے مرکزی شہر کا ایرانی و ترکی نام ؛ گرجستانی زبان میں آخال تسیخہ .	۲۱	۱
* **آخور** :	رک بہ امیر آخور .	۲۲	۱
* **آداماوہ** :	رک بہ آداماوا .	۲۲	۱
⊗ **آدم** :	ابوالبشر ؛ زمین پر خدا کے پہلے نبی اور پہلے انسان .	۲۲	۱
⊗ **آدم بنوری** :	شیخ ؛ حضرت مجدد الف ثانیؒ کے خلیفہ ؛ مشہور ہندوستانی عالم ، صوفی اور مصنف (م ۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء) .	۲۷	۱
⊗ **آدیامان** :	(سابقاً حصن منصور) شمال مشرقی آناطولی کا ایک چھوٹا سا شہر .	۲۹	۱
* **آدینہ بیگ خان** :	اٹھارھویں صدی عیسوی میں پنجاب کا گورنر (م ۱۱۷۲ھ/۱۷۵۸ء) .	۳۰	۱
⊗ **آذر** :	حاجی لطف علی اصفہانی ؛ فارسی شعرا کے مشہور تذکرے آتش کدہ کا مؤلف (حیات ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء) .	۳۳	۲
⊗ **آذر** :	(آذر ماہ) یزدگردی تقویم کا نواں مہینا .	۳۶	۱
* **آذربیجان** :	(۱) ایران کا ایک مشہور صوبہ ؛ (۲) جمہوریۂ اشتراکیۂ شوروی .	۳۷	۱
* **آذری** :	ایک ترکی بولی .	۴۳	۲
* **آذری** :	حمزہ بن علی طوسی بیہقی ؛ فارسی کا ایک مشہور صوفی شاعر اور مصنف (م ۸۶۸ھ/۱۴۶۲ء) .	۴۹	۱
* **آرارط** :	رک بہ جبل الحارث .	۵۴	۲
* **آرال** :	مغربی ترکستان میں قدرے کھاری پانی کی ایک بڑی جھیل .	۵۴	۲
* **آرپالیق** :	رک بہ آرپالیق .	۵۸	۲
* **آرپہ** :	رک بہ آرپہ .	۵۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **آرْتوِیْن**	: ترکیہ میں چوروک کی قضا اور ولایت کا صدر مقام .	۵۸	۲
* **آرٹ**	: رک بہ فن ، ارَبِسک ، بناء ، تجلید ، تذہیب ، تکفیت، رسم، عاج؛ نیز دیکھیے جملہ ملکوں ، شہروں اور خانوادوں پر مقالے .	۵۸	۲
* **آرْجِیْش**	: بحیرۂ وان کے شمال مشرقی کنارے پر واقع مملکت عثمانیہ کا ایک چھوٹا سا شہر .	۵۸	۲
* **آرْجِیْش طاغ**	: ترکیہ میں قیصریہ کے قریب ایک اہم برکانی چوٹی اور ایشیاے کوچک کا بلند ترین مقام .	۵۹	۲
* **آرْزَاوْ**	: الجزائر کا ایک ساحلی شہر .	۶۰	۲
* **آرْزُو**	: سراج الدّین علی خان ؛ آخری دورِ مغلیہ میں فارسی زبان کا نامور عالم ، محقق ، شاعر اور مصنف (۱۰۹۹ھ/۱۶۸۷ - ۱۶۸۸ء تا ۱۱۶۹ھ/۱۷۵۶ء) .	۶۱	۲
* **آرْسْلان** (ت)	: بمعنی شیر ، جو ترکی میں بطور اسم علم مستعمل ہے .	۶۷	۲
* **آرْسْلان بن سَلْجُوق**	: سلجوقیوں کا جد اعلیٰ (م تقریباً ۴۲۷ھ/۱۰۳۵ - ۱۰۳۶ء).	۶۷	۲
* **آرْسْلان بن طُغْرُل**	: ایک سلجوقی حکمران (از ۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء تا ۵۷۱ھ/۱۱۷۵ء)	۶۹	۱
* **آرْسْلان ارغون**	: ملک شاہ کا بھائی اور خراسان و بلخ کا ایک سلجوقی حکمران (م ۴۹۰ھ/ ۱۰۹۶ - ۱۰۹۷ء) .	۶۹	۲
* **آرْسْلان خان**	: محمد بن سلیمان قراخانی ، فرمانروائے ماوراء النہر (م ۵۲۴ ، ۵۲۵ یا ۵۲۶ھ)	۷۰	۲
* **آرْسْلان شاہ**	: بن طغرل شاہ ، کرمان کا سلجوقی حکمران (م ۵۷۲ھ/۱۱۷۷ء) .	۷۱	۲
* **آرْسْلان شاہ**	: بن کرمان شاہ ، کرمان کا سلجوقی فرمانروا (از ۴۹۵ھ/۱۱۰۱ء تا ۵۳۷ھ/۱۱۴۲ء) .	۷۲	۱
* **آرْسْلان شاہ**	: بن مسعود ، ابوالحارث ؛ خاندان زنگی کا ایک بادشاہ ؛ رک بہ زنگی .	۷۲	۲
⊗ **آرْسْلان شاہ**	: بن مسعود بن ابراہیم غزنوی (۴۷۶ھ/۱۰۷۱ء تا ۵۱۲ھ/۱۱۱۸ء)، غزنی کا حکمران (از ۵۰۹ھ/۱۱۱۶ء) .	۷۲	۲
* **آرْسْلان لی**	: (ت) قدیم ترکی سکہ ؛ رک بہ غروش .	۷۵	۱
* **آرکاٹ**	: جنوبی ہند کا ایک اہم شہر اور ضلع .	۷۵	۱
* **آرناؤدْلُق** (ت)	: عثمانی ترکی زبان میں آلبانیا کا نام .	۷۶	۲
⊗ **آزاد**	: ابوالکلام ، محی الدین ، احمد ؛ ہندوستان کے مشہور سیاسی لیڈر ، صحافی ، ادیب اور مفسر قرآن (۱۳۰۵ھ/۱۸۸۸ء تا ۱۳۷۷ھ/۱۹۵۸ء) .	۹۹	۲
⊗ **آزاد بلگرامی**	: میر غلام علی ؛ عہد مغلیہ کے ایک مشہور عالم اور متعدد عربی و فارسی کتب کے مؤلف اور شاعر (۱۱۱۶ھ/۱۷۰۴ھ تا ۱۲۰۰ھ/۱۷۸۶ء).	۱۰۴	۲
⊗ **آزاد**	: شمس العلماء مولوی محمد حسین دھلوی ؛ اردو کے مشہور تذکرہ نگار ، ادیب		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اور شاعر (۱۲۴۵ھ/۱۸۳۰ء تا ۱۳۴۱ھ/۱۹۲۲ء)	۱۱۰	۱
* آزاق	: (آزوف) روس میں مسلم تاتاریوں کا ایک شہر .	۱۱۴	۱
⊗ آزر	: حضرت ابراہیمؑ کے والد تارح کا لقب .	۱۱۵	۱
* آزُردہ	: خاں بہادر مفتی مولوی محمد صدر الدین ؛ صدر الصدور ؛ مشہور عالم ، شاعر اور متعدد فارسی وعربی کتب کے مؤلف (م ۱۲۰۴ھ/۱۷۸۹ء تا ۱۲۸۵ھ/۱۸۶۸ء).	۱۲۰	۱
* آسام	: جمہوریۂ بھارت کا انتہائی مشرقی صوبہ .	۱۲۰	۱
* آستانہ	: رک بہ قسطنطینیہ .	۱۲۲	۱
⊗ آسَفی	: رک بہ سَفی .	۱۲۲	۱
⊗ آسِیہ	: فرعون کی مومن اور پاکباز بیوی ، جنھوں نے حضرت موسیٰ کی پرورش کی .	۱۲۲	۱
⊗ آشنا	: محمد طاہر المخاطب بہ عنایت خان ؛ اردو کا ایک صاحب دیوان شاعر (م ۱۰۸۱ھ/۱۶۷۰ء) .	۱۲۳	۱
* آصّ	: رک بہ آلان .	۱۲۴	۱
* آصَف بن بَرَخْیا	: حضرت سلیمانؑ کے معتمد ، وزیر اور صحابی .	۱۲۴	۱
* آصف جاہ	: نظام حیدر آباد (رک بان) کا لقب .	۱۲۵	۱
* آصف خان	: ابوالحسن المشہور بہ آصف جاہی؛ ملکہ نورجہاں کا بڑا بھائی اور شاہجہان کا خسر (م ۱۰۵۱ھ/۱۶۴۱ء) .	۱۲۵	۱
⊗ آصفی	: خواجہ آصف ہروی شیرازی ؛ معروف ایرانی فارسی شاعر (م ۹۲۱ھ/۱۵۱۵ء) .	۱۲۸	۲
* آغا	: منگولوں اور ترکوں کے ہاں کلمۂ تعظیم ، جو بڑا بھائی ، بڑی بہن ، باپ ، چچا ، دادا یا سردار کے لیے استعمال ہوتا تھا ؛ نیز ترکیہ میں بطور خطاب .	۱۲۹	۱
⊗ آغا خان	: (صحیح آقا خان) اسماعیلیوں کے امام کا اعزازی لقب .	۱۳۰	۲
	(۱) آغا خان اول : حسن علی شاہ ؛ فتح علی شاہ کے منظور نظر اور داماد (م ۱۲۹۹ھ/۱۸۸۱ء) .	۱۳۰	۲
	(۲) آغا خان دوم : آغا خان اول کے بیٹے ، علی شاہ (م ۱۳۰۳ھ/۱۸۸۵ء).	۱۳۰	۲
	(۳) آغا خان سوم : سر سلطان محمد شاہ ، آغا شاہ دوم کے بیٹے اور موجودہ صدی کی ایک اہم بین الاقوامی شخصیت ، صدر کل ہند مسلم لیگ ، صدر مجلس اقوام .	۱۳۰	۲
	(۴) آغا خان چہارم : شہزادہ شاہ کریم، آغا خان سوم کے پوتے اور اسماعیلیوں کے موجودہ امام .	۱۳۲	۲
* آغا محمد شاہ	: (۱۱۵۵ھ/۱۷۴۲ء تا ۱۲۱۲ھ/۱۷۹۷ء) ، ایران کے خاندان قاچار کا بانی .	۱۳۳	۱
* آغاج (ت)	: عثمانی ترکی میں بمعنی درخت اور لکڑی ؛ نیز فاصلے کا ایک پیمانہ .	۱۳۴	۱
* آغمات	: جنوبی مراکش کا ایک چھوٹا سا قصبہ ، سابقاً المرابطین کا پایۂ تخت .	۱۳۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* آفراک	: بربری زبان میں بمعنی احاطہ ؛ اصطلاحاً سراپردہ .	۱۳۶	۱
⊗ آفرین	: فقیر اللہ لاہوری ، فارسی کا ایک صاحب دیوان ممتاز شاعر (م ۱۱۵۴ھ/ ۱۷۴۱ء).	۱۳۶	۱
* آفرین	: بمعنی شاباش وغیرہ ؛ نیز ایرانی تقویم میں کبیسہ کے پانچ دنوں میں سے پہلا دن .	۱۳۷	۲
* آق حِصار	: بمعنی سفید قلعہ ؛ متعدد شہروں اور قصبوں کا نام ، مثلاً (۱) مغربی آناطولی میں عہد بوزنطی کا تیاتیرہ ؛ (۲) ضلع مرمرہ میں موجودہ پاموق اووہ ؛ (۳) بوسنہ سرای کے مغرب میں ایک مقام اور (۴) شمالی البانیا کا ایک قصبہ ، جسے ترک آقچہ حصار اور البانوی قَرُوْیَہ بھی کہتے ہیں .	۱۳۷	۲
* آق حِصاری	: متعدد ترک مصنفوں کا نسبتی نام، مثلاً الیاس بن عیسیٰ (م ۹۶۷ھ/۱۵۵۹-۱۵۶۰ء ، محمد بن بدرالدین (م ۱۰۰۰ھ/۱۵۹۲ء) ، نصوح المعروف بہ نوالی (م ۱۰۰۳ھ/۱۵۹۴ء - ۱۵۹۵ء) ، حسن المعروف بہ کاتی (حیات ۱۰۱۵ھ/۱۶۰۶ء) اور حاجی نسیم اوغلو احمد بن حسن (حیات ۱۱۸۶ھ/ ۱۷۷۲ - ۱۷۷۳ء) .	۱۳۹	۱
* آق دِنْز	: رک بہ بحرالروم .	۱۴۰	۲
* آق سرای	: (آق سِرا) آناطولی کی ولایت نِیگدہ کی ایک قضا کا صدر مقام ؛ نیز استانبول کا ایک محلہ .	۱۴۱	۱
⊗ آق سرای	: گُرگانج (Urgenc) کے قریب ایک محل کا نام ؛ نیز رک بہ کُش .	۱۴۱	۲
⊗* آق سُنْقُر	: (=سفید باز) متعدد ترکی حکّام کا نام ، مثلاً موصل کے خاندان اتابکی کا جد ابو سعید آق سنقر بن عبداللہ قسیم الدّولۃ المعروف بہ ارحاب (م ۴۸۷ھ/ ۱۰۹۴ء) اور ترک سپہ سالار آق سُنْقُر الاحمدیلی (م ۵۲۷ھ/۱۱۳۴ء).	۱۴۱	۲
* آق سُنْقُر البُرْسُقی	: قسیم الدولۃ ابو سعید سیف الدّین ، شحنۂ عراق و عامِل موصل (م ۵۲۰ھ/۱۱۲۶ء) .	۱۴۴	۱
* آق شمس الدین	: محمد ، شمس الملۃ والدین ؛ از اولادِ شیخ شہاب الدین سہروردی ؒ ؛ ایک عالم اور صوفی (۷۹۲ھ/۱۳۸۹-۱۳۹۰ء تا ۸۶۳ھ/۱۴۵۹ء) .	۱۴۵	۱
* آق شہر	: (=سفید شہر ؛ نیز آقشر ، آخشر ، آشقر وغیرہ) آناطولی کے دو شہر ، جن میں سے ایک ولایت قونیہ کی ایک قضا کا مرکز اور دوسرا شمال مشرق آناطولی میں واقع ہے .	۱۴۶	۲
* آق صُو	: (آخ صو) روسی آذربیجان میں ایک گاؤں،	۱۴۷	۲
* آق صُو	: مشرقی ترکستان (سِن کیانگ) کا ایک شہر .	۱۴۷	۲
* آق صُو	: (ت ؛ بمعنی آب سفید) ترکی بولنے والے ملکوں میں متعدد دریاؤں کا نام.	۱۴۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ آق قویونلو	: مشرق آناطولی کا ایک قبیلہ اور اس کی قائم کردہ امارت.	۱۴۹	۱
* آق کِرمان	: (بمعنی سفید شہر یا منڈی) یا آقچہ کرمان ؛ عہد قدیم کا Tyras : روسی میں بیلفورد ؛ دریائے نیستر (Deniester) کے دہانے کے کنارے ایک شہر اور قلعہ .	۱۸۱	۲
⊗ آق مسجد	: (بمعنی سفید مسجد) دو بڑے شہروں کا نام ، جن میں سے ایک، جسے روسی سمفرو پول کہتے ہیں، کریمیا کا دارالحکومت رہا اور آج کل اس کے صرف اس حصے کا نام جہاں ترک بستے ہیں؛ دوسرا جمہوریۂ قازاقستان میں ایک صوبے کا دارالحکومت (موجودہ قزل اوردہ) اور سابقاً سیردریا کی ایالت کا صدر مقام اور قلعہ .	۱۸۳	۱
* آقا رضا	: رکَ به رضا .	۱۸۵	۲
* آقا رضاعی	: رکَ به رضاعی .	۱۸۵	۲
⊗ آقچہ	: (بمعنی چھوٹا سفید) عثمانی سلطنت کا ایک چاندی کا سکہ .	۱۸۵	۲
⊗ آقِنْجی	: دولت عثمانیہ کے ابتدائی دور میں یورپی جنگوں کے لیے تشکیل دادہ بے قاعدہ سوار فوج .	۱۸۷	۲
* آکْدال	: بربری اصطلاح ؛ مالک اراضی کی اپنے لیے مخصوص چراگاہ .	۱۸۹	۱
⊗ آگرہ	: آتر پردیش (بھارت) کی ایک قسمت کا صدر مقام : ابتدائی مغل شہنشاہوں کا دارالحکومت ، جہاں تاج محل واقع ہے .	۱۸۹	۱
⊗ آگرہ	: اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع .	۱۹۴	۲
* آگہی	: ترک شاعر اور مؤرخ (م ۹۸۵ھ/۱۵۷۷ء).	۱۹۵	۱
* آل	: بطن ، نسبی گروہ اور عشیرۃ کے معنوں میں ایک کثیرالاستعمال اصطلاح .	۱۹۵	۲
* آل	: دوران زچگی ہونے والی ایک بیماری کی موجب ایک خبیث روح .	۱۹۶	۱
* آل	: رکَ به سراب.	۱۹۶	۱
* آلات	: رکَ به آله.	۱۹۶	۱
* آلاتی	: منسوب به آله ، بمعنی پیشه ور سازنده.	۱۹۶	۱
* آلاجه (۱)	: تصغیر آلا ، بمعنی رنگ برنگ ، خصوصاً رنگین دھاری دار کپڑا : ترکی زبان کی مختلف ترکیبوں میں مستعمل کلمہ .	۱۹۶	۱
⊗ آلاجه (۲)	: ولایت انقرہ میں بوزغاز کی سنجاق اور قضا بوزغاز کا ایک قصبہ .	۱۹۶	۱
* آلاجه حصار	: (ت ؛ رنگ برنگا قلعہ) مغربی موراوہ کے شہر قُرُوشْواچ کا ترکی نام .	۱۹۶	۱
* آلاجه طاغ	: (= مختلف رنگوں کا پہاڑ) ترکی بولنے والے ملکوں میں متعدد پہاڑوں کا نام، جن میں سے ایک قونیہ کے جنوب مغرب میں اور دوسرا قارص کے جنوب مشرق میں واقع ہے .	۱۹۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **آلا شہر**	: (رنگ برنگا شہر) آناطولی کی ولایت منسا میں ایک قضا کا صدر مقام.	۱۹۷	۱
⊗ **آلا طاغ**	: ترک ممالک میں کئی پہاڑوں اور پہاڑی سلسلوں کا نام ، مثلاً کوھستان طاوروس (بلغار طاغی) کا بلند ترین حصہ ؛ نیز شمال مغربی آناطولی ، مشرق آناطولی ، شمال مشرق ایران ، وسط ایشیا ، مشرق ترکستان اور سائبیریا میں .	۱۹۸	۱
* **آلای**	: بوزنطی فوج کا ایک مخصوص دستہ ؛ رجمنٹ .	۱۹۹	۱
* **آلبہ و القلاع**	: جزیرہ نمائے آئی بیریا کا وہ حصہ جو اکثر قرطبہ کے امیروں کے حملوں کی زد میں رہتا تھا ؛ موجودہ ھسپانیہ کا ایک صوبہ .	۱۹۹	۲
⊗ **آلپ**	: بمعنی قہرمان ، بہادر ، شجاع ؛ متعدد افراد کے ناموں میں شامل لفظ .	۲۰۰	۱
* **آلپ آرسلان** (۱)	: عضد الدولۃ محمد بن داؤد چغری بیگ ؛ سلجوقی خاندان کا دوسرا سلطان (از ۴۵۵ھ/۱۰۶۳ء تا ۴۶۵ھ/۱۰۷۳ء).	۲۰۹	۱
⊗ **آلپ آرسلان** (۲)	: ایضاً ؛ مقالہ از ترکی انسائیکلوپیڈیا.	۲۱۲	۱
* **آلپتکین**	: (آلپتگین) دولت غزنویہ کا بانی (م قبل از ۳۵۲ھ/۹۶۳ء).	۲۱۶	۱
* **آلپامش**	: وسط ایشیا کی ایک مشہور ترکی داستان کا ھیرو .	۲۱۷	۱
* **آلتای**	: (آلتُون طاغ) وسطی ایشیا کے مشرقی حصے میں تقریباً ھزار میل لمبا سلسلۂ کوہ.	۲۱۹	۱
* **آلتائیہ**	: جبال آلتای کا ایک غیر مسلم ترک قبیلہ ؛ نیز تورانیوں کے لیے مترادف اصطلاح.	۲۱۹	۲
* **آلتلق**	: رک بہ سکہ .	۲۲۰	۱
* **آلتون تاش الحاجب**	: ابو سعید الملقب بہ خوارزم شاہ ؛ سبکتگین اور اس کے دو جانشینوں کے عہد کا سپہ سالار ؛ والی ھرات (۴۰۱ھ/۱۰۱۰ء) ؛ والی خوارزم (۴۰۸ھ/۱۰۱۷ء تا ۴۲۳ھ/۱۰۳۲ء) .	۲۲۰	۱
* **آلتی بَرَمَق**	: (=شش انگشت) ترک عالم اور مترجم محمد بن محمد کا عرف (م ۱۰۳۲ھ/ ۱۶۲۳ - ۱۶۲۴ء) .	۲۲۱	۲
* **آلتی شَہْر**	: (چینی : آلتا شہر = چھے شہر) سن کیانگ کا ایک علاقہ ، جس میں کوچہ ، آق صو ، اوچ طرفان ، کاشغر ، یارقند اور ختن واقع ھیں .	۲۲۲	۱
* **آلتین**	: (یا آلتُون) سونا یا سونے کے سکے ؛ متعدد ترکی اعلام کا جز ؛ نیز رک بہ سکہ.	۲۲۲	۱
* **آلتین اوردو**	: (یا اُردو) روسی اصطلاح Zolotaya Ordu کا ترکی مترادف ؛ رک بہ (آل) باتو.	۲۲۲	۲
* **آلتین طاش**	: (آلتون طاش) آناطولی کی قضا اور ولایت کوتاھیہ میں ایک گاؤں .	۲۲۲	۲
* **آلتین (آلتون) کوپرو**	: عراق کی ولایت کرکوک میں ایک خوش منظر قصبہ .	۲۲۳	۱
* **الآلُوسی**	: بغداد کا ایک علمی خاندان : (۱) مورث اعلی عبداللہ صلاح الدین (م ۱۲۴۶ھ/۱۸۳۰ء) اور ان کے متعدد بیٹے ، یعنی (۲) ابو الثناء محمود شہاب الدین، مفتی بغداد و صاحب تفسیر روح المعانی وغیرہ (۱۲۱۷ھ/۱۸۰۲ء تا ۱۲۷۰ھ/۱۸۵۴ء) ؛ (۳) عبدالرحمن ، خطیب اور عالم (م ۱۲۸۴ھ/			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۸۶۷ء) ؛ (۴) عبدالحمید ، معلم ، واعظ اور مؤلف (۱۲۳۲ھ/۱۸۱۶ء تا ۱۳۲۴ھ/۱۹۰۲ء) ؛ (۵) عبداللہ بہاء الدین ، قاضی بصرہ اور نحو ، منطق اور تصوف میں بعض کتب کا مصنف (۱۲۴۸ھ/۱۸۳۳ء تا ۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء) : (۶) عبدالباقی سعد الدین ، قاضی کرکوک اور شارح و مصنف (۱۲۵۰ھ/ ۱۸۳۴ء تا ۱۲۹۳ھ/ ۱۸۷۶ء) ؛ (۷) نعمان خیر الدین ابو البرکات ، معلم ، واعظ اور مصنف جلاء العینین ، شقائق النعمان وغیرہ (۱۲۵۲ھ/ ۱۸۳۶ء تا ۱۳۱۷ھ/۱۸۹۹) ؛ (۸) محمد حمید (۱۲۶۲ھ/۱۸۴۶ء تا ۱۲۹۰ھ/۱۸۷۳ء) ؛ (۹) احمد شاکر ، قاضی بصرہ (۱۲۶۴ھ/۱۸۴۸ء تا ۱۳۳۰/۱۹۱۲ء) ؛ نیز (۱۰) محمود شکری المعروف بہ محمود آلوسی زادہ ابن عبداللہ بہاء الدین ، مؤلف بلوغ الارب فی معرفتہ احوال العرب (۱۲۷۳ھ/ ۱۸۵۷ء تا ۱۳۴۲ھ/۱۹۲۴ء) ؛ (۱۱) علاء الدین علی بن نعمان خیر الدین، معلم اور مصنف (م ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۱ء) ؛ (۱۲) محمد درویش بن احمد شاکر، معلم ، واعظ اور مصنف (حیات ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۲ء) .	۲۲۴	۱
* آلہ :	(۱) علم صرف و نحو کی ایک اصطلاح ؛ (۲) وہ علوم و فنون جو کسی اور چیز کی تحصیل کے لیے سیکھے جائیں .	۲۲۶	۲
* آمانوس :	رک بہ الماطاغ .	۲۲۷	۲
* آمد :	رک بہ دیار بکر .	۲۲۷	۲
* آمد جی :	دولت عثمانیہ کی مرکزی حکومت کا ایک عہدہ دار .	۲۲۷	۲
⊗ الآمدی :	ابو القاسم (یا ابو علی) الحسن بن بشر بن یحیی ، نحوی ، نقاد سخن ، کاتب ، عربی شاعر اور مصنف کتاب الموازنۃ بین ابی تمام و البحتری وغیرہ (م ۳۷۰ھ/ ۹۸۰ء/ یا ۳۷۱ھ/۹۸۱ء) .	۲۲۸	۲
* الآمدی :	علی بن ابی علی بن محمد التغلبی ، سیف الدین ؛ ایک عرب عالم دین اور متعدد کتب مثلاً احکام الاحکام فی اصول الاحکام وغیرہ کا مصنف (۵۵۱ھ/۱۱۵۶ - ۱۱۵۷ء تا ۶۳۱ھ/۱۲۳۳ء) .	۲۳۰	۱
* الآمر باحکام اللہ :	ابو علی المنصور (۴۹۰ھ/۱۰۹۶ء تا ۵۲۴ھ/۱۱۳۰ء)؛ فاطمی خاندان کا دسواں خلیفہ (از ۴۹۵ھ/۱۱۰۱ء) .	۲۳۱	۱
* آمل :	دو شہروں کا نام : (۱) مازندران میں الطبری کا مولد اور سابقاً طبرستان کا دارالحکومت : (۲) جمہوریۂ شوروی ترکمنستان میں موجودہ چار جو یا چار جوی .	۲۳۲	۲
* آمنۃ :	نبی کریم صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کی والدہ ماجدہ .	۲۳۵	۲
⊗ آمودریا :	(دریائے جیحون) ترکستان کا معروف دریا .	۲۳۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **آمین** :	ایک دعائیہ کلمہ .	۲۵۸	۱
* **آناپہ** :	بحر اسود کے ساحل پر ایک چھوٹا سا قلعہ .	۲۵۸	۲
* **آنادولو** :	رک بہ آناطولی .		
* **آناطولی** (۱) :	آنادولو ، آناطولیا ، ایشیائے کوچک ؛ موجودہ جمہوریۂ ترکیہ کے سارے ایشیائی حصے پر مشتمل ایک طویل و عریض جزیرہ نما .	۲۵۹	۱
* **آناطولی** (۲) :	سابقاً آناطولی کے مغربی نصف پر مشتمل صوبہ .	۳۰۲	۱
* **آناطولی حصاری** :	(نیز گوزلجہ حصار ، ینیجہ یا ینی حصار ، آقچہ حصار) آبنائے فاسفورس کے تنگ ترین حصے پر ایک قلعہ .	۳۰۳	۱
* **آنامور** :	آناطولی کے جنوبی ساحل پر ایک قصبہ اور بندرگاہ؛ ولایت ایچ ایل کی ایک قضا کا صدر مقام .	۳۰۴	۱
* **آنہَ** :	(یا آنّہ) رک بہ سکّہ .	۳۰۴	۲
* **آنی** :	قدیم ارمنی دارالسلطنت ، جس کے کھنڈر دریائے آرپہ چای کے دائیں کنارے پر واقع ہیں .	۳۰۴	۲
* **آوہ** :	وسطی ایران کے دو شہر : (۱) موجودہ قصبۂ آوج ؛ (۲) موجودہ قصبۂ آبہ .	۳۰۸	۲
* **آہی** :	ایک ترک شاعر (م ۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء) .	۳۰۹	۱
* **آیات** :	رک بہ آیت .	۳۰۹	۲
* **آیاس** :	قدیم آیگای ؛ کلیکیا کے ساحل اور خلیج اسکندرون کے مغربی کنارے پر ولایت آطنہ کی ایک ناحیہ یمورطہ لق کا صدر مقام اور بندرگاہ .	۳۰۹	۲
* **آیاس پاشا** :	(۸۸۶ھ/۱۴۸۲ء تا ۹۴۶ھ/۱۵۳۹ء) سلطنت عثمانیہ کا وزیراعظم (از ۹۴۲ھ/۱۵۳۶ء) .	۳۱۰	۲
* **آیاستفانوس** :	رک بہ یشیل کوپی .	۳۱۳	۱
* **آیا سُولوک** :	(آیا سلُوق ، آیا سلُوغ ، آیا ثُلوغ) موجودہ سِلچُک ؛ آناطولی کے مغربی ساحل پر کوہ بلبل طاغ کے دامن میں ایک چھوٹا سا قصبہ، جہاں حواریِ مسیحؑ یوحنّا نے زندگی بسر کی .	۳۱۳	۱
* **آیا صوفیہ** :	قسطنطینیہ کی سب سے بڑی جامع مسجد ؛ قبل ازیں مشرقی دنیائے نصرانیت کا ممتاز ترین صدر کلیسا .	۳۱۴	۲
⊗ **آیت** :	کھلی ہوئی نشانی یا علامت ؛ قرآن مجید میں وہ جملہ جو ابتدا اور انتہا رکھتا ہو .	۳۲۴	۲
* **آیدِین** :	نیز معروف بہ گوزل حصار (= خوبصورت قلعہ) ، آناطولی کی ولایت آیدین کا صدر مقام .	۳۲۶	۲
* **آیدِین اوغلُو** :	ایک ترکمان خانوادہ ، جو ۷۰۸ھ/۱۳۰۸ء سے ۸۲۹ھ/۱۴۲۵ء تک اسی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	نام کی امارت پر برسر حکومت رہا .	۳۲۷	۱
* **آیْوالِق** :	(یونانی : کیدونیا) مغربی آناطولی کی ایک قضا اور اس کا صدر مقام .	۳۲۸	۲
* **آب** :	رک بہ اَبُو .	۳۲۹	۱
* **اَباضِیة** :	عبداللہ بن ریاض المُرّی التمیمی کی طرف منسوب خوارج (رک بآن) کی ایک بڑی شاخ ؛ آغاز قبل از ۶۵ھ .	۳۲۹	۱
* **اَباقا** :	رک بہ ایلخانیّہ .	۳۳۴	۱
* **اَبان** :	رک بہ آبان .	۳۳۴	۱
* **اَبان بن عبدالحمید** :	اللاّحقی الرَّقاشی ، عہد ہارون الرشید کا ایک عربی شاعر (م نواح ۲۰۰ھ/۸۱۵ء) .	۳۳۴	۱
* **اَبان بن عُثمان بن عفان**[ر] :	(م ۱۰۵ھ/۷۲۳ - ۷۲۴ء) ، خلیفۂ ثالث[ر] کے فرزند ؛ تابعی کبیر، فقیہ، محدث اورکچھ مدت کے لیے والی مدینہ.	۳۳۴	۲
* **اُبّ** :	یمن کی سنجاق تعزّ میں اسی نام کی ایک قضا کا صدر مقام .	۳۳۵	۱
* **اُبَّدَة** :	ہسپانیہ کے صوبہ جیّان کے ایک ضلع (کُورہ) کا صدر مقام .	۳۳۵	۲
* **ابتداء** :	(ع) نحو کی ایک اصطلاح .	۳۳۶	۱
* **اَبْجَد** :	عربی زبان کے ۲۸ حروف ہجا اور ان کے مددِ حفظ آٹھ کلموں میں سے پہلا کلمہ .	۳۳۷	۱
* **اَبْخَاز** :	(۱) نیز افخاز ، مسلم مآخذ میں گُرجستان اور گرجیوں کے لیے اصطلاحی کلمہ ؛ (۲) مغربی قفقاز میں بحر اسود کے کنارے آباد ایک قوم .	۳۳۹	۱
* **اَبَد** :	دہر کا مترادف لفظ؛ نیز رک بہ دہر ، زمان ، قدم .	۳۴۲	۲
* **اَبدال** :	صوفیہ کے ہاں اولیاء اللہ کے سلسلۂ مدارج کا ایک درجہ .	۳۴۳	۲
* **اَبدالی** :	افغان دُرّانی قبیلے کا سابقہ نام .	۳۴۴	۲
* **ابراھام** :	رک بہ ابراہیم[ع] .	۳۴۵	۲
⊗ **ابراہیم**[ع] :	خلیل اللہ ، مشہور نبی ، کعبے کے بانی ، دین حنیف کے ہادی اور سلسلۂ اسماعیلی و اسرائیلی کے جد امجد ؛ نیز قرآن مجید کی ایک سورۃ .	۳۴۵	۲
* **ابراہیم ، ابو اسحق** :	بن احمد ، اغلبی خاندان کا نواں فرمانروا (۲۶۱ھ/۸۷۵ء تا ۲۸۹ھ/۹۰۲ء) .	۳۵۱	۱
* **ابراہیم بن احمد** :	(۱۰۲۴ھ/۱۶۱۵ء تا ۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء) آل عثمان کا اٹھارھواں سلطان (از ۱۰۴۹ھ/۱۶۴۰ء) .	۳۵۳	۱
* **ابراہیم بن ادھم** :	مشہور صوفی بزرگ اور عابد و زاھد (م مابین ۱۶۰ھ/۷۷۶ء و ۱۶۶ھ/۷۸۳ء) .	۳۵۴	۱
* **ابراہیم بن الاَغْلب** :	نیم آزاد اغلبی خاندان کا بانی ، والی زاب (از ۱۸۴ھ/۸۰۰ تا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۹۶ھ/۸۱۲ء).	۳۵۷	۲
* **ابراهیم بن خالد** : رک بہ ابو ثور .		۳۵۹	۱
* **ابراهیم بن عبدالله** : حضرت علیؓ کے پوتے اور محمد النفس الزکیۃ کے بھائی، جنھوں نے عباسی خلیفہ المنصور کے خلاف علم بغاوت بلند کیا (م ۱۴۵ھ/ ۷۶۳ء).		۳۵۹	۱
* **ابراهیم بن علی** : رک بہ الشیرازی.		۳۶۰	۱
* **ابراهیم بن محمد** : (۸۲ھ/۷۰۱ء تا نواح ۱۲۹ھ/۷۴۷ء) ، تحریک عباسیہ کی اہم شخصیت اور پہلے دو عباسی خلفا کا بھائی .		۳۶۰	۱
* **ابراهیم بن مسعود** : بارھواں غزنوی فرمانروا ؛ رک بہ غزنویہ .		۳۶۰	۲
* **ابراهیم بن المهدی العباسی** : (۱۶۲ھ/۷۷۹ء تا ۲۲۴ھ/۸۳۹ء) ، عباسی خلیفہ المهدی کا بیٹا اور عہدِ مامون الرشید کا ایک مدعیِ خلافت .		۳۶۰	۲
* **ابراهیم بن هلال** : رک بہ الصابیؒ .		۳۶۱	۲
* **ابراهیم بک** : مصر کے آخری ممتاز ترین مملوک امرا میں سے ایک امیر (م ۱۲۳۱ھ/ ۱۸۱۶ء) .		۳۶۱	۲
* **ابراهیم پاشا** : رک بہ چندرلی .		۳۶۴	۱
* **ابراهیم پاشا** (داماد) : (۱۰۸۹ھ/۱۶۷۸ء تا ۱۱۴۳ھ/۱۷۳۰ء) ، عثمانی سلطان احمد ثالث کا مقرب اور داماد ؛ ترکیہ کا صدر اعظم (از ۱۱۳۰ھ/ ۱۷۱۸ء).		۳۶۴	۱
* **ابراهیم پاشا** (داماد) : عثمانی سلطان مراد ثالث کا مقرب اور داماد ؛ سلطان محمود ثالث کے عہد میں تین بار صدر اعظم (م ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۱ء).		۳۶۵	۲
* **ابراهیم پاشا** (قره) : (۱۰۳۰ھ/۱۶۲۰ء تا ۱۰۹۷ھ/۱۶۸۶ء) ، سلطان محمد رابع کا قپودان پاشا اور بعد ازاں صدر اعظم (از ۱۰۹۵ھ/۱۶۸۳ء).		۳۶۶	۲
* **ابراهیم پاشا** (وزیر) : عثمانی سلطان سلیمان اعظم قانونی کا مشہور صدر اعظم (از ۹۲۹ھ/ ۱۵۲۳ء) اور مقرب بارگاہ (م ۹۴۲ھ/۱۵۳۶ء).		۳۶۷	۱
* **ابراهیم پاشا بن محمد علی** : محمد علی خدیو مصر کا سب سے بڑا بیٹا ؛ سپہ سالار کبیر اور والی مصر (م ۱۲۶۵ھ/۱۸۴۸ء).		۳۶۹	۱
* **ابراهیم حقی پاشا** : (۱۲۷۹ھ/۱۸۶۳ء تا بعد از ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۴ء) ماہر قانون و سیاست ، متعدد کتب کا مصنف اور مترجم ، سفیر ، وزیر اور کچھ عرصے کے لیے ترکیہ کا صدر اعظم (۱۹۱۰-۱۹۱۱ء).		۳۷۳	۱
* **ابراهیم خان** : ترکیہ کے سلطان سلیم ثانی کا نواسہ ، صدر اعظم محمد صوقللی پاشا کا بیٹا ، خاندان ابراهیم خانزادہ کا مورث اعلیٰ اور متعدد صوبوں کا والی (م بعد از			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۰۳۱ھ/۱۶۲۱ء).	۳۷۵	۱
* **ابراهیم لودی** :	هندوستان کے لودی خاندان کا آخری فرمانروا (از ۹۱۶ھ/۱۵۱۰ء تا ۹۳۳ھ/۱۵۲۶ء).	۳۷۵	۲
* **ابراهیم مُتَفَرِّقه** :	(یعنی داروغۂ دربار) ، دولت عثمانیه میں طباعت کا موجد (م ۱۱۵۷ھ/ ۱۷۴۳ - ۱۷۴۵ء).	۳۷۶	۱
* **ابراهیم الموصلی** :	یا الندیم الموصلی (۱۲۵ھ/۷۴۲ء تا ۱۸۸ھ/۸۰۴ء) ، عہد عباسیه کا مشہور مغنی اور بہت سے نغمات کا موجد .	۳۷۷	۱
* **الاَبرزی** :	رک به عَمید الدین اسعد .	۳۷۸	۱
* **اَبَر شَهْر** :	نیشاپور (رک بآن) کا قدیم تر نام .	۳۷۸	۱
* **اَبَر قُباذ** :	واسط اور بصرے کے مابین سرحد خوزستان سے متصل علاقه .	۳۷۸	۲
* **اَبر قُوه** :	شیراز سے یزد جانے والی سڑک پر ایک قصبه .	۳۷۹	۱
* **اَبرهة** (۱) :	چھٹی صدی عیسوی میں جنوبی عرب کا ایک عیسائی بادشاه، جس نے مکے پر حمله کیا تھا (م بعد از ۵۷۰ء) ؛ نیز رک به الفیل .	۳۷۹	۱
⊗ **اَبْرهَة** (۲) :	اس نام کی متعدد شخصیات .	۳۸۱	۲
* **ابشر** :	(Abeche) ، چاڈ کی سلطنت ودائی کا دارالحکومت.	۳۸۹	۱
* **اَبُشْقَه** :	رک به علی شیر نوائی.	۳۸۹	۲
* **الاِبْشیْهی** :	بہاء الدین ابو الفتح محمّد بن احمد المحلّی الشافعی (۷۹۰ھ/۱۳۸۸ء تا ۸۵۰ھ/۱۴۴۶ء)، مصر کا ایک عرب عالم اور بعض کتب عربی مثلاً اطواق الازهار علی صدور الانهار کا مصنف .	۳۸۹	۲
* **اَبعام** :	(بُو عام) رک به تلفیلالت .	۳۹۰	۲
* **اَبَقیق** :	(بُقَیق) سعودی عرب کے صوبه الحَسَا کا ایک گاؤں اور تیل کا معدن.	۳۹۰	۲
* **اَبکاریوس** :	اسکندر آغا بن یعقوب ، ارمنی عرب عالم اور نهایة الاَرَب فی اخبار العَرَب کا مصنف (م ۱۳۰۳ھ/۱۸۸۵ء).	۳۹۱	۲
* **اَبُکْلی** :	رک به ابو طُلَیح.	۳۹۱	۲
* **الاَبلَق** :	السَموءل بن عادیا (رک بآن) کا ایک قلعه.	۳۹۱	۲
* **الاُبُلَّة** :	ازمنۂ وسطی میں بصرے کے مشرقی جانب ایک بڑا شہر .	۳۹۱	۲
⊗ **اِبْلیس** :	شیطان لعین کے لیے قرآنی اصطلاح.	۳۹۳	۱
* **اِبْن** :	بمعنی بیٹا.	۳۹۹	۲
* **ابن آجُروم** :	ابو عبدالله محمّد الصَنْهاجی ، مشہور عرب عالم ، فقیه ، ادیب ، ریاضی دان ، ماهر صرف و نحو اور المقدمة الاجرومیة فی مبادی العربیة کا مصنف.	۴۰۰	۱
* **ابن الاَبّار** :	ابو جعفر احمد الخَولانی ، اندلس کا عرب شاعر (م ۴۳۳ھ/۱۰۴۱-۱۰۴۲ء).	۴۰۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **ابن الآبّار** :	ابو عبداللہ القُضاعی (۵۹۵ھ/۱۱۹۹ء تا ۶۵۸ھ/۱۲۶۰ء)، اندلس کا مشہور عرب مؤرخ اور کتاب التکملة لکتاب الصلة وغیرہ کا مصنف .	۲ ۳۰۲
* **ابن ابی اُصَیْبَعة** :	موفق الدین ابو العباس احمد بن القاسم السعدی الخزرجی ، اندلس کا مشہور طبیب اور سوانح نگار اور عیون الانباء فی طبقات الاطباء کا مصنف (م ۶۶۸ھ/۱۲۷۰ء).	۱ ۳۰۳
⊗ **ابن ابی جُمْہُور** :	محمد بن زین الدین . . . بن ابی جمہور اَحْسَائی ہَجْری ، حکیم مجتہد ، عارف متکلم ، صوفی شیعی ، اخباری (محدث) اور متعدد کتب کا مصنف (م ۹۱۲ھ/۱۵۰۶ء).	۱ ۳۰۴
* **ابن ابی حَجَلَة** :	احمد بن یحیی ابو العّباس شہاب الدین التّلمسانی الحنبلی الحنفی (۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء تا ۷۷۶ھ/۱۳۷۵ء) ، با کمال عرب شاعر .	۱ ۳۰۶
⊗ **ابن ابی الحَدید** :	عِز الدّین ، ابو حامد المدائنی (۵۸۶ھ/۱۱۹۰ء تا ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء) ، شیعی ادیب، شاعر، فقیہ اورکلامی، شرح نہج البلاغة اور الفلاک الدائر علی المثل السائر وغیرہ کا مصنف	۲ ۳۰۶
* **ابن ابی الدُّنیا** :	ابوبکر عبداللہ القرشی (۲۰۸ھ/۸۲۳ء تا ۲۸۱ھ/۸۹۴ء) ، عرب عالم ، عباسی خلیفہ المکتفی کا اتالیق اور بہت سی عربی کتب ادب کا مصنف .	۲ ۳۰۹
* **ابن ابی دِینار** :	ابو عبداللہ محمّد الرُّعینی القیروانی ، عرب مؤرخ اور المُؤنس فی اخبار افریقیة و تونس کا مصنف (حیات ۱۱۱۰ھ/۱۶۹۸ء).	۲ ۳۱۰
* **ابن ابی الرِّجال** :	ابو الحسن علی ، عرب منجّم اور البارع فی احکام النجوم کا مصنف (م نواح ۴۸۵ھ/۱۰۹۲ء).	۱ ۳۱۱
* **ابن ابی الرِّجال** :	احمد بن صالح ، عرب مؤرخ ، فقیہ، شاعر اور مصنف، یمن کا زیدی شیعہ (م ۱۰۹۲ھ/۱۶۸۱ء).	۲ ۳۱۱
* **ابن ابی زَنْدَقَة** :	الطُّرطُوشی (۴۵۱ھ/۱۰۵۹ء تا ۵۲۰/۱۱۲۶ء) ، فقیہ ، محدث اور چند کتب مثلاً الکَشْف وَ الْبَیان عن تفسیر القرآن کا مصنف.	۲ ۳۱۳
* **ابن ابی زَرْع** :	ابوالحسن الفاسی ، المغرب کا عرب مؤرخ اور چند کتب کا مصنف (حیات ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء).	۲ ۳۱۴
* **ابن ابی زید القیروانی** :	النفزاوی (۳۱۰ھ/۹۲۲ء تا ۳۸۶ھ/۹۹۶ء) ، المغرب کا ایک مالکی فقیہ اور چند کتب کا مصنف (م مایین ۳۱۰ھ/۹۲۲ء و ۳۸۶ھ/۹۹۶ء).	۲ ۳۱۵
* **ابن ابی طاہِر طَیفُور ابو الفضل احمد** :	(۲۰۴ھ/۸۱۹ء تا ۲۸۰ھ/۸۹۳ء)، عرب ادیب، اور مؤرخ ، تأریخ بغداد کا مصنف.	۲ ۳۱۶

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **ابن ابی عامر** : رک به المنصور .		۳۱۷ ۱
* **ابن ابی العَوجاء** : عبدالکریم ؛ معن بن زائد کا ماموں اور واضع الاحادیث (م ۱۵۵ھ/ ۷۷۲ء) .		۳۱۷ ۱
* **ابن الأثیر** : عراق جزیرۂ ابن عمر کے تین نامور عالم و فاضل بھائی : (۱) مجد الدین ابو السعادات المبارک بن محمد (۵۴۴ھ/۱۱۴۹ء تا ۶۰۶ھ/۱۲۱۰ء)، عرب محدث ، فقیہ اور متعدد کتب ، مثلاً جامع الاصول فی احادیث الرسول وغیرہ کا مصنف ؛ (۲) عز الدین ابوالحسن علی بن محمد (۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء تا ۶۳۰ھ/۱۲۳۲ء) ، عرب عالم ، مؤرخ اور صاحب اسد الغابۃ ؛ (۳) ضیاء الدین ابو الفتح نصر اللہ (۵۵۸ھ/۱۱۶۲ء تا ۶۳۷ھ/۱۲۳۹ء) ، عربی کا صاحب اسلوب انشا پرداز اور المثل السائر فی ادب الکاتب و الشاعر کا مصنف .		۳۱۷ ۲
* **ابن الأَبّار** : ابو اسحاق ابراھیم بن اسماعیل بن احمد اللُواتی ، فقہ لغت پر بہت سی کتب مثلاً کفایۃ المُتَحَفِّظ وغیرہ کا مصنف (م قبل از ۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء).		۳۱۹ ۲
* **ابن الأَحْمر** : رک به [ابو حیان] محمد بن یوسف.		۳۲۰ ۱
* **ابن الأَحْنَف** : (نیز ابن الاسود) ابو الفضل العباس ، خلیفہ ھارون الرشید کا درباری شاعر (م ۱۹۲ھ/۸۰۸ء).		۳۲۰ ۱
* **ابن اسحٰق** : ابو عبداللہ یا ابوبکر محمد ، مشہور عرب محدث ، مؤرخ اور کتاب المبتداء، کتاب المغازی اور کتاب الخلفاء کا مصنف.		۳۲۰ ۲
* **ابن اسْفَنْد یار** : محمد بن الحسن ، ایرانی مؤرخ (حیات ۶۰۶ھ/۱۲۱۰ء).		۳۲۲ ۱
⊗ **ابن اعثم الکوفی** : ابو محمد احمد ، عرب مؤرخ، شاعر اور کتاب المألوف ، کتاب التاریخ اور کتاب الفتوح وغیرہ کا مصنف (م ۳۱۴ھ/۹۲۶ء).		۳۲۲ ۲
* **ابن الأنباری** : رک به الأنباری .		۳۲۳ ۱
* **ابن ایاس** : ابن ایاس الحنفی (۸۵۲ھ/۱۴۴۸ء تا نواح ۹۳۰ھ/۱۵۲۴ء)، مملوک خاندان کے دور زوال کا ممتاز ترین عرب وقائع نویس اور بدائع الزھور فی وقائع الدھور کا مصنف .		۳۲۳ ۱
* **اِبن بابُوَیۃ** : یا ابن بابَوَیْہ ، چار بڑے شیعی جامعین حدیث میں سے ایک اور کتاب مَنْ لَا یَحْضُرُہُ الفَقیہ وغیرہ کا مصنف (م ۳۸۱ھ/۹۹۱ء).		۳۲۶ ۱
* **ابن باجہ** : ابوبکر محمد بن یحیی المعروف به الصائغ ، اندلس کا مشہور عرب فلسفی ، سائنس دان ، عالم ادب و نحو ، طبیب اور نے نواز، نیز طب، ھندسہ، ھیئت ، طبیعیات ، الکیمیا اور فلسفے پر متعدد رسائل کا مصنف (م ۵۳۳ھ/۱۱۳۸ء).		۳۲۶ ۲
* **ابن بَدرُون** : رک به ابن عَبْدُون.		۳۲۹ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن بَرّی** :	ابوالحسن علی بن محمد بن علی بن محمد بن الحسن الرباطی (۶۶۰ھ/۱۲۶۱ء تا نواح ۷۳۰ھ/۱۳۲۹ء)، عرب نحوی، عالم دین، شاعر اور فی مخارج الحروف اور الدرر اللوامع کا مصنف.	۴۲۹	۱
* **ابن بَرّی** :	ابو محمد عبداللہ المَقْدسی العصری (۴۹۹ھ/۱۱۰۶ء تا ۵۸۲ھ/۱۱۸۷ء)، عرب نحوی اور لغوی اور متعدد کتب کا مصنف.	۴۲۹	۲
* **ابن بَشْکُوال** :	ابو القاسم خَلَف بن عبدالملک بن مسعود بن موسیٰ بن بَشْکُوال (۴۹۲ھ/ ۱۱۰۱ء تا ۵۷۸ھ/۱۱۸۳ء) معروف، عرب تذکرہ نگار اور بہت سی کتب مثلاً کتاب الصلۃ فی تأریخ ائمۃ الاندلس وغیرہ کا مصنف.	۴۳۰	۲/
* **ابن بَطُّوطَة** :	(بَطُوطة) شرف الدین محمد بن عبداللہ بن محمد بن ابراھیم (۷۰۳ھ/۱۳۰۴ء تا ۷۷۹ھ/۱۳۷۷ء)، مشہور عرب سیاح اور تحفۃ النظار فی غرائب الامصار و عجائب الاسفار کا مصنف.	۴۳۱	۲
* **ابن البُطْلان** :	(Joannes) ابوالحسن المختار، بغداد کا ایک مسیحی طبیب اور تقویم الصحۃ کا مصنف (حیات ۴۶۰ھ/۱۰۶۸ء).	۴۳۳	۲
* **ابن بَقِیَّة** :	نصیر الدولہ ابو الطاہر محمد بن محمد بن بَقِیّة، بغداد کے امیر بختیار کا وزیر (م ۱۳۶۷ھ/۹۷۸ء).	۴۳۴	۲
⊗ **ابن بَکّار** :	ابو عبداللہ (یا ابوبکر) الزبیر بن بکار القرشی الاسدی المدنی، قاضی الحرمین، تاریخ، نسب، حدیث، شعر اور ادب کا ممتاز عالم اور کتاب انساب قریش و اخبارھم وغیرہ کا مصنف (م ۲۵۶ھ/۸۷۰ء).	۴۳۵	۱
* **ابن البَلَدی** :	شَرَف الدّین ابو جعفر احمد بن محمد ابن سعید، عباسی خلیفہ المُسْتَنْجِد کا وزیر (م ۵۶۳ھ/۱۱۷۰ء).	۴۳۷	۱
* **ابن البَنّاء** :	ابو العباس احمد بن محمد بن عثمان الازدی المراکشی (۵۶۴ھ/۱۲۵۶ء تا ۷۲۱ھ/۱۳۲۱ء)، ریاضی، ھیئت، نحو وغیرہ کا متبحر عالم.	۴۳۷	۱
* **ابن البَوّاب** :	ابو الحسن علاء الدین علی بن ھلال، مشہور عرب خوش نویس (م ۴۱۳ھ/ ۱۰۲۲ء).	۴۳۸	۱
* **ابن بی‌بی** :	ناصر الدین یحییٰ بن مجد الدین محمد، ایرانی مؤرخ اور سلاجقۂ ایشیائے کوچک کی تاریخ الاوامر العلائیۃ فی الامور العلائیۃ کا مصنف (م ۶۷۰ھ/ ۱۲۷۲ء).	۴۳۸	۲
* **ابن البَیْطار** :	ابو محمد عبداللہ بن احمد ضیاء الدّین ابن البیطار المالقی، ماہر نباتات اور کتاب الجامع فی الادویۃ المفردۃ کا مصنف (م ۶۴۶ھ/۱۲۴۸ء).	۴۳۹	۱
⊗ **ابن التَّعاوِیذی** :	ابو الفتح محمد بن عبداللہ (نُشتکین) بن عبداللہ (۵۱۹ھ/۱۱۲۵ء تا ۵۸۳ھ/۱۱۸۷ء)، بغداد کا عرب شاعر.	۴۴۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن تَغْرِی بَرْدی** :	ابو المحاسن جمال الدّین بن یُوسف ، عرب مؤرخ اور سوانح نگار، النجوم الزّاھرۃ فی ملوک مصر و القاھرۃ وغیرہ کا مصنف (م ۸۷۴ھ/ ۱۴۷۰ء).	۳۴۰	۲
* **ابن التِلمیذ** :	ابو المحاسن ھبۃ اللہ بن ابی العلاء ، بغداد کا عیسائی طبیب اور متعدد کتب طب کا مصنف (م ۵۶۰ھ/ ۱۱۶۰ء).	۳۴۲	۲
* **ابن تُومَرْت** :	ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ ، مراکش کا مشہور مسلمان مصلح اور مراکش کے حکمران سلسلۂ موحدون کا مہدی (م ۵۲۴ھ/ ۱۱۳۰ء).	۳۴۳	۱
* **ابن تَیْمِیَّة** :	تقی الدین ابو العباس احمد بن شہاب الدین عبدالحلیم بن مجد الدین عبدالسلام .... بن تیمیۃ الحرانی الحنبلی (۶۶۱ھ/۱۲۶۳ء تا ۷۲۸ھ/۱۳۲۸ء) ، مشہور عرب عالم دین ، مصلح ، فقیہ اور کثیر التعداد کتابوں کے مصنف .	۳۴۸	۱
* **ابن جُبَیْر** :	ابو الحسن محمد بن احمد بن سعید بن جبیر الکتانی (۵۴۰ھ/۱۱۴۵ء تا ۶۱۴ھ/۱۲۱۷ء)، اندلس کا مشہور عرب سیاح اور الرحلۃ کا مصنف.	۳۵۹	۲
* **ابن الجَرّاح** :	عہد عباسیہ کے دو وزیر : (۱) عبدالرحمن بن عیسی داود ، ۳۲۴ھ/۹۳۶ء میں تین ماہ کے لیے خلیفہ الراضی کا وزیر (حیات ۳۲۹ھ/۹۴۱ء) ؛ (۲) ابو الحسن علی ، سابق الذکر کا بھائی اور خلیفہ المقتدر کا وزیر (م ۳۳۴ھ/ ۹۴۶ء).	۳۶۰	۲
⊗ **ابن الجَزَری** :	شمس الدین ابو الخیر محمد بن محمد ... الجزری (۷۵۱ھ/۱۳۵۰ء تا ۸۳۳ھ/۱۴۲۹ء) ، عرب عالم دین ، علم قراءت پر سند اور کتاب النشر فی القراءات العشر وغیرہ کا مصنف.	۳۶۲	۱
* **ابن جَزْلة** :	(Ben Gesla) ، شرف الدین ابو علی یحیی بن عیسی البغدادی ، نو مسلم خوش نویس ، طبیب اور مصنف (م ۴۹۳ھ/ ۱۱۰۰ء).	۳۶۴	۲
* **ابن جماعة** :	علمائے حماۃ کا ایک خاندان اور اس کے مختلف افراد : (۱) بدر الدین ابو عبداللہ محمد بن ابراھیم الکنانی الحموی (۶۳۹ھ/۱۲۴۱ء تا ۷۳۳ھ/ ۱۳۳۳ء) ، عرب فقیہ اور مدرس ، قاھرہ و دمشق کا قاضی القضاۃ اور تحریر الاحکام فی تدبیر اھل الاسلام اور تذکرۃ السامع و المتکلم کا مصنف ؛ (۲) ابو عمر عبدالعزیز عز الدین (۶۹۴ھ/۱۲۹۴ء تا ۷۷۴ھ/۱۳۶۶ء) ، سابق الذکر کا بیٹا، شام اور مصر کا قاضی القضاۃ؛ (۳) ابراھیم بن عبدالرحمن (۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء تا ۷۹۰ھ/۱۳۹۸ء) ، شمارہ (۱) کا پوتا ، مصر کا قاضی القضاۃ اور مدرسۂ صلاحیۃ کا مدرس : (۴) عز الدین ابو عبداللہ محمد بن ابی بکر ، شمارہ (۲) کا پوتا ، طب ، معلم فلسفہ اور مصنف (م ۸۱۹ھ/ ۱۴۱۶ء).	۳۶۵	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن جنّی** :	ابو الفتح عثمان ، صرف و نحو کا مستند عالم اور کتاب سر الصناعة و اسرار البلاغة اور کتاب الخصائص فی علم اصول العربیة کا مصنف (م ۳۹۲ھ/ ۱۰۰۲ء).	۳۶۶	۲
⊗ **ابن الجوزی** :	عبدالرحمن بن علی بن محمّد ، ابو الفرج (ابو الفضل) جمال الدین القرشی البکری الحنبلی البغدادی (نواح ۵۱۰ھ/۱۱۱۶ تا ۵۹۷ھ/۱۲۰۰ء) ، مشہور حنبلی فقیہ ، واعظ اور کثیر التصانیف مصنف.	۳۶۶	۲
⊗ **ابن الجوزی** ، سبط :	شمس الدین ابو المُظفّر یوسف بن قیز اوغلو (۵۸۲ھ/۱۱۸۶ء تا ۶۸۴ھ/۱۲۸۶ء) ، سابق الذکر کا نواسہ ؛ مدرس، واعظ ، مؤرخ اور مشہور تاریخ مرآت الزمان وغیرہ کا مصنف.	۳۷۲	۲
* **ابن جہیر** :	چار وزیر : (۱) فخر الدولة ابو نصر محمد بن محمد بن جہیر (۳۹۸ھ/ ۱۰۰۷-۱۰۰۸ء تا ۴۸۳ھ/۱۰۹۰ء) ، دیار بکر کے امیر نصر الدولة احمد بن مروان اور بعد ازاں خلیفۂ بغداد القائم کا وزیر ؛ (۲) عمید الدولة ابو منصور بن فخر الدولة بن جہیر (۴۳۵ھ/۱۰۴۳ تا ۴۹۳ھ/۱۱۰۰ء) ، سابق الذکر کا بیٹا اور خلیفہ المقتدی کا وزیر ؛ (۳) زعیم الروساء قوام الدین ابو القاسم علی بن فخر الدولة بن جہیر ، سابق الذکر کا بھائی اور خلیفہ المستظہر کا وزیر (حیات ۱۱۰۹ھ/۱۱۱۰ء) ؛ (۴) نظام الدین ابو نصر المظفر بن علی بن محمد بن جہیر البغدادی (م ۵۶۰ھ/۱۱۱۴ء)، خلیفہ المقتفی کا وزیر .	۳۷۳	۱
* **ابن الحاجب** :	جمال الدّین ابو عمرو عثمان ابن عمر بن ابوبکر بن یُونُس (۵۷۰ھ/ ۱۱۷۵ء تا ۶۴۶ھ/۱۲۴۹ء)، مشہور عرب نحوی، عالم عروض، فقیہ اور الشافیہ اور الکافیہ وغیرہ کا مصنف .	۳۷۵	۱
⊗ **ابن الحائک** :	رکَ به الہمدانی.	۳۷۶	۱
* **ابن حبّان** :	ابو حاتم محمد بن حبان ابن احمد البستی ، عرب عالم ، راوی حدیث اور کتاب التقاسیم والا نوع وغیرہ کا مصنف (م ۳۵۴ھ/۹۶۵ء).	۳۷۶	۲
* **ابن حَبیب** :	ابو مروان عبدالملک بن حَبیْب السُّلَمی ، اندلس کا عرب فقیہ اور مصنف (م ۲۳۸ھ/۸۵۳ء) .	۳۷۷	۱
* **ابن حبیب** :	بدر الدّین ابو محمد طاہر الحسن بن عمر بن حسن الدمشقی الحلبی (۷۱۰ھ/ ۱۳۱۰ء تا ۷۷۹ھ/۱۳۷۷ء) ، عرب مؤرخ ، عالم اور مملوک سلاطین کی تاریخ درة الاسلاک فی دولة الاتراک کا مصنف.	۳۷۷	۲
* **ابن حَیب** :	ابو جعفر محمد بن حبیب ، عرب ماہر لسان اور مصنف مختلف القبائل و مؤتلفها وغیرہ (م ۲۴۵ھ/۸۶۰ء).	۳۷۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن الحَجّاج** :	ابو عبداللہ الحُسین بن احمد بن محمد بن جعفر ، بنو بویہ کے زمانے کا ایک شاعر (م ۳۵۱ھ/۱۰۰۱ء).	۲	۴۷۸
* **ابن حَجَر العَسْقلانی** :	ابو الفضل شہاب الدّین احمد بن علی الکنانی العسقلانی المصری القاہری (۷۷۳ھ/۱۳۷۲ء تا ۸۵۲ھ/۱۴۴۹ء) ، مشہور شافعی محدث ، فقیہ ، مؤرخ ، قاضی القضاۃ اور کثیر التعداد کتب مثلاً فتح الباری فی شرح البخاری ، الاصابۃ اور تہذیب التہذیب وغیرہ کے مصنف.	۲	۴۷۹
* **ابن حَجَر الہیتمی** :	شہاب الدین ابو العباس احمد بن محمّد بن محمّد بن علی ابن حجر السّعدی (۹۰۹ھ/۱۵۰۴ء تا ۹۷۳ - ۹۷۴ھ/۱۵۶۷ - ۱۵۶۸ء) ، مشہور شافعی فقیہ.	۱	۴۸۲
* **ابن حِجّۃ** :	ابو المحاسن تقی الدین ابوبکر بن علی بن عبداللہ الحموی القادری الحنفی الآزراری ، عہد ممالیک کا مشہور ترین عربی شاعر ، صاحب طرز انشا پرداز اور مصنف (م ۸۳۷ھ/۱۴۳۳ء).	۱	۴۸۴
* **ابن حَزْم** :	ابو محمد علی بن احمد بن سعید ابن حَزْم (۳۸۴ھ/۹۹۴ء تا ۴۵۶ھ/۱۰۶۴ھ)، اندلسی عرب فاضل ، مشہور عالم دین ، مؤرخ ، ممتاز شاعر اور بہت سی کتب مثلاً جمہرۃ الانساب وغیرہ کے مصنف.	۱	۴۸۵
⊗ **ابن حَمْدُون** :	بہاء الدین ابو المعالی محمد بن الحسن (۴۹۵ھ/۱۱۰۲ء تا ۵۶۴ھ/۱۱۶۷ء) ، نامور ادیب ، تاریخ و ادب اور نوادر و اشعار پر مشتمل التذکرۃ فی السیاسیۃ و الادب الملکیۃ اور دیگر کتب کا مصنف.	۲	۴۹۴
⊗ **ابن حَمدیس** :	ابو محمّد عبدالجبار بن ابی بکر الازدی (۴۴۷ھ/۱۰۵۵ء تا ۵۲۷ھ/۱۱۳۳ء) ، اندلس کا مشہور عرب شاعر .	۱	۴۹۵
* **ابن حَمّاد** :	ابو عبداللہ محمد بن علی ، ایک عرب مؤرخ اور فاطمیّون (بنو عبید) کی تاریخ اخبار ملوک بنی عبید کا مصنف (حیات ۶۱۷ھ/۱۲۲۰ء).	۱	۴۹۶
* **ابن حَوْقَل** :	ابو القاسم محمد النصیبی البغدادی ، عرب سیاح ، جغرافیہ نگار اور کتاب المسالک و الممالک کا مصنف (م ۳۵۰ھ/۹۶۱ء).	۲	۴۹۶
* **ابن حَیّان** :	ابو مروان حیّان بن خَلَف بن حسین ابن حیّان القرطبی (۳۷۷ھ/۹۸۷ء تا ۴۶۹ھ/۱۰۶۷ء) ، اسلامی اندلس کا ممتاز مؤرخ ، صاحب المتقبس فی تأریخ اندلس .	۱	۴۹۷
* **ابن خاقان** :	تین وزیر : (۱) ابو الحسن عبیداللہ بن یحیی بن خاقان ، خلیفہ التوکل کا وزیر (م ۲۶۳ھ/۸۷۷ء) ؛ (۲) ابو علی محمد بن عبیداللہ بن یحیی ، سابق الذکر کا سب سے بڑا بیٹا اور خلیفہ المقتدر کا وزیر (م ۳۱۲ھ/۹۲۴ء) ؛ (۳)		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ابو القاسم عبداللہ (عبیداللہ) بن محمد بن عبیداللہ بن یحیی ، ابن الفرات کی آخری معز ولی کے بعد المقتدر کا وزیر (م ۳۱۴ھ/۹۲۶-۹۲۷ء).	۲	۴۹۷
* **ابن خَالَوَیہ** :	(خَالُوَیہ) ابو عبداللہ الحسن بن احمد بن حمدان الہمدانی الشافعی ، مشہور عرب نحوی ، لغت نویس اور مصنف (م ۳۷۰ھ/۹۸۰ء).	۱	۴۹۹
ابن خُرَّاذَبہ :	ابو القاسم عبیداللہ بن عبداللہ ، مشہور ایرانی النسل جغرافیہ نگار اور کتاب المسالک و الممالک وغیرہ کا مصنف (م نواح ۳۰۰ھ/۹۱۲-۹۱۳ء).	۱	۵۰۰
* **ابن الخَصیب** :	رک بہ الخَصیبی.	۱	۵۰۱
* **ابن الخَطیب** :	ذوالوزارتین (یعنی سپہ سالار اور وزیر اعظم) ، غرناطہ کا سب سے بڑا اور آخری مصنف ، شاعر اور سیاست دان اور ابو الحجاج یوسف کا وزیر، بہت سی کتب مثلاً الاحاطۃ فی تأریخ غرناطۃ وغیرہ کا مصنف.	۱	۵۰۱
* **ابن خلدون** :	دو عرب مؤرخ : (۱) عبدالرحمن (ابو زید) الملقب بہ ولی الدین (۷۳۲ھ/ ۱۳۳۲ء تا ۸۰۷ھ/۱۴۰۶ء) ، اندلس کا نامور عالم ، فقیہ ، لغوی ، نجومی ، محدث اور مؤرخ اور کتاب العبر و مقدمۃ وغیرہ کا مصنف : (۲) یحیی ابو زکریا (نواح ۷۳۴ھ/۱۳۳۳ء تا ۷۸۰ھ/۱۳۷۸ء) ، سابق الذکر کا بھائی اور چند کتب مثلاً بغیۃ الرواد وغیرہ کا مصنف.	۱	۵۰۳
* **ابن خَلِّکان** :	شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد بن ابراہیم ابن خلکان البرمکی الاربلی الشافعی (۶۰۸ھ/۱۲۱۱ء تا ۶۸۱ھ/۱۲۸۲ء) ، ایک مشہور تذکرہ نگار اور وفیات الاعیان کا مصنف.	۲	۵۰۸
* **ابن داود** :	ابوبکر محمد (۲۵۵ھ/۸۶۸ء تا ۲۹۷ھ تا ۸۸۴ء) ، فقۂ ظاہری کے بانی داود ابن علی الاصفہانی کا بیٹا، فقیہ، جامع اشعار، شاعر اور مصنف کتاب الزہرۃ وغیرہ.	۱	۵۱۰
* **ابن دُرَید** :	ابوبکر محمد بن الحسن بن عتاہیۃ الآزدی (۲۲۳ھ/۸۳۷ء تا ۳۲۱ھ/۹۳۳ء) ، عرب لغوی ، ادیب ، نقاد اور کتاب الجمہرۃ فی علم اللغۃ اور کتاب الاشتقاق وغیرہ کا مصنف.	۱	۵۱۳
* **ابن دُقْماق** :	صارم الدین ابراہیم بن محمد المصری ، حنفی مؤرخ ، تذکرہ نگار اور متعدد کتب کا مصنف (م ۸۰۹ھ/۱۴۰۶ء).	۲	۵۱۴
* **ابن الدُّمَیْنَۃ** :	عبداللہ بن عبداللہ بن احمد ابو السّری ، عہد ہارون الرشید کا عرب شاعر (م نواح ۱۳۰ھ/۷۴۷ء).	۲	۵۱۵
* **ابن الدَّیبع** :	ابو عبداللہ، عبدالرحمن بن علی بن یوسف الدَّیْبَع، وجیہ الدین الشَّیبانی الزبیدی (۸۶۶ھ/۱۴۶۱ تا ۹۴۴ھ/۱۵۳۷ء) ، عرب مؤرخ ، محدث اور مصنف.	۱	۵۱۶
* **ابن دَیْصان** :	(۱۵۴ھ/۷۷۰ء تا ۲۲۲ھ/۸۳۶ء)، اشکانی (Parthian) نسل کا شامی عیسائی فلسفی اور نجومی.	۲	۵۱۷

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن رائق** :	ابوبکر محمد ابن رائق، عباسی خلیفہ الراضی کے عہد میں واسط اور بصرے کا والی اور بعد ازاں بغداد کا امیر الامراء (م ۳۳۰ھ/۹۴۲ء).	۵۱۸	۲
* **ابن الرّاوندی** :	(یا الرّیوندی) ابو الحسین بن یحیی بن اسحٰق ابن الراوندی، تیسری صدی ہجری کا معتزلی اور بعد ازاں ملحد ادیب اور چند کتب کا مصنف.	۵۱۹	۲
* **ابن رجب** :	زَیْنُ الدّین (و جمال الدین) ابو الفرح عبدالرحمن بن شہاب الدّین ابو العباس احمد بن رجب السّلامی البغدادی ثم الدمشقی الحنبلی (۷۳۶ھ/۱۳۰۶ء تا ۷۹۵ھ/۱۳۹۲ء)، مشہور عرب مؤرخ، تذکرہ نگار اور ذیل علی طبقات الحنابلۃ وغیرہ کا مصنف.	۵۲۱	۱
* **ابن رجل** :	(Abenregal)، رک بہ ابن ابی الرجال.	۵۲۳	۱
* **ابن رستہ** :	ابو علی احمد بن عمر، ایرانی الاصل عربی عالم، جغرافیہ نگار اور مصنف الاملاق النفیسۃ وغیرہ (م نواح ۳۱۰ھ/۹۲۲ء).	۵۲۳	۱
* **ابن رشد** :	(Averros)، ابو الولید محمد بن احمد بن محمد بن رشد (۵۲۰ھ/۱۱۲۶ء تا ۵۹۵ھ/۱۱۹۸ء)، اندلس کا سب سے بڑا عرب فلسفی، تہافت التہافت اور دیگر کتب کا مصنف اور ارسطو کے متعدد رسائل کا شارح.	۵۲۳	۱
* **ابن رشید** :	نجد میں وہابی حکمرانوں (شیخ المشائخ) کا نام: (۱) عبداللہ بن علی الرشید، اس خاندان کا بانی فرمانروا (از ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۵ء تا ۱۲۶۳/ ۱۸۴۷ء)؛ (۲) طلال بن عبداللہ، سابق الذکر کا بیٹا (از ۱۲۶۳ھ/۱۸۴۷ء تا ۱۲۸۳ھ/۱۸۶۷ء)؛ (۳) متعب، سابق الذکر کا بھائی (از ۱۲۸۳ھ/۱۸۶۷ء تا ۱۲۸۵ھ/۱۸۶۹ء)؛ (۴) بندر غاصب، شمارہ (۲) کا بیٹا (از ۱۲۸۶ھ/ ۱۸۶۹ء تا ۱۲۸۹ھ/۱۸۷۲ء)؛ (۵) محمد بن عبداللہ بن رشید، شمارہ (۱) کا بیٹا اور اس خاندان کا طلال کے بعد سب سے طاقتور حکمران (از ۱۲۸۹ھ/ ۱۸۷۲ء تا ۱۳۱۵ھ/۱۸۹۷ء)؛ (۶) عبدالعزیز بن متعب (از ۱۳۱۵ھ/ ۱۸۹۷ء تا ۱۳۲۴ھ/۱۹۰۶ء)؛ (۷) متعب بن عبدالعزیز، ۱۳۲۴ھ/ ۱۹۰۶ - ۱۹۰۷ء میں چند ماہ کے لیے حکمران؛ (۸) سلطان بن حمود، شمارہ (۱) کے چھوٹے بھائی عبید کا پوتا، ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۸ء میں چند ماہ کے لیے حکمران؛ (۹) سعود بن حمود، ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۸ء میں چند روزہ حکمران؛ (۱۰) سعود بن عبدالعزیز، شمارہ (۶) کا بیٹا (از ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۸ء تا ۱۳۳۲ھ/۱۹۱۳ء یا ۱۳۳۸ھ/۱۹۱۹ء).	۵۳۰	۲
* **ابن رشیق** :	ابو علی الحسن الازدی (۳۸۵ھ/۹۹۵ء یا ۳۹۰ھ/۱۰۰۰ء تا ۴۵۶ھ/ ۱۰۶۴ء یا ۴۶۳ھ/۱۰۷۱ء)، فاطمی خلیفہ المعز کا درباری شاعر، مؤرخ، لغوی اور العمدۃ کا مصنف.	۵۳۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن رُوح** :	ابو القاسم الحسین بن روح بن بحر البَیبی النَّوبختی ، فرقۂ اثنا عشریۃ کے امام منتظر کی غیبت صغریٰ (۲۶۴ھ/۸۷۸ء تا ۳۳۴ھ/۹۴۵ء) میں ان کے نائب ثالث (م ۳۲۶ھ/۹۳۷ء یا ۳۲۹ھ/۹۴۰ء) .	۵۳۵	۱
⊗ **ابن الرُّومی** :	ابو الحسن علی بن العباس بن جریج (۲۲۱ھ/۸۳۶ء تا ۲۸۳ھ/۸۹۶ء) ، بغداد کا مشہور عرب شاعر .	۵۳۶	۱
* **ابن زُبیر**ؓ :	رکَ بہ عبداللہؓ بن زبیرؓ .	۵۳۸	۲
* **ابن زِرقالۃ** :	دیکھیے اَلَا ، لائیڈن ، طبع دوم ، بذیل الرزکلی .	۵۳۸	۲
* **ابن زُہْر** :	اندلسی علماء کا خاندان : (۱) ابوبکر محمد بن مروان بن زُہر ، اندلس کا متقی عالم اور فقیہ (م ۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء) ؛ (۲) ابو مروان عبدالملک ، سابق الذکر کا بیٹا ، طبیب اور فقیہ ؛ (۳) ابوالعلاء زہر ، شمارہ (۲) کا بیٹا ، اندلس کا مشہور طبیب ، مجربات الخواص وغیرہ کا مصنف اور یوسف بن تاشفین کا وزیر (م ۵۲۵ھ/۱۱۳۰ء) ؛ (۴) ابو مروان عبدالملک ، سابق الذکر کا بیٹا ، کتاب الاقتصاد فی اصلاح الانفس و الاجساد اور کتاب التیسیر کا مصنف اور عبدالمؤمن (المرابطی) کا وزیر (م ۵۵۷ھ/۱۱۶۱ء) ؛ (۵) ابوبکر محمد المعروف بہ الحفید ، سابق الذکر کا بیٹا ، اندلس کا ممتاز طبیب ، طب العیون اور التریاق الخمسین کا مصنف (م ۵۱۵ھ/۱۱۹۸ء) ؛ (۶) ابو محمد عبداللہ بن الحفید (۵۷۷ھ/۱۱۸۱ء تا ۶۰۲ھ/۱۲۰۵ء) ، بلند پایہ طبیب .	۵۳۸	۲
* **ابن زَیْدُون** :	ابو الولید احمد بن عبداللہ بن احمد بن غالب بن زیدون (۳۹۴ھ/۱۰۰۳ء تا ۴۶۳ھ/۱۰۷۱ء) ، اندلس کا مشہور عرب شاعر .	۵۴۲	۱
* **ابن الساعاتی** :	(۱) فخر الدین رضوان (یا رُضوان) بن محمد بن علی بن رستم الخراسانی ، طب ، ادب ، منطق و فلسفہ اور گھڑی سازی کا ماہر ، صاحب دیوان شاعر ، حواشی علی القانون لابی سینا وغیرہ کا مصنف (م ۶۲۷ھ/۱۲۳۰ء)؛ (۲) بہاء الدین ابو الحسن علی ، سابق الذکر کا بھائی ، مشہور شاعر (م ۶۰۳ھ/۱۲۰۷ء) ؛ (۳) مظفر الدین احمد بن علی البغدادی ، فقیہ ، مصنف مجمع البحرین و ملتقی النیرین (م ۶۹۴ھ/۱۲۹۵ء) .	۵۴۳	۲
* **ابن سَبْعِین** :	ابو محمد عبدالحق بن ابراہیم الاشبیلی ، عرب فلسفی اور ایک صوفی برادری کا بانی (م ۶۶۸ھ/۱۲۶۹ء) .	۵۴۴	۲
* **ابن سَرَایا** :	رکَ بہ الحِلّی .	۵۴۴	۲
* **ابن السراج** :	محمد بن علی بن عبدالرحمٰن القرشی الدمشقی ، عرب صوفی اور مصنف (حیات ۷۱۴ھ/۱۳۱۴ء) .	۵۴۴	۲
* **آل ابن السَّرَّاج** :	رکَ بہ السراج ، بنو (در اَلَا ، لائڈن ، طبع دوم) .	۵۴۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **ابن سُرَیْج** :	ابو العباس احمد بن عمر بن سریج البغدادی ، شافعی امام اور تقریباً چار سو تصانیف کے مصنف (م ۳۰۶ھ/۹۱۸ء) .	۱ ۵۴۵
* **ابن سُرَیج** :	عبیداللہ ابو یحیی ، اموی عہد کا مغنی اور نقش بند ، نیز مرثیہ گو (م بعہد خلیفہ ہشام : ۱۰۵ھ/۷۲۴ء تا ۱۲۵ھ/۷۴۳ء) .	۲ ۵۴۵
* **ابن سَعْد** :	ابو عبداللہ محمد بن سعد البصری الزہری المعروف بہ کاتب الواقدی (۱۶۸ھ/ ۷۸۴ء تا ۲۳۰ھ/۸۴۵ء) ، مشہور محدث ، مؤرخ ، تذکرہ نگار اور مصنف کتاب الطبقات الکبیر وغیرہ .	۲ ۵۴۵
* **ابن سَعُود** :	درعیۃ اور ریاض کے وہابی حکمران خاندان کا نام : (۱) محمد بن سعود ، بانی خاندان (از ۱۱۴۸ھ / ۱۷۳۵ء (؟) تا ۱۱۸۰ھ/۱۷۶۶ء) ؛ (۲) عبدالعزیز بن محمد بن سعود ، سابق الذکر کا بیٹا (از۱۱۷۹ھ/۱۷۶۶ء تا ۱۲۱۸ھ/۱۸۰۳ء) ؛ (۳) سعود بن عبدالعزیز ، سابق الذکر کا بیٹا (از ۱۲۱۸ھ/۱۸۰۳ء تا ۱۲۲۹ھ/۱۸۱۴ء) ؛ (۴) عبداللہ بن سعود (از ۱۲۲۹ھ/۱۸۱۴ء تا ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۸ء) ؛ (۵) مشاری بن سعود (از ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۸ء تا ۱۲۳۵ھ/۱۸۲۰ء) ؛ (۶) ترکی بن عبداللہ بن محمد بن سعود (از ۱۲۳۵ھ/۱۸۲۰ء تا ۱۲۴۹ھ/۱۸۳۴ء) ؛ (۷) مشاری بن عبدالرحمن بن مشاری بن حسن بن مشاری بن سعود ، ۱۲۴۹ھ/۱۸۳۴ء میں چند ماہ کے لیے حکمران ؛ (۸) فیصل بن ترکی (پہلا دور حکومت از ۱۲۴۹ھ/۱۸۳۴ء تا ۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء) ؛ (۹) خالد بن سعود (از ۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء تا ۱۲۵۷ھ/۱۸۴۱ء) ؛ (۱۰) عبداللہ بن ثنیان بن سعود (از ۱۲۵۷ھ/۱۸۴۲ء تا ۱۲۵۹ھ/۱۸۴۳ء) ؛ (۱۱) فیصل بن ترکی ، شمارہ ۸ (دوسرا دور حکومت از ۱۲۵۹ھ/۱۸۲۳ء تا ۱۲۸۲ھ/۱۸۶۵ء) ؛ (۱۲) عبداللہ بن فیصل بن ترکی (پہلا دور حکومت ۱۲۸۲ھ/۲۸۱۵ تا ۱۲۸۷ھ/۱۸۷۱ء)؛ (۱۳) سعود بن فیصل بن ترکی (از ۱۲۸۷ھ/۱۸۷۱ء تا ۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء) ؛ (۱۴) عبداللہ بن فیصل بن ترکی ، شمارہ ۱۲ (دوسرا دور حکومت از ۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء تا ۱۳۰۱ھ/۱۸۸۴ء) ؛ (۱۵) محمد بن سعود ، ۱۳۰۶ھ/۱۸۸۸ء میں چند ماہ کے لیے حکمران ؛ (۱۶) عبدالرحمن بن فیصل ، سابق الذکر کا چچا اور چند روزہ حکمران ؛ (۱۷) عبداللہ بن فیصل ، شمارہ ۱۲ و ۱۴ (تیسرا عہد حکومت ۱۳۰۵ھ/۱۸۸۷ء تا ۱۳۰۶ھ/۱۸۸۸ء) ؛ (۱۸) محمد بن فیصل (از ۱۳۱۰ھ/۱۸۹۲ء) ؛ (۱۹) عبدالعزیز بن عبدالرحمن بن فیصل (۱۲۹۷ھ/ ۱۸۸۰ء تا ۱۳۷۳ھ/۱۹۵۳ء ، عہد حکومت از ۱۹۰۲ء ، بادشاہ حجاز از ۱۹۲۶ء) :	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(۲۰) سعود بن عبدالعزیز (پیدائش ۱۹۰۵ء، تخت نشینی ۱۳۷۳ھ/ ۱۹۵۳ء).	۵۴۶	۲
* ابن سعید	: ابو الحسن نور الدین علی بن موسی المغربی، عرب ماہر لسانیات اور المُغرب فی حل المُغرِب اور المرقصات و المطربات کا مصنف (م ۶۷۳ھ/ ۱۲۷۶ء).	۵۵۵	
*⊗ ابن السِّکّیت	: ابو یوسف یعقوب بن اسحق السِّکّیت، مشہور عرب صوفی، نحوی اور مصنف اصلاح المنطق وغیرہ (م نواح ۲۴۴ھ/۸۵۸ء).	۵۵۵	۲
* ابن السُّنّی	: ابوبکر احمد بن محمد بن اسحاق الدینوری الشافعی، مشہور عالم حدیث اور مصنف عمل الیوم و اللیلۃ وغیرہ (م ۳۶۴ھ/۹۷۴ء).	۵۵۸	۱
* ابن سِیْدَہ	: ابو الحسن بن اسماعیل یا احمد بن محمد بن سیدۃ، اندلس کا لغوی، ادیب اور منطقی (م ۴۵۸ھ/۱۰۶۶ء).	۵۵۸	۲
* ابن سِیْرِین	: ابوبکر محمد، مشہور تابعی محدث اور تعبیر رویا میں حجّت (م ۱۱۰ھ/ ۷۲۹ء).	۵۵۹	۲
*⊗ ابن سینا	: (Avicenna)، ابو علی الحسین ابن عبداللہ، شیخ الرئیس، نامور عرب فلسفی، طبیب، ریاضی دان اور فلکی، دنیائے اسلام کا شہرۂ آفاق سائنس دان اور الشفا، الاشارات و التنبیہات، حکمت علائی، الہدایۃ، القانون فی الطب وغیرہ کا مصنف (م ۴۲۸ھ/۱۰۳۷ء).	۵۶۰	۱
* ابن سید النّاس	: فتح الدین ابو الفتح محمد الیعمری (۶۶۱ھ/۱۲۶۳ء یا ۶۷۱ھ/ ۱۲۷۳ء تا ۷۳۴ھ/۱۳۳۴ء)، مشہور اندلسی عرب سوانح نگار اور عیون الأثر وغیرہ کا مصنف.	۵۷۶	۱
* ابن شاکر	: صلاح (یا فخر) الدین محمد بن شاکر الحلبی، عرب مؤرخ، سوانح نگار اور مصنف فوات الوفیات (م ۷۶۴ھ/۱۳۶۳ء).	۵۷۶	۲
* ابن شداد	: بہاء الدین ابو المحاسن یوسف بن رافع، عرب سوانح نگار، سلطان صلاح الدین کا قاضی العسکر اور مصنف سیرۃ السلطان الملک الناصر (م ۶۳۲ھ/۱۲۳۴ء).	۵۷۷	۱
* ابن شدّاد	: عز الدین ابو عبداللہ محمد الحلبی، عرب مؤرخ، مصنف الاعلاق (م ۶۸۴ھ/ ۱۲۸۵ء).	۵۷۷	۲
* ابن صَدَقہ	: تین وزیر: (۱) جلال الدین عمید الدولۃ ابو علی الحسن بن علی، عباسی خلیفہ المسترشد کا وزیر (م ۵۲۲ھ/۱۱۲۸ء): (۲) جلال الدین ابو الرضا محمد بن احمد، خلیفہ الراشد باللہ کا وزیر (م ۵۵۶ھ/۱۱۶۰ - ۱۱۶۱ء): (۳) مؤتمن الدولۃ ابو القاسم علی، خلیفہ المقتضی کا وزیر.	۵۷۸	۱
⊗ ابن الصلاح	: شیخ الاسلام تقی الدین ابو عمرو عثمان بن صلاح الدین بن عبدالرحمن		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	الکردی الموصلی الشہرزوری الشافعی (۵۷۷ھ/۱۱۸۱ء تا ۶۴۳ھ/ ۱۲۴۵ء)، نامور عرب محدث ، فقیہ اور مصنف المقدمۃ فی علوم الحدیث وغیرہ .	۵۷۹	۱
* ⊗ ابن طفیل :	(Ababacer)، ابوبکر (و ابو جعفر) محمد بن عبدالملک بن محمد طفیل القیسی، اسلامی اندلس کا نامور عرب فلسفی ، شاہی طبیب ، کاتب اور رسالہ حیّ بن یقطان کا مصنف (حیات ۵۷۸ھ/۱۱۸۱ء) .	۵۸۰	۲
* ابن الطِقْطَقَی :	جلال الدین (و صفی الدین) ابو جعفر محمد بن تاج الدین ، ایک شیعی مؤرخ ، نقیب اور مصنف کتاب الفخری وغیرہ (م ۷۰۹ھ/۱۳۰۹ء یا ۷۰۲ھ/۱۳۰۲ء) .	۵۸۵	۱
* ابن ظَفَر :	حجۃ الدین (وشمس الدین) ابوعبداللہ (وابو ہاشم و ابو جعفر) محمد بن عبداللہ بن محمد بن ابی محمد الصقلی ، اندلسی عرب عالم ، ادیب اور مصنف سُلوان المطاع فی عدوان الاتباع (م ۵۶۵ھ/۱۱۶۹ء) .	۵۸۶	۲
* ابن عاصِم :	ابوبکر محمد بن محمد بن عاصم ، معروف مالکی فقیہ ، نحوی اور مصنف تحفۃ الحکام وغیرہ (م ۸۲۹ھ/۱۴۲۶ء) .	۸۵۷	۱
* ابن عَبّاد :	ابو عبداللہ محمد بن ابی اسحاق ابراھیم . . . . بن عباد النّفزی الحِمْیَری الرندی ، فقیہ ، صوفی ، شاعر ، خطیب اور مصنف (م ۷۹۲ھ/۱۳۹۰ء).	۵۸۷	۲
* ابن عَبّاد :	ابو القاسم ، کافی الکُفاۃ اسماعیل بن عباد الطالقانی (۳۲۶ھ/۹۳۸ء تا ۳۸۵ھ/ ۹۹۵ء) ، موید الدولۃ بن رکن الدولۃ بویہی کا وزیر ، نامور عالم ادیب اور مصنف المحیط باللغۃ وغیرہ (م ۳۸۵ھ/۹۹۵ء) .	۵۸۸	۲
* ابن عبدالحکیم :	عبدالرحمن بن عبداللہ بن عبدالحکم بن اعین ابو القاسم ، مصر کا قدیم ترین عرب مؤرخ ، مصنف فتوح مصر (م ۲۵۷ھ/۸۷۱ء) .	۵۹۳	۲
* ابن عبدَرِبّہ :	ابو عمر (عمرو) احمد بن ابی عمر محمد بن عبدربہ ، مشہور اندلسی شاعر ، ادیب اور مصنف العقد الفرید وغیرہ (م ۳۲۸ھ/۹۴۰) .	۵۹۵	۱
* ابن عبدالظاہِر :	محی الدین ابو الفضل عبداللہ بن رشید الدین ابو محمد عبدالظاہر بن نشوان السعدی الرّوحی (۶۲۰ھ/۱۲۲۳ء تا ۶۹۲ھ/۱۲۹۳ء) ، مصر کے عہد ممالیک کا ایک اہم وقائع نگار اور صاحب دیوان انشا .	۵۹۶	۲
* ابن عَبْدُون :	ابو محمد عبدالحمید الفہری ، اندلس کا عرب شاعر (م ۵۲۹ھ/۱۱۳۴ء) .	۵۹۷	۲
⊗ ابن عبدالوَہاب :	رک بہ محمد بن عبدالوہاب .	۵۹۸	۲
⊗ ابن العِبری :	(Barhebraeus) ، گریگوریوس یوحنا ابو الفرج بن اھرون (ہارون) بن توما (۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء تا ۶۸۵ھ/۱۲۸۶ء) ، عیسائی عرب طبیب ، مؤرخ اور مصنف تأریخ مختصر الدول .	۵۹۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* ابن العَجَرّد :	عبدالکریم ، دوسری صدی ہجری/آٹھویں صدی عیسوی میں خوارج کا ایک سرگروہ اور فرقۂ عجاردۃ کا بانی .	۵۹۹	۲
*⊗ ابن العَدیم :	کمال الدین ابو حفص (و ابو القاسم) عمر بن احمد . . . بن ابی جرادۃ بن العدیم العقیلی (۵۸۸ھ/۱۱۹۲ء تا ۶۶۰ھ/۱۲۶۲ء) ، معلم ، محدث ، مؤرخ ، قاضی ، آخری ایوبی فرمانرواؤں کا وزیر اور مصنف بغیۃ الطلب فی تأریخ حلب وغیرہ .	۶۰۰	۱
* ابن العذاری :	(ابن عَذاری) ابو عبداللہ محمد (یا احمد) بن محمد المراکشی، المغرب اور اندلس کا ایک عرب مؤرخ اور مصنف البیان المُغرب فی اخبار المَغرِب (حیات ۶۹۵ھ/۱۲۹۵ء) .	۶۰۳	۱
* ابن عَرب شاہ :	احمد بن محمد بن عبداللہ الدمشقی الحنفی العجمی (۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء تا ۸۵۴ھ/۱۴۵۰ء) ، عربی ، ترکی ، فارسی اور مغولی زبانوں کا ماہر ، عثمانی سلطان محمد اول بن بایزید کا معتمد خاص اور کاتب ، متعدد کتب کا مترجم اور مصنف عجائب المقدور فی نوائب تیمور و فاکہۃ الخلفاء و مفاکہۃ الظرفاء وغیرہ .	۶۰۳	۲
* ابن العَرَبی :	ابوبکر محمد بن عبداللہ اندلسی (۴۶۸ھ/۱۰۷۵ء تا ۵۴۳ھ/۱۱۴۸ء) ، محدث اور مصنف احکام القرآن وغیرہ .	۶۰۵	۱
⊗ ابن العربی :	(ابن عربی) ، شیخ ابوبکر محی الدین محمد ابن علی ، الشیخ الاکبر (۵۶۰ھ/۱۱۶۵ء تا ۶۳۸ھ/۱۲۴۰ء) ، اسلامی دنیا کے مشہور عالم ، صوفی ، فلسفی ، محدث ، مفسر ، ادیب ، شاعر اور کثیر التعداد تصانیف مثلاً فتوحات مکیہ ، فصوص الحکم وغیرہ کے مصنف .	۶۰۵	۲
⊗ ابن عَساکر :	متعدد عرب مصنفین کا نام ، مثلاً: (۱) علی بن الحسن بن ہبۃ اللہ ابوالقاسم ثقۃ الدین الشافعی (۴۹۹ھ/۱۱۰۵ء تا ۵۷۱ھ/۱۱۷۶ء) ، مشہور شافعی عالم ، مؤرخ اور مصنف تأریخ مدینۃ دمشق ؛ (۲) القاسم (۵۲۷ھ/۱۱۳۲ء تا ۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء) ، سابق الذکر کا بیٹا اور مصنف الجامع المستقصی فی فضائل المسجد الاقصی .	۶۱۳	۱
* ابن العَسّال :	اوائل تیرھویں صدی عیسوی کے تین قبطی بھائی : (۱) الفاضل الحکیم الاسعد ابو الفرج ہبۃ اللہ ، الکاتب المصری ، مشہور نحوی اور مفسر ؛ (۲) الصفی ابو الفضائل اسعد ، ماہر قوانین کلیسا اور مصنف ؛ (۳) مؤتمن الدولۃ ابو اسحٰق المسیحی ، مصنف سُلّم (قبطی عربی فرہنگ) .	۶۱۴	۱
* ابن عَسکر :	محمد بن علی بن عمر بن حسین بن مصباح المراکشی ، فاس کے حسنی شریف کا قاضی القضاۃ ، سیّاح اور مصنف دوحۃ الناشر لمحاسن من کان من المغرب		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	من اهل القرن العاشر (م ۹۸۶ھ/۱۵۷۸ء) .	۶۱۵	۲
* ابن عطاء اللہ	: احمد بن محمد ابو الفضل تاج الدین الاسکندری الشاذلی ، عرب صوفی ، ابن تیمیہ" کا شدید مخالف اور مصنف الحکم العطائیۃ وغیرہ (م ۷۰۹ھ/ ۱۳۰۹ء) .	۶۱۶	۱
⊗ ابن العَلقمی	: مؤید الدین ابو طالب محمد بن احمد بن محمد الاسدی البغدادی (۵۹۳ھ/ ۱۱۹۷ء تا ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء) ، بنو عباس کے آخری خلیفہ کا شیعی وزیر .	۶۱۷	۱
* ابن عَمّار	: ابوبکر محمد عصامی ، اندلسی عرب شاعر اور اشبیلیہ کے امیر المعتمد کا وزیر (م ۴۷۹ھ/۱۰۸۶ء) .	۶۱۸	۲
* ابن العَمّار	: (۱) امین الدولہ ابو طالب الحسن ، پانچویں صدی ہجری کے وسط میں طرابلس کا حکمران ؛ (۲) فخر الملک ابو علی عمّار بن محمد ، طرابلس کا حکمران (از ۴۹۲ تا ۴۹۸ھ) ، بعد ازاں موصل کے امیر مسعود کا وزیر (تا ۵۱۲ھ/۱۱۱۸ء) .	۶۱۹	۲
* ابن العمید	: دو وزیر : (۱) ابو الفضل محمد بن ابی عبداللہ الحسین بن محمد ، دیلم کے زیدی شیعہ ابو علی الحسن رکن الدولۃ بویہی کا وزیر (از ۳۲۸ھ/۹۴۰ء) ، سیاستدان ، ماہر حرب ، عالم ، ادیب اور فن انشا کا بانی ، شاعر اور مصنف (م ۳۶۰ھ/۹۷۰ء) ؛ (۲) ابو الفتح علی بن محمد بن الحسین ، مقدم الذکر کا بیٹا (۳۳۷ھ/۹۴۸ء تا ۳۶۶ھ/۹۷۷ء)، بویہی فرمانرواؤں رکن الدولۃ اور مؤید الدولۃ کا وزیر .	۶۲۰	۲
* ابن العمید	: رکّ به المکین .	۶۲۳	۱
⊗* ابن العَوّام	: ابو زکریا یحییٰ بن محمد بن احمد بن العوام الاشبیلی ، بارھویں صدی عیسوی کا اندلسی عالم اور علم زراعت پر ایک مبسوط رسالے کتاب الفلاحۃ کا مصنف .	۶۲۳	۲
* ابن غانِم	: (۱) عز الدین عبدالسّلام بن احمد المقدسی ، مصری فاضل اور کشف الاسرار عن حکم الطیور و الازھار کا مصنف (م ۶۷۸ھ/۱۲۷۹ء) ؛ (۲) علی بن محمد بن علی ابن خلیل ابن غانم المقدسی ، حنفی فقیہ اور مصنف بغیۃ المرتاد فی تصحیح الصاد .	۶۲۴	۱
* ابن غانِیۃ	: یحییٰ بن علی بن یوسف المَسُوفی ، المرابطون کے عہد میں اندلس کا والی (م ۵۴۳ھ/۱۱۴۸ء) .	۶۲۴	۲
* ابن فارِس	: ابو الحسین احمد بن فارس ، کوفی دبستان کا ماہر لغت ، عالم صرف و نحو اور مصنف کتاب المجمل فی اللغۃ وغیرہ (م ۳۹۵ھ/۱۰۰۴ء) .	۶۲۶	۱
* ابن فارِس	: [صحیح : ابن فارض] : رکّ به عمر بن [علی المعروف به] ابن الفارض .	۶۲۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن الفُرات** :	(۱) ابو الحسن علی بن محمد بن موسیٰ بن الحسن بن الفرات (۲۴۱ھ/ ۸۵۵ء تا ۳۱۲ھ/۹۲۴ء) ، عباسی خلیفہ المقتدر باللہ کا وزیر ؛ (۲) ابو عبداللہ جعفر بن محمد ، سابق الذکر کا بھائی اور اس کے عہد وزارت میں مشرقی اور مغربی صوبوں کے مالی معاملات کا منتظم (م ۲۹۷ھ/۹۱۰ء)/ ؛ (۳) ابو الفتح الفضل بن جعفر (۲۷۹ھ/۸۹۲ء تا ۳۲۷ھ/۹۳۹ء) ، سابق الذکر کا بیٹا ، عباسی خلفا المقتدر اور الراضی کا وزیر؛ (۴) ابو الفضل جعفر بن الفضل (۳۰۸ھ/۹۲۱ء تا ۳۹۱ھ/۱۰۰۱ء) ، سابق الذکر کا بیٹا ، مصر کے اخشیدی حکمرانوں کا وزیر .	۶۲۷	۱
* **ابن الفرات** :	ناصر الدین محمد بن عبدالرحیم بن علی المصری (۷۳۵ھ/۱۳۳۴ء تا ۸۰۷ھ/۱۴۰۵ء) ، مصر کا عرب مؤرخ اور مصنف تأریخ الدول و الملوک وغیرہ .	۶۲۹	۱
* **ابن فَرْح الإشبیلی** :	شہاب الدّین ابو العبّاس احمد اللخمی الاشبیلی (۶۲۵ھ/۱۲۲۸ء تا ۶۹۹ھ/۱۳۰۰ء) ، شافعی عالم ، محدث ، مفسر اور مصنف قصیدۃ غزلیۃ فی القاب الحدیث وغیرہ .	۶۲۹	۲
* **ابن فَرحُون** :	برہان الدین ابراہیم بن علی بن محمد بن ابی القاسم بن محمد بن فرحون الیعمری ، مالکی فقیہ ، مؤرخ ، مدینۂ منورہ کا قاضی اور الدیباج المذہب فی معرفۃ اعیان علماء المذہب وغیرہ کا مصنف (م ۷۹۹ھ/۱۳۹۷ء) .	۶۳۱	۱
* **ابن الفَرّاء** :	رک بہ ابو یعلیٰ .	۶۳۲	۱
* **ابن الفَرَضی** :	ابو الولید عبداللہ بن محمد بن یوسف بن نصر الازدی بن الفرضی (۳۵۱ھ/ ۹۶۲ء تا ۴۰۳ھ/۱۰۱۳ء) ، اندلس کا عرب سیرت نگار اور مصنف تأریخ علماء الاندلس .	۶۳۲	۱
* **ابن فَضلان** :	احمد بن فضلان، فقیہ، مذہبی عالم اور خلیفہ المقتدر کی طرف سے وولگا کے بلغاری بادشاہ کے پاس جانے والی سفارت کا رکن اور اس سفارت کے حالات پر مشتمل رسالۃ کا مصنف (حیات ۳۱۰ھ/۹۲۲ء) .	۶۳۲	۲
* **ابن فضل اللہ** :	رک بہ فضل اللہ .	۶۳۳	۲
* **ابن الفقیہ** :	ابوبکر احمد بن محمد بن اسحاق الہمذانی ، عرب جغرافیا دان اور مصنف کتاب البلدان (تصنیف ۲۹۰ھ/۹۰۳ء) .	۶۳۳	۲
⊛ **ابن الفُوَطی** :	(نیز ابن الصابونی) کمال الدین ابو الفضائل عبدالرزاق بن احمد بن محمد الحنبلی (۶۴۲ھ/۱۲۴۴ء تا ۷۲۳ھ/۱۳۲۳ء) ، مشہور محدث ، مؤرخ اور فلسفی اور مصنف مجمع الآداب فی معجم الاسماء و الالقاب وغیرہ .	۶۳۳	۲
* **ابن القاسم** :	ابو عبداللہ عبدالرحمٰن بن القاسم العُتقی ، امام مالکؒ کے ممتاز شاگرد اور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	المدونة الکبری کے مصنف (م ۱۹۱ھ/۸۰۶ء)۔	۶۳۵	۱
* **ابن القاسم الغزّی** :	شمس الدین ابو عبداللہ محمد ، شافعی عالم اور النسفی کی عقائد کا حاشیہ نگار (م ۹۱۸ھ/۱۵۱۲ء)۔	۶۳۵	۲
* **ابن القاضی** :	ابوالعباس احمد بن محمد المکناسی (۹۶۰ھ/۱۵۵۲ء تا ۱۰۲۵/۱۶۱۶ء)، مشہور اندلسی فقیہ ، ادیب ، مؤرخ ، شاعر ، ریاضی دان اور مصنف جذوۃ الاقتباس وغیرہ۔	۶۳۶	۱
* **ابن قاضی سماونہ** :	بدر الدین محمود بن اسمٰعیل ، ترک فقیہ اور صوفی ، مصنف مسرت القلوب وغیرہ (م ۸۱۸ھ/۱۴۱۵ء یا ۸۲۳ھ/۱۴۲۰ء)۔	۶۳۷	۱
* **ابن قاضی شُہبہ** :	تقی الدین ابوبکر بن احمد بن محمد بن عمر الاسدی الدمشقی ، عرب سیرت نگار ، مدرس ، قاضی القضاۃ اور مصنف طبقات الحنفیۃ و طبقات الشافعیۃ (م ۸۵۱ھ/۱۴۴۸ء)۔	۶۳۸	۲
* **ابن قُتَیبہ** :	ابو عبداللہ محمد بن مسلم الدینوری ، المعروف بہ القُتَیبی یا القتبی (۲۱۳ھ/ ۸۲۸ء تا ۲۷۶ھ/ ۸۸۹ء) ، عرب تذکرہ نگار ، ادیب اور مصنف ادب الکاتب و عیون الاخبار وغیرہ۔	۶۳۸	۲
* **[آل] ابن قدامۃ الحنبلی** :	چھٹی صدی ہجری کے وسط میں دمشق کا ایک فلسطینی دینی و علمی گھرانا : (۱) ابو عمر محمد بن احمد بن محمد بن قدامۃ (۵۲۸ھ/۱۱۳۴ء تا ۶۰۷ھ/۱۲۱۰ء) ، عالم و عامل ، عابد و زاھد ، خوش نویس اور واعظ و خطیب ؛ (۲) موفق الدین ابو محمد عبداللہ بن احمد بن محمد بن قدامۃ الحنبلی المقدسی الصالحی (۵۴۱ھ/۱۱۴۶ء تا ۶۲۰ھ/۱۲۲۳ء) ، خانوادۂ ابن قدامۃ کے روشن ترین چراغ ، عابد و زاھد ، عالم نحو و حساب و نجوم ، امام تفسیر و حدیث و فقہ اور مصنف المغنی وغیرہ ؛ (۳) قاضی القضاۃ شمس الدین عبدالرحمن بن محمد بن احمد بن محمد بن قدامۃ الحنبلی الصالحی (۵۹۷ھ/ ۱۲۰۱ء تا ۶۸۲ھ/۱۲۸۳ء) ، الملک الظاھر کے عہد میں دمشق کے قاضی حنابلہ اور مصنف الشافی۔	۶۴۰	۱
* **ابن قُزمان** :	ابوبکر ، الکاتب الوزیر ، اندلس کا مشہور صاحب دیوان شاعر (م ۵۵۵ھ/ ۱۱۶۰ء)۔	۶۴۵	۱
* **ابن قَسّی** :	ابو القاسم احمد بن الحسین ، صاحب فکر و فن اور شعبدہ باز ، مدعی مہدویت اور مصنف خلع النعلین فی التصوف (حیات ۵۴۰ھ/۱۱۴۵ء)۔	۶۴۶	۲
⊗ **ابن قُطلُوبُغا** :	ابو الفضل (و ابو العدل) القاسم بن قطوبغا الجمالی السودونی المصری		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	الحنفی (۸۰۲ھ/۱۳۹۹ء تا ۸۷۹ھ/۱۴۷۴ء)، مشہور عرب سوانح نگار و محدث اور مصنف تاج التراجم۔	۶۴۶	۲
* ابن القفطی	: ابوالحسن علی بن یوسف القفطی، المعروف بہ جمال الدین (۵۶۸ھ/۱۱۷۲ء تا ۶۴۶ھ/۱۲۳۶ء)، مصری عالم، مؤرخ اور ادیب، الملک العزیز کا وزیر اور اخبار العلماء باخبار الحکماء اور إنباہ الرواۃ علی أنباہ النحاۃ وغیرہ کا مصنف۔	۶۴۷	۱
* ابن قَلاقِس	: ابو الفتوح نصراللہ (یا نصر) بن عبداللہ اللخمی، الملقب بہ القاضی الاعزّ (۵۳۲ھ/۱۱۳۷ء تا ۵۶۷ھ/۱۱۷۲ء)، عرب ادیب، صاحب دیوان شاعر اور مصنف الزّہر الباسم فی اوصاف ابی القاسم۔	۶۴۸	۱
* ابن القلانسی	: ابویعلی حمزہ بن اسد التمیمی، عرب مؤرخ اور مصنف ذیل (م ۵۵۵ھ/ ۱۱۶۰ء)۔	۶۴۸	۲
* ابن القُوطِیّہ	: ابوبکر محمد، الدلسی فقیہ، نحوی، شاعر اور مصنف تاریخ فتح الاندلس وغیرہ، (م ۳۶۷ھ/۹۷۷ء)۔	۶۴۸	۲
* ابن القَیْسرانی	: (۱) ابو الفضل محمد بن طاہر المقدسی (۴۴۸ھ/۱۰۵۶ء تا ۵۰۷ھ/ ۱۱۱۳ء)، عرب ماہر لسانیات، محدث اور مصنف کتاب الجامع و کتاب الانساب وغیرہ؛ (۲) ابو عبداللہ محمد بن نصر شرف الدین (۴۷۸ھ/۱۰۸۵ء تا ۵۴۸ھ/۱۱۵۳ء)، عرب شاعر۔	۶۴۹	۲
* ابن قیس الرُّقَیّات	: عبیداللہ، عہد بنو امیہ کا مشہور صاحب دیوان عرب شاعر (م نواح ۷۵ھ/۶۹۴ء)۔	۶۵۰	۱
⊗ ابن القَیِّم	: شمس الدین ابو عبداللہ محمد الزرعی، ابن قیم الجوزیہ (۶۹۱ھ/۱۲۹۱ء تا ۷۵۱ھ/۱۳۵۰ء)، ابن تیمیہؒ کے شاگرد خاص اور نامور عالم، فقیہ، مفسر و محدث اور زاد المعاد وغیرہ کثیر التعداد کتابوں کے مصنف۔	۶۵۱	۲
* ابن کثیر	: عبداللہ ابوبکر و ابو معبد (۴۵ھ/۶۶۵ء تا ۱۲۰ھ/۷۳۸ء)، قراء سبعہ میں سے ایک؛ (۲) اسمعیل بن عمر عماد الدین ابو الفداء ابن الخطیب القرشی البصری الشافعی (۷۰۱ھ/۱۳۰۱ء تا ۷۷۴ھ/۱۳۷۳ء)، مشہور عرب مفسر، مؤرخ اور مصنف البدایۃ و النہایۃ وغیرہ۔	۶۵۳	۲
* ابن الکلبی	: کوفے کے علما کا ایک خاندان؛ (۱) ابو النضر محمد بن السائب، عرب ماہر لسانیات، مؤرخ، مصنف تفسیر القرآن (م ۱۴۶ھ/۶۷۳ء)؛ (۲) ابو المنذر ہشام، سابق الذکر کا بیٹا، ایک غیر ثقہ مؤرخ اور کثیر التعداد کتابوں کا مصنف، (م ۲۰۴ھ/۸۱۹ء یا ۲۰۶ھ/۸۲۱ء)۔	۶۵۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **ابن کِلّس** :	ابو الفرج یعقوب بن یوسف (۳۱۸ھ/۹۳۰ء تا ۳۸۰ھ/۹۹۱ء) ، بغداد کا نو مسلم یہودی ، مصر کے فاطمی خلیفہ العزیز کا وزیر اور ماہر اقتصادیات .	۶۵۶ ۱
* **ابن کمال** :	رک بہ کمال پاشا زادہ .	۶۵۷ ۲
* **ابن ماجد** :	شہاب الدین احمد، پندرھویں صدی عیسوی کا نامور عرب جہازران اور کتاب الفوائد فی اصول علم البحر و القواعد وغیرہ جہاز رانی پر متعدد رسائل کا مصنف .	۶۵۷ ۲
* **ابن ماجہ** :	ابو عبداللہ محمد بن یزید بن عبداللہ ابن ماجہ الربعی القزوینی (۲۰۹ھ/۸۲۴ء تا ۲۷۳ھ/۸۸۶ء) ، مشہور عالم ، محدث ، مفسر ، مؤرخ اور سنن ابن ماجہ کے مؤلف .	۶۷۶ ۱
* **ابن ماسَوَیْہ** :	(ابن ماسُوْیَہ)، ابو زکریا یوحنا (یحییٰ) ، عیسائی طبیب ، مترجم اور متعدد کتب طب کا مصنف (م ۲۴۳ھ/۸۵۷ء) .	۶۷۹ ۲
* **ابن ماکُولا** :	ابو القاسم ہبۃ اللہ بن علی بن جعفر العجلی (۳۶۵ھ/۹۷۵ء تا ۴۳۰ھ/۱۰۳۸ء) ، جلال الدولہ بویہی کا وزیر ؛ [نیز دیکھیے ابن ماکولا : سابق الذکر کا بیٹا ، محدث ، نحوی ، شاعر (در زیادات ، جلد اول)].	۶۸۹ ۱
* **ابن مالک** :	جمال الدین ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ الطائی الجیّانی النحوی ، نزیل دمشق (۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء تا ۶۷۲ھ/۱۲۷۴ء) کتاب تسہیل الفوائد و تکمیل المقاصد اور کتاب الالفیہ وغیرہ کا مصنف .	۶۸۱ ۱
* **ابن مَخْلَد** :	دو وزیر : (۱) الحسن بن مخلد الجرّاح ، صاحب دیوان الضیاع اور بعد ازاں المعتمد کا وزیر (حیات ۲۶۴ھ/۸۷۸ء) ؛ (۲) ابو القاسم سلیمان بن الحسن ، سابق الذکر کا بیٹا ، صاحب دیوان انشا اور بعد ازاں المقتدر ، الراضی اور المتقی کا وزیر (م نواح ۳۲۹ھ/۹۴۱ء) .	۶۸۳ ۱
* **ابن مَرْدَنِیْش** :	ابو عبداللہ محمد بن احمد (۵۱۸ھ/۱۱۲۴ء تا ۵۶۷ھ/۱۱۷۲ء) ، جنوب مشرقی اندلس کا حکمران .	۶۸۳ ۲
* **ابن مسرّۃ** :	محمد بن عبداللہ ، مشکوک فلسفیانہ عقائد رکھنے والا اندلسی صوفی اور بقول الزرکلی ایک اسمعیلی داعی (م ۳۱۹ھ/۹۳۱ء).	۶۸۴ ۲
* **ابن مسعود**ؓ :	ابو عبدالرحمن عبداللہ (۱۲ عام الفیل/۵۸۳ء تا ۳۲ یا ۳۳ھ/۶۵۲ یا ۶۵۳ء) ، مشہور صحابی ، آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے خادم خاص، راوی احادیث، مفسر قرآن اور فقیہ.	۶۸۸ ۱
⊗ **(ابن) مَسْکَوَیہ** :	ابو علی احمد بن محمد بن یعقوب مسکویہ الرّازی (نواح ۳۳۰ھ/۹۴۱ء تا ۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء) ، نامور عرب ادیب ، مؤرخ ، فلسفی اور مصنف تجارت الامم ، تہذیب الاخلاق ، الفوز الاکبر ، الفوز الاصغر	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	وغیرہ .	۶۹۰ ۱
* ابن المُسلمة :	احمد بن عمر (م ۳۱۵ھ/۱۰۲۴ء) کی کنیت، جو اس کی اولاد میں منتقل ہوتی رہی : (۱) ابو القاسم علی ابن الحسن : ابن المسلمة کا پوتا ، صاحب علم و فضل، القائم باللہ کا وزیر (از ۴۳۷ھ/۱۰۴۵ء تا ۴۵۰ھ/۱۰۵۸ء)؛ (۲) ابو الفتح مظفر ، سابق الذکر کا بیٹا ، ۴۷۶ھ/۱۰۸۳ء میں وزیر ؛ (۳) عضد الدین محمد ، المظفر کا پرپوتا ، المستضی کا وزیر (از ۵۶۶ھ/ ۱۱۷۱ء و از ۵۷۰ھ/۱۱۷۴ء) .	۶۹۸ ۱
* ابن المُعتز :	ابو العباس عبداللہ (۲۴۷ھ/۸۶۱ء تا ۲۹۶ھ/۹۰۸ء) ، عباسی خلیفہ المعتز کا بیٹا اور عرب کا نامور صاحب دیوان شاعر اور ادیب ، متعدد کتب مثلاً طبقات الشعراء المحدثین اور کتاب البدیع وغیرہ کا مصنف ، صرف ایک روز کے لیے خلیفہ .	۶۹۹ ۱
* ابن مُعطی :	(ابن معط) ، زین الدین ابو الحسین یحیی (۵۶۴ھ/۱۱۶۸ء تا ۶۲۸ھ/ ۱۲۳۱ء) ، مشہور نحوی ، ادیب ، شاعر اور ایک ہزار ابیات پر مشتمل الدرة الالفیہ وغیرہ کا مصنف .	۷۰۱ ۲
* ابن المُقفّع :	ابو البشر ، فاطمی خلیفہ المعز کے عہد میں اُشمونین کا اسقف سیوروس ، اہل کنیسہ کی تاریخ کا مصنف .	۷۰۲ ۱
* ابن المُقفّع :	ابو عمرو رُوزبہ بن المبارک داذُویہ (۱۰۶ھ/۷۲۳ء تا ۱۴۲ھ/۷۵۹ء) ، عربی کا مشہور ایرانی الاصل نثار و مترجم ، نثر میں ایک مستقل اسلوب کا بانی ، الادب الصغیر وغیرہ کا مصنف اور پنج تنتر (کلیلہ و دمنة) وغیرہ کا مترجم .	۷۰۳ ۱
* ابن مُقلة :	ابو علی محمد بن علی بن الحسن ابن مقلہ (۲۷۲ھ/۸۸۶ء تا ۳۲۸ھ/۹۴۰ء) ، عباسی خلفاء المقتدر ، القاہر اور الراضی کا وزیر .	۷۱۰ ۲
* ابن المُنذر :	ابوبکر ، سلطان الناصر بن قلاوون کا میر آخور اور بیطار اعلیٰ اور مصنف کامل الصناعتین البیطرة و الزرطقة (م ۷۴۱ھ/۱۳۴۰ء) .	۷۱۱ ۲
⊗ ابن مَنْظُور :	ابو الفضل جمال الدین محمد بن مکرم الافریقی المصری الانصاری الخزرجی الرُویفعی (۶۳۰ھ/۱۲۳۲ء تا ۷۱۱ھ/۱۳۱۱ء) ، امام نحو و لغت ، عالم تاریخ و کتابت ، صاحب لسان العرب .	۷۱۲ ۱
* ابن مَیْمُون :	ابو عمران موسی القرطبی الاسرائیلی ، الرئیس ، عبرانی نام ربّی موشہ ، یہودی عالم الہیات ، طبیب اور فلسفی ، مصنف دلالة الحائرین ، کتاب الشرائع وغیرہ (م ۶۰۱ھ/۱۲۰۴ء) .	۷۱۴ ۲
* ابن نُباتة :	دو عربی مصنف : (۱) ابن نباتة ، الخطیب : ابو یحیی عبدالرحیم بن محمد	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	بن اسمعیل الحذاق الفاروقی (۳۳۵ھ/۹۴۶ء تا ۴۳۷ھ/۹۸۴ء)، حلب کے امیر سیف الدولۃ کا درباری واعظ اور رنگین و مقفی عبارت بولنے والا خطیب؛ (۲) ابن نباتہ المصری: جمال الدین (یا شہاب الدین) ابوبکر محمد القرشی الاموی (۶۸۶ھ/۱۲۸۷ء تا ۷۶۸ھ/۱۳۶۶ء)، مقدم الذکر کا بیٹا، خطیب، صاحب دیوان شاعر اور مصنف۔	۷۱۶	۲
* **ابن نُجیم**	زین العابدین (یا زین الدین) بن ابراہیم بن محمد بن نجیم المصری، ممتاز حنفی عالم، صوفی اور فقیہ، مصنف البحر الرائق وغیرہ (م ۹۷۰ھ/ ۱۵۶۲ء)۔	۷۱۷	۲
* **ابن النفیس**	علاء الدین ابو العلاء علی بن ابن الحزم القرشی الدمشقی (نواح ۶۰۷ھ/ ۱۲۱۰ء تا ۶۸۷ھ/۱۲۸۸ء)، عرب طبیب، شافعی عالم، فقیہ، شارح اور الکتاب الشامل فی الطب اور موجز القانون وغیرہ کا مصنف۔	۷۱۸	۱
* **ابن واصل**	جمال الدین ابو عبداللہ محمد بن سالم الحموی (۶۰۴ھ/۱۲۰۷ء تا ۶۹۷ھ/ ۱۲۹۸ء)، عرب مؤرخ اور مصنف مُفرج الکروب فی اخبار بنی ایوب وغیرہ۔	۷۲۰	۱
* **ابن وَحْشیَّہ**	ابوبکر احمد (یا محمد) بن علی الکلدانی، اواخر دوسری صدی ہجری کا مشہور کیمیا گر اور علوم مخفیہ کا ماہر نبطی عالم اور بعض کتب مثلاً الفلاحۃ النبطیۃ وغیرہ کا مصنف۔	۷۲۰	۲
* **ابن الوَردی** (۱)	زین الدین ابو حفص عمر بن المظفر بن عمر بن محمد بن ابی الفوارس محمد الوردی القرشی البکری الشافعی (۶۸۹ھ/۱۲۹۰ء تا ۷۴۹ھ/ ۱۳۴۹ء)، لغوی، فقیہ، ادیب، صاحب دیوان شاعر اور متعدد کتب کا مصنف۔	۷۲۱	۱
* **ابن الوردی** (۲)	سراج الدین ابو حفص عمر، شافعی عالم اور خریدۃ العجائب و فریدۃ الغرائب کا مصنف (م ۸۶۱ھ/۱۴۵۷ء)۔	۷۲۲	۲
* **ابن ہانی**	ابو القاسم (نیز ابو الحسن) محمد بن ہانی الازدی، فاطمی خلیفہ المعز وغیرہ کے درباروں سے وابستہ آزاد خیال صاحب دیوان اندلسی شاعر (م ۳۶۲ھ/ ۹۷۳ء)۔	۷۲۲	۲
* **ابن الہَبّارِیَّۃ**	الشریف نظام الدین ابو یعلی محمد، عباسی شہزادہ عیسی بن موسی کے اخلاف میں سے مشہور رنگین مزاج ہجو گو اور صاحب دیوان شاعر (م ۵۰۹ھ/۱۱۱۵ء)۔	۷۲۳	۱
* **ابن ہُبَل**	مہذب الدین ابو الحسن علی بن احمد بن عبدالمنعم (۵۱۵ھ/۱۱۲۲ء تا نواح ۶۱۰ھ/۱۲۱۳ء)، مشہور عرب طبیب اور کتاب المختار فی الطب کا مصنف۔	۷۲۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوانات	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابن هُبَیرة** :	(۱) ابو المثنّی عمر بن هبیرة الفزاری ، دور بنو امیه کا عرب سپه سالار اور حضرت عمر بن عبدالعزیزؒ کے عهد میں عراق کا والی (حیات ۵۰ھ/ ۷۲۴ء) ؛ (۲) ابو خالد یزید بن عمر (۸۷ھ/۷۰۵-۷۰۶ء تا ۱۳۲ - ۱۳۳ھ/ ۷۵۰ء) ، مقدم الذکر کا بیٹا اور قنسرین کا والی .	۷۲۶	۱
* **ابن هُبیره** :	دو وزیر : (۱) عون الدین ابو المظفر یحیی بن محمد بن هبیرة الشیبانی ، (۴۹۰ھ/۱۰۹۶ء تا ۵۶۰ھ/۱۱۶۵ء) ، عباسی خلیفه المقتفی کا وزیر اور شارح صحیحین ؛ (۲) عز الدین محمد بن یحیی ، مقدم الذکر کا بیٹا اور جانشین وزارت .	۷۲۷	۲
* **ابن هِشام** :	جمال الدین ابو محمد عبدالله بن یوسف بن احمد بن عبدالله بن هشام المصری (۷۰۸ھ/۱۳۰۹ء تا ۷۶۱ھ/۱۳۶۰ء) ، کئی کتب نحو کا مصنف .	۷۲۸	۲
* **ابن هِشام** :	عبدالملک بن هشام الحِمیری، (م ۲۱۳ھ/۸۲۷ء یا ۲۱۸ھ/۸۳۳ء)، نحوی اور سیرة رسول الله کا مصنف .	۷۳۰	۱
* **ابن الهَیثَم** :	(Alhazen) ، ابو علی الحسن (۳۵۴ھ/۹۶۵ء تا نواح ۴۳۰ھ/۱۰۳۹ء) ، اسلامی دنیا اور ازمنهٔ متوسطه کا سب سے بڑا عالم طبیعیات ، بصریات ، ریاضی ، هیئت و طب اور مصنف کتاب المناظر وغیره .	۷۳۰	۲
* **ابن یَعیش** :	موفق الدین ابو البقاء الحلبی ، المعروف بابن الصانع (یا الصائغ) (۵۵۳ھ/ ۱۱۵۸ء تا ۶۴۳ھ/۱۲۴۵ء) ، عرب نحوی اور شرح المفصل وغیره کا مصنف .	۷۳۲	۲
⊗ **ابن یَمین** :	امیر فخر الدین محمود بن امیر یمین الدین محمد (۶۸۵ھ/۱۲۸۶ء تا ۷۶۹ھ/ ۱۳۶۸ء) ، ایران کا مشهور شاعر .	۷۳۳	۱
* **ابن یُونُس** :	ابو الحسن علی بن عبدالرحمن بن احمد بن یونس الصدفی المصری ، عربوں کا سب سے بڑا هیئت دان اور مصنف الزیج الکبیر الحاکمی وغیره (م ۳۹۹ھ/ ۱۰۰۹ء) .	۷۳۷	۱
* **الآبناء** :	(بیٹے) ، اس کا اطلاق حسب ذیل قبیلوں پر هوتا هے : (۱) سعد بن زید مناة ابن تمیم کی اولاد پر ، اس کے دو بیٹوں کعب اور عمرو کی اولاد کے ماسوا ؛ (۲) یمن کے ایرانی مهاجرین کی اولاد پر ؛ (۳) ابناء الدولة : ابتدائے عهد بنی عباس میں عباسی خاندان کے افراد کے لیے ایک اصطلاح ؛ (۴) ابناء الاتراک : عهد ممالیک میں شام یا مصر میں پیدا هونے والے مملوکوں کے اخلاف کے لیے مستقل اصطلاح ؛ (۵) ابنائے سپاهیان : عثمانی مستقل فوج کے رسالے کے چهے دستوں میں سے پهلے دستے کے سپاهیوں کے لیے سرکاری اصطلاح .	۷۳۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوانات	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَبْنُوس** : رک بہ آبنوس .		۷۳۸	۲
* **اَبْنِیہ** : رک بہ بناء .		۷۳۸	۲
* **اَبُو** : رک بہ کُنْیَۃ .		۷۳۸	۲
* **اَبُو** : رک بہ کُنیۃ .		۷۳۸	۲
* **اَبُو آم** : تافیلالت کا مرکز حکومت .		۷۳۸	۲
* **ابو اِسحاق الاَلبِیری** : ابراھیم بن مسعود بن سعید التُّجیبی ، اندلسی فقیہ اور شاعر (م ۴۵۹/۱۰۶۷ء) .		۷۳۸	۲
* **ابو اسحاق** : رک بہ (۱) الصابیء ؛ (۲) الشّیرازی .		۷۴۰	۱
* **ابو لاَسود** الدُّوئلی : (الدّیلی) ظالم بن عمرو بن سفیان بن جندل ، حضرت علیؓ کا ایک ساتھی ، شاعر ، عربی صرف و نحو کے قواعد اور اعراب قرآن کا واضع (م ۶۹ھ/۶۸۸) .		۷۴۰	۲
* **ابو الاَعْور** : عمرو بن سفیان السلمی : حضرت امیر معاویہؓ کی فوج کا ایک سپہ سالار .		۷۴۱	۲
⊗ **ابو ایوب انصاری**ؓ : خالد بن زید کلیب النّجاری الخزرجی (۳۱ق ھ/۵۹۱ء تا ۵۲ھ/ ۶۷۲) ، مشہور انصاری صحابی .		۷۴۲	۱
* **ابو البرکات** : ھبۃ اللہ بن علی بن ملکا (یا ملکان) البغدادی البلدی ، مشہور فلسفی ، طبیب اور مصنف کتاب المعتبر وغیرہ (حیات ۵۶۰ھ/۱۱۶۴ء) .		۷۴۵	۲
* **ابو بُردہ** : رک بہ الاشعری .		۷۵۰	۱
* **ابو البشر** : رک بہ آدم .		۷۵۰	۱
⊗* **ابوبَکر الصِّدّیق**ؓ : عبداللہ بن ابی قحافہ (۵۷۱ء تا ۱۳ھ/۶۳۴ء) ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے سب سے بڑے صحابی ، مردوں میں سب سے پہلے اسلام قبول کرنے والے اور آپؐ کے پہلے جانشین اور خلیفہ .		۷۵۱	۱
* **ابوبکر** : (Albubather) رک بہ الحسن بن الخصیب .		۷	۱
* **ابوبکر** : رک بہ ابن طفیل .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر بن احمد** : رک بہ ابن قاضی شہبہ .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر بن سعد بن زنگی** : رک بہ آل سلغوریہ .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر بن عبداللہ** : رک بہ ابن ابی الدنیا .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر بن علی** : رک بہ ابن حجّۃ .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر احمد بن علی بن ثابت** : رک بہ الخطیب البغدادی .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر البَیْطار** : رک بہ ابن مُنْذر .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر الخلّال** : رک بہ الخَلّال .		۷۵۹	۱
* **ابوبکر الخوارزمی** : رک بہ الخوارزمی .		۷۵۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوانات	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابوبکرة** :	(۱) رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے حبشی صحابی نُفَیع بن مَسْرُوح کا معروف لقب (م ۵۱ھ/۶۷۱ء یا ۵۲ھ/۶۷۲ء)؛ (۲) ابوبکرۃ بکار بن قُتیبہ البکراوی (۱۸۲ھ/۷۹۸ء تا ۲۷۰ھ/۸۸۴ء)، اسی خاندان کا خلف اور مصر کا قاضی۔	۷۵۹	۱
* **ابو بلال** :	رک بہ مرداس بن اُدَیَّة۔	۷۶۰	۱
* **ابو بَیہَس** :	الہَیصَم بن جابر، قبیلۂ بنو سعد ابن ضُبَیعَة کا ایک خارجی اور خوارج فرقۂ بَیہَسیّہ کا بانی (م ۹۳ھ/۷۱۳ء)۔	۷۶۰	۱
* **ابو تاشفین اول** :	عبدالرحمٰن بن ابی حَمُّو، خاندان عبدالواد کا پانچواں بادشاہ (از ۷۱۸ھ/۱۳۱۸ء تا ۷۳۷ھ/۱۳۳۷ء)۔	۷۶۰	۱
* **ابو تاشفین ثانی** :	بن ابی حَمُّو موسیٰ (۷۵۲ھ/۱۳۵۱ء تا ۷۹۵ھ/۱۳۹۳ء)، خاندان عبدالواد کا بادشاہ (از ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء)۔	۷۶۰	۲
* **ابو تُراب** :	حضرت علیؓ بن ابی طالب [رک بآں] کی کنیت۔	۷۶۱	۱
* **ابو تَمام** :	حبیب بن اوس الطائی (۱۸۸ھ/۸۰۴ء تا ۲۳۲ھ/۸۴۶ء)، مشہور عربی شاعر، نقاد، جامع اشعار اور الحماسہ (ابی تمام) وغیرہ کا مرتب۔	۷۶۱	۱
* **ابو ثَور** :	ابراہیم بن خالد بن ابی الیمان الکلبی، ممتاز مفتی دین اور ایک فقہی مسلک کا بانی (م ۲۴۰ھ/۸۵۴ء)۔	۷۶۵	۱
* **ابو جَعْفَر** :	استاذ ہرمز (=ہرمز)، عمان میں شرف الدولۃ بویہی کا نائب، بعد ازاں صمصام الدولۃ کے عہد میں کرمان کا والی اور سپہ سالار (م ۶۰۴ھ/۱۰۱۵ء)۔	۷۶۵	۲
* **ابو جَہْل** :	عمرو بن ہشام المغیرۃ المخزومی، سردار قریش اور مشہور دشمن اسلام و دشمن رسولؐ (م ۲ھ/۶۲۴ء)۔	۷۶۶	۱
* **ابو حاتِم الرّازی** :	احمد (یا عبدالرحمٰن) بن حمدان الورسامی اللیثی۔ اسماعیلی فرقے کے ابتدائی دور میں رے کا داعی، حدیث اور عربی شاعری کا عالم اور الزینۃ اور اعلام النبوۃ وغیرہ کا مصنف (م ۳۲۲ھ/۹۳۳ء)۔	۷۶۷	۱
* **ابو حاتم السِّجِستانی** :	سَہْل بن محمد الجُشَمی، بصرے کا ماہر لسانیات اور عروضی، ابن درید اور المبرد کا استاد، متعدد کتابوں کا مصنف (م ۲۴۸ھ/۸۶۲ء یا ۲۵۵ھ/۸۶۹ء)۔	۷۶۸	۱
* **ابو حاتِم** :	یعقوب بن لَبید (یا لبیب یا حبیب) الملروزی النجیسی، المغرب کا اباضی امام اور طالع آزما (م ۱۵۵ھ/۷۷۲ء)۔	۷۶۸	۲
* **ابو حاتِم** :	یوسف محمد : رک بہ آل رستم۔	۷۶۹	۲
* **ابو حامِد الغَرناطی** :	محمد بن عبدالرحمٰن (یا عبدالرحیم) بن سلیمان المازنی القیسی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوانات	اشارات	صفحہ عمود
	(۴۷۳ھ/۱۰۸۰ء تا ۵۶۵ھ/۱۱۷۰ء)، چھٹی صدی ہجری/ بارھویں صدی عیسوی کا مشہور اندلسی سیاح، اور المعرب عن بعض عجائب المغرب اور تحفة الالباب و نخبة الاعجاب کا مصنف۔	۷۶۹ ۲
* ابو حبّة	: بغداد کے جنوب مغرب میں دریائے فرات کے مشرقی کنارے کے قریب کھنڈروں کا مجموعہ؛ بابل کے قدیم شہر سِپّر کا محل وقوع۔	۷۷۰ ۲
* ابوالحسن	: رک بہ ابن ابی الرجال۔	۷۷۱ ۲
* ابوالحسن العامری	: رک بہ (۱) الاشعری؛ (۲) الشاشی۔	۷۷۱ ۲
⊗ ابو الحسن العامری	: محمد بن یوسف (مشہور بہ ابوالحسن بن ابی ذر) نیشاپوری، ملقب بہ صاحب الفلاسفہ، چوتھی صدی ہجری/گیارھویں صدی عیسوی کا سب سے سربرآوردہ مسلمان فلسفی اور مناظر؛ ابو حیان توحیدی کا استاد اور کتاب الامد علی الابد وغیرہ کا مصنف (م ۳۸۱ھ/۹۹۱ء)۔	۷۷۱ ۲
* ابوالحسن علی	: فاس کے خانوادۂ مرینیہ کا دسواں حکمران (از ۷۳۱ھ/۱۳۳۱ء تا ۷۵۲ھ/۱۳۵۲ء)۔	۷۷۷ ۲
* ابوالحسن	: (یا ابوالحسین) محمد بن ابراھیم بن سیمجور، کوھستان کا موروثی باج گزار سلطان، سامانی بادشاھوں عبدالملک اول، منصور اول اور نوح ثانی کے عہد میں تین بار خراسان کا والی (م ۳۷۸ھ/۹۸۹ء)۔	۷۷۸ ۲
* (بنو) ابو حسین	: صقلیہ کے فرمانرواؤں کا خاندان (رک بہ Kalbides، در ا آ، لائڈن، بار دوم)	۷۷۹ ۱
* ابو حفص عمر بن جَمیع	: جبل نفوسة کا اباضی عالم اور اباضیہ کی کتاب عقیدة کا عربی مترجم (م ۷۵۰ھ/۱۳۵۰ء)۔	۷۷۹ ۱
* ابو حفص عمر بن شعیب البلوطی	: ۲۱۲ھ/۸۲۷ء اور ۳۵۰ھ/۹۶۱ء کے درمیان جزیرہ اقریطش (رک بآں) میں ایک چھوٹے خانوادۂ شاھی کا بانی۔	۷۸۰ ۱
* ابو حفص عمر بن یحیی الھنتاتی	: الموحد مہدی بن تومرت (رک بآں) کا رفیق، خاندان مؤمنیہ (رک بہ عبدالمؤمن) کا سرگرم حامی اور افریقہ کے حکمران خانوادے بنو حفص کا بانی، امیر ابو زکریا کا دادا (م ۶۷۱ھ/۱۲۷۵ء)۔	۷۸۰ ۲
* ابو حمزہ	: المختار بن عوف بن مالک الازدی السلیمی البصری، ایک آتش بیان خارجی سپہ سالار (حیات ۱۳۰ھ/۷۴۷ء)۔	۷۸۱ ۲
* ابو حمو الاول	: ابن ابی سعید عثمان بن یغمراسن (۶۶۵ھ/۱۲۶۷ء تا ۷۱۸ھ/۱۳۱۸ء)	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	خاندان بنو عبدالواد کا چوتھا حکمران (از ۷۰۷ھ/۱۳۰۸ء) .	۷۸۲	۱
* **ابُو حمُّو الثانی**	: موسیٰ بن ابی یعقوب یوسف بن عبدالرحمن بن یحیی بن یغمراسن (۷۲۳ء/۱۳۲۳ھ تا ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء)، خاندان بنو عبدالواد کا فرمانروا (از ۷۶۰ھ/۱۳۵۹ء)	۷۸۲	۲
* **ابُو حنیفة**[رح]	: حضرت امام اعظم[رح] النعمان بن ثابت (نواح ۸۰ھ/۶۹۹ء تا ۱۵۰ھ/ ۷۶۷ھ) ، بہت بڑے عالم دین ، ماہر فقہ و کلام ، بانی فقہ حنفی اور مصنف الفقہ الاکبر وغیرہ .	۷۸۳	۱
* **ابُو حنیفة الدینوری**	: رک بہ الدینوری .	۷۸۸	۱
* **ابُو حیّان التوحیدی**	: علی بن محمد العباس (مابین ۳۱۰ھ/۹۲۲ء و ۳۲۰ھ/۹۳۲ء تا ۴۱۳ھ/۱۰۲۳ء) ، ادیب ، فلسفی ، امام تصوف ، فقہ ، مؤرخ اور مصنف المقابسات وغیرہ .	۷۸۸	۱
* **ابُو حیّان النحوی**	: اثیرالدین محمد بن یوسف الغرناطی الجیانی النفزی (۶۵۴ھ/۱۲۵۶ء تا ۷۴۵ھ/۱۳۴۴ء) ، عرب نحوی ، علوم قرآنیہ کا مدرس ، نیز حدیث ، فقہ ، تاریخ ، سیر اور شعر و سخن پر متعدد کتابوں مثلاً منہج السالک وغیرہ کا مصنف .	۷۹۱	۲
* **ابُو خراش**	: خویلد بن مرّۃ الہذلی ، ایک مُخَضْرَم عرب شاعر اور سُورما (م بعہد حضرت عمر فاروق[رض] : ۱۳ھ/۶۳۴ء تا ۲۳ھ/۶۴۴ء) .	۷۹۲	۲
* **ابو الخَصیب**	: بصرے کے جنوب میں ایک نہر .	۷۹۳	۱
* **ابو الخَطّاب الاَسدی**	: محمد بن ابی زینب ، المعروف بہ الکاہلی ، بانی رفض و بدعت (م نواح ۱۳۸ھ/۷۵۵ء) .	۷۹۳	۱
* **ابو الخَطّاب** الکَلْوَذَانی	: رک بہ الکلوذانی ، در لائڈن ، بار دوم .	۷۹۴	۱
* **ابو الخَطّاب المعافِری**	: عبد الاعلیٰ بن السَّمح الحِمَیری الیمنی ، المغرب کے اباضیوں کا پہلا منتخب امام اور اباضیہ کی حکومت کا بانی (م۱۴۴ھ/ ۷۶۱ء) .	۷۹۴	۱
* **ابو الخَطّار**	: الحُصام بن ضرار الکَلْبی، اندلس کا والی (از ۱۲۵ھ/۷۴۳ء تا ۱۲۷ھ/۷۴۵ء).	۷۹۵	۲
* **ابُو الخَیر**	: (۸۱۴ھ/۱۴۱۱ء تا ۸۷۳ھ/۱۴۶۸ء) ، از بک حکمران اور اس قوم کے اقتدار کا بانی .	۷۹۶	۱
* **ابُو الخیر الاِشبیلی**	: ملقب بہ الشجّار ، پانچویں صدی ہجری/گیارھویں صدی عیسوی میں فن زراعت پر کتاب الفلاحة کا مصنف .	۷۹۷	۲
* **ابُو داوٗد السجستانی**[رح]	: سلیمان بن الاشعث (۲۰۲ھ/۸۱۷ء تا ۲۷۵ھ/۸۸۹ء) ، نامور محدث اور صحاح ستہ میں شامل کتاب السنن کے مرتب .	۷۹۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **اُبو داوٗد الطَّیالسی**	: سلیمان داوٗد ابن الجارُود البصری (۱۳۳ھ/۷۵۰ء تا ۲۰۴ھ/ ۸۱۹ء)، بلند پایہ ایرانی الاصل محدث اور مسند الطیالسی کے مرتب۔	۱ ۸۰۰
* **ابُو الدَّرداء الانصاری الخَزرجی**	: مشہور انصاری خزرجی صحابی، دمشق کے قاضی اور مدرس (م نواح ۳۲ھ/۶۵۲ء)۔	۲ ۸۰۰
* **ابو دُلامہ**	: زَند بن الجَون، عباسی خلفا السفاح، المنصور اور المہدی کے عہد کا درباری شاعر اور مسخرا (م ۱۶۰ھ/۷۷۶ء)،	۱ ۸۰۲
* **ابو دُلَف**	: مِسْعَر بن مُہَلْہل الخزرجی الیَنْبُوعی، عرب شاعر، سیاح اور ماہر معدنیات (حیات ۳۴۱ھ/۹۵۲ء)۔	۲ ۸۰۲
* **ابُو الدنیا**	: ابوالحسن علی بن عثمان بن الخطاب، ایک طویل العمر شخص ۲۲ ق ھ/ ۶۰۰ء تا ۴۷۶ھ/۱۰۸۳ء)، جنگ صفین میں حضرت علی کا ساتھی۔	۱ ۸۰۲
* **ابُو دُؤاد الایادی**	: زمانۂ جاہلیت کا عرب شاعر اور المنذر بن ماء السماء (تقریباً ۵۰۶ تا ۵۵۴ء) کا ہم عصر۔	۲ ۸۰۴
* **ابُو دَہبل الجُمَحی**	: وَہب بن زَمعۃ، مکہ مکرمہ کا ایک غزل گو قریشی شاعر (م نواح ۹۶ھ/۷۱۵ء)۔	۲ ۸۰۵
* **ابُوذر الغِفاری**	: جُندُب بن جُنادۃ، آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلّم کے مشہور صحابی (م ۳۲ھ/۶۵۲ء)۔	۱ ۸۰۶
* **ابُو ذُؤَیب الہُذَلی**	: خویلد بن خالد، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے متأخر زمانے کا مشہور عرب شاعر (م نواح ۲۶ھ/۶۴۷ء)۔	۱ ۸۰۷
* **ابُو رِغال**	: ایک اسطوری شخصیت، جس کے متعلق متضاد قسم کی روایات ہیں :- (۱) ابرہۃ کی مکے کی جانب رہبری کرنے والا ایک ثقفی؛ (۲) قوم ثمود کی ہلاکت میں بچ جانےوالا واحد شخص؛ (۳) قسی بن منبہ بن النبیت، ایک حقیقی شخص (م نواح ۵۰ق ھ/۵۷۵ء)۔	۱ ۸۰۸
* **ابُو زَکَریّاء الوَرجلانی**	: یحییٰ بن ابی بکر، المغرب کے اباضیہ کا مؤرخ اور مصنف کتاب السیرۃ و اخبار الائمۃ (حیات ۴۷۱ھ/۱۰۷۸ء)۔	۱ ۸۰۹
* **ابُو زَکَریّاء الجناوُنی**	: یحییٰ بن الخیر، چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی میں جبل نفوسہ کا ایک اباضی عالم اور اباضی فقہی کتب کا مصنف۔	۱ ۸۱۰
* **اُبو زَکَریّاء ابن خلدون**	: رک بہ ابن خلدون	۲ ۸۱۰
* **ابُو زید**	: بنو ہلال کا اساطیری بطل۔	۲ ۸۱۰
* **ابُو زید**	: رک بہ البلخی۔	۱ ۸۱۱
* **ابُو زید**	: رک بہ الحریری۔	۱ ۸۱۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	* **ابُو زید الانصاری** : سعید بن اوس (۱۲۲ھ/۷۴۰ء تا ۲۱۴ھ/۸۳۰ء)، دبستان بصرہ کاعرب نحوی، لغت نویس اور مصنف ؛ النوادر فی اللغة وغیرہ کا مصنف .	۸۱۰ ۱
	* **ابُو زیّان اوّل** : محمد بن ابی سعید عثمان بن یَغْمُراسن (۶۵۹ھ/۱۲۶۱ء تا ۷۰۷ھ/ ۱۳۰۸ء)، خاندان عبدالواد کا تیسرا حکمران (از ۷۰۳ھ/۱۳۰۴ء).	۸۱۱ -
	* **ابُو زیّان ثانی** : محمد بن ابی حمُّو ثانی، خاندان عبدالواد کا حکمران (از ۷۹۶ھ/۱۳۹۳ء تا ۸۰۱ھ/۱۳۹۸ء) .	۸۱۲ ۱
	* **ابُو زیّان ثالث** : احمد بن ابی محمد عبداللہ، خاندان عبدالواد کا فرمانروا (از ۹۴۷ھ/ ۱۵۴۰ء تا ۹۵۷ھ/۱۵۵۰ء) .	۸۱۲ ۱
	* **ابُو زیّان** : رکَ به (بنو) مرین .	۸۱۲ ۲
	* **ابُو السّاج دِیوداد** : (دِیوداذ) بن دیو دست، خاندان ابو السّاج کا بانی، خلفاے بنی عباس المتوکل اور المعتز کے عہد میں ایک اہم عہدیدار (م ۲۶۶ھ/ ۸۷۹-۸۸۰ء) .	۸۱۲ ۲
	* **ابُو السّاج (آل)** : خاندان بنو ساج : (۱) بانی خاندان ابو السّاج دیوداد بن یوسف دیودست (رکَ بآں) ؛ (۲) محمد الآفشین ابو عبید بن ابی الساج دیودست، عباسی خلیفہ الموفق کے عہد میں آذربیجان کا والی (م ۲۸۸ھ/۹۰۱ء) ؛ (۳) یوسف بن ابی الساج دیودست، رے اور آذر بیجان وغیرہ کا والی (حیات ۳۱۰ھ/۹۲۲ء) ؛ (۴) ابوالمسافر فتح بن محمد الافشین، والی آذر بیجان (م ۳۱۷ھ/۹۲۹ء) ؛ (۵) ابو الفرج بن ابی‌المسافر فتح، خلفاے بنی عباس کا سپہ سالار .	۸۱۳ ۲
	* **ابو السرایا** : السّری بن منصورالشیبانی، ایک شیعہ باغی (م ۲۰۰ھ/۸۱۵ء) .	۸۱۵ ۱
	* **ابو السرایا الحَمدانی** : رکَ به بنو حمدان	۸۱۶ ۱
	⊗ **ابُو سعد** : عمید الدولة محمد بن الحسن بن علی بن عبدالرحیم، بنو بُوَیه کا وزیر (م ۴۳۹ھ/۱۰۴۸ء) .	۸۱۶ ۱
	* **ابُو السُّعود** : محمد بن محی الدین محمد بن العِماد مصطفٰی العمادی، المعروف به خوجه چلبی (۸۹۶ھ/۱۴۹۰ء تا ۹۸۲ھ/۱۵۷۴ء)، مشہور ترک مفسر قرآن، حنفی عالم، شیخ الاسلام، شاعر اور مصنف ارشاد العقل السلیم و دعا نامه .	۸۱۶ ۱
	* **ابُو سعید** : رکَ به الرستمیه .	۸۱۸ ۱
	* **ابُو السعید ایلخان** : رکَ به ایلخانیه .	۸۱۸ ۱
	* **ابُو سعید** : بن محمد بن میران شاه بن تیمور، ماوراء النہر، زابلستان اور خراسان	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	وغیرہ کا تیموری سلطان (م ۸۷۴ھ/۱۴۶۹ء) .	۸۱۸	۱
* **ابُو سعید فضل اللہ بن ابی الخیر** : (۳۵۷ھ/۹۶۷ء تا ۴۴۰ھ/۱۰۴۹ء) ، ایران کے مشہور صوفی اور شاعر .		۸۲۱	۱
* **ابُو سعید الجَنّابی** : رک بہ الجَنابی .		۸۲۵	۲
* **ابُو سَفیان** : زمانہ قبل از اسلام میں البارۃ (جبل الزاویہ) کا بادشاہ .		۸۲۵	۲
* **ابُو سُفیان بن حرب بن اُمَیّۃ** : صخر ، ابو حنظلۃ ؛ قریش کے ممتاز و متمول تاجر اور سردار مکہ ، جنگ احد میں قریشی لشکر کے قائد ، فتح مکہ کے موقع پر قبول اسلام کے بعد والی نجران و حجاز (م ۳۲ھ/ ۶۵۳ء) .		۸۲۶	۱
* **ابُو سَلَمۃ** : حفص بن سلیمان الہمدانی الخلال ، پہلے عباسی خلیفہ کا پہلا وزیر (م ۱۳۳ھ/ ۷۵۰ء).		۸۲۸	۱
* **ابُو سُلیمان المنطقی** : محمد بن طاہر بن بہرام السجستانی (۳۰۰ھ/۹۱۲ء تا ۳۷۵ھ/ ۹۸۵ء) ، بغداد کا ایک نامور نو افلاطونی فلسفی اور مصنف صوان الحکمۃ .		۸۲۸	۲
* **ابُو شامۃ** : شہاب الدین ابوالقاسم (ابو محمد) عبدالرحمن بن اسماعیل المقدسی (۵۹۹ھ/ ۱۲۰۳ء تا ۶۶۵ھ/۱۲۶۸ء) ، ممتاز عرب مؤرخ اور مصنف کتاب الروضتین فی اخبار الدولتین وغیرہ .		۸۲۹	۱
* **ابُو شجاع** : احمد بن حسن (یا حسین) بن احمد (متولد ۴۳۴ھ/۱۰۴۲ء) ، مشہور شافعی فقیہ اور مفتی اور مصنف رسالۃ الغایۃ فی الاختصار وغیرہ (حیات ۵۰۰ھ/۱۱۰۷ء) .		۸۳۰	۲
* **ابُو شُجاع محمد بن الحسین** : رک بہ الروز روری .		۸۳۱	۱
* **ابُو الشَمَقْمَق** : ابو محمد مروان بن محمد الجعدی ، ابتدائی عباسی عہد کا کوفی شاعر (م ۱۸۰ھ/۷۹۶ء) .		۸۳۱	۱
* **ابُو الشوق** : رک بہ بنو عناز .		۸۳۱	۲
* **ابُو شہر** : رک بہ بو شہر .		۸۳۱	۲
* **ابُو الشّیص** : محمد بن عبداللہ بن رزین الخُزاعی ، عرب شاعر (م نواح ۲۰۰ھ/۸۱۵ء) .		۸۳۱	۲
* **ابُو الصَّلْت اُمیہ** : بن عبدالعزیز بن ابی الصلت (۴۶۰ھ/۱۰۶۷ء تا ۵۲۹ھ/۱۱۳۴ء) ، اندلسی شاعر ، ادیب ، فلسفی ، طبیب ، مؤرخ اور مصنف تقویم الذہن ، الادویۃ المفردۃ وغیرہ .		۸۳۲	۲
* **ابُو صیر** : رک بہ بوصیر .		۸۳۳	۲
* **ابُو صَخْر الہُذَلی** : عبداللہ بن سلمۃ ، پہلی صدی ہجری / ساتویں صدی عیسوی کا			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	عرب شاعر .	۸۳۳	۲
* ابو ضَمْضَم :	چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کے ایک مشہور مجموعۂ حکایات کا مضحک کردار .	۸۳۴	۱
* ابو ضیاء توفیق بک :	رک بہ توفیق بے، در آآ، لائڈن، طبع دوم .	۸۳۴	۲
* ابو طاقة :	رک بہ سکہ .	۸۳۴	۲
* ابو طالب :	عبد مناف بن عبدالمطلب الهاشمی القرشی (۸۵ق ھ/۵۴۰ء تا ۳ق ھ/۶۲۰ء)، رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کے عم محترم اور حضرت علیؓ کے والد .	۸۳۴	۲
⊛ ابوطالب خان :	بن حاجی محمد بیگ (۱۱۶۵ھ/۱۷۵۲ء تا ۱۲۲۱ھ/۱۸۰۶ء)، لکھنؤ کا ترکی النسل سیاح یورپ ، آصف الدولہ اور انگریز ریذیڈنٹ کا اہلکار، مصنف مسیر طالبی فی بلاد افرنجی وغیرہ .	۸۳۷	۱
* ابوطالب کلیم :	رک بہ کلیم .	۸۳۷	۲
* ابوطالب محمد :	بن علی الحارثی المکی، محدث اور صوفی، بصرے کے متکلم فرقۂ سالمیہ کے پیشوا اور مصنف قوت القلوب (م ۳۸۶ھ/۹۹۶ء) .	۸۳۷	۲
* ابوطاہر سلیمان القَرمطی :	رک بہ الجنّابی .	۸۳۸	۱
* ابوطاہر طَرسُوسی :	(یا طُوسی)، محمد بن حسن بن علی بن موسیٰ، ایک غیرمعروف شخص جس کی طرف بعض طویل اساطیری قصے، مثلاً قہرمان نامہ ، داراب نامہ وغیرہ منسوب ہیں .	۸۳۸	۱
* ابوالطیّب :	رک بہ المفضل .	۸۳۸	۲
* ابوطیّب :	رک بہ (۱) الطبری؛ (۲) المتنبی .	۸۳۸	۲
* ابوظَبی :	متحدہ عرب امارات میں سب سے بڑی امارت .	۸۳۸	۲
* ابوالعالیة :	رُفَیع بن مہران الریاحی ، بنو ریاح کا آزاد کردہ غلام ، جس کی طرف قرآن مجید کی ایک تفسیر منسوب ہے ؛ نیز محدث اور قاری (م ۹۰ھ/ ۷۰۹ء).	۸۳۹	۲
* ابوالعباس السَّفّاح :	عبداللہ بن محمد بن علی بن عبداللہ بن العباس، پہلا عباسی خلیفہ (از ۱۳۲ھ/۷۴۹ء تا ۱۳۶ھ/۷۵۴ء).	۸۴۰	۱
* ابو عبداللہ الشیعی :	الحسین بن احمد بن محمد بن زکریا المعروف بہ المحتسب ، شمالی افریقیہ میں دولت فاطمیہ کا بانی (م ۲۹۸ھ/۹۱۱ء).	۸۴۱	۲
* ابو عبداللہ یعقوب بن داؤد :	عباسی خلیفہ المہدی کا وزیر اور علویوں کا حلیف (م نواح ۱۸۶ھ/۸۰۲ء).	۸۴۳	۱
* ابو عُبید البکری :	عبداللہ بن عبدالعزیز، اسلامی مغرب کا سب سے بڑا جغرافیہ نگار اور الٰہیات ، لسانیات و نباتات کا عالم ، مصنف المسالک و الممالک ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	معجم ما استعجم وغیرہ (م ۴۸۷ھ/۱۰۹۴ء).	۸۴۳	۲
⊛ ابو عبید القاسم :	بن سلاّم الھروی (نواح ۱۵۴ھ/۷۷۰ء تا ۲۲۴ھ/۸۳۸ء)، مشہور عرب نحوی، فقیہ، عالم، ماہر معاشیات اور متعدد اہم کتب غریب الحدیث، غریب المصنف، غریب القرآن، کتاب الاموال اور کتاب الامثال کا مصنف.	۸۴۸	۲
* ابو عبیداللہ :	معاویۃ بن عبیداللہ بن یَسار الاشعری، عباسی خلیفہ المہدی کا وزیر (م ۱۷۰ھ/۷۸۶ء).	۸۵۰	۱
* ابو عبیدۃ التمیمی :	رک بہ اباضیہ.	۸۵۰	۲
⊛ ابو عبیدۃ :	عامر بن عبداللہ بن الجراح، امین الامۃ، عشرۂ مبشرہ میں شامل مشہور صحابی اور سپہ سالار (م ۱۸ھ/۶۳۹ء).	۸۵۰	۲
* ابو عبیدۃ :	معمر بن المُثنّی (۱۱۰ھ/۷۲۸ء تا ۲۰۹ھ/۸۲۴ء)، عرب ماہر لسانیات اور مصنف کتاب الخیل، غریب الحدیث و مجاز القرآن.	۸۵۵	۱
* ابو العتاھیۃ :	ابو اسحاق اسماعیل بن القاسم بن سُوَید بن کیسان (۱۳۰ھ/۷۴۸ء تا ۲۱۰ھ/۸۲۵ء)، عہد عباسی کا ممتاز شاعر.	۸۵۷	۱
* ابو العرب :	محمد بن تمیم بن تمام التمیمی (نواح ۲۵۵ھ/۸۶۹ء تا ۳۳۳ھ/۹۴۵ء)، مالکی فقیہ، محدث، مؤرخ، شاعر اور طبقات علماء افریقیہ کا مصنف.	۸۵۹	۲
* ابو عَرُوبۃ :	الحسین بن ابی معشر محمد بن مودود السُّلَمی الحَرّانی، (نواح ۲۲۲ھ/۸۳۷ء تا ۳۱۸ھ/۹۳۰ء)، حران کا عالم حدیث اور مصنف طبقات.	۸۵۹	۲
* ابو عریش :	ولایت عسیر کا معروف قصبہ.	۸۶۰	۲
* ابو عطاء السندی :	افلح (یا مرزوق) بن یسار، آخری اموی دور کا ایک مشہور صاحب سیف و قلم شاعر (م نواح ۱۵۸ھ/۷۷۴ء).	۸۶۱	۱
⊛ ابوالعلاء المَعَرّی :	احمد بن عبداللہ بن سلیمان (۳۶۳ھ/۹۷۳ء تا ۴۴۹ھ/۱۰۵۷ء)، مشہور نابینا عرب شاعر، فلسفی اور مصنف.	۸۶۱	۲
* ابو علی :	(Al Bohali)، رک بہ الخیّاط.	۸۶۸	۲
* ابو علی بن سینا :	رک بہ ابن سینا.	۸۶۸	۲
* ابو علی القالی :	رک بہ القالی.	۸۶۸	۲
* ابو علی (بوعلی) قلندرؒ :	شیخ شرف الدین پانی پتی، ہندوستان کے ایک بزرگ ولی اللہ، شاعر اور مصنف (م نواح ۷۲۴ھ/۱۳۲۴ء).	۸۶۸	۲
* ابو علی محمد بن الیاس :	رک بہ الیاسیہ.	۸۶۹	۲
* ابو عمرو زَبّان بن العلاء :	بن عمار التمیمی، قرآن مجید کا مشہور قاری اور نحو میں دبستان بصرہ کا بانی (م نواح ۱۵۴ھ/۷۷۰ء).	۸۶۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابو عِنان فارِس** :	(۷۲۹ھ/۱۳۲۹ء تا ۷۵۹ھ/۱۳۵۸ء)، فاس کے بنو مرین (رک بآن) کا گیارھواں تاجدار (از ۷۴۹ھ/۱۳۴۸ء	۸۷۳	۱
* **ابو عَون** :	عبدالمالک بن یزید الخراسانی، بنو عباس کا سپہ سالار، مصر اور خراسان کا والی (حیات ۱۵۹ھ/۷۷۶ء).	۸۷۳	۲
* **ابو عیسٰی الاصفہانی** :	عہد بنی امیہ کا یہودی کذاب، مسیح ہونے کا مدعی اور فرقۂ عیسویہ کا بانی.	۸۷۴	۱
* **ابو عیسٰی** :	محمد بن ہارون الوراق، سابقاً معتزلی اور بعد ازاں یکے از ملاحدۂ اسلام، مصنف المقالات وغیرہ (م نواح ۲۴۷ھ/۸۶۱ء).	۸۷۴	۱
* **ابو العَیناء** :	محمد بن القاسم بن خلّاد بن یاسر بن سلیمان الہاشمی (۱۹۰ھ/۸۰۵ء تا ۲۸۳-۲۸۲ھ/۸۹۶ء)، عربی زبان کا ادیب اور شاعر.	۸۷۵	۲
* **ابو الغازی بہادر خان** :	(۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء تا ۱۰۷۴ھ/۱۶۶۳ء)، خیوا کا حاکم اور چغتائی مؤرخ، مصنف شجرۂ تراکمہ وغیرہ.	۸۷۵	۲
* **ابو غانم** :	بشر بن غانم الخراسانی، دوسری تیسری صدی ہجری/آٹھویں نویں صدی عیسوی کا اباضی فقیہ اور مصنف کتاب المدونۃ.	۸۷۷	۲
* **ابو الفتح** :	رک بہ (۱) ابن العمید؛ (۲) ابن الفرات؛ (۳) المظفر.	۸۷۸	۱
* **ابو الفتوح حسن** :	رک بہ مکّہ.	۸۷۸	۱
* **ابو الفتوح الرازی** :	(حیات مابین ۴۸۰ھ/۱۰۸۷ء و ۵۲۵ھ/۱۱۳۱ء)، ممتاز ایرانی شیعی مفسر قرآن.	۸۷۸	۱
* **ابو الفداء** :	اسماعیل (الافضل) علی بن (المظفر) محمود ..... بن شاہنشاہ بن ایوب المخاطب بہ الملک المؤید عماد الدین (۶۷۲ھ/۱۲۷۳ء تا ۷۳۲ھ/۱۳۳۱ء)، شامی امیر، مؤرخ، جغرافیہ دان، شاعر اور المختصر فی تاریخ البشر اور تقویم البلدان وغیرہ کا مصنف.	۸۷۸	۲
* **ابو فُدیک** :	عبداللہ بن ثور، بنو قیس بن ثعلبہ کا خارجی شورش پسند (م ۷۳ھ/۶۹۳ء).	۸۸۰	۲
* **ابو فِراس الحمدانی** :	الحارث بن ابی الاعلی سعید بن حمدان التغلبی (۳۲۰ھ/۹۳۲ء تا ۳۵۷ھ/۹۶۸ء)، صاحب دیوان عرب شاعر.	۸۸۱	۱
* **ابو الفرج** :	رک بہ (۱) البیّغاء؛ (۲) ابن الجوزی؛ (۳) ابن العبری؛ (۴) الندیم.	۸۸۲	۲
* **ابو الفرج الاصبہانی** :	(الاصفہانی)، علی بن الحسین بن محمد بن احمد القرشی (۲۸۴ھ/ ۸۹۷ء تا ۳۵۶ھ/۹۶۷ء)، ممتاز عرب مؤرخ، ادیب، شاعر اور ماہر موسیقی، مصنف کتاب الاغانی وغیرہ.	۸۸۲	۲
⊛ **ابو الفرج رونی** :	ابن مسعود غزنوی، لاہور (بالفاظ دیگر برعظیم پاک و ہند) کا پہلا ممتاز صاحب دیوان فارسی شاعر اور استاد سخن (م نواح ۴۹۰ھ/۱۰۹۷ء).	۸۸۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابو الفضل**	رک بہ العمید.	۸۸۹	۱
* **ابو الفضل بیھقی**	رک بہ بیہقی، ابوالفضل.	۸۸۹	۱
⊛ **ابوالفضل علامی**	(۹۵۸ھ/۱۵۵۱ء تا ۱۰۱۱ھ/۱۶۰۲ء)، مغل شہنشاہ اکبر کا مقرب، صدر الصدور، حاکم و سپہ سالار دکن، ممتاز فارسی ادیب اور صاحب طرز انشا پرداز، مصنف اکبر نامہ، آئین اکبری، انشاے ابوالفضل وغیرہ.	۸۸۹	۲
* **ابو الفضل عیاض**	رک بہ عیاض.	۸۹۱	۲
* **ابو فُطْرُس**	(Antipatris)، رک بہ نہر ابی فطرس.	۸۹۱	۲
* **ابو القاسم**	ابو المطہر محمد بن احمد کی حکایۃ ابی القاسم البغدادی کا چرب زبان اور مفت خورہ مرکزی کردار.	۸۹۱	۲
* **ابو القاسم**	رک بہ الزہراوی، در EI² ، لائڈن ، بار دوم.	۸۹۲	۱
* **ابو القاسم بابُر**	رک بہ تیمور (بنو).	۸۹۲	۱
* **ابو قُبَیس**	مکہ معظمہ میں مسجد حرام کے قریب ایک پہاڑ.	۸۹۲	۱
* **ابو قُرّہ**	تھیوڈور Theodore (نواح ۱۲۲ھ/۷۴۰ء تا ۲۰۵ھ/۸۲۰ء)، حران کے عیسائی ملکی Melkite فرقے کا اسقف، عربی کا اولین عیسائی ادیب اور مصنف.	۸۹۲	۲
* **ابو قَلَمُّس**	رک بہ قَلَمُّس.	۸۹۳	۱
* **ابوقَلَمُون**	ایک مختلف المعانی اصطلاح.	۸۹۳	۱
* **ابو قِیر**	(بُو قیر) اسکندریہ سے پندرہ میل مشرق میں بحیرۂ روم کے ساحل پر ایک چھوٹا سا قصبہ.	۸۹۴	۱
* **ابو کالیجار**	المرزبان بن سلطان الدولۃ (۴۰۰ھ/۱۰۰۹ء تا ۴۴۱ھ/۱۰۴۸ء)، بویہی خاندان کا ایک شاہزادہ.	۸۹۵	۱
* **ابو کامِل شُجاع**	بن اسلم بن محمد بن شجاع الحاسب المصری، تیسری چوتھی صدی ہجری/نویں صدی عیسوی میں الخوارزمی کے بعد جبر و مقابلہ کا دوسرا قدیم ترین مسلمان عالم اور قرون وسطی کے عظیم ترین ریاضی دانوں میں سے ایک، مصنف الطرائف وغیرہ.	۸۹۸	۱
* **ابو کَبِیر الھُذَلی**	پہلی صدی ہجری/ساتویں صدی عیسوی کا قدیم نلمور عرب شاعر اور بقول ابن الاثیر و ابن الحجر صحابی رسول مقبول[۳].	۹۰۱	۱
* **ابو الکَسِیس**	(Abul Casis = ابوالقاسم)، رک بہ الزہراوی.	۹۰۲	۱
* **ابو کَلَب**	رک بہ سکہ.	۹۰۲	۱
* **اَبو کلی**	ابو طلیح کی مُحرّف شکل ، مصر میں دشت یبوضۃ سے المتمۃ جانے والی شاہراہ پر واقع کنووں کا ایک مرکز.	۹۰۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ ابو لہب	: عبدالعزّٰی بن عبدالمطلب، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کا چچا اور رسوائے عالم دشمن اسلام (م ۲ھ/۶۲۴ء).	۹۰۲	۲
* ابو اللیث سمرقندی	: نصر بن محمد بن احمد بن ابراھیم المعروف بہ امام الہدٰی، چوتھی صدی ھجری/دسویں صدی عیسوی کا حنفی عالم، مفتی اور متعدد کتب کا مصنف (م مابین ۳۷۳ھ/۹۸۳ء و ۳۹۳ھ/۱۰۰۲ء).	۹۰۳	۱
⊗ ابو المحاسن	: رک بہ ابن تغری بردی.	۹۰۵	۱
* ابو المحاسن یوسف بن محمد	: بن یوسف الفاسی (۹۳۸ھ/۱۵۳۱ء تا ۱۰۱۳ھ/۱۶۰۴ء)، مراکش کا مشہور عالم دین اور صوفی شیخ.	۹۰۵	۱
* ابو محجن	: عبداللہ (یا مالک یا عمرو) بن حبیب، بنوثقیف کا ایک مخضرمی صاحب دیوان عرب شاعر اور مرد میدان (حیات ۱۶ھ/۶۳۷ء).	۹۰۵	۲
* ابو محمد صالح	: بن یَنصارن بن غَفِیّان الدُکّالی، مشہور مراکشی صوفی بزرگ (م ۶۳۱ھ/ ۱۲۳۴ء).	۹۰۶	۲
* ابو محمد عبداللہ	: بن محمد برکۃ العُمانی، المعروف بابن برکۃ، عمان کا اباضی مصنف (حیات ۳۲۸ھ/۹۳۹ء).	۹۰۷	۱
* ابو مخنف	: لوط بن یحیی بن سعید بن مخنف الازدی، دور اول کا عرب محدث اور مؤرخ (م ۱۵۷ھ/۷۷۴ء).	۹۰۷	۲
* ابو مدفع	: رک بہ سکّہ.	۹۰۸	۱
* ابو مَدین شعیب	: بن الحسین (۵۲۰ھ/۱۱۲۶ء تا ۵۹۴ھ/۱۱۹۷ء)، اندلس کے مشہور صوفی بزرگ، مصنف اور شاعر.	۹۰۸	۱
* ابو مَروان	: (Abumeron)، رک بہ ابن زُہر.	۹۱۰	۱
* ابو مسلم	: خراسان میں عباسیوں کی انقلابی تحریک کا رھنما (م ۱۳۷ھ/۷۵۴ء).	۹۱۰	۱
* ابو المعالی عبد الملک	: رک بہ الجوینی.	۹۱۱	۱
* ابو المعالی محمد بن عبید اللہ	: ایک ایرانی فاضل، مذاھب کے بارے میں پہلی فارسی کتاب بیان الادیان (۴۸۵ھ/۱۰۹۲ء) کا مصنف.	۹۱۱	۱
* ابوالمعالی ھبۃ اللہ	: رک بہ ھبۃ اللہ.	۹۱۱	۲
* ابو معشر جعفر بن محمد بن عمر البلخی	: (Albumasar)، ماھر ھیئت و علم نجوم اور مصنف المدخل الکبیر وغیرہ (م ۲۷۲ھ/ ۸۸۶ء).	۹۱۱	۲
* ابو مَعشر نَجیح	: بن عبدالرحمن السِندی المدنی، ایک یمنی آزاد شدہ غلام، مؤرخ، مصنف کتاب المغازی (م ۱۷۰ھ/۷۸۷ء).	۹۱۳	۲
* ابو منصور الیاس النَّفُوسی	: تاھرت کے رستمی امام ابوالیَقظان محمد بن اَفلح کی طرف سے		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	جبل نفوسة اور طرابلس کا والی (حیات ۲۶۶ھ/۸۷۹ء)۔	۹۱۴	۱
* ابو منصور	: (عبدالملک)، رک بہ الثعالبی۔	۹۱۴	۲
* ابوالمؤثر الصلت	: بن خمیس البہلوی العمانی، عمان کا اباضی مؤرخ اور فقیہ، مصنف الاحداث والصفات وغیرہ (حیات ۲۷۳ھ/۸۸۶ء)۔	۹۱۴	۲
* ابو موسیٰ	: رک بہ الاشعری۔	۹۱۵	۱
* ابو النجم العجلی	: الفضل (المُفَضَّل) بن قدامۃ، پہلی صدی ہجری/ساتویں آٹھویں صدی عیسوی کا عرب شاعر (حیات ۱۰۵ھ/۷۲۴ء)۔	۹۱۵	۱
* ابو نَصر	: رک بہ الفارابی۔	۹۱۶	۱
* ابو نَظّارۃ	: یعقوب بن رفائیل صنوع، James Sanua، (۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء تا ۱۳۳۰ھ/۱۹۱۲ء)، مصر کا پر نویس یہودی صحافی اور تمثیل نگار، حسن الاشارۃ فی مسامرات ابی نظارۃ اور رحلۃ ابی نظارۃ وغیرہ کا مصنف۔	۹۱۶	۱
* ابو نُعَیم الاصفہانی	: احمد بن عبد اللہ الشافعی (۳۳۶ھ/۹۴۸ء تا ۴۳۰ھ/۱۰۳۸ء)، فقہ اور تصوف کا مستند عالم اور مصنف حلیۃ الاولیاء و طبقات الاصفیاء وغیرہ۔	۹۱۷	۱
* ابو نُعَیم الفَضل	: بن دُکَین المُلائی (۱۳۰ھ/۷۴۸ء تا ۲۱۹ھ/۸۳۴ء)، عالم حدیث، تاریخی اخبار کا ناقل اور مصنف کتاب المناسک و کتاب المسائل فی الفقہ۔	۹۱۸	۲
* ابو نَمّی اول و ثانی	: شرفاے مکہ؛ رک بہ مکۃ المکرمۃ۔	۹۱۹	۲
* ابو نُواس	: الحسن بن ہانی الحکمی، عباسی دور کا مشہورترین صاحب دیوان عرب شاعر (م نواح ۱۹۹ھ/۸۱۴ء)۔	۹۱۹	۲
* ابوالوفاء البُوزَجانی	: محمد بن محمد بن یحییٰ (۳۲۸ھ/۹۴۰ء تا ۳۸۸ھ/۹۹۸ء)، نامور عرب ریاضی دان اور مصنف کتاب الامتاع والمؤانسۃ وغیرہ۔	۹۲۳	۲
* ابو ہاشم	: معتزلی عالم دین؛ رک بہ الجُبّائی۔	۹۲۵	۱
* ابو ہاشم	: عبداللہ بن محمد بن الحنفیۃ، اواخر پہلی صدی ہجری/ساتویں صدی عیسوی میں شیعیوں کے قائد اور ان کی شاخ کیسانیہ کے امام۔	۹۲۵	۱
* ابو ہاشم	: شریف مکہ؛ رک بہ مکۃ المکرمۃ۔	۹۲۵	۲
* ابو الہُذیل العَلّاف	: محمد بن الہذیل بن عبداللہ بن مکحول العبدی (نواح ۱۳۴ھ/۷۵۱ء تا ۲۲۷ھ/۸۴۲ء)، معتزلہ کا پہلا متکلم، ادیب اور شاعر۔	۹۲۵	۲
* ابو ہریرۃؓ	: عُمَیر بن عامر الدَّوسی الیمانی، مشہور صحابی اور یکے از اساطین علم حدیث (م نواح ۵۸ھ/۶۷۸ء، بعمر ۷۸ سال)۔	۹۲۹	۱
* ابوالہَول	: جیزہ (مصر) کا سب سے بڑا اور شہرۂ آفاق بت۔	۹۳۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ابوالهيجاء الحمدانی**	: رک بہ بنو حمدان.	۹۳۲	۱
* **ابو یزید (یا یزید) البِسطامی**	: طیفور بن عیسی بن سروشان، معروف ترین مسلم صوفیاے کرام میں سے ایک (م ۲۶۱ھ/۸۴۷ء یا ۲۶۴ھ/۸۷۷ء).	۹۳۲	۱
* **ابو یزید النُّکّاری**	: مُخلَد بن کَیداد (۲۷۰ھ/۸۸۳ء تا ۳۳۶ھ/۹۴۷ء)، شمالی افریقیہ میں فاطمی حکومت کا باغی خارجی قائد.	۹۳۴	۲
* **ابو یَعزّی**	: (یا یَعْزٰی) یَلَنُّور بن مَینُون ، چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی میں مشہور مراکشی ولی (م ۵۷۲ھ/۱۱۷۷ء).	۹۳۷	۱
* **ابو یعقوب السِجزی**	: اسحاق بن احمد ، چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کا اسماعیلی داعی اور اپنے فرقے کا ایک اہم مصنف.	۹۳۷	۲
* **ابو یعقوب الخُرَیمی**	: اسحاق بن حسان بن قُوہی، عرب شاعر (م نواح ۲۰۶ھ/۸۲۱ء).	۹۳۷	۲
* **ابو یعقوب یوسف**	: بن عبدالمؤمن ، بنو مؤمن یعنی الموحدون کا دوسرا حکمران (از ۵۵۸ھ/۱۱۶۳ء تا ۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء).	۹۳۹	۲
⊛ **ابو یَعلَی الفرّاء**	: محمد بن الحسین بن محمد بن خلَف ابن احمد البغدادی، مشہور حنبلی امام ، فقیہ اور ابطال التأویلات لاخبار الصفات کے مصنف (م ۴۵۸ھ/۱۰۶۶ء).	۹۴۳	۱
* **ابو یقظان محمد بن الافلح**	: رک بہ (بنو) رستم.	۹۴۵	۲
* **ابو یوسف**	: یعقوب بن ابراهیم الانصاری الکوفی، ممتاز حنفی فقیہ، حنفی دبستان کے ایک بانی (رک بہ حنفیہ) ، قاضی القضاۃ اور مصنف کتاب الخراج وغیرہ (م ۱۸۲ھ/۷۹۸ء).	۹۴۵	۲
* **ابو یوسف یعقوب**	: بن یوسف بن عبدالمؤمن المنصور ، الموحدون کا تیسرا فرمانروا (م مابین ۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء و ۵۹۵ھ/۱۱۹۹ء).	۹۴۸	۱
* **الأبواء**	: مکہ معظمہ سے مدینہ منورہ جانے والی شاہراہ پر آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کی والدہ ماجدہ کا مقام وفات.	۹۵۱	۱
* **اَبواب**	: رک بہ در بند.	۹۵۱	۲
* **اَبہر**	: (اَوْہَر)، قزوین اور زنجان کی نصف راہ پر ایک چھوٹا قصبہ.	۹۵۱	۲
الاَبہری	: اثیر الدین مُفضل بن عمر الابہری ، حنفی ادیب اور فلسفۂ درسی کی دو مشہور کتابوں هدایة الحکمة اور ایساغوجی کا مصنف (م ۶۶۳ھ/۱۲۶۴ء).	۹۵۲	۱
* **اَبہی**	: (=ابہا)؛ سعودی عرب کے صوبہ عسیر [رک بآں] کا صدر مقام.	۹۵۲	۲
* **اَبیب**	: رک بہ تأریخ.	۹۵۳	۲
* **ابی سینیا (Abyssinia)**	، رک بہ الحبش.	۹۵۳	۲
* **اَبیشے**	: رک بہ اَبشر.	۹۵۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَبْیَن**	(۱) یمن کی وادی بناء کا ایک ضلع؛ (۲) عدن کے شمال مشرق میں ایک چھوٹا سا مقام؛ (۳) بعض اشخاص کا نام.	۹۵۴	۲
* **ابی وَرد**	(باوَرْد)، جمہوریۂ ترکمان کا ایک ضلع اور شہر.	۹۵۴	۱
* **الاَبِیوردی**	: ابو المظفر محمد بن احمد، صاحب دیوان شاعر اور نساب (م ۵۰۷ھ/ ۱۱۱۳ء).	۹۵۶	۱
* **اپمیہ**	: (Apemea)، رک بہ افامیہ.	۹۵۶	۲
* **اپولونیوس تیانہ**	: (Apollonius of Tyana)، رک بہ بلینوس.	۹۵۶	۲
* **الپجراس**	: (Alpujraas)، رک بہ البُشَرات.	۹۵۶	۲
* **الپونت**	(Alpuante)، رک بہ البُنْت.	۹۵۶	۲
* **اَتا**	: (بمعنی باپ یا مورث اعلیٰ)، معزز و محترم افراد کے ناموں میں شامل لقب، مثلاً اتاترک.	۹۵۶	۲
* **اَتابَک**	: (اتابیگ)، سلجوقیوں اور ان کے جانشینوں کے عہد میں ایک بلند مرتبہ عہدہ.	۹۵۷	۱
* **اتابک العساکر**	: (سپہ سالار اعظم)، عہد ممالیک میں سلطنت کا اہم ترین امیر.	۹۶۱	۱
* **اتابک**	: رک بہ اتابک.	۹۶۱	۲
* **اتابک العساکر**	: رک بہ اتابک العساکر.	۹۶۱	۲
* **اتاترک**	: غازی مصطفی کمال (۱۸۸۱ء تا ۱۹۳۸ء)، جمہوریۂ ترکیہ کے بانی اور پہلے صدر (از ۱۹۲۳ء).	۹۶۱	۲
* **اتالیق**	: اتابک (رک بآں) کے ہم معنی اصطلاح.	۹۸۶	۱
* **اَتْبَرہ**	: سودان میں دریاے نیل کی ایک معاون ندی اور اس کے دہانے پر ایک شہر.	۹۸۶	۱
* **اِتِحاد**	: علم کلام کی ایک اصطلاح.	۹۸۶	۲
* **اَتَر**	: موری تانیا کا ایک شہر اور حلقۂ اضرار کا صدر مقام.	۹۸۷	۲
* **اُترار**	: سیر دریا کے دائیں کنارے پر ایک ویران شہر.	۹۸۸	۲
* **اَترک**	: خراسان کے شمال میں ایک دریا.	۹۸۹	۲
* **اَتْسز بن اُوَق**	: عہد سلاجقہ کا ایک ترکمان سردار (م ۴۷۱-۴۷۲ھ/۱۰۷۹-۱۰۸۰ء)	۹۹۰	۲
* **اَتْسِز**	: بن محمد بن انوشتگن (نواح ۴۹۱ھ/۱۰۹۸ء تا ۵۵۱ھ/۱۱۵۶ء)، انوشتگین خوارزم شاہ کا جانشین (از ۵۲۱ھ/۱۱۲۷ء).	۹۹۱	۲
* **اِتک**	: سوویت ترکمستان کا ایک ضلع.	۹۹۳	۱
* **اَتل**	: (اتل) یا خزران اتل)، قرون وسطی میں جنوبی والگا پر سلطنت خزر کا دارالحکومت.	۹۹۳	۱
* **اتھوپیا**	: رک بہ الحبشہ.	۹۹۴	۱
* **اَتینہ**	: (ایتھنز Athens)، یونان کا دارالسلطنت.	۹۹۴	۱
* **اَٹَک**	: دریاے سندھ اور دریاے کابل کے مقام اتصال سے ذرا نیچے پاکستان میں ایک قلعہ.	۹۹۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَطلس** : رک به اطلس.		۹۹۶	۲
* **الاُثال** : (الاَثال)، ایک آلۂ تصعید.		۹۹۶	۲
* **اَثر** : ایک دینی و علمی اصطلاح.		۹۹۷	۱
* **اِثنا عشریه** : بارہ اماموں کو ماننے والا شیعی مسلک.		۹۹۷	۲
* **اَجأ و سلمٰی** : وسطی عرب میں الجبل کے دو پہاڑی سلسلے.		۱۰۰۱	۱
* **اِجازة** : علم حدیث کی اصطلاح.		۱۰۰۱	۲
* **اِجتماع** : رک به استقبال.		۱۰۰۳	۱
* **اِجتہاد** : ایک فقہی و علمی اصطلاح.		۱۰۰۳	۱
* **الاَجدابی** : رک به ابن الاجدابی.		۱۰۰۶	۱
* **اَجدابیة** : برقه (Cyrenaica) کا ایک شہر.		۱۰۰۶	۱
* **اَجر** : ایک فقہی، دینی و معاشرتی اصطلاح.		۱۰۰۶	۲
* **اَجرومیة** : رک به آجروم.		۱۰۰۷	۲
⊗ **اَجَل** : کسی شے کی مدت زمانی، موت ؛ ایک قرآنی اصطلاح.		۱۰۰۷	۲
⊗ **اِجماع** : ان چار اصولوں میں سے ایک جن سے شرع اسلامی مأخوذ ہے.		۱۰۰۹	۱
* **اَجمیر** : راجستھان (بھارت) میں اسی نام کی ایک سابقہ نیم خود مختار ریاست کا صدر مقام اور حضرت خواجہ معین الدین چشتیؒ کے مزار کے لیے معروف.		۱۰۱۱	۱
* **اَجنادَین** : عہد فاروقی میں یونانیوں کے ساتھ ایک مشہور جنگ کا محل وقوع.		۱۰۱۲	۱
* **اَجوَف** : رک به تصریف.		۱۰۱۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۲

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ **اُچ**	(اوچ، اوچھ، اوچہ) سابقہ ریاست بہاولپور میں پاکستان کا ایک نہایت قدیم اور مشہور شہر۔	۱	۱
* **اَچِے**	(اچیہ، اَچِن یا اَچِین)، جزیرہ سماٹرا کا سب سے شمالی حصہ، ایک سابقہ اسلامی ریاست اور موجودہ جمہوریۂ انڈونیشیا کا ایک صوبہ۔	۶	۱
* **اُچیالی**	(اوچیالی)، ۹۰۶ھ/۱۵۰۰ء تا ۹۹۵ھ/۱۵۸۷ء)، سولھویں صدی عیسوی کا ایک ترک امیر البحر۔	۲۶	۲
⊛ **احابیش**	عہد نبوی میں قریش مکہ کے چند حلیف قبائل کا مجموعہ۔	۲۷	۲
* **احادیث**	رک بہ حدیث۔	۳۱	۱
⊛ **اُحُد**	مدینہ منورہ کے شمالی مضافات میں ایک پہاڑ اور وہاں لڑا جانے والا ایک نہایت اہم غزوہ۔	۳۱	۱
* **اَحداث**	چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی اور چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی کے مابین شام اور بالائی الجزیرۃ میں اہم خدمات انجام دینے والی رضاکار فوج۔	۳۸	۱
* **اَحدیۃ**	رک بہ (۱) اللہ؛ (۲) وحدۃ۔	۴۰	۱
⊛* **اِحرام**	حج بیت اللہ [رک بآں] اور عمرہ [رک بآں] کا ایک اہم رکن۔	۴۰	۱
* **الاَحساء**	رک بہ (۱) الحَسا؛ (۲) ھَفُوف۔	۴۲	۱
* **الاَحسائی**	شیخ احمد بن زین الدین بن ابراھیم (۱۱۶۶ھ/۱۷۵۳ء تا ۱۲۴۱ھ/۱۸۲۶ء)، فرقۂ شیخی کا بانی۔	۴۲	۱
* **احسن آباد گلبرگہ**	بہمنی سلطنت کا پہلا دارالحکومت، سابق ریاست حیدر آباد (دکن) کے ایک ضلع کا صدر مقام اور حضرت خواجہ گیسو دراز[rr] کے مزار اور آثار قدیمہ کے لیے معروف۔	۴۳	۱
* **الاَحقاف**	قرآن مجید کی چھیالیسویں سورۃ، نیز ایک جغرافیائی اصطلاح۔	۴۴	۲
* **اَحکام**	ایک قرآنی و شرعی اصطلاح۔	۴۵	۱
* **اَحلاف**	رک بہ حلف۔	۴۶	۱
* **اَحمد**	آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا ایک اسم مبارک۔	۴۶	۱
* **احمد الاول**	بن محمد ثالث (۹۹۸ھ/۱۵۹۰ء تا ۱۰۲۶ھ/۱۶۱۷ء)، چودھواں عثمانی سلطان (از ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء)۔	۴۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **احمد الثانی** :	بن سلطان ابراهیم (۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء تا ۱۱۰۶ھ/۱۶۹۵ء)، اکیسواں عثمانی سلطان (از ۱۱۰۲ھ/۱۶۹۱ء).	۲	۴۹
* **احمد الثالث** :	بن محمد الرابع (۱۰۸۳ھ/۱۶۷۳ء تا ۱۱۴۹ھ/۱۷۳۶ء)، تئیسواں عثمانی سلطان (از ۱۱۱۵ھ/۱۷۰۳ء تا ۱۱۴۳ھ/۱۷۳۰ء).	۲	۵۰
* **احمد بن ابی خالد الاَحْوَل** :	المأمون کا کاتب (سیکرٹری) اور اس کا دست راست (م ۲۱۱ھ/۸۲۶ء).	۲	۲۵۷
* (سید) **احمد شهید**[7] :	رک به احمد بریلوی[7].	۲	۵۸
* **احمد بن ابی بکر** :	رک به (آل) محتاج.	۲	۵۸
* **احمد بن ابی دؤاد** :	ابو عبد الله (۱۶۰ھ/۷۷۶ء تا ۲۴۰ھ/۸۵۴ء)، مشهور معتزلی قاضی القضاة اور عهد مامون و معتصم کی ایک اهم شخصیت.	۲	۵۸
* **احمد بن ابی طاهر طیفور** :	رک به ابن ابی طاهر.	۱	۶۰
* **احمد بن اِدریس** :	مراکش کے شریف اور متصوفین کے سلسلۂ ادریسیه کے بانی (م ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء).	۱	۶۰
* **احمد بن حابِط** :	ایک معتزلی اور اپنی تعلیمات کے اعتبار سے ملحد عالم (حیات ۲۳۲ھ/۸۴۷ء).	۲	۶۰
* **احمد**[7] **بن حنبل** :	(۱۶۴ھ/۷۸۰ء تا ۲۴۱ھ/۸۵۵ء)، امام بغداد، مشهور و معروف عالم دین، اهل سنت کے مذاهب اربعه میں سے حنابلة کے بانی، وهابیت کے مورث اعلی اور تحریک سلفیه کے محرک، نامور محدث اور فقیه، معتبر مجموعه احادیث مسند احمد بن حنبل کے مؤلف.	۲	۶۱
* **احمد بن خالد** :	ابو العباس شهاب الدین احمد بن حماد الناصری السلاوی (۱۲۵۰ھ/۱۸۳۵ء تا ۱۳۱۵ھ/۱۸۹۷ء)، مراکشی مؤرخ اور کتاب الاستقصاء لاخبار دول المغرب الاقصٰی وغیره کا مصنف.	۲	۷۴
* **احمد بن الخصیب** :	رک به الخصیب.	۲	۷۶
* **احمد بن خضر** :	رک به قره خانیه.	۲	۷۶
* **احمد بن زینی دحلان** :	رک به دحلان.	۲	۷۶
* **احمد بن سعید** :	رک به بو سعید.	۲	۷۶
* **احمد بن سهل بن هاشم** :	والی خراسان، سامانیوں کے عهد کی اهم سیاسی شخصیت (م ۳۰۷ھ/۹۲۰ء).	۲	۷۶
* **احمد بن طُولون** :	مصر میں طولونی خاندان کا بانی اور مصر کا شام سے الحاق کرنے والا پهلا مسلمان والی (م ۲۷۰ھ/۸۸۴ء).	۱	۷۷
* **احمد بن علی بن ثابت** :	رک به الخطیب البغدادی.	۲	۷۹

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **احمد بن عیسی**	: بن محمد بن علی بن العریض بن جعفر الصادق[7] ، الملقب به المهاجر ، ایک ولی اور حضرمی سادات کے مورث اعلی (م ۳۴۵ھ/۹۵۶ء).	۸۰	۱
* **احمد بن فضلان**	: رک به ابن فضلان.	۸۰	۲
* **احمد بن محمد بن حنبل**	: رک به احمد بن حنبل.	۸۰	۲
* **احمد بن محمد**	: بن عبدالصمد ابو نصر ، سلطان مسعود بن محمود غزنوی کا وزیر (حیات ۴۳۲ھ/۱۰۴۱ء).	۸۰	۲
* **احمد بن محمد بن عرفان**	: رک به احمد بریلوی.	۸۰	۲
* **احمد بن محمد المنصور**	: رک به احمد المنصور .	۸۰	۲
* **احمد بن یوسف**	: بن القاسم بن صُبَیح، یحیی برمکی کا کاتب، المأمون کا دیوان السّرہ اور دبیر خاص، بعض رسائل کا مصنف (م ۲۱۳ھ/۸۲۸ء) .	۸۰	۲
* **احمد احسان**	: ترک گوز (۱۲۸۵ھ/۱۸۶۹ء تا ۱۳۶۱ھ/۱۹۴۲ء)، ترکی مصنف، مترجم اور صحافی ، صاحب سفرنامۂ یورپ مطبوعات خاطرلری.	۸۱	۱
⊗ **احمد احسائی، شیخ**	: (یا احمد لسائی) بن زین الدین (۱۱۶۶ھ/۱۷۵۳ء تا ۱۲۲۳ھ/ ۱۸۰۹ء)، سلسلۂ شیخیه کے بزرگ و پیشوا اور جوامع الکلم وغیره کثیر التعداد کتب کے مصنف .	۸۲	۲
* **احمد امین**	: (۱۳۰۴ھ/۱۸۸۶ء تا ۱۳۷۳ھ/۱۹۵۴ء) ، ایک مصری فاضل اور فجر الاسلام ، ضحی الاسلام وغیره کا مصنف.	۸۸	۲
* **احمد بابا**	: پورا نام ابو العباس احمد بن احمد التکروری الصنهاجی (۹۶۳ھ/۱۵۵۶ء تا ۱۰۳۶ھ/۱۶۲۷ء) ، سودانی فقیه، سوانح نگار اور مصنف نیل الابتهاج بتطریز الدیباج وغیره.	۸۹	۱
احمد البدوی	: ابو الفتیان ، المعروف به السید ، نیز القطب (نواح ۵۹۶ھ/۱۱۹۹ء تا ۶۷۵ھ/ ۱۲۷۶ء) ، مصر کے ایک مقبول ولی اور متعدد ادعیه اور وصایا کے مصنف .	۹۰	۲
* **احمد بے**	: تونس میں خاندان حسینیه کا دسواں حکمران (۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء تا ۱۲۷۱ھ/ ۱۸۵۵ء) .	۹۳	۱
* **احمد بیجان**	: رک به بیجان احمد .	۹۶	۱
* **احمد باشا**	: عہد آل عثمان میں بغداد کے والی حسن پاشا کا بیٹا اور اس کی وفات کے بعد والی بغداد (م ۱۱۶۰ھ/۱۷۴۷ء).	۹۶	۱
* **احمد پاشا بُرسلی**	:پندرھویں صدی عیسوی میں شیخی کے بعد اور نجاتی سے پہلے اہم ترین ترکی شاعر (م ۹۰۲ھ/۱۴۹۶ء).	۹۶	۲
* **احمد پاشا بونیوال**	: Claude-Alexandre Comte de Bonneval (۱۰۸۶ھ / ۱۶۷۵ء تا ۱۱۶۰ھ/۱۷۴۷ء) ؛ ایک نومسلم هسپانوی اور بعد ازاں ترکیه کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	سپہ سالار .	۹۸	۱
* **احمد پاشا خائن** :	عثمانی سلطان سلیمان اول کا وزیر اور سپہ سالار (م نواح ۹۳۱ھ/ ۱۵۲۴ء) .	۹۹	۱
* **احمد پاشا قرہ** :	عثمانی سلطان سلیمان اول کا صدر اعظم (م ۹۶۲ھ/۱۵۵۵ء).	۱۰۰	۱
* **احمد پاشا گدک** :	(یا گدیک) ، عثمانی سلطان محمد ثانی کے عہد میں ترکیہ کا صدر اعظم (حیات ۸۸۵ھ/ ۱۴۸۰ء).	۱۰۱	۱
* **احمد تائب** :	رک بہ عثمان زادہ .	۱۰۲	۲
⊗ **احمد تتوی** :	(ملا ٹھٹھوی)، بن نصراللہ الدیبلی ، ایک شیعی فاضل اور فارسی کتب، مثلاً تاریخ الفی وغیرہ کا مصنف (م ۹۹۶ھ/۱۵۸۸ء) .	۱۰۲	۲
* **احمد تکودر** :	رک بہ ایلخانیہ .	۱۰۶	۱
* **احمد تھانیسری** :	رک بہ تھانیسری.	۱۰۶	۱
* **احمد جام** :	(یا احمد جامی)، شہاب الدین ابو نصر احمد ، المعروف بہ ژندہ پیل (۴۴۱ھ/۱۰۴۹ء تا ۵۳۶ھ/۱۱۴۱ء) ، دور سلاجقہ کے ایرانی صوفی اور متعدد فارسی کتابوں کے مصنف .	۱۰۶	۱
* **احمد جزار** :	رک بہ جزار پاشا .	۱۱۰	۱
* **احمد جلائر** :	رک بہ جلائر .	۱۱۰	۱
* **احمد جودت پاشا** :	(۱۲۳۷ھ/۱۸۲۲ء تا ۱۳۱۳ھ/۱۸۹۵ء) ، مشہور ترکی ادیب ، سیاست دان اور بہت سی کتب مثلاً قصص انبیاء و تواریخ خلفاء وغیرہ کا مصنف .	۱۱۰	۱
* **احمد حکمت** :	(۱۲۸۷ھ/۱۸۷۰ء تا ۱۳۴۶ھ/۱۹۲۷ء) ، الملقب بہ مفتی زادہ ، ترکی ناول نگار اور صحافی .	۱۱۵	۲
⊗ **احمد خان** :	(۱۲۳۲ھ/۱۸۱۷ء تا ۱۳۱۵ھ/۱۸۹۸ء)، جواد الدولہ عارف جنگ ڈاکٹر سرسید احمد خان، انیسویں صدی عیسوی میں مسلمانان ہند کے عظیم رہنما، ادیب ، عالم اور مصلح ، علی گڑھ کالج کے بانی اور بہت سی کتب مثلاً آثار الصنادید وغیرہ کے مصنف .	۱۱۶	۲
* **احمد الرازی** :	رک بہ الرازی .	۱۲۲	۲
* **احمد راسم** :	ترکی ادیب ، متعدد ناولوں اور افسانوں کے علاوہ ترکی تاریخ استبدادون حاکمیت ملیہ یہ کا مصنف (م ۱۳۵۱ھ/۱۹۳۲ء) .	۱۲۴	۲
* **احمد رسمی** :	احمد بن ابراہیم (۱۱۱۲ھ/۱۷۰۰ء تا ۱۱۹۷ھ/۱۷۸۳ء) ، ترکی مدیر ، مؤرخ اور حدیقۃ الرؤساء وغیرہ کا مصنف .	۱۲۴	۲
* **احمد رفیق** :	ترک مؤرخ ، فوجی افسر ، مدیر اخبار عسکری مجموعہ اور مصنف ہجری		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اوچنجو وغیرہ (م ۱۳۵۶ھ/۱۹۳۷ء)۔	۱۲۵	۲
⊗ **احمد، شیخ، سرھندی**[7]:	(۹۷۱ھ/۱۵۶۴ء تا ۱۰۳۴ھ/۱۶۲۴ء) امام ربانی مجدد الف ثانی[7] ابو البرکات بدر الدین شیخ احمد نقشبندی سرھندی، عہد اکبر و جہانگیر کے بہت بڑے عالم، فقیہ، مذہبی و سیاسی مصلح، الحاد و زندقہ کے استیصال اور اتباع شریعت، احیاے سنت اور اقامت دین کے داعی، تصوف کے سلسلۂ نقشبندیۂ مجددیہ کے بانی اور مصنف مکتوبات وغیرہ۔	۱۲۶	۱
* **احمد شاہ**:	ہندوستان کے کئی بادشاہوں کا نام: (۱) احمد شاہ بہادر، مجاھد الدین ابو نصر بن محمد شاہ (۱۱۳۸ھ/۱۷۲۵ء تا ۱۱۸۹ھ/۱۷۷۵ء)، مغل فرمانروائے ہند (از ۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء)؛ (۲) احمد شاہ اول و ثانی و ثالث: دکن میں خاندان بہمنی [رک بآں] کے حکمران؛ (۳) احمد شاہ بن محمد شاہ، حاکم بنگالہ (۸۳۵ھ/۱۴۳۱ء تا ۸۴۶ھ/۱۴۴۲ء)؛ (۴) احمد شاہ اول ثانی، شاھان گجرات [رک بآں]؛ (۵) احمد شاہ، خاندان نظام شاھی [رک بآں] کا بانی۔	۱۳۰	۲
* **احمد شاہ دُرّانی**:	یا ابدالی (۱۱۳۶ھ/۱۷۲۴ء تا ۱۱۸۴ھ/۱۷۷۳ء)، افغانستان کے سدو زئی خاندان کا پہلا حکمران اور درانی سلطنت کا بانی۔	۱۳۱	۱
⊗ **احمد شوقی**:	بن علی بن احمد شوقی (۱۲۸۵ھ/۱۸۶۸ء تا ۱۳۵۱ھ/۱۹۳۲ء)، بیسویں صدی کے نصف اول میں عربی کا مشہور ترین صاحب دیوان مصری شاعر۔	۱۳۵	۱
⊗ **احمد شہید، سید**:	بن سید محمد عرفان (۱۲۰۱ھ/۱۷۸۶ء تا ۱۲۴۶ھ/۱۸۳۱ء)، انیسویں صدی عیسوی کے نصف اول میں ہندوستان کے مشہور بزرگ، عالم با عمل، مصلح اور مجاھد، نیز چند رسالوں کے مصنف۔	۱۳۷	۱
* **احمد الشیخ**:	(آمدو سیکو)، مغربی سودان کے تکروری فاتح الحاج عمر تل کا بیٹا اور جانشین (م ۱۳۱۶ھ/۱۸۹۸ء)۔	۱۴۳	۲
* **احمد غلام خلیل**:	رک بہ غلام خلیل۔	۱۴۴	۲
* **احمد فارس الشدیاق**:	رک بہ فارس الشدیاق۔	۱۴۴	۲
* **احمد کوپرولو**:	رک بہ کوپرولو۔	۱۴۴	۲
* **احمد گران**:	بن ابراھیم صاحب الفتح، الغازی، حبشہ کی فتح اسلامی کا قائد (م ۹۴۹ھ/۱۵۴۳ء)۔	۱۴۴	۲
⊗ **احمد مِدحت افندی**:	(۱۲۶۰ھ/۱۸۴۴ء تا ۱۳۲۸ھ/۱۹۱۰ء) ترک صحافی، مضمون نگار، ناول نویس، افسانہ نگار اور مترجم۔	۱۴۵	۱
* **احمد المنصور**:	بن سلطان محمد الشیخ المہدی (۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء تا ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء)،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	مراکش کے خاندان سعدی [رک بآں] کا چھٹا حکمران (از ۹۸۶ھ/ ۱۵۷۸ء)۔	۱۵۱ ۲
* **احمد واصف** : رک بہ واصف۔		۱۵۳ ۲
* **احمد وفیق پاشا** : (۱۲۳۸ھ/۱۸۲۳ء تا ۱۳۰۸ھ/۱۸۹۱ء)، ترک مدبر اور ماہر ترکیات۔		۱۵۳ ۲
* **احمد ولوبو** : (شیخ احمد، سیکو احمدو لوبو، شیکو احمد و سیسہ) قبیلہ بری (یا سوگرہ یا دائبہ) کا مذہبی پیشوا اور سیاسی رہنما (م ۱۲۶۰ھ/۱۸۴۴ء)۔		۱۵۵ ۲
⊗ **احمد یسوی** : خواجہ، پیر ترکستان، مشہور صوفی شاعر اور درویش سلسلۂ یسوی کے بانی (م ۵۶۲ھ/۱۱۶۶ء)۔		۱۵۷ ۲
* **احمد یکُنکی ادیب** : بارھویں صدی ہجری کے ابتدائی زمانے کا ترکی شاعر اور مصنف عیبۃ الحقائق۔		۱۶۶ ۲
* **احمد آباد** : بھارت میں ایک ضلع اور اس کا صدر مقام اور اسلامی ہند کا تاریخی شہر۔		۱۶۷ ۱
* **احمد نگر** : بھارت کے ایک ضلع کا صدر مقام؛ پندرھویں سولھویں صدی عیسوی میں نظام شاہی خاندان کا دارالحکومت۔		۱۶۷ ۲
* **احمدو** : رک بہ احمد شیخ۔		۱۶۸ ۱
* **احمدی** : رک بہ سکہ۔		۱۶۸ ۱
* **احمدی** : تاج الدین ابراھیم بن خضر، آٹھویں صدی ہجری کا سب سے بڑا ترکی شاعر اور مصنف اسکندر نامہ وغیرہ (م ۸۱۵ھ/۱۴۱۳ء)۔		۱۶۸ ۱
* **احمدیۃ** : رک بہ غلام احمد۔		۱۶۹ ۱
* **احمدیلی** : مراغہ کا ایک شاہی خاندان۔		۱۶۹ ۱
* **احمد، بنو** : خاندان بنو نصر [رک بآں] کے بنو الاحمد کا نسبی نام۔		۱۷۱ ۲
* **الاحنف بن قیس** : ابوبحر صخر بن قیس بن معاویۃ التمیمی السعدی المنقری (۳ ق ھ/۶۱۹ء تا ۷۲ھ/۶۹۱ء)، بصرے کے ایک تمیمی شیخ اور ابتدائی اسلامی عہد کے سپہ سالار۔		۱۷۱ ۲
* **الاَحْوص** : عبداللہ بن محمد بن عبداللہ بن عاصم بن ثابت (م نواح ۳۵ھ/۶۵۵ء تا ۱۱۰ھ/ ۷۲۸ء)، اموی عہد کا ایک رومانی شاعر۔		۱۷۳ ۲
* **احیاء** : ایک فقہی اصطلاح۔		۱۷۵ ۱
* **آخ** : رک بہ (۱) عائلہ؛ (۲) اخوان؛ (۳) مؤاخاۃ۔		۱۷۵ ۱
* **اَخبار** : رک بہ تاریخ۔		۱۷۵ ۱
* **اَخبار مجموعہ** : فتح اندلس سے متعلق کسی گمنام مصنف کی لکھی ہوئی مختصر تاریخ۔		۱۷۵ ۲
* **اختری** : مصلح الدین مصطفیٰ شمس الدین القرہ حصاری، عربی ترکی لغت اختری کبیر کا مصنف (م ۹۶۸ھ/۱۵۶۱ء)۔		۱۷۵ ۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اِختلاج**	: طب کی اصطلاح ؛ نیز علم الاختلاج ، یعنی اعضا کی غیر ارادی لرزش سے پیشگوئی کرنا .	۱۷۶	۱
* **اِختلاف**	: اجماع کے بالمقابل ایک فقہی اصطلاح .	۱۷۶	۱
* **الآخرس**	: عبدالغفار بن عبدالواحد بن وھب (نواح ۱۲۲۰ھ/۱۸۰۵ء تا ۱۲۹۰ھ/ ۱۸۷۳ء) ، عراق کا عرب شاعر .	۱۷۶	۲
* **اَخرتَر**	: رک بہ نجوم .	۱۷۷	۲
* **اَخسیکث**	: یا اخشیکث ، چوتھی صدی ھجری/دسویں صدی عیسوی میں فرغانہ کا دارالسلطنت .	۱۷۷	۲
* **اَخشام**	: رک بہ صلواۃ .	۱۷۸	۱
* **اِخشیدیۃ**	: چوتھی صدی ھجری/دسویں صدی عیسوی میں مصر کا حکمران خاندان ؛ نیز رک بہ مصر .	۱۷۸	۱
* **الآخضر**	: شمالی افریقہ میں شخصی نام ، الخضر کی غیر فصیح مستقل صورت .	۱۸۰	۱
* **الآخضری**	: ابو زیاد عبدالرحمن بن سیدی محمد الصغیر ، دسویں صدی ھجری/سولھویں صدی عیسوی کا الجزائری فاضل اور مصنف المسلّم المرونق وغیرہ .	۱۸۰	۱
* **الآخطل**	: غیاث بن غوث بن الصلت (نواح ۲۰ھ/۶۴۰ء تا ۹۲ھ/۷۱۰ء) ، اموی عہد کا مشہور عیسائی صاحب دیوان عرب شاعر .	۱۸۰	۲
* **الآخفش**	: متعدد نحویوں کا عرف ، مثلاً : (۱) ابوالخطاب عبدالحمید بن عبدالمجید ، بہت سی نظموں کا اولیں شارح (م ۱۷۷ھ/۷۹۳ء) ؛ (۲) الاخفش الاوسط: ابوالحسن سعید بن مَسْعَدۃ ، غریب القرآن وغیرہ متعدد کتب کا مصنف (م مابین ۲۱۰ھ/ ۸۲۵ء و ۲۲۱ھ/۸۳۵ء) ؛ (۳) الاخفش الاصغر : ابو الحسن علی بن سلیمان ، چند کتب نحو کا مؤلف (م ۳۱۵ھ/۹۲۷ء) .	۱۸۳	۲
* **اِخلاص**	: ایک قرآنی اصطلاح ؛ نیز قرآن مجید کی ایک سورۃ .	۱۸۴	۱
* **اَخلاط**	: یا خِلاط ، جھیل وان کے شمال مغربی کنارے پر ایک شہر اور قلعہ .	۱۸۴	۱
⊛ **اخلاق**	: ایک مذھبی ، فکری ، معاشرتی اور فلسفیانہ اصطلاح .	۱۸۷	۱
* **اَخمیم**	: بالائی مصر میں دریاے نیل کے مشرقی کنارے پر ایک شہر اور مشہور صوفی حضرت ذوالنون[2] کی جاے ولادت .	۱۹۷	۲
* **اَخْنُوخ**	: رک بہ ادریس علیہ السلام .	۱۹۸	۲
* **اِخوان الصّفاء**	: چوتھی صدی ھجری/دسویں صدی عیسوی کے تصف آخر میں ایک سیاسی، مذھبی اور فلسفی جماعت .	۱۹۸	۲
⊛ **الاخوان المسلمون**	: جمعیۃ ؛ حسن البنا (۱۹۰۶ تا ۱۹۴۹ء) کی قائم کردہ مصر کی ایک سیاسی و مذھبی جماعت .	۲۰۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ **اَخوند** :	وسطی ایشیا اور تیموری دور کے بعد ایران میں علما کے لیے ''خوجہ افندی'' کی جگہ مستعمل لقب .	۲۰۹	۲
* **اَخوند پَنجو** :	شیخ عبدالوہاب ابر پوری پشاوری معروف بہ سید غازی (۹۴۳ھ/۱۵۳۶ء تا ۱۰۴۰ھ/۱۶۳۰ء) ، صاحب کشف و کرامات ولی اللہ .	۲۱۰	۲
⊛ **اَخوند درویزہ** :	تنگر ہاری ثم پشاوری ، پشاور کے مشہور ولی اللہ اور عالم دین ، مصنف تذکرۃ الابرار و الاشرار وغیرہ (م ۱۰۴۸ھ/۱۶۳۸ء) .	۲۱۱	۲
* **اَخوند زادہ** :	مرزا فتح علی (۱۲۲۸ھ/۱۸۱۳ء تا ۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء) ، ترکی روزمرہ میں پہلا طبع‌زاد تمثیل نگار، مصنف حکایت ملا ابراہیم خلیل کیمیاگر وغیرہ.	۲۱۴	۲
* **اَخوند صاحب سوات** :	میاں عبدالغفور بن عبدالواحد (نواح ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۴ء تا ۱۲۹۴ھ/۱۸۷۷ء)، مشہور روحانی پیشوا ، مجاہد اور ریاست سوات (پاکستان) کے بانی .	۲۱۶	۱
* **اَخی** :	تیرھویں اور چودھویں صدی عیسوی میں اناطولیہ کے پیشہ وروں کی انجمنوں (guilds) کے رؤسا کا لقب .	۲۱۹	۱
* **اَخی اِوران** :	نویں صدی ہجری/پندرھویں صدی عیسوی میں ترکیہ کا ایک نیم افسانوی ولی ، دباغوں کی انجمنوں کا سرپرست .	۲۲۴	۱
* **اَخی بابا** :	قیر شہر میں اوران کے تکیے کے شیخ ، نیز اہل حرفہ کی انجمنوں کے صدر کا لقب .	۲۲۶	۱
* **اَخی جوق** :	اخی خورد ، آٹھویں صدی ہجری/چودھویں صدی عیسوی میں تبریز کا ایک امیر (م نواح ۷۶۰ھ/۱۳۵۹ء) .	۲۲۷	۱
* **اُخَیضِر** :	صحرائے عراق میں کربلا سے ۲۵ میل دور، چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی میں کوفے کے قرامطی والی اسمعیل بن یوسف الاخیضر کا تعمیر کردہ قلعہ .	۲۲۷	۲
* **اَداء** :	ایک فقہی اصطلاح .	۲۲۹	۱
* **اَدات** :	رک بہ نحو .	۲۲۹	۱
* **اَدار** :	یا آذار ؛ رک بہ تاریخ .	۲۲۹	۱
* **اَدب** :	ایک اسلامی ، فکری ، تاریخی و ثقافتی اصطلاح .	۲۲۹	۱
* **اَدبیات جدیدہ** :	ترکیہ کی نئی ادبی تحریک ؛ رک بہ ترکی ادب .	۲۳۱	۲
* **اِدغام** :	عربی صرف کی ایک اصطلاح .	۲۳۱	۲
* **اَدرار** :	جبال کے لیے بربری اصطلاح ، جس کا اطلاق صحرائے اعظم کے متعدد کوہستانوں پر ہوتا ہے .	۲۳۲	۲
* **اَدرامیت** :	مغربی ترکیہ کا ایک شہر .	۲۳۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ادرنہ**	: ایڈریانوپل ، ترکیہ کا ایک اہم شہر اور قدیم زمانے میں دارالسلطنت .	۲۳۶	۲
⊗ **ادریس**ؑ	: قرآن مجید میں مذکور ایک قدیم پیغمبر .	۲۳۵	۱
* **اِدریس اول**	: بن عبداللہ بن عبداللہ بن الحسن ، المغرب میں ادریسیہ خاندان کا علوی بانی (م ۱۷۷ھ/۷۹۳ء) .	۲۳۸	۲
* **اِدریس ثانی**	: ادریس اول کا بیٹا اور جانشین (از ۱۷۷ھ/۷۹۳ء تا ۲۱۳ھ/۸۲۸ء) .	۲۳۹	۲
* **الاِدریسی**	: ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ بن ادریس الحمودی (۴۹۳ھ/۱۱۰۰ء تا ۵۶۰ھ/۱۱۶۵ء)، اندلسی جغرافیا دان ، سیاح اور الممالک و المسالک وغیرہ کا مصنف .	۲۵۰	۲
* **اِدریسیہ**	: تیسری چوتھی صدی ہجری/نویں دسویں صدی عیسوی میں المغرب کا حکمران خاندان .	۲۵۲	۱
* **اَدغة**	: رک بہ چرکیس .	۲۵۴	۱
* **اَدفو**	: (ادفو یا آتفو) ، دریاے نیل کے مغربی کنارے بر بالائی مصر میں ایک صوبے کا صدر مقام .	۲۵۴	۱
* **اَدل**	: حبشہ کے مسلمانوں اور عیسائیوں کی باہمی جنگوں میں اہم حصہ لینے والی مشرقی افریقہ کی ایک اسلامی ریاست .	۲۵۵	۱
* **اَدَلیة**	: رک بہ انتلیہ .	۲۵۶	۱
* **اُدمو**	: مغربی افریقہ کے عقبی علاقے میں فُلَنی جہاد کے قائد سے موسوم ایک خطے کا نام.	۲۵۶	۱
* **اَدَنہ**	: (۱) جنوبی آناطولی کا ایک شہر ؛ (۲) سلطنت عثمانیہ کی ایک ولایت .	۲۶۰	۲
* **اَدویہ**	: ایک طبی اصطلاح .	۲۶۶	۱
* **اَدہ**	: [آطہ] ، ایک ترکی جغرافیائی اصطلاح ، بمعنی جزیرہ یا جزیرہ نما .	۲۷۰	۲
* **ادہ پازاری**	: (آطہ بازاری) ، ترکیہ کے صوبہ قوجہ ایلی کا ایک بارونق شہر .	۲۷۰	۲
* **اَدہ (آطہ) قلعہ**	: رومانیا میں واقع ایک جزیرہ .	۲۷۱	۱
* **ادھم خلیل**	: رک بہ الدم ، خلیل ادھم .	۲۷۳	۱
* **ادھمیہ**	: مشہور صوفی ابراھیم ابن ادھم کا سلسلۂ درویشی .	۲۷۳	۱
⊗ **ادیب صابر**	: شہاب الدین صابر بن اسماعیل ، مشہور فارسی شاعر (م ۵۴۶ھ/۱۱۵۲ء).	۲۷۳	۱
⊗ **اذان**	: اعلان صلواۃ ، اسلام کے معروف شعائر میں سے ایک .	۲۷۴	۱
* **اَذرُح**	: شاذ طور پر اُذْرُح ؛ معان اور الرقیم کے درمیان ایک مقام .	۲۷۶	۲
* **اذرعات**	: بائیبل کا ادری Edrai ، موجودہ درعة [دَراعا] ، دمشق کے جنوب میں ولایت حوران کا صدر مقام .	۲۷۷	۱
* **اَذَرکُون**	: (آذربون) ، تقریباً دو تین فٹ اونچا ایک پودا .	۲۷۸	۱
* **اِذْن**	: غلاموں سے متعلق قوانین میں ایک فقہی اصطلاح .	۲۷۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الأذواء**	: ذو کی جمع مکسّر ؛ ذو سے شروع ہونے والے ناموں کے یمنی بادشاہ اور امراء.	۲۷۹	۱
* **أراکان**	: زیریں برما کا انتہائی مغربی حصہ .	۲۷۹	۲
* **ارامار**	: آرمر ، ترکیہ میں جلولر اور اشتازن کے ناحیوں پر مشتمل ایک قضا .	۲۸۳	۱
* **اربد**	: یا أربد ، ایک قدیم شہر اربلہ کا نام ؛ نیز رک بہ اربل .	۲۸۶	۱
* **أربسک**	: (Arabesque) ، رک بہ فن : الزخرفة الاسلامیة.	۲۸۶	۱
* **اربل**	: قدیم اربلہ، ولایت موصل کا ایک شہر؛ نیز عراق عرب میں اس نام کے متعدد شہر .	۲۸۶	۱
* **أربونہ**	: (Norbonna) ، ۱۰۰ھ/۷۱۹ء میں مسلمانوں کا مفتوحہ فرانسیسی شہر .	۲۹۳	۲
* **أرپالیق**	: عثمانی عہد حکومت میں انیسویں صدی عیسوی تک مستعمل ایک سرکاری مالیاتی اصطلاح .	۲۹۳	۲
* **أرتریا**	: (Aritria)، شمال مشرقی افریقہ میں بحر احمر کے کنارے مسلمانوں کی خاصی آبادی والا علاقہ .	۲۹۵	۱
* **أرتسرونی**	: ارمینیہ میں وسپرکان کا جاگیردار خاندان .	۲۹۹	۱
* **ارتش**	: سائیبیریا کا ایک بڑا دریا .	۳۰۱	۱
* **إرتفاع**	: علم ہیئت کی ایک اصطلاح .	۳۰۲	۲
* **أرتقیہ**	: پانچویں صدی ہجری/گیارھویں صدی عیسوی سے نویں صدی ہجری/پندرھویں صدی عیسوی تک دیار بکر کا حکمران ترک خاندان .	۳۰۲	۲
* **أرتن**	: (بربر : أیت ارتن ؛ عربی : بنو رتن)، قبائیلیہ کلاں کا ایک قبیلہ .	۳۱۲	۱
* **ارتنا**	: (اراتنا) اویغوری نسل کا ایک سردار اور ایشیائے کوچک میں ایل خانی حکومت کا جانشین (م ۷۵۳ھ/۱۳۵۲ء) .	۳۱۳	۲
* **أرج**	: پندرھویں صدی عیسوی کا ایک عثمانی مؤرخ اور تواریخ آل عثمان وغیرہ کا مصنف.	۳۱۶	۱
* **ارجیاس** (یا ارجیس) **طاغی**	: وسطی آناطولی کا بلند ترین پہاڑ .	۳۱۷	۱
* **أرچی**	: (ارششدب)، بالائی داغستان کی ایک قلیل التعداد قفقازی قوم .	۳۱۸	۱
* **أردبّ**	: رک بہ کیل .	۳۱۸	۱
* **أردبیل**	: مشرقی آذربیجان کا ایک ضلع اور شہر .	۳۱۸	۱
* **أردستان**	: (أروسون)، ایران کا ایک شہر اور خسرو اول انوشیرواں کی جائے ولادت .	۳۲۰	۱
* **أردشیر**	: ایرانی فرمانرواؤں کا مشہور نام ؛ نیز رک بہ ساسانیہ .	۳۲۰	۲
* **أردشیر خرّہ**	: رک بہ فیروز آباد .	۳۲۰	۲
* **أردکان**	: (اردکون) ، ایران کا ایک شہر .	۳۲۰	۲
* **اردل**	: (اردیل یا اردلستان)، رومانیہ میں مغربی حصے پر مشتمل ٹرانسلوینیا کا موجودہ صوبہ.	۳۲۱	۲
* **أردلان**	: ایرانی صوبۂ کردستان کا سابقہ نام .	۳۲۶	۲
* **الأردن**	: (یردن) ؛ (۱) فلسطین کا مشہور دریا ؛ (۲) جلیلین (وادی اردن اور شرق اردن		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کے مغربی حصے) پر مشتمل عربوں کا ایک صوبہ ، یعنی جند الاردن.	۲۳۷	۱
● اُردُو :	غیر منقسم ہندوستان کی لنگوافرینکا اور پاکستان کی قومی زبان اور اس کا ادب .	۳۳۱	۲
* اَردی بہشت :	رک بہ تاریخ .	۳٦۹	۲
* اَرَر :	رک بہ ہرر .	۳٦۹	۲
* اَرَرات :	رک بہ جبل الحارث .	۳٦۹	۲
* اَرّان :	ماوراے قفقار کا تمام مشرقی علاقہ ، موجودہ سوویٹ آذربیجان .	۳٦۹	۲
* اَرّجان :	فارس کا ایک شہر .	۳۷۱	۲
* اَرّجانی :	ناصح الدین ابوبکر احمد بن محمد الانصاری (۴٦۰ھ/۱۰٦۷ء تا ۵۴۴ھ/ ۱۱۵۰ء) ، ایک عرب شاعر .	۳۷۳	۱
* اَرزچیل :	Arzachel ، رک بہ الزرقالی .	۳۷۳	۲
* اَرز روم :	ترکی ارمینیہ میں ایک ولایت اور اس کا صدر مقام .	۳۷۳	۲
* اَرزَن :	مشرقی آناطولی کے متعدد شہروں کا نام، جن میں سے اہم ترین دریاے دجلہ کے معاون ارزن کے کنارے واقع ہے .	۳۷۵	۲
* اَرزنجان :	ولایت ارز روم میں ایک، سنجاق کا صدر مقام .	۳۷٦	۱
* ارزن الروم :	رک بہ ارز روم .	۳۷۷	۱
* اَرَس :	رک بہ اَلرس .	۳۷۷	۱
* ارسطوطالیس یا ارسطو :	(Aristotle) ، چوتھی صدی قبل مسیح کا شہرہ آفاق یونانی فلسفی اور مقولات (*Categories*) ، بوطیقا (*Poetics*) وغیرہ متعدد بلند پایہ کتب کا مصنف .	۳۷۷	۱
* اَرْش :	رک بہ دیة .	۳۸۳	۲
* اَرشُذونہ :	(اُرجذونہ) ، ہسپانیہ کے موجودہ صوبہ مالقہ میں ایک قدیم شہر .	۳۸۳	۲
* اَرش گُول :	ساحل الجزائر پر ایک شہر (اب ناپید) .	۳۸۴	۱
* اَرشیں :	رک بہ ذراع .	۳۸۵	۱
* اَرض :	رک بہ کرۃ الارض ؛ نیز قانون اراضی کے لیے رک بہ (۱) اقطاع ، (۲) تیمار ، (۳) خاص ، (۴) خالصہ ، (۵) خراج ، (٦) زعامت ، (۷) عُشر ، (۸) قطیعہ ، (۹) مساحۃ، (۱۰) مقلسمہ ، (۱۱) ملک، (۱۲) وقف؛ مزید برآں ۲ لائیڈ ن میں رک بہ (۱) سیورغال ، (۲) متروک ، (۳) محلول ، (۴) مقاطعہ ،(۵) موات .	۳۸۵	۱
* اَرضہ :	گرم ممالک میں پایا جانے والا ایک کیڑا (دیمک) .	۳۸۵	۱
* اِرطُغرُل :	(۱) ابن سلیمان شاہ ، ترکی کے عثمانی خاندان اور سلطنت کے بانی عثمان اول کا باپ (م غالباً ۶۸۰ھ/۱۲۸۱ء) ؛ (۲) ابن بایزید اول (۷۷۸ھ/۱۳۷٦ء تا ۷۹۸ھ/۱۳۹٦ء) .	۳۸۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اُرغَن**	: اَرغنون ، ایک آلۂ موسیقی .	۳۸۷	۱
* **اَرغَنہ**	: رک بہ ارگنی .	۳۹۱	۱
* **اَرغُون**	: رک بہ ایلخانیہ .	۳۹۱	۱
* **اَرغُون**	: ہلاکو کی نسل سے ہونے کا مدعی ایک مغل خاندان .	۳۹۱	۱
* **اُرفَہ**	: (Edesa) ، رک بہ الرہا .	۳۹۳	۱
* **الاَرقَمؓ**	: ابو عبیداللہ ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کے شروع زمانے کے ایک صحابی (م نواح ۵۳ھ/۶۷۳ء) .	۳۹۳	۱
* **الاَرک**	: ہسپانیہ کے موجودہ ضلع کلتراوا لا ویژا Calatrava la Vieja میں ایک قلعہ ، یعقوب المنصور اور الفانسو ہشتم کے مابین جنگ کا محل وقوع ؛	۳۹۳	۲
* **ارکائیوز**	: (Archives) ، رک بہ (۱) باش وکالت ارشوی ؛ (۲) دفتر ؛ (۳) دارالمخفوظات العمومیہ ؛ (۴) وثیقہ .	۳۹۴	۲
* **اَرکان**	: رک بہ رُکن .	۳۹۴	۲
⊛ **اَرکانِ اسلام**	: وہ اعمال و ادارات و تاسیسات جن پر اسلام کی عمارت قائم ہے ، یعنی تشہد ، صلوٰۃ ، زکوٰۃ ، صوم اور حج .	۳۹۴	۲
* **اَرکش**	: (Arcos) ، ہسپانیہ کے متعدد مقامات ، دریاؤں ، دروں وغیرہ کا نام .	۴۰۷	۲
* **اَرکُوس**	: رک بہ ارکش .	۴۰۸	۲
* **اَرکیڈونہ**	: رک بہ اَرشذونہ .	۴۰۸	۲
* **ارکائی روکا شٹرو**	: (Argyrocastro) ، رک بہ ارگری .	۴۰۸	۲
* **اِرگِری**	: البانوی ایپی رس Epires کا سب سے بڑا شہر .	۴۰۸	۲
* **ارگلی**	: کلیکیا (Cilicia) سے قونیہ جانے والی سڑک پر واقع ایک قلعہ .	۴۰۹	۲
* **اَرگن**	: مراکش کے جنوبی ساحل پر پائی جانے والی ایک جھاڑی .	۴۱۰	۲
* **اُرگنج**	: رک بہ خوارزم .	۴۱۱	۱
* **ارگن ، عثمان**	: عثمان نوری (۱۳۰۰ھ/۱۸۸۳ء تا ۱۳۸۱ھ/۱۹۶۱ء) ، ایک ترکی عالم ، ماہر نشر و اشاعت اور مجلۂ امور بلدیہ وغیرہ کا مصنف .	۴۱۱	۱
* **ارگنہ کون**	: مغلوں کی اصل سے متعلق داستان میں مذکور پہاڑوں سے گھرا ایک میدان.	۴۱۲	۲
⊛ **اَرگنی**	: (ارغنہ)، دیار بکر سے خرپوت جانے والی سڑک پر ایک قضا کا مرکز .	۴۱۳	۱
* **اَرگیل**	: الجزائر (رک بآں) کا ہسپانوی نام .	۴۱۵	۲
* **اُرم**	: آذر بیجان کا ایک قدیم ضلع .	۴۱۵	۲
* **اِرَم**	: اسلامی نسب ناموں میں مذکور ایک فرد یا قبیلہ	۴۱۶	۱
* **اَرم ذات العماد**	: قرآن مجید میں مذکور ایک قوم .	۴۱۶	۲
* **اَرمن**	: رک بہ ارمینیہ .	۴۱۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ **ارمنک**	: جنوبی اناطولیہ کے علاقہ طاش ایلی میں ایک قصبہ	۳۱۸	۲
* **اُرمیا**	: ایک اسرائیلی پیغمبر .	۳۲۰	۲
* **اَرمینیہ**	: ایشیائے قریب کے مرکزی اور بلند ترین حصے پر مشتمل ایک ملک .	۳۲۲	۲
* **اُرمیہ**	: ایران کے صوبہ آذربیجان کا ایک ضلع .	۳۶۰	۲
* **اَرنیط**	: (Arnedo) ، لوغرونیو کا ایک چھوٹا سا قصبہ اور ایک قضا کا صدر مقام .	۳۷۳	۱
* **اَرور**	: (الرُور) سندھ کا ایک قدیم شہر .	۳۷۳	۲
* **اریوان**	: (یریوان)، روسی ماورائے قفقاز میں ارمنی حکومت کا صدر مقام .	۳۷۵	۲
* **اُریُولہ**	: مشرقی ہسپانیہ کا ایک شہر .	۳۷۶	۲
⊛* **اُڑیسہ**	: بھارت کا ایک صوبہ .	۳۷۶	۲
* **اَزارقہ**	: نافع بن الازرق الحنظلی سے منسوب خوارج کا ایک بڑا فرقہ .	۳۷۸	۲
* **اُزبک**	: (اوزبک) ازبک بن محمد پہلوان بن الدگز، آذربیجان کا پانچواں اور آخری اتابک.	۳۸۱	۲
⊛ **اُزبکستان**	: وسط ایشیا میں واقع ایک اشتراکی جمہوریہ .	۳۸۵	۲
* **اَزد**	: (اسد کی مبدل املا)؛ عسیر کی مرتفع سرزمین اور عمان میں علیحدہ علیحدہ قدیم عربوں کے دو قبائلی گروہ .	۳۸۸	۱
* **الاَزدی**	: ابو زکریا یزید بن محمد بن ایاس بن القاسم، موصل کا مؤرخ (م ۳۳۴ھ/۹۴۵ء).	۳۹۲	۱
* **اَزَرقوئیل**	: رک بہ الزرقالی .	۳۹۲	۲
* **الازرقی**	: ابو الولید محمد بن عبداللہ بن احمد ، مکہ مکرمہ اور حرم کعبہ کا مؤرخ ، مصنف اخبار مکہ وغیرہ .	۳۹۲	۲
⊛ **اَزرقی**	: حکیم ابو المحاسن یا ابوبکر زین الدین بن اسماعیل الوراق ، ہرات کا مشہور فارسی شاعر (حیات ۴۷۳ھ/۱۰۸۱ء) .	۳۹۳	۲
* **اَزَل**	: رک بہ ابد .	۳۹۹	۲
* **اَزلجو**	: رک بہ فن (کوزہ گری) ؛ نیز خزف ، در انسائیکلوپیڈیا لائڈن[2] .	۳۹۹	۲
* **اَزلی**	: باب کی وفات کے بعد مرزا یحییٰ معروف بہ صبح ازل (رک بآں) کا اتباع کرنے والے بابی .	۳۹۹	۲
* **اَزَلے**	: کئی کئی ہزار اونٹوں پر مشتمل کاروانوں کے لیے مستعمل اصطلاح .	۳۹۹	۲
* **اَزمور**	: ساحل بحر اوقیانوس پر مراکش کا ایک شہر .	۵۰۰	۱
* **اِزمید**	: (نقومیدیہ) ، ایک مستقل لواء (متصرفلق) اور اس کا صدر مقام .	۵۰۱	۲
* **اِزمیر**	: سمرنا (Smyrna) ، ترکی ایشیا کا مشہور تجارتی شہر اور ولایت ازمیر کا صدر مقام.	۵۰۳	۲
* **ازنیق**	: (Nicaea) ، ایک قدیم بوزنطی شہر .	۵۰۷	۲
* **الاَزہر**	: (الجامع الازہر) ، مصر کی عظیم مسجد ، علمی مرکز اور چوتھی صدی ہجری/ دسویں صدی عیسوی میں قائم شدہ عالم اسلام کی شہرہ آفاق یونیورسٹی .	۵۰۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الآزهری** :	جامع الازہر سے نسبت .	۵۲۹	۲
* **الآزهری** :	ابراهیم بن سلیمان الحنفی ، مصنف الرسالة المختارة فی مناهی الزیارة وغیرہ (حیات ۱۱۰۰ھ/۱۶۸۸ء) .	۵۲۹	۲
* **الآزهری** :	ابو منصور محمد بن احمد بن الازہر (۲۸۲ھ/۸۹۵ء تا ۳۷۰ھ/۹۸۰ء) ، ایک عرب لغوی اور مصنف تہذیب اللغة وغیرہ .	۵۳۰	۱
* **الآزهری** :	احمد بن عطاء اللہ بن احمد ، علم بدیع و بیان پر ایک کتاب نہایة الاعجاز فی الحقیقة و المجاز کا مصنف (حیات ۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء) .	۵۳۱	۱
* **الآزهری** :	خالد بن عبداللہ بن ابی بکر ، ایک مصری نحوی اور مصنف المقدمة الازهریة فی علم العربیة (م ۹۰۵ھ/۱۴۹۹ء) .	۵۳۱	۱
* **اَزیُمت** :	رک بہ سمت .	۵۳۱	۱
* **اَزیَمک** :	رک بہ نجوم .	۵۳۱	۱
* **اَساس** :	رک بہ اسمٰعیلیہ .	۵۳۱	۱
* **اساف** :	مکّے کا ایک بُت .	۵۳۱	۲
* **اَساک** :	(Isaak) ، رک بہ اسحٰق[ع] .	۵۳۱	۲
⊗ **أسامة[ص]** :	بن زید[ص] بن حارثہ بن شرحبیل الکلبی، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے متبنیٰ حضرت زید[ص] کے بیٹے اور آپ[ص] کے چہیتے صحابی (م ۵۴ھ/۶۷۳ء یا ۵۸ھ/۶۷۷ء) .	۵۳۱	۲
⊗ **أسامة بن مُرشد** :	بن علی بن مقلد بن نصر بن منقد الشیرزی الکنانی (۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء تا ۵۸۴ھ/۱۱۸۸ء) ، ایک جنگ آزمودہ عرب شاہسوار ، ادیب ، صاحب دیوان شاعر اور مصنف کتاب الاعتبار اور البدیع فی البدیع وغیرہ .	۵۳۳	۲
* **اِسپَرته** :	(سبرتا ؛ سبارطہ) سلطنت عثمانیہ کی سنجاق حمید ایلی کے بے کی جائے سکونت .	۵۳۸	۲
* **اسپندارَمذ** :	ایرانی شمسی سال کا بارھواں مہینہ .	۵۳۹	۲
* **اَسپهان** :	رک بہ اصفہان .	۵۳۹	۲
* **اِسپَهْبَذ** :	سوار فوج کا افسر اعلیٰ ، عہد ساسانی میں ایک خاندان کا نام اور طبرستان کے بعض مسلم والیوں کا لقب .	۵۳۹	۲
* **أستاد سیس** :	خراسان کی ایک مذہبی تحریک کا رہنما (م اواخر دوسری صدی ہجری/ آٹھویں صدی عیسوی) .	۵۴۰	۱
* **أستاذ** :	ایک فارسی الاصل معرّب لفظ ، بمعنی آقا ، معلم ، کاریگر .	۵۴۱	۲
* **اِستار** :	دواؤں یا سونے چاندی کے تولنے کا ایک وزن .	۵۴۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ اِستئناف	: ایک شرعی و فقہی اصطلاح .	۵۴۲	۱
* استانبول	: (قسطنطنیہ) بوزنطی سلطنت کا دارالحکومت ، سلطنت عثمانیہ کا دارالخلافہ ، جمہوریۂ ترکیہ کا اہم ترین شہر .	۵۴۳	۱
* استانکوی	: جزیرہ ستینکو Stenco کا ترکی کا نام .	۵۶۵	۲
* اَستِبْراء	: ایک فقہی اصطلاح .	۵۶۶	۱
* اِستجہ	: Ecija ، اندلس کے صوبہ اشبیلیہ کے ایک ضلع کا صدر کا مقام .	۵۶۶	۲
⊗ اِستِحسان	: ایک فقہی اصطلاح .	۵۶۷	۲
⊗* اِستخارہ	: امور خیر میں بذریعہ نماز و دعا انجام کار معلوم کرنا .	۵۷۱	۱
* آسترا باذ	: (استراباد) ایران کا ایک شہر .	۵۷۳	۲
* الآسترا باذی	: کئی مسلمان علما کی نسبت .	۵۷۵	۱
* الآسترا بازی	: رضی الدین محمد بن الحسن ، ابن الحاجب کی مشہور نحوی تصنیف الکافیہ کا شارح (م ۶۸۴/۱۲۸۵ء یا ۶۸۶ھ/۱۲۸۶ء) .	۵۷۵	۲
* الاسترابازی	: رکن الدین الحسن بن محمد بن شرف شاہ العلوی ، ایک شافعی عالم ، الکافیہ کی شرح الوافیہ یا المتوسط کا مصنف (م نواح ۷۱۵ھ/۱۳۱۵ء).	۵۷۶	۱
* اَسترا خان	: بحر خزر سے ۶۰ میل دور دریاے وولگا کے کنارے ایک شہر اور ضلع .	۵۷۷	۱
* استرغون	: (Esztergom)، ہنگری میں ایک قلعہ بند شہر .	۵۷۹	۱
⊗ اِستسقاء	: امساک باران کی صورت میں بارش کے لئے صلواۃ و دعا .	۵۸۱	۲
⊗ اِستصحاب	: ایک اہم فقہی اصطلاح .	۵۸۳	۲
⊗ اِستصلاح	: ایک فقہی اصطلاح .	۵۸۶	۱
* اِستفہام	: عربی نحو کی ایک اصطلاح .	۵۹۱	۱
* اِستقبال	: علم ہیئت کی ایک اصطلاح .	۵۹۱	۲
* اِستنبول	: رک بہ استانبول .	۵۹۲	۱
* اِستنجاء	: ایک فقہی اصطلاح .	۵۹۲	۱
* اِستنشاق	: ایک فقہی اصطلاح .	۵۹۲	۱
* اَستورگہ	: (Astorga) ، رک بہ اَشْتُرقہ .	۵۹۲	۱
⊗ اِسحٰق علیہ السلام	: حضرت ابراہیم علیہ السلام کے صاحبزادے اور بنی اسرائیل کے جد امجد .	۵۹۲	۱
* اِسحاق بن حُنین	: ابو یعقوب حنین بن اسحاق العبادی کا بیٹا ، عرب طبیب ، فلسفی اور متعدد یونانی کتابوں کا مترجم .	۵۹۴	۲
* اسحاق الموصلی	: ابو محمد اسحاق (۱۵۰ھ/۷۶۷ء تا ۲۳۵ھ/۸۵۰ء) ، اوائل عہد عباسیہ کا مشہور ترین مغنی اور ایک نامور مغنی ابراہیم بن		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ماھان کا بیٹا .	٥٩٥	١
* **الأسد** :	عربی میں شیر ببر کا معروف نام .	٥٩٧	١
* **أسد** :	دوسری تیسری صدی عیسوی میں وسط عرب کا ایک قدیم قبیلہ .	٦٠٢	٢
* **أسد ، بنو** :	بنو کنانہ سے متعلق ایک عرب قبیلہ .	٦٠٣	١
* **أسد** :	رکّ بہ نجوم.	٦٠٦	١
* **أسد بن عبداللہ** :	بن اسد القسری ، اپنے بھائی خالد بن عبداللہ (رکّ بآن) کے ماتحت خراسان کا اور عہد ھشام بن عبدالملک میں عراق کا والی (م ١٢٠ھ/ ٧٣٨ء) .	٦٠٦	١
* **أسد بن الفرات** :	ابو عبداللہ (١٤٢ھ/٧٥٩ء تا ٢١٣ھ/٨٢٨) ، ایک عرب عالم دین اور فقیہ .	٦٠٧	١
* **أسد آباد** :	ھمدان سے جنوب مغرب میں الجبال کا ایک شہر .	٦٠٨	١
* **أسد اللہ اصفہانی** :	شاہ عباس اول کے عہد کا مشہور شمشیر ساز .	٦٠٨	٢
* **أسد الدولہ** :	متعدد شاھزادوں کا اعزازی لقب .	٦٠٩	١
* **اسد الدین ، ابو الحارث** :	رکّ بہ شیر کوہ .	٦٠٩	١
* **أسدی** :	طوس کے دو شاعر : (١) ابو نصر احمد بن منصور الطوسی ، غزنوی دور کا ایک عالم (م بعھد مسعود غزنوی: ٤٢١ھ/١٠٣٠ء تا ٤٣٢ھ/١٠٤٠ء)؛ (٢) علی بن احمد ، سابق الذکر کا بیٹا، فارسی کا قادر الکلام شاعر، صاحب گرشاسپ نامہ (حیات ٤٥٨ھ/١٠٦٦ء) .	٦٠٩	١
⊗ **إسراء** :	معراج نبوی کے لیے قرآنی اصطلاح .	٦١٠	١
⊗* **إسرائیل** :	یہودیوں کے جد اعلی حضرت یعقوب علیہ السلام کا نام .	٦٢٠	١
* **اسرافیل** :	صور پھونکنے والے ایک رئیس فرشتے کا نام .	٦٢٠	٢
* **أسروشنہ** :	ماوراء النہر کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	٦٢١	١
* **إسزیک** :	(Eszek ، اسگ Esseg)، ھنگری اور ١٩١٩ء سے یوگوسلاویا کا ایک شہر .	٦٢٢	٢
* **أسَب** :	ارتریا (Eritrea) کے ساحل اور خلیج اسب کے شمال مغربی سرے پر ایک شہر اور بندرگاہ .	٦٢٣	١
* **أسطُرلاب** :	(أصطُرلاب) ، متعدد فلکی آلات کا نام .	٦٢٣	٢
* **اسعد افندی احمد** :	بن محمد صالح افندی (١١٥٣ھ/١٧٤٠ء تا ١٢٣٠ھ/١٨١٤ء) ، عثمانی شیخ الاسلام .	٦٣٥	٢
* **اسد افندی** :	صحّافلر ، شیخ زادہ سید محمد (١٢٠٤ھ/١٧٨٩ء تا ١٢٦٤ھ/١٨٤٨ء) ، عثمانی وقائع نویس اور فاضل ، متعدد کتب مثلاً اَسِ ظفر وغیرہ کا مصنف .	٦٣٦	٢
* **اسعد افندی محمد** :	بن صالح عبداللہ افندی (م ١١٩٣ھ/١٧٧٨ء) ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	شاعر ، صوفی اور عثمانی شیخ الاسلام .	٦٣٨	١
* **اسد افندی محمد** :	بن سعد الدین (٩٧٨ھ/١٥٧٠ء تا ١٠٣٤ھ/١٦٢٥ء) ، عثمانی شیخ الاسلام ؛ شاعر ، مترجم اور مصنف .	٦٣٨	٢
* **اسد افندی محمد** :	(١٠٩٦ھ/١٦٨٥ء تا ١١٦٦ھ/١٧٥٣ء) ، شیخ الاسلام ابو اسحٰق اسمٰعیل افندی کا فرزند ، قاضی مکہ (١١٤٧ھ/١٧٣٤ء) ، قاضی عسکر (١١٥٠ھ/١٧٣٧ء) اور بعد ازاں عثمانی شیخ الاسلام (١١٦١ھ/ ١٧٤٨ء) .	٦٣٩	٢
⊛ **اَسد سُوری** :	عہد غزنوی اور غور کے سوری خاندان کے ابتدائی دور میں پشتو کا نامور شاعر (م ٤٢٥ھ/١٠٣٣ء) .	٦٤٠	٢
* **اَسفار بن شیرَوَیہ** :	خلیفہ المقتدر کے دور میں اجیر سپاہ کا ایک دیلمی سردار اور کچھ عرصے کے لیے طبرستان اور رے کا حاکم (م ٣١٩ھ/٩٣١ء).	٦٤١	٢
* **اِسفرایین** :	گزشتہ زمانے میں صوبہ نیشاپور کا ایک چھوٹا سا قلعہ بند شہر ، آج کل شہر بلقیس کے کھنڈوں کا محل وقوع .	٦٤٣	٢
* **اَسفزار** :	رک بہ سبزوار .	٦٤٣	٢
* **اِسفند یار اوغلو** :	ایک ترکمانی خاندان ، ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی میں قونیہ کی سلجوقی سلطنت کے زوال کے بعد قسطمونی کی خود مختار سلطنت کا بانی .	٦٤٣	٢
* **اِسفید دز** :	رک بہ قلعۂ سفید .	٢٤٦	٢
* **الاسکافی** :	ابو اسحٰق محمد بن احمد (یا ابراھیم) القراریطی ، المتقی باللہ کا وزیر (حیات ٣٣٠ھ/٩٤٢ء) .	٦٤٦	٢
* **الاسکندر** :	سکندر اعظم ، یونان کا حکمران اور مشہور فاتح .	٦٤٦	٢
* **اسکندر آغا** :	رک بہ ابکاریوس .	٦٤٩	١
* **اسکندر بیگ** :	رک بہ سکندر بیگ .	٦٤٩	٢
* **اسکندر بیگ منشی** :	(نواح ٩٦٨ھ/١٥٦٠ء تا ١٠٣٨ھ/١٦٢٨ء) ، شاہ عباس اول کا منشی اور مصنف تاریخ عالم آرای عباسی .	٦٤٩	٢
* **اسکندر خان** :	ماوراء النہر کا شیبانی حکمران (از ٩٦٨ھ/١٥٦١ء تا ٩٩١ھ/١٥٨٣ء).	٦٥٠	١
* **اسکندر لودی** :	رک بہ لودی .	٦٥٠	١
* **اسکندر نامہ** :	اسکندر سے متعلق فارسی ، عربی اور ترکی زبانوں میں مشہور داستان .	٦٥٠	١
* **اسکَندرُون** :	(Alexandretta ، اسکندرونہ ، اسکندریہ) ، بحیرۂ روم کے ساحل پر حلب کی بندرگاہ.	٦٥١	١
* **الاسکندریۃ** :	مصر کی سب سے بڑی بندرگاہ ، عہد بطالمہ (Ptolemies) میں دنیا کا دوسرا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	عظیم ترین شہر اور اب بحیرۂ روم کا ایک اہم تجارتی مرکز۔	٦٥٢	١
* **الاسکندریہ** :	(اسکندرونہ)، سکندر اعظم سے منسوب سولہ مختلف مقامات، رک بہ اسکندرون۔	٦٦٠	٢
* **اُسکوب** :	قدیم زمانے میں ترکی ولایت قوصوہ کا اور اب یوگوسلاویا میں وردر بنت کا صدر مقام۔	٦٦٠	٢
* **اُسکودار** :	آبنائے باسفورس کے ایشیائی ساحل پر قسطنطینیہ کا قدیم ترین اور سب سے بڑا محلہ۔	٦٦٣	٢
* **اِسکی** :	(ترکی، بمعنی پرانا)، قدیم مقامات کے ناموں میں شامل لفظ۔	٦٦٦	١
* **اِسکی شہر** :	وسطی آناطولی کا شہر اور ایک ولایت کا صدر مقام۔	٦٦٦	١
⊛ **اِسلام** :	دین اسلام۔	٦٦٧	٢
* **اِسلام آباد** :	اورنگ زیب عالمگیر کے تین مفتوحہ شہروں چٹاگانگ، چانکا اور متہرا کا نیا نام۔	٧٠١	٢
⊛ **اِسلام آباد** :	پاکستان کا دارالحکومت۔	٧٠١	٢
⊛ **اِسلام آباد** :	قدیم نام اننت ناگ، وادی کشمیر کے جنوب مشرقی حصے میں دریائے جہلم پر واقع ایک مقام۔	٧٠٣	٢
* **اِسلامبول** :	رک بہ استانبول۔	٧٠٣	٢
* **اِسلام گرای** :	کریمیا (قرم) کے تین خوانین: (١) اسلام گرای اول بن محمد گرای (٩٣٩ھ/١٥٣٣ء)؛ (٢) اسلام گرای ثانی بن دولت گرای (٩٩٢ھ/١٥٨٤ء)؛ اسلام گرای ثالث بن سلامت گرای (از ١٠٥٤ھ/١٦٤٤ء تا ١٠٦٤ھ/١٦٥٤ء)۔	٧٠٥	١
* **اِسلی** :	مراکش کا ایک دریا۔	٧٠٥	٢
* **اِسم** :	علم صرف کی ایک اصطلاح۔	٧٠٦	١
⊛ **آسماءؓ** :	ذات النطاقین، مشہور صحابیہ، حضرت ابوبکر صدیقؓ کی صاحبزادی اور حضرت عبداللہ بن زبیرؓ کی والدہ (م نواح ٧٣ھ/٦٩٢ء)۔	٧٠٨	١
⊛ **الاسماء الحسنٰی** :	اللہ تعالیٰ کے نام۔	٧١٠	١
⊛ **اسماء الرجال** :	رواۃ حدیث کے سوانح و سیرۃ کے بیان کا فن۔	٧١٧	٢
⊛ **اسمٰعیلؑ** :	ذبیح اللہ، حضرت ابراہیمؑ کے سب سے بڑے صاحبزادے، خدا کے نبی اور آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کے جد امجد۔	٧٢٨	١
* **اسمٰعیلؑ** :	سابقاً ترکوں کا ایک قلعہ اور اب بساربیا کی روسی ریاست کے ایک ضلع کا صدر مقام۔	٧٣٣	٢
⊛ **اسمٰعیل اول** :	(٨٩٢ھ/١٤٨٧ء تا ٩٣٠ھ/١٥٢٣ء)، ایران میں دولت صفویہ کا بانی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(تخت نشینی : ۹۰۵ھ/۱۴۹۹ء) .	۷۳۶	۱
* اسمٰعیل ثانی :	بن شاہ طہماسپ اول ، ایران کا صوفی بادشاہ (از ۹۸۴ھ/۱۵۷۶ء تا ۹۸۶ھ/۱۵۷۸ء) .	۷۳۹	۲
* اسمٰعیل بن احمد :	ابو ابراھیم (۲۳۴ھ/۸۴۹ء تا ۲۹۵ھ/۹۰۷ء) ایک سامانی امیر اور ماوراء النہر میں اپنے خاندان کی سلطنت کا بانی .	۷۴۰	۱
* اسمٰعیل بن بلبل :	ابو الصقر ، المعتمد کا وزیر (نواح ۲۶۵ھ/۸۷۹ء) .	۷۴۰	۲
* اسمٰعیل بن سبکتگین :	غزنہ کے امیر آلپتگین کا نواسا اور سبکتگین کا چھوٹا بیٹا اور چند ماہ کے لیے اس کا جانشین (۳۸۷ھ/۹۹۷ء تا ۳۸۸ھ/۹۹۸ء) .	۷۴۱	۱
* اسمٰعیل بن شریف :	مولای ، سلطان مراکش ، خاندان علوی یا حسنی شرفا کا دوسرا بادشاہ (از ۱۰۸۲ھ/۱۶۷۲ء تا ۱۱۳۹ھ/۱۷۲۷ء) .	۷۴۱	۲
* اسمٰعیل بن عَبّاد :	رک بہ ابن عَبّاد .	۷۴۳	۲
⊛ اسمٰعیل بن عبدالرشید :	بن مٹھا خان ، اُجین کا ایک عالم مستعلی (بوہرہ) شیخ ، فرقۂ ہبتیہ کا بانی ، اسمٰعیلی ادب کی مفصل فہرست کا مؤلف (م نواح ۱۱۸۳ھ/۱۷۶۹ء) .	۷۴۳	۲
* اسمٰعیل بن القاسم :	رک بہ ابوالعتاھیہ .	۷۴۵	۱
* اسمٰعیل بن نوح :	ابو ابراھیم المنتصر ، سامانی خاندان کا چشم و چراغ (م ۳۹۵ھ/۱۰۰۴ - ۱۰۰۵ء) .	۷۴۵	۱
* اسمٰعیل پاشا :	بن ابراھیم پاشا ، خدیو مصر (از ۱۸۶۳ تا ۱۸۷۹ء ؛ م ۱۸۹۵ء) .	۷۴۵	۲
* اسمٰعیل پاشا :	نشانجی ، ترکی سلطان سلیمان ثانی کا صدر اعظم (م ۱۱۰۱ھ/۱۶۹۰ء) .	۷۴۷	۱
* اسمٰعیل حقی :	ایک ترکی ادیب اور مؤرخ ادبیات ، رسالہ مکتب کا مدیر ، متعدد نظموں اور کہانیوں کے علاوہ چودھویں صدی کے ترک مصنفین کے تذکرے اون دردونجی عصرن توزک محررلری وغیرہ کا مصنف (حیات ۱۹۰۷ء).	۷۴۷	۲
* (شیخ) اسمٰعیل حقی :	البروسوی یا الاسکو داری (۱۰۶۳ھ/۱۶۵۲ء تا ۱۱۳۷ھ/۱۷۲۴ء) ، عہد آل عثمان کا ایک نامور ترکی عالم ، شاعر ، کثیر التصانیف صوفی اور صاحب روح البیان وغیرہ .	۷۴۸	۲
⊛ اسمٰعیل شہید ، شاہ :	بن شاہ عبدالغنی بن شاہ ولی اللہؒ محدث دھلوی (۱۱۹۳ھ/۱۷۷۹ء تا ۱۲۴۶ھ/۱۸۳۱ء) ، ہندوستان کے مشہور عالم و مصلح ، سید احمد شہیدؒ کے مرید و رفیق جہاد اور تقویت الایمان وغیرہ متعدد دینی کتابوں کے مصنف .	۷۴۹	۱
* اسمٰعیل عاصم افندی :	رک بہ چلبی زادہ .	۷۵۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛* اسمٰعیلیة	: نہر سویز کے تقریباً وسط میں واقع مصر کا ایک شہر .	۷۵۴	۲
* اسمٰعیلیه	: امام جعفر الصادقؑ کے بڑے صاحبزادے اِسمٰعیل کی طرف منسوب ایک شیعی فرقہ ، نیز ایک سیاسی تحریک .	۷۵۴	۲
* اِسنا	: (Esne) صعید مصر کا ایک قصبہ .	۷۶۳	۱
* اِسناد	: محدثین کا سلسلۂ روایت ؛ علم حدیث کی ایک اصطلاح .	۷۶۳	۲
⊛ اُسوان	: (اَسوان)، مصر کا ایک صوبہ اور اس کا دارالحکومت، نیز ایک عظیم الشان بند.	۷۶۳	۲
* الاسود بن کعب العَنْسی	: عیہلة یا عبہلہ المذحجی ، یمن کی پہلی ردّہ (تحریک ارتداد) کا رہنما (م ۱۱ھ/۶۳۲ء) .	۷۶۸	۱
* اسود بن یَعْفُر	: بن عبدالاسود التمیمی ، ابو الجراح ، عہد قبل از اسلام کا ایک عرب شاعر .	۷۶۹	۱
* اَسہام	: (ترکی : اِسہام) ؛ ترکیہ میں خزانے سے جاری شدہ دستاویزات وغیرہ کے لیے ایک مالیاتی اصطلاح .	۷۶۹	۲
* اَسِیر	: مشہور فارسی شاعر میرزا جلال الدین محمد اصفہانی بن میرزا مؤمن کا تخلص (م ۱۰۴۹ھ/۱۶۳۹ - ۱۶۴۰ء) .	۷۷۰	۲
* اَسِیر گڑھ	: مدھیا پردیش (بھارت) میں واقع ایک قدیم تاریخی قلعہ .	۷۷۱	۱
* آسیوط	: بالائی مصر کا سب سے بڑا شہر .	۷۷۲	۱
* اِشْبَرتال	: (Spartel) ، مراکش اور افریقہ کے انتہائی شمال مغرب میں واقع ایک راس .	۷۷۳	۲
* اِشبیلیه	: (Seville)، اسلامی اندلس کا ایک صوبہ اور اس کا صدر مقام، موجودہ سپین کا ایک بڑا شہر .	۷۷۴	۱
⊛* الأشْتَر	: مالک بن الحارث النَّخعی ، حضرت علیؓ کے ایک پرجوش حامی اور ان کے عہد خلافت میں مختلف مقامات کے والی (م ۳۷ھ/۶۵۸ء) .	۷۸۰	۲
* الاشجَع	: رکَ به غطفان .	۷۸۳	۲
* الاشجَع بن عمروالسُّلمی	: ابو الولید ، دوسری صدی ہجری/آٹھویں صدی عیسوی کے آخر کا ایک عرب شاعر .	۷۸۳	۲
* الاَشدَق	: رکَ به عمرو بن سعید .	۷۸۴	۱
* الاشراقیون	: (الحکماء) ، پیروان حکمة الاشراق یا حکمة المشرقیة ، نیز السہروردی کے مریدین .	۷۸۴	۱
* اَشراف	: رکَ به شریف .	۷۸۴	۲
* اَشرف	: ایران کے صوبہ مازندران کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۷۸۴	۲
* الاشرف الملک	: رکَ به ایوبیه .	۷۸۶	۱
* اشرف اُوغُلْلَری	: تیرھویں صدی کے نصف آخر میں سلجوقیوں کی طرف سے آناطولی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	میں سرحدوں کے ترکمان نگران .	۷۸۶	۱
* اشرف جہانگیرؒ	: سمنانی (۶۸۸ھ/۱۲۸۹ء تا ۸۰۸ھ/۱۴۰۵ء) ، مشہور صوفی بزرگ اور مصنف بشارۃ المریدین و مکتوبات اشرفی .	۷۸۸	۲
۞ اشرف حسن غزنوی	: (سید حسن) بن محمد الحسینی ، غزنوی دور کا ایک صاحب دیوان فارسی شاعر (م ۵۵۶ھ/۱۱۶۱ء) .	۷۸۹	۲
* اشرف علی تھانویؒ	: (۱۲۸۰ھ/۱۸۶۳ء تا ۱۳۶۲ھ/۱۹۴۳ء) ، مشہور ہندوستانی عالم دین ، صوفی ، واعظ اور مفسر ، صاحب تصانیف کثیرہ مثلاً بیان القرآن ، بہشتی زیور وغیرہ .	۷۹۳	۲
* اشرف علی خان (فغان)	: ظریف الملک کوکلتاش بہادر (۱۱۴۰ھ/۱۷۲۷ء تا ۱۱۸۶ھ/ ۱۷۷۲ء)، بادشاہ دہلی احمد شاہ کا رضاعی بھائی اور فارسی و اردو کا شاعر .	۷۹۴	۱
* اَشرفی	: نیز شریفی ، دینار کا طلائی سکہ .	۷۹۵	۱
* اَشرفیہ	: عبداللہ اشرف رومی (م ۸۹۹ھ/۱۴۹۳ء) سے منسوب درویشوں کا ایک سلسلہ.	۷۹۵	۱
* اَشعب	: الملقب بہ الطّماع ، مدینے کا ایک مسخرہ نقالی (حیات ۱۵۴ھ/۷۷۱ء) .	۹۷۵	۱
* الاشعث	: ابو محمد معدیکرب بن قیس بن معدیکرب ، حضر موت کے کندۃ کے سردار (م نواح ۴۰ھ/۶۶۱ء) .	۷۹۵	۲
* الاشعریؒ	: ابو بردۃ عامر، مشہور صحابی حضرت ابو موسیٰ اشعریؓ کے بیٹے اور کوفہ کے قاضی (م نواح ۱۰۳ھ/۷۲۱ء) .	۷۹۶	۲
* الاشعریؒ	: ابوالحسن علی بن اسمٰعیل (۲۶۰ھ/۸۷۳ - ۸۷۴ء تا ۳۲۴ھ/۹۳۰ - ۹۳۱ء)، مشہور عالم دین ، اہل سنت کے علم کلام کے بانی اور متعدد کتابوں ، مثلاً مقالات الاسلامیین وغیرہ کے مصنف .	۷۹۸	۲
* الاشعری ، ابو موسیؓ	: ابن قیس الاشعری (۸ق ھ/۶۱۴ء تا ۴۴ھ/۶۶۲)، حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کے صحابی اور سپہ سالار .	۸۰۲	۲
* اَشْعَریَہ	: (اَشاعرہ) ، متکلمین اہل سنّت کا ایک دبستان دینی ، منسوب بہ ابوالحسن الاشعریؒ .	۸۰۵	۱
* اِشکِنجی	: عہد آل عثمان کی ایک عسکری اصطلاح .	۸۰۷	۱
۞ اُشموئیل	: (Samuel)، ایک اسرائیلی نبی .	۸۰۸	۲
* الاَشمُونَین	: (الاُشمونین)، صعید مصر کا ایک قصبہ .	۸۱۱	۲
* اُشنو	: (اَشنہ ، اُشْنُویَہ) ارمیہ کے جنوب میں آذربیجان کا ایک قصبہ اور ضلع .	۸۱۲	۲
* اَشیر	: الجزائر سے ایک سو کلو میٹر دور شمالی افریقہ کا ایک قدیم حصار بند شہر .	۸۱۴	۲
* اِصْبَع	: لمبائی کا عربی پیمانہ .	۸۱۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَصحاب** ؓ	رک بہ صحابہ ؓ .	۸۱۷	۲
* **اَصْحَاب الاُخْدُود**	قرآن مجید میں مذکور دورِ سابقہ کی ایک قوم .	۸۱۷	۲
* **اَصحاب الاَیکۃ**	حضرت شعیب ؑ کی قوم .	۸۱۸	۲
⊗ **اَصْحاب بَدْر**	غزوۂ بدر میں شامل صحابہ کرام ؓ .	۸۲۰	۱
⊗ **اَصحاب الحَدِیث**	رک بہ اہل الحدیث .	۸۲۳	۱
* **اَصحاب الرّاے**	(اہل الرأے) ، فقہاے اہل حدیث کی اپنے مخالفین کے لیے ایک اصطلاح .	۸۲۳	۱
* **اَصحاب الرَّسّ**	قرآن مجید میں مذکور ایک قدیم قوم .	۸۲۴	۱
⊗ **اَصحاب الفِیل**	مکہ مکرمہ پر حملہ آور ابرہہ حبشی کا لشکر .	۸۲۴	۲
⊗ **اَصحاب کہف**	قرآن مجید میں مذکور دور سابقہ کے اہل ایمان کی ایک جماعت .	۸۲۷	۱
* **اِصطَخْر**	مدائن کے شمال میں فارس کا قدیم تاریخی شہر .	۸۳۲	۱
* **الاِصْطَخْری**	ابو اسحاق ابراہیم بن محمد الفارسی ، ایک عربی جغرافیا نگار ، مصنف المسالک و الممالک (حیات ۳۴۰ھ/۹۵۱ء) .	۸۳۱	۲
* **اَصْطَرلاب**	رک بہ اَسْطُرلاب .	۸۳۲	۱
* **اَصْفَر**	زرد رنگ کے لیے علامتی اصطلاح .	۸۳۲	۱
* **اِصْفَہان**	ایران کا مشہور شہر ، شاہان صفویہ کا دارالحکومت ، آج کل صوبۂ اصفہان کا صدر مقام .	۸۳۲	۲
* **الاَصفہانی**	ابوبکر محمد بن داؤد بن علی (۲۵۵ھ/۸۶۸ء تا ۲۹۷ھ/۹۰۹ء) ، دبستان فقہ ظاہری کا رئیس اور کتاب الزہراء کا مصنف .	۸۳۷	۲
* **الأصفہانی ، ابو الفرج**	رک بہ ابو الفَرَج .	۸۳۸	۱
* **الأصل**	رک بہ اصول .	۸۳۸	۱
* **الاَصْلَح**	متکلمین کی ایک اصطلاح .	۸۳۸	۱
* **الاَصَمّ**	(بہرہ) ؛ متعدد اشخاص کا عرف ، مثلاً (۱) سفیان بن الابرد الکلبی ، ایک اموی سپہ سالار (حیات ۷۸ھ/۶۹۷ء) ؛ (۲) ابو العباس محمد بن یعقوب النیسابوری (۲۴۷ھ/۸۹۱ء تا ۳۴۶ھ/۹۵۷ء) ، نامور شافعی فقیہ اور محدث؛ (۳) حاتم الاصمّ ، ابو عبدالرحمن بن علوان ، مشہور بلخی عالم (م ۲۳۷ھ/۸۵۱ء) .		۲	۸۳۸
* **الاَصْمَعی**	ابو سعید عبدالملک بن قُرَیب ، (نواح ۱۲۳ھ/۷۴۱ء تا ۲۱۳ھ/۸۲۸ء) ، نامور عالم دین ، ماہر لسان عربی اور نحوی .	۸۳۹	۱
* **الاَصمعیات**	رک بہ الاصمعی .	۸۵۳	۱
* **اُصول**	علم عروض کی ایک اصطلاح .	۸۵۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اُصولِ تفسیر**	: رک بہ قرآن .	۸۵۳	۲
* **اُصولِ حدیث**	: رک بہ حدیث .	۸۵۳	۲
* **اُصول فقہ**	: رک بہ فقہ .	۸۵۳	۲
* **اَصیْلَہ**	: (Arzila)، مراکش کا ایک شہر اور بندرگاہ .	۸۵۳	۲
* **اِضافَہ**	: عربی نحو کی ایک اصطلاح .	۸۵۵	۱
* **اَضْداد**	: عربی لسانیات کی ایک اصطلاح .	۸۷۵	۲
* **الاَضحیٰ**	: رک بہ عید الاضحی .	۸۶۰	۱
* **اِضْمار**	: عربی نحو کی ایک اصطلاح .	۸۶۰	۱
* **اَطْرابُلُس**	: رک بہ طرابُلُس .	۸۶۰	۲
* **الاُطْروش**	: ابو محمّد الحسن بن علی . . . بن علی زین العابدین[۳] (۳۰۴ھ/۹۱۷ء تا ۳۵۰ھ/۸۴۴ء) ، حاکم طبرستان اور زیدی امام ، المعروف بہ النّاصر الکبیر.	۸۶۰	۲
* **اطْفیاش**	: قطب الائمہ محمد بن یوسف بن عیسی بن صالح ، مزاب کا اباضی عالم ، مفسر قرآن اور مصنف ہمیان الزاد الی دارالمعاد وغیرہ (م ۱۳۳۲ھ/۱۹۱۴ء، بعمر ۹۴ سال) .	۸۶۴	۱
* **اَطْفیح**	: وسطی مصر کا ایک چھوٹا سا شہر .	۸۶۴	۲
* **اَطْلَس**	: شمالی افریقہ کا سلسلہ کوہ .	۸۶۵	۲
* **اَظْفَری**	: محمد ظہیر الدین میرزا علی بخت بہادر گورگانی (۱۱۷۲ھ/۱۷۵۸ء تا ۱۲۳۴ھ/ ۱۸۱۹ء) ، ہندوستان میں مغلیہ خاندان کے دور زوال کا ایک شہزادہ ، فارسی کا ادیب و انشاء پرداز اور واقعات اظفری وغیرہ کا مصنف .	۸۷۰	۱
* **اعتاق**	: رک بہ عبد .	۸۷۴	۰
* **اِعْتقاد**	: ایک مذہبی اصطلاح .	۸۷۴	۱
* **اِعتقاد خان**	: محمد مراد کشمیری ، مغل شہنشاہ فرخ سیر کا معتمد اور وزیر (حیات ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۳ء) .	۸۷۴	۲
⊗ * **اِعْتکاف**	: شرعی اصطلاح ، عبادت کی ایک شکل .	۸۷۵	۱
* **اعتماد الدّولہ**	: صفویوں کے عہد میں ایران کے وزیراعظم کا خطاب .	۸۷۵	۲
* **اَعْراب**	: رک بہ بدوی .	۸۷۶	۱
* **اِعراب**	: عربی نحو کی اصطلاح .	۸۷۶	۲
⊗ * **الاَعراف**	: قرآن مجید کی ایک سورۃ ، نیز دوزخ اور جنت کے درمیانی خطے کے لیے قرآنی اصطلاح .	۸۷۹	۱
* **اَعْشار**	: رک بہ عشر .	۸۸۰	۱
* **اَلاَعشیٰ**	: (رتوندھا) ، متعدد قدیم عرب شعرا کا لقب : (۱) الاعشی البکری ؛ (۲)		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	الأعشٰی همدان ؛ (۳) الاعشٰی الباهلی ، عهد جاهلی کا ایک ممتاز مرثیہ گو ؛ (۴) الاعشٰی المازنی ، صحابی رسول[ص]، وغیرہ .	۸۸۰	۱
⊗* **اَلْاَعشٰی**	: ابو بصیرمیمون بن قیس بن جندل ، مشہور قدیم عرب شاعر (آغاز اسلام کے وقت موجود) .	۸۸۰	۲
* **اَعشٰی همدان**	: عبدالرحمٰن بن عبدالله ، ایک عرب شاعر (م ۸۳ھ/۷۰۲ء) .	۸۸۳	۱
* **اَعظم گڑھ**	: اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۸۸۳	۱
* **الاَعلَم الشَّنْتَمری**	: رک به الشَّنْتَمری .	۸۸۳	۲
⊗ **الاَعلٰی**	: قرآن مجید کی ستاسیویں سورت .	۸۸۳	۲
* **اَلْاَعْمَش**	: ابو محمد سلیمان بن مہران (نواح ۶۰ھ/۶۸۰ء تا ۱۴۸ھ/۷۶۵ء) ، محدث اور نامور قاری .	۸۸۵	۱
* **الأَعْمٰی التُّطیلی**	: ابو العباس (یا ابو جعفر) احمد بن عبدالله بن هریره العتبی، ایک اندلسی عرب شاعر (م ۵۲۵ھ/۱۱۳۰ - ۱۱۳۱ء) .	۸۸۵	۱
⊗ **اَعُوذ بالله**	: تلاوت قرآن مجید سے پہلے پڑھی جانے والی دعا .	۸۸۵	۲
* **اَعْیان**	: اسلامی سلطنتوں کے معززین اور بالخصوص عہد آل عثمان میں ترکیہ کے اهم سیاسی افراد کے لیے مخصوص اصطلاح .	۸۸۶	۱
* **آغا**	: رک به آغا .	۸۸۷	۱
* **اَغَا تُوذیمُون**	: (A'gathodaemon) ، یونانی مصری دیوتا یا مصر کا بادشاہ یا حکیم و و فلسفی اور علوم سرّی کا استاد .	۸۸۷	۱
* **اَغاج**	: رک به آغاج .	۸۸۸	۱
⊗* **اَغا دیر**	: (اجادیر) مراکش میں واقع چند بربری مواضع .	۸۸۸	۱
* **اَغالبَه**	: (بنو الأغلب)، تیسری صدی هجری/نویں صدی عیسوی میں بنو عباس کے نام پر افریقه میں سو سال سے زیادہ حکومت کرنے والا ایک مسلم خاندان : (۱) ابراهیم بن الاغلب التمیمی (از ۱۸۴ھ/۸۰۰ء تا ۱۹۶ھ/۸۱۲ء ، بانی خاندان؛(۲) ابو العباس عبدالله اول بن ابراهیم (تا ۲۰۱ھ/۸۱۷ء)؛ (۳) ابو محمد زیادۃ الله اول بن ابراهیم (تا ۲۲۳ھ/۸۳۸ء) ؛ (۴) ابو عِقال الاغلب بن ابراهیم (تا ۲۲۶ھ/۸۴۱ء) ؛(۵) ابو العباس محمد اول بن الاغلب (تا ۲۴۲ھ/۸۵۶ء)؛ (۶) ابو ابراهیم احمد (تا ۲۴۹ھ/۸۶۳ء) ؛ (۷) زیادة الله ثانی بن محمد (تا ۲۵۰ھ/۸۶۴ء) ؛ (۸) ابو الغرانیق محمد ثانی بن احمد (تا ۲۶۱ھ/۸۷۵ء) ؛ (۹) ابو اسحق ابراهیم ثانی بن احمد (تا ۲۸۹ھ/۹۰۲ء) ؛ (۱۰) ابو العباس عبدالله ثانی بن ابراهیم (۲۸۹ھ/۹۰۲ء تا ۲۹۰ھ/۹۰۳ء) ؛ (۱۱) ابو مضر زیادة الله ثالث بن عبدالله (تا ۲۹۶ھ/۹۰۹ء) .	۸۸۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الآغانی**	رک بہ ابوالفرج الاصفہانی .	۸۹۷	۱
* **اَغَرْغَر**	صحرائے افریقہ میں ایک دریا کی گزرگاہ .	۸۹۷	۱
* **اَغْری**	جمہوریۂ ترکیہ میں مشرقی آناطولی کی ایک ولایت .	۸۹۸	۱
* **اَغْری طاغ**	جمہوریۂ ترکیہ کی مشرقی سرحد پر دو چوٹیوں والا ایک پہاڑ .	۸۹۸	۲
* **اُغُل**	بمعنی بچہ یا خلف ؛ ترکی بولیوں میں مستعمل ایک لاحقہ .	۹۰۱	۱
* **الآغْلَبُ الْعِجْلی**	الاغلب بن عمرو بن عبیدۃ بن حارثہ بن دلف بن جُشم ، ایک مسلمان عرب شاعر، (م ۲۱ھ/۶۴۲ء ، بعمر ۹۰ سال).	۹۰۱	۲
* **الآغْواط**	جنوبی الجزائر کا ایک قصبہ اور نخلستان .	۹۰۲	۱
* **آفار**	رک بہ دَناکل .	۹۰۳	۲
* **اَفامِیَة**	(Apamea ؛ فامیہ)، شام میں دریائے عاصی (Orontes) کے کنارے سلوقس کا بنا کردہ شہر .	۹۰۳	۲
* **اَفْراسِیاب**	تورانیوں کا افسانوی بادشاہ .	۹۰۵	۱
* **آفراسیاب**	والیانِ بصرہ کے ایک سلسلے (آل افراسیاب) کا بانی (از ۱۰۲۱ھ/۱۶۱۲ء تا ۱۰۳۴ھ/۱۶۲۴ء) .	۹۰۶	۲
* **اَفْراسیابِیَه**	آٹھویں صدی ہجری/چودھویں صدی عیسوی میں افراسیاب بن کیا حسن (از ۷۵۰ھ/۱۳۴۹ء تا ۷۶۰ھ/۱۳۵۹ء) سے منسوب خانوادہ ، مازندران کا ایک حکمران خاندان .	۹۰۷	۱
* **الآفْرانی**	رک بہ القرفرانی .	۹۰۸	۲
* **اِفْرن**	ابتدائی تین ہجری صدیوں میں شمالی افریقہ کا ایک اہم بربر قبیلہ .	۹۰۸	۲
* **اَفْریدون**	رک بہ فَریدون .	۹۱۰	۱
* **آفریدی**	پاکستان کی شمالی و مغربی سرحد پر ایک بڑا اور طاقتور پٹھان قبیلہ .	۹۱۰	۱
* **اَفْریقیه**	بربرستان کے مشرقی حصے کا عربی نام .	۹۱۳	۱
* **اَفْسَنْتِین**	(اِفْسنتین) ، کشوث رومی ، ایک کڑوی بوٹی .	۹۱۵	۲
* **اَفْسُوس**	میر شیر علی ، صدر منشی فورٹ ولیم کالج کلکتہ ، مترجم گلستان سعدی وغیرہ و مصنف آرائش محفل (م ۱۲۲۴ھ/۱۸۰۹ء) .	۹۱۶	۲
* **اَفْسُون**	سحر ، جادو ، منتر وغیرہ .	۹۱۷	۲
* **اَفْشار**	(اَوشار اُغز) ، ایک غُزّ قبیلہ .	۹۱۷	۲
* **اَفْشین**	وسط ایشیا ، بالخصوص علاقہ اُشروسنہ کے امرا و رؤسا کا قبل از اسلام لقب .	۹۲۱	۱
* **الآفضل بن بَدر الجَمالی**	ابو القاسم شاہنشاہ ، مصر کا فاطمی وزیر (حیات ۵۱۵ھ/۱۱۲۱ء	۹۲۲	۱
* **الافضل ، ابو علی احمد**	ملقب بہ کُتَیفات، سابق الذکر کا بیٹا ، فاطمی وزیر (م ۵۲۶ھ/ ۱۱۳۱ء) .	۹۲۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**الأفضل** : رسولی حکمران ، رکّ بہ رسولیّہ .	۹۲۵	۱
*	**الافضل بن صلاح الدین** : الملک الافضل ابو الحسن علی نور الدین (۵۶۵ھ/۱۱۶۹ء تا ۶۲۲ھ/۱۲۲۵ء) ، دمشق کا حاکم اور سلطان صلاح الدین ایوبی کا جانشین .	۹۲۵	۱
*	**إفطار** : رکّ بہ صوم .	۹۲۵	۲
*	**الأفطَس ، بنو** : پانچویں صدی ہجری / گیارھویں صدی عیسوی میں اندلسی مسلمانوں کا ایک چھوٹا سا شاہی خاندان .	۹۲۵	۲
*	**أفعال** : رکّ بہ فعل .	۹۲۷	۲
*	**أفعی** : سانپ .	۹۲۷	۲
*	**أفغان** : (۱) مشہور قوم ؛ (۲) پشتو زبان ؛ (۳) پشتو ادب .	۹۲۹	۱
⊛ *	**أفغانستان** : پاکستان کی شمال مغربی جانب واقع ایک ملک .	۹۳۹	۱
*	**الأفغانی ، جمال الدین** : رکّ بہ جمال الدین افغانی .	۱۰۱۳	۲
*	**الأفلاج** : جنوبی نجد کا ایک ضلع .	۱۰۱۳	۲
*	**افلاطون** : (Plato)، مشہور یونانی فلسفی اور مصنف .	۱۰۱۵	۲
*	**أفلاق** : ولاشیا (Wallachia) کا ترکی نام .	۱۰۲۱	۱
*	**أفلاک** : رکّ بہ فلک .	۱۰۲۲	۲
*	**أفلاکی** : شمس الدین احمد ، سلسلۂ مولویہ کے اولیا کا تراجم نگار اور مصنف مناقب العارفین (حیات ۷۵۴ھ/۱۳۵۳ء) .	۱۰۲۲	۲
*	**أفلح بن یسار** : رکّ بہ ابو عطا السندی .	۱۰۲۲	۲
*	**افن** : (Offen) ؛ بوداپست [رکّ بآں] کا جرمن نام .	۱۰۲۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۳

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **افندی**	: عثمانی ترکی میں معززین کے لیے خطاب اور ایک قانونی اصطلاح .	۱	۱
* **الاَفْوَہ الاَودی**	: ابو رَبیعہ صَلائۃ بن عمرو ، زمانہ جاہلیت کا ایک صاحب دیوان عرب شاعر (حیات وسط چھٹی صدی عیسوی) .	۱	۲
* **اَفْیُون**	: (افیم) ؛ پوست کا خشک شدہ لیس دار عرق ؛ ایک نشہ آور دوا .	۱	۲
* **افیون قَرَہ حصار**	: مغربی آناطولی کا ایک شہر ، ولایت خدا وندگار (بروسہ) کی ایک سنجاق کا صدر مقام .	۱	۳
⊛ **اِقامۃ**	: آغاز نماز باجماعت کے کلماتِ اعلان.	۱	۶
⊛ **اِقبال**	: ڈاکٹر شیخ محمد اقبال (۱۲۸۹ھ/۱۸۷۳ء یا ۱۲۹۴/۱۸۷۷ء تا ۱۳۵۷ھ/ ۱۹۳۸ء) ، برعظیم پاک و ہند کے شہرۂ آفاق مفکر اور شاعر ، نظریۂ پاکستان کے بانی ، متعدد شعری مجموعوں اور کتب کے مصنف .	۱	۷
* **اِقتباس**	: علم بلاغت کی ایک اصطلاح .	۲	۱۶
⊛ **اَقچہ**	: سلطنت عثمانیہ میں چاندی کا ایک سکہ .	۲	۱۷
* **اَقراباذین**	: (قراباذین) ، وسائل دوا سازی (Pharmacopoeias).	۱	۱۸
* **اقرار**	: عدلیہ کی ایک اصطلاح .	۱	۲۰
* **اَقراص**	: عربی علم الطب کی ایک اصطلاح .	۱	۲۱
⊛ **الاقرع ؓ بن حابس**	: بن عقال بن محمد بن سفیان المجاشعی الدارمی الحنظلی التمیمی، مشہور صحابی رسول ؐ اور اپنے قبیلے کے بہادر سردار (م ۳۱ھ/۶۵۱ء).	۱	۲۴
* **اِقریطَش**	: (Crete) ، بحیرۂ روم کا ایک معروف جزیرہ اور ملک .	۱	۲۹
* **اَقْسَرا**	: رکَ به آق سرای .	۲	۲۹
⊛ **الاَقْصَر**	: (Luxor)، بالائی مصر کا ایک قدیم شہر ، ٹیبیہ کی یادگاروں کے لیے مشہور .	۲	۲۹
⊛ **اِقطاع**	: حکومت کی طرف سے عطیۂ قطعات اراضی کے لیے فقہی اصطلاح .	۱	۳۰
* **اِقلیم**	: علم الارض و جغرافیا کی ایک اصطلاح .	۲	۳۷
* **الاِقواء**	: علم قوافی کی ایک اصطلاح .	۲	۳۸
* **الاَقیَصر**	: زمانۂ جاہلیت میں عربوں کا ایک معبود یا ایک اسم وصف .	۱	۳۹
⊛ **اَکبر**	: ابو الفتح جلال الدین محمد اکبر (۹۴۹ھ/۱۵۴۲ء تا ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء) ، ہندوستان کا تیسرا مغل فرمانروا (از ۹۶۳ھ/۱۵۵۶ء) .	۱	۳۰
⊛ **اکبر الہ آبادی**	: خان بہادر سید اکبر حسین (۱۲۶۳ھ/ ۱۸۴۶ء تا ۱۳۴۰ھ/ ۱۹۲۱ء) ، اردو کے منفرد اور طنز نگاری میں ممتاز شاعر .	۱	۵۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَکثَم بن صَیفی**	: ابو حَیدہ یا ابو الحَقّاد ، دور جاهلیت کی کہانیوں کا ایک نیم افسانوی کردار .	۵۴	۲
* **اَکدَرِیَّة**	: وراثت سے متعلق ایک معروف اور مشکل فقہی اصطلاح .	۵۵	۱
* **اَکراد**	: رک بہ کُرد .	۵۶	۱
* **اَکرم بے**	: رجائی زادہ محمود (۱۲۶۳ھ/۱۸۴۷ء تا ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۴ء)، ترکی کا ممتاز غزل گو شاعر اور ادیب .	۵۶	۱
* **اَکری طاغ**	: رک بہ جبل الحارث .	۵۷	۱
* **اَلاِکسیر**	: (Elixir) یا اکسیر الفلاسفہ ، کیمیا گری کی اصطلاح .	۵۷	۱
* **اکشونبہ**	: (Ocsonoba) ، پرتگال کا موجودہ صوبہ الغرب (Algarve) .	۵۷	۲
* **اَکِرمن**	: رک بہ آق کرمان .	۵۸	۱
* **اَکْلَه**	: طبی اصطلاح ، بمعنی سرطانی رسولی .	۵۸	۱
* **الاِکْلیل**	: مجمع الکواکب کے لیے علم هیئت کی اصطلاح .	۵۹	۱
* **اَکنصُوس**	: ابو عبداللہ محمد بن احمد (۱۲۱۱ھ/۱۷۹۷ء تا ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۷ء)، مراکش کا ایک ادیب اور مؤرخ ، مصنف الجیش العرموم الخماسی فی دولة اولاد مولانا علی السجلماسی .	۵۹	۲
* **اَگادیر**	: رک بہ اَغادیر .	۶۰	۱
* **اِگدِراغَر**	: مراکش کی ایک بندرگاہ .	۶۰	۱
* **اگردِیر**	: رک بہ اگری دِر .	۶۲	۱
* **اگری بوز**	: جزیرہ یوبویا (Euboea) اور اس کے دارالحکومت کا ترکی نام .	۶۲	۱
* **اگری دِر**	: (اگردر)، جنوب مغربی آناطولی کا ایک چھوٹا سا قصبہ.	۶۳	۲
* **اَگِن**	: (اکین) ، مشرقی آناطولی کا ایک قصبہ .	۶۳	۲
* **اَل**	: رک بہ تعریف .	۶۶	۲
* **اِلات**	: رک بہ ایلات .	۶۶	۲
* **الاَرکوس**	: رک بہ الآرک .	۶۶	۲
* **الاَمک**	: رک بہ نجوم .	۶۶	۲
* **اَلان**	: رک بہ اَلّان .	۶۶	۲
* **الاَنیه**	: (عَلائیّه)، جنوبی آناطولی میں ایک بندرگاہ .	۶۶	۲
* **الاوَه**	: رک بہ آلبه و القلاع .	۶۸	۱
* **الاَیکة**	: رک بہ (۱) اصحاب الاَیکة ؛ (۲) مَدیَن .	۶۸	۱
* **اَلبانیا**	: رک بہ آرنا وُدلق .	۶۸	۱
* **اَلبُرز**	: وسط فارس کی سطح مرتفع کو بحر خزر کے نشیب سے جدا کرنے والا ایک		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کوھستانی سلسلہ .	۶۸	۲
* **البرّاکن** : رکّ بہ (بنو) رزین .		۶۸	۲
* **البستان** : (ابلستین)، جنوب مشرقی آناطولی کا ایک شہر .		۶۸	۲
* **البصان** : (ایلبصان) ، وسطی البانیا کا ایک شہر .		۷۰	۱
* **السُبفَیرة** : رکّ بہ بلنسیہ .		۷۱	۱
* **البہ و القلاع** : رکّ بہ آلبہ و القلاع .		۷۱	۱
* **البیرة** : (Elvira)، اندلس کا ایک صوبہ (بعد ازاں غرناطہ) ، نیز اس کے دارالحکومت			
قسطیلیہ کا ایک نام .		۷۱	۱
* **البیکن** : رکّ بہ غرناطہ .		۷۲	۱
⊛ **التتمش** : ہندوستان میں خاندان غلاماں کا نامور حکمران (از ۶۰۷ھ/۱۲۱۰ء تا			
۶۳۳ھ/۱۲۳۶ء) .		۷۲	۱
* **ألجایتو خدابندہ** : ایران کا آٹھواں ایل خانی حکمران (از ۷۰۳ھ/۱۳۰۳ء تا ۷۱۶ھ/			
۱۳۱۶ء) .		۷۹	۱
* **الجبرا** : رکّ بہ علم الجبر و المقابلہ .		۸۰	۱
* **الجزائر** : (Algeria)، مراکش اور تونس کے مابین واقع شمالی افریقہ کے وسطی خطے پر			
مشتمل مشہور اسلامی ملک .		۸۰	۲
* **ألجیتو خدا بندہ** : رکّ بہ ألجایتو خدا بندہ .		۱۱۷	۲
* **الجیرز** : (Algeirs)، رکّ بہ الجزائر.		۱۱۷	۲
* **الش** : (Elche)، مشرقی اندلس کا ایک چھوٹا سا قصبہ .		۱۱۷	۲
* **العارہ** : (العرة) ، یمن کے جنوبی ساحل پر ایک مقام .		۱۱۸	۱
* **اُلغ بیگ** : محمد تورغای بن شاہ رخ (۷۹۶ھ/۱۳۹۳ء تا ۸۵۳ھ/۱۴۴۹ء) ، ترکستان			
اور ماوراء النہر کا حاکم ، ادیب ، فن کار ، عالم دینیات اور مصنف .		۱۱۸	۲
⊛ **الف** : عربی ، فارسی اور اردو کا پہلا حروف تہجی .		۱۲۲	۲
* **الف باء** : رکّ بہ ھجاء .		۱۲۳	۱
* **الف لیلة و لیلة** : عربی زبان کا شہرۂ آفاق مجموعۂ حکایات .		۱۲۳	۱
* **الفرد** : رکّ بہ نجوم .		۱۳۹	۱
* **الفونشو** : اندلسی مورخین کے ہاں الفانسو (Alfonso) کی املا .		۱۳۹	۱
* **الفیة** : ایک ہزار اشعار پر مشتمل کوئی نظم .		۱۳۹	۱
* **القاص میرزا** : (۹۲۱ھ/۱۵۱۵ء تا ۹۵۵ھ/۱۵۴۹ء) شاہ اسمٰعیل اول صفوی کا دوسرا			
بیٹا اور شاہ طہماسب اول کا چھوٹا بھائی .		۱۳۹	۲
* **الکزر** : (القصر)، ہسپانیہ میں مختلف مقامات .		۱۴۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* اَلکنّۃ :	رک بہ الحنّاء .	۱۳۰	۲
* اَلگورِثُمس :	(Algorithmus)، عربی اعداد سے حساب کے طریقے کا قدیم لاطینی نام .	۱۳۰	۲
⊗ اَللّان :	قفقاز کی ایک قدیم قوم .	۱۳۱	۱
* اَللہ :	ذات باری تعالی کا نام .	۱۳۳	۱
* اَللہُ اکبر :	رک بہ تکبیر .	۱۸۷	۲
* اَللہ وَردی :	صوبہ فارس کا ترکمان قبیلہ ؛ نیز مختلف اشخاص کا نام .	۱۸۷	۲
⊗* اَللّٰھُمَّ :	یا اللہ کے معنوں میں مستعمل ایک دعائیہ کلمہ .	۱۸۷	۲
* اَلما :	قریم (کریمیا Crimea) میں ایک چھوٹا سا دریا .	۱۸۸	۲
* اَلما اَتَہ :	سابقًا وِرینی (Vernyi)، آجکل جمہوریۂ اشتراکیہ قازقستان کا صدر مقام .	۱۸۹	۱
* اَلماداغ :	رک بہ الماطاغی .	۱۸۹	۱
* اَلماس :	ھیرا .	۱۸۹	۱
* الماطاغی :	شام کے انتہائی شمالی حصے میں واقع سلسلۂ کوہ طوروس کی ایک شاخ .	۱۹۰	۲
* المالی :	(المالو)، جنوب مغربی آناطولی کا قصبہ؛ سابقاً ترکمانی ریاست تکّہ کا صدرمقام .	۱۹۲	۱
* المجسطی :	(Almagest) ، رک بہ بطلمیوس.	۱۹۳	۱
* المگاورس :	(Almogavares) یا المُغاور ، قرون وسطی میں جبل ارغون سے بھرتی کیے جانے والے اجیر لشکر .	۱۹۳	۱
* اَلمَلیغ :	(اَلمالِیغ ، اَلمالق)، وسط ایشیا میں اِلی کی بالائی وادی میں ایک مسلم حکومت کا صدر مقام .	۱۹۳	۲
* اَلمُوت :	قرون وسطی میں ایک مشہور قلعہ ؛ ایک حکمران خاندان ؛ ایک ریاست ؛ آجکل ایران کا ایک صوبہ .	۱۹۵	۱
⊗ اَلنجَق :	روسی آذربیجان میں نخچوان کے قریب ایک قدیم قلعہ .	۱۹۹	۱
* اَلواح :	رک بہ لوح .	۲۰۳	۲
* اَلْوَر :	راجپوتانہ (بھارت) میں ایک سابق ریاست .	۲۰۳	۲
* اَلْوَنْد :	رک بہ آق قویونلو .	۲۰۳	۱
* الوند :	(Orontes) ، ھمذان کے جنوب مغرب میں سلسلہ کوھستان زغروس (Zagros) کی ایک شاخ .	۲۰۳	۱
* الوند کوہ :	ھمذان کے جنوب میں ایک الگ تھلک مجموعۂ کوہ (بلندی ۱۱۷۱۷ فٹ).	۲۰۳	۲
⊗ اِلٰہ :	اللہ تعالٰی کے علاوہ دور جاھلی میں مشرکین کے فرضی خداؤں کے لیے مستعمل کلمہ.	۲۰۶	۱
* الٰہ آباد :	اترپردیش (بھارت) کا ایک اھم شہر ، ھندوؤں کا تیرتھ اور عدالت عالیہ کا مستقر .	۲۰۷	۱
* اَلَہ دین :	رک بہ الف لیلۃ و لیلۃ .	۲۰۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗	**اِلہام** : ایک مخصوص مذہبی اصطلاح .	۲۰۸	۱
*	**اِلی** : (ایلی، ایلَہ)، وسط ایشیا کا ایک بڑا دریا.	۲۱۰	۲
⊗	**اِلیاسؑ** : بنی اسرائیل کے ایک قدیم پیغمبر.	۲۱۲	۲
⊗*	**اِلیاسیہ** : چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی میں کرمان کا ایک فرمانروا خاندان.	۲۱۳	۱
⊗	**اَلْیَسَعؑ** : بنی اسرائیل کے ایک نبی .	۲۱۳	۲
*	**اَمارہ** : عہد عثمانیہ میں ایک سنجاق (ولایت بصرہ) اور اس کا صدر مقام .	۲۱۵	۲
⊗	**اَماسِیَہ** : (آماسیہ)، شمالی آناطولی کا اہم شہر اور علمی و فکری مرکز .	۲۱۵	۲
⊗*	**اِمالہ** : علم قراءت اور تجوید کی ایک اصطلاح .	۲۲۳	۱
⊗	**اَمالی** : رک بہ درس .	۲۲۴	۱
⊗	**اِمام** : پیشوا ، قاعد وغیرہ کے معنوں میں مستعمل ایک کثیرالمعانی اصطلاح .	۲۲۴	۱
*	**اِمامِ اَعظم** : رک بہ (۱) خلیفہ ؛ (۲) ابو حنیفہؒ .	۲۲۶	۱
*	**اِمام باڑہ** : برعظیم پاک و ہند میں شیعی مجالس کے مرکز .	۲۲۶	۱
*	**اِمام الحَرَمَین** : رک بہ الجوینی .	۲۲۶	۱
*	**اِمام زادہ** : امام کی اولاد کے لیے ایرانی اصطلاح .	۲۲۶	۱
⊗	**اِمام شاہ** : امام الدین عبدالرحیم بن حسن (۸۵۶ھ/۱۴۵۲ء تا ۹۲۶ھ/ ۱۵۲۰ء) ، گجرات (بھارت) کے ست پنتھی فرقے کا بانی .	۲۲۶	۲
*	**اُمامَہؓ** : بنت ابی العاصؓ، رسول‌اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی نواسی، حضرت زینبؓ کی صاحبزادی ، حضرت علیؓ کی اہلیہ .	۲۲۷	۱
*	**امامۃ** : رک بہ امام .	۲۲۷	۲
⊗	**اِمامِیہ** : نبی کریم صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کے بعد بطور نص حضرت علی کرم‌اللہ وجہہ کی بلا فصل امامت کا قائل ایک شیعی فرقہ .	۲۲۷	۲
*	**اَمان** : (سلامتی ، حفاظت) ، ایک شرعی اصطلاح .	۲۲۸	۱
*	**اَمان اللہ** : رک بہ افغانستان .	۲۳۱	۱
⊗	**اَمانَت** : سید آغا حسن (۱۲۳۱ھ/۱۸۱۵ء تا ۱۲۷۵ھ/ ۱۸۵۹ء)، ایک اردو شاعر اور مصنف اندر سبھا وغیرہ.	۲۳۱	۱
*	**اَمانَتِ مُقدسہ** : استانبول کے طوپ قپومحل میں ذات نبویؐ سے منسوب تبرکات .	۲۳۳	۲
*	**اَمان ، مِیر** : رک بہ امّن ، میر .	۲۳۳	۲
*	**اَمبالہ** : رک بہ انبالہ .	۲۳۳	۲
*	**اَمبَرا** : (Ambra)، رک بہ عنبر .	۲۳۳	۲
*	**اَمبون** : (Ambon)، انڈونیشیا میں مجمع الجزائر ملکا کا ایک جزیرہ .	۲۳۴	۱
*	**اَمَۃ** : رک بہ عبد .	۲۳۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَمثال**	: رک بہ مثل .	۲۳۴	۱
* **اَمْر**	: معاملہ اور حکم کے معنوں میں مستعمل ایک قرانی نیز فلسفیانہ اصطلاح .	۲۳۴	۱
⊗* **اِمرؤُ القَیس**	: چھٹی صدی عیسوی میں عہد جاہلیت کا سرخیل شعراء (م مابین ۵۳۰ و ۵۴۰ء) .	۲۳۶	۲
* **اَمرِتسَر**	: مشرقی پنجاب (بھارت) میں سکھوں کا متبرک شہر اور اسی نام کے ایک ضلع کا صدر مقام .	۲۴۱	۱
* **اَمرکوٹ**	: رک بہ عُمر کوٹ .	۲۴۱	۲
⊗* **اَمروھہ**	: اتر پردیش (بھارت) کے ضلع مراد آباد کا ایک قصبہ اور قدیم اسلامی مرکز .	۲۴۱	۲
* **امریلی**	: (عمرالی)، ایک نیم حضری ترکمان قبیلہ .	۲۴۲	۱
* **اَمزیغ**	: رک بہ بربر .	۲۴۲	۲
* **اَمْغَر**	: شیخ کا مرادف بربر لفظ .	۲۴۲	۲
⊗* **اُمّة**	: قوم اور ملت کے معنوں میں مستعمل قرآنی اصطلاح .	۲۴۳	۱
⊗* **اُمّ حَبیبہ**ؓ	: اُم المؤمنین ، حرم رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ، دختر ابو سفیان بن حرب .	۲۴۵	۲
* **اُمّ دُرمان**	: جمہوریۂ سودان کا ایک شہر .	۲۴۷	۱
⊗ **اُمّ سَلَمہ**ؓ	: اُم المؤمنین (۲۸ ق ھ / ۵۹۶ء تا ۶۳ھ / ۶۸۲ء) ، حرم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اور احادیث کی راویہ .	۲۴۸	۲
⊗ **اُم القریٰ**	: مکہ معظمہ کا دوسرا نام .	۲۵۰	۲
⊗ **اُم الکتاب**	: سورۂ فاتحہ کے لیے مستعمل اصطلاح .	۲۵۰	۲
⊗ **اُم کلثوم**ؓ	: بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، حضرت عثمانؓ کی اہلیہ (م ۹ھ/۶۳۰ء).	۲۵۲	۲
⊗ **اُم کلثوم**ؓ	: بنت علیؓ ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کی نواسی اور حضرت عمر فاروقؓ کی اہلیہ (م ۴۹ھ/۶۶۹ء) .	۲۵۳	۱
⊗ **اُم المؤمنین**	: ازواج مطہرات نبوی کے لیے مستعمل لقب .	۲۵۳	۲
⊗ **اُم وَلَد**	: فقہی اصطلاح ؛ منکوحہ باندی، جس سے مالک کا بچہ پیدا ہوا ہو .	۲۵۴	۲
⊗ **اَمّن ، مِیر**	: (میر امن)، اردو کے ابتدائی ادیب اور مصنف باغ و بہار وغیرہ (حیات ۱۲۲۱ھ/۱۸۰۶ء) .	۲۵۶	۱
⊗ **اُمّی**	: رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کا ایک قرآنی لقب .	۲۵۹	۲
* **اموریم**	: (Amorium)، رک بہ عموریہ .	۲۶۱	۲
* **اَمِیر**	: ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی سربراہ ، حاکم ، فرمانروا ، سپہ سالار وغیرہ .	۲۶۱	۲
* **اَمیر آخور**	: (میر آخور) ، داروغۂ اصطبل ، ایشیائی سلاطین کے دربار کا ایک بلند عہدہ .	۲۶۵	۲
* **اَمیر الاُمراء**	: امیر اعلیٰ ، فوج کا سالار اعظم .	۲۶۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗* **اَمیر الحاج**	: حج پر جانے والے لوگوں کے قافلے کا سردار .	۲۶۶	۱
* **اَمیر حَمزہ**	: رک بہ حمزہ بن عبدالمطلب .	۲۶۷	۲
⊗ **اَمیر خان ، نواب**	: (۱۱۸۲ھ/۱۷۶۸ء تا ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۴ء) ، راجپوتانہ (بھارت) کی ریاست ٹونک کا بانی .	۲۶۷	۲
* **اَمیر داد**	: (امیر انصاف) عہد سلاجقہ میں وزیر عدل .	۲۶۸	۲
* **اَمیر سِلاح**	: مہتمم سلاح خانہ ، عہد ممالیک میں ایک اہم عہدے دار .	۲۶۸	۲
⊗ **اَمیر سُلطان**	: السید شمس الدین محمد بن علی الحسینی البخاری (۷۷۰ھ/۱۳۶۸ء تا ۸۳۳ھ/۱۴۲۹ء) ، سلطان بایزید کا معاصر ایک ترک ولی اللہ .	۲۶۹	۱
* **اَمیر علی ، سَید**	: (۱۲۶۶ھ/۱۸۴۹ء تا ۱۳۴۷ھ/۱۹۲۸ء) ، ایک نامور ہندوستانی قانون دان ، سیاست دان ، مؤرخ اور مصنف .	۲۷۱	۱
* **اَمیر غَنیَّة**	: رک بہ میر غانیہ .	۲۷۲	۲
* **الاَمیرالکَبیر**	: مملوکوں کے عہد میں قدامتِ خدمت اور بزرگی کے اعتبار سے ممتاز امرا ، بالخصوص سالار اعظم کے لیے مخصوص اصطلاح .	۲۷۲	۲
⊗ **اَمیر کروڑ جہان پہلوان سُوری**	: پشتو زبان کا قدیم ترین شاعر (م ۱۵۴ھ/۷۷۱ء) .	۲۷۳	۱
⊗ **اَمیر المؤمنین**	: خلیفۃ المسلمین کے لیے مستعمل اصطلاح .	۲۷۴	۱
* **اَمیر مَجلس**	: صاحب مراسم ، شاہان سلاجقہ کا ایک اہم عہدیدار .	۲۷۵	۲
* **امیر المُسلمین**	: المرابطون کے عہد میں امیر المؤمنین کے بالمقابل اصطلاح .	۲۷۵	۲
⊗ **اَمیر مِینائی**	: امیرالشعراء مفتی امیر احمد (۱۲۴۴ھ/۱۸۲۸ء تا ۱۳۱۸ھ/۱۹۰۰ء) ، انیسویں صدی کے نصف آخر میں اردو کے نامور شاعر اور محقق زبان .	۲۷۶	۱
* **اَمین**	: رک بہ آمین .	۲۷۹	۲
⊗ **اَمین**	: نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کا لقب؛ بعد ازاں اکثر عہدیداروں کے القاب کا جز .	۲۷۹	۲
* **اَمین**	: عہد آل عثمان میں ایک انتظامی عہدے دار .	۲۸۰	۲
* **الاَمین**	: محمد (۱۷۰ھ/۷۸۷ء تا ۱۹۸ھ/۸۱۳) ، عباسی خلیفہ ہارون الرشید کا بیٹا اور اس کا جانشین (از ۱۹۳ھ/۸۰۹ء) .	۲۸۱	۲
* **امین بن حسن الحَلوانی المَدَنی**	: ایک عرب سیاح اور مصنف (حیات ۱۳۱۲ھ/۱۸۹۰ء).	۲۸۳	۲
* **امین پاشا**	: Carl Oscar Edward ، افریقہ کا ایک ممتاز جرمن سیاح اور آبادکار (۱۲۵۶ھ/ ۱۸۴۰ء تا ۱۳۱۰ھ/۱۸۹۲ء) .	۲۸۵	۲
* **اَمین جی بن جَلال**	: ایک نام آور بوہرہ عالم فقہ اور مصنف (م ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۲ء) .	۲۸۸	۲
* **اَمینة**	: قدیم اسرائیلی روایات میں حضرت سلیمان کی ایک بیوی .	۲۸۹	۱
* **امینوکل**	: (Amenokal)، کسی آزاد سیاسی رہنما کے لیے بربری اصطلاح .	۲۸۹	۱
* **اُمَیَّة (بنو)**	: رک بہ خلافت بنو امیہ .	۲۸۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗	**اُمَیَّة بن ابی الصَّلْت** : زمانہ جاھلیت کا ایک عرب شاعر .	۲۸۹	۲
⊗*	**اُمَیَّة بن عَبد شَمس** : بنو امیہ کا مُورث اعلیٰ .	۲۹۱	۲
*	**اناطولیہ** : رکَ بہ آناطولی .	۲۹۳	۲
*	**اَناھید** : رکَ بہ زُھرہ .	۲۹۳	۲
*	**انبادُقْلِیس** : (Empedocles)، ایک قدیم یونانی فلسفی .	۲۹۳	۲
*	**الاَنْبار** : دریائے فرات کے بائیں کنارے پر ایک شہر .	۲۹۴	۲
*	**الاَنْباری** : (= ابن الانباری) ، ابوالبرکات عبدالرحمن بن محمد (۵۱۳ھ / ۱۱۱۹ء تا ۵۷۷ھ/۱۱۸۱ء) ، عربی زبان کا نحوی ، ماھر لسانیات اور مصنف .	۲۹۷	۲
*	**الاَنْباری** : (= ابن الانباری) ، ابوبکر محمد بن القاسم ، (۲۷۱ھ/۸۸۵ء تا ۳۲۸ھ/ ۹۴۰ء) ، مشہور محدث و لغوی ابو محمد الانباری کا بیٹا اور کتاب الاضداد وغیرہ کا مصنف .	۲۹۸	۱
*	**الاَنباری** : ابو محمد القاسم بن محمد بن بشار ، ایک محدث و لغوی اور شارح المفضلیات (م نواح ۳۰۴ھ/۹۱۶ء) .	۲۹۸	۲
⊗	**اَنبالہ** : بھارتی پنجاب کی ایک قسمت اور اس کا صدر مقام، نیز ایک اھم چھاؤنی .	۲۹۸	۲
*	**اَنبیاء** : رکَ بہ نبی .	۳۰۰	۲
⊗	**الاَنبیاء** : قرآن مجید کی اکیسویں سورت.	۳۰۰	۲
*	**الاَنبیق** : آلۂ تقطیر یا آلۂ کشید کا سر یا ٹوپی .	۳۰۱	۲
*	**اَنتمرُو** : جنوب مشرقی مدغاسکر کا ایک قبیلہ .	۳۰۲	۲
*	**انتیوک** : (Antioch)، رکَ بہ انطاکیہ.	۳۰۴	۲
*	**اَنجُمَن** : محفل و مجلس وغیرہ کے معنوں میں مستعمل ایک کلمہ .	۳۰۴	۲
*	**اِنجُو** : (اینجو)، عہد مغلیہ میں شاھی جاگیریں؛ نیز فارس (شیراز) میں شرف الدین محمود شاہ کا بنا کردہ حکمران خاندان (از ۷۰۳ھ/۱۳۰۳ء تا ۷۵۸ھ/۱۳۵۷ء) .	۳۰۶	۱
⊗	**اِنجِیل** : نصاری (عیسائیوں) کی کتاب مقدس .	۳۰۷	۲
*	**اندجان** : فرغانہ کا ایک قصبہ .	۳۱۹	۲
*	**اَندخوئی** : (اَندخُوذ) ، صوبہ مزار شریف (افغانستان) کا ایک شہر .	۳۲۱	۱
*	**اَندراب** : متعدد مقامات کا نام : (۱) شمالی افغانستان میں ایک ضلع ؛ (۲) مرو کے پاس ایک قصبہ ؛ (۳) اران میں ایک مقام ، موجودہ لمبران ؛ (۴) دریائے اردبیل کے کنارے ایک مقام .	۳۲۱	۱
*	**اَندرُون** : عہد سلاطین عثمانیہ میں محل شاھی میں کام کرنے والوں کے لیے مستعمل اصطلاح .	۳۲۱	۲
*	**الاَندَلُس** : (نیز الاندلُس) ، موجودہ ھسپانیہ اور پرتگال پر مشتمل قدیم اسلامی ملک ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	جہاں مسلمانوں نے آٹھ سو برس (۹۲ھ/۷۱۱ء تا ۸۹۷ھ/۱۴۹۲ء) حکومت کی .	۳۲۲	۲
* **آندی** :	جمہوریۂ اشتراکیۂ داغستان میں آٹھ آئی یریائی - قفقازی مسلم قبیلے .	۳۶۳	۱
⊗ **انڈمان** :	خلیج بنگال میں جزیروں کا ایک مجموعہ .	۳۶۴	۲
⊗ **اِنڈونیشیا** :	بحر ہند اور بحرالکاہل کے درمیان ایشیا کے جنوب مشرق میں واقع ایک اسلامی ملک .	۳۶۹	۲
* **اِنڈیا** :	رک بہ ہندوستان .	۴۰۱	۱
⊗ * **انزلی** :	(Enzeli)، صوبۂ گیلان (ایران) کے صدر مقام رشت کی بندرگاہ .	۴۰۱	۱
⊗ * **اُنس ؓ بن مالک** :	مشہور انصاری صحابی اور خادم رسول ؐ (م نواح ۹۲ھ/۶۱۰ء) .	۴۰۱	۱
* **الانسان الکامل** :	تصوف کی ایک اصطلاح .	۴۰۲	۲
⊗ **اِنشاء** :	سید انشاءاللہ خان (۱۱۶۹ - ۱۲۳۳ھ/۱۷۵۶ - ۱۸۱۷ء تا ۱۸۱۸ء) ، اردو کا صاحب طرز شاعر ، نثر نگار اور ماہر لسانیات .	۴۰۵	۱
* **اِنشاء** :	دستاویز و مکتوب نویسی کے معنوں میں ایک علمی اصطلاح .	۴۰۸	۲
⊗ **اِنشاء اللہ** :	ایک مخصوص اسلامی اصطلاح .	۴۰۹	۲
⊗ **الانشراح** :	قرآن مجید کی چورانویں سورت .	۴۱۰	۱
⊗ **الانشقاق** :	قرآن مجید کی چوراسیویں سورت .	۴۱۱	۲
⊗ **اَنصاب** :	عربوں کے معبودان باطل کے معنوں میں مستعمل ایک قرآنی اصطلاح .	۴۱۲	۲
⊗ **اَنصار** :	آنحضرت ؐ کے مدنی مددگار دو قبیلوں اوس اور خزرج کے افراد .	۴۱۶	۲
⊗ **الانصار (۲)** :	مدینے کے بنو اوس اور بنو خزرج، جنھوں نے مہاجرین کی حمایت و نصرت کی.	۴۲۲	۲
* **الاَنصاری الہَروی** :	المعروف بہ عبداللہ الانصاری (۳۹۶ھ/۱۰۰۵ء تا ۴۸۱ھ/۱۰۸۹ء)، ایک معروف صوفی بزرگ اور متعدد کتب کے مصنف .	۴۲۸	۲
* **الاَنطاکی** :	داؤد بن عمر (۹۵۰ھ/۱۵۴۳ء تا ۱۰۰۸ھ/۱۵۹۹ء) ، ایک عثمانی عرب عالم، محقق، شاعر اور مصنف کتب طب و فلکیات و طبیعیات.	۴۲۹	۲
* **الاَنطاکی** :	(ابو الفرج) ، یحیی بن سعید بن یحیی (۳۷۰ھ/۹۸۰ء تا ۴۵۸ھ/۱۰۶۶ء) ، ملکی فرقے کا ایک عیسائی عرب طبیب اور مؤرخ .	۴۳۳	۱
* **اَنطاکیہ** :	شمالی شام کا ایک قدیم و معروف شہر ، سلطنت روما کی ایشیائی ولایات کا صدر مقام .	۴۳۴	۱
⊗ **اَنطالیہ** :	(ادالیہ)، آناطولی کے جنوب میں خلیج انطالیہ کے کنارے اسی نام کی ولایت کا صدر مقام .	۴۳۶	۲
* **اَنطَرطُوس** :	رک بہ طَرطُوس .	۴۴۱	۲
* **اَنطُون فَرَح** :	رک بہ فَرَح .	۴۴۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **الأنعام**	: قرآن مجید کی چھٹی سورت .	۳۴۱	۲
* **انف**	: علم الهیئت کی ایک اصطلاح .	۳۴۳	۲
* **انفا**	: دارالبیضاء (کاسا بلانکا Casablanca) کا قدیم نام ، افریقہ کا ایک معروف شہر .	۳۴۵	۱
⊗ **الأنفال**	: قرآن مجید کی آٹھویں سورت .	۳۴۵	۱
⊗ **الانفطار**	: قرآن مجید کی بیاسیویں سورت .	۳۴۹	۲
⊗ **انقره**	: جمہوریۂ ترکیہ کا مرکز حکومت .	۳۵۰	۱
* **الانکشاریه**	: رک به ینی چری .	۳۷۵	۱
* **انگوره**	: رک به انقره .	۳۷۵	۱
* **انمار**	: رک به غطفان .	۳۷۵	۱
* **انیّه**	: ایک مخصوص فلسفیانه اصطلاح .	۳۷۵	۱
* **انواء**	: قدیم عربوں کے هاں (موسم کے) حساب کا ایک طریقه .	۳۷۶	۲
* **انوار سهیلی**	: کلیلة و دمنة کا فارسی ترجمه ؛ رک به کاشفی .	۳۷۹	۲
* **انوخ**	: (Enoch، احنوخ ، حنوک)، رک به ادریس ؑ .	۳۷۹	۲
⊗ **انور پاشا**	: ترکیه کا مشهور قائد و سیاست دان ، وزیر جنگ ، انجمن اتحاد و ترقی کا ممتاز رهنما، احرار ترکوں کا سالار (م ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۲ء).	۳۷۹	۲
⊗ **انوری**	: اوحد الدین ، شاهان سلجوقیه ، بالخصوص سلطان سنجر کے عهد کا عظیم صاحب دیوان فارسی شاعر (م نواح ۵۶۴ھ/۱۱۶۸ء).	۳۸۹	۱
* **انوری**	: حاجی سعد الله افندی (۱۱۴۶ھ/۱۷۳۳ء تا ۱۲۰۹ھ/۱۷۹۴ء) ، ایک عثمانی مؤرخ اور مصنف.	۳۹۶	۲
* **انوس**	: بحر ایجه کے ساحل تراکیا (Thrace) پر واقع ایک قدیم شهر اور بندرگاه .	۳۹۷	۲
* **انوشروان**	: ایران کا ساسانی شاهنشاه خسرو اول (از ۵۳۱ء تا ۵۷۹ء) .	۳۹۸	۱
* **انوشروان بن خالد بن محمد الکاشانی**	: سلجوقی سلاطین کا وزیر اور مصنف (م ۵۳۲ھ/ ۱۱۳۷ - ۱۱۳۸ء) .	۳۹۹	۱
* **انونو**	: رک به عصمت انونو .	۳۹۹	۲
* **انهلواڑه**	: (نهر واله ؛ آج کل پٹن) ، صوبه بمبئی (بهارت) کا شهر ، سابقاً گجرات کی اسلامی سلطنت کا صدر مقام .	۳۹۹	۲
* **انیزا**	: رک به عُنیزة .	۵۰۰	۲
⊗ **انیس**	: میر ببر علی (۱۲۱۶ھ/۱۸۰۱ء - ۱۸۰۲ء تا ۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء) ، اردو کے نامور اور ممتاز مرثیه گو شاعر .	۵۰۰	۲
* **اوائل**	: ایک علمی اصطلاح .	۵۰۵	۲
* **اواذلة**	: عواذلة ؛ رک به عوذلة.	۵۰۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* اَوار	: داغستان اور آذربیجان کی اشتراکی جمہوریتوں میں آباد قفقازی قوم.	۵۰۹	۱
*⊗ اَوتاد	: ایک قرآنی، نیز متصوفانہ اصطلاح.	۵۱۲	۱
* اَوج	: رک به علم احکام النجوم.	۵۱۲	۱
* اَوجِلَة	: ایک سیراب و زرخیز خطہ، نیز برقہ (کیرنایق Cyrenaica) کے جنوب میں تین نخلستان.	۵۱۲	۱
* الاَوحَد	: نجم الدین ایوب؛ رک به ایوبیه.	۵۱۴	۱
* اَوحدی	: (مراغی) رکن‌الدین (۶۸۰ھ/۱۲۸۱ - ۱۲۸۲ء تا ۷۳۸ھ/۱۳۳۸ء)، مشہور فارسی شاعر اور دہ نامہ و جام جم کا مصنف.	۵۱۴	۱
* اَود غوست	: (یا اود غوشت)، افریقہ کا ایک قدیم (آجکل نابود) شہر.	۵۱۵	۱
* اُود فُو	: (اُوتفُو)، رک به اَدفُو.	۵۱۶	۱
* اَوَدھ	: اُتّر پردیش (بھارت) کا ایک علاقہ، اسلامی دور کا ایک اہم صوبہ اور اٹھارھویں - انیسویں صدی عیسوی کی ایک مسلم سلطنت.	۵۱۶	۱
⊗ اَوَر	: (اَوار)؛ رک به اَوراس.	۵۲۰	۱
* اَوراد	: رک به وِرد.	۵۲۰	۱
* اَوراس	: الجزائر میں سلسلۂ کوہستان اطلس کا ایک حصہ.	۵۲۰	۱
* اَوراق و اَسناد	: (Archives)، رک به (۱) باش وکالت ارشوی؛ (۲) وثیقہ.	۵۲۲	۲
* اوراںار	: رک به اُراںار.	۵۲۲	۲
* اوران	: (Oran)، رک به وَهران.	۵۲۳	۱
* اور خان	: یا اُرخان (۶۸۷ھ/۱۲۸۸ء تا ۷۶۱ھ/۱۳۵۹ء)، خاندان عثمانیہ کے بانی امیر عثمان کا سب سے بڑا بیٹا اور جانشین (از ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء تا ۷۶۱ھ/۱۳۵۹ء).	۵۲۳	۱
⊗ اورخان ولی کانک	: (۱۹۱۴ تا ۱۹۵۰ء)، ترکی زبان کا ممتاز ترقی پسند شاعر.	۵۲۸	۲
* اورشیلم	: رک به اَلقُدس.	۵۲۹	۱
* اورفہ	: (Orfa)، رک به الرُّھا.	۵۲۹	۲
* اُورگنج	: رک به خوارزم.	۵۲۹	۲
* اور مز	: (Ormuz)، رک به هُرمُز.	۵۲۹	۲
* اورنگ آباد	: (۱) سابقاً بہمنی سلطنت، پھر سلطنت مغلیہ اور بعد ازاں ریاست حیدر آباد دکن کا ایک اہم شہر، آجکل صوبہ بمبئی (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام؛ (۲) ضلع گیا (بہار، بھارت) میں ایک قصبہ.	۵۲۹	۲
* اورنگ آباد سید	: اتر پردیش (بھارت) کے ضلع بلند شہر کا ایک چھوٹا سا قصبہ.	۵۳۰	۱
* اورنگ زیب	: رک به محی الدین اورنگ زیب عالمگیر.	۵۳۰	۱
* اورنوس	: غازی، ایک ترک جانباز اور سپہ سالار (م ۸۲۰ھ/۱۴۱۷ء).	۵۳۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اورنوس اوغلَری**	: غازی اورنوس کے اخلاف .	۵۳۲	۱
* **اُوروج**	: ایک قدیم عثمانی مورخ، مصنف تواریخ آل عثمان وغیرہ.	۵۳۴	۲
* **اوریس**	: (Aures)، رک به اوراس.	۵۳۵	۱
* **الاوزاعی**	: ابو عمرو عبدالرحمن بن عمرو (۸۸ھ/۷۰۷ء تا ۱۵۷ھ/۷۷۴ء)، شام کے ممتاز ترین فقیہ، محدث اور عالم.	۵۳۵	۱
* **اُوزُون حَسن**	: ترکمان خانوادۂ آق قویونلو کا امیر، دیار بکر کا حاکم (از ۸۵۸ھ/ ۱۴۵۴ء) اور بعد ازاں ارمینیا، الجزیرہ اور ایران کے علاقوں پر مشتمل ایک ریاست کا بادشاہ (از ۸۷۲ھ/۱۴۶۷ء تا ۸۸۲ھ/۱۴۷۸ء).	۵۳۷	۱
* **الاَوس**	: مدینۂ منورہ کے دو بڑے قبیلوں میں سے ایک.	۵۴۷	۱
* **اَوس بن حَجَر**	: ابو شُریح (نواح ۵۳۰ء تا ۶۲۵ء)، عہد جاہلیہ میں بنو تمیم کا سب سے بڑا شاعر.	۵۴۹	۲
* **الاُوشی**	: علی بن عثمان، سراج الدین الفرغانی الحنفی، مشہور عالم، مفتی، محدث اور مقبول عام عقائد نامہ القصیدۃاللامیۃ فی‌التوحید وغیرہ کے مصنف (حیات ۵۶۹ھ/ ۱۱۷۳ء).	۵۵۰	۲
* **الاُوشی**	: رک به قطب‌الدین بختیار کاکی.	۵۵۱	۱
* **اوغُل**	: رک به اُغُل.	۵۵۱	۱
* **اَوفات**	: (وَفات) حبشہ کے علاقے مشرقی شوا (Shoa) میں واقع ایک مسلم سلطنت (۶۸۴ھ/۱۲۸۵ء تا ۸۱۸ھ/۱۴۱۵ء).	۵۵۱	۱
* **اَوقات**	: رک به زمان.	۵۵۲	۱
* **اَوقاف**	: رک به وقف.	۵۵۲	۱
* **اُوگَنڈہ**	: رک به یوگنڈہ.	۵۵۲	۱
* **اَولاد**	: مورث اعلیٰ یا کسی بزرگ قبیلہ کے نام سے پہلے آنے والا لفظ.	۵۵۲	۱
* **اَولاد البَلَد**	: سودان کی مہدیہ تحریک کے زمانے (۱۳۰۰ھ/ ۱۸۸۱ء تا ۱۳۱۶ھ/ ۱۸۹۸ء) میں شمالی دریائی علاقے کے قبائل.	۵۵۲	۱
* **اَولاد الشَّیخ**	: (بنو حَمَوِیَہ)، شام میں ہجرت کر جانے والا صوفیہ اور شافعی فقہا کا ایک ایرانی خاندان؛ بانی: ابو عبداللہ محمد بن حمویہ الجوینی (م ۵۵۰ھ/ ۱۳۳۵ء).	۵۵۳	۱
* **اَولاد النّاس**	: آزاد کردہ نومسلم اور تربیت یافتہ فوجی غلاموں پر مشتمل مملوکوں کا اعلیٰ طبقہ.	۵۵۵	۲
* **اُولجایتُو**	: رک به اُلجایتُو.	۵۵۶	۲
* **اَولونیَہ**	: (ولورا، ولونا)، جنوبی البانیا کا ایک شہر.	۵۵۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* اَولیاء	: رکَ بہ ولی.	۵۵۷	۲
* اَولِیا اَتا	: سوویٹ جمہوریہ کے صوبہ قزاخ کے موجودہ شہر جمبول کا قدیم نام اور ۱۹۱۷ء سے قبل ضلع سیر دریا کا صدر مقام.	۵۵۷	۲
* اَولیا چلبی	: بن درویش محمد ظِلّی (۱۰۲۰ھ/۱۶۱۱ء تا نواح ۱۰۹۵ھ/۱۶۸۴ء)، مشہور ترکی سیاح اور مصنف سیاحت نامہ.	۵۵۸	۲
* اَوّل	: یکے از اسماء الحسنیٰ؛ نیز ایک فلسفیانہ اور علمی اصطلاح.	۵۶۵	۱
⊗* اُوَیس اوّل	: جلائری خاندان کا دوسرا بادشاہ (از ۷۵۶ھ/۱۳۵۵ء تا ۷۷۶ھ/۱۳۷۴ء).	۵۶۶	۲
* اُوَیس ثانی	: جلائری خاندان کا ساتواں بادشاہ (از ۸۱۸ھ/۱۴۱۵ء تا ۸۲۲ھ/۱۴۱۹ء).	۵۷۰	۱
* اُوَیس القَرَنی	: سیّد التّابِعین اُویس بن عامِر، ایک مشہور تابعی بزرگ (م نواح ۳۷ھ/ ۶۵۷ء).	۵۷۰	۱
* اَلاَهْدَل	: جنوب مغربی عرب میں حضرت جعفر صادقؒ کی اولاد میں سے سادات کا ایک خاندان.	۵۷۱	۲
* اَهگَر	: (۱) شمالی طوارق کے سابقہ گروہ میں بعض قبائلی؛ (۲) قبیلہ اهگر اور ان کا مقبوضہ علاقہ.	۵۷۳	۲
⊗ اَهْل	: ایک معروف لسانی اصطلاح.	۵۷۵	۱
* اَهل الأثَر	: رکَ بہ (۱) اهل الحدیث؛ (۲) اهل السُّنّة والجماعة.	۵۷۶	۱
⊗ اَهل الاَهواء	: فرقہ باطلہ کے معنون میں ایک اسلامی اصطلاح.	۵۷۶	۱
* اَهل البدعَة	: رکَ بہ بدعَة.	۵۷۶	۱
⊗ اَهل البَیت	: ایک قرآنی اصطلاح.	۵۷۶	۱
*⊗ اَهل البُیُوتات	: عربوں کے اعلیٰ اور اشرف خاندان اور قبیلے.	۵۷۸	۱
⊗ اَهل التّوحید	: رکَ بہ المعتزلہ.	۵۷۸	۲
⊗ اهل الجَبَل	: ایک معروف لسانی و جغرافیائی اصطلاح.	۵۷۸	۲
⊗ اهل الحَدیث	: (نیز اصحاب الحدیث و اهل الأثر)، تمسک بالحدیث کا قائل ایک معروف دینی مکتب فکر.	۵۷۹	۱
⊗ اَهلِ حَدِیث	: ایک معین و مخصوص مسلک، جو ائمہ فقہ کی تقلید کا قائل نہیں.	۵۷۹	۲
* اَهلِ حَق	: مغربی ایران میں باطنی اور مخفی عقائد کا حامل گروہ.	۵۸۳	۱
⊗ اَهلَ الحَلّ العُقْد	: خلیفہ یا حاکم کو مقرر یا معزول کرنے کے مجاز.	۵۸۶	۲
* اَهلَ الدّار	: رکَ بہ الموحدون.	۵۸۷	۱
⊗ اَهل الذِّکْر	: اهل ایمان اور علمائے دین وغیرہ کے لیے ایک قرآنی اصطلاح.	۵۸۷	۱
* اَهل.الذِّمّة	: رکَ بہ ذِمّة.	۵۸۸	۱
* اَهل الرّای	: رکَ بہ اصحاب الرّای.	۵۸۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَهل الرِّدَّة**	: رکَ بہ رِدَّة.	۵۸۸	۱
⊗ **اَهل السُّنَّة وَالْجَماعَة**	: سُنّت نبویہ و تعامل صحابہ پر مبنی مسلک ؛ ملت اسلامیہ کی سب سے بڑی جماعت.	۵۸۸	۱
* **اهل الصُّفَّه**	: (اصحاب الصفہ)، محض عبادت اور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی تربیت پذیری کے لیے اپنی زندگی وقف کر دینے والے صحابہ کرام کی جماعت.	۵۹۱	۲
* **اَهل العَباء**	: رکَ بہ اهل البیتَ.	۵۹۳	۲
⊗ **اَهل العَدل**	: رکَ بہ المُعتزلہ.	۵۹۳	۲
* **اَهل الفَرْض**	: رکَ بہ میراث.	۵۹۳	۲
* **اَهل القَبالَة**	: رکَ بہ القَبالَة.	۵۹۳	۲
⊗* **اَهل القِبلَة**	: رکَ بہ (۱) قِبلة ؛ (۲) اسلام ؛ (۳) مسلم.	۵۹۳	۲
* **اَهل القِياس**	: رکَ بہ (۱) اصحاب الرای ؛ (۲) قیاس ؛ (۳) فقہ.	۵۹۳	۲
* **اَهل الكِتاب**	: کسی الہامی کتاب کے ماننے والوں ، خصوصاً یہود و نصاریٰ کے لیے ایک قرآنی اصطلاح.	۵۹۳	۲
* **اَهل الكِساء**	: رکَ بہ اهل البیت.	۵۹۷	۱
* **اَهل الكَهْف**	: رکَ بہ اصحاب الکَہْف.	۵۹۷	۱
⊗ **اَهل النَّظَر**	: معتزلہ کی خود اپنے لیے ایجاد کردہ اصطلاح.	۵۹۷	۱
* **اَهل وارث**	: انڈونیشیا میں وارث کے معنوں میں مستعمل کلمہ.	۵۹۷	۲
⊗ **اهلورد**	: Welhelm Ahlwardt (۱۸۲۸ء تا ۱۹۰۹ء)، مشہور المانوی مستشرق اور ابن الطقطقی کی کتاب الفخری وغیرہ متعدد کتابوں کا مرتب.	۵۹۷	۲
* **اَهل الهَواء**	: رکَ بہ اَهل الأهواء.	۵۹۸	۲
* **الأهواز**	: یا اَهواز ، ایران کا مشہور شہر اور صوبۂ خوزستان کا صدر مقام.	۵۹۸	۲
* **اِیَاد**	: حضرت اسماعیلؑ کی نسل سے ایک بڑا عرب قبیلہ.	۵۹۹	۲
⊗ **ایاز**	: اویماق ، ابو النجم ، امیر ؛ محمود غزنوی کا مقرب اور صوبہ لاہور کا حاکم (م ۴۴۹ھ/۱۰۵۷ء).	۶۰۲	۱
* **اَیاز**	: امیر، ہمذان کا حکمران (م ۴۹۴ھ/۱۱۰۰ء).	۶۰۶	۲
⊗* **اِیاس بن مُعاوِیه**	: ابو وائلہ ، (م ۱۲۱ھ/۷۳۹ء) حضرت عمرؒ بن عبدالعزیز کے عہد میں قاضی بصرہ اور انتہائی ذہین و فطین شخصیت.	۶۰۷	۱
* **ایاسُلُوق**	: رکَ بہ آیا سُولُوک.	۶۰۷	۲
* **اَیالت**	: بیگلر بیگی لِک ، مملکت عثمانیہ میں ایک انتظامی اکائی.	۶۰۷	۲
* **ایبک**	: (ایبگ)، عزالدین ابو المنصور المعظمی ، والی دمشق (۵۹۷ھ/۱۲۰۰ء تا ۶۱۵ھ/۱۲۱۸ء)، امیرِ صلخد وزرعة (م ۶۴۶ھ/۱۲۴۸-۱۲۴۹ء).	۶۱۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ ایبک	: سلطان قطب الدین ، ہندوستان کا پہلا مسلمان بادشاہ (از ۶۰۲ھ/۱۲۰۶ء تا ۶۰۷ھ/۱۲۱۰ء)، بانی خاندان غلاماں.	۶۱۴	۲
* اَیت	: بربری زبان کا ایک لاحقہ ، بمعنی بیٹا.	۶۱۹	۲
* ایتھنز	: (Athens)، رک بہ آتینہ.	۶۲۰	۱
* اِیجاب	: ایک شرعی اصطلاح.	۶۲۰	۱
⊗ الایجی	: عضد الدین عبدالرحمان بن احمد (۶۸۰ھ/۱۲۸۱ء تا ۷۵۶ھ/۱۳۵۵ء) ، شافعی مسلک کے ممتاز عالم ، نامور متکلم اور المواقف فی علم الکلام وغیرہ متعدد کتابوں کے مؤلف.	۶۲۰	۲
* اِیچ اوغلان	: (خادم اندرون)، عثمانی سلاطین کے محل کے کم عمر خدمتگار.	۶۲۴	۱
* ایچ ایل	: ایشیاے کوچک کا ایک سابق صوبہ ؛ آجکل ولایت ادنہ (آطنہ) میں ایک سنجاق.	۶۲۵	۱
* اَیدین	: رک بہ آیدین.	۶۲۵	۲
* اَیدین اوغلو	: رک بہ آیدین اوغلو.	۶۲۵	۲
* اِیذَج	: رک بہ مالِ امیر.	۶۲۵	۲
* اَیْر	: ۱۷ تا ۲۱ درجہ عرض البلد شمالی اور ۷ تا ۹ درجہ طول البلد شرقی کے درمیان واقع صحراے اعظم کا پہاڑی علاقہ.	۶۲۵	۲
* اِیَر	: (اِیار ، اَیّار) ، شامی جنتری کا آٹھواں مہینا .	۶۲۶	۲
⊗* ایران	: (قدیم نام پرسس Persis یا پرشیا Persia) پاکستان کا ہمسایہ، مشہور اسلامی ملک .	۶۲۷	۱
⊗ اِیرج میرزا	: جلال الممالک (۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء تا ۱۳۴۳ھ / ۱۹۲۴ء) ، فتح علی شاہ قاچار کا پرپوتا اور عہد مظفرالدین شاہ قاچار میں صدرالشعراء.	۷۰۱	۱
* اِیساغوجی	: (Isagoge) ارسطو کے مقولات کے دیباچے کا عربی ترجمہ.	۷۰۳	۲
* آیسپر	: (Asper) ، رک بہ اَقچہ.	۷۰۴	۱
* اِیسِیک کول	: (اِیصی گول)، ترکستان میں ایک بڑی پہاڑی جھیل.	۷۰۴	۱
* اِیشان	: ترکستان میں شیخ ، مرشد اور پیر کے معنوں میں مستعمل کلمہ.	۷۰۷	۲
⊗ الایطاء	: اصطلاحاً قافیے کا ایک عیب.	۷۰۸	۱
⊗* اِیقاع	: علم موسیقی کی ایک اصطلاح.	۷۰۹	۱
* ایلات	: حکومت ایران کی اصطلاح کے مطابق خانہ بدوش لوگ.	۷۱۷	۱
⊗ اِیلاف	: قرآن مجید کی ایک سو نویں سورۃ.	۷۱۸	۱
* اِیلتُتمَش	: رک بہ اِلتُتمِش.	۷۲۰	۲
* آیلچی	: ترکی اصطلاح ، بمعنی قاصد .	۷۲۰	۲
* اِیلخانیہ	: ساتویں/آٹھویں صدی ہجری میں ایران میں ایک مغل حکمران خاندان.	۷۲۲	۲
* اِیلدگِز	: (ایلدَکز) شمس الدین ، آذربیجان کا اتابک ، ایک سلجوقی غلام ، بعد ازاں اران		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کا حکمران (م ۵۶۸ھ/۱۱۷۲ء).	۷۲۳	۲
* اِیلدم، خلیل ادھم	: (۱۲۷۷ھ/۱۸۶۱ء تا ۱۳۵۷ھ/۱۹۳۸ء)، ایک نامور ترک ماہرِ آثار قدیمہ اور مؤرخ.	۷۲۴	۱
* اِیلغازی	: اُرتقی خاندان کے دو نیم آزاد فرمانروا: (۱) نجم الدین ایلغازی اول بن اُرتُق (م ۵۱۶ھ/۱۱۲۲ء)؛ (۲) قطب الدین ایلغازی ثانی بن نجم الدین اَلپی (از ۵۷۲ھ/ ۱۱۷۶ء تا ۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء).	۷۲۵	۱
* اِیلک خانیہ	: چوتھی سے ساتویں صدی ہجری/دسویں سے بارھویں صدی عیسوی تک وسط ایشیا کا ایک حکمران ترک خاندان.	۷۲۸	۲
* اِیلورا	: دولت آباد (بھارت) کے قریب تاریخی اہمیت کے غار.	۷۳۰	۱
* اَیلُول	: (اُلِل)، شامی جنتری میں بارھویں اور ترکی تقویم میں نویں مہینے (ستمبر) کا نام.	۷۳۰	۲
* اَیلہ	: آجکل اسرائیل کے غیر قانونی قبضے میں خلیج عقبہ پر واقع ایک معروف بندرگاہ.	۷۳۰	۲
⊗ اِیلیاء ابو ماضی	: (۱۳۰۷ھ/۱۸۸۹ء تا ۱۳۷۷ھ/۱۹۵۷ء) لبنان کا مشہور عربی شاعر اور صحافی.	۷۳۲	۲
* اِیلیاء	: رکَ بہ القدس.	۷۳۳	۲
⊗ * اِیمان	: ایک شرعی اصطلاح.	۷۳۳	۲
* ایمر	: (ایمور)، اوغز کا ایک قبیلہ.	۷۳۶	۲
* اَیمَرتیا	: رکَ بہ قَفقاز.	۷۳۸	۱
* اَیمق	: مغولی اور ترکی میں بمعنی قبیلہ یا قبائل کا گروہ اور آجکل صوبہ.	۷۳۸	۱
* اَیمَن بن خُرَیم	: بن فاتِک بن الاخرم الاسدی، اموی عہد کا ایک نامور عرب شاعر.	۷۳۸	۱
* اِینال	: الملک الاشرف، سیف الدین العلائی، سلطان مصر و شام (از ۸۵۷ھ/۱۴۵۳ء تا ۸۶۵ھ/۱۴۶۰ء).	۷۳۸	۲
* اَینہ بَختی	: اہل وینس کے عہد میں خلیج کورنتھہ (قورنتہ) پر ایک خوش منظر مقام، لپانتی (Lepante) کا ترکی نام.	۷۴۰	۲
* اِیوان	: (آیوان)، ایک فارسی کلمہ، بمعنی دیوان خانۂ شاہی.	۷۴۱	۲
* اَیوَز	: (عیواض)، سلطنت عثمانیہ کے آخری دور میں اونچے گھرانوں کے خدمت گار، نیز کور اوغلو کی عوامی داستانوں کا مرکزی کردار.	۷۴۱	۲
* اَیّار	: ماہ مئی کے مطابق ترکی مہینا.	۷۴۳	۱
* اَیّام التَّشْرِیق	: رکَ بہ تَشْرِیق.	۷۴۳	۱
* اَیّام العَجُوز	: بحیرۂ روم کے قریب واقع اسلامی ممالک میں آخر سرما کے دوران بے حد خراب موسم کے دن.	۷۴۳	۱
* اَیّام العَرب	: زمانۂ قبل از اسلام (نیز ابتدائے عہد اسلام) میں عرب قبائل کی باہمی جنگیں.	۷۴۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **اَیّام نَحْر**	: رک بہ تشریق.	۷۴۷	۲
* **اَیّل**	: (اِیِّل) پہاڑی بکرے کی قسم کا ایک جانور .	۷۴۷	۲
* **اَیُّوب** ؑ	: قرآن مجید میں مذکور ایک سابق نبی .	۷۴۸	۲
* **اَیُّوب خان**	: امیر افغانستان شیر علی خان کا چوتھا بیٹا اور امیر یعقوب خان کا بھائی (م ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۴ء) .	۷۵۰	۱
⊗ **اَیُّوب خان**	: (محمد ایوب خان)، رک بہ پاکستان .	۷۵۱	۱۰
* **اَیُّوب صَبری پاشا**	: سلطنت عثمانیہ کی بحری فوج کا ایک افسر اور ادیب .	۷۵۱	۱
* **اَیُّوب ، نجم الدین شازی**	: رک بہ اَیوبیہ (بنو ایوب).	۷۵۱	۲
* **ایوب ، نجم الدین الملک الصالح**	: رک بہ ایوبیہ .	۷۵۱	۲
* **اَیوبِیہ**	: (بنو ایوب) چھٹی - ساتویں صدی ہجری میں مصر ، شام ، فلسطین ، الجزیرہ اور یمن پر فرمانروا خاندان : بانی : سلطان صلاح الدین ایوبی .	۷۵۱	۲

ب

* **با**	: (= بُو) نسب کو ظاہر کرنے کے لیے مستقل کلمہ .	۷۷۷	۱
* **با**	: (الباء) رک بہ ہجاء .	۷۷۷	۲
* **باب**	: دروازہ اور اسلامی عہد میں بالخصوص مساجد اور قلعوں میں اس کی طرز تعمیر :	۷۷۷	۲
⊗ **باب**	: شیعہ مذہب کے ابتدائی دور میں امام وقت کے سب سے بڑے پیرو مختار .	۷۸۳	۱
⊗ **باب**	: علی محمد الشیرازی (۱۲۳۶ء/۱۸۲۰ء تا ۱۲۶۶ھ/۱۸۵۰ء)، باب ہونے کا مدعی اور ایران میں بابی تحریک کا سرغنہ .	۷۸۴	۱
* **بابُ الاَبواب**	: کوہ قفقاز کے مشرقی سرے پر واقع درے اور قلعے کا عربی نام .	۷۹۰	۲
* **باب الاَبواب**	: باب اللان یا درِ الان (موجودہ داریال یا دریال) ، وسطی قفقاز میں ایک درہ .	۷۹۳	۱
* **باب الحَدید**	: رک بہ در آہنیں .	۷۹۴	۱
* **باب سرْ عَسکَری**	: یا سر عسکر قپوسی، انیسویں صدی میں سلطنت عثمانیہ کا دفتر جنگ .	۷۹۴	۱
* **باب عالی**	: عثمانی ترکی کے عہد میں وزیر اعظم کے عہدے، اس کے دفتر اور سرکاری قیام گاہ ، نیز وسیع تر معانی میں حکومت عثمانیہ کے لیے مستعمل اصطلاح .	۷۹۴	۲
* **باب المَشیخَة**	: (نیز شیخ الاسلام قپوسی، باب فتوی)، انیسویں صدی عیسوی میں سلطنت عثمانیہ میں شیخ الاسلام یعنی مفتی اعظم استانبول کا دفتر یا محکمہ.	۷۹۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **باب المَنْدَب**	: بحر احمر اور خلیج عدن کے درمیان کی آبنائیں .	۷۹۶	۱
* **باب ہُمایُوں**	: استانبول میں سلطان کے محل ینی سرای یا طوپ قپوسرای کا صدر دروازہ.	۷۹۷	۱
* **بابا**	: ترکی و فارسی میں کلمۂ احترام .	۷۹۸	۱
* **بابا اِسحٰق**	: رک بہ بابائی.	۷۹۹	۱
* **بابا اِسکی**	: (بابائے عتیق) ، مشرقی تراکیہ (Thrace) میں ایک چھوٹا سا قصبہ .	۷۹۹	۱
* **بابا اِسْکِیسْی**	: رک بہ بابا اِسکی .	۷۹۹	۲
* **بابا اَفضل الدین محمد**	: بن حسین الکاشانی ، المعروف بہ بابا اَفْضَل ، ایک ایرانی مفکر اور شاعر (م مابین ۶۵۴ھ/۱۲۵۶ء و ۶۶۶ھ/۱۲۶۸ء).	۷۹۹	۲
* **بابا بیگ**	: ایک اوزبک سردار ، ۱۲۸۷ھ/۱۸۷۰ء تک حاکم شہر سبز (م نواح ۱۳۱۶ھ/۱۸۹۸ء).	۸۰۱	۱
* **بابا طاغی**	: (بابا طَغی) ، بابا ساری صالتق سے منسوب دوبروجہ (رومانیہ) کا ایک شہر.	۸۰۱	۲
* **بابا طاہر**	: ایران کا مشہور صوفی رباعی‌گو (م ۴۰۱ھ/۱۰۱۰ء).	۸۰۳	۱
* **بابا طَغی**	: رک بہ بابا طاغی .	۸۱۰	۱
* **بابا فِغانی**	: رک بہ فِغانی .	۸۱۰	۱
* **بابان**	: بارھویں ـ تیرھویں صدی ہجری میں عراق کردستان کا ایک حکمران خاندان ؛ بانی : احمد الفقیہ.	۸۱۰	۲
* **بابائی**	: مغول حملے سے کچھ عرصہ پہلے ترکمان علاقے کی ایک مذہبی و مجلسی تحریک .	۸۱۱	۲
* **بابُر**	: ظہیرالدین محمد (۸۸۸ھ/۱۴۸۳ء تا ۹۳۷ھ/۱۵۳۰ء) ، ہندوستان کا پہلا مغل فرمانروا (از ۹۳۲ھ/۱۵۲۶ء)، شاعر اور توزک نگار .	۸۱۳	۱
* **بابک**	: المأمون اور المعتصم کے ادوار خلافت میں آذربیجان کی ایک نیم سیاسی و نیم مذہبی تحریک کا سرغنہ (م ۲۲۳ھ/۸۳۸ء) .	۸۲۰	۱
* **بابِل**	: ایک قدیم سلطنت (Babylonia) اور شہر (Babylon) .	۸۲۷	۱
* **بابَلیون**	: (Babylon) ، نواح قاہرہ (مصر) میں قرون وسطی کا ایک قدیم شہر .	۸۲۹	۱
⊗ **بابُوَیہ القُمّی**	: ابو جعفر محمد الصدوق ، مشہور شیعی محدث ، فقیہ ، ماہر اسماء الرجال اور متعدد کتابوں کا مصنف (م ۳۸۱ھ/۹۹۱ء) .	۸۳۰	۱
* **بابِیّت**	: انیسویں صدی عیسوی میں ایران کی ایک اہم نیم سیاسی و نیم مذہبی تحریک .	۸۳۰	۲
* **باتمان**	: رک بہ بَتْمَن .	۸۳۹	۲
* **باتُو (خانوادہ)**	: باتو خان نبیرۂ چنگیز خان کے جانشین، اردوے مُطَلّا کا حکمران خاندان (از ۶۳۸ھ/۱۲۴۰ء تا ۹۰۸ھ/۱۵۰۲ء) .	۳۹	۰
* **باتُو خان**	: ایک منگول شہزادہ ، روس کا فاتح اور اردوے مُطَلّا کا بانی (از ۶۲۸ھ/۱۲۲۷ء تا ۶۵۳ھ/۱۲۵۵ء) .	۸۴۳	۰

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **باتھرسٹ** :	(Bathurst) ، مغربی افریقہ میں گمبیا (Gambia) کا صدر مقام اور بندرگاہ .	۸۴۸	۲
* **اَلباتیہ** :	رک بہ علم نجوم .	۸۴۹	۱
* **باج** :	فارسی لفظ باژ کا معرب ، بمعنی خراج ، تاوان ، ٹیکس ، محصول چنگی .	۸۴۹	۱
* **باجِ** :	طُوس کے قریب ایک چھوٹا سا گاؤں ، فردوسی کا مولد .	۸۵۳	۲
* **باجَدا** :	عربوں کی حکومت کے دور وسطی میں عراق کا ایک چھوٹا سا قلعہ بند شہر .	۸۵۳	۲
* **باجَرسا** :	(باجَرمَق) ، عہد بنو عباس میں زاب خُرد اور جبل حمرین کے مابین ایک ضلع اور قدیم شہر .	۸۵۳	۲
* **باجَروان** :	دو شہروں کا نام : (۱) آذربیجان میں موقان کا ایک شہر اور قلعہ ؛ (۲) الجزیرۃ میں دیار مضر کا ایک شہر .	۸۵۴	۱
* **باجِسْرا** :	بغداد کے قریب ایک قصبہ .	۸۵۴	۲
* **باجَلان** :	عراق میں آباد ایک قبیلہ .	۸۵۵	۱
* **باجُوری** :	(یا بیجوری) ، ابراہیم بن محمد (۱۱۹۸ھ/۱۷۸۳ء تا ۱۲۷۶ھ/۱۸۶۰ء) ، ایک شافعی فاضل اور مصنف .	۸۵۶	۱
* **باجَوڑ** :	پاکستان کے شمال مغربی کوہستانی علاقے کا ایک خطہ .	۸۵۶	۲
* **باجَہ** :	(قدیم صورت Vaga ، آجکل Beja) ، تونس میں متعدد مقامات : (۱) تونس سے ایک سو کیلو میٹر مغرب میں ایک اہم شہر ؛ (۲) باجۃ الزّیت ، ضلع رُصفہ میں ایک ساحلی شہر ؛ (۳) باجۃ القدیمہ : موجودہ شہر مُنوبہ کے قریب ایک قدیم بستی (اب ناپید).	۸۵۷	۱
* **باجَہ** :	(Beja) ، اندلس (آجکل پرتگال) کا ایک قدیم شہر اور ضلع .	۸۵۹	۲
* **البَاجی** :	ابو الولید سلیمان بن خلف ، ممتاز اندلسی عالم اور مصنف (م ۴۷۴ھ/۱۰۸۱ء) .	۸۶۰	۲
* **باحَسان** :	رک بہ حَسّان با .	۸۶۲	۱
* **باخَرْز** :	(گُواخرز) ، خراسان میں دریاے ہرات کے کنارے ایک زرخیز خطہ .	۸۶۲	۱
* **الباخَرزی** :	ابو الحسن (و ابو القاسم) علی بن حسن ، ایک عرب شاعر اور انتخاب کلام شعراء (دُمیَۃ القَصر) کا مؤلف (م ۴۶۷ھ/۱۰۷۵ء).	۸۶۲	۱
* **باخَمرا** :	قرون وسطی میں عراق کا ایک مقام (آجکل نا پید) .	۸۶۲	۱
* **بادَرایا** :	رک بہ بَدْرہ .	۸۶۳	۲
* **بادِس** :	مراکش میں بحیرۂ روم کے ساحل پر ایک بندرگاہ اور شہر (اب ناپید) .	۸۶۳	۲
* **البادِسی** :	تین نامور مراکشی : (۱) ابو یعقوب یوسف الزُّہیلی البادسی ، آٹھویں صدی ہجری کے ایک متبحر فاضل اور ولی اللہ ؛ (۲) عبدالحق البادِسی (حیات ۷۲۲ھ/۱۳۲۲ء)، مصنف المقصد الشریف ؛ (۳) علی بن محمد الشیخ الوَطّاسی، ابوالحسن (و ابو حسون) ، صوبہ ریف کا جاگیردار (حیات ۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء).	۸۶۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **بادشاهی مسجد، لاهور**	رک بہ مسجد .	۸۶۵	۲
* **بادغیس**	(باذغیس) ، افغانستان کا ایک شمال مغربی صوبہ .	۸۶۵	۲
* **بادُورپا**	خلافتِ عباسیہ کے دور میں بغداد کے جنوب مغرب میں ایک ضلع .	۸۶۶	۱
* **بادُوسبانیّہ**	(پادُوسبانیہ)، ایک طویل عرصے (از ۴۳۵ھ / ۶۶۵ء تا ۱۰۰۶ھ / ۱۵۹۹ء) تک بحیرۂ خزر کا ایک چھوٹا سا حکمران خاندان .	۸۶۶	۲
* **با دَولَت**	رک بہ امیر یعقوب بیگ کاشغری .	۸۶۸	۲
* **بادِ هوا**	سلطنت عثمانیہ میں بے قاعدہ اور ہنگامی آمدنی کے لیے ایک مالیاتی اصطلاح .	۸۲۸	۲
* **بادِیس بن حَبُوس**	رک بہ زیری (بنو).	۸۶۹	۱
* **بادِیس**	بن المنصور بن بُلُقّین (= بُلُکّین) المعروف بہ نصیرالدولہ ابو مَناد بادِیس، افریقہ کا زیری فرمانروا (از ۳۸۶ھ/۹۹۶ء تا ۴۰۶ھ/۱۰۱۶ء).	۸۶۹	۱
* **بادِینان**	رک بہ بہدِینان .	۸۷۰	۱
⊗ **بادِیه**	عرب میں متعدد بدوی آبادیاں .	۸۷۰	۱
* **بارابه**	(بارابا) ، جمہوریۂ اشتراکیہ نووسائبرسک میں واقع مغربی سائبیریا کا وسیع چٹیل میدان .	۸۷۲	۱
⊗ **باربیا د مینار**	Barbier De Meynard (۱۸۲۷ تا ۱۹۰۸ء)، فارسی، ترکی اور عربی زبانوں کا ماہر فرانسیسی مستشرق اور مروج الذهب، المسالک والممالک وغیرہ متعدد عربی کتابوں کا مرتب و مترجم .	۸۷۳	۱
* **بارِح**	دائیں سے بائیں جانب گزرنے والا بد شگون جانور یا پرندہ .	۸۷۳	۲
* **بارزان**	عراق میں دریاے زاب کلاں کے کنارے ایک کُرد گاؤں .	۸۷۵	۱
* **بارفُروش**	(سابقاً ، بار فروش دِہ) ، اُستان دوم (مازندران) کا سب بڑا تجارتی شہر .	۸۷۵	۲
* **بارَک زئی**	رک بہ افغانستان .	۸۷۶	۱
* **بارِما**	رک بہ حَمرِین (جبَل).	۸۷۶	۱
* **بارُود**	نَفْط یا نفت، ایک کیمیائی آتش گیر مادہ .	۸۷۶	۱
* **البارُودی**	محمود سامی (۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء تا ۱۳۲۲ھ/۱۹۰۴ء) ، معروف مصری سیاست دان اور صاحب دیوان شاعر .	۹۱۱	۱
* **البارُونی**	سلیمان پاشا (۱۲۸۷ھ/۱۸۷۰ء تا ۱۳۵۹ھ/۱۹۴۰ء)، طرابلس الغرب کا ایک اباضی عالم اور سیاست دان.	۹۱۵	۱
* **البارَة**	شمالی شام میں ایک مقام ، قرون وسطٰی میں اسقفی شہر .	۹۱۷	۱
* **بارَه دَری**	رک بہ فن، تعمیر .	۹۱۸	۱
* **بارہ سیّد**	(یا سادات بارہہ) ، ہندوستان میں سلطنت مغلیہ کے عہد زوال میں مشہور بادشاہ‌گر سیّد برادران (سید عبداللہ خان و حسین علی خان) کا خاندان .	۹۱۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗*	**بارہ وفات** : برعظیم پاک و ہند میں یوم وصال نبوی ؐ کے لیے مستعمل اصطلاح.	۹۲۱	۱
*	**بارہبریئس** : (Barhebraeus)، رک بہ ابن العبری.	۹۲۱	۲
⊗	**الباری** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی.	۹۲۱	۲
*	**باز** : رک بہ بیزرہ .	۹۲۱	۲
*	**بازار** : رک بہ سُوق	۹۲۱	۲
*	**باز بہادُر** : اکبر (رک باں) کے زمانے میں مالوے کا آخری خود مختار فرماں روا (م ۹۷۸ھ/۱۵۷۰ء).	۹۲۱	۲
*	**بازَرگان** : رک بہ تجارت .	۹۲۲	۲
*	**بازِ نقر** : (بزِنگر)، مصری سودان میں خدیوی و مہدوی زمانوں میں آتشین اسلحہ سے مسلح غلاموں کی فوج .	۹۲۲	۲
*	**بازُوکِیوُن** : (پازوکی) ، شاہ اسماعیل صفوی اور سلطان سلیم کے عہد میں ایران یا ترکیہ میں آکر آباد ہونے والا ایک قبیلہ .	۹۲۳	۱
*	**بازَہر** : ہر قسم کے زہر کا تریاق .	۹۲۳	۲
*	**بازِیرگان** : (بیزیرگان، بازرگان) ، عثمانی ترکی میں عیسائی اور یہودی تاجر .	۹۲۶	۲
⊗	**الباسط** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی .	۹۲۷	۱
*	**باسفورس** : رک بہ بوغاز اِچی .	۹۲۷	۱
*	**باش دفتر دار** : رک بہ دفتر دار .	۹۲۷	۱
*	**باش وکالت آرشیوی** : وزیر اعلیٰ کے دفتر کے مسودات، آج کل حکومتِ ترکیہ کے مرکزی سرکاری کاغذات (Archives).	۹۲۷	۱
*	**باش وکیل** : وزیر اعلیٰ کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۹۳۰	۲
*	**باشا** : رک بہ پاشا .	۹۳۱	۱
⊗	**باشقِرت** : (باشغُرد) ، کوہستان یورال کے وسطی اور جنوبی حصے میں آباد ایک ترکی النسل قوم .	۹۳۱	۱
*	**باشماقلِق** : رک بہ بشمقلیق.	۹۳۸	۲
*	**باشی بوزُق** : (یا باشی بوزوق)، روزگار کی تلاش میں استانبول آنے والوں اور غیرفوجیوں کے لیے ایک عثمانی اصطلاح .	۹۳۸	۲
*	**باصمہ چی** : (راہزن) ، روسیوں کی طرف سے ترکستان کی ۱۹۱۸ء میں سوویت دشمن مسلم انقلابی تحریک کا نام .	۹۳۸	۲
*	**باطِل و فاسِد** : رک بہ فاسد.	۹۳۹	۱
*	**باطمان** : رک بہ (۱) باتمان ؛ (۲) بتمن .	۹۳۹	۱
*	**الباطِن** : شمال مشرقی عرب میں ایک وسیع وادی .	۹۳۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**الباطن** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنٰی .	۹۳۹	۲
*	**الباطَنة** : مشرقی عرب میں ایک پست سطح کا ضلع .	۹۳۹	۲
*	**باطِنِیة** : قرآن مجید اور احادیث کے ظاہری الفاظ کے باطنی معنوں پر زور دینے والا اسماعیلی شیعہ فرقہ.	۹۴۱	۱
*	**الباطِیة** : رک بہ نجوم .	۹۴۳	۲
*	**باعَبّاد** : حضرمی مشائخ اور علما کا خاندان .	۹۴۳	۲
*	**الباعث** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی.	۹۴۴	۱
*	**باعَلَوی** : (آل باعَلَوی) ، حضرموت کے شہر تریم کے آس پاس آباد جنوبی عرب کے سادات و صوفیہ کا ایک با رسوخ اور صاحب علم کنبہ .	۹۴۴	۱
*	**الباعُونی** : حوران کے قریہ باعُون (یا باعونہ) کی نسبت سے علما کا ایک خاندان .	۹۴۷	۱
⊗ *	**باغ** : جمالیاتی ذوق کے مطابق درخت یا پھول یا آرائشی پودے یا سبزہ اگا کر آراستہ اور مزین کردہ قطعۂ زمین .	۹۴۹	۲
*	**باغچہ سرای** : (بغچہ سرای) ، خاندان گرای کے عہد میں تاتار ریاست قریم کا دارالسلطنت (از ۸۲۶ھ / ۱۴۲۳ء تا ۸۸۸ھ / ۱۴۸۳ء) ؛ آجکل سوویت یونین کا ایک اہم شہر .	۹۷۳	۲
*	**باَفضل** : رک بہ فَضْل، با .	۹۷۶	۲
*	**با فَقیه** : رک بہ فَقیْه ، با .	۹۷۶	۲
*	**الباقر** : شیعہ فرقے کے پانچویں امام کا لقب ؛ رک بہ محمد بن علی .	۹۷۶	۲
*	**باقَرگَنج** : سابق مشرقی پاکستان کا ایک سابق ضلع .	۹۷۶	۲
⊗	**الباقِلانی** : محمد بن الطَیِب بن جعفر (۳۳۸ھ/۹۵۰ء تا ۴۰۳ھ/۱۰۱۳ء) ، ایک متبحر عالم ، اشاعرہ کے افضل المتکلمین اور بہت سی کتب کے مصنف .	۹۷۷	۲
*	**باقَلمُون** : رک بہ ابو قَلمُون .	۹۸۰	۲
*	**باقی** : محمود عبدالباقی (۹۳۳ھ/۱۵۲۶ء تا ۱۰۰۸ھ/۱۶۰۰ء)، ایک معروف ترکی شاعر.	۹۸۰	۲
*	**باقی باللہ**[ر] : حضرت خواجہ ابو المؤید رضی الدین ، المعروف بہ عبدالباقی یا محمد باقی نقشبندی (۹۷۱ھ/۱۵۶۳ء تا ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء) ، ہندوستان کے مشہور صوفی بزرگ اور حضرت مجدد الف ثانی[ر] کے مرشد .	۹۸۲	۱
*	**باقی خانلی** : عباس قلی آغا (۱۲۰۹ھ/۱۷۹۴ء تا ۱۲۹۱ھ/۱۸۴۷ء) ، ایک آذربیجانی مؤرخ ، شاعر اور فلسفی .	۹۸۳	۱
*	**الباَقی** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی.	۹۸۴	۱
*	**با کَثیر** : رک بہ کَثیری .	۹۸۴	۱
*	**با کسایا** : دریاے دجلہ کے مشرق میں ایک شہر؛ عہد عباسیہ میں ایک چھوٹا انتظامی ضلع.	۹۸۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **باکو**	: جمہوریہ اشتراکیہ آذربیجان کا صدر مقام.	۹۸۵	۱
* **بالا**	: (۱) ۱۲۶۲ھ/۱۸۴۶ء سے سابق عثمانی سول سروس کے ایک درجے کے لیے مخصوص لفظ؛ (۲) ولایت انقرہ کی ایک قضا .	۹۸۷	۲
* **بالاحِصار**	: وسطی آناطولی میں ایک گاؤں .	۹۸۸	۱
* **بالاحِصار**	: پاکستان و افغانستان میں قدیم اثری ٹیلوں پر تعمیر شدہ قلعہ یا گڑھی، مثلاً پشاور اور کابل میں .	۹۸۸	۲
⊗ **بالا کوٹ**	: ضلع ہزارہ (پاکستان) میں درہ کاغان کے دہانے پر واقع ایک قصبہ اور سید احمد شہیدؒ اور شاہ اسماعیلؒ کی جائے شہادت.	۹۸۹	۲
* **بالا گھاٹ**	: وسطی اور جنوبی بھارت میں متعدد مرتفع علاقوں کا نام .	۹۹۶	۲
* **بالبک**	: رک بہ بَعْلَبَک .	۹۹۷	۱
* **بالِس**	: شمالی شام میں دریاے فرات کے کنارے پرانے زمانے کا ایک شہر .	۹۹۷	۱
* **بالِش**	: (ترکی : یَستق)، تیرھویں صدی عیسوی کا ایک مغولی سکہ .	۹۹۹	۱
* **بالِش**	: (بلش ، Velez) ، ریف اور آئبیریا کی مختلف آبادیوں کے ناموں کا جز .	۱۰۰۰	۱
* **بالطہ جی**	: انیسویں صدی کے آغاز تک سلاطین عثمانیہ کے محل کے محافظ دستوں کے افراد .	۱۰۰۱	۲
* **بالْطَہ لِیمانی**	: باسفورس کے یورپی ساحل پر واقع ایک شہر .	۱۰۰۳	۱
* **بالِغ**	: حد بلوغ کو پہنچنے والے افراد کے لیے ایک فقہی اصطلاح .	۱۰۰۳	۲
* **بالفُروش**	: رک بہ بار فروش .	۱۰۰۵	۲
* **بالِق بن صاقُون**	: رک بہ عوج بن عَناق .	۱۰۰۵	۲
* **بالِک**	: شہر یا قلعہ ، بہت سے شہروں کے ناموں کا جز .	۱۰۰۵	۲
* **بالی**	: جنوبی حبشہ میں مسلمانوں کی ایک تجارتی ریاست .	۱۰۰۶	۱
* **بالی**	: رک بہ (۱) جاوا ؛ (۲) انڈونیشیا .	۱۰۰۶	۲
* **بالیار (جزائر)**	: رک بہ میورقہ .	۱۰۰۶	۲
* **بالیکسری**	: (بالیکسر)، ترکی امارت قرہ سی میں واقع ایک شہر .	۱۰۰۶	۲
* **بالیمز**	: (بالیہ مز)، سلطنت عثمانیہ میں مستعمل ایک چوڑی نالی کی توپ .	۱۰۰۷	۱
* **بالیوس**	: (بالیوز) ، باب عالی میں وینس کے سفیر کا ترکی لقب .	۱۰۰۸	۱
* **بامَخْرَمَة**	: رک بہ مَخْرَمَہ ، با .	۱۰۰۸	۲
* **بامَدْجِ**	: رک بہ السُّوینی ، سعد بن علی .	۱۰۰۸	۲
* **بامیان**	: افغانستان میں ایک تاریخی اہمیت کا حامل شہر اور ضلعی صدر مقام .	۱۰۰۹	۱
* **بان**	: طبی فوائد کا حامل سوھانجنہ کا درخت .	۱۰۱۱	۲
* **بانَت سُعاد**	: مشہور صحابی حضرت کعبؓ بن زہیر کا مشہور نعتیہ قصیدہ .	۱۰۱۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**بانده** : اتر پردیش (بھارت) میں ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۱۰۱۳	۲
*	**بانکی پور** : (یا عظیم آباد) ، پٹنہ کے مغرب میں اپنے کتاب خانے کے باعث معروف ایک بستی.	۱۰۱۴	۲
*	**بانیاس** : (یا بلنیاس) ، لطاکیہ کے جنوب میں شام کا ایک چھوٹا سا ساحلی شہر .	۱۰۱۵	۱
*	**باؤلی** : برعظیم پاک و ہند میں سیڑھی والے کنووں کے لیے مستعمل اصطلاح .	۱۰۱۵	۲
*	**باؤنی** : مدھیا پردیش (بھارت) میں واقع ایک سابق مسلم ریاست .	۱۰۱۷	۲
*	**باوَرد** : رک بہ ابی وَرْد .	۱۰۱۸	۱
*	**باوَند** : طبرستان میں سات سو سال سے زیادہ (۴۵ھ/۶۶۵ء تا ۷۵۰ھ/۱۳۴۹ء) حکومت کرنے والا ایک ایرانی خاندان .	۱۰۱۸	۱
*	**باوِیان** : موصل میں سنگ تراشی کے نمونوں کے باعث مشہور ، کردوں کا ایک چھوٹا سا گاؤں .	۱۰۱۹	۱
*	**باهُرمُز** : رک بہ هُرمُز ، با .	۱۰۱۹	۲
*	**باهِلَة** : عرب قدیم کا ایک حضری و نیم حضری قبیلہ .	۱۰۱۹	۲
⊗	**الباهلی** : ابو نصر احمد بن حاتم الباهلی ، عرب ماہر لسانیات اور مصنف (م ۲۳۱ھ/ ۸۴۶ء).	۱۰۲۲	۲
*	**الباهِلی الحسین** : رک بہ الحسین الخلیع .	۱۰۲۲	۲
*	**الباهِلی** : عبدالرحمن بن ربیعہ الباهلی، المعروف بہ ذوالنور، خلافت فاروق میں ایک عرب سپہ سالار اور ترکستان کے بعض علاقوں کا فاتح .	۱۰۲۲	۲
*	**باهَنگ** : رک بہ ملایا .	۱۰۲۳	۲
*	**باهو** : رک بہ سلطان باهُو .	۱۰۲۳	۲
*	**بائبُرت** : رک بہ بائی بُورد .	۱۰۲۳	۲
*	**بائبَل** : رک بہ (۱) انجیل ؛ (۲) تورات ؛ (۳) زَبُور .	۱۰۲۳	۲
*	**بائی بُورد** : (بائبُرت)، آناطولی کے شمال مشرق میں ایک قصبہ اور ایک قضا کا مرکز .	۱۰۲۳	۲
*	**بائیدو** : (بائِدو)، رک بہ بَیْدُو.	۱۰۲۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۴

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بای** :	(Bey)، تونس میں ۲۶ جولائی ۱۹۵۷ء (قیام جمہوریہ) تک وہاں کے حکمرانوں کا لقب.	۱	۱
* **بایَزید** :	(طوغو بایزید)، کوہ ارارات کے جنوب میں سرحد ایران کے قریب ترکیہ کا ایک قصبہ.	۱	۲
* **بایَزید اوّل** :	یلدرم (۷۵۵ھ/۱۳۵۴ء تا ۸۰۵ھ/۱۴۰۳ء)، عثمانی سلطان مراد اول کا بیٹا اور جانشین (از ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء).	۱	۳
* **بایَزید ثانی** :	(مابین ۸۵۱ھ/۱۴۴۷ء و ۸۵۷ھ/۱۴۵۳ء تا ۹۱۸ھ/۱۵۱۲ء)، سلطان محمد ثانی کا بیٹا اور مشہور عثمانی سلطان (از ۸۸۶ھ/۱۴۸۱ء).	۱	۷
* **بایزید انصاری** :	(یا بازید)، پیر روشان (یا روشن) بن عبداللہ قاضی بن شیخ محمد (۹۳۱ھ/ ۱۵۲۵ء تا ۹۸۰ھ/۱۵۷۲ء)، افغانوں کی ایک مذہبی اور قومی تحریک کے بانی اور خیرالبیان وغیرہ رسائل کے مصنف.	۱	۱۳
* **بایَزید البِسطامی** :	رک بہ ابو یزید البسطامی.	۱	۲۱
* **بایسُنغُر** :	ایران کے خانوادۂ آق قویلونو کا ایک سلطان (از ۸۹۶ھ/۱۴۹۰ء تا ۸۹۷ھ/ ۱۴۹۲ء).	۱	۲۱
* **بایسُنغُر** :	غیاث الدین (۷۹۷ھ/۱۳۹۳ء تا ۸۳۷ھ/۱۴۳۳ء)، شاہ رُخ کا بیٹا اور امیر تیمور کا پوتا.	۲	۲۱
* **بایسُنغُر** :	(۸۸۲ھ/۱۴۷۷ء تا ۹۰۵ھ/۱۴۹۹ء)، سمرقند کے تیموری سلطان محمود کا دوسرا بیٹا اور کچھ عرصے کے لیے اپنے والد کا جانشین (از ۹۰۰ھ/۱۴۹۴ء تا ۹۰۲ھ/۱۴۹۶ء).	۱	۲۲
⊛ **بایقرا** :	(نواح ۷۹۵ھ/۱۳۹۲ء تا ۸۱۹ھ/۱۴۱۶ء)، امیر تیمور کا پوتا اور بلخ کا حکمران.	۱	۲۲
* **بایقرا** :	(ثانی)، رک بہ حسین مرزا بن منصور بن بایقرا.	۱	۲۳
⊛ **بایقرا** :	(ثالث)، بن عمر شیخ (حیات ۸۱۷ - ۸۱۸ھ / ۱۴۱۴ - ۱۴۱۵ء)، ہمدان کا تیموری حکمران.	۱	۲۳
* **بَبَغّاء** :	(نیز بَبْغا)؛ بمعنی طوطا.	۱	۲۳
* **البَبَغّاء** :	ابو الفرج عبدالواحد بن نصر (۳۱۳ھ/ ۹۲۵ء تا ۳۹۷ھ/ ۱۰۰۶-۱۰۰۷ء)، ایک مشہور عرب شاعر اور انشا پرداز.	۲	۲۳

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بُسْبُشْتَر**	: رک بہ بَرْبُشْتر.	۲۴	۲
* **بت**	: رک بہ بُد.	۲۴	۲
* **البَتّانی**	: (Albatenius ،Albetegni)، ابوعبداللہ محمد بن جابر بن سنان البتّانی الحرّانی الصّابی (نواح ۲۴۴ھ / ۸۵۸ء تا ۳۱۷ھ / ۹۲۹ء)، ایک نامور عرب ہیئت دان اور الزّیج وغیرہ متعدد کتابوں کا مصنف.	۲۴	۲
* **بَتَجن**	: خط استوا کے قریب ایک چھوٹا سا انڈونیشی جزیرہ.	۲۶	۱
* **بتّدین**	: (بیت الدّین)، بیروت سے پینتالیس کیلومیٹر دور لبنان کا ایک قصبہ.	۲۶	۱
* **البُتْر**	: دو بڑے بربری قبائل میں سے ایک قبیلہ.	۲۶	۲
* **بَتْرُون**	: (یا بَشْرُون)، بیروت سے چھپن کیلومیٹر شمال میں لبنان کا ایک چھوٹا سا ساحلی شہر.	۲۸	۱
* **بِتِک، بِتِکچی**	: ایک ترکی لفظ، بمعنی لکھا ہوا اور لکھنے والا.	۲۸	۲
* **بِتلِیس**	: رک بہ بِدلِیس.	۳۰	۱
* **بَتمَن**	: رک بہ وزن.	۳۰	۱
* **بَتُمی**	: (باطوم)، اشتراکی شورائیہ اجرستان کا صدر مقام اور بحر اسود کی بندرگاہ.	۳۰	۱
* **بَتُول**	: رک بہ (۱) (حضرت) مریم؛ (۲) (حضرت) فاطمۃ الزہرا.	۳۲	۱
* **بِتولجه**	: رک بہ مناستر.	۳۲	۱
* **بَشْرُون**	: رک بہ بَتْرُون.	۳۲	۱
* **البَشْنِیة**	: جبل الدروز کے مغرب میں شام کا ایک معروف ضلع (صدر مقام : اذرعات).	۳۲	۱
* **بُثَینَة**	: جمیل (رک بآں) کی محبوبہ.	۳۳	۱
* **بُجاق**	: جنوبی بس سربیا (Bessarbia)، آج کل سلطنت روس کا حصہ.	۳۳	۱
* **بَجانَه**	: (Pechina)، ایک قدیم ہسپانوی شہر، آج کل ایک چھوٹا سا قصبہ.	۳۴	۱
* **بَجاوَه**	: رک بہ بجه.	۳۵	۱
* **بجایه**	: (Bougie)، الجزائر کا ایک ساحلی شہر.	۳۵	۲
* **بِجه**	: (بُجَه) دریائے نیل اور بحر احمر کے درمیان آباد خانہ بدوش قبائل.	۳۹	۱
* **بِجَه**	: رک بہ باجه.	۴۲	۲
* **بَجَٹ**	: رک بہ میزانیہ.	۴۲	۲
* **بَجکَم**	: (بِجکَم) اصلاً ایک ترک غلام، بعد ازاں عہد بنی عباس کا ایک امیرالامراء اور مشہور سپہ سالار (م ۳۲۹ھ/۹۴۱ء).	۴۲	۲
* **البَجَلی**	: الحسن بن علی بن وَرسَند، افریقہ میں مراکشی بربروں کے ایک فرقے کا پیشوا.	۴۶	۱
* **بَجمزی**	: (یا بَکمزا)، خلفائے عباسیہ کے عہد میں بغداد سے شمال مشرق میں ایک گاؤں، جہاں ایک اہم جنگ لڑی گئی.	۴۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بِجنَور**	: اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور مشہور شہر.	۳۶	۲
* **بُجْنُورد**	: (بوجنورد)، کوہ الاطاغ کے دامن میں خراسان کا ایک شہر اور اسی نام کا ایک ضلع.	۳۷	۱
* **بَجِیلہ**	: ایک عرب قبیلہ.	۳۷	۲
* **بُجَق**	: رک بہ بُجاق.	۳۸	۲
* **البُحْتُری**	: ابو عبادہ الولید بن عبیداللہ (۲۰۶ھ/۸۲۱ء تا ۲۸۴ھ/۸۹۷-۸۹۸ء)، ایک صاحب دیوان عرب شاعر، ادیب اور منتخب اشعار کے ایک مجموعے الحماسہ کا مرتب.	۳۸	۲
* **بَحْث**	: ایک علمی و فنی اصطلاح.	۵۲	۲
* **بَحْدَل بن اُنَیف بن وَلْجَة**	: بن قُنافہ، بنو کلب کے عیسائی قبیلے بنو حارثہ بن جناب کا ایک فرد اور یزید اول کا نانا.	۵۳	۱
* **بَحْر**	: رک بہ عروض.	۵۳	۲
* **بَحْر**	: سمندر، نیز مستقل طور پر بہنے والا ہر بڑا دریا.	۵۳	۲
* **بَحر اَبیض**	: رک بہ بحر الروم.	۵۳	۲
* **بَحر اَدریاس**	: بحر ایڈریاٹک کا عربی نام.	۵۳	۲
* **بَحر اَسوَد**	: رک بہ (۱) بحر بُنْتس؛ (۲) قرہ دنز.	۵۳	۲
* **بَحر البَنات**	: (بحر الکثر) خلیج فارس کے مغربی ساحل سے پرے ایک مجمع الجزائر.	۵۴	۱
* **بَحر بُنْتس**	: (بُنْطس) یا بحیرۂ اسود، ایک معروف سمندر.	۵۴	۱
* **بَحر الخَزَر**	: بحیرۂ کیسپین (Caspian) کا معروف عربی نام.	۵۵	۱
* **بَحر خوارزم**	: (بحر یُورال یا بحیرۂ آرال)، رک بہ آرال.	۵۶	۲
* **بَحر رُوم**	: یا البحر الرومی، بحر متوسط (Mediterranean)، ایک مشہور سمندر.	۵۶	۲
* **بَحر الزِّنج**	: خلیج عدن سے لیکر سفالہ اور مدغاسکر تک بحرالہند کا مغربی حصہ.	۶۱	۲
* **بَحر ظُلمات**	: رک بہ بحر محیط.	۶۲	۲
⊗ **بَحر العُلوم**	: ایک اعزازی لقب؛ عبدالعلی محمد بن نظام الدین الانصاری لکھنوی (۱۱۴۴ھ/۱۷۳۱-۱۷۳۲ء تا ۱۲۲۵ھ/۱۸۱۰ء) انیسویں صدی عیسوی کے بہت بڑے ہندوستانی عالم، شارح کتب اور متعدد تصانیف کے مصنف.	۶۲	۲
* **بَحر غزال**	: (۱) بحر الجبل، بالائی نیل ابیض کا ایک معاون؛ (۲) بحر غزال میں گرنے والی ندیوں کی گزرگاہوں کا علاقہ؛ (۳) جمہوریۂ سودان کا ایک صوبہ.	۶۵	۱
* **بَحر فارس**	: خلیج فارس.	۶۸	۱
* **بَحر قُلزم**	: قدیم ایام میں بحیرۂ احمر کا معروف عربی نام.	۷۲	۱
* **بَحر لُوط**	: بحیرۂ مردار (Dead Sea) کا جدید عربی نام.	۷۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بحر مایوطس**	: قدیم جھیل میوطس (Maeotis) اور موجودہ بحیرۂ ازوف (Azov).	۷۷	۲
* **البَحر المُحیط**	: بحر اوقیانوس.	۷۸	۲
* **بَحر المَغرب**	: رک بہ بحر الروم.	۸۰	۲
* **بحر الھند**	: (Indian Ocean)، دنیا کا ایک مشہور سمندر .	۸۰	۲
⊗ **بُحران**	: مدینۂ منورہ سے کچھ فاصلے پر حجاز کا ایک مقام.	۸۳	۱
* **بَحْرَق**	: جمال الدین محمد بن عمر بن مبارک بن عبداللہ بن علی الحمیری الحضرمی الشافعی (۸۶۹ھ/۱۴۶۵ء تا ۹۳۰ھ/۱۵۲۴ء)، جنوبی عرب کے ایک عالم صوفی اور متعدد کتابوں کے مصنف.	۸۳	۲
* **بحرین**	: رک بہ البحرین.	۸۴	۱
⊗ * **البَحْرَین**	: کائنات اور اس کی ترکیب سے متعلق ایک قرآنی تصور .	۸۴	۱
⊗ * **البَحْرَین**	: (بحرین)، خلیج فارس میں ایک ریاست.	۸۵	۲
* **البَحریہ**	: مصر میں مملوکوں کا ایک فوجی دستہ.	۹۳	۱
* **بَحریّة**	: صحراے لیبیا میں نخلستانوں کا ایک مجموعہ.	۹۳	۲
* **بَحریہ**	: بحری بیڑہ یا بحری فوج.	۹۵	۱
⊗ * **بَحْشَل**	: ابوالحسن سلم بن اسہل بن اسلم بن زیاد بن حبیب الزّاز الواسطی ، محدث ، حافظ ، مؤرخ اور واسط کی ایک تاریخ کا مؤلف (م مابین ۲۸۸ھ/۹۰۱ء و ۲۹۲ھ/۹۰۵ء).	۱۰۳	۲
* **البَحُوث**	: قرآن مجید کی نویں سورۃ التوبہ کا ایک نام (رک بہ البَراءۃ).	۱۰۴	۲
⊗ **بَحیرا**	: (بحیری)، آنحضرت ؐ کی بعثت سے پہلے آپ ؐ کی نبوت کی پیشگوئی کرنے والا عیسائی راہب اور تورات و انجیل کا بڑا عالم.	۱۰۴	۲
* **بَحیرہ**	: ایک لسانی و قرآنی اصطلاح.	۱۰۶	۲
* **بُحَیرۃ**	: بحر کی تصغیر، ایک جغرافیائی اصطلاح.	۱۰۷	۲
* **بُحَیرہ**	: مصری ڈیلٹا کا مغربی صوبہ یا مدیریہ.	۱۰۸	۲
* **البُحَیرۃ المیّتَة**	: (یا المُنْتَنہ)، رک بہ بحر لُوط.	۱۱۰	۱
* **بُخارا**	: عالم اسلام اور وسط ایشیا میں اسلامی تہذیب و تمدن کا ایک عظیم مرکز، آج کل اشتراکی جمہوریہ ازبکستان کا صدر مقام.	۱۱۰	۱
* **بُخارسٹ**	: (Bucharest ؛ ترکی : بُکرش)، افلاق (Wallachia) کا ایک شہر، آج کل رومانیہ کا دارالحکومت.	۱۱۷	۲
* **بُخارلک**	: (سائبیریا کے بخاری)، مغربی سائبیریا کا ایک چھوٹا سا مسلمان قاجر قبیلہ.	۱۱۹	۲
⊗ **البخاری**	: امام ابو عبداللہ محمد بن اسمٰعیل ابن المغیرہ بن بَردزبَہ البخاری (۱۹۴ھ/ ۸۰۹ء تا ۲۵۶ھ/۸۷۰ء) ، فارسی الاصل نامور محدث ، ناقد حدیث ،		

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	امام اور صاحب الجامع الصحیح (صحیح بخاری).	۱۲۰	۱
* **البُخاری** :	ابوالمعالی علاؤالدین محمد بن عبدالباقی المکی ، خطیب مدینہ منورہ اور مصنف الطراز المنقوش فی محاسن الجبوش (حیات ۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء).	۱۲۳	۲
⊗ * **بَخت خان** :	محمد بخش، برعظیم پاک و ہند کی جنگ آزادی (۱۸۵۷ء) میں آزاد فوجوں کا سپہ سالار اعظم (م ۱۸۵۹ء).	۱۲۳	۲
⊗ * **بَختاوَر خان** :	اورنگ زیب (رک بآن) کا معتمد علیہ خواجہ سرا اور خدمت گار خاص (م ۱۰۹۶ھ/۱۶۸۵ء).	۱۲۶	۲
* **بَختگان** :	ایران کے صوبۂ فارس میں کھاری پانی کی سب سے بڑی جھیل.	۱۲۸	۱
* **بُخت نَصر** :	(بختر شہ ، بنو کد نضر) ، ۵۸۶ ق م میں یروشلم پر حملہ آور ہونے والا بابلی سپہ سالار (م ۵۶۱ ق م).	۱۲۸	۲
* **بَختی** :	سلطان احمد اول کا تخلص.	۱۳۰	۱
* **بَختیار** :	عراق، اھواز اور کرمان کے بویہی فرمانروا معز الدولہ کا بیٹا اور عزالدولہ کے نام سے اس کا جانشین (از ۳۵۶ھ/۹۶۷ء تا ۳۶۶ھ/۹۷۶-۹۷۷ء).	۱۳۰	۱
* **بَختیار خَلجی** :	رک بہ محمد بختیار خلجی.	۱۳۱	۱
* **بَختیار کاکی** :	رک بہ قطب الدین.	۱۳۱	۱
* **بَختیار نامہ** :	یا ''دس وزیروں کی تاریخ''، سند باد کی ہندی داستان کا اسلامی چربہ.	۱۳۱	۱
* **بَختیاری** :	دسویں صدی عیسوی میں شام سے ترک وطن کرکے ایران آ بسنے والا مختلف النسل شیعیوں کا ایک گروہ.	۱۳۲	۱
* **بختیشوع** :	اطبا کا مشہور و معروف عیسائی خاندان.	۱۳۳	۲
* **البَحراء** :	(Palmyrena)، عہد بنو امیہ کا قدیم مقام اور خلیفہ ولید ثانی کی جائے وفات.	۱۳۵	۱
* **بَخشی** :	عہد مغول سے ایرانی و ترکی ادبیات میں مستعمل اصطلاح ، بمعنی بھکشو ، منشی وغیرہ.	۱۳۵	۲
* **بَخشیش** :	اکثر اسلامی زبانوں میں مستعمل لفظ، بمعنی انعام، عطیہ وغیرہ .	۱۳۶	۱
⊗ **بُخل** :	کنجوسی کے معنوں میں معروف اصطلاح.	۱۳۶	۲
* **بَدَاءٌ** :	لسانیات، نیز شیعی علم کلام و عقائد کی ایک معروف اصطلاح .	۱۳۸	۱
* **بُداؤں** :	(بُداؤں یا بَدایوں)، اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۱۴۱	۲
* **بداؤنی** :	(بدایونی)، عبدالقادر ، عہد اکبری کا مشہور عالم ، مؤرخ اور منتخب التواریخ وغیرہ کا مصنف (م ۱۰۲۴ھ/۱۶۱۵ء).	۱۴۳	۱
* **بَدَجوز** :	(Badajoz)، رک بہ بطلیوس.	۱۴۴	۲
* **بُدُخ** :	رک بہ شاہ طاغ.	۱۴۵	۱
* **بَدَخشان** :	(بَدَخشان) ، آمو دریا کے بالائی حصوں میں قیمتی معدنیات کے لیے معروف		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کوھستانی علاقہ.	۱۴۵	۱
* **بُدّ** :	(بُت کا معرب)، مندر، پگوڈا اور گوتم بدھ (یا کسی بھی بت) کے لیے مستعمل لفظ.	۱۵۱	۲
⊛ **بَدْر** :	مکے اور مدینے کے درمیان حجاز کا مشہور چشمہ اور مقام، عہد نبوی[ص] کی پہلی اھم جنگ غزوۂ بدر کا محل وقوع.	۱۵۳	۱
* **بَدْر (پیر)** :	شیخ بدر الدین بدر عالم، سلسلۂ جنیدیہ کے ایک ولی (م ۸۴۴ھ/۱۴۴۰ء).	۱۵۷	۱
* **بَدْر بن حَسَنَوَیْہ** :	رک بہ حَسَنَوَیہ، بنو .	۱۵۷	۲
* **بَدْرُ الجَمالی** :	فاطمیوں کے عہد کا مشہور سپہ سالار اور وزیر (م ۴۸۷ھ/۱۰۹۴ء).	۱۵۷	۲
⊛ **بَدْر چاچ** :	سلطان محمد بن تغلق کے عہد کا ایک قصیدہ گو شاعر (م ق از ۷۵۲ھ/۱۳۵۱ء).	۱۵۹	۲
* **بَدْر خانی** :	دو حریت پسند کُرد لیڈر : (۱) ثریا (۱۸۸۳ء تا ۱۹۳۸) ؛ (۲) جلادت (۱۸۹۳ء تا ۱۹۵۱ء).	۱۶۱	۱
* **بَدْر الخَرَشَنی** :	کبدوقیہ (Cappadocia) کے مقام خرشنہ کا ایک امیر ، خلیفہ القاھر باللہ ابو منصور کا حاجب اور الراضی کا معتمد (م ۳۳۰ھ/۹۴۱-۹۴۲ء).	۱۶۲	۲
* **بَدْرالدَّولہ** :	رک بہ اُرتُقیہ.	۱۶۳	۱
* **بَدْرالدّین** :	رک بہ لُؤلُؤ.	۱۶۳	۱
* **بَدرالدین بن قاضی سَماوْنَہ** :	(۷۶۰ھ/۱۳۵۸ء تا ۸۱۹ھ/۱۴۱۶ء) ، عہد عثمانیہ کا ایک مشہور فقیہ ، صوفی اور کثیرالتصنیف مصنف.	۱۶۳	۱
* **بَدرہ** :	(بادَرایا)، وسط عراق میں ایران کی سرحد کے قریب ایک چھوٹا سا تاریخی قصبہ.	۱۶۵	۲
* **بِدری ظُروف** :	دھات کی مرصع کاری.	۱۶۶	۱
* **بِدعَۃ** :	ایک فقہی اصطلاح.	۱۶۶	۲
* **بَدَل** :	عثمانی عہد حکومت میں ایک مالیاتی اصطلاح.	۱۶۷	۲
* **بَدَل** :	رک بہ ابدال ؛ نیز ایک نحوی اصطلاح.	۱۶۹	۲
* **بَدل عسکری** :	رک بہ بَدَل.	۱۶۹	۲
* **بَدل نَقدی** :	رک بہ بَدَل.	۱۶۹	۲
* **بُدَلاء** :	رک بہ ابدال.	۱۶۹	۲
* **بِدلِیس** :	(بِتلِیس)، مشرقی آناطولی کی ایک ولایت اور اس کا مرکزی شہر.	۱۶۹	۲
* **بِدلِیسی** :	اِدریسی ، دربار آق قویونلو کا کُردی النسل نشانجی ، مشہور خطاط ، شاعر ، عثمانی ترکوں کا مؤرخ اور ھشت بہشت وغیرہ کا مصنف (م ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء).	۱۷۳	۱
* **بِدلِیسی** :	شرف الدین خان ، ایک کردی الاصل فارسی مؤرخ اور مصنف شرف نامہ (حیات ۱۰۰۸ھ/۱۵۹۶-۱۵۹۷ء).	۱۷۵	۲
* **بَدَن** :	رک بہ جسم.	۱۷۷	۲
* **بُدِن** :	رک بہ بودین.	۱۷۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بُدَن بابا** :	میسور (بھارت) کے ایک ولی.	۱۷۷	۲
* **بَدْو** :	رک بہ بدوی.	۱۷۸	۱
* **بُدُوح** :	ایک مصنوعی طلسماتی لفظ، نیز الوفق، المثلث الغزالی وغیرہ.	۱۷۸	۱
* **بَدَولَت** :	کاشغر (رک بآں) کے امیر یعقوب بیگ کا لقب.	۱۸۰	۱
* **بَدَوی** :	مختلف ممالک، بالخصوص عرب و افریقہ کے صحرا نشین خانہ بدوش قبیلوں کے لیے ایک لسانیاتی اصطلاح.	۱۸۰	۱
* **البَدَوِی** :	رک بہ احمد البدوی.	۲۳۲	۱
* **البَدَوِیّہ** :	رک بہ بَدَوی.	۲۳۲	۱
* **بَدِیع** :	یکے از اسماء الحسنی (رک بآں)؛ نیز ایک مستقل علم (علم البدیع).	۲۳۲	۱
* **البَدِیع الأَسْطُرلابی** :	ابوالقاسم، ھبۃ اللہ بن الحسین بن احمد، ایک نامور عرب فاضل، طبیب، فلسفی، ھیئت دان اور شاعر (م ۵۳۴ھ/۱۱۳۹-۱۱۴۰ء).	۲۳۴	۲
* **بَدِیع الدّین** :	الملقب بہ قطب المدار یا شاہ مدار، ھندوستان کے مشہور ولی (م ۸۴۴ھ/ ۱۴۴۰ء).	۲۳۵	۲
* **بَدِیع الزّمان** :	رک بہ الھَمَدانی (بدیع الزمان).	۲۳۷	۱
* **بَدِیل** :	رک بہ اَبدال.	۲۳۷	۱
⊛ **بُدَیل بن وَرْقاء الخُزاعی** :	صحابی رسول اللہ ؐ (م ۱۰-۱۱ھ/ ۶۳۲-۶۳۳ء).	۲۳۷	۱
⊛ **بَدِین** :	رک بہ پاکستان.	۲۳۸	۲
* **بُدِین** :	شہر بودا، ترکی ھنگری کا صدر مقام (نیز رک بہ بوڈاپسٹ).	۲۳۸	۲
⊛ **بَڈ شاہ** :	سلطان زین العابدین، کشمیر کے شاہ میری سلاطین کا آٹھواں بادشاہ (از ۸۲۴ھ/ ۱۴۲۱ء تا ۸۷۷ھ/۱۴۷۲ء).	۲۴۷	۲
* **بُڈّھن** :	شیخ جونپوری، سلطان سکندر لودھی کے عہد (۸۹۴ھ / ۱۴۸۸ء تا ۹۲۳ھ / ۱۵۱۷ء) کے ایک شطاری بزرگ.	۲۵۲	۱
* **البُذَنْدُون** :	(بزنتی Pozanti)، سلسلۂ کوہ طورس کے درے میں واقع ترکی کا ایک مشہور مقام؛ خلیفہ المأمون کی جائے وفات؛ موجودہ کاک بوغازی.	۲۵۲	۲
* **البَراء ؓ بن عازب** :	بن حارث الاوسی الانصاری، ابو عمارۃ، آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے صحابی اور راوی احادیث (م ۷۲ھ/۶۹۱-۶۹۲ء).	۲۵۳	۱
* **البراء ؓ بن مالک** :	بن النّضر بن ضَمضَم الانصاری النجاری، حضرت انس ؓ بن مالک کے بھائی، مشہور صحابی، مرد میدان اور مُستجاب الدعوات (شہادت ۲۰ھ/۶۴۲ء).	۲۵۴	۲
* **البراء ؓ بن معرور** :	بن صخر، ابو بشر الانصاری الخزرجی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے صحابی اور بنو سَلِمہ کے نقیب (م ق ھ ۱/۶۲۲ء).	۲۵۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛* **بَرَاءَة**	(۱) کسی الزام یا ناگوار شے سے نجات پانے، نیز کسی ذمہ داری سے سبکدوش ہونے کے معنوں میں ایک فقہی اصطلاح.	۲۵۶	۱
* **بَرَاءَة**	(۲) قرآن مجید کی نویں سورۃ.	۲۵۸	۲
* **بَرابرہ**	دریاے نیل کے کناروں پر پہلی اور تیسری آبشار کے درمیان آباد، نُوبی زبان بولنے والے مسلمان.	۲۶۱	۱
* **بَرات**	ایک ترکی اصطلاح، بمعنی فرمان سلطانی.	۲۶۲	۱
* **بَرات لی**	اٹھارھویں اور انیسویں صدی میں سلطنت عثمانیہ کی تجارتی و مالی مراعات یافتہ غیرمسلم آبادی.	۲۶۵	۲
* **بَراثا**	بغداد قدیم میں ایک تاریخی اہمیت کا محلہ.	۲۶۵	۲
* **بَرادُوست**	(بَرادُست)، کردوں کے دو ضلعے.	۲۶۶	۱
* **برار**	سابقاً سلطنت مغلیہ اور نظام دکن کی ریاست کا، پھر برطانوی ہند کا ایک صوبہ؛ آج کل مدھیا پردیش (بھارت) کا ایک حصہ.	۲۶۸	۱
* **البُراق**	معراج میں آنحضرتؐ کی سواری.	۲۶۹	۱
* **بُراق حاجب**	کرمان کے قُتلُغ خوانین کا پہلا خان (م ۶۳۰ھ/۱۲۳۲ء).	۲۷۱	۱
* **بُراق خان**	(بَرَق خان)، چغتائی ریاست کا ایک فرمانروا (م نواح ۶۷۰ھ/۱۲۷۱ء).	۲۷۲	۱
⊛ **براکلمان**	Carl Brockelmann (۱۸۶۸ء تا ۱۹۵۶ء)، ایک مشہور جرمن مستشرق اور *Geschichte Der Arabischen Litteratur* (تاریخ الادب العربی) کا مصنف.	۲۷۳	۲
* **البَرامکہ**	(یا آل بَرمَک)، خلافت عباسیہ کے ابتدائی دور کے وزرا کا ایرانی‌الاصل خاندان.	۲۷۴	۲
* **البَرانِس**	بربروں کے دو بڑے گروھوں میں سے ایک گروہ.	۲۸۲	۲
⊛ **براؤن**	Edward G. Browne (۱۸۶۲ تا ۱۹۲۶ء)، ایک مشہور انگریز مستشرق اور مصنف *A Literary History of Persia*، وغیرہ.	۲۸۳	۱
* **بَراہِمَہ**	برہمن کی جمع.	۲۸۵	۱
⊛* **براھوئی**	(بَروھی)، پاکستان کے ضلع قلات کے باشندے اور ان کی زبان.	۲۸۶	۲
* **بَربا**	قبطی مصری اصطلاح، بمعنی عبادت‌گاہ یا قدیم یادگار عمارت.	۳۱۰	۲
* **بَربَر**	قبائلی علاقہ، یعنی دریاے نیل کے دونوں کناروں پر پانچویں آبشار سے دریاے عطبرہ تک پھیلا ہوا علاقہ میرفاب، نیز ترکی و مصری عہد حکومت کا ایک صوبہ اور شہر.	۳۱۱	۲
* **بَربَر**	مصری سرحد (سیوہ) سے بحراوقیانوس کے ساحل اور دریاے نائیجر کے بڑے موڑ تک آباد ایک قوم اور ان کی زبان.	۳۱۳	۲
* **بَربَروسہ**	رک بہ خیرالدین.	۳۳۹	۱
* **بربری**	(بربرا)، برطانوی سمالی لینڈ کے زیرحفاظت علاقے کا سابق صدر مقام اور بندرگاہ.	۳۳۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بربری** :	پاکستان، افغانستان، ایران اور ترکمنستان میں آباد مشرق ہزارہ قبیلہ.	۳۴۰	۲
* **بربشتر**:	(بَبَشْتُر)، سَرَقُسطہ (مدینة البیضاء) کے شمال مشرق میں ایک قدیم شہر.	۳۴۰	۲
* **بربط** :	رک بہ عود.	۳۴۲	۲
* **بربہ** :	رک بہ بارابہ.	۳۴۲	۲
* **البربہاری** :	ابو محمد الحسن بن علی بن خلف البربہاری، ایک نامور حنبلی عالم حدیث، فقیہ اور مصنف (م ۳۲۹ھ/۹۴۱ء).	۳۴۲	۲
* **البرت** :	(Portus)، جزیرہ نمائے آئبیریا کے لیے عربی لفظ.	۳۴۵	۲
* **برتقال** :	(پرتگال)، یورپ کا معروف ملک اور دریائے دویرہ Doura پر واقع ایک قدیم شہر.	۳۴۷	۱
* **برتنگ** :	رک بہ بدخشان.	۳۵۰	۲
* **برج** :	دفاعی دمدمے یا محبس کے طور پر کام آنے والی اور فصیل قلعہ سے ملی ہوئی یا الگ مستطیل یا مدور عمارت.	۳۵۰	۲
* **برج** :	عسکری فن تعمیر کی اصطلاح.	۳۵۱	۱
* **برج** :	رک بہ علم نجوم.	۳۷۲	۱
* **برجرد** :	رک بہ بروجرد.	۳۷۲	۱
* **برجوان** :	ابوالفتوح، ایک غلام، کچھ عرصے تک خلیفہ الحاکم کے عہد میں فرمانروائے مصر (م ۳۹۰ھ/۱۰۰۰ء).	۳۷۲	۱
* **برجیہ** :	مملوک عہد کی ایک فوجی جمعیت.	۳۷۴	۱
* **بردان** :	خلفائے عباسیہ کے زمانے میں عراق کا ایک شہر.	۳۷۵	۲
* **بردر** :	جنوب مغربی ایشیائے کوچک میں ایک جھیل اور قصبہ.	۳۷۶	۱
* **بردسیر** :	رک بہ کرمان.	۳۶۷	۲
* **بردو** :	شہر تونس سے سوا میل دور جنوب مغرب میں حکمرانوں (Beys) کی اقامت گاہ.	۳۷۷	۲
* **بردة** :	(۱) اونی کپڑے کی دھاری دار چادر، خصوصاً آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی وہ چادر جو آپؐ نے کعبؓ بن زہیر کو ان کے قصیدے پر عطا فرمائی؛ (۲) البوصیری (رک بآں) کا مشہور قصیدہ.	۳۷۸	۲
* **بردی** :	یا بَردان (موجود جیحون)، وسطی ایشیا کا ایک معروف دریا.	۳۸۰	۱
* **بردی** :	(نیز ابنہ یا ابانہ)، الجبل الشرقی کی مشرقی ڈھلانوں پر بہنے والا سدا رواں دریا.	۳۸۰	۱
* **بردیصان** :	(Bardesanes)، رک بہ دیصانیہ.	۳۸۲	۲
* **برذعة** :	(Partav)، قفقاز کے جنوب میں ایک قصبہ، سابقاً اَرّان (قدیم البانیہ) کا دارالحکومت.	۳۸۲	۲
⊗ **برّ** :	یکے از اسمائے الٰہی؛ نیز نیکی اور خیر کے مفہوم میں ایک قرآنی اصطلاح.	۳۸۵	۱
* **البرادی** :	ابوالفضل ابوالحاسیم بن ابراہیم الدمری، آٹھویں صدی ہجری/چودھویں صدی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	عیسوی میں شمالی افریقہ کا ایک اباضی فاضل اور مصنف.	۳۸۷	۱
* **البراسان** :	(البراکن Albarracin)، رک بہ رزین، بنو .	۳۸۸	۱
⊗ **برّی** :	شاہ لطیف برّی قادری، پوٹھوہار (پاکستان) کے ایک بزرگ ولی (م ۱۱۱۷ھ/ ۱۷۰۵ - ۱۷۰۶ء).	۳۸۸	۱
* **برزال** :	بن وَرْنید، زناتہ گروہ کا ایک بربر اباضی قبیلہ.	۳۸۹	۲
* **البرزالی** :	علم‌الدین القاسم بن محمد بن یوسف (۶۶۵ھ/۱۲۶۷ء تا ۷۳۹ھ/۱۳۳۹ء)، ایک شامی مؤرخ، عالم حدیث اور مصنف.	۳۹۰	۱
* **برزخ** :	ایک معروف اسلامی و قرآنی اصطلاح.	۳۹۲	۲
* **البرزلی** :	ابوالقاسم بن احمد بن محمد (م نواح ۸۴۳ھ/۱۴۴۰ء)، قیروان کا ایک عالم حدیث و فقہ، تونس میں استاد فقہ اسلامی اور چند کتب کا مصنف.	۳۹۳	۲
* **برزند** :	اردبیل کے ضلع گرمی میں ایک قصبہ.	۳۹۴	۱
* **برزونامہ** :	ابوالعلاء عطا بن یعقوب المعروف بہ ناکوک (م ۴۹۱ھ/۱۰۹۸ء) سے منسوب ایک فارسی رزمیہ.	۳۹۵	۱
* **برزویہ** :	(حصن برزیہ) شغر اور بکاس کے جنوب اور سیہون کے مشرق میں واقع ایک قلعہ.	۳۹۶	۲
* **برس** :	لب فرات کے شہر حلہ سے نو میل جنوب مغرب میں ایک ویران موضع.	۳۹۷	۱
* **برسبای** :	الملک الاشرف ابوالنصر، مصر کا ایک مملوک سلطان (از ۸۲۵ھ/۱۴۲۲ء تا ۸۴۱ھ/۱۴۳۸ء).	۳۹۸	۱
* **برسق** :	سلاجقۂ کبار کے عہد کا ایک بڑا منصب دار (م ۴۸۸ھ/۱۰۹۴-۱۰۹۵ء).	۴۰۰	۱
* **البرسقی** :	رک بہ آق سنقر.	۴۰۲	۲
* **برسلونہ** :	رک بہ برشلونہ.	۴۰۲	۲
* **برسوق** :	رک بہ برسق.	۴۰۲	۲
* **برسہ** :	(بورسہ، بروسہ)، کوہسار کشیش طاغ کے دامن میں ایک شہر اور ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء سے ۸۰۵ھ/۱۴۰۲ء تک سلطنت عثمانیہ کا دارالحکومت.	۴۰۲	۲
* **برشاور** :	رک بہ پشاور.	۴۰۹	۲
* **برشلونہ** :	(Barcelona)، جزیرہ نما آئبیریا (الاندلس) کا ایک مشہور شہر.	۴۰۹	۲
* **برشویس** :	رک بہ علم نجوم.	۴۱۰	۲
* **برصیصا** :	ایک نیم افسانوی نیم تاریخی شخصیت، سینٹ انطونی St. Antony کے زمانے کا ایک راہب.	۴۱۰	۲
* **برطاس** :	(برداس)، دریاے والگا کے طاس میں ایک وثنی المذہب قبیلہ.	۴۱۲	۱
* **برغش** :	بن سعید، سلطان زنجبار (از ۱۲۸۷ھ/۱۸۷۰ء تا ۱۳۰۶ھ/۱۸۸۸ء).	۴۱۳	۱
* **برغش** :	(Burgos)، شمالی اندلس میں ایک صوبہ اور اس کا صدر مقام.	۴۱۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **بَرغَواطه** :	تیسری صدی ہجری کے آخر میں ایک نیا مذہب اختیار کرنے والا مصمودہ بربروں کا ایک گروہ.	۳۱۵	۲
* **البُرغُوثیه** :	محمد بن عیسٰی الکاتب المعروف به برغوث کی طرف منسوب ایک فرقه.	۳۱۹	۱
* **بَرَق باباً** :	(باراق باباً)، ایلخانی عہد کا ایک مشہور ترک درویش (م نواح ۷۰۷ھ/۱۳۰۸ء).	۳۱۹	۲
* **بَرقعید** :	عباسی دور کا ایک چھوٹا سا شہر.	۳۲۰	۲
* **بُرقلس** :	(Proclus ؛ ۴۱۰ یا ۴۱۲ء تا ۴۸۵ء)، ایتھنز میں درس گاہ فلسفہ (افلاطونی اکادمی) کا صدر اور متعدد کتابوں کا مصنف.	۳۲۱	۲
* **بَرقُوق** :	الملک الظاہر سیف الدین، چرکسی یا بُرجی سلسلۂ ممالیک کا مصر میں پہلا حکمران (از ۷۸۴ھ/۱۳۸۲ء تا ۸۰۱ھ/۱۳۹۹ء).	۳۲۳	۲
* **بَرْقَه** :	موجودہ المَرج، افریقہ کا ایک شہر اور اس سے ملحقہ علاقہ، یعنی سرینیکا (Cyrenaica).	۳۲۵	۲
* **برکات** :	مکہ مکرمہ کے چار شریفوں کا نام : (۱) برکات اول : ابن حسن بن عجلان، شریفوں کے آخری سلسلے کا بانی (از ۸۲۱ھ / ۱۴۱۸ء تا ۸۴۵ھ / ۱۴۴۲ء و از ۸۵۱ھ/۱۴۴۷ء تا ۸۵۹ھ/۱۴۵۵ء)؛ (۲) برکات ثانی بن محمد بن برکات اول (از ۹۱۰ھ/۱۵۰۴ء تا ۹۳۱ھ/۱۵۲۵ء)؛ (۳) برکات ثالث ابن محمد ابراہیم، برکات اول کا پوتا (از ۱۰۸۲ھ/۱۶۷۱ء تا ۱۰۹۳ھ/۱۶۸۲ء)؛ (۴) برکات رابع ابن یحیٰی، برکات ثالث کا پوتا (از ۱۱۳۵ھ/۱۷۲۲ء تا ۱۱۳۶ھ/۱۷۲۳ء).	۳۳۰	۲
* **بَرَکَة** :	ایک معروف اسلامی اصطلاح.	۳۳۲	۱
* **برکه خان** :	ایک مغول مسلمان شہزادہ، چنگیز خان کا پوتا، التون اردو کا فرمانروا (از ۶۵۴ھ/۱۲۵۶ء تا ۶۶۴ھ/۱۲۶۶ء).	۳۳۳	۱
⊗ **بَرکہارٹ** :	J. L. Burkhardt (۱۱۹۸ھ/۱۷۸۴ء تا ۱۲۳۲ھ/۱۸۱۷ء)، ایک نامور مستشرق، سیاح اور مصنف.	۳۳۵	۲
⊗ **برکی** :	پاکستان کے مختلف علاقوں میں آباد ایک افغان خاندان یا قبیلہ.	۳۳۶	۲
* **بَرکیاروق** :	بن ملک شاہ، چوتھا سلجوقی سلطان (از ۴۸۵ھ/۱۰۹۲ء تا ۴۹۸ھ/۱۱۰۵ء).	۳۴۱	۱
* **بُرگَس** :	(برغوس)، بلغاریا کی دوسری بڑی بندرگاہ اور پانچواں بڑا شہر.	۳۴۴	۲
* **برگَمه** :	(برغمہ، برغامُس)، میسیا Mysia کا ایک شہر.	۳۴۵	۲
* **برگوی** :	(برکوی، برکلی)، محمد بن پیر علی (نواح ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء تا ۹۸۱ھ/۱۵۷۳ء).	۳۴۶	۲
* **برگه** :	(برگی)، مغربی ایشیائے کوچک میں ایک چھوٹا سا قصبہ.	۳۴۸	۱
* **بَرلام اور جوزافت** :	رک به بلَوہر و یُوداسَف (یُوذاسف).	۳۴۹	۱
* **برلس** :	(Brollos)، مصر کے ڈیلٹا کے شمال میں ایک ضلع اور جھیل.	۳۹۹	۱
* **برما** :	جنوب مشرقی ایشیا کا ایک معروف ملک.	۳۵۰	۱
* **بَرمَک (آل)** :	رک به برامکه.	۳۵۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بَرمَکیه**	: رک بہ بَرامکہ.	۳۵۲	۱
* **بَرْمَنی**	: رک بہ برما.	۳۵۲	۱
* **برمَه**	: رک بہ برما.	۳۵۲	۱
* **بَرَن**	: بلند شہر (بھارت) کا قدیم نام؛ رک بہ بلند شہر.	۳۵۲	۲
* **بَرنَباس**	: رک بہ انجیل.	۳۵۲	۲
* **بَرنَته**	: ترکی کے مشرقی حصے میں رائج ایک قدیم اصطلاح.	۳۵۲	۲
* **بَرنَق**	: رک بہ بن غازی.	۳۵۳	۱
* **بَرَنی**	: ضیاء الدین (۶۸۴ھ/۱۲۸۵ء تا ۷۵۸ھ/۱۳۵۷ء)، سلاطین دہلی کے زمانے کا مؤرخ اور عالم، تاریخ فیروز شاهی وغیرہ کا مصنف.	۳۵۳	۱
⊗ **البروج**	: قرآن مجید کی پچاسیویں سورۃ.	۳۵۵	۲
* **البُروج**	: رک بہ علم نجوم.	۳۵۶	۲
* **بُروجرد**	: ایران میں ہمدان سے اهواز جانے والی سڑک پر ایک شہر.	۳۵۶	۲
* **بُروچ**	: رک بہ بھڑُوچ.	۳۵۷	۱
* **بُروسه**	: رک بہ برسہ.	۳۵۷	۱
⊗ **بُرونی**	: (Brunei)، نیز دارالسلام، بورنیو کے شمال مغربی ساحل پر واقع ایک اسلامی خود مختار ریاست.	۳۵۷	۱
* **بَروَه**	: اطالوی سمالی لینڈ میں ایک ساحلی شہر.	۳۵۸	۱
⊗ **بُرهان**	: ایک اصطلاح، بمعنی فیصلہ کن حجت یا قطعی اور واضح دلیل.	۳۵۹	۱
* **بُرهان**	: پانچویں-چھٹی صدی ہجری/گیارھویں-بارھویں صدی عیسوی میں بخارا کا فرمانروا خاندان؛ نیز معروف بہ خاندان صدرالصدور.	۳۶۲	۲
* **بُرهان عماد شاه**	: رک بہ عماد شاہ.	۳۶۲	۲
* **بُرهان**	: تخلص محمد حسین بن خلف التبریزی، فارسی لغت برهان قاطع کا مؤلف (حیات ۱۰۶۲ھ/۱۶۵۲ء).	۳۶۲	۲
* **برهان پور**	: مدھیا پردیش (بھارت) کا ایک شہر، سابقاً فاروقی خاندان کا دارالحکومت (از ۸۰۱ھ/۱۳۹۸ء تا ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۱ء).	۳۶۲	۲
* **برهان‌الدین قاضی احمد**	: مشرقی ایشیائے کوچک میں آذری بولی کا شاعر (م ۸۰۰ھ/۱۳۹۸ء).	۳۶۵	۱
* **برهان الدین غریب**[ز]	: شیخ محمد بن ناصر الدین محمود (۶۵۴ھ/۱۲۵۶ء تا ۷۳۸ھ/۱۳۳۷ء)، حضرت شیخ جمال الدین هانسوی[ز] کے بھانجے اور ایک صاحب وجد و حال بزرگ و فقیہ.	۳۶۷	۲
* **برهان‌الدین قطب عالم**[ز]	: بن عبداللہ بن ناصرالدین بن جلال الدین، ثانی مخدوم جہانیاں (۷۹۰ھ/۱۳۸۸ء تا ۸۵۷ھ/۱۴۵۳ء)، ہندوستان کے مشہور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	عالم اور صوفی بزرگ۔	۴۶۹	۱
* **برہان الدین مَرغینانی** : رک به المَرغینانی۔		۴۷۱	۱
* **برہان شاہ اول** : رک به نظام شاہ۔		۴۷۱	۱
* **برہان شاہ ثانی** : رک به نظام شاہ۔		۴۷۱	۱
* **برہان الملک** : میر محمد امین سعادت خان، اودھ کے نواب وزیروں کے خانوادے کا بانی (م ۱۱۵۱ھ/۱۷۳۹ء)۔		۴۷۱	۱
* **برہمن** : منشی چندر بھان، عہد شاہجہان کا ممتاز شاعر، انشا پرداز اور مصنف (م ۱۰۷۳ھ/۱۶۶۲ء)۔		۴۷۳	۱
* **بَرَہوئی** : (بروہی)، رک به براہوئی۔		۴۷۴	۱
* **بَرْہُوت** : (بَلَہُوت)، حضر موت میں ایک وادی۔		۴۷۴	۱
* **بَرْہَیبرِیَس** : (Barhebraeus)، رک به ابن العبری۔		۴۷۴	۲
* **البُرَیجہ** : رک به مَزْگان۔		۴۷۴	۲
* **بَرید** : ڈاک کے لیے عربی اصطلاح۔		۴۷۴	۲
* **بُریدہ** : سعودی عرب کے ضلع القصیم کا صدر مقام۔		۴۷۷	۲
* **بُرَیدَۃ بن الحُصَیب**[س]: صحابی رسول[ص] اور قبیلہ اسلم بن افصٰی کے سردار (م ۶۰ھ/۶۸۰ء یا ۶۳ھ/۶۸۳ء)۔		۴۷۹	۲
* **برید شاہی** : دکن میں حکمرانوں کا ایک خاندان؛ بانی : قاسم برید (م ۹۱۰ھ/۱۵۰۴ء)۔		۴۸۰	۱
* **البریدی** : چوتھی صدی ہجری / دسویں صدی عیسوی میں بصرہ کے ایک بریدی (پوسٹ ماسٹر) کے سیاسی اعتبار سے اہم تین بیٹے۔		۴۸۲	۲
* **بریرۃ**[س]: حضرت عائشہ[ص] کی آزاد کردہ لونڈی اور مشہور صحابیہ (م مابین ۶۰ھ/۶۸۰ء و ۶۳ھ/۶۸۳ء)۔		۴۸۴	۶
⊗ **بریلوی** : برصغیر پاک وہند میں اہل السنۃ والجماعۃ (حزب الاحناف) کا ایک مشہور مسلک؛ بانی : احمد رضا خان بریلوی قادری (۱۲۷۲ھ/۱۸۵۶ء تا ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۱ء)۔		۴۸۵	۱
* **بریلی** : اتر پردیش (بھارت) کے ایگ ضلع کا صدر مقام۔		۴۸۵	۱
* **البُرَیمی** : مشرقی عرب میں ایک نخلستان اور بستی۔		۴۸۸	۲
* **بڑودہ** : گجرات کاٹھیاواڑ کی ایک سابق ہندوستانی ریاست (جو اب صوبہ بمبئی میں شامل ہے) اور اس کا صدر مقام۔		۴۹۱	۱
* **بُزَاخہ** : بنو اسد یا بنو طی کے علاقۂ نجد میں ایک کنواں۔		۴۹۳	۱
* **بزاعہ** : شمالی شام میں ایک مقام۔		۴۹۳	۲
* **بِزَرتہ** : رک به بَنْزَرت۔		۴۹۴	۲
* **بُزُرجمہر** : رک به بزرگ مہر۔		۴۹۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* بُزُرگ (بن شہریار)	: چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کا ایک ایرانی ناخدا اور عجائب الہند کا مصنف.	۴۹۴	۲
* بزرگ اُمید، کیا	: نزاری اسماعیلیوں کا الموت (رکَ بآں) میں دوسرا داعی (م ۵۳۲ھ/۱۱۳۸ء).	۴۹۵	۱
* بزرگ مہر	: (بزر جمہر)، ایک افسانوی شخصیت، مبینہ طور پر خسرو اول انوشروان (چھٹی صدی عیسوی) کا وزیر.	۴۹۶	۱
* بَزّازستان	: رکَ بہ قَیصریّہ.	۴۹۷	۲
* بزم عالم	: رکَ بہ والدہ سلطان.	۴۹۷	۲
* بزنتی	: رکَ بہ البُرَنْدُون.	۴۹۷	۲
* بَزَہ	: رکَ بہ بَسَطہ.	۴۹۸	۱
* بزیدُخ	: رکَ بہ چرکس.	۴۹۸	۱
* بَزیغ بن موسیٰ	: الحائک، امام جعفر الصادق (م ۱۴۸ھ/۷۶۵ء) کا ایک ملحد ہم عصر.	۴۹۸	۱
* البَساسیری	: ابوالحارث ارسلان المظفر، عہد آل بویہ کے اواخر میں ایک اعلیٰ فوجی قائد (م ۴۵۱ھ/۱۰۶۰ء).	۴۹۸	۲
* بساط	: رکَ بہ قالی.	۵۰۲	۲
* بَساوَن	: عہد اکبری کا ایک ممتاز ہندو مصور (م نواح ۱۰۰۹ھ/۱۶۰۰ء).	۵۰۲	۲
* بَسْبَرائے	: بن ہری گربھ داس کایستھ، کُرکارنی (حیات ۱۰۶۲ھ/۱۶۵۱ء)، فارسی زبان کا ایک ہندو مصنف، سنسکرت کتاب وکرم چرترم کا فارسی مترجم.	۵۰۷	۲
* بست	: ایک فارسی اصطلاح، بمعنی حرم، مأمن؛ نیز مظفرالدین شاہ قاچار کی نافذ کردہ اصلاحات.	۵۰۷	۲
* بست جالندھر، دوآبہ	: رکَ بہ دوآب.	۵۰۹	۱
* بُست	: سجستان کا ایک ویران شہر.	۵۰۹	۱
* بُستان	: رکَ بہ (۱) باغ؛ (۲) بوستان.	۵۱۲	۲
* بُستانچی	: بوستان جی، قدیم سلطنت عثمانیہ میں شاہی محلات کے باغات اور ناؤ گھروں کا نگران.	۵۱۲	۲
* بستانجی باشی	: بستانجیوں کے اوجاق کا افسر اعلیٰ.	۵۱۵	۱
* بستان زادہ	: سولھویں اور سترھویں صدی عیسوی میں نامور عثمانی علما کا ایک گھرانا: (۱) مصطفےٰ آفندی (بانی خاندان)، تعلیمی اور عدالتی عہدوں پر فائز ایک معروف ترکی عالم (م ۹۷۷ھ/۱۵۷۰ھ)؛ (۲) بستان زادہ محمد افندی بن مصطفےٰ افندی، قاضی دمشق، احیاء العلوم کا مترجم (م ۱۰۰۶ھ/۱۵۹۸ء)؛ (۳) یحییٰ بن محمد افندی (م ۱۰۴۹ھ/۱۶۳۹ء)، مصنف مرآۃ الاخلاق و گل صد برگ.	۵۱۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **البستانی** :	ماروفی فرقے کا ایک علمی خاندان : (۱) پطرس بن پولوس بن عبداللہ البستانی (۱۲۳۴ھ/۱۸۱۹ء تا ۱۳۰۰ھ/۱۸۸۳ء)، ایک لغت قطر المحیط کا مصنف ؛ (۲) سلیمان البستانی (۱۸۵۶ء تا ۱۹۲۵ء) ، الیاذۃ ھومیروس (ایلیڈ Iliad، از ھومر) کے منظوم عربی ترجمے کا مصنف ؛ (۳) ودیع البستانی (۱۸۸۸ء تا ۱۹۵۴ء) ، مترجم رباعیات خیام وغیرہ.	۲	۵۱۸
* **بُسْتُل** :	ایک قدیم اصطلاح تعمیرات.	۲	۵۲۱
* **البستی** :	ابوالفتح علی بن محمد ، چوتھی صدی ہجری / دسویں صدی عیسوی کا ایک صاحب دیوان عربی شاعر (م نواح ۴۰۰ھ/۱۰۱۰ء).	۲	۵۲۲
* **بَسجَرت**	رک بہ باشقرت.	۲	۵۲۳
* **بُسْحاق** :	اَطْعَمَۃ، ابو اسحٰق فخرالدین احمد بن حلاج، صاحب دیوان شاعر، "مطبخی" و "اشتہائی" رنگ میں تحریف مضحک (Parody) کا استاد (م ۸۲۷ھ/۱۴۲۴ء یا ۸۳۰ھ/۱۴۲۷ء).	۲	۵۲۳
* **بُسر** :	بن ارطاۃ بن عمیر ، پہلی صدی ہجری میں ایک عرب سپہ سالار اور بعض روایات کی رو سے صحابی (حیات ۶۰ھ/۶۸۰ء).	۱	۵۲۴
* **بسرمی** :	(Besarmyans) ، شمالی روس میں آباد گلازوف تاتاری ، نسلی اعتبار سے ایک منفرد قوم.	۱	۵۲۶
* **بس سربیا** :	(Bessarabia) ، رک بہ بجاق.	۱	۵۲۶
* **بَسط** :	صوفیہ کی ایک اصطلاح.	۲	۵۲۶
* **بسطام** :	(بُسطام)، خراسان کا ایک شہر.	۱	۵۲۷
* **بسطام** :	بن قیس بن مسعود بن قیس ، ابوالصھباء یا ابو زبید، زمانۂ جاھلیت کا بطل، شاعر اور بنو شیبان کا سردار.	۱	۵۲۸
* **البسطامی** :	رک بہ ابو یزید.	۲	۵۲۹
* **البسطامی** :	عبدالرحمٰن بن محمد علی بن احمد الحنفی الحروفی ، ایک مشہور حنفی عالم ، صوفی اور مصنف (م ۸۵۸ھ/۱۴۵۴ء).	۲	۵۲۹
* **البسطامی** :	علاء الدین علی بن محمد (۸۰۳ھ/۱۴۰۰ء تا ۸۷۵ھ/۱۴۷۰ء) ، مؤلف شرح الکشاف وغیرہ.	۱	۵۳۰
⊗ * **بسطہ** :	(Baza) ، ہسپانیہ میں صوبہ غرناطہ کی ایک قسمت کا صدر مقام.	۲	۵۳۰
* **بسکرہ** :	الجزائر کے جنوب مشرق اور صحرائے اعظم کے شمالی کنارے پر ایک قصبہ.	۲	۵۳۱
* **بسکسک اَبازہ** :	(روسی)، ایک مسلمان قوم کا روسی نام.	۲	۵۳۳
* **بسکہ بَے** :	رک بہ بشکہ (Beshike).	۲	۵۳۶
* **بسلنی** :	رک بہ چرکس.	۲	۵۳۶

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بسم اللہ**	: رکّ به بَسْمَلَة.	۵۳۶	۲
* **بَسْمَچی**	: سوویت حکام کے خلاف ترکستانی مسلم اقوام کی ایک انقلابی تحریک (۱۹۱۸ تا ۱۹۳۰ء).	۵۳۶	۲
* **بَسْمَلَة**	: بسم اللہ الرحمٰن الرحیم پڑھنا.	۵۳۶	۲
* **بسنی**	: ملطیه سے حلب اور کلیکیا سے دیار بکر جانے والی سڑکوں کے مقام اتصال پر ایک بستی.	۵۴۱	۱
* **البَسُوس**	: بنت منقذ بن سلمان التمیمیه، ایام العرب کی ایک روایتی شخصیت.	۵۴۲	۱
* **بَسیط**	: رکّ به عروض.	۵۴۳	۱
* **بَسیط و مرکّب**	: نحو، طب اور فلسفے کی ایک اصطلاح.	۵۴۳	۱
* **البَسیط**	: رکّ به (۱) اللہ؛ (۲) الاسماء الحسنٰی.	۵۴۴	۲
* **البَسیط**	: (Albacete)، هسپانیه میں اسی نام کے صوبے کا سب سے بڑا شهر.	۵۴۴	۲
* **البُشارات**	: (Alpujarras)، هسپانیه میں جبل الثلج (Sierra Navada) پر مشتمل کوهستانی خطه اور اس میں واقع سرسبز وادیاں.	۵۴۵	۱
* **بشارین**	: بحر احمر اور عطبرا ندی کے قریب آباد ایک خانه بدوش بجه قبیله.	۵۴۶	۱
* **بشْبَلیق**	: مشرقی ترکستان کا ایک قدیم اور آج کل ویران شهر.	۵۴۶	۲
* **بش پَرمق**	: ایشیائے کوچک اور دیگر علاقوں میں پہاڑی سلسلوں کے ترکی نام.	۵۴۷	۲
* **بَشجرت**	: (بَشکُرت)، رکّ به باشقرت.	۵۴۹	۱
* **بِشْر بن ابی خَازم**	: چھٹی صدی عیسوی کے نصف آخر (عهد جاهلیت) میں بنو اسد بن خزیمه کا ممتاز ترین عرب شاعر.	۵۴۹	۱
* **بشر بن البراء**	: ایک مدنی خزرجی صحابی (م نواح ۷ھ/۶۲۹ء).	۵۵۰	۲
* **بِشْر بن غیاث**	: بن ابی کریمه (عبدالرحمٰن) ابو عبدالرحمٰن المَریسی، فرقۂ مرجئه کا ایک ممتاز عالم دینیات (م ۲۱۸ھ/۸۳۳ء).	۵۵۱	۱
* **بِشْر بن مَروان**	: بن الحکم، ابو مروان، ایک اموی شهزاده (م نواح ۷۴ھ/۶۹۳ء).	۵۵۲	۲
* **بِشْر بن المُعْتَمِر**	: ابو سهل الهلالی، ایک معتزلی عالم (م مابین ۲۱۰ھ / ۸۲۵ء و ۲۶۶ھ/۸۴۰ء).	۵۵۵	۱
* **بِشْر بن الوَلید**	: بن عبدالملک، ایک اموی شهزاده، اپنی علمیت کے باعث معروف به عالم بنو مروان (حیات ۱۲۷ھ/۷۴۵ء).	۵۵۶	۲
* **بِشْر الحافی**	: ابو نصر بشر بن الحارث بن عبدالرحمٰن بن عطاء بن هلال بن ماهان الحافی (نواح ۱۵۱ھ/۷۶۸ء تا نواح ۲۲۶ھ/۸۴۱ء)، ایک صوفی بزرگ.	۵۵۷	۱
* **البِشر**	: مشرقی شام میں سلیم اور تغلب کے درمیان ایک لڑائی کا مقام.	۵۶۳	۱
* **بَشَرا**	: (Basharra)، شمالی لبنان کا ایک بہت قدیم موضع.	۵۶۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بَشّار بن بُرد** :	ابو معاذ ، دوسری صدی ہجری/آٹھویں صدی عیسوی میں عراق کا مشہور صاحب دیوان عربی شاعر (حیات ۱۶۷ھ/۷۸۴ء).	۵۶۴	۲
* **بَشّار الشَّعیری** :	دوسری صدی ہجری/آٹھویں صدی عیسوی میں کوفے کا ایک شیعی دانشور.	۵۷۰	۲
* **بَشکر** :	رک به باشقرت.	۵۷۱	۱
* **بشکطاش** :	(بشقطاش)، رک به استانبول.	۵۷۱	۱
* **البَشْکُنش** :	(Basques) ، ساحل بحر اوقیانوس پر جبل البرانس (Pyrenees) کے مغرب میں آباد ایک قوم.	۵۷۱	۲
* **بشکه** :	(بشکه کورفزی، بسکه)، ایشیائے کوچک کے مغربی ساحل پر جزیره بوزجه آطه کے بالمقابل ایک خلیج.	۵۷۲	۱
* **بشلک** :	رک به سکّه.	۵۷۲	۲
* **بَش محاسبه** :	رک به میزانیه.	۵۷۲	۲
* **بَشْمَق** :	(باشماق)، رک به النّعل الشریف.	۵۷۲	۲
* **بَشْمَقلیق** :	عثمانی دور حکومت میں بعض جاگیری محاصل کے لیے مستعمل اصطلاح.	۵۷۲	۲
* **بشیر بن سعد** :	السابقون الاولون میں سے انصاری خزرجی صحابی (م ۱۲ھ/۶۳۳ء).	۵۷۳	۲
* **بَشیر چلبی** :	نویں صدی ہجری/پندرھویں صدی عیسوی کا ایک نامور ترک طبیب.	۵۷۴	۱
* **بَشیر شہاب ثانی** :	بن قاسم بن عمر حیدر الشہابی (۱۱۸۰ھ/۱۷۶۷ء تا ۱۲۶۶ھ/ ۱۸۵۰ء)، لبنان کا امیر (از ۱۷۸۸ تا ۱۸۴۰ء).	۵۷۴	۲
* **البصره** :	شط العرب پر زیرین دوآبۂ عراق کا ایک مشہور شہر.	۵۷۸	۲
* **البَصْرَة** :	مراکش کا ایک قصبہ (اب ناپید).	۵۸۴	۲
* **بُصریٰ**	(Bostra) ، جنوبی شام کا ایک شہر.	۵۸۵	۲
* **البَصیر** :	ابو علی الفضل بن جعفرالانباری النخعی الکاتب، تیسری صدی ہجری/نویں صدی عیسوی کے نصف آخر کا ایک شاعر (م مابین ۲۵۶ھ/۸۶۹ء و ۲۷۹ھ/۸۹۲ء).	۵۹۰	۲
* **بَصیری** :	(نواح ۸۷۰ھ/۱۴۶۵ء تا ۹۴۲ھ/۱۵۳۵ء)، ترکی اور فارسی کا مشہور شاعر.	۵۹۱	۲
* **البَطائح** :	رک به البَطیحَة.	۵۹۲	۲
* **البَطائحی** :	ابو عبداللہ محمد بن فاتک، ملقب به المأمون، فاطمی خلیفه الآمر کا وزیر (م نواح ۵۱۹ھ/۱۱۲۵ء).	۵۹۲	۲
* **البَطاحرة** :	(بَطحَری) ، جنوبی عرب کے ساحل پر جزائر کوریه موریه کے بالمقابل آباد ایک مختصر سا کم حیثیت قبیله.	۵۹۳	۲
* **بُطرس البُستانی** :	رک به البُستانی.	۵۹۴	۲
* **البطْرُوجی** :	نورالدین ابو اسحٰق، اندلس کا ایک عرب ہیئت دان ، کتاب فی الهیئة کا مصنف اور مشہور فلسفی ابن طفیل (م ۵۸۱ھ/۱۱۸۵ء) کا دوست اور شاگرد.	۵۹۴	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بطروش** :	(Pedroche) ، ہسپانیہ کے ضلع پوزوبلانکو (Pozoblanco) میں ایک چھوٹا سا مقام.	۵۹۵	۱
* **بطْریق** :	لاطینی لفظ Patricius کا معرّب، عیسائیوں کا ایک مذہبی عہدے دار.	۵۹۶	۱
* **البَطّال** :	ابو محمد عبداللہ المعروف بہ سید بطال غازی، اموی عہد میں بوزنطہ کے خلاف جنگوں میں عربوں کا سالار اور بعض رزمیہ داستانوں کا ہیرو.	۵۹۷	۱
* **بطلمیوس** :	(Ptolemaeus) ، ایک یونانی سائنس دان ، جغرافیہ نگار ، ماہر علم ہیئت و موسیقی وغیرہ.	۶۰۱	۲
* **بَطْلیس** :	رک بہ بَدلیس.	۶۰۷	۲
* **بَطَلْیوس** :	(Badajoz)، ہسپانیہ کا ایک صوبہ اور اس کا قلعہ بند صدر مقام.	۶۰۷	۲
* **البَطَلْیَوسی** :	ابو محمد عبداللہ بن محمد (۴۴۴ھ/۱۰۵۲ء تا ۵۲۱ھ/۱۱۲۷ء) ، ایک مشہور اندلسی نحوی، فلسفی اور متعدد کتابوں کا مصنف.	۶۰۹	۲
* **بطن** :	ایک مختلف المعانی عربی اصطلاح.	۶۰۹	۲
* **بُطنان** :	حلب کے مشرق میں ایک وادی.	۶۱۰	۲
* **البَطِیحَة** :	دلدلی زمین، خصوصاً شمال میں کوفے اور واسط اور جنوب میں بصرے کے درمیان دریاے فرات اور دجلہ کی زیرین گزرگاہ.	۶۱۲	۲
* **بُطَین** :	رک بہ علم نجوم.	۶۲۳	۱
* **بُعاث** :	اوس و خزرج میں ۶۱۷ء کی لڑائی کا مقام.	۶۲۳	۱
⊗ * **بَعْث** :	ایک کثیر المعانی دینی و قرآنی اصطلاح.	۶۲۳	۲
* **بَعْثَت** :	رک بہ نبی.	۶۲۹	۲
* **بَعْقُوبَہ** :	(بعقوبا)، بغداد سے ۴۰ میل شمال مشرق میں ایک شہر.	۶۲۹	۲
* **بَعْل** :	مختلف المعانی لفظ : (۱) شوہر؛ (۲) آقا و مالک؛ (۳) وہ پودا یا درخت جو زمین کے اندرونی آبی ذخائر سے سیراب ہو؛ (۴) حضرت الیاسؑ کی قوم کا بت.	۶۳۰	۱
* **بَعْلَبَک** :	اندرون لبنان میں ایک قصبہ، ہیلیوپولس (Heliopolis) کے قدیم شہر کے کھنڈروں کے لیے معروف.	۶۳۴	۲
* **البَعیث** :	خِداش بن بِشْرالمجاشعی، بصرے کا ایک ہجوگو شاعر (م ۱۳۴ھ/۷۵۲ء).	۶۳۷	۱
* **بُغا الشّرابی** :	الصغیر، نیز المخاطب بہ مولی امیرالمؤمنین ، المتوکل کا ترک سپہ سالار (م ۲۵۴ھ/۸۶۸ء).	۶۳۷	۲
* **بُغا الکبیر** :	ایک ترک نژاد فوجی سردار، المعتصم اور اس کے جانشینوں کے عہد کا ایک ممتاز سپہ سالار (م ۲۴۸ھ/۸۶۲ء).	۶۳۸	۱
* **بَغْبُور** :	رک بہ فَغْفُور.	۶۳۸	۲
* **بَغْداد** :	دریاے دجلہ کے دونوں کناروں پر آباد عراق کا دارالسلطنت، خلافت عباسیہ کا دارالخلافہ اور عالم اسلام کا ثقافتی مرکز.	۶۳۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بَغداد خاتون** :	ایک نامور ایرانی خاتون، امیرالامراء امیر چوبان کی بیٹی اور امیر حسن جلائری اور بعد ازاں ایلخانی سلطان ابوسعید کی بیوی (م ۷۳۶ھ/۱۳۳۵ء).	۶۷۷	۱
* **البَغدادی، الخطیب** :	رک به الخطیب البغدادی.	۶۷۸	۱
* **البغدادی** :	عبدالقادر بن عمر؛ رک به عبدالقادر.	۶۷۸	۱
* **البغدادی** :	ابو منصور عبدالقاهر بن طاهرالشافعی، ایک معروف عالم اور الٰہیات، فقہ، حساب اور وراثت وغیرہ پر متعدد کتابوں کا مصنف (م ۴۲۹ھ/۱۰۳۷ء).	۶۷۸	۱
* **بُغدان** :	(بُغدان ایلی)، صوبہ مولداوہ (Moldavia) کا ترکی نام.	۶۷۹	۱
* **بُغرا** :	سانڈنی، دم پخت گوشت وغیرہ، نیز وسط ایشیا کے متعدد امیروں کا نام.	۶۸۲	۱
* **بُغرا خان** :	رک به قرہ خانیہ.	۶۸۲	۱
* **بَغراس** :	(قدیم نام پجرای Pagrae)، انطاکیہ سے اسکندریہ جانے والی سڑک پر ایک شہر.	۶۸۲	۱
* **البُغطوری** :	مَقْرین بن محمد، ایک اباضی مؤرخ، سوانح نگار اور مصنف سیر مشائخ نفوسہ (حیات ۵۹۹ھ/۱۲۰۲ء).	۶۸۳	۲
* **بَغْل** :	خچر.	۶۸۴	۱
* **بَغْلی** :	رک به درهم.	۶۸۵	۱
* **البَغَوی** :	محی‌السنۃ ابو محمد الحسین بن مسعود بن محمد الفرّاء، شافعی مذہب کے عالم محدث، مفسرقرآن اور مصنف (م ۵۱۰ھ/۱۱۱۷ء یا ۵۱۶ھ/۱۱۲۲ء).	۶۸۵	۱
* **بَقاء و فَناء** :	دو صوفیانہ اصطلاحات.	۶۸۶	۱
* **البقاع** :	(بکا)، علم طبقات الارض کی ایک اصطلاح اور لبنان کا ایک میدان.	۶۸۸	۲
* **بَقَر** :	گائے، بیل.	۶۸۹	۲
* **بُقراط** :	(Hippocrates)، ایک قدیم یونانی دانشور اور فلسفی.	۸۹۰	۲
* **بَقَر عید** :	رک به (۱) بیرام (= بیرم)؛ (۲) عید.	۶۹۲	۱
* **البَقَرَة** :	قرآن مجید کی دوسری اور سب سے بڑی سورۃ.	۶۹۲	۱
* **بَقْط** :	یونانی دنیا میں باہمی ذمہ داریوں سے متعلق ادائیوں پر مشتمل معاہدہ.	۶۹۳	۲
* **البُقْعَه** :	رک به البقاع.	۶۹۵	۱
* **البَقّاره** :	سودان کے عربی بولنے والے خانہ بدوش قبائل	۶۹۵	۱
* **بَقّال** :	کنجڑا، پرچون فروش.	۶۹۶	۱
* **بَقَّم** :	رنگنے کے کام آنے والی سپّن کی لکڑی.	۶۹۷	۱
* **البَقلیه** :	عراق زیریں کے سواد میں قرامطہ سے منسلک ایک فرقہ.	۶۹۸	۱
* **البُقوم** :	حجاز اور اس کے نواح میں آباد ایک قبیلہ.	۶۹۸	۲
* **بُقَمه** :	خراسان کے اغز قبائل کا ایک سردار (حیات ۴۳۵ھ/۱۰۴۴ء).	۶۹۹	۱
* **بَقِیّ بن مَخْلَد** :	ابو عبدالرحمن الاندلسی، الحافظ (۲۰۱ھ/۸۱۷ء تا ۲۷۶ھ/۸۸۹ء)		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	قرطبہ کے ایک نامور محدث ، مفسر اور مصنف.	۶۹۹	۲
* **بَقِیع الغَرْقَد**	: (جَنَّةُ الْبَقِیع)، مدینہ منورہ کا قدیم ترین اور پہلا اسلامی قبرستان.	۷۰۰	۱
* **البُقَیْعَہ**	: البقاع کے شمال اور جبل انصاریہ کے جنوب میں چشموں سے پر ایک چھوٹا سا میدان.	۷۰۱	۲
* **بک**	: رک به بیگ.	۷۰۲	۱
* **بکباشی**	: رک به بن باشی.	۷۰۲	۱
* **بکتاش**	: رک به بکتاشیه.	۷۰۲	۱
* **بکتاشیَہ**	: ترکیه میں حاجی بکتاش ولی سے منسوب ایک سلسلۂ درویشاں.	۷۰۲	۱
* **بکتگین**	: رک به بکتگین (بنو).	۷۰۵	۲
* **بَکْرصُوباشی**	: مرکزی عراق کا ایک فوجی سالار اور صوبائی گورنر (حیات ۱۰۲۹ھ/۱۶۲۰ء).	۷۰۵	۲
* **بکر بن وَائل**	: عرب قبائل کا ایک گروه.	۷۰۶	۱
* **بُکْرش**	: رک به بخارسٹ.	۷۱۱	۱
* **البَکْری**	: رک به (۱) بکریه؛ (۲) [محمد بن عبدالرحمٰن صدیقی و محمد بن محمد] صدیقی.	۷۱۱	۱
* **البَکْری**	: ابوالحسن احمد بن عبدالله بن محمد ، اسلام کے ابتدائی سنین سے متعلق بعض قصوں کا مصنف یا راوی (اواخر تیسری صدی هجری).	۷۱۱	۱
* **البکری**	: عبدالله رک به ابو عبید.	۷۱۲	۱
* **البَکْری**	: ابوالمکارم شمس الدین محمد بن عبدالرحمٰن الصدیقی الشافعی الاشعری (۸۹۸ھ/۱۴۹۲ء تا ۹۵۲ھ/۱۵۴۵ء)، ایک عرب شاعر اور صوفی.	۷۱۲	۱
* **البکری بن ابی السرور**	: طریقۂ بکریه (سلسلۂ شاذلیه) کے مصری شیوخ کے خاندان کے دو عرب مصنف : (۱) محمد بن ابی السرور بن محمد بن علی الصدیقی (م ۱۰۲۸ھ/۱۶۱۹ء)، مصنف عیون الاخبار و نزهة الابصار؛ (۲) ابو عبد الله شمس الدین محمد بن محمد (۱۰۰۵ھ/۱۵۹۶ء تا ۱۰۶۰ھ/۱۶۵۰ء)، بعض اهم تاریخی کتب کا مؤلف.	۷۱۲	۲
* **البَکْری**	: محیی الدین مصطفٰی بن کمال الدین بن علی الصدیقی الحنفی الخلوتی (۱۰۹۹ھ/۱۶۸۸ء تا ۱۱۶۲ھ/۱۷۴۹ء)، ایک عرب مصنف اور صوفی.	۷۱۳	۲
* **البَکْریَّہ**	: ابوبکر وفائی (م ۹۰۲ھ/۱۴۹۶ء) سے منسوب درویشوں کا ایک سلسله.	۷۱۴	۲
* **البکریه**	: حضرت ابوبکرؓ کی اولاد.	۷۱۴	۲
* **بَکْسَر**	: صوبه بہار (بھارت) کے ضلع شاه آباد میں ایک شہر اور انگریزوں کے ساتھ ایک اهم جنگ کا محل وقوع.	۷۱۴	۲
* **بَکّاء**	: بکثرت گریه و زاری کرنے والے مسلمان زاهد و صوفیه .	۷۱۵	۱
* **بَکَر (بَھکَر)**	: پاکستان میں سکھر اور روھڑی کے درمیان دریائے سندھ کا ایک قلعه بند جزیره.	۷۱۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بکہ** : رک بہ مکّہ.		۷۱۷	۲
* **بُکوینا** : رک بہ خوتین.		۷۱۷	۲
* **بُکَیر بن ماهان** : ابو ہاشم، خلافت بنو امیّہ کے آخری ایام کا ایک عباسی داعی	(م ۱۲۷ھ/۷۴۴-۷۴۵ء).	۷۱۷	۲
* **بُکَیر بن وِشاح** (=وَسّاج) : عبدالملک بن مروان کی خلافت کے آغاز میں خراسان کا ایک	والی (م نواح ۷۷ھ/۶۹۶-۶۹۷ء).	۷۱۸	۲
* **بگّہ** : (Begga)، رک بہ بجہ.		۷۱۹	۲
* **بگ تُمر** : رک بہ شاہ اَرمَن.		۷۱۹	۲
* **بگتگین** : بالائی الجزیرہ میں چھٹی صدی ہجری / بارھویں صدی عیسوی میں ایک اہم	جاگیردار خاندان.	۷۱۹	۲
* **بگْرسی** : انیسویں صدی عیسوی میں ایک حبشی مسلم ریاست.		۷۲۱	۲
* **بَگّارہ** : رک بہ بَقّارہ.		۷۲۳	۱
* **بُگی** : (بُجی)، رک بہ (۱) سلاویسی (Celebes)؛ (۲) انڈونیشیا.		۷۲۳	۱
* **بلاد ثلاثہ** : عثمانی قانون اور انتظامی امور میں ایوب، غلطہ اور اسکودار کے تین قصبوں	یا نوآبادیوں کے لیے مستعمل اصطلاح.	۷۲۳	۱
* **بلاد العَرَب** : رک بہ عرب.		۷۲۳	۲
* **البَلاذُری** : ابوالحسن احمد بن یحیی بن جابر بن داؤد، ممتاز عرب مؤرخ اور فتوح البلدان،	انساب الاشراف وغیرہ کا مصنف (م نواح ۲۷۹ھ/۸۹۲ء).	۷۲۳	۲
⊗ **بَلاسَاغُون** : ساتویں سے تیرھویں صدی ہجری تک وسط ایشیا کے ترکی خاقانوں کا	ایک صدر مقام.	۷۲۵	۲
* **بَلاط** : یا بِلاط؛ (۱) آئی بیریا کی رومی شاہراہیں؛ (۲) دریاے تاجہ کے کنارے ایک	ویران اندلسی شہر؛ (۳) اندلس کی ایک اقلیم وغیرہ.	۷۳۰	۱
* **بَلاط** : (بِلاط)، قاریہ میں قدیم ملتیہ (Miletos) کی جگہ آج کل ایک چھوٹا سا گاؤں.		۷۳۱	۱
* **بَلاط** : یونانی سے ماخوذ ایک جغرافیائی اصطلاح، اسلامی مغرب اور بلاد مشرق میں	متعدد شہر اور دیہات.	۷۳۱	۲
* **بلاطُ الشُّہَداء** : چارلس مارٹل کے زیر قیادت مسیحی فوجوں اور اندلس کے عامل امیر	عبدالرحمٰن الغافقی کے مابین جنگ کا محل وقوع.	۷۳۲	۲
* **بلاطُنُس** : قرون وسطی میں شام کا ایک ویران قلعہ.		۷۳۵	۱
* **بَلاغت** : ایک علمی و تنقیدی اصطلاح؛ نیز معانی، بیان اور بدیع پر مشتمل علم.		۷۳۵	۲
* **بِلال** : انڈونیشی اصطلاح، بمعنی مؤذن.		۷۴۴	۲
* **بِلال بن ابی بُردہ** : رک بہ الاشعری ابو بردہ.		۷۴۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**بلال بن جَریر المُحَمَّدی** : ابو النَّداء ، عدن کا زُرَیعی وزیر اور والی (از ۵۳۱ھ/۱۱۳۶ء تا ۵۴۷ھ/۱۲۵۳ء).	۷۴۴	۲
*	**بلال**[ر] **بن رَباح** : (ابن حَمامَة)، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کے مشہور حبشی نژاد صحابی اور مؤذن (م مابین ۱۷ھ/۶۳۹ و ۲۱ھ/۶۴۳ء).	۷۴۵	۱
*	**بَلاوات** : موصل سے سولہ میل جنوب مشرق میں ایک چھوٹا سا گاؤں.	۷۴۶	۲
*	**بُلای** : (Poley)، جنوبی ہسپانیہ میں ایک پرانا قلعہ.	۷۴۷	۱
*	**بِلباس** : پانچ ایرانی عراقی قبائل کا وفاق.	۷۴۷	۲
*	**بُلبُل** : فارسی، ترکی اور اردو شاعری میں عشق مجازی کا ترجمان، ایک خوش آواز پرندہ.	۷۴۸	۲
*	**بلبن** : غیاث الدین بلبن ، خاندان غلاماں کا نامور بادشاہ ، سلطنت دھلی کا فرمانروا (از ۶۶۴-۶۶۵ھ/۱۲۶۶ء تا ۶۸۶ھ/۱۲۸۷ء).	۷۵۱	۲
*	**بِلبیس** : (Phelbes)، ازمنۂ وسطی مصر کا ایک اہم شہر.	۷۵۳	۲
*	**بَلتِستان** : (تبت خُرد)، گلگت اور لداخ کے درمیان پاکستان کا شمالی علاقہ.	۷۵۴	۲
*	**بَلْج بن بِشر** : بن عیاض القُشَیری، عہد بنی امیہ کا ایک بہادر لیکن متکبر عرب فوجی سردار (م ۱۲۴ھ/۷۴۲ء).	۷۵۵	۲
*	**بِلجِک** : (بِیلہ چِک)، شمال مغربی ایشیائے کوچک میں دریائے قرہ صو کے کنارے ایک قصبہ	۷۵۷	۱
*	**بل حارث** : رک بہ حارث بن کعب.	۷۵۷	۲
⊗	**بلخ** : افغانستان میں مزار شریف کے قریب ایک قدیم تاریخی شہر.	۷۵۷	۲
*	**بلخان** : بحیرہ خزر کے مشرق میں دو سلسلہ ہائے کوہ.	۷۶۸	۲
*	**بلخش** : وسط ایشیا میں آرال کے بعد سب سے بڑی جھیل.	۷۶۸	۲
*	**البَلخی** : ابو زید احمد بن سہل ، الکندی کا شاگرد ، ممتاز عالم دین ، جغرافیہ نگار اور تقویم البلدان وغیرہ متعدد کتابوں کا مصنف (م ۳۲۲ھ/۹۳۴ء).	۷۶۹	۲
*	**البَلخی** : ابوالقاسم عبداللہ بن احمد بن محمود ، ایک معتزلی عالم اور المقالات وغیرہ کا مصنف (م ۳۱۹ھ/۹۳۱ء).	۷۷۱	۱
⊗	**البَلَد** : قرآن مجید کی ۹۰ویں سورۃ.	۷۷۲	۱
*	**بُلدُر** : رک بہ بُردُر.	۷۷۳	۲
*	**بَلَدیَّہ** : (Municipality) ، عربی ، ترکی اور دوسری اسلامی زبانوں میں شہری اداروں کے لیے مستعمل اصطلاح.	۷۷۳	۲
*	**بَلَرْم** : (Palermo) ، جزیرہ صقلیہ میں ایک مقام.	۷۹۵	۱
*	**بَلطَہ جی** : رک بہ بالطہ جی.	۷۹۶	۲
*⊗	**بَلعَم بن باعُور** : ایک اسرائیلی افسانوی شخصیت.	۷۹۶	۲
*	**بَلعَمی** : دو سامانی وزراء : (۱) ابوالفضل محمد بن عبداللہ، سامانی امیر اسماعیل بن احمد		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کا وزیر (م ۳۲۹ھ/۹۴۰ء)؛ (۲) ابو علی محمد بن محمد البلعمی، اول الذکر کا بیٹا اور عبدالملک اول بن نوح کا وزیر (م ۳۶۳ھ/۹۷۴ء).	۷۹۸	۲
* بَلْعَنْبر	: رک بہ عنبر (بنو).	۸۰۰	۲
* بُلغار	: اسلامی ادب میں دریائے والگا اور دریائے ڈینیوب کے درمیان دو ریاستوں کی بنیاد رکھنے والی ایک ترکی النسل قوم.	۸۰۰	۲
* بلغار طاغ	: کلیکیائی طوروس (Cilician Taurus).	۸۰۹	۱
* بُلغار مَعدن	: بلغار طاغ کی شمالی ڈھلانوں پر چاندی کی مشہور کانیں.	۸۰۹	۲
* بلغاریا	: ترکی النسل قوم بلغار سے منسوب بلقان کی ایک ریاست.	۸۰۹	۲
* بَلغَزاد	: یوگوسلاویا (اور سربیا) کا دارالحکومت.	۸۱۶	۲
* بلفورٹ	: رک بہ قلعۃ الشقیف.	۸۲۱	۲
* بَل فَقیہ	: رک بہ فقیہ بل.	۸۲۲	۱
* البَلقاء	: شرق اردن کا ایک علاقہ.	۸۲۲	۱
⊗ * بَلقان	: جنوب مشرقی یورپ کا ایک معروف جزیرہ نما، جو عرصہ دراز تک ترکوں کے زیر اقتدار رہا.	۸۲۳	۲
* بَلقاوہ	: (= بالق لاوہ) بحیرۂ اسود میں کریمیا کی ایک چھوٹی سی بندرگاہ.	۸۳۵	۱
⊗ بِلقیس	: حضرت سلیمانؑ کے عہد میں ملک سبا کی ذہین و حسین ملکہ.	۸۳۶	۱
* بَلْقَین	: رک بہ قَین.	۸۳۸	۱
* البُلقِینی	: آٹھویں-نویں صدی ہجری/چودھویں-پندرھویں صدی عیسوی میں مصری علما کا ایک خاندان.	۸۳۸	۱
* بَلَک	: نورالدولہ بلک بن بہرام بن اُرتق، صلیبیوں کے خلاف جنگوں میں حصہ لینے والا ایک بہادر کمانڈار (م ۵۱۸ھ/۱۱۲۴ء).	۸۴۰	۱
* بَلکار	: (= بَلْکَر)، رک بہ (۱) بَلْکَر؛ (۲) قفقاز.	۸۴۲	۱
* بَلْکَر	: وسطی قفقاز کی ایک مسلم قوم.	۸۴۲	۱
* بَلکُوارا	: رک بہ سامرّا.	۸۴۳	۲
* بِلگرام	: ہندوستان کے ضلع ہردوئی میں ایک قدیم مردم خیز قصبہ.	۸۴۳	۲
* بِلگرامی	: (۱) عبدالجلیل بن سید احمد الحسینی الواسطی (۱۰۷۱ھ/۱۶۶۰ء تا ۱۱۳۸ھ/۱۷۲۵ء)، ہندوستان کے ایک معروف عالم اور وقائع نگار؛ (۲) سید علی بن سید زین الدین حسینی (۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء تا ۱۳۲۹ھ/۱۹۱۱ء)، ہندوستان کے ممتاز عالم، متعدد زبانوں کے ماہر اور مترجم تمدن عرب اور تمدن ہند وغیرہ.	۸۴۵	۱
* بُلکِین بن محمد بن حَماد	: رک بہ حماد (بنو).	۸۴۶	۲
* بُلُکّین	: (= بُلُکّین، بُلُقّین) بن زیری بن مناد، افریقیہ کا پہلا زیری فرمانروا (م ۳۷۳ھ/۹۸۴ء).	۸۴۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* بِلی ٹون	(Belitung)، انڈونیشیا میں ایک جزیرہ.	۸۴۷	۲
* بِلّور	معدنی شیشہ، ایک معروف صنعت.	۸۴۷	۲
* بِلّور کوشک	ایک ترکی عوامی کہانی کا عنوان اور ترکی کہانیوں کا ایک مجموعہ.	۸۴۹	۲
* بُلّھے شاہ	سید محمد عبداللہ شاہ، پنجابی زبان کے مشہور صوفی شاعر (م ۱۱۶۷-۱۱۶۸ھ/ ۱۷۵۴ء یا ۱۱۷۱ھ/۱۷۵۷ء).	۸۵۰	۲
* بِلْمَہ	بحر متوسط سے سودان کو جانے والی شاہراہ پر فزان اور شاد (Chad) کے درمیان نخلستانوں کا مرکز.	۸۵۲	۲
* بِلَمْجہ	عثمانی ترکوں میں مقبول عام چیستانوں کا عوامی نام.	۸۵۴	۱
* بَلَنْجَر	خَزَر کا ایک اہم شہر.	۸۵۶	۱
* بُلَند شہر	(بَرَن)، اتر پردیش (بھارت) کا ایک قدیم شہر.	۸۵۶	۲
* بَلَنسیہ	(Valenica) ہسپانیہ کا ایک بڑا شہر.	۸۵۸	۱
* بلوچ	ایران اور پاکستان، بالخصوص بلوچستان میں آباد قبائل.	۸۶۰	۲
* بلوچستان	بلوچوں کی سر زمین، پاکستان کا ایک صوبہ.	۸۶۷	۲
* بلوچی	بلوچوں کی زبان.	۸۷۳	۲
* بِلَودِن	(بُلْوادین)، رک بہ بولوادین.	۸۸۱	۲
* بُلُوغ	رک بہ بالغ.	۸۸۱	۲
* بُلُوک	رک بہ بولوک.	۸۸۱	۲
* بُلُوک باشی	رک بہ بولوک باشی.	۸۸۱	۲
* بَلونہ	رک بہ پلونہ.	۸۸۱	۲
* بِلَوہَر و یَوداسف	چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کی ایک عربی کتاب بلوہر و یوداسف کے دو بڑے کردار.	۸۸۱	۲
* البَلَوی	ابو محمد عبداللہ بن محمد المدینی، چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کا ایک مصری مؤرخ اور مصنف سیرۃ ابن طولون.	۸۸۶	۱
* بَلْہَرا	دکن کے راشٹر کوٹ خاندان سے تعلق رکھنے والے راجا (از تقریباً ۷۵۳ تا ۹۷۵ء).	۸۸۷	۲
* بُلَیدَہ	(بَلِیدہ)، الجزائر کا ایک قصبہ.	۸۸۸	۲
* بَلیری جزائر	رک بہ میورقہ.	۸۸۹	۲
* بَلیغ	اسماعیل بُرسوی، ایک ترکی شاعر، سیرت نگار اور مصنف (م ۱۱۴۲ھ/۱۷۲۹ء).	۸۸۹	۲
* بَلیغ	محمد امین، ینی شہر کا ترکی شاعر (م ۱۱۷۴ھ/۱۷۶۰ء).	۸۹۰	۱
* بلینوس	(Apllonius) یا بلیناس؛ (۱) پرغہ واقع پامفیلیا کا ایک مشہور ریاضی دان (تقریباً ۲۰۰ ق م)؛ (۲) طوانہ واقع کپاڈوشیا کا ایک یونانی فلسفی.	۸۹۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(پہلی صدی عیسوی).	۸۹۰	۲
* بَلِیه	: اونٹنی، جسے زمانۂ قبل از اسلام میں مردے کی قبر کے قریب باندھنے کی رسم تھی.	۸۹۵	۱
* بَلِیه بدرا	: (Patras)، یونان کا چوتھا اور جزیرہ نمائے موریا کا سب سے بڑا شہر.	۸۹۵	۲
* بَم	: ایران کا ایک ضلع اور شہر.	۸۹۹	۱
* بَم پور	: ایران کا ضلع اور ایک چھوٹا سا شہر.	۹۰۰	۲
* بَماکو	: مغربی افریقہ میں جمہوریۂ مالی کا دارالحکومت.	۹۰۱	۱
* بَمبار	: رک بہ (۱) منڈے؛ (۲) سوڈان.	۹۰۲	۲
* بَمبئی	: بھارت کا ایک صوبہ.	۹۰۲	۲
* بَمبئی	: صوبہ بمبئی (بھارت) کا دارالحکومت اور ملک کا دوسرا بڑا شہر اور بندرگاہ.	۹۰۳	۱
* بِناء	: تعمیر، راج یا معمار کا فن.	۹۰۳	۲
* بنات	: ہنگری کا ایک سرحدی صوبہ.	۹۰۸	۲
* بَنات النَّعش	: رک بہ (۱) علم نجوم: (۲) نذیر احمد (شمس العلماء).	۹۰۸	۲
* بَنارس	: (کاشی)، اتر پردیش (بھارت) میں دریائے گنگا کے کنارے ہندوؤں کا مقدس اور قدیم شہر.	۹۰۸	۲
* بَناکَت	: (بِناکَث)، دریائے اِلک (موجودہ آھنگران) اور دریائے جیحون کے سنگم پر ایک قصبہ.	۹۱۰	۱
* بَناکِتی	: فخرالدین ابو سلیمان داؤد بن ابی الفضل محمد، ایک ایرانی شاعر اور مؤرخ (م ۷۳۰ھ/۱۳۲۹-۱۳۳۰ء).	۹۱۰	۲
* بَنالُوقه	: (Banjaluka)، یوگوسلاویا کا ایک شہر.	۹۱۱	۲
* بَناونت	: (Benevento)، اٹلی کا ایک صوبہ اور اس کا دارالحکومت.	۹۱۳	۱
* بِن باشی	: (یک ہزاری)، ایک ترکی عسکری منصب.	۹۱۳	۱
* بنبلونه	: (Pampeluna)، شمالی اندلس میں صوبۂ نبرہ کا صدر مقام.	۹۱۳	۲
* البُنْت	: (Alpuente)، صوبۂ بلنسیہ (ہسپانیہ) کے شمال مغرب میں واقع ایک بلدیہ.	۹۱۵	۲
* بَنْتَم	: (بَنتَن)، رک بہ جاوا.	۹۱۶	۲
* بَنْج	: بھنگ، ایک معروف نشہ آور بوٹی.	۹۱۶	۲
* بَنجَرمَسِن	: کالی منتان (بورنیو، انڈونیشیا) کے جنوبی ساحل پر ایک شہر.	۹۱۷	۲
* بَنْجَلُکه	: (Banjaluka)، رک بہ بنالوقہ.	۹۱۸	۱
* بَنْجَمَن	: رک بہ بنیامین.	۹۱۸	۱
* البُونت	: (Alpuente)، رک بہ البنت.	۹۱۸	۱
* بَنْد	: ایک مختلف المعانی فارسی اصطلاح.	۹۱۸	۱
* البُنْداری	: قوام الدین ابو ابراھیم الفتح بن علی بن محمد الاصفہانی، ایک مؤرخ اور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	چند عربی کتب کا مصنف (حیات ۵۸۶ھ/۱۱۹۰ء تا ۶۴۳ھ/۱۲۴۵ء)	۹۱۹	۱
* بندر	: سمندر یا کسی بڑے دریا کی بندرگاہ۔	۹۱۹	۲
* بندر	: بُجاق (Bessarabia) کا ایک شہر۔	۹۲۰	۱
* بَندر پہلوی	: بحیرۂ خزر پر ایران کی سب سے بڑی بندرگاہ۔	۹۲۱	۱
* بندر عَبّاس	: آٹھویں آبستان میں واقع ایک ایرانی بندرگاہ۔	۹۲۳	۱
* بُنْدِرمَہ	: بحیرہ مارموا پر ایک بندرگاہ۔	۹۲۳	۱
* بُندق	: رک بہ بارود۔	۹۲۳	۲
* بُنْدُق دار	: رک بہ پیپرس۔	۹۲۳	۲
* بُنْدُقی	: رک بہ سکہ۔	۹۲۳	۲
* بُنْدُقیہ	: رک بہ بارود۔	۹۲۳	۲
* بَندہ (جزائر)	: (باندہ)، انڈونیشیا میں دس چھوٹے چھوٹے جزیروں کا مجموعہ۔	۹۲۳	۲
* بَنْدَہ	: رک بہ عَبْد۔	۹۲۵	۱
* بَندہ نواز[ز]	: رک بہ گیسو دراز[ز]۔	۹۲۵	۱
* بَنْزرت	: (بیزرت Bizerta)، تونس کے شمالی ساحل پر ایک شہر۔	۹۲۵	۱
* بِنغازی	: لیبیا کا سب سے بڑا شہر اور اس کا ایک دارالحکومت۔	۹۲۶	۱
⊗ بَنقی	: (Banqui)، جمہوریۂ وسطی افریقہ کا صدر مقام۔	۹۲۷	۲
* بَنْگ	: رک بہ بَنْج۔	۹۲۸	۱
* بنگال	: رک بہ بنگالہ۔	۹۲۸	۱
* بنگالہ	: مغربی بنگال (بھارت) اور بنگلہ دیش پر مشتمل سابق برطانوی ہند کا صوبہ۔	۹۲۸	۱
* بنگالی	: (زبان) رک بہ بنگلہ۔	۹۵۱	۱
* بنگکہ	: جنوبی سماٹرا (انڈونیشیا) کے مشرقی ساحل کے قریب ایک جزیرہ۔	۹۵۱	۱
⊗ بنگلہ	: سابقاً پاکستان کی دو قومی زبانوں میں سے ایک اور اب بنگلہ دیش کی سرکاری زبان۔	۹۵۱	۲
* بَنگن پَلّے	: ۱۹۴۸ء میں ریاست مدراس میں ضم ہو جانے سے پہلے جنوبی ہند میں ایک چھوٹی سی ریاست۔	۹۷۹	۲
* بِنگول	: (چپاقچور)، قدیم ترکی ارمینیہ میں ایک ولایت کا صدر مقام۔	۹۸۰	۲
* بِنگول طاغ	: ارز روم (ترکیہ) کے جنوب میں ایک سلسلۂ کوہ۔	۹۸۰	۲
* بُن	: رک بہ قہوہ۔	۹۸۱	۲
* بَناء	: رک بہ بناء۔	۹۸۱	۲
* البَنّاء	: احمد بن محمد، رک بہ الدمیاطی۔	۹۸۱	۲
* البَنّاء، حسن	: (۱۳۲۴ھ/۱۹۰۶ء تا ۱۳۶۸ھ/۱۹۴۹ء)، الاخوان المسلمون کے بانی اور ناظم اعلی، مصر کے نامور عالم۔	۹۸۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **بَنّائی** :	کمال الدین شیر علی بنائی ہروی، ایک فارسی شاعر (م ۹۱۸ھ/۱۵۱۳ء).	۹۸۳ ۱
* **بِناک** :	(نیز بناک)، قدیم سلطنت عثمانیہ کا ایک عرفی محصول.	۹۸۳ ۲
* **بَنّانی** :	(نیز البنانی)، بارھویں صدی ہجری/اٹھارھویں صدی عیسوی میں فاس کا ایک اہل علم خاندان.	۹۸۴ ۲
* **بنّوں** :	(Bannu)، پاکستان کے صوبۂ سرحد کا ایک شہر اور چھاؤنی.	۹۸۶ ۱
* **بنو** :	(بیٹے)، ایک عربی کلمہ، جو قبائل کے نام میں بطور مضاف شامل ہوتا ہے.	۹۸۷ ۱
* **بنو اسرائیل** :	حضرت یعقوبؑ کی اولاد کے لیے ایک قرآنی اصطلاح.	۹۸۷ ۱
* **بنو بُوری** :	رک بہ بوریہ.	۹۹۰ ۲
* **بنو عامر** :	(بنی امر)، مغربی اریتیریا اور ملحقہ سودانی علاقے کا ایک خانہ بدوش قبیلہ.	۹۹۰ ۲
* **بَنُور** :	مشرقی پنجاب (بھارت) کا ایک قدیم شہر.	۹۹۱ ۲
* **البَنُوری**[۷] :	ابو عبداللہ معزالدین آدم بن سید اسماعیل، حضرت مجدد الف ثانیؒ کے اکابر خلفا میں سے ایک اور مصنف نکات الاسرار وغیرہ (م ۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء).	۹۹۲ ۲
* **بنہا** :	مصر میں قاہرہ اور اسکندریہ کے درمیان ایک شہر.	۹۹۳ ۱
* **بنیاس** :	بانیاس (Paneas)، اردن میں ایک قدیم تاریخی اہمیت کا مقام.	۹۹۵ ۱
⊗ **بنی اسرائیل** :	رک بہ بنو اسرائیل.	۹۹۶ ۲
⊗ **بنی اسرائیل** :	قرآن مجید کی سترھویں سورۃ.	۹۹۶ ۲
* **بنیامین** :	(Benjamin)، حضرت یوسف علیہ السلام کا بھائی.	۹۹۸ ۱
* **بَنِیر** :	جنوبی عرب کے قبائل کا ایک وفاق.	۹۹۸ ۲
* **بنی سویف** :	(Bani Suaf ' Bani Souef)، دریاے نیل کے مغربی کنارے پر مصر کا ایک شہر.	۹۹۹ ۱
* **بَنیقَہ** :	ایک مختلف المعانی عربی کلمہ.	۹۹۹ ۲
* **بُو** :	رک بہ کنیت (= کُنیَہ).	۱۰۰۰ ۲
* **بَوازیج** :	متعلق بہ بوازیج الملک، خلفاے عباسیہ کے عہد میں موصل کے کنارے پر ایک قصبہ.	۱۰۰۰ ۲
* **بُوبَسْترو** :	(بُبَستر)، رک بہ بَربَشْتر.	۱۰۰۱ ۱
* **بوتاخ** :	رک بہ آندی.	۱۰۰۱ ۱
⊗ **بُوٹی شاہ** :	غلام محی الدین، تیرھویں صدی ہجری / انیسویں صدی عیسوی میں تاریخ پنجاب کا مؤلف.	۱۰۰۱ ۱
* **بُوجی** :	رک بہ بجایہ.	۱۰۰۱ ۲
* **بُو حَمارہ** :	جلالی بن ادریس الزرھونی الیوسفی، مراکش کا ایک فتنہ انگیز اور شمالی مراکش کا حکمران (م ۱۹۰۹ء).	۱۰۰۱ ۲
* **بوخارسٹ** :	رک بہ بخارسٹ.	۱۰۰۳ ۱
* **بُودَرم** :	(Bodrum)، ایشیاے کوچک کے مغربی ساحل پر ایک قصبہ.	۱۰۰۳ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود.
* **بوداپست** :	(Budapest) ہنگری کا سب سے بڑا شہر اور دارالحکومت.	۱۰۰۴	۲
* **بُودین** :	رک بہ بُدین.	۱۰۰۵	۲
* **بُوذاسَف** :	رک بہ بلوہر و یوداسف.	۱۰۰۵	۲
* **بُور** :	رک بہ بَعْل.	۱۰۰۵	۲
* **بُوران** :	عباسی خلیفہ المأمون کی زوجہ اور اس کے ایرانی وزیر حسن بن سہل کی بیٹی (م ۲۷۱ھ/۸۸۴ء).	۱۰۰۵	۲
* **بُوران** :	(یا بوران دخت)، خسرو پرویز کی بیٹی اور ایک مختصر عرصے کے لیے ساسانی ملکہ (۶۳۰ء).	۱۰۰۶	۱
* **بورق** :	سہاگہ.	۱۰۰۶	۱
* **بُورقو** :	(Borkou)، تبستی اور اندی کے پہاڑی جھرمٹوں کے درمیان نخلستانوں کا ایک سلسلہ.	۱۰۰۶	۱
* **بورک** :	رک بہ لباس.	۱۰۰۹	۲
* **بورکلوجہ مصطفٰی** :	رک بہ بدرالدین بن قاضی سماونہ.	۱۰۰۹	۲
* **بورکو** :	(بُرکو)، رک بہ بورقو.	۱۰۰۹	۲
* **بُورنو** :	(برنَو)، مغربی سودان کی ایک ریاست.	۱۰۰۹	۲
* **بورنیو** :	جمہوریۂ افڈونیشیا کا ایک صوبہ	۱۰۱۵	۲
* **بُوری** :	تاج الملوک، رک بہ بوری (بنو).	۱۰۱۵	۲
* **بُوری بَرس** :	بن آلپ ارسلان، ایک سلجوق امیر (م ۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء).	۱۰۱۵	۲
* **بُوری بن اَیُّوب** :	رک بہ ایوبیہ.	۱۰۱۶	۱
* **بُوری بن تکین** :	رک بہ قرہ خانیہ.	۱۰۱۶	۱
* **بوری (بنو)** :	دمشق پر حکومت کرنے والا ایک ترکی النسل خانوادہ (از ۴۹۷ھ/ ۱۱۰۳-۱۱۰۴ء تا ۵۴۹ھ/۱۱۵۴ء).	۱۰۱۶	۱
* **البُوریني** :	بدرالدین الحسن بن محمد الدمشقی الصفوری (۹۶۳ھ/۱۵۵۶ء تا ۱۰۲۴ھ/ ۱۶۱۵ء)، ایک عرب مؤرخ، شاعر اور مصنف.	۱۰۱۸	۱
* **بُوزابہ** :	سلجوقیوں کے تحت ولایت فارس کا والی (م ۵۴۲ھ/۱۱۴۷ء).	۱۰۱۹	۱
* **بوزجہ ادہ** :	(Tenedos)، ایک ترکی جزیرہ.	۱۰۲۰	۱
* **البوزجانی** :	رک بہ ابوالوفاء.	۱۰۲۰	۲
* **بوزوق** :	(رک بہ یوزغاد (=یوزگت).	۱۰۲۰	۲
* **بوزنطی** :	رک بہ روم.	۱۰۲۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۵

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بُوزَنطیہ**	(روم)، شہنشاہ اغسطس (۲۷ ق م تا ۱۹ء) کی بنا کردہ غیرمسیحی اور شہنشاہ قسطنطین کے عہد (۳۱۲ تا ۳۳۷ء) سے مسیحی سلطنت.	۱	۱
* **بوستان**	باغ؛ فارسی زبان میں شیخ سعدیؒ کی مشہور منظوم تصنیف.	۱۲	۱
* **بُوسَعید**	(البُوسَعیدی)، ازدی نسل سے عُمان اور زنجبار کا ایک حکمران خاندان؛ بانی: احمد بن سعید (۱۱۹۶ھ/۱۷۸۲ء).	۱۲	۲
* **بوسَنہ**	یوگوسلاویا کے دوجغرافیائی اور تاریخی خطوں بوسنیا اور ہرزگووینا پر مشتمل علاقہ	۱۶	۱
* **بوسنہ سرای**	رک بہ سرای.	۴۷	۱
* **بُوشَنج**	(فُوشَنج، پوشنگ)، دریاے ہری رود کے جنوب اور ہرات سے جنوب مغرب میں ایک قدیم ایرانی شہر.	۴۷	۱
* **بُوشَہر**	(بوشیر)، ایران کے استان ہفتم (فارس) کا ایک ضلع اور شہر.	۴۸	۱
* **بُوشِیر**	رک بہ بوشہر.	۵۰	۲
* **بوصِیر**	(ابو صِیر)، مصر میں واقع کئی مقامات.	۵۰	۲
⊗ **البوصیری**	ابو عبداللہ شرف الدین محمد (۶۰۸ھ/۱۲۱۲ء تا ۶۹۶ھ/۱۲۹۶-۱۲۹۷ء)، ایک مشہور عربی عالم، صوفی، شاعر اور مصنف قصیدہ بردہ.	۵۱	۲
* **بُوعَبدل**	رک بہ نَصر، بنو.	۵۳	۲
* **بُوعلی قَلَنْدَر**	رک بہ ابو علی (بو علی) قلندر.	۵۳	۲
⊗ **بُوعلی سینا**	رک بہ ابن سینا.	۵۳	۲
* **بُوغا الشّرابی**	رک بہ بُغا الشرابی.	۵۳	۲
* **بُوغا الکبیر**	رک بہ بُغا الکبیر.	۵۳	۲
* **بُوغاز**	رک بہ بُوغاز اِیچی.	۵۳	۲
* **بُوغاز اِیچی**	(بُو غازِیچی)، آبناے باسفورس اور بالخصوص اس کے درمیانی حصے میں داخل سواحل، قطعات آب، خلیجوں اور راسوں کے لیے ایک ترکی اصطلاح.	۵۳	۲
* **بُوق**	قرنا، نرسنگا، نفیری وغیرہ، پھونک سے بجنے والے آلات موسیقی.	۵۷	۱
* **بُوقا**	شمالی شام کا ایک قدیم مقام (اب ناپید).	۶۱	۱
* **بُوقَلا**	دو دستوں والے مٹی کے برتن کے لیے الجزائری عربی اصطلاح.	۶۲	۱
* **بُوقَلمُون**	رک بہ ابوقلمون.	۶۲	۱
* **بُوقِیر**	رک بہ ابو قیر.	۶۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* بوکَریش	: (بکرش)، رک بہ بخارسٹ.	۶۲	۱
* بوکووینا	: (Bukovina)، رک بہ خوتن.	۶۲	۱
⊛ بوگرا	: بنگلہ دیش کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۶۲	۱
* بولاق	: مملوک اور ترکی عہد میں قاہرہ کے قریب ایک چھوٹا سا شہر اور دریاے نیل پر ایک بندرگاہ.	۶۳	۱
* بولو	: (بولی)، آناطولی کی ایک شمال مغربی ولایت کا صدر مقام.	۶۴	۱
* بولوادین	: (بعض اوقات کرمک)، ولایت افیون قرہ حصار میں ایک بلدیہ اور قضا.	۶۵	۱
* بولور طاغ	: رک بہ پامیر.	۶۶	۱
* بولوک	: (بولک)، مشرق ترکی اور فارسی میں صوبہ یا علاقہ؛ تنظیمات کے بعد آناطولی کی ترکی زبان میں پیدل یا سوار فوج کا ایک دستہ.	۶۶	۱
* بولوک باشی	: مملکت عثمانیہ میں عمال کے مختلف گروہوں، بالخصوص بولوک کے سردار.	۶۷	۱
* بون	: (Bone)، رک بہ العَنابۃ.	۶۷	۲
* بونۃ	: رک بہ العَنابۃ.	۶۷	۲
* البونی	: محی الدین ابوالعباس احمد بن علی، پراسرار علوم (سحر و طلسمات، کہانت اور غیب دانی) کا ایک ممتاز عرب مصنف، صاحب سِرّالحکم (م ۶۲۲ھ/۱۲۲۵ء).	۶۸	۱
* بونیوال	: رک بہ احمد پاشا بونیوال.	۶۸	۱
* بوہرہ	: المستعلی کے دعوی خلافت کے حامی اسماعیلیوں سے متعلق دو جماعتوں سلیمانیوں اور داؤدیوں میں منقسم ایک تجارت پیشہ شیعی فرقہ.	۶۸	۲
* بُوَیہ (بنو)	: چوتھی یا پانچویں صدی ہجری میں ایران کی سطح مرتفع، عراق، خراسان اور ماوراء النہر پر سامانیوں کے دوش بدوش حکومت کرنے والا ایک اہم شیعی خاندان.	۷۲	۲
* بہ آفرید بن فَروَردِین	: ایران کا ایک مذہبی فتنہ‌گر اور متنبی (م ۱۳۱ھ/۷۴۹ء).	۸۹	۲
⊛ بہاء اللہ	: میرزا حسین علی نوری، المعروف بہ جمال مبارک و جمال قدم (۱۲۳۳ھ/۱۸۱۷ء تا ۱۳۱۰ھ/۱۸۹۲ء)، بہائی مذہب کا بانی.	۹۰	۱
* بَہاءُ الحق[ز]	: رک بہ بہاء الدین زکریا[ز].	۹۳	۲
* بَہاءُ الدّولہ	: رک بہ بُویہ (بنو).	۹۳	۲
* بَہاءُ الدین زَکَریا[ز]	: (بہاء الحق) ملتانی (۵۷۸ھ/۱۱۸۲-۱۱۸۳ء تا ۶۶۱ھ/۱۲۶۲ء)، شیخ شہاب الدین سہروردی[ز] کے ممتاز خلیفہ اور برعظیم پاک و ہند میں سہروردی سلسلے کے بانی.	۹۳	۲
* بَہاءُ الدین زُہَیر	: ابوالفضل بن محمد بن علی المُہَلّبی الأزدی (۵۸۱ھ/۱۱۸۶ء تا ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء)، عہد ایوبی کا مشہور عربی شاعر اور سلطان الصالح کا وزیر.	۹۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* بہاء الدین العاملی	: رک بہ العاملی.	۹۷	۱
* البہائی	: رک بہ العاملی.	۹۷	۱
* بہائی محمد افندی	: (۱۰۰۴/۱۵۹۵-۱۵۹۶ء تا ۱۰۶۴ھ/۱۶۵۴ء)، مشہور عثمانی فقیہ، عالم دین، شاعر، روم ایلی کا قاضی عسکر اور شیخ الاسلام.	۹۷	۱
⊛ بہائیت	: بہاء اللہ کا بنا کردہ مذہب.	۹۸	۱
* بہادر	: بمعنی شجاع اور بطل؛ نیز خاندانی لقب اور اعزازی خطاب.	۱۰۳	۱
* بہادر خان	: رک بہ (فاروقی خاندان) بہادر شاہ.	۱۰۴	۱
* بہادر شاہ	: رک بہ نظام شاہی.	۱۰۴	۱
* بہادر شاہ اول	: محمد معظم (۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء تا ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۲ء)، اورنگ زیب عالمگیر کا تیسرا بیٹا اور مغلیہ خاندان کا فرمانروا (از ۱۱۱۸ھ/۱۷۰۷ء).	۱۰۴	۱
* بہادر شاہ ثانی	: ابو المظفر سراج الدین محمد بہادر شاہ غازی (۱۱۸۹ھ/۱۷۷۵ء تا ۱۲۷۹ھ/۱۸۶۲ء)، ہندوستان کا آخری مغل تاجدار (از ۱۲۵۳ھ/ ۱۸۳۷ء تا ۱۲۷۴ھ/ ۱۸۵۷ء).	۱۰۶	۱
* بہادر شاہ گجراتی	: گجرات کا سلطان (از ۹۳۲ھ/۱۵۲۶ء تا ۹۴۳ھ/۱۵۳۷ء).	۱۰۹	۱
* بہادر	: رک بہ کیل.	۱۱۰	۲
* بہار	: بھارت کا ایک صوبہ اور اسلامی دور میں ایک علمی و ثقافتی مرکز.	۱۱۰	۲
⊛ بہار	: ملک الشعراء میرزا محمد تقی (۱۳۰۴ھ/۱۸۸۶ء تا ۱۳۷۱ھ/ ۱۹۵۱ء)، فارسی کا مشہور شاعر، ادیب، مضمون نگار، محقق اور مصنف.	۱۱۲	۲
⊛ بہار بانو بیگم	: مغل شہنشاہ جہانگیر کی بیٹی اور شاہزادہ دانیال کے بیٹے طہمورث کی بیوی (ولادت ۱۵۹۰ء).	۱۱۶	۱
* بہار دانش	: رک بہ عنایت اللہ کنبو.	۱۱۶	۲
* بہارستان	: رک بہ حامی.	۱۱۶	۲
* بہارلو	: ایران کا ایک ترک قبیلہ.	۱۱۶	۲
⊛ بہاری	: ملا غلام یحیٰی بن نجم الدین البارہوی البہاری (نواح ۱۰۶۰ھ/۱۶۵۰ء تا ۱۱۲۸ھ/۱۷۱۶ء)، ہندوستان کے ایک معروف عالم دین اور مصنف.	۱۱۷	۱
* البہاری	: محب اللہ بن عبد الشکور العثمانی الصدیقی الحنفی، ہندوستان کے مشہور عالم، منطقی، اصولی، لکھنؤ کے قاضی اور مصنف مسلم الثبوت وغیرہ (م ۱۱۱۹ھ/ ۱۷۰۷ء).	۱۱۹	۱
* بہاول پور	: دریائے ستلج کے بائیں کنارے پر واقع صوبۂ پنجاب (پاکستان) کی اسی نام کی قسمت کا صدر مقام اور سابق ریاست بہاولپور کا دارالحکومت.	۱۱۹	۱
* بہجت مصطفٰی آفندی	: (۱۱۸۸ھ/۱۷۷۴ء تا ۱۲۴۹ھ/۱۸۳۴ء)، عہد آل عثمان کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	عالم، طبیب اور مصنف.	۱۱۹	۲
* بَہدینان	: (بادینان)، موصل کے شمال مشرق میں چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی سے تیرھویں صدی ہجری/انیسویں صدی عیسوی تک ایک کُرد امارت.	۱۲۰	۲
* بہراء	: قبائل قضاعہ میں سے ایک قبیلہ.	۱۲۱	۲
* بہرام	: (وھرام)، زرتشتیوں میں فتح و ظفر کا دیوتا؛ نیز سامانی خاندان کے چوتھے، پانچویں، چھٹے، بارھویں اور چودھویں حکمران کا نام.	۱۲۱	۲
* بہرام	: مصر میں فاطمیوں کا ایک ارمن عیسائی سپہ سالار، اور خلیفہ الحافظ کا وزیر السیف (از ۵۲۹ھ/۱۱۳۵ء تا ۵۳۱ھ/۱۱۳۷ء؛ م ۵۳۵ھ/۱۱۴۰ء).	۱۲۳	۲
* بہرام شاہ	: ابن طغرل شاہ سلجوقی، ۵۶۵ھ/۱۱۷۰ء میں چند روز کے لیے کرمان کا حکمران (م ۵۷۰ھ/۱۱۷۴-۷۵ء).	۱۲۵	۱
⊗ بہرام شاہ غزنوی	: سلطان مسعود سوم کا بیٹا، ایک غزنوی حکمران (از ۵۱۰ھ/۱۱۱۷ء تا ۵۵۲ھ/۱۱۵۷ء).	۱۲۵	۱
* بہرام شاہ	: الملک الامجد (مجد الدین) بن فرخ شاہ بن شاھنشاہ بن ایوب، سلطان صلاح الدین کے بھانجے یا بھتیجے کا بیٹا، بعلبک کا حکمران (از ۵۷۸ھ/۱۱۸۲ء تا ۶۲۶ھ/۱۲۲۸-۱۲۲۹ء) اور عہد ایوبی کا ایک ممتاز ادیب، عالم اور صاحب دیوان شاعر (م ۶۲۷ھ/۱۲۲۹-۱۲۳۰ء).	۱۳۰	۱
* بَہر سِیر	: (بہ ازد شیر)، رک بہ المدائن.	۱۳۱	۱
* بہروز	: امیر رستم کا فرزند اور اسی کی طرح دنبلی کا امیر (م ۹۸۵ھ/۱۵۷۷ء).	۱۳۱	۱
* بہروز خان	: بن شہبندر خان، امیر دنبلی، المعروف بہ سلیمان خان الثانی (م ۱۰۴۱ھ/۱۶۳۱ء).	۱۳۱	۱
⊗* بہزاد	: استاد کمال الدین، ایران کا سب سے نامور میناتوری مصور (م ۹۴۰ھ/۱۵۳۳-۱۵۳۴ء یا ۹۴۲ھ/۱۵۳۵-۱۵۳۶ء).	۱۳۱	۱
* بہستون	: رک بہ بیستون.	۱۳۵	۲
* بہسنی	: رک بہ بِسنی.	۱۳۵	۲
* بہشت	: رک بہ جنّۃ.	۱۳۵	۲
* بہشتی	: احمد بن سلیمان (نواح ۸۷۱ھ/۱۴۶۶ء تا ۹۱۷ھ/۱۵۱۲ء)، عہد عثمانیہ کا ایک ترکی شاعر، مؤرخ اور مصنف مثنوی لیلی مجنوں وغیرہ.	۱۳۵	۲
* بہ قباذ	: (= اچھی اراضی)، عہد عباسیہ میں صوبہ عراق کے تین اضلاع کا مجموعہ.	۱۳۶	۱
* بہلول (امیر)	: تین مشہور کُرد شخصیتیں: (۱) ابن امیرالوند بے، حاکم قلعۂ الاسکندریہ و قلعۂ میافارقین؛ (۲) ابن امیر جمشید (م ۷۶۰ھ/۱۳۵۹ء)؛ (۳) ابن امیر فریدون، حاکم طبرستان و داغستان (م ۸۸۰ھ/۱۴۷۵ء).	۱۳۶	۲
⊗ بہلول لودھی	: لودھی خاندان شاہی کا بانی اور سلطنت دہلی کا ایک فرمانروا (از ۸۵۵ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۴۵۱ء تا ۸۹۴ھ/۱۴۸۸ء).	۱۴۷	۱
* **بہلول** :	المجنون الکوفی ، عہد ہارون و مأمون عباسی کا ایک دانش مند دیوانہ اور نیم افسانوی شخصیت.	۱۴۸	۲
* **بَہْمَن** :	رکَ بہ تأریخ.	۱۴۹	۲
* **بہمنی سلطنت** :	دکن کی ایک آزاد ریاست ؛ بانی : حسن گنگو المعروف بہ سلطان علاء الدین حسن بہمن شاہ (از ۷۴۸ھ/۱۳۴۷ء تا ۷۵۹ھ/۱۳۵۸ء).	۱۴۹	۲
⊛ **بَہْمَنیار** :	ابن المرزبان، ابوالحسن، کیا رئیس، ابن سینا کا ایک نامور شاگرد اور مصنف دانش نامہ (م ۴۵۸ھ/۱۰۶۶ء).	۱۶۵	۱
* **البَہْنَسا** :	قرون وسطی میں وسطی مصر کا ایک مشہور شہر.	۱۶۵	۲
* **بَہو** :	فن تعمیر کی ایک اصطلاح ، کمرۂ ملاقات، نیز الگ تھلگ خیمہ یا کوشک وغیرہ.	۱۶۷	۱
* **البَہُوتی** :	شیخ منصور بن یونس البہوتی المصری ، ایک نامور حنبلی عالم (م ۱۰۵۰ھ/ ۱۶۴۰ء).	۱۶۸	۲
* **بے** :	رکَ بہ بیگ.	۱۶۹	۲
* **بے اوغلو** :	رکَ بہ استانبول.	۱۶۹	۲
* **بے لک** :	(بیگ لک)، ایک قدیم ترکی عہدہ اور منصب.	۱۶۹	۲
* **بیابانک** :	بارہ نخلستانوں پر مشتمل، ایران کے دشت کبیر کا ایک حصہ.	۱۷۱	۲
* **بیاتلی یحیٰی کمال** :	رکَ بہ یحیٰی کمال بیاتلی.	۱۷۲	۲
* **بیان** :	وضاحت اور ابانت کے معنوں میں علم البیان اور فن خطابت کی ایک اصطلاح.	۱۷۲	۲
* **بیان بن سمعان التمیمی** :	کوفے کا ایک شیعی رہنما (م ۱۱۹ھ/۷۳۷ء).	۱۷۹	۱
* **بَیْنْدر** :	(بایندر)، ایک ترکمانی اوغوز قبیلہ.	۱۸۰	۱
* **بِیْبان** :	کوہ تلّی اطلس (Tellian Atlas) کے ایک سلسلے کے درّے.	۱۸۰	۲
* **بَیْبَرْس** :	(سیرت)، عوامی کہانیوں کی ایک ضخیم عربی کتاب اور مملوک سلطان بیبرس اول کی مبینہ سوانح حیات.	۱۸۱	۲
* **بَیْبَرس الاول** :	الملک الظاہر رکن الدّین الصالحی (۶۲۰ھ/۱۲۲۳ء تا ۶۷۶ھ/۱۲۷۷ء)، مملوک دولت البحریہ کا چوتھا سلطان (از ۶۵۸ھ/۱۲۶۰ء).	۱۸۲	۲
* **بَیْبَرس ثانی** :	الملک المظفر رکن الدین المنصوری جاشِنْگیر (چاشنگیر)، مصر کا مملوک سلطان (از ۷۰۸ھ/۱۳۰۹ء تا ۷۰۹ھ/۱۳۱۰ء).	۱۸۸	۱
* **بیبرس المنصوری** :	مملوک سپہ سالار، مؤرخ اور مصنف (م ۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء).	۱۸۹	۱
* **بَیْبُلُون** :	رکَ بہ بابل و بابلیون.	۱۹۰	۱
* **بی بی** :	مشرقی ترکی میں بمعنی چھوٹی بوڑھی ماں، معزز خاتون.	۱۹۰	۱
* **بِیت** :	ایک ترکمانی اوغوز قبیلہ.	۱۹۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* بَیت	: عربی لفظ بمعنی جائے رہائش.	۱۹۱	۲
* بَیت	: رک بہ عروض.	۱۹۲	۱
* بَیت اللہ	: رک بہ کعبہ.	۱۹۲	۱
* بیت جبرین	: (بیت جبریل)، بیت المقدس کے جنوب مغرب میں ایک بڑا فلسطینی گاؤں.	۱۹۲	۱
* بیت الجَوزہ	: رک بہ علم نجوم.	۱۹۳	۲
⊗ البیت الحَرام	: رک بہ (۱) مسجد؛ (۲) المسجد الحرام.	۱۹۳	۲
* بیت الحِکمَۃ	: المأمون الرشید عباسی کا بنا کردہ بغداد کا ایک علمی ادارہ.	۱۹۳	۲
* بیت الدین	: رک بہ بتدین.	۱۹۴	۲
* بیت راس	: شرق اردن کا ایک گاؤں.	۱۹۴	۲
* بیت الفقیہ	: تہامۃ الیمن میں ایک شہر.	۱۹۵	۱
* بیت لَحم	: بیت المقدس سے دس کیلومیٹر دور فلسطین کا ایک بڑا گاؤں، حضرت عیسیٰؑ کا مولد اور مشہور زیارت گاہ.	۱۹۶	۲
⊗* بیت المال	: ایک شرعی اصطلاح؛ مسلم ریاست کا قومی خزانہ.	۱۹۷	۲
⊗ بَیت المِدراس	: یا بیت المدراش، عہد نامۂ عتیق کا دارالمطالعہ اور تحقیق گاہ.	۲۱۶	۲
* بیت المقدس	: رک بہ القدس.	۲۱۷	۱
* بیتاب	: رک بہ ڈراما (اردو).	۲۱۷	۱
* بیت لحم	: رک بہ بیت لَحم.	۲۱۷	۱
* بیج	: (بیج)، ترکوں کے ہاں شہر وی انا کا نام.	۲۱۷	۱
* بیجا پور	: ایک تاریخی شہر، عادل شاہی سلطنت کا دارالحکومت اور آج کل بھارت کے صوبۂ میسور کے ضلع بیجا پور کا صدر مقام.	۲۲۸	۱
* بیجان احمد	: ایک ترک صوفی اور مصنف انوارالعاشقین و درمکنون وغیرہ (حیات ۸۷۰ھ/۱۴۶۵-۱۴۶۶ء).	۲۲۳	۲
* بیجا نگر	: رک بہ وجیا نگر.	۲۲۵	۱
⊗ بَیجر	: George Percy Badger (۱۸۱۵ء تا ۱۸۸۸ء)، ایک انگریز مستشرق اور انگریزی-عربی لغت وغیرہ کا مصنف.	۲۲۵	۱
* بیجوان	: رک بہ باجلان.	۲۲۵	۱
⊗ بیجہ	: رک بہ باجہ.	۲۲۵	۱
* بَیحان	: (بِیحان)، یمن کی ایک ندی اور وادی مرخہ اور وادی حریب کا درمیانی علاقہ.	۲۲۵	۱
* بیحان القصاب	: وادی بیحان کا درمیانی حصہ.	۲۲۷	۱
* بید پای	: رک بہ کلیلۃ و دمنۃ.	۲۲۸	۱
⊗ بیدر (محمد آباد)	: عہد اسلامی میں دکن کی بہمنی اور بریدی شاہی سلطنتوں کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	دارالحکومت اور آج کل بھارت کے ایک ضلع کا صدر مقام۔	۲۲۸	۱
* **بَیْدَق** : رکَ به شطرنج۔		۲۳۱	۲
⊛ **بیدِل** : میرزا عبدالقادر، ابوالمعانی (۱۰۵۴ھ/۱۶۴۴ء تا ۱۱۳۳ھ/۱۷۲۰ء)، عہد عالمگیری کا نامور صاحب دیوان فارسی شاعر و مصنف، عارف کامل اور عظیم مفکر۔		۲۳۱	۲
* **بَیْدُو** : ہلاکو کا پوتا اور ایران کا چھٹا ایلخانی فرمانروا (م ۶۹۴ھ/۱۲۹۵ء)۔		۲۳۵	۱
* **البَیْذَق** : ابوبکر بن علی الصنہاجی، چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی میں تاریخ الموحدین کے وقائع ابتدائیہ کا مصنف۔		۲۳۶	۱
* **بِئر** : عربی زبان میں کنویں کے لیے جامع لفظ۔		۲۳۷	۲
⊛ **بِئر زمزم** : رکَ به زمزم۔		۲۴۳	۲
* **بِئر السَّبع** : جنوبی فلسطین کا ایک مقام، بیرسبا (شیبا) کا معرب۔		۲۴۳	۲
⊛ **بئر مَعونہ** : بنو سُلیم کی ملکیت میں ایک کنواں اور عہد نبوی میں ستر کے قریب صحابۂ کرام کی شہادت گاہ۔		۲۴۴	۱
* **بِئر مَیمون** : اسلام کے ابتدائی زمانے میں نواح مکہ مکرمہ میں ایک کنواں۔		۲۴۶	۲
⊛ **بَیرام** : یوم مسرت و تفریح، عیدین کے لیے ایک ترکی اصطلاح۔		۲۴۷	۱
* **بَیرامیہ** : آٹھویں - نویں صدی ہجری/چودھویں - پندرھویں صدی عیسوی میں حاجی بیرام ولی کا بنا کردہ ایک طریقۂ تصوف۔		۲۵۰	۲
* **بیرجَند** : فارس کا ایک ضلع اور شہر۔		۲۵۱	۱
* **بیرق** : رکَ به علم۔		۲۵۲	۱
* **بیرق دار** : علم بردار کے معنوں میں ایک فارسی اور عثمانی اصطلاح۔		۲۵۲	۱
* **بیرق دار مصطفٰی پاشا** : رکَ به مصطفٰی پاشا بیرق دار۔		۲۵۲	۲
⊛ **بیرم خان (محمد)** : خان خانان (امیرالامراء)، عہد اکبری کا ایک نامور امیر اور سپہ سالار (م ۹۶۸ھ/۱۵۶۱ء)۔		۲۵۲	۲
* **بیرم علی** : ماوراے خزر ریلوے پر مرو شہر کے قریب ایک مقام۔		۲۵۷	۱
* **بَیرم علی خان** : قاچاری شاھزادہ اور مرو کا فرمانروا (از ۱۱۹۷ھ/۱۷۸۳ء تا ۱۲۰۰ھ/ ۱۷۸۶ء)۔		۲۵۷	۱
* **بَیرُوت** : جمہوریۂ لبنان کا صدر مقام۔		۲۵۷	۲
* **بَیرُون** : عثمانی شاہی محل کے بیرونی محکمے اور شعبے۔		۲۶۱	۱
* **البَیرُونی** : برہان الحق ابو الریحان محمد بن احمد (۳۶۲ھ/۹۷۳ء تا ۴۴۰ھ/۱۰۴۸ء)، سلطان محمود غزنوی کے عہد کا مشہور عالم، محقق، سیاح، فلسفی، ریاضی‌دان، جغرافیہ نگار، سوانح نگار، مؤرخ، مترجم اور مصنف تحقیق ما للھند، الآثار الباقیہ وغیرہ۔		۲۶۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* اَلبِیرہ	: الجزیرہ کے شمال مغرب میں دریاے فرات کے کنارے ایک مقام.	۲۷۱	۱
* بِیرہ جک	: عراق میں دریاے فرات کے بائیں کنارے پر ایک قصبہ.	۲۷۱	۱
* بَیزا	: رک بہ بیّاسہ.	۲۷۳	۲
* بیزبان	: رک بہ دلسز.	۲۷۳	۲
* بَیزَرہ	: پرندوں بالخصوص شاہین، باز وغیرہ سے شکار کھیلنے کا فن.	۲۷۳	۲
* بِیزِستان	: رک بہ قیصریہ.	۲۸۱	۲
* بَیزُور	: رک بہ بازھر.	۲۸۱	۲
* بیزیٹا	: رک بہ ددو (Dido).	۲۸۱	۲
* بَیسان	: دریاے اردن کی وادی میں ایک چھوٹا سا فلسطینی قصبہ.	۲۸۱	۲
* بِیستُون	: بغداد سے ہمدان جانے والی شاہراہ پر کرمان شاہ سے مشرق میں ایک پہاڑ.	۲۸۳	۲
* بِیستی	: رک بہ سکہ.	۲۸۴	۱
* بِیشہ	: مغربی عرب میں اسی نام کی وادی کے کنارے پر ایک نخلستان.	۲۸۴	۱
* بِیشَرع	: آزاد قلندروں کے لیے ایک تضحیک آمیز فارسی اصطلاح.	۲۸۵	۱
* بَیشہر	: (بکشہری)، صوبۂ قونیہ میں ایک قضا کا صدر مقام.	۲۸۵	۱
* البَیضاء	: لیبیا کے علاقہ برقہ (Cyrenaica) میں ایک اہم شہر.	۲۸۶	۱
* البَیضاء	: متعدد مقامات کا نام.	۲۸۶	۲
* البَیضاوی	: امام عبداللہ بن عمر ابوالخیر، شیراز کے قاضی‌القضاۃ، مشہور شافعی فقیہ، مصنف اور صاحب تفسیر بیضاوی (م مابین ۶۸۵ھ/۱۲۸۶ء و ۷۱۶ھ/۱۳۱۶ء).	۲۸۶	۲
* بَیطار	: حیوانات کے معالج کے لیے قدیم طبی اصطلاح.	۲۸۸	۱
* بَیع	: فروخت کرنے کے معنوں میں لسانی و فقہی اصطلاح.	۲۸۹	۱
* بَیعَۃ	: ایک شرعی اصطلاح، ایک ایسا عمل جسے انجام دے کر کوئی شخص کسی دوسرے کے اقتدار کو تسلیم کرے.	۲۹۱	۲
* بِیعہ	: رک بہ کنیسہ.	۲۹۳	۲
* بِیغا	: ایشیاے کوچک کے شمال مغرب میں صوبۂ چناق قلعہ کی ایک قضا کا صدر مقام.	۲۹۳	۲
* بِیغَہ	: رک بہ مساحۃ.	۲۹۴	۱
* بَیقَرا	: (بیقرہ)، رک بہ بایقرا.	۲۹۴	۱
* بَیکَل	: (بیکال، بایقال)، مشرقی ترکیہ میں دنیا کی عمیق ترین اور سب سے بڑی پہاڑی جھیل.	۶۹۴	۱
* بیگ	: (بک، بے)، ایک ترکی اعزازی لقب.	۲۹۵	۱
* بِیگدِلی	: اوغوز ترکمانوں کی شاخ بوز اُوق کا ایک قبیلہ.	۲۹۶	۱
* بیگلر بیگی	: یا بیلر بای، یعنی امیرالامراء، ابتداءً ترکی سپہ سالار اعظم کا ایک لقب.	۲۹۷	۱
* بیگم	: بیگ کی تانیث، ایک تعظیمی لقب.	۲۹۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **بینگن پلّے**	: (بنگن پلّے)، برطانوی عہد میں جنوبی ہند کی ایک چھوٹی سی مسلمان ریاست.	۲۹۹	۲
* **بَلّان**	: (Belen)، کوھسار امانوس (الماطاغ) میں اسکندرون سے مشرق کی جانب ایک گاؤں.	۳۰۰	۲
* **بَیلقان**	: اران (البانیہ) کا ایک قدیم شہر.	۳۰۲	۱
* **البَیلمان**	: رکَ بہ مجلس.	۳۰۲	۱
* **بیلان**	: رکَ بہ بَیلان.	۳۰۲	۱
* **بَیلُو**	: (بَیلُوس) ، رکَ بہ بالیُوس.	۳۰۲	۱
* **بیلہ جِک**	: رکَ بہ بلجک.	۳۰۲	۱
* **بیلین**	(Beleyn)، نیز معروف بہ بوگوس، اِرتِریا میں چرواھوں اور مزارعوں کا ایک جتھا.	۳۰۲	۱
* **بیمارِستان**	: بمعنی ھسپتال.	۳۰۲	۲
* **بیمہ**	: رکَ بہ مَعاقِل.	۳۱۲	۱
* **بینکنگ**	: رکَ بہ (۱) جَہبَذ؛ (۲) صَیرَفی؛ (۳) بیت المال.	۳۱۲	۱
* **بِینَوَرت**	: ابن عباد ، مشرقی صقلیہ میں نارمنوں کی مقاومت کرنے والا مسلم رھنما (م ۴۷۹ھ/۱۰۸۶ء).	۳۱۲	۱
* **بَینُون**	: جنوبی عرب کا ایک قدیم قلعہ اور قصبہ.	۳۱۲	۲
* **بَینَہ**	: رکَ بہ بَیّانہ.	۳۱۳	۱
* **بیورُلدی**	: اعلیٰ افسر کی طرف سے کسی ماتحت افسر کو دیے جانے والے حکم کے لیے عہد عثمانیہ کی سرکاری اصطلاح.	۳۱۳	۱
⊛ **بیول**	: Frantz Buhl ، ڈنمارک کا ایک مشہور مستشرق (۱۸۵۰ء تا ۱۹۳۲ء).	۳۱۳	۲
* **البَیھَسیّہ**	: رکَ بہ ابو بَیھَس.	۳۱۴	۱
* **بَیھَق**	: نیشاپور کے مغرب میں صوبۂ خراسان کا ایک ضلع.	۳۱۴	۱
* **بَیھَقی، ابوالفضل**	: محمد بن الحسین (م ۴۷۰ھ/۱۰۷۷ء)، فارسی کا نامور مؤرخ.	۳۱۴	۲
* **البَیھقی**	: ابراھیم بن محمد ، خلیفہ المقتدر کے عہد (۲۹۵ھ/۹۰۸ء تا ۳۲۰ھ/۹۳۲ء) کا ایک عرب ادیب اور مصنف المحاسن والمساوی.	۳۱۷	۱
* **البَیھَقی**	: ابوبکر احمد بن الحسین بن علی بن موسیٰ الخُسرَوجردی (۳۸۴ھ/۹۹۴ء تا ۴۵۸ھ/۱۰۶۶ء)، ایک شافعی محدث و فقیہ اور مصنف کتاب السنن الکبریٰ.	۳۱۷	۱
* **البَیھَقی**	: ظھیرالدین ابوالحسن علی بن زید بن فُندق (۴۹۳ھ/۱۱۰۰ء تا ۵۶۵ھ/۱۱۶۹ء)، ایک ایرانی فاضل اور متعدد کتابوں کا مصنف.	۳۱۸	۲
* **بَیّاسہ**	: (Baeza)، ھسپانیہ کے صوبۂ جَیّان میں ایک شہر.	۳۲۰	۱
* **بَیّانہ**	: (Baena)، ھسپانیہ کے صوبۂ قرطبہ کا ایک چھوٹا سا شہر.	۳۲۱	۱
⊛ **بَیِّنَہ**	: ایک قانونی، شرعی و فقہی اصطلاح.	۳۲۲	۱
● **البَیِّنَۃ**	: قرآن مجید کی اٹھانویں سورۃ.	۳۲۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* بیومیۃ	علی بن الحجازی بن محمد البیومی الشافعی (م ۱۱۸۳ھ/۱۷۶۹ء) کا بنا کردہ ایک مصری مسلک تصوف.	۳۲۴	۲
⊗ بھاٹیا	ایک قدیم قلعہ بند شہر ؛ موجودہ نام بھٹا واھن (قسمت بہاولپور، پاکستان).	۳۲۵	۱
⊗ بھارت	رک بہ ہندوستان.	۳۲۹	۱
* بھٹائی	شاہ عبدالطیف (۱۱۰۱ھ/۱۶۸۹ء تا ۱۱۶۵ھ/۱۷۵۲ء)، نامور سندھی صوفی شاعر اور پیشوائے دین.	۳۲۹	۱
* بھٹنڈہ	پنجاب کا ایک قدیم تاریخی قلعہ بند شہر اور آج کل بھارتی پنجاب کا مشہور قصبہ.	۳۳۲	۱
* بھٹی	برعظیم پاک و ہند میں دور دور تک پھیلا ہوا ایک راجپوت قبیلہ.	۳۳۴	۱
* بھرتپور	بھارت کی ایک سابق ریاست اور اس کا صدر مقام ؛ آج کل راجستھان کا ایک حصہ.	۳۳۴	۲
* بھڑوچ	گجرات (بھارت) کا ایک ضلع.	۳۳۵	۲
* بھکر	رک بہ بکّر.	۳۳۷	۱
⊗ بھمبر	گجرات (پاکستان) سے نو میل کے فاصلے پر اسی نام کی ایک ندی کے کنارے آباد ایک چھوٹا سا شہر.	۳۳۷	۲
⊗ بھنبھور	سسی پنوں کی مشہور لوک کہانی سے وابستہ سندھ سے عراق جانے والی شاہراہ پر بلوچستان کا ایک خطہ اور شہر.	۳۳۸	۱
* بھوپال	برعظیم پاک و ہند میں حیدرآباد کے بعد سب سے اہم مسلم ریاست.	۳۴۰	۱
* بھوپال	(شہر)، ریاست بھوپال اور اب مدھیا پردیش (بھارت) کا صدر مقام.	۳۴۴	۲
⊗ بھیرہ	پنجاب (پاکستان) میں دریائے جہلم کے مغربی کنارے پر واقع ایک قدیم شہر.	۳۴۵	۱

پ

⊗ پ	فارسی و اردو کا تیسرا حرف.	۳۴۷	۱
* پائی	برطانوی ہند میں تانبے کا سب سے چھوٹا سکہ.	۳۴۷	۱
⊗ پادری	(پرتگالی : Padre)، عیسائی واعظ، پیشوا.	۳۴۷	۲
⊗ پادزہر	رک بہ بازہر.	۳۴۷	۲
* پادشاہ	مسلمان فرمانروایان ملک کا لقب.	۳۴۷	۲
⊗ پارا چنار	پاکستان میں کُرم ایجنسی کا انتظامی مرکز، فوجی چھاؤنی اور صحت افزا مقام.	۳۴۸	۲
⊗ پارتھیا	بحیرۂ خزر کے جنوب مشرق میں کوہ البرز سے ہرات تک پھیلا ہوا پہاڑی علاقہ.	۳۴۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **پارچہ بافی** :	رک بہ (۱) فن؛ (۲) نسج (پارچہ بافی).	۳۴۹	۱
⊗ **پارسی** :	ایران کے قدیم مذہب کے پیرو.	۳۴۹	۱
* **پارہ** :	ایک ترکی سکہ.	۳۵۰	۱
⊗ **پازھر** :	رک بہ بازھر.	۳۵۰	۲
* **پاسبان اوغلو** :	پاسبان اوغلی یا پازواند اوغلو (۱۷۵۸ تا ۱۶۰۷ء)، وِدین کا باغی پاشا اور وھاں کا حکمران.	۳۵۰	۲
* **پاسے** :	(Pase)، سماترا میں آچے کے شمالی ساحل پر ایک ضلع اور قدیم زمانے میں مشرق ایشیا کی ایک مشہور مملکت.	۳۵۳	۱
* **پاشا** :	ترکیہ میں قریبی عہد تک مستعمل سب سے بڑا اعزازی لقب.	۳۵۴	۱
* **پاشالیق** :	ایک ترکی اصطلاح : (۱) کسی پاشا کا منصب یا لقب ؛ (۲) کسی پاشا کے زیر اختیار علاقہ.	۳۶۰	۱
⊗ **پاشَغرد** :	رک بہ باشقرت.	۳۶۰	۲
⊗ **پاک پٹن** :	(اجودھن)، پنجاب (پاکستان) کا شہر، حضرت فرید الدین گنج شکرؒ کے مزار کے لیے معروف.	۳۶۰	۲
⊗ **پاکدامن بیبیاں** :	لاھور (پاکستان) کا ایک قدیم قبرستان.	۳۶۱	۱
⊗ **پاکستان** :	جمہوریۂ اسلامیۂ پاکستان (قیام : ۱۴ اگست ۱۹۴۷ء).	۳۶۲	۱
* **پالاھنگ** :	تکمیل سلوک کے بعد بعض ترک جوان درویشوں کے گلے میں ڈالی جانے والی ڈوری اور اس میں لٹکا ھوا عقیق کا ستارہ.	۵۷۱	۱
* **پالمائرا** :	(پالمیرا Palmyra = تدمر)، دمشق سے شمال مشرق میں صحرائے عرب کے ایک نخلستان میں واقع مشہور تاریخی شہر.	۵۷۱	۲
⊗ **پالَم بانگ** :	رک بہ انڈونیشیا.	۵۷۵	۱
⊗* **پالن پور** :	آج کل بھارت کے صوبہ بمبئی میں شامل، برطانوی ھند کی ایک سابق مسلم ریاست.	۵۷۵	۱
⊗ **پامیر** :	وسطی ایشیا کا ایک معروف پہاڑی سلسلہ.	۵۷۵	۲
⊗ **پانچ پیر** :	رک بہ پنج پیر.	۵۷۶	۱
* **پانی پت** :	بھارت کے ضلع کرنال کی ایک تحصیل اور اس کا صدر مقام ، اسلامی عہد کی تین عظیم جنگوں کا محل وقوع.	۵۷۶	۲
* **پاھَنگ** :	(= پاھانگ) رک بہ ملایا، جزیرہ نما.	۵۷۷	۲
* **پَتْرولہ** :	(Patrona)، رک بہ ریالہ.	۵۷۷	۲
* **پَٹَنی** :	(= پَٹَنی)، تھائی لینڈ کا ایک ضلع.	۵۷۷	۲
* **پٹرو وارادین** :	(Petrovardin)، یوگوسلاویا کا ایک مشہور فوجی قلعہ اور شہر.	۵۷۸	۲
⊗ **پَٹْنہ** :	بھارت کے صوبۂ بہار کا دارالحکومت اور مشہور تاریخی مقام.	۵۸۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **پٹیالہ**	برطانوی ہند کے صوبۂ پنجاب میں سکھوں کی سب سے بڑی ریاست اور اس کا صدر مقام.	۵۸۱	۲
⊗ **پٹھان**	رک به (۱) افغان؛ (۲) افغانستان؛ (۳) پشتو.	۵۸۲	۱
* **پچنک**	(Pecenegs)، قرون وسطیٰ کی ایک ترکی النسل قوم.	۵۸۲	۱
* **پچوی**	ابراهیم آفندی (۹۸۲ھ/۱۵۷۴ء تا نواح ۱۰۶۰ھ/۱۶۵۰ء)، ایک ترک مؤرخ اور مصنف تاریخ پچوی.	۵۸۵	۱
* **پرتو پاشا**	دو عثمانی سیاستدانوں کا نام: (۱) پرتو محمد پاشا، وزیر اور امیر البحر (حیات ۹۸۲ھ/۱۵۷۴ء)؛ (۲) پرتو محمد سعید پاشا، ترک منصب دار اور شاعر (م ۱۲۵۱ھ/۱۸۳۶ء).	۵۸۶	۱
* **پرشیا**	(Persia)، رک به ایران.	۵۸۷	۲
* **پرگنہ**	سلطنت دهلی کی اصطلاح میں دیہات کا مجموعہ، ایک انتظامی اکائی.	۵۸۷	۲
* **پرنگ سبل**	(Prang Sabil، پرانگ سابل)، مجمع الجزائر شرق الهند میں جہاد کے لیے مستعمل کلمہ.	۵۸۸	۲
* **پروانہ**	رک به معین الدین سلیمان.	۵۸۹	۱
* **پریم**	(پیرم Perim)، بحر احمر کے دہانے پر ایک جزیرہ.	۵۸۹	۱
⊗ **پریم چند**	اصل نام دھنپت رائے (۱۸۸۰ تا ۱۹۳۶ء)، اردو اور هندی کے مشہور افسانہ نگار اور ناول نویس.	۵۹۰	۲
* **پزنترن**	رک به پسنترن.	۵۹۴	۱
* **پساروِتز**	رک به پشاروتز.	۵۹۴	۱
* **پست**	ایک قسم کی غذا.	۵۹۴	۱
* **پسر**	سابقاً جنوب مشرقی بورنیو میں ایک سلطنت اور اب انڈونیشیا کے صوبۂ کالی منتان کا ایک حصہ.	۵۹۴	۱
⊗ **پسرور**	ضلع سیالکوٹ (پاکستان) کا ایک پرانا شہر اور تحصیل کا صدر مقام.	۵۹۷	۱
* **پسنترن**	(پزنترن)، جاوا اور مادورا کے جزیروں میں دینیات کے طلبہ کی تربیت گاهوں کے لیے مستعمل اصطلاح.	۵۹۷	۲
* **پشاروتز**	(Pozarevac)، یوگوسلاویا میں ضلع (= بانات) ڈینیوب کا ایک ترقی پذیر تجارتی قصبہ.	۶۰۲	۱
⊗ **پشاور**	صوبۂ سرحد (پاکستان) کا دارالحکومت اور مشہور تاریخی شہر.	۶۰۳	۲
⊗ **پشتو**	(پختو)، پاکستان کے شمال مغربی سرحدی علاقے، بلوچستان کے ایک حصے اور تقریباً نصف افغانستان میں بولی جانے والی پشتونوں کی زبان.	۶۱۴	۱
⊗ **پشین**	پاکستان میں صوبۂ بلوچستان کے ضلع کوئٹه کی ایک تحصیل اور اس کا صدر مقام.	۶۳۷	۲
* **پکتھال**	Muhammad Marmaduke Pickthal (۱۸۷۵ تا ۱۹۳۶ء)، مشہور مسلمان مستشرق، مصنف اور مترجم قرآن مجید.	۶۳۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* پُل	(Pul) فلبہ، مغربی افریقہ کا ایک قبیلہ.	۶۴۰	۲
* پُلای	(پولی Polei)، جنوبی ہسپانیہ میں ایک قدیم قلعہ.	۶۴۶	۲
* پلونہ	(Plevna)، شمالی بلغاریا کا ایک اہم شہر.	۶۴۶	۲
⊗ پنجاب	پاکستان کا آبادی کے اعتبار سے سب سے بڑا صوبہ.	۶۴۸	۲
⊗ پنجابی	دہلی (بھارت) سے خیرپور (سندھ) اور پشاور اور درۂ کاغان سے سری نگر (مقبوضہ کشمیر) تک کے علاقے کی زبان.	۶۶۳	۲
⊗ پنج پیر	برصغیر پاک و ہند کے فرقۂ پانچ پیریہ کے بزرگوں کے لیے عوامی اصطلاح.	۶۸۴	۱
⊗ پنج تن	آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اور آپ کے قریبی اہل بیت کے لیے مشہور اصطلاح.	۶۹۵	۱
* پنج دہ	سوویت روس کی جمہوریۂ ترکمان میں ایک قریہ.	۶۹۵	۱
⊗ پنج ند	پنجاب (پاکستان) میں پانچ دریاؤں کا سنگھم.	۶۹۷	۱
* پَنگاو	رک بہ پنگولو.	۶۹۷	۱
* پنگولو	(Panghulu)، سابق ولندیزی مجمع الجزائر شرق الہند میں دینی و غیردینی امور کا ناظم اعلیٰ.	۶۹۷	۱
* پُواسا	مجمع الجزائر شرق الہند میں ماہ رمضان کا نام.	۷۰۰	۲
⊗ پوپ	Arthur Upham Pope (پیدائش ۱۸۸۱ء)، اسلامی ملکوں، بالخصوص ایران کے آرٹ کا ممتاز ترین ماہر امریکی مستشرق.	۷۰۳	۱
⊗ پوپر	William Popper (پیدائش ۱۸۷۴ء)، ایک ممتاز عربی دان امریکی مستشرق.	۷۰۳	۲
⊗ پوٹھوہار	رک بہ (۱) پاکستان؛ (۲) پنجاب.	۷۰۴	۲
⊗ پوٹھوہاری	رک بہ پنجابی.	۷۰۴	۲
* پورٹ سعید	بحیرۂ روم کے ساحل اور نہر سویز کے دہانے پر مصر کی مشہور بندرگاہ.	۷۰۴	۲
⊗ پورٹو نو وو	(Porto-Novo)، جنوب مغربی افریقہ میں جمہوریۂ دہومی کا دارالحکومت.	۷۰۶	۲
* پوست	کھال کے معنوں میں ایک اصطلاح.	۷۰۷	۱
⊗ پوکاک	Edward Pocock (پیدائش ۱۶۰۴ء)، مشہور عربی دان انگریز مستشرق اور متعدد کتب کا مصنف.	۷۰۷	۱
* پولا	مغل شہنشاہ اکبر کے عہد کا ایک سکہ.	۷۰۸	۲
⊗ پولینڈ	(لہستان)، یورپ کا مشہور ملک اور خطہ.	۷۰۸	۲
* پوماق	بلغاریا اور تراکیا (Thrace) میں بلغاری زبان بولنے والے مسلمان.	۷۲۲	۲
* پُونا	بھارت کے صوبۂ مہاراشٹر کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۷۲۸	۱
* پونتیانک	انڈونیشی بورنیو کی ایک سابق ولندیزی ریزیڈنسی.	۷۲۹	۱
* پہلوان	محمد بن ایلدگیز، شمس الدین، آذربیجان کا اتابک اور حکمران (از ۵۶۸ھ/۱۱۷۲-		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۱۷۳ء تا ۵۸۲ھ/۱۱۸۶ء).	۷۳۱	۱
* پیاسٹر	: رک بہ غروش.	۷۳۲	۱
* پیالہ پاشا	: ایک عثمانی امیرالبحر کبیر (م ۹۸۵ھ/۱۵۷۸ء).	۷۳۲	۱
* پیر	: مرشد کے معنوں میں علم تصوف کی ایک اصطلاح.	۷۳۴	۱
* پیرا	: (پیرہ)، رک بہ استانبول.	۷۳۴	۱
* پیراک	: رک بہ ملایا، جزیرہ نما.	۷۳۴	۱
* پیر پنجال	: مقبوضہ کشمیر میں کوہ ہمالیہ کے سات میں سے ایک مشہور سلسلۂ کوہ.	۷۳۴	۱
* پیری محمد پاشا	: ایک عثمانی وزیراعظم (م ۹۳۹ھ/۱۵۳۲ء یا ۹۴۰ھ/۱۵۳۳ء).	۷۳۴	۲
* پیری محی الدین رئیس	: یونانی الاصل عثمانی جہاز ران اور ماہر نقشہ کشی (م نواح ۹۶۰ھ/ ۱۵۵۳ء).	۷۳۵	۲
* پیسا	: تین پائی یا چوتھائی آنے کے برابر برطانوی ہند کا ایک سکہ.	۷۳۸	۱
* پیش گوئی	: آئندہ کی خبر دینا ؛ رک بہ (۱) کہانت ؛ (۲) جفر ؛ (۳) فال ؛ (۴) رمل ؛ (۵) تعبیر وغیرہ.	۷۳۸	۲
* پیشوا	: ایک تاریخی اصطلاح : (۱) دکن کے بہمنی سلاطین کے وزراء ؛ (۲) شیوا جی کا وزیراعظم ؛ (۳) مرہٹہ جمعیت کا سردار.	۷۳۸	۲
⊛ پیلا	: Charles Pellat (۱۹۱۴ تا ۱۹۶۹ء)، بیسویں صدی کا ایک معروف عربی دان فرانسیسی مستشرق.	۷۴۱	۱
* پینانگ	: (یا پلاوینانگ)، وفاق ملیشیا کا ایک جزیرہ.	۷۴۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۶

ت

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تاء : عربی حروف تہجی کا تیسرا حرف.		۱	۱
* تَأَبَّطَ شَرًّا : ثابت بن جابر بن سفیان، قبیلہ فہم کا قدیم عرب صاحب دیوان شاعر اور بدوی بہادر.		۱	۱
⊛* تابِع : لغوی معنی چاکر، شاگرد، معتقد؛ اصطلاحاً صحابۂ کرامؓ کے جانشین.		۲	۱
* تات : (تَت)، ترکی ممالک میں شامل خارجی عناصر.		۳	۲
* تاتار : (تَتار؛ تَتَر)، مغول؛ ازمنۂ متوسطہ میں وسط ایشیا کے مغولوں پر مشتمل ایک مشہور جنگجو، سفاک اور حکمران قوم.		۱۱	۲
* تاج : بادشاہوں کے سر کے پہناوے کے لیے ایک معروف اصطلاح.		۱۴	۱
* تاج الدّولة : رک بہ تُتش.		۱۸	۲
* تاج الدّین : رک بہ السُّبکی.		۱۸	۲
⊛ تاج الدّین بن زَکَریّا : بن سلطان العثمانی القرشی النقشبندی الحنفی السنبھلی، مہاجر مکہ، ہندوستان کے نقشبندی سلسلے کے ایک شیخ طریقت، مصنف اور مترجم نفحات الانس (از جامی) وغیرہ (م ۱۰۵۰ھ/۱۶۴۰ء).		۱۸	۲
* تاج محل : شاہ جہان کا اپنی محبوب بیگم ممتاز محل کے لیے آگرے میں بنوایا ہوا بے مثال اور خوبصورت ترین یادگار مقبرہ.			
* تاج الملوک : رک بہ بُوری.		۲۲	۲
* تاجُہ : جزیرہ نمائے آئیبیریا (ہسپانیہ و پرتگال) کا سب سے لمبا دریا.		۲۲	۲
* تاجِیک : (تازیک، تاژیک)، مختلف ادوار میں مختلف اقوام کے لیے مستعمل ایک اصطلاح.		۲۳	۱
* تاجیکی : تاجیکوں کی زبان.		۲۵	۱
* تادلا : (یا تادِلا)، مراکش کا ایک ضلع		۲۵	۱
* تارِم : (Tarim، ترم)، موجودہ چینی ترکستان کا سب سے بڑا دریا.		۲۸	۱
* تارُم : (طَرم)، دریائے قزیل اوزن کی گزرگاہ کے قریب ایک ولایت اور اس کے کنارے ایک قصبہ.		۲۹	۲
* تارُودانت : مراکش کے جنوب مغرب میں علاقۂ سوس کا ایک بڑا شہر.		۳۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تأریخ :	(مقالہ اول) ۱۔ ایک مشہور علم؛ حولیات، یعنی وقائع کا بیان بہ ترتیب تاریخی؛ ۲۔ کسی عصر خاص کی تعیین، حسابِ ازمان.	۳۶	۲
* تَأریخ :	مقالہ (دوم)، عصر، تعیین وقت.	۳۸	۲
* تأریخ :	(مقالہ سوم)، علم التأریخ، ادبیات کی ایک اصطلاح.	۴۶	۲
* تازا :	مشرق مراکش کا ایک شہر.	۷۷	۲
* تاشفین بن علی :	خاندان مرابطین کا ایک بادشاہ، رک بہ المرابطون.	۷۹	۲
* تاشکنت :	(تاشکند)، وسط ایشیا کا مشہور تاریخی شہر.	۷۹	۲
* تافتہ :	ایک قسم کا ریشمی کپڑا.	۸۳	۲
* تافِلالت :	جنوب مشرق مراکش میں ایک علاقہ.	۸۴	۱
* تاکُرُنّا :	(Takoronna)، اسلامی سپین میں مرکزی تودۂ کوہی، آج کل سیرانیا د رونده (Serrania de Ronda).	۸۴	۲
* تالِش :	ایران کے صوبۂ گیلان کے شمال میں ایک اقلیم اور اس کے باشندے.	۸۵	۱
* تامل زبان پر اسلام کا اثر :	رک بہ ہندوستان.	۸۶	۱
* تان سین کلاونت :	عہد اکبری کا بے نظیر مغنی اور موسیقی دان، مصنف بدہ پرکاش (م ۹۹۷ھ/۱۵۸۹ء).	۸۶	۱
* تاوِیل :	(اپنے اصل کی طرف لوٹانا)، ایک مخصوص تفسیری اصطلاح.	۸۷	۱
* تاهرت :	(تیہرت)، الجزائر میں وہران کی شمال مشرق سرحد پر واقع ایک شہر.	۸۸	۲
* تَبالہ :	مکۂ معظمہ سے جنوب مشرق جانب عسیر کے اندرونی علاقے میں ایک قصبہ.	۸۹	۲
* تِبّت :	چین کے جنوب میں ایک ملک.	۹۳	۲
* تَبریز :	ایران کی ولایت آذربیجان (رک بآں) کا مرکز.	۹۸	۱
* التِبریزی :	ابو زکریا یحیی بن علی (۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء تا ۵۰۲ھ/۱۱۰۹ء)، فقہِ لغتِ عربی کا مشہور و معروف ماہر، مصنف اور شارح.	۱۲۳	۲
* تِبریزی :	شمس الدین محمد بن علی بن ملک داد تبریزی، المعروف بہ شَمس تَبریزی، ایک صوفی کامل اور جلال الدین رومیؒ کے مرشد (حیات ۶۴۳ھ/۱۲۴۵ء).	۱۲۶	۲
* التِبریزی :	رک بہ محمد حسین بن خلف.	۱۲۷	۲
* تَبِسّہ :	(Tebessa)، تونس کی سرحد پر الجزائر کا ایک شہر.	۱۲۷	۲
* تُبُو :	(تِبو)، صحرائے اعظم کے مشرق حصے کے باشندے.	۱۲۹	۱
* تَبوک :	عہد نبویؐ میں شمال عرب اور بوزنطی سلطنت کی سرحد کے قریب درب الحج پر واقع ایک شہر.	۱۳۱	۲
* تپتیر :	(Teptyar)، اورن برگ، اوفا اور پرم میں آباد مخلوط النسل ترک.	۱۳۲	۲
* تُتش بن اَلپ اَرسلان، تاج الدولة :	ملک شام کا ایک سلجوق حکمران (از ۴۷۱ھ/۱۰۷۹ء		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	تا ۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء).	۱۳۳	۱
* تِجارَة	: سوداگری، بیوپار، ایک فقہی اور قانونی اصطلاح.	۱۳۴	۲
* التِجانی	: ابو عبداللہ محمد بن احمد، تونس کا ایک عرب عالم، سیاح اور مصنف (حیات ۷۰۹ھ/۱۳۰۹ء).	۱۴۶	۲
* تِجانیَہ	: (تِجانی، تِجِنی) صوفیوں کا ایک طریقہ؛ سرسلسلہ: ابو العباس احمد بن محمد بن المختار بن سالم التجانی (۱۱۵۰ھ/۱۷۳۷ء تا ۱۲۳۰ھ/۱۸۱۵ء).	۱۴۸	۱
* تَجلِید	: فن جلد سازی.	۱۵۱	۱
* تَجنِیس	: (جناس)، محسنات لفظیہ سے متعلق علم بدیع کی ایک اصطلاح.	۱۶۳	۱
⊗ * تَجوِید	: قراءت قرآن کا فن.	۱۶۷	۱
* تُجیب،	بنو : اندلس میں اموی عہد اور ملوک الطوائف فرمانرواؤں کے دور کا ایک خاندان.	۱۶۹	۲
* تَحسین	: میر محمد عطا حسین خان (مرصع رقم)، ایک ہندوستانی مصنف اور خوشنویس (م ۱۲۰۰ھ/۱۷۸۵ء)، دیکھیے نیز ص ۳۸۳، عمود ۱.	۱۷۰	۲
* تحصیل	: ہندوستان میں مالیہ جمع کرنے کے معنوں میں ایک مالیاتی اصطلاح، نیز ایک انتظامی اکائی.	۱۷۲	۱
⊗ تخت باھی	: پاکستان کے صوبۂ سرحد میں مردان کے قریب واقع شکرسازی کا ایک اہم مرکز.	۱۷۲	۱
* تَختَجی	: آناطولی میں شیعیت کی طرف میلان رکھنے والا ایک فرقہ.	۱۷۲	۲
⊗ تَخلُّص	: ایک کثیر المعانی ادبی اصطلاح.	۱۷۳	۲
* تَدبِیر	: تدبیرِ منزل وغیرہ کے مفہوم میں ایک فلسفیانہ اصطلاح.	۱۷۸	۱
* تَدَلّیس	: الجزائر کے ساحل پر ایک شہر.	۱۸۰	۲
* تَدْلِیس	: (اخفائے عیب)، کسی راوی کا حدیث کے کسی عیب کو چھپانا، ایک محدثانہ اصطلاح.	۱۸۲	۲
* تَدْمر	: رک بہ پالمائرا (Palmyra).	۱۸۴	۱
* تُدمِیر	: (Tudmir)، اندلس کا ایک کورہ (صوبہ).	۱۸۴	۱
* تِدورے	: (Tldore)، جزیرہ نمائے ملایا کے مشرقی حصے میں ہلماہیرا کے مغرب کی طرف ایک برکانی جزیرہ.	۱۸۴	۲
* تَذکِرہ	: ایک کثیر المعانی اصطلاح (یادگار، یادداشت، ٹکٹ، پرمٹ وغیرہ).	۱۸۵	۲
* تَذہیب	: کتابوں کی طلاکاری کا مشہور اسلامی فن.	۱۸۶	۱
* ترانجی	: (تارانچی) مشرقی ترکی میں بمعنی کاشتکار.	۱۹۸	۱
* تَراوِیح	: رمضان المبارک کی راتوں میں پڑھی جانے والی نماز.	۱۹۹	۲
* تُربت حیدری	: رک بہ زاوہ.	۲۰۰	۲
* تُربتِ شیخ جام	: ایران کے شمال مشرق میں افغانستان کی سرحد کے قریب واقع ولایتِ خراسان میں ایک مقام.	۲۰۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **تُرتوشہ**	(Tortosa)، رک بہ طُرطُوشہ.	۲۰۲	۱
* **تَرجُمان**	(آرامی الاصل عربی لفظ)، بات سمجھانے والا، سلطنت عثمانیہ میں ایک اہم عہدہ اور ایک سرکاری اصطلاح.	۲۰۳	۱
* **تَرجُمان**	ترک صوفیوں کی ایک اصطلاح.	۲۰۴	۲
* **تِرحالہ**	(ترکالہ، ترکلہ)، مغربی تھسلی (تسالیا) میں واقع ایک شہر.	۲۰۵	۱
* **تُرشِیز**	ایران کا ایک شہر اور ولایت نیشاپور میں ضلع بشت کا صدر مقام.	۲۰۶	۲
* **تُرخان بیگ**	ایک عثمانی جرنیل، تسالیا کا فاتح اور وہاں کا مرزبان (م ۸۶۰ھ/۱۴۵۶ء).	۲۰۷	۲
* **تُرک**	وسط ایشیا کے علاقۂ قفقاز میں ایک بہت بڑا دریا.	۲۱۱	۱
* **تُرک**	ترکیہ میں آباد ایک مسلم قوم.	۲۱۲	۱
* **تُرکستان**	(ترکوں کا ملک)، وسط ایشیا کا ایک مسلم ملک، آج کل روس میں شامل ایک ریاست.	۳۵۹	۲
* **تُرکمان**	پانچویں صدی ہجری/گیارھویں صدی عیسوی سے وسط ایشیا کی ایک ترکی قوم کے لیے مستعمل کلمہ.	۳۶۲	۱
* **تُرکمان چای**	آذربیجان کے ناحیۂ گرم رود میں ایک گاؤں.	۳۶۹	۲
* **ترکمنیہ**	(ترکمنستان) ایران و افغانستان کے شمال میں ایک سوویت اشتراکی جمہوریہ.	۳۷۱	۱
* **ترکیب بند**	ہم قافیہ اشعار کے متعدد بندوں پر مشتمل نظم.	۳۷۳	۲
* **تِرمِذ**	آمو دریا (رک بآں) کے شمالی کنارے پر ایک قدیم تاریخی شہر.	۳۷۴	۱
* **التِرمِذی**	ابو عبداللہ محمد بن علی بن حسین، المشہور بہ حکیم، خراسان کے سنی عالم دین، محدث، حنفی فقیہ، صوفی اور چند کتابوں کے مصنف (م ۲۸۵ھ/۸۹۸ء).	۳۷۸	۲
⊗ * **التِّرمِذی**	ابو عیسٰی محمد بن عیسٰی سَورہ بن موسٰی السلمی، مشہور محدث و فقیہ اور صحاح ستہ میں سے ایک صحیح الجامع الترمذی کے مصنف (م ۲۷۵ھ/۸۸۸-۸۸۹ء یا ۲۷۹ھ/۸۹۲-۸۹۳ء).	۳۷۹	۱
* **تِرمِذی**	سید برہان الدین صوفی، المعروف بہ سید حسین ترمذی، سید سرّدان، ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی کے ایک بزرگ اور صوفی (حیات ۶۴۱ھ/۱۲۴۳ء).	۳۸۱	۲
* **تِرمِذی**	سید علی کبروی، پیر بابا، صوبہ سرحد کے مشہور ولی اللہ (م ۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء).	۳۸۲	۲
* **ترناتہ**	(Ternate)، مجمع الجزائر ملایا کے مشرق میں ایک چھوٹا سا آتش فشانی جزیرہ.	۳۸۵	۲
* **تَروِیہ**	۸ ذوالحجہ، احرام باندھ کر حجاج کا منٰی کی طرف روانہ ہونے کا دن.	۳۸۷	۱
* **تری**	چوتھائی طلائی دینار کے برابر ایک طلائی سکہ.	۳۸۸	۱
* **تریپولس**	(Tripolis)، رک بہ طرابلس.	۳۸۸	۲
* **تَریم**	(۱) شمالی حضرموت کا ایک بڑا اور قدیم شہر.	۳۸۸	۲
* **تَریم**	(۲) بالائی یمن میں واقع ایک قلعے کا نام.	۳۹۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تزویج	رک بہ نکاح۔		
* تسبیح	سُبحان اللہ (رک بآں) کا ذکر کرنا۔	۳۹۴	۲
* تستر	رک بہ شستر۔	۳۹۴	۲
* تسمیہ	رک بہ بسملہ۔	۳۹۴	۲
* تسنیم	(۱) بہشت کا ایک چشمہ؛ (۲) سطح زمین سے قبروں کو اونچا کرنا۔	۳۹۴	۲
* تسوج	(طسوج)، (۱) بعض پیمانوں کا چوبیسواں حصہ، مثلاً چوبیس گھنٹوں میں سے ایک گھنٹہ: (۲) قسمت علاقہ، تسوک یا ضلع: (۳) صوبۂ آذربیجان میں ایک چھوٹا سا شہر۔	۳۹۵	۱
* التسییر	علم احکام نجوم کا ایک عمل۔	۳۹۹	۱
* تشبیہ	(۱) تمثیل اور تجسیم، یعنی ذات باری کو انسان جیسا سمجھنا؛ (۲) تعطیل، یعنی خدا کی صفات کی قطعی نفی کرنا۔	۴۰۳	۲
* تشریح	لغوی معنی: کھولنا؛ اصطلاحی معنی: (۱) کسی فن یا علم کا بیان یا کسی کتاب کی تفسیر؛ (۲) علم تشریح الابدان، یعنی جسم کو کھولنا اور اس کی بناوٹ کی تشریح کرنا۔	۴۱۰	۲
⊗ تشریق	ایام حج کے آخری تین دن، یعنی ۱۱ تا ۱۳ ذوالحجہ۔	۴۱۳	۱
* تشہد	کلمۂ شہادت کی تلاوت، بالخصوص نماز میں؛ اصطلاحاً التحیات پڑھنا۔	۴۱۳	۱
* تشرین	سوری تقویم کے پہلے دو مہینے۔	۴۱۶	۱
⊗ تصدیق و تصور	(۱) فلسفیانہ نقطۂ نظر سے علم منطق کی دو اصطلاحات؛ (۲) دینی نقطۂ نظر سے نبی کی تصدیق کرنے اور اس پر ایمان لانے کے معنوں میں ایک دینی اصطلاح۔	۴۱۶	۱
* تصوف	ایک نظریہ اور طریقہ؛ اسلامی اصطلاح میں صوفی بن کر خود کو متصوفانہ زندگی کے لیے وقف کر دینا۔	۴۱۸	۱
* تصویر	ایک فنی اصطلاح، بمعنی صورت دینا، ڈھالنا؛ پیکر، شبیہ، شکل، رسم اور تمثال وغیرہ۔	۴۳۷	۲
* تطوان	رک بہ تیطاوین۔	۴۴۶	۱
* تطیلہ	(Tudela)، ہسپانیہ کا ایک چھوٹا سا شہر۔	۴۴۶	۱
* تعبیر	رک بہ رؤیا۔	۴۴۶	۲
* تعریف	ایک کثیرالاستعمال اصطلاح، بمعنی توضیح، حد، وصف و بیان۔	۴۴۶	۲
* تعز	جنوبی عرب کا اہم قصبہ اور ترکی عہد حکومت میں تعزیہ کے سنجاق کا صدر مقام۔	۴۴۷	۱
* تعزیر	سزا دینے کے معنوں میں ایک فقہی اصطلاح۔	۴۵۳	۱
⊗ تعزیہ	لغوی معنی تلقین صبر، تسلی دینا اردو میں امام حسین علیہ السلام کی تربت،		

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ضریح یا عمارتِ روضہ کی شبیہ.	۴۵۵	۱
* تعطیل :	عام عقائد کی ایک اصطلاح، بمعنی خدا کے تصور کو تمام صفات سے منزہ کرنا (رک بہ تشبیہ).	۴۶۱	۱
* تعلیق :	رک بہ فن، خطاطی.	۴۶۱	۲
* تعمیر :	رک بہ فن، تعمیر.	۴۶۱	۲
* تعویذات :	رک بہ حمائل.	۴۶۱	۲
⊗ تغابن :	(التغابن)، قرآن مجید کی ایک سو آٹھویں سورۃ.	۴۶۱	۲
* تغاتیمور :	مغول خان، جرجان میں ۸۰۸ھ/۱۴۰۵ء سے پہلے ایک سو سال تک حکمرانی کرنے والے خاندان کا بانی فرمانروا (از ۷۳۷ھ/۱۳۳۷ء تا ۷۵۴ھ/۱۳۵۳ء).	۴۶۲	۱
* تغزغز :	ایک ترکی النسل قوم.	۴۶۶	۲
* تغلب :	قدیم عربوں میں قبائل ربیعہ میں سے بنو وائل و تغلب سے متعلق ایک اہم قبیلہ.	۴۶۸	۲
⊗* تغلق :	(تغلق)، دہلی کا ایک شاہی خاندان (۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء تا ۸۱۶ھ/۱۴۱۳ء).	۴۸۰	۲
* التفتازانی :	سعد الدین بن عمر (۷۲۲ھ/۱۳۲۲ء تا نواح ۷۹۲ھ/۱۳۹۰ء)، بلاغت، منطق، ماوراء الطبیعیات، کلام، فقہ اور دوسرے علوم کا مشہور ماہر اور متعدد کتابوں کا مصنف.	۴۸۲	۱
⊗* تفسیر :	قرآن مجید کی توضیح و تشریح کا علم.	۴۸۸	۲
* تفضیل :	اصطلاحاً دو چیزوں کا ایک صفت میں اشتراک اور ایک کا اس صفت مشترک میں زیادہ ہونا.	۵۳۷	۲
* تفلس :	گرجستان کا صدر مقام.	۵۳۸	۲
* تقتمیش :	بن تولی خواجہ، آلتون اردو (Golden Horde) کا ایک خان (م ۸۰۹ھ/۱۴۰۶ء).	۵۶۷	۱
* تقدیر :	رک بہ قدر.	۵۷۱	۲
* تقرت :	(یا تگرت)، الجزائری صحرا کا ایک قصبہ.	۵۷۱	۲
* تقلید :	(۱) فقہی اصطلاح : قربانی کے جانوروں کی گردن میں بطور نشان قلاوہ ڈالنا؛ (۲) فوجی اصطلاح : کسی فوجی محکمے میں کسی شخص کو کسی منصب پر فائز کرنا؛ (۳) فقہی اصطلاح : کسی قول کو دلیل کے بغیر قبول کر لینا.	۵۷۴	۱
* تقی الدین :	رک بہ المظفر.	۵۷۹	۱
* تقی خان مرزا :	المعروف بہ میر نظام، ایران کا وزیراعظم (م ۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء).	۵۷۹	۱
* تقی کاشی :	تقی الدین محمد المتخلص بہ ذکری، ایک ایرانی تذکرہ نویس اور چند ادبی کتابوں کا مؤلف (حیات ۱۰۱۶ھ/۱۶۰۷-۱۶۰۸ء).	۵۸۰	۱
* تقیہ :	(حذر، بچاؤ)، شیعی اصطلاح میں غیر کے خوفِ ضرر سے خلافِ اعتقاد کچھ کہنا یا کرنا.	۵۸۰	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تَکبِیر	: کلمۂ اللہ اکبر کہنا، ایک قرآنی اصطلاح.	۵۸۵	۲
* تُکرور	: (Tuculor)، سنیگالی فُوتہ کے نشیبی علاقوں کے بڑے حصے اور بُوندو کے بیشتر علاقے میں آباد زنگی نژاد لوگ.	۵۸۶	۲
* تَکریت	: سامرا کے شمال اور سلسلۂ جبل حمرین کے دامن میں واقع دریاے دجلہ کے دائیں کنارے پر ایک عراقی قصبہ.	۵۹۳	۱
* تَکش	: بن ایل آرسلان، خوارزم شاہیوں کے چوتھے اور نہایت شاندار خاندان کا ایک بادشاہ (از ۵۶۷ھ/۱۱۷۲ء تا ۵۹۶ھ/۱۲۰۰ء).	۵۹۶	۱
* تَکفِیت	: (پچی کاری)، ایک فنی اصطلاح، کسی ادنی دھات کے اندر کسی بیش قیمت دھات کی جڑت کا کام.	۵۹۷	۱
* تَکلِیف	: ایک فقہی اصطلاح، ایسا فعل مخاطب پر لازم کرنا جس میں مشقت اور کلفت ہو.	۶۰۷	۲
* تَکودر	: (اسلامی نام احمد)، ایران کے مغولی خاندانِ ایلخانیہ میں پہلے پہل اسلام قبول کرنے والا بادشاہ (از ۶۸۱ھ/۱۲۸۲ء تا ۶۸۳ھ/۱۲۸۴ء).	۶۰۹	۱
* تِکہ	: (یا تکّہ Tekke)، ایک ترکمان قبیلہ.	۶۰۹	۲
* تکہ اوغلی	: آٹھویں صدی ہجری/چودھویں صدی عیسوی میں تکہ ایلی (رک بآں) پر حکومت کرنے والا ایک آناطولی حکمران خاندان.	۶۱۱	۱
* تکہ ایلی	: ایشیاے کوچک کا ایک ضلع، سابقاً تکہ اوغلی کی سرزمین.	۶۱۲	۱
* تُکَرت	: رک بہ تُقرت.	۶۱۳	۱
* تَلبِیَہ	: لبّیک کا کلمہ ادا کرنا، مناسک حج میں سے ایک.	۶۱۳	۱
* تَلخِیص	: خلاصہ کرنا، ترکی دواوین کی ایک اصطلاح.	۶۱۴	۱
* تَلخِیصی	: ترکیہ میں تلخیص کی تیاری اور اسے محل تک پہنچانے کا ذمہ دار عہدیدار.	۶۱۴	۲
* تل	: (Tell)، شمالی افریقہ کے ساحلی علاقے کے لیے یورپی جغرافیہ نگاروں کی اصطلاح.	۶۱۴	۱
* تل باشر	: شمالی شام میں عینتاب کے قریب نہر ساجور پر ایک قلعہ.	۶۱۵	۱
* تل الحَمارنة	: (تل العَمَرنة)، صوبۂ المِنیة میں ایک چھوٹے سے قصبے مَلَّوی کے بالمقابل دریاے نیل کے دائیں کنارے پر ایک جگہ.	۶۱۹	۱
* تل الکبیر	: مصر کے دالیہ (ڈیلٹا) کا ایک گاؤں.	۶۱۹	۲
* تلّہ	: (Telloh)، عراق میں بہت سے مصنوعی ٹیلوں والی ایک جگہ.	۶۲۰	۲
* تِلمِسستان	: تلمسان کے پہاڑوں کے سلسلۂ کوہ کی ایک ماہی پشت چٹان پر آباد افریقہ کا ایک شہر اور عہد مرابطین میں مشہور علمی مرکز.	۶۲۰	۲
* تِلمسانی	: متعدد مشہور علما کی نسبت : (۱) عفیف الدین سلیمان بن علی (۶۱۶ھ/۱۲۱۹ء تا ۶۹۰ھ/۱۲۹۱ء)، معروف عالم، سرکاری عہدے دار اور مؤلف؛ (۲) شمس الدین محمد بن سلیمان (۶۶۱ھ/۱۲۶۳ء تا ۶۸۸ھ/۱۲۸۹ء)			

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اول الذکر کا بیٹا اور ایک عیش پسند اور عاشق مزاج شاعر؛ (۳) ابواسحاق ابراھیم بن ابی بکر ۶۰۹ھ/ ۱۲۱۲ء تا ۶۹۰ھ/ ۱۲۹۱ء)، صاحب علم و فضل، مالکی فقیہ، شاعر اور مصنف.	۶۳۲	۱
* تَمَتُّع	رک بہ احرام.	۶۳۳	۱
* تمثال	رک بہ تصویر.	۶۳۳	۱
* التِمساح	نیل کے دالیہ کے مشرق میں واقع ایک جھیل.	۶۳۳	۱
* تِمساح	مگر مچھ.	۶۳۳	۲
* تِمگاد	الجزائر کا ایک رومی شہر.	۶۳۵	۱
* تَمگروت	مراکش کے جنوب میں وادیِ درعہ کا سب سے بڑا شہر.	۶۳۵	۲
* التمگروتی	ابوالحسن علی بن محمد، ایک مراکشی فاضل اور ایک دلچسپ سفر نامے (رحلة) کا مصنف (م ۱۰۰۳ھ/۱۵۹۴-۱۵۹۵ء).	۶۳۶	۲
* تُمن	(تِمن) رک بہ تومان.	۶۳۷	۱
* تِموچِن	(Temucin)، رک بہ چنگیز خان.	۶۳۷	۱
* تَموز	(تَمُوز)، سریانی تقویم کا دسواں مہینا.	۶۳۷	۱
* تَمیم بن مُر	عرب کا ایک حضری قبیلہ.	۶۳۷	۲
* تَمیم بن المعِز بن بادیس	بنو زیری میں سے خانوادۂ صنہاجہ کا پانچواں بادشاہ اور دیارِ بربر کے مشرقی حصے کا حکمران (از ۴۵۴ھ/ ۱۰۶۲ء تا ۵۰۱ھ/ ۱۱۰۸ء).	۶۴۲	۲
* تَمیم بن المعُزّ بن المنصور	(۳۳۷ھ/۹۴۸-۹۴۹ء تا ۳۷۴ھ/۹۸۵ء)، چھٹے فاطمی خلیفہ العزیز کا بھائی اور ایک صاحبِ فضیات اور ادب دوست شہزادہ.	۶۴۴	۱
* تمیم داری	ابو رُقَیّہ، ایک مشہور صحابی، اسلام کے پہلے واعظ اور مشہور قصہ «جساسہ» کے راوی.	۶۴۴	۲
* تَناسُخ	آواگون، یعنی ایک بدن سے دوسرے بدن کی طرف نفس ناطقہ کا انتقال، ہندوؤں کا مشہور عقیدہ.	۶۵۱	۲
* التَّناوتی	پانچویں صدی ہجری/ گیارھویں صدی عیسوی میں اباضی فرقے کے متعدد شیخ: (۱) ابو یعقوب یوسف بن محمد التناوتی، نہایت متقی، پرہیزگار اور صاحبِ کرامات؛ (۲) ابو عمار عبدالکافی التناوتی، ایک صاحبِ ثروت عالم اور چند کتب کے مصنف (م قبل از ۵۷۰ھ/۱۱۷۴ء)؛ (۳) عدی بن اللؤلؤ التناوتی، صاحبِ تقوی و کرامات	۶۵۳	۱
* تَنجُنگ پیراک	انڈونیشیا کے دارالحکومت جکارتہ کی بندرگاہ.	۶۵۵	۱
* تَنزِیل	رک بہ (۱) وحی: (۲) تکفیت.	۶۵۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تنس	(Tenes)، الجزائر کے ساحل پر وادیِ شلف میں ایک شہر.	۶۵۵	۲
* التِّنسی	محمد بن عبداللہ بن عبدالجلیل ابو عبداللہ، پندرھویں صدی عیسوی میں تلمسان کے زیانی بادشاھوں کا مقرب، تاریخ نویس اور چند کتب کا مؤلف (م ۸۹۹ھ/۱۴۹۴ء).	۶۵۷	۲
* تَنظِیمات	(تنظیمات خیریہ، یعنی سود مند قانون سازی)، مملکت عثمانیہ کی حکومت اور نظم و نسق کے سلسلے میں سلطان عبدالمجید کے عہد میں رائج کی جانے والی اصلاحات.	۶۵۷	۲
* تَنکَہ	(سنسکرت : ٹنکا)، چاندی کا ایک وزن (= ۴ ماشہ)، ایک قدیم ھندوستانی سکہ.	۶۶۷	۱
* تَنگہ	(تنگچہ)، قدیم مغول سلطنت میں چاندی کا ایک چھوٹا سکہ.	۶۶۷	۲
* التِّنّین	۳۱ ستاروں پر مشتمل ایک مجموعۂ کواکب.	۶۶۸	۱
* تَنوخ	عربوں کے ھم نسب حلیف قبائل کا قدیم مجموعہ.	۶۶۸	۲
* التنوخی	القاضی ابو علی مُحَسِّن (۳۲۷ھ/۹۳۹ء تا ۳۸۴ھ/۹۹۴ء)، ایک عرب مصنف، ادیب اور شاعر.	۶۷۷	۱
* التَّوأمان	آسمان پر دو آدمیوں کی صورت میں جڑے ھوئے ستارے (صورت جوزاء).	۶۷۹	۱
⊗ توبہ	یعنی (خدا کی طرف) رجوع کرنا، کسی گناہ کی خدا سے معافی مانگنے اور ندامت کا اظہار کرنے کے معنوں میں ایک اسلامی اصطلاح.	۶۷۹	۲
* تُو بُو	رک بہ تُبو.	۶۸۲	۲
⊗* تَوحِید	اللہ تعالیٰ کو اس کی ذات و صفات میں ایک ماننا اور اس پر ایمان لانا، اسلام کا بنیادی عقیدہ، نیز دلائل سے اسے ثابت کرنے کا علم.	۶۸۲	۲
⊗ تَوَدُد	الف لیلۃ کی ایک حکایت کی ھیروئن (بطلہ).	۷۰۱	۱
⊗ تَورات	حضرت موسیٰ علیہ السلام پر نازل شدہ کتاب مقدس (عہد نامۂ قدیم کے ابتدائی پانچ صحیفے).	۷۰۳	۱
* تُوران	ایران کے شمال مشرق میں واقع ایرانی علاقہ.	۷۱۳	۱
* تُوران شاہ	توران شاہ بن ایوب الملک المعظم شمس الدولہ فخر الدین، یمن کے ایوبی خاندان کا مورث اعلیٰ، (از ۵۶۹ھ/۱۱۷۳ء تا ۵۷۶ھ/۱۱۸۰ء).	۷۲۷	۲
* تُور غای	(Turgai)، وسطی ایشیا کے چٹیل میدانوں کے دریاؤں کا مجموعہ اور ایک چھوٹا قصبہ.	۷۲۹	۲
* تورفان	(طُرفان)، چینی ترکستان کا ایک قصبہ.	۷۳۱	۱
* تورکو	(Turku)، عثمانی ترکی میں لوک گیت کا عام نام.	۷۳۳	۱
* تَوریہ	علم بلاغت کی ایک اصطلاح.	۷۳۷	۱
* تُوزَر	(تُوزَر)، جنوبی تونس میں ایک قصبہ.	۷۳۸	۱
* تُوغ	رک بہ طُوغ.	۷۴۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تُوغرت	: رک بہ تُقرت.	۷۴۰	۱
* توفیق پاشا	: (۱۸۵۲ تا ۱۸۹۲ء)، خدیو مصر اسمٰعیل پاشا کا سب سے بڑا بیٹا اور مصر کا حکمران (از ۱۸۷۹ء).	۷۴۰	۱
* توفیق فکرت	: محمد توفیق (۱۲۸۴ھ/۱۸۶۷ء تا ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۵ء)، ترکی شاعری کے جدید دبستان کا بانی اور چند کتب کا مصنف.	۷۴۲	۱
* توفیق محمد	: چایلاق توفیق (۱۲۵۹ھ/۱۸۴۳ء تا ۱۳۱۱ھ/۱۸۹۳ء)، ایک ترکی صحافی مصنف اور ادیب.	۷۴۶	۲
* تُوقات	: (Tokat)، کیپاڈوسیا کے شمالی حصے میں ایشیائے کوچک کا ایک شہر.	۷۴۷	۲
* تَوقِیع	: ایک ایسی دستاویز جس پر حکمران کے دستخط یا دستخط کے مساوی علامت ہو، ایک قانونی و دفتری اصطلاح.	۷۴۹	۱
* تَوکُّل	: (۱) ایک معروف قرآنی اصطلاح، بمعنی خدا پر بھروسا کرنا.	۷۵۱	۱
* تَوکُّل	: (۲) اصطلاح کی قرآن و حدیث کی روشنی میں تشریح و توضیح.	۷۵۱	۲
* تَوکَّلی	: تُوکلی یا تَوکلی بن حاجی اردبیلی، ایک درویش عالم اور صفویہ خاندان کے بانی اور مؤسس کی سوانح عمری پر مشتمل کتاب صفوۃ الصفاء کے مصنف (حیات ۷۵۰ھ/۱۳۵۰ء).	۷۵۳	۲
* تُولوسبہ جی	: رک بہ طولوسبہ جی.	۷۵۴	۲
* تُومان	: ایک ترکی اسم عدد، بمعنی دس ہزار.	۷۵۴	۲
* تُونس	: (Tunis)، تونس کا دارالحکومت اور معروف شہر.	۷۵۶	۲
⊗* تُونس	: بلاد مغرب کی مشرقی ڈھلانوں پر مشتمل افریقیہ کا ایک مشہور اسلامی ملک.	۷۷۵	۱
* التونسی	: محمد بن عمر بن سلیمان، انیسویں صدی عیسوی میں تونس کا مشہور عالم اور عربی کا مصنف.	۸۴۶	۱
* تِہامہ	: جزیرہ نمائے سینا سے شروع ہوکر ساحل عرب کی جنوبی اور مغربی جانب پھیلا ہوا نشیب ارو تنگ قطعۂ زمین.	۸۵۱	۲
⊗* تھانیسری	: مولانا احمد بن محمد، ہندوستان کے ایک مشہور عالم دین، شاعر اور مصنف (م ۸۲۰ھ/۱۴۱۷ء).	۸۵۱	۲
⊗* تَہَجُّد	: قیام لیل، خصوصاً نصف شب اور فجر کے درمیان پڑھی جانے والی نماز.	۸۵۸	۱
* تہران	: (طہران)، ایران کا موجودہ پائے تخت اور مشہور شہر.	۸۶۲	۱
⊗* تہلیل	: کلمۂ لا الہ الا اللہ کہنا، ایک دینی اصطلاح.	۸۷۹	۲
* تیرانہ	: (تیران)، البانیا کی مملکت کا پائے تخت.	۸۸۲	۱
* تیرہ	: (Tire)، آناطولی میں ولایت آیدین کی سنجاق ازمیر کی ایک قضا اور اس کا صدر مقام.	۸۸۳	۲
* تیرہ بولی	: آناطولی میں ولایت طرابزندہ کی ایک قضا اور اس کا صدر مقام.	۸۸۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* تِیط	: مراکش میں بحرالکاہل کے ساحل پر ایک مقام.	۸۸۶	۱
* تِیطَاوین	: (تیتُوان)، شمالی مراکش میں سَبتہ کے جنوب میں واقع ایک شہر.	۸۸۷	۱
* التِّیفاشی	: شہاب الدین ابو العباس احمد ابن یوسف، مشہور عرب عالم اور مصنف ازھارالافکار فی جواھرالاحجار، (م ۶۵۱ھ/۱۲۵۳ء).	۸۹۰	۲
* تَیم بن مُرّہ	: حضرت ابوبکر صدیقؓ اور حضرت طلحہؓ کا خاندان، مکے کے قبیلۂ قریش کی ایک شاخ.	۸۹۱	۱
* تیماء	: شمالی عرب کے ایک شاداب نخلستان میں واقع ایک پرانی بستی.	۸۹۲	۱
* تیم اللہ بن ثعلبہ	: قبائل ربیع بن نزار میں شامل ایک عرب قبیلہ.	۸۹۳	۱
* تِیمار	: فوجی خدمات کے عوض زمین کا عطیہ وغیرہ، ترکیہ کی ایک سرکاری قانونی اصطلاح.	۸۹۵	۱
* تَیمّم	: نماز کی نیت سے بہ امرِ مجبوری وضو کی جگہ خاک کو ہاتھوں اور منہ پر ملنا، ایک معروف دینی اصطلاح.	۹۱۷	۲
⊛* تیمور	: امیر تیمور (۷۳۶ھ/۱۳۳۶ء تا ۸۰۷ھ/۱۴۰۵ء)، مشہور و معروف مغل حکمران اور فاتح ایشیا.	۹۱۹	۱
* تیمور، بنو	: تیمور کے تمام اخلاف، خصوصاً پندرھویں صدی عیسوی میں وسط ایشیا اور ایران پر حکمرانی کرنے والے تیموری شہزادے.	۹۴۳	۱
* تیمور تاش	: (تیمورطاش، تمرتاش) آرتقی، الملک العالم العادل حسام الدین بن نجم الدین ایلغازی بن ارتق (۴۹۸ھ ۱۱۰۴ء تا ۵۴۷ھ/۱۱۵۲ء)، ارتقیوں کی ماردین والی شاخ کا ایک حکمران (از ۵۱۶ھ/۱۱۲۲ء).	۹۵۰	۱
* تیمور تاش	: (یا تمر تاش یا تیمور طاش) پاشا، ایک عثمانی قائد، وزیر اور فاتح قلعۂ ھرَکہ (م ۸۰۸ھ/۱۴۰۵ء).	۹۵۱	۱
* تَینگری	: ایک ترکی لفظ، بمعنی آسمان یا خدا.	۹۵۵	۱
* تِیول	: ایران کے اداری نظام کی ایک اصطلاح، لگان وغیرہ سے تنخواہ یا پنشن وصول کرنے کا سرکاری اجازت نامہ.	۹۵۹	۲
* التِّیہ	: جزیرہ نمائے سینا کے اندرونی حصے میں شام و مصر کے درمیان حد فاصل کا کام دینے والا ایک صحرا.	۹۶۴	۱

ث

* ثابولہ (تابولہ) سماراگدینا	: سرّی اور مخفی کیمیاگری کی تعلیمات کا انکشاف.	۹۶۷	۱
* ثَدورے	: رک بہ تدورے.	۹۶۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* ٹِمبکٹو	: مغربی افریقہ کا ایک مشہور شہر.	۹۶۷	۲
⊛ ٹونک	: ہندوستان کی تقسیم سے پیشتر راجپوتانے اور وسطِ ہند کی ایک مسلم ریاست.	۹۷۱	۱
⊛ ٹھٹہ	: (نگر ٹھٹہ، تتہ)، کوہ مکلی کے دامن میں قدیم شہر کے کھنڈر پر آباد پاکستان کا ایک شہر.	۹۷۳	۱
● ٹیپو سلطان	: شہید (۱۱۶۳ھ/۱۷۶۰ء تا ۱۳۱۴ھ/۱۷۹۹ء)، حیدر علی خان بانی سلطنت میسور کا فرزندِ اکبر، مشہور فاتح، سپہ سالار اور ایک جری اور مدبر حکمران (از ۱۱۹۷ھ/۱۷۸۲ء).	۹۷۸	۱
⊛ ٹیک چند	: بہار، لالہ، فارسی اور اردو کا شاعر، مشہور لغت بہار عجم وغیرہ کا مصنف (حیات ۱۱۸۰ھ/۱۷۶۵ء).	۹۹۷	۱

ث

* ثاء	: عربی حروف تہجی کا چوتھا حرف.	۱۰۰۳	۱
* ثأر	: رکَ به قصاص.	۱۰۰۳	۱
* ثابت	: علاء الدین (۱۰۶۰ھ/۱۶۵۰ء تا ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۲ء)، عثمانیوں کے عبوری دور کا ایک اہم صاحب دیوان شاعر، مصنف ظفر نامہ وغیرہ.	۱۰۰۳	۱
* ثابت بن قُرّة	: (نواح ۲۱۹ھ/۸۳۴ء تا ۲۸۸ھ/۹۰۱ء)، ماہرِ ریاضیات و طب و فلسفہ.	۱۰۰۵	۲
* ثُروت	: رکَ به طاهر بک.	۱۰۰۷	۲
* الثُریا	: ایک مجمع الکواکب (پروین).	۱۰۰۷	۲
* ثریا	: محمد، ایک ترک سیرت نویس، مصنف سجل عثمانی وغیرہ (م ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۹ء).	۱۰۰۸	۲
⊛ الثعالبی	: تین (مشہور) عرب مصنفین : (۱) ابو منصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل (۳۵۰ھ/۹۶۱ء تا ۴۲۹ھ/۱۰۳۸ء)، فصیح و بلیغ کاتب و شاعر اور مصنف یتیمة الدهر فی محاسن اهل العصر وغیرہ؛ ۲) ابو منصور الحسین بن محمد المرغنی، ایک عرب مؤرخ اور مصنف غررالسیر (م ۴۱۲ھ/۱۰۲۱ء)؛ (۳) عبدالرحمٰن بن محمد بن مخلوف الجعفری الجزائری، شمالی افریقہ کے ایک عالم دین اور تفسیر قرآن کے مصنف (م ۸۷۳ھ/۱۴۶۸ء).	۱۰۰۹	۱
* ثَعلب	: ابو العباس احمد بن یحییٰ بن زید بن سیار الشیبانی، ایک عرب نحوی اور مصنف کتاب الفصیح وغیرہ (م ۲۹۱ھ/۹۰۴ء).	۱۰۱۹	۱
* ثَعْلبه	: ایک عام اور قدیم عربی اسم علم بسلسلۂ قبائل.	۱۰۲۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الثّعلبی** :	احمد بن محمد بن ابراهیم ابو اسحاق النیشاپوری، ایک مشہور امام اور مفسر قرآن، مصنف الکشف والبیان عن تفسیر القرآن وغیرہ (م ۴۲۷ھ/۱۰۳۵ء).	۱۰۲۱	۲
* **الثُّغور** :	شام اور عراق کی سرحدوں پر بوزنطی حملوں سے بچاؤ کے لیے بنائے گئے قلعوں کا سلسلہ.	۱۰۲۲	۱
⊗ **ثَقیف** :	بن منبہ بن بکر بن ھوازن، قبائل عدنان کی ایک شاخ.	۱۰۲۳	۲
* **ثُلا** :	جنوبی عرب کا ایک قصبہ.	۱۰۲۶	۱
* **ثُلث** :	رک بہ عرب.	۱۰۲۸	۱
* **ثُمامہ بن اَشرس** :	ایک متکلم اور عباسی دور اول میں اھلِ حریتِ فکر کا امام.	۱۰۲۸	۱
* **ثَمود** :	عذاب الٰھی سے معدوم ھو جانے والی عرب کی ایک قدیم قوم.	۱۰۳۱	۱
⊗ **ثَناءاللہ پانی پتی** :	قاضی، حنفی مجددی، از اولاد جلال الدین چشتی صابری پانی پتی، ھندوستان کے مشہور عالم اور مفسر قرآن، صاحبِ التفسیر المظھری (م ۱۲۲۵ھ/۱۸۱۰ء).	۱۰۳۲	۲
* **ثَنویّہ** :	دو خدا شناسی کا طریقہ.	۱۰۳۳	۱
* **ثَوبان بن ابراھیم** :	رک بہ ذُوالنّون.	۱۰۳۸	۲
* **الثَّور** :	مجمع الکواکب، دائرۃ البروج میں دوسرا برج.	۱۰۳۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۷

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ ج : رکن بہ جیم.		۱	۱
⊗* جائز : وہ افعال جن کے کرنے کی شرعاً اجازت ہو، ایک دینی و فقہی اصطلاح.		۱	۱
⊗ جائزہ : رکن بہ صلہ.		۴	۱
* جائسی : رکن بہ محمد جائسی.		۴	۱
* جابِر بن اَفلَح : ابو محمد، چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی کا ایک مشہور اندلسی مسلم ہیئت دان اور مصنف کتاب الھیئۃ یا اصلاح المجسطی.		۴	۱
* جابِر بن حَیّان : بن عبداللہ کوفی المعروف بہ الصوفی (۱۲۰ھ/۷۳۷ء تا ۱۹۸ھ/۸۱۳ء)، مشہور و معروف عرب کیمیا دان اور متعدد کتابوں کا مصنف.		۴	۲
* جابِر بن زَید : ابوالشعشاء الازدی العمانی (۲۱ھ/۶۴۲ء تا نواح ۹۳ھ/۷۱۱ء یا ۱۰۳ھ/۷۲۱ء)، اباضی (خوارج) فرقے کا مشہور محدث، حافظ اور فقیہ.		۹	۲
* جابِر الجُعفی : رکن بہ تکملہ، آ آ لائڈن، بار دوم.		۱۰	۲
* جابَہ : شمالی ہندوستان کی قدیم پہاڑی ریاست چمبہ (آج کل بھارت کے ہماچل پردیش میں شامل)		۱۰۰	۲
* الجابِیَۃ : دمشق سے جنوب میں موجودہ نوا کے قریب واقع قدیم غسانی حکمرانوں کی مرکزی قیام گاہ.		۱۲	۱
* جاٹ : (جٹ)، برعظیم پاکستان و ہند کا پنجاب، سندھ، راجستھان اور مغربی اتر پردیش میں آباد ایک قبیلہ.		۱۳	۲
⊗* الجاحِظ : ابو عثمان عمرو بن بحر الفُقَیمی البصری (۱۶۰ھ/۷۷۶ء تا ۲۵۵ھ/۸۶۸ء)، مشہور عربی نثرنگار؛ ادب، معتزلی الٰہیات اور سیاسی رنگ کے مذہبی مباحث پر لکھنے والا فاضل اور مصنف.		۱۷	۱
* جادو : (تدہ)، افریقہ میں ایک بڑا نخلستان، نیز ٹیلوں کا سلسلہ.		۲۴	۱
* جادو : طرابلس الغرب میں جبل نَفُوسہ کے مشرقی خطے کا پرانا صدرمقام، آج کل ضلع قَسّاطو میں ایک قصبہ.		۲۶	۱
* جار : رکن بہ جوار.		۲۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **جار اللہ**	رک بہ الزمخشری.	۲۸	۲
* **الجار**	(فرضہ)، بحر القلزم پر ایلہ کے جنوب میں ایک پرانی عرب بندرگاہ.	۲۸	۲
⊗ **جارجیا**	رک بہ کرج (گرجستان).	۲۹	۲
* **جارسیف**	رک بہ گارسیف.	۲۹	۲
⊗ * **الجارودیہ**	(یا سرجودیّہ)، ابتدائی دور کی ایک شیعی جماعت.	۲۹	۲
* **جاریہ**	رک بہ عبد.	۳۰	۲
* **جاریۃ بن قدامۃ** [ر]	بن زُہَیر (یا ابن مالک بن زہیر)، التمیمی السعدی، المسمّی بہ المحرق، ایک مشہور صحابی رسول [ص] اور حضرت علی [ع] کے زبردست حامی.	۳۰	۲
* **جاسک**	(جاسِک)، خلیج فارس کا ایک جزیرہ اور آج کل خلیج عمان میں ایرانی حکومت کے ماتحت ایک قصبہ.	۳۲	۲
* **جاسوس**	خفیہ خبر رساں، ایک عسکری اصطلاح.	۳۳	۱
* **جاف**	(عراق) کردستان نیز مغربی ایران کے صوبہ اردلان کے ضلع سَنَندج (سِنّہ) کا ایک بڑا اور مشہور کرد قبیلہ.	۳۶	۲
* **جاگیر**	ہندوستان میں حکومت کی طرف سے بطور وظیفہ یا انعام دی جانے والی زمین، نیز رک بہ اقطاع.	۳۷	۲
⊗ * **جالوت**	(Goliath)، قرآن مجید میں مذکور بنی اسرائیل کا ایک قدیم دشمن اور محارب بادشاہ.	۳۷	۲
* **جالور**	بھارت کی ریاست راجستھان کا ایک قصبہ.	۳۸	۲
* **جالی**	رک بہ جوالی.	۴۰	۱
* **جالینوس**	(Galen)، (۱۲۹ء تا ۱۹۹ء)، یونان قدیم میں طب کا آخری عظیم مصنف، تشریح عضویات کا ممتاز عالم، نامور معالج، جراح اور دوا ساز.	۴۰	۱
* **جالیہ**	شمالی اور جنوبی امریکہ کے عربی بولنے والے اور بیشتر جمہوریۂ لبنان سے آنے والے تارکین وطن.	۴۳	۱
* **جام**	افغانستان کے علاقہ غور میں ایک گاؤں.	۴۶	۲
⊗ **جامد**	رک بہ علم : (الف) نحو ؛ (ب) طبیعیات.	۴۷	۱
* **الجامع**	رک بہ مسجد.	۴۷	۱
* **جامعہ**	اعلیٰ مذہبی تعلیم کے قدیم ادارے، نیز جدید طرز کی یونیورسٹی.	۴۷	۱
* **جامکیہ**	قرون وسطیٰ کے اواخر میں بلادِ اسلامیہ کی ایک اصطلاح، بمعنی مشاہرہ.	۵۷	۲
⊗ * **جامی**	مولانا نورالدین عبدالرحمٰن (۸۱۷ھ/۱۴۱۴ء تا ۸۹۸ھ/۱۴۹۲ء)، ایک جلیل القدر صاحب دیوان فارسی شاعر، نامور عالم دین اور برگزیدہ صوفی، مصنف نفحات الانس وغیرہ.	۵۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* جانباز	: جان پر کھیلنے والا یا نڈر، نیز بازیگر یا نٹ، فوجی سپاہی، گھوڑوں کا تاجر.	۶۲	۱
* جانبازان	: ترکیہ کی سلطنت عثمانیہ کا ایک جیش.	۶۲	۱
* جانبلاط	: (جانبولاط)، لبنان میں دروزی المذہب اور کردی النسل امرا کا ایک خاندان.	۶۳	۱
⊗ جان جانان	: رک بہ مظہر جانجانان، مرزا.	۶۶	۲
* جاندار	: (جندار)، سلاجقۂ کبار اور مابعد خانوادوں کے شاہی محافظ دستے.	۶۶	۲
* جان فدا خاتون	: رک بہ تکملہ آ آ، لائڈن، بار دوم.	۶۷	۱
* جانیک	: (Canik)، جمہوریۂ ترکیہ کی ولایت صامسون میں بحیرۂ اسود کے کنارے بافرہ اور فاتسہ کا درمیانی علاقہ.	۶۷	۱
* جانیکلی حاجی علی پاشا	: (۱۱۳۳ھ/۱۷۲۰-۱۷۲۱ء تا ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء)، عثمانی عہد کا ایک صاحبِ سیف اور خاندانِ درہ بے کا بانی.	۶۸	۱
* جانیہ	: بخارا کا ایک شاہی خاندان (از ۱۰۰۷ھ/۱۵۹۹ء تا ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء).	۶۹	۱
⊗ جاوا	: انڈونیشیا [رک بآں] کا مرکزی جزیرہ.	۷۰	۱
* جاوی	: بلاد الجاوہ (جنوب مشرق ایشیائی علاقے) کے مسلمان.	۷۷	۲
* جاوید	: محمد جاوید (۱۲۹۲ھ/۱۸۷۵ء تا ۱۳۴۵ھ/۱۹۲۶ء)، ایک نوجوان ترک ماہرِ اقتصادیات، سیاست دان اور مصنف.	۷۸	۱
* جاویدان	: رک بہ تکملہ، آ آ لائڈن، بار دوم.	۷۹	۲
* جاھدیّہ	: رک بہ خلوتیّہ.	۷۹	۲
* جاھلِ و عاقل	: رک بہ دروز.	۷۹	۲
⊗ جاھلیّة	: زمانۂ قبل اسلام کے عربوں کی حالت، نیز دعوت اسلام سے پہلے خصوصاً قبل از ہجرت نبوی ؐ کے دور کے لیے ایک اصطلاح.	۷۹	۲
* جبال	: مید (Media) کا قدیم علاقہ، عراق عجم.	۸۱	۲
* الجبال	: وادی الحسا کے عین جنوب میں واقع صحرائے عرب کا ایک حصہ، جہاں بلند و بالا پہاڑ ہیں.	۸۲	۱
* جبایہ	: رک بہ (۱) عامل؛ (۲) بیت المال وغیرہ.	۸۳	۲
* الجبّار	: رک بہ علم نجوم.	۸۳	۲
* الجبّائی	: ابو علی محمد بن عبدالوہاب (۲۳۵ھ/۸۴۹ء تا ۳۰۳ھ/۹۱۶ء)، ایک ممتاز معتزلی.	۸۳	۲
* جبل	: وسطی ارضِ بابل کا ایک شہر.	۸۶	۲
* الجبول	: (قدیم جبلہ Gabbula)، حلب کے جنوب مشرق میں اپنی نمک کی کانوں کے لیے مشہور مقام.	۸۷	۲
⊗ جبّہ	: رک بہ لباس.	۸۷	۲
* جبر	: رک بہ جبریہ.	۸۷	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**جَبر بن القاسِم** : فاطمی خلیفہ العزیز کے عہد میں نائب السلطنت مصر (حیات ۳۷۳ھ/ ۹۸۴ء).	۸۷	۲
*	**الجبروالمقابلہ** : علم ریاضیات کی ایک شاخ .	۸۷	۲
*	**الجبرا** : رک بہ الجبروالمقابلہ.	۹۲	۲
*	**جبران خلیل جبران** : (۱۸۸۳ء تا ۱۹۳۱ء)، نامور لبنانی مصنف، مصور اور شاعر.	۹۲	۲
*	**جِبرائیل**ؑ : رک بہ جبریلؑ .	۹۵	۱
*	**جَبَرت** : مسلمانان حبشہ (Ethiopia)، نیز زِیلع اور اِفات کے علاقوں میں سے ایک خطہ.	۹۵	۱
*	**الجَبَرتی** : عبدالرحمٰن بن حسن (۱۱۶۷ھ/۱۷۵۳ء تا ۱۲۴۲ھ/۱۸۲۵-۱۸۲۶ء) ، ایک مشہور مصری مؤرخ اور مصنف.	۹۶	۱
*	**جَبروت** : رک بہ عالَم.	۱۰۰	۱
*	**جبری، سعد اللہ** : رک بہ سعد اللہ جبری، در آ آ لائڈن، بار دوم.	۱۰۰	۱
⊗	**جبریلؑ** : (جبرائیلؑ)، ایک مقرب و مرسل فرشتہ.	۱۰۰	۱
*	**جبریہ** : عقیدۂ جبر (Fatalism) پر مبنی مذہب، مذہب قدریہ کی ضد.	۱۰۱	۲
*	**جَبَل** : پہاڑ.	۱۰۲	۱
*	**جبل البَرکات** : رک بہ یرپوت، در آ آ لائڈن، بار دوم.	۱۰۲	۱
*	**جبل الحارث** : رک بہ (۱) اغری طاغ : (۲) جودی.	۱۰۲	۱
*	**جبل الطارق** : (جبرالٹر Gibraltar) ، مشہور مسلم سپہ سالار طارق بن زیاد کے نام سے موسوم، ہسپانیہ کی انتہائی جنوبی حد پر واقع، چونے کے پتھر کی ایک چٹان کا ابھرا ہوا سرا : آج کل برطانوی مقبوضہ.	۱۰۲	۱
*	**الجَبَل** : رک بہ الجِبال.	۱۰۳	۲
*	**جَبَلة** : (Gabala)، لاذقیہ کے جنوب میں اور جزیرہ رواد کے بالمقابل ایک چھوٹی سی بندرگاہ.	۱۰۳	۲
*	**جَبَلة** : (هَضَبہ)، نجد کا ایک الگ تھلگ پہاڑ.	۱۰۵	۱
*	**جَبلة بن الأیهَم** : خلافت حضرت عمر فاروقؓ میں مسلمان ہونے کے بعد مرتد ہونے والا آخری غسّانی تاجدار.	۱۰۶	۱
*	**جِبِّی** : (Djeblii)، مملکت عثمانیہ میں «مددگار سپاہی».	۱۰۶	۲
*	**جِبُوتی** : (جباؤتی Djibouti)، خلیج عدن کے افریقی ساحل پر ایک شہر اور بندرگاہ.	۱۰۷	۲
●*	**جُبور** : وسطی اور شمالی عراق کا ایک بڑا سُنّی قبیلہ.	۱۰۸	۲
*	**جبہ جی** : رک بہ تکملہ، آ آ لائڈن، بار دوم.	۱۰۹	۲
⊗*	**جُبَیل** : لبنان میں بیروت اور طرابلس کے درمیان قدیم بیبلوس (Byblos) کے مقام پر ایک چھوٹی سی بندرگاہ.	۱۰۹	۲
*	**الجُبَیل** : خلیج فارس کے کنارے سعودی عرب کی ایک بندرگاہ.	۱۱۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الجُبَیلہ**	: وادی حنیفہ کے مغربی کنارے پر ایک چھوٹا سا گاؤں۔	۱۱۱	۲
⊗ * **جحا**	: (جُحی)، سینکڑوں حکایات، لطائف، اور مضحکات کا مرکزی کردار۔	۱۱۲	۲
⊗ * **جَحظَہ**	: ابو الحسن احمد بن جعفر بن موسیٰ بن یحیٰی البرمکی الندیم الطنبوری (۲۲۳ھ/ ۸۳۹ء تا ۳۲۴ھ/۹۳۶ء)، ایک ماہر لغت، راوی قصص و اخبار، موسیقار، موسیقی دان، شاعر اور ظریف۔	۱۱۷	۲
* **جَحیم**	: رک بہ نار۔	۱۱۸	۱
* **جُدَالۃ**	: رک بہ گدالہ۔	۱۱۸	۱
⊗ **الجِدّ وَالْہَزْل**	: ایک ادبی و فنی اصطلاح۔	۱۱۸	۱
* **جُدّۃ**	: (جِدہ، جُدہ)، بحر احمر پر سعودی عرب کی بندرگاہ اور مشہور شہر۔	۱۱۹	۱
* **جَدوَل**	: علم سحر کی ایک اصطلاح۔	۱۲۳	۱
* **الجَدی**	: رک بہ علم نجوم۔	۱۲۵	۱
* **جَدید**	: نئے طریقوں کا اتباع کرنے والے روسی مسلمان۔	۱۲۵	۱
* **الجَدیدہ**	: بحر اوقیانوس پر مراکش کا ساحلی شہر، ماازگان کی پرانی بستی، سابقہ عربی نام البریجہ۔	۱۲۶	۱
* **جَدیس**	: رک بہ طسم بن لاوذ۔	۱۲۹	۱
⊗ * **جُذام (بنو)**	: عمرو بن عدی بن الحارث بن مُرّۃ، ایک عرب قبیلہ۔	۱۲۹	۱
⊗ * **جَذیمہ**	: بن عامر بن عبد مناۃ بن کنانہ، بنو اسمٰعیل کا ایک معروف قبیلہ۔	۱۳۰	۱
⊗ * **جَذِیمَۃُ الْاَبرش یا الوَضّاح**	: بن مالک بن فہم بن غنم بن دوس الازدی التَنوخی، قبل اسلام عرب کی تاریخ کی ایک اہم شخصیت، تیسری صدی عیسوی میں عراق کا صائب الرائے اور دانا بادشاہ۔	۱۳۰	۲
⊗ **جرأت**	: شیخ قلندر بخش دہلوی (۱۱۶۳ھ/۱۷۴۹ء تا ۱۲۲۵ھ/۱۸۱۰ء)، اردو کا ممتاز شاعر اور صاحب طرز غزل گو۔	۱۳۱	۲
* **جَراجمہ**	: (الماردیہ، المَرَدَۃ)، انطاکیہ کے شمالی اضلاع میں واقع شہر جُرجُومہ کے باشندے۔	۱۳۳	۲
* **جَراد**	: ٹڈی۔	۱۳۸	۱
* **الجَرباء**	: (جَربٰی، البَتْراء یا ارض سُوان)، شمالی عرب کا ایک قدیم قلعہ۔	۱۴۰	۲
* **جُرباذقان**	: رک بہ گل پایگان۔	۱۴۱	۱
* **جربہ**	: (۱) «البحر الابیض المتوسط» کا سب سے بڑا جزیرہ؛ (۲) دسویں صدی ہجری میں عثمانی بحری ترکتاز طُورغُود رئیس اور ہسپانیہ کے درمیان معرکہ آرائی کا مرکز۔	۱۴۱	۲
* **جرجا**	: بالائی مصر کا ایک شہر اور صوبہ۔	۱۴۹	۲
* **جُرجان**	: (گُرگان)، بحیرۂ خزر کے جنوب مشرقی حصے میں واقع ایک شہر اور صوبہ۔	۱۵۰	۱
* **الجرجانی**	: اسماعیل بن الحسین زین الدین ابوالفضائل الحسینی، مشہور طبیب اور فارسی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کے پہلے طبی دائرۃ المعارف ذخیرۂ خوارزمشاہی وغیرہ کا مصنف (م ۵۳۱ھ/ ۱۱۳۹ء)۔	۱۵۱	۲
⊛*	**الجُرجانی، عبدالقاہر**: رک بہ عبدالقاہر الجُرجانی۔	۱۵۲	۱
⊛*	**الجُرجانی**: ابوالحسن علی بن محمد المعروف السید الشریف (۷۴۰ھ/۱۳۳۹ء تا ۸۱۶ھ/ ۱۴۱۳ء)، ایک مشہور فاضل، فلسفی اور شارح المواقف وغیرہ۔	۱۵۲	۱
*	**الجُرجانی، فخرالدین اسعد**: رک بہ گُرگانی۔	۱۵۳	۱
*	**الجرجانی. نورالدین (علی بن) محمد بن علی**: رک بہ الجرجانی، علی بن محمد، السید الشریف۔	۱۵۳	۲
*	**جُرجانیہ**: رک بہ گُرگانج۔	۱۵۳	۲
*	**الجَرجَرائی**: بغداد کے جنوب میں دریاے دجلہ پر ایک گاؤں جرجرایا سے منسوب عباسی اور فاطمی خلفا کے متعدد وزیر: (۱) محمد بن الفضل: الفضل بن مروان کا سابق کاتب یا دبیر اور ابن الزیات کی معزولی کے بعد المتوکل اور بعد ازاں المستعین کا وزیر (م ۲۵۰ھ/۸۶۴-۸۶۵ء)؛ (۲) احمد بن الخشیب: مصر کے ایک والی کا فرزند، شہزادہ المستنصر کا دبیر و اتالیق اور بعد ازاں وزیر (م ۲۶۵ھ/۸۷۹ء)؛ (۳) العباس بن حسن: المکتفی کے وزیر القاسم بن عبیداللہ (م ۲۹۱ھ/۹۰۴ء) کا دبیر اور بعد ازاں المکتفی کا وزیر (م ۲۹۶ھ/۹۰۸ء)۔	۱۵۳	۲
*	**جُرجُرہ**: الجزائر کے تلِّ اطلس میں ۶۰ کلومیٹر لمبا ڈھلوانی سلسلۂ کوہ، نیز مغرب میں قبائیلیہ سلسلۂ کوہ کا بڑا حصہ موسوم بہ قبائیلیہ کبری۔	۱۵۴	۱
*	**جِرجنت**: (کِرکِنت Agrigentum)، صقلیہ کا ایک خوشحال شہر۔	۱۵۵	۱
*	**جرجی زیدان**: رک بہ زیدان۔	۱۵۶	۱
⊛*	**جِرجیس**: سینٹ جارج (St. George)، ایک اساطیری مسیحی بزرگ۔	۱۵۶	۱
⊛*	**الجَرْح وَالتَّعْدیل**: علم حدیث اور علم فقہ کی ایک اصطلاح، راویانِ حدیث کے ثقہ یا غیر ثقہ ہونے کی تحقیق کرنا۔	۱۵۶	۲
*	**جَرّ**: رک بہ نحو۔	۱۵۸	۲
*	**جَرّاح**: (Surgeon)، زخموں کی چیر پھاڑ اور ان کی مرہم پٹی کرنے والا معالج، ایک طبی اصطلاح۔	۱۵۸	۲
*	**الجَرّاح بن عبداللہ الحَکَمی**: ابو عُقبہ، بطل الاسلام و فارس اہل الشام، ایک لیک دل اور فاضل اموی سپہ سالار (م ۱۱۲ھ/۷۳۰ء)۔	۱۶۰	۲
*	**الجراح (بنو)**: رک بہ ابن الجَرّاح۔	۱۶۱	۱
⊛*	**الجراح (بنو)**: عرب کے مشہور قبیلے بنو طَیی کی ایک شاخ۔	۱۶۱	۱
*	**جُرز**: جَرزان، رک بہ گُرجستان۔	۱۶۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* جَرَش	(قدیم گرسہ Gerasa)، ماوراے اردن کے علاقے میں جبل العَجْلُون کے جنوب مشرق کے ایک کثیرالاشجار پہاڑی قطعے کے اندر ایک مقام.	۱۶۷	۱
⊗ جُرَش	یمن کا ایک صوبہ اور ایک بڑا شہر.	۱۶۷	۲
* جِرْم	رک بہ جسم.	۱۶۸	۲
⊗* جُرْم	تعدی اور ذنب؛ گناہ کے معنوں میں ایک معروف قانونی و مذہبی اصطلاح.	۱۶۸	۲
* جِرُنْدہ	(جِرونہ Gerona)، اندلس کا ایک صوبہ اور اس کا صدر مقام.	۱۷۰	۲
⊗* جُرْہُم	بنو؛ العرب العاربہ میں شامل ایک قدیم عرب قبیلہ.	۱۷۲	۱
* جَرِیب	رک بہ کَیل.	۱۷۳	۱
* جُرَیج	بنو اسرائیل کا ایک صالح اور عابد شخص.	۱۷۳	۱
* جَرِید	دسویں سے تیرھویں صدی ہجری تک ترکیہ کے ایک مقبول کھیل «جرید اویونی» میں مستعمل چوبی تیر یا نیزہ.	۱۷۳	۲
* جَرِید	بلاد الجرید یا ارض نخیل، جنوب مغربی تونس میں واقع صحراے اعظم کا ایک علاقہ.	۱۷۵	۲
* جَرِیدہ	(لغوی معنی : ورق)، جدید عربی میں اخبار کے لیے مستعمل اصطلاح.	۱۷۹	۲
⊗* جَرِیر	ابو حزرہ جریر بن عطیہ بن الخطفی (۲۸ھ/۶۴۹ء تا ۱۱۰ھ/۷۲۸-۷۲۹ء)، اموی عہد کا مشہور ہجوگو شاعر.	۲۱۳	۲
* جَرِیمۃ	نیز جرم؛ ایک قانونی و شرعی اصطلاح.	۲۱۵	۲
* جزء	(۱) علم عروض میں تفعیل، رک بہ عروض؛ (۲) قرآن مجید کا کوئی ایک پارہ.	۲۱۵	۲
* جزء	علم کلام و فلسفہ کی ایک اصطلاح، اساسی اور غیرمنقسم مادہ.	۲۱۶	۱
* جزاء	بدلہ، صلہ، مکافات؛ ایک دینی اور قانونی اصطلاح.	۲۱۷	۲
* جزائر بحر سفید	سلطنت عثمانیہ کی ایک ایالت (صوبہ).	۲۲۱	۲
⊗ الجزائر	رک بہ الجزائر (در جلد سوم، ص ۸۰، عمود ۲).	۲۲۲	۲
⊗* الجزائر الخالدۃ	(الخالدات)، مغربی افریقہ کے ساحل سے ذرا دور واقع بعض جزائر.	۲۲۲	۲
* جزائر لی غازی حسن پاشا	عثمانی امیر البحر (م ۱۲۰۴ھ/۱۷۹۰ء).	۲۲۳	۲
* جُزجان	رک بہ جوزجان.	۲۲۶	۱
* جُزجانی	منہاج الدین، رک بہ جوزجانی.	۲۲۶	۱
* الجَزر والمَدّ	رک بہ مد.	۲۲۶	۱
* الجَزری	رک بہ ابن الجزری.	۲۲۶	۱
* جَزّار پاشا	رک بہ تکملہ، آ آ، لائڈن، بار دوم.	۲۲۶	۱
* جَزْم	رک بہ نحو.	۲۲۶	۱
* جَزُولَۃ	جنوب مشرق مراکش کے ایک چھوٹے سے قدیم بربر قبیلے کا عربی نام.	۲۲۶	۱
* الجَزُولی	ابو عبداللہ محمد بن سلیمان بن ابی بکر السّملالی، ایک مشہور عالم دین اور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	بانی سلسلۂ جزولیہ و مصنف دلائل الخیرات و حزب الجزولی (م نواح ۸۶۹ھ/۱۴۶۵ء).	۲۲۷	۱
* الجَزُولی	: ابو موسیٰ عیسی بن عبدالعزیز، بربر قبیلہ جزولی کا ایک فرد اور عربی قواعد پر مختصر مقدمے القانون کا مصنف (م ۶۰۷ھ/۱۲۱۰ء).	۲۲۹	۱
* جَزیرہ	: جزیرہ اور ثانوی طور پر جزیرہ نما کے معنوں میں ایک جغرافیائی اصطلاح.	۲۳۰	۱
* جزیرۃ ابن عمر	: رک بہ ابن عمر، جزیرہ.	۲۳۰	۲
* جزیرۂ شریک	: تونس کے مشرقی ساحل سے حلق الوادی اور الحمّامات کی دو کھاڑیوں کے درمیان باہر کو نکلا ہوا ایک جزیرہ نما.	۲۳۰	۲
⊗ * جزیرہ شُقر	: (Alcira)، بلنسیہ (ہسپانیہ) سے ۳۷ کلومیٹر دور دریاے شقر کی دو شاخوں کے درمیان ایک جزیرہ.	۲۳۲	۱
* جزیرۃ العرب	: رک بہ عرب.	۲۳۳	۱
* جزیرۂ قیس	: رک بہ قیس، جزیرہ.	۲۳۳	۱
* الجَزیرۃ	: جزیرہ اَقُور یا اقلیم اقور، دجلہ و فرات کے درمیانی حصے کا شمالی علاقہ.	۲۳۳	۱
⊗ * الجزیرۃ الخضراء	: (Algeciras)، جزیرہ ام حکیم، ہسپانیہ کا ایک شہر.	۲۳۷	۲
⊗ جِزیَہ	: مسلم حکومت میں غیرمسلموں سے لیا جانے والا ٹیکس، ایک مخصوص مالیاتی و قرآنی اصطلاح.	۲۳۹	۲
* جُستان، بنو	: رک بہ دَیلم.	۲۴۹	۱
* جَسَد	: رک بہ جسم.	۲۴۹	۱
* جِسْر	: ایک اصطلاح، بمعنی پُل، بالخصوص کشتیوں کا پل.	۲۴۹	۱
* جسر بنات یعقوب	: اردن کی بالائی ندی پر ایک پل.	۲۴۹	۲
* جسر الحدید	: دریاے عاصی (Orontes) کے زیریں حصے پر ایک پل.	۲۵۱	۱
* جسر الشُّغُر	: (جسر الشُّغور)، شمالی شام میں ایک مقام، دریاے عاصی پر ایک پل کا محل وقوع.	۲۵۱	۲
* الجَسّاسہ	: (خبریں پہنچانے والی)، ایک افسانوی مادہ جانور.	۲۵۳	۱
* جسور	: رک بہ جیسور.	۲۵۳	۲
* جِسم	: (بدن)، لاجسم (اللہ، روح اور نفس) کے بالمقابل ایک اسلامی فلسفیانہ اصطلاح.	۲۵۳	۲
* جِص	: استر، پلستر، ایک تعمیراتی مسالہ.	۲۵۶	۲
* الجَصّاص	: احمد بن علی ابوبکر الرازی (۳۰۵ھ/۹۱۷ء تا ۳۷۰ھ/۹۸۱ء)، ایک مشہور حنفی فقیہ اور شارح، اصحاب الرائے کا خاص نمائندہ.	۲۵۸	۲
* جَعْبَر یا قلعہ جَعْبَر	: فرات اوسط کے بائیں کنارے پر صفین کے بالمقابل ایک تباہ شدہ قلعہ.	۲۵۹	۱
* جَعْد بن درہم	: رک بہ ابن درہم، در آآ لائڈن، بار دوم.	۲۶۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* جَعدة (عامر)	: جنوبی عرب کا ایک قبیلہ.	۲۶۰	۲
* جَعدہ بن کَعب	: رک بہ عامر بن صَعْصَعَہ.	۲۶۱	۲
⊗ جعفر، میر	: میر محمد جعفر خان، مشہور غدارِ وطن اور ایسٹ انڈیا کمپنی کے زمانے میں نواب بنگالہ (از ۱۱۷۰ھ/۱۷۵۷ء تا ۱۱۷۴ھ/۱۷۶۰ء اور ۱۱۷۷ھ/۱۷۶۳ء تا ۱۱۷۸ھ/۱۷۶۵ء).	۲۶۱	۲
⊗ * جعفر[ر] بن ابی طالب	: ابو عبداللہ الملقب بہ الطّیّار و ذوالجناحین، نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کے چچیرے بھائی، مشہور صحابی اور شہید جنگ موتہ (م ۸ھ/۶۲۹ء).	۲۶۳	۲
* جعفر بن حَرب	: ابو الفضل جعفر بن حرب الہمدانی، دبستان بغداد کا ایک معتزلی (م ۲۳۶ھ/۸۵۰ء).	۲۶۶	۱
* جعفر بن علی بن حمدون الاندلسی	: ایک یمنی گھرانے کا فرد اور المغرب کے ضلع مسیلہ کا حاکم (م ۳۷۲ھ/۹۸۲ - ۹۸۳ء).	۲۶۶	۲
* جعفر بن الفضل	: رک بہ ابن الفرات (۴).	۲۶۷	۱
* جعفر بن مبشر	: القصبی والثّقفی، دبستان بغداد کا ایک معتزلی عالم (م ۲۳۴ھ/۸۴۸-۸۴۹ء).	۲۶۷	۱
* جعفر بن محمد	: رک بہ ابو مَعْشر.	۲۶۸	۱
* جعفر بن منصور الیمان	: رک بہ تکملہ آ، لائڈن، بار دوم.	۲۶۸	۱
* جعفر بن یحیٰی	: رک بہ البرامکہ.	۲۶۸	۱
* جعفر بیگ	: گیلی پولی کا سنجاق بیگ، یعنی قپودان (م ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء).	۲۶۸	۲
* جعفر چلبی	: (۸۶۴ھ/۱۴۵۹ء تا ۹۲۱ھ/۱۵۱۵ء)، ایک ترک سیاست دان اور ادیب، آناطولی کا قاضی عسکر.	۲۶۹	۱
⊗ جعفر زٹلی، میر	: اردو کے ابتدائی دور کا ایک ہزل گو اور مضحک نگار شاعر (م بعہد فرخ سیر: ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۲ء تا ۱۱۳۱ھ/۱۷۱۹ء).	۲۶۹	۲
* جعفر شریف	: بن علی شریف القریشی الناگوری، ماہر طبیب اور عوام میں مروجہ اسلام کے ایک دکنی اردو تذکرے قانون اسلام کا مصنف.	۲۷۱	۱
⊗ جعفر الصادق[ر]	: ابو عبداللہ (ابو اسمٰعیل) جعفر[ر] صادق[ر] بن محمد الباقر[ر] بن علی زین العابدین[ر] بن الحسین[ر]، شیعہ امامیہ کے بارہ اماموں میں سے چھٹے امام اور مشہور عالم دین اور بزرگ.	۲۷۲	۱
* جعفر الطیار[ر]	: رک بہ جعفر[ر] بن ابی طالب.	۲۷۶	۱
* جعفریہ	: رک بہ (۱) فقہ؛ (۲) اثنا عشریہ.	۲۷۶	۱
* جَعْل	: رک بہ تزییف.	۲۷۶	۱
* جعلیون	: جمہوریۂ سودان میں قبائل کا ایک گروہ.	۲۷۶	۱
* الجغبوب	: برقا (Cyrenaica) کے جنوب میں ایک چھوٹا سا نخلستان.	۲۷۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* جُغرافیہ	مشہور علم.	۲۷۹	۱
* الجَغمینی	(جَغْمِینی)، محمود بن محمد بن عمر، ایک مشہور عرب عالم فلکیات اور مصنف الملخص فی الھیئۃ (م ۷۴۵ھ/۱۳۴۴-۱۳۴۵ء).	۳۱۰	۱
* جَفْر	مخفی معانی کی مدد سے آنے والے واقعات جاننے کا ایک عددی علم.	۳۱۰	۲
* الجُفْرَۃ	صحرائے لیبیا میں ضلع سرتہ اور فزّان کے درمیان تین نخلستانوں پر مشتمل ایک نشیبی علاقہ.	۳۱۴	۲
* جک	رک بہ شاہ طاغ.	۳۱۶	۱
* جکارتا	(جاکرتا)، جاوا کے شمالی ساحل پر انڈونیشیا کا دارالحکومت اور اس کا سب سے بڑا شہر.	۳۱۶	۱
* جَلائر، جَلائری	رک بہ (۱) جَلایر؛ (۲) جَلایری.	۳۱۸	۱
* جَلالؔ آباد	جمہوریۂ اشتراکیۂ روس کی ریاست قیرغیز میں اسی نام کے خطے کا ایک بہت بڑا شہر اور انتظامی مرکز.	۳۱۸	۱
* جَلال آباد	رک بہ افغانستان.	۳۱۸	۲
* جَلال الدَّولۃ	مختلف سلاطین بالخصوص آل بویہ، نیز محمد غزنوی و نصر مِرداسی کا اعزازی لقب.	۳۱۸	۲
* جَلال الدَّولۃ	ابو طاہر بن بہاء الدولہ (۳۸۳ھ/۹۹۳-۹۹۴ء تا ۴۳۵ھ/۱۰۴۴ء)، بغداد میں عباسی خلفا کا ایک امیر الامراء (از ۴۰۳ھ/۱۰۱۲ء).	۳۱۸	۲
* جَلال الدین اَحسن (شریف)	پنجاب کے علاقے کیتھل کا رہنے والا اور مدورا کا پہلا سلطان (م ۷۴۰ھ/۱۳۳۹-۱۳۴۰ء).	۳۲۰	۱
* جَلال‌الدین حسین البخاری	المعروف بہ مخدوم جہانیاں جہاں گشت (۷۰۷ھ/۱۳۰۷-۱۳۰۸ء تا ۷۸۵ھ/۱۳۸۳ء)، برعظیم پاک و ہند کے ایک نامور صوفی بزرگ.	۳۲۰	۲
* جلال (الدین) حسین چلپی	ایک قدیم معروف ترکی شاعر (م ۹۷۸ھ/۱۵۷۱ء).	۳۲۲	۱
* جلال الدین خلجی	رک بہ خلجی.	۳۲۲	۲
* جلال الدین خوارزم شاہ	منکبرتی، سلطان محمد خوارزم شاہ کا بڑا بیٹا اور اس خاندان کا آخری حکمران (م ۶۲۸ھ/۱۲۳۱ء).	۳۲۲	۲
⊛ * جلال الدین (رومی)	مولوی و مولانا روم (م ۶۷۲ھ/۱۲۷۳ء تا ۶۰۴ھ/۱۲۰۷ء)، قونیہ کے نامور صوفی عالم، شہرۂ آفاق شاعر اور مصنف مثنوی معنوی.	۳۲۴	۱
* جلال الدین عارف	(۱۸۷۵ تا ۱۹۳۰ء)، ایک ترک وکیل اور مدبر، اتاترک کی کابینہ میں وزیر انصاف.	۳۲۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**جلال الدین منگبرتی** : (منکوبرتی)، رک بہ جلال الدین خوارزم شاہ.	۳۲۹	۲
*	**جلال رجائی زادہ** : رک بہ رجائی زادہ.	۳۲۹	۲
*	**جلال زادہ صالح چلبی** : ایک عثمانی عالم، مؤرخ، شاعر اور مصنف تاریخ مصر جدید وغیرہ (م ۹۷۳ھ/۱۵۶۵ء).	۳۲۹	۲
*	**جلال زادہ مصطفی چلبی** : مشہور بہ قوچہ نشانچی (نواح ۸۹۶ھ/۱۴۹۰ء تا ۹۷۵ھ/۱۵۶۷ء)، سلطنت عثمانیہ کا ایک سرکاری عہدے دار، مؤرخ اور مصنف مواہب الخلاق وغیرہ.	۳۳۰	۲
⊗	**جَلال شاہ**[۷] : بنگلہ دیش کے ایک قدیم اور مقتدر بزرگ صوفی، مجاہد اور مبلغ (م ۷۴۰ھ/۱۳۴۰ء).	۳۳۲	۱
*	**جَلال نُوری** : رک بہ الری، جلال نوری.	۳۳۶	۲
*	**جَلالی (تاریخ جلالی)** : سنوات کے ایک نظام، نیز ایک تقویم (زیج) کا نام.	۳۳۶	۲
*	**جَلالی** : رک بہ تکملہ، آ آ، لائڈن.	۳۴۱	۲
*	**جَلایر** : (جلائر)، جلایریہ (جلائریہ)، وسطی ایشیا کا ایک مغول قبیلہ.	۳۴۱	۲
*	**جلد** : دور قدیم میں بطور کاغذ استعمال ہونے والا چرمی ورق.	۳۴۴	۲
*	**الجِلدقی** : رک بہ تکملہ، آ آ، لائڈن.	۳۴۶	۲
*	**جُلف** : سینیگال میں تیرھویں سے سولھویں صدی عیسوی تک قائم رہنے والی ایک ریاست.	۳۴۶	۲
*	**جُلْفَہ** : رک بہ اصفہان.	۳۴۹	۱
*	**جِلّاب** : (جلّابہ، جلّابیہ)، المغرب میں سب سے اوپر پہنا جانے والا لباس.	۳۴۹	۱
*	**جِلّق** : زمانہ جاہلیت میں پانی کی فراوانی اور گھنے باغوں کے لیے مشہور ایک مقام.	۳۵۰	۱
*	**جلیقیہ** : (Galicia)، جزیرہ نمائے آئبیریا کا سابق شمال مغربی خطہ، اب سپین کے چار صوبوں کا مجموعہ، رک بہ چلمرک.	۳۵۲	۱
*	**جُلمرگ** : رک بہ چلمرک.	۳۵۳	۲
*	**الجُلَنْدی** : (الجُلُنْدی) بن مسعود بن جعفر بن الجلندی، عمان میں بنو ازد کے اباضیہ فرقے کا سردار (م ۱۳۴ھ/۷۵۲ء).	۳۵۳	۲
*	**جَلوہ** : عروس کی رسم نقاب کشائی، نیز نوشہ کی طرف سے دلہن کو پیش کیا جانے والا تحفہ.	۳۵۴	۱
*	**جِلوتیہ** : سقوطری کے شیخ عزیز محمود کا بنا کردہ طریقۂ تصوف.	۳۵۴	۲
*	**جُلوس** : رک بہ (۱) خلافۃ؛ (۲) سلطان؛ (۳) تقلیدِ سیف؛ (۴) تاریخ.	۳۵۶	۲
*	**جَلولاء** : عراق (ارض بابل) کا ایک شہر اور حلقہ شاذ قباذ کے ایک ضلع (تسوج) کا صدر مقام.	۳۵۶	۲
*	**جَلیلی** : موصل کا ایک حکمران خانوادہ (مابین ۱۱۳۹ھ/۱۷۲۶ء و ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۴ء).	۳۵۷	۲
*	**جَم** : رک بہ فیروز کوہ.	۳۵۸	۲
*	**جم** : شہزادہ (۸۶۲ھ/۱۴۵۹ء تا ۹۰۰ھ/۱۴۹۵ء)، سلطان محمود ثانی کا فرزند اور سلطان بایزید کا بھائی.	۳۵۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **جُمادٰی**	(جُمادی الاُولٰی و جمادَی الآخرۃ)، رک بہ تأریخ.	۳۶۳	۲
⊗ **جَماعَۃ**	گروہ، مجتمع افراد، نیز نماز باجماعت کے معنوں میں ایک معروف لسانی و فقہی اصطلاح.	۳۶۳	۲
* **جَمال**	رک بہ علم ، علم الجمال.	۳۶۸	۱
* **جَمال پاشا**	احمد جمال (۱۸۷۲ تا ۱۹۲۲ء)، ترکی سالار عسکر اور سیاست دان.	۳۶۸	۱
* **جمال الحُسینی**	امیر جمال الدین عطاءاللہ الحسینی الدشتکی الشیرازی، ایک ایرانی عالم دین، مؤرخ اور سیرۃ النبیؐ اور سوانح اہل بیت پر چند کتابوں کا مصنف (م ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء).	۳۷۰	۲
* **جمال الدین آق سرائی**	ایک ترکی فلسفی اور متکلم اور مصنف اخلاق جمالی (م ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء).	۳۷۱	۱
⊗ **جمال الدین افغانی**[7]	سیّد محمد بن صفدر (۱۲۵۴ھ/۱۸۳۸-۱۸۳۹ء تا ۱۳۱۴ھ/۱۸۹۷ء)، تیرھویں صدی ہجری / انیسویں صدی عیسوی میں حریت و اتحاد عالم اسلامی کے داعی، ممتاز مفکر، عالم اور متعدد سیاسی، علمی و فکری تحریکوں کے بانی.	۳۷۲	۱
* **جمال الدین افندی**	(۱۲۶۴ھ/۱۸۴۸ء تا ۱۳۳۷ھ/۱۹۱۹ء)، عثمانی شیخ الاسلام اور مصنف.	۳۸۱	۲
⊗ **جمال الدین محمود الاستادار**	مصر میں مملوک سلاطین کے عہد میں استادار، یعنی شاہی محل اور شاہی مطبخ کا نگہبان اور مشہور مصری عمائد میں سے ایک (م ۷۹۹ھ/۱۳۹۷ء).	۳۸۱	۲
* **جمال الدین ھانسوی**[7]	رک بہ ھانسوی، جمال الدین.	۳۸۸	۱
* **جمالی**	حامد بن فضل اللہ دہلوی، سیاح، فارسی شاعر اور مصنف سیر العارفین وغیرہ (م ۹۴۲ھ/۱۵۳۶ء).	۳۸۸	۱
* **جمالی**	مولانا علاء الدین علی بن احمد بن محمد الجمالی سلطنت عثمانیہ کا شیخ الاسلام (۹۰۸ھ/۱۵۰۲ء تا ۹۳۲ھ/۱۵۲۶ء).	۳۸۹	۱
* **جمالی افندی**	رک بہ جمالی، علاء الدین علی بن احمد.	۳۹۰	۲
* **جُمبلاط**	رک بہ جانبلاط.	۳۹۰	۲
* **جَمبُول**	رک بہ اولیا اتا.	۳۹۰	۲
* **جمبول جیبو**	ایک خانہ بدوش اور ناخواندہ مقبول عام قازخ شاعر (م ۱۹۴۵ء).	۳۹۰	۲
* **جِمت**	(ملائی : تعویز)، رک بہ حمائل.	۳۹۱	۱
* **الجُمحی**	رک بہ محمد بن سلام.	۳۹۱	۲
* **جَمدار**	(فارسی: جامہ دار، یعنی محافظ پوشاک)، ہندوستان و مصر میں ایک فوجی عہدے دار.	۳۹۱	۲
* **الجَمرہ**	(کنکری)، وادی مِنی میں دوران حج میں رمی کرنے کے تین مقامات.	۳۹۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**جمشید** : عوامی ادبی روایت کا ایرانی بطل.	۳۹۳	۱
⊗ *	**الجَمْع** : ایک مختلف المعانی اصطلاح .	۳۹۵	۱
*	**الجُمعة** : قرآن مجید کی باسٹھویں سورت.	۳۹۷	۲
⊗	**الجُمُعة** : اسلامی تقویم میں ہفتے کا ساتواں اور آخری دن.	۳۹۸	۲
*	**جَمعِیة** : سترھویں/اٹھارھویں صدی عیسوی سے مختلف اسلامی ممالک میں منظم دینی و سیاسی جماعتوں اور اجتماعات کے لیے مستعمل اصطلاح.	۴۰۱	۲
*	**جمعیة علمیة عثمانیه** : منیف پاشا کی بنا کردہ عثمانی سائنٹیفک سوسائٹی.	۴۲۱	۲
*	**الجَمَل** : (وَقْعَة الجمل)، بصرے کے قریب ۳۶ھ/۶۵۶ء میں حضرت علیؓ اور حضرت عائشہؓ کے درمیان لڑی جانے والی جنگ.	۴۲۲	۱
*	**جَما** : جما ککا، جما ابا جفار، جنوب مغربی حبشہ میں ایک ریاست.	۴۲۷	۲
*	**الجَمّاز** : ابو عبداللہ محمد بن عمرو بن حماد بن عطاء بن یاسر، بصرے کا ایک طنز گو شاعر اور مزاح نگار (م نواح ۲۵۵ھ/۸۶۸-۸۶۹ء).	۴۲۸	۲
*	**جَمنا** : بھارت کا ایک مشہور دریا.	۴۲۹	۲
*	**جُمہُور** : رک بہ جمہوریت.	۴۳۰	۱
*	**جمہوریت** : عوامی اور انتخابی طرز حکومت، ایک مشہور سیاسی اصطلاح.	۴۳۰	۱
*	**جمہوریت خلق فرقه سی** : (جمہوری عوامی پارٹی)، جمہوریۂ ترکیہ میں مصطفیٰ کمال اتاترک کی بنا کردہ سیاسی جماعت اور تنظیم.	۴۳۸	۱
*	**جمہوریة** : رک بہ جمہوریت.	۴۴۲	۱
*	**جمیل بن عبداللہ بن مَعمر العُذری** : (۴۰ھ/۶۶۰ء تا ۸۲ھ/۷۰۱ء)، ایک عرب شاعر اور ادبی دبستان العذری کا مشہور ترین نمائندہ.	۴۴۲	۱
*	**جَمیل بن نخلة المُدَوَّر** : ایک عرب صحافی و ادیب اور مصنف نضارۃ الاسلام فی دارالسلام وغیرہ (م ۱۳۲۵ھ/۱۹۰۷ء).	۴۴۳	۲
*	**جمیل** : طنبری، رک بہ طنبری جمیل.	۴۴۴	۲
*	**جمیله** : ابتدائی اموی عہد خلافت میں مدینۂ منورہ کی ایک مشہور مغنیہ (م نواح ۱۲۵ھ/۷۴۳ء).	۴۴۴	۲
*	**جناب شہاب الدین** : (۱۸۷۰ تا ۱۹۳۴ء)، ایک ترکی شاعر اور مصنف، ادبی دبستان ثروت فنون کا ممتاز نمائندہ.	۴۴۵	۱
*	**جنابة** : حدث کبیر، ایک معروف فقہی اصطلاح.	۴۴۷	۱
*	**جناح** : رک بہ محمد علی جناح، قائد اعظم.	۴۴۷	۲
*	**الجناحیه** : (یا الطیاریه)، حضرت جعفر طیارؓ کے پرپوتے عبداللہ بن معاویہ [رک بآں] کے حامی.	۴۴۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **جَنازَہ**	: چارپائی پر ڈالی ہوئی میت یا تابوت وغیرہ کے لیے ایک اصطلاح.	۳۴۸	۱
* **جناس**	: رک بہ تجنیس.	۳۴۸	۲
* **الجناؤنی**	: ابو عبیدہ عبدالحمید، تاہرت کے اباضی اماموں کی طرف سے جبل نفوسہ کا والی.	۳۴۸	۲
* **الجَنَبہ**	: عمان کا ایک سربرآوردہ قبیلہ.	۳۴۹	۱
* **جنجی خواجہ**	: رک بہ حسین جنجی.	۳۵۰	۱
* **جَنجیرہ**	: رک بہ حبشی.	۳۵۰	۱
* **جند**	: مسلح فوجی دستے، ایک عسکری اصطلاح.	۳۵۰	۱
* **جُندب بن جنادہ**	: رک بہ ابوذر غفاری.	۳۵۱	۲
* **جندی**	: رک بہ حلقہ.	۳۵۱	۲
* **الجندی**	: ابو عبداللہ بہاء الدین محمد بن یعقوب بن یوسف، یمن کا ایک شافعی فقیہ، مؤرخ اور مصنف (م ۷۳۲ھ/۱۳۳۲ء).	۳۵۱	۲
* **جَندَرلی**	: عثمانی ترکوں کے علما اور سیاست دانوں کا ایک خاندان: (۱) خیرالدین خلیل بن علی المعروف بہ کرہ خیل، قاضی عسکر اور وزیر (م ۷۸۹ھ/۱۳۸۷ء)؛ (۲) علی پاشا [رک بآں] مراد اول اور بایزید اول کا وزیراعظم (م ۸۰۹ھ/۱۴۰۶ء)؛ (۳) ابراھیم پاشا، مصر کا قاضی عسکر اور وزیر (م ۸۳۲ھ/۱۴۲۹ء)؛ (۴) خلیل پاشا [رک بآں]، ۸۴۷ھ/۱۴۴۳ء تک وزیر اعظم (م نواح ۸۵۷ھ/۱۴۵۳ء)؛ (۵) ابراھیم پاشا، بایزید ثانی کا قاضی عسکر اور وزیر اعظم (م نواح ۹۰۵ھ/۱۴۹۹ء).	۳۵۲	۱
* **جندیشاپور**	: (جندیسابور)، خوزستان کا ایک مشہور شہر.	۳۵۴	۱
* **جَنزہ**	: رک بہ گنجہ.	۳۵۵	۲
* **جِنس**	: علم منطق و فلسفہ وغیرہ کی ایک اصطلاح.	۳۵۵	۲
* **جنگلی**	: ایران میں ایک قومی اور اصلاحی تحریک.	۳۵۸	۲
* **الجن**	: انسانوں کے بالمقابل ایک مخصوص مخلوق کے لیے قرآنی اصطلاح.	۳۵۹	۲
⊛ **الجن**	: قرآن مجید کی بہتّرویں سورت.	۳۶۷	۱
* **جَنّابَۃ**	: (جَنّابی، جُنابۃ، گُنافَہ)، ایران کے صوبۂ فارس کا ایک قصبہ اور بندرگاہ.	۳۶۸	۱
* **الجَنّابی**	: ابو سعید حسن بن بہرام، مشرقی عرب (بحرین) میں قرامطہ کے اقتدار کا بانی (م ۳۰۱ھ/۹۱۳ء).	۳۶۹	۱
* **الجَنّابی**	: ابو طاہر سلیمان بن ابی سعید الحسن، بحرین کی چھوٹی سی ریاست کا مشہور حکمران (م ۳۳۲ھ/۹۴۳-۹۴۴ء).	۳۶۹	۲
* **الجنابی**	: ابو محمد مصطفٰی بن حسن بن سِنّان الحسینی الہاشمی، تأریخ الجَنّابی کا مصنف (۹۹۹ھ/۱۵۹۰ء).	۳۷۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	دعمود
* جَنّة	: (باغ)، نیکوکار انسانوں کا دائمی گھر، ایک معروف قرآنی و اسلامی اصطلاح.	۳۷۴	۱
* جنر	: بھارت کی ریاست بمبئی میں ایک شہر.	۳۸۰	۲
* جِنّی	: رک به دنّی.	۳۸۱	۱
* جُنید	: خاندان آیدین اوغلو [رک بآں] کا آخری امیر (م نواح ۸۲۸ھ/۱۴۲۴-۱۴۲۵ء).	۳۸۱	۱
* جُنید	: شیخ صفی الدین اسحاق بانی طریقۂ صفویه کی اولاد میں چوتھا صفوی شیخ یا مرشد اور اپنے باپ ابراهیم کا اردبیل میں جانشین بحیثیت صدر جماعت صفویه (م ۸۶۴ھ/ ۱۴۶۰ء).	۳۸۳	۲
* الجُنید[ی]	: (البغدادی)، ابوالقاسم بن محمد بن الجنید الخزار القواریری النّهاوندی، سری سقطی[ی] کے بھانجے اور مرید، ایک شہرۂ آفاق صوفی (م ۲۹۸ھ/ ۹۱۰ء).	۳۸۴	۲
* الجُنید بن عبد[الرحمن]	: المُرّی، اموی خلیفه هشام کا نامور والی اور سپه‌سالار، هندوستان کے مسلم مقبوضات کا امیر (م نواح ۱۱۶ھ/۷۳۴ء).	۳۸۵	۲
* الجِواء	: (لیوا)، الظّفرة کے ریتلے میدانوں میں چھوٹے چھوٹے نخلستانوں پر مشتمل اور سعودی عرب اور ابو ظبی کے درمیان معرض نزاع علاقه.	۳۸۷	۲
* جواد پاشا	: احمد، ترکی وزیر اعظم (از ۱۸۹۱ تا ۱۸۹۵ء) اور چند تاریخی کتب کا مصنف (م ۱۳۱۸ھ/ ۱۹۰۰ء).	۳۸۹	۱
* الجواد الاصفهانی	: جمال الدین ابو جعفر محمد بن علی، زنگی حکمرانوں کا وزیر (م ۵۵۹ھ/۱۱۶۴ء).	۳۹۰	۱
* جوار	: نگهبانی. همسائگی و قرب کے معنوں میں ایک اصطلاح.	۳۹۰	۲
* جَوالی	: لغوی معنی تارکین وطن، اصطلاحاً جزیه.	۳۹۱	۱
* الجوالیقی	: یا ابن الجوالیقی، ابو منصور موهوب بن احمد بن محمد بن الخضر (۴۶۶ھ/ ۱۰۷۳ء تا ۵۳۹ھ/۱۱۴۴ء)، مدرسه نظامیه (بغداد) کا ممتاز مدرس اور متعدد کتابوں کا مصنف.	۳۹۱	۲
* جوان	: مرزا کاظم علی، اردو نثر کے متقدمین میں سے ایک ممتاز مصنف (حیات ۱۸۱۵ء).	۳۹۳	۱
* جوان رود	: جوان رو، ایرانی کردستان کا ایک ضلع.	۳۹۵	۱
* جوان مردی	: رک فُتُوّة.	۳۸۵	۲
* جوچی	: (نواح ۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء تا ۶۲۴ھ/۱۲۲۷ء)، چنگیز خان [رک بآں] کا سب سے بڑا بیٹا اور التون اردو، قریم، نیومن، بخارا اور خیوه کے خوانین کا جد امجد.	۳۹۵	۲
* جودت	: عبدالله (۱۲۸۶ھ/ ۱۸۶۹ء تا ۱۳۵۱ھ/ ۱۹۳۲ء)، ایک ترکی شاعر، مترجم، سیاست دان، صحافی اور آزاد خیال مصنف.	۳۹۷	۱
* جودت پاشا	: رک به احمد جودت پاشا.	۳۹۹	۱
* جودی	: (جودی طاغ، کوه اراراط)، ضلع بهتان میں جزیره ابن عمر کے شمال مشرق میں		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمو
	ایک سلسلۂ کوہ۔	۴۹۹	۱
* **جُودی المورُوری** :	بن عثمان العَبسی، اندلس کا ایک بلند پایہ نحوی (م ۱۹۸ھ/۸۱۳ء)۔	۵۰۱	۲
* **جودھپور** :	ماروا ڑ راجپوتانہ ایجنسی کی تمام ریاستوں میں سب سے وسیع ریاست، اب صوبۂ راجستھان (بھارت) میں مدغم۔	۵۰۲	۱
* **جَوذَر** :	استاد، ایک خواجہ سرا اور فاطمی خلفا کے عہد کی اہم شخصیت (م بعہد المعزّ: ۳۴۱ھ/۹۵۲ء تا ۳۶۵ھ/۹۷۵ء)۔	۵۰۲	۲
* **جُوز** :	رک بہ فیروز آباد۔	۵۰۳	۱
* **الجَوزاء** :	رک بہ علم نجوم۔	۵۰۳	۱
* **جُوزجان** :	(گوزگان)، افغان ترکستان میں مرغاب اور آمو دریا کے درمیان ایک قدیم ضلع۔	۵۰۴	۱
⊗ **جوزجانی** :	ابو عمرو منہاج الدین عثمان المعروف بہ مولانا منہاج سراج، ہندوستان میں بعہد خاندان غلامان خطیب دربار، محتسب و قاضی القضاۃ، ایک مشہور عالم، مؤرخ اور مصنف طبقات ناصری وغیرہ (م نواح ۶۵۸ھ/۱۲۵۹-۱۲۶۰ء)۔	۵۰۵	۱
* **الجَوزَہَریا الجَوزَہَر** :	علم ہیئت اور علم نجوم کی کتابوں میں مستعمل ایک فنی اصطلاح۔	۵۰۸	۲
* **جَوف** :	گڑھے یا نشیبی علاقے کے لیے ایک جغرافیائی اصطلاح۔	۵۱۰	۱
* **الجوف** :	وسطی سعودی عرب کے شمال میں ایک ضلع اور قصبہ۔	۵۱۱	۲
* **جَوف کُفرہ** :	صحرائے لیبیا میں سب سے نمایاں کُفرہ نخلستان۔	۵۱۲	۲
* **جوکان** :	رک بہ چوگان۔	۵۱۳	۱
* **جوگ یکارتا** :	رک بہ یوگ یکارتا۔	۵۱۳	۱
* **الجولان** :	جنوبی شام کا ایک مشہور ضلع۔	۵۱۳	۱
⊗ **جولہ مرک** :	رک بہ چولہ مرک۔	۵۱۴	۱
* **جوناگڑھ** :	برطانوی عہد میں ہندوستان کی ایک مسلم ریاست اور اس کا صدر مقام؛ آج کل پاکستان سے الحاق کے اعلان کے باوجود بھارت کے ناجائز قبضے میں۔	۵۱۴	۱
* **جونپور** :	اتر پردیش (بھارت) کا ایک شہر اور ضلع؛ اسلامی عہد کی عمارات کے لیے معروف۔	۵۱۷	۲
* **الجَونپوری** :	سید محمد الکاظمی الحسینی، بن سید خان المعروف بڈھ اویسی (۸۴۷ھ/ ۱۴۴۳ء تا ۹۱۰ھ/ ۱۵۰۵ء)، مہدی ہونے کا مدعی اور مہدویہ فرقے کا بانی۔	۵۲۱	۱
* **الجَوّانی** :	ابو علی محمد بن اسعد (۵۲۵ھ/۱۱۳۱ء تا ۵۸۸ھ/۱۱۹۲ء)، ایک عرب نسّاب اور مؤرخ۔	۵۲۳	۲
* **جَوہر** :	اصل ہر شے، ایک فلسفیانہ اصطلاح۔	۵۲۵	۲
⊗ **جَوہَر** :	رک بہ محمد علی جوہر، رئیس الاحرار مولانا۔	۵۲۸	۲
* **جَوہر آفتابچی** :	مہتر، ہمایوں [رک بآں] کا آفتابہ بردار اور اس کے عہد کی سرگزشت		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	تذکرۃ الواقعات کا مصنف (م ۹۶۳ھ/۱۵۵۶ء).	۵۲۸	۲
* **جوھر الصّقلی**	: سپہ سالار، منتظم شمالی افریقہ اور مصر میں فاطمی سلطنت کا ایک بانی (م ۳۸۱ھ/۹۹۲ء).	۵۲۹	۱
* **الجوھری**	: ابو نصر اسمعیل (بن نصر) بن حماد، ایک مشہور ترکی النسل لغت نویس، مصنف تاج اللغۃ و صحاح العربیۃ (م مابین ۳۹۳ھ/۱۰۰۳ء و ۴۰۰ھ/۱۰۱۰ء).	۵۳۲	۲
⊗ **جویریہ**	: اُم المؤمنین، قبیلہ بنو مصطلق کے سردار الحارث بن ابی ضرار الخزاعی کی دختر اور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کی زوجہ (م ۵۶ھ/۶۷۶ء، بعمر ستر سال).	۵۳۴	۱
* **جُوَین**	: ایران میں متعدد مقامات: (۱) ارد شیر خرّہ کا ایک گاؤں؛ (۲) گویان، علاقۂ نیشاپور میں ایک ضلع؛ (۳) گوین، سجستان میں ایک قلعہ بند مقام.	۵۳۵	۲
* **جُوَینی**	: شمس الدین محمد بن محمد، صاحب دیوان، مشہور مؤرخ علاء الدین عطا ملک کا بھائی، ایک ماہر سیاست اور ایلخانی بادشاہوں کا وزیر اعظم (م ۶۸۳ھ/۱۲۸۴ء).	۵۳۶	۲
* **جُوَینی**	: علاء الدین عطا ملک بن محمد (۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء تا ۶۸۱ھ/۱۲۸۲-۱۲۸۳ء)، ایک ایرانی حاکم اور مؤرخ، مصنف تاریخ جہان گشای.	۵۳۷	۲
* **الجُوَینی**	: امام الحرمین ابوالمعالی عبد الملک (۴۱۹ھ/۱۰۲۸ء تا ۴۷۸ھ/۱۰۸۵ء)، مشہور شافعی عالم عبداللہ بن یوسف ابو محمد الجوینی کے فرزند، مشہور اصولی، فقیہ، متکلم اور مصنف.	۵۴۰	۲
* **الجُوَینی**	: ابو محمد عبداللہ بن یوسف بن محمد، ایک شافعی عالم، مفسر، فقیہ، ماہر لغت اور مصنف (م ۴۳۸ھ/۱۰۴۷ء).	۵۴۲	۲
⊗ **جہاد**	: قتال فی سبیل اللہ کے معنوں میں ایک مشہور اسلامی و قرآنی اصطلاح.	۵۴۲	۲
* **جہان آرا بیگم**	: (۱۰۲۳ھ / ۱۶۱۴ء تا ۱۰۹۲ھ / ۱۶۸۱ء)، شاہجہان [رک بآں] کی پہلوٹھی بیٹی اور مونس الارواح وغیرہ کی مصنف.	۵۴۵	۲
* **جہاندار شاہ**	: معزالدین (۱۱۷۰ھ/۱۶۶۱ء تا ۱۱۲۵ھ/۱۷۱۳ء)، ہندوستان میں مغلیہ دور زوال کا ایک بادشاہ (از ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۲ء).	۵۴۶	۲
* **جہان سوز**	: علاء الدین حسین بن الحسین، غزنہ کو نذر آتش کرنے والا غوری خاندان کا شاعر فرمانروا (م ۵۵۶ھ/۱۱۶۱ء).	۵۴۷	۲
* **جہان شاہ**	: رک بہ مغل.	۵۴۸	۲
⊗* **جہانگیر**	: (۹۷۷ھ/۱۵۶۹ء تا ۱۰۳۷ھ/۱۶۲۷ء)، ہندوستان کا چوتھا عظیم مغل شہنشاہ (از ۱۰۱۳ھ/۱۶۰۵ء)، توزک جہانگیری کا مصنف.	۵۴۸	۲
* **جَہبَذ**	: محکمۂ مالیات کے مختلف عہدیداروں کے لیے ایک ایرانی اصطلاح.	۵۵۲	۱
* **الجَہشیاری**	: ابو عبداللہ محمد بن عبدوس، چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کی سیاسیات میں حصہ لینے والا ایک فاضل اور مصنف کتاب الوزراء والکُتّاب		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(م ۳۲۱ھ/۹۴۲ء).	۵۵۴	۲
* **جہلاوان**	: بلوچستان (پاکستان) کا ایک ضلع.	۵۵۵	۲
⊗ **جہلم**	: پنجاب (پاکستان) کی قسمت راولپنڈی کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام، نیز ایک مشہور دریا.	۵۵۵	۲
* **جہم بن صفوان**	: ابو محرز، قدیم زمانے کا ایک عالم الٰہیات اور بنو امیہ کے خلاف ایک تحریک بغاوت کا ذہنی قائد اور فرقہ جہمیہ کا بانی (م ۱۲۸ھ/ ۷۴۵ - ۷۴۶ء).	۵۵۸	۲
* **جہمیہ**	: جہم بن صفوان کا بنا کردہ ایک فرقہ.	۵۵۹	۱
⊗* **جہنم**	: دوزخ کے لیے ایک معروف قرآنی اصطلاح.	۵۶۰	۲
* **جہوریہ**	: ہسپانیہ میں خلافت امویہ کے سقوط پر اہل قرطبہ کے وزیر ابو حزم جہور بن محمد بن جہور کی قیادت میں قائم کردہ ایک قسم کی جمہوریہ.	۵۶۳	۱
* **جہیر (بنو)**	: سلاجقۂ اعظم کے دور انتداب میں خلیفہ کی وزارت کی مکمل اجارہ داری رکھنے والا ایک خاندان.	۵۶۴	۱
* **جیب ہمایوں**	: سر کاتبی کے زیر اختیار عثمانی سلاطین کا صرف خاص.	۵۶۶	۲
* **الجیب المستوی**	: رک بہ علم الہیئت.	۵۶۷	۱
* **الجیب المعکوس**	: رک بہ علم الہیئت.	۵۶۷	۱
* **جے پور**	: اسلامی اور برطانوی دور کی ایک سابق راجپوت ریاست، اب راجستھان (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۵۶۷	۱
* **جیتل**	: رک بہ (۱) سکہ؛ (۲) وزن.	۵۶۸	۲
⊗* **جیجل**	: (Gegal)، الجزائر کا ایک ساحلی شہر.	۵۶۸	۲
* **جیحان**	:(Pyramus)، سلیشیا میں سے ہوکر بحیرۂ روم میں گرنے والی ایک قدیم ندی.	۵۷۱	۱
* **جیحون**	: رک بہ آمو دریا.	۵۷۲	۲
* **جیرفت**	: (جیرُفت)، کرمان کا ایک زرخیز اور مرتفع ضلع اور اس نام کا ایک شہر.	۵۷۲	۲
* **جیزان**	: بحیرۂ قلزم کے ساحل پر جنوب مغربی سعودی عرب میں ایک ندی، ایک بندرگاہ اور ایک صوبے کا نام.	۵۷۳	۱
* **جیزہ**	: رک بہ قاہرہ.	۵۷۷	۲
* **الجیزی**	: ابو محمد الربیع بن سلیمان بن داؤد الازدی الاعرج، امام شافعیؒ کے ایک ممتاز پیرو اور شاگرد (م ۲۵۶ھ/۸۷۰ء تا ۲۵۷ھ/۸۷۱ء).	۵۷۷	۲
* **جیسور**	: مشرقی پاکستان (اب بنگلہ دیش) کے ایک ضلع کا بڑا شہر، چھاؤنی اور ہوائی اڈہ.	۵۷۸	۱
* **جیش**	: فوج کے لیے جند اور عسکر کی طرح عربی کی ایک عام اصطلاح.	۵۷۸	۲
* **الجیطالی**	: ابو طاہر اسمٰعیل بن موسیٰ، ایک ممتاز اباضی عالم اور مصنف قواعد الاسلام		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	وغیرہ (م ۷۳۰ھ/۱۳۳۰ء یا ۷۵۰ھ/۱۳۵۰ء).	۶۰۳	۱
* **جیک**	رک به شاہ طاغ.	۶۰۳	۱
* **الجیلی**	رک به عبدالقادر الجیلانی.	۶۰۳	۱
* **الجیلی** عبدالکریم	رک به عبدالکریم الجیلی.	۶۰۳	۱
⊗ **جیم**	عربی اور فارسی حروف تہجی میں پانچواں اور اردو میں [گیارھواں] حرف.	۶۰۳	۱
* **جین**	یا جینی، مہاویر موسوم به جین کے پیرو.	۶۰۳	۲
⊗ **جینا**	رک به محمد علی جناح، قائد اعظم.	۶۰۵	۱
* **جیون**	مُلّا احمد بن ابی سعید بن عبیدالله بن عبدالرزاق بن مخدوم خاصه خدا الحنفی الصالحی (۱۰۴۷ھ/۱۶۳۷ء تا ۱۱۳۰ھ/۱۷۱۷-۱۸ء)، ایک مشہور عالم دین، فقیه اور مفسر، اورنگ زیب عالمگیر کے استاد اور تفسیر الاحمدی کے مصنف.	۶۰۵	۱
* **جیاش بن نجاح**	رک به نجاح (بنو).	۶۰۶	۲
* **جیان**	(Jaen)، اندلس کا ایک صوبه اور اس کا دارالحکومت.	۶۰۶	۲

چ

⊗ **چ**	فارسی کا ساتواں اور اردو کا تیرھواں حرف.	۶۰۹	۱
* **چاپار**	قیدو [رک بآں] کا سب سے بڑا بیٹا اور مغول اوکتا قاآن کا پرپوتا، ایک مغول فرمانروا (از ۷۰۲ھ/۱۳۰۳ء تا ۷۰۸ھ/۱۳۰۹ء).	۶۰۹	۱
* **چاپار اوغللری**	رک به چین اوغللری.	۶۱۰	۱
* **چاٹگام**	(چاٹگاؤں)، رک به چٹاگانگ.	۶۱۰	۱
* **چاٹگاؤں**	رک به چٹاگانگ.	۶۱۰	۱
* **چاڈ**	(چاد، تشاد)، رک به شاد.	۶۱۰	۱
* **چارجوی**	رک به آمل.	۶۱۰	۱
* **چاشناگیر**	(چاشنی گیر)، عہد سلاجقه سے مسلمان حکمرانوں کے دربار میں ایک عہدے دار.	۶۱۰	۱
* **چاشناگیر باشی**	عثمانی ترکوں کے دربار کا ایک اعلی عہدیدار.	۶۱۰	۲
* **چال دران**	ایرانی آذربیجان کے شمال مغربی حصے میں ایک میدان، سلطان سلیم اور شاہ اسماعیل کے درمیان فیصلہ کن جنگ کا مقام.	۶۱۱	۱
⊗ **چاند بی بی سلطان**	(نواح ۹۵۰ تا ۱۰۰۰ھ/۱۵۵۰ تا ۱۶۰۰ء)، احمد نگر کے بادشاہ حسین نظام شاہ کی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	دختر، بیجا پور کے سلطان علی عادل شاہ کی بیگم اور ان دونوں ریاستوں میں اہم سیاسی خدمات سرانجام دینے والی ایک عقل‌مند اور رزم آرا ملکہ.	۶۱۳	۱
* **چاوُدرس**	: (جاولدر)، خوارزم میں ایک ترکمان قبیلہ.	۶۱۶	۲
* **چاؤ**	: ۶۹۳ھ/۱۲۹۴ء میں دو ماہ تک جاری رہنے والا ایران کا ایک کاغذی سکہ.	۶۱۶	۲
* **چاؤش**	: (چاوش)، متعدد محکموں میں کام کرنے والے عمّال اور نچلے درجے کے فوجی عملے کے لیے ترکی اصطلاح.	۶۱۷	۱
* **چائے**	: (چای) ایک معروف مشروب.	۶۱۸	۱
* **چپن اوغللری**	: رک بہ درہ بیگی، نیز تکملہ.	۶۱۹	۱
* **چپنی**	: ترکیہ کی سیاسی و مذہبی تاریخ میں ایک اہم اُغُز قبیلہ.	۶۱۹	۱
* **چتالجہ**	: (قدیم متِرہ Metra)، ولایت استانبول کی سب سے زیادہ دیہاتی قضا کا صدر مقام.	۶۲۰	۱
* **چتر**	: رک بہ مظلّہ.	۶۲۱	۱
* **چترال**	: برطانوی ہند کی ایک سابق ریاست اور اب پاکستان میں مالاکنڈ ڈویژن (صوبہ سرحد) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۶۲۱	۱
* **چٹاگانگ**	: مشرقی پاکستان (حال بنگلہ دیش) کی سب سے بڑی بحری بندرگاہ اور اراکان (برما) سے ملحقہ اسی نام کے ضلع کا صدر مقام.	۶۲۸	۱
* **چراغان**	: خلیج باسفورس کی یورپی جانب بشکطاش اور اورتہ‌کوی کے درمیان واقع ایک محل.	۶۲۸	۲
* **چراغاں (میلا)**	: باغبانپورہ (لاہور) میں شالامار باغ کے قریب صوفی شاعر شاہ حسین (م ۱۰۰۸ھ/۱۵۹۹ء) کے سالانہ عرس کے موقع پر ان کے مزار کے قریب منایا جانے والا میلا.	۶۲۹	۲
⊛ **چراغ دہلی**	: شیخ نصیر الدین محمود بن یحیٰی الیزدی ثم الاَوَدی، حضرت نظام الدین اولیاءؒ کے ایک مشہور اور بزرگ خلیفہ (م ۷۵۷ھ/۱۳۵۶ء).	۶۳۰	۱
* **چرچل**	: رک بہ شرشل.	۶۳۲	۱
* **چرکس**	: آبئرو قفقازی قوم کی شمال مغربی (اَدِغہ) شاخ کے قبائل کے لیے عمومی ترکی لقب.	۶۳۲	۱
* **چرکس**	: رک بہ محمود پاشا چرکس.	۶۳۳	۱
* **چرکس ادھم**	: اپنے بھائیوں چرکس رشید (م ۱۹۵۱ء) اور چرکس محمد توفیق (م ۱۹۳۸ء) کی معیت میں ترک قوم پرست چھاپہ ماروں کا قائد (م ۱۹۴۹ء).	۶۳۳	۱
* **چرمِس**	: (چرمیس، ماری)، جمہوریۂ اشتراکیہ مارس میں آباد مشرقی فن لینڈ کے گروہ کے لوگ.	۶۳۴	۱
* **چرمن**	: ادرنہ کے قریب تراکیہ (تھریس) کے قدیم باشندوں کا ایک قلعہ.	۶۳۴	۲
* **چرِیغو**	: (چرگو)، رک بہ چوقہ آطہ سی.	۶۳۵	۲
* **چشتی**ؒ	: خواجہ معین الدین حسن اجمیریؒ (۵۳۶ھ/۱۱۴۱ء تا ۶۳۳ھ/۱۲۳۶ء)، اسلامی تصوف کی تاریخ میں ایک برگزیدہ بزرگ اور ہندوستان میں سلسلۂ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	چشتیہ کے بانی.	۶۴۵	۱
⊗ **چشتیہ** :	برعظیم پاک و ہند میں صوفیہ کا مقبول ترین سلسلہ.	۶۴۸	۱
* **چشمہ** :	پانی کا منبع، بحیرۂ روم کے ساحل اور اسی نام کی خلیج کے دہانے پر واقع ایشیائے کوچک میں ایک تجارتی شہر اور بندرگاہ.	۶۵۴	۲
* **چشمی زادہ** :	مصطفٰی رشید، ایک عثمانی مؤرخ اور شاعر (م ۱۱۸۴ھ/۱۷۷۰ء).	۶۵۵	۱
* **چغالہ زادہ** :	یوسف سنان پاشا المعروف بہ چغال (جغال) اوغلو (۹۵۲ھ/۱۵۴۵ء تا ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء)، سلطنت عثمانیہ کا ایک اعلٰی عہدے دار.	۶۵۵	۲
* **چغان رُود** :	آمو دریا (رک بآں) کی انتہائی شمالی معاون ندی.	۶۵۸	۱
* **چغانیان** :	سابقاً چغان رود کا ایک نام؛ نیز ترمذ کے شمال میں واقع ایک ضلع.	۶۵۸	۲
* **چغتائی ادب** :	رک بہ ترک.	۶۶۰	۲
* **چغتای ترک** :	رک بہ ترک.	۶۶۰	۲
* **چغتائی خان** :	چنگیز خان کا بیٹا، مشہور تاتاری امیر اور چغتائی سلطنت کا بانی (م نواح ۶۳۹ھ/۱۲۴۱ء).	۶۶۰	۲
* **چغتای خانیہ (ریاست)** :	چنگیز خان کے بیٹے چغتائی خان نام سے موسوم وسطی ایشیا کی خانیت اور عظیم تاتاری سلطنت.	۶۶۲	۲
* **چغری بیگ** :	داؤد بن میخائیل بن سلجوق (نواح ۳۸۵ھ/۹۹۵ء تا ۴۵۲ھ/۱۰۶۰ء)، طغرل بیگ (رک بآں) کا بھائی اور خاندان سلجوق کی بنیاد رکھنے میں اس کا شریک.	۶۶۵	۲
* **چفت رسمی** :	(چفت حقّی، قُلّق آقچسی)، سلطنت عثمانیہ میں رعیت پر ایک لازمی محصول.	۶۶۸	۲
* **چفتلک** :	ترکی زبان میں کھیت کے لیے ایک عام لفظ.	۶۷۰	۱
* **چَقْمَق** :	الملک الظاھر سیف الدین، سلطان مصر، ایک نامور مملوک فرمانروا (از ۸۴۲ھ/ ۱۴۳۸ء تا ۸۵۷ھ/۱۴۵۳ء).	۶۷۲	۲
* **چقُمور اووہ** :	رک بہ قیایقیا.	۶۷۳	۲
* **چکمک، مصطفٰی فوزی** :	(کوخ)، ترکی فوج کا نامور سپہ سالار (م ۱۳۶۹ھ/۱۹۵۰ء).	۶۷۳	۲
* **چکیر جی باشی** :	(چاقر جی باشی)، باز آموزوں کا سربراہ، عثمانی دور کا ایک بڑا عہدہ.	۶۷۴	۲
* **چلبی** :	ذھین مصنف شاعر، قاری اور دانشمند کے معنوں میں اعلٰی طبقے کے لوگوں کے لیے ایک ترکی اصطلاح اور لقب.	۶۷۴	۲
* **چلبی افندی** :	رک بہ (۱) جلال الدین، مولانا رومی؛ (۲) جلال الدین حسین.	۶۷۶	۱
* **چلبی زادہ** :	(کوچوک چلبی زادہ)، اسماعیل عاصم افندی، عثمانی مؤرخ، شاعر اور شیخ الاسلام (م ۱۱۷۳ھ/۱۷۶۰ء).	۶۷۶	۱
* **چلبی زادہ افندی** :	رک بہ سعید افندی.	۶۷۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارت	صفحہ	عمود
* **چلّہ**	: چالیس دن کا روزہ، ایک معروف صوفیانہ اصطلاح : نیز رک به خلوت.	۶۷۸	۱
* **چلَمرک**	: رک به چوله مرک.	۶۷۸	۱
* **چم**	: (Cam یا Cham)، زمانہ قبل از مسیح میں جزیرہ نمائے ہند چینی کے جنوبی ساحلوں پر آباد پولینیشی نسل کے لوگ.	۶۷۸	۱
* **چمپانیر**	: (محمود آباد)، مغربی ہند میں گجرات کا ایک تاریخی شہر (اب کھنڈر).	۶۷۹	۱
* **چمکِنت**	: جمہوریہ اشتراکیہ قازخستان (قزاقستان) کے جنوبی خطے کا صدر مقام.	۶۸۰	۲
* **چمکنی**	، میاں عمر صاحب : (نواح ۱۱۰۰ھ/۱۶۸۹ء تا ۱۲۰۰ھ/۱۷۸۶ء)، پاکستان کے صوبہ سرحد کے ایک علمی اور روحانی بزرگ.	۶۸۱	۱
* **چمَلّ**	: رک به اندی.	۶۸۲	۲
⊗ **چمن**	: رک به باغ.	۶۸۲	۲
* **چناق قلعۂ بوغازی**	: در دانیال کا موجودہ ترکی نام.	۶۸۲	۲
* **چندرہ لی**	: رک به چندرلی.	۶۸۵	۲
* **چندیری**	: شمالی وسط ہند کا ایک شہر اور پرانا قلعہ.	۶۸۵	۲
* **چنگیری**	: (چانغری، جنجرہ)، وسطی آناطولی کا ایک شہر.	۶۸۷	۱
* **چنگانہ**	: مشرق میں خانہ بدوش قوموں کے متعدد مستعمل ناموں میں سے ایک.	۶۸۹	۲
* **چنگیز خان**	: (۱) تموجین (۵۶۳ھ/۱۱۶۷ء تا ۶۲۵ھ/۱۲۲۷ء)، مغول سلطنت کا بانی، مشہور و معروف فاتح، حکمران اور آمر.	۶۹۱	۲
⊗ **چنگیز خان**	: (۲) مغول قبائل کے نسب اور دیگر واقعات کے بارے میں تازہ تحقیقات.	۶۹۸	۱
* **چنگیز (خانوادہ)**	: (چنگیز خانیہ)، چنگیز خان کے چار بیٹے اور ان کی اولاد سے چلنے والا خانیہ یا شاہی سلسلہ.	۷۱۸	۱
* **چنیوٹ**	: پنجاب (پاکستان) کا ایک ضلعی صدر مقام اور تاریخی شہر.	۷۲۵	۱
* **چُو**	: وسطی ایشیا کا ایک تیز رو دریا.	۷۲۶	۲
* **چوبان (خانوادہ)**	: مغول امیروں کا ایک خاندان، (۱) امیر چوبان، ایلخانی فرمانرواؤں ارغون، گیخاتو، غازان اور الجایتو کا قابل اور آزمودہ کار سپہ سالار (م ۷۲۸ھ / ۱۳۲۷ء)؛ (۲) دمشق خواجہ، امیر چوبان کا تیسرا بیٹا اور عملاً ایلخانی سلطنت کا حکمران (م ۷۲۷ھ / ۱۳۲۷ء)؛ (۳) تیمور تاش، امیر چوبان کا دوسرا بیٹا، الجایتو کا وزیر اور ولایت کا حاکم اور بعد ازاں اس کے خلاف بغاوت کرنے والا (م ۷۲۸ھ/ ۱۳۲۸ء)؛ (۴) حسن بن تیمور تاش (حسن کوچک، ایک اہم فوجی قائد (م ۷۴۴ھ / ۱۳۴۳ء).			
		۷۲۹	۲
* **چوپان**	: چرواہا اور گلّہ بان کے لیے ایک ایرانی الاصل ترک لفظ.	۷۳۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **چوپان آتا**	: سمرقند کی شہرپناہ سے متصل پہاڑوں کا ایک نصف میل لمبا سلسلہ.	۷۳۳	۱
* **چودرس**	: رک بہ چاودرس.	۷۳۳	۲
* **چورباجی**	: (۱) ینی چریوں میں اورتا اور آغا بولوک لری کمانداروں کا لقب؛ (۲) گاؤں کے سربرآوردہ لوگوں اور بعد ازاں سوداگروں اور مالدار عیسائیوں کا لقب.	۷۳۳	۲
* **چورخ**	: (۱) آناطولی کے انتہائی شمال مشرق میں ایک دریا؛ (۲) ترکیہ کے انتہائی شمال مشرقی سرحد پر بحیرۂ اسود کے کنارے پر واقع ایک ولایت.	۷۳۵	۱
* **چورلو**	: رک بہ چورلی.	۷۳۵	۲
* **چورلی**	: (چورلو)، مشرقی تراکیا کا ایک شہر.	۷۳۵	۲
* **چورلیلی**	: (چورلولو)، رک بہ علی پاشا چورلیلی.	۷۳۶	۱
* **چورم**	: وسطی آناطولی کے شمالی حصے میں ایک شہر.	۷۳۶	۱
* **چوروک**	: رک بہ چورخ.	۷۳۷	۱
* **چوروه**	: (چوروک)، رک بہ چورخ.	۷۳۷	۱
* **چوش**	: (یا چوواش)، وسطی والگا کی ترکی زبان بولنے والی ایک قوم اور اس پر مشتمل ایک سوویت اشتراکی جمہوریہ.	۷۳۷	۱
* **چوقه**	: (چوکه)، رک بہ قماش.	۷۳۹	۱
* **چوقه آطه سی**	: یونان کے ایک جزیرہ کیتر یا چریغو کا ترکی نام.	۷۳۹	۱
* **چوگان**	: (پہلوی: چوبکان)، پولو کے کھیل میں مستعمل سرکج چھڑی اور وسیع معنوں میں خود پولو کا کھیل.	۷۳۹	۲
* **چوال امرک**	: رک بہ چوله مرک.	۷۴۲	۲
* **چولم**	: سوویت یونین میں وسطی سائبیریا کے چھوٹے چھوٹے ترکی بولنے والے متعددگروہ.	۷۴۲	۲
* **چوله مرک**	: (جوله مرک، چلمرک، جلمرک)، مشرقی آناطولی کا ایک قصبہ.	۷۴۳	۲
* **چہار ایماق**	: مغربی افغانستان میں چار نیم بدوی قبائل.	۷۴۴	۱
* **چہار مقاله**	: رک بہ نظامی عروضی سمرقندی.	۷۴۴	۲
* **چیچن**	: (چاچان)، روسی زبان میں وسطی قفقاز میں دریاے سُنجه اور دریاے تیرک کے جنوبی معاون دریاؤں کی وادیوں میں رہنے والے مسلمان.	۷۴۴	۲
* **چیرک**	: چہاریک کی تحریف، ترکی زبان میں ایک گھنٹے کے چوتھائی حصے کے لیے مستعمل اصطلاح.	۷۴۷	۱
* **چیم**	: رک بہ چ.	۷۴۷	۱
* **چین**	: رک بہ الصین.	۷۴۷	۱
* **چیوی زاده**	: ایک عثمانی ترک خانوادۂ علما: (۱) محی الدین شیخ محمد معروف بہ قوجه		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	چیوی زادہ (۸۹۶ھ/۱۴۹۰-۱۴۹۱ء تا ۹۵۴ھ/۱۵۴۷ء)، قاہرہ کا قاضی، آناطولی کا قاضی عسکر اور شیخ الاسلام؛ (۲) محمد (۹۳۷ھ/۱۵۳۱ء تا ۹۹۵ھ/۱۵۸۷ء)، سابق الذکر کا بیٹا، کئی علاقوں کا قاضی، شیخ الاسلام وغیرہ؛ (۳) محمد افندی، شمارہ ۲ کا بیٹا، قاضی عسکر (م ۱۰۶۱ھ/۱۶۵۱ء)؛ (۴) عطاء اللہ افندی، شمارہ ۳ کا بیٹا، قاضی عسکر (م ۱۱۳۸ھ/۱۷۲۵ء).	۱ ۷۴۷
* **چھت** : (چہت)، دریاے گھاگرا (گھگر) کے کنارے انبالہ (بھارت) کے نزدیک ایک قدیم شہر.		۲ ۷۴۸
* **چَھتَر** : (چھتّر)، رک بہ مَظلّہ.		۲ ۷۴۹

ح

* **ح** : (حاء)، عربی زبان کے حروف تہجی کا چھٹا، فارسی کا آٹھواں اور اردو کا پندرھواں حرف.	۱ ۷۵۱
* **حابِطِیّة** : احمد بن حابِط (رک بآں) کے پیروکار.	۲ ۷۵۲
* **حاتم بن ھرثمة** : خلفاے بنو عباس کے دور کا ایک اعلیٰ عہدے دار، مصر اور آرمینیہ کا والی (حیات ۲۰۰ھ/۸۱۶ء).	۲ ۷۵۲
* **حاتِم الطائی** : بن عبداللہ بن سعد بن الحَشرَج الطّائی القَحطانی، زمانۂ جاہلیت کا ایک شہسوار، شاعر اور فیاضی میں ضرب المثل.	۱ ۷۵۳
* **الحاج** : پھلی کی قسم کی ایک سخت اور شاخ دار جھاڑی.	۲ ۷۵۴
* **حاجِب** : حکمرانوں تک رسائی والے دروازے کی حفاظت کا ذمہ دار، مسلم حکمرانوں کے دربار کا ایک اعلیٰ عہدے دار.	۲ ۷۵۵
* **حاجِب بن زُرارہ** : دور جاہلیت میں قبیلہ بنو دارم تمیمی کا ایک ممتاز سردار.	۲ ۷۶۴
* **الحاج** : (حاجی)، رک بہ الحَجّ.	۱ ۷۶۶
* **الحاج حمودہ** : بن عبدالعزیز، تونس کا ایک عرب مؤرخ، تونس کے بای علی بن الحسین کا دبیر اور مصنف کتاب الباشا (م ۱۲۰۱ھ/۱۷۸۷ء).	۱ ۷۶۶
* **الحاجّ عمر** : (۱۷۹۷ تا ۱۸۶۴ء)، سودان کا ایک جوشیلا مذہبی رہنما، فاتح اور مملکت تکرور کا بانی.	۲ ۷۶۶
* **حاجی بیرام ولی** : (۷۵۳ھ/۱۳۵۲ء تا ۸۳۳ھ/۱۴۲۹-۱۴۳۰ء)، انقرہ کے ایک مشہور	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ولی اور سلسلۂ بیرامیہ کے بانی.	۷۶۸	۲
* **حاجی بیگ**	: رک بہ رضوان بیگووچ .	۷۷۰	۱
* **حاجی پاشا**	: آیدینلی ، خضر بن علی بن خطاب ، ایک عثمانی فقیہ ، طبیب اور مصنف (م ۸۲۰ھ/۱۴۱۷ء).	۷۷۰	۱
* **حاجی خلیفہ**	: مصطفی بن عبداللہ معروف بہ کاتب چلبی (۱۰۱۷ھ/۱۶۰۸ء تا ۱۰۶۷ھ/ ۱۶۵۷ء)، ایک مشہور ترکی عالم اور مصنف کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون وغیرہ.	۷۷۱	۱
* **حاجی گرای**	: السلطان حاجی گری بن غیاث الدین خان، خوانین قریم (کریمیا) کے خاندان گرای کا بانی حکمران (م ۸۷۱ھ/۱۴۶۶ء).	۷۷۳	۱
* **حاجی نسیم اوغلو**	: رک بہ آق حصار.	۷۷۷	۱
* **حاحا**	: بربر قبائل (اِحاحن) کا مراکشی وفاق.	۷۷۷	۱
* **الحادرہ**	: (الحُوَیْدَرہ)، قطبہ بن اوس، زمانۂ جاہلیت میں قبیلۂ ثعلبہ (غطفان) کا ایک شاعر.	۷۷۸	۲
* **الحارث بن جَبَلہ**	: (۵۲۹ تا ۵۶۹ء)، چھٹی صدی عیسوی میں بوزنطیہ اور عقیدۂ فطرتِ واحدۂ مسیح کی تاریخ میں مشہور ترین غسانی بادشاہ.	۷۷۹	۱
* **الحارث بن حِلِّزَہ الیَشْکُری**	: زمانۂ جاہلیت میں ساتویں معلقے کا مصنف عرب شاعر (حیات بعہد عمرو بن ہند : ۵۵۴ تا ۵۷۰ء).	۷۸۰	۱
* **الحارث بن سُرَیج**	: (شُرَیج) بن یزید بن سواد (یا سَوّار) ، ابو حاتم ، خراسان میں اموی حکومت کے خلاف بغاوت کا قائد (م ۱۲۸ھ/۷۴۶ء).	۷۸۱	۱
* **الحارث بن کعب (بنو)**	: (بلحارث)، یمن کا مشہور عرب قبیلہ.	۷۸۳	۲
* **حارثہ**	: بن بدر بن تمیم، زیاد بن ابیہ کا سپہ سالار اور دوست (حیات ۶۶ھ/۶۸۵ء).	۷۸۵	۲
* **حارِم**	: شمالی شام میں ایک قصبہ.	۷۸۶	۱
* **حازِم**	: بن محمد بن حسن بن خلف بن حازِم الانصاری القرطاجنی (۶۰۸ھ/۱۲۱۱ء تا ۶۸۴ھ/ ۱۲۸۵ء) ، اندلس کا ایک عرب شاعر ، نحوی ، ماہر بلاغت اور مصنف المقصورۃ وغیرہ.	۷۸۷	۱
* **حاسِک**	: (ھاسِک)، مرباط کے مشرق میں علاقۂ مہرہ کے اندر کوہ نُوس (لُوس) کے دامن میں ایک قصبہ.	۷۸۹	۱
* **حاشد و بَکِیل**	: جنوبی عرب کے قبائل کا ایک وفاق.	۷۹۰	۱
* **حاشِیہ**	: صفحے کا حاشیہ اور اس پر لکھی ہوئی تعلیق، یا متن کی شرح کے لیے اصطلاح .	۷۹۳	۱
* **الحاضنۃ**	: الواحدی (جنوبی عرب) کے شمال میں ایک چھوٹا سا آزاد علاقہ.	۷۹۳	۲
* **حافظ**	: رک بہ (۱) قاری ؛ (۲) قرآن.	۷۹۳	۲
* **حافظ**	: شمس الدین محمد (نواح ۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء تا ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء)، ممتاز ترین فارسی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	غزل گو اور صاحب دیوان شاعر۔	۷۹۴	۲
*	**الحافظ** : نگران، نگہبان، یکی از اسمائے حسنیٰ۔	۷۹۹	۲
*	**الحافظ** : ابو المیمون عبدالمجید (نواح ۴۶۷ھ/۱۰۷۴ء تا ۵۴۴ھ/۱۱۴۹ء)، گیارھواں فاطمی خلیفہ (از ۵۲۴ھ/۱۱۳۰ء)۔	۸۰۰	۱
*	**حافظ آباد** : پنجاب (پاکستان) کے ضلع گوجرانوالہ کی ایک تحصیل اور اس کا صدر مقام۔	۸۰۱	۱
*	**حافظ ابراھیم** : محمد حافظ بن ابراھیم، ایک نامور مصری صاحب دیوان شاعر اور مصنف، عربی شاعری کے جدید مصری مکتب فکر کا نمائندہ (م ۱۳۵۱ھ/ ۱۹۳۲ء)۔	۸۰۱	۱
*	**حافظ ابرو** : شہاب الدین عبداللہ بن عبدالرشید الخوافی، ایک ایرانی جغرافیہ نویس، مؤرخ اور مصنف (م ۸۳۳ھ/۱۴۳۰ء)۔	۸۰۳	۱
*	**حافظ احمد پاشا** : سلطنت عثمانیہ کا صدر اعظم، نیز ترکی کا شاعر (م ۱۰۴۱ھ/۱۶۳۲ء)۔	۸۰۵	۱
⊗	**حافظ برخوردار** : گیارھویں/بارھویں صدی ہجری میں پنجابی زبان کے ممتاز شاعر اور متعدد منظوم لوک داستانوں اور مذہبی رسائل کے مصنف۔	۸۰۷	۲
*	**حافظ الدین** : متعدد علماء، مثلاً النسفی، کا ایک اعزازی لقب۔	۸۰۹	۱
⊗*	**حافظ رحمت خان** : بن شاہ عالم خان بن محمود خان (۱۱۲۰ھ/۱۷۰۸ء تا ۱۱۸۸ھ/ ۱۷۷۴ء)، سلطنت مغلیہ کے دور زوال میں ایک اہم سیاسی شخصیت اور روھیلکھنڈ کا حکمران (م ۱۱۸۸ھ/۱۷۷۴ء)۔	۸۰۹	۱
⊗	**الحاقّة** : قرآن مجید کی انہترویں سورت۔	۸۱۶	۱
*	**حاکم** : رک بہ حکم۔	۸۱۷	۱
⊗*	**الحاکم بامر اللہ** : ابو علی منصور بن عبدالعزیز باللہ نزار، مصر کے خلفائے بنی عبید میں سے تیسرا اور فاطمی خلفا میں سے چھٹا خلیفہ (از ۳۸۳ھ/۹۹۳ء تا ۴۱۱ھ/۱۰۲۱ء)۔	۸۱۷	۱
⊗*	**الحاکم النیسابوری** : (نیشا پوری)، ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ بن محمد المعروف بہ ابن البیّع (۳۲۱ھ/۹۳۳ء تا ۴۰۵ھ/۱۰۱۴ء)، ممتاز محدث اور مصنف المستدرک علی الصحیحین۔	۸۲۷	۱
⊗*	**حال** : علم کلام و تصوف کی ایک اصطلاح۔	۸۲۸	۱
⊗*	**حالت افندی** : محمد سعید (۱۱۷۵ھ/ ۱۷۶۱ء تا ۱۲۳۸ھ/ ۱۸۲۲ء)، عثمانی سلطان محمود ثانی کے عہد کا ایک ترک مدبر۔	۸۳۱	۲
⊗*	**حالتی** : عزمی زادہ مصطفیٰ افندی (۹۷۷ھ/۱۵۷۰ء تا ۱۰۴۰ھ/۱۶۳۱ء)، دولت عثمانیہ کا مشہور عالم اور شاعر۔	۸۳۳	۲
*	**حالدہ ادیب** : رک بہ خالدہ ادیب۔	۸۳۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **حالی** :	خواجہ الطاف حسین، پانی پتی، انصاری (۱۱۳۵ھ/۱۸۳۷ء تا ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۴ء)، ہندوستان کے ایک مشہور مصلح شاعر، عالم، سوانح نگار، ادیب اور مصنف.	۸۳۵	۲
⊗* **حام** :	(Cham)، حضرت نوح ؑ کا بیٹا اور حامی نسل کا جد امجد.	۸۴۰	۱
* **حامد بن العباس** :	ابو محمد (۲۲۳ھ/۸۳۷ء تا ۳۱۱ھ/۹۲۳ء)، خلیفہ الموفق سے خلیفہ المقتدر کے ادوار تک کا قابل ترین ماہر مالیات.	۸۴۱	۲
* **حامد بن محمد المُرجبی** :	رک بہ المُرجبی، در تکملہ.	۸۴۲	۱
* **حامدی** :	(نواح ۸۳۰ھ/۱۴۲۷ء تا ۸۹۰ھ/۱۴۸۵ء)، سلطان محمد فاتح کا ایک درباری شاعر اور مصنف و مترجم.	۸۴۲	۱
* **الحامدی** :	چند اہم علما: (۱) ابراہیم بن الحسین بن ابی السُّعود الھمدانی، یمن میں طیّبی اسماعیلیوں کا دوسرا داعی مطلق (م ۵۵۷ھ/۱۱۶۲ء)؛ (۲) حاتم بن ابراہیم، سابق الذکر کا بیٹا، تیسرا داعی مطلق اور مصنف الشموس الزاھرہ (م ۵۹۶ھ/ ۱۱۹۹ء)؛ (۳) علی بن حاتم الثانی، چوتھا داعی مطلق (م ۶۰۵ھ/۱۲۰۹ء).	۸۴۲	۱
* **حامی** :	حضرت موت کا ایک ساحلی شہر.	۸۴۴	۱
* **حامی آمدی** :	احمد حامی (نواح ۱۰۹۰ھ/۱۶۷۹ء تا ۱۱۶۰ھ/۱۷۴۷ء)، عہد عثمانیہ میں آناطولی کا ایک صاحب دیوان شاعر.	۸۴۴	۲
* **حامی الحَرَمَین** :	رک بہ خادم الحرمین، در تکملہ.	۸۴۵	۱
⊗ **حٰمٓ** :	(حامیم)، قرآن مجید کی سات سورتوں کے شروع میں آنے والے حروف مقطعات.	۸۴۵	۱
* **حامیم** :	بن مَنّ اللہ بن حریز (یا حافظ) بن عمرو المعروف بہ المُفتری، چوتھی صدی ھجری/ دسویں صدی عیسوی کا ایک جھوٹا مدعی نبوت (م ۳۱۵ھ/۹۲۷ء یا ۳۲۹ھ/۹۴۰ء).	۸۴۶	۲
⊗ **حٰمٓ السَّجدۃ** :	قرآن مجید کی اکتالیسویں سورت.	۸۴۷	۲
* **حاوی** :	(سپیرا)، مصر کے خانہ بدوش نیم حکیم، پیشہ ور سنیاسی، جوگی یا مداری.	۸۴۸	۲
⊗* **حائر** :	(حایر)، قدیم بادشاہوں کی تفریح گاہوں کے لیے ایک اصطلاح.	۸۴۹	۱
* **حائط العَجوز** :	مصر کی اساطیری ملکہ دلوکہ (= العجوز) کی بنا کردہ دیوار.	۸۵۱	۱
* **حائک** :	مشرقی افریقہ میں بطور لباس استعمال ہونے والا کپڑے کا ایک دس گز لمبا تین گز چوڑا ٹکڑا.	۸۵۱	۲
* **الحائک** :	محمد الاندلسی التّطوانی، بارھویں صدی ھجری / اٹھارھویں صدی عیسوی تک مراکش میں محفوظ عرب موسیقی سے ماخوذ اندلسی نغمات کناش الحائک (غیر مطبوعہ) کا مؤلف.	۸۵۲	۲
* **حایل** :	(حائل)، مغربی نجد میں جبل شَمّر کے علاقے کا دارالحکومت.	۸۵۴	۱
⊗* **حَبّان** :	(اَبّان)، جنوبی عرب کا ایک شہر، بالائی سلطنت واحدی [رک بان] کا صدر مقام.	۸۵۶	۱
* **حَبّۃ** :	(دانہ یا بیج)، سونے چاندی کے عربی نظام اوزان میں ایک چھوٹا سا غیرمعین وزن.	۸۵۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **حبرون** :	(Hebron)، رک بہ الخلیل.	۸۵۷	۲
* **حِبری** :	عبدالرحمٰن بن حسن (۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳-۱۶۰۴ء تا ۱۰۸۷ھ/۱۶۷۶ء)، ادرنہ کی تاریخ کا مصنف.	۸۵۷	۲
* **حَبُس** :	(حبس)، وقف کے مترادف عربی اصطلاح؛ رک بہ وقف.	۸۵۹	۱
* **حَبَش** :	مصر کے جنوب میں خلیج عدن تک بحر احمر کے افریقی ساحلوں پر مشتمل ایک صوبے کا عثمانی (ترکی) نام.	۸۵۹	۱
* **حَبَش الحاسِب المروزی** :	احمد بن عبداللہ، ابتدائی اسلامی فلکیات میں ایک اہم شخصیت، مصنف کتاب الزیج الدمشقی وغیرہ (م حدود ۲۵۰ھ/۸۶۴ء تا ۲۶۰ھ/۸۷۴ء).	۸۶۰	۲
* **حَبَشَت** :	اکسومی حبشہ کے لیے سبائی مخطوطات میں مستعمل ایک جغرافیائی اصطلاح.	۸۶۲	۲
* **حَبَشہ** :	براعظم افریقہ کی مشرقی خاکنائے پر واقع ایک معروف ملک اور اس کے باشندے.	۸۶۶	۲
* **حَبَشی** :	برعظیم پاک و ہند میں افریقی قوموں سے بطور غلام آنے والوں کی اولاد کے لیے مستعمل اصطلاح.	۸۷۸	۲
* **الحبط** :	جنوبی عرب میں کسی بزرگ یا ولی کے زیر حفاظت و حمایت مقدس علاقے کے لیے ایک اصطلاح.	۸۸۴	۲
* **حَبیب بن اَوس** :	رک بہ ابو تمّام.	۸۸۴	۲
* **حبیب بن عبدالملک** :	القرشی المروانی، دمشق کے اموی خلیفہ الولید الاول کا پرپوتا، عبدالرحمٰن الداخل کا سپہ سالار اور علما کے خاندان بنو حبیب کا بانی (حیات ۱۶۲ھ/۷۷۸ء).	۸۸۴	۲
* **حبیب بن مَسلمہ**ؓ:	بن مالک القرشی الفہری، صحابی اور سالار عسکر (م ۴۲ھ/۶۶۲ء).	۸۸۶	۱
* **حبیب اللہ خان** :	(۱۸۷۲ تا ۱۹۱۹ء)، افغانستان کے مشہور حکمران امیر عبدالرحمٰن [رک بآں] کا بیٹا اور جانشین (از ۱۹۰۱ء).	۸۸۶	۲
⊗ **حبیب اللہ قندھاری** :	المعروف بہ حبو اخوند زادہ، افغانستان کے ایک جید عالم، پیشوائے طریقت اور چند کتب کے مصنف (م ۱۲۶۵ھ/۱۸۴۹ء).	۸۸۸	۲
* **حبیب النّجّار** :	انطاکیہ کا ایک قدیم ولی اللہ.	۸۹۱	۱
* **حِجاب** :	(پردہ)، ایک معروف قرآنی، فقہی اور متصوفانہ اصطلاح.	۸۹۱	۲
* **الحجاز** :	جزیرۃ العرب کا شمال مغربی حصہ اور موجودہ سعودی عرب کا ایک بڑا اور اہم صوبہ (جس میں مکہ مکرمہ اور مدینہ منورہ شامل ہیں).	۹۰۰	۱
* **حجاز ریلوے** :	عثمانی سلطان عبدالحمید ثانی کے عہد حکومت میں ریلوے کا ایک بڑا منصوبہ.	۹۰۵	۲
* **حَجّ** :	(حج)، اسلام کے ارکان خمسہ کا پانچواں بنیادی رکن.	۹۰۸	۲
* **الحَجّ** :	قرآن مجید کی بائیسویں سورت.	۹۲۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **حجّاج**	: فرمانروائے کرمان؛ رک بہ قتلغ خان.	۹۲۶	۲
* **الحَجّاج بن یُوسُف**	: ابن الحکم بن ابی عقیل الثقفی، ابو محمد (۴۱ھ / ۶۶۱ء تا ۹۵ھ/ ۷۱۴ء)، بنو امیہ کا سب سے مشہور اور لائق گورنر.	۹۲۶	۲
* **الحَجّاج بن یوسف**	: بن مَطَر الحاسب، دوسری - تیسری صدی ہجری/آٹھویں - نویں صدی عیسوی میں متعدد یونانی کتابوں، مثلاً مبادیات اقلیدس، کتاب المجسطی وغیرہ کا عربی مترجم.	۹۳۵	۱
● * **حُجّة**	: (ثبوت و برہان)، ایک معروف قرآنی، فلسفیانہ اور متکلمانہ اصطلاح.	۹۳۵	۲
* **حَجْر**	: مزاحمت کے معنوں میں ایک اہم فقہی اصطلاح.	۹۳۹	۲
* **حَجَر**	: (پتھر، چٹان وغیرہ)، ایک ارضیاتی اصطلاح.	۹۴۱	۱
* **الحجر الاسود**	: رک بہ الکعبہ.	۹۴۳	۲
* **حَجَرُ النَّسْر**	: (عقاب کی چٹان)، قبیلہ غُمارہ کے علاقے میں ریف کا ایک قلعہ.	۹۴۳	۲
● **الحِجْر**	: قرآن مجید کی پندرھویں سورت.	۹۴۴	۱
* **الحِجر**	: عرب میں بیشہ اور بنو خثعم کے علاقے کے قریب واقع ایک ضلع.	۹۴۵	۲
* **الحجر**	: جنوبی عرب کا ایک شہر.	۹۴۵	۲
* **حُجر بن عَدی**	: الکندی، حضرت علیؓ کے حامی اور بعض روایات کی رو سے صحابی رسولؐ.	۹۴۷	۱
● **الحُجُرات**	: قرآن مجید کی ایک سو انچاسویں سورت.	۹۴۸	۱
* **حُجْرَة**	: کمرہ، دالان، فن تعمیر کی ایک اصطلاح.	۹۴۸	۱
* **حُجَرِیّة**	: رک بہ حجرۃ.	۹۴۹	۲
* **الحُجْرِیّة**	: جنوبی عرب میں یمن کا ایک مجموعۂ قبائل، نیز ایک انتظامی قضا کا نام.	۹۴۹	۲
* **حُجَیلة**	: جنوبی عرب میں تہامہ کا ایک سرحدی گاؤں.	۹۵۰	۲
* **حُداء**	: (حداء)، رک بہ غنا.	۹۵۰	۲
* **حداد**	: رک بہ (۱) عِدّت؛ (۲) لباس.	۹۵۰	۲
* **حَدَث**	: از روئے شرع ناپاکی کے لیے ایک فقہی اصطلاح.	۹۵۰	۲
* **الحَدَث**	: (الحدث الحمراء)، دریائے آق صُو پر ایک سرحدی قلعہ.	۹۵۱	۱
● * **حَدّ**	: قانون اسلامی کی ایک تعزیراتی اصطلاح.	۹۵۲	۱
* **حدوث العالم**	: آغاز عالم، ایک فلسفیانہ اصطلاح.	۹۵۷	۲
* **حُدی**	: (حُداء)، رک بہ غنا.	۹۵۸	۲
⊗ **حُدَیْبِیَه**	: (حُدَیْبِیَه)، حرم مکہ کی مغربی حد پر واقع ایک بستی اور عہد نبویؐ کی ایک اہم صلح اور اس کا مقام.	۹۵۸	۱
● * **حَدیث**	: (۱) اقوال و افعال نبویؐ کے لیے مشہور اصطلاح؛ (۲) اصول حدیث.	۹۶۲	۲
* **حدیثِ قُدسی**	: حدیث الٰہی یا حدیث ربانی، جو آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمائیں؛		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ایک مخصوص محدثانہ اصطلاح۔	۹۸۰	۱
* **حَدیثَہ** :	(نیا شہر)، متعدد شہروں کا نام : (۱) حدیثۃُ المَوصِل ؛ دریاے دجلہ کے مشرقی کنارے پر بالائی زاب کے دہانے کے قریب ایک شہر؛ (۲) حدیثۃ الفُرات : فرات کے کنارے عانہ کے جنوب میں ایک شہر؛ (۳) حِرش یا حِرس، غُوطۂ دمشق کا ایک گاؤں۔	۹۸۱	۲
⊗ **الحَدید** :	قرآن مجید کی ستاونویں سورت۔	۹۸۳	۱
* **الحَدید** :	(لوھا)، ایک قرآنی و معدنیاتی اصطلاح۔	۹۸۴	۲
* **الحُدَیدَۃ** :	عرب کی ایک بندرگاہ اور اسی نام کے صوبہ (لواء) کا صدر مقام۔	۹۸۵	۱
* **حَدیدی** :	دسویں صدی ھجری/سولھویں صدی عیسوی میں ایک عثمانی شاعر۔	۹۸۶	۱
* **حَذْف** :	قطع و برید کا عمل، ایک مخصوص نحوی اور عروضی اصطلاح۔	۹۸۷	۱
⊗ **حِراء** :	(حَرا)، مکہ معظمہ کے شمال مشرق میں ایک پہاڑ اور اس میں قیام و عبادت نبوی[۳] سے مشرف ایک غار۔	۹۸۷	۲
* **حَراز** :	(حَراس)، جنوبی عرب میں صنعاء کے مغرب میں وادی سِہام اور وادی سُرُدُد کے مابین واقع ایک سلسلۂ کوہ۔	۹۸۸	۱
* **حَرازِم** :	(ابن حِرزِھم)، ابوالحسن علی بن اسمٰعیل بن محمد، امام غزالی[۲] کے مکتب فکر کا ایک فقیہ (م ۵۵۹ھ/۱۰۶۳ء)۔	۹۹۰	۱
* **الحَراسیس** :	(حَرسُوسی)، ایک خانہ بدوش عربی قبیلہ۔	۹۹۱	۱
* **حَرام** :	حلال کی ضد ؛ رک به حلال و حرام۔	۹۹۳	۱
* **حَرْب** :	قتال، دو یا دو سے زیادہ فریقوں میں حالتِ جنگ۔	۹۹۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۸

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* حَرب : عالم اسلام میں فن حرب کے مختلف اطوار۔		۱	۱
* حَرب (بنو) : حجاز کا ایک طاقتور یمنی الاصل عربی قبیلہ۔		۵۵	۱
* حَرب بن اُمیّہ بن عَبدِ شمس : ابو سفیان کا باپ اور ابو لہب کا خسر ، مکے کی ایک اہم شخصیت۔		۵۵	۲
* حَرباء : (حربی ، جسرحریا) ، ضلع دُجَیل (عراق) کا ایک اجڑا ہوا شہر۔		۵۶	۱
* حَربَۃ : نیزہ۔		۵۷	۱
* حَربی : رک بہ (۱) امان ؛ (۲) دارالحرب ؛ (۳) مستأمن۔		۵۷	۲
* حربیہ : عسکری تربیت کے لئے ترکوں کا تعلیمی ادارہ۔		۵۷	۲
* الحُرّ بن عبدالرحمٰن الثقفی : اندلس کا ایک والی (از ۹۸ھ/۷۱۷ء تا ۱۰۰ھ/۷۱۹ء)۔		۵۹	۲
* الحُرّ بن یزید : بن ناجیہ الریاحی ، عبیداللہ بن زیاد کا ایک سالارِ لشکر اور بعد ازاں حضرت امام حسینؓ کا بہادر رفیق اور کربلا کا شہید (م ۶۱ھ/ ۶۸۰ء)۔		۶۰	۱
* الحُرّ العاملی : محمد بن الحسن العاملی المَشغری ، ایک اثنا عشری شیخ و مصنف (م ۱۱۰۴ھ/۱۶۹۲ء)۔		۶۱	۱
* حَرّان : دریائے جُلّاب کے کنارے شام و عراق کو جانے والے اہم کاروانی راستے پر واقع ایک عراقی شہر۔		۶۲	۲
* حَرّانی : رک بہ صابئۃ۔		۷۰	۱
* حرہ : پتھریلا بنجر علاقہ ؛ ایک مخصوص ارضیاتی اصطلاح۔		۷۰	۱
* الحَرّۃ : (حرۃ واقم) ، مدینۂ منورہ کے شمال مشرق جانب پھیلا ہوا علاقہ اور ۶۳ھ/ ۶۸۳ء میں اہل شام کے ساتھ مشہور لڑائی کا مقام		۷۰	۲
* حُرّیّۃ : آزادی ، شرافت ، حاکمیت میں آزادی ؛ ایک معروف اصطلاح۔		۷۳	۲
* حُرّیت و ائتلاف فِرقسی : انجمن آزادی و اتحاد ، ایک عثمانی سیاسی جماعت (تشکیل : ۲۱ نومبر ۱۹۰۰ء)۔		۹۰	۱
* حِرز یا حُرز : رک بہ حمائل۔		۹۲	۱
* الحَرسوسی : رک بہ الحراسیس۔		۹۲	۱
* حَرطانی : شمال مغربی افریقہ کے صحرائی نخلستانوں میں آباد بعض عناصر۔		۹۲	۱
* حَرف : ایک لسانی ، نحوی و صرفی اصطلاح۔		۹۳	۱
* حَرفُوش : بعلبک کے امرا کا ایک خاندان۔		۹۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **حَرفوش**	(نیز خرفوش) ، بعض آوارہ ، بد معاش ، خصوصاً مملوک عہد میں ادنیٰ طبقے کے افراد ؛ قدیم وقائع ناموں کی ایک اصطلاح .	۹۹	۱
* **حَرقُوص بن زُهَیر السَّعدی**	سوق الاهواز کا فاتح اور بعد ازاں ایک خارجی قائد (م ۳۸ھ/۶۵۷ء) .	۱۰۱	۱
* **حَرَکت اُردوسی**	۱۷ اپریل ۱۹۰۹ء کو محمد پاشا شوکت (رک باں) کی قیادت میں ایک بغاوت کو فرو کرنے والی فوج .	۱۰۲	۲
* **حَرَکة و سکون**	فلسفہ اور الٰہیات ، نیز علم النحو وغیرہ میں مستعمل اصطلاح .	۱۰۳	۱
* **حَرَم**	ذاتُ حرمة (قابل عزت) ، مکہ مکرمہ اور مدینہ منورہ کے ارد گرد چند میل تک کا علاقہ .	۱۱۱	۱
* **الحَرَمین**	دو مقامات مقدسہ ، یعنی مکہ مکرمہ اور مدینہ منورہ .	۱۱۱	۲
* **حُرُوب صَلیبیه**	رک بہ صلیبی جنگیں .	۱۱۳	۲
* **حرُوراء**	کوفے کے قریب ایک گاؤں یا ضلع .	۱۱۳	۲
* **حُرُوف (علم)**	رک بہ علم الحروف .	۱۱۸	۱
* **حُرُوف الهِجاء**	(حروف الفباء) ، حروف تہجی کے لیے ایک لسانی اصطلاح .	۱۱۸	۱
* **الحُرُوف المُقَطَّعات**	قرآنی سورتوں کے آغاز میں علٰحدہ علٰحدہ واقع حروف .	۱۲۴	۲
* **حُرُوفیه**	فضل اللہ استرابادی (۷۴۰ھ/۱۳۴۰ء تا ۷۹۶ھ/۱۳۹۴ء) کا بنا کردہ باطنی اور قبائلی رجحانات کا حامل ایک بدعتی فرقہ .	۱۲۷	۱
* **حَرِیب**	جنوبی عرب کا ایک ضلع .	۱۳۱	۲
⊗ * **حَرِیر**	ریشم ، ایک مخصوص پارچہ ، اس کے استعمال کے بارے میں احکام اور اسلامی ممالک میں اس کی صنعت .	۱۳۳	۱
* **الحَرِیری**	(ابن الحریری) ، ابو محمد القاسم بن علی البصری (۴۴۶ھ/۱۰۵۴ء تا ۵۱۶ھ/ ۱۱۲۲ء)، عربی کا مشہور شاعر، ماہر لسانیات اور مقامات الحریری کا مصنف.	۱۶۲	۲
* **حَرِیریه**	دمشق میں رفاعیہ درویشوں کا ایک فرقہ؛ بانی : علی بن الحسن الحریری المروزی (م ۶۴۵ھ/۱۲۴۷ء) .	۱۶۵	۲
* **الحَرِیق**	یمامہ کے جنوب میں نجد کا ایک صوبہ .	۱۶۶	۱
⊗ * **حَرِیم**	ایک مختلف المعانی لفظ ، خصوصاً خانۂ کعبہ کے گرد ایک خصوصی قطعہ .	۱۶۶	۲
⊗ **حُرَیملا**	رک بہ حُرَیملَہ .	۱۶۷	۲
* **حُرَیملَه**	(حریملا) ، نجد کے ضلع محمل کا ایک قصبہ .	۱۶۷	۲
* **حِزْب**	ایک مختلف المعانی اصطلاح : (۱) جماعت ؛ (۲) نصیب و حَظ ؛ (۳) فوجی دستہ ؛ (۴) ہم خیال و ہم رائے لوگ ؛ (۵) ورد .	۱۶۸	۱
⊗ * **حِزقِیل**	بن بوری ، قرآن مجید میں بغیر نام کے مذکور ، عہد سابق کے ایک نبی .	۱۷۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛* حزیران	شامی سال کا نواں مہینا۔	۱۷۰	۲
⊛ حَزِین	شیخ محمد علی بن ابی طالب الاصفہانی (۱۱۰۳ھ/۱۶۹۲ء تا ۱۱۸۰ھ/ ۱۷۶۶ء)، ایک فارسی گو شاعر، سیاح اور مصنف۔	۱۷۰	۲
* الحَسَا	(الاحسا)، مشرقی سعودی عرب میں ایک نخلستان یا نخلستانوں کا ایک مجموعہ۔	۱۷۱	۲
⊛* حِساب	گنتی، شمار، حساب کتاب؛ نیز ایک قرآنی اصطلاح۔	۱۷۴	۲
⊛ حِساب	رک بہ (۱) علم الحساب، (۲) محاسبہ۔	۱۷۵	۱
⊛* حِساب الجُمَّل	الفاظ کی عددی قیمتوں کے ذریعے تاریخ محفوظ کرنے کا طریقہ۔	۱۷۵	۱
* حِساب العَقد	انگلیوں پر شمار کرنے کا فن۔	۱۷۷	۲
* حِساب الغُبار	گرد و غبار کا حساب کرنا، ایران سے مستعار گنتی کا ایک طریقہ۔	۱۸۱	۲
* حُسام بن ضِرار الکلبی، ابو الخَطّار	رک بہ ابو الخطار۔	۱۸۳	۱
* حُسام الدّولۃ	رک بہ فارس بن محمد۔	۱۸۳	۱
* حُسام الدین	رک بہ تیمور تاش	۱۸۳	۱
* حُسام الدین (ابو الشوک)	رک بہ عَنّاز (بنو)۔	۱۸۳	۱
* حُسام الدّین چلبی	حسن بن محمد بن الحسن بن اخی ترک، مولانا جلال الدین رومی کے منظور نظر شاگرد اور خلیفہ ثانی (م ۶۸۳ھ/۱۲۸۴ء)۔	۱۸۳	۱
⊛* حسب و نسب	(مُزاوَجہ)، قرابت داری کی بنا پر کسی فرد یا قبیلے کا مقام اعزاز و اکرام متعین کرنے کے لئے ایک اصطلاح۔	۱۸۵	۱
* حِسبہ	امر بالمعروف و نہی عن المنکر، نیز عوام کے اخلاق کی نگرانی کرنے کے لیے اسلامی حکومتوں کا ایک اہم ادارہ۔	۱۸۷	۱
* حِسدای بن شپروط	(نواح ۲۹۴ھ/۹۰۵ء تا ۳۶۵ھ/۹۷۵ء)، دربار قرطبہ میں عربی، عبرانی اور لاطینی زبانوں اور ملکی عشقیہ کہانیوں پر عبور رکھنے والا ایک معزز یہودی عہدیدار۔	۲۰۳	۱
⊛ حَسرت موہانی	مولانا فضل الحسن (۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء تا ۱۳۷۱ھ/۱۹۵۱ء)، بر عظیم پاک و ہند کے مشہور سیاسی رہنما اور اردو زبان کے نامور شاعر، محقق اور نقاد۔	۲۰۳	۲
* حِسّ	ادراک حسی، ایک طبیعیاتی اور الٰہیاتی اصطلاح۔	۲۰۵	۱
⊛* حَسّان بن ثابت	النجاری، نامور صحابی، مداح رسول، صاحب دیوان مخضرمی شاعر اور اسلامی مذہبی شاعری کے بانی (م نواح ۶۰ھ)۔	۲۰۷	۱
* حَسّان بن مالک	الکلبی، یزید اول کا ماموں زاد بھائی اور امیر معاویہ و یزید کے عہد میں فلسطین اور اُردن کا والی (م ۶۵ھ/۶۸۵ء)	۲۰۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ *	**حَسّان بن النُعمان الغَسّانی** : شاهان غسان کی اولاد میں سے ایک نامور مسلمان مدبر اور سپہ سالار ، فاتح قرطاجنہ ، بعہدِ امیر معاویہ والی افریقیہ اور بعہد عبدالملک عامل مصر (م ۸۶ھ/۷۰۵ء یا ۸۰ھ/ ۶۹۹ء).	۲۱۰	۱
*	**حَسّان ، بنو** : کندہ کے جنوب میں عربی قبیلے کی ایک شاخ (بطن).	۲۱۱	۱
*	**حَسَن** : خوب صورت ، اچھا ، ایک کثیر الاستعمال لفظ ، نیز علم حدیث کی اصطلاح .	۲۱۲	۱
*	**حَسَن** : الملک الناصر ، ناصر الدین ابوالمعالی بن محمد بن قلاوون ، مصری دولة الترک خاندان کا انیسواں مملوک سلطان (از ۷۵۵ھ/۱۳۵۴ء تا ۷۶۳ھ/ ۱۳۶۲ء).	۲۱۳	۲
*	**الحَسَن بن اُستاذ هُرمُز** : ابو علی ، المخا طب عمید الجیوش ، والی خوزستان (م ۴۰۱ھ/ ۱۰۱۰-۱۰۱۱ء).	۲۱۳	۲
*	**حَسَن بن محمد العَطّار** : رک به العطار .	۲۱۴	۱
*	**حَسَن آغا** : الجزائر میں امیر البحر خیر الدین کا نامور نائب اور بعد ازاں وہاں کا والی (م ۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء).	۲۱۴	۱
⊗ *	**حَسَن اَبدال** : ضلع اٹک (پاکستان) میں ایک تاریخی قصبہ.	۲۱۵	۱
*	**حَسَن الاُطْرُوش** : رک به الاطروش .	۲۱۷	۲
*	**حَسَن باہا** : (بابا حسن) ، الجزائر کا حکمران اور والی (از ۱۶۸۲ تا ۱۶۸۳ء).	۲۱۷	۲
*	**حسن بزرگ** : تاج الدُّنیا والدّین بن حسین گورگان ، المعروف به شیخ حسن ، ابو سعید ایلخانی کی وفات کے بعد بغداد میں جلائری خاندان کا بانی (از ۷۳۶ھ/ ۱۳۳۶ء تا ۷۵۷ھ/۱۳۵۶ء).	۲۱۸	۱
*	**حسن بے زادہ** : بن حسن بے کوچک ، ایک ترک مؤرخ اور سلیمان پاشا کے عہد وزارت میں رئیس الکُتّاب ، مصنف تاریخ آل عثمان (م ۱۰۴۶ھ/۱۶۳۶- ۱۶۳۷ء).	۲۱۹	۱
*	**حسن پاشا** : عثمانی دور میں ولایت بغداد کا گورنر (از ۱۱۱۶ھ/۱۷۰۴ء تا ۱۱۳۶ھ/ ۱۷۲۳ء) اور عراق کے مملوک حکمرانوں کے سلسلے کا بانی.	۲۲۰	۲
*	**حسن پاشا** : رک به (۱) صوقوللی ؛ (۲) جزائرلی حسن پاشا .	۲۲۰	۲
*	**حسن پاشا** : الجزائر کا بیگلر بیگ ، خیرالدین کا بیٹا اور الجزائر کا پاشا (م ۹۷۸ھ/ ۱۵۷۰ء).	۲۲۰	۲
*	**حسن پاشا** : جَنَّلجَلی ، عثمانی قپودان پاشا (امیر البحر) اور بودن کا بیلر بے (حیات ۱۰۴۱ھ/ ۱۶۳۱ء).	۲۲۲	۲
*	**حسن پاشا داماد** : ایک عثمانی وزیر اعظم ، (۱۱۱۵ء/ ۱۷۰۳ تا ۱۱۱۶ھ/۱۷۰۴ء) ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	بعد ازاں گورنر مصر، گورنر طرابلس اور بیگلر بیگی آناطولی (م ۱۲۵ھ/۱۷۱۳ء)۔	۲۲۳	۱
* حسن پاشا (السّید)	: عثمانی وزیر اعظم (از ۱۱۵۶ھ/۱۷۴۳ء تا ۱۱۵۹ھ تا ۱۷۴۶)، بعد ازاں ایچ ایل اور دیار بکر کا والی (م ۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء)۔	۲۲۴	۲
* حسن پاشا شریف	: عثمانی قبوچی پاشا اور بعد ازاں صدر اعظم و سپہ سالار اعلی (م ۱۲۰۵ھ/۱۷۹۱ء)۔	۲۲۵	۱
* حسن پاشا	: معروف بہ یمشجی، ایک عثمانی صدر اعظم (از ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۱ء تا ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء)۔	۲۲۶	۱
* حَسَن پاشا بن حسین	: المعروف بہ یَمَنلی، البانیا کا باشندہ، اور تقریباً چوتھائی صدی تک (۹۸۸ھ/۱۵۸۰ء تا ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۴ء) یمن کا والی (م ۱۰۱۶ھ/ ۱۶۰۷ء)۔	۲۲۶	۲
* حَسَن چلبی قِنالی زادہ	: (۹۵۲ھ/۱۵۴۶-۱۵۴۷ء تا ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۴ء)، ایک مشہور ترکی عالم اور مصنف تذکرۃ الشعراء۔	۲۲۷	۲
* حَسَن چوبانی	: رک بہ چوبان (خانوادہ)۔	۲۲۸	۱
*⊗ حَسَن دہلوی	: امیر نجم الدین حسن دہلوی (سجزی) الملقب بہ سعدیِ ہندوستان، ۶۵۵ھ/۱۲۵۷ء تا ۷۲۷ھ/۱۳۲۷ء یا ۷۳۸ھ/۱۳۳۷ء)، خواجہ نظام الدین اولیا کے مرید مشہور عالم اور شاعر، مصنف فوائد الفؤاد وغیرہ۔	۲۲۸	۱
* حَسَن دہلوی میر	: رک بہ میر حسن دہلوی۔	۲۲۹	۱
* حسن رُوملو	: قزلباش امیر اعلی سلطان روملو کا پوتا، قزوین اور ساوج بلاغ کا گورنر اور مصنف احسن التواریخ وغیرہ (حیات ۹۸۵ھ/۱۵۷۷ء)۔	۲۲۹	۱
* حَسَن صَبّاح	: رک بہ الحسن بن الصباح۔	۲۳۰	۱
* حسن الصَّغانی	: (الصاغانی)، ابو الفضائل رضی الدین حسن (۵۷۷ھ/۱۱۸۱ء تا ۶۵۰ھ/ ۱۲۵۲ء)، مشہور عالم اور مصنف مشارق الانوار۔	۲۳۰	۱
⊗* حَسَن العسکری[ع]	(امام) : اثنا عشری شیعہ کے گیارھویں امام (م ۲۶۰ھ/۸۷۳ء)۔	۲۳۴	۱
* حسن فہمی	: ترک صحافی، مدیر اخبار سر بستی (م ۱۳۲۷ھ/۱۹۰۹ء)۔	۲۳۶	۱
* حسن فہمی	: عربی، فارسی اور فرانسیسی زبانیں جاننے والا ایک عثمانی سیاستدان، مدبر، وزیر، صدر مجلس، ماہر قانون اور مختلف علاقوں کا والی (م ۱۳۲۸ھ/ ۱۹۱۰ء)۔	۲۳۶	۲
* حسن فہمی افندی	: المعروف بہ آقشہرلی (۱۲۱۰ھ/۱۷۹۵-۱۷۹۶ء تا ۱۲۹۹ھ/ ۱۸۸۱ء)، عثمانی شیخ الاسلام۔	۲۳۸	۱
* حسن کافی	: رک بہ آق حصاری۔	۲۴۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **حسن کبیر الدّین**	: ابو قلندر ، پاکستان کے صوبۂ سندھ کے ایک نیم افسانوی بزرگ (م ۸۵۳ھ/۱۴۴۹ء).	۲۴۰	۱
* **حسن کوچک**	: حسن بزرگ [رکّ بآں] کا ہم عصر اور حریف (م ۷۴۴ھ/۱۳۴۳ء).	۲۴۰	۲
* **الحسن (مولای)**	: ابو علی ، سِجِلماسہ کے حسنی اشراف کا چودھواں فرمانروا اور مراکش کا سلطان (از ۱۲ ستمبر ۱۸۷۳ء تا ۹ جون ۱۸۹۴ء).	۲۴۱	۲
* **الحسن بن الخَصِیب ابوبکر**	: رکّ بہ الخصیبی.	۲۴۲	۲
* **الحسن بن زید بن حسنؓ**	: حضرت علیؓ کے نہایت متقی اور متدین پرپوتے اور مدینہ منورہ کے والی (از ۱۵۰ھ/۷۶۷ء تا ۱۵۵ھ/۷۷۲ء ؛ م ۱۶۷ھ/۷۸۳ء).	۲۴۲	۲
* **الحسن بن زید بن محمد**	: الحسن بن زید بن الحسن کے پر پوتے اور طبرستان میں ایک علوی حکمران خاندان کے بانی (از ۲۵۷ھ/۸۷۱ء تا ۲۷۰ھ/۸۸۳-۸۸۴ء).	۲۴۳	۱
* **الحسن بن سَہل بن عبداللہ السَّرخسی**	: خلیفہ المأمون کا خسر اور عرب و عراق کا والی (م ۲۳۵-۲۳۶ھ/۸۵۰ء).	۲۴۴	۱
* **الحسن بن صالح بن حَیّ الکوفی**	: ابو عبداللہ (۱۰۰ھ/۷۱۸-۷۱۹ء تا ۱۶۸ھ/۷۸۴-۷۸۵ء) ، محدث اور زیدی متکلم.	۲۴۵	۱
* **الحسن بن الصَّبّاح**	: (حسن صَبّاح) ، فرقۂ حشیشیین کا بانی ، قلعۂ الموت کا حکمران اور نزاری اسماعیلیوں کا سب سے پہلا داعی (م ۵۱۸ھ/۱۱۲۴ء).	۲۴۶	۱
* **الحسن بن عبداللہ**	: رکّ بہ ناصر الدولہ.	۲۴۹	۱
* **الحسن بن علی**	: رکّ بہ (۱) ابن ماکولا ؛ (۲) الاطروش ؛ (۳) نظام الملک.	۲۴۹	۱
* **الحسن بن علی**	: المهدیه کے زیری خاندان کا آخری حکمران (از ۵۱۵ھ/۱۱۲۱-۱۱۲۲ء تا ۵۴۳ھ/۱۱۴۸-۱۱۴۹ء).	۲۴۹	۱
* **الحسن بن علی**	: بن ابی الحسین الکلبی ، فاطمی خلیفہ المنصور کی طرف سے صقلیہ میں ایک عرب سپہ سالار اور والی (م ۳۵۴ھ/۹۶۵ء).	۲۵۰	۱
* **الحسنؓ بن علیؓ**	: بن ابی طالب (۳ھ/۶۲۵ء تا ۵۰/۶۷۰ء) ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے بڑے نواسے ، حضرت فاطمہؓ اور حضرت علیؓ کے پہلے صاحبزادے اور اثنا عشری شیعہ کے دوسرے امام.	۲۵۶	۱
* **الحسن بن محمد**	: رکّ بہ المُہلّبی.	۲۵۹	۲
* **الحسن بن محمد الوَزّان**	: (Leo Africanus) ، المعروف بہ یوحنا الاسد الغرناطی (۹۰۱ھ/۱۴۹۵ء تا ۹۵۷ھ/۱۵۵۰ء) ، مشہور عالم اور مصنف.	۲۵۹	۲
* **الحسن بن مَخلَد**	: رکّ بہ ابن مخلد (۱).	۲۶۰	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* الحسن بن هانی :	رک بہ ابو نواس .	۲۶۰	۲
* الحسن بن یوسف :	رک بہ الحلی .	۲۶۰	۲
* الحسن الاعصم :	بحرین کا مشہور قرمطی رہنما ، سپہ سالار اور جزوی حکمران (م ۳۶۶ھ/۹۷۷ء) .	۲۶۰	۲
* حسن البصری :	ابو سعید بن ابی الحسن یسار البصری (۲۱ھ/۶۴۲ء تا ۱۱۰ھ/۷۲۸ء)، اموی عہد میں بصرے کے مشہور واعظ ، صوفی اور سرخیل تابعین .	۲۶۲	۱
* حسنک :	ابو علی حسن بن محمد عباس ، سلطان محمود غزنوی کا آخری وزیر (م ۴۲۳ھ/۱۰۳۲ء) .	۲۶۵	۱
* حسنویہ :	ایک کرد سردار اور چوتھی-پانچویں صدی ہجری / دسویں-گیارھویں صدی عیسوی میں مغربی ایران اور بالائی الجزیرہ میں ایک کم و بیش خود مختار حکمران خاندان کا بانی (م ۳۶۹ھ/۹۷۹ء) .	۲۶۶	۱
* حسنی :	(جمع : حسنیون)، حضرت حسنؓ بن علیؓ کی اولاد میں سے مغربی مراکش کے علوی شریفوں کے دو حکمران خاندانوں (علوی یا سجلماسی اور سعدی یا زیدانی) کا نام .	۲۶۸	۲
* حسنی :	مراکش میں مولای الحسن کے حکم سے ۱۲۹۹ھ/۱۸۸۱ء میں ڈھالے گئے سکے .	۲۷۱	۱
* حسین (بنو) :	تونس میں ۱۷۰۵ء سے ۱۹۵۷ء تک حکومت کرنے والا شاہی خاندان ؛ بانی : حسین بن علی (رک بآں) .	۲۷۱	۲
● حسین بن دلدار علی :	سید ، عرف میرن صاحب (۱۲۱۱ھ/۱۷۹۶ء تا ۱۲۷۳ھ/۱۸۵۶ء) مرزا غالب کے معاصر ، لکھنؤ کے نامور شیعہ مجتہد اور مصنف .	۲۷۶	۱
● حسین بن سعید :	اہوازی ، ایک ممتاز شیعہ عالم (م بعد از ۲۵۶ھ/۸۷۰ء یا ۳۰۰ھ/۹۱۲ء) .	۲۷۶	۲
* حسین بن سلیمان :	المعروف بہ سلطان حسین مرزا (۱۰۷۹ھ/۱۶۶۸ء تا ۱۱۳۹ھ/۱۷۲۶ء) ، ایران کے صفوی حکمران سلیمان اول کا بڑا بیٹا اور جانشین (از ۱۱۰۵ھ/۱۶۹۴ء تا ۱۱۳۵ھ/۱۷۲۲ء) .	۲۷۷	۲
* حسین بن الصدیق :	رک بہ الاہدل .	۲۸۰	۲
⊛ حسین بن محمد تقی :	المعروف بہ علامہ نوری (۱۲۵۴ھ/۱۸۳۹ء تا ۱۳۲۰ھ/۱۹۰۲ء) ، نامور شیعہ عالم ، محدث اور صاحب جامع کبیر وغیرہ .	۲۸۰	۲
* حسین آباد :	(حسین آباد بزرگ) ، بھارتی صوبۂ بنگال کے ضلع مالدا میں ایک شہر .	۲۸۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* حسین افندی	: المعروف به جنجی خوجه ، عثمانی سلطان ابراهیم کا اتالیق اور منظور نظر (م ۱۰۵۸ھ/۱۶۴۸ء) .	۲۸۱	۲
* حسین پاشا	: (۱۱۹۰ھ/۱۷۷۶ء تا ۱۲۶۵ھ/۱۸۴۹ء) ، المعروف به آغا حسین پاشا یا آغا پاشا ، عثمانی وزیر اور سر عسکر .	۲۸۳	۱
* حسین پاشا	: حاجی ، المعروف به مزه مورته ، الجزائر کا بحری مہم جو اور عثمانی امیر البحر (م ۱۱۱۳ھ/۱۷۰۱ء) .	۲۸۴	۲
* حسین پاشا دلی	: (یا دلاور) ، عثمانی قپودان پاشا اور مختلف ولایات کا والی (م نواح ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۹ء) .	۲۸۶	۲
* حسین پاشا عموجه زاده	: عثمانی قپودان پاشا اور وزیر اعظم (۱۱۱۴ھ/۱۷۰۲ء) .	۲۸۷	۲
* حسین پاشا	: الملقب به کوچک ، عثمانی قپودان پاشا اور وزیر (م ۱۲۱۸ھ/۱۸۰۳ء) .	۲۸۹	۱
* حسین جاهد	: یَلِجین (۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء تا ۱۳۷۷ھ/۱۹۵۷ء) ، ترک مصنف ، صحافی اور سیاست دان .	۲۹۰	۱
* حسین جَجَا دین اِنگراد	: رک به آ آ ، بار دوم ، تکمله .	۲۹۳	۱
* حسین جهان سوز	: علاء الدین غوری ؛ رک به جهان سوز .	۲۹۳	۱
* حسین حِلمی پاشا	: (۱۲۷۱-۱۲۷۲ھ/۱۸۵۵ء تا ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۲ء) ، ۱۹۰۹ء میں دوبار عثمانی وزیر اعظم .	۲۹۳	۱
* حسین رَحمی	: گورپنار (۱۲۸۱ھ/۱۸۶۴ء تا ۱۳۶۳ھ/۱۹۴۴ء) ، ترکی ناول نگار اور مختصر افسانه نویس .	۲۹۴	۲
* حسین شاه	: سید السادات علاء الدین ابو الظفر شاه حسین سلطان ، بنگاله کے حسین شاهی حکمران خاندان کا بانی (م ۹۲۶ھ/۱۵۱۹ء) .	۲۹۹	۱
* حسین شاه شرقی	: جونپور کی آزاد شرقی ریاست کا آخری بادشاه (۸۶۳ھ/۱۴۵۸ء تا ۸۹۲ھ/۱۴۸۶ء) ، ماهر موسیقی دان اور «خیال» کا موجد (م ۹۰۵ھ/ ۱۵۰۰ء) .	۳۰۰	۱
* حسین شاه اَرغون	: المعروف به مرزا شاه حسن (۸۹۶ھ/۱۴۹۰ء تا ۹۶۲ھ/۱۵۵۵ء) ، سنده کے ارغون خاندان کا بانی (از ۹۲۸ھ/۱۵۲۱ء) .	۳۰۲	۱
* حسین شاه چَک	: رک به کشمیر .	۳۰۴	۱
* حسین شاه لنگاه اول	: رائے سہرا الملقب به قطب الدین ، ملتان کے لنگاه خاندان کے بانی کا بیٹا اور جانشین (از ۸۷۴ھ/۱۴۶۹ء تا ۹۰۸ھ/۱۵۰۲ء) .	۳۰۴	۱
* حسن شاه لنگاه دوم	: ابن محمود لنگاه ، ملتان کا فرمانروا (از ۹۳۱ھ/۱۵۲۴-۱۵۲۵ء تا ۹۳۲ھ/۱۵۲۶ء) .	۳۰۵	۲
* حسین عَولی پاشا	: (۱۲۳۶ھ/۱۸۲۰ء تا ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء) ، ترکیه کا چار بار وزیر جنگ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اور سلطان عبدالعزیز کے عہد میں صدر اعظم۔	۳۰۶	۱
* حسین کامل	: (۱۲۷۰ھ/۱۸۵۳ء تا ۱۳۳۵ھ/۱۹۱۷ء) ، خدیو اسماعیل کا بیٹا اور برطانیہ کے زیر سیادت سلطان مصر (از دسمبر ۱۹۱۴ء تا اکتوبر ۱۹۱۷ء)۔	۳۰۷	۱
* حسین مرزا بن منصور بن بایقرا	: ابو الغازی (ولادت ۸۴۲ھ/۱۴۳۸ء) ، خراسان کا مشہور علم دوست بادشاہ (از ۸۷۳ھ/۱۴۶۹ء تا ۹۱۱ھ/ ۱۵۰۶ء)۔	۳۰۹	۲
* حُسین نِظام شاہ	: احمد نگر کا تیسرا نظام شاہی فرمانروا (از ۹۶۱ھ/۱۵۵۴ء تا ۹۷۲ھ/۱۵۶۵ء)۔	۳۱۱	۱
* حسین واعظ کاشفی	: رک بہ کاشفی۔	۳۱۲	۱
* حسین ہزار فن	: نقشبندی ، ترک مصنف ، صاحب تنقیح تواریخ الملوک وغیرہ (م ۱۱۰۳ھ/ ۱۶۹۱-۱۶۹۲ء)۔	۳۱۲	۱
* حُسین ہَمَدانی	: ایک بابی فاضل ، تاریخ جدید اور نقطة الکاف کا مصنف (م ۱۲۹۹ھ/ ۱۸۸۱-۱۸۸۲ء)۔	۳۱۳	۲
* الحُسین بن احمد	: رک بہ (۱) عبداللہ (المحتسب) الشیعی ؛ (۲) ابن خالویہ۔	۳۱۴	۱
* الحُسین بن الحُسین	: (نواح ۱۱۷۹ھ/۱۷۶۵ء تا ۱۲۵۴ھ/۱۸۳۸ء) ، الجزائر کا آخری دای۔	۳۱۴	۱
* الحُسین بن حَمْدان	: التَّغلبی ، حمدانی خاندان کا پہلا نامورفرد اور عہد عباسیہ کا ایک اہم عسکری و سیاسی کردار (م ۳۰۶ھ/۹۱۸ء)۔	۳۱۶	۱
* الحُسین بن الضَّحاک الباهلی	: ابو علی المعروف بہ الاشقر یا الخلیع ، دوسری-تیسری ہجری/آٹھویں-نویں صدی عیسوی میں بصرے کا ایک شاعر اور خلفاے عباسیہ کا ندیم (م ۲۵۰ھ/۸۶۴ء)۔	۳۱۹	۲
* الحُسین بن عبداللہ	: رک بہ ابن سینا۔	۳۲۳	۱
⊗ الحسین[ع] بن علی[ع]	: بن ابی طالب (۴ھ/۶۲۶ء تا ۶۸۰ھ/۶۸۱ء)، سبط رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، حضرت علی[ع] اور حضرت فاطمہ[ع] کے دوسرے صاحبزادے ، سیدالشہداء ، اثنا عشریہ کے تیسرے امام۔	۳۲۳	۱
* الحُسین بن علی	: رک بہ (۱) ابن ماکولا ؛ (۲) الطغرائی ؛ (۳) المغربی۔	۳۳۴	۲
* الحسین بن علی	: تونس کا بای اور وہاں کے حکمران خاندان حسینی کا بانی (از ۱۱۱۷ھ/ ۱۷۰۵ء تا ۱۱۴۸ھ/۱۷۳۵ء)۔	۳۳۴	۲
* الحسین بن علی	: (الطالبی) ، خلیفہ الہادی کے عہد میں ایک علوی بغاوت کے قائد (م ۱۶۹ھ/۷۸۶ء)۔	۳۳۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الحُسین بن محمد**	رک بہ الراغب الاصفہانی .	۳۳۹	۲
* **الحسین بن منصور**	رک بہ الحلاج .	۳۳۹	۲
* **الحسین الخلیع**	رک بہ الحسین بن الضحاک .	۳۳۹	۲
* **حُسینی**	(ج : حسینیون) ، حضرت حسینؓ بن علیؓ کے ساتھ اپنا شجرۂ نسب ملانے والے مراکش کے سادات (صقلیون و عراقیون) .	۳۳۹	۲
* **حُسینی دالان**	ڈھاکہ کا ایک قدیم شیعی امام باڑہ (تعمیر ۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء) .	۳۴۰	۱
* **حُسینی سادات ، امیر**	شیخ بہاء الدین زکریا ملتانیؒ کے ممتاز صوفی شاگرد اور مصنف نزہۃ الارواح وغیر. (م ۷۲۹ھ/۱۳۲۸ء).	۳۴۱	۱
* **حَشْر**	رک بہ قیامت .	۳۴۲	۲
⊗ * **حَشر**	آغا حشر کاشمیری ، محمد شاہ (۱۲۹۶ھ/۱۸۷۹ء تا ۱۳۵۴ھ/۱۹۳۵ء) ، اردو کے ممتاز ترین ڈراما نگار اور شاعر .	۳۴۲	۲
* **الحَشر**	قرآن مجید کی انسٹھویں سورت.	۳۴۶	۲
* **الحَشّاشون**	(الحَشاشین) ، رک بہ الحَشیشیہ .	۳۴۷	۲
* **حَشمت**	ترکی کا ممتاز شاعر ، قادر انداز اور شمشیر زن (م ۱۱۸۲ھ/۱۷۶۸-۱۷۶۹ء) .	۳۴۷	۲
* **حَشو**	بمعنی زائد ؛ علم صرف و نحو اور عروض کی ایک اصطلاح .	۳۴۸	۲
* **حَشویہ**	ظواہر پر انحصار کرکے تجسیم باری کے قائل لوگوں کے لیے علم الکلام کی اصطلاح .	۳۴۹	۱
* **حَشیش**	(بھنگ) ، ایک نشہ آور بوٹی .	۳۴۹	۲
* **الحشیشیۃ**	(الحشیشیون ، الحشاشون ، الحشاشین) ، از منۂ وسطی میں اسمٰعیلی فرقے کی نزاری شاخ .	۳۵۴	۲
⊗ **الحَشیشیون**	رک بہ الحشیشیہ .	۳۵۷	۱
* **حِصار**	قصر ، قلعہ ، کوٹ ، گڑھی ؛ ایشیائے کوچک کے متعدد مقامات کے ناموں میں شامل ایک تعمیراتی اصطلاح .	۳۵۷	۱
* **حصار**	(محاصرہ) ، فن حرب کی ایک اصطلاح .	۳۵۷	۲
* **حِصار**	(Gissar) ، بخارا کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۳۸۸	۱
⊗ * **حصار فیروزہ**	(موجودہ حصار) ، صوبہ ہریانہ (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۳۸۹	۲
* **حِصار لِق**	[= حصارجق] ، ایک بلند مقام ، قدیم شہر تروآ (Troja) کا محل وقوع .	۳۹۱	۲
* **حصہ**	رک بہ (۱) تیمار ؛ (۲) وقف .	۳۹۱	۲
* **حِصْن**	رک بہ (۱) قلعہ ؛ (۲) قصر .	۳۹۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* حِصن الأکراد	: (حِصن السَّفح) ، سطح مرتفع البُقیعَة پر واقع ایک قلعہ .	۳۹۲	۱
* حِصن زیاد	: رک بہ خرپوت .	۳۹۳	۱
* حصن الغُراب	: جنوبی عرب میں بندرگاہ بئر علی مَجْدَحَة کے قریب ایک پہاڑی پر بنا ہوا قلعہ .	۳۹۳	۱
* حِصن کَیفا	: الجزیرہ میں دجلہ کے دائیں کنارے پر ایک شہر .	۳۹۵	۱
* حصن منصور	: مَلَطِیَہ کی سنجاق میں ایک قضا اور اس کا صدر مقام .	۳۹۸	۲
* الحُصَین بن نُمیر	: الکندی السَّکونی ، جنگ صفین میں ایک اموی سپہ سالار اور بعد ازاں حاکم حمص (م ۶۷ھ/۶۸۶ء) .	۳۹۸	۲
* حِضانة	: بچے کی سرپرستی کا حق ؛ ایک فقہی و قانونی اصطلاح .	۳۹۹	۲
* الحَضر	: (قدیم ہَترا) ، موصل کے جنوب مغرب میں ایک قدیم شہر (اب کھنڈر) .	۴۰۶	۲
* حَضرَة	: صوفیہ کی ایک اصطلاح ، بمعنی جناب باری تعالٰی میں قلباً حاضر ہونا .	۴۰۷	۲
* حَضرَ مَوت	: یمن کے مشرق میں ایک قدیم مملکت اور آجکل جمہوریۂ جنوبی یمن کا ایک اہم شہر .	۴۰۸	۱
* حُضُنہ	: (هدنه) ، الجزائر کے بالائی میدانوں میں ایک نشیبی علاقہ .	۴۱۴	۱
* حُضور	: (حضور نبی شعیب) ، جنوبی عرب کا ایک پہاڑ (بلندی ۹۴۰۰ فٹ) .	۴۱۴	۲
* حَضِیض	: سورج ، چاند یا سیارے کا زمین سے قرب ؛ ہیئت کی ایک اصطلاح .	۴۱۶	۰
* الحُضین	: بن المنذر ، ابو ساسان ، سربرآوردہ تابعی اور بصرے کے مقتدر شاعر (م نواح ۱۰۰ھ/۷۱۸-۷۱۹ء) .	۴۱۶	۱
* حِطّین	: (کَفر حَطّیه) ، طبریہ کے مغرب میں ایک گاؤں .	۴۱۷	۱
* الحُطَیئَہ	: (بونا)، جرول بن اوس ، ایک مخضرمی صاحب دیوان عرب شاعر (م ۳۰ھ/۶۵۰ء) .	۴۱۷	۲
* حطیم	: رک بہ کعبہ .	۴۱۹	۱
* حَفّاء	: رک بہ قرطاس .	۴۱۹	۱
* حُفاش	: جنوبی عرب میں ایک بلند پہاڑ .	۴۱۹	۱
* حَفرالباطن	: رک بہ باطن .	۴۱۹	۲
* حَفْرَک	: فارس کا ایک ضلع .	۴۱۹	۲
* حَفْص (بنو)	: مغرب اقصی کے مشرقی علاقے کا ایک حکمران خاندان (از ۶۲۷ھ/۱۲۲۹ء تا ۹۸۲ھ/۱۵۷۴ء) .	۴۲۰	۱
* حَفص بن سُلَیمان	: رک بہ ابو سَلَمہ .	۴۲۹	۱
* حَفص بن سلیمان بن المُغیرہ	: ابو عمر بن ابی داؤد الاسدی الکوفی الفاخری البزّاز (ولادت نواح ۹۰ھ/۷۰۹ء) ، قرآن مجید کے قراے سبعہ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	میں سے مشہور قاری عاصم کے شاگرد اور ان کی قراءت کے راوی۔	۴۲۹	۱
* حَفْص الفَرد	: ابو عمرو (و ابو یحیٰی)، امام شافعیؒ کے عہد کا ایک عرب فقیہ۔	۴۲۹	۲
⊛ حَفصہ	ؓ: ام المؤمنین حضرت حفصہ بنت عمرؓ بن الخطاب (م ۴۱ھ/۶۶۱ء یا ۴۵ھ/۶۶۵ء)۔	۴۳۰	۱
* حفصہ بنت الحاج	: الرکونیہ (۵۳۰ھ/۱۱۳۵ء تا ۵۸۹ھ/۱۱۹۰-۱۱۹۱ء)، غرناطہ کی ایک رومانیت پسند شاعرہ۔	۴۳۲	۲
* حَفِیظ	: المعروف بہ مولای حفیظ (۱۲۹۷ھ/۱۸۸۰ء تا ۱۳۵۶ھ/۱۹۳۷ء)، مراکش کا آخری علوی سلطان (از ۱۳۲۵ھ/۱۹۰۷ء تا ۱۳۳۰ھ/۱۹۱۲ء)۔	۴۳۳	۱
* حَقائق	: اصطلاحاً اسمٰعیلیہ اور متعلقہ فرقوں کا نظام باطنی۔	۴۳۵	۱
⊛ حَق	: ایک معروف اسلامی، فلسفیانہ، متصوفانہ اصطلاح۔	۴۳۵	۲
* حَقّی	: رک بہ (۱) ابراھیم حقی؛ (۲) اسماعیل حقی؛ (۳) عبدالحق بن سیف الدین (الترک الدھلوی)۔	۴۳۹	۱
* حُقُوق	: ایک مصروف قانونی اصطلاح۔	۴۳۹	۱
* حَقیقۃ	: (ع)، کسی شے کی اصلیت، کنہ، ماھیت، داخلی مطلب، جوھر وغیرہ؛ ایک فلسفیانہ اصطلاح۔	۴۳۹	۲
* حکایہ	: ایک معروف ادبی اصطلاح۔	۴۴۳	۲
* الحکاری	: رک بہ عدی بن مسافر۔	۴۵۲	۱
* حَکَم	: منصف، ثالث؛ ایک معروف قانونی اصطلاح۔	۴۵۲	۱
* حُکم بن سَعد العَشیرۃ	: جنوبی عرب میں بنو مذحج کا ایک قبیلہ۔	۴۵۴	۱
* الحَکَم الاوّل	: بن ھشام بن عبدالرحمن، ابو العاصی، قرطبہ کا تیسرا اموی امیر (از ۱۸۰ھ/۷۹۶ء تا ۲۰۶ھ/۸۲۲ء)۔	۴۵۴	۲
* الحکم الثانی	: المستنصر باللہ، عبدالرحمن ثالث کا بیٹا اور اندلس کا اموی خلیفہ (از ۳۵۰ھ/ ۹۶۱ء تا ۳۶۶ھ/۹۷۶ء)۔	۴۵۶	۹
* الحَکَم بن عَبدل	: بن جبلہ الاسدی، ایک ھجو گو عرب شاعر (حیات ۷۴ھ/۶۹۳ء)۔	۴۵۸	۱
* الحکم بن عُکاشہ	: ایک اندلسی مہم جو اور قرطبہ اور بلنسیہ کا چند مہینوں کے لیے حکمران (م ۳۶۷ھ/۱۰۷۵ء)۔	۴۵۹	۱
* اَلحَکم بن محمد	: بن قنبر المازنی (ولادت نواح ۱۱۰ھ/۷۲۸ء)، بصرے کا ایک شاعر اور دو قصوں کا مصنف۔	۴۵۹	۲
⊛* حُکم	: ایک اسلامی، فقہی، نحوی اور فلسفیانہ اصطلاح۔	۴۶۰	۱
⊛* حِکمۃ	: ایک قرآنی اور فلسفیانہ اصطلاح۔	۴۶۷	۲
⊛ حِکمۃ الاِشراق	: شہاب الدین یحیٰی بن حبش بن امیرک السھروردی (م ۵۸۷ھ/۱۱۹۱ء)		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	کا بنا کردہ ایک فلسفیانہ مکتب ذکر۔	۲ ۴۷۲
⊗ حُکُومَة	: حکومت چلانے کے مفہوم میں ایک اہم اصطلاح اور اسکا اسلامی تصور۔	۲ ۴۷۵
* حَکیم	: طبیب ، دانشمند ، ماہر وغیرہ ؛ ایک اسلامی و فلسفیانہ اصطلاح۔	۲ ۴۷۹
* حکیم آتا	: خوارزم کے ایک ترک ولی اللہ (م ۵۶۲ھ/۱۱۶۶-۱۱۶۷ء)۔	۱ ۴۸۰
* حکیم باشی	: سلطنت عثمانیہ میں محل کے رئیس الاطباء کا لقب۔	۲ ۴۸۰
⊗ حَلال و حَرام	: حلّت و حرمت ، مشروع و ممنوع کے مفہوم میں ایک شرعی اصطلاح۔	۲ ۲۸۲
* حَلَب	: سابقاً شمالی شام کی ترک ولایت اور فی‌الوقت شام کا دوسرا بڑا شہر۔	۱ ۴۸۶
* الحَلَبی	: برہان الدین ابراہیم بن محمد بن ابراہیم ، ایک مشہور حنفی فقیہ اور متعدد کتب کا مصنف (م ۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء)۔	۲ ۵۱۰
* الحَلبی	: نور الدین بن برہان الدین علی بن ابراہیم القاہری الشافعی (۹۷۵ھ/۱۵۶۷ء تا ۱۰۴۴ھ/۱۶۳۴ء)، ایک عرب مصنف اور سیرت نگار۔	۱ ۵۱۲
* حِلف الفُضُول	: عہد ما قبل اسلام میں ہونے والے دو معاہدات (جن میں سے ایک معاہدے میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بھی شریک تھے)۔	۲ ۵۱۲
* الحَلفاء	: کاغذ سازی کی صنعت میں استعمال ہونے والی ایک مخصوص گھاس۔	۱ ۵۱۵
* حَلق الوادی	: تونس میں ایک ساحلی قصبہ۔	۲ ۵۱۷
* حَلقہ	: رک بہ تصوف۔	۱ ۵۱۹
* حَلقہ	: مزاب [رک بآں] کے اباضی، وہبی فرقہ کے بارہ عزابہ پر مشتمل ایک مذہبی مجلس۔	۱ ۵۱۹
* حَلقہ	: ایوبی اور مملوک عہد میں ایک معاشرتی و فوجی وحدت کے لیے مستعمل اصطلاح۔	۲ ۵۲۷
* الحَلّاج	: (منصور الحلاج) ، ابو المغیث الحسین بن منصور بن مُحمّی البیضاوی(۲۴۴ھ/۸۵۷ء تا ۳۰۹ھ/۹۲۲ء) ، ایک متنازع فیہ معروف صوفی اور عالم۔	۲ ۵۲۹
* الحُلل الموشیة	: کسی نا معلوم مصنف (غالباً ابو عبداللہ محمد بن ابی المعانی بن سماک) کی عربی زبان میں مرابطون اور موحّدون کی ایک تاریخ (تصنیف ۷۸۳ھ/۱۳۸۱ء)۔	۱ ۵۴۰
* الحِلّة	: ولایت بغداد کا ایک شہر اور اسی نام کی سنجاق کا صدر مقام۔	۱ ۵۴۱
* الحِلّی	: (۱) علامہ جمال الدین ابو منصور حسن بن یوسف (۶۴۸ھ/۱۲۵۰ء تا ۷۲۶ھ/۱۳۲۵ء) ، نامور امامیہ شیعی عالم اور مصنف ؛ (۲) نجم الدین جعفر بن حسین بن یحیٰی (۶۳۸ھ/۱۲۴۰ء تا ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء) الملقب بہ المحقق ، مصنف شرائع الاسلام (شیعی فقہ) ؛ (۳) احمد بن فہد ، الملقب بہ شیخ المتأخرین (م ۸۰۶ھ/۱۴۰۳ء)۔	۲ ۵۴۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* الحِلّی	: صفی الدین عبدالعزیز الطائی (۶۷۷ھ/۱۲۷۸ء تا ۷۵۰ھ/۱۳۴۹ء یا ۷۵۲ھ/ ۱۳۵۱ء) ، ایک نامور عرب شاعر .	۵۴۴	۱
⊗ حِلم	: (بردباری) ، اسلامی اخلاقیات کی رو سے ایک صفت حسنہ .	۵۴۴	۲
* حُلم	: رکَ بہ رؤیا .	۵۴۸	۲
* حُلمانیہ	: صوفیوں کا ایک سلسلہ ؛ بانی : ابو حُلمان الفارسی الحلبی ، مرید ابن سالم البصری (م ۲۹۷ھ/۹۰۹ء) .	۵۴۸	۲
* حِلمی	: (احمد)، المعروف بہ شاہ بندر زادہ ، ایک ترک صحافی .	۵۴۹	۱
* حلمی	: (احمد افندی) ، انیسویں صدی عیسوی کا ایک ترک مترجم ؛ مصنف تاریخ عمومی (م ۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء) .	۵۴۹	۱
* حِلمی	: (توتلی) ، ایک ترک مصنف اور سیاست دان (م ۱۳۴۷ھ/۱۹۲۸ء) .	۵۵۰	۱
* حُلوان	: زاگروس کے درّوں کے مدخل پر واقع ایک بہت قدیم اور آج کل ویران شہر.	۵۵۰	۲
* حِلوان	: قاہرہ سے پچیس کلو میٹر جنوب میں پر ایک شہر .	۵۵۱	۱
* حُلول	: ایک علمی و فلسفیانہ اصطلاح .	۵۵۲	۱
* حَلی	: سرحد حجاز و یمن پر پینتیس دیہات کا مجموعہ .	۵۵۴	۱
* الحَلیم	: خدا کا ایک نام ؛ رکَ بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنیٰ .	۵۵۴	۲
* حَلیمہ	: غسّان کے بادشاہ حارث جبلہ کی بیٹی .	۵۵۴	۲
* حَلیمہ	: قبیلہ بنو سعد بن بکر کی ایک خاتون اور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی رضاعی والدہ .	۵۵۵	۱
* حَماۃ	: وسط شام کا ایک تاریخی شہر .	۵۵۵	۲
* حِمار	: گدھا .	۵۶۰	۱
* حَماسَہ	: شجاعت ، بہادری یا اس سے متعلق کوئی ادب پارہ ؛ متعدد شعری مجموعوں کا نام ، مثلاً ابو تمام ؛ بعد ازاں عربی، فارسی اور ترکی اردو وغیرہ میں رزمیہ منظومات .	۵۶۰	۲
* حِمالَہ	: رکَ بہ حَمائل .	۵۸۲	۲
* حمالیہ	: ایک افریقی اسلامی تحریک ؛ بانی : شیخ سیدی محمد بن عبداللہ المعروف بہ شریف الاخضر (م ۱۹۰۹ء) .	۵۸۲	۲
* حمام	: نگلنے اور چہچہانے والے پرندے .	۵۸۶	۲
* حَماوَند	: کُردوں کا ایک قبیلہ .	۵۸۶	۲
* حَمائل	: تعویذ ، طلسم کے معنی میں ایک اصطلاح .	۵۸۷	۱
* حَمد	: تعریف ، ستائش ؛ رکَ بہ حمد لہ .	۵۹۰	۱
* حَمد اللہ، شیخ	: ایک ترکی کاتب ؛ رکَ بہ خطّ .	۵۹۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	* **حَمد اللہ المستوفی القزوینی** : بن ابی بکر بن احمد بن نصر (نواح ۶۸۰ھ/۱۲۸۱ء تا ۷۴۰ھ/۱۳۳۹-۱۳۴۰ء) ، ایک ایرانی جغرافیہ نگار اور مؤرخ ، مصنف نزھۃ القلوب .	۱ ۵۹۰
	* **حَمدان (بنو)** : بنو تغلب سے متعلق ایک عرب خانوادہ اور چوتھی صدی ھجری/دسویں صدی عیسوی میں موصل اور حلب میں برسر اقتدار آنے والے اس کے دو چھوٹے خاندان .	۲ ۵۹۱
	* **حَمدان قَرمَط** : بن الاشعث ، ایک اسماعیلی داعی اور قرمطی (باطنی) فرقے کا بانی (حیات ۲۷۷ھ/۸۹۰ء) .	۱ ۶۰۳
	* **الحَمْدلَہ** : یعنی الحمد للہ کہنا ؛ ایک معروف اسلامی و لسانی اصطلاح .	۲ ۶۰۳
	* **حَمْدُون القَصّار** : ابو صالح ، مشہور صوفی اور عالم بزرگ ، حضرت سفیان الثوری کے مرید اور فرقۂ ملامتیہ کے شیخ (م ۲۷۱ھ/۸۸۴ء) .	۲ ۶۰۶
	* **حَمدی** : حمد اللہ چلبی (۸۵۳ھ/۱۴۴۹ء تا ۹۰۹ھ/۱۵۰۳ء)، ایک مشہور صاحب دیوان ترکی شاعر ، مجالس التفاسیر اور متعدد مثنویات کا مصنف .	۲ ۶۰۶
	⊗ **الحَمراء** : اندلس کے شہر غرناطہ کا مشہور قلعہ .	۲ ۶۰۸
	* **الحَمراء** : مراکش میں متعدد مقامات کا نام .	۱ ۶۰۹
	* **الحَمراء** : سطح مرتفع پر واقع غرناطہ کا شہرۂ آفاق قصر .	۲ ۶۰۹
	* **حمرین** : (قدیم بارما) ، ایران کی سرحد پر واقع پہاڑی کا مغربی سلسلہ .	۲ ۶۱۶
	* **حَمزۃ بن بیض** : الحنفی الکوفی ، عرب کا ایک ظریف شاعر (م ۱۱۶ھ/۷۳۴ء) .	۲ ۶۱۷
	* **حمزۃ بن حبیب** : ابو عمارہ التیمی الکوفی الزیات (۸۰ھ/۶۹۹ء تا ۱۵۶ھ/۷۷۲ء) ، قرآن مجید کے مشہور سات قراء میں سے ایک .	۲ ۶۱۸
	* **حَمزۃ بن عبدالمطلب** : رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے چچا اور صحابی، سید الشہداء (م ۳ھ/۶۲۵ء) ؛ بعد ازاں ایک تخیلی داستان کے مرکزی کردار	۲ ۶۱۹
	* **حَمزۃ بن علی بن احمد** : دروزی عقائد کا بانی اور دروز کے کئی مقدس رسائل کا مصنف (حیات ۴۱۱ھ/۱۰۲۱ء) .	۱ ۶۲۳
	* **حَمزۃ بن عُماره** : رک بہ کربیہ .	۱ ۶۲۴
	* **حمزۃ الاصفہانی** : ابو عبداللہ حمزہ بن حسن ، مشہور نحوی اور مؤرخ (م مابین ۳۵۰ھ/۹۶۱ء و ۳۶۰ھ/۹۷۱ء) .	۱ ۶۲۴
	* **حَمزۃ الحَرّانی** : کئی پشتوں تک دمشق میں نقیب الاشراف کے عہدے پر فائز رہنے والے خاندان بنو حمزہ کا جد امجد .	۱ ۶۲۵
	* **حمزہ بیگ** : خانوادۂ آق قویونلو (رک بآں) کا شہزادہ .	۲ ۶۲۶

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* حمزہ بیگ	: (امام) ، داغستان کا دوسرا امام اور قفقازی ایک مقبول عام سیاسی و مذہبی تحریک کا قائد (م ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۴ء) .	۶۲۶	۲
* حمزہ حامد پاشا	: (۱۱۱۰ھ/۱۶۹۸ء تا ۱۱۸۳ھ/۱۷۷۰ء) ، سلطنت عثمانیہ کا وزیر اعظم .	۶۲۷	۲
* حمزہ سلاح دار	: (۱۱۴۰ھ/۱۷۲۸ء تا ۱۱۸۲ھ/۱۷۶۸ء) ، سلطنت عثمانیہ کا وزیر اعظم .	۶۲۸	۱
* حمزۃ الفنصوری	: دسویں ہجری صدی/سولھویں صدی عیسوی کے نصف آخر میں ایک انڈونیشی صوفی اور ملائی رسالوں اور نظموں کا مصنف .	۶۲۹	۱
* حمزہ میرزا	: (۹۷۳ھ/۱۵۶۵-۱۵۶۶ء تا ۹۹۴ھ/۱۵۸۶ء) ، صفوی شہزادہ ، محمد خدا بندہ کا دوسرا بیٹا .	۶۲۹	۱
⊗ الحُمس	: بعثت نبوی کے وقت حرم مکہ کے رہنے والوں کا لقب .	۶۳۰	۱
* حمص	: دریائے العاصی کے کنارے پر شام کا ایک مشہور تاریخی شہر .	۶۳۲	۱
* الحَمل	: بروج فلکی میں سے پہلا برج ؛ علم ہیئت کی ایک اصطلاح .	۶۳۷	۱
* (بنو) حمّاد	: بلاد البربر کے بنو زیری کا ہم جد اور وسطی مغرب کا ایک حکمران خانوادہ (۴۰۵ھ ۱۰۱۵ء تا ۵۴۷ھ/۱۱۵۲ء) .	۶۳۷	۱
* حماد بن بُلُکّین الزیری	: بنو حمّاد کا بانی ، ایک بربر حکمران (از ۴۰۵ھ/۱۰۱۵ء تا ۴۱۹ھ/۱۰۲۸ء) .	۶۴۱	۲
* حماد بن الزِّبرقان	: رک بہ حمّاد عجرد .	۶۴۲	۲
* حمّاد الرّاویَہ	: (۷۵ھ/۶۹۵ء تا نواح ۱۵۶ھ/۷۷۳ء) ، قدیم عربی شاعری کا ایک بڑا راوی .	۶۴۲	۲
* حمّاد عَجْرَد	: ایک عرب ہجو گو شاعر (م نواح ۱۶۱ھ/۷۷۸ء) .	۶۴۳	۲
* حمّادہ	: رک بہ صحراء .	۶۴۵	۲
* حمّال	: نامہ بر ، بار بردار ؛ ایک لسانی اصطلاح .	۶۴۵	۲
* حمّام	: بھاپ کا غسل خانہ .	۶۴۶	۲
* حمام الصّرخ	: بلقا سے سولہ میل مشرق میں ایک ویران شدہ غسل خانے کی عمارت .	۶۵۶	۱
* حَمُودیون	: (بنو حمُّود) ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کی اولاد میں سے ایک شخص حَمود بن میمون کی نسل سے اندلس میں قرطبہ کا ایک حکمران خاندان .	۶۵۸	۱
* الحَمّہ	: (الہمہ) ، گرم پانی کے چشمے ؛ اندلس کے دو دریا .	۶۵۹	۱
* حَمُولہ	: مشرق وسطی کے عرب ممالک کے بعض حصوں میں یک جدی لوگوں کا ایک گروہ .	۶۵۹	۲
* حَمَوی	: سعد الدین محمد بن المُوَیَّد بن حمویہ ، خراسان میں ایک مشہور عرب صوفی ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(م ۶۵۰ھ/۱۲۵۲ء)۔	۶۶۱	۱
* حِمی	: وسیع سرسبز میدانی علاقے یا چراگاہ کے لیے ایک لسانی اصطلاح۔	۶۶۱	۱
* حمید	: (اوغلری)، حمید اوغلو، ساتویں صدی ہجری کے خاتمے کے قریب قونیہ کی سلجوقی سلطنت کی بوزنطی سرحد پر ایک آزاد و خود مختار حکمران خاندان کا بانی۔	۶۶۲	۲
* حمید آباد	: رک بہ اسپرتہ۔	۶۶۳	۲
* حُمید بن ثَور الہلالی	: پہلی صدی ہجری/ساتویں صدی عیسوی کا ایک عربی شاعر۔	۶۶۳	۲
* حمید بن عبدالحمید الطوسی	: ایک عباسی سپہ سالار (م ۲۱۰ھ/۸۲۵ء)۔	۶۶۴	۲
* حُمید الأرقط	: اموی عہد کے وسط کا ایک عرب شاعر (حیات مابین ۸۱ھ/۷۰۰ء و ۸۵ھ/۷۰۴ء)۔	۶۶۵	۱
* حمیدی	: حمید الدین ابوبکر عمر بن محمود البلخی، الحریری کی طرز پر مقامات کا ایک ایرانی مؤلف (م ۵۵۹ھ/۱۱۶۴ء)۔	۶۶۵	۲
* حمیدی زادہ	: رک بہ مصطفی آفندی۔	۶۶۵	۲
* الحمیدی	: ابو عبداللہ محمد بن ابی نصر الازدی (نواح ۴۲۰ھ/۱۰۲۹ تا ۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء)، ایک محدث، مؤرخ اور ادیب، مصنف جذوۃ المقتبس وغیرہ۔	۶۶۵	۲
* حِمیر	: جنوبی عرب کی ایک قدیم حکمران۔	۶۶۶	۲
* الحِمیری، ابن عبدالمنعم	: عربی کی ایک اہم جغرافیائی لغت الروض المعطار فی خبر الاقطار (تالیف ۸۶۶ھ/۱۴۶۱ء) کا مصنف۔	۶۷۱	۱
* الحُمیمہ	: شرق اردن کا ایک مقام اور عباسی مدعیان خلافت کا مسکن۔	۶۷۳	۲
* حنابلہ	: نامور فقیہ امام احمد بن حنبل کے فقہی مسلک کے پیرو۔	۶۷۴	۲
* حناطَة	: مُردے پر خوشبو لگانا؛ ایک معروف اصطلاح۔	۶۷۸	۲
* حَنبلی	: رک بہ حنابلہ۔	۶۸۰	۲
* حَندوس	: (پیتل یا کم قیمت چاندی)، المغرب میں پانچویں سے آٹھویں صدی ہجری تک رائج چھوٹے سکے۔	۶۸۰	۲
* حَنظَلة بن ابی عامر	: رک بہ غسیل الملائکہ۔	۶۸۱	۱
* حَنظَلة بن صَفوان	: رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم اور حضرت عیسیٰ علیہ السلام کے درمیانی عرصے میں اصحاب الرس کی طرف مبعوث ایک نبی۔	۶۸۱	۱
* حَنظَلة بن صفوان	: بن زہیر الکلبی، بنو امیہ کا ایک سپہ سالار اور مصر کا والی (حیات ۱۲۷ھ/۷۴۵ء)۔	۶۸۲	۱
* حَنظَلة بن مالک	: بنو سعد کا ایک عرب قبیلہ۔	۶۸۳	۱
* حَنَفیہ	: پانی کا ایک ہلکا سفری برتن۔	۶۸۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗* الحَنَفیه	: فقه اسلامی میں اهل السنت والجماعت کے چار مسالک میں سے مشہور ترین مسلک منسوب به امام ابو حنیفه[7]	۶۸۴	۲
* حِنّاء	: (منهدی) ، ایک معروف پودا .	۶۹۲	۱
* حَنِیف	: ظهور اسلام کے بعد بمعنی مسلم مستعمل کلمه .	۶۹۴	۱
* حَنیفه (وادی)	: رک به وادی حنیفه .	۶۹۵	۱
* حَنیفه بن لُجَیم	: ایک قدیم عرب قبیله ، بکر بن وائل کی ایک شاخ .	۶۹۵	۱
* حُنَین	: مکۂ مکرمه اور طائف کے درمیان ایک تنگ اور دشوار گزار گھاٹی اور عهد نبوی کی ایک مشهور لڑائی کا مقام .	۶۹۶	۱
* حُنَین بن اِسحاق	: ابو زید ، العبادی (۱۹۴ھ/۸۰۹-۸۱۰ء تا ۲۶۰ھ/۸۷۳ء) ، عباسی دور کا مشهور عیسائی مترجم .	۶۹۸	۲
⊗* حَواری	: حضرت عیسیٰ کے انصار و اصحاب .	۷۰۰	۱
⊗ حَواله	: (تفویض) ، ایک مالیاتی اصطلاح .	۷۰۱	۱
* الحُوت	: (مچهلی) ، علم هیئت کی ایک اصطلاح .	۷۰۳	۲
⊗ حُور	: جنت کے پیکران جمال کے لیے ایک قرآنی اصطلاح .	۷۰۳	۲
* حَوران	: دریائے اردن کے پار ایک ضلع .	۷۰۶	۲
⊗ حَورَة	: هَجَربن کے شمال مشرق میں ایک پہاڑ اور اس پر واقع حضر موت کا ایک شہر .	۷۰۸	۱
* حَوره	: رک به الذئاب .	۷۰۸	۲
* حَوز	: شمالی افریقه (بالخصوص مراکش) میں مستعمل کلمه ، بمعنی ایک بڑے قصبے کا علاقه ، نواحی بستی وغیره .	۷۰۸	۲
* حَوشَبی	: جنوبی عرب میں خالص حِمیری نسل کا ایک قبیله .	۷۱۰	۲
* الحَوصه	: (Hausa) ،نائیجیریا کے شمالی علاقے میں آباد ایک مسلمان قوم اور ان کا ادب.	۷۱۰	۲
* حَوض	: ایک تعمیراتی اصطلاح ، بمعنی مصنوعی تالاب وغیره .	۷۱۶	۲
* حوض	: (حُوض) ، جنوب مشرقی موریتانیا مین واقع ایک قدرتی نشیب .	۷۲۱	۲
* الحَوض	: حوضِ کوثر کے لیے اسلامی اصطلاح .	۷۲۲	۱
* حَوطَه	: گهرا هوا علاقه ، جنوبی عرب میں کسی ولی کے زیر حفاظت مقدس علاقه .	۷۲۲	۲
* الحَوطه	: عرب کے بہت سے شہروں کا نام .	۷۲۳	۱
* حَوفی	: الجزائر میں مقامی گیتوں کی ایک قسم .	۷۲۵	۲
* حَوّاء	: حضرت آدم کی زوجه .	۷۲۹	۱
* حَواء	: رک به حاوی .	۷۲۹	۲
* الحَوا	: رک به علم (نجوم) .	۷۲۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* حَوارین	: شام میں واقع ایک مقام۔	۷۲۹	۲
* حُولہ	: نجد (سعودی عرب) کے صوبۂ صدیر میں ایک شہر۔	۷۳۰	۱
* الحولہ	: صوبۂ دمشق کا ایک ضلع۔	۷۳۰	۱
● الحویدرۃ	: رک بہ الحادرۃ۔	۷۳۰	۲
* حویزہ	: واسط اور بصرے کے درمیان دلدلی علاقے میں واقع ایک قصبہ۔	۷۳۰	۲
* الحُویطات	: شمالی حجاز اور جزیرہ نمائے سینا میں آباد ایک عربی قبیلہ۔	۷۳۱	۱
* حیوۃ	: زندگی کے مفہوم میں ایک عربی عوامی، قرآنی و فلسفیانہ اصطلاح۔	۷۳۱	۲
* حیاتی زادہ	: اطبا اور علما کا ایک عثمانی خاندان۔	۷۳۵	۱
* حَیدر	: (شیر ببر)، حضرت علیؓ (رک بآں) کا ایک نام۔	۷۳۵	۲
⊛ حَیدر	: شیخ، پانچواں صفوی شیخ (م ۸۹۳ھ/۱۴۸۸ء)۔	۷۳۶	۱
* حیدر بن علی	: حسینی رازی (ولادت ۹۹۳ھ/۱۵۸۵ء)، ایک ایرانی مؤرخ اور زبدۃ التواریخ کا مصنف۔	۷۳۷	۲
⊛* حیدر آباد	: برعظیم پاک و ہند کی ایک قدیم مسلم ریاست، اور اس کا دارالحکومت آجکل بھارت کے صوبہ آندھرا پردیش کا صدر مقام۔	۷۳۸	۱
⊛* حیدر آباد (سندھ)	: پاکستان کے صوبۂ سندھ کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام۔	۷۵۲	۲
* حیدر اوغلو	: (قرہ حیدر اوغلو)، ایک قزاق اور عوامی داستانوں کا بطل۔	۷۵۴	۲
* حیدر علی	: (۱۱۳۴ھ/۱۷۲۱-۱۷۲۲ء تا ۱۱۹۶ھ/۱۷۸۲ء)، سلطنت خدا داد میسور (جنوبی ہند) کا بانی حکمران (از ۱۷۶۰ء)۔	۷۵۶	۲
* حَیدَر مِرزا	: (دوغلات)، ۹۰۵/۱۵۰۰ء تا ۹۵۸ھ/۱۵۵۱ء)، ایک فارسی مؤرخ، تاریخ رشیدی کا مصنف۔	۷۵۹	۲
* حَیدران	: جنرب مشرقی تونس میں قابس کے نواح میں ایک جگہ کا قدیم نام۔	۷۶۱	۱
* حیر	: رک بہ حائر۔	۷۶۱	۲
* الحَیرہ	: کوفے کے قریب ایک قدیم (آجکل ناپید) شہر اور لخمی بادشاہوں کا دارالسلطنت۔	۷۶۱	۲
* حَیس	: جنوبی عرب کا ایک قصبہ۔	۷۶۳	۱
* حَیص بَیص	: ایک عرب شاعر شہاب الدین ابو الفوارس سعد بن محمد الصیفی التمیمی (م ۵۷۴ھ/۱۱۷۹ء) کا لقب۔	۷۶۳	۱
* حَیض	: جوان عورت کے رحم سے مخصوص ایام میں خارج ہونے والا خون۔	۷۶۴	۱
* حَیفا	: فلسطین کی ایک بندرگاہ۔	۷۶۴	۲
* حِیَل	: (واحد: حِیلہ)، تدبیر، ترکیب، چارہ کار، چال بچنے کا طریقہ؛ ایک علمی اصطلاح۔	۷۶۸	۱
* الحَیمۃ	: صنعاء کے جنوب مغربی جانب یمن کے پہاڑوں میں ایک ضلع۔	۷۷۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* حیوان	: جانور اور جانوروں کی دنیا : ایک عوامی و قرآنی اصطلاح .	۷۷۰	۲
⊗ حی	: زندہ ؛ نیز قبیلۂ عرب کے معنوں میں ایک معروف اصطلاح .	۷۸۴	۱
* حی بن یقظان	: دوفلسفیانہ تمثیلی قصوں کا مرکزی کردار .	۷۸۵	۱
* حیان بن خلف	: رک بہ ابن حیان .	۷۹۱	۱
* الحیۃ	: سانپ .	۷۹۱	۲

خ

⊗ خ	: عربی حروف تہجی کا ساتواں ، فارسی کا نواں اور اردو کا سولھواں حرف .	۷۹۳	۱
* خابور	: دو دریا : (۱) خابور الاکبر ، دریاے فرات کا ایک معاون ؛ (۲) خابور الاصغر دریاے دجلہ کی ایک ندی .	۷۹۴	۱
* خاتم	: (نیز ختم) ، مہر ، نگینے کی انگوٹھی ، نشان ، چھاپ .	۷۹۵	۲
* خاتون	: مغل شہنشاہوں کی بیویوں ، بیٹیوں اور اعلی طبقے کی بیگمات کا لقب .	۸۰۲	۱
* خادم	: خدمت گزار ، نوکر .	۸۰۳	۲
* خادم الحرمین	: رک بہ الحرمین .	۸۰۵	۱
* خارجہ	: صحراے لیبیا کے جنوب میں نخلستانوں کا ایک مجموعہ .	۸۰۵	۱
* خارجی	: (جمع : خوارج) ، اسلام کے قدیم ترین انتہا پسند فرقے کے پیرو .	۸۰۵	۲
* الخارد	: (غیل الخارد) ، الجوف (جنوبی عرب) میں سال بھر رواں رہنے والا ایک دریا .	۸۱۲	۱
* خار صینی	: (خار چینی) ، ایک دھات .	۸۱۳	۱
* خارک	: خلیج فارس میں ایک جزیرہ .	۸۱۳	۲
* الخازن	: ابو جعفر الخازن الخراسانی ، مشہور ہیئت دان ، مصنف کتاب الآلات العجیبۃ الرصدیۃ وغیرہ (م ۳۴۹ھ/۹۶۰ء) .	۸۱۴	۱
* الخازنی	: ابو الفتح عبدالرحمن المنصور الخازنی (الخازن)، سلطان سنجر کا مصاحب اور زیج سنجری و میزان الحکمۃ کا مصنف (حیات ۵۱۵ھ/۱۱۲۲-۱۱۱۶ء) .	۸۱۶	۱
* خاصکی	: سلطان ترکیۃ کی زمین خالصہ یا شاہی ملازمت یا محل سے متعلقہ اشیا .	۸۱۷	۱
* خاف	: (خواف)، خراسان کا ایک شہر .	۸۱۸	۱
* خافی خان	: (خوافی خان) ، محمد ہاشم نظام الملکی (نواح ۱۰۷۵ھ/۱۶۶۴ء تا ۱۱۴۵ھ/ ۱۷۳۲ء) ، مغلیہ ہند کا ایک نامور ، عالم ، مؤرخ اور مصنف منتخب اللباب وغرہ .	۸۱۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **خاقان**	(قاغان) ، ترکی شاهی لقب .	۸۲۰	۲
* **خاقان**	رک به فتح علی شاه .	۸۲۰	۲
⊛ **خاقانی**	حسان العجم افضل الدین بدیل (ابراهیم) خاقانی شروانی (۵۲۰ھ/۱۱۲۶ء تا ۵۹۵ھ/۱۱۹۸ء) ، ایران کا جلیل القدر قصیده گو شاعر .	۸۲۰	۲
* **خاقانی**	ایک ترکی شاعر (م ۱۰۱۵ھ/۱۶۰۶-۱۶۰۷ء) .	۸۲۳	۱
* **خالد بن عبدالله القسری**	عهد اموی میں عراق کا ایک عامل (م ۱۲۶ھ/۷۴۳ء) .	۸۲۳	۲
⊛ **خالد[۳] بن الولید**	بن المغیرة ، سیف الله ، مشهور صحابی ، فاتح اور سپه سالار (م ۲۱ھ/ ۶۴۲ء) .	۸۲۶	۱
* **خالد ضیاء**	عُشّاقی زاده ، جدید ترکی ادب کا ممتاز نثر نگار اور افسانه نویس (حیات ۱۳۳۴ھ/۱۹۱۸ء) .	۸۳۲	۲
* **الخالدات**	رک به الجزائر الخالدة .	۸۳۵	۱
* **خالده ادیب خانم**	(۱۸۸۳ تا ۱۹۶۴ء) ، جدید ترکیه کی ایک ممتاز ادبی و سیاسی شخصیت .	۸۳۵	۱
* **خان**	قاغان کا مخفف ، ایک ترکی اعزازی لقب .	۸۳۸	۳
* **خان بالیق**	(خان کا شهر) ، مغول سلطنت کا دارالسطنت ، شهر پیکن .	۸۳۹	۱
* **خان جهان لودی**	شاهنشاه جهانگیر کا ایک منظور نظر افغان (م/نواح ۱۰۴۲ھ/ ۱۶۳۲ء) .	۸۴۰	۱
* **خان جهان مَقْبُول خان**	فیروز شاه تُغلق کا ایک نو مسلم وزیر (م ۷۷۰ھ/۱۳۶۸ء).	۸۴۰	۲
* **خان خانان**	دہلی کے مغل شاهنشاهوں کی جانب سے دیا جانے والا اعلی ترین خطاب .	۸۴۱	۲
* **خاندیش**	جنوبی هند کا ایک علاقه .	۸۴۱	۱
* **خانزاده بیگم**	(۱) تیمور کی بهو ، زوجه میران شاه ؛ (۲) بابر کی حقیقی بڑی بهن (م ۹۵۲ھ/۱۵۴۵ء).	۸۴۱	۲
* **خانفو**	تیسری - چوتهی صدی هجری/ نویں-دسویں صدی عیسوی میں چین کی سب سے اهم بندرگاه کینٹن کا عربی نام .	۸۴۲	۱
* **خانقین**	عراق عجم کا ایک شهر .	۸۴۳	۱
* **خانواده ترکه**	متعدد ارباب علم پر مشتمل اصفهان کا ایک خاندان : (۱) ابو حامد صدر الدین محمد ترکه ، ایک ممتاز عالم (م اوائل آٹھویں صدی هجری) ؛ (۲) شیخ الامام خواجه افضل الدین محمد بن صدر الدین محمد ترکه ؛ (۳) صائن الدین علی بن افضل الدین ، گور گانیوں کے عهد میں فقه ، حکمت ، تصوف اور علوم عربیه کا ماهر اور مصنف شرح قصیدۂ تائیۂ ابن فارض وغیره (م ۸۳۵ھ/۱۴۳۱ء) : (۴) خواجه		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	افضل الدین محمد صدر ترکہ، سلطان محمد بن بایسنغر کا ندیم ، کتاب الملل و النحل کا فارسی مترجم (م ۸۵۰ھ/۱۴۴۶ء) ؛ (۵) افضل الدین محمد ترکہ ، علوم عقلیہ و نقلیہ کا جامع (حیات ۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء) ؛ (۶) جلال الدین محمد ترکہ، شیخ بہاء الدین العاملی کا ہم عصر عالم.	۸۴۴ ۱
* **خانہ** : مکان ، گھر .		۸۴۷ ۱
* **خَبَر** : بیان اور اطلاع ؛ سند میں رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم تک پہنچنے والی حدیث کے مفہوم میں علم الحدیث کی ایک اصطلاح.		۸۴۷ ۱
* **خبَر واحد** : رک بہ اصول حدیث .		۸۴۸ ۱
⊗ **خَبن** : چھوٹا کرنا ؛ علم عروض کی ایک اصطلاح .		۸۴۸ ۱
⊗* **خُبیب بن عَدّی الانصاری** : ایک نامور صحابی (شہادت ۴ھ/۶۲۶ء) .		۸۴۸ ۲
* **خِتان** : (ختنہ)، ایک معروف اصطلاح .		۸۵۰ ۱
* **خِتای** : رک بہ قَرَہ ختای .		۸۵۱ ۱
* **خُتّل** : آمو دریا کے بالائی حصے پر ایک ضلع .		۸۵۱ ۱
* **خَتْم** : (ختمہ) ،شروع سے آخر تک قرآن مجید کی تلاوت کا اصطلاحی نام .		۸۵۱ ۱
⊗ **الختمہ** : رک بہ دفتر .		۸۵۱ ۲
⊗ **الختمۃ الجامعہ** : رک بہ دفتر .		۸۵۱ ۲
* **خُتَن** : چینی ترکستان کا ایک شہر .		۸۵۱ ۲
* **خَٹَک** : صوبۂ سرحد (پاکستان) اور اس کے نواح میں آباد کرلانی افغانوں کا ایک قبیلہ .		۸۵۳ ۲
* **خَثْعَم** : ایک معروف اور قدیم عرب قبیلہ .		۸۵۴ ۱
* **الخُجَندی** : ابو محمود حامد بن خضر الخجندی ، عہد بنی بُوَیہ کا ممتاز فلسفی اور سائنسدان (م ۳۹۱ھ/۱۰۰۰ء).		۸۵۴ ۱
* **خُدا بندہ** : رک بہ الجایتو خدا بندہ.		۸۵۸ ۱
* **خدا وند گار** : خدا وند (آقا ، حاکم) سے مشتق : (۱) سلطان مراد اول (۱۳۶۰ء تا ۱۳۸۹ء) کا لقب ؛ (۲) دارالحکومت بروسہ کے سنجاق کے والی کا لقب.		۸۵۸ ۱
⊗ **خَدِیْجَۃ**ؓ : ام المؤمنین حضرت خدیجۃ الکبریٰؓ ، رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی پہلی زوجہ محترمہ اور سب سے پہلے مسلمان ہونے والی خاتون (م ۱۰ نبوت/۶۱۹ء).		۸۵۹ ۲
* **خُدیو** : بمعنی خدا وند ، بادشاہ و وزیر؛ وقتاً فوقتاً مسلمان حکمرانوں ، بالخصوص عہد خدیویہ میں مصری گورنر کا لقب .		۸۶۹ ۱
* **خِذلان** : اللہ تعالیٰ کی طرف سے تائید و نصرت سے محروم ہو جانے والوں کے لیے قرآنی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اور بعد ازاں متکلین کی ایک اصطلاح .	۹۰۴	۲
* **خَراج**	: زمین پر لگان سے متعلق ایک قرآنی اسلامی اصطلاح .	۹۰۵	۱
* **خُراسان**	: ایران کے مشرق میں ایک وسیع صوبہ .	۹۰۶	۲
* **خُراسان** (بنو)	: پانچویں صدی ہجری/گیارھویں صدی عیسوی میں تونس کا ایک حکمران خاندان .	۹۰۹	۱
* **خَربُوت**	: ترکی ارمینیہ کا ایک شہر .	۹۱۰	۱
* **خَرْتبُرط**	: رک بہ خرپوت .	۹۱۰	۲
* **خُرداد**	: ایرانی شمسی سال کا تیسرا مہینا .	۹۱۰	۲
* **خِرّاز**	: ابو سعید بن عیسٰی ، ایک آزاد منش صوفی بزرگ (م ۲۸۶ھ/۸۹۹ء) .	۹۱۱	۱
* **خرم**	: متعدد افراد کا نام : (۱) سلطان سلیمان القانونی کی کنیز روکسلانہ اور اس کے تین بیٹوں کی ماں ؛ (۲) سلطان ابو سعید کے پوتے میرزا سلیمان کی بیوی (م ۹۹۷ھ/۱۵۸۹ء) ؛ (۳) جرجان کا ایک بادشاہ ؛ (۴) مغل شہنشاہ شاھجہان (رک بآں) کا اصلی نام ؛ (۵) شاھان مظفریہ کا ایک سپہ سالار (پہلوان خرم خراسانی) .			
		۹۱۱	۱
* **خُرم آباد**	: صوبۂ لورستان کا دارالحکومت .	۹۱۱	۲
* **خُرمیہ**	: ہر خوشگوار شے کو مباح سمجھنے والا ایک فرقہ ، منسوب بہ بابک خرمی .	۹۱۲	۱
* **خُروبہ**	: (قیراط کا مترادف) ، پہلی اور دوسری صدی ہجری کے مصری باٹ .	۹۱۴	۱
* **خُرس آباد**	: موصل کے قریب اشوری آثار قدیمہ کے لیے مشہور ایک مقام .	۹۱۴	۲
* **خُرطوم**	: سودان کا دارالحکومت .	۹۱۵	۱
* **خَرفُوش**	: رک بہ حرفوش .	۹۱۶	۱
* **خِرقہ**	: کپڑے کا پھٹا ہوا ٹکڑا یا موٹا جھوٹا اونی لبادہ ؛ ایک صوفیانہ اصطلاح .	۹۱۶	۱
* **خرقۂ شریف**	: قسطنطنیہ میں محفوظ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے پیرھن مبارک .	۹۱۷	۱
* **الخرقی**	: بہاء الدین ابو بکر محمد بن ابی بشر ، ایک عالم ہیئت ، منتھی الادراک فی تقسیم الافلاک اور التبصرۃ فی علم الھیئۃ کا مصنف (م ۵۳۳ھ/۱۱۳۸-۱۱۳۹ء) .	۹۱۸	۱
* **خرگوشی**	: ابو سعد (ابوسعید) عبدالملک بن محمد ایک مشہور واعظ اور زاھد ، مصنف تہذیب الاسرار (م ۴۳۹ھ/۱۰۴۷ء) .	۹۱۹	۱
* **خَرلُخ**	: رک بہ قارلق .	۹۱۹	۲
* **خُزاعۃ بن عمرو**	: جنوبی عرب میں ازد کا ایک قبیلہ .	۹۱۹	۲
* **الخُزامٰی**	: خوشبودار پھولوں والا پودا .	۹۲۲	۱
* **خَزانہ**	: رک بہ بیت المال .	۹۲۲	۲
* **خَزانۂ عامرہ**	: رک بہ بیت المال .	۹۲۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **خَزَر**	: بلغار سے تعلق رکھنے والی ایک حکمران قوم .	۹۲۲	۲
* **الخَزْرَج**	: مدینۂ منورہ کے دو بڑے انصاری قبیلوں میں سے ایک .	۹۲۸	۱
* **الخزرجی**	: ضیاء الدین ابو الحسن علی بن محمد الخزرجی الساعدی (۵۹۰ھ/۱۱۹۴ء تا ۶۲۶ھ/۱۲۲۸-۱۲۲۹ء یا ۶۵۰ھ/۱۲۵۲-۱۲۵۳ء) ، ماہر علم عروض اور مصنف الرامزۃ الشافیہ فی علم العروض والقافیہ .	۹۳۰	۲
* **خُسْرَو**	: (خُسْرُو ، خَسْرو)، رک بہ (۱) انوشروان ؛ (۲) کسریٰ .	۹۳۱	۱
⊛ **(امیر) خسرو دہلوی**	: (۶۵۱ھ/۱۲۵۳ء تا ۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء)، پاک و ہند کے عظیم المرتبت عالم ، صوفی ، شاعر ، موسیقی دان اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۹۳۱	۲
* **خسروبیگ**	: الملقب بہ غازی خسرو ، بوسنہ کا ایک والی (م ۹۴۸ھ/۱۵۴۲ء) .	۹۳۴	۲
* **خسرو پاشا**	: ترکیہ کے دو صدر اعظم : (۱) خسرو پاشا بوسنوی (م ۱۰۴۱ھ/ ۱۶۳۲ء)، بعہد سلطان مراد چہارم ؛ (۲) محمد خسرو پاشا ، بعہد سلطان محمود دوم و سلطان عبدالمجید اول .	۹۳۵	۲
* **خُسرو سُلطان**	: (۹۹۶ھ/۱۵۸۷ء تا ۱۰۳۲ھ/۱۶۲۲ء) ، شہنشاہ جہانگیر کا بڑا بیٹا .	۹۴۰	۲
* **خُسرو شاہ**	: رک بہ غزنویہ .	۹۴۰	۲
* **خُسرو فِیروز**	: الملک الرّحیم ابو نصر بن ابی کالیجار بُوَیہی ، امیر عراق (م ۴۵۰ھ/ ۱۰۵۸-۱۰۵۹ء) .	۹۴۰	۲
* **خُسرو مَلِک**	: رک بہ غزنویہ .	۹۴۱	۲
* **خُسرو (مُلّا)**	: دولت عثمانیہ کا مشہور فقیہ ، مصنف دُرَرُ الحکام (م ۸۸۵ھ/۱۴۸۰ء) .	۹۴۱	۲
* **خُسوف**	: رک بہ کسوف .	۹۴۲	۲
* **الخَشَبات**	: عبادان کے قریب خلیج فارس میں روشنی کا مینار .	۹۴۲	۲
* **خَشَبِیّہ**	: کوفہ میں المختار کے لاٹھیوں سے مسلح موالی کا اہانت آمیز نام .	۹۴۳	۱
* **الخَصیبی**	: ابو بکر الحسن بن الخصیب (الفارسی الکوفی) ، ایک مشہور ایرانی الاصل عرب منجم اور مصنف کتاب المغنی فی الموالید .	۹۴۵	۱
* **الخَصیبی**	: ابو العباس احمد بن عبیداللہ بن احمد بن الخصیب ، ایک عباسی وزیر (از ۳۱۳ھ/۹۲۵ء تا ۳۱۴ھ/۹۲۷ء ؛ م ۳۲۸ھ/۹۴۰ء).	۹۴۵	۲
* **خِضْر**	: رک بہ الخضر .	۹۴۶	۱
* **خضر بیگ**	: (۸۱۰ھ/۱۴۰۷ء تا ۸۶۳ھ/۱۴۵۸-۱۴۵۹ء) ، ایک عثمانی عالم ، شاعر اور قسطنطینیہ کا قاضی القضاۃ .	۹۴۶	۱
* **خضر خان**	: سید ، فرمانروائے دہلی اور خاندان سادات (از ۱۴۱۴ تا ۱۴۵۱ء) کا بانی (م ۸۲۵ھ/۱۴۲۱ء).	۹۴۷	۱
⊛ * **الخَضِر**	: (خضر)، صوفیہ کے ہاں ایک مشہور بزرگ شخصیت کا لقب .	۹۴۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* خَطأ	: غلطی : ایک اسلامی و فقہی اصطلاح .	۹۵۱	۱
* خطائی	: شاہ اسماعیل صفوی کا تخلص .	۹۵۲	۲
⊗ * الخُطْبہ	: وعظ و نصیحت کی تقریر ؛ ایک معروف اصطلاح .	۹۵۳	۱
⊗ * خطّ	: تحریر و کتابت ؛ فن خطاطی کی ایک اصطلاح .	۹۶۰	۲
* خطّ شریف	: رک بہ خطّ ہمایوں .	۹۶۷	۱
* خطّ ہمایوں	: (فرمان شہنشاہی) ، دولت عثمانیہ کی تنظیمی اصلاحات سے متعلق ایک خاص ضابطہ .	۹۶۷	۱
* الخَطّ	: خلیج فارس پر واقع ایک ساحلی علاقہ .	۹۶۸	۱
* الخَطّابیہ	: انتہا پسند (غلاۃ) شیعیوں کا ایک فرقہ .	۹۶۹	۱
* خَطِیئَۃ	: خطأ کرنے کے مفہوم میں ایک قرآنی و اسلامی اصطلاح .	۹۷۰	۱
* خطیب	: خطبہ دینے والا، فصیح البیان مقرر .	۹۷۱	۱
* الخَطیب البغدادی	: ابو بکر احمد بن علی بن ثابت (۳۹۲ھ/۱۰۰۲ء تا ۴۶۳ھ/۱۰۷۱ء)، مشہور فقیہ ، واعظ ، مؤرخ اور مصنف تاریخ بغداد (۱۴ جلدیں) .	۹۷۶	۱
* خَفاجہ (بنو)	: قبیلۂ ہوازن کے بنو عُقیل کی ایک شاخ .	۹۷۸	۲
* الخَفاجی	: شہاب الدین احمد بن محمد المصری الحنفی (۹۷۹ھ/۱۵۷۱ء تا ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۹ء) ، مشہور فقیہ اور مفسر ، مصنف عنایۃ القاضی شرح تفسیر البیضاوی .	۹۸۱	۱
⊗ خَفیف	: ایک بحر کا نام ؛ علم عروض کی ایک اصطلاح .	۹۸۳	۸
⊗ خَکارَندوی غوری	: پشتو کا ایک قدیم قصیدہ گو شاعر (حیات ۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء تا ۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء) .	۹۸۶	۱
* خِلافَت	: (جانشینی) ، رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کی نیابت ؛ ایک معروف اسلامی اصطلاح .	۹۸۷	۱
* خِلال	: رک بہ سواک .	۱۰۱۱	۲
* خَلَج	: (قلج) ، چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کے قریب سیستان اور ہندوستان کے درمیان آباد ایک قدیم ترکی قبیلہ .	۱۰۱۱	۲
* خَلَجی	: ترکستان سے آکر مغربی افغانستان میں آباد ہونے والا ایک ترکی قبیلہ .	۱۰۱۲	۲
* خَلجی یا خِلجی	: دہلی کا ایک شاہی خاندان (از ۶۸۹ھ/۱۲۹۰ء تا ۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء) .	۱۰۱۳	۱
* خَلجی	: (خِلجی) ، مالوے کا ایک حکمران خاندان (از ۸۴۰ھ/۱۴۳۶ء تا ۹۳۸ھ/۱۵۳۱ء) .	۱۰۱۴	۲
* خَلخال	: (پازیب) ؛ آذربیجان میں ایک مقام .	۱۰۱۶	۱
* خَلخَہ	: منگولیا کی ایک جھیل اور اس سے نکلنے والا ایک دریا .	۱۰۱۶	۲
* خُلط	: رک بہ خُلوط .	۱۰۱۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* خِلْعَة	: بادشاہ کی طرف سے کسی کو عطا کیے جانے والا اعزازی لباس۔	۱۰۱۷	۱
* خَلف بن عبدالملک	: رک بہ ابن بَشْکُوال۔	۱۰۱۸	۱
* خَلْق	: مخلوق کے مفہوم میں ایک قرآنی اور فلسفیانہ اصطلاح۔	۱۰۱۸	۱
* خُلْق	: رک بہ اخلاق۔	۱۰۲۴	۱
* خُلْم	: بلخ سے بدخشاں کو جانے والی سڑک پر واقع ایک مقام۔	۱۰۲۴	۱
* خَلْوَة	؛ خلوتی، خلوتیہ وغیرہ؛ رک بہ تصوف۔	۱۰۲۴	۲
* خِلُوط	: شمال مغربی مراکش کا ایک عرب قبیلہ۔	۱۰۲۴	۲
* خَلیفہ	: رک بہ (۱) خلافت؛ (۲) ریاست۔	۱۰۲۵	۱
* خَلیفہ شاہ محمد	: مجموعۂ خطوط فارسی جامع القوانین یا انشاے خلیفہ کا مصنف (تصنیف ۱۰۸۵ ھ/۱۶۷۴-۱۶۷۵ء)۔	۱۰۲۵	۱
* خَلیل	: الملک الاشرف صلاح الدین، سلطان قلاوون کا دوسرا بیٹا اور اس کا جانشین (از ۶۸۹ ھ/۱۲۹۰ء تا ۶۹۳ھ/۱۲۹۳ء)۔	۱۰۲۵	۱
* خلیل بن اسحٰق	: بن موسیٰ بن شعیب المعروف بہ ابن الجُندی، مصر کے مالکی فقیہ اور مصنف التوضیح وغیرہ (م ۷۷۶ھ/۱۳۷۴ء)۔	۱۰۲۶	۱
* خَلیل آفندی زادہ	: محمد سعید آفندی، سلطان محمد اول کے زمانے کا نامور عالم اور ادیب (م ۱۱۶۸ھ/۱۷۵۴-۱۷۵۵ء)۔	۱۰۲۷	۱
* خَلیل اللہ ؑ	: رک بہ ابراھیم ؑ۔	۱۰۲۷	۲
* خَلیل پاشا	: ترکی کے تین وزراے اعظم: (۱) جندرلی خلیل، بعہد مراد ثانی؛ (۲) قیصریلی خلیل، بعہد احمد اول و مراد رابع (م ۱۰۳۹ھ/۱۶۲۹ء)؛ (۳) ارناند (ارناؤود) خلیل، بعہد احمد سوم (م ۱۱۳۶ھ/۱۷۲۳-۱۷۲۴ء)۔	۱۰۲۷	۲
* خَلیل سلطان	: (۸۷۶ھ/۱۳۸۴ء تا ۸۱۴ھ/۱۴۱۱ء)، تیموری خاندان کا ایک حکمران (از ۸۰۷ھ/۱۴۰۴ء تا ۸۱۲ھ/۱۴۰۹ء)۔	۱۰۳۱	۱
* الخَلیل	: جنوبی فلسطین کا ایک شہر۔	۱۰۳۲	۲
* الخَلیل بن احمد	: ابو عبدالرحمٰن الخلیل (۱۰۰ھ/۷۱۸ء تا ۱۷۰ھ/۷۸۶ء)، مشہور عرب نحوی اور لغوی، مصنف کتاب العین وغیرہ)۔	۱۰۳۳	۱
* خَلیلی	: ایک عثمانی شاعر اور صوفی (م ۸۹۰ھ/۱۴۸۵ء)۔	۱۰۳۵	۲
* خُمارَوَیہ	: بن احمد بن طولون، مصر کا ایک حکمران (م ۲۸۲ھ/۸۹۶ء)۔	۱۰۳۶	۱
* خُمْبَرہ جی	: (توپچی، گولہ انداز)، باقاعدہ ترکی فوج کا ایک دستہ۔	۱۰۳۸	۲
* خَمر	: شراب، ایک نشہ آور ممنوع مشروب۔	۱۰۳۹	۱
* خُمر	: رک بہ خُمَیر۔	۱۰۴۲	۱
⊛ خُمُس	: پانچواں حصہ؛ ایک اسلامی مالیاتی اصطلاح۔	۱۰۴۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۹

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* خَمسہ	: پانچ مثنویوں کے مجموعے کے لئے فارسی اصطلاح۔	۱	۱
* خَمسہ	: (ولایات خمسہ، یعنی پالچ شہروں پر مشتمل)، ایران کا ایک صوبہ (صدر مقام : زنجان)۔	۱	۲
* خُمیر	: بحیرۂ روم کے جنوب اور الجزائر کے مشرق میں واقع شمالی تونس کے علاقۂ خمیریہ کے باشندے۔	۲	۱
* الخَمیۃ	: (عربی لفظ العَجَمیۃ کی ہسپانوی صورت)، جزیرہ نمائے آئیبیریا کے شمالی ہمسایوں کی مختلف لاطینی نژاد بولیوں کے لئے اندلسی مسلمانوں کی اصطلاح۔	۴	۱
⊛ خَندَق	: (۱) زمین کا وہ حصہ جو کسی شہر یا پڑاؤ کے اردگرد حفاظت کی غرض سے کھودا جائے ؛ (۲) ایک مشہور غزوہ (۵)۔	۶	۲
⊛ الخَندَق	: اندلس میں متعدد مقامات۔	۱۱	۱
* خَنسا	: (یا خِنسا)، چین کا ایک شہر، سنگ خاندان کا دارالحکومت۔	۱۱	۲
* الخَنساء	: تُماضِر بنت عمرو بن الحارث بن الشرید، عرب کی مشہور ترین مرثیہ گو شاعرہ اور صحابیہ (م ۲۴ھ/۶۴۵ء)،	۱۲	۱
⊛ خواجُو کِرمانی	: کمال الدین ابوالعطا محمود (۶۷۹ھ/۱۲۸۱ء تا ۷۴۲ھ/۱۳۴۱ء یا ۷۵۳ھ/۱۳۵۲ء)، ایران کا ایک نامور شاعر۔	۱۴	۱
⊛* خواجَہ	: ایک کثیر الاستعمال اعزازی لقب۔	۲۰	۱
* خواجہ اجمیری	: رکن بہ چشتی۔	۲۱	۱
*⊛ خواجَہ خِضر	: (یا خِضْر)، ایک روایتی بزرگ شخصیت۔	۲۱	۱
⊛* خوارِزم	: یا خیوہ؛ آمو دریا کی زیریں گزرگاہ پر واقع ایک قدیم ملک اور اس کا دارالسلطنت (اب اشتراکی جمہوریۂ ترکستان کا حصہ)۔	۲۲	۲
* خوارزم شاہ	: خوارزم کے فرمانروا کا لقب۔	۳۱	۱
* خوارِزمی	: ابو عبداللہ محمد بن احمد بن یوسف، مسلمانوں کے قدیم ترین دائرۃ المعارف مفاتیح العلوم کا مصنف (م ۳۸۷ھ/۹۹۷ء)۔	۳۳	۲
* الخوارِزمی	: ابو عبداللہ (ابو جعفر) محمد بن موسٰی، ماہر فلکیات و ریاضیات اور مؤرخ، مصنف حساب الجبرا و المقابلہ وغیرہ (م ۲۳۰ھ/۸۴۴ء یا بعد از ۲۳۲ھ/۸۴۶-۸۴۷ء)۔	۳۵	۱
* خواند اَمیر	: غیاث الدین بن خواجہ ہمام الدین، ایک ایرانی مؤرخ اور خلاصۃ الاخبار،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	حبیب السیر وغیرہ کا مصنف (م نواح ۹۴۲ھ/۱۵۳۵ء)۔	۳۸	۱
* **خوتین** : (Chocim) ، بسربیا کے ایک ضلع کا صدر مقام۔		۴۰	۱
* **خوجہ** : برعظیم پاک و ہند میں اسماعیلیوں کی نزاری شاخ سے متعلق اور آغا خانی مسلمانوں کا ایک فرقہ۔		۴۰	۱
* **خوجہ افندی** : سعد الدین بن حسن جان بن حافظ جمال الدین الاصفہانی ، شیخ الاسلام (۹۴۳ھ/۱۵۳۶-۱۵۳۷ء تا ۱۰۰۹ھ/۱۵۹۹ء) ، اور مشہور ترکی مؤرخ، مصنف تاج التواریخ وغیرہ۔		۴۲	۲
* **خوجہ ایلی** : رک بہ قوجہ ایلی۔		۴۴	۲
● **خورشید دوم** : طبرستان کا اسپہبذ اور خاندان جیلان شاہ کا آخری امیر (از ۱۲۲ھ/ ۷۴۰ء تا ۱۵۰ھ/۷۶۷ء)۔		۴۴	۲
* **الخورنق** : نجف سے ایک میل مشرق میں عراق عرب کا ایک مقام۔		۴۵	۲
* **خوریان موریان** : عرب کے مشرقی ساحل پر اسی نام کی خلیج میں جزیروں کا ایک مجموعہ۔		۴۶	۱
* **خوزستان** : ایران کا ایک صوبہ ؛ عربوں کی اکثریت کے باعث عربستان کے نام سے موسوم۔		۴۷	۲
* **خوست** : تین مقامات ، دو افغانستان میں اور تیسرا بلوچستان (پاکستان) میں۔		۴۹	۱
* **خوسم** : رک بہ خولتین۔		۴۹	۲
● **خوشحال خان خٹک** : بن شہباز خان بن یحیی خان بن ملک اکوڑی ، پٹھانوں کے قبیلہ خٹک کا سردار (۱۰۲۲ھ/۱۶۱۳ء تا ۱۱۰۰ھ/۱۶۸۹ء) ، پشتو کا عظیم شاعر اور بطل۔		۴۹	۲
* **خوش قدم** : (خشقدم) ، الملک الظاہر ابو سعید سیف الدین الناصری ، مصر اور شام کا سلطان (از ۸۶۵ھ/۱۴۶۱ء تا ۸۷۲ھ/۱۴۶۷ء)۔		۵۳	۱
* **خوقند** : فرغانہ کا ایک قدیم شہر ، ازبک سلطنت کا صدر مقام ، آجکل روس میں شامل۔		۵۵	۱
* **خولان** : (۱) جنوبی عرب کا ایک قدیم قبیلہ ؛ (۲) دمشق کے قریب ایک گاؤں۔		۵۹	۲
* **الخونجی** : افضل الدین محمد بن ناماور بن عبدالملک الشافعی (۵۹۰ھ/۱۱۹۳-۱۱۹۴ء تا ۶۴۶ھ/۱۲۴۹ء) ، مشہور مسلمان حکیم و طبیب اور طب و منطق پر متعدد کتابوں کا مصنف۔		۶۱	۲
* **خوی** : ایران کے صوبہ آذربیجان کا ایک شہر۔		۶۲	۱
* **خیار** : کسی اقرار یا اعلان یا سودے کے واپس لے لینے کا اختیار ؛ ایک معروف فقہی اصطلاح۔		۶۲	۲
● **خیال** : سید محمد تقی جعفری حسینی ، ایک ضخیم فارسی داستان بوستان خیال (تصنیف			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۱۶۹ھ/۱۷۵۵ء) کا مصنف۔	۶۳	۲
*	**خیال ظل** : نیز ظل خیال ، یعنی پرچھائیوں کا ناٹک۔	۶۴	۲
*	**خیالی** : محمد بے بکارمی ، سلیمان اعظم کے عہد کا ایک اہم شاعر (م ۹۶۴ھ/ ۱۵۵۶-۱۵۵۷ء)۔	۶۵	۲
⊛	**خَیْبَر** : مدینہ منورہ کے شمال میں ایک نخلستان اور ایک مشہور غزوے کا محل وقوع۔	۶۶	۲
*⊛	**خَیبر ، درہ** : پاکستان اور افغانستان کے درمیان شمالی راستہ۔	۷۲	۲
*⊛	**خَیبر آباد** : اتر پردیش (بھارت) کے ضلع سیتا پور کا ایک قصبہ۔	۷۵	۱
*	**خیراللہ افندی** : ایک اہم ترکی مؤرخ ، فقیہ ، معزز سرکاری عہدیدار اور مصنف دولۃ عالیہ عثمانیہ تاریخی (م ۱۲۸۳ھ/۱۸۶۶ء)۔	۷۶	۱
*	**خَیر پُور** : صوبہ سندھ (پاکستان) کی ایک قسمت اور ضلع اور اس کا صدر مقام۔	۷۷	۲
*	**خیر الدین (بربروسہ)** : (۸۸۸ھ/۱۴۸۳ء تا ۹۵۳ھ/۱۵۴۶ء) ، مشہور ترکی امیر البحر اور الجیریا کا بیگلر بیگی۔	۷۸	۲
*	**خَیر الدّین** : سلطان بایزید ثانی کے عہد (۸۸۶ھ/۱۴۸۱ء تا ۹۱۸ھ/۱۵۱۲ء) کا ایک اہم ترکی ماہر فن تعمیر۔	۸۳	۱
*	**خَیر الدّین پاشا** : سلطان عبدالحمید ثانی کے زمانے کا ایک چرکسی مدبر اور وزیر اعظم (م ۱۳۰۷ھ/۱۸۸۹ء)۔	۸۳	۱
*	**خَیر الدّین پاشا** : رک بہ (۱) چندرہ لی ؛ (۲) جندرہ لی۔	۸۴	۲
*	**خیوہ** : رک بہ خوارزم۔	۸۴	۲
*	**الخیّاط** : یحییٰ بن غالب ، ابو علی (Albohali) ، ایک عرب منجم اور ہیئت دان اور مصنف سرّ العمل وغیرہ (م مابین ۲۱۰ھ/۸۲۵ء و ۲۳۰ھ/۸۴۴ء)۔	۸۴	۲

د

*⊛	**د** : (دال) ، عربی حروف تہجی کا آٹھواں ، فارسی کا دسواں ، اردو کا سترھواں اور ہندی کا اٹھارھواں حرف۔	۸۷	۱
*	**دَآبَّۃ** : زمین پر آہستہ آہستہ چلنے والا ہر جانور ، بالخصوص قُربِ قیامت کے وقت زمین سے نکلنے والے ایک جانور کے ایک قرآنی اصطلاح۔	۸۸	۱
*	**دابق** : شمالی شام کے علاقۂ عزاز میں ایک مقام۔	۹۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

* دابُویہ : (دابوی)، گیلان (رک بآں) کے خاندان دابویہ کا بانی (از ۳۴۰ھ/۶۶۰ء تا ۵۶۰ھ/۱۱۶۷ء). ۲ ۹۰
*⊛ داتا گنج بخش : ابو الحسن علی ہجویری بن عثمان بن علی یا بو علی (نواح ۴۰۰ھ/۱۰۱۰ء تا مابین ۴۸۱ھ/۱۰۸۸ء و ۵۰۰ھ/۱۱۰۶ء)، ہندوستان کے مشہور بزرگ ولی اور مصنف کشف المحجوب وغیرہ. ۲ ۹۱
* الدّاخل : رک بہ عبدالرحمن الاول القرطبی. ۱ ۹۷
* دار : گھر ؛ فن تعمیر کی ایک معروف اصطلاح. ۱ ۹۷
* دار الاسلام : اسلامی ریاست ، ایک معروف فقہی و اسلامی اصطلاح. ۲ ۱۰۲
* الدار البیضاء : (کاسا بلانکا Casablanca) ، مراکش کا ایک بڑا شہر. ۲ ۱۰۴
⊛ دار التّرجمہ : جامعۂ عثمانیہ ، حیدر آباد دکن کے تحت ایک شعبہ. ۱ ۱۰۷
* دارالجہاد : رک بہ (۱) جہاد ؛ (۲) دار الحرب. ۲ ۱۰۸
* دار الحدیث : حدیث پڑھانے کے لیے مخصوص ادارے. ۲ ۱۰۸
* دار الحَرب : لڑائی کی جگہ یا سرزمین جنگ ، اصطلاحاً دشمنان اسلام کا وہ ملک یا علاقہ جس کے باشندے دعوت اسلام کو مسترد کرکے اسلام اور مسلمانوں کے خلاف سرکشی کریں. ۱ ۱۱۰
* دار الحِکمۃ : علمی اداروں کے لیے ایک عام اصطلاح ، ۲ ۱۱۲
* دارالسّلام : بمعنی امن کی جگہ ؛ بہشت ، نیز بغداد کا ایک نام ۲ ۱۱۲
* دار السلام : (سواحلی صحت افزا اور خوشگوار شہر) ، تنزانیا کی بڑی بندرگاہ. ۱ ۱۱۳
* دارالشفاء : رک بہ بیمارستان. ۱ ۱۱۴
⊛ دارالصُّلح : فقہاے اسلام کے نزدیک مسلمانوں کے امام یا حکمران کے ساتھ معاہدۂ صلح کرنے والے علاقے اور ممالک. ۱ ۱۱۴
* دار الصناعۃ : (نیز دار الصنعۃ)، صنعت و حرفت کی جگہ یا کارخانہ ، بالخصوص اسلحہ کی صنعت اور اسلامی ممالک میں اس کا ارتقا. ۱ ۱۱۶
* دار الصَّنعَۃ : رک بہ دارالصناعۃ. ۱ ۱۲۰
* دار الضَّرب : ٹکسال اور اسلامی عہد میں ٹکسالی نظام. ۱ ۱۲۰
* دار الطِّراز : رک بہ طراز. ۲ ۱۲۹
* دار العِلم : مشرقی بلاد اسلامیہ میں قائم ہونے والے متعدد کتاب خانے یا علمی ادارے. ۲ ۱۲۹
*⊛ دار العُلُوم : مدرسہ و مکتب ، بالخصوص اعلیٰ تعلیم کے لیے برعظیم پاک و ہند کی متعدد دینی درسگاہیں. ۱ ۱۳۱
⊛ دار العَہد : امام وقت یا اس کے نائب کے ساتھ بعض شرائط پر امن و صلح کا معاہدہ کرنے والے علاقے یا ملک کے لیے فقہی اصطلاح. ۱ ۱۳۳
⊛ دارالفُنون : رک بہ جامعہ. ۱ ۱۳۴

besturdubooks.wordpress.com
www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* دار المحفوظات العمومیة	: حکومت مصر کا سرکاری محافظ خانہ .	۱۳۴	۱
⊛ دارالمصنفین	: اعظم گڑھ (بھارت) میں مسلمانوں کا ایک علمی و تحقیقی ادارہ (قیام ۱۹۱۵ء).	۱۳۵	۱
* دارالندوۃ	: آنحضرت صلی اللہ علیہ والہ وسلم سے پیشتر اور آپ کے عہد میں مکہ معظمہ میں ایک قسم کی شہری جلسہ گاہ .	۱۳۸	۲
* دار فور	: ایک سابق اسلامی ریاست اور آج کل جمہوریہ سودان کا ایک صوبہ .	۱۳۹	۱
* الدارقطنی	: ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مہدی الشافعی (۳۰۶ھ/۹۱۸ء تا ۳۸۵ھ/ ۹۹۵ء)، ایک نامور محدث، امیر المؤمنین فی الحدیث، مصنف السنن، کتاب علل الحدیث وغیرہ .	۱۴۷	۲
* دارا	: (داراب، داریوش)، ایران کا مشہور ہخامنشی بادشاہ .	۱۴۹	۲
* دارابجرد	: (داراب)، ایران میں صوبہ فارس کے ضلع فسا کا ایک شہر .	۱۵۲	۱
* دارا بخت	: رک بہ بہادر شاہ ثانی.	۱۵۲	۲
* درا شکوہ	: (۱۰۲۴ھ/۱۶۱۵ء تا ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۹ء)، مغل شہنشاہ شاہجہاں کا سب سے بڑا بیٹا اور مصنف سفینۃ الاولیاء وغیرہ .	۱۵۲	۲
* دارم	: رک بہ تمیم .	۱۵۵	۱
* الدّارمی	: ابو محمد عبداللہ بن عبدالرحمن التمیمی السمرقندی (۱۸۱ھ/۷۸۷ء تا ۲۵۵ھ/ ۸۶۹ء)، مشہور محدث اور مفسر، مؤلف المسند الجامع (سنن دارمی).	۱۵۵	۱
* داروغہ	: مغل سلاطین کے جاگیرداری نظام میں ایک سردار، نیز عامل شہر، صدر محرر، تھانیدار وغیرہ .	۱۵۵	۲
* الدّارُوم	: فلسطین میں ساحل بحر کے قریب ایک مسطح میدان، نیز صلیبی محاربات میں ایک قلعہ .	۱۵۸	۱
* داعی	: سواد اعظم سے الگ دعوت دینے والے فرقوں کے بڑے بڑے مبلغین .	۱۵۸	۲
* داعی	: احمد بن ابراہیم، آٹھویں - نویں صدی ہجری کا ایک ترکی شاعر (حیات ۸۲۴ھ/۱۴۲۱ء) .	۱۶۰	۱
⊛ داغ	: نواب میرزا خان (۱۲۴۶ھ/۱۸۳۱ء تا ۱۳۲۲ھ/۱۹۰۵ء)، اردو کے ممتاز صاحب طرز شاعر .	۱۶۲	۱
* داغستان	: (پہاڑوں کی سرزمین)، ایک سوویت سوشلسٹ جمہوریہ .	۱۶۵	۲
* دام	: رک بہ سکہ .	۱۷۴	۲
* داماد	: ایک معروف عوامی اصطلاح، ترکیہ کے عثمانی سلاطین کی بیٹیوں کے شوہروں کا لقب .	۱۷۴	۲
* الداماد	: میر محمد باقر بن شمس الدین الحسینی استر آبادی، المعلم الثالث، علوم عقلیہ و نقلیہ کا ماہر، فلسفی، شاعر اور مصنف الافق المبین وغیرہ (م ۱۰۴۰ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۶۳۰ء).	۱۷۵	۲
* داماد فرید پاشا	: محمد فرید بن حسن عزت (۱۲۶۹ھ/۱۸۵۳ء تا ۱۳۴۲ھ/۱۹۲۳ء)، سلطنت عثمانیہ کا آخری وزیر اعظم.	۱۷۹	۲
* دامغان	: تہران اور مشہد کے درمیان ایران کا ایک قدیم تاریخی شہر.	۱۸۰	۲
* دانشگاہ	: رک بہ جامعہ.	۱۸۱	۱
* دانشمندیہ	: پانچویں - چھٹی صدی ہجری/گیارھویں - بارھویں صدی عیسوی میں شمالی قپادوکیہ (Cappadocia) کا حکمران ترکمان خانوادہ؛ بانی: امیر دانشمند (م ۴۹۷ھ/۱۱۰۴ء).	۱۸۱	۱
* دانق	: (داناق)، رک بہ سکہ.	۱۸۳	۲
⊗* الدانی	: ابو عمرو عثمان بن سعید بن عمر الاموی (۳۷۱ھ/۹۸۱-۹۸۲ء تا ۴۴۴ھ/ ۱۰۵۳ء)، مالکی فقیہ اور فن قراءت کی اہم کتاب التیسیر فی القراءات السبع کا مؤلف.	۱۸۳	۲
		۱۸۳	۲
* دانیال	: ایک قدم اسرائیلی صاحب کشف و تعبیر پیغمبر.	۱۸۴	۲
* دانیال	: (۹۷۹ھ/۱۵۷۱ء تا ۱۰۱۳ھ/۱۶۰۵ء) مغل شہنشاہ اکبر کا سب سے چھوٹا اور چہیتا بیٹا.	۱۸۵	۲
* دانیہ	: (Denia)، ہسپانیہ کے صوبہ القنت (Alicante) کے ایک شمال مشرقی ضلع کا صدر مقام.	۱۸۵	۲
* داؤد علیہ السلام	: بنی اسرائیل کے اولو العزم پیغمبر، ان کے حکمران اور صاحب کتاب (زبور) نبی.	۱۸۸	۱
* داؤد بن عبداللہ	: بن ادریس الفطانی، ملایا میں سلسلۂ شطاریہ کا ایک مصنف (حیات ۱۲۵۹ھ/۱۸۴۳ء)	۱۹۰	۱
* داؤد بن علی بن خلف	: الاصفہانی، ابو سلیمان نواح (۲۰۲ھ/۸۱۸ء تا ۲۷۰ھ/۸۸۴ء)، فرقہ ظاہریہ یا داؤدیہ کا امام فقہ.	۱۹۰	۱
* داؤد الطاکی	: رک بہ الانطاکی.	۱۹۲	۱
* داؤد پاشا	: (۱۱۸۱ھ/۱۷۶۷ء تا ۱۲۶۷ھ/۱۸۵۱ء)، ترکی عراق کا آخری مملوک حکمران.	۱۹۲	۱
* داؤد پاشا	: (۱۲۳۱ھ/۱۸۱۶ء تا ۱۲۹۲ھ/۱۸۷۵ء)، ایک ارمنی کیتھولک اور کوہ لبنان کا پہلا عثمانی متصرف یا گورنر (از ۱۸۶۱ تا ۱۸۶۸ء).	۱۹۲	۲
* داؤد پاشا	: قوجہ، درویش، ایک عثمانی صدر اعظم (م ۹۰۴ھ/۱۴۹۸ء).	۱۹۳	۲
* داؤد پاشا، قرا	: ایک عثمانی صدر اعظم (م ۱۰۳۲ھ/۱۶۲۳ء).	۱۹۴	۲
* داؤد پوترے	: سندھ کے کلہوڑا حکمرانوں کا ہم جد اور حریف قبیلہ، جس سے بہاول پور کے عباسی حکمران متعلق تھے.	۱۹۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **داؤد خان کَرّانی**	: شیر شاہ کے ماتحت والی بنگال سلیمان کرّانی کا چھوٹا بیٹا اور کچھ عرصے کے لیے بنگال کا خود مختار حکمران (م ۹۸۳ھ/۱۵۷۶ء).	۲۰۰ ۲
* **داور**	: رک بہ زمین داور ، در آ ، لائڈن ، بار دوم .	۲۰۲ ۱
* **داھومی**	: (Dahomey) ، ٹوگو لینڈ اور نائیجریا کے مابین خلیج گنی پر واقع ایک قدیم معروف ملک.	۲۰۱ ۱
* **دایی**	: (ترکی؛ ماموں) ، ایک اعزازی لقب، الجزائر اور تونس کے سلطان کے نائبوں کے لیے سرکاری اصطلاح .	۲۰۳ ۱
* **الدُّب**	: رک بہ علم (نجوم).	۲۰۵ ۱
* **الدَّبْدَبَہ**	: شمال مشرقی عرب میں ایک وسیع کنکریلا میدان.	۲۰۵ ۱
* **دبدو**	: (Debdau) ، مشرقی مراکش کا ایک چھوٹا سا قصبہ .	۲۰۶ ۱
* **دبرونق**	: رک بہ رغوسہ.	۲۰۷ ۲
* **دبستان مذاہب**	: ۱۰۶۳ھ/۱۶۵۳ء اور ۱۰۶۷ھ/۱۶۵۷ء کے مابین لکھی گئی مذاہب عالم کے عنوان پر ایک فارسی کتاب.	۲۰۷ ۲
* **دَبِیر**	: مرزا سلامت علی ۔ لکھنوی (۱۲۱۸ھ/۱۸۰۳ء تا ۱۲۹۲ھ/۱۸۷۵ء)، ایک نامور اردو مرثیہ گو.	۲۰۸ ۲
* **دُبَیس**	: رک بہ مزیدی (خاندان).	۲۱۰ ۲
* **دَبِیق**	: (دبقہ ، دبقو) ، دمیاط کے نواح میں ایک مقام اور منبت کاری اور پارچہ بافی کا مرکز .	۲۱۰ ۲
* **دَبِیل**	: رک بہ دوین.	۲۱۱ ۱
* **دُبی**	: (دُبئی) ، خلیج فارس پر ایک بندرگاہ اور ریاست.	۲۱۱ ۱
* **دپلوماسیا**	: رک بہ (۱) ایلچی ؛ (۲) سفیر ؛ (۳) معاہدہ.	۲۱۳ ۱
* **دَثِینہ**	: جنوبی عرب کا ایک قدیم ضلع.	۲۱۳ ۱
* **دجاجہ**	: گھریلو مرغی.	۲۱۴ ۲
⊛ **الدَّجّال**	: (عربی ؛ حقیقت کو چھپانے والا ، سب سے بڑا دھوکے باز اور چالباز) ، آخری دور میں رونما ہونے والا ایک جھوٹا جعل ساز ، مسیح الدجال.	۲۱۵ ۱
* **دِجلہ**	: عراق کے دو دریاؤں میں سے مشرقی دریا کا نام.	۲۱۷ ۱
* **دُجَیل**	: رک بہ کارون.	
* **دَحشُور**	: صوبہ جیزہ (مصر) میں اہرام کی وجہ سے مشہور ایک گاؤں.	۲۲۱ ۲
* **دَحلان**	: سید احمد بن زینی ، شافعی جماعت کے مفتی ، شیخ العلماء اور متعدد کتب کے مصنف (م ۱۳۰۴ھ/۱۸۸۶ - ۱۸۸۷ء).	۲۲۲ ۱
⊛ **دِحیہ**ؓ	: بن خلیفہ الکلبی ، رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کے ایک نامور صحابی ، مالدار	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	تاجر اور مختلف بادشاہوں کی طرف آپ ؐ کے خصوصی پیام رساں.	۲۲۳	۱
* **دُخان** : رک بہ تتن.		۲۲۳	۲
⊛ **الدُّخان** : قرآن مجید کی چوالیسویں سورہ.		۲۲۳	۲
* **دَخیل** : ایک لسانی اصطلاح : (۱) مہمان ؛ (۲) اجنبی ، راہی ، مسافر.		۲۲۵	۱
* **دَدَل اوغلو** : (۱۷۹۰ تا ۱۸۷۰ء) ، انیسویں صدی عیسوی میں ترکی لوک شاعری اور داستان گوئی کا نمائندہ.		۲۲۵	۲
* **دِدو** : (دیدو) ، پانچ چھوٹی چھوٹی آئبیری ـ قفقازی مسلمان قوموں پر مشتمل ایک قوم.		۲۲۶	۲
* **دده** : درویش فرقوں کے سربراہ کے لیے ''اتا'' اور ''بابا'' کے معنوں میں ایک تعظیمی اصطلاح .		۲۲۷	۲
* **دده آغاج** : (Alexanderopolis) ، بحر ایجہ کے ساحل پر تراکیہ (Thaace) کا ایک شہر.		۲۲۸	۱
* **دده سُلطان** : بورکلوجہ مصطفی ، سلطان محمد اول کے عہد میں ایک مذہبی متشدد شخص ؛ رک بہ بدر الدین بن قاضی سمانہ.		۲۲۸	۲
* **دده قُور قُوت** : بارہ ترکی کہانیوں کا مجموعہ اور غز رزمیہ داستانوں کا قدیم ترین نمونہ.		۲۲۸	۲
* **دَر** : دروازہ یا پھاٹک ؛ ایک تعمیراتی اصطلاح.		۲۳۰	۱
* **دَر آهنین** : لوہے کا دروازہ ؛ ایک تعمیراتی اصطلاح.		۲۳۰	۱
* **دَرا** : رک بہ دَرْعَہ.		۲۳۱	۱
* **دراج** : (Drac) ، البانیا کی سب سے بڑی بندرگاہ.		۲۳۱	۱
* **دَرْب** : رک بہ (۱) المدینہ ؛ (۲) باب.		۲۳۲	۲
* **دَرْبُ الأَرْبعین** : بلاد السودان کو شمال سے ملانے والا ایک بڑا راستہ.		۲۳۲	۲
* **دَرْبُکّہ** : گُلدان کی شکل کا ڈھول.		۲۳۳	۱
* **دربند** : داغستان [رک بان] کا ایک شہر ؛ نیز رک بہ باب الابواب.		۲۳۴	۱
* **الدَّرجینی** : ابو العباس احمد بن سعید ، اباضی فقیہ ، شاعر ، مؤرخ اور اباضیوں سے متعلق طبقات المشائخ کا مؤلف (حیات ۶۳۳ھ/۱۲۳۵ء).		۲۳۵	۲
* **درد** : سید خواجہ میر بن خواجہ محمد ناصر عندلیب (۱۱۳۲ - ۱۱۳۳ھ/۱۷۱۹ - ۱۷۲۰ء تا ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۴ء) ، اردو کے مشہور صوفی شاعر اور مصنف.		۲۳۷	۳
* **دِر دانیال** : رک بہ چناق قلعہ بو غازی.		۲۳۹	۱
* **دردستان** : کوہ ہندو کش اور کاغان کے درمیان ایک علاقہ.		۲۳۹	۱
* **در دلی** : ابراہیم (۱۱۸۶ھ/۱۷۷۲ء تا ۱۲۶۱ھ/۱۸۴۵ء) ، ایک ترکی عوامی شاعر.		۲۴۰	۲
* **در دَوَہ** : مشرقی حبشہ میں بری اور فضائی موصلات کا مرکز اور تجارتی شہر.		۲۴۱	۱
⊛ **دردی اور کافری زبانیں** : افغانستان ، پاکستان اور کشمیر میں ہند ـ آریائی لسانیاتی علاقے کے شمال مغربی کوہستانی گوشے میں بولی جانے والی			

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	متعدد قدیم زبانیں اور بولیاں۔	۲۳۱	۲
* دَرِ دِیرِیّہ	: سلسلۂ خلوتیۂ کی مصری شاخ ؛ نیز رکَ بہ طریقہ۔	۲۳۶	۱
* الدُّر	: سمندروں وغیرہ سے برآمد ہونے والا موتی۔	۲۳۶	۱
* دُرّانی	: سابقاً ابدالی ؛ ایک معروف افغان قبیلہ۔	۲۳۷	۱
* درۂ خیبر	: رکَ بہ خیبر ، درہ۔	۲۳۸	۲
* دُرّی زادہ	: اٹھارھویں۔انیسویں صدی عیسوی میں عثمانی علما اور شیوخ الاسلام کا ایک خاندان۔	۲۳۸	۲
* دُرِی زادہ	: عبداللہ بے یا افندی (۱۸۶۹ تا ۱۹۱۳ء) ، سلطنت عثمانیہ کا شیخ الاسلام۔	۲۵۱	۲
* دَرَزُو	: رکَ بہ دراچ۔	۲۵۲	۲
* الدُّرَزی	: (الدُّرزی) ، ابو عبداللہ محمد بن اسماعیل ، فرقۂ دروز کا ایک بانی (م قبل از ۴۱۰ھ/۱۰۱۹ - ۱۰۲۰ء)۔	۲۵۲	۲
* درسم	: مشرقی آناطولی کا ایک علاقہ۔	۲۵۳	۲
* دَرشَن	: (سنسکرت) ، ہندوستان میں بادشاہ کے رسمی طور پر رعیت کے سامنے آنے کا رواج۔	۲۵۳	۲
* دَرعَہ	: رکَ بہ اَذرعات۔	۲۵۵	۱
* دَرعہ	: جنوبی مراکش کا ایک دریا۔	۲۵۵	۱
* الدِّرعِیّہ	: (الدَّرعِیہ) ، ریاض (سعودی عرب) کے شمال مغرب میں ایک نخلستان اور آل سعود کا سابق صدر مقام۔	۲۵۶	۲
* دَرغن	: داغستان میں ایک مسلم آئبیری قفقازی قوم۔	۲۵۸	۱
* دَرقاوہ	: اٹھارھویں صدی عیسوی میں شمالی مراکش کی ایک دینی برادری (بانی : ادریسی شریف مولای العربی الدرقاوی)۔	۲۶۰	۱
* دُرکانی	: گُرچانی قبیلے کا ایک بلوچی خانوادہ۔	۲۶۱	۲
* دَرگاہ	: ایران میں شاہی دربار یا محل اور برعظیم پاک و ہند میں کسی پیر یا بزرگ کا مقبرہ۔	۲۶۱	۲
* درن	: رکَ بہ اطلس۔	۲۶۱	۲
* دَرنہ	: برقہ (Cyrenaica) کے شمالی ساحل پر ایک شہر۔	۲۶۱	۲
* الدُّروز	: (واحد : الدرزی) ، باطنی مذہب کے شامی النسل پیروکار ، شیعوں کے فرقۂ اسماعیلیہ کی ایک شاخ۔	۲۶۴	۲
* الدُّرُوع	: خانہ بدوش اباضی قبائل پر مشتمل ایک بڑا غافری قبیلہ۔	۲۷۹	۱
⊗ درویش	: باخدا اور بے نیاز شخص ؛ ایک صوفیانہ اصطلاح۔	۲۸۱	۱
* درویش پاشا	: سلطان سلیم ثانی اور مراد ثالث کے عہد کا ایک سرکاری عہدیدار اور پختہ کار شاعر (م ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۳ء)۔	۲۸۱	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **درویش پاشا**	: ترکیہ کا ایک صاحب عزم اور ماہر سیاست وزیر اعظم (م ۱۰۱۵ھ/ ۱۶۰۶ء).	۲۸۲	۲
* **درویش محمد پاشا**	: (نواح ۹۹۳ھ/۱۵۸۵ء تا ۱۰۶۵ھ/۱۶۵۵ء)، ایک چرکسی نسل کا ترکی وزیر اعظم (از ۱۰۶۳ھ/۱۶۵۳ء تا ۱۰۶۴ھ/۱۶۵۴ء).	۲۸۳	۱
* **درویش محمد پاشا**	: (۱۱۴۲ھ/۱۷۳۰ء تا ۱۱۹۱ھ/۱۷۷۷ء)، ایک ترکی وزیر اعظم (از ۱۱۸۹ھ/۱۷۷۵ء تا ۱۱۹۰ھ/۱۷۷۶ء).	۲۸۴	۲
* **درویش محمد پاشا**	: (۱۱۷۸ھ/۱۷۶۵ء تا ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء)، ترکی وزیراعظم (از ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۸ء تا ۱۲۵۳ھ/۱۸۲۰ء).	۲۸۵	۱
* **درہ بیگی**	: (= درہ بے)، بارھویں صدی ہجری/اٹھارھویں صدی عیسوی میں ایشیائے کوچک کے تقریباً خود مختار حکمران.	۲۸۶	۱
* **دِرہم**	: وزن کے ایک پیمانے اور ایک سکّے کا نام.	۲۸۹	۲
* **دری**	: ساسانی دربار کی سرکاری زبان.	۲۹۲	۲
* **دربار بیگی**	: (دریا بای یا افسر بحریہ)، عثمانی بحریہ کے بعض کمانداروں کا خطاب.	۲۹۳	۲
* **دریالی شاہی**	: رک بہ آرمیا.	۲۹۴	۲
* **دُرَید بن الصِمّة**	: ایک قدیم عربی شاعر اور بنو جُشم بن معاویہ کا سردار (ولادت نواح ۵۳۰ء).	۲۹۴	۱
* **دزا**	: رک بہ تبو (= تو بو).	۲۹۵	۲
* **دِز فُول**	: ایران کے صوبۂ خوزستان میں اسی نام کے ایک ضلع کا صدر مقام.	۲۹۵	۲
⊛ **دساسی**	: Baron Silvestre de Sacy (۱۷۵۸ء تا ۱۸۳۸ء)، فرانس کا ایک مشہور اور ممتاز مستشرق.	۲۹۸	۱
* **دَستان**	: رک بہ حمایہ.	۲۹۹	۱
* **دستاویزات**	: سرکاری تحریرات، وثائق، وغیرہ.	۲۹۹	۱
* **دَسْتَجرد**	: ساسانی مملکت کی کئی بستیوں کا نام؛ رک بہ دسکرہ.	۳۳۵	۱
⊛ **دَسْتُور**	: رک بہ قانون اساسی.	۳۳۵	۱
⊛ **الدَّسْتور**	: رک بہ دفتر.	۳۳۵	۱
* **دَسْکَرہ**	: عراق میں چار مقامات.	۳۳۵	۱
* **الدُّسُوقی**	: برہان الدین ابراہیم بن ابی المجد عبدالعزیز، معروف بہ ابو العینین (۶۳۳ھ/ ۱۲۳۵ء تا ۶۷۶ھ/۱۲۷۷ء)، سلسلۂ دسوقیہ کا بانی اور مصنف الجواہر وغیرہ.	۳۳۶	۱
* **الدُّسُوقی**	: ابراہیم بن محمد بن عبدالرحمن (۸۳۳ھ/۱۴۲۲ء تا ۹۱۹ھ/۱۵۱۳ء)، ایک مشہور صوفی اور دعاؤں کے مجموعوں کے مصنف.	۳۳۸	۱
* **الدُّسُوقی**	: السید ابراہیم بن ابراہیم (۱۲۲۶ھ/۱۸۱۱ء تا ۱۳۰۰ھ/۱۸۸۳ء)، مشہور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	صوفی ابراهیم الدسوقی کے بھائی موسیٰ کی اولاد میں ایک فاضل.	۳۳۸	۲
* **دُشْمَنْز یار** : رک به کا کویه (بنو).		۳۳۹	۱
⊛ **دُعا** : اللہ تعالیٰ سے استمداد و استغاثہ ؛ ایک مذہبی و متکلمانہ اصطلاح.		۳۳۹	۱
* **دُعان** : رک به دوعن.		۳۴۳	۲
* **دِعْبَل** : ابو علی (یا ابو جعفر) محمد بن علی الخزاعی (۱۴۸ھ/۷۶۵ء تا ۲۴۶ھ/۸۶۰ء)، عہد عباسی کا ایک شاعر.		۳۴۳	۲
* **دَعْوَة** : (پکارنا ، بلانا) ، ایک قرآنی اصطلاح ، نیز تبلیغ و دعوت کے مفہوم میں باطنی فرقے کی ایک اصطلاح.		۳۴۴	۲
* **دعوی** : قانونی چارہ جوئی ، ایک مشہور قانونی و فقہی اصطلاح.		۳۵۱	۱
* **دُفار** : رک به ظفار.		۳۵۶	۲
* **دفتر** : سلا ہوا یا مجلد کتابچہ ، یا رجسٹر ایک قدیم دستاویزاتی اصطلاح.		۳۵۶	۲
* **دفتر امینی** : سلطنت عثمانیہ میں دفتر خاقانی (رک بآن) کے ناظم کا لقب.		۳۶۷	۱
* **دفتر خاقانی** : عثمانی دور میں پیمائش کے دفاتر کا مجموعہ.		۳۶۷	۱
* **دفتر دار** : ترکیہ میں محکمہ مال کے اعلیٰ افسر (مستوفی) کے لیے ایک اصطلاح.		۳۶۹	۲
* **دِفْرِیگی** : رک به دوریگی.		۳۷۱	۱
* **دف** : یا دُف) ، طنبورے یا ڈھولک کی قسم کے سازوں کا عام نام.		۳۷۱	۱
* **دَفِن الذُّنوبه** : رک به ذُنوب.		۳۷۵	۱
* **الدَّقّاق** : ابو عبداللہ ، چھٹی صدی ہجری کا ایک معروف مراکشی صوفی.		۳۷۵	۲
* **دَقُوقاء** : (دَقُوق) سلطنت عباسیہ کے صوبہ جزیرہ میں ایک چھوٹا سا قصبہ.		۳۷۵	۲
* **دَقَلِهیه** : مصر کا ایک صوبہ.		۳۷۷	۱
* **دَقیقی** : ابو منصور محمد ، پہلی قومی رزمیہ لکھنے والا ایک قدیم فارسی شاعر (م قبل از ۳۷۰ھ/۹۸۰ء).		۳۷۶	۲
* **دکزلی** : رک به دنزلی		۳۷۷	۲
* **دُکّاله** : فرانس کے زیر حمایت مراکشی قبائل کا ایک وفاق .		۳۷۷	۳
* **دِکّه یا دِکّة المُبَلِّغ** : نماز جمعہ یا نماز عیدین میں امام کے ساتھ تکبیر کہنے والا بلند آواز نمازی.		۳۷۸	۲
* **دَکَّن**: کوہ بندھیا چل کے جنوب میں واقع ہندوستان کا حصہ.		۳۷۹	۱
* **دکنی** : (دکھنی)، رک به اردو.		۳۸۱	۱
* **دُکین الرّاجز** : دو شاعر : (۱) دکین بن رجاء الفقیمی ، عہد اموی کا ایک شاعر (م ۱۰۵ھ/۷۲۳ - ۷۲۴ء)، (۲) دکین بن سعید الدارمی ، حضرت عمرؓ بن عبدالعزیز کے عہد کا ایک عرب شاعر (م ۱۰۹ھ/ ۷۲۷ - ۷۲۸ء).		۳۸۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عود
* **دکھن** : رک بہ دکن.		۳۸۱ ۲
* **دگلال** : مغربی ارتریا اور مشرقی سودان کے ضلع اگوردات کے قبائلی گروہ بنی عامر کے موروثی حکمران کا لقب.		۳۸۱ ۲
* **دلاور پاشا** : ایک عثمانی وزیر اعظم (م ۱۰۳۱ھ/۱۶۲۲ء)		۳۸۱ ۲
* **دلاور خاں** : حسن یا حسین یا عمید شاہ داؤد، سلطنت مالوہ [رک بآں] کا بانی (م ۸۰۸ھ/ ۱۴۰۵ء).		۳۸۳ ۱
* **دَلتاوہ** : مرکزی عراق میں خالص کی قضا کا صدر مقام.		۳۸۴ ۲
* **دُلدُل** نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کا خاکستری رنگ کا خچر.		۳۸۴ ۲
* **دِلسز** : (ترکی : بے زبان)، عثمانی محلات میں کام کرنے والے بہرے، گونگے ملازم.		۳۸۵ ۱
* **الدِّلفی** : تیسری صدی ہجری/نویں صدی عیسوی کا ایک اہم قبیلہ.		۳۸۵ ۲
* **الدلفین** : رک بہ نجوم.		۳۸۶ ۲
* **دَلّال** : ایک معروف کاروباری قانونی اصطلاح.		۳۸۶ ۲
* **دِلّی** : رک بہ دہلی.		۳۸۸ ۲
* **الدلو** : رک بہ علم (نجوم).		۳۸۷ ۲
* **دُلوک** : آنا طولی اور شام کی سرحد پر ایک مقام.		۳۸۸ ۲
* **دلوینہ** : البانیہ میں ایک سنجاق کا سابق صدر مقام.		۳۸۹ ۲
* **دلھمہ** : رک بہ ذوالھمہ.		۳۹۰ ۱
* **دلی** : (ترکی : سر پھرا، من چلا)، سلطنت عثمانیہ میں گھڑ سواروں کا ایک گروہ.		۳۹۰ ۱
* **دلی اورمان** : شمال مشرقی بلغاریا اور رومانیہ میں واقع ایک ضلع کا تاریخی نام.		۳۹۲ ۱
* **دَلیل** : رک بہ قیاس.		۳۹۳ ۱
* **دُلَیم** : عراق کا ایک بڑا سنی قبیلہ.		۳۹۳ ۱
* **دَماوَند** : شمالی ایران کے سرحدی پہاڑوں کی سب سے اونچی چوٹی.		۳۹۳ ۲
* **دمتوقہ** : رک بہ دیمتوقہ.		۳۹۶ ۲
* **الدُّمرداشی** : (الدمور طاشی)، احمد، بارھویں صدی ہجری / اٹھارھویں صدی عیسوی کا ایک مصری مؤرخ اور مصنف الدرۃ المصانۃ فی اخبار الکنانۃ.		۳۹۶ ۲
* **دِمشق** : شام کا سب سے بڑا شہر اور الجمھوریۃ العربیۃ السوریۃ کا صدر مقام.		۳۹۷ ۱
* **الدِّمَشقی** : شمس الدین ابو عبداللہ محمد بن ابی طالب الانصاری الصوفی المعروف بہ ابن شیخ حِتین، مصنف نخبۃ الدھر فی عجائب البرو البحر وغیرہ (م ۷۲۷ھ/ ۱۳۲۷ء).		۴۲۷ ۱
* **الدَّمام** : خلیج فارس کی ایک بندرگاہ اور سعودی عرب کے صوبۂ مشرقیہ کا صدر مقام.		۴۲۸ ۱
* **دَمنات** : مراکش میں بربروں کا ایک چھوٹا سا شہر.		۴۲۹ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **د منت**	: رک بہ دمنات.	۴۳۰	۱
* **دَمَنہور**	: دریاے نیل کے طاس میں واقع مصر کے متعدد شہر.	۴۳۰	۱
* **دمیاط**	: مصر زیریں کا ایک شہر.	۴۳۱	۲
* **الدمیاطی البَنّاء**	: احمد بن محمد ، مصر زیرین میں سلسلۂ نقشبندیہ کے مقامی درویشوں کا رکن رکین اور مصنف اتحاف فضلاء البشر (م ۱۱۱۷ھ/۱۷۰۵ء).	۴۳۲	۲
* **الدِّمیاطی**	: عبدالمؤمن بن خلف شرف الدین التونی الشافعی (۶۱۳ھ/۱۲۱۷ء تا ۷۰۵ھ/ ۱۳۰۶ء) ، ایک محدث اور مصنف معجم شیوخ وغیرہ.	۴۳۳	۱
* **الدِّمیاطی**	: نور الدّین یا اصیل الدین ، ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی میں اسماے باری تعالٰی کی تشریح میں ایک قصیدۂ لامیہ کا مصنف.	۴۳۳	۲
* **دِمیر باش**	: قابل انتقال اثاثے کے لیے ایک ترکی اصطلاح.	۴۳۴	۱
* **دمیر قپو**	: (دمیر قپی) ، رک بہ در آہنین.	۴۳۴	۲
* **الدّمیری**	: کمال الدین محمد بن موسی بن عیسٰی (۷۴۲ھ/۱۳۴۱ء تا ۸۰۸ھ/۱۴۰۵ء) ، صاحب حیوۃ الحیوان.	۴۳۴	۲
* **دَ ناقل ، دناقلہ**	: رک بہ دَنْقلی.	۴۳۶	۲
* **دنب**	: رک بہ علم (نُجوم).	۴۳۶	۲
* **دُنباوَند**	: رک بہ دماوند.	۴۳۶	۲
* **دُنبُلی**	: رک بہ کُرد.	۴۳۶	۲
* **دِندان**	: ابو جعفر احمد بن حسن، تیسری صدی ہجری/نویں صدی عیسوی کا ایک شیعی محدث اور مصنف کتاب الاحتجاج وغیرہ.	۴۳۷	۲
* **دنزلی**	: (دنیزلی) ، جنوب مغربی آناطولی میں اسی نام کی ولایت کا سب سے بڑا شہر.	۴۳۸	۱
* **دُنغزلُم**	: رک بہ دنزلی.	۴۴۰	۱
* **دُنقُلہ**	: (Dongola) ، نوبہ (نُوبیا) میں دو شہر.	۴۴۰	۱
* **دَنقلی**	: بحیرۂ احمر کے مغربی ساحل پر آباد ایک قبیلہ.	۴۴۱	۱
* **دُنگن**	: (دونکن ، تنگن) ، چینی مسلمانوں کا نام ؛ رک بہ (۱) چین ؛ (۲) ترک ؛ (۳) ترکستان.	۴۴۲	۱
* **دنّی**	: (دنّہ) ، جمہوریۂ سودان کا ایک شہر.	۴۴۲	۱
* **الدنیا**	: آخرت کے بالمقابل اس دنیا اور اس کی زندگی کے لیے ایک معروف اصطلاح.	۴۴۳	۱
* **دُنیسر**	: بالائی عراق عرب میں قرون وسطی کا ایک تباہ شدہ شہر.	۴۴۶	۲
* **دنیویت**	: (Secularism) ، رک بہ الدنیا.	۴۴۷	۲
* **دنیہ**	: رک بہ دانیہ.	۴۴۷	۲
* **دوا**	: رک بہ ادویہ.	۴۴۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **دوآب**	(فارسی : دو دریا) ، برعظیم پاک و ہند میں دو دریاؤں کے درمیان واقع علاقے۔	۴۴۷	۲
⊗ **دوات دار**	(دوادار ، دویدار ، امیر دوات) ، سرکاری روشنائی کے ذخیرے کا منصب دار و محافظ۔	۴۴۸	۱
* **دوار**	بدوی عربوں کا پڑاؤ۔	۴۴۸	۲
* **دوارکا**	صوبہ گجرات (بھارت) کا ایک تاریخی شہر۔	۴۴۹	۲
* **دوا رو**	جنوبی حبشہ کی ایک مسلم تجارتی ریاست۔	۴۵۰	۲
* **دوازدہ امام**	رک بہ اثنا عشریہ۔	۴۵۱	۲
* **الدَّواسر**	وسطی عرب کا ایک بڑا قبیلہ۔	۴۵۱	۲
* **دَوائر**	الجزائر میں مقامی سردار کے خدمت گزار خاندان۔	۴۵۲	۲
* **دُو بروجہ**	مشرقی یورپ میں واقع ایک سطح مرتفع۔	۴۵۳	۱
* **دوبیتی**	رک بہ رباعی۔	۴۵۴	۱
* **الدوحۃ**	خلیج فارس کی ریاست قطر کا دارالحکومت۔	۴۵۴	۱
* **دُود القَز**	رک بہ حریر۔	۴۵۴	۲
* **دُور باش**	گرز یا تبر ، فوجی اعزاز کا ایک نشان۔	۴۵۴	۲
* **دَوْرَق**	جنوب مغربی خوزستان کا ایک شہر۔	۴۵۵	۲
* **دوریگی**	(دفریگی ؛ موجودہ دورگی) ، ارمینیہ اور قپادوسیہ کی سرحد پر واقع جدید ترکیہ کا ایک قصبہ۔	۴۵۶	۲
* **دوزخ**	رک بہ جہنم۔	۴۵۷	۱
* **دوزمہ مصطفٰی**	رک بہ مصطفی دوزمہ۔	۴۵۷	۱
* **دوس**	رک بہ ازد۔	۴۵۷	۱
* **دوست محمد**	امیر افغانستان (از ۱۲۴۱ - ۱۲۴۲ھ/۱۸۲۶ء تا ۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء و از ۱۲۵۹ھ/۱۸۴۳ء تا ۱۲۷۹ھ/۱۸۶۳ء) ، بارک زئی حکومت کا بانی۔	۴۵۷	۱
* **دوسہ**	قاہرہ میں صوفیوں کے طریقۂ سعدیہ کے شیوخ کی ایک رسم۔	۴۵۹	۱
* **دَوعن**	یا دُوعن ، حضر موت کے جنوبی معاونوں میں سب سے بڑی معاون ندی۔	۴۶۰	۱
* **دُوغانجی**	رک بہ طوغانجی۔	۴۶۱	۱
* **دوغر**	ایک اوغوز قبیلہ۔	۴۶۱	۱
* **دُوغلات**	(دُوقلات) ، ایک منگول قبیلہ۔	۴۶۱	۲
* **دُولاب**	رک بہ ناعورہ۔	۴۶۳	۲
* **دَولت**	رک بہ (۱) الدولۃ ؛ (۲) مالیات ؛ (۳) بیت المال۔	۴۶۳	۲
* **الدولۃ**	ایک مختلف المعانی اصطلاح : (۱) حکمران خاندان یا اس کا عرصۂ حکومت ؛ (۲) بطور لقب یا خطاب ؛ (۳) اقتصادی مفہوم میں۔	۴۶۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **دولت آباد** :	دکن (بھارت) کا ایک مشہور پہاڑی قلعہ اور قدیم ہندو راجاؤں کا صدر مقام دیوگری.	۳۶۸	۱
* **الدولت آبادی** :	شہاب الدین احمد بن شمس الدین بن عمر زاولی الھندی ، نویں صدی ہجری/پندرھویں صدی عیسوی کے ایک ممتاز ہندوستانی عالم ، اصولی، فقیہ ، مفسر اور کثیر التصانیف بزرگ (م ۸۴۸ھ/۱۴۴۵ء).	۳۷۰	۲
* **دولت شاہ** :	(۱) ابن علاء الدولہ بختی شاہ ، امیر ، ایرانی سوانح نگار اور مصنف تذکرۃالشعراء (م ۸۹۲ھ/۱۴۸۷ء) ؛ (۲) ابن فتح علی شاہ (۱۲۰۳ھ/ ۱۷۸۹ء تا ۱۲۳۶ھ/۱۸۲۰ء) ، کرمان شاہان کا حاکم اور شاعر.	۳۷۱	۲
* **دولت گرای** :	(خان) ، الملقب بہ تخت آلغان (۹۱۸ھ/۱۵۱۲ء تا ۹۸۵ھ/۱۵۷۷ء) ، قریم (کریمیا) کا خان یا حکمران (از ۹۵۸ھ/۱۵۵۱ء).	۳۷۲	۱
* **دُولمہ باغچہ** :	رک بہ استانبول.	۳۷۳	۱
* **دُومۃ الجندل** :	(= جوف) ، آج کل سعودی عرب کے علاقۂ نجد میں وادی سرحان کے سرے پر ایک واحہ (نخلستان) اور ایک قدیم ریاست.	۳۷۳	۱
* **دُونبولی** :	رک بہ کُرد.	۳۷۷	۱
* **دَونم** :	(دولم) ، رک بہ مصاحہ.	۳۷۷	۱
* **دولمہ** :	(Donme) ، گیارھویں صدی ہجری/سترھویں صدی عیسوی میں ترکیہ میں نو مسلم یہودیوں کا ایک فرقہ.	۳۷۷	۱
* **اَلدَّوَّانی** :	محمد بن اسعد جلال الدین (۸۳۰ھ/۱۴۲۷ء تا ۹۰۸ھ/۱۵۰۲ - ۱۵۰۳ء) ، ایک مشہور شارح اور مصنف اخلاق جلالی وغیرہ.	۳۷۹	۱
* **دوہ بویولی** :	بعض پہاڑی دروں اور پہاڑ کی چوٹیوں کے لیے ترکی میں ایک جغرافیائی اصطلاح.	۳۸۱	۱
* **دوہ جی** :	(ترکی : شتربان) ، عثمانی فوج میں بعض ینی چری دستوں کا نام.	۳۸۱	۲
* **دوہ لی قرہ حصار** :	رک بہ قرہ حصار.	۳۸۲	۱
* **دوی** :	(ذوی) ، رک بہ ذو.	۳۸۲	۱
* **دَوین** :	(دَفن) ، ارمینیہ کا ایک اہم شہر اور عربوں کے دور میں دارالحکومت.	۳۸۲	۱
* **دَہاس** :	کوہ بابا (ضلع بامیان) کے پہاڑوں سے نکلنے والا شمالی افغانستان کا ایک دریا.	۳۸۲	۲
* **دَہْر** :	(زمانہ) ، ایک معروف لسانی و مذہبی اصطلاح.	۳۸۲	۲
* **الدَّہْر** :	قرآن مجید کی چھہترویں سورہ (دیکھیے زیادات ، جلد ۹).	۳۸۳	۲
* **دَہْران** :	رک بہ ظہران.	۳۸۳	۲
* **دَہْریہ** :	دھر کو قدیم اور باعث حوادث ماننے والا گروہ.	۳۸۳	۲
* **دَہستان** :	شمال مشرقی ایران میں دو اضلاع اور ان سے متعلق شہروں کا نام.	۳۸۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **دبشور**	: رک بہ دُحشور.	۴۹۰	۲
* **دہقان**	: گاؤں کا چودھری اور ایران کے ساسانی عہد میں کمتر درجے کا جاگیردار.	۴۹۰	۲
* **دہلک**	: (جزائر)، بحیرۂ احمر کے مغربی ساحل پر جزیروں کا مجموعہ.	۴۹۲	۱
* **الدہلوی، نور الحق**	: رک بہ نور الحق الدہلوی.	۴۹۲	۱
* **دہلی**	: دریائے جمنا کے مغربی کنارے پر واقع برعظیم پاک و ہند کا مشہور تاریخی شہر اور علمی و ثقافتی مرکز؛ اسلامی عہد، برطانوی دور اور آج کل بھارت کا دارالحکومت.	۴۹۲	۱
* **دہلی سلطنت**	: رک بہ ہند.	۵۰۸	۲
* **دہلی کالج**	: ۱۸۲۵ء میں ایسٹ انڈیا کمپنی کے تحت مدرسہ غازی الدین خان میں قائم کیا جانے والا ایک کالج.	۵۰۸	۲
* **الدَّھْناء**	: سعودی عرب میں صحرائے لفوذ کا ایک طویل و تنگ محراب نما قطعہ.	۵۱۰	۱
* **دَھْنَج**	: (فارسی : دھنہ، دھانہ، سبز رنگ مر مر)، تانبے کی معروف سبز رنگ کی خام دھات.	۵۱۱	۲
* **دَہ ھائی**	: خوجہ، ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی میں آناطولی کا ایک شاعر.	۵۱۲	۲
* **دی**	: رک بہ دایی.	۵۱۲	۲
* **دیار بکر**	: جزیرہ (العراق) کا شمالی صوبہ.	۵۱۲	۲
* **الدیار بکری**	: حسین بن محمد بن الحسن، دسویں صدی ہجری/سولھویں صدی عیسوی میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی سیرت تأریخ الخمیس فی احوال نفس نفیس کا مصنف (م ۹۶۶ھ/۱۵۵۹ء).	۵۱۵	۲
* **دیار رَبیعہ**	: الجزیرہ کا سب سے مشرقی اور وسیع ترین صوبہ.	۵۱۶	۱
* **دیار مُضر**	: دریائے فرات اور اس کے معاون بلیخ سے سیراب ہونے والا الجزیرہ کا ایک صوبہ.	۵۱۸	۱
* **دیاسقوریدس**	: رک بہ دیُسقو ریدیس.	۵۲۰	۱
* **دیالی**	: وسطی عراق کے مشرق میں ایک اہم دریا.	۵۲۲	۱
* **دیباج**	: رک بہ قماش.	۵۲۲	۱
* **دَیْبُل**	: (دیبل یا دیول)، سندھ کی قدیم بندرگاہ.	۵۲۲	۱
* **دیہ**	: (دِیَت، خون بہا)، کسی کو قتل کرنے یا ظالمانہ طور پر جسمانی ضرب پہنچانے پر واجب الادا زر نقد یا مال کی معین مقدار.	۵۲۳	۱
⊛ **دی تریسی**	: Friedrich Dietereci، انیسویں صدی کا ایک ممتاز جرمن مستشرق.	۵۲۸	۱
* **دَیْدَبان**	: (فارسی : دِیدبان)، بعض پہرے داروں، چوکیداروں اور ناظروں وغیرہ کے لیے ایک اصطلاح.	۵۲۹	۲
⊛ **دِیدو**	: رک بہ دوو.	۵۳۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* دَیر	: مشرق اوسط میں عربوں کی فتح کے بعد کام کرنے والی عیسائی خانقاہیں۔	۵۳۰	۱
* دِیر	: پاکستان سے ۱۹۴۷ء میں الحاق کرنے والی شمال مغربی سرحدی صوبے کی ایک نوابی ریاست۔	۵۳۳	۱
* دیر الاَعور	: عراق میں ایک تاریخی مقام۔	۵۳۵	۱
* دَیر الجاثلیق	: عراق میں دو خانقاہوں کا نام۔	۵۳۵	۲
* دَیر الجماجم	: کوفے (عراق) کے نزدیک الحجاج اور ابن الاشعث کے مابین لڑائی کا مقام۔	۵۳۶	۲
* دَیر الزور	: شام کا ایک چھوٹا سا شہر۔	۵۳۷	۲
* دَیر سَمعان	: شام میں کئی مقامات کا نام۔	۵۳۸	۱
* دَیر العاقُول	: بغداد کے جنوب مشرق میں عراق کا ایک قصبہ۔	۵۳۸	۲
* دَیر عبدالرحمٰن	: نواح کوفہ میں ایک مقام۔	۵۴۰	۱
* دَیر قُرّۃ	: کوفے کے قریب ایک معروف مقام۔	۵۴۰	۱
* دَیر قُنّا	: بغداد کے جنوب میں عراق کا ایک مقام۔	۵۴۰	۲
* دَیر کَعب	: (ایادی دیر)، مدائن سے کوفے جانے والی شاہراہ پر عراق کا ایک مقام۔	۵۴۱	۱
* دَیر مُرّان	: شام میں دو خانقاہوں کا نام۔	۵۴۱	۲
* دَیر مُوسیٰ	: کوفے کے نزدیک ایک مقام۔	۵۴۲	۲
* دیسقوریدیس	: Dioscorides (= دیا سقوریدیس)، پہلی صدی قبل از مسیح ایک قدیم یونانی فلسفی۔	۵۴۲	۲
⊗ دیسلان	: Baron MacGuckin de Slane (۱۸۰۱ تا ۱۸۷۸ء)، ایک ممتاز فرانسیسی مستشرق۔	۵۴۳	۲
* دَیصانیہ	: شہر الرہا کے مشہور حامی تطبیق عقائد اور ملحد بردیصان یا ابن دیصان کا پیرو فرقہ۔	۵۴۵	۲
* دیک	: مرغ۔	۵۴۷	۲
* دیک الجن الحصمی	: عبدالسلام بن رغبان (۱۶۱ھ/۷۷۷ - ۷۷۸ء تا ۲۳۵ھ/۸۴۹ء یا ۲۳۶ھ/۸۵۰-۸۵۱ء)، ایک شامی عرب شاعر۔	۵۴۹	۱
* دَیلم	: عراق کا ایک قبیلہ۔	۵۵۰	۱
* دیلم	: گیلان کی سطح مرتفع کا جغرافیائی نام۔	۵۵۰	۱
* دِیمتوقہ	: (دمتوقہ، دمتکہ)، سلطنت عثمانیہ کے صوبہ روم ایلی کا ایک شہر۔	۵۶۱	۲
* دیموکرت پارٹی	: ترکوں کی ایک سیاسی جماعت (قیام : ۷ جنوری ۱۹۴۶ء)۔	۵۶۱	۲
⊗ دَین	: (قرض، ادھار)، ایک شرعی و فقہی اصطلاح۔	۵۶۲	۱
⊗ دین	: رکَ بہ اسلام۔	۵۶۴	۱
* دِینِ اِلٰہی	: (یا دین الہی اکبر شاہی)، ہندوستان کے مغل شہنشاہ اکبر کا ۹۸۹ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۵۸۱ء سے جاری کردہ ایک دین.	۵۶۴	۱
⊛ **دیناج پور** :	مشرقی پاکستان (موجودہ بنگلہ دیش) کا ایک ضلع.	۵۶۹	۲
* **دینار** :	ایک طلائی سکہ.	۵۶۹	۲
* **دینار مَلِک** :	سلاجقہ کے زوال کے بعد خراسان پر قبضہ جمانے والا ایک اوغوز سردار (م ۵۹۱ھ/۱۱۹۵ء).	۵۷۳	۲
* **دِینَوَر** :	ازمنۂ وسطی میں الجبال کا ایک اہم اور آج کل اجڑا ہوا شہر.	۵۷۴	۱
* **الدِّینوری** :	ابو حنیفہ احمد بن داؤد ، شہرۂ آفاق مؤرخ ، عالم دین ، ماہر نباتیات اور مصنف الاخبار الطوال وغیرہ (م ۲۸۲ھ/۸۹۵ء).	۵۷۶	۱
* **الدِّینوری** :	ابو سعید سعد نصر بن یعقوب ، مصنف القادری فی التعبیر (تصنیف ۳۹۷ھ/ ۱۰۰۶ء).	۵۸۰	۱
* **دیو** :	دشمن دیوتا ، بدی اور تاریکی کی ارواح.	۵۸۰	۲
* **دیو** :	بھارت میں سوراشٹر کے جنوبی کونے کے سامنے ایک جزیرہ اور بندرگاہ.	۵۸۱	۲
* **دیوان** :	اشعار یا نثر کا مجموعہ، کتاب اندراجات ، دفتر.	۵۸۳	۱
* **دِیوانِ ہُمایُوں** :	عثمانی شاہی مجلس ، گیارھویں صدی ہجری/سترھویں صدی عیسوی کے وسط تک سلطنت عثمانیہ کی انتظامیہ کا مرکزی ادارہ.	۶۱۵	۲
* **دیوانی** :	رک بہ خط.	۶۲۰	۱
* **دِیوانیہ** :	وسطی عراق کا ایک قصبہ.	۶۲۰	۲
⊛ **دیو بند** :	ضلع سہارن پور (بھارت) میں ایک پرانا شہر اور دینی دارالعلوم کے لیے معروف.	۶۲۰	۲
⊛ **دیو بندی** :	دارالعلوم دیو بند سے نسبت رکھنے والا احناف کا ایک معتدل اور متوسط الخیال گروہ.	۶۲۱	۲
* **دیو شرمہ** :	ینی چری دستوں ، نیز محل اور انتظامیہ کی اسامیاں پر کرنے کی غرض سے عیسائی بچوں کی میعادی بھرتی کے لئے ایک عثمانی اصطلاح.	۶۲۵	۱
* **دیون عمومیہ** :	عثمانی حکومت کے قرضے ، بالخصوص نظام قرض قائم شدہ ۱۸۸۱ء.	۶۲۶	۲
* **دھار** :	مدھیا پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۶۲۸	۱
* **دھار وار** :	بھارتی ریاست میسور کی قسمت بلگام کا ایک ضلع.	۶۲۹	۲
⊛ **دھتورا** :	ایک چھوٹے سے خار دار پودے کا خار دار پھل.	۶۳۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۰

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
ڈ		
⊗ **ڈ** : ہندی حروف تہجی کا تیرھواں اور اردو کا انیسواں حرف .	۱	۱
⊗ **ڈاؤٹی** : Charles Montague Doughty (۱۸۴۳ تا ۱۹۲۶ء) ، ایک انگریز مصنف اور دیار عرب کا معروف سیاح اور جغرافیا نگار .	۱	۱
⊗ **ڈھومی** : رک به داھومی .	۲	۱
⊗ **ڈخویه** : Michael Jan de Goeje (۱۸۳۶ء تا ۱۹۰۹ء) ، نامور ولندیزی مستشرق اور بہت سی اسلامی ، تاریخی و جغرافی تصانیف کا طابع .	۲	۱
⊗ **ڈراما** : رک به (۱) حکایت ؛ (۲) روایت ؛ (۳) مسرحیه .	۳	۱
⊗ **ڈوزی** : Reinhart Dozy (۱۸۲۰ء تا ۱۸۸۳ء)، نامور ولندیزی مستشرق .	۳	۱
* **ڈوگر** : رک به دوغر .	۴	۲
⊗ **ڈی ٹریسی** : رک به دی تریسی .	۴	۲
* **ڈیره جات** : دریاے سندھ اور کوہ سلیمان کے درمیان واقع پاکستان کا ایک علاقہ .	۴	۲
* **ڈھاکہ** : بنگلہ دیش (سابق مشرقی پاکستان) کا صدر مقام .	۵	۱
ذ		
* **ذ** : عربی حروف ھجا کا نواں ، فارسی کا گیارھواں اور اردو کا اکیسواں حرف .	۹	۱
* **ذات** : شیء ، معنی ، وجود ، اور خود وغیرہ کے معنوں میں فلسفۂ اسلامی کی ایک اصطلاح .	۱۰	۱
* **ذاتُ السِّواری** : رک به تکمله ، لاآ ، لائیڈن ، بار دوم .	۹۱	۱
* **ذاتُ الهِمه** : رک به ذوالهمه .	۱۱	۲
* **ذاتی** : اصل نام عوض، بخشی یا یخشی (۸۷۵ھ/۱۴۷۱-۷۲ء تا ۹۵۳ھ/۱۵۴۶ء) ، کلاسیکی دور سے قبل کے زمانے کا اہم ترین عثمانی شاعر اور مثنوی شمع و پروانه کا مصنف .	۱۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **ذاتی (سلیمان)**	: گیلی پولی کا ایک صاحب دیوان صوفی عثمانی شاعر اور شیخ اسماعیل حقی کا خلیفہ (م ۱۱۵۱ھ/۱۷۳۸ء) .	۱ ۱۳
⊛ **اَلذّٰریٰت**	: قرآن مجید کی ۵۱ ویں سورت .	۱ ۱۳
* **ذاکِر**	: قاسم بے (۱۲۰۱ھ/۱۷۸۶ء تا ۱۲۷۳ھ/۱۸۵۷ء) ، ایک بلند پایہ آذربیجانی شاعر اور ہجوگو .	۲ ۱۵
* **ذُباب**	: مکھی ، بھڑ ، تتلی ، پروانہ وغیرہ .	۲ ۱۶
* **ذُبیان**	: رک به غطفان .	۲ ۱۷
⊛ **ذَبیحَہ**	: ذبح کیا ہوا جانور ؛ فقہ کی ایک اصطلاح .	۲ ۱۷
* **ذِراع**	: فقہ میں ماپ تول کا ایک پیمانہ .	۲ ۱۹
* **ذَرّہ**	: چھوٹی سے چھوٹی مقدار ؛ قرآن و حدیث ، نیز فلسفے کی ایک اصطلاح .	۱ ۲۱
⊛ **ذَکاۃ**	: رک به ذبیحہ .	۱ ۲۲
* **ذِکر**	: ثنائے الٰہی میں مخصوص کلمات کو مخصوص طریق سے دُہرانا ؛ ایک دینی اصطلاح .	۱ ۲۲
* **ذَمار**	: (ذِمار) ، جنوبی عرب میں صنعاء سے عدن جانے والی سڑک پر واقع ایک شہر اور معروف ضلع .	۱ ۲۴
⊛ **ذِمّہ**	: عہد و پیمان، امان، کفالت ؛ ایک معروف فقہی اور سیاسی اصطلاح .	۱ ۲۵
* **ذِمّی**	: رک به ذمہ .	۲ ۳۸
* **ذِئب**	: رک به نجوم .	۲ ۳۸
* **الذُّؤُب دفن**	: گناہوں کا زیر خاک دبانا ؛ عرب بدویوں کی ایک رسم .	۲ ۳۸
* **ذو، ذی، ذا**	: ایک نحوی اصطلاح ، اصل مادہ "ذ" پر مبنی توصیفی (جزو کی) اشکال .	۱ ۳۹
⊛ **ذُوالحجہ**	: عربی اسلامی قمری تقویم کا بارھواں مہینا .	۱ ۴۰
* **ذُوالخَلَصہ**	: دور جاھلیت کا ایک بت .	۱ ۴۰
* **ذُوالرُّمّۃ**	: ابوالحارث غیلان بن عقبہ، ایک مشہور عربی شاعر (م ۱۱۷ھ/۷۳۵-۷۳۶ء).	۱ ۴۱
* **ذوالشَّری**	، قبیلہ ازد کے بنو الحارث یا قبیلہ دوس کا ایک صنم .	۲ ۴۳
* **ذُوالفَقار**	: غزوہ بدر میں بطور مال غنیمت ملنے والی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی ایک مشہور تلوار .	۱ ۴۶
* **ذُوالقَدریّہ**	: سترھویں اور اٹھارھویں صدی عیسوی میں مصر کا ایک مملوک خاندان اور سیاسی گروہ .	۱ ۴۷
⊛ **ذَوق**	: جمالیات ، ادب ، تصوف اور فلسفہ کی ایک اصطلاح .	۲ ۴۸
* ⊛ **ذَوق**	: شیخ محمد ابراھیم (۱۲۰۴ھ/۱۷۹۰ء تا ۱۲۷۱ھ/۱۸۵۴ء) ، اردو کا صاحب دیوان مشہور شاعر ، خاقانی ہند .	۱ ۵۰

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ذُوقار**	: کوفے کے قریب واسط کی جانب ایک چشمہ اور عربوں کی ایک قدیم جنگ کی رزم گاہ .	۵۴	۲
* **ذُوالقَدر**	: البستان سے مرعش و ملطیہ تک کے علاقے پر دو صدیوں تک حکمرانی کرنے والا ایک ترکمان خاندان (۷۳۸ھ/۱۳۳۷ء تا ۹۲۸ھ/۱۵۲۲ء).	۵۶	۱
* **ذُوالقَرنَین**	: (=دو سینگوں والا)، ایک طاقتور، صاحب فتوحات بادشاہ کا قرآنی عرف .	۶۱	۱
⊛ **ذُوالقَعدَہ**	: اسلامی ہجری تقویم کا گیارھواں مہینا	۶۲	۲
⊛ **ذُوالکِفل**	: قرآن مجید میں مذکور ایک قدیم پیغمبر .	۶۲	۲
* **ذُوالنون**	: ابو الفیض ثوبان بن ابراھیم المصری (۱۸۰ھ/۷۹۶ء تا ۲۴۶ھ/۸۶۱ء) ، ابتدائی دور کے ایک صوفی بزرگ ، المعروف بہ رئیس الصوفیہ .	۶۳	۲
* **ذُوالنُّون (اَرغُون)**	: (ذوالنون بیگ ارغون) ، سندھ کے ارغون خاندان کا بانی (م ۹۱۳ھ/ ۱۵۰۷ء) .	۶۵	۱
* **ذُوالنُّون (بنو)**	: پانچویں صدی ہجری میں قبیلہ ھوارہ کے برہروں پو مشتمل اندلس کا ایک سربرآوردہ خاندان .	۶۵	۱
⊛ **ذُونَواس**	: یوسف اشعر ، زمانۂ قبل از اسلام میں یمن کا ایک بادشاہ .	۶۷	۲
* **ذُوَاق**	: رک بہ چاشناگیر .	۶۹	۱
* **ذُوالھِمَّہ**	: (ذات الھمۃ) ، عربوں کی ایک داستان شجاعت کی ھیروئن .	۶۹	۱
* **ذوی**	: رک بہ ذو .	۸۲	۱
* **ذُویزن**	: رک بہ سیف .	۸۲	۱
* **ذَھَب**	: سونا ، تاریخ عالم میں ایک اھم اور قیمتی دھات .	۸۲	۱
* **اَلذَّھَبی**	: رک بہ احمد المنصور .	۸۳	۱
* **اَلذَّھَبی**	: شمس الدین ابو عبداللہ محمد بن احمد التُرکمانی الفاروقی الدمشقی (۶۷۳ھ/ ۱۲۷۴ء تا ۷۴۸ھ/۱۳۴۸ء یا ۷۵۳ھ/۱۳۵۲ - ۱۳۵۳ء) ، مشہور عرب مؤرخ ، عالم دین ، محدث اور مصنف تذکرۃ الحفاظ وغیرہ .	۸۳	۱
* **ذھبیہ**	: کبراویہ (رک بآں) کے سلسلۂ صوفیہ کا ایرانی نام ؛ نیز رک بہ طریقہ .	۸۸	۲
* **ذَھران**	: رک بہ ظھران .	۸۸	۲
* **ذِھنی**	: ییبرتلو ، ترکی کا ایک صاحب دیوان شاعر (م ۱۲۷۵ھ/۱۸۵۹ء) .	۸۸	۲
* **الذِئاب**	: (بھیڑیے) ، جنوبی عرب کا ایک وحشی اور جنگجو قبیلہ .	۸۹	۱
* **ذِئب**	: بھیڑیا ، ایک معروف درندہ .	۸۹	۲
* **ذی**	: رک بہ ذُو .	۹۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود

ر

* **ر** : (الراء) عربی حروف تہجی کا دسواں ، فارسی کا بارھواں ، اردو کا بائیسواں اور ہندی کا ستائیسواں حرف . ۱ ۹۲
* **رابطہ** : رک بہ رباط . ۱ ۹۲
* **رابعۃ العَدَویّہ** : (۹۵ھ / ۷۱۳ - ۷۱۴ء یا ۹۹ھ/۷۱۷ - ۷۱۸ء تا ۱۸۵ھ/۸۰۱ء) ، بصرے کی ایک مشہور عارفہ اور ولیہ . ۲ ۹۲
* **راتب** : کوئی مقررہ چیز؛ نیز نفل نمازوں اور اوراد و وظائف کے لیے ایک فقہی اصطلاح (نیز رک بہ نافلہ) . ۱ ۹۶
*⊛ **راجپُوت** : کشتریوں اور غیر ملکی حملہ آوروں کی اولاد پر مشتمل برعظیم پاک و ہند کی ایک معروف قوم . ۱ ۹۶
* **راحیل** : حضرت یعقوبؑ کی زوجۂ محترمہ اور حضرت یوسف علیہ السلام کی والدہ .
⊛ **رَادھن پور** : برطانوی عہد میں برعظیم پاک و ہند ایک مسلمان ریاست (اب بھارت کے صوبہ گجرات میں مدغم) . ۱ ۱۰۴
⊛ **راڈوال** : J.M. Rodwell، انیسویں صدی کا ایک برطانوی مستشرق اور قرآن مجید کا انگریزی مترجم (مطبوعہ ۱۸۶۱ء) . ۱ ۱۰۵
* **رازی** : امین احمد ، ایک ایرانی تذکرہ نویس اور مؤلف تذکرہ ہفت اقلیم (تصنیف ۱۰۰۲ھ/۱۵۹۳ء) . ۱ ۱۰۶
* **الرّازی** : اندلس کے تین مؤرخ : (۱) محمد بن موسیٰ بن بشیر بن جناد بن لقیط الکنانی الرازی (م ۲۶۳ھ/۸۸۶ء) ، مصنف کتاب الرایات ؛ (۲) احمد بن محمد (م ۳۴۴ھ/۹۵۵ء)، مقدم الذکر کا بیٹا، مصنف تاریخ ملوک اندلس ؛ (۳) عیسیٰ بن احمد بن محمد، سابق الذکر کا بیٹا، مصنف کتاب الحجاب للخلفاء بالاندلس . ۱ ۱۰۷
* **الرّازی** : ابوبکر محمد بن زکریا (۲۵۰ھ/۸۶۴ء تا [۲۹۰ھ یا] ۳۱۳ھ/۹۲۵ء)، مشہور طبیب ، کیمیا دان ، فلسفی اور طب قدیم کے موضوع پر بہت سی کتابوں کا مصنف . ۲ ۱۰۹
* **الرّازی** : فخر الدین ، امام ؛ رک بہ فخر الدین الرازی . ۱ ۱۱۵
⊛ **راس** : Sir Edward Denison Ross (۱۸۷۱ء تا ۱۹۴۰ء) ، بیسویں صدی کا مشہور انگریز مستشرق . ۱ ۱۱۵
* **رَاس العَیْن** : (عین وردہ) ، الجزیرہ میں دریائے خابور کے کنارے ایک شہر . ۱ ۱۱۶
* **راسم احمد** : (ولادت ۱۲۸۳ھ/۱۸۶۶-۱۸۶۷ء)، ایک ممتاز ترکی مصنف اور افسانہ نگار . ۲ ۱۲۰

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **راشد محمد**	: سلطنت عثمانیہ کا ایک شاہی تاریخ نویس اور مصنف تاریخ راشد (م ۱۱۴۸ھ/۱۷۳۵ء) .	۱۲۲	۲
* **الرّاشد باللہ**	: ابو جعفر المنصور بن المسترشد باللہ، ایک عباسی خلیفہ (از ۵۲۹ھ/۱۱۳۵ء تا ۵۳۰ھ/۱۱۳۶ء) .	۱۲۳	۲
* **راشد الدّین سنان**	: المعروف بہ شیخ الجبل ، بارھویں صدی عیسوی کے نصف دوم میں شام کے اسماعیلیوں کا مشہور پیشوا (م ۵۸۹ھ/۱۱۹۳ء) .	۱۲۴	۲
* **اَلرّاضی باللہ**	: ابو العباس احمد ، عباسی خلیفہ (از ۳۲۲ھ/۹۳۴ء تا ۳۲۹ھ/۹۴۰ء) .	۱۲۵	۲
* **الراغب الاَصْفَہانی**	: ابوالقاسم الحسین بن محمد ، علوم دینیہ کا ایک نامور عربی عالم اور مصنف المفردات وغیرہ (م ۵۰۲ھ/۱۱۰۸ء) .	۱۲۷	۲
* **راغب پاشا**	: راغب محمد پاشا بن کاتب محمد شوقی (۱۱۱۱ھ/۱۶۹۹ء تا ۱۱۷۶ھ/ ۱۷۶۳ء) آخری ممتاز عثمانی وزیر اعظم .	۱۲۹	۲
⊗ **الرّافضہ**	: (الروافض) ، شیعیوں کے لیے ایک طعن آمیز نام .	۱۳۰	۲
⊗ **رام پور**	: برطانوی ہند کی ایک مسلمان ریاست ، اب اتر پردیش (بھارت) کا ایک حصہ .	۱۳۱	۲
* **رام ہرمز**	: (رامز ، رامز)، اھواز سے جنوب مشرق میں واقع خوزستان کا ایک ضلع اور شہر .	۱۳۴	۲
* **اَلرّامی**	: حسن بن محمد شرف الدین ، ایک صاحب طرز ایرانی ادیب اور مصنف انیس العشاق (۸۲۹ھ/۱۴۲۳ء) .	۱۳۶	۱
* **رامی محمد پاشا**	: (۱۰۶۵ - ۱۰۶۶ھ/۱۶۵۴ء تا ۱۱۱۹ھ/۱۷۰۸ء) ، عثمانی سلطنت کا ایک وزیر اعظم اور شاعر .	۱۳۷	۲
⊗ **راولپنڈی**	: پنجاب (پاکستان) کے اسی نام کے ضلع اور قسمت کا صدر مقام اور چھاؤنی .	۱۳۹	۱
⊗ **الرّاوندی**	: رک بہ ابن الراوندی .	۱۴۰	۲
* **راھب**	: تارک الدنیا ، اھل کتاب (عیسائیوں کے) عابد و تارک دنیا افراد .	۱۴۰	۲
⊗ **رائٹ**	: William Wright ، انیسویں صدی عیسوی کا ایک ممتاز عربی دان انگریز مستشرق .	۱۴۱	۱
⊗ **رَأی**	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی نظر، علم ، اعتقاد، ظن ، قیاس ، اجتہاد وغیرہ .	۱۴۲	۱
⊗ **رِبا**	: رک بہ ربو .	۱۴۳	۲
* **رَباب**	: موسیقی کا ایک آلہ .	۱۴۳	۲
* **رباح**	: زبیر پاشا ، ایک اھم مصری سیاست دان ، بحر الغزال کا والی (م ۱۳۱۸ھ/ ۱۹۰۰ء).	۱۵۰	۲
* **رباط**	: قلعہ بند اسلامی خانقاہ .	۱۵۱	۲
* **رِباط الفتح**	: مراکش کا ایک اھم شہر اور انتظامی مرکز .	۱۵۷	۱
⊗ **رُباعی**	: علم عروض کی ایک اصطلاح ، چار مصرعی نظم .	۱۶۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ رَبّ	: ذات باری کے لیے ایک قرآنی اصطلاح .	۱۶۸	۲
⊗ رَبَض	: کسی شہر کا دیہاتی حلقہ ، اندلس میں شہر کے بعض محلوں کے ناموں کا جز .	۱۷۰	۱
⊗ رِبو	: ایک اسلامی فقہی و معاشی اصطلاح .	۱۷۰	۲
⊗ ربوبیت	: رک بہ رب .	۱۸۳	۱
⊗ رَبیب الدولۃ	: ابو منصور بن ابی شجاع محمد بن الحسین،خلیفہ المستظہر (رک بآں) اور محمود بن محمد سلجوق کا ایک وزیر (م ۵۱۲ھ/۱۱۱۸ء - ۱۱۱۹ء) .	۱۸۳	۱
⊗ ربیرا ، پولین	: رک بہ مستشرقین .	۱۸۳	۲
* رَبیع	: اسلامی تقویم کے تیسرے (ربیع الاول) اور چوتھے (ربیع الآخر) مہینے کے نام .	۱۸۳	۲
* رَبیع بن یُونُس	: بن عبداللہ بن ابی فروہ (۱۱۲ھ/۷۳۰ء تا نواح ۱۷۰ھ/۷۸۶ء)، پہلے چار خلفاے بنو عباس کا خادم خاص اور حاجب .	۱۸۴	۱
* ربیعہ و مضر	: قدیم شمالی عرب کے دو سب سے بڑے اور طاقتور قبیلے .	۱۸۵	۲
* رَپَک	: (عربی میں رفع) ، جاوا میں عائلی قوانین کی ایک اصطلاح .	۱۹۰	۲
* رَتَن (بابا) حاجی ابوالرضا	: ہندوستان کی ایک معروف متنازع فیہ شخصیت .	۱۹۱	۱
⊗ رِتّر	: Hellmut Ritter ، مشہور جرمن مستشرق (۱۳۱۰ھ / ۱۸۹۲ء تا ۱۳۹۱ھ/ ۱۹۷۱ء) .	۱۹۳	۱
* رَجَب	: اسلامی تقویم کا ساتواں مہینا .	۱۹۳	۲
⊗ * رَجَز	: علم عروض میں ایک بحر .	۱۹۴	۱
⊗ رَجْعَۃ	: رک بہ دفتر .	۲۰۳	۱
⊗ رَجْعَۃ	: رک بہ رجوع .	۲۰۳	۱
⊗ الرَّجْعَۃ الجامعۃ	: رک بہ دفتر .	۲۰۳	۱
⊗ رَجْم	: (سنگسار کرنا) ، فقہ اسلامی کی ایک اصطلاح .	۲۰۳	۱
⊗ رُجُوع	: افلاطونی فلسفہ کی ایک اصطلاح .	۲۱۲	۲
⊗ الرَّجیع	: جزیرہ عرب میں اس نام کے دو مقامات : (۱) خیبر کے قرب و جوار میں ؛ (۲) مکہ اور طائف کے درمیان سات مبلغ صحابہؓ کی شہادت گاہ .	۲۱۵	۱
⊗ رَحْبَۃ	: المیادین ، فرات کے دائیں کنارے پر ایک شہر .	۲۱۷	۱
⊗ رَحمٰن	: رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی ؛ (۳) الرحمۃ .	۲۲۳	۱
⊗ الرحمن	: قرآن مجید کی پچپنویں سورۃ .	۲۲۳	۱
⊗ رحمن بابا	: پشتو کا مشہور و مقبول بزرگ شاعر (م مابین ۱۱۱۹ھ/۱۷۰۷ء و ۱۱۲۳ھ/ ۱۷۱۱ء) .	۲۲۴	۱
⊗ الرَّحمانیّہ	: الجزائر کے صوفیوں کا ایک سلسلہ منسوب بہ محمد بن عبدالرحمن الگشتلی الجرجری الازہری (م ۱۲۰۸ھ/۱۷۹۳ - ۱۷۹۴ء) .	۲۲۶	۲
⊗ الرَّحْمَۃ	: (نیز المرحمۃ) ، رقت و نرمی ، تعطف ، شفقت اور مغفرت ، باری تعالی کی ایک		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اہم صفت .	۲۲۸	۲
⊛	**الرَّحِیم** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی .	۲۳۲	۱
⊛	**(الملک) الرحیم** : رک بہ خسرو فیروز .	۲۳۲	۱
⊛	**الرِّدّہ** : (پھیرنا، لوٹانا) ارتداد ، اسلام سے انحراف .	۲۳۲	۱
⊛	**رَدِیف** : علم عروض کی ایک اصطلاح .	۲۳۵	۱
⊛	**رِزمیہ** : رک بہ حماسۃ .	۲۳۹	۱
*	**رزیک بن طلائع** : الملک العاول ، بدر الدین ابو شجاع مجد الاسلام ، خلافت فاطمیہ کا ایک ارمنی النسل وزیر (م ۵۵۸ھ/۱۱۶۲ء	۲۳۹	۱
⊛	**رزین، بنو** : رک بہ ⁂ لائڈن ، بار دوم .	۲۳۹	۲
⊛	**رسالت** : رک بہ رسول .	۲۳۹	۲
⊛	**رِسالۃ** : رسالت، تفویض، مراسلہ ، مختصر کتاب وغیرہ ؛ ایک کثیر المعانی لفظ .	۲۳۹	۲
*	**رستم پاشا** : (۹۰۶ھ/۱۵۰۰ء تا ۹۶۸ھ/۱۵۶۱ء)، ایک عثمانی وزیر اعظم اور مؤرخ ، مصنف تواریخ آل عثمان .	۲۴۰	۲
*	**الرُّستَمِیّہ** : (بنو رستم) ، تاہرت کے اباضی خوارج کا ایک شاہی خاندان (۱۶۰ھ/ ۷۷۶ء تا ۲۹۶ھ/۹۰۸ء) .	۲۴۱	۲
*	**رُسچُک** : (روسچق)، بلغاریا کی ایک بندر گاہ اور ضلعی صدر مقام.	۲۴۴	۱
*	**رس ، بنو** : [بنورسی] Rassids ، یمن کا ایک زیدی حکمران خاندان .	۲۴۶	۱
⊗	**رسم** : رک بہ تصویر .	۲۴۹	۲
⊗	**رُسوا، مرزا** : مرزا محمد ہادی (۱۲۷۴ھ/۱۸۵۷ء تا ۱۳۵۰ھ/۱۹۳۱ء) ، اردو کا ایک نامور ادیب ، شاعر ، ہیئت دان ، ماہر موسیقی ، مترجم اور مصنف امرا و جان ادا، زیج میرزائی، وغیرہ .	۲۴۹	۲
⊗	**رَسُول** : (جمع رسل) ، انبیاء علیہم السلام کے لیے ایک قرآنی اصطلاح .	۲۵۱	۲
*	**الرسولیہ** : [بنو رسول]، یمن کا ایک ترکمانی النسل حکمران خاندان.	۲۵۴	۱
*	**رشت** : ایران کا ایک ضلع اور صوبہ گیلان کا دارالحکومت .	۲۵۸	۱
*	**رشید** : الرشید، (Reosetta)، دریائے نیل کی شاخ رشید کے مغربی ساحل پر مصرصعید کا ایک قصبہ .	۲۶۳	۲
*	**الرَّشید** : رک بہ (۱) عبدالواحد ؛ (۲) ہارون الرشید .	۲۶۵	۱
*	**الرشید، مولای** : بن الشریف بن علی بن محمد بن علی علوی (۱۰۴۰ھ/۱۶۳۰-۱۶۳۱ تا ۱۰۸۲ھ/۱۶۷۲ء) ، سلطان مراکش اور شریفی مملکت پر حکومت کرنے والے خانوادے کا حقیقی بانی .	۲۶۵	۱
⊗	**رشید احمد گنگوہی** : (۱۲۴۴ھ/۱۸۲۹ء تا ۱۳۲۳ھ/۱۹۰۵ء)، ہندوستان کے مشہور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	محدث ، صوفی ، عالم ، متعدد کتابوں مثلاً الکوکب الدری (عربی) وغیرہ کے مصنف اور دارالعلوم دیو بند کے سرپرست .	۲۶۷	۲
⊗ رشید الدین طبیب	: فضل اللہ رشید الدین بن عماد الدولہ ، ابو الخیر (۱۲۴۷ء تا ۱۳۱۸ء) ایران کا ایک ممتاز مؤرخ اور مصنف تاریخ غازانی .	۲۶۹	۱
⊗* رشید الدین و طواط	: رک بہ وطواط .	۲۷۲	۱
⊗ رشید یاسمی	: غلام رضا ، محمد ولی خان (۱۳۱۴ھ تا ۱۳۷۰ھ) ، ایران کا ایک شاعر،	۲۷۲۰	۱
* الرصافہ	: (رصافۃ الشام، رصافۃ شام) ، دریاے فرات سے ۲۵ میل جنوب میں تدمر الشامیہ کا ایک صحرائی شہر .	۲۷۳	۱
* رضا	: محمد رضا بن محمد المعروف بہ زہر مار زادہ ، عثمانی شاعر اور تذکرہ نویس (م ۱۰۸۲ھ/۱۶۷۱ء) .	۲۷۸	۲
⊗ رَضا خان	: مولوی احمد رضا خان بریلوی (۱۲۷۲ھ/۱۸۵۶ء تا ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۱ء) ، المعروف بہ اعلیٰ حضرت و فاضل بریلوی، ہندوستان کے مشہور عالم، شاعر، واعظ ، فقیہ ، مفتی اور مسلک بریلویت کے بانی مبانی ، متعدد کتابوں اور فتاوی کے مصنف .	۲۷۸	۲
⊗ رَضا شاہ پہلوی	: رضا خان (۱۸۷۸ تا ۱۹۵۰ء)، شاہنشاہ ایران (۱۹۲۶ء تا ۱۹۴۱ء).	۲۸۴	۱
⊗ رَضاع	: (ماں کا دودھ پینا) ، ایک معروف فقہی اصطلاح .	۳۰۱	۱
* رضا قلی خان ہدایت	: بن محمد ہادی بن اسماعیل کمال (۱۲۱۵ھ/۱۸۰۰ء تا ۱۲۸۸ھ/۱۸۷۱ء) ، ایک ایرانی فاضل و ادیب اور مصنف مفتاح الکنوز وغیرہ .	۳۰۴	۲
* رَضائی آقا	: سولھویں صدی کے اواخر اور سترھویں صدی عیسوی کے اوائل میں ایران کا نامور میناتوری مصور .	۳۰۶	۱
* رِضوان (رَضوان) بن تُتُش	: (فخر الملک یا فخر الملوک)، حلب کا ایک سلجوقی فرمانروا (از ۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء تا ۵۰۷ھ/۱۱۱۳ء) .	۳۰۷	۱
* رَضْوی	: جنوب مغربی عرب میں ایک سلسلۂ کوہ .	۳۱۰	۱
* رَضیہ سلطانہ	: ہندوستان میں خاندان غلاماں کی نامور خاتون فرمانروا (۶۳۴ھ/۱۲۳۶ء تا ۶۳۷ھ/۱۲۴۰ء) .	۳۱۰	۱
* رَطْل	: زمانہ قبل از اسلام سے رائج ایک وزن کا پیمانہ .	۳۱۱	۲
⊗ الرعد	: قرآن مجید کی تیرھویں سورۃ .	۳۱۲	۱
* رَغُوسہ	: (رغوزہ ؛ Rausium) ، دلماسیا میں ایک جزیرہ نما کے جنوبی جانب واقع شہر.	۳۱۳	۱
* رفاعہ بک الطَّہْطَاوی	: انیسویں صدی کا ایک مشہور مصری مصنف (م ۱۲۹۰ھ/۱۸۷۳ء) .	۳۱۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊛	**الرِّفاعی** : احمد بن علی، ابو العباس (۵۰۰ھ/۱۱۰۶ء تا ۵۷۸ھ/۱۱۸۲ء)، طریقۂ رفاعیہ کے بانی .	۳۱۶ ۱
⊛	**رَفع** : رکؔ بہ رپک .	۳۱۸ ۲
⊛	**رَفع الیَدَین** : (رَفْع یَدَین)؛ رکؔ بہ صلٰوۃ .	۳۱۸ ۲
*	**رَفیع الدِّین** : مولانا شاہ محمد رفیع الدین (۱۱۶۳ھ/۱۷۵۰ء تا ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۸ء)، شاہ ولی اللہ کے صاحبزادے، مترجم قرآن اور مشہور عالم دین .	۳۱۸ ۲
⊛	**رَفیعی** : حروفی مشرب کا عثمانی ترک شاعر اور مصنف بشارت نامہ (تصنیف ۸۱۱ھ/ ۱۴۰۹ء)، وغیرہ .	۳۲۰ ۱
*	**الرَّقاشی** : رکؔ بہ اَبان بن عبدالحمید .	۳۲۱ ۲
*	**رَقْعَہ** : رکؔ بہ العرب .	۳۲۱ ۲
*	**رَقّادہ** : قیروان سے چھے میل جنوب میں امرائے بنو اغلب کا سکونتی شہر .	۳۲۱ ۲
*	**الرَّقّہ** : دریائے فرات کے بائیں ساحل پر الجزیرہ میں دیار مضر کا صدر مقام .	۳۲۲ ۲
⊛	**رَقیم** : رکؔ بہ اصحاب الکہف .	۳۲۴ ۱
⊛	**رقیہ** : (۹ ق ھ تا ۲ھ/۶۲۴ء)، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کی دوسری صاحبزادی اور امیر المؤمنین حضرت عثمانؓ کی زوجہ محترمہ .	۳۲۴ ۱
*	**رکاب** : ایک ترکی اور فارسی درباری اصطلاح، بمعنی فرمانروا یا اس کی موجودگی یا پائے تخت .	۳۳۱ ۲
*	**رکاب دار** : ایک درباری اصطلاح، بادشاہ کی سواری کے وقت رکاب تھامنے والا شخص.	۳۳۴ ۱
*	**الرُّکبہ** : (Alruceaba)، رکؔ بہ رُکْبَۃ (در ۱۱ لائڈن، بار دوم) .	۳۳۸ ۱
⊛	**رَکْعَۃ** : رکؔ بہ صلٰوۃ .	۳۳۸ ۱
*	**رُکن آباد** : شیراز سے چھے میل دور ایک پہاڑ سے نکلنے والی نہر .	۳۳۸ ۱
*	**رُکن الدولہ** : ابو علی الحسن بن بویہ، خاندان بویہ کی بنیاد رکھنے والے تین بھائیوں میں باعتبار سن دوسرا حکمران (م ۳۶۶ھ/۹۷۶ء) .	۳۴۰ ۱
*	**رُکن الدّین** : رکؔ بہ (۱) بیبرس اول؛ (۲) برکیاروق؛ (۳) طغرل بیگ؛ (۴) قلیج ارسلان .	۳۴۲ ۱
*	**رُکن الدّین** : سلیمان ثانی بن قلیج ارسلان ثانی، روم کا ایک سلجوقی فرمانروا (از ۵۸۸ھ/۱۱۹۲ء تا ۶۰۰ یا ۶۰۱ھ/۱۲۰۴ - ۱۲۰۵ء) .	۳۴۲ ۱
⊛	**رُکوع** : (سرجھکانا)، نماز کا ایک رکن .	۳۴۳ ۱
*	**الرمادی** : ابو عمر یوسف بن ہارون الکندی القرطبی الرماوی، اندلس کا مشہور عربی شاعر (م ۴۰۳ھ/۱۰۱۳ء یا ۴۱۳ھ/۱۰۲۲ - ۱۰۲۳ء) .	۳۴۴ ۲
⊛	**رَمَضان** : روزہ اور نزول قرآن مجید کے باعث اسلامی تقویم کا نواں با برکت مہینا .	۳۴۷ ۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* رَمَضان اوغللری	: آناطولی کا ایک چھوٹاسا شاهی خانواده ؛ بانی : میر احمد بن رمضان (از ۷۸۰ھ/۱۳۷۹ء تا ۸۱۹ھ/۱۴۱۶ء) .	۳۴۹	۲
* رَمَضان زاده	: محمد پاشا ، المعروف به کوچک نشانجی ، ایک عثمانی مورخ ، مصنف تاریخ رمضان زاده وغیره (م ۹۷۹ھ/۱۵۷۱ء) .	۳۴۹	۲
* الرَّمل	: عربی عروض کی ایک بحر .	۳۵۰	۲
* الرَّمْلَه	: بیت المقدس کے شمال مشرق میں واقع فلسطین کا قدیم صدر مقام .	۳۵۵	۱
* رُنْده	: Ronda ، جنوبی اندلس کا ایک مقام .	۳۵۹	۱
⊗ رَن کچھ	: رک به پاکستان .	۳۶۰	۱
⊗ رَنْگ	: پورا طغرٰی یا ڈھال پر بنی هوئی کوئی علامت یا نشان .	۳۶۰	۱
*⊗ رَنگُون	: برما کا دارالحکومت .	۳۶۷	۱
⊗ رَنگین	: سعادت یار خان رنگین (۱۱۷۰ھ/۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ء تا ۱۲۵۱ھ/۱۸۲۵ء) ، اردو کا ایک صاحب دیوان ممتاز شاعر .	۳۶۹	۲
* رَوان دِز (رُوئیں دز)	: (روان دژ ، روئین‌دژ) ، ولایت موصل کی ایک قضا اور اس کا صدر مقام .	۳۷۱	۲
* رَوالی	: الیاس یا شجاع ، ایک عثمانی شاعر اور مصنف عشرت نامه (م ۹۳۰ھ/۱۵۲۳ء).	۳۷۳	؛
* رُؤبة بن العَجّاج	: التمیمی ، ابو الجحاف (۶۵ھ/۶۸۵ء تا ۱۴۵ھ/۷۶۲ء) ، ایک عرب رجز گو شاعر .	۳۷۵	۱
⊗ رُوپیه	: پاکستان اور بھارت کا معیاری سکه .	۳۷۷	۲
* رُوح	: رک به نفس .	۳۷۸	۱
* رَوح بن حاتِم بن قَبِیصَه	: عهد هارون الرشید میں والی افریقه اور مشهور سپه سالار (م ۱۷۴ھ/۷۹۱ء) .	۳۷۸	۱
* رُوحی	: ایک عثمانی مؤرخ ، مصنف تواریخ آل عثمان (م ۹۲۷ھ/۱۵۲۸ء)	۳۷۹	۱
* رودس	: (Rhodes) ، بحرایجه میں ایشیائے کوچک کا ایک اهم جزیره .	۳۷۹	۲
* رود سبحق	: (Rodosto) ، ولایت تکفور طاغ کا صدر مقام اور بحر مارمورا کی بندرگاه .	۳۸۱	۱
* رودکی	: ابو عبدالله جعفر بن محمد بن حکیم بن عبدالرحمن بن آدم ، ایران کا استاد شاعران اور مقدم شعرائے عجم (م ۳۲۹ھ/۹۴۰ - ۹۴۱ء) .	۳۸۱	۲
* رُوذ راور	: الجبال (میڈیا Media) کا ایک سرسبز و شاداب ضلع .	۳۸۵	۲
* الرُوذ راوری	: ظهیر الدین ابو شجاع محمد بن الحسین (۴۳۷ھ/۱۰۴۵ - ۱۰۴۶ء تا ۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء) ، ایک عباسی وزیر .	۳۸۶	۱
⊗ الروز نامج	: رک به دفتر .	۳۸۶	۲
⊛ روزه	: رک به (۱) صوم : (۲) رمضان .	۳۸۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ رُوس	: رک بہ سوویٹ روس .	۳۸۶	۲
⊗ رُوسچق	: رک بہ رُسچُک .	۳۸۶	۲
⊗ رَوشان	: (=روشن) ، پیر ؛ رک بہ (۱) بایزید انصاری ؛ (۲) روشانی .	۳۸۶	۲
⊗ رَوشانی	: (روشنیہ)، بابر کے عہد میں افغانوں کی ایک نیم سیاسی و نیم مذہبی تحریک ؛ بانی : بایزید انصاری المعروف بہ پیر روشان (پیر روشن) .	۳۸۶	۲
* روشنیہ	: رک بہ روشانی .	۳۹۲	۱
* روضہ	: رک بہ باغ .	۳۹۲	۱
* الروضہ	: دریائے نیل کے طاس میں واقع ایک بڑا جزیرہ .	۳۹۲	۱
⊗ رُوکرٹ	: Ruckert ،رک بہ مستشرقین .	۳۹۳	۲
* رُولَہ	: (رُولا ؛ صحیح : الرُوالة) ، جزیرۃ العرب کے شمال میں آباد ایک مشہور بدوی قبیلہ .	۳۹۳	۱
* رُوم	: فارسی اور ترکی زبانوں میں بوزنطی سلطنت کا نام .	۳۹۵	۱
⊗ الرُوم	: قرآن مجید کی تیسویں سورت .	۳۹۵	۱
* رُوم ایلی	: (رومیلیہ Rumelia) ، محدود معنی میں تراکیا اور مقدونیا پر مشتمل ایک صوبہ .	۳۹۶	۲
* رُوم قلعہ	: شمالی شام میں ایک مستحکم قلعہ .	۳۹۹	۲
⊗ رُومی جلال الدین	: رک بہ جلال الدین رومی .	۴۰۰	۲
⊗ الرؤیا	: نیند میں دکھائی دینے والے خواب ؛ مسلمانوں کا ایک مخصوص علم .	۴۰۰	۲
* رُویان	: نصف مغربی ما زندران (رک باں) پر مشتمل ایک ضلع .	۴۰۶	۱
* الرُہا	: (Edessa) ، دیار مضر کا ایک اہم شہر .	۴۰۶	۱
* رُہبانیة	: ترکِ دُنیا ، تجرد اور خانقاہی زندگی کے لیے اصطلاح .	۴۰۷	۱
* رَہن	: ایک معروف قانونی اور فقہی اصطلاح .	۴۰۸	۱
* رَئیس الکُتّاب یا رئیس آفندی	: عثمانی سلطنت میں براہ راست وزیر اعظم کے ماتحت ایک اعلی عہدیدار .	۴۰۹	۱
* رَے	: (الرّی ، الرے ، قدیم راغا Ragha) ، تہران کے قریب بلاد الجبال (Media) کا ایک مشہور اور آج کل ویران شہر .	۴۱۴	۱
* رِیاح	: بنو افریقہ میں بنو ہلال کی اولاد میں سے سب سے طاقتور عرب قبیلہ .	۴۱۵	۱
⊗ رِیاست	: مملکت ، حکومت اور سلطنت وغیرہ کے معنوں میں معروف مذہبی اور فلسفیانہ اصطلاح .	۴۱۵	۲
⊗ رِیاض	: رک بہ باغ .	۴۲۹	۱
* الرِیاض	: المملکة العربیة السعودیة کا دارالحکومت .	۴۲۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* ریاضی	: ملا محمد ، المعروف بہ ریاضی (۹۸۰ھ/۱۵۷۲ء تا ۱۰۵۴ھ/۱۶۴۴ء) ، حلب کا قاضی اور ریاض الشعراء کا مؤلف .	۴۳۰	۱
* ریال	: بعض اسلامی ممالک (مثلاً سعودی عرب) کا معیاری سکہ .	۴۳۰	۲
* ریالہ	: ہمایوں قپودانی (شاہی جہاز کا کپتان) ، سلطنت عثمانیہ میں بحریہ کا ایک اعلیٰ افسر .	۴۳۰	۲
* ریحا	: دو قصبے : (۱) بیت المقدس سے بارہ میل مشرق میں ایک قصبہ ؛ (۲) ضلع حلب میں ایک چھوٹا سا قصبہ .	۴۳۱	۱
⊗ ریختہ	: رک بہ اردو .	۴۳۳	۱
⊗ ریختی	: عورتوں کی مخصوص زبان میں نسوانی جذبات و احساسات کی ترجمانی کرنے والی اردو شاعری کی ایک صنف .	۴۳۳	۱
* رَیْدَة	: جنوبی عرب میں متعدد مقامات .	۴۳۴	۱
⊗ ریڈ ہاؤس	: Redhouse، رک بہ مستشرقین .	۴۳۴	۲
⊗ الرّیف	: مراکش کا ایک پہاڑی ضلع .	۴۳۴	۲
⊗ رینان	: Ernest Renan (۱۸۲۲ء تا ۱۸۹۲ء)، مشہور اور ممتاز فرانسیسی مستشرق ، ادیب اور مؤرخ .	۴۳۶	۱
⊗ رینو	: رک بہ مستشرقین .	۴۳۶	۲
⊗ ریو	: Charles Rieu (۱۸۲۰ء تا ۱۹۰۲ء) ، ایک معروف مستشرق اور فہرست نگار .	۴۳۶	۲
* ریہ	: (Regio) ، اندلس کے جنوبی حصے پر مشتمل ایک ضلع .	۴۳۷	۲

ز

* ز	: (الزاء)، عربی حروف تہجی کا گیارھواں ، فارسی کا تیرھواں اور اردو کا چھبیسواں حرف .	۴۳۹	۱
* زَاب	: بسکرہ کے ارد گرد واقع الجزائر کا ایک علاقہ .	۴۳۹	۲
* الزّاب	: دریاے دجلہ کے دو معاون دریا : (۱) زاب الاعلی یا زاب الاکبر ؛ (۲) زاب الاسفل یا زاب الاصغر .	۴۴۰	۲
* زَابج	: (زایگ) ، سماٹرا کا ایک جزیرہ .	۴۴۰	۲
* زَاہِق	: علی فہمی (۱۹۵۳ء تا ۱۸۱۸ء) ، ایک ترکی عالم دین ، موستار (ہرسک		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود	
	(Herzegovina) کا مفتی ؛ جامعہ استانبول میں زبان و ادب کا استاد اور متعدد کتب کا مصنف .	۳۴۱	۲
*	**زار** : جنوں سے متعلق امہری زبان کا مستعار لفظ .	۳۴۲	۳
*	**زاکانی ، عبید** : رک بہ عبید زاکانی .	۳۴۳	۱
*	**زاوہ** : ایران کے صوبہ خراسان کا ایک شہر .	۳۴۳	۱
*	**زاویہ** : عیسائی راہب کا حجرہ ، چھوٹی مسجد یا معبد ؛ خانقاہ اور مدرسے سے مشابہ عمارات یا مجموعۂ عمارت .	۳۴۳	۱
*	**زاہد** : رک بہ زُہد .	۳۴۵	۱
⊗	**زاہد** : رک بہ میر زاہد الہروی .	۳۴۵	۱
*	**زاے** : رک بہ ز (الزاء) .	۳۴۵	۱
*	**زایرجہ** : مراکش میں مروج نجوم اور سحر کی جدول .	۳۴۵	۱
*	**زَبُور** : داؤد علیہ السلام پر نازل شدہ مقدس آسمانی کتاب .	۳۴۵	۲
*⊗	**زَبید** : تہامہ یمن کا ایک شہر .	۳۴۸	۱
*	**زُبَیدَۃ** : بنت جعفر بن ابی جعفر المنصور ، ام جعفر (۱۴۵ھ/ ۷۶۲ء تا ۲۱۶ھ/ ۸۳۱ء) ، خلیفہ ہارون الرشید کی ملکہ اور اس کے جانشین الامین کی والدہ .	۳۴۸	۲
⊗*	**الزُّبَیر بن العوّام** : جلیل القدر صحابی اور حضرت خدیجہؓ کے بھتیجے (عمر مابین ۶۰ و ۶۷ سال) .	۳۴۹	۱
*	**زُحَل** : ایک معروف سیارہ .	۳۵۰	۲
⊗	**زَخاؤ** : Edward Sachau (۱۸۴۵ تا ۱۹۳۰ء) ، نامور اور ممتاز جرمن مستشرق .	۳۵۲	۲
⊗	**الزُّخرُف** : قرآن مجید کی تینتالسویں سورت .	۳۵۳	۲
⊗	**الزُّخرُفَۃ الاسلامی** : رک بہ فن .	۳۵۴	۲
*	**زر مَحبوب** : ترکیہ کا ایک طلائی سکہ .	۳۵۴	۲
*	**زَرَنج** : ایران کا ایک شہر ، سجستان کا سابقہ صدر مقام .	۳۵۵	۱
*	**الزَرنوجی** : برہان الدین ، ایک عرب عالم اور ماہر تعلیم ، مصنف تعلیم المتعلم (م نواح ۶۲۰ھ/۱۲۲۳ء) .	۳۵۵	۲
*	**زریاب** : ابو الحسن علی بن نافع (ولادت ۸۰۰ھ) ، اندلس کا سب سے بڑا مُغنی .	۳۵۶	۲
*	**زُطّ** : (فارسی : جات ؛ ہندی : جاٹ)، عربوں کے حملہ سندھ کے وقت سندھ میں موجود ایک قدیم و معروف قوم .	۳۵۹	۲
*	**زَعامَت** : ترکیہ کی ایک قانونی و سرکاری اصطلاح .	۳۶۱	۱
*	**الزَّفیان** : (ابو المرقال) عطاء بن اُسید ، قبیلہ سعد بن زید مناۃ کا ایک رجز گو شاعر (حیات ۷۳ھ/۶۹۲ء) .	۳۶۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* زَقازیق	: مصری ڈیلٹے کا ایک تجارتی شہر .	۳۶۳	۲
* زَقُّوم	: رک بہ جہنم .	۳۶۴	۲
⊗ زَکوٰۃ	: معروف دینی اصطلاح اور اسلام کا ایک بنیادی رکن .	۳۶۴	۲
* زِکْرَوَیْہ بن مِہْرَویہ	: فرقہ قرامطہ کے بانی حمدان قرمط کا جانشین اور مشہور قرمطی داعی (م ۲۹۴ھ/۹۰۷ء) .	۳۶۹	۲
⊗ زَکَریّا	: قرآن مجید میں مذکور بنی اسرائیل کے ایک نبی .	۳۷۱	۱
* زکریا رازی	: رک بہ الرازی .	۳۷۳	۲
* زُلالی	: شاہ عباس صفوی اول کا درباری شاعر اور متعدد فارسی مثنویوں کا مصنف (م ۱۰۴۲ھ/۱۶۱۵ء) .	۳۷۳	۲
⊗ اَلزِّلْزال	: قرآن مجید کی ننانویں سورہ .	۳۷۴	۱
* زَلْزَل	: منصور بن جعفر الضارب، ابتدائی عباسی دور کا ایک مشہور درباری عود نواز.	۳۷۷	۲
* الزلّاقہ	: (زلاقہ) ، اندلس میں بطلیوس (رک بآں) کے قریب سلطان یوسف بن تاشفین اور الفانسو ششم کے مابین ایک مشہور معرکے کا محل وقوع .	۳۷۶	۲
* زَمالہ	: رک بہ سمالہ .	۳۷۷	۱
* زمان	: بمعنی وقت ، زمانہ ، دہر ، حین : فلسفہ کلام اور فلکیات کی ایک اصطلاح .	۳۷۷	۱
* زِمان	: وقت و زمانہ ؛ عربوں اور مسلمانوں کا نظام الاوقات .	۳۸۱	۱
* اَلزَّمَخْشَری	: ابوالقاسم محمود بن عمر (۴۶۷ھ/۱۰۷۵ء تا ۵۳۸ھ/۱۱۴۴ء) ، مشہور معتزلی عالم ، فقیہ ، متکلم اور نحوی ، مصنف تفسیر الکشاف .	۳۸۷	۱
⊗ اَلزُّمَر	: قرآن مجید کی انتالیسویں سورۃ .	۳۹۲	۱
⊗ زَمْزَم	: مکہ معظمہ کا متبرک و قدیم کنواں .	۳۹۳	۲
*⊗ زَمیندار	: پاک و ہند میں ایک قانونی و دستاویزاتی اصطلاح ، بمعنی زمین رکھنے والا .	۳۹۵	۱
*⊗ زمین داور	: دیکھیے ڈی لانڈن ، بار دوم .	۳۹۵	۲
⊗ زِنا	: جنسی بدکاری کے مفہوم میں ایک شرعی و فقہی اصطلاح .	۳۹۵	۲
* زَناتَہ	: بربر آبادی کا ایک گروہ .	۵۰۱	۱
* زنتا	: (Szenta) ، یوگوسلاویا کا ایک مشہور شہر .	۵۰۱	۲
* اَلزِّنْج	: افریقہ کے مشرقی ساحل پر بسنے والے حبشی قبائل .	۵۰۱	۲
* زَنجان	: ایران میں ایک اہم شہر .	۵۰۳	۲
* الزنجانی	: عزالدین عبدالوہاب بن ابراہیم ، ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی کا ایک عرب نحوی اور مصنف المعرب عما فی الصحاح والمغرب وغیرہ .	۵۰۴	۱
* الزنجبار	: افریقہ کے مشرقی ساحل پر اسی نام کے ایک جزیرے (اب تنزانیہ کے ایک صوبے) کا دارالحکومت .	۵۰۵	۱

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* زِلْجِیرلی	: شمالی شام میں اصلاحیہ کے قریب ایک گاؤں .	۵۰۵	۱
* زِنده رود	: وسطی ایران کا ایک بڑا دریا .	۵۰۶	۲
* زَنْدَقَه	: رک به زندیق .	۵۰۷	۱
* زِنْدیق	: (فاسد العقیده) ، ایک فقہی اصطلاح .	۵۰۷	۱
* زَنگی	: عماد الدین بن قاسم الدوله آق سنقر ، موصل کا اتابک اور سلجوقی دور کا ایک ممتاز والی (۵۲۱ھ/۱۱۲۷ء تا ۵۴۱ھ/۱۱۴۶ء) .	۵۱۰	۱
* زُنّار	: راهبوں کا کمر بند ، ذمیوں کی ڈوری ، برهمنوں کا متبرک دھاگا وغیره .	۵۱۲	۲
* الزواوی	: رک به ابن معطی .	۵۱۳	۲
* زُور خانه	: ایرانی ورزش گاه .	۵۱۳	۲
* زُون	: زمین داور میں نصب ایک هندی دیوتا کا بت .	۵۱۵	۲
* زُوَیله	: شمالی افریقه میں دو شہر : (۱) زویلة المهدیه ؛ (۲) زویلة السودان .	۵۱۶	۱
* الزهاوی	: جمیل صدقی (۱۲۷۹ھ/۱۸۶۳ء تا ۱۳۵۴ھ/۱۹۳۶ء)، عراق کے دور جدید کا سب سے بڑا عربی شاعر .	۵۱۶	۲
* زُهد	: تصوف کی ایک معروف اصطلاح .	۵۲۰	۲
* زُهره	: (Venus) ، ایک معروف سیاره .	۵۲۲	۱
* الزهری	: ابوبکر محمد ، المعروف به ابن شہاب (۵۰ھ/۶۷۰ء یا ۵۱ھ/۶۷۱ء تا ۱۲۴ھ/۷۴۱ء) ، ایک مشہور فقیه اور راوی حدیث .	۵۲۴	۱
* زُهَیر بن ابی سلمی	: قبل از اسلام کا ایک ممتاز اور عظیم ترین عرب شاعر .	۵۲۶	۱
* زِیاد بن ابیه	: المعروف بن ابن سمیه یا ابن عبید الثقفی ، حضرت علیؓ اور حضرت امیر معاویهؓ کے عہد میں مشہور والی عراق .	۵۲۹	۱
* زیادة الله بن ابراهیم	: رک به اغالبه (بنو اغلب) .	۵۳۱	۱
* زیادی	: بنو زیاد ، یمن کا ایک حکمران خاندان (از ۲۰۴ھ/۸۱۹ء تا ۳۷۱ھ/۹۸۱ء) .	۵۳۱	۱
* زیار (آل)	: عراق عجم ، طبرستان اور بعد ازاں جرجان پر سامانیوں کا باجگزار حکمران خاندان (از ۳۱۶ھ/۹۲۸ء تا ۴۷۰ھ/۱۰۷۷ء) .	۵۳۲	۲
* زِیارة	: ملاقات اور رؤیت ؛ اصطلاحاً کسی مقدس و متبرک مقام خصوصاً روضه نبوی پر حاضری دینا .	۵۳۴	۱
* زَیان (بنو)	: سلاطین تلمسان کا ایک بربر خانواده (از ۶۳۳ھ/۱۲۳۶ء تا ۷۳۷ھ/۱۳۳۷ء) .	۵۳۴	۱
* زِیانیه	: شاذلی فرقے کی ایک شاخ ؛ بانی: محمد بن عبدالرحمٰن بن ابی زیان (م ۱۱۴۵ھ/۱۷۳۳ء) .	۵۳۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* زیب النساء	(۱۰۴۷ھ/۱۶۳۷ء تا ۱۱۱۴ھ/۱۷۰۲ء)، شہنشاہ اورنگ زیب عالمگیر کی سب سے بڑی اولاد اور نامور مغل شہزادی۔	۵۳۶	۱
* زیبک	ازمیر کے علاقے کا ایک ترک قبیلہ۔	۵۴۱	۲
* زیتون	ایشیائے کوچک کے جنوب مشرق میں ولایت مرعش کا سب سے بڑا شہر۔	۵۴۲	۲
* زید بن ثابت	رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے نامور صحابی اور کاتب وحی (م ۴۵ھ/۶۶۵-۶۶۶ء)۔	۵۴۳	۲
*⊗ زید بن حارثہ	بن شراحیل (شُرَحبیل) الکلبی، ابو الاسامہ، مشہور صحابی اور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے خادم خاص (م ۸ھ/۶۳۰ء)۔	۵۴۵	۱
⊗ زید بن علی بن حسین	فاطمی و علوی خانوادے کے جید عالم، مجاہد اور فرقہ زیدیہ کے امام (م ۱۲۲ھ/۷۴۰ء)۔	۵۴۶	۱
* زید بن عمرو	بن نفیل المکی القرشی، یکے از حنفاء، یعنی عہد جاہلیت کے ایک موحد اور مشہور صحابی حضرت سعید بن زید کے والد۔	۵۴۸	۲
* زیدان	جرجی بن حبیب زیدان (۱۸۶۱ تا ۱۹۱۴ء)، مصر کا ایک عیسائی عرب فاضل، صحافی، ادیب مؤرخ اور متعدد کتابوں کا مصنف۔	۵۴۹	۱
⊗* الزیدیہ	زید بن علی (رک بآں) کو امام ماننے والے شیعیوں کی ایک شاخ۔	۵۵۲	۱
* زیری، بنو	عہد اسلامی کے المغرب میں قرون وسطیٰ کے دو خاندان: (۱) چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی کے آخر سے چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی کے وسط تک مشرقی بربر کے ایک حصے پر حکمران خاندان؛ (۲) زیریۂ اندلس، افریقہ کے بربر خاندان بنو زیری کی ایک شاخ، قرطبہ میں اموی خلافت کے ختم ہونے کے بعد ایک خود مختار حکومت کی بانی۔	۵۶۰	۱
* زَیْلَع	خلیج عدن کے افریقی ساحل پر ایک بندرگاہ اور شہر۔	۵۶۴	۱
* زَیْنَب	رک بہ المرابطون۔	۵۶۵	۱
⊗ زینب بنت جحش	ام المؤمنین، آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی زوجہ محترمہ، جناب عبدالمطلب کی نواسی (م ۲۰ھ/۶۳۹-۶۴۰ء)۔	۵۶۵	۱
* زینب بنت خُزَیْمَہ	بن الحارث بن عبداللہ الہلالیہ، ام المؤمنین، آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی زوجہ محترمہ (م ۴ھ/۶۲۵ء)۔	۵۶۸	۱
⊗ زینب بنت علی	حضرت فاطمہ بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کی صاحبزادی اور تاریخ اسلام کی ایک بغایت محترم شخصیت (م ۶۲ھ/۶۸۱ء)۔	۵۶۸	۲
⊗ زینب بنت محمد	آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کی سب سے بڑی صاحبزادی (م ۸ھ/۶۳۰ء)	۵۷۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* الزینبی	: ابو القاسم علی بن طراد بن محمد ، خلفاے عباسیہ کا ایک وزیر (م ۵۳۸ھ/ ۱۱۴۳ء) .	۵۷۱	۲
* زَین الدّین	: ابو بکر محمد بن محمد الخوافی (۷۵۷ھ/۱۳۵۶ء تا ۸۳۸ھ/۱۴۳۴ء) ، تصوف کے سلسلۂ زینیہ کے بانی .	۵۷۲	۱
* الزَیّانی	: ابو القاسم بن احمد بن علی بن ابراهیم (۱۱۴۷ھ/۱۷۳۴ء تا ۱۲۴۹ھ/ ۱۸۳۳ء) ، مراکشی سیاستدان ، مؤرخ اور مصنف .	۵۷۲	۲

س

⊗ س	: عربی حروف ابجد کا بارھواں ، فارسی کا پندرھواں اور اردو کا اٹھائیسواں حرف .	۵۷۵	۱
* سابُور	: رک بہ شاپور .	۵۷۵	۱
* سابُور بن اَردشیر (ابو نصر)	: بہاء الدولۃ بویہی کا وزیر اور ایک بہت بڑے کتاب خانے کا بانی (م ۴۱۶ھ/۱۰۲۵ - ۱۰۲۶ء) .	۵۷۵	۱
* ساج	: ساگوانی جنس کا درخت (ٹیک) .	۵۷۶	۱
* ساجِیۃ	: رک بہ (۱) ابو الساج (آل) ؛ (۲) ابو الساج دیودار .	۵۷۶	۲
* ساحِر جلال	: (ولادت ۱۸۸۳ء) ، ایک مشہور جدید ترکی شاعر اور مصنف .	۵۷۶	۲
* ساحِل	: سمندر یا دریا کا کنارا ؛ ایک معروف جغرافیائی اصطلاح .	۵۷۸	۱
* سارا سینز	: رک بہ سیراسینی .	۵۷۸	۱
* سارُت	: ایک ترکی اصطلاح، بمعنی تاجر پیشہ قوم .	۵۷۸	۱
* سارہ	: رک بہ ابراهیم[۴] .	۵۸۰	۲
⊗ سارٹن	: George Sarton (۱۸۸۴ تا ۱۹۵۶ء) ، تاریخ العلوم کا مشہور محقق ، مصنف *History of Science* وغیرہ .	۵۸۰	۲
* سارِق	: چور ؛ ایک فقہی اصطلاح .	۵۸۱	۱
* ساری	: (ساروئی ، ساریہ) ، ایران کا ایک شہر ، طبرستان کا سابق دارالحکومت .	۵۸۴	۱
* ساسان	: خانہ بدوش بازیگروں اور بھکاریوں کا ولی نعمت اور پیر و مرشد .	۵۸۵	۱
* ساسانیان	: (ساسانیہ، آل ساسان) ، مشہور ایرانی شاهی خاندان (۲۲۶ تا ۶۵۱ء) .	۵۸۵	۲
* ساعَۃ	: وقت کی ایک خاص مدت ، گھنٹا ؛ ایک تقویمی اصطلاح .	۶۰۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **السّاق** : (ٹانگ ، پنڈلی) ؛ علم ہندسہ کی ایک اصطلاح .		۶۰۸	۲
* **ساقز** : جزیرہ خیوس Chios کا ترکی نام .		۶۰۹	۱
* **سال** : ایک تقویمی اصطلاح .		۶۱۰	۲
* **سالار** : سردار، کماندار ؛ ایک عسکری اصطلاح .		۶۱۰	۲
* **سالار جَنگ** : سید میر تراب علی (۱۸۲۹ء تا ۱۸۸۳ء)، ریاست حیدر آباد (دکن) کا ایرانی نژاد نامور وزیر اور سیاست دان .		۶۱۱	۱
* **سالِم** : ایک دینی و علمی اصطلاح .		۶۱۲	۲
* **سالِم** : محمد امین الملقب بہ میرزا زادہ ، ایک ترک فقیہ اور تذکرۂ شعرا کا مصنف (م ۱۱۵۲ھ/۱۷۳۹ء) .		۶۱۳	۲
* **سالِم بن سوادۃ التمیمی** : والی مصر (از محرم تا ذوالحجہ ۱۶۴ھ/۷۸۰-۷۸۱ء) .		۶۱۴	۱
* **سالِم بن محمد** : بن محمد بن عزالدین ، ایک نامور مالکی فقیہ اور محدث (۱۰۱۵ھ/ ۱۶۰۶ء).		۶۱۴	۱
* **سالِمیّہ** : متکلمین کا ایک فرقہ ؛ بانی : ابو محمد سہل بن عبداللہ التستری (رک بآں ؛) (م ۲۸۳ھ/۸۹۶ء) .		۶۱۴	۲
* **سالنامہ** : سالانہ روداد ؛ ایک ترکی سرکاری اصطلاح .		۶۱۶	۱
* **سالُور** : ایک اوغوز قبیلہ .		۶۱۶	۲
* **سام** : حضرت نوح علیہ السلام کا پہلا بیٹا .		۶۱۸	۲
* **سام مِیرزا** : بن شاہ اسماعیل اول (۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء تا ۹۸۴ھ/۱۵۷۶-۱۵۷۷ء) ؛ مشہور ایرانی شاعر اور مصنف تحفہ سامی .		۶۱۹	۱
* **سامانی** : (بنو سامان) ، ایرانی بادشاہوں کا ایک خاندان (از ۲۷۹ھ/۸۹۲ء تا ۳۸۹ھ/ ۹۹۹ء) .		۶۱۹	۲
* **سامرّا** : دریائے دجلہ کے مشرقی کنارے پر ایک پرانا شہر اور سات عباسی خلفا کا مستقر .		۶۲۵	۱
* **سامَری** : بابل و فارس کی سلطنتوں میں بکھری ہوئی شمالی قبائل کی نمائندہ قوم .		۶۲۹	۱
* **سامَری ادب** : سامری قوم کا ادب .		۶۴۴	۱
* **السّامری** : قرآن مجید میں مذکور بنی اسرائیل کو سنہری بچھڑے کی پرستش پر آمادہ کرنے والا شخص .		۶۵۳	۲
* **سامُس** : (سیسام آطہ سی) بحیرہ ایجہ میں ایک جزیرہ .		۶۵۴	۲
* **سامی** : شمس الدین سامی بے فراشری (۱۸۵۰ تا ۱۹۰۴ء)، ترکی ماہر لغت اور مصنف قاموس الاعلام وغیرہ .		۶۵۶	۲
* **سان سٹیفانو** : San Stephano ، بحیرہ مرمرہ پر قسطنطنیہ سے بارہ میل کے فاصلے پر			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ایک چھوٹا سا قصبہ .	۶۵۸	۲
* ساوج بُلاق	: دو علاقوں کا نام : (۱) تہران سے قزوین کی شاہراہ کے دونوں طرف پھیلا ہوا سرسبز علاقہ ؛ (۲) صوبہ آذربیجان کا جنوبی حصہ .	۶۵۹	۲
* ساوجی	: تین عثمانی شاہزادے : (۱) ساوجی بیگ ، سلطنت عثمانیہ کے بانی سلطان عثمان کا چھوٹا بھائی اور ارطغرل کا بیٹا (م ۶۸۴ھ/۱۲۸۵ - ۱۲۸۶ء) ؛ (۲) عثمان کا ایک بیٹا ؛ (۳) مراد اول کا سب سے بڑا بیٹا (م ۷۸۷ھ/ ۱۳۸۵ - ۱۳۸۶ء) .	۶۶۸	۱
* ساوَہ	: وسطی ایران کا ایک شہر اور ایک ضلع .	۶۶۹	۱
⊗ سائکس	: Sir Percy Sykes (۱۸۶۷ تا ۱۹۴۵ء) ، ایک اعلیٰ انگریز فوجی افسر اور *History of Persia* وغیرہ متعدد کتب تاریخ و جغرافیہ کا مصنف .	۶۷۲	۲
⊗ سَبا	: قرآن مجید کی چوبیسویں سورۃ .	۶۷۳	۱
* سبا	: عرب کے جنوب مغربی حصے کی ایک قوم اور قدیم سلطنت .	۶۷۴	۱
* سَبَب	: علت ؛ فلسفہ کی ایک اصطلاح .	۶۹۲	۱
* سَبْت	: (ہفتے کا دن) ، یہودیوں کا یوم تعطیل .	۶۹۵	۲
* سَبْتَہ	: (Seuta) ، مراکش کا مشہور شہر .	۶۹۶	۱
* السَبتی	: ابو العباس احمد بن جعفر الخزرجی السبتی (۵۴۰ھ/۱۱۴۵ - ۱۱۴۶ء تا ۶۰۱ھ/۱۲۰۵ء) ، ایک نیک اور صاحب کرامت بزرگ .	۶۹۶	۲
⊗ سَبِّح	: (الاَعلیٰ) ، قرآن مجید کی ستاسبویں سورہ .	۶۹۷	۲
* سبحان اللہ	: قرآن مجید میں بکثرت مستعمل ترکیب یا جملہ .	۶۹۸	۱
* سُبْحَہ	: (نیز سَبْحہ) ، بمعنی تسبیح .	۶۹۹	۲
* سِبخَہ	: شمالی افریقہ اور صحرائے اعظم میں کھاری پانی کی چھوٹی جھیلیں .	۷۰۱	۲
* سِبرِوابر	: مغول کے عہد میں سائبیریا کا نام .	۷۰۲	۱
* سبزوار	: دو مقامات کا نام : (۱) ہرات کے نواح میں شہر اسفزار ؛ (۲) خراسان کا ایک شہر .	۷۰۲	۱
* سِبسطِیہ	: (۱) قدیم سامریہ یا سماریہ Samaria ، فلسطین کا ایک قدیم شہر ؛ (۲) ثغور الشامیہ میں ایک مقام ؛ (۳) ایشیائے کوچک کا ایک شہر .	۷۰۳	۲
* سِبط	: رک بہ (۱) ابن الجوزی ؛ (۲) الماردینی ؛ (۳) ابن التعاویذی .	۷۰۵	۱
* سَبع	: سبعہ (سات) ؛ سامی و غیر سامی اقوام میں خاص اہمیت کا حامل عدد .	۷۰۵	۱
* السَبع	: (یا صورۃ السبع) ، فلکیات کی اصطلاح ، بمعنی مجمع کواکب الذئب .	۷۰۶	۲
⊗ سَبعیہ	: ظاہری ائمہ کو سات تک محدود رکھنے والے مختلف شیعی گروہ .	۷۰۷	۱
⊗ سَبک	: طرز ، انداز بیان ؛ فارسی زبان و ادب کی ایک اصطلاح .	۷۱۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ السبکی	: شیخ محمد بن احمد خطّاب السبکی (۱۲۷۴ھ/۱۸۵۸ء تا ۱۳۵۲ھ/۱۹۳۳ء)، ایک دینی مصلح اور طریقۃ السبکیہ کے بانی .	۷۱۳	۱
* السُّبکی	: علاقۂ منوفیہ کے ایک مقام سبک کی نسبت سے مشہور علما کا ایک خاندان .	۷۲۵	۱
⊛ سَبیل	: ایک معروف قرآنی اصطلاح ، بمعنی ایسا راستہ جس پر چلنا آسان ہو .	۷۲۸	۱
⊛ سبیل اللہ	: ایک قرآنی اصطلاح ، بمعنی اللہ کی راہ .	۷۲۸	۱
⊗ سپاہ	: رک بہ سپاہی .	۷۲۸	۲
⊗ سپاہی	: ایک عسکری اصطلاح ، بمعنی فوجی ، لشکری .	۷۲۸	۲
⊗ سپہر	: مرزا محمد تقی کاشانی، ایک ایرانی مؤرخ اور ادیب، مصنف براہین العجم وغیرہ (م ۱۲۹۶ھ/۱۸۷۸ء) .	۷۳۰	۱
⊗ ستُّ الْمُلْک یا سیّدۃُ الملک	: خاتون مملکت سلسلہ دودمان سلطانی ، ایک فاطمی حکمران خاتون، الحکم بامراللہ کی ہمشیرہ.	۷۳۱	۱
⊛ سَتْر	: (سَتَر ، سِتر)، ایک معروف قرآنی اصطلاح ، بمعنی حجاب، پردہ (نیز رک بہ حجاب) .	۷۳۱	۲
* سُتْرہ	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی غلاف ، حفاظت ، پناہ گاہ .	۷۳۷	۱
⊗ سٹوری	: C. A. Storey (ولادت ۱۸۸۸ء) ، مشہور انگریز مستشرق اور مصنف *Persion Literature* ، وغیرہ .	۷۳۸	۱
⊗ سٹینلے لین پول	: رک بہ لین پول ، سٹینلے .	۷۳۸	۲
⊗ سَجاح	: ام صادر بنت اوس ، بنو تمیم کی ایک مدعیۂ نبوت .	۷۳۸	۲
⊗ السجاوَنْدی	: ابو الفضل (یا ابو عبداللہ) محمد بن طیفور الغزنوی ، قرآن مجید کے نامور قاری اور کتب علم القراءت کے مؤلف (م ۵۶۰ھ/۱۱۶۴ - ۱۱۶۵ء) .	۷۴۰	۱
⊗ السَّجاوَنْدی	: سراج الدین ابو طاہر محمد بن محمد بن عبدالرشید، حنفی مذہب کے ایک فقیہ اور مصنف الفرائض السراجیہ وغیرہ (حیات ۵۹۷ھ/۱۲۰۰ء) .	۷۴۰	۲
⊗ سَجّادہ	: تصوف کی ایک اصطلاح ، بمعنی مصلی ، جائے نماز .	۷۴۰	۲
⊗ سِجِّیل	: سورہ فیل میں مذکور ایک لفظ ، بمعنی سخت پتھر اور ضرب شدید .	۷۴۶	۲
⊗ سِجّین	: ایک قرآنی اصطلاح ، بمعنی وہ مقام جہاں اشرار کے اعمال نامے محفوظ رکھے جاتے ہیں .	۷۴۷	۲
⊗ سَجْدَہ	: ماتھا یا ناک زمین پر رکھنا ؛ نماز کا ایک رکن .	۷۴۸	۲
⊗ السجدہ	: قرآن مجید کی بتیسویں سورۃ .	۷۴۹	۱
⊗ سجستان	: رک بہ سیستان .	۷۵۰	۱
⊗ سَجع	: علم بلاغت کی ایک اصطلاح ، بمعنی ہم قافیہ کلام ، مقفی عبارت وغیرہ .	۷۵۰	۱
⊗ سِجِل	: قرآن مجید میں مذکور ایک کلمہ ، بمعنی دستاویز، طومار وغیرہ .	۷۵۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سِجِلْماسَہ	: (نیز سَجَل و ماسّہ)، تافیلالت (رکَ بآں) کا قدیم دارالحکومت اور آج کل مراکش کا ایک ویران قصبہ .	۷۵۳	۱
⊗ سَچَّل سَرمَسْت	: عبد الوهاب (۱۱۵۲ھ/۱۷۳۹ء تا ۱۲۴۲ھ/۱۸۲۶ء)، سندھی، پنجابی، اردو اور فارسی کے نامور سندھی صوفی شاعر .	۷۵۳	۱
⊗ سِحر	: رکَ بہ علم (سحر و نیرنجات) .	۷۵۶	۱
* سَحنُون	: عبدالسلام بن سعید حبیب التنوخی (۱۶۰ھ/۷۷۷ء تا ۲۴۰ھ/۸۵۴ء)، ایک مشہور محدث، مالکی فقیہ مصنف المدونہ وغیرہ .	۷۵۶	۱
* سُحُول	: جنوبی عرب (یمن) میں ایک قصبہ، نیز ایک قبیلہ .	۷۵۹	۲
⊗ السَّخاوی	: شمس الدین ابو الخیر محمد بن عبدالرحمن (۸۳۱ھ/۱۴۲۸ء تا ۹۰۲ھ/ ۱۴۹۷ء)، ایک مشہور عالم دین، فقیہ اور مصنف الضوء اللامع وغیرہ .	۷۵۹	۲
⊗ سَخی سَرْوَر سُلطان	: سید احمد (نواح ۵۲۴ھ/۱۱۳۰ء تا ۵۷۷ھ/۱۱۸۱ء)، بر عظیم پاک و ہند کے ایک نامور صوفی .	۷۶۲	۲
* سِد	: Cid ، رکَ بہ السّید .	۷۶۷	۲
* سَر	: کسی چیز کی انتہائی حد : فارسی، ترکی اور اردو کی بہت سی ترکیبوں میں مستعمل لفظ، مثلاً سر عسکر، سرغنہ وغیرہ .	۷۶۷	۲
* سِر	: رکَ بہ سر .	۷۶۸	۱
* سراج الدولہ	: نواب منصور الملک سراج الدولہ (۱۱۰۴ھ/۱۷۲۷ء یا ۱۱۴۵ھ/۱۷۳۲ء تا ۱۱۷۱ھ/۱۷۵۷ء)، نواب علی وردی خان، ناظم بنگال، بہار و اڑیسہ، کا نواسہ اور جانشین (از ۱۱۷۰ھ/۱۷۵۶ء) .	۷۶۸	۱
* سراج القُطرب	: بادنجانی قسم کا ایک پودا .	۷۷۲	۲
* سَرَاۃ	: عرب کی سطح مرتفع کے مغربی پہلو کے ساتھ ساتھ آگے بڑھتا ہوا پہاڑوں کا ایک معروف سلسلہ .	۷۷۳	۲
⊗ سرائیکی	: رکَ بہ پنجابی .	۷۷۴	۲
* سرای	: ترکی لشکر آلتون اردو (Golde Horde) کا صدر مقام .	۷۷۴	۲
* سرای	: (ترکی : سراجیو)، جنوبی سلافی ریاستوں میں سے ریاست بوسنہ کا صدر مقام .	۷۷۶	۲
* سرای	: عمارت، مسکن؛ فارسی اور ترکی کی مختلف تراکیب میں مستعمل لفظ .	۷۷۹	۱
* سربدار	: آٹھویں صدی ہجری/چودھویں صدی عیسوی میں خراسان پر حکومت کرنے والا ڈاکو سرداروں کا ایک قبیلہ .	۷۷۹	۲
⊗* سربیا	: مشرقی یورپ کی ایک سابقہ سلطنت .	۷۸۵	۱
* سر پُل	: (عربی : راس القنطرہ)، افغانستانی ترکستان کا ایک شہر .	۸۰۷	۲
* سر پل زهاب	: بغداد سے کرمان شاہ جانے والی شاہراہ پر ایک مقام .	۸۰۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سِرت	: رک بہ سعرد .	۸۰۹	۱
* سُرت	: (صرت) ، خلیج سدرہ پر ایک بڑا شہر .	۸۰۹	۱
* سرحان	: حوران کی جنوبی حد سے شروع ہونے والی ، شمالی عرب کی ایک وادی .	۸۱۰	۱
* سَرَخْس	: مشہد اور مرو کے مابین ایک قدیم شہر .	۸۱۱	۱
⊗ السَّرَخسی	: شمس الائمہ ابوبکر محمد بن ابی سہل احمد (۴۰۰/۱۰۰۹ - ۱۰۱۰ء تا ۴۸۳ھ/۱۰۹۰ء) ، ایک مشہور حنفی فقیہ اور متعدد کتابوں ، مثلاً شرح سیر الکبیر وغیرہ کے مؤلف .	۸۱۱	۲
* سِرداب	: گرمیوں کے موسم کے لیے زیر زمین عمارت .	۸۱۵	۱
⊗ السِّردابیہ	: رے سے خروج مہدی پر یقین رکھنے والا غالی (رک بہ غلاۃ) شیعیوں کا ایک گروہ .	۹۱۵	۲
* سَردار	: ایک معروف سیاسی و عسکری اصطلاح .	۸۱۵	۲
* سَردانیہ	: (Sardania)، کارسیکا کے جنوب میں بحیرہ روم کا ایک جزیرہ.	۸۱۶	۲
* سَرد سیر	: موسم گرما گزارنے کے لیے کوئی سرد مقام ؛ صوبہ فارس کے جنوبی اور شمالی حصے .	۸۱۸	۱
* سَرّاج ، بنو	: (Abencerrages)، غرناطہ کے آخری ایام میں عرب اشراف کا خاندان.	۸۱۸	۱
* سیروز	: سرس ، سلانیک کی ولایت میں سنجاق کا صدر مقام .	۸۱۸	۲
* السَّرطان	: کیکڑا ، ایک معروف جانور ؛ نیز کینسر کی بیماری .	۸۲۰	۲
* السِّرطان	: علم ہیئت کی ایک اصطلاح ، منطقۃ البروج کی انتہائی شمالی صورت .	۸۲۱	۱
* سَرعَسکر قَپوسی	: رک بہ باب سر عسکری -	۸۲۳	۲
⊗ سَرقہ	: ایک معروف قرآنی و فقہی اصطلاح .	۸۲۳	۲
* سَرَقُسطہ	: Saragossa ، ہسپانیہ کا ایک شہر اور اسی نام کے موجودہ صوبے کا صدر مقام .	۸۲۴	۲
* سرکیشیا	: رک بہ چرکس .	۸۲۸	۲
⊗ سَرمَد	: محمد سعید المعروف بہ سرمد ، سلطان عالمگیر کے عہد کا ایک متنازع فیہ شخص (م ۱۰۷۰ھ/۱۶۶۰ء) .	۸۲۸	۲
* سَرَندیب	: رک بہ سیلون .	۸۳۱	۱
* سروال	: شلوار ، ایشیا کے بعض علاقوں کے لباس کا ایک اہم حصہ .	۸۳۱	۱
* سروت	: رک بہ طاہر بے .	۸۳۴	۲
⊗ سروج	: بیرہ جک سے الرہا کو جانے والی جنوبی سڑک پر واقع دیار مضر کا ایک شہر .	۸۳۴	۲
⊗ سرور	: مرزا رجب علی بیگ (۱۲۰۱ یا ۱۲۰۲ھ تا ۱۲۸۴ھ/۱۸۶۷ء)، اردو کے ایک		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	نامور ادیب اور مصنف فسانہ عجائب وغیرہ .	۸۳۵	۲
* سرُوری :	متعدد عثمانی ترک شعرا : (۱) مصلح الدین مصطفی افندی ، ماہر لسانیات اور مصنف عجائب المخلوقات وغیرہ (م ۹۶۹ھ/۱۵۶۲ء) ؛ (۲) سید عثمان ، عظیم ترین ترکی تاریخ نویس ، سروری مجموعہ سی وغیرہ کا مؤلف (م ۱۲۲۹ھ/۱۸۱۴ء) .	۸۳۹	۱
⊗ سر ہند شریف :	صوبہ پنجاب (بھارت) کا قدیم شہر اور حضرت مجدد الف ثانیؒ کا مولد و مدفن .	۸۳۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۱

عنوان	اشارات	صفحہ عمود	
* السَّرِیّ بن الحَکَم : بن یُوسف البَلخی ، مصر کا والی اور مہتمم مالیات (از ۲۰۰ھ/ ۸۱۶ء تا ۲۰۵ھ/۸۲۰ء) .		۱	۱
* السَّرِیّ بن مَنْصُور : المعروف بہ ابوالسرایا ، عہد عباسی کا ایک طالع آزما (م ۲۰۰ھ/ ۸۱۵ء) .		۱	۲
* سَرِیّ السَّقَطی[7] : ابوالحسن سری بن مُغَلِّس، ایک نامور صوفی بزرگ، حضرت جنید بغدادی[7] کے ماموں اور مرشد (م۲۵۳ھ/۸۶۷ء یا ۲۵۷ھ/۸۷۰ء) .		۲	۲
* سُرَیْجِیَّہ : ''دورِ حکمی،، کا تنسیخ تعلیق (حلفی معاہدہ) سے متعلق شوافع کا ایک بنیادی فقہی مسئلہ .		۳	۱
* سَرْیَرَہ : رک بہ زایچ .		۳	۲
* سریع : علم عروض کی ایک بحر .		۳	۲
* سَرِیکَت اِسلام : انڈونیشی مسلمانوں کی ایک سیاسی جماعت .		۳	۱
* سَزا : رک بہ (۱) حد ؛ (۲) عقوبت ؛ (۳) تعزیر ؛ (۴) جرم ؛ (۵) حساب ؛ (۶) یوم الحساب وغیرہ، .		۱۷	۲
* سزایی : شیخ حسن (دده) افندی ، ایک ممتاز صاحب دیوان ترکی شاعر (م ۱۱۵۱ھ/ ۱۷۳۸ء) .		۱۷	۲
* سَسَک : رک بہ لوبیک .		۱۸	۱
* سِسِلی : رک بہ صقلیہ .		۸۱	۱
* سطیح بن رَبِیْعَہ : عرب کے دور جاہلیت کا ایک کاہن ؛ ایک افسانوی شخصیت .		۱۸	۱
* سَعادَۃ : نیک بختی ؛ ایک معروف دینی اصطلاح .		۲۱	۱
* سَعادت خان : رک بہ برہان الملک .		۲۲	۱
* سَعادَت علی خان : ایسٹ انڈیا کمپنی کے دور میں اودھ کا نواب (از ۱۷۹۸ تا ۱۸۱۴ء) .		۲۲	۱
* سَعْد : علم الہیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی خوش بختی کا مجمع الکواکب .		۲۳	۱
* سَعْد (بنو) : مراکش کے علوی اشراف کا ایک حکمران خاندان (از ۱۵۰۹ تا ۱۶۵۴ء) .		۲۳	۱
* سَعْد بن ابی وقاص[ra] : جلیل القدر صحابی اور جنگ قادسیہ کے فاتح سپہ سالار (م ۵۰ھ/ ۶۷۰ - ۶۷۱ء) .		۲۸	۱
* سَعْد بن زَنگی : ابو شجاع مظفر الدین ، فارس کا سلغری اتابک (از ۵۹۹ - ۶۰۰ھ/ ۱۲۰۳ء تا ۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء) .		۳۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سَعْد بن عُبادة رض	: بن دُلَیم بن حارثہ ، آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے مشہور صحابی ، اور قبیلہ خزرج کے سخی و جواد سردار (م ۱۵/۶۳۶ - ۶۳۷ء) .	۳۱	۱
* سَعْد بن علي السُّويني	: دیکھیے لائڈن ، بار دوم ، بذیل مادہ .	۳۲	۲
* سَعْد بن محمد	: رک بہ حیص بیص .	۳۲	۲
* سَعْد بن معاذ رض	: بن النعمان الانصاری الاوسی ، جلیل القدر صحابی اور قبیلہ بنو اوس کے سردار .	۳۲	۲
* السَّعدان	: علم الہیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی دو مبارک ستارے (مشتری اور زہرہ).	۳۳	۲
* سَعد اللہ جبری	: دیکھیے لائڈن ، بار دوم .	۳۴	۱
* سَعْد الدَّولہ	: رک بہ حمدانِ (بنو) .	۳۴	۱
* سَعْد الدّین	: رک بہ سَعْدیة .	۳۴	۱
* سَعْد الدّین بن حَسَن جان	: رک بہ خوجہ افندی .	۳۴	۱
* سَعْد الدّین الحَمَوی	: محمد بن المؤید بن ابی الحسن بن محمد حمویہ (۵۸۷ھ/۱۱۹۱ء یا ۵۹۵ھ/۱۱۹۸ - ۱۱۹۹ء تا ۶۵۸ھ/۱۲۶۰ء) ، نجم الدین کُبریٰ کے مرید اور خلیفہ ، ایک مشہور صوفی .	۳۴	۱
* سَعْد الدّین کُوپک	: (یا گوپک) ، سلاجقۂ ایشیاے کوچک کی تاریخ میں ایک اہم شخصیت (م نواح ۶۳۵ھ/۱۲۳۸ء) .	۳۵	۱
* سَعْد زغلول پاشا	: (۱۲۷۴ھ/۱۸۵۷ء یا ۱۲۷۷ھ/۱۸۶۰ء تا ۱۳۴۶ھ/۱۹۲۷ء) ، مصر کے مشہور وزیر اعظم اور سیاسی قائد .	۳۶	۲
* سَعْد الفزر	: قبیلہ تمیم کی ایک بڑی شاخ .	۴۰	۱
** سعدی	: شیخ مشرف الدین بن مصلح الدین سعدی شیرازی (۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء تا ۶۹۱ھ/۱۲۹۲ء) ، شہرہ آفاق فارسی ادیب ، شاعر، صوفی ، سیاح اور مصنف گلستان و بوستان وغیرہ .	۴۱	۲
* السعدی	: عبدالرحمن بن عبداللہ بن عمران بن عامر (۱۰۰۴ھ/۱۵۹۶ء تا ۱۰۶۶ھ/۱۶۵۶ء) ، ٹمبکٹو کے ایک قدیم علمی خاندان کا فرد اور تاریخ السودان وغیرہ کا مؤلف .	۴۷	۲
* سَعدیّہ	: (یا جباویہ) ، درویشوں کا ایک فرقہ ؛ بانی : سعد الدین الجباوی (م ۷۰۰ھ یا ۷۳۶ھ) .	۴۹	۱
* سِعْرد	: ارمینیہ اور ترکی کردستان کے درمیان سرحدی علاقے کا ایک چھوٹا سا قصبہ .	۵۱	۱
* سعودی	: (یا ابو السعود) ابن یحیٰی بن محیی الدین المتنبی العباسی الشافعی الدمشقی ، ایک صاحب دیوان عربی شاعر اور ماہر علوم اسلامیہ (م ۱۱۲۷ھ/۱۷۱۵ء).	۵۲	۲
* السُّعودی	: ابو الفضل المالکی، عالم دین اور عیسائیوں اور یہودیوں کے خلاف کتاب		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	مناظرہ (تکمیل ۹۴۲ھ/۱۵۳۶ء) کا مصنف .	۵۳	۱
* السعودی	: سیف الدین عبداللطیف (م ۷۳۶ھ/۱۳۳۵ء) ، ایک متکلم.	۵۳	۲
⊛ سعی	: مناسک حج کی ایک اصطلاح ، صفا اور مروہ کی دو پہاڑیوں کے مابین تیز تیز چلنا .	۵۴	۱
* سعید افندی چلبی زادہ	: دیکھیے لاؔ ، لائڈن ، بار دوم .	۵۵	۲
* سعید بن اوس	: رک بہ ابو زید الانصاری .	۵۵	۲
* سعید بن البطریق	: یوتخیوس Eutychius (۲۶۳ھ/۸۷۶ تا ۳۲۸ھ/۹۳۹ء) ، اسکندریہ کا بطریق ، طب اور تاریخ کی کتابوں کا مصنف .	۵۵	۲
⊛ سعید بن زیدؓ	: حضرت عمر فاروق کے بہنوئی اور مشہور صحابی (م ۵۰ - ۵۱/۶۷۰ - ۶۷۱ء) .	۵۶	۱
⊛* سعید بن العاصؓ	: الاموی القرشی ، مشہور صحابی ، والی اور فاتح (م نواح ۵۹ھ/ ۶۷۹ء) .	۵۹	۲
* سَعید بن مَسْعَدہ	: رک بہ الاخفش .	۶۱	۱
* سَعید پاشا	: محمد علی پاشا کا سب سے چھوٹا بیٹا اور خدیو مصر (از ۱۸۵۴ تا ۱۸۶۳ء) .	۶۱	۱
* سعید پاشا	: المعروف بہ کوچک یا الاصغر (۱۲۵۴ھ/۱۸۳۸ء تا ۱۳۳۲ھ/۱۹۱۴ء) ، ترکیہ کے عظیم مدیر احمد مدحت پاشا کا ساتھی، وزیر اعظم اور مصنف .	۶۲	۱
* سَعیر	: رک بہ النار .	۶۵	۲
* سُغْد	: (السغد ، الصغد) ، وسط ایشیا میں جیحون اور سیحون کے مابین علاقہ اور وہاں کے باشندے .	۶۵	۲
* سُغداق	: کریمیا میں ایک چھوٹا سا شہر ، سابقاً ایک بڑی بندرگاہ .	۶۷	۱
* سفاقس	: (Sfax) ، خلیج قابس کے شمال میں قدیم تپاروہ کی جگہ پر واقع تونس کا ایک مشہور شہر .	۶۹	۱
* سُفالہ	: مشرقی افریقہ میں پرتگالی نو آبادی ، موزنبیق کے جنوبی حصے میں ایک ضلع اور قصبہ .	۷۰	۱
* السَّفّاح	: رک بہ ابو العباس السفاح .	۷۷	۱
* سَفی	: (آسفی) ، مراکش کا ایک صوبہ اور بندرگاہ .	۷۷	۱
* سُفیان الثوری	: ابو عبداللہ سفیان بن سعید (مابین ۹۵ھ/۷۱۳ء و ۹۷/۷۱۶ء تا ۱۶۱ھ/۷۷۸ء) ، مشہور عالم ، محدث اور صوفی بزرگ .	۷۸	۲
* السُّفیانی	: رک بہ المہدی .	۸۲	۲
* سفید رود	: رک بہ قزل اوزن [صحیح قزیل اوزن] .	۸۲	۲
* سفید کوہ	: شمالی افغانستان کا مشہور پہاڑی سلسلہ .	۸۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ سَفینہ	: سمندری جہاز یا کشتی .	۸۳	۲
* سَقاریا	: (صقاریہ) ، ایشیاے کوچک کا ایک دریا .	۸۹	۲
* سَقْسین	: دریاے دنیپر (Dnieper) کے کنارے مغول دور کا ایک شہر .	۹۱	۱
* سُقُطْری	: (Socotra) ، خلیج عدن کے مشرق میں چھوٹے چھوٹے جزیروں پر مشتمل ایک علاقہ	۹۲	۱
* سَقّارہ	: قاہرہ کے جنوب مغرب میں بیس سے زیادہ عجیب و غریب اہرام کے لیے معروف ایک گاؤں .	۹۴	۱
* سَقِز	: ایرانی کردستان کا ایک شہر اور ضلع .	۹۶	۱
* سُقمان	: (سکمان) بن ارتق ، معین الدولہ ، حصن کیفا کا فرمانروا (م ۴۹۸ھ/ ۱۱۰۴ء) .	۹۶	۱
* سقوطْری	: رک بہ اسکو دار .	۹۷	۲
⊗ سَکَردو	: (اسکردو) ، پاکستان میں شامل بلتستان (رک بآں) کا صدر مقام .	۹۷	۲
* السَّکاکی	: آٹھویں صدی ہجری کے آخری ربع میں مشرقی ترکی زبان کا ممتاز شاعر .	۹۸	۱
* السَّکّاکی	: سراج الدین ابو یعقوب یوسف بن ابی بکر بن محمد بن علی الخوارزمی (۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء تا ۶۲۶ھ/۱۲۲۹ء) ، ماہر نقش کار ، متبحر عالم دین اور مصنف مفتاح العلوم وغیرہ .	۹۹	۱
* السُّکَّر	: شکر ، چینی .	۱۰۱	۱
* السُّکّری	: ابو سعید الحسن بن الحسین بن عبیداللہ (۲۱۲ھ/۸۲۷ء تا ۲۷۵ھ/۸۸۸ء) ، عربی کا ایک ماہر لسان ، مرتب اشعار الہذلیین .	۱۰۱	۲
* سکّہ	: عام معنوں میں روپیہ پیسہ وغیرہ .	۱۰۲	۲
* سِکّیت	: رک بہ ابن السکیت .	۱۰۳	۱
* سکندر	: رک بہ الا سکندر .	۱۰۳	۱
* سکندر بیگ	: George Kastriota (۱۴۰۴ء تا ۸۵۱ھ/۱۴۶۷ء) ، البانیا کا ایک قومی بطل .	۱۰۳	۱
* (سُکوتو یا) سوکوتو	: بلاد الحوصہ کے مغربی حصے میں دریاے نیجر کے ایک معاون کنارے پر ایک قصبہ .	۱۰۵	۱
⊗ سَکینَہ	: ایک اسلامی و قرآنی اصطلاح ، بمعنی اطمینان ، سکون ، وقار .	۱۰۵	۲
⊗ سُکَینہ بنت الحسینؓ	: حضرت حسین کی صاحبزادی (م۱۱۷ھ/۷۳۵ء) .	۱۰۶	۲
* سِکھ	: پنجاب کا ایک مذہبی گروہ اور بھارت کا مشہور فرقہ ؛ بانی : گرو بابا نانک (۱۴۶۹ تا ۱۵۳۹ء) .	۱۰۷	۲
* سَگبان	: (شکاری کتوں کا نگہبان) ، ینی چری فوج کا تیسرا جیش .	۱۱۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سُگُود	: ایشیاے کوچک میں ولایت خداوند گار کی ایک قضا اور اس کا صدر مقام .	۱۱۹	۲
* سَلا	: مراکش کا ایک قصبہ .	۱۲۰	۲
* سِلاح دار	: مملوکوں کے دربار کا ایک عہدہ .	۱۲۲	۱
* سَلام	: ایک معروف دینی اصطلاح ، بمعنی امن و سلامتی ، نیز وقت ملاقات کا کلمہ (السلام علیکم) .	۱۲۲	۲
* سَلامَة بن جَنْدَل	: قبیلہ الحارث کا ایک فرد اور زمانۂ جاہلیت کا ایک شاعر .	۱۲۶	۱
* سَلاملِق	: (۱) ترک اشراف کا ملاقاتی کمرہ ؛ (۲) قسطنطینیہ میں نماز جمعہ کے لیے سلطان کے شاہانہ ورود کے موقع پر ایک تقریب .	۱۲۷	۱
* سَلانیک	: (سالونیکا Salonika) ، مقدونیہ کا مشہور شہر .	۱۲۹	۱
* سَلانیکی	: مصطفٰی ، ایک ترکی مؤرخ ، مصنف تاریخ سلانیکی مصطفی افندی (م نواح ۱۰۰۸ھ/۱۵۹۹ - ۱۶۰۰ء) .	۱۳۳	۲
* السَّلاوی	: شہاب الدین ابو العباس احمد بن خالد بن حماد الناصری (۱۲۵۰ھ/ ۱۸۳۵ء تا ۱۳۱۵ھ/۱۸۹۷ء)، ایک مراکشی مؤرخ اور شریفی حکومت کا عہدے دار .	۱۳۴	۲
* سلاویسی	: انڈونیشیا کے چار بڑے جزیروں میں سے ایک .	۱۳۷	۱
* سلجوق (آل)	: گیارھویں سے تیرھویں صدی عیسوی تک ایشیا کے وسیع خطوں پر حکومت کرنے والا ترکوں کا ایک شاہی خاندان ، مشتمل بر (۱) سلجوقیان اعظم ؛ (۲) سلجوقیان عراق ؛ (۳) سلجوقیان کرمان ؛ (۴) سلجوقیان شام ؛ (۵) سلجوقیان ایشیاے کوچک .	۱۳۷	۱
* سُلَحفاہ	: کچھوا ، ایک معروف حیوان .	۱۵۰	۱
* سَلْحین	: مملکت سبا کے صدر مقام مارب میں شاہی قیام گاہ .	۱۵۰	۱
* سُلْدُوز	: (سلدوس) ، (۱) چنگیز خان کے ایک فدائی سور غان شیرہ کی اولاد پر مشتمل منگولیا کا ایک قبیلہ ؛ (۲) آذربیجان کا ایک ضلع .	۱۵۲	۲
* سَلْسَبیل	: بہشت کا ایک چشمہ .	۱۵۶	۲
* سُلطان	: ایک معروف اصطلاح ، بمعنی حکمران ، بادشاہ .	۱۵۷	۱
* سُلطان آباد	: (۱) ایران کے صوبہ عراق کا پاے تخت ؛ (۲) کوہ بیستون کے دامن میں الجایتو کا آبادہ کردہ شہر ؛ (۳) ایران میں متعدد دیہات کا نام .	۱۶۲	۲
* سَلطان اسحاق	: فرقہ اہل حق (علی الٰہی) کے معتقدات میں ایک اہم شخصیت ، خدا کا چوتھا مظہر ، روحانیت و عرفان کا بلند ترین مقام یعنی حقیقت .	۱۶۴	۲
* سُلطان اونی	: اسکی شہر کے شمال مغرب میں فریجیا کا ایک قدیم حصہ .	۱۶۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ **سلطان باھُو**	: (۱۰۴۰ھ/۱۶۳۰ء تا ۱۱۰۲ھ/۱۶۹۱ء)، پنجاب کے مشہور صوفی بزرگ، نامور پنجابی شاعر اور متعدد عربی و فارسی کتابوں کے مصنف.	۱۶۶	۲
* **سُلطان الدّولہ**	: ابو شجاع بن بہاء الدولہ البویہی، امیر فارس و عراق (از ۴۰۳ھ/۱۰۱۲ء تا ۴۱۵ - ۴۱۶ھ/۱۰۲۴ - ۱۰۲۵ء).	۱۶۷	۲
* **سَلطان وَلد**	: (۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء تا ۷۱۲ھ/۱۳۱۲ء)، مولانا جلال الدین رومی[۲] کے سب سے بڑے صاحبزادے اور سلسلۂ مولویہ میں ان کے دوسرے جانشین.	۱۶۹	۱
* **سُلطانیّہ**	: ایرانی عراق کا ایک شہر اور سلطان الجایتو کا پائے تخت.	۱۷۰	۲
⊛ **سَلْطَنَت**	: مملکت کے لیے ایک معروف اصطلاح.	۱۷۳	۱
⊗ **سلطنت دہلی**	: رک بہ ہند.	۱۸۱	۲
* **سَلغُر (آل)**	: سلطنت سلجوق کی تباہی کے بعد اتابکوں کا برسراقتدار آنے والا ایک خاندان.	۱۸۱	۲
* **سَلَف**	: (سَلَم)، خرید و فروخت سے متعلق ایک فقہی اصطلاح.	۱۸۲	۲
* **سلفکہ**	: (قدیم سلوقیا تراچیا یا قیلیقیا)، صوبہ آطنہ کی سنجاق ایچ ایل کا صدر مقام.	۱۸۳	۱
* **سَلماس**	: ایران کے صوبہ آذربیجان کا ایک ضلع.	۱۸۳	۲
* **سَلمان [ساوجی]**	: خواجہ جمال الدین بن خواجہ علاء الدین محمد، ایک صاحب دیوان فارسی شاعر (م ۷۷۸ھ/۱۳۷۶ء).	۱۸۶	۱
⊛ **سلمان فارسی**[۳]	: ابو عبداللہ، معروف بہ سلمان الخیر، نامور ایرانی النسل صحابی (م ۳۵ھ تا ۳۶ھ/۶۵۵ - ۶۵۶ء).	۱۸۸	۱
* **سَلمانیّہ**	: ابو حاتم الرازی (م ۳۲۲ھ/۹۳۴ء) کی کتاب میں مستعمل غلاۃ شیعی فرقے کے لیے ایک اصطلاح.	۱۹۰	۱
* **سَلَمۃ بن رجاء**	: والی مصر (از ۱۶۱ھ/۷۷۸ء تا ۱۶۲ھ/۷۷۸ء).	۱۹۱	۱
* **سَلَمَنکا**	: (Salamanca)، رک بہ شَلمنکہ.	۱۹۱	۱
* **سَلمی**	: رک بہ اجا و سَلمی.	۱۹۱	۱
* **السُّلَمی**	: ابو عبدالرحمٰن محمد بن الحسین بن موسیٰ الازدی النیشابوری (۳۳۰ھ/۹۴۱ء تا ۴۱۲ھ/۱۰۲۱ء)، مشہور صوفی بزرگ اور متعدد کتب تصوف مثلاً طبقات الصوفیہ کے مصنف.	۱۹۱	۱
* **سَلَمیَہ**	: شام کا ایک تاریخی قصبہ.	۱۹۲	۱
* **سِلوان**	: رک بہ میافارقین.	۱۹۳	۱
* **سِلُوق**	: یمن کے ضلع خدیر میں زرہ سازی کے لیے مشہور ایک قدیم شہر.	۱۹۳	۱
* **سلوک**	: راہ طریقت پر گامزن ہونے کے معنوں میں تصوف کی ایک اہم اصطلاح.	۱۹۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سَلُول	: دو عربی قبیلے : (۱) قبیلہ خزاعہ کی ایک شاخ ؛ (۲) ہوازن کا ایک قبیلہ .	۱۹۴	۱
* سَلِیح	: شام پر عربوں کا اولیں حکمران قبیلہ .	۱۹۵	۱
* سَلیم اول	: ترکیہ کی سلطنت عثمانیہ کا نواں سلطان (از ۹۱۸ھ/۱۵۱۲ء تا ۹۲۶ھ/ ۱۵۲۰ء) .	۱۹۶	۱
* سلیم ثانی	: ترکیہ کی عثمانی سلطنت کا گیارھواں سلطان (از ۹۷۴ھ/۱۵۶۶ء تا ۹۸۲ھ/ ۱۵۷۴ء) .	۲۰۴	۲
* سلیم ثالث	: ترکیہ کی سلطنت عثمانیہ کا اٹھائیسواں سلطان (از ۱۲۰۳ھ/۱۷۸۹ء تا ۱۲۲۲ھ/۱۸۰۷ء) .	۲۰۷	۲
* سُلَیم بن مَنْصُور	: قبائل مُضر (عدنان) کی شاخ قیس عیلان (رک بآں) کا ایک طاقتور اور جنگجو قبیلہ .	۲۱۴	۲
* سُلَیمان	: مولای ابوالربیع سلیمان بن محمد علوی، سلطان مراکش (از ۱۲۰۶ھ/۱۷۹۲ء تا ۱۲۳۸ھ/۱۸۲۲ء) .	۲۱۸	۲
* سُلیمان اول	: سلیمان قانونی ، سلیمان ذی شان ، ترکیہ کی سلطنت عثمانیہ کا دسواں اور سب سے بڑا فرمان روا (از ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء تا ۹۷۴ھ/۱۵۶۶ء) .	۲۲۱	۲
* سُلیمان ثانی	: ترکیہ کی سلطنت عثمانیہ کا بیسواں سلطان (از ۱۰۹۹ھ/۱۶۸۷ء تا ۱۱۰۲ھ/۱۶۹۱ء) .	۲۳۱	۲
* سُلیمان بن الاشعث	: رک بہ ابو داؤد .	۲۳۳	۱
⊛ سُلیمان[ع] بن داؤد[ع]	: بنی اسرائیل کے مشہور پیغمبر اور بادشاہ .	۲۳۳	۱
* سُلیمان بن صُرَد الخزاعی	: (یسار ، ابو مطرف) ، صحابی رسول[ص] اور حضرت علی[ع] کے پر جوش حامی (م ۶۵ھ/۶۸۵ء) .	۲۴۱	۱
* سُلیمان بن عبدالملک	: (ولادت ۶۰ھ/۶۷۹ - ۶۸۰ء) ، مشہور اموی خلیفہ (از ۹۶ھ/ ۷۱۵ء تا ۹۹ھ/۷۱۷ء) .	۲۴۲	۲
* سلیمان بن قُتلُمِش	: سلاجقۂ ایشیائے کوچک کی سلطنت کا بانی حکمران (از ۴۵۶ھ/ ۱۰۶۳-۱۰۶۴ء تا ۴۷۹ھ/۱۰۸۶ء) .	۲۴۴	۲
* سُلیمان بن مِہران	: رک بہ الاعمش .	۲۴۵	۲
* سُلیمان بن وھب بن سعید ابو ایوب	: ایک نو مسلم عباسی وزیر (م ۲۷۲ھ/۸۸۵ء) .	۲۴۵	۲
* سُلیمان پاشا	: المعروف بہ خادم ، خواجۂ سرای، سلیمان اعظم کا ایک ترک سپہ سالار اور مدبر (م ۹۶۵ھ/۱۵۴۸ء) .	۲۴۶	۲
* سُلیمان پاشا	: (۱۳۱۶ تا ۱۳۵۹ء) ، دوسرے عثمانی سلطان اور خاں کا بڑا بیٹا اور سلطان مراد اول کا بڑا بھائی ، یورپی علاقوں کا پہلا ترک فاتح اور تاریخ عثمانی کی ایک محترم شخصیت .	۲۴۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سلیمان پاشا ملاطیہ لی ارمنی	: عثمانی سلطان محمد رابع (۱۶۴۸ تا ۱۶۸۷ء) کا ارمنی النسل سپہ سالار ، مدبر اور وزیراعظم (م ۱۰۹۸ھ/ ۱۶۸۷ء) .	۲۴۹	۲
* سُلیمان چلبی	: سلیمان دده ، سلطان مراد اول کے وزیر احمد پاشا کا بیٹا، خلوتی شیخ امیر سلطان کا خلیفه ، قدیم ترین عثمانی شاعر ، مصنف مثنوی وسیلة النجات (م ۸۲۵ھ/۱۴۲۲ء) .	۲۵۰	۱
* سلیمان چلبی (امیر)	: پلدرم بایزید اول کا بیٹا اور صارو خان اور قره سی کا فرمانروا (م ۸۱۴ھ/۱۴۱۱ء) .	۲۵۱	۲
⊛ * سلیمان ماکو	: بن بارک خان ، پشتو کا قدیم ترین نثر نگار اور مصنف تذکره اولالیاے افغان (حیات ۶۱۲ھ/۱۲۱۵ء) .	۲۵۲	۱
* سلیمان المَهری	: فن جہاز رانی کا ماہر اور اس موضوع پر متعدد رسائل مثلاً اصول بحری وغیره کا مؤلف (م قبل از ۹۶۲ھ/۱۵۵۴ء) .	۲۵۳	۱
⊛ سلیمان ندوی	: سید (۱۳۰۲ھ/۱۸۸۴ء تا ۱۳۷۳ھ/۱۹۵۳ء)، بر عظیم پاک و هند کے مشہور عالم ، صاحب طرز انشا پرداز ، سیرت النبی اور ارض القرآن وغیره کے مؤلف .	۲۶۶	۱
* سُلیمانیه	: (سلیمانی) ، جنوبی کردستان میں تاریخی اهمیت کا ایک شہر اور ایک ضلع .	۲۶۹	۲
* سُماترا	: (سماٹرا ، سُمَطره) ، جمہوریۂ انڈونیشیا میں واقع دنیا کا پانچواں بڑا جزیره .	۲۷۴	۲
* سَماع	: ایک اصطلاح ، بمعنی صوفیه کا موسیقی ، وجد اور سرتال میں انہماک .	۲۷۷	۲
* سَماع خانه	: فارسی اصطلاح ، بمعنی صوفیوں کے سماع و رقص کے لیے مخصوص کمره .	۲۷۸	۲
* السِّماک	: یعنی نمایاں ، مجمع الکواکب العذراء کا روشن ترین ستاره .	۲۷۸	۲
* السِّماک الاعزل	: رکَ به علم نجوم .	۲۷۹	۱
* سُماله	: یا زماله : (۱) الجزائری سردار کی خیمه گاه یا کیمپ ؛ (۲) ترکوں کے زمانے میں الجزائر کے بعض قبائل پر مشتمل سوار پولیس .	۲۷۹	۱
* سُمالی لینڈ	: رکَ به صومالیه .	۲۷۹	۲
* سِمَاو	: کوتاهیه کے سنجاق میں ایک قضا اور اس کا صدر مقام .	۲۷۹	۲
* سمباوا	: مجمع الجزائر سوندا صغیر میں شامل جمہوریۂ انڈونیشیا کا ایک جزیره .	۲۸۰	۲
* سَمبس	: جزیره بورنیو میں ایک ملائی ریاست .	۲۸۲	۱
* اَلسِّمت	: طرف ، قطب نما کا نقطه ؛ علم هیئت کی ایک اصطلاح .	۲۸۲	۲
* السَّمت	: (Azimut , Zenith)، علم الهیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی کسی ستارے یا جرم ارضی سے گزرنے والے خط عرض بلد اور الزوال کے ساتھ ملنے سے بننے والا زاویه .	۲۸۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سمت الراس :	(Zenith) علم ہیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی مشاہدہ کنندہ کے اوپر انتصابی (شاقولی) سمت میں مرئی کرۂ سماوی کا بلند ترین نقطہ ، نیز افق کا بالائی قطب .	۲۸۴	۱
* سَمت القبلہ :	فلکی جغرافیے کی ایک اصطلاح ، بمعنی کسی خاص مقام پر سمت مکہ .	۲۸۵	۱
* سَمَرقَند :	ماوراء النہر (Transoxiana ، سغد Soghd) کا بڑا شہر اور موجودہ روسی ترکستان میں اسی نام کے صوبے کا صدر مقام .	۲۸۹	۱
* السَّمرقندی :	رک بہ ابو اللیث .	۲۹۳	۲
* السمرقندی :	رک بہ جہم بن صفوان .	۲۹۳	۳
* السمرقندی :	رک بہ نظامی عروضی .	۲۹۳	۲
* سمرنا :	رک بہ ازمیر .	۲۹۳	۲
* اَلسَّمک :	مچھلی .	۲۹۳	۲
* سَمُورہ :	(Zamora) ، شمال مغربی ہسپانیہ میں اسی نام کے صوبے کا صدر مقام .	۲۹۴	۲
* سَمّہ :	سندھ (پاکستان) کا ایک قدیم حکمران راجپوت قبیلہ (از ۷۳۴ھ/۱۳۳۳ء تا ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء) .	۲۹۵	۲
* السَّمن :	مکھن .	۲۹۶	۲
* سِمنان :	(سمنون) ، ایران کا ایک قدیم شہر .	۲۹۷	۲
⊛ السِّمنانی :	رک بہ اشرف جہانگیر .	۲۹۸	۱
⊛ سِمنود :	دریائے نیل کے مغربی کنارے (دمیاط) پر واقع ایک شہر .	۲۹۸	۱
* السَّمَوءَل :	(السَّمَوْال) بن حیا بن عادیا ، دور جاہلی کا ایک قدیم یہودی شاعر .	۲۹۸	۱
* سَمُوم :	سخت گرم آندھی .	۲۹۹	۲
* السمہودی :	نور الدین ابو الحسن علی بن عبداللہ بن احمد الحسنی (۸۴۴ھ/۱۴۴۰ء تا ۹۱۱ھ/۱۵۰۶ء) ، مصر کا مشہور مؤرخ ، جغرافیہ نگار اور مصنف .	۳۰۰	۲
* سُمَیساط :	(قدیم سموسطہ) . دریائے فرات کے دائیں کنارے پر ایک گاؤں .	۳۰۲	۱
* سُنار :	فتح علی شاہ ایران کے عہد (۱۲۱۲ھ/۱۷۹۷ء تا ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۴ء) کا نقرئی سکہ.	۳۰۲	۱
⊛ سَنار گاؤں :	عہد اسلامی میں بنگالہ کا ایک بارونق صنعتی شہر ، مشہور زمانہ ململ کے لیے معروف ، آج کل نرائن گنج میں ایک چھوٹا سا گاؤں .	۳۰۲	۲
* سِنّان :	معمار سنان (۸۹۵ھ/۱۴۹۰ء تا ۹۹۶ھ/۱۵۸۸ء) ، عہد عثمانی کا عظیم معمار .	۳۰۳	۱
⊛ سنان پاشا :	سلطنت عثمانیہ کے متعدد وزیروں کا نام : (۱) خوجہ سنان پاشا، محمد ثانی فاتح کا وزیر (م ۸۹۱ھ/۱۴۸۶ء) ؛ (۲) خادم سنان پاشا، سلیم اول کا نصرانی النسل وزیر اعظم (م ۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء) ؛ (۳) خوجہ سنان پاشا ، سلطنت عثمانیہ کا پانچ بار بننے والا البانوی النسل وزیر اعظم (م ۱۰۰۴ھ/ ۱۵۹۶ء) .	۳۱۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ سنائی	: ابو المجد مجدود (۴۶۴ھ/۱۰۷۱ء تا ۵۴۵ھ/۱۱۵۰ء) ، فارسی زبان کا ایک ممتاز قصیدہ و مثنوی گو شاعر .	۳۱۴	۱
* السُّنبلہ	: مجمع الکواکب العذراء کا معروف نام .	۳۱۷	۲
* سُنبل زادہ وہبی	: محمد بن رشید بن محمد افندی ، ایک ترکی شاعر اور عالم ، مصنف حکایت نامہ وغیرہ (م ۱۲۲۴ھ/۱۸۰۹ء) .	۳۱۸	۱
* سُنبلیہ	: خلوتی سلسلے کی ایک شاخ ، منسوب بہ سنبل سنان الدین یوسف (م ۹۳۶ھ/۱۵۲۹ - ۱۵۳۰ء) .	۳۲۰	۲
* سنترم	: (Santarem) رک بہ شنترین .	۳۲۱	۲
* سنجابی	: ایران کے صوبہ کرمان شاہ کا ایک کرد قبیلہ .	۳۲۱	۲
* سَنْجات	: ایک کاروباری اصطلاح ، بمعنی ترازو کے باٹ (در اصل سنجات المیزان) .	۳۲۲	۲
* سَنجار	: دیار ربیعہ میں ایک ضلع کا صدر مقام اور پہاڑوں کا ایک سلسلہ .	۳۲۴	۱
* سَنجاق	: (۱) جھنڈا ، نشان ، علم ؛ (۲) بحری اصطلاح ، بمعنی نشان پھریرا ، جہاز کا دایاں رخ ؛ (۳) ایک ترکی انتظامی و جغرافیائی علاقہ .	۳۲۴	۲
* سَنجاق شریف	: قسطنطنیہ میں محفوظ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا علَم مبارک.	۳۲۵	۱
* سَنْجَر بن ملک شاہ	: ناصر الدین (بعدہ معز الدین) ابوالحارث ، ایک سلجوق سلطان (م ۵۵۲ھ/۱۱۵۷ء) .	۳۲۶	۱
* سَنَد	: رک بہ اسناد .	۳۲۸	۱
* سندابل	: چین کا قدیمی دارالسلطنت .	۳۲۸	۱
* سند باد نامہ	: (Syntipas)، ایک شہرہ آفاق مجموعۂ حکایات .	۳۲۸	۲
⊛ سندھ	: پاکستان کا جنوب مشرقی صوبہ اور برعظیم پاک و ہند میں اسلام کا دروازہ .	۳۲۹	۲
⊛ سندھی	: (الف) سندھی زبان ؛ (ب) سندھی ادب .	۳۴۷	۲
⊛ سِنڈ کلزم	: رک بہ صنف..	۳۶۹	۲
⊛ سِنسکرت	: برعظیم پاک وہند میں ہندو تہذیب کے عروج کے زمانے کی معروف اور قدیم زبان.	۳۶۹	۱
⊛ سِنطیر یا سنطور	: ایک ساز .	۳۸۶	۲
* سنقر	: سنغر ، (سونقور) ، کرمان شاہ کے تابع ایک ضلع .	۳۸۸	۱
* سِنکرہ	: زیریں دریائے فرات پر ایک گاؤں .	۳۸۸	۲
⊛* سِنگاپور	: جزیرہ نمائے ملایا کے جنوبی سرے پر واقع ایک جزیرہ، آجکل ایک آزاد و خود مختار ملک کا صدر مقام اور بین الاقوامی بندرگاہ .	۳۸۹	۱
* سنگھولی	: (سنغولی) ، سنہ ہجری کے شروع میں بالائی نیجر کے علاقے میں آباد ہونے والے حبشی النسل لوگ .	۳۹۰	۱
* سنن	: رک بہ سنۃ .	۳۹۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سِنّار	: خرطوم (سودان) سے ۱۷۰ میل دور ایک ضلع کا صدر مقام .	۳۹۰	۲
* سِنَہ	: (سنند ج) ایران کے صوبہ کردستان کا دارالحکومت اور اردلان کے والیوں کا قدیم مستقر (رک بہ سیسر) .	۳۹۰	۲
⊗ سُنّۃ	: (طریقہ ، نہج ، سیرت ، راستہ) ، ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے مبارک اقوال و افعال .	۳۹۲	۲
* السَّنُوسی	: ابو عبداللہ محمد بن یوسف بن عمر بن شعیب ، تلمسان کا ایک ممتاز اشعری عالم ، فقیہ اور متعدد کتابوں کا مصنف (م ۸۹۵ھ/۱۴۹۰ء) .	۴۱۰	۱
⊗* السَّنُوسی	: سیدی محمد بن علی السنوسی المجاھری الحسنی الادریسی (۱۲۰۶ھ/ ۱۷۹۱ء [یا ۱۲۰۲ھ/۱۷۸۷ء] تا ۱۲۷۶ھ/۱۸۵۹ء) ، ایک معروف صوفی بزرگ اور تصوف کے سلسلہ السنوسیہ کے بانی .	۴۱۲	۱
● سُنوک ھر خرنیے	: Snouck Hurgronje (۱۸۵۷ تا ۱۹۳۶ء) ، ھالینڈ کا نامور مستشرق ، مصنف ، لائڈن یونیورسٹی میں عربی کا پروفیسر اور متعدد علمی تحریکوں کی روح رواں .	۴۱۳	۲
* سنی گال	: (سینیغال) ؛ افریقہ کے شمال مغرب میں واقع ایک مسلم مملکت .	۴۱۴	۲
● سَوات	: پاکستان میں شامل ایک معروف ریاست ، آجکل مالاکنڈ ڈویژن کا ایک ضلع .	۴۱۵	۱
● سوئٹن برگ	: رک بہ مستشرقین .	۴۲۱	۱
* سَواحلی	: افریقہ کے مشرقی ساحل پر آباد مخلوط النسل آبادی .	۴۲۱	۱
* سواد	: عراق کا نام .	۴۲۵	۲
* سَواکن	: (سُواکم یا سُواکن) ، بحیرہ احمر کے مغربی ساحل پر ایک بندرگاہ .	۴۲۶	۱
* سوختہ	: (آتش زدہ ، اندوھگیں ، زخمی ، پیاسا وغیرہ) ، ترکی میں علم و ادب ، قانون اور دینی تعلیم کے ابتدائی دور کے طلبہ کے لیے ایک اصطلاح .	۴۲۷	۱
● سَودا	: مرزا محمد رفیع سودا (۱۱۲۴ - ۱۱۲۵ھ/۱۷۱۲ء تا ۱۱۹۵ھ/۱۷۸۱ء) ، اردو زبان کے ایک نامور صاحب دیوان شاعر اور ممتاز ترین قصیدہ گو .	۴۲۷	۱
* السَّوداء	: (الخَربۃ السوداء) ، الجوف (جنوبی عرب) میں ایک ویران شدہ شہر .	۴۳۳	۲
* سُودان	: (سوڈان) ، افریقہ کا ایک معروف اسلامی ملک .	۴۳۴	۱
* سُودہ	: یمن کا ایک قصبہ .	۴۴۱	۱
⊗ سَوْدَۃ[ر]	: امُّ المؤمنین حضرت سودۃ[ر] بنت زمعہ ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی دوسری زوجہ محترمہ (م ۲۲ھ/۶۴۲ء) .	۴۴۱	۲
● سوڈان	: رک بہ سودان .	۴۴۳	۲
* سُور	: شیر شاہ سوری (رک بآں) کا افغان قبیلہ .	۴۴۳	۲
* سورا کارتا	: سابق جزیرہ جاوا میں ایک سلطنت اور اس کا صدر مقام .	۴۴۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* سُورَة	: (ٹکڑا یا حصہ) ، ایسا مجموعہ آیات قرآنی جس کا آغاز و انجام ہو اور جسے بر بنائے وحی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے دوسری سورتوں سے ممتاز کیا ہو .	۴۴۶	۱
* سُورت	: بھارت کا ایک شہر اور اسی نام کے ضلعے کا صدر مقام	۴۴۸	۲
* سُوری حصار	: (سیوری ، حصار) دو قصبے : (۱) انقرہ سے جنوب مغرب میں ؛ (۲) جھیل قوش آطہ سی کے کنارے .	۴۴۹	۱
* السُّوریہ	: رک بہ الشام .	۴۴۹	۱
⊛ سوزنی	: محمد بن علی ، ایک ممتاز فارسی شاعر اور حکیم (م ۵۶۹ھ/۱۱۷۳ء) .	۴۴۹	۲
* السُّوس	: خوزستان یا عربستان کے ایرانی ضلع میں ایک تباہ شدہ مقام .	۴۵۲	۱
* السُّوس الاَقصی	: مراکش کے جنوب میں ایک ضلع .	۴۵۳	۱
* سُوسَن	: خوزستان میں بالائی کارون کے کنارے ایک ویران مقام .	۴۵۴	۲
* السُّوسَن	: سفید اور زرد و سرخ لالے اور نیلگوں سوسنی کا مشترکہ نام .	۴۵۵	۱
* سُوسو	: سودان میں باماکو کے شمال مشرق میں واقع ایک مقام .	۴۵۵	۱
* سُوسو	: (سَو سَو) ، فوتا جالون کے خود مختار باشندوں پر مشتمل ایک قوم .	۴۵۵	۱
⊛ سُوفتہ	: رک بہ سوختہ .	۴۵۶	۱
* سُوق	: (بازار ، منڈی ، گلی کوچے وغیرہ) ، ایک معروف اصطلاح .	۴۵۶	۱
* سُوق الشُّیوخ	: عراق میں دریائے فرات کے دائیں کنارے پر ایک چھوٹا سا قصبہ .	۴۵۸	۱
⊛ سوکارنو ، احمد	: (۱۹۰۱ء تا ۱۹۷۰ء)، جمہوریہ انڈونیشیا کے پہلے صدر (از ۱۹۴۵ء تا ۱۹۷۰ء) اور مشہور مسلم سیاست دان .	۴۵۸	۲
* سومْنات	: (سوم ناتھ = چاند دیوتا) ، کاٹھیاواڑ (بھارت) کے جنوبی ساحل پر اپنے قدیم مندر کے باعث معروف شہر .	۴۶۱	۱
* سوویٹ رُوس	: رک بہ یو ۔ ایس ۔ ایس ۔ آر .	۴۶۱	۲
* السُّویدیہ	: بحیرۂ روم سے بارہ میل کے فاصلے پر واقع انطاکیہ کی بندرگاہ .	۴۶۱	۲
⊛* سُویز	: مصر کا ایک انتظامی حلقہ اور اس کا صدر مقام ، نیز ایک مشہور نہر .	۴۶۲	۱
* سَویق	: آٹا ، ہریرہ ، نیز ایک غزوہ .	۴۶۶	۲
* سَہارنپور	: اُتّر پردیش (بھارت) کا ایک شہر اور صدر مقام .	۴۶۷	۱
* سُہر ورد	: جبال (قدیم میڈیا) کا ایک شہر .	۴۶۸	۱
* السُّہروردی	: شہاب الدین ابو حفص عمر بن عبداللہ ، ایک ممتاز صوفی اور طریقۂ سہروردیہ کے بانی ، نیز ایک شافعی المذہب عالم دین اور عوارف المعارف کے مصنف (م ۶۳۲ھ/۱۲۳۴ء) .	۴۶۹	۱
* السُّہروردی	: ابو الفتح شہاب الدین یحییٰ بن حبش بن امیرک المعروف بہ المقتول ، ایک		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عود
	فلسفی، صوفی اور فرقہ اشراقیون کے بانی ، حکمت الاشراق کے مصنف (م ۵۸۷ھ/۱۱۹۱ء)	۲ ۴۶۹
* اَلسُّہروردی	: عبدالقاہر بن عبداللہ (۵۴۹ھ/۱۰۹۷ء تا ۵۶۳ھ/۱۱۶۸ء) ، ایک حنفی المسلک فقیہ اور صوفی .	۱ ۴۷۲
* سَہل بن ہارُون	: نویں صدی عیسوی میں تحریک شعوبیہ کا غالی پیرو ، ایک عرب مصنف اور شاعر ، رسالۃ البخلاء وغیرہ ، متعدد کتابوں کا مصنف .	۱ ۴۷۲
* سَہل التُستری	: ابو محمد سہل بن عبداللہ بن یونس (۲۰۳ھ/۸۱۸ء یا ۲۰۰ھ/۸۱۵ء تا ۲۸۳ھ/۸۹۶ء) ، ایک نامور سنی متکلم اور صوفی ، مصنف رسالہ عقائد وغیرہ .	۱ ۴۷۴
⊛ سَہل السِّجِستانی	: رک بہ ابو حاتم السجستانی .	۱ ۴۷۶
* السَّہم	: (ا) علم ہندسہ ؛ (ب) علم نجوم اور (ج) علم ہیئت کی اصطلاح .	۱ ۴۷۶
* سہی چلبی	: صاحب دیوان عثمانی شاعر اور ایک تذکرۃ الشعراء ہشت بہشت کا مصنف (م ۹۵۵ھ/۱۵۴۸ - ۱۵۴۹ء) .	۲ ۴۷۷
* اَلسُّہیل	: علم الہیئت کی ایک اصطلاح ؛ ایک چمکدار ستارہ .	۱ ۴۷۸
* سَیابِجَۃ	: (سیابگہ) ، خلیج فارس کے ساحلوں پر آباد ایک قدیم قوم .	۲ ۴۸۰
* سیاست	: ایک معروف اصطلاح ، بمعنی تدبیر امور ، تدبیر ریاست وغیرہ .	۱ ۴۸۳
* سیاک سری اندرا پورہ	: وسطی سماٹرا (انڈونیشیا) کے مشرقی ساحلی علاقے کا صدر مقام .	۲ ۴۸۷
⊛* سیالکوٹ	: پاکستان کے صوبہ پنجاب کا ایک تاریخی شہر اور اسی نام کے ضلے کا صدر مقام .	۲ ۴۸۸
⊗ سیالکوٹی	: رک بہ عبدالحکیم سیالکوٹی .	۱ ۴۹۰
⊛ سیالوی	: رک بہ شمس الدین سیالوی ، خواجہ .	۱ ۴۹۰
* سیام	: تھائی لینڈ کا قدیم نام .	۴۹۰
* سِیبَوَیہ	: عمرو بن عثمان بن قَنبر ، بصرے کا ممتاز نحوی امام (م مابین ۱۶۱ء - ۱۹۴ھ) .	۲ ۴۹۰
* سیحان	: ایشیائے کوچک کے جنوب مشرق میں ایک بڑا پہاڑی دریا .	۲ ۴۹۳
* سیحون	: رک بہ سیر دریا .	۲ ۴۹۴
* السِّید	: (el - Cid) ، قشتالی عہد شجاعت (گیارہویں صدی عیسوی) کا مشہور ترین اور مقبول ترین بطل .	۱ ۴۹۵
* سَیدَۃ	: الجزائر کا ایک قصبہ .	۱ ۵۰۰
⊗ سیدیو ایملک	: رک بہ مستشرقین .	۱ ۵۰۰
* سِیرا سینی	: (Saracens) ، یورپی ممالک میں تاریخ کے قدیم دور میں اہل عرب کے لیے ایک اصطلاح .	۱ ۵۰۰
* سِیراف	: خلیج فارس پر واقع ایک ایرانی قصبہ ، سابقاً ایک اہم بندرگاہ .	۱ ۵۰۳

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **السِّیرافی**	: ابو سعید الحسن بن عبداللہ بن المرزبان (۲۸۰ھ/۸۹۳ء تا ۳۶۸ھ/۹۷۸ء)، ایک ممتاز عالم دین، شارح اور مصنف .	۵۰۳	۲
⊗ **سیرۃ**	: ایک مختلف المعانی اصطلاح، بالخصوص سیرت نبوی ؐ .	۵۰۵	۲
* **سیرت بیبرس**	: رک بہ بیبرس (سیرت) .	۵۰۹	۲
⊗ **سیرۃ عنتر**	: (عنترہ)، عربی کی بہترین داستان شجاعت .	۵۰۹	۲
* **السِّیر جان**	: ایران کے صوبۂ کرمان کا ایک قصبہ .	۵۱۵	۱
* **سِیر دریا**	: سیحون، وسط ایشیا کا ایک بڑا دریا .	۵۱۶	۱
* **سِیس**	: (سیسیہ)، ایشیائے کوچک کا ایک قصبہ .	۵۱۷	۱
* **سِیستان**	: (سجستان، نیز سکستانہ، نیمروز)، افغانستان اور ایران کے مابین ایک سرحدی علاقہ .	۵۱۷	۲
* **سِیسر**	: ایرانی کردستان کا ایک قصبہ .	۵۱۸	۲
* **سِیسم**	: رک بہ ساموس .	۵۱۹	۱
* **سیف بن ذی یزن**	: حمیری شاہی نسل سے عہد جاہلی کا مشہور بطل، نیز ایک معروف عربی ''داستان شجاعت'' کا ہیرو .	۵۱۹	۱
* **سَیف بن عمر الاسدی التمیمی**	: ایک عرب مؤرخ، مصنف کتاب الفتوح الکبیر و الردۃ و کتاب الجمل و مسیر عائشہ و علی (م ۱۸۰ھ/۷۹۶ء یا ۲۰۰ھ/۸۱۵ء) .	۵۲۲	۲
* **سیف الدولہ**	: رک بہ صدقہ بن منصور .	۵۲۲	۲
* **سیف الدولہ**	: ابو الحسن علی بن عبداللہ بن حمدان (۳۰۳ھ/۹۱۵ء تا ۳۵۶ھ/۹۶۷ء)، حمدانی خاندان کا عظیم ترین حکمران اور امیر حلب .	۵۲۲	۲
⊗ **سیف الدولہ**	: عبدالصمد خاں دلیر جنگ، مغلیہ حکومت کے دور زوال کا ایک پنج ہزاری امیر اور صوبہ لاہور کا ناظم؛ اس علاقے کے ایک حکمران خاندان کا بانی (م ۱۱۵۰ھ/۱۷۳۷ء) .	۵۲۵	۲
* **سیف الدین الباخرزی**	: ابوالمعانی شیخ سعید بن مظفر، شیخ نجم الدین کبریٰ کے خلیفہ اور بخارا کے بزرگ ولی (م ۶۵۸ھ/۱۲۵۹ - ۱۲۶۰ء) .	۵۲۸	۱
* **سیف الدین غازی**	: رک بہ غازی سیف الدین بن زنگی .	۵۲۹	۲
* **سَیفی بخاری**	: مولانا؛ علم عروض کے ماہر اور مصنف عروض سیفی، وغیرہ (م ۹۰۵ھ/ ۱۴۹۹ء یا ۹۰۹ھ/۱۵۰۳ء) .	۵۲۹	۲
⊗ **سیکولرزم**	: رک بہ الدنیا .	۵۳۰	۱
* **سیگو**	: سابقاً فرانسیسی سودان اور آج کل جمہوریہ مالی کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۵۳۰	۱
* **سیل**	: George Sale (۱۶۹۷ تا ۱۷۳۶ء)، قرآن مجید کا براہ راست عربی سے انگریزی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	میں پہلی بار ترجمہ کرنے والا معروف انگریز مستشرق .	۵۳۰	۲
* سیلون	: سری لنکا کا قدیم نام .	۵۳۱	۱
* سیمرغ	: فارسی ادبیات میں ایک افسانوی پرندہ .	۵۳۲	۲
* سیموئل	: (Samuel) ، رک به اشموئیل .	۵۳۶	۱
⊛ سیمیاء	: رک به علم (سیمیاء) .	۵۳۶	۱
⊗ سین	: رک به س .	۵۳۶	۲
* سیناء	: (Senai)، رک به الطور .	۵۳۶	۱
* سینوب	: ایشیائے کوچک کے شمالی ساحل پر ایک قصبہ اور بندرگاہ .	۵۳۶	۱
* سیواس	: ترکی کی جدید انتظامی تقسیم کے وقت آناطولی (رک بآں) کی سب سے بڑی ولایت .	۵۳۶	۲
* سیوری حصار	: رک به سوری حصار .	۵۳۷	۱
* سیوط	: رک به اسیوط .	۵۳۷	۱
* السیوطی	: ابو الفضل عبدالرحمٰن بن ابی بکر کمال الدین الطولونی الخضیری الشافعی (۸۴۹ھ/۱۴۴۵ء تا ۹۱۱ھ/۱۵۰۵ء)، عہد ممالیک کے ایک کثیر التصانیف متبحر عالم دین ، مفسر ، محدث اور مؤرخ .	۵۳۷	۱
* سیوہ	: صحرائے لیبیا کے شمال میں نخلستانوں کا ایک مجموعہ .	۵۴۱	۲
* سیئون	: حضرموت میں اسی نام کی پہاڑی کے پہلو میں ایک قصبہ .	۵۴۲	۲
⊗ سیئات	: ایک قرآنی اصطلاح ، بمعنی گناہ ، برائیاں .	۵۴۳	۲
* سید	: (شہزادہ ، سردار ، حاکم ، مالک) ، ایک مختلف المعانی اصطلاح .	۵۴۵	۲
* سید احمد خان	: رک به احمد خان سید ، سر .	۵۴۶	۱
* سید محمد	: گیسو دراز ؛ رک به گیسو دراز .		
* السید الحمیری	: ابو هاشم اسماعیل بن محمد بن یزید (۱۰۵ھ/۷۲۳ء تا ۱۷۳ھ/۷۸۹ء)، ایک عرب شاعر اور فرقہ کیسانیہ کا پیرو .	۵۴۶	۱

ش

* ش	: (شین) ، عربی حروف تہجی کا تیرھواں ، فارسی کا سولھواں اور اردو کا انتیسواں حرف .	۵۴۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* شاباشیہ	: بصرے اور الاحساء کے علاقے کا ایک غالی قرمطی فرقہ.	۵۴۷	۲
⊛ الشابی	: ابو القاسم (۱۹۰۶ یا ۱۹۰۹ء تا ۱۹۳۴ء) ، المغرب کا ممتاز ترین جدید شاعر.	۵۴۸	۱
* شاپور	: ایران کے تین ساسانی بادشاہوں کا نام : (۱) شاپور اول بن اردشیر ، عربوں کے ہاں سابور الجنود (۲۴۱ تا ۲۷۲ء) ؛ (۲) شاپور ثانی بن ہرمزد ، ذوالاکتاف (از ۳۱۰ تا ۳۷۹ء) ؛ (۳) شاپور ثالث (از ۳۸۳ تا ۳۸۷ء) .	۵۵۰	۱
* شاپور	: ضلع شاپور خورہ (فارس) میں ایک دریا .	۵۵۹	۱
⊗ شاخت	: Joseph Schacht ، بیسویں صدی کا ایک مشہور جرمن مستشرق .	۵۶۰	۱
⊗ شاد	: (چاڈ)، جمہوریہ؛ لیبیا کے جنوب، سودان کے مغرب اور جمہوریۂ وسطی افریقہ کے شمال میں واقع ایک افریقی ملک .	۵۶۰	۲
* الشاذلی	: ابو الحسن علی بن عبداللہ عبدالجبار الشریف الزرویلی (نواح ۵۹۳ھ/۱۱۹۶ - ۱۱۹۷ء تا ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء) ، ایک مشہور و معروف صوفی اور سلسلۂ شاذلیہ کے بانی .	۵۶۱	۲
* شاذلیہ	: ابو الحسن علی بن عبداللہ الشاذلی کی طرف منسوب ایک معروف سلسلۂ تصوف.	۵۶۳	۱
* شار	: بخارا کے سامانی حکمرانوں کے زیر تسلط غرشستان کے حکمرانوں کا لقب .	۵۶۷	۲
* الشارات	: جزیرہ نمائے اندلس کے وسط میں شرقاً غرباً پھیلا ہوا ایک سلسلۂ کوہ .	۵۶۸	۲
* شاش	: رک بہ تاشکنت .	۵۶۹	۱
* شاطبہ	: Jativa ، مشرقی ہسپانیہ میں صوبہ بلنسیہ کا ایک شہر .	۵۶۹	۱
* الشاطبی	: ابو محمد القاسم بن فیرہ فیرہ بن خلف بن احمد الرعینی (۵۳۸ھ/۱۱۴۴ء تا ۵۹۰ھ/۱۱۹۴ء)، قرآن مجید کی قراءتوں اور تفسیر سے متعلق قصیدۂ شاطبیہ کے مصنف .	۵۷۰	۱
* شاعر	: شعر کہنے والا .	۵۷۲	۱
⊗* الشافعی	: امام ابو عبداللہ محمد بن ادریس بن العباس الشافعی (۱۵۰ھ/۷۶۷ء تا ۲۰۴ھ/۸۲۰ء) ، اہل سنت کے ائمۂ اربعہ میں سے ایک، مشہور عالم حدیث و فقہ و لغت، متعدد کتابوں کے مصنف اور فقہی مسلک شوافع کے بانی .	۵۷۶	۱
⊗ شالامار باغ	: کشمیر ، لاہور اور دہلی میں واقع عہد مغلیہ کے تین باغات .	۵۸۳	۱
* شالہ	: (شلہ)، الموحدون کے قلعہ رباط الفتح کے جنوب میں واقع مراکش کے مرینی سلاطین کا قبرستان .	۵۸۹	۲
* الشام	: (سوریہ) ، ایک مشہور آزاد ، خود مختار عرب جمہوریہ .	۵۹۰	۲
⊗* شامل	: امام ، داغستان میں نقشبندیہ سلسلے کے پیشوا اور روسی حکومت کے خلاف جہاد آزادی کے آخری اور ہردلعزیز رہنما .	۶۰۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ الشامی :	(۱) شمس الدین ابوعبداللہ محمد بن یوسف، نامور محدث، سیرت نگار اور مؤرخ، مصنف سبل الھدی والرشاد فی سیرۃ خیر العباد (م ۹۴۲ھ/۱۵۳۵ء)؛ (۲) علی بن الحسین بن عزالدین الیمنی (۱۰۳۳ھ/۱۶۲۴ء تا ۱۱۲۰ھ/۱۷۰۸ء)، زیدی عالم اور مصنف العدل والتوحید؛ (۳) ابو الفتح عثمان بن محمد الازھری، نامور حنفی فقیہ اور محدث (م ۱۲۱۳ھ/۱۷۹۸ء) .	۶۰۹	۲
* شاوَر :	ابو شجاع مجیر الدین بن مجیر السعدی ، آخری فاطمی خلیفہ العاضد کا وزیر اور ماہر سیاست (م ۵۶۴ھ/۱۱۶۹ء) .	۶۱۰	۱
* الشاوی :	ابو العباس احمد محمد ، فاس کے ایک ھر دلعزیز سید بزرگ (م ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء).	۶۱۲	۲
* شاویہ :	(بھیڑیں پالنے والے)، المغرب بالخصوص تامسنا (مراکش) اور اوراس (الجزائر) کے بعض قبائل .	۶۱۳	۱
* شاہ :	قدیم فارسی کی ایک معروف اصطلاح ، بمعنی فرمانروا .	۶۱۵	۱
* شاھجہان :	شہاب الدین صاحبقران ثانی ، نور الدین جہانگیر کا تیسرا بیٹا خرم ، ہندوستان کا مشہور مغل شہنشاہ (از ۱۶۲۸ تا ۱۶۵۸ء) .	۶۱۷	۲
⊗ شاہ جی کی ڈھیری :	پشاور شہر سے متصل جنوب مشرق کی جانب قدیم بدھ آثار کے لیے مشہور ایک جگہ .	۶۲۰	۲
* شاہ حسین :	رک بہ مادھو لال حسین .	۶۲۱	۲
⊗* شاھد :	ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی گواہ .	۶۲۱	۲
⊗ شاہ درہ :	(شاھدرہ شہدرہ) ، (۱) بھارت میں دہلی سے تین میل دور دریاے جمنا کے مشرقی کنارے پر ایک مقام؛ (۲) پاکستان میں لاھور کے نزدیک دریاے راوی کے مغرب میں ایک مضافاتی شہر .	۶۲۱	۲
⊗ شاہ دین، سر، میاں :	رک بہ لاھور .	۶۲۵	۲
* شاہ رُخ میرزا :	(۷۷۹ھ/۱۳۷۷ء تا ۸۵۰ھ/۱۴۴۷ء) ، تیمور کا چوتھا بیٹا اور تیموری خاندان کا پہلا تاجدار (از ۸۰۷ھ/۱۴۰۵ء) .	۶۲۵	۲
* شاہ رود :	دریاے قزل اوزن (سفید رود) سے وابستہ دو دریا .	۶۲۹	۲
* شاہ سون :	(شاہ سوان) ، ایران میں ترکی قبائل کے لوگ .	۶۳۰	۲
* شاہ شجاع :	جلال الدین بن محمد بن المظفر ، مظفری خاندان کا ایک حکمران (از ۷۵۹ھ/۱۳۵۸ء تا ۷۸۶ھ/۱۳۸۴ء) .	۶۳۲	۱
⊗ شاہ طاغ :	(شاہ داغ ، شہداغ) ، رک بہ داغستان .	۶۳۳	۲
⊗* شاہ عالم :	ہندوستان کے دو مغل بادشاہوں کا لقب : (۱) شاہ عالم اول ، محمد معظم بن اورنگ زیب عالمگیر ، المعروف بہ بہادر شاہ (رک بآں) ؛ (۲) شاہ عالم		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ثانی ، شاهزاده علی گوهر بن عزیز الدین عالمگیر ثانی ، آخری دور کا ایک برائے نام حکمران (از ۱۱۷۳ھ/۱۷۵۹ء تا ۱۲۲۱ھ/۱۸۰۶ء) .	۶۳۳	۲
شاہ عبدالعزیز محدث دہلوی :	(۱۱۵۹ھ/۱۷۴۶ء تا ۱۲۳۹ھ/۱۸۲۴ء)، هندوستان کے مشہور عالم دین اور مفسر ، شاہ ولی اللہؒ کے بڑے صاحبزادے اور جانشین، تحفہ اثنا عشریہ وغیرہ متعدد کتابوں کے مصنف .		
⊛ **شاہ محمد بن عبد محمد بدخشی :**	رک بہ ملا شاہ بدخشی .	۶۳۴	۲
⊛ **شاہ مَخْدُوم :**	درگاہ پارا (راجشاهی) میں مدفون ایک ولی .	۶۳۷	۱
⊛ **شاہ مدار :**	رک بہ بدیع الدین شاہ مدار (قطب المدار) .	۶۳۷	۱
⊛ **شاہ مِیر :**	ایک اولو العزم طالع آزما اور کشمیر میں پہلی اسلامی سلطنت کا بانی (عہد حکومت از ۷۳۲ھ/۱۳۳۱ء - ۱۳۴۲ء تا ۷۵۰ھ/۱۳۴۹ء) .	۶۳۹	۲
⊛ **شاہ ولی اللہؒ :**	رک بہ ولی اللہ دہلوی .	۶۳۹	۲
* **شاهنشاه :**	رک بہ شاہ .	۶۴۰	۲
* **شاہ نواز خان :**	رک بہ صمصام الدولہ .	۶۴۰	۲
* **شاهی :**	شاهان ایران کا چھوٹا سا سکہ .	۶۴۰	۲
* **شُباط :**	سریانی سال کا پانچواں مہینا .	۶۴۰	۲
* **شِبام :**	جنوبی عرب میں متعدد اماکن کا نام : (۱) شبام حراز، صنعاء کے مغرب میں ایک پہاڑ ؛ (۲) شبام القصبہ ، جوف میں ایک مقام ؛ (۳) شبام کوکبان ، جبل سروهب کی ایک شاخ کے دامن میں ایک قصبہ .	۶۴۰	۲
* **شَبانکارہ :**	ایک کرد قبیلہ اور ان کا ملک .	۶۴۱	۱
* **شَب برات :**	رک بہ شعبان .	۶۴۳	۱
* **شِبرغان :**	شمالی افغانستان کا ایک قصبہ اور سابقاً ضلع جوزجان کا ایک بڑا شہر .	۶۴۳	۲
* **شَبستری :**	سعدالدین محمود بن عبدالکریم بن یحیی (۶۵۰/۱۲۵۲ء تا ۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء)، مشہور فارسی صوفیانہ مثنوی گلشن راز کے مصنف .	۶۴۳	۲
⊗ **شب قدر :**	رک بہ لیلۃ القدر .	۶۴۴	۱
* **شَبَک :**	موصل کی ولایت میں ایک کردی الاصل مذہبی جماعت .	۶۴۵	۱
* **شبل الدولۃ :**	نصر بن صالح ، حلب کا ایک مرداسی حکمران (حیات ۴۲۷ھ/۱۰۳۵ء).	۶۴۵	۱
⊗* **الشِبلی :**	ابو بکر دلف بن جحدر (۲۴۷ھ/۸۶۱ء تا ۳۳۴ھ/۹۴۶ء)، ایک جلیل القدر مالکی المذہب صوفی .	۶۴۶	۱
* **الشِبلی :**	سراج الدین ابو حفص عمر بن اسحاق بن احمد (۷۱۴ھ/۱۳۱۴ء تا ۷۷۳ھ/۱۳۷۱ء)، ایک مشہور معروف فقیہ اور مصنف التوشیح، وغیرہ .	۶۴۸	۱
		۶۴۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗	**الشِبلی** : بدر الدین ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ ابن قیم الشبلیہ (۷۱۲ھ/۱۳۱۲ء تا ۷۶۹ھ/۱۳۶۷ء) ، مصنف آکام المرجان فی احکام الجان .	۱ ۶۵۰
⊗	**شبلی نُعمانی** : محمد شبلی (۱۲۷۴ھ/۱۸۵۷ء تا ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۴ء) ، ہندوستان کے مشہور صاحب طرز انشا پرداز، سوانح نگار ، شاعر ، نقاد ، ادیب ، عالم، متکلم اور فقیہ ، ناظم ندوۃ العلما اور مصنف سیرۃ النبیؐ .	۱ ۶۵۰
*	**شَبْوَہ** : وادی جردان (جنوبی عرب) کا ایک شہر .	۱ ۶۵۵
*	**شبیب بن یزید** : بن نعیم الشیبانی (۲۶ھ/۶۴۷ء تا ۷۷ھ/۶۹۷ء) ، ایک خارجی سردار .	۲ ۶۵۵
⊗	**شپرینگر** : Alloys Sprenger، انیسویں صدی عیسوی کا ایک معروف مستشرق .	۱ ۶۵۷
*	**الشِجاع** : (پانی کا سانپ) ، ایک لمبا ستارہ ، علم الہیئت کی ایک اصطلاح .	۱ ۶۵۸
*	**شَجَرُ الدر** : اسلامی دور میں مصر کی واحد ملکہ (۶۵۵ھ/۱۲۵۷ء) .	۲ ۶۵۸
*	**الشِحر** : جنوبی عرب کے ساحل پر ایک شہر اور ضلع .	۱ ۶۶۰
*	**شَدّ** : (ربط المحزم) ، پیشہ ور برادریوں ، نیز بعض سلسلہ ہائے تصوف میں باقاعدہ داخلے کی تقریب .	۱ ۶۶۱
*	**شداد (بنو)** : اران کا ایک حکمران خاندان (از ۳۴۰ھ/۹۵۱ء تا ۴۶۸ھ/۱۰۷۵ء) .	۲ ۶۶۲
*	**شَراب** : پینے کی چیز ، بالعموم خمر .	۲ ۶۶۳
*	**شُراۃ** : غالی خوارج کا نام .	۲ ۶۶۵
*	**الشِربینی** : یوسف بن محمد بن عبدالجواد بن خضر، ایک مصری مصنف (حیات ۱۰۷۵ھ/ ۱۶۶۴ء) .	۱ ۶۶۶
*	**شَرْجہ** : عرب میں تین مقامات : (۱) شرجۃ القریص، یمن کے ساحل پر ایک بندرگاہ ؛ (۲) مکہ مکرمہ کے نزدیک ایک مقام ؛ (۳) خلیج فارس کے ساحل پر ایک بندرگاہ .	۱ ۶۶۷
*	**شَرح** : کسی کتاب یا تصنیف کی توضیح و تشریح .	۱ ۶۶۷
⊗	**الشرح** : قرآن مجید کی چورانویں سورۃ .	۲ ۶۶۷
⊗	**شُرَحبیل بن حَسَنہؓ** : ایک مشہور صحابی ، نامور سپہ سالار ، فاتح اردن (م ۱۸ھ/ ۶۳۹ء) .	۲ ۶۶۷
*	**الشَّرّاط** : ابو عبداللہ محمد بن محمد بن عیشون ، فاس (مراکش) کا نامور صوفی (۱۰۳۵ھ/۱۶۲۵ء تا ۱۱۰۹ھ/۱۶۹۷ء) .	۲ ۶۶۹
*	**شرشال** : (شرشل) ، الجزائر کا ایک شہر .	۱ ۶۷۰
*	**شرط** : منطق ، علم اصول، علم فروع اور قانون کی ایک معروف اصطلاح .	۱ ۶۷۰
*	**شُرطہ** : (۱) خلفا کے عہد میں ملکی نظم و نسق کے قائم رکھنے میں صوبوں کے عمال کی ایک مدد گار جماعت .	۱ ۶۷۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* شُرطہ	: پولیس ، پولیس افسر .	۶۷۲	۱
* شَرع	: رک بہ شریعت .	۶۷۲	۲
* شُرفاء	: مراکش میں حسنی سادات وغیرہ کے خاندان .	۶۷۲	۲
⊗ شَرف الدین احمد المُنیری	: رک بہ المنیری .	۶۷۸	۱
* شرف الدین علی یزدی	: ایرانی مؤرخ ، ادیب اور مصنف ظفر نامہ وغیرہ (م ۸۵۸ھ/ ۱۴۵۴ء) .	۶۷۸	۱
* شَرقاوہ	: وسطی مراکش میں المرابطون کے ایک سلسلے کی عام نسبت ، ابو المجد کے زاویے کے بانی محمد بن ابی القاسم (م ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۱ء) اور اس کے اخلاف .	۶۷۸	۲
* شرقی	: جونپور کا مشہور حکمران خاندان (از ۷۹۶ھ/۱۳۹۴ء تا ۸۹۴ھ/۱۴۸۸ء) .	۶۷۹	۲
* شَرقی	: ترکیہ کے عوامی گیتوں کے برعکس عام لوگوں کے لیے ایک قومی اسلوب میں کہے گئے گیتوں کی ایک قسم .	۶۸۰	۲
* شَرقیَہ	: مصر میں ایک صوبہ اور ضلع .	۶۸۲	۱
* شِرک	: ایک دینی اصطلاح ، بمعنی خدا کے ساتھ کسی کو شریک ٹھیرانا : توحید کی ضد .	۶۸۲	۲
⊗* شرکۃ	: کاروباری اشتراک کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۷۰۰	۱
⊗ (قاضی) شُریح الکندی	: ابوامیہ شریح بن الحارث، صدر اسلام کے ایک مشہور قاضی اور فقیہ (م ۸۷ھ/۷۰۶ء) .	۷۰۱	۲
* شریش	: Jarez de la Frontera ، قادس Cades کے صوبے میں ہسپانیہ کا ایک اہم شہر .	۷۰۲	۱
* الشریشی	: ابو العباس احمد بن عبدالمؤمن ، ایک اندلسی مصنف اور شارح (م ۶۱۹ھ/ ۱۲۲۳ء) .	۷۰۳	۱
⊗ شَریعَت	: دین اسلام کے لیے ایک مترادف اصطلاح .	۷۰۳	۲
⊗ شَریعت‌اللہ، حاجی	: رک بہ فرائضی فرقہ (الفرائضیہ) .	۷۰۷	۱
* شَریف	: عالی مرتبت اسلاف کی اولاد ، ممتاز خاندانوں کے سربراہ ، نیز سادات کے لیے مستعمل اصطلاح .	۷۰۷	۱
* شَریف پاشا	: (۱۸۲۳ تا ۱۸۸۷ء) ، خدیو اسماعیل اور خدیو توفیق کے عہد کا ایک ترکی الاصل مصری مدبراور وزیر اعظم .	۷۱۷	۱
⊗ شَریف حُسین بن علی	: (۱۲۷۱ھ/۱۸۵۴ء تا ۱۳۵۰ھ/۱۹۳۱ء)، ترکی حکومت کے خلاف حجاز میں بغاوت کے بعد انگریزوں کی مدد سے برسر اقتدار آنے والا حکمران .	۷۱۹	۱
* شَریف الرضی	: ابو الحسن محمد بن الحسین بن موسیٰ (۳۵۹ھ/۹۷۰ءتا۴۰۶ھ/۱۰۱۵ء)، بنو بویہ کے عہد کا ایک قصیدہ گو شاعر اور مصنف .	۶۲۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* شُستر یا شُوشتر	: (تُستر) ، ایران کے صوبہ عربستان (قدیم خوزستان) کا ایک شہر .	۷۲۳	۱
* شُشتَری	: (۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء تا ۶۶۸ھ/۱۲۶۹ء) ، اندلس کا ایک صوفی شاعر اور عوامی عربی زبان کے موشّحات کا مصنف .	۷۲۶	۱
* شَطا	: دمیاط سے چند میل دور قرون وسطی کا ایک مشہور مقام .	۷۲۷	۱
* شَطح	: (و شطحیات) ، عالم سکر میں کہے گئے الفاظ و کلمات کے لیے تصوف کی ایک اصطلاح .	۷۲۸	۱
*⊗ شَطْرَنج	: بساط پر کھیلا جانے والا ایک قدیم کھیل .	۷۲۹	۲
* شَطّ	: ساحل .	۷۳۳	۱
* شَطّ العرب	: دریاے فرات اور دریاے دجلہ کے سنگم سے بننے والا مد و جزری دہانہ .	۷۳۳	۲
* شَطّاریہ	: صوفیہ کا ایک سلسلہ .	۷۳۴	۲
* شعبان	: قمری سال کا آٹھواں مہینا .	۷۳۵	۲
⊗ شعبان، الملک الاشرف	: ناصرالدین شعبان الثانی، مصر کا ایک مملوک سلطان (از ۷۶۴ھ/ ۱۳۶۳ء تا نواح ۷۷۸ھ/۱۳۷۷ء) .	۷۳۶	۲
* شعبان ، الملک الکامل	: سیف الدین شعبان الاول، مصر کا ایک مملوک سلطان (از ۷۴۶ھ/ ۱۳۴۵ء تا ۷۴۷ھ/۱۳۴۶ء) .	۷۳۸	۱
* الشَّعبی	: ابو عمرو عامر بن شراحیل بن عمرو (۲۰ھ/۶۴۰ء تا نواح ۱۱۰ھ/۷۲۸ء) ، جنوبی عرب کے ممتاز قاری ، محدث اور عالم .	۷۳۹	۲
⊗ شِعر	: رک بہ فن (شعر و شاعری) .	۷۴۱	۲
* الشعرانی	: بہت سے اہل علم کی نسبت : (۱) ابو المواہب ، ابو عبدالرحمٰن عبدالوہاب ابن احمد الانصاری الشافعی المصری (۸۹۸ھ/۱۴۹۳ء تا ۹۷۳ھ/۱۵۶۵ء) ، ایک مشہور صوفی اور مصنف ؛ (۲) ابو محمد الفضل بن محمد بن المسیب ، جمع حدیث کے لیے طویل سفر کرنے والے ایک محدث (م ۲۸۲ھ/۸۹۵ء) ؛ (۳) ابو العباس احمد بن جعفر بن مرزوق بن بستان ، دوسری صدی ہجری/ آٹھویں صدی عیسوی کے ایک محدث .	۷۴۱	۲
⊗ الشعراء	: قرآن مجید کی چھبیسویں سورت .	۷۴۵	۲
* شِعری	: برج الکلب الاکبر کا سب سے روشن ستارہ .	۷۸۶	۲
* شُعوبیہ	: ابتدائی اسلامی عہد میں عربوں کے خلاف ایک عجمی تحریک .	۷۴۷	۲
* شَعیا	: (اشعیا) بن آموس ، ایک قدیم اسرائیلی نبی .	۷۴۸	۲
* شُعَیب علیہ السلام	: ایک قدیم قرآنی پیغمبر .	۷۴۹	۱
* شُغنان	: (شغنان) ، بالائی دریاے جیحون (پنج) کے کنارے ایک ضلع (بائیں کنارے کا حصّہ افغانی بدخشان میں اور دائیں کنارے کا روسی پامیر میں) .	۷۴۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗ **شفاخانہ**	: رک بہ بیمارستان .	۷۵۰ ۲
* **شَفاعت**	: دعا ، سفارش اور توسط کے معنوں میں امور دنیا و آخرت کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۷۵۱ ۲
⊗ **شَفائی**	: ایران کے دو شاعر طبیبوں کے تخلص : (۱) مظفر بن محمد حسینی شفائی کاشانی (م ۹۶۳ھ/۱۵۵۶ء)؛ (۲) شرف الدین حسین بن حکیم ملا اصفہانی (م ۱۰۳۷ھ/ ۱۶۲۷ء) .	۷۵۵ ۱
* **شَفشاون**	: (ششاون)، شمال مغربی مراکش میں ایک چھوٹا سا قصبہ .	۷۵۵ ۲
* **الشَّفَق**	: طلوع سحر اور شام کی سرخی ؛ نیز عام فقہ میں ایک اہم اصطلاح .	۷۵۶ ۱
* **شفیق محمد افندی**	: المعروف بہ مصرّف زادہ ، عثمانی شاہی مؤرخ اور صاحب اسلوب انشاپرداز، مصنف شفیق نامہ وغیرہ (م ۱۱۲۷ھ/۱۷۱۵-۱۷۱۶ء).	۷۵۸ ۱
* **شقالی**	: ایک کردی الاصل قبیلہ .	۷۵۹ ۱
* **شِق**	: طلوع اسلام سے قبل دو عرب کاہنوں کا نام : (۱) شق اکبر ، ایک نیم افسانوی شخصیت اور (۲) شق الیشکری ، سطیح کا ساتھی اور حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی بعثت کی پیشینگوئی کرنے والا کاہن ؛ نیز شیطانوں کی ایک قسم .	۷۵۹ ۲
* **شَقُندہ**	: (Secunda) ، قرطبہ کے بالمقابل وادی الکبیر کے بائیں کنارے پر ایک چھوٹا سا شہر .	۷۶۰ ۲
* **شقوبیہ**	: (Segovia ، شغوبیہ)، وسطی اندلس کا ایک قدیم شہر؛ آجکل اسی نام کے صوبے کا صدر مقام .	۷۶۱ ۱
* **شقورہ**	: (Segura)، ہسپانیہ میں مرسیہ Murcia اور اوریولہ Orihuella کو سیراب کرنے والا دریا .	۷۶۱ ۲
* **شَقیقۃ النعمان**	: قرمزی رنگ کا پھول ، علم نباتات کی ایک اصطلاح .	۷۶۲ ۱
* **شکار پور**	: ضلع سکھر (صوبہ سندھ ، پاکستان) میں واقع ایک معروف شہر .	۷۶۲ ۲
* **شکاری**	: شکار کرنے والا .	۷۰۳ ۲
* **شَکّاک**	: (شکّاک)، ترکی ایرانی سرحد پر ایک کرد قبیلہ .	۷۶۴ ۱
* **شکر پیرامی**	: رک بہ عید الفطر .	۷۶۵ ۱
⊗ **شکر گنج**	: رک بہ فرید الدین شکر گنج" .	۷۶۵ ۱
⊗ **شکستہ**	: رک بہ فن (خطاطی) .	۷۶۵ ۱
⊗ **شکل**	: رک بہ (۱) تصویر ؛ (۲) فن (مصوری) .	۷۶۵ ۱
* **شَکی**	: مشرقی ماورائے قفقاز (Transcaucasia) میں ایک ضلع .	۷۶۵ ۱
* **شکیب ارسلان (امیر)**	: عہد حاضر کے ممتاز مفکر ، عظیم مؤرخ و مصلح اور عربی	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	زبان کے صاحب طرز انشا پرداز اور مصنف .	۷۶۶	۲
* شلب	: (Silves) ، جنوبی پرتگال میں ایک چھوٹا سا شہر ، صوبہ المغرب کا سابق دارالحکومت اور عربوں کے دور حکومت میں مغربی اندلس کا پایے تخت .	۷۷۲	۱
* شَلطیش	: (سلطیش Saltes) ، ہسپانیہ میں ولبہ (Huelva) کے بالمقابل ایک چھوٹا سا جزیرہ .	۷۷۳	۲
* شِلْح	: علاقہ سوس میں بالائی اطلس اور مقابل اطلس کے رہنے والے بربری زبان بولنے والوں کا نام .	۷۷۳	۱
* شَلْمَنکہ	: (شلمنقہ، ظلمنکہ Salamanca) ، ہسپانیہ کے اسی نام کے صوبے کا دارالحکومت.	۷۷۴	۱
⊗ شلوار	: رک بہ سروال	۷۷۳	۲
⊗ شلہ	: رک بہ شالہ .	۷۷۴	۲
* الشِّلیاق	: (Lyre یا Lyra)، ایک مجمع نلکواکب .	۷۷۴	۲
* شماخہ	: رک بہ شیروان .	۷۷۵	۲
⊗ شمال مغربی سرحدی صوبہ	: رک بہ (۱) پاکستان ؛ (۲) ہند .	۷۷۵	۲
* شَمدینان	: (ناوچیا Nawcia ، بمعنی بین الجبال) ، مرکزی کردستان کی ولایت وان میں سنجاق حکاری کی ایک قضا .	۷۷۵	۲
⊗ الشَّمس	: قرآن مجید کی ۹۱ویں سورت .	۷۷۶	۱
* الشَّمس	: سورج ؛ شمسی تقویمات .	۷۷۷	۱
⊗ شمس الحق ڈیانوی	: (۱۲۷۳ھ/۱۸۵۶ء تا ۱۳۲۹ھ/۱۹۱۱ء) ، بہار (بھارت) کے مشہور عالم و شارح کتب حدیث .	۷۷۹	۲
* شمس الدولہ	: ابو طاہر بن فخر الدولہ ، کچھ عرصے کے لیے بویہی سلطنت کا حکمران (حیات ۴۱۲ھ/۱۰۲۱ - ۱۰۲۲ء) .	۷۸۱	۲
* شمس الدین	: رک بہ (۱) جوینی ؛ (۲) ایلدگز ؛ (۳) التتمش ؛ (۴) پہلوان التبریزی .	۷۸۲	۲
* شمس الدین	: ابن عبداللہ السمطرانی ، ملایا کا ایک صوفی (م ۱۰۳۹ھ/۱۶۳۰ء) اور مصنف مرآۃ المومن وغیرہ .	۷۸۲	۲
⊗ شمس الدین سیالوی ، خواجہ	: (۱۲۱۴ھ/۱۷۹۹ء تا ۱۳۰۰ھ/۱۸۸۳ء)، برعظیم پاک و ہند کے ایک نامور صوفی اور چشتی بزرگ .	۷۸۵	۱
⊗ شمس الدین عبدالرحمٰن	: بن محمد بن قدامہ ، رک بہ ابن قدامہ الحنبلی (۳) .	۷۸۷	۱
⊗ شمس الدین فقیر	: رک بہ فقیر شمس الدین .	۷۸۷	۱
⊗ شمس المعالی	: رک بہ قابوس بن وشمگیر .	۷۸۷	۲
* شمسیہ	: درویشوں کا ایک سلسلہ ، منسوب بہ شمس ابو الثناء احمد بن ابی البرکات محمد سیواسی (م ۱۰۰۹ھ/۱۶۰۰ - ۱۶۰۱ء) .	۷۸۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* الشماخی	: ابو سا کن عامر بن علی بن عامر ابن اسقاو ، ایک اباضی فقیہ اور مصنف دیوان (مجموعہ قانون)، وغیرہ (م ۷۹۲ھ/۱۳۸۹ء) .	۷۸۸	۱
* الشمّاخی	: ابو العباس احمد بن ابی عثمان سعید بن عبدالواحد ، ایک اباضی فقیہ اور سیرت نگار ، مصنف کتاب السیر وغیرہ (م ۹۲۸ھ/۱۵۲۲ء) .	۷۸۸	۲
* شَمَر	: بنو طیئ کے دو متوازی سلسلہ ہائے کوہ ، یعنی جبل اجأ اور جبل سلمیٰ کی سطح مرتفع .	۷۸۹	۱
* شَمن	: ایک فارسی اصطلاح ، بمعنی بت پرست .	۷۸۹	۲
* شناسی	: متعدد ترکی شاعروں کا تخلص؛ معروف ترین : ابراہیم شناسی افندی (۱۲۴۲ھ/ ۱۸۲۶-۱۸۲۷ء تا ۱۲۸۸ھ/۱۸۷۱ء)، سیاست کار، ادیب، صحافی اور مصنف .	۷۹۲	۱
* شنترہ	: (سنترہ Cintra) ، پرتگال کا ایک چھوٹا سا شہر .	۷۹۶	۲
* شَنتَرین	: (سنترم Santarem) ، پرتگال کا ایک اہم مقام .	۷۹۷	۱
* شنت مانکس	: (Simancas) ، شمالی ہسپانیہ کا ایک چھوٹا سا قصبہ .	۷۹۷	۲
* شنت مَریَة الغرب	: (St. Maria de Algarve)، قدیم زمانے میں الاندلس کے جنوب مغربی حصے کا ایک شہر .	۷۹۸	۱
* شنت یاقب	: (شنت یعقوب ، شنت یاقوہ Santiago) ، ہسپانیہ میں مسیحی عہد کی مشہور ترین زیارت گاہ ؛ جلیقیہ کی سلطنت کا سابق پایے تخت .	۷۹۹	۱
* شندی	: خرطوم کے شمال میں نیل کے دائیں کنارے پر واقع ایک شہر .	۷۹۹	۲
* اَلشَّنْفَری	: عمرو بن مالک الازدی، عہد جاہلیت کا ایک شاعر .	۸۰۰	۲
⊗ شوافع	: مسلک اہل السنت والجماعت میں امام محمد بن ادریس الشافعیؒ کے مقلد .	۸۰۳	۳
* الشوبک	: کوہستان الشراۃ میں عربہ کے جانب شرق صلیبی جنگجوؤں کا ایک قلعہ .	۸۰۹	۱
⊗ شوریٰ	: سیاسیات کی ایک اصطلاح ؛ مشورہ، مشاورت .	۸۱۰	۱
⊗ الشوریٰ	: قرآن مجید کی بیالیسویں سورۃ .	۸۱۲	۲
* شوریدہ	: حاجی محمد تقی ابن عباس الملقب بہ فصیح الملک شیرازی (۱۲۷۲ھ/۱۸۵۵ء تا ۱۳۴۵ھ/۱۹۲۶ء) ، فارسی کا قصیدہ گو اور صاحب دیوان شاعر .	۸۱۳	۲
* شُوشتر	: رک بہ شستر .	۸۱۴	۲
* شُوشتری	: سید نور اللہ بن شریف المرعشی ، ایک شیعہ مصنف اور شیعیوں کے نزدیک شہید ثالث؛ صاحب مجالس المؤمنین وغیرہ (م ۱۰۱۹ھ/۱۶۱۰ء) .	۸۱۴	۲
* شُول	: چین کا ایک علاقہ .	۸۱۴	۲
* شُولستان	: صوبہ فارس کا ایک ضلع (بلوک) .	۸۱۵	۱
* شَوال	: قمری سال کا دسواں مہینا .	۸۱۵	۲
* شِہاب الدولہ	: رک بہ مودود .	۸۱۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **شہاب الدین**	رک بہ محمد معز الدین ابن سام .	۸۱۶	۱
* **شہاب الدین ابو العباس احمد بن علی القلقشندی**	رک بہ القلقشندی .	۸۱۶	۲
* **شہاب الدین ابو العباس ابن فضل العمری**	رک بہ العمری .	۸۱۶	۲
⊗ **شہاب الدین احمد بن ماجد**	رک بہ ابن ماجد .	۸۱۶	۲
* **شہاب الدین مقتول**	رک بہ السہروردی .	۸۱۶	۲
⊗ **شہادۃ**	(۱) اللہ تعالی کی وحدانیت اور اس کے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی رسالت و نبوت کی گواہی اور اللہ کی راہ میں جان دینے کے معنوں میں ایک شرعی اصطلاح ؛ (۲) ایک قانونی و عدالتی اصطلاح .	۸۱۶	۲
* **شہارہ**	جنوبی عرب کا ایک شہر .	۸۲۲	۱
⊗ **شہداغ**	رک بہ داغستان .	۸۲۳	۱
* **شہر**	ایک معروف جغرافیائی اصطلاح .	۸۲۳	۱
⊗ **شہر آشوب**	کسی شہر یا ملک کی اقتصادی اور سیاسی بے چینی کے احوال پر مشتمل کوئی نظم .	۸۲۳	۱
* **شہر زور**	کردستان کا ایک ضلع .	۸۲۶	۱
* **شہر سبز**	رک بہ کش .	۸۲۶	۲
* **شَہْرَستان**	(شہرِ ستان) متعدد ایرانی شہروں کے اہم حصوں کا عرف ، نیز (۱) شہرستان یزد گرد، جرجان کے صوبے میں ایک قلعہ بند شہر ؛ (۲) خراسان کا ایک شہر ؛ (۳) سجستان کا ایک گاؤں ؛ (۴) شہرستانہ ، ہمذان کے قریب ایک گاؤں ؛ (۵) فارس کے شہر شاپور کا ایک نام .	۸۲۶	۲
* **الشَہْرستانی**	محمد بن عبدالکریم (۴۶۹ھ/۱۰۷۶ء تا ۵۴۸ھ/۱۱۵۳ء) ، محقق اور عالم ادیان و مذاہب ؛ فرقوں کے بارے میں مشہور کتاب الملل والنحل کے مصنف .	۸۲۷	۲
* **شَہر یور**	ایک ایرانی مہینا .	۸۲۹	۲
* **شَہید**	گواہ ، راہ حق میں جان دینے والا ، ایک اہم اسلامی اصطلاح .	۸۳۰	۱
* **شیٔ**	کوئی چیز ؛ علم جبر و مقابلہ کی ایک اصطلاح .	۸۳۵	۲
* **شَیبانی (خاندان)**	مغل شاہزادے شیبان (برادر باتو خان) کی اولاد پر مشتمل علاقہ خوارزم کا ایک حکمران خاندان .	۸۳۶	۱
* **شَیبانی**	ابو نصر فتح اللہ خان کاشانی، انیسویں صدی عیسوی کا ایک ایرانی شاعر اور نثر و نظم کی ایک کتاب مقالات کا مصنف .	۸۳۸	۲
* **شَیبانی خان**	ابو الفتح محمد شاہی (یا شاہ) بیگ ازبک (نیز شیبک)، از بکوں کا ایک خان اور ماوراء النہر کا فاتح (م ۹۱۵ھ/۱۵۰۹ء) .	۸۳۹	۱
* **الشَّیبانی**	ابو عبداللہ محمد بن الحسن بن فرقد (۱۳۲ھ/۷۴۹ - ۷۵۰ء تا ۱۸۹ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	۸۰۴ھ)، امام ابو حنیفہؒ کے نامور شاگرد، فقہ حنفی کے اولیں مرتب اور شارح، کتاب السیر الکبیر اور کتاب الآثار وغیرہ کے مصنف۔	۸۴۳ ۱
* الشَّیبانی	: ابو عمرو اسحاق بن مرار المعروف الاحوص (نواح ۱۰۰ھ/۷۱۸ء - ۲۰۵ھ/۸۲۰ء و ۲۱۳ھ/۸۲۸ء)، ایک بلند مرتبہ کوفی نحوی۔	۸۴۴ ۲
* شیبہ (بنو)	: حضرت شیبہ بن عثمان بن ابی طلحہ عبداللہ کی طرف منسوب قریش مکہ کا ایک خاندان۔	۸۴۶ ۲
* شیثؑ	: حضرت آدم علیہ السلام کے تیسرے بیٹے اور پیغمبر۔	۸۵۰ ۱
* شیخ	: (۱) کسی دینی یا روحانی سلسلے کا بانی (معنی خاص)؛ (۲) کوئی مرشد پیر (عام معنی)۔	۸۵۱ ۲
⊗ شیخ آدم بنوڑیؒ	: رک بہ آدم بنوڑی۔	۸۵۴ ۱
⊗ شیخ اسعد سوری	: رک بہ اسعد سوری۔	۸۵۴ ۱
* شیخ الاسلام	: علما کا ایک اعزازی لقب، بعد ازاں ترکی حکومت میں ایک جلیل القدر عہدہ۔	۸۵۴ ۱
* شیخ الجبل	: رک بہ راشد الدین سنان۔	۸۶۱ ۱
* شیخ رحمکار	: رک بہ کاکا صاحب۔	۸۶۱ ۱
* شیخ زادہ	: شیخ کا بیٹا، متعدد ترکی شخصیتوں کا اسم علم: (۱) خورشید نامہ کا مصنف، ۷۴۱ھ/۱۳۴۰ء تا نواح ۷۸۹ھ/۱۳۸۷ء)؛ (۲) قرق وزیر حکایہ سی (۸۵۰ھ/۱۴۴۶ء) کا مصنف؛ (۳) محی الدین بن مصلح الدین مصطفی القوجوی، تفسیر بیضاوی وغیرہ کا حواشی نگار (م ۹۵۱ھ/۱۵۴۵ء)؛ (۴) عبدالرحمن بن الشیخ محمد بن سلیمان، مجمع الانہر کی عربی شرح ملتقی الابحر کا مصنف (م ۱۰۷۸ھ/۱۶۶۸ء)۔	۸۶۱ ۱
* شیخ سعید	: آبنائے باب المندب پر ایک بندرگاہ۔	۸۶۶ ۱
* شیخ صدر	: رک بہ عبدالنبی شیخ۔	۸۶۶ ۲
⊗ شیخ الطریقہ	: رک بہ شیخ۔	۸۶۶ ۲
⊗ شیخ عدی	: رک بہ عدی بن مسافر۔	۸۶۶ ۲
⊗ شیخ متی	: ولد عباس ولد عمر ولد خلیل غوریا (۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء تا ۶۸۸ھ/۱۲۸۹ء)، پشتو کا مشہور شاعر اور عارف۔	۸۶۶ ۲
⊗ شیخ مَولی یوسف زئی	: پشاور (پاکستان) کے شمالی علاقے کے یوسف زئی افغانوں کے مشہور رہنما، قانون دان، مؤرخ، ادیب اور دفتر شیخ مولی (تصنیف ۸۲۰ھ/۱۴۱۷ء) کے مصنف۔	۸۶۸ ۱
* شیخی	: متعدد ترکی شعراء کا تخلص: (۱) رومانی شاعر مولانا یوسف سنان گرمیانی المعروف بہ شیخی چلبی (م ۸۲۹ھ/۱۴۲۵ - ۱۴۲۶ء)؛ (۲) شیخی:	

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	عطائی کی حدائق الحقائق کے ایک ضمیمہ ذیل (تا ۱۷۸۰ء) کا مصنف .	۸۶۹	۱
⊗*	**شیخیہ** : (شیخی) ، احمد احسائی کے متبعین اور ان کے اساتذہ پر مشتمل ایک فرقہ .	۸۷۲	۲
*	**شیخیہ** : سلسلہ شاذلیہ کی ایک شاخ ، بانی : عبدالقادر بن محمد المعروف بہ سیدی شیخ (۹۵۱ھ/۱۵۴۴ء تا ۱۰۲۳ھ/۱۶۱۵ء) .	۸۷۶	۲
*	**شَیدا** : (ملا) ، ہندوستان میں فارسی زبان کا ایک شاعر (م ۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء) .	۸۷۷	۱
*	**شیر** : اسد [رک بآں] .	۸۷۸	۱
*	**شیراز** : ایران کے صوبہ فارس کا دارالحکومت .	۸۷۸	۱
*	**الشّیرازی** : رک بہ بسحاق (ابو اسحق) .	۸۷۹	۱
*	**الشّیرازی** : ابو اسحاق ابراهیم بن علی بن یوسف الشیرازی (۳۹۳ھ/۱۰۰۳ تا ۴۷۶ھ/ ۱۰۸۳ء) ، ایک شافعی فقیہ اور متعدد فقہی کتابوں کے مصنف .	۸۷۹	۱
*	**الشّیرازی** : ابو الحسین عبدالملک بن محمد ، بارھویں صدی عیسوی کے وسط کا ایک ریاضی دان .	۸۸۰	۱
⊗	**الشّیرازی** : صدر الدین ؛ رک بہ صدرا (ملا) .	۸۸۰	۲
⊗*	**شیر شاہ** : فرید الدین، سوری خاندان کا بانی اور ہندوستان کا حکمران (از ۱۵۴۰ء تا ۱۵۴۵ء) .	۸۸۰	۲
*	**شیر علی ہارک زئی** ؛ امیر افغانستان، امیر دوست محمد کا بیٹا اور جانشین (از ۱۲۸۰ھ/ ۱۸۶۳ء تا ۱۲۹۷ھ/۱۸۷۹ء) .	۸۸۴	۲
*	**شیرکوہ** : ابو الحارث اسد الدین ، سلطان صلاح الدین ایوبی کا چچا اور مشہور سپہ سالار (م ۵۶۴ھ/۱۱۶۹ء) .	۸۸۶	۱
*	**شیر محمد** : میاں ، شرقپوری (۱۲۸۲ھ/۱۸۶۵ء تا ۱۳۴۷ھ/۱۹۲۸ء)، برعظیم پاک و ہند میں سلسلۂ نقشبندیہ مجددیہ کے ایک معروف بزرگ .	۸۸۷	۲
*	**شیروان** : (شروان ، شروان)، بحیرہ خزر کے شمالی ساحل کا ایک ضلع .	۸۸۸	۲
*	**شیروان شاہ** : غالبا عہد قبل اسلام میں شیروان کے حکمران کا لقب .	۸۹۱	۱
*	**شیریں قلم** : رک بہ عبدالصمد شیریں قلم .	۸۹۳	۲
*	**شیز** : آذربیجان میں ایک بہت پرانا ایرانی آتشکدہ، مولد زردشت .	۸۹۳	۲
*	**شیزر** : شمالی شام کا ایک شہر .	۸۹۵	۱
⊗	**شیطان** : خبیث، مردود ، اسلام میں بدی کے سرچشمے کے لیے ایک وصفی نام؛ ابلیس .	۸۹۶	۱
⊗	**شیعہ** : دوست داران علی ، اولاد علی ، اثنا عشری ، امامت بالنص کے قائل ؛ ایک معروف فرقہ .	۸۹۸	۲
⊗	**شیفر چارلس** : رک بہ مستشرقین .	۹۰۹	۲
*	**شیّاد** : قلندر کے مترادف ایک اصطلاح .	۹۰۹	۲
*	**شیّاد حمزہ** : ساتویں صدی ہجری میں ایشیائے کوچک کا ایک ترکی شاعر .	۹۱۰	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۲

ص

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ ص :	عربی زبان کا چودھواں ، فارسی کا سترھواں اور اردو کا تیسواں حرف .	۱	۱
⊗ صٓ :	قرآن مجید کی اڑتیسویں سورۃ .	۱	۲
* صابُون :	(صابن) ، ایک معروف لفظ .	۳	۱
* الصّابئُون :	(الصّابئۃ) ، دو فرقے : (۱) المَنْدیّا (Mandaeans، مَنَدویُّون، مغتسلہ) یا الصبّوَۃَ (سُبّۃ Subbas)، عراق کا ایک یہودی عیسائی فرقہ ؛ (۲) صابئہ حَرّان : مسلمانوں کے عہد میں تادیر باقی رہنے والا ایک مشرک فرقہ .	۳	۲
* الصّابی :	ابو اسحٰق ابراھیم بن ھلال (۳۱۳ھ/۹۲۵ء تا ۳۸۴ھ/۹۹۴ء) ، ایک نامور صابی فاضل، طبیب، ادیب اور شاعر، عہد بنو بویہ میں دیوان الانشاء میں کاتب .	۶	۲
* الصابی :	ھلال بن المُحسِن (۳۵۹ھ/۹۷۰ء تا ۴۴۸ھ/۱۰۵۶ء) ، ابراھیم بن ھلال کا پوتا ، فخر الملک ابو غالب محمد کا کاتب اور چند کتب کا مصنف ؛ اس خاندان کے دیگر ممتاز افراد : (۱) ابو اسحٰق ابراھیم بن زھرون ، ایک ماھر طبیب (م ۳۰۹ھ/۹۲۱ء) ، (۲) ھلال بن ابراھیم بن زھرون ایک ھوشیار طبیب ؛ (۳) ثابت بن ابراھیم بن زھرون ، ایک طبیب (م ۳۶۵ھ/۹۷۶ء) ؛ (۴) المحسن بن ابراھیم ابو علی ، ادیب ، شاعر اور مصنف (م ۴۰۱ھ/ ۱۰۱۰ء) ؛ (۵) محمد بن ھلال ابو الحسن (۴۱۶ھ/۱۰۲۵ء تا ۴۸۰ھ/ ۱۰۸۷ء) ، ایک فاضل مصنف .	۹	۱
* صاحب :	(ساتھی ، صحابی، وغیرہ)، ایک کثیر المعانی اصطلاح.	۱۱	۱
* صاحب قِران :	دو سعد سیّاروں کے ایک برج میں اجتماع (قِران السعدین) کے وقت پیدا ھونے والے کا اعزازی لقب .	۱۱	۲
* صارلیّہ :	شمالی عراق میں موصل کے جنوب میں آباد ایک مذھبی فرقہ .	۱۲	۱
* صاروخان :	سلاجقۂ روم کے زوال کے بعد آناطولی کا ترکمان شاھی خاندان ؛ بانی : صارو خان (نواح ۷۰۰ھ/۱۳۰۰ء تا ۷۴۶ھ/۱۳۴۵ء) .	۱۳	۲
* صاری صالتق دده :	ایک ترک درویش اور بکتاشی ولی (حیات ۶۶۲ھ/۱۲۶۳- ۱۲۶۴ء) .	۱۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**صاری عبداللہ الندی** : عہد عثمانیہ کا ایک ترک شاعر ، ادیب اور مصنف (م ۱۰۷۱ھ/ ۱۶۶۰ - ۱۶۶۱ء) .	۱۸	۲
*	**صاری کُورز** : (صاری کرز) ، نور الدین، ایک ترک فقیہ اور قاضی عسکر (م نواح ۹۲۸ھ/ ۱۵۲۱ - ۱۵۲۲ء) .	۱۹	۱
*	**صاع** : غلہ ناپنے کا ایک پیمانہ .	۲۰	۱
⊗	**الصّٰفّٰت** : الصّافات ، قرآن مجید کی سینتیسویں سورۃ .	۲۱	۱
⊗*	**(حضرت) صالح** ؑ : قوم ثمود کے نبی اور ایک قرآنی پیغمبر .	۲۲	۲
*	**صالِح بن طریف** : دوسری صدی ہجری/آٹھویں صدی عیسوی میں مراکشی قوم برغواطہ کا متنبی اور ان کے الحاد کا بانی .	۲۳	۲
*	**صالح بن علی** : بن عبداللہ بن عباس العباسی (۹۲ھ/۷۱۰ء تا نواح ۱۵۰ھ/۷۶۷ء) ، مصر اور فلسطین وغیرہ کا والی .	۲۴	۲
*	**صالح بن مِرداس** : ابو علی اسَدالدولۃ، پانچویں صدی ہجری میں مشرقِ ادنٰی کا ایک ممتاز شیخ (م ۴۲۰ھ/۱۰۲۹ء) .	۲۵	۲
*	**(الملک) الصّالح** : صلاح الدین حاجی الثانی ابن الملک الاشرف شعبان ، مصر کا مملوک سلطان (از ۷۸۳ھ/۱۳۸۱ء تا ۷۸۴ھ/۱۳۸۲ء و ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء تا ۷۹۲ھ/۱۳۹۰ء) .	۲۷	۱
*	**(الملک) الصّالح** : صلاح الدین صالح بن سلطان محمد الناصر ، مصر کا مملوک فرمانروا (از ۷۵۲ھ/۱۳۵۱ء تا ۷۵۵ھ/۱۳۵۴ء) .	۲۸	۱
*	**(الملک) الصالح** : عماد الدین اسماعیل بن سلطان محمد الناصر (م ۷۴۶ھ/۱۳۴۵ء) .	۲۸	۲
*	**(الملک) الصالح** : عماد الدین اسماعیل بن سلطان الملک العادل ابو بکر ایوبی ، بصری وغیرہ کا والی (م ۶۴۸ھ/۱۲۵۰ء) .	۲۹	۱
*	**(الملک) الصّالح** : نجم الدین ایوب ، (۶۰۳ھ/۱۲۰۷ء تا ۶۴۷ھ/۱۲۴۹ء) ، الملک الکامل محمد بن الملک العادل کا بڑا بیٹا اور ولی عہد ، سلطان دمشق و مصر (از ۶۳۷ھ/۱۲۴۰ء) .	۳۰	۱
*	**(الملک) الصالح** : نور الدین اسماعیل ، زنگی خاندان کا فرمانروا اور اپنے والد نور الدین اتابک حلب و دمشق کا جانشین (از ۵۶۹ھ/۱۱۷۳ء تا ۵۷۷ھ/۱۱۸۱ء).	۳۵	۲
*	**الصّامت** : رکّ بہ ناطق .	۳۸	۱
*	**صامسُون** : ایشیائے کوچک کے شمالی ساحل پر ایک بندرگاہ .	۳۸	۱
*	**صان** : موجودہ صان الحجر ، مصر زیریں کے صوبۂ شرقیہ میں ایک چھوٹا سا قریہ .	۴۰	۱
⊗*	**صائب** : میرزا محمد علی صائب (نواح ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۱ء تا ۱۰۸۱ھ/۱۶۷۰ء) ، ہندوستان کا مشہور ایرانی نژاد فارسی شاعر اور صاحب طرز غزل گو .	۴۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* صائن قلعہ	: جنوبی آذربیجان میں ایک چھوٹا سا شہر اور ضلع .	۴۴	۱
* صبانجہ	: ولایت استانبول میں اسی نام کے ناحیے کا صدر مقام .	۴۴	۲
* صُبح	: رک به الشفق .	۴۶	۲
* صُبح ازل	: رک به (۱) بهاء الله ؛ (۲) بهائیت .	۴۶	۲
* صبحی محمد	: ایک ترک وقائع نویس اور تاریخ نگار (م ۱۱۸۲ھ/۱۷۶۹ء) .	۴۶	۲
⊗* صَبر	: ایک اهم اسلامی تصور اور اصطلاح .	۴۷	۱
* صَبر	: ایلوا ؛ افریقی ایلوے کے مختلف اقسام کے پودوں کے پتوں کا خشک کیا هوا رس.	۵۲	۱
* صِبیا	: عسیر (جنوبی عرب) کا ایک شهر اور ۱۹۳۲ء تک ادریسیوں کا دارالحکومت.	۵۲	۲
* صُبَیطلہ	: تونس کا ایک قدیم شهر .	۵۲	۲
⊗ صَحابہ[ص]	: (رفیق ، ساتھی)، ایک اصطلاح، بمعنی سرور کائنات صلی الله علیه وآله وسلم کا حالت ایمان میں دیدار کرنے والے خوش نصیب مسلمان اور آپ[ص] کے رفقاے کرام .	۵۴	۱
* صُحار	: عُمان کے ساحل پر ایک بندرگاه .	۶۴	۱
⊗ صَحافت	: رک به جریده .	۶۹	۲
* الصحراء	: بحر ظلمات کے مشرق اور دریاے نیل کے مغرب میں واقع افریقه کا مشهور ریگستان .	۶۹	۲
* صُحُف	: رک به صحیفه .	۷۴	۲
* صَحنہ	: ایران کے صوبه کرمانشاه میں ایک چھوٹا سا قریه .	۷۵	۱
⊗* صحیح	: سند کے اعتبار سے آخر تک ثقه راویوں کے ذریعے متصل اور باهم مربوط حدیث ، نیز ایسی احادیث پر مشتمل کتب حدیث، مثلاً صحیح بخاری اور صحیح مسلم کے لیے ایک اصطلاح .	۷۵	۱
● صَحیفہ	: ایک کثیر المعانی اسلامی اصطلاح .	۷۶	۱
* صداق	: رک به مهر .	۷۹	۱
* (مُلّا) صدرا	: محمد بن ابراهیم بن یحیی قوامی شیرازی (۹۷۹ - ۹۸۰ھ/۱۵۷۲ء تا ۱۰۵۰ھ/۱۶۴۰ء)، دور آخر میں اسلامی فلسفے کا مجدد اور متعدد کتب فلسفه کا مصنف .	۷۹	۱
* صدر اعظم	: سلطان سلیمان القانونی کے زمانے سے ترکی وزراے اعظم کے لیے مستعمل لقب.	۸۳	۲
* صدر الدین پیر	: بن شهاب الدین ، خوجه اور ست پنتھ فرقوں کا اصل بانی ، مصنف دس اوتار وغیره (۷۸۲ھ/۱۳۸۰ء) .	۸۵	۱
⊗ صدر الصُّدور	: قدیم اسلامی حکومتوں میں علما کے لیے مخصوص ایک اهم اور بلند منصب .	۸۵	۱
* صَدَقه	: ایک اصطلاح ، بمعنی انفاق فی سبیل الله ، خیرات وغیره .	۹۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**صَدَقہ بن مَنصُور** : بن دُبیس بن علی بن مَزْیَد، سیف الدولہ ابو الحسن الاسدی، حاکم الحِلّۃ (از ۴۷۹ھ/۱۰۸۶ء - ۵۰۱ھ/۱۱۰۸ء تا ۱۱۰۸ء) .	۱۰۰	۲
*	**الصِّدِّیق**[ر] : پہلے خلیفہ اسلام حضرت ابوبکر[ر] کا لقب (رک بہ ابوبکر الصدیق) : نیز اسلام میں ایک بلند تر روحانی مقام .	۱۰۲	۱
⊗	**صدیق حسن خان قنوجی** : نواب امیر الملک والاجاہ (۱۲۴۸ھ / ۱۸۳۲ء تا ۱۳۰۷ھ/ ۱۸۸۹ء) ، اردو ، عربی اور فارسی کے نامور عالم دین ، ادیب ، شاعر؛ علوم و فنون کے قدر دان اور کثیر التصانیف مصنف .	۱۰۳	۱
⊗*	**صدیقی** : سلطنت خداداد میسور کا ایک طلائی سکہ .	۱۰۶	۱
*	**صَرْت** : (قدیم نام سارد Sardes) ، لیڈیا Lydia (ایشیاے کوچک) کا پاے تخت ، آج کل ایک چھوٹا سا گاؤں .	۱۰۶	۱
*	**صَرف** : مبادلۂ زر ، ایک فقہی اصطلاح .	۱۰۷	۲
●	**صرفی کشمیری** : شیخ یعقوب بن حسن ، کشمیر کا صوفی شاعر اور مصنف مغازی النبی (منظوم) ، وغیرہ (م ۱۰۰۳ھ/۱۵۹۴ء) .	۱۰۹	۱
*	**صِرواح** : جنوبی عرب کے دو ویران شہر .	۱۰۹	۲
*	**صَعدۃ** : یمن میں اسی نام کے ضلع کا صدر مقام .	۱۱۱	۲
*	**الصَّعید** : (=صعید مصر) ، قاہرہ کے جنوب سے اسوان کے بڑے جھرنے تک پھیلا ہوا بالائی مصر کا علاقہ .	۱۱۳	۱
⊗	**الصَّک** : رک بہ (۱) دفتر ؛ (۲) دستاویزات .	۱۱۸	۱
*	**الصفا** : مکہ مکرمہ میں ایک پہاڑی ، حج و عمرہ کے لیے سعی کرنے کی ایک حد .	۱۱۸	۱
*	**صِفۃ** : علم نحو ، علم بلاغت اور علم کلام وغیرہ کی ایک اصطلاح ، بمعنی تعریف ، وصف ، حالت و کیفیت وغیرہ .	۱۱۸	۲
*	**صَفَد** : آجکل اسرائیل میں شامل ایک تاریخی شہر .	۱۲۰	۱
*	**الصَّفَدی** : (۱) صلاح الدین ابوالصفاء خلیل بن ایبک بن عبداللہ (۶۹۶ یا ۶۹۷ھ/ ۱۲۹۶ - ۱۲۹۷ء تا ۷۶۴ھ/۱۳۶۳ء)، مختلف علوم کا کثیر التصانیف ماہر، مصنف الوافی بالوفیات، وغیرہ ؛ (۲) الحسن بن ابی محمد عبداللہ الہاشمی ، مصری سلطان الناصر بن قلاوون کا مقرب درباری اور مصنف نزھۃ المالک والمملوک فی مختصر سیرۃ من ولی مصر من الملوک (تصنیف ۷۱۷ھ/۱۳۱۶ و ۱۳۱۷ء) .	۱۲۱	۲
*	**صَفر** : اسلامی تقویم کا دوسرا مہینا .	۱۲۶	۱
*	**الصِّفر** : انگریزی زیرو Zero اور سنسکرت سونیا کے مترادف علم ریاضی کی ایک اصطلاح .	۱۲۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* صُفْرُوِي	: شمالی مراکش کا ایک چھوٹا سا قصبہ .	۱۲۷	۲
* الصُّفْرِية	: خوارج (رک بآں) کا ایک بڑا فرقہ (قیام ۶۵ھ/۶۸۴ء) ؛ بانی عبداللہ بن الصفار التمیمی .	۱۲۸	۱
* صَفّارِيَه	: (صفاری ، خانوادہ) ، خراسان کا ایک سلسلۂ سلاطین ؛ بانی : یعقوب بن لیث الصفار (م ۲۶۵ھ/۸۷۹ء) .	۱۳۰	۲
* صِفّين	: دریاے فرات کے کنارے حضرت علیؓ اور حضرت امیرمعاویہؓ کے مابین مشہور لڑائی کا مقام .	۱۳۱	۲
* صَفَوِيَّه	: اسلامی دور میں ایران کا مشہور حکمران خاندان ؛ بانی : اسماعیل اول (رک بآں) .	۱۳۶	۱
* صَفِّی	: فخر الدین علی بن الحسین الواعظ الکاشفی (م نواح ۹۳۹ھ/۱۵۳۳ء) ، ایک مشہور ایرانی فاضل ، ادیب اور شاعر ، مصنف لطائف الطوائف ، رشحات عین الحیات ، وغیرہ .	۱۳۸	۱
* صفی الدین	: شیخ (۶۵۰ھ/۱۲۵۲ء - ۱۲۵۳ء تا ۷۳۵ھ/۱۳۳۴ء) ، ایران کے صفوی بادشاہوں کے جد امجد اور صفوی درویشوں کے بانی .	۱۳۸	۲
* صفی الدین	: عبدالمؤمن بن یوسف بن فاخر الارموی البغدادی، علم موسیقی کا مشہور عرب مصنف ، صاحب الرسالة الشرفیه وغیرہ (م ۶۹۳ھ/۱۲۹۴ء) .	۱۴۰	۲
⊗ (حضرت) صفیہؓ	: ام المؤمنین ، اصل نام زینب ، یہودی قبیلہ بنو النضیر کے رئیس حُیَیّ بن اخطب کی دختر ، اخلاق اور علم و فضل میں ممتاز خاتون .	۱۴۳	۱
* صقالبه	: سلاف (Salv) کا عربی مترداف ؛ ساتویں صدی عیسوی میں صقلب ، بوزنطی مملکت کی سرحد پر آباد ایک قوم ؛ اندلس میں ابتداءً غیر ملکی اسیران جنگ ، نیز اموی خلفاے قرطبہ کے غیر ملکی مخالفین .	۱۴۴	۲
* صِقِلِّيَه	: (سسلی) ، مدت تک عربوں کی اسلامی حکومت کے زیر نگین بحیرہ روم کے وسط میں واقع ایک جزیرہ .	۱۴۹	۱
* صلاة	: رک بہ صلوٰۃ .	۱۶۶	۲
* صلاح الدین	: سلطان الملک الناصر صلاح الدین یوسف اول بن امیر نجم الدین ایوب (۵۳۲ھ/۱۱۳۸ء تا ۵۸۹ھ/۱۱۹۳ء) ، فاتح بیت المقدس ، مشہور و معروف سپہ سالار اور عادل حکمران (از ۵۶۴ھ/۱۱۶۹ء) .	۱۶۶	۲
⊗* صُلح	: رفع نزاع کے معنوں میں ایک اہم اسلامی اصطلاح .	۱۷۷	۲
⊗ صَلوٰة	: نماز ؛ اسلام کا رکن اول .	۱۷۹	۲
⊗ صِلَة	: عطیہ ، احسان ، نیز دو کلمات کو ملانے والے حرف یا حروف کے لیے ایک اصطلاح .	۲۰۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗* صُلَیب	: وسطی عرب اور ملحقہ علاقے میں آباد ایک قبیلہ .	۲۰۷	۱
⊗* الصَّلیب	؛ چلیپا ، سُولی ؛ نصاریٰ کا مذہبی نشان .	۲۰۸	۱
⊗ صلیبی جنگیں	: یورپ کی عیسائی حکومتوں کے اتحاد مذہبی کے نتیجے میں تقریباً دو سو سال تک مسلمانوں کے خلاف لڑی جانے والی مذہبی جنگیں .	۲۰۹	۱
* صُلَیحی	: یمن میں برائے نام مصر کا باجگزار حکمران خاندان ؛ بانی : علی بن محمد (م ۴۷۳ھ/۱۰۸۰ء) .	۲۲۱	۲
* صَمَد	: (الصمد)، رکّ بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحُسنی.	۲۲۲	۱
* صَمْصام الدولة	: ابو کالیجار المرزبان البویہی ، بنو بویہ کا ایک سرکردہ سردار اور امیر الامراء (م ۳۸۸ھ/۹۹۸ء) .	۲۲۲	۱
* صمصام الدولة	: شاہنواز خان شہید خوافی اورنگ آبادی (۱۱۱۱ھ/۱۷۰۰ء تا ۱۱۷۱ھ/۱۷۵۸ء) ، ہند کے دور مغلیہ کا ایک مدبر اور مؤرخ ، مصنف مآثر الامراء .	۲۲۳	۲
* صمصام السلطنة	: نجف قلی خان (ولادت ۱۸۴۶ء) ، ایک بختیاری سردار اور ایران کی قومی تحریک کا ایک رہنما (حیات ۱۹۱۹ء) .	۲۲۵	۱
* الصَّمصامة	: عرب بطل اور شاعر عمرو بن معدی کرب الزبیدی کی مشہور تلوار .	۲۲۶	۱
* الصُّمیل بن حاتم	: ابو جوشن الکلابی ، اندلس کا ایک عرب سردار اور اندلس میں عربوں کی ابتدائی تاریخ کی اہم شخصیت (م ۱۴۲ھ/۷۵۹ء) .	۲۲۸	۱
* صَنْج	: (صنج) مجیرے اور جھانجھ کی قسم کے جملہ آلات موسیقی کا عام نام .	۲۲۹	۲
* صَنْدَل	: ایک معروف درخت، جس کی لکڑی خوشبودار ہوتی ہے .	۲۳۵	۱
* صَنْعاء	: یمن کا پائے تخت ، مشہور قدیم اور تاریخی شہر .	۲۳۵	۲
* صِنف	: حرفہ ، کار ؛ ہم پیشہ برادریاں ؛ اسلامی عہد میں مسلم کاریگروں کی جماعتوں کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۲۳۶	۲
* صَنَم	: خدا کے علاوہ پوجی جانے والی شے کے لیے ایک معروف اصطلاح .	۲۳۸	۲
* صَنهاجه	: بربر قوم کی ایک شاخ یا برادری .	۲۴۰	۲
* صُو	: (ترکی) ، پانی ، سیال ، عرق .	۲۴۲	۱
* صواع	: رکّ بہ صاع .	۲۴۲	۱
* صُوباشی	: (قائد عسکر) ، ترکیہ کے زیر اثر ممالک میں رائج ایک فوجی لقب .	۲۴۳	۱
* صوبه	: ملک کے الگ الگ حصوں کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۲۴۳	۲
* صوبه دار	: [صوبیدار] مغلیہ دور میں حاکم صوبہ کا لقب، انگریزی عہد میں ایک چھوٹے درجے کا فوجی افسر .	۲۴۴	۱
* صوحار	: رکّ بہ صحار .	۲۴۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* صُور	(Tyre)، ایک جزیرے میں آباد فنیقیہ (Phoenicia) کا ایک شہر ، عہد عمارنہ سے شام کے شمالی ساحل پر ایک مالدار تجارتی مرکز .	۲۴۴	۲
* صُوَرة	رک بہ (۱) تصویر ؛ (۲) فن (مصوری) .	۲۴۵	۲
* صُوفی	رک بہ تصوف .	۲۴۵	۲
* صوقو للی	محمد پاشا ، الملقب بہ طویل ، ایک مشہور ترکی وزیر اعظم (م ۹۸۷ھ/ ۱۵۷۹ء) .	۲۴۵	۲
* صولاق	سلطنت عثمانیہ کی قدیم فوجی تنظیم میں سلطان کے محافظ دستے کے تیر انداز .	۲۴۹	۱
* صولاق زادہ	محمد ، المتخلص بہ همدمی ، ایک ترکی مؤرخ ، مصنف فہرست شاهان (م ۱۰۶۸ھ/۱۶۵۷ - ۱۶۵۸ء) .	۲۴۹	۲
* الصولی	ابو بکر محمد بن یحیی ، ایک مؤرخ ، ادیب اور ماہرِ شطرنج ، مصنف کتاب الاوارق فی آل اخبار العباس واشعارهم (م ۳۳۵ھ/۹۴۶ء) .	۲۵۰	۱
⊗ صَوم	روزہ ، اسلام کا چوتھا رکن .	۲۵۳	۲
* صُومالیَہ	بلاد الصومال ، مشرقی افریقہ کا ایک وسیع علاقہ .	۲۶۰	۱
* صُومای	ترکی سرحد کے قریب ایران کا ایک کُردی ضلع .	۲۶۲	۱
* صِہیَون	(۱) Zion ، یروشلم کا ایک مشہور مقام ؛ (۲) شمالی شام میں ایک قلعہ .	۲۶۲	۱
* صَیداء	(صِیدا ، Sidon) ، شام میں قدیم فنیقیہ کا مشہور شہر .	۲۶۳	۱
⊗ صیرفی	الصرّاف ، روپیہ پرکھنے والا ، نقدی کا لین دین کرنے والا .	۲۶۳	۱
⊗ الصِین	یا چین ؛ آبادی کے لحاظ سے دنیا کا سب سے بڑا ملک ، موجودہ سرکاری نام عوامی جمہوریۂ چین .	۲۶۴	۱
* صین کلان	منگول عہد میں کینٹن کی بندرگاہ کا عربی و فارسی نام .	۲۸۹	۲

ض

* ض	عربی حروف تہجی کا پندرھواں ، فارسی کا اٹھارھواں اور اردو کا اکتیسواں حرف .	۲۹۱	۱
* ضابِط	ترکیہ میں بعض کارکنوں اور افسروں ، بالخصوص فوجی افسروں کے لیے مستعمل لقب	۲۹۳	۱
* ضِباب	رک بہ عامر بن ضَعْضَعَہ .	۲۹۳	۲
* ضَب	کانٹے دار دم والی گوہ ، سو سمار .	۲۹۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* ضَبّہ بن اُدّ	: بن طابخة بن الیاس (خِندف) بن مضر بن نزار بن مَعَد ، اسی نام کے معروف عرب قبیلے کا ایک بطل اور اس کا مورث اعلیٰ .	۲۹۳	۲
* الضَّبّی	: ابو جعفر احمد بن یحیی بن احمد بن عُمیرة ، ایک اندلسی فاضل اور مصنف بغیة الملتمس فی تاریخ رجال اهل الاندلس (م ۵۹۹ھ/۱۲۰۳ء) .	۲۹۵	۲
* الضَّبّی	: ابو عکْرِمة ؛ رکَ به المُفضّل .	۲۰۶	۱
* ضَبْط	: ایک مالیاتی اصطلاح ، بمعنی پیمائش کے ذریعے قابل لگان زمین کا محصول مقرر کرنا .	۲۹۶	۲
* ضَبطیه	: عثمانی عہد کے اواخر میں پولیس اور ژاندرمہ کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۲۹۶	۱
⊗ الضحاک بن سفیان	: ابو سعید، سیّافِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، مشہور صحابی اور شہسوار (م ۱۱ھ/۶۳۲ء) .	۲۹۶	۲
* الضحاک بن قیس الشیبانی	: خارجیوں کا قائد اور مروان ثانی کا حریف (م ۱۲۸ھ/ ۷۴۶ء) .	۲۹۷	۲
* الضّحاک بن قیس الفهری	: ابو انیس (ابو عبدالرحمن)، خلافت بنی امیہ کے اوائل عہد کی ایک اہم شخصیت (م ۶۴ھ/۶۸۴ء) .	۲۹۹	۲
* ضُحیٰ	: رکَ به صلٰوة .	۳۰۱	۲
⊗ الضُّحیٰ	: قرآن مجید کی ترانویں سورة .	۳۰۱	۲
* ضِد	: (۱) علم منطق کی ایک اصطلاح بمعنی معکوس یا نقیض .	۳۰۲	۲
* ضِد	: (۲) علم فلسفہ کی ایک اصطلاح بمعنی مخالف اور مقابل .	۳۰۳	۱
⊗ ضرار بن الازور الاسدی	: ایک صحابی رسولؐ اور قرون اولیٰ کی جنگوں کے نامور مجاہد (م ۱۱ھ/۶۳۳ء) .	۳۰۳	۲
* ضرار بن الخطاب	: ابن مرداس الفهری ، مکے کا ایک شاعر ، جنگ فجار [رکَ بآں] میں قبیلہ محارب بن فہر کا سردار (حیات ۱۲ھ/۶۳۳ء) .	۳۰۵	۲
* ضَرب	: رکَ به (۱) دارالضرب ؛ (۲) سکه .	۳۰۵	۲
* ضَرب خانه	: رکَ به دارالضرب .	۳۰۵	۲
* ضِرغام	: ابو الاشبال الضرغام بن عامر بن سوار ، عہد بنی فاطمہ کا مشہور سپہ سالار اور ان کے آخری خلیفہ العاضد کا وزیر (۵۵۹ھ/۱۱۶۴ء) .	۳۰۵	۲
* ضَرورة	: (احتیاج ، اضطرار) ، اسلامی فقہ کی ایک اصطلاح .	۳۰۹	۱
* ضَریبَه	: اسلامی حکومت میں محصولات شرعی کے علاوہ نافذ کیے گئے دیگر محصولات کے لیے ایک اصطلاح .	۳۱۱	۱
* ضَریر	: مصطفیٰ ، ایک نابینا ترکی مصنف اور شاعر (حیات ۷۹۵ھ/۱۳۹۲ - ۱۳۹۳ء) .	۳۵۳	۱
* ضَریه	: نجد میں ایک گاؤں اور چشمہ .	۳۵۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* ضَعیف	رک به الجرح و التّعدیل .	۳۵۴	۲
* ضَفیر	جنوب مغربی عراق کا ایک معروف مالکی قبیله .	۳۵۴	۲
* ضَمان	ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی دیوانی ذمه داری ، یا هرجانه وغیره .	۳۵۵	۱
* ضِمان	محصولات کی اجاره داری (استجارة) ؛ رک به بیت المال .	۳۵۶	۱
* ضَمّه	رک به حرکة (و سکون) .	۳۵۶	۱
* ضَمیر	رک به نحو .	۳۵۶	۱
* ضیا گوک الپ	رک به گوک الپ ، ضیا .	۳۵۶	۱
* ضیاء الدین برنی	رک به برنی .	۳۵۶	۱
* ضیافة	رک به (۱) ضیف ؛ (۲) مهمان ؛ (۳) مسافر .	۳۵۶	۱
* ضَیْعَة	ایک مالیاتی اصطلاح ، بمعنی جاگیر .	۳۵۶	۲
* ضَیف	عربی اصطلاح ، بمعنی مهمان .	۳۵۸	۲
* ضَیفه خاتون	(صفیه) بنت الملک العادل (۵۸۱-۵۸۲ھ/۱۱۸۵-۱۱۸۶ء تا ۶۳۰ھ/ ۱۲۳۲ء) ، سلطان صلاح الدین ایوبی کی بهتیجی اور بهو .	۳۵۸	۲

ط

⊗ ط	عربی حروف تهجی کا سولهواں ، فارسی کا انیسواں اور اردو کا بتیسواں حرف .	۳۶۱	۱
⊗ الطّارق	قرآن مجید کی چهیاسیویں سورة .	۳۶۱	۱
⊗ طارق[7] بن زیاد	بن عبدالله ، مشهور اسلامی سپه سالار ، هسپانیه کا فاتح اور پهلا والی (از ۹۲ھ/۷۱۱ء تا ۹۳ھ/۷۱۲ء ؛ م ۱۰۲ھ/۷۲۰ء) .	۳۶۲	۲
* طاش کوپری زاده	ایک گاؤں طاش کوپری سے منسوب، ترک علما کا ایک خاندان : (۱) مصطفیٰ بن خلیل الدین (۸۵۷ھ/۱۴۵۳ء تا ۹۳۵ھ/۱۵۲۸ء) ، سلطان سلیم کے اتالیق اور متعدد کتب فقه کے شارح ؛ (۲) احمد بن مصطفیٰ بن خلیل، ابوالخیر عصام الدین (۹۰۱ھ/۱۴۹۵ء تا ۹۶۸ھ/ ۱۵۶۱ء) ، مشهور و معروف مؤرخ ، سوانح نویس ، مصنف الشقائق النعمانیة، وغیره ؛ (۳) کمال الدین محمد بن احمد ، ایک ترک مؤرخ ، قاضی عسکر ، مصنف تاریخ صاف یا تحفة الاصحاب، وغیره (حیات ۱۶۱۷ء) .	۳۶۵	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **طالب آملی**	: (طالبا)، مولانا محمد طالب، ایک خوش‌گو فارسی شاعر، دربار جہانگیر کا ملک الشعرا (م ۱۰۳۵ھ/۱۶۲۵ء)؛	۳۶۷	۱
* **طالقان**	: ایران کے دو شہر: (۱) بلخ اور مَروالروذ کے مابین طخارستان میں؛ (۲) قزوین اور ابہر کے درمیان دیلم میں۔	۳۶۹	۲
*⊗ **طالوت**	: قرآن مجید میں مذکور بنی اسرائیل کا پہلا بادشاہ (تورات میں شاؤل)۔	۳۷۰	۱
* **طاؤسی**	: اصفہان کے آغا محمد کاظم تمباکو فروش، المعروف بہ طاؤس العرفاء (م ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء) کے نام سے منسوب ایک فرقہ۔	۳۷۳	۲
* **طاہر**	: رک بہ باہا طاہر۔	۳۷۸	۱
* **طاہر بن الحسین**	: (۱۵۹ھ/۷۷۶ء تا ۲۰۷ھ/۸۲۲ء)، خراسان میں خاندان طاہریہ کا بانی اور مشہور سپہ سالار۔	۳۷۸	۱
⊗ **طاہر پٹنی**	: رک بہ محمد طاہر پٹنی۔	۳۷۹	۱
⊗ **(شیخ) طاہر الجزائری**	: بن صالح بن احمد بن موہوب بن ابی القاسم الجزائری (۱۲۶۸ھ/۱۸۵۲ء تا ۱۳۳۸ھ/۱۹۲۰ء)، ایک شامی لغت دان، ماہر السنۂ شرقیہ اور متعدد کتابوں کا مصنف۔	۳۷۹	۱
* **طاہر شاہ دکنی حسینی**	: احمد نگر کے سلطان برہان نظام شاہ کو فرقہ اثنا عشری میں داخل کرنے والا ایران کا ایک مذہبی عالم اور جدید تحقیق کی رو سے الموت کے اماموں کا وارث (م مابین ۹۵۲ھ/ ۱۵۴۵ء و ۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء)۔	۳۸۱	۲
* **طاہر عمر**	: رک بہ ظاہر العمر۔	۳۸۳	۱
* **طاہر وحید**	: محمد عمادالدولہ، قزوین کا ایک ایرانی شاعر (م ۱۱۱۰ھ/۱۶۹۸-۱۶۹۹ء)۔	۳۸۳	۱
⊗ **طاہریہ**	: (آل طاہر)، خراسان کا ایک حکمران خاندان (از ۲۰۵ھ/۸۲۱ء تا ۲۵۹ھ/ ۸۷۳ء)؛ بانی: طاہر بن الحسین۔	۳۸۳	۱
* **الطائع لامراللہ**	: عبدالکریم بن الفضل (۳۱۷ھ/۹۲۹-۹۳۰ء تا ۳۹۳ھ/۱۰۰۳ء)، ایک عباسی خلیفہ (از ۳۶۳ھ/۹۷۴ء تا ۳۸۱ھ/۹۹۱ء)۔	۳۹۳	۲
⊗ **طائف**	: مکہ مکرمہ سے جنوب مشرق میں عرب کا ایک مشہور شہر اور صحت‌افزا مقام۔	۳۹۴	۲
* **طباشیر**	: مشرق میں ایک مقبول عام دوا۔	۳۹۷	۱
* **طب**	: رک بہ علم (طب)۔	۳۹۸	۱
* **طبرستان**	: ایران کے صوبہ مازندران کا عربی نام۔	۳۹۸	۱
* **طَبَرقہ**	: (تبرکہ)، الجزائر کی سرحد سے دس میل مشرق میں تونس کا ایک ساحلی شہر۔	۴۰۰	۱
* **الطَّبَری**	: (۱) ابو الطیب الطبری، طاہر بن عبداللہ بن طاہر (م۳۴۸ھ/۹۵۹-۹۶۰ء تا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۴۵۰ھ/۱۰۵۸ء)، ایک شافعی فقیہ، الخطیب البغدادی اور ابواسحق الشیرازی کے استاد، مصنف شرح مختصر المزنی؛ (۲) محب الدین الطبری، ابو العباس احمد بن عبداللہ بن محمد بن ابی بکر (۶۱۵ھ/۱۲۱۸ - ۱۲۱۹ء تا ۶۹۴ھ/ ۱۲۹۴ - ۱۲۹۵ء)، مکہ مکرمہ میں شافعی مذہب کے فقیہ اور محدث، مصنف المختصر فی الحدیث وغیرہ۔	۲	۴۰۰
* **الطَّبَری**	: ابو جعفر محمد بن جریر (۲۲۴ھ/۸۳۹ء تا ۳۱۰ھ/۹۲۳ء)، مشہور مفسر و مؤرخ، تاریخ الرسل و الملوک المعروف بہ تاریخ طبری کے مصنف۔	۲	۴۰۲
* **طَبریہ**	: (Tiberias)، بحیرہ طبریہ (Sea of Galilee) کی مغربی جانب واقع ایک شہر۔	۲	۴۰۵
* **طَبس**	: ایران کے صوبۂ خراسان میں ایک (بلکہ اصل میں دو) شہر۔	۲	۴۰۶
* **طَبقات**	: کتاب اصناف۔	۲	۴۰۶
* **طَبْل**	: ڈھول (drum) کی قسم کا ایک آلۂ موسیقی۔	۲	۴۰۸
* **طَبل خانہ**	: اسلامی ممالک میں فوجی باجے اور ان کے رکھے جانے والے مکان کے لیے ایک اصطلاح۔	۲	۴۱۲
* **طُبْنَہ**	: مراکش کا ایک قدیم اور آج کل معدوم شہر۔	۱	۴۲۴
* **طَبُور**	: (طابور)، مربع یا دائرے کی شکل میں گاڑیوں سے مورچہ بندی، ایک ترکی فوجی اصطلاح۔	۲	۴۲۵
* **الطَّحاوی**	: ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامہ بن عبدالملک الازدی الطحاوی (۲۳۹ھ/ ۸۵۳ - ۸۵۴ء تا ۳۲۱ھ/۹۳۳ء)، مصر کے ایک بڑے حنفی عالم، فقیہ، محدث اور معانی الآثار وغیرہ کے مصنف۔	۲	۴۲۵
* **طُخارستان**	: (تُخارستان، طُخَیرستان)، آمودریا کی بالائی گزرگاہ پر واقع ایک ضلع۔	۱	۴۲۹
⊗ **طَرابزَون**	: رک بہ طربزون۔	۲	۴۳۰
* **طرابُلُس**	: اطرابُلُس، ٹریپولی (Tripolis)، جمہوریہ لیبیا کا دارالحکومت، اہم بندرگاہ اور تاریخی شہر۔	۲	۴۳۰
* **طَرابُلُس یا اَطرابُلُس**	: (یونانی ٹیریپولس Tripolis)، بحیرہ روم کے ساحل پر لبنان کا دوسرا بڑا شہر۔	۱	۴۴۱
* **طَراز**	: (تلس کا عربی نام)، وسط ایشیا کا ایک دریا اور اس پر واقع ایک شہر (شاید موجودہ اولیا اتا [رک بآں] کے قریب)۔	۲	۴۴۳
* **طِراز**	: رک بہ فن، طراز۔	۲	۴۴۴
* **طَرّاکُونہ**	: (طرکونہ Tarragona)، ہسپانیہ میں بحیرۂ روم کے ساحل پر ایک قصبہ اور اسی نام کے صوبے کا دارالحکومت۔	۲	۴۴۴
* **طَرَب**	: رک بہ فن (موسیقی)۔	۱	۴۴۵

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* طَرَبْزُون	: (Trebizond)، بحیرۂ اسود کے جنوب مشرقی گوشے میں پہاڑی ساحل پر واقع ایک شہر .	۳۴۵ ۱
* طَرسُوس	: ایشیائے کوچک اور شام کی سرحد پر ایک قدیم مشہور شہر اور پولوس کی جائے ولادت .	۳۴۹ ۱
* طُرسُون بک	: رک بہ طُورسون بک .	۳۵۱ ۲
* طُرسُون فقیہ	: رک بہ طورسون فقیہ .	۳۵۱ ۲
* طَرطُوس	: (اَنطَرطُوس ، انطرسُوس) ، شام کے ساحل پر جزیرہ ارادو (Arados) کے بالمقابل واقع ایک شہر .	۳۵۱ ۲
* طُرطُوشہ	: (Tortosa)، دریائے ابرہ (Ebro) کے بائیں کنارے پر ہسپانیہ کا ایک شہر .	۳۵۲ ۱
* الطُرطُوشی	: رک بہ ابن ابی رندقہ .	۳۵۲ ۲
* طُرفان	: رک بہ تورفان .	۳۵۲ ۲
* طَرَفَۃ بن عبد البکری	: عہد جاہلیت کا ممتاز عرب شاعر اور سبعہ معلقہ کے طویل ترین قصیدے کا مصنف .	۳۵۲ ۲
* الطرمّاح بن حکیم الطائی	: پہلی صدی ہجری کا مشہور صاحب دیوان عرب شاعر (م نواح ۱۲۵ھ/۷۴۳ء) .	۳۵۶ ۱
* طَریف	: ۹۱ھ/۷۱۰ء میں ہسپانیہ کے ساحل پر اترنے والی فوج کا قائد اور موسیٰ بن نُصیر کا متوسل (مولیٰ) .	۳۵۷ ۱
* طَریف (جزیرہ)	: (طریفہ) انداس میں آبنائے جبل الطارق کے شمالی ساحل پر موسیٰ بن نصیر کے مولیٰ طریف کی طرف منسوب ایک چھوٹا سا شہر .	۳۵۸ ۱
* طَریقہ	: راستہ ؛ اہل تصوف کی عملی رہنمائی کے لیے اخلاقی نفسیات کا ایک طریق ؛ مختلف سلاسل تصوف میں عام زندگی کے لیے روحانی تعلیم کا دستور العمل : احکام اسلام کے علاوہ مخصوص آداب و قواعد پر مبنی معاشرہ .	۳۵۸ ۱
* طَسم بن لاوز بن سام بن نوح	: زمانہ قبل از تاریخ میں عربوں کا ایک افسانوی قبیلہ .	۳۷۰ ۲
* طَعام	: ایک اسلامی و قرآنی اصطلاح ، بمعنی کھانا، کھانے میں مباح امور کا خیال رکھنا.	۳۷۰ ۱
* طُغا تیمور	: رک بہ تغا تیمور .	۳۷۳ ۲
* طُغتگین بن عبداللہ	: امین الدولہ ظہیر الدین ابو منصور ، دمشق کے حکمران خاندان بوری کا بانی ، ایک قابل اور عاقل فرمانروا (از ۴۹۷ھ/۱۱۰۳ء تا ۵۲۲ھ/۱۱۲۸ء) .	۳۷۳ ۲
* طُغرٰی	: (طغرا) اوغوز کی رمزیہ تحریر یا خوش خط نشان (بعد ازاں سلجوقی اور عثمانی فرمانرواؤں کا اختیار کردہ) .	۳۷۵ ۲
* طُغرا	: ملا طغرا مشہدی ، جہانگیر کے عہد میں ہندوستان میں وارد ہونے والا ایک	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ایرانی ادیب ، شاعر اور مصنف رسالہ مرآۃ الفتوح (م قبل از ۱۱۳۰ھ/۱۷۱۷ - ۱۷۱۸ء) .	۴۸۵	۲
* **الطُّغرائی**	: مؤید الدین فخرالکتّاب ابو اسماعیل الحسین بن علی ، ایک مشہور عربی شاعر، صاحب لامیۃ العجم (م ۵۱۵ھ/۱۱۲۱ - ۱۱۲۲ء) .	۴۸۷	۱
* **طُغرِل (اول)**	: بن محمد ، عراق کا ایک سلجوق بادشاہ (از ۵۲۶ھ/۱۱۳۲ء تا ۵۲۹ھ/ ۱۱۳۴ء) .	۴۸۹	۱
* **طُغرل (ثانی)**	: بن ارسلان ، عراق کا آخری سلجوق سلطان (از ۵۷۱ھ/۱۱۷۵ء تا ۵۹۰ھ/۱۱۹۴ء) .	۴۹۰	۱
* **طُغرِل بیگ**	: رکن الدین ابو طالب محمد بن میکائیل ، پہلا سلجوق سلطان (از ۴۲۹ھ/ ۱۰۳۷ء تا ۴۵۵ھ/۱۰۶۳ء) .	۴۹۱	۱
* **طُغرل شاہ**	: مغیث الدین طغرل شاہ بن قلیج ارسلان ، ایشیائے کوچک کا ایک سلجوق حکمران (از ۵۹۷ھ/۱۲۰۰ - ۱۲۰۱ء تا ۶۲۲ھ/۱۲۲۵ء) .	۴۹۳	۱
* **اَلطَّف**	: کوفے کے مغرب میں دریائے فرات کے کنارے کے سیلابی میدان میں واقع ایک صحرائی علاقہ .	۴۹۵	۱
* **طِفلی**	: احمد چلبی ، سترھویں صدی عیسوی کا ایک ترکی شاعر اور قصیدہ گو (م ۱۰۷۱ھ/۱۶۶۰ - ۱۶۶۱ء) .	۴۹۵	۲
* **طفیلی**	: عربی ، فارسی اور ترکی زبانوں میں مفت خورے کے لیے مستعمل اصطلاح .	۴۹۷	۱
* **طَلائع بن رُزِیک**	: الملک الصالح ، ایک فاطمی وزیر (۴۹۵ھ/۱۱۰۲ء تا ۵۵۶ھ/ ۱۱۶۱ء) .	۴۹۸	۱
⊗* **طَلاق**	: ایک معروف قانونی و فقہی اصطلاح ، بمعنی خاوند کا اپنی بیوی کو نکاح سے آزاد کر دینا .	۴۹۹	۱
⊗ **الطَّلاق**	: قرآن مجید کی پینسٹھویں سورۃ .	۵۲۶	۲
* **طَلبیرہ**	: (Talavera) ، ہسپانیہ میں متعدد مقامات .	۵۲۷	۲
⊗* **طلحۃ بن عبیداللہ**	: عشرہ مبشرہ میں شامل، صاحب ثروت و سخاوت اور نامور صحابی (م ۳۶ھ/۶۵۶ء) .	۵۲۸	۱
* **طِلسم**	: (طِلَسم) ، علم نجوم و جوتش اور جادو وغیرہ کی علامات و نقوش پر مشتمل کتبہ وغیرہ .	۵۳۰	۲
* **طَلْمَنْکَہ**	: رک بہ شَلْمَنکہ .	۵۳۱	۱
* **طُلَیحَۃ بن خُویلد**	: بن نوفل الاسدی ، ایک قبائلی شیخ ، جھوٹا مدعی نبوت اور بعد از قبول اسلام ایک بہادر مجاہد (م ۲۱ھ/۶۴۲ء) .	۵۳۱	۱
* **طُلَیطُلہ**	: (Toledo)، میڈرڈ سے ساٹھ میل جنوب مشرق میں ہسپانیہ کا ایک قدیم شہر .	۵۳۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* اَلطُّلَیْطُلی	: ابو القاسم سعید بن احمد الاندلسی، المعروف بہ قاضی سعید (۴۲۰ھ/۱۰۲۹ء تا ۴۶۲ھ/۱۰۷۰ء)، فقہ، تاریخ، ریاضی اور علم نجوم کے ماہر، مصنف طبقات الامم وغیرہ۔	۵۳۸	۲
* طَنْبُور	: ایک آلۂ موسیقی۔	۵۴۰	۱
* طَنجہ	: (Tangier)، آبنائے جبل الطارق پر واقع مراکش کا ایک شہر۔	۵۴۴	۱
* طَنطا	: مصر کے صوبۂ غربیہ کا صدر مقام۔	۵۴۹	۱
⊗ طَنطاوی (شیخ)	: بن جوہری المصری، الاستاذ الحکیم، الفیلسوف الاسلامی (ولادت ۱۲۸۷ھ/۱۸۷۰ء)، مصر کے ایک ممتاز عالم، فلسفی اور مفسر قرآن مجید، مصنف الجواہر فی تفسیر القرآن الکریم۔	۵۵۰	۱
* اَلطَّنطاوی	: محمد عیاد (۱۲۲۵ھ/۱۸۱۰ء تا ۱۲۷۸ھ/۱۸۶۱ء)، ایک عرب عالم اور مصنف، سینٹ پیٹرز برگ یونیورسٹی میں عربی کے پروفیسر۔	۵۵۱	۲
* طواشی	: ترکی اور مصری زبانوں میں خواجہ سرا کے لیے ایک اصطلاح،	۵۵۴	۱
⊗ طَواف	: حج و عمرہ کا ایک رکن؛ اصطلاحاً بیت اللہ شریف کے گرد مخصوص طریقے سے سات چکر لگانا اور دعا مانگنا۔	۵۵۴	۱
* طُوپال عثمان پاشا	: (م ۱۱۰۴ھ/۱۶۹۲ء تا ۱۱۴۶ھ/۱۷۳۳ء)، ترکیہ کا ایک صدر اعظم۔	۵۵۷	۱
* طُوپال عثمان پاشا	: (شریف)، (۱۲۱۹ھ/۱۸۰۴ء تا ۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء)، مملکت عثمانیہ کا نائب امیر البحر اور بوسنہ کا کامیاب والی۔	۵۵۸	۱
⊗ اَلطُّور	: قرآن مجید کی باونویں سورۃ۔	۵۶۰	۱
* اَلطُّور	: قرآن مجید میں مذکور ایک پہاڑ، حضرت موسیٰ پر وحی نازل ہونے کی جگہ؛ نیز متعدد مقامات کا نام۔	۵۶۱	۲
* طُوران	: (طواران)، بلوچستان (پاکستان) کا ایک پرانا ضلع۔	۵۶۵	۱
* طور خان بیگ	: رک بہ تُرخان بیگ۔	۵۶۶	۲
* طور سُون بیگ	: المتخلص بہ لبیبی، ایک عثمانی مؤرخ، مصنف تاریخ ابوالفتح (تصنیف ۹۰۳ھ/۱۴۹۷ء تا ۹۰۵ھ/۱۵۰۰ء)۔	۵۶۶	۲
* طورسون فقیہ	: ایک عثمانی فقیہ اور سلطان عثمان غازی کا ہم زلف (م ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء)۔	۵۶۷	۱
* طُور عَبدین	: شمالی عراق عرب میں ایک پہاڑی سطح مرتفع۔	۵۶۷	۱
* طُور غُود	: سلطان عثمان اول کا مصاحب اور سپہ سالار (حیات ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء)۔	۵۷۰	۱
* طُور غُود	: ایشیائے کوچک کا ایک ترکی قبیلہ۔	۵۷۰	۲
* طُور غُودلی	: طور غود کا وطن، ایشیائے کوچک کا ایک علاقہ۔	۵۷۰	۲
* طُوس	: خراسان کا ایک ضلع۔	۵۷۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* طُوسان	: مروالشاهجان سے دوفرسخ کے فاصلے پر ایک گاؤں .	۵۷۳	۱
* طُوسقه	: رکَ به آرناودلق .	۵۷۳	۲
* الطُّوسی	: الشیخ محمد ین الحسن بن علی ابو جعفر (۳۸۵ھ/۹۹۵ء تا ۴۶۰ھ/۱۰۶۷ء)، ایک شیعہ مجتہد ، عالم، فلسفی اور متعدد شیعی کتب علم کلام و فقہ کا مصنف.	۵۷۳	۲
* الطُّوسی	: نصیرالدین ابو جعفر محمد بن محمد بن الحسن (۵۹۷ھ/۱۲۰۱ء تا ۶۷۲ھ/ ۱۲۷۴ء) , ایک منجم ، مؤرخ ، شیعہ سیاستدان ، ہلاکو کا معتمد وزیر اور چند کتابوں کا مصنف .	۵۷۴	۲
* طُوطی نامه	: رکَ به نخشبی ، ضیاء الدین شیخ .	۵۷۷	۲
* طُوغ	: یاک یا گھوڑے کی دم ، سلطنت عثمانیہ میں ایک فوجی و عسکری نشان .	۵۷۷	۲
* طُوغانجی	: ایک ترکی اصطلاح ، بمعنی باز کا شکاری، نیز بازدار .	۵۷۸	۱
* طُوفان	: رکَ به نوح" .	۵۸۰	۱
⊗ طولمه باغچه	: رکَ به استانبول .	۵۸۰	۱
* طُولُون (بنو)	: مصر کا ایک خود مختار حکمران خاندان (از ۲۵۴ھ/۸۶۸ء تا ۲۹۲ھ/۹۰۵ء)؛ بانی : احمد طولون .	۵۸۴	۱
* طولومبه جی	: (تولومبه جی)، آگ بجھانے والا رضاکار، استعارۃً غیر مہذب شخص.	۵۸۴	۱
* طومان بای ثانی	: الملک الاشرف (بن قانصوه الغوری) ، مصر کا آخری مملوک سلطان (از ۹۲۲ھ/۱۵۱۶ء تا ۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء) .	۵۹۱	۱
* طُویس	: ابو عبدالمنعم عیسی بن عبدالله الذائب ، پہلی صدی ہجری کا ایک مغنی .	۵۹۳	۲
⊗ طویل	: علم عروض کی ایک بحر .	۵۹۴	۲
* طَویله	: جنوبی عرب کا ایک سکه ؛ رکَ به لاری .	۵۹۶	۱
* طَوِیْلَه	: جنوبی عرب کا ایک شہر .	۵۹۶	۱
⊗ طٰهٰ	: قرآن مجید کی بیسویں سورۃ .	۵۹۶	۲
* طٰهٰ حسین	: (ولادت ۱۸۸۹ء) عالم عرب کے ممتاز اور نامور نابینا ادیب ، نقاد ، الشاپرداز ، متعدد ادبی و تنقیدی کتب مثلاً فی الشعرالجاهلی کے مصنف اور مصر کے وزیر تعلیم .	۵۹۸	۱
⊗ طہارت	: ایک اسلامی اصطلاح بمعنی پاکیزگی ؛ کسی چیز سے نجاست کا دور ہو جانا .	۶۰۲	۲
* طہران	: رکَ به تہران .	۶۰۸	۲
* طَہماسْپ اول	: شاہ اسماعیل کا بڑا بیٹا اور ایران کے صفوی خاندان کا دوسرا حکمران (از ۹۳۰ھ/۱۵۲۴ء تا ۹۸۴ھ/۱۵۷۶ء) .	۶۰۸	۲
* طَہماسْپ ثانی	: ایران کا دسواں صفوی بادشاہ (از ۱۱۳۵ھ/۱۷۲۲ء تا ۱۱۴۴ھ/ ۱۷۳۱ء) .	۶۰۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* طَہمان بن عمرو الکلابی	: عہد بنی امیہ کا ایک صاحب دیوان عرب شاعر .	۶۱۰	۶
* طَہمورث	: ایران کے پاستانی دور میں پیشدادی خاندان کا دوسرا فرمانروا .	۶۱۲	۱
* الطیالسی	: رک بہ ابوداؤد الطیالسی .	۶۱۶	۲
* طَیبَہ	: رک بہ المدینۃ المنورۃ .	۶۱۶	۲
* الطیر	: رک بہ علم (نجوم) .	۶۱۶	۲
* طَیّی	: قدیم عرب کا ایک یمنی الاصل قبیلہ .	۶۱۶	۲

ظ

⊗ ظ	: عربی ہجاء کا سترھواں، فارسی کا بیسواں اور ترکی کا تئیسواں اور اردو کا تینتیسواں حرف.	۶۱۹	۱
* الظافر	: رک بہ بنو فاطمہ .	۶۲۰	۱
* الظاہر	: رک بہ (۱) الباطن ؛ (۲) الاسماء الحسنیٰ .	۶۲۰	۱
* الظاہر	: رک بہ (۱) بیبرس الاول ؛ (۲) برقوق ؛ (۳) بنو فاطمہ ،	۶۲۰	۱
* الظاہر العُمر	: شام کے ایک بدوی قبیلے بنو زیدان کے شیخ عمر کا بیٹا اور ایک ربع صدی تک باب عالی کے اقتدار سے ٹکر لینے والا ایک بدوی سردار (م۱۷۷۵ء).	۶۲۰	۱
* الظاہر بِاَمرِ اللہ	: ابو نصر محمد بن الناصر ، ایک عباسی خلیفہ (از ۶۲۲ھ/۱۲۲۵ء تا ۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء) .	۶۳۱	۱
* الظاہر غازی (الملک)	: (۵۶۸ھ/۱۱۷۲ - ۱۱۷۳ء تا ۶۱۳ھ/۱۲۱۵ء) ، سلطان صلاح الدین ایوبی کا دوسرا بیٹا ، حلب کا والی .	۶۲۲	۱
* الظاہریہ	: الفاظ قرآن اور سنت کے ظاہری معانی سے احکام کا استخراج کرنے والا ایک دبستان فقہ .	۶۲۲	۱
⊛ ظَرافَت	: رک بہ مزاح و ظرافت .	۶۲۵	۲
* ظَفَار	: (۱) جنوبی یمن میں حمیری سلطنت کا دارالحکومت اور آجکل کھنڈروں کا مجموعہ؛ (۲) صنعاء کے جنوب مغرب میں ایک ویران جگہ ؛ (۳) صنعاء کے جنوب مغرب میں ایک پہاڑی ؛ (۴) عرب کے جنوب مشرقی کونے میں واقع ایک قدیم (اب ویران) شہر .	۶۲۵	۲
⊗ ظُہران	: (الظہران)، سعودی عرب کے صوبے الحساء میں خلیج فارس پر ایک بندرگاہ .	۶۲۸	۲
⊛ ظہوری تُرشیزی	: مولانا نور الدین محمد (نواح ۹۴۴ھ/۱۵۳۷ء تا مابین ۱۰۲۴ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۶۱۶ء و ۱۰۲۶ھ/۱۶۱۷ء) ، ایک مشہور فارسی صاحب دیوان شاعر اور مصنف سہ نثر ظہوری وغیرہ .	۶۲۹	۱
* ظہیر الدّین (سید)	: مرعشی (ولادت ۸۲۵ھ/۱۴۱۲ء) ، ایک ایرانی مدبر اور مؤرخ (حیات ۸۶۸ھ/۱۴۶۳ء) .	۶۳۲	۲
⊗* ظہیر فاریابی	: ابو الفضل طاہر بن محمد ظہیر الدین فاریابی ، مشہور ایرانی قصیدہ گو (م ۵۹۸ھ/۱۲۰۱ء) .	۶۳۴	۱

ع

⊗ ع	: عربی حروف تہجی کا اٹھارھواں ، فارسی کا اکیسواں اور اردو کا چونتیسواں حرف.	۶۳۷	۱
* عاتکۃ[ر]	: ایک صحابیہ ، یکے از سابقین اسلام ، حضرت عمر فاروق[ر] اور ان کی شہادت کے بعد حضرت زبیر[ر] بن العوام کی اہلیہ (حیات ۳۶ھ/۶۵۷ء) .	۶۳۸	۲
* عاج	: ہاتھی دانت اور اس کی مصنوعات .	۶۳۹	۱
⊗* عاد	: (قوم ہود)، قرآن مجید میں مذکور ایک قدیم قبیلہ .	۶۴۷	۲
* عادَۃ	: رک بہ (۱) شریعت (شرع) ؛ (۲) قانون (اسلامی) .	۶۵۰	۲
* عادِل	: رک بہ عدل .	۶۵۰	۲
* العادِل	: دو ایوبی بادشاہوں کا لقب : (۱) الملک العادل ابوبکر محمد بن ایوب (ولادت ۵۴۰ھ/۱۱۴۵ء یا ۵۳۸ھ/۱۱۴۳ء) ، سلطان صلاح الدین کا بھائی ، مدد گار ، روحانی وارث اور سلطان مصر و شام (از ۵۹۶ھ/۱۲۰۰ء تا ۶۱۵ھ/۱۲۱۸ء)؛ (۲) الملک العادل ثانی ابو بکر سیف الدین بن الملک الکامل (رک بآں) ، الملک العادل اول کا پوتا اور مصر کی حکومت پر الکامل کا جانشین (از ۶۳۵ھ/۱۲۳۸ء تا ۶۳۷ھ/۱۲۴۰ء ؛ م ۶۴۵ھ/۱۲۴۸ء) .	۶۵۰	۲
* العادل بن السّلار ابوالحسن علی	: ارتقی خاندان کے ایک سردار کا بیٹا اور فاطمی وزیر (حیات ۵۴۶ھ/۱۱۵۱ء) .	۶۴۳	۲
* عادل شاہیہ	: اسلامی دور میں بیجا پور (ہند) پر حکمرانی کرنے والا خاندان (از ۸۹۵ھ/۱۴۸۹ء تا ۱۰۹۷ھ/۱۶۸۶ء) .	۶۵۴	۱
* عادلہ خاتون	: بغداد کے عثمانی والی سلیمان پاشا مرزاقلی کی بااثر بیوی (حیات ۱۱۷۸ھ/۱۷۶۴ء) .	۶۵۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ العدیت	: قرآن مجید کی سوویں سورت .	۶۵۶	۱
* العارض	: نجد کا وسطی ضلع .	۶۵۷	۱
* عارف حکمت بے	: (۱۲۰۱ھ/۱۷۸۶ء تا ۱۲۷۵ھ/۱۸۵۹ء) ، عربی ، فارسی اور ترکی کا ایک شاعر اور شیخ الاسلام، مصنف تذکرۂ شعراء وغیرہ .	۶۵۸	۱
* عارفی پاشا	: (۱۲۴۶ھ/۱۸۳۰ء تا ۱۳۱۳ھ/۱۸۹۵ - ۱۸۹۶ء) ، ایک ترک سیاستدان اور ترکیہ کا وزیر خارجہ .	۶۶۶	۱
* العارۃ	: یمن کے جنوبی ساحل پر ایک مقام .	۶۶۶	۲
* عاریہ	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی دوسروں سے مانگی ہوئی یا مستعار چیز .	۶۶۷	۲
* عاشِق	: کسی سے شدید محبت کرنے والا ؛ عموماً ایک اصطلاح تصوف .	۶۶۷	۲
* عاشِق پاشا	: علاء الدین علی (۶۷۰ھ/۱۲۷۲ء تا ۷۳۳ھ/۱۳۳۳ء) ، ایک ترکی شاعر اور صوفی ، مصنف غریب نامہ وغیرہ .	۶۶۸	۱
* عاشق پاشا زادہ	: (۸۰۳ھ/۱۴۰۰ء تا نواح ۸۸۹ھ/۱۴۸۴ء) ، عاشق پاشا شاعر کا پرپوتا ، عثمانی عہد کا ایک قدیم مؤرخ ، مصنف تواریخ آل عثمان .	۶۶۹	۲
* عاشق چلبی	: پیر محمد بن علی بن زین العابدین بن محمد نطاع (ولادت ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء؛ حیات ۹۷۲ھ/۱۵۶۴ء) ، ایک ترک ادیب اور شاعر ، مصنف مشاعر الشعراء وغیرہ .	۶۷۰	۱
* عاشق، محمد بن عثمان بن بایزید	: (ولادت ۹۶۴ھ/۱۵۵۵ء ؛ حیات ۱۰۰۶ھ/۱۵۹۸ء)، ایک ترک جغرافیہ نویس ، مصنف مناظر العوالم .	۶۷۱	۲
⊗ عاشوراء	: اسلامی سال کے پہلے مہینے محرم کی دسویں تاریخ ؛ یوم شہادت حضرت امام حسینؓ .	۶۷۲	۲
* عاصِم	: ابوبکر عاصم بن بہدلہ ابی النّجود الاسدی ، یکے از قرائے سبعہ ، روایت حفص کے راوی حفص بن سلیمان کے استاد (م ۱۲۷ - ۱۲۸ھ/۷۴۵ء) .	۶۷۶	۱
* عاصِم	: احمد ، سلطنت عثمانیہ کا ایک شاہی وقائع نویس اور متعدد کتب کا مترجم (م ۱۲۳۵ھ/۱۸۱۹ء) .	۶۷۷	۱
* عاصم الندی اسمٰعیل	: رک بہ چلبی زادہ .	۶۷۸	۱
* العاصی	: (Orontes) ، شمالی شام کا اہم ترین دریا .	۶۷۸	۱
* العاضد لدین اللہ	: ابو محمد عبداللہ بن یوسف، مصر کا گیارھواں اور آخری فاطمی خلیفہ (۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء تا ۵۶۷ھ/۱۱۷۱ء) .	۶۷۸	۲
* عاقِل	: رک بہ بالغ .	۶۸۱	۱
* عاقلہ	: رک بہ فرائض .	۶۸۱	۱
* عالَم	: ایک فلسفیانہ اور قرآنی اصطلاح ، بمعنی جہان ، قوم ، لوگ .	۶۸۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **عالِم**	: رک بہ علماء .	۶۸۸	۱
⊗ **عالمگیر**	: رک بہ محی الدین اورنگ زیب .	۶۸۸	۱
* **عالِمہ**	: عالم وماہر عورت ؛ مصر کی مغنیات کا ایک طبقہ .	۶۸۸	۱
* **عالی افندی**	: رک بہ عالی مصطفی بن احمد .	۶۸۸	۱
* **عالی پاشا محمد امین**	: (۱۸۱۵ تا ۱۸۷۱ء) ، ایک عثمانی صدر اعظم .	۶۸۸	۱
* **عالی مصطفی بن احمد**	: بن عبدالمولی چلبی (۹۴۸ھ/۱۵۴۱ء تا ۱۰۰۸ھ/۱۶۰۰ء) ، ترکی زبان کا ممتاز ادیب اور شاعر ، مصنف منہر و ماہ وغیرہ.	۶۹۱	۲
* **عامر (بنو)**	: رک بہ بنو عامر .	۶۹۴	۱
* **عامر اول**	: (الملک الظافر صلاح الدین) ، یمن میں اپنے بھائی کے ساتھ مل کر خاندان بنو طاہر کا بانی اور فرمانروا (از ۸۵۰ھ/۱۴۴۶ء تا ۸۷۰ھ/۱۴۶۶ء) .	۶۹۴	۱
* **عامر ثانی**	: الملک الظافر صلاح الدین بن عبدالوہاب ، خاندان بنو طاہر کا آخری حکمران (از ۸۹۴ھ/۱۴۸۸ء تا ۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء) .	۶۹۴	۱
* **العامر**	: جنوبی عرب کا ایک قبیلہ ، رک بہ جعدۃ .	۶۹۴	۲
⊗* **عامر بن صَعْصَعَة**	: وسط عرب میں مغربی قبائل کا بڑا گروہ .	۶۹۴	۲
⊗* **عامِر بن الطُّفَیل**	: زمانۂ جاہلیت کا عرب شہسوار ، شاعر اور بئر معونہ میں صحابہ[۳] کی ایک جماعت کا سفاک قاتل (م ۱۰ھ/۶۳۲ء) .	۶۹۷	۱
* **عامر بن عبدالقیس**	: عبداللہ العنبری، بصرے کے ایک زاہد تابعی (م بعہد امیر معاویہ[۳]).	۶۹۹	۲
* **عامری**	: بلاد بنو عامر .	۷۰۰	۱
* **العامِری**	: رک بہ ابو الحسن العامری .	۷۰۰	۲
* **عامِریہ**	: منصور بن ابی عامر[رک بآں] کی اولاد اور موالی .	۷۰۰	۲
* **عامِل**	: کارکن ، اصطلاحاً محصل ، والی صوبہ .	۷۰۱	۱
* **عامل**	: ایک نحوی اصطلاح ، بمعنی عربی کلام کے الفاظ کی آخری حرکت پر اثر انداز ہونے والے اسباب یا مؤثرات .	۷۰۳	۲
* **عامِلہ**	: شمالی مغربی عربستان کا ایک قدیم قبیلہ .	۷۰۴	۲
* **العاملی، الحُر**	: رک بہ الحُر العاملی .	۷۰۵	۲
* **العاملی**	: محمد بن حسین بہاءالدین المتخلص بہ بہائی (۹۵۳ھ/۱۵۴۷ء تا ۱۰۳۰ھ/۱۶۲۱ء) ، فارسی شاعر اور متعدد عربی و فارسی کتب کا مصنف .	۷۰۵	۲
* **عانانیّہ**	: عانان بن داود (نواح ۷۶۰ء) کے پیروؤں پر مشتمل یہودیوں کا ایک فرقہ .	۷۰۶	۱
* **عانہ**	: (عانات، عنہ) ؛ دریائے فرات کے دائیں کنارے پر عراق جدید کا ایک قصبہ .	۷۰۷	۱
● **عائشہ بنت ابی بکر[۳]، ام المؤمنین**	: حضرت عائشہ صدیقہ[۳] حضرت ابو بکر[۳] کی دختر، سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی چہیتی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	زوجہ ، دو ہزار سے زائد روایات کی راویہ اور صحابیات میں نہایت عالمہ و فاضلہ خاتون (م ۵۸ھ/ ۶۷۸ء) .	۷۰۷	۲
⊛ عائشہ بنت طلحہ	: حضرت طلحہؓ بن عبداللہ کی صاحبزادی، حضرت ابوبکرؓ کی نواسی، اور عرب کی ایک نامور اور با اثر خاتون .	۷۱۳	۲
⊗ عائشہ بنت یوسف	: رک بہ الباعونی .	۷۱۴	۲
* عائشہ المنوبیہ	: عائشہ بنت عمران بن الحجاج سلیمان المعروف بہ السیّدۃ، تونس کی ایک پاکباز زاہدہ (م ۶۵۵ھ/۱۲۵۷ء یا ۶۵۳ھ/۱۲۵۵ء) .	۷۱۴	۱
* عائلہ	: خاندان ، عیال یا اہل خانہ ،	۷۱۵	۲
* عباء	: (کساء) ، رک بہ اہل البیت .	۷۱۸	۱
* عَبابَدَۃ	: باجہ (Bedja) کا ایک عربی زبان بولنے والا قبیلہ .	۷۱۸	۱
⊛ * عبادات	: ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی اللہ تعالی کی پرستش ، اس سے دعا کرنا اور اس کی اطاعت و فرمانبرداری .	۷۱۸	۲
* عبادت	: رک بہ عبادات .	۷۲۱	۱
* عَبّاد (بنو)	: جنوب مغربی اندلس (دارالحکومت : اشبیلیہ) کا ایک عربی النسل حکمران خاندان (۴۱۴ھ/۱۰۲۳ء تا ۴۸۴ھ/۱۰۹۱ء) ؛ بانی : ابو القاسم محمد بن اسماعیل بن عباد .	۷۲۱	۱
* عَبّاد بن زیاد	: بن ابی سفیان ، ایک اموی سالار عسکر ، فاتح قندھار ، والی سجستان (حیات ۶۴ھ / ۶۸۴ء) .	۷۲۶	۱
* عباد بن سلیمان الصیمری	: (یا الصیمری) بصرے کا ایک نامور معتزلی عالم (م ۲۵۰ھ/ ۸۶۴ء) .	۷۲۶	۱
* عبّاد بن محمد	: رک بہ عباد ، بنو .	۷۲۷	۱
* عَبّادان (آبادان)	: شط العرب کے بائیں کنارے پر اسی نام کے ایک جزیرے میں واقع ایک شہر .	۷۱۷	۱
* العَبّادی	: ابو عاصم محمد بن احمد بن محمد بن عبداللہ بن عباد المعروف بن القاضی الہروی (۳۷۵ھ/۹۸۵ء تا ۴۵۸ھ/۱۰۶۶ء) ، ایک مشہور شافعی فقیہ ، ہرات کے قاضی اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۷۲۷	۲
* عَبّاس اول	: عباس مرزا الملقب بہ اعظم،ایران کے صفوی خاندان کے بادشاہ محمدخدا بندہ کا دوسرا بیٹا اور اس کا جانشین (از ۹۹۵ھ/۱۵۸۷ء تا ۱۰۳۸ھ/۱۶۲۹ء) .	۷۲۸	۱
* عَبّاس ثانی	: رک بہ صفویہ .	۷۳۱	۱
* عَبّاس بن ابی الفتوح	: یحیی بن تمیم بن معز بن بادیس الصنہاجی ، ۵۰۹ھ/۱۱۱۵ء تا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۵۴۹ھ/۱۱۵۴ء)، شمالی افریقہ کے بنو زیری سے تعلق رکھنے والا ایک فاطمی وزیر۔	۷۳۱	۱
* عباس بن فرناس	: وردوس، ابو القاسم، اندلس کا ایک شاعر اور نحوی (م ۲۷۴ھ/ ۸۸۷ء)۔	۷۳۲	۲
* عباس بن ناصح الثقفی	: ابو العلاء، ایک اندلسی شاعر اور امیر الحکم اول کا معتمد خاص (م حدود ۲۳۸ھ/۸۵۲ء)۔	۷۳۳	۲
* عباس (بنو)	: رک بہ عباسیہ۔	۷۳۴	۱
* العباس بن الاحنف	: رک بہ ابن الاحنف (نیز دیکھیے EI² لائڈن، بار دوم، بذیل العباس بن الاحنف)۔	۷۳۴	۱
* العباس بن الحسین الشیرازی	: ابو الفضل؛ معز الدولہ بویہی اور اس کے جانشین عزالدولہ بختیار کا وزیر (حیات ۳۶۲ھ/۹۷۳ء)۔	۷۳۴	۱
* العباس[ر] بن عبدالمطّلب	: ابو الفضل، آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے چچا، ایک جلیل القدر صحابی اور خلفاے بنو عباس کے جد امجد (م ۳۲ھ/ ۶۵۳ھ)۔	۷۳۴	۲
* العباس بن عمرو الغنوی	: خلفاے عباسیہ کا مشہور سپہ سالار اور عامل (۳۰۵ھ/۹۱۷ء)۔	۷۳۵	۲
* العباس بن المأمون	: مشہور عباسی خلیفہ المأمون کا بیٹا اور المعتصم کے عہد میں مدعی خلافت (م ۲۲۳ھ/۸۳۸ء)۔	۷۳۶	۲
* العباس بن محمد	: بن علی بن عبداللہ، عباسی خلفا السفاح اور المنصور کا بھائی اور بوزنطیوں کے خلاف مہمات کا نامور سالار (۱۸۶ھ/۸۰۲ء)۔	۷۳۷	۱
* العباس[ر] بن مرداس	: بن ابی عامر بن حارثہ بن عبد قیس السلمی، ایک عرب شاعر اور صغیر صحابی (م بعہد حضرت عمر فاروق[ر] [۱۳ تا ۲۴ھ])۔	۷۳۷	۲
* العباس بن الولید	: خلیفہ الولید اول کا بیٹا اور ایک اموی سپہ سالار (م ۱۳۲ھ/ ۷۵۰ء)۔	۷۳۸	۲
* عباس آباد	: ایران میں متعدد مقامات کا نام۔	۷۳۹	۲
* عباس الندی	: رک بہ بہاء اللہ۔	۷۴۰	۱
* عباس حلمی اول	: خدیو مصر (از ۱۸۴۸ء تا ۱۸۵۴ء)۔	۷۴۰	۱
* عباس حلمی ثانی	: خدیو مصر (از ۱۸۹۲ء تا ۱۹۱۴ء)۔	۷۴۱	۱
* عباس میرزا	: (۱۲۰۳ھ/۱۷۸۹ء تا ۱۲۴۹ھ/ ۱۸۳۳ء)، ایران کے قاچاری بادشاہ فتح علی شاہ کا بیٹا اور ولی عہد۔	۷۴۲	۱
* عَبّاسَہ	: عباسہ بنت احمد بن طولون کے نام سے موسوم مصر کا ایک قصبہ۔	۷۴۲	۲
* عَبّاسَہ	: خلیفہ ہارون الرشید کی بہن، ایک معروف عباسی خاتون۔	۷۴۳	۲
* عَبّاس (بنو)	: رک بہ عباسیہ۔	۷۴۴	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **عَبّاسیہ** :	(بنو العباس) ، حضرت عباسؓ کی اولاد میں (۱) خلفاے بغداد کا خاندان (از ۱۳۲ھ/۷۵۰ء تا ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء) ؛ (۲) برائے نام خلفاے مصر کا خاندان (از ۶۵۹ھ/۱۲۶۱ء تا ۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء) .	۲ ۷۴۴
* **اَلعَبّاسیہ** :	قیروان سے تین میل دور تونس کا ایک قدیم شہر .	۱ ۷۶۷
* **عَبْد** :	ایک عام عربی اصطلاح ، بمعنی غلام ، بندہ ، نیز ایک روحانی مرتبۂ کمال .	۱ ۷۶۸
* **عبداللہ بن اباض** :	رک بہ اباضیہ .	۲ ۷۶۸
* **عبداللہ بن ابراھیم** :	رک بہ اغالبہ .	۲ ۷۶۸
* **عبداللہ (محمد)** :	بن ابراھیم الثانی بن احمد، ابو العباس؛ رک بہ اغالبہ .	۲ ۷۶۸
* **عبداللہ بن ابی اسحٰق** :	الحضرمی ، بصرے کا ایک نحوی اور قاری (م ۱۱۷ھ/۷۳۵ - ۷۳۶ء) .	۱ ۷۶۹
* **عبداللہ بن اُبَی** :	بن سلول ، قبیلہ خزرج کی شاخ بنو الحُبلٰی کا سردار اور رئیس المنافقین (م ۹ھ/۶۳۱ء) .	۱ ۷۶۹
* **عبداللہ بن احمد** :	بن حنبل ؛ رک بہ احمد بن حنبل .	۲ ۷۷۰
* **عبداللہ بن اسعد** :	رک بہ الیافعی .	۲ ۷۷۰
* **عبداللہ بن اسکندر** :	الشیبانی (۹۴۰ھ/۱۵۳۳ء تا ۱۰۰۶ھ/۱۵۹۸ء)، میانکال اورکرمینہ وغیرہ کے علاقے کا حاکم اور بنو شیبان [رک بآں] کا سب سے بڑا امیر .	۲ ۷۷۰
* **عبداللہ بن اسمٰعیل** :	مراکش کا ایک علوی]رک بآں] سلطان (از ۱۱۴۱ھ/۱۷۲۹ء تا ۱۱۷۱ھ/۱۷۵۷ء) .	۲ ۷۷۲
* **عبداللہ بن اَفطَس** :	المنصور بن محمد بن مسلمہ ، اندلس کے شاہی خاندان بنو افطس [رک بآں] کا بانی (عہد حکومت تا ۴۲۲ھ/۱۰۳۱ء) .	۲ ۷۷۳
* **عبد ابن بَرّی** :	رک بہ ابن بری .	۲ ۷۷۳
* **عبداللہ بن بُلُکّین** :	بن بادیس بن حبوس بن زیری ، سلطنت غرناطہ کے زیری صنہاجی بربری خاندان کا تیسرا اور آخری حکمران (از نواح ۴۵۶ھ/۱۰۶۴ء تا ۴۸۳ھ/۱۰۹۰ء) .	۲ ۷۷۳
* **عبداللہ بن ثور** :	رک بہ ابو فدیک .	۱ ۷۷۵
* **عبداللہؓ بن جعفرؓ** :	بن ابی طالب ، الملقب بہ بحر الجود ، حضرت علیؓ کے بھتیجے (م مابین ۸۰ھ/۶۹۹ء و ۹۰ھ/۷۰۸ء) .	۱ ۷۷۵
* **عبداللہؓ بن جَحش** :	رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے پھپی زاد بھائی اور صحابی ، مہاجر حبشہ ، غزوۂ احد (۳ھ/۶۲۴ء) کے شہید .	۲ ۷۷۵
* **عبداللہ بن جُدعان** :	چھٹی صدی عیسوی کے اواخر میں قبیلہ تمیم بن مرہ کا ایک ممتاز	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اور صاحب ثروت قریشی .	۷۷۶	۱
* عبداللہ بن الحسن :	بن الحسن، علویوں کے سردار اور خلیفہ منصور کے زمانے میں خروج کرنے والے دو ائمہ محمد اور ابراھیم کے والد (م نواح ۱۴۵ھ/ ۷۶۲ء) .	۷۷۷	۱
⊗ عبداللہ بن الحسین :	شرق اردن کا امیر اور بعد ازاں المملکۃ الاردنیۃ الھاشمیہ کا بادشاہ (از ۱۹۲۱ء تا ۱۹۵۱ء) .	۷۷۸	۲
* عبداللہ بن حمدان :	رک بہ حمدان (بنو) .	۷۷۹	۱
* عبداللہ بن حنظلہ :	بن ابی عامر الانصاری ، یزید اول کے خلاف مدینہ منوّرہ میں برپا ہونے والے انقلاب کے ایک سربراہ (م ۶۳ھ/۶۸۳ء) .	۷۷۹	۱
* عبداللہ بن خازم السلمی :	عہد بنی امیہ میں والی خراسان اور مشہور سپہ سالار (م ۷۳ھ/ ۶۹۲ - ۶۹۳ء) .	۷۷۹	۲
* عبداللہ بن رشید :	رک بہ ابن رشید .	۷۸۰	۲
* عبداللہ بن رواحہ :	مشہور صحابی ، سپہ سالار ، شاعر اور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے مقرر کردہ بارہ نقیبوں میں سے ایک (م ۸ھ/۶۲۹ء) .	۷۸۰	۲
⊗ * عبداللہ بن الزبیر[رض] :	(ولادت ۱ھ/۶۲۲ء تا ۷۳ھ/۶۹۲ء)، حضرت زبیر[رض] بن العوام اور حضرت اسماء بنت ابی بکر[رض] کے صاحبزادے، صغیر صحابی ، مجاھد اور سالار عسکر ، حجاز و عراق کے خود مختار حاکم اور خلیفۃ المسلمین (۶۴ھ/۶۸۳ء تا ۷۳ھ/۶۹۲ء) .	۷۸۱	۲
* عبداللہ بن سبأ :	(نیز ابن السوداء ، ابن حرب و ابن وھب) ، ایک متنازع فیہ شخصیت اور اسلام کے ابتدائی دور میں متعدد فتنوں کا محرک .	۷۸۴	۱
* عبداللہ بن سُریج :	(عبیداللہ بن سریج) ، رک بہ ابن سریج .	۷۸۵	۱
* عبداللہ بن سعد :	حضرت عثمان[رض] کا رضاعی بھائی ، عہد خلافت راشدہ کا ایک سپہ سالار اور ماھر مالیات مدبر (م ۳۷ھ/۶۵۷ - ۶۵۸ء) .	۷۸۵	۱
* عبداللہ بن سعود :	رک بہ ابن سعود .	۷۸۶	۲
* عبداللہ بن سلام :	سابقاً ایک یہودی (نام : الحصین) ، صحابی رسول[ص] (م ۴۳ھ/۶۶۳ - ۶۶۴ء) .	۷۸۶	۲
* عبداللہ بن طاھر :	(۱۸۲ھ/۷۹۸ء تا ۲۳۰ھ/۸۴۴ء) ، ایک شاعر ، سپہ سالار ، مدبر ، خلفاے عباسیہ کا معتمد اور والی خراسان کی حیثیت سے ایک خودمختار طاھری فرمانروا .	۷۸۸	۱
* عبداللہ بن عامر :	(۴ھ/۶۲۶ء تا نواح ۵۹ھ/۶۸۰ء)، والی بصرہ ، حضرت عثمان غنی[رض] کے عہد میں ممتاز سپہ سالار اور بعد ازاں امیر معاویہ[رض] کے حامی .	۷۸۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛* **عبداللہ بن العباسؓ**	: ابو العباس ، الملقب به الحبر (م ۶۸ھ/۶۸۷ء) ، رسول اللہؐ کے ابن عم اور ایک ممتاز صحابی ، راوی حدیث ، فقیه ، محدث اور مفسر قرآن .	۷۹۰	۲
* **عبداللہ بن عبداللہ**	: رکَ به المیورقی .	۷۹۳	۲
* **عبداللہ بن عبدالظاہر**	: رکَ به ابن الظاهر .	۷۹۳	۲
* **عبداللہ بن عبدالقادر**	: الملقب به منشی ، ملائی کا جدت طراز ادیب اور متعدد کتب کا مصنف (م ۱۸۵۴ء) .	۷۹۳	۳
⊛ **عبداللہ بن عبدالمطلب**	: نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم کے والد ماجد (م ۵۷۰ء) .	۷۹۶	۲
* **عبداللہ بن عبدالملک**	: (نواح ۶۰ھ/۶۸۰ء - ۶۸۱ء تا ۱۳۲ھ/۷۴۹ء - ۷۵۰ء) ، خلیفه عبدالملک بن مروان کا بیٹا ، رومیوں کے خلاف متعدد جنگوں میں سپه سالار .	۷۹۸	۱
* **عبداللہ بن علی**	: عباسی خلفا السفاح اور المنصور کا چچا اور آخری اموی خلیفه کے خلاف متعدد معرکوں کا قائد (م ۱۴۷ھ/۷۶۴ء) .	۷۹۸	۲
* **عبداللہ بن عمرؓ**	: حضرت عمر فاروقؓ کے صاحبزادے ، نامور صحابی اور احادیث نبوی کے مشہور راوی (م ۷۳ھ/۶۹۳ء) .	۷۹۹	۲
* **عبداللہ بن عمرؒ**	: حضرت عمرؓ بن عبدالعزیز کے بیٹے اور کچھ وقت کے لیے والی عراق (م ۱۳۲ھ/۷۴۹ء - ۷۵۰ء) .	۸۰۱	۲
* **عبداللہ بن محمد**	: رکَ به ابن الفرضی .	۸۰۲	۱
* **عبداللہ بن التعائشی**	: ایک مشہور فقیه اور محمد احمد مہدی کی وفات (۱۸۸۵ء) پر اس کا جانشین (م ۱۸۹۹ء) .	۸۰۲	۱
* **عبداللہ بن محمد**	: شریف مکه ؛ رکَ به مکه .	۸۰۴	۱
* **عبداللہ بن محمد**	: بن عبدالرحمٰن المروانی ، قرطبه کا ساتواں اموی امیر (از ۲۷۵ھ/۸۸۸ء تا ۳۰۰ھ/۹۱۲ء) .	۸۰۴	۱
* **عبداللہ بن محمد**	: بن علی ، ابو اسمٰعیل عبداللہ بن ابی المنصور محمد بن علی الانصاری (۳۹۶ھ/۱۰۰۶ء تا ۴۸۱ھ/۱۰۸۸ء) المعروف به عبداللہ انصاری ، پیر هرات ، متشدد حنبلی صوفی ، سلسلۂ انصاریه کے بانی اور مصنف رساله مناجات وغیره .	۸۰۴	۲
* **عبداللہ بن مسعود**	: رکَ به ابن مسعود .	۸۰۶	۲
* **عبداللہ بن مسلم**	: رکَ به ابن قتیبه .	۸۰۶	۲
* **عبداللہ بن مطیع**	: بن الاسود العدوی، مدینه منوره میں یزید اول کے خلاف بغاوت کرنے والے تابعی بزرگ .	۸۰۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عبداللہ بن معاویہ	: اموی حکومت کے خلاف خروج کرنے والے ایک سخی اور بہادر علوی شاعر (م ۱۲۹ھ/۷۴۶ء) .	۸۰۷	۱
* عبداللہ بن المعتز	: رک بہ ابن المعتز .	۸۰۸	۱
* عبداللہ بن المقفع	: رک بہ ابن المقفع .	۸۰۸	۱
* عبداللہ بن موسی	: فاتح ہسپانیہ و المغرب موسیٰ بن نصیر کا بڑا بیٹا اور اپنے والد کے بعد افریقیہ کا منتظم اور گورنر (م ۱۰۲/۷۲۰ء) .	۸۰۸	۱
* عبداللہ بن میمون	: دوسری صدی ہجری/آٹھویں صدی عیسوی کی ایک اہم شخصیت ، امام جعفر صادقؑ کے رفیق اور راوی حدیث ؛ مخالفین کی رو سے فرقہ اسمعیلیہ کا بانی .	۸۰۸	۲
* عبداللہ بن وَہب	: الراسبی ، ایک خارجی سردار (م ۳۸ھ/۶۵۸ء) .	۸۱۰	۲
* عبداللہ بن ہلال	: الحمیری الکوفی ، الحجاج کا ایک ہم عصر جادوگر .	۸۱۱	۱
* عبداللہ بن ہمام	: السلونی، پہلی صدی ہجری/ساتویں صدی عیسوی کا ایک عرب شاعر (م نواح ۹۶ھ/۷۱۵ء) .	۸۱۱	۲
* عبداللہ بن یاسین	: الجزولی ، مرابطی سلسلے کا بانی .	۸۱۲	۱
* عبداللہ پاشا	: محسن زادہ چلبی، ایک ترک مدبر اور سپہ سالار (م ۱۱۶۲ھ/۱۷۴۹ء).	۸۱۳	۱
* عبداللہ ٹونکی (مفتی)	: رک بہ یونیورسٹی اورینٹل کالج لاہور .	۸۱۳	۲
* عبداللہ جودت	: رک بہ جودت عبداللہ .	۸۱۳	۲
⊛ عبداللہ خویشگی	: قصوری ، المتخلص بہ عہدی ، شاہجہانی و عالمگیری عہد کا ایک کثیر التصانیف عالم ، شاعر ، مؤرخ اور تذکرہ نویس ، مصنف اخبار الاولیاء وغیرہ (حیات ۱۱۰۶ھ/۱۶۹۴ء) .	۸۱۳	۲
* عبداللہ سلطان پوری	: رک بہ مخدوم الملک .	۸۱۷	۱
* عبداللہ صاری	: رک بہ صاری ، عبداللہ افندی .	۸۱۷	۲
* عبداللہ الغالب باللہ	: ابو محمد ، مراکش کے خاندان سعدیہ کا ایک بانی سلطان (از ۹۶۴ھ/۱۵۵۷ء تا ۹۸۱ھ/۱۵۷۳ء) .	۸۱۷	۱
⊛ عبداللہ الغزنوی	: رک بہ غزنوی .	۸۱۸	۱
* عبدالبہا	: رک بہ (۱) بہائیت ؛ (۲) بہاء اللہ .	۸۱۸	۱
* عبدالجبّار بن احمد	: بن عبدالجبار الہمدانی الاسدآبادی ، ابو الحسن ، ایک معتزلی عالم دین ، شافعی مکتب فقہ کا پیرو اور متعدد کتب کا مصنف (م ۴۱۵ھ/۱۰۲۵ء) .	۸۱۸	۱
* عبدالجبّار بن عبدالرحمن	: الازدی ، والی خراسان ، عہد عباسیہ کی نامور شخصیت (م ۱۴۲ھ/۷۵۹-۷۶۰ء) .	۸۱۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
● عبدالجلیل (سید)	: بلگرامی (۱۰۷۱ھ/۱۶۶۱ء تا ۱۱۳۸ھ/۱۷۲۵ء)، عربی، فارسی، ترکی اور ہندی زبانوں کے شاعر، ممتاز عالم دین اور عربی و فارسی کے ایک فاضل مصنف۔	۸۱۹	۲
● عبدالحق	: "بابائے اردو" ڈاکٹر مولوی عبدالحق (۱۸۷۰ تا ۱۹۶۱ء)، ہندوستان میں تحریک اردو کے نامور قائد، صاحب طرز انشا پرداز، محقق اور متعدد کتابوں کے مصنف۔	۸۲۲	۱
* عبدالحق حامد	: (۱۸۵۲ تا ۱۹۳۷ء)، ایک ترکی عالم، نثر نگار، شاعر اور مصنف۔	۸۲۶	۲
* عبدالحق حقی	: بن سیف الدین (الترک) الدہلوی البخاری القادری، ابو المجد (۹۵۸ھ/۱۵۵۱ء تا ۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء)، دہلی کی ایک برگزیدہ شخصیت، علوم دینی و معقولات کے ممتاز عالم اور مصنف مدارج النبوۃ، وغیرہ۔	۸۳۰	۱
● عبدالحق خیر آبادی	: شمس العلما علامہ؛ عربی اور منطق و حکمت کے عالم ۱۲۴۳ھ/۱۸۲۸ - ۱۸۲۹ء تا ۱۳۱۶ھ/۱۸۹۹ء)، سلسلۂ علمائے خیر آباد کی آخری کڑی اور مصنف زبدۃ الحکمۃ۔	۸۳۲	۱
● (ملا) عبدالحکیم سیالکوٹی	: ہندوستان کے ایک ممتاز عالم دین، ماہر کلام و فلسفہ و منطق اور متعدد کتب و حواشی کے مصنف (م ۱۰۶۷ھ/۱۶۵۶ء)۔	۸۳۴	۲
● میاں عبدالحکیم کاکڑ	: (۱۰۷۰ھ/۱۶۵۹ء تا ۱۱۵۳ھ/۱۷۴۰ء)، ایک مشہور افغان عالم دین اور ولی اللہ۔	۸۴۴	۱
* عبدالحمید بن یحیی بن سعد	: عربی فن ترسل کا بانی، بلاغت میں ضرب المثل، صاحب طرز انشا پرداز، ادیب و کاتب (م حدود ۱۳۲ھ/۷۵۰ء)۔	۸۴۵	۱
* عبدالحمید اول	: ایک عثمانی سلطان (از ۱۱۸۷ھ/۱۷۷۴ء تا ۱۲۰۳ھ/۱۷۸۹ء)۔	۸۴۷	۱
* عبدالحمید ثانی (غازی)	: چھتیسواں عثمانی سلطان (از ۱۸۷۶ء تا ۱۹۰۹ء)۔	۸۴۹	۲
● عبدالحمید لاہوری	: مغلیہ دور میں برعظیم پاک و ہند کا مشہور مؤرخ، ایک صاحب اسلوب انشا پرداز اور مصنف بادشاہ نامہ وغیرہ (م ۱۰۷۳ھ/۱۶۶۳ء)۔	۸۵۴	۲
* عبدالحی	: (۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء تا ۱۳۴۱ھ/۱۹۲۳ء)، ہندوستان کے ایک مشہور و ممتاز عالم دین، فقیہ، سوانح نگار، مؤرخ اور مصنف نزہۃ الخواطر وغیرہ۔	۸۵۵	۱
● عبدالحئی فرنگی محلی	: ابو الحسنات محمد (۱۲۶۴ھ/۱۸۴۸ء تا ۱۳۰۴ھ/۱۸۸۶ء)، ہندوستان کے ایک عالم دین، فقیہ، مؤرخ اور متعدد کتابوں کے مصنف۔	۸۵۷	۲
* عبدالرحمن	: اندلس کے متعدد اموی حکمران و خلفا: (۱) عبدالرحمن اول الملقب بہ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	الداخل بن معاویه بن هشام ، ۱۳۲ھ/۷۴۹ء کے انقلاب سے بچ کر اندلس پہنچنے اور وہاں ایک آزاد و خود مختار اموی سلطنت قائم کرنے میں کامیاب ہونے والا شہزادہ (م ۱۷۲ھ/۷۸۸ء) ؛ (۲) عبدالرحمن الثانی بن الحکم بن هشام بن عبدالرحمن بن معاویه اپنے باپ الحکم اول کا جانشین اور اندلس کا ایک قابل و زیرک حکمران (از ۲۰۶ھ/۸۲۲ء تا ۲۳۸ھ/۸۵۲ء) ؛ (۳) عبدالرحمن الثالث بن محمد بن عبدالله ، هسپانیه کا سب سے بڑا اموی حکمران اور الاندلس کا خلیفه اول (از ۳۰۰ھ/۹۱۲ء تا ۳۵۰ھ/۹۶۱ء) ؛ (۴) عبدالرحمن الرابع، المرتضی (۴۰۸ھ/۱۰۱۸ء)؛ (۵) عبدالرحمن الخامس، المستظهر بالله (۴۱۴ھ/۱۰۲۳ء) .	۱ ۸۶۰
* عبدالرحمن بن ابی بکرؓ : خلیفه اول کے صاحبزادے اور صحابی رسولؐ (م۵۸ھ/۶۷۸ء).	۲ ۸۶۶
* عبدالرحمن بن حبیب : بن ابی عبیده (یا عبده) الفهری ، ایک مشهور تابعی ، اموی خلافت کے آخری ایام میں افریقیه کا خود مختار والی (م ۱۳۷ھ/۷۵۵ء) .	۲ ۸۶۷
* عبدالرحمن بن خالدؓ : بن الولید المخزومی ، مشهور مسلم سپه سالار حضرت خالد بنؓ ولید کے بیٹے اور بعض جنگوں میں مہمات سر کرنے والے (م ۴۶ھ/۶۶۶ء) .	۱ ۸۶۸
* عبدالرحمن بن رستم : رک به الرستمیه .	۱ ۸۶۹
* عبدالرحمن بن سمره : بن حبیب بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصی، فاتح کابل، مشرقی خراسان اور سجستان میں دوباره اسلامی حکومت قائم کرنے والا مسلم سپه سالار (۵۰ھ/۶۷۰ء) .	۱ ۸۶۹
* عبدالرحمن بن طغایرک : سلجوقی اقتدار کے عهد ثانی کا ایک بااثر ترک امیر (م ۵۴۱ - ۵۴۲ھ/۱۱۴۶ - ۱۱۴۷ء) .	۲ ۸۶۹
* عبدالرحمن بن عبدالله الغافقی : مشهور سپه سالار اور اندلس کے والی (از ۱۱۱ھ/ ۷۳۰ھ سے ۱۱۴ھ/۷۳۲ء) .	۱ ۸۷۰
* عبدالرحمن بن عبدالقادر الفاسی : (۱۰۴۰ھ/۱۶۳۱ء تا ۱۰۹۶ھ/۱۶۸۵ء)، ایک مراکشی عالم ، فقیه اور مصنف العمل الفاسی .	۲ ۸۷۰
* عبدالرحمن بن علی : رک به ابن الربیع .	۱ ۸۷۱
* عبدالرحمن بن عمر الصوفی ابوالحسین : (۲۹۱ھ/۹۰۳ء تا ۳۷۶ھ/۹۸۶ء) ، ایک ممتاز هیئت دان اور مصنف صورالکواکب الثابتة .	۱ ۸۷۱
⊗ عبدالرحمن بنؓ عوف : صحابی رسول صلی الله علیه وآله وسلم، عشره مبشره میں شامل، ایک متمول تاجر (م ۳۲ھ/۶۵۲ء) .	۱ ۸۷۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عبدالرحمٰن بن عیسیٰ	: رک بہ ابن الجراح .	۸۷۹	۲
* عبدالرحمٰن بن القاسم	: رک بہ ابن القاسم .	۸۷۹	۲
* عبدالرحمٰن بن محمد	: رک بہ ابن خلدون .	۸۷۹	۲
* عبدالرحمٰن بن محمد بن ابی عامر	: المعروف بہ شنخول یا سنخول (Sanchuelo)، مشہور حاجب المنصور (رک بآں) کا بیٹا اور اپنے بڑے بھائی عبدالملک المظفر کا جانشین (۳۹۹ھ/۱۰۰۸ء) .	۸۷۹	۲
* عبدالرحمٰن بن مروان بن یونس	: المعروف بہ ابن الجلیقی ، اندلس میں باغیوں کا سرغنہ اور بعد ازاں وادی آنہ کا خود مختار حکمران (از ۲۷۱ھ/۸۸۴ء تا ۲۷۶ھ/۸۸۹ء) .	۸۸۰	۲
* عبدالرحمٰن بن ہشام	: (ولادت ۱۲۰۴ھ/۱۷۸۹ء) ، مراکش کا ایک علوی سلطان (از ۱۲۳۸ھ/۱۸۲۲ء تا ۱۲۷۶ھ/۱۸۵۹ء) .	۸۸۱	۱
* عبدالرحمٰن خان	: بن افضل خان بن امیر دوست محمد، افغانستان کا ایک ممتاز حکمران (از ۱۸۴۴ء تا ۱۹۰۱ء) .	۸۸۲	۲
* عبدالرحیم بن علی	: رک بہ القاضی الفاضل .	۸۸۵	۱
* عبدالرحیم بن محمد	: رک بہ ابن نباتہ .	۸۸۵	۱
* عبدالرحیم خان خانان	: میرزا (۹۶۴ھ/۱۵۵۶ء تا ۱۰۳۶ھ/۱۶۲۷ء)، اکبر کے اتالیق بیرم خان کا بیٹا ، سپہ سالار ، مدبر ، عالم ، شاعر ، اپنے عہد کا نامور امیر .	۸۸۵	۱
* عبدالرزاق (مولٰی) بن علی	: بن حسین گیلانی، لاہیجی ، قمی، صفوی دور کا ایک فلسفی حکیم و شاعر اور متعدد کتب و حواشی کا مصنف (م ۱۰۷۲ھ/ ۱۶۶۱ء) .	۸۸۸	۲
* عبدالرزاق کمال الدین بن الغنائم القاشانی	: ایک مشہور صوفی ، لطائف الاعلام وغیرہ متعدد کتب تصوف کا مصنف (م ۷۳۰ھ/ ۱۳۲۹ء) .	۸۸۹	۲
* عبدالرزاق کمال الدین بن جلال الدین اسحٰق السمرقندی	: (۸۱۶ھ/۱۴۱۳ء تا ۸۸۷ھ/ ۱۴۸۲ء) ، ایک ایرانی مؤرخ اور مطلع سعدین و مجمع بحرین کا مصنف .	۸۹۴	۲
* عبدالرشید بن عبدالغفور	: الحسینی المدنی التتوی ، مشہور فارسی لغت نگار ، فرہنگ رشیدی یا رشیدی فارسی کا مصنف (حیات ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۸ء).	۸۹۶	۲
* عبدالرؤف بن علی الجاوی	: الفنصوری السنکلی (۱۰۳۰ھ/۱۶۲۰ء تا ۱۱۰۵ھ/۱۶۹۳ء)،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	مصنف عمدة المحتاجين الى سلوك مسلك المفردين .	۸۹۷	۱
* عبدالسّلام بن احمد	: رک به ابن غانم .	۸۹۸	۱
* عبدالسّلام بن مَشِيش الحسنی	: تصوف میں قطب کا درجہ رکھنے والے مراکش کے ایک مقبول عام صوفی بزرگ (م ۶۲۵ھ/۱۲۲۷-۱۲۲۸ء) .	۸۹۸	۱
* عبدالصّمد بن عبدالله الپَلِمبانی	: بانی طریقہ سمانیہ محمد السمان کا شاگرد اور امام غزالیؒ کی احیاء علوم الدین کا ملائی مترجم (حیات ۱۲۰۳ھ/۱۷۸۸ء) .	۸۹۹	۱
* عبدالصّمد شیریں قلم	: خواجہ ، ایرانی مصور اور خطاط ، ہندوستان میں مغل مصوری کا ایک بانی (حیات ۱۵۹۳ء) .	۹۰۰	۱
* عبدالعزیز	: بن سلطان محمود ثانی ، بیسواں عثمانی سلطان (۱۲۷۷ھ/۱۸۶۱ء تا ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء) .	۹۰۶	۱
* عبدالعزیز بن ابراهیم	: الشینی الاسجنی (۱۱۳۳ھ / ۱۷۲۰ء تا ۱۲۲۳ھ/۱۸۰۸ء)، فرقہ ابـاضیہ کا مشہور عالم اور مصنف کتاب النیل و شفاء العلیل، وغیرہ .	۹۰۷	۱
* عبدالعزیز بن ابی دُلف	: رک به الدلفی .	۹۰۸	۱
* عبدالعزیز بن الحجّاج	: بن عبدالملک ، ایک اموی سپہ سالار اور اپنے عمزاد بھائی یزید ثالث کا ممتاز معاون (م ۱۲۷ھ/۷۴۴ء) .	۹۰۸	۱
* عبدالعزیز بن الحسن	: اپنے والد مولای الحسن کا جانشین ، ایک مراکشی سلطان (از ۱۳۱۱ھ/۱۸۹۴ء تا ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۸ء) .	۹۰۹	۱
* عبدالعزیز بن سعود	: رک به ابن سعود .	۹۱۰	۱
* عبدالعزیز بن محمد	: بن ابراهیم الصنهاجی الفشتالی (۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء تا ۱۰۳۱ھ/۱۶۲۱ء)، ایک مراکشی عالم اور مؤرخ، مصنف مناهل الصفا فی اخبار الملوک الشرفاء وغیرہ .	۹۱۰	۱
* عبدالعزیز بن محمد	: بن سعود ؛ رک به (۱) ابن سعود ؛ (۲) عرب (جزیرة العرب) .	۲۱۰	۲
* عبدالعزیز بن مروان	: خلیفہ مروان اول کا بیٹا اور خلیفہ عمرؓ بن عبدالعزیز کا والد (م ۸۵ھ/۷۰۴ء) .	۹۱۰	۲
* عبدالعزیز بن موسیٰ	: اندلس کے شہرہ آفاق فاتح موسیٰ بن نصیر کا بیٹا اور اپنے باپ کے بعد اندلس کا پہلا والی (از ۹۵ھ/۷۱۴ء تا ۹۷ھ/۷۱۶ء) .	۹۱۱	۱
* عبدالعزیز بن ولید	: خلیفہ ولید اول کا بیٹا اور ایک اموی سپہ سالار (م ۱۱۰ھ/۷۲۹ء) .	۹۱۱	۲
* عبدالعزیز افندی	: قره چلبی زاده ؛ رک به قره چلبی زاده .	۹۱۲	۱
* عبدالعزیز شاه دہلوی	: رک به شاه عبدالعزیز دہلوی .	۹۱۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عبدالغفار بن عبدالکریم	: رک بہ القزوینی .	۹۱۲	۱
* عبدالغفار الاخرس	: رک بہ الاخرس .	۹۱۲	۱
⊛ عبدالغفور میاں	: رک بہ اخوند صاحب سوات .	۹۱۲	۱
* عبدالغنی بن اسماعیل النابلسی	: دمشق کے ایک صوفی، عالم دین ، شاعر اور بہت سی کتابوں کے مصنف (۱۰۵۰ھ/۱۶۴۱ء یا ۱۱۴۳ھ/۱۷۳۱ء).	۹۱۲	۱
* عبدالفتاح فومنی	: ایک ایرانی مؤرخ ،مصنف تاریخ گیلان وغیرہ (حیات ۱۰۳۸ھ/ ۱۶۲۸ء) .	۹۱۳	۲
* عبدالقادر (سر ، شیخ)	: (۱۸۷۳ تا ۱۹۵۰ء)، اردو کے ایک نامور ادیب، برعظیم پاک و ہند کے ممتاز قانون دان .	۹۱۴	۱
* عبدالقادر بن علی	: بن یوسف الفاسی (۱۰۰۷ھ/۱۵۹۹ء تا ۱۰۹۱ھ/۱۶۸۰ء) ، مراکش کے فاسی خاندان کا معروف ترین فرد اور قصر الکبیر میں زاویۂ شاذلیہ کا شیخ اعظم .	۹۱۶	۱
* عبدالقادر بن عمر البغدادی	: (۱۰۳۰ھ/۱۶۲۱ء تا ۱۰۹۳ھ/۱۶۸۲ء) ، ایک مشہور لغوی اور مصنف خزانۃ الادب و لب لباب لسان العرب وغیرہ .	۹۱۶	۱
* عبدالقادر بن غَیْبی	: الحافظ المراغی (۷۵۳ھ/۱۳۵۳ء تا ۸۲۵ھ/۱۴۲۱ء) ، تیمور کے زمانے کا مشہور گلوکار اور علم موسیقی کا ممتاز ایرانی مصنف .	۹۱۷	۲
⊛* عبدالقادر بن محی الدین	: الحاج امیر عبدالقادر الحسنی الجزائری (۱۲۲۳ھ/۱۸۰۸ء تا ۱۳۰۰ھ/۱۸۸۳ء) ، الجزائر پر فرانسیسی قبضے کے خلاف جد و جہد کے نامور قائد .	۹۲۱	۱
* عبدالقادر بداؤنی	: رک بہ بداؤنی .	۹۲۴	۱
* عبدالقادر الجیلانیؒ	: (۴۷۰ھ/۱۰۷۷ء - ۱۰۷۸ء تا ۵۶۱ھ/۱۱۶۶ء) ، ایران پیر ، بغداد کے مشہور عالم اور بزرگ سلسلۂ قادریہ ترین ولی ، کے بانی اور متعدد کتب، مثلاً فتوح الغیب وغیرہ کے مصنف .	۹۲۴	۱
* (شاہ) عبدالقادر دہلوی	: بن شاہ ولی اللہ بن شاہ عبدالرحیم (۱۱۶۷ھ/۱۷۵۳ء تا ۱۲۳۰ھ/۱۸۱۴ - ۱۸۱۵ء) ، اردو زبان میں قرآن مجید کے اولین مترجم اور حاشیہ نگار .	۹۳۵	۱
* عبدالقادر القرشی	: محی الدین عبدالقادر بن محمد بن نصراللہ بن سالم بن ابی الوفاء (۶۹۶ھ/۱۲۹۷ء تا ۷۷۵ھ/۱۳۷۳ء)، فقہ حنفی کا ایک مصری معلم ، سوانح نگار اور مصنف الجواہر المضیئۃ فی طبقات الحنفیہ وغیرہ .	۹۳۶	۱
* عبدالقیس	: مشرقی عرب کا ایک قدیم عربی قبیلہ .	۹۳۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عبدالقیوم	: صاحبزادہ ، خان بہادر ، سر (۱۸۶۴ تا ۱۹۳۷ء) ، صوبہ سرحد کے سرسید، اسلامیہ کالج پشاور کے بانی ، کرم اور خیبر کے پولیٹیکل ایجنٹ اور بعد ازاں صوبہ سرحد کے وزیر اعلیٰ .	۹۴۱	۱
⊛ عبدالکریم بن ابراهیم الجیلی	: (۷۶۷ھ/۱۳۶۵ء تا ۸۳۲ھ/۱۴۲۸ء) ، ایک مشہور صوفی اور عالم، مصنف الانسان الکامل وغیرہ .	۹۴۳	۲
* عبدالکریم بن عجرد	: رک بہ ابن عجرد .	۹۴۵	۲
* عبدالکریم بخاری	: فارسی زبان میں وسط ایشیا کے ملکوں کی تاریخ کا مصنف (حیات ۱۲۴۶ھ/۱۸۳۰ء) .	۹۴۵	۲
⊗ عبدالکریم کشمیری (خواجه)	: بن خواجہ عاقبت محمود ، فارسی زبان کا ایک مؤرخ ، اور مصنف بیان واقع وغیرہ (حیات ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء) .	۹۴۵	۲
⊗ عبدالکریم منشی	: منشی مولوی عبدالکریم علوی ، انیسویں صدی عیسوی کے وسط کا ایک فارسی مؤرخ ، مصنف محاربۂ کابل و قندھار وغیرہ ، (حیات ۱۸۵۱ء) .	۹۴۶	۲
* عبداللطیف البغدادی	: موفق الدین ابو محمد بن یوسف ، المعروف به ابن اللباد (۵۵۷ھ/ ۱۱۶۲ - ۱۱۶۳ء تا ۶۲۹ھ/۱۲۳۱ - ۱۲۳۲ء) ، ایک همه فن عالم اور ماہر سائنس ، مصنف کتاب الافاده والاعتبار .	۹۴۹	۱
* عبداللطیف بهٹائی[2]	: رک بہ بهٹائی، عبداللطیف .	۹۵۰	۱
* عبداللطیف قسطمونلی	: رک بہ لطیفی .	۹۵۰	۱
* عبدالمؤمن بن علی	: بن علوی بن یعلی ، تحریک الموحدین کے قائد مہدی ابن تومرت کا دست راست اور جانشین، المغرب کے حکمران خاندان بنو مومن کا بانی فرمانروا (از ۵۲۷ھ/۱۱۳۳ء تا ۵۵۸ھ/۱۱۶۳ء) .	۹۵۰	۱
* عبدالمجید بن عبدالله	: رک بہ عبدون.	۹۵۵	۱
* عبدالمجید اول	: بن محمود ثانی، ایک عثمانی سلطان (از ۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء تا ۱۲۷۷ھ/ ۱۸۶۲ء) .	۹۵۵	۱
* عبدالمجید ثانی	: آخری عثمانی خلیفه (از ۱۹۲۲ تا ۱۹۲۴ء) .	۹۵۷	۱
⊛ * عبدالمطلب بن هاشم	: ابو الحارث، الملقب به شیبه، حضرت محمد صلی‌الله علیه وآله وسلم کے دادا اور قریش مکه کے نامور سردار (م ۵۷۹ء) .	۹۵۷	۱
* عبدالملک بن زُهر	: رک بہ ابن زهر .	۹۵۸	۲
* عبدالملک بن صالح بن علی	: السفاح اور المنصور کا عم زاده بهائی اور هارون الرشید کے عہد میں بوزنطیوں کے خلاف متعدد مہمات کا قائد (م مابین ۱۹۳ و ۱۹۹ھ) .	۹۵۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ عبدالملک بن قُریب	رک به الاصمعی .	۹۵۹	۱
* عبدالملک بن قَطن الفہری	ایک نامور بہادر قائد اور عبدالرحمٰن بن عبداللہ الغافقی کے بعد اندلس کا حاکم اور والی (از ۱۱۴ھ / ۷۳۲ء تا ۱۲۳ھ/۷۴۱ء) .	۹۵۹	۱
* عبدالملک بن محمد	بن ابی عامر المعافری، ابو مروان المظفر، اندلس کے اموی خلیفہ ہشام ثانی المؤید باللہ کے مشہور حاجب المنصور کا بیٹا اور جانشین (از ۳۹۲ھ/۱۰۰۲ء تا ۳۹۹ھ/۱۰۰۸ء) .	۹۶۰	۱
* عبدالملک بن مروان	(ابوالولید) ، بنو مروان کا دوسرا اور بنو امیہ کا پانچواں خلیفہ (از ۶۵ھ/۶۸۵ء تا ۸۶ھ/۷۰۵ء) .	۹۶۱	۱
* عبدالملک بن نوح	رک به سامانیه .	۹۶۳	۱
* عبدالملک بن ہشام	رک به ابن هشام .	۹۶۳	۲
* عبدالنبی	ابن شیخ احمد بن شیخ عبدالقدوس ، ایک صاحب معرفت و تقوٰی اور مقبول عام عالم ، عہد اکبری میں صدر الصدور (م ۹۹۲ھ/۱۵۸۴ء) .	۹۶۴	۲
* عبدالواحد بن علی التمیمی	المراکشی ، ابو محمد المغربی ، مراکشی وقائع نگار اور مصنف المعجب فی تلخیص اخبار المغرب (م ۶۴۷ھ/ ۱۲۵۰ء) .	۹۶۶	۱
* عبدالوحد الرشید	رک به الموحدون .	۹۶۷	۱
* عبدالواد	(بنو عبدالواد ، یا زیانیه یا بنو زیان) ، الجزائر کا ایک بربر حکمران خاندان (از ۶۳۳ھ/۱۲۳۶ء تا ۹۵۷ھ/۱۵۵۰ء) .	۹۶۷	۱
* عبدالواسع جبلی	بدیع الزمان عبدالواسع، ایک عالم اور صاحب دیوان شاعر (م ۵۵۵ھ/ ۱۱۶۰ء) .	۹۷۱	۲
* عبدالوہاب	رک به (۱) محمد عبدالوہاب ؛ (۲) وہابیه .	۹۷۳	۲
* عبدالوہاب	(تاج الدین الملک المنصور) ، یمن کے طاہریه خاندان کا ایک فرمانروا (از ۸۸۳ھ/۱۴۷۸ء تا ۸۹۴ھ/۱۴۸۸ء) .	۹۷۳	۲
* عبدالوہاب بن عبدالرحمٰن بن رستم	رک به رستمیه .	۹۷۴	۱
* عبدان	ابن رزام ، جنوبی عراق کے قرامطه کے قائد حمدان قرمط کا بھتیجا اور نائب (م ۲۸۶ھ/۸۹۹ء) .	۹۷۴	۱
* العبدری	محمد بن محمد بن علی بن احمد بن مسعود ابو محمد الفرشی، ایک سیاحت نامه الرحلة المغربیه کا مصنف (حیات ۶۸۸ھ/۱۲۸۹ء) .	۹۷۴	۲
* العبدری	(ابن الحاج) ، ابو عبداللہ محمد بن محمد العبدری الفاسی (م ۷۳۷ھ/ ۱۳۳۶ء) ، ایک مالکی فقیه اور مصنف مدخل الشرع الشریف .	۹۷۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عَبدلی	: آج کل عموماً جنوبی عرب کے مقام لَحج کے باشندوں کے لیے بطور اسم جمع مستعمل ایک اصطلاح .	۹۷۶	۱
* عَبدی	: رک بہ عبداللہ خویشگی قصوری .	۹۷۷	۱
⊗ عَبدی	: عبداللہ لاہوری (۱۰۲۵ھ/۱۶۱۶ء تا ۱۰۶۵ھ/۱۶۵۴ء)، مشہور پنجابی شاعر اور عالم ، مصنف باراں انواع .	۹۷۷	۱
* عَبدی	: ایک عثمانی مؤرخ اور خواجہ سراؤں کے سردار یوسف آغا کا سر دفتر یا کاتب (حیات ۱۶۷۵ء) .	۹۷۸	۶
* عَبدی افندی	: (۱۷۰۳ء تا ۱۷۶۴ء)، عثمانی مؤرخ، مصنف تاریخ سلطان محمود خان .	۹۷۹	۱
* عَبدی پاشا	: ایک عثمانی مؤرخ اور شاہی معتمد خاص ، مصنف وقائع نامہ عبدی پاشا (م ۱۱۰۳ھ/۱۶۹۱ء) .	۹۷۹	۶
⊗ عَبس	: قرآن مجید کی اسیویں سورت .	۹۸۰	۱
* عبس	: رک بہ غطفان .	۹۸۱	۱
* عَبلہ	: رک بہ عنترہ .	۹۸۱	۲
⊗ عبودۃ	: رک بہ عبادات .	۹۸۱	۲
⊗ عبودیت	: رک بہ عبادات .	۹۸۱	۲
* عَبید بن الابرص الاسدی	: ابوزیاد ، ایک جاہلی شاعر (م ۵۵۴ء) .	۹۸۱	۲
* عبیداللہ	: رک بہ المہدی عبیداللہ .	۹۸۲	۲
* عبیداللہ بن احمد خرداذبہ	: رک بہ ابن خرداذبہ .	۹۸۲	۲
* عبیداللہ بن زیاد	: بن ابیہ ، یزید اول کے عہد میں والی کوفہ و بصرہ (م ۶۸ھ/۶۸۶ء) .	۹۸۲	۲
⊗ عبیداللہ بن سریج	: رک بہ ابن سریج .	۹۸۳	۱
* عبیداللہ بن قیس الرقیات	: رک بہ ابن قیس الرقیات .	۹۸۳	۱
⊗ عبیداللہ سندھی	: (۱۲۸۹ھ/۱۸۷۲ء تا ۱۳۶۳ھ/۱۹۴۴ء) ، ہندوستان کی تاریخ جنگ آزادی کی ایک نمایاں شخصیت، ممتاز عالم دین ، فلسفہ ولی اللہی کے ممتاز ماہر اور متعدد کتابوں کے مولف .	۹۸۳	۱
⊗ عبید زاکانی	: (نواح ۷۰۰ھ/۱۳۰۰ء تا ۷۷۲ھ/۱۳۷۰ء) ، ایران کا مشہور ترین طنز نگار شاعر اور ادیب .	۹۸۶	۱
* عتائر	: رک بہ عتیرہ .	۹۸۸	۱
* عَتابہ	: فلسطین ، عراق اور الجزیرہ میں عام طور سے رائج جدید عربی زبان کی چار مصرعی نظم کے لیے ایک ادبی اصطلاح .	۹۸۸	۱
* عتبرہ	: رک بہ اتبرہ .	۹۸۸	۲
* عُتبہ بن ربیعہ	: ابو الولید بن عبد شمس بن عبد مناف ، قریش کا سردار اور مشہور دشمن		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اسلام (م ۲ھ/۶۲۴ء) .	۹۸۸	۲
* عتبہؓ بن غزوان	: بن جابر بن وھب، ابوعبداللہ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے صحابی، مشہور سپہ سالار اور بانی بصرہ (م ۱۵ھ/۱۷ھ) .	۹۸۹	۲
* العتبی	: ابو نصر محمد بن محمد الجبار (۳۵۰ھ/۹۶۱ء تا ۴۲۷ھ/۱۰۳۶ء یا ۴۳۱ھ/ ۱۰۴۰ء) ، سلطان محمود غزنوی کا سفیر و معتمد ، مؤرخ اور کتاب الیمینی کا مصنف .	۹۹۰	۲
* عتابؓ بن اَسید	: بن ابی العیص بن امیۃ الاموی ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے ایک عاقل و شجاع صحابی ، عامل مکہ ، امیر الحج (م نواح ۱۲ھ/ ۶۳۴ء) .	۹۹۱	۱
* العَتابی	: ابو عمرو کلثوم بن عمرو بن ایوب التغلبی ، کاتب ، شاعر ، خطیب اور راوی (م ۲۲۰ھ/۸۳۵ء) .	۹۹۱	۲
* عِترَۃ	: رک بہ اھل بیت .	۹۹۲	۲
* عِتق	: رک بہ (۱) عبد ؛ (۲) غلامی ؛ (۳) ام ولد .	۹۹۳	۲
* عَتمہ	: لغوی اعتبار سے شفق کے غائب ہو جانے کے بعد رات کا پہلا ثلث اور اصطلاحاً صلوۃ العشاء کا نام .	۹۹۳	۲
* عتیبہ	: وسط عرب کا سب سے بڑا اور سب سے طاقتور بدوی قبیلہ .	۹۹۳	۲
* عَتیرہ	: دور جاھلی میں کسی دیوتا کے نام پر قربان کیا جانے والا مینڈھا اور اسکی قربانی.	۹۹۵	۱
* عُشَر	: جنوبی عرب میں متعدد مقامات .	۹۹۵	۱
* عِثلیث	: قدیم زمانے میں فلسطین کے ساحل پر ایک بندرگاہ .	۹۹۵	۲
* عُثمان اول	: عثمان غازی (۶۸۹ھ/۱۲۹۰ء تا ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء) ، یا ترکیہ کی سلطنت عثمانیہ کا بانی .	۹۹۶	۱
* عُثمان ثانی	: بن سلطان احمد اول ، سلطنت عثمانیہ کا سولھواں سلطان (از۱۶۱۸ تا ۱۶۲۲ء) .	۹۹۹	۲
* عثمان ثالث	: بن سلطان مصطفیٰ ثانی ، سلطنت عثمانیہ کا پچیسواں سلطان (از ۱۷۵۴ تا ۱۷۵۷ء) .	۱۰۰۱	۱
⊗ عثمانؓ بن عفان	: امیر المؤمنین، نبی کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے چھیتے صحابی، دوھرے داماد ، جامع قرآن اور خلفاے راشدین میں سے تیسرے خلیفہ (از ۲۴ھ تا ۳۵ھ) .	۱۰۰۱	۲
*⊗ عثمانؓ بن مظعون	: بن حبیب بن وھب ، الجمحی ابو السائب ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے قدیم صحابی (م ۳ھ/۶۲۴ - ۶۲۵ء) .	۱۰۱۱	۱
* عثمان جق	: ایشیائی ترکیہ کی ولایت سیواس میں ایک قضا کا سب سے بڑا شہر .	۱۰۱۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
*	**عثمان دانو دیو** : رک بہ پل .	۱۰۱۲ ۲
*	**عثمان دقنہ** : (یا دگنہ) بن ابی بکر دقنہ (۱۸۴۰ء تا ۱۹۲۶ء) ، مشرقی سودان میں مہدیہ کا حاکم اور سپہ سالار .	۱۰۱۲ ۲
*	**عثمان زادہ احمد لائب** : اٹھارھویں صدی کے پہلے ثلث کا ممتاز ترکی شاعر ، ادیب اور مؤرخ ، مصنف حدیقۃ الوزراء وغیرہ (م ۱۱۳۶ھ/۱۷۲۴ء) .	۱۰۱۵ ۲
⊗	**عثمان مختاری** : رک بہ مختاری ، سراج الدین عثمان بن محمد المختاری الغزنوی .	۱۰۱۸ ۱
⊗	**عجائب** : رک بہ علم (العجائب) .	۱۱۰۸ ۱
*	**عجارده** : خاص طور پر خراسان میں پھیلنے والا خوارج کا ایک فرقہ .	۱۰۱۸ ۱
*	**العجاج** : ابو الشفاء عبداللہ بن رؤبۃ ، خلیفۂ ثالث حضرت عثمانؓ کے دور میں ایک مشہور عرب رجز گو اور صاحب دیوان شاعر (م ۹۷ھ/ ۷۱۵ء) .	۱۰۱۸ ۲
*	**عجل (بنو)** : شمالی عرب کا ایک قبیلہ اور بکر بن وائل کی اہم شاخ .	۱۰۱۹ ۲
*	**عجلون** : شرق اردن کا ایک ضلع .	۱۰۲۰ ۱
*	**عجلہ** : رتھوں ، گاڑیوں اور چھکڑوں کے لیے شمال مغربی سامی زبانوں سے مستعار عربی لفظ .	۱۰۲۰ ۱
*	**العجلی** : ابو منصور، المعروف بہ الکسف و الخناق، دوسری صدی ہجری کا ایک متنبی .	۱۰۲۴ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۳

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عَجَم : (گنگ، کند زبان)، غیر عرب ملک (خصوصاً ایران و توران) اور وہاں کے باشندوں کے لیے ایک کثیر الاستعمال اصطلاح .		۱	۱
* عَجَمی اوغلان : (غیر ملکی لڑکا) ، عہد عثمانیہ میں قپوقولو (دربانوں) کے طور پر بھرتی کیے جانے والے (عموماً عیسائی) نوجوانوں کے لیے اصطلاح .		۲	۱
* عَجَمیّہ : غیر عربی زبانوں کو عربی حروف میں لکھنے کے لیے مستعمل ایک اصطلاح.		۲	۲
* العَجَمیّہ : رک بہ الخمیہ .		۲	۲
* عجوز : رک بہ ایام العجوز .		۲	۲
* عَدَد : رک بہ علم (الحساب) .		۲	۲
* عِدّت : نکاح ثانی سے قبل مطلقہ یا بیوہ عورتوں کے زمانۂ انتظار کے لیے ایک شرعی اصطلاح .		۲	۲
* عَدَس : مسور.		۳	۲
⊗ عَدَلی : رک بہ معتزلہ .		۴	۱
* عَدَل : اسم ذات (بمعنی عدل ، داد رسی) اور اسم صفت (بمعنی مستقیم و متوازن) کے طور پر مستعمل ایک اصطلاح ؛ معتزلہ کے مذہب کا ایک بنیادی اصول .		۴	۱
* عدلی : سلطان محمد ثانی ، محمود ثانی اور بایزید ثانی کا تخلص .		۶	۲
⊗* عَدَم : ہستی یا وجود کی نفی کے لیے علم منطق کی ایک اصطلاح .		۶	۲
● * عَدَن : جمہوریۂ جنوبی یمن کا دارالحکومت اور مشہور بندرگاہ ؛ سابقاً برطانوی زیر حمایت ریاست .		۸	۱
* عَدنان : عربوں کے سلسلۂ انساب کی رو سے شمالی عربوں کا جد امجد .		۱۲	۱
* عَدَوِیہ : شیخ عدی (رک بآں) کے مریدوں (یزیدیوں) کا لقب .		۱۳	۱
* عَدی بن حاتم : بن عبداللہ بن سعد الطائی ، ابو ظریف ، مشہور شاعر اور سخی حاتم کے بیٹے اور ایک شجاع صحابی (م ۶۸ھ/۶۸۷ء) .		۱۳	۱
* عَدی بن الرقاع : ابو داود عدی بن زید بن مالک بن الرقاع العاملی ، ملک شام میں بنو امیہ خصوصاً الولید بن عبدالملک کا مدح گو عرب شاعر .		۱۴	۱
* عدی بن زید : چھٹی صدی عیسوی میں الحیرہ کا ایک ممتاز عیسائی عرب شاعر .		۱۴	۲
* عَدی بن مسافر : الاموی القرشی الہکاری ، عدویوں کے شیخ طریقت (م ۵۵۷ھ/۱۱۶۲ء).		۱۵	۲
* عَذاب (وعذاب القبر) : رک بہ قبر .		۱۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عَذْراء	: رک بہ وامق و عذراء .	۱۷	۲
* عَذراء	: رک بہ علم (نجوم) .	۱۷	۲
* عُذْرَة	: بنو قضاعہ کے ایک بڑے ذیلی گروہ سے متعلق یمنی قبیلہ .	۱۷	۲
* عُذری	: (۱) بنو عذرہ (رک بہ عُذرہ ، بنو) کا جدی نام ؛ (۲) حب عُذری (پاک محبت) ، اسلامی فلسفہ کی تاریخ میں ایک ادبی و فکری موضوع .	۲۰	۲
* عرابی پاشا	: احمد عرابی المصری (۱۸۳۹ء تا ۱۹۱۱ء)، انقلاب مصر کا ایک قائد اور معروف سیاستدان .	۲۱	۲
* العراق	: (نیز العراق العربی) ، عالم عرب کا ایک معروف ملک .	۲۷	۱
* عِراقی	: شیخ فخر الدین ابراھیم (۶۱۰ھ / ۱۲۱۳ء تا ۶۸۶ھ / ۱۲۸۷ء)، حضرت بہاءالدین زکریا ملتانیؒ کے داماد اور فارسی کے مشہور صوفی شاعر .	۴۳	۲
* اَلْعَرَائش	: (انگور کی بیلوں کی جعفریاں یا ٹٹیاں)، بحر اوقیانوس کے ساحل پر مراکش کا ایک قصبہ .	۴۷	۲
* (جزیرة) العرب	: جزیرہ نمائے عرب .	۵۰	۱
* العرب	: (ج : اعراب) ، جزیرة العرب کے باشندے .	۱۰۶	۲
* عُرْبان	: عراق عرب کا ایک مقام (آج کل کھنڈر) .	۱۲۸	۱
* عُربان	: رک بہ العرب .	۱۲۸	۲
* عَربستان	: " ملک عرب " ؛ پہلوی عہد میں ایرانی صوبہ خوزستان کے لیے مستعمل اصطلاح .	۱۲۸	۲
* عرب فقیہ	: شہاب الدین احمد عبدالقادر ، سولھویں صدی عیسوی میں مسلم حبشہ کا وقائع نگار ، مصنف تحفة الزمان وغیرہ .	۱۲۸	۲
⊗ عَرب کیر	: (آرپ کیر ، ارب گیر) ، ولایت ملطیہ کے ایک ضلع کا صدر مقام .	۱۲۹	۱
* عَربہ	: (وادی عربہ) ، شرق اردن کے جنوبی رخنے کا بڑھاؤ ؛ تورات کی وادی اردن .	۱۳۱	۱
* العربیہ	: عربی زبان اور ادب .	۱۳۱	۲
* اَلْعَرْجی	: عبداللہ بن عمر ، حضرت عثمان ذو النورین رضی اللہ عنہ کے پرپوتے اور بہترین اموی شاعر (م حدود ۱۲۰ھ/۷۳۸ء) .	۲۳۵	۱
* عَرادة	: قرون وسطی میں توپ خانے کا ایک آلہ .	۲۳۶	۲
* عَرّاف	: کاھن ، طبیب ، منجم یا قیافہ شناس (حازی) وغیرہ کے لیے مستعمل اصطلاح .	۲۳۷	۱
* عُرس	: یا شادی ، دعوت ولیمہ ، نیز دولھا ، دلھن اور ان کے گھر کے بناؤ سنگھار کی رسوم کے لیے مستعمل اصطلاح .	۲۳۸	۱
* عَرش	: رک بہ کرسی .	۲۵۸	۲
* عَرش	: الجزائر میں مشترکہ قبضے والی زمین کے لیے مستعمل اصطلاح .	۲۵۸	۲
* عَرش گول	: وھران (Oran) اور مراکش کی سرحد پر ایک قدیم (آجکل ناپید) شہر .	۲۶۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عَرْشیں	: رک بہ ذراع .	۲۶۰	۲
* عَرْض	: ایک کثیر المعانی اصطلاح ، بمعنی چوڑائی ، پہنائی ، عرض البلد ، معائنہ افواج وغیرہ .	۲۶۰	۲
⊗ عَرْض	: (نیز رک بہ جوہر)، بیک وقت جوہر کی ضد اور اس کا مابہ الاستکمال ؛ علم کلام اور منطق کی ایک اصطلاح .	۲۶۱	۱
* عِرض	: ایک مبہم اور غیر واضح اصطلاح ، بمعنی جسم یا عزت و آبرو .	۲۶۱	۱
* عِرض حال	: عرضی اور درخواست کے معنوں میں عہد عثمانیہ کی ایک اصطلاح .	۲۶۳	۱
* عُرف	: کسی عمل کو عقل کی بنیاد پر تواتر کے ساتھ کرنا ؛ علم اصول فقہ کی ایک اصطلاح اور قانون کا ماخذ .	۲۶۴	۱
⊗ عِرفان	: رک بہ معرفت .	۲۶۵	۲
* عَرفات	: مکہ مکرمہ سے ۲۱ کلو میٹر مشرق میں ۹ ذوالحجہ کو حجاج کی وقوف گاہ اور جائے دعا .	۲۶۵	۲
* عرفی	: جمال الدین شیرازی ، ایک مشہور صاحب دیوان فارسی شاعر (م ۹۹۹ھ/ ۱۵۹۱ء) .	۲۶۶	۲
* عِرق	: (جڑ ، نسل) ، نسب اور اصل کے لیے اہل عرب کی ایک اصطلاح .	۲۶۹	۱
* عِرق	: (عِرگ) ، لق و دق وسیع میدان کے لیے جغرافیائی اصطلاح ، بربری میں ایدین ؛ محدود معنوں میں الحمادۃ الحمراء سے شروع ہوکر صحرائے الجزائر کے درمیان سے ترچھا گزرتا ہوا وادی سورہ تک پھیلا ہوا بڑا ریگ زار .	۲۷۰	۲
* عِرق	: رک بہ صحراء .	۲۷۲	۱
* عِرق اللؤلؤ	: رک بہ صدف .	۲۷۲	۱
* عرقہ	: (ارقہ) ، جزیرۂ عرب کے جنوبی ساحل پر حضر موت کے علاقے میں ایک قصبہ .	۲۷۲	۱
⊗ عَرگ	: رک بہ عِرق .	۲۷۲	۲
* عِروبہ	: قدیم عربوں کے نزدیک جمعے کا دن .	۲۷۲	۲
* عروۃ بن الزبیر	: بن العوام الاسدی، یکےاز ائمۂ حدیث و فقہاے سبعہ (م۹۳ھ/۷۱۲ء) .	۲۷۳	۱
* عُروۃ بن الورد بن حابس العبسی	: دور قبل اسلام کا ایک قدیم شاعر .	۲۷۴	۱
* عَروج	: (نیز اُوروج) ، المعروف بہ بربروسہ ، نامور ترک نبرد آزما ، فاتح الجزائر (م ۹۲۴ھ/۱۵۱۸ء) .	۲۷۴	۲
* عُروس رسمی	: (رسم عروسانہ ، عادت عروسی) ، عثمانی دور حکومت میں دلھنوں پر لگایا جانے والا ایک محصول .	۲۷۷	۲
* عُروسیہ	: سلسلۂ شاذلیہ کی ایک شاخ ، ایک درویش سلسلے کا نام ؛ بانی : ابو العباس احمد بن محمد بن عبدالسلام بن ابو بکر بن العروس .	۲۷۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛* عَرُوض	: عربی اشعار کے علم اوزان وقوافی کا اصطلاحی نام .	۲۷۸	۲
* عَرُوضی	: رک بہ نظامی عروضی .	۳۰۷	۱
* عَرِیب بن سَعْد	: الکاتب القرطبی ، اندلس کے اموی خلیفہ الحکم ثانی کا کاتب. (م حدود ۳۷۰ھ/۹۸۰ء) .	۳۰۷	۱
* العَرِیش	: (عریش المصر) ، فلسطین اور مصر کے درمیان بحیرۂ روم کے ساحل پر ایک شہر .	۳۰۸	۲
⊗ العَرِیضَہ	: رک بہ دفتر .	۳۰۹	۱
* عَرِیف	: (نقیب) ، قدیم اسلامی عہد میں بعض سرکاری عہدے داروں کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۳۰۹	۱
* عَزازیل	: شیطان کا نام .	۳۱۲	۱
* عَزَب	: (غیر شادی شدہ) ، اصطلاحاً تیرھویں اور انیسویں صدی عیسوی کے درمیان ترک فوج کے بعض دستوں کے سپاھیوں کو دیا جانے والا ایک لقب .	۳۱۲	۲
⊗ عِزرائیل	: موت کے فرشتے کا نام .	۳۱۴	۱
* عِزَت پاشا	: احمد عزت فُرگچ (۱۸۶۴ تا ۱۹۳۷ء) ، ایک عثمانی سیاستدان اور ترکی افواج کا سپہ سالار .	۳۱۵	۲
* عِزَت مُلّا	: کچہ جی زادہ محمد عزت افندی ، سلطان محمود ثانی کے عہد کا ایک ممتاز ترک مدبر اور شاعر (م ۱۲۴۵ھ/۱۸۲۹ - ۱۸۳۰ء) .	۳۲۱	۱
* عِزُّالدّولہ	: بعض مسلمان امرا، مثلاً بختیار بویہی وغیرہ کا اعزازی لقب .	۳۲۲	۱
* عِزُّالدّین	: امرا اور بعض اوقات علما کا اعزازی لقب .	۳۲۲	۱
* عَزَّہ	: رک بہ کثیر .	۳۲۲	۱
* عَزَّۃ المَیْلاء	: پہلی صدی ھجری /ساتویں صدی عیسوی میں مدینے کی ایک مشہور و معروف مغنیہ اور نے نواز .	۳۲۲	۱
* عِزّی	: وقائع نویس سلیمان عزی افندی ، ایک ترک شاھی مؤرخ اور شاعر (م ۱۱۶۸ھ/ ۱۷۵۵ء) .	۳۲۲	۲
* العُزّی	: عربوں کی ایک قدیم دیوی اور دور جاھلی میں طائف کے مقام پر نصب ایک صنم .	۳۲۳	۱
⊛* عَزل	: ایک مانع حمل فعل (یعنی Coitus interruptus) ، علم فقہ کی ایک اصطلاح .	۳۲۵	۱
* عزمی زادہ مصطفیٰ	: (۹۷۷ھ/۱۵۷۰ء تا ۱۰۴۰ھ/۱۶۳۱ء) ، عہد عثمانیہ کا ایک ترک شاعر اور صاحب طرز ادیب .	۳۲۶	۲
⊗ عُزَیر	: قرآن مجید میں مذکور بنی اسرائیل کے ایک قدیم پیغمبر .	۳۲۸	۱
* العَزیز	: رک بہ الاسماء الحسنی .	۳۲۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* العزیز	: رک بہ ایوبیہ .	۳۲۹	۲
* عزیز الندی	: رک بہ علی عزیز گردلی .	۲۲۹	۲
* عزیزِ مصر	: حضرت یوسف علیہ السلام کو خریدنے والا مصر کا ایک اعلیٰ اور مقتدر عہدیدار .	۳۲۹	۲
* العزیز باللہ	: نزار ابو منصور ، پانچواں فاطمی خلیفہ اور مصر میں بنو فاطمہ کا پہلا حکمران (از ۳۶۵ھ/۹۷۵ء تا ۳۸۶ھ/۹۹۶ء) .	۳۳۰	۱
* عزیزی	: رک بہ قرہ چلبی زادہ .	۳۳۵	۲
* عزیزی	: ایک ممتاز عثمانی شاعر (م ۹۹۳ھ/۱۵۸۵ء) .	۳۳۵	۲
* عزیمت	: (استقامت) ، علم فقہ ، نیز علم سحر و نیرنجات کی ایک اصطلاح .	۳۳۶	۲
* عسس	: اسلامی عہد میں شہروں میں رات کے وقت گشت کرنے یا پہرہ دینے والی جماعت .	۳۳۶	۲
* عسقلان	: فلسطین کے جنوبی ساحل پر ایک قدیم شہر .	۳۳۹	۱
* العسقلانی	: رک بہ ابن حجر العسقلانی .	۳۴۲	۱
* العسکر	: رک بہ جیش .	۳۴۲	۱
* العسکر	: رک بہ عسکر سامرا .	۳۴۲	۱
* عسکر سامرا	: یا عسکر المعتصم ، سامرا کی تاسیس کے زمانے (۲۲۱ھ/۸۳۶ء) میں ترک سپاہیوں کے ساتھ خلیفہ المعتصم کی خیمہ گاہ .	۳۴۲	۱
* عسکر مکرم	: قدیم ایام میں رستم قواذ کے کھنڈروں کے متصل ایک خیمہ گاہ یا چھاؤنی.	۳۴۲	۲
* عسکری	: (عسکر سے) ، فوجی سپاہی ، عثمانی اصطلاح میں فرمانروا .	۳۴۴	۱
* العسکری	: دو عربی لغوی : (۱) ابو احمد الحسن بن عبداللہ بن سعید (۲۹۳ھ/۹۰۶ء تا ۳۸۲ھ/۹۹۳ء)، مصنف کتاب التصحیف ؛ (۲) ابوہلال الحسن بن عبداللہ بن سہل ، مصنف کتاب الفروق اللغویہ وغیرہ (م ۴۰۰ھ/۱۰۱۰ء) .	۳۴۴	۲
* العسکری	: رک بہ حسن عسکری .	۳۴۶	۱
* عسیر	: مغربی عرب کا ایک علاقہ .	۳۴۶	۱
* عشاء	: رک بہ صلوٰۃ .	۳۴۶	۲
* عشاق	: ایشیائے کوچک میں ولایت خداوند گار کی سنجاق کوتاہیہ میں ایک قضا کا صدر مقام .	۳۴۶	۲
⊗ عشر	: پیداوار پر وصول کیا جانے والا ایک شرعی محصول .	۳۴۷	۱
* عشرہ مبشرۃ	: دنیا ہی میں جنتی ہونے کی بشارت پانے والے دس جلیل القدر صحابہؓ .	۳۵۰	۲
* العشاب	: جڑی بوٹیاں جمع کرنے یا فروخت کرنے والا .	۳۵۱	۱
* عشاقی زادہ	: دو معروف ترک خاندان : (۱) قاضی مکہ اور نقیب الاشراف سیریک زادہ عبدالرحمن افندی کے داماد عشاقی زادہ عبدالباقی، بانی سلسلۂ عشاقیہ (۱۰۳۸ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	م ۱۰۰۳ھ/۱۵۹۴ء - ۱۵۹۵ء) کی اولاد ؛ (۲) انیسویں صدی کے اواخر میں سمرنا کے تجار اور سرکردہ لوگوں کا ایک خاندان .	۳۵۱ ۲
* عِشق	: زبان و ادب اور تصوف و سلوک کی ایک اصطلاح ، بمعنی محبت ، وفور شوق .	۳۵۲ ۲
* عشق آباد	: ۱۹۲۴ء سے سوویٹ جمہوریہ ترکستان کا صدر مقام اور ایک معروف شہر.	۳۵۴ ۲
* عَشی	: شام ، رات ، نماز عشا کا وقت .	۳۵۶ ۱
* عَشیرہ	: قبیلہ کا مترادف ، نیز قبیلے کی ایک شاخ .	۳۵۶ ۱
⊛ عَصا	: چھڑی ، لاٹھی ، ڈنڈا .	۳۵۷ ۱
* عِصامی	: خواجہ عبدالملک عصامی (ولادت : نواح ۷۱۱ھ/۱۳۱۰ء)، ہندوستان کا ایک فارسی شاعر اور غزنویوں کے عہد سے ۷۵۰ھ/۱۳۴۹ء تک کے مسلمان فاتحین و سلاطین کے بارے میں رزمیہ مثنوی فتوح السلاطین یا شاہنامہ ہند کا مصنف (حیات ۷۵۱ھ/۱۳۵۰ء) .	۳۵۹ ۱
* عَصَبَہ	: رک بہ (۱) علم (میراث) ؛ (۲) الفرائض .	۳۶۰ ۲
* عَصَبِیہ	: کسی خاندان یا قبیلے میں نسبی رشتے کا جذبہ ، بعد ازاں قومی حمیت کے مفہوم میں ایک اصطلاح .	۳۶۰ ۲
* عَصر	: وقت ، زمانہ ، سہ پہر ، نیز ایک نماز کا نام .	۳۶۱ ۲
⊗ العصر	: قرآن مجید کی ایک سو تیسری سورۃ .	۳۶۱ ۲
* عَصّار	: شمس الدین محمد، ایک ایرانی شاعر ، مصنف مثنوی مہر و مشتری (م ۷۸۵ھ/ ۱۳۸۳ء) .	۳۶۲ ۲
⊛* عِصْمۃ	: اصول و عقائد دین میں خطا و گناہ سے مبرّا ہونا ، علم عقائد و کلام کی ایک اصطلاح .	۳۶۳ ۱
⊗ عصمت اونو	: یا عصمت پاشا (۱۸۸۰ء تا ۱۹۷۳ء) ،جدید ترکیہ کا نامور قائد ، مدبر، سپہ سالار ، فاتح سمرنا ، اتاترک کا دست راست اور وزیر اعظم اور بعد ازاں صدر جمہوریہ .	۳۶۳ ۲
* العضادہ	: علم ہیئت کی اصطلاح ، اصطرلاب کی پشت پر مرتسم خط یا بصریہ .	۳۶۶ ۲
* عَضُدُالدّولہ	: ابو شجاع فنا خسرو ابن رکن الدولہ بویہی ، امیر الامراء اور بویہی حکمران (از ۳۳۸ھ/۹۴۹ء تا ۳۷۲ھ/۹۸۳ء) .	۳۶۶ ۲
* عَضُدُالدّین الایجی	: رک بہ الایجی .	۳۲۹ ۲
* عضدالدین ابو الفرج	: محمد بن عبداللہ، خلیفہ المستضی کا وزیر (م ۵۷۳ھ/۱۱۷۹ء).	۳۷۰ ۱
* اَلعَضَدم	: دریائے دجلہ کا ایک مشرقی معاون .	۳۷۰ ۱
* عَطاء	: (بخشش ، عطیہ) ، ابتدائی دور میں مسلمانوں کی پنشن اور آگے چل کر فوجیوں کی تنخواہ کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۳۷۱ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عطارد	: شمسی نظام کا ایک معروف سیارہ .	۳۷۳	۲
* عطاء بن ابی رباح	: مکہ معظمہ کا ایک قدیم نامور فقیہ (م ۱۱۴ھ/۷۳۲ء یا ۱۱۵ھ/ ۷۳۳ء) .	۳۷۵	۲
* عطاء اللہ شاہ بخاری	: رکَ بہ مجلس احرار .	۳۷۶	۲
* عطاء بے	: طیّار زادہ عطاء اللہ احمد ، عہد عثمانیہ کا ایک ترک مؤرخ اور مصنف تاریخ عطاء (م ۱۲۹۴ھ/۱۸۷۷ء یا ۱۲۹۷ھ/۱۸۸۰ء) .	۳۷۶	۲
* عطاء ملک جوینی	: رکَ بہ الجوینی .	۳۷۶	۲
* عطائی	: عطاء اللہ بن یحیی بن پیر علی بن نصوح ، المعروف بہ نوعی زادہ عطائی (۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء تا ۱۰۴۵ھ/۱۶۳۶ء) ، مشہور ترک شاعر ، معلم ، قاضی اور مشہور تذکرہ الشقائق النعمانیہ کا متمم .	۳۷۶	۲
* العطار	: عطر فروش ، دوا فروش ، جڑی بوٹیاں بیچنے والا .	۳۷۸	۲
* العطّار، حسن بن محمد	: ۱۱۸۰ھ/۱۷۶۶ء تا ۱۲۵۰ھ/۱۸۳۵ء) ، ایک مغربی الاصل مصری عالم ، سرکاری اخبار الوقائع المصریہ کا رئیس ادارہ اور مصنف کتاب انشاء العطار .	۳۷۸	۲
* عطّار ، فرید الدین محمد بن ابراھیم	: (۵۱۳ھ/۱۱۱۹ء تا ۵۸۶ھ/۱۱۹۰ء) ، مشہور صوفی بزرگ اور فارسی شاعر ، مصنف منطق الطیر وغیرہ .	۳۷۹	۱
* عَطف	: صرف و نحو کی ایک اصطلاح ، بمعنی دو مفرد لفظوں یا جملوں کو کسی حرف کے ذریعے مربوط کر دینا .	۳۸۶	۱
⊛ عظمت اللہ خاں	: (۱۸۸۸ تا ۱۹۲۷) ، جدید اردو ادب کی ایک اہم شخصیت ، صاحب طرز شاعر اور نقاد .	۳۸۷	۱
* عَظیم	: رکَ بہ الاسماء الحسنی .	۳۸۹	۱
* عظیم اللہ خان	: جنگ آزادی ۱۸۵۷ء کے ایک ممتاز قائد اور ماہر فنون حرب (م نواح ۱۲۷۵ھ/۱۸۵۷ء) .	۳۸۹	۱
* العظیمی	: محمد بن علی بن محمد ابو عبداللہ التنوخی ، المعروف بہ عظیمی (۴۸۳ھ/ ۱۰۹۰ء تا بعد از ۵۵۶ھ/۱۱۶۱ء) ، حلب کا ایک وقائع نگار اور مصنف تاریخ حلب .	۳۹۰	۲
* عَفار	: (عفر) ، رکَ بہ دلقلی .	۳۹۱	۱
* عِفریت	: قوی ، بد اور عیار فرد ، خصوصاً شیطان اور خبیث جن .	۳۹۱	۱
* عَفران	: دریائے العاصی کا ایک معاون .	۳۹۲	۱
* عَفص	: مازو .	۳۹۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* العَفُوّ	رک بہ الاسماء الحسنی .	۳۹۳	۲
* عَفیف الدّین التلمسانی	رک بہ التلمسانی .	۳۹۳	۲
* عقائد	رک بہ (۱) عقیدہ ؛ (۲) علم (العقائد) .	۳۹۳	۲
* عِقاب	ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی سزا ، بدلہ ، بالخصوص مرنے کے بعد مجرم کو خدا کی طرف سے ملنے والی سزا .	۳۹۳	۲
* عُقاب	(۱) پرندوں کا بادشاہ ؛ (۲) علم ہیئت میں ایک صورت فلکی ؛ (۳) علم کیمیا میں نوشادر .	۳۹۳	۲
* حِصن العقاب	(Las Navas de Tolosa) ، اندلس کے جنوبی حصے میں عہد اسلامی کا ایک مشہور قلعہ اور اہم معرکہ گاہ .	۳۹۵	۲
* عَقارب	رک بہ عقربی .	۳۹۵	۲
* عقال	رک بہ عمامہ .	۳۹۵	۲
* عَقَبَۃ النساء	رک بہ بغراس .	۳۹۵	۲
* العَقَبَۃ	شرق اردن کی ہاشمی سلطنت کی واحد بندر گاہ .	۳۹۵	۲
* العَقَبَۃ	منی اور مکہ کے درمیان انصار مدینہ کی آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے مبارک ہاتھوں پر بیعت کا مقدس مقام .	۳۹۷	۱
* عُقبہ بن نافع	بن عبد قیس القرشی الفہری ، شمالی افریقہ میں ابتدائی عرب فتوحات کو استوار اور محکم بنانے اور بربری مقاومت کو ختم کرنے والا نامور سپہ سالار (م ۶۳ھ/۶۸۳ء) .	۳۹۷	۲
* عَقْد	اسلامی شریعت کی اصطلاح ، بمعنی کوئی ایک قانونی سلسلۂ عمل ، مثلاً معاہدہ، یا کوئی یک طرفہ اعلان مثلاً وصیت وغیرہ .	۴۰۰	۲
⊗ عَقْدُ الانامل	رک بہ حساب العقد .	۴۰۵	۱
⊛ العَقْد	رک بہ حساب العقد .	۴۰۵	۱
* عَقْرَب	بچھو .	۴۰۵	۱
* عقرباء	دو جگہوں کا نام : (۱) یمامہ کی سرحد پر مسلمانوں اور حامیانِ مسیلمۂ کذاب کے مابین جنگ کا مقام ؛ (۲) جولان کے غسانی بادشاہوں کی ایک سکونت گاہ .	۴۰۶	۲
* عقربی	نواح عدن کا ایک جنوبی عرب قبیلہ .	۴۰۶	۱
* عَقَرقُوف	بغداد کے مغرب میں زمانہ قبل از مسیح کا ایک ویران شہر .	۴۰۷	۱
* عَقْعَق	یورپی مینا .	۴۰۸	۱
* عَقْل	فقہ ، سمجھ ، انسانی خواص میں سے ایک .	۴۰۸	۲
* عقلیات	علم الکلام کی ایک اصطلاح .	۴۱۰	۱
* عقوبات	رک بہ (۱) عذاب ؛ (۲) حد .	۴۱۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عقید	: عرب بدووں کی مہمات اور لڑائیوں میں سپہ سالار .	۳۱۱	۱
⊛ عَقیدہ	: رکَ بہ علم (العقائد) .	۳۱۱	۲
* عَقیق	: ایک قیمتی پتھر .	۳۱۳	۲
* العَقیق	: کئی وادیوں ، کانوں اور دوسری جگہوں کا نام .	۳۱۴	۱
⊗* عَقیقہ	: بچے کی ولادت کے ساتویں دن دی جانے والی قربانی .	۳۱۶	۱
* عَقیل[ر] بن ابی طالب	: ایک مشہور اور مدبر صحابی ، حضرت علی[ر] اور حضرت جعفر طیار[ر] کے بڑے بھائی (م ۵۰ھ/ ۶۷۰ء) .	۳۱۸	۱
* عقیل ، بنو	: (۱) ایک قدیم عربی قبیلہ ؛ (۲) بنو عقیل (مقامی تلفظ عگیل) ، کارواں سالاروں اور شتر فروشوں کا نام .	۳۱۸	۲
* عُقَیلیّہ	: الموصل کا ایک حکمران خاندان .	۳۲۴	۱
* عَکّ	: ایک قدیم عربی قبیلہ .	۳۲۶	۲
* عکاظ	: دور قدیم میں اپنے سالانہ میلے کے باعث معروف ، طائف اور نخلہ کے درمیان ایک نخلستان .	۳۲۷	۱
* عَکّہ	: فلسطین کی بندرگاہ اور صلیبی جنگوں کی مشہور معرکہ گاہ .	۳۲۸	۱
* اَلعُکوک	: ایک عرب قصیدہ گو شاعر علی بن جبلہ (۱۶۰ھ/۷۷۶ء تا ۲۱۳ھ/۸۲۸ء) کا لقب .	۳۲۹	۱
* عَلاء	: ایک تعظیمی لقب ، مثلاً علاء الدولہ ، علاءالدین وغیرہ .	۳۲۹	۲
* علاء الدولہ	: رکَ بہ کاکویہ (بنو) .	۳۳۰	۱
* علاء الدولہ السمنانی	: (۶۵۹ھ/۱۲۶۱ء تا ۷۳۶ھ/۱۳۳۶ء) ، رکن الدین ابوالمکارم احمد بن شرف الدین محمد بن احمد البیابانکی ، ایک نامی گرامی صوفی اور مصنف مشارع ابواب القدس وغیرہ .	۳۳۰	۱
* علاء الدین	: رکَ بہ غوری .	۳۳۳	۱
* علاء الدین بیگ	: المعروف بہ علاء الدین پاشا ، سلطنت عثمانیہ کے بانی عثمان کا بیٹا (م نواح ۱۳۳۳ء) .	۳۳۳	۱
* علاء الدین حسین پاشا	: رکَ بہ حسین شاہ .	۳۳۴	۲
* علاء الدین محمد بن حسن	: رکَ بہ الموت .		
* علاء الدین محمد خلجی	: رکَ بہ خلجی .	۳۳۴	۲
* علائیہ	: رکَ بہ الانیہ .	۳۳۴	۲
* علاقہ	: رکَ بہ نسبۃ ، در لائڈن ، بار دوم .	۳۳۴	۲
* العلاقی	: دریائے نیل اور بحیرۂ احمر کے درمیان نوبۂ زیریں کی ایک وادی .	۳۳۴	۲
* علامۃ	: نشان توثیق یا امضای مختصر ، اسلامی مغربی ممالک میں خاندان مومنیہ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کے زمانے سے دفتر خانے کے تمام سرکاری کاغذات پر مختصر دستخطی کے لیے مستعمل ایک اصطلاح .	۴۳۵	۱
* علام	: عالم سے مبالغے کا صیغہ ، مختلف علماء کے القاب .	۴۳۵	۲
* علامی	: رک بہ ابوالفضل .	۴۳۵	۲
⊛ علامی	: جملۃ الممالک مدارالمہام علامی فہامی سعد اللہ خاں بن شیخ امیر بخش چنیوٹی ثم لاہوری ، اپنے زمانے کی ایک نادر و ممتاز شخصیت ، عہد شاھجہانی میں وزیر اعظم (م ۱۰۶۶ھ/۱۶۵۶ء) .	۴۳۵	۲
* علث	: (یا العلث) ، بغداد کے شمال میں ایک قصبہ .	۴۳۸	۱
⊗ العلق	: قرآن مجید کی چھیانویں سورۃ .	۴۳۹	۱
* علقمہ	: بن عبدۃ التمیمی الملقب بہ النحل ، چھٹی صدی عیسوی کے نصف اول کا ایک قدیم عرب شاعر .	۴۴۰	۱
* العلقمی	: دریاے فرات کی ایک مغربی شاخ .	۴۴۱	۲
* علم	: نشان مقام و راہ ، پرچم ، لواء .	۴۴۲	۱
⊗* علم	: جہل کی ضد :	۴۴۳	۲
	(الف) لغوی بحث ؛	۴۴۳	۲
	علم کی باضابطہ تعریفیں ؛	۴۴۵	۱
	علم کے مختلف تصورات :	۴۴۷	۲
	قرآن مجید کی رو سے ؛		
	علم حدیث کی رو سے ؛	۴۵۱	۲
	فقہا اور متکلمین کی رائے ؛	۴۵۵	۱
	عقلی تصورات ؛	۴۵۹	۱
	شیعی تصورات :	۴۷۴	۲
	صوفیہ کے خیالات !	۴۸۳	
	قدیم اسلامی نظریے کی خصوصیات ؛	۴۸۸	۲
	یورپی نشاۃ الثانیہ پر اسلامی تحریک کا اثر ؛	۴۹۱	۱
	مسلمانوں کا علمی نظریہ ، دور جدید) ،	۴۹۷	۱
	(ب) علوم مدونہ .	۵۰۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱/۱۴

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
۱ - علوم دینیہ :		۱	۱
⊗	(۱) علوم القرآن (نیز رک بہ قرآن) :	۱	۱
⊗	(۲) علوم الحدیث :	۲	۱
⊗	(۳) علوم الفقہ ؛	۱۱	۱
⊗	(۴) علم المیراث :	۲۲	۱
⊗	(۵) علم العقائد ؛	۴۲	۱
⊗	(۶) علم کلام [نیز رک بہ ، (۱) علم نحو : (۲) کلام]؛	۶۱	۱
⊗	(۷) علم تصوف : (نیز رک بہ تصوف) ؛	۱۲۳	۲
⊗	(۸) علم الاخلاق ؛	۱۳۴	۲
⊗	(۹) علم النفس ؛	۱۴۲	۱
۲ - دیگر علوم :			
⊗	(۱) سوانحی اور تاریخی ادب :	۱۷۳	۲
⊗	سوانحی ادب :	۱۷۳	۲
	(الف) دینی سوانحی ادب ؛	۱۷۴	۱
⊗	علم سیرۃ ؛	۱۷۴	۲
⊗	علم رجال (رک بہ اسماء الرجال) ؛	۱۸۵	۲
⊗	علم طبقات .	۱۸۵	۲
	(ب) عام (غیر دینی) سوانحی ادب :	۱۸۵	۲
⊗	معجمات ؛ وفیات ؛	۱۸۵	۲
⊗	اخبار ؛ تذکرہ ؛ سوانحعمری .	۱۸۶	۱
	(ج) تاریخی ادب :	۱۸۷	۱
⊗	تاریخ (رک بآں) ؛ بدائع وقائع .	۱۸۷	۱
⊗	تاریخی قصص و حکایات : (رک بہ تاریخ ، حکایۃ ، قصہ).	۱۹۳	۲
	(۲) جغرافیہ :	۱۹۵	۱
⊗	(الف) علم جغرافیہ (رک بہ جغرافیہ) ؛	۱۹۵	۱
⊗*	(ب) علم العجائب ؛	۱۹۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحه عمود
۳ ـ علوم الادب واللسان :		
⊗ تمہید؛		۱۹۸ ۱
⊗ علم الصرف ؛		۱۹۹ ۱
⊗ علم نحو ؛		۲۰۳ ۱
⊗ علم الاشتقاق ؛		۲۰۶ ۱
⊗ علم اللغة ؛		۲۰۹ ۲
⊗ انشا :	[رکؔ بآں] ؛	۲۳۰ ۲
⊗ بلاغت :	[رکؔ بآں] ؛	۲۳۰ ۲
⊗ معانی و بیان :	رکؔ بہ (۱) بیان ؛ (۲) معانی ؛	۲۳۰ ۲
⊗ فنون شعر :	رکؔ بہ (۱) فن (شعر و شاعری)؛ (۲) شاعر؛	۲۳۰ ۲
محاسن ادب و نقد ادب :	رکؔ بہ (۱) بلاغت ؛ (۲) بیان ؛ (۳) ادب .	۲۳۰ ۲
جدید نظم :		
⊗ (الف) عربی :	رکؔ بہ العربیہ ؛	۲۳۰ ۲
⊗ (ب) فارسی :	رکؔ بہ ایران ؛	۲۳۰ ۲
⊗ (ج) اردو :	رکؔ بہ (۱) اردو ؛ (۲) پاکستان ؛	۲۳۰ ۲
⊗ (د) ترکی .		۲۳۰ ۲
⊗ جدید نثر :	رکؔ بہ انشا .	۲۳۶ ۲
۴ ـ علوم الحکمیہ :		
⊗ تمہید؛		۲۳۷ ۱
⊗ علم الٰہیات ؛		۲۴۲ ۲
⊗* علم منطق ؛		۲۴۸ ۱
⊗ علوم ریاضیات :		۲۶۱ ۲
⊗ تمہید ؛		۲۶۱ ۲
⊗* علم الحساب ؛		۲۷۵ ۲
* علم الہندسہ ؛		۲۷۹ ۱
* علم المساحة ؛		۲۸۱ ۲
* علم الجبرو المقابلہ	[رکؔ بآں] ؛	۲۸۷ ۲
⊗* علم ہیئت ؛		۲۸۷ ۲
⊗ علم زیج و تقویم :	رکؔ بہ (۱) تاریخ ؛ (۲) زبان ؛	۳۰۲ ۱
⊗ علم المثلثات ؛		۳۰۳ ۱
⊗ علم جمل :	رکؔ جُمل ؛	۳۰۳ ۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	علم نجوم :	۳۰۴	۲
⊗	علم جفر : رک بہ جفر :	۳۱۱	۲
*	علم الحروف :	۳۱۱	۲
*	علم سیمیاء :	۳۱۴	۲
⊗	علم رمل :	۳۱۷	۱
⊗	علم موسیقی : رک بہ فن (موسیقی) :	۳۲۱	۱
⊗	علم حساب العقد : رک بہ حساب العقد :	۳۲۱	۱
⊗	علم حساب الغبار : رک بہ حساب الغبار :	۳۲۱	۱
⊗	۵ - علوم طبیعیہ :	۳۲۱	۲
⊗	تمہید	۳۲۱	۲
⊗	علم طبیعیات :	۳۲۳	۲
⊗*	علم الکیمیا :	۳۲۹	۱
⊗	علم المعادن .	۳۴۷	۲
	۶ - علوم عملی طبیعیات :		
⊗	علم طب :	۳۵۰	۱
*	علم فلاحت .	۳۵۹	۲
⊗	۷ - علوم حکمت عملی :	۳۸۶	۲
⊗	علم سیاسیات : رک بہ سیاست :	۳۸۶	۲
⊗	علم معاشیات :	۳۸۶	۲
⊗	علم عمرانیات .	۳۸۶	۲
	۸ - طلسم و نیرنجات :	۳۹۷	۱
⊗	علم تعبیر خواب : رک بہ الرویاء :	۳۹۷	۱
	علم فال .	۳۹۷	۱
	۹ - قصص و حکایات :	۵۰۲	۲
⊗	حکایۃ : [رک بآں] :	۵۰۲	۲
⊗	قصہ : [رک بآں] :	۵۰۲	۲
⊗	مقامہ :	۵۰۲	۲
⊗	علم محاضرات .	۵۰۹	۱
	۱۰ - صناعات و متفرقات :		
	(۱) صناعات :		
⊗	علم بحریات : رک بہ (۱) ابن ماجد ؛ (۲) بار بروسہ ؛ (۳) سلیمان المہری ؛	۵۱۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحه	عمود
⊗	علم حربیات : رکّ به محمد رسول الله صلی‌الله علیه وسلم (بذیل غزوات) ؛	۵۱۲	۱
*	علم (فن) الفروسیه .	۵۱۲	۱
	(۲) - متفرقات :		
⊗	علم الجمال :	۵۱۸	۲
⊗	علم (تعلیم والتعلم) : رکّ به المتعلم والمعلم .	۵۲۱	۱
⊗	علماء : رکّ به المتعلم و المعلم .	۵۲۱	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۲/۱۴

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **عَلَمدار**	: عباس بن علیؓ بن ابی طالب ، حضرت علیؓ کے بیٹے اور میدان کربلا میں فوج حسینیؓ کے علمبردار (م محرم الحرام ۶۱ھ) .	۱	۱
⊗ **العَلَمی**	: عَلَم الدّین (م ۷۹۰ھ/۱۳۸۸ء) سے منسوب یروشلم کا ایک قدیم خاندان .	۴	۲
⊗ **العَلَمی**	: محمد بن الطیّب (م ۱۱۳۴ یا ۱۱۳۵ھ/۱۷۲۱ء) ، مراکش کا ایک شاعر اور ادیب ، مصنف انیس المطرب .	۵	۲
⊗ **عِلْمیّہ**	: عدلیہ اور مدارس سے متعلق دولت عثمانیہ میں بلند پایہ علما کی ایک جماعت .	۶	۱
⊗ **عَلْوا (یا عَلْوة)**	: نُوبَہ (رکَ بآں) کی ایک قوم اور سلطنت کا نام .	۱۰	۲
⊗ **عَلُوک**	: رکَ بہ الجن .	۱۱	۳
⊗* **عُلُوم**	: رکَ بہ علم (علوم مُدَوّنہ) .	۱۱	۱
* **عَلَوِی**	: جنوبی یمن کا ایک قبیلہ اور ضلع .	۱۱	۱
* **عَلَوِیون**	: (علویہ) ، مراکش کا موجودہ حسنی النسل حکمران خاندان (از ۱۰۷۵ھ/۱۶۶۴ء) .	۱۱	۲
* **عَلَوِیّہ**	: بنو علیؓ ، یعنی حضرت علیؓ کی اولاد و احفاد .	۱۹	۱
* **العَلِی**	: رکَ بہ الاسماء الحسنیٰ .	۲۴	۱
⊗ **علیؓ بن ابی طالب**	: آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے ابن عم اور داماد ، خلیفہ رابع (از ۳۶ تا ۴۰ھ)، اثنا عشری شیعوں کے امام اول اور عظیم بطل اسلام (شہادت ۱۷ رمضان المبارک ۴۰ھ) .	۲۴	۱
* **علی بن الجہم**	: بن بدر بن الجہم السامی، بحرین کے قبیلے بنو سامہ بن لؤی کا ایک عرب شاعر (م ۲۴۹ھ/۸۶۳ء) .	۷۲	۱
* **علی بن الحسن بن المسلمہ**	: رکَ بہ ابن المسلمہ .	۷۳	۱
* **علیٔ (سیدی علی) حسین**	: تخلص کیاتب رومی ، ایک ترک امیر البحر ، شاعر ، محقق اور مصنف (م بعد از ۱۵۵۷ء) .	۷۳	۱
* **علی بن الحسین التُونسی**	: رکَ بہ زین العابدین ، در EI لائیڈن ، بار دوم .	۷۴	۲
⊗* **علیؓ بن الحسینؓ ، زین العابدینؓ**	: حضرت علیؓ کے پوتے اور اہل بیت نبویؐ کے چشم و چراغ، فرقہ امامیہ کے چوتھے امام (م ۹۴ھ/۷۱۲ء یا ۹۵ھ/۷۱۳ء) .	۷۴	۲
* **علی بن الحسین بن محمد بن احمد القرشی**	: رکَ بہ ابو الفرج الاصبہانی .	۸۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ علی بن حَمُّود	: رک بہ حَمُّودیون (بنو حمود) .	۸۷	۱
* علی بن ربن الطبری	: ابو الحسن علی بن سہل (۱۹۲ھ/۸۰۸ء تا ۲۴۷ھ/۸۶۱ء)، ایک یگانۂ روز گار طبیب ، فلسفی اور فردوس الحکمۃ کا مصنف .	۸۷	۱
⊛ علی بن رضوان	: ابو الحسن ، مصر کا مشہور طبیب ، ماہر فلکیات ، ریاضی دان اور متعدد کتابوں کا مصنف (م ۴۵۳ھ/۱۰۶۱ء) .	۸۸	۱
* علی بن زید البیہقی	: رک بہ البیہقی .	۸۸	۲
* علی بن شمس الدین	: گیلان کی ایک تاریخ (تاریخ خانی) کا مصنف .	۸۸	۲
* علی بن شہاب الدین بن محمد الہمدانی	: الملقب بعلی الثانی (۷۱۴ھ / ۱۳۱۴ء تا ۷۸۶ھ/۱۳۸۵ء) ، ایک صوفی بزرگ اور کشمیر کے سب سے پہلے اسلامی مبلغ .	۸۹	۱
* علی بن صالح	: رک بہ واسع عَلِیسی .	۹۰	۱
* علی بن ظافر الازدی	: ابو الحسن جمال الدین (ولادت ۵۶۷ھ/۱۱۷۱ء) ، ایک عرب مؤرخ ، ادیب اور مختلف کتب مثلاً الدول المنقطعہ کا مصنف .	۹۰	۱
* علی بن العباس المجوسی	: (Haly Abbas)، فن طب پر قرون وسطی کا مصنف اور صاحب کتاب الصناعۃ یا کتاب الملکی (م مابین ۹۸۲ و ۹۹۵ء) .	۹۰	۲
* علی بن عبداللہ بن العباس[۳]	: (۴۰ھ/۶۶۱ء تا ۱۱۷ - ۱۱۸ھ/۷۳۵ - ۷۳۶ء) ، خلفاے بنو عباس کے جد امجد .	۹۱	۱
* علی بن عِیسیٰ	: رک بہ ابن الجراح .	۹۲	۱
* علی بن عِیسیٰ	: پانچویں صدی ہجری / گیارھویں صدی عیسوی کا معروف ترین عرب ماہر امراض چشم اور مصنف تذکرۃ الکحالین .	۹۲	۱
* علی بن غانیہ	: رک بہ غانیہ ، بنو .	۹۳	۲
* علی بن محمد[۷]	: النقی ، الہادی (۲۱۴ھ/۸۲۹ء تا ۲۵۴ھ/۸۶۸ء)، اثنا عشریہ کے دسویں امام .	۹۳	۲
* علی بن محمد الزنجی	: المعروف بہ الزنج ، جنوبی عراق کے دہشت گرد اور شورش پسند حبشی غلاموں (رک بہ زنج) کا سردار (م ۲۷۰ھ/۸۸۳ء) .	۹۸	۱
* علی بن محمد (الصُّلَیحی)	: رک بہ صُلَیحی .	۹۹	۱
* علی بن محمد القوشجی ، علاءالدین	: ماہر ہیئت، ریاضی دان اور صاحب حل اشکال القمر (م ۸۷۹ھ/۱۴۷۴ء) .	۹۹	۱
* علی بن معصوم	: رک بہ علی خان .	۱۰۰	۱
⊗ علی بن موسی الرضا[۷]	: الملقب بہ سلطان العرب و العجم و امام ثامن ضامن (۱۴۸ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	۷۶۵ء تا ۲۰۳ھ/۸۱۸ء) ، اثنا عشریہ کے آٹھویں امام .	۱ ۱۰۰
* علی بن مہدی : رک بہ المہدی (آل) .		۲ ۱۰۶
* علی بن میمون بن ابی بکر الادریسی المغربی :	(نواح ۸۵۴ھ/۱۴۵۰ء تا ۹۱۷ھ/۱۵۱۱ء)، بربرنسل سے (مگر علوی ہونے کے مدعی) مشہور مراکشی صوفی .	۲ ۱۰۶
* علی بن یوسف تاشفین :	المرابطی امیر، خاندان تاشفین کا دوسرا سردار اور المغرب کے بڑے حصے اور جنوبی اندلس کا فرمانروا (از ۵۰۰ھ/۱۱۰۶ء تا ۵۳۷ھ/۱۱۴۳ء) .	۱ ۱۰۷
◉ * علی ابراہیم خان بہادر :	نواب امین الدولہ عزیز الملک خان بہادر علی ابراہیم خان خلیل عظیم آبادی (۱۱۴۸ھ/۱۷۳۵ء تا ۱۲۰۸ھ/ ۱۷۹۳ء) ، مشہور مؤرخ ، تذکرہ نگار ، ادیب ، شاعر، اور مصنف گلزار ابراہیم وغیرہ .	۲ ۱۱۰
* علی ابو الحسن بن مأمون :	رک بہ مأمونیہ .	۲ ۱۱۴
* علی اکبر خطای :	چین کے احوال و کوائف پر فارسی کتاب خطای نامہ (تصنیف ۹۲۲ھ/۱۵۱۶ء) کا مصنف .	۲ ۱۱۴
* علی الٰہی :	الوہیت علیؓ کے قائل غالی شیعوں کا ایک فرقہ .	۱ ۱۱۵
* علی امیری :	(۱۲۷۴ھ/۱۸۵۷ء تا ۱۳۴۲ھ/۱۹۲۳ء) ، ایک ترک عہدے دار ، مؤرخ اور صاحب تاریخ و ادبیات وغیرہ .	۱ ۱۱۵
* علی بابا :	رک بہ الف لیلۃ ولیلۃ .	۲ ۱۱۵
* علی بک (بے) :	مولداً قفقازی، مصر کی ایک ممتاز اور قسمت آزما شخصیت (م ۱۱۸۷ھ/ ۱۷۷۳ء) .	۲ ۱۱۵
* علی بک بن عثمان العباسی :	(۱۷۶۶ء تا ۱۸۱۸ء) ، ایک ہسپانوی سیاح .	۱ ۱۱۸
* علی پاشا تپہ دلن لی :	(۱۷۴۴ء تا ۱۸۲۲ء)، یانیہ(Jannina) اور بعد ازاں آناطولی کا والی .	۱ ۱۱۸
* علی پاشا چالدارلی زادہ :	(جندری زادہ) ، دولت عثمانیہ کا قاضی عسکر ، بعد ازاں صدر اعظم (م ۸۰۹ھ/۱۴۰۷ء) ،	۲ ۱۲۱
* علی پاشا چورلولی :	(۱۶۷۰ء تا ۱۷۱۱ء) ، دولت عثمانیہ کا ایک صدر اعظم .	۱ ۱۲۳
* علی پاشا حکیم اوغلو :	(۱۱۰۰ھ/۱۶۸۹ء تا ۱۱۷۱ھ / ۱۷۵۸ء) ، عثمانی سلاطین محمود خان اول اور عثمان خان ثالث کے عہد کا صدر اعظم .	۱ ۱۲۴
* علی پاشا خادم :	دولت عثمانیہ میں پہلے آق آغاسی، پھر بیگلر بیگی اور بالاخر صدر اعظم (م ۹۱۷ھ/۱۵۱۱ء) .	۲ ۱۲۵
* علی پاشا داماد :	(۱۰۷۹ھ/۱۶۶۷ء تا ۱۱۷۱ھ/۱۶۶۸ء) ، دولت عثمانیہ کا صدر اعظم .	۱ ۱۲۶

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
*	**علی پاشا رضوان** : بیگو وچ : رک بہ رضوان بیگو وچ (در EI² لائڈن ، بار دوم) .	۱۲۷ ۱
*	**علی پاشا سمیز** : دولت عثمانیہ کا ایک صدر اعظم (م ۹۷۲ھ/۱۵۶۵ء) .	۱۲۷ ۲
*	**علی پاشا سورمہ لی** : دولت عثمانیہ کا ایک صدر اعظم (م ۱۱۰۶ھ/۱۶۹۵ء) .	۱۲۸ ۱
*	**علی پاشا عرابہ جی** : (آرابہ جی ؛ نواح ۱۰۳۰-۱۰۳۲ھ/۱۶۲۰-۱۶۲۲ء تا ۱۱۰۴ھ/ ۱۶۹۳ء) ، دولت عثمانیہ کا ایک صدر اعظم .	۱۲۸ ۲
*	**علی پاشا کوزلجہ** : دولت عثمانیہ کا امیر البحر اعظم اور بعد ازاں صدراعظم (م ۱۰۲۱ھ).	۱۲۹ ۱
*	**علی پاشا مبارک** : (۱۲۳۹ھ/۱۸۲۳ء تا ۱۳۱۱ھ/۱۸۹۳ء ، ایک مصری سیاست دان اور مصنف ، صاحب الخطط الجدیدۃ التوفیقیہ .	۱۲۹ ۲
*	**علی تگین** : ماوراء النہر کا ایک ایلخانی حکمران (م ۴۲۵ - ۴۲۶ھ/۱۰۳۴ء) .	۱۳۰ ۲
*	**علی چلبی** : رک بہ واسع علیسی .	۱۳۱ ۲
*	**علی حیدر** : (۱۱۰۱ھ/۱۶۹۰ء تا ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۵ء) پنجابی کے ایک ممتاز شاعر .	۱۳۱ ۲
*	**علی خان** : رک بہ مہدی خان .	۱۳۲ ۲
⊗	**علی خان ، مرزا سید** : بن احمد بن محمد الحسینی (۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء تا ۱۱۱۸ھ/ ۱۷۰۷ء) ، مصنف سلافۃ العصر فی محاسن اعیان العصر ، سلوۃ الغریب ، وغیرہ .	۱۳۲ ۲
⊛	**علی الرضا بن موسی بن جعفر** : رک بہ علی بن موسی الرضا .	۱۳۳ ۲
*	**علی رضا عباسی** : (آقا رضا)، دسویں ۔ گیارھویں صدی ہجری میں ایران کا ایک مشہور مصور .	۱۳۳ ۲
*	**علی شاہ مردان** : حضرت علیؓ کا ایک لقب .	۱۳۶ ۱
*	**علی شیر قانع** : میر (۱۱۴۰ھ/۱۷۲۷ء تا ۱۲۰۳ھ/۱۷۸۸ء) ، ایک سندھی مؤرخ ، مقالات الشعراء اور تحفہ الکرام وغیرہ کا مصنف .	۱۳۶ ۱
*	**علی شیر نوائی** : علی شیر بیگ یا امیر علی شیر المتخلص بہ نوائی (۱۴۴۱ء تا ۱۵۰۱ء) ، وسط ایشیا کے ترکی ادب کی سب سے بڑی شخصیت .	۱۳۷ ۱
*	**علی عزیز افندی گردلی** : ایک ترک سیاستدان اور مصنف (م ۱۲۱۳ھ/۱۷۹۸ء) .	۱۵۳ ۲
*	**علی کبیر محمد** : معروف بہ میرن جان الہ آبادی (۱۲۱۲ھ / ۱۷۹۷ء تا نواح ۱۲۶۵ھ/۱۸۴۸ء) ، فارسی زبان کے شاعر ، مصنف اور مترجم .	۱۵۴ ۲
*	**علی کوجک** : رک بہ بگتگین .	۱۵۵ ۱
*	**علی گڑھ** : (پرانا نام کول) ، اتر پردیش (بھارت) میں اسلامیان ہند کے تعلیمی مرکز مسلم یونیورسٹی کی بنا پر معروف شہر اور ضلعی صدر مقام .	۱۵۵ ۱
*	**علی گڑھ تحریک** : سرسید احمد خان کے زیر قیادت اسلامیان ہند کی ایک اہم تعلیمی اور تہذیبی تحریک .	۱۵۶ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **علی المتقی**	رک بہ المُتقّی الھندی .	۱۵۸	۲
* **علی محمد شیرازی**	رک بہ باب .	۱۵۸	۲
⊗ **علی مردان**	رک بہ مبتلا .	۱۵۸	۲
⊗ **علی مردان**	ساتویں صدی ھجری میں بنگالہ میں اقتدار حاصل کرنے والا ایک خلجی قسمت آزما (۶۱۵ھ/۱۲۱۳ء) .	۱۵۸	۲
* **علی مردان خان**	نادر شاہ کے قتل (۱۷۴۷ء) کے بعد شہرت حاصل کرنے والا ایک بختیاری سردار (م نواح ۱۱۶۳ھ/۱۷۵۰ء) .	۱۵۹	۲
⊗ **علی مردان خان ، امیرالا مرا**	عہد شاھجہانی کا ایک جلیل القدر امیر ، کشمیر و پنجاب کا صوبیدار اور خوبصورت باغات اور عمارات بنوانے کا شائق (م ۱۰۶۷ھ/۱۶۵۷ء) .	۱۶۰	۱
⊗ **علی المھائمی**	الملقب بہ مخدوم ابوالحسن علاء الدین؛ ھندوستان کے ایک ممتاز عالم اور مصنف تفسیر تبصیر الرحمن وغیرہ (م ۸۳۵ھ/۱۴۳۲ء) .	۱۶۲	۱
* **علی واسع**	رک بہ واسع علی .	۱۶۳	۱
* **علی وردی خان**	الملقب بہ مہابت جنگ ، اواخر دور مغلیہ میں بہار ، بنگال اور اڑیسہ کا ایک معروف نائب السلطنت (م ۱۷۵۶ء) .	۱۶۳	۱
⊗ **علی ھجویری**	رک بہ داتا گنج بخش" .	۱۶۳	۱
* **علیم**	رک بہ (۱) الاسماء الحسنی ؛ (۲) علم .	۱۶۳	۱
⊗ **علیم الدین (حکیم)**	رک بہ وزیر خان .	۱۶۳	۱
* **اَلْعُلَیمی**	ابو الیمن مجیر الدین عبدالرحمن (۸۶۰ھ/۱۴۵۶ء تا ۹۲۸ھ/۱۵۲۲ء) ، ایک عرب مؤرخ ، مصنف الانس الجلیل بتاریخ القدس و الخلیل وغیرہ .	۱۶۳	۲
* **عِلیُّون**	قرآن مجید کی ایک کثیر المعانی اصطلاح .	۱۶۵	۲
* **عماد الدولہ**	ابو الحسن علی بن بویہ الدیلمی ، بنو بویہ کا پہلا حکمران (از ۳۲۲ھ/ ۹۳۴ء تا ۳۳۸ھ/۹۴۹ء) .	۱۶۵	۲
* **عماد الدین**	ابو عبداللہ محمد بن محمد الکاتب الاصفہانی (۵۱۹ھ/۱۱۲۵ء تا ۵۹۷ھ/ ۱۲۰۱ء) ، عربی کا مشہور صاحب طرز انشاپرداز اور مؤرخ ، مصنف خریدۃ القصر و جریدۃ اھل العصر .	۱۶۶	۱
* **عماد شاہ**	رک بہ عماد شاھیہ .	۱۶۷	۱
* **عماد شاھیہ**	فتح اللہ عماد الملک سے منسوب، برار (رک باں) کا ایک حکمران خاندان (از ۱۴۹۰ء تا ۱۵۷۲ء) .	۱۶۷	۱
⊛ **عمادی غزلوی**	(نیز عمادی شہر یاری) ، عہد سلاجقہ کا ایک فارسی شاعر (م مابین ۵۴۰ھ/۱۱۴۵ء و ۵۴۵ھ/۱۱۵۰ء) .	۱۶۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عمادیہ	: موصل سے شمال میں کردستان کا ایک معروف مردم خیز شہر .	۱۷۱	۲
* عمارہ	: جنوبی عراق میں ۱۹۱۴ء تک اسی نام کی سنجاق کا صدر مقام .	۱۷۲	۲
* عمارۃ	: بمعنی مکان ، حویلی ، نیز ترکیہ میں دینیات کے متعلمین کے لنگر خانے .	۱۷۳	۲
* عمارہ بن ابی الحسن علی	: بن زیدان الیمنی (۵۱۵ھ/۱۱۲۱ء تا نواح ۵۶۹ھ/۱۱۷۴ء)، فاطمیوں کے عہد کا ایک عرب ادیب اور صاحب دیوان شاعر .	۱۷۳	۱
* عَمالِقہ	: (عمالیق ؛ بائبل : Amalekites) ، مسلمانوں کی ادبی روایات میں یہودیوں کی مخالف ایک قدیم قوم .	۱۷۶	۲
* عِمامَہ	: پگڑی ، دستار ؛ مشرق کے اسلامی ملکوں میں مردوں کے سر کا لباس .	۱۷۷	۲
* عُمان	: خلیج فارس پر ایک آزاد اسلامی ریاست .	۱۹۶	۲
* عُمر بن اَیُّوب	: رک بہ (۱) حماۃ ؛ (۲) ایوبیہ .	۲۰۲	۲
* عمر بن حَفْص	: (ابو جعفر)، خلیفہ المنصور عباسی کے عہد میں والی افریقیہ (از ۱۵۱ھ/ ۷۶۸ء) اور معروف سپہ سالار (م ۱۵۴ھ/۷۷۱ء) .	۲۰۲	۲
* عمر بن حَفْصُون	: اندلس کے اموی حکمرانوں کے خلاف ایک طویل بغاوت کا قائد (م ۳۰۶ھ/۹۱۸ء) .	۲۰۴	۱
* عمرؓ بن الخَطّاب	: امیر المؤمنین ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کے ممتاز صحابی اور خلیفہ ثانی ، بطل اسلام ، فاتح اعظم اور عظیم مدبر (شہادت ۲۴ھ/۶۴۴ء) .	۲۰۷	۱
* عمر بن ابی ربیعہ	: (۲۳ھ/۶۴۴ء تا ۹۳ھ/۷۱۲ء) ، اموی عہد کا ممتاز ترین غزل گو شاعر .	۲۳۰	۲
* عمرؒ بن عبدالعزیز	: بن مروان بن الحکم ، ابو حفص ، خلافت راشدہ کی یاد تازہ کرنے والے صالح اور عادل اموی خلیفہ (از ۹۹ تا ۱۰۱ھ) .	۲۳۲	۲
* عمر بن علی	: (شرف الدین) المصری السعدی ، المعروف بابن الفارض ، ایک مشہور عرب صوفی شاعر (۵۷۶ھ/۱۱۸۱ء تا ۶۳۲ھ/۱۲۳۵ء) .	۲۳۷	۲
* عمر بن ہُبَیْرَۃ	: رک بہ ابن ہبیرہ .	۲۳۹	۱
* عُمر الفندی	: ترکیہ میں عہد عثمانیہ کا ایک قاضی اور مؤرخ ، مصنف غزوات حکیم اوغلو علی پاشا (م بعد از ۱۱۵۲ھ/۱۷۳۹ء) .	۲۳۹	۱
* عُمر خَیّام	: سلجوقی عہد کا مشہور ایرانی سائنس دان، عالم ہیئت و ریاضیات ، شاعر اور عظیم رباعی گو (م ۵۲۶ھ/۱۱۳۲ء) .	۲۳۹	۲
● * عِمران	: (عبرانی : عمرام)، بروے توریت حضرت موسیٰؑ کے والد اور تاریخ بنی اسرائیل کے ایک نامور شخص ؛ بروے قرآن مجید حضرت عیسیٰؑ کے نانا .	۲۴۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **عِمران بن حِطّان السدوسی**	: البصری ، عہد حجاج بن یوسف الثقفی کا ایک عرب شاعر ، قرآن مجید اور احادیث کا عالم .	۲۵۰	۲
* **عِمران بن شاهین**	: آل بویہ کے زمانے میں زیریں فرات کے دلدلی علاقے کا ایک رہزن اور بعد ازاں حاکم بطائح (م ۳۶۹ھ/۹۷۹ء) .	۲۵۱	۲
* **العِمرانی**	: معین الدین الہندی ، آٹھویں صدی ہجری / چودھویں صدی عیسوی میں دہلی کے ایک مشہور عالم، مدرس اور متعدد کتب (مثلاً شرح کنز الدقائق) کے مصنف .	۲۵۱	۲
* **عُمرانیات**	: رک بہ علم (عمرانیات) .	۲۵۲	۱
* **عمر کوٹ**	: (امر کوٹ) ، سندھ میں سیاسی و تاریخی اعتبار سے ایک اہم قدیم قصبہ .	۲۵۲	۱
* **عمرو بن امیہ**	: بن خویلد، مشہور صحابی اور عہد نبوی میں ممتاز سیاسی خدمات انجام دینے والے مجاہد (م قبل از ۶۰ھ) .	۲۵۳	۲
* **عَمرو بن الاَهْتَم**	: (= سنان) بن سُمَی التّمیمی ، الملقب بہ المُکَحَّل، بنو تمیم کا ممتاز شاعر و خطیب (م ۵۷ھ/۶۷۷ء) .	۲۵۶	۱
* **عَمرو بن سعید**	: بن العاص بن امیہ الاموی، المعروف بہ الاشدق، بنو امیہ کا ایک عامل اور سپہ سالار (م ۷۰ھ/۶۹۰ء) .	۲۵۷	۱
⊗* **عَمروؓ بن العاص**	: (العاصی) ، نامور صحابی ، سپہ سالار اور فاتح مصر (م ۴۳ھ/۶۶۳ء) .	۲۵۷	۲
عَمرو بن عُبَید بن باب	: ابو عثمان (۸۰ھ/۶۹۹ء تا نواح ۱۴۴ھ/۷۶۱ء) ، ابتدائی دور کا ایک معتزلی عالم .	۲۶۰	۱
* **عَمرو بن عَدی**	: بن نصر بن ربیعہ، تیسری صدی عیسوی میں حیرہ کا پہلا لخمی بادشاہ (از ۲۶۸ تا ۲۸۸ء) .	۲۶۱	۱
* **عَمرو بن قَمِیئَہ**	: بن ذریح بن سعد الضبعی ، بنو قیس کا ایک قدیم عرب شاعر (م مابین ۵۳۰ و ۵۴۰ء) .	۲۶۲	۲
* **عَمرو بن کُلثوم**	: زمانہ جاہلیت کا ایک مشہور اور نیک نام سردار اور شاعر ، المُہَلہل (رک بآں) کا نواسا ، یکے از العمران .	۲۶۲	۲
⊗* **عُمرو بن لُحَیّ**	: بنو خزاعہ ، بنو کعب اور دیگر قبائل عرب کا مورث اعلی ، مکے کا حاکم اور کعبے کا متولی .	۲۶۳	۱
* **عَمرو بن اللَّیث**	: سجستان میں خاندان صفاریہ کے بانی یعقوب بن اللیث کا بھائی اور جانشین (م ۲۸۹ھ/۹۰۲ء) .	۲۶۵	۲
* **عَمرو بن مَسعَدة**	: مامون الرشید کا ایک ترکی النسل کاتب اور انشا پرداز (م ۲۱۷ھ/۸۳۲ء) .	۲۶۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	ہود
* عَمرو بن معدیکرب	: بن عبداللہ الزبیدی ، ابو ثور ، مشہور عرب بطل ، مخضرم شاعر اور ایک مسلمان مجاہد (م نواح ۲۱ھ/۶۴۱ء) .	۲۶۷	۲
* عَمرو بن ہند	: الملقب بہ المحرق ، حیرہ کے لخمی بادشاہ المنذر کا بیٹا اور جانشین ، ایک جنگجو اور ظالم بادشاہ (از ۵۵۴ء تا ۵۷۰ء) .	۲۶۸	۱
* عَمرہ	: (قصیر عمرہ) ، دریاے اردن کی مشرقی سمت کے علاقے میں واقع ایک قدیم اموی قصر (تعمیر : مابین ۷۱۲ و ۷۱۵ء) .	۲۶۸	۲
⊗ عُمرہ	: حج اصغر ، خاص شرائط و ارکان کے ساتھ بیت اللہ کی زیارت اور سعی و طواف .	۲۷۴	۱
* العُمری	: شہاب الدین ابو العباس احمد بن یحیی (ولادت ۷۰۰ھ/۱۳۰۱ء) ، مملوک عہد کا نامور عالم اور مسالک الابصار فی ممالک الامصار کا مصنف (حیات ۷۴۱ھ/۱۳۴۰ء) .	۲۸۲	۲
* العَمق	: اسکندرونہ کی سنجاق میں واقع شمالی شام کا ایک وسیع اور دریائی مٹی سے ڈھکا ہوا میدان .	۲۸۵	۱
* عَمَل	: (فعل یا کام) ، فلسفہ اور علم کلام کی اصطلاح .	۲۸۶	۱
* عَمّار (بنو)	: صایبیوں کے قبضے سے پہلے طرابلس پر حکمران قاضیوں کا خاندان (از ۴۶۲ھ/۱۰۷۰ء تا ۵۰۱ھ/۱۱۰۷ء) .	۲۸۷	۱
* عَمّار، بنو (یا بنو ثابت)	: طرابلس الغرب کا ایک حکمران خاندان (از ۷۲۷ھ/۱۳۲۷ء تا ۸۰۳ھ/۱۴۰۰ء) .	۲۸۸	۱
* عَمّار الموصلی	: ابو القاسم عمار بن علی ، ایک مشہور عرب کحال ، الحاکم (۹۹۶ تا ۱۰۲۰ء) کا معاصر اور المنتخب فی علاج العین کا مصنف .	۲۸۸	۲
⊗* عمار بن یاسرؓ	: بن عامر بن مالک ، ابو الیقظان ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے مشہور صحابی اور حضرت علیؓ کے حلیف اور طرفدار (م ۳۷ھ/۶۵۷ء) .	۲۸۹	۲
* عَمّاریہ	: الجزائر کی ایک مذہبی جماعت .	۲۹۰	۲
* عَمّان	: اردن کی ہاشمی سلطنت کا دارالحکومت .	۲۹۰	۲
* عِمواس	: (نیز عَمواس)، نواح بیت المقدس میں فلسطین کا ایک قدیم شہر .	۲۹۳	۱
* عَمود	: (خیمے کی چوب) ، ستون کے لیے مسلم فن تعمیر کی ایک اصطلاح .	۲۹۳	۲
* عَمور (جبل)	: جنوبی الجزائر میں واقع صحراے اعظم کے سلسلۂ کوہستان اطلس کا ایک حصہ .	۲۹۵	۱
* عَمُوریّہ	: (Amorium : سریانی : امورین Amorim) ، قسطنطنیہ سے کیلیکیا جانے والی سڑک پر فریجیا میں واقع ایک قلعہ .	۲۹۶	۱
⊗* عَمید	: ایک اصطلاح : (۱) قرون وسطی کے ترکی ممالک میں بعض عہدے داروں کے		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	القاب اور اسمائے ماموریت کا ایک جز ؛ (۲) سامانی اور غزنوی عہد میں اونچے عہدے داروں کا لقب .	۲۹۷ ۲
* عمید الدین	: اسعد بن نصر الابزاری الانصاری ، اتابک سعد بن زنگی کے عہد کا وزیر اور شاعر (م ۶۲۴ھ/۱۲۲۷ء) .	۳۰۰ ۲
* العمیدی	: رکن الدین ابو حامد محمد بن محمد السمرقندی ، ایک معروف حنفی فقیہ اور الارشاد وغیرہ کا مصنف (م ۶۱۵ھ/۱۲۱۸ء) .	۳۰۱ ۱
* عَناق	: (۱) حضرت شیث کی توام بہن اور قابیل کی بیوی ؛ (۲) سیاہ گوش ؛ (۳) بنات النعش کا ایک ستارہ .	۳۰۱ ۲
* عنایت اللہ کنبو	: دور مغلیہ کا ایک عالم اور مؤرخ ، بہار دانش اور تاریخ دلکشا کا مصنف (م ۱۰۸۰ھ/۱۶۶۹ء) .	۳۰۲ ۱
⊗ عنایت اللہ خان المشرقی	: المعروف بہ علامہ مشرقی (۱۸۸۸ء تا ۱۹۶۳ء) ، برعظیم پاک و ہند میں خاکسار تحریک کے بانی ، ماہر تعلیم و ریاضی ، مصنف تذکرہ وغیرہ ، و مدیر الاصلاح .	۳۰۲ ۲
⊗ عنایت (شاہ) قادری	: قصوری ، لاہوری ، شطاری سلسلے کے صوفی بزرگ ، بلھے شاہ (رک بآں) کے مرشد اور غایۃ الحواشی وغیرہ کے مصنف (حیات ۱۱۵۰ھ/۱۷۳۷ء) .	۳۰۴ ۱
* عَنْبَر	: سمندروں میں پائی جانے والی ایک مشک جیسی خوشبودار قیمتی چیز .	۳۰۶ ۱
* العَنْبَر	: (بنو) ، بنو تمیم میں سے ایک عرب قبیلہ .	۳۰۷ ۱
* عَنْتَر	: رک بہ سیرۃ عنتر .	۳۰۸ ۱
* عَنْتَرہ	: بن شداد ، چھٹی صدی عیسوی کا ایک جنگ آزما عرب شاعر .	۳۰۸ ۱
* عَنتَری	: (۱) مصر میں : سیرۃ عنتر بیان کرنے والا داستان گو ؛ (۲) ترکی لفظ انتاری یا انتری سے ماخوذ ، بمعنی قفطان کے نیچے پہنا جانے والا مختصر سا لباس .	۳۰۹ ۲
* عَنَزَۃ	: (چھوٹی برچھی یا عصا) ، علم حدیث و فقہ اور فن عمارت کی ایک اصطلاح .	۳۱۰ ۱
* عَنَزَۃ	: ایک بہت قدیم عرب قبیلہ .	۳۱۰ ۲
* عَنسارۃ	: مراکش اور الجزائر میں منایا جانے والا ایک قدیم تہوار .	۳۱۳ ۱
* عُنصُر	: اصل، رکن اور جوہر اولی وغیرہ ؛ ایک مختلف المعانی اصطلاح .	۳۱۴ ۲
* عُنصُری	: ابو القاسم حسن بن احمد العنصری البلخی ، محمود غزنوی کے دربار کا ایرانی شاعر (م نواح ۴۴۱ھ/۱۰۴۹ - ۱۰۵۰ء) .	۳۱۴ ۲
* عَنقاء	: (عنقاء المغرب) ، ایک معروف روایتی پرندہ .	۳۱۸ ۲
* عَنکَبُوت	: مکڑی .	۳۱۹ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ العَنکبوت	: قرآن مجید کی انتیسویں سورت .	۳۲۰	۱
* العَنّابَہ	: (موجودہ بونہ) ، الجزائر کے مشرق میں ایک ساحلی قصبہ .	۳۲۱	۱
* عَنّاز (ہنو)	: عراق و ایران کے درمیان سرحدی علاقے کا ایک حکمران خاندان (از نواح ۳۸۱ھ/۹۹۱ء تا ۵۱۱ھ/۱۱۱۷ء) .	۳۲۲	۲
* عُنوان	: سرورق پر لکھا جانے والا کتاب کا نام .	۳۲۶	۱
* عنوان	: محمد رضا بن حاجی صالح التبریزی ، گیارھویں صدی ہجری کا ایک فارسی شاعر .	۳۲۶	۲
* عُنَیزَۃ	: جنوبی نجد میں ضلع قصیم کا ایک اہم شہر .	۳۲۶	۲
* عواذلۃ	: رک بہ عوذلی .	۳۲۸	۲
* عَوارض	: (عوارض دیوانیہ) ، سلطنت عثمانیہ میں سلطان کے نام سے انیسویں صدی کے دوسرے ربع تک وصول کیے جانے والے بعض محصولات .	۳۲۸	۲
* العَوازم	: شمال مشرقی عرب کا ایک بدوی قبیلہ .	۳۳۰	۲
* العواصِم	: شام کے شمال مشرق میں بوزنطی سلطنت اور خلفا کے مابین متنازعہ سرحدی علاقے کا ایک حصہ .	۳۳۱	۱
* العوَالق	: رک بہ عولقی .	۳۳۲	۱
* العَوامر	: جنوبی اور مشرقی عرب میں تین بڑی شاخوں میں منقسم بدویوں کا ایک قبیلہ.	۳۳۲	۱
* عَوانہ بن الحکم الکلبی	: ایک نامور عرب مؤرخ اور مصنف (م۱۴۷ھ/۷۶۴ء یا ۱۵۳ھ/ ۷۷۰ء) .	۳۳۳	۱
* عُوج	: (عاج) بن عنق (عناق) ، بائیل : Og ؛ بشن کا دیو ہیکل بادشاہ ، قدیم قصص کا ایک دراز قد کردار .	۳۳۴	۱
* العُود	: (Lute) ، قدیم زمانے سے مستعمل ایک آلۂ موسیقی .	۳۳۴	۱
* عَوذَلی	: (الف) ایک قبیلے کا خاندانی لقب ؛ (ب) مغربی عدن کا ایک ضلع .	۳۴۱	۲
* عوض	: ایک فقہی اصطلاح .	۳۴۲	۱
* العَوفی	: محمد بن محمد بن یحیی البخاری الحنفی ، چھٹی ۔ ساتویں صدی ہجری کا ایک مشہور عالم ، لباب الالباب اور جوامع الحکایات کا مصنف .	۳۴۲	۱
* عَول	: علم الفرائض کی ایک اصطلاح ، کسی ورثے میں مکسور حصوں کی تقسیم کے وقت وارثوں کے مجموعی حصے کے ایک اکائی سے بڑھ جانے کی صورت میں مشترک مقسوم علیہ کو بڑھا دینا .	۳۴۵	۱
* عَولقی	: (الف) قبائلی وفاق ؛ (ب) جنوبی عرب کے ایک علاقے کا نام .	۳۴۵	۲
⊗ عہد	: پختہ وعدہ ؛ ایک فقہی اصطلاح .	۳۴۷	۱
* عِیاض بن موسیٰ	: ابو الفضل، عالم المغرب اور امام اہل الحدیث ، ایک مشہور مالکی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	فقیہ اور محدث ، مصنف کتاب الشفا وغیرہ (م نواح ۴۲۸ھ/ ۱۰۳۷ء) .	۱ ۳۵۱
⊗	عید : مسلمانوں کے دو اہم تہوار .	۲ ۳۵۲
*	عید الاضحیٰ : عید قربان و عید النحر یا عید الکبیر (بڑی عید) .	۱ ۳۵۳
*	عید بیرام : رک بہ بیرام .	۲ ۳۵۳
*	عید الفطر : عیدالصغیر (چھوٹی عید) : ماہ رمضان کے خاتمے پر یکم شوال المکرم کو منائی جانے والی عید .	۲ ۳۵۳
*	عید رُوس : (عِدروس) ، با علوی کی شاخ سقاف میں سے جنوبی عرب ، ہندوستان اور انڈونیشیا میں آباد فاضل سادات و صوفیہ کا ایک خاندان .	۲ ۳۵۵
*	العید روسی : رک بہ عید روس .	۱ ۳۵۹
*	عیذاب : بحیرۂ قلزم کے افریقی ساحل پر ایک قدیم (اب ویران) بندرگاہ .	۱ ۳۵۹
⊗	عیسیٰ : ابن مریم ، بنی اسرائیل کے مشہور اور صاحب کتاب (انجیل) رسول .	۱ ۳۶۰
*	عیسیٰ بن دینار : بن واقد الغافقی ، اندلس میں اسلامی فقہ ، دینیات اور علم کلام کے تین بڑے بانیوں میں سے ایک .	۲ ۳۷۳
*	عیسیٰ بن الشیخ : بن السلیل الشیبانی ، المعتمد کے عہد میں رملہ کا والی (م ۲۶۹ھ/ ۸۸۲ء) .	۲ ۳۷۶
*	عیسیٰ بن علی : رک بہ علی بن عیسی .	۱ ۳۷۷
*	عیسیٰ بن عمر : الثقفی البصری ، ایک قدیم عرب نحوی اور قاری (م ۱۴۹ھ/۷۶۶ء) .	۱ ۳۷۷
*	عیسیٰ بن موسی : بن محمد بن علی ، پہلے دو عباسی خلفا السفاح اور المنصور کا بھتیجا (م ۱۶۷ھ/۷۸۳ء) .	۱ ۳۷۸
*	عیسیٰ بن المُہنّا : شرف الدین الطائی ، شامی بدوی قبیلے آل فضل کا سردار ، سلامیہ کا جاگیردار اور ممالیک اور منگولوں کی باہمی جنگوں میں ایک اہم کردار (م ۶۸۳ھ/۱۲۸۴ء) .	۱ ۳۷۹
*	عیسیٰ نہر : (نہر عیسیٰ بن علی) ، بغداد کے گرد و نواح میں بہنے والی چار قدیم نہروں میں سے ایک (آج کل نا پید) .	۲ ۳۸۰
*	عیساوی : (=عیسوی) ، رک بہ نصاری .	۲ ۳۸۱
*	العیساویہ : (العیسویہ) ، ابوعیسیٰ الاصفہانی (رک بآں) سے منسوب ایک یہودی فرقہ .	۱ ۳۸۱
*	عیساویہ : (عیساوی) ، مراکش میں ایک طریقہ تصوف ؛ بانی : شیخ محمد بن عیسیٰ الصفیانی المختاری المعروف بہ مرشد کامل (م مابین ۹۳۰ھ/۱۵۲۳ء و ۹۳۳ھ/۱۵۲۷ء) .	۲ ۳۸۳
*	عَیْن : رک بہ ع .	۱ ۳۸۹

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* عَیْن	: آنکھ ؛ عمل بصارت اور مظاہر و اعیان وغیرہ کے لیے ایک کثیر المعانی اصطلاح.	۳۸۹	۱
* عَین	: جمیع آلات بصر کے لیے ایک قدیم طبی اصطلاح .	۳۹۰	۲
* عَین	: بد نظری کے لیے اسلامی اصطلاح .	۳۹۲	۲
* عِینات	: وادی تریم میں حضرموت کا ایک شہر .	۳۹۳	۱
* عین التمر	: انبار اور کوفے کے درمیان ایک قدیم تاریخی مقام .	۳۹۳	۲
* عَین تَمُشنْت	: الجزائر کا ایک قصبہ .	۳۹۶	۲
* عَین جالُوت	: فلسطین میں واقع ایک قدیم گاؤں ، حضرت داود" اور جالوت اور بعد ازاں منگولوں اور مغلوں کے درمیان معرکہ آرائی کا میدان .	۳۹۶	۲
* عَین الجَرّ	: (عنجر) ، البقاع (رکِ بآں) میں ایک اہم اور قدیم مقام اور خلفاے بنو امیہ کی ایک سکونت گاہ .	۳۹۸	۲
* عَین دَرَهَم	: شمالی تونس میں ۲۶۴۱ فٹ کی بلندی پر واقع عسکری اعتبار سے ایک اہم مقام .	۳۹۹	۲
* عَین دلْفه	: شام کے شمالی علاقے میں ایک چشمہ .	۴۰۰	۱
⊗ عَین الدّین	: (شیخ) ، نام محمد ، عرف گنج العلوم ، برعظیم پاک و ہند کے ایک قدیم عالم دین ، معلم اور مصنف (م ۷۹۵ھ/۱۳۹۳ء) .	۴۰۰	۲
* عَین زَرْبَه	: آناطولی (رکِ بآں) کا ایک ویران قصبہ .	۴۰۲	۲
* عَین شَمس	: قدیم مصری شہر اون کا عربی نام .	۴۰۳	۲
* عَین طاب	: (عین تاب)، آناطولی کے جنوب مشرق میں ایک اہم شہر اور ایک ولایت کا صدر مقام .	۴۰۵	۲
* عَین مُوسیٰ	: متعدد چشموں کا نام : (۱) وادی موسیٰ میں بمقام سیق ؛ (۲) شام میں الکفر (علاقہ حوران) کے شمال میں ؛ (۳) قاہرہ کے مشرق میں جبل المقطم پر ؛ (۴) عیون موسیٰ : اردن میں چشموں کا ایک مجموعہ ؛ (۵) قصبہ سویز کے جنوب مشرق میں بارہ چشموں کا ایک مجموعہ .	۴۰۷	۱
* عَین الوَرْدَه	: بقول بعض راس العین (رکِ بآں) کا دوسرا نام ، ۶۵ھ/۶۸۵ء میں شیعیان کوفہ اور شامی افواج کے درمیان معرکہ آرائی کا میدان .	۴۰۸	۱
* عینی	: حسن افندی (۱۱۸۰ھ/۱۷۶۶ء تا ۱۲۵۳ھ/۱۸۳۷ء)، عثمانی سلطان محمود ثانی کے عہد کا مشہور ترین شاعر .	۴۰۸	۲
* العینی	: بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد بن موسیٰ (۷۶۲ھ/۱۳۶۱ء تا ۸۵۵ھ/ ۱۴۵۱ء) ، ایک مشہور حنفی فقیہ ، محدث اور شارح صحیح بخاری .	۴۰۹	۱
* عَیّار	: لفظی معنی بدمعاش ، لچا ، آوارہ ؛ نویں سے بارھویں صدی تک فتوہ کے تحت عراق اور ایران میں بھرتی کیے جانے والے سپاہیوں کے لیے ایک فارسی اصطلاح .	۴۱۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **العیاشی** :	ابو سالم عبداللہ بن محمد (۱۰۳۷ھ/۱۶۲۷ء تا ۱۰۹۰ھ/۱۶۷۹ء)، ایک بربر عالم، محدث، فقیہ، ادیب، صوفی اور مصنف۔	۴۱۱ ۲
* **العیاشی** :	ابو نصر محمد بن مسعود بن محمد عیاش، تیسری صدی ہجری/نویں صدی عیسوی کا ایک شیعی عالم اور مصنف۔	۴۱۲ ۲

غ

⊗ **غ** :	(غین)، عربی حروف تہجی کا انیسواں، فارسی کا بائیسواں اور اردو کا پینتیسواں حرف۔	۴۱۵ ۱
* **غات** :	صحرائے طراباس کا ایک شہر۔	۴۱۵ ۲
* **غارم** :	(غریم، بمعنی مقروض)، زکوٰۃ کے قرآنی مصارف میں سے ایک مصرف؛ ایک اہم فقہی اصطلاح۔	۴۱۶ ۱
* **غازان محمود (غازان خان)** :	(از ۶۹۴ھ/۱۲۹۵ء تا ۷۰۳ھ/۱۳۰۴ء)، ایران کا ایک مغول ایلخانی فرمانروا۔	۴۱۷ ۱
* **غازی** :	غزوہ میں شریک؛ اصطلاحاً غیر مسلموں کے خلاف جنگ میں حصہ لینے والا مجاہد۔	۴۱۸ ۲
* **غازی (شاہ عراق)** :	شاہ فیصل اول کا بیٹا اور اس کا جانشین (از ۱۹۳۳ تا ۱۹۳۹ء)۔	۴۲۱ ۲
* **غازی** :	رک بہ الملک الظاہر۔	۴۲۱ ۲
* **غازی سیف الدین** :	بن عماد الدین زنگی، الموصل کا اتابک (از ۵۴۱ھ/۱۱۴۴ء تا ۵۴۴ھ/۱۱۴۹ء)۔	۴۲۱ ۲
* **غازی سیف الدین** :	بن قطب الدین مودود [رک بہ ان]، موصل کا اتابک (از ۵۶۵ھ/ ۱۱۷۰ء تا ۵۷۶ھ/۱۱۸۰ء)۔	۴۲۲ ۲
* **غازی (علی پاشا)** :	رک بہ علی پاشا۔	۴۲۳ ۱
⊗ **غازی پور** :	اتر پردیش (بھارت) کے ایک ضلع کا صدر مقام۔	۴۲۳ ۱
* **غازی چبلی** :	اہل جنیوا کے خلاف بحری مہمات کی بنا پر معروف سینوب (ترکیہ) کا حکمران (از ؟۷۰ھ/۱۳۰۰ء تا ۷۳۰ھ/۱۳۳۰ء)۔	۴۲۳ ۲
* **غازی خان** :	ملک سہراب خان ڈو ڈائی بلوچ کے تین فرزندوں میں سے ایک اور پاکستان کے مشہور شہر ڈیرہ غازی خان کا بانی اور جاگیردار (حیات ۹۵۲ھ/۱۵۴۵ء)۔	۴۲۴ ۲
* **غازی الدین حیدر** :	نواب سعادت علی خان کا دوسرا بیٹا، سلطنت مغلیہ کا برائے نام	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	وزیر ، بادشاہ اودھ (از ۱۲۳۴ھ/۱۸۱۹ء تا ۱۲۴۳ھ/۱۸۲۷ء) .	۴۲۵	۱
* غازی الدین خان :	میر شہاب الدین فتح جنگ ؛ عابد خان الملقب بہ قلیج خان کا بڑا بیٹا اور دکن کے نظام الملک آصف جاہ اول کا والد ، اورنگ زیب عالمگیر کے عہد کا مشہور سپہ سالار اور ماہر جنگ (م ۱۷۰۹ء) .	۴۲۶	۱
* غازی گرای اول :	قریم (کریمیا) کا خان (م ۹۲۳ھ/۱۵۲۴ء) .	۴۲۶	۱
* غازی گرای ثانی :	المعروف بہ بورا (= طوفان) ، قریم (کریمیا) کا دوبار خان (از ۹۹۶ھ/۱۵۸۸ء تا ۱۰۰۵ھ / ۱۵۹۶ و از ۱۰۰۵ھ/۱۵۹۶ء تا ۱۰۱۶ھ/۱۶۰۷ء) اور ایرانیوں کے خلاف عثمانی فوج کا قائد ، نیز ادیب اور شاعر .	۴۲۶	۲
* غازی گرای ثالث :	اپنے والد سلیم گرای کے بعد قریم (کریمیا) کا خان (از ۱۱۱۶ھ/ ۱۷۰۴ء تا ۱۱۱۸ھ/۱۷۰۷ء) .	۴۲۸	۲
* غازی محمد :	المعروف بہ کزی (قاضی) ملاّ، قفقار کی جنگ آزادی کا ایک مسلمان رہنما (رک بہ داغستان) .	۴۲۹	۱
* غازی میان :	المعروف بہ سپہ سالار مسعود غازی ، برعظیم پاک و ہند کے ایک قدیم اور مشہور ولی، سلطان محمود غزنوی کی فوج کے ایک سپاہی اور شہید (م ۴۲۴ھ/۱۰۳۳ء) .	۴۲۹	۱
* غازیہ :	مصر میں برامکہ کہلانے والی رقاصہ عورتیں .	۴۳۱	۱
* غاشیہ :	(غلاف ، خصوصاً زین کا) ، سلاجقہ اور ممالیک کے ہاں منصب بادشاہت کا ایک نشان .	۴۳۱	۲
⊗ الغاشیہ :	قرآن مجید کی اٹھاسیویں سورۃ .	۴۳۱	۲
⊗ غافر :	رک بہ المؤمن (سورۃ) .	۴۳۳	۱
⊗ الغافر :	اللہ تعالی کے اسمائے حسنی میں سے ایک .	۴۳۳	۱
* الغافقی :	محمد بن قسوم بن اسلم ، چھٹی صدی ہجری / بارھویں صدی عیسوی کا ایک اندلسی عالم ، معالج امراض چشم اور چند کتب کا مصنف .	۴۳۳	۲
⊗ غالب :	میرزا اسداللہ خان (۱۲۱۲ھ/۱۷۹۷ء تا ۱۲۸۵ھ/۱۸۶۹ء) ، برصغیر پاک و ہند میں اردو اور فارسی کے عظیم صاحب دیوان شاعر اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۴۳۴	۱
* غالب اسمٰعیل :	(۱۸۴۷ء تا ۱۸۹۵ء) ، سلطنت عثمانیہ کے نامور مدبر ادھم پاشا کا بیٹا، پریوی کونسل کا رکن اور بعد ازاں صوبہ اقریطش کا مشاور .	۴۴۲	۲
* غالب دده :	(۱۱۷۱ھ/۱۷۵۷ - ۱۷۵۸ء تا ۱۲۱۳ھ/۱۷۹۹ء) عثمانی ادب کے قدیم دبستان کے آخری بڑے شاعر .	۴۴۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **غالب بن صعصعة**	: مشہور عرب شاعر فرزدق کا باپ اور بنو تمیم کا ایک فیاض فرد .	۳۴۴	۱
* **غالب بن عبدالرحمن الصقلبی**	: اندلسی خلفا الحکم ثانی اور ہشام کا عظیم سپہ سالار ، اندلس میں عیسائیوں اور افریقہ میں ادریسیوں اور فاطمیوں کے خلاف جنگوں کا قائد (م ۳۷۱ھ/۹۸۱ء) .	۳۴۶	۲
⊗ **غالی**	: رک بہ شیعہ .	۳۴۷	۱
* **غامد**	: سعودی عرب کا ایک قبیلہ ، نیز ایک ضلع .	۳۴۷	۱
* **غانہ**	: نائیجیری سودان کا ایک قدیم اور آج کل ویران شہر .	۳۴۸	۱
* **غانہ**	: افریقی جمہوریہ (سابقاً گولڈ کوسٹ) میں اشاعت اسلام .	۳۵۱	۱
* **غانیہ (بنو)**	: الموحدون کے عہد میں المرابطون کو دوبارہ برسراقتدار لانے کی کوشش کرنے والا صنہاجہ بربروں کا ایک خاندان .	۳۵۳	۲
* **غبار**	: (گرد) ، خطاطی کی ایک قسم، انتہائی باریک تحریر .	۳۵۷	۲
* **الغبار**	: رک بہ حساب الغبار .	۳۵۷	۲
* **غبرینی**	: سابق میں الجزائر کے علاقہ قبائلیہ کے مشرقی سرے پر آباد، زواوہ بربروں کی ایک شاخ (بنو غبرون کی نسبت سے) .	۳۵۷	۲
* **غجدوان**	: بخارا کے قریب ایک قصبہ .	۳۵۸	۱
* **غجدوانی**	: خواجہ عبدالخالق بن عبدالجلیل ، نامور شیخ طریقت ، عالم اور مصنف (م ۶۱۷ھ/۱۲۲۰ء) .	۳۵۸	۲
* **غدامس**	: طرابلس سے جنوب مغرب میں الصحراء کا ایک شہر اور نخلستان .	۳۶۰	۱
* **غدیر الخم**	: مکہ معظمہ اور مدینہ منورہ کے مابین جحفہ کے قریب واقع شیعوں کے نزدیک ایک قابل احترام مقام .	۳۶۰	۲
* **غراب**	: کوا .	۳۶۱	۲
* **الغراب**	: جنوبی آسمان پر ستاروں کا مجموعہ .	۳۶۳	۱
* **غرابیہ**	: غالی شیعوں کا ایک فرقہ .	۳۶۳	۲
* **غرب**	: مغرب ، مشرق کی ضد .	۳۶۴	۱
* **غربیۃ**	: مصر کے ڈیلٹا میں ایک صوبہ .	۳۶۴	۲
* **غرجستان**	: (غرشستان ، غرشتان)، افغانی ترکستان میں مرغاب کی بالائی وادی کا ایک علاقہ .	۳۶۵	۱
* **غردایہ**	: (غردیہ گردایہ) ، الجزائر کے جنوب میں مزاب کا ایک شہر .	۳۶۶	۱
* **غرش**	: رک بہ غروش .	۳۶۸	۱
* **غرماء**	: رک بہ غارم (غریم) .	۳۶۸	۱
* **غرناطہ**	: (Granada) ، اندلس کا مشہور تاریخی شہر ، اسلامی سلطنت غرناطہ کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	دارالحکومت ، موجودہ سپین کا ایک صوبہ اور اس کا صدر مقام .	۳۶۸	۱
* **غُروش** :	غرش ، قرش ، پیاستر (Piastre) ، ترکیہ کا ایک وزنی چاندی کا سکہ .	۳۷۰	۲
* **غَریب** :	عجیب ، نادر ، نامانوس ، غیر ملکی ؛ ایک کثیر المعانی اصطلاح : (۱) قرآن مجید و حدیث کے نادر الفاظ ؛ (۲) منقطع سلسلۂ روایت والی احادیث ؛ (۳) بحر المتدارک .	۳۷۲	۱
⊗ **غَریب شاہ شَئے** :	رضا شاہ پہلوی کے عہد میں ایرانی بلوچستان کے مقام پارک سے پاکستانی بلوچستان میں نقل مکانی کرنے والے ایک بزرگ (م ۱۳۵۲ھ) اور ان سے موسوم ایک مقام .	۳۷۲	۲
* **الغَریض** :	ابو یزید ، یا ابومروان عبدالملک ، اوائل عہد اسلام میں مکے کا ایک مشہور ماہر موسیقی (م نواح ۹۸ھ/۷۱۷ء) .	۳۷۳	۱
* **غُز** :	چھٹی صدی عیسوی میں چین سے بحیرہ اسود تک کے تمام قبائل کو متحد کرکے ایک بدوی سلطنت کی بنیاد رکھنے والا ترکوں کا اوغوز قبیلہ .	۳۷۴	۱
* **غَزاۃ یا غَزوۃ** :	کفار کے خلاف جنگ .	۳۷۷	۱
* **غَزال** :	ثوری نوع کے وحشی ہرن .	۳۷۷	۱
* **الغزال** :	یحییٰ بن الحَکَم ، اندلس میں الحَکَم اور عبدالرحمٰن ثانی کے زمانے کا ایک نازک اندام شاعر اور بوزنطی دربار میں اندلس کا سفیر .	۳۷۹	۱
* **الغَزالی** :	احمد بن محمد ، امام ابو حامد الغزالی کے بھائی ، اپنے زمانے کے مشہور صوفی بزرگ اور چند کتابوں کے مصنف (م ۵۲۰ھ/۱۱۲۶ء) .	۳۸۱	۱
* **الغَزالی** :	امام ابو حامد محمد بن محمد الطوسی الشافعی (۴۵۰ھ/۱۰۵۸ء تا ۵۰۵ھ/ ۱۱۱۱ء) ، عالم اسلام کے بدیع الخیال مفکر ، عالم دینیات ، متکلم ، صوفی اور متعدد دینی ، فقہی اور کلامی کتابوں کے مصنف .	۳۸۲	۱
* **غَزالی** :	محمد چلبی ، سلطان سلیمان کے ابتدائی عہد کا ایک ترکی شاعر (م نواح ۸۴۱-۸۴۲ھ/۱۴۳۷ - ۱۴۳۸ء) .	۳۹۰	۱
⊗ **غَزَل** :	(فارسی) ، فارسی ، اردو اور دیگر زبانوں میں عشق و محبت کے موضوع پر مشہور و مقبول صنف سخن .	۳۹۱	۱
* **غزنیہ (غزنی یا غزنین)** :	مشرقی افغانستان کا ایک قدیم تاریخی شہر ، غزنوی سلاطین کا دارالحکومت .	۵۱۱	۲
⊗ **غَزنوی ، عبداللہ** :	سید (۱۲۳۰ھ/۱۸۱۵ء تا ۱۲۹۸ھ/۱۸۸۱ء) ، غزنی سے ترک وطن کرکے امرتسر میں آباد ہونے والے عالم دین ، محدث اور ایک تفسیری حاشیے کے مصنف .	۵۱۷	۱
* **غزنویہ** :	غزنہ پر حکمران ایک ترکی النسل خانوادہ (از ۳۶۷ھ/۹۷۷ء تا ۵۸۳ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۱۸۷ء) .	۵۲۱	۲
* **غزنوی دور کا فن اور یادگار عمارتیں** :	سلطنت غزنہ کی دستکاریاں اور اہم عمارتیں .	۵۲۸	۲
⊛ **غَزوات** :	رک بہ غزوات ؛ غزوات نبوی بذیل مقالہ حضرت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ، در جلد ۱۹ .	۵۳۱	۱
* **الغَزُولی** :	علاء الدین علی بن عبداللہ البہائی الدمشقی ، ہرہر نسل کا ایک عرب عالم اور مصنف مطالع البدور فی منازل السرور (م ۸۱۵ھ/۱۴۱۲ء).	۵۳۱	۱
* **غَزّة** :	جنوب مغربی یہودیہ (Judea) کا ایک اہم تجارتی شہر .	۵۳۱	۲
* **غَسّان** :	بنو شام کا ایک قدیم یمنی الاصل اور بوزنطی سلطنت کا اطاعت گزار حکمران عیسائی خاندان .	۵۳۲	۲
* **الغَسّانی** :	ابو عبداللہ محمد (حمو) بن عبدالوہاب ، مراکش کے سلطان کا وزیر و سفیر (حیات ۱۱۰۴ھ/۱۶۹۲ء) .	۵۳۶	۱
* **الغَسّانیّہ** :	فرقہ مرجئہ میں شامل ، غسان الکوفی کے پیرو .	۵۳۶	۲
* **غسل** :	طہارت کبریٰ کی بجا آوری کے لیے ایک شرعی اصطلاح .	۵۳۷	۱
* **غَسیل المَلائکَة** :	آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے ایک صحابی اور غزوہ احد کے نامور شہید حضرت حنظلہ[۳] بن ابی عامر الاوسی کا لقب .	۵۳۷	۱
* **غَصب** :	ایک فقہی اصطلاح ، کسی سے کوئی چیز زبردستی چھین لینا ؛ غیر قانونی قبضہ ؛ دوسرے کے حقوق کا ناجائز استعمال .	۵۳۸	۱
* **الغَضَنفَر** :	عُدّة الدّولة ابو تغلب فضل اللہ بن ناصر الدولہ الحمدانی ، حاکم موصل (از ۳۵۸ھ/۹۶۸ء تا ۳۲۹ھ/۹۷۹ء) .	۵۳۸	۲
* **غَطَفان** :	دو عرب قبیلوں کا نام .	۵۳۹	۲
* **غفار** :	معدی (اسمعیلی) خاندان سے تعلق رکھنے والا ایک عرب قبیلہ .	۵۴۱	۲
⊗ **غَفّار** :	بخشنے والا ؛ رک بہ الاسماء الحسنی .	۵۴۲	۱
* **غَفّاری** :	احمد بن محمد ، ایرانی مؤرخ اور شاعر ، نگارستان اور نسخہ جہان آرائے غفاری کا مصنف (م ۹۷۵ھ/۱۵۶۷ء) .	۵۴۲	۱
* **غفران مآب** :	سید دلدار علی (۱۱۶۶ھ/۱۷۵۳ء تا ۱۲۳۵ھ/۱۸۲۰ء)، برعظیم پاک و ہند کے ایک متأخر شیعی مجدد مجتہد اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۵۴۲	۲
⊗ **غَفُور** :	بخشنہار ؛ رک الاسماء الحسنی .	۵۴۹	۲
* **غفوری مجید** :	(۱۸۸۱ تا ۱۹۳۴ء)، بشکردوں اور تاتاریوں کا ایک صاحب دیوان قومی شاعر	۵۴۹	۲
* **غَلافقه** :	علفقه ، غلفکه) ، بیت الفقیه کے نزدیک زبیده (یمن) کی بارونق بندرگاہ اور ایک قدیم تجارتی منڈی اور شہر .	۵۵۹	۲
* **غلام** :	لڑکا ، نوکر ؛ رک بہ عبد .	۵۵۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **غلام احمد ، مرزا : قادیانی**	: (۱۸۳۵ تا ۱۹۰۸ء)، بر عظیم پاک و ہند کا ایک متنبی اور بانی جماعت احمدیہ (رک بآں ، در تکملہ) .	۵۵۱	۱
* **غلام ثَعلَب**	: محمد بن عبدالواحد بن ابی ہشام ، ابوعمر الزاہد المطرز البارودی (۲۶۱ھ/ ۸۷۵ء تا ۳۴۵ھ/۹۵۷ء) ، ایک عرب ماہر لغت ، شارح اور مصنف .	۵۵۱	۱
* **غلام حسین خان**	: مغلوں کے آخری عہد کا مورخ مصنف سیر المتا خرین (حیات ۱۲۳۰ھ/۱۸۱۵ء) .	۵۵۲	۱
* **غلام حسین سلیم زید پوری**	: ایک ہندوستانی مؤرخ ، مصنف ریاض السلاطین (م ۱۲۳۳ھ/۱۸۱۷ء).	۵۵۲	۲
● **غلام حسین مسعودی (بگٹی)**	: بلوچستان میں انگریزوں کے خلاف جنگوں کا ایک مجاہد (شہادت ۱۸۶۷ء) .	۵۵۳	۱
⊗ **غلام حیدر بخاری**[۲]	: شاہ ، سید (۱۲۵۴ھ / ۱۸۳۸ء تا ۱۳۲۶ھ/ ۱۹۰۸ء) ، سلسلۂ چشتیہ کے ایک نامور شیخ طریقت اور خانقاہ جلال پور(ضلع جہلم) کے بانی.	۵۵۳	۲
* **غلام خلّال**	: ابو بکر عبدالعزیز بن جعفر بن احمد ، ایک جلیل القدر حنبلی محدث و مفتی اور متعدد کتب (زاد المسافر وغیرہ) کے مصنف (م۳۶۳ھ/۹۷۴ء).	۵۵۵	۲
⊗ **غلام رسول ، مولوی**	: (۱۸۴۹ تا ۱۸۹۲ء) ، پنجابی کے نامور شاعر اور مقبول عام قصوں احسن القصص وغیرہ کے مصنف .	۵۵۶	۱
⊗ **غلام رسول، مولوی، (قلعہ)**	: (ولادت ۱۲۲۸ھ/۱۸۱۳ء) ، پنجاب کے ایک ممتاز عالم ، مفتی، کلاسیکی پنجابی شاعر اور بہت سی کتابوں کے مصنف .	۵۵۷	۱
● **غلام سرور، مفتی**	: (۱۲۲۴ھ/۱۸۲۸ء تا ۱۳۰۷ھ/۱۸۹۰ء) ، لاہور کے نامور عالم ، مفتی ، تذکرہ نگار اور خزینۃ الاصفیا وغیرہ کے مصنف .	۵۵۷	۲
⊗ **غُلام فَرید**	: رک بہ فرید .	۵۵۹	۲
* **غُلام قادر روہیلہ بن ضابطہ خان**	: نواب نجیب الدولہ کا پوتا ، حاکم نجیب آباد ،مغل شاہنشاہ شاہ عالم اور اس کے خاندان سے ظالمانہ سلوک کرنے والا بدنام شخص (م۱۲۰۳ھ/۱۷۸۹ء) .	۵۵۹	۲
● **غلام محی الدین بگوی ، مولانا**	: (۱۲۱۰ھ / ۱۷۹۵ء تا ۱۲۷۳ھ/۱۸۵۶ء) ، پنجاب کے مشہور عالم ، مبلغ اسلام ، صوفی اور محدث .	۵۶۱	۱
● **غلام محی الدین قصوری (مولانا)**	: (۱۲۰۲ھ / ۱۷۸۷ء تا ۱۲۷۰ھ / ۱۸۵۳ء)، سکھ عہد کے ایک نامور عالم و عارف ، شیخ طریقت ، مبلغ دین اور چند کتب کے مصنف .	۵۶۲	۲
⊗ **غُلامان (خاندان)**	: رک بہ (۱) ایلتتمش ؛ (۲) بلبن وغیرہ ، سلاطین خاندان غلامان.	۵۶۳	۲
⊗* **غُلامی**	: باقاعدہ تجارت کا درجہ حاصل کرنے والا ، انسانوں کی خرید و فروخت کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ایک معاشرتی ادارہ یا رسم و رواج ؛ نیز رک بہ عبد .	۵۶۳	۲
* غَلَجہ	: دریائے جیحوں کے منبع کے قریب علاقہ پامیر اور بالائی یارقند وغیرہ میں آباد ایرانی الاصل قبائل .	۵۷۶	۱
* غَلزئی	: ایک بڑا اور اہم افغان قبیلہ .	۵۷۷	۲
* غَلَطات مشہورہ	: غلط العوام ، ترکی اصطلاح .	۵۸۰	۲
* غَلَطہ	: (Galate) ، قسطنطنیہ کی ایک مضافاتی بستی (رک بہ قسطنطینیہ) .	۵۸۱	۱
* غَلَطہ سَرای	: استانبول سے کچھ آگے شاخ زریں کے قریب واقع پیرا (بای اوغلو) کے شاہی محل کا ایک مکتب .	۵۸۱	۱
* غُمارَہ	: المغرب کے مغربی علاقے میں ایک مصمودی بربر قبیلہ .	۵۸۳	۱
* غُمدان	: یمن کے صوبہ صنعاء میں ایک شاندار قلعہ.	۵۸۴	۲
⊗ غَمگین	: برعظیم کے ایک معروف بزرگ ، صاحب دیوان شاعر اور مصنف سید علی بن سید محمد الملقب بہ حضرت جی کا تخلص (م ۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء) .	۵۸۵	۲
* غِنا	: رک بہ فن (موسیقی) .	۵۸۷	۲
* غَنی	: خود کفیل ؛ اللہ تعالٰی کے اسمائے حسنٰی میں سے ایک .	۵۸۷	۲
⊛ غَنی کشمیری	: ملا محمد طاہر غنی (۱۰۱۷ھ/۱۶۰۸ء تا ۱۰۷۹ھ/۱۶۶۸ء) ، کشمیر کے نامور عالم ، مدرس اور مشہور صاحب طرز فارسی شاعر .	۵۸۷	۲
* غَنی بن اَعْصُر	: شمالی عرب کا ایک قبیلہ .	۵۹۲	۱
⊛ * غَنیمَہ	: مسلمانوں کو جہاد کے ذریعے حاصل ہونے والے اسلحہ ، گھوڑے اور منقولہ سامان وغیرہ کے لیے ایک اسلامی اصطلاح .	۵۹۲	۲
⊗ غَنیمَت کُنجاہی	: محمد اکرام ، گیارھویں صدی ہجری کے اواخر میں پنجاب کا مشہور فارسی گو شاعر ، مثنوی نیرنگ عشق کا مصنف .	۵۹۴	۲
* الغَوار	: مشرقی عرب میں تیل کی پیداوار کے لیے معروف ایک کوہستانی علاقہ .	۵۹۶	۱
* غَوازی	: رک بہ غازیہ .	۵۹۷	۱
* غَوث	: (دستگیری ، نجات) ، ولایت کے ایک بلند مرتبے کا حامل (رک بہ قطب) .	۵۹۷	۱
* غور	: افغانستان میں وادی ہلمند اور ہرات کے درمیان ایک پہاڑی علاقہ ، سابقاً غوری خاندان کے سلاطین کا دارالحکومت .	۵۹۷	۱
* الغَور	: پہاڑوں کے درمیان نشیبی زمین کے لیے ایک جغرافیائی اصطلاح .	۵۹۷	۲
* غَوری خاندان مالوہ	: مالوہ کا ایک حکمران خاندان (۱۴۰۱ء تا ۱۴۳۶ء) ؛ بانی : حسین ، فیروز شاہ تغلق کا ایک امیر .	۵۹۸	۱
* غَوری	: افغانستان ، ایران اور ہندوستان پر برسوں حکمرانی کرنے والا ملوک غور کا ایک خاندان .	۵۹۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الغوطہ**	: مملکت شام میں دمشق اور اس کے نواح پر مشتمل علاقہ .	۶۰۶	۱
* **غول**	: مختلف شکلیں اختیار کر کے انسانوں کو بھٹکانے والے سرکش جنوں کی ایک خاص قسم .	۶۰۸	۱
غوّاصی	: دو مشہور شاعر : (۱) عز الدین غواصی یزدی ، فارسی زبان کا شاعر (م ۹۶۰ھ/ ۱۵۵۳ء) ؛ (۲) ملا غواصی ، دکن میں گولکنڈہ کے قطب شاہی سلطان عبداللہ کے دربار ملک الشعرا (م بعہد تانا شاہ : ۱۰۸۳ھ/۱۶۷۲ء تا ۱۰۹۷ھ/۱۶۸۶ء) .	۶۰۹	۱
* **غیاث الدین بلبن وغیرہ**	: رک بہ (۱) بلبن، (۲) کیخسرو ، (۳) محمد وغیرہ .	۶۱۲	۱
* **غیاث الدین تغلق اول**	: غازی الملک ، تغلق خاندان کا بانی اور ہندوستان کا مشہور حکمران (از ۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء تا ۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء) .	۶۱۲	۱
* **غیاث الدین تغلق شاہ ثانی**	: ابن فتح خان بن سلطان فیروز شاہ ، خاندان تغلق کا ایک حکمران (از ۷۹۰ھ/۱۳۸۸ تا ۱۳۸۹ - ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء).	۶۱۴	۲
۞ **غیاث الدین منصور بن صدر الدین**	: امیر ، حسنی حسینی دشتکی (۸۶۶ھ/۱۴۶۲ء تا ۹۴۹ھ / ۱۵۴۲ء) ، ایران کا صدر الصدور اور قاضی القضاۃ ، علوم طبیعی اور الٰہیات کا فاضل اور متعدد شروح و کتب کا مولف .	۶۱۵	۱
* **غیار**	: ذمّی کے شانوں پر باندھا جانے والا ایک امتیازی نشان یا کپڑے کا بلا .	۶۱۷	۱
* **غَیب**	: بمعنی غائب ، غیر حاضر اور پوشیدہ اشیا ، نادیدہ عالم ارواح وغیرہ .	۶۱۷	۲
* **غَیْبۃ**	: (غیر حاضری)، ذہن کے ماسوا اللہ سے پاک ہونے کے لیے تصوف کی ایک اصطلاح.	۶۱۸	۱
* **غَیْطہ**	: (غائطہ ، غیطۃ) ، شمالی افریقہ اور جنوبی یورپ میں مقبول ایک آلۂ موسیقی .	۶۱۸	۲
* **غَیلان بن عُقبہ**	: رک بہ ذوالرّمۃ .	۶۱۹	۲
* **غَیلان بن مُسلم**	: ابو المروان الدمشقی ، اولیں قدریوں میں سے ایک (م بعہد ہشام بن عبدالملک ۱۱۵ھ/۷۲۴ تا ۱۲۵ھ/۷۴۳ء) .	۶۱۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۵

ف

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **ف** :	(فاء) : عربی حروف ہجا کا بیسواں، فارسی کا بائیسواں اور اردو کا چھتیسواں حرف .	۱	۱
⊛ **الفاتحہ** :	قرآن مجید کی پہلی اور اہم ترین مکی سورہ .	۲	۲
* **الفاتک** :	خاندان نجاح کے تین فرمانروا ، رک بہ نجاح .	۷	۱
⊗ **فاذزہر** :	رک بہ بازہر .	۷	۱
* **فاراب** :	(باراب ، پاراب) ، وادی سیر دریا کا ایک ضلع .	۷	۱
* **الفارابی** :	ابو النصر محمد بن محمد بن ترخان ابن اوزلغ (۸۷۰ تا ۹۵۰ء) ، ایک نامور مسلمان فلسفی ، سائنس دان ، ماہر موسیقی ، حکیم حاذق ، متعدد کتب طب و فلسفہ کا مصنف اور حکمائے یونان بالخصوص ارسطو کا شارح .	۷	۲
* **فارِس** :	(پارس) ، ایران کا ساتواں استان (صوبہ) .	۳۸	۱
* **فارِس** :	ایک کثیر الاستعمال لفظ بمعنی اسپ سوار .	۴۱	۱
* **فارس بن محمد حسام الدولہ** :	ابو الشوک ، حلوان اور گرد و نواح کے دوسرے مقامات کا امیر (از ۴۰۱ھ/۱۰۱۰ء تا ۴۲۷ھ/۱۰۳۶ء).	۴۳	۱
* **فارِس الشّدیاق** :	احمد بن یوسف ، ایک نامور عرب صحافی ، استانبول کے مقبول عام ہفت روزہ الجوائب کا مدیر اور چند کتب کا مصنف (م ۱۳۰۴ھ/ ۱۸۸۷ء) .	۴۴	۱
* **فارسی** :	(زبان و ادب) ، رک بہ ایران .	۴۵	۱
* **الفارِسی** :	ابو علی الحسن بن علی (۲۸۸ھ/۹۰۰ء تا ۳۷۷ھ/۹۸۷ء) ، ایک ممتاز نحوی اور متعدد کتابوں کا مصنف .	۴۵	۱
* **فارسیہ** :	رک بہ ایران .	۴۶	۱
* **الفارسیہ** :	سعودی عرب اور ایران کے ساحلوں کے مابین خلیج فارس میں ایک جزیرہ .	۴۶	۱
* **فارماسون** :	رک بہ ماسونیہ .	۴۶	۱
* **الفاروق** :	رک بہ عمرؓ بن الخطاب .	۴۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
فاروقی	: (خاندان) ، رک بہ فاروقیہ .	۴۶	۱
* **الفاروقی**	: عبدالباقی (۱۲۰۴ھ/۱۷۹۰ء تا ۱۲۷۸ھ/۱۸۶۲ء) ، ایک صاحب دیوان عراقی شاعر اور مملوکون کے مقابلےمیں قاسم پاشا اور علی رضا پاشا کا رفیق .	۴۶	۱
* **الفاروقی**	: مُلّا محمود بن محمد بن شاہ محمد جونپوری ، برعظیم پاک و ہند کے ایک عظیم عالم ، منطقی اور الحکمۃ البالغۃ اور اس کی شرح الشمس البازغۃ کے مصنف (م ۱۰۶۲ھ/۱۶۵۲ء) .	۴۶	۲
* **فاروقیہ**	: حضرت عمر فاروقؓ سے منسوب جنوبی ہند میں، خاندیش کے نیم خود مختار مسلمان حکمرانوں کا خاندان (از ۷۸۴ھ/۱۳۸۲ء تا ۱۰۰۹ھ/۱۶۰۰ - ۱۶۰۱ء) بانی ؛ ملک راجا یا راجا احمد .	۴۸	۲
* **فازاز**	: فاس و مکناس کے جنوب میں مراکش کے وسطی سلسلۂ کوہ کا شمال مغربی سرا.	۵۵	۱
* **فازوغلی**	: نیل ازرق سے لے کر حبشہ تک پھیلا ہوا جمہوریۂ سودان کا ایک پہاڑی ضلع .	۵۵	۲
* **فاس**	: (ہسپانوی : Fez) ، مراکش کا مشہور تاریخی شہر اور سلطان کا ایک مقام سکونت .	۵۶	۱
*⊗ **فاسِد و باطِل**	: علم اصول فقہ کی ایک اصطلاح .	۷۵	۲
*⊗ **فاسِق**	: ایک شرعی اصطلاح ، بمعنی حد شرع سے باہر نکلنے والا شخص .	۷۷	۱
* **الفاسی**	: تقی الدین محمد بن احمد بن علی المکی الحسنی (۷۷۵ھ/۱۳۷۳ء تا ۸۳۲ھ/۱۴۲۹ء) ، مکہ مکرمہ کے رہنے والے ایک عالم ، سیاح اور متعدد موضوعات ، بالخصوص تاریخ مکہ پر کتابوں کے نامور مصنف .	۸۰	۲
* **الفاسِیُّون**	: اہل فاس .	۸۲	۲
* **الفاشر**	: زمانۂ سابق میں ایک چھوٹی سی سلطنت ، اب جمہوریۂ سودان کے صوبہ دارفور (رک بآں) کا صدر مقام .	۸۴	۲
* **فاشودہ**	: سودان کے ایک وسیع صوبے اور اس کے صدر مقام کا سابق نام .	۸۵	۱
* **فاصِلہ**	: وقفہ ، عروض کی ایک اصطلاح ، ایسے تین یا چار متحرک حروف صحیحہ جن کے بعد حرف صحیح ساکن آئے .	۸۵	۲
* **فاضِل بے ، حسین**	: نیز فاضل اندرونی (نواح ۱۱۷۰ھ/۱۷۵۷ء تا ۱۲۲۵ھ/۱۸۱۱ء) ، اپنی عشقیہ تصانیف کے باعث شہرت پانے والا ایک ترکی شاعر .	۸۶	۱
* **فاضل حُسین بے**	: رک بہ فاضل بے حسین .	۸۶	۲
* **فاضِل پاشا**	: مصطفیٰ مصری (۱۸۳۰ تا ۱۸۷۵ء) ، مصر و ترکیہ میں متعدد وزارتوں پر فائز رہنے والا ایک عثمانی مصری سیاستدان .	۸۶	۲
⊗ **فاضل الدین قادری**	: سید ابو الفرح محمد المعروف بہ قطب معظم ، پنجاب میں سلسلۂ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	قادریہ فاضلیہ کے بانی (م ۱۱۵۱ھ/۱۷۳۹ء) .	۸۷	۲
⊗	**فاطر** : قرآن مجید کی پینتیسویں سورت .	۸۸	۲
*⊗	**فاطمہ**ؓ : سیدۃ النساء العالمین ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کی سب سے چھوٹی اور چہیتی صاحبزادی ، حضرت علیؓ کی زوجہ محترمہ اور حسنینؓ کی والدہ معظمہ (م ۱۱ھ/۶۳۲ء) .	۹۰	۱
*	**فاطِمیُّون** : (فاطمیین ؛ بنو فاطمہ) ، شمالی افریقہ اور بعد ازاں مصر کا حکمران خاندان (از ۲۹۷ھ/۹۰۹ - ۹۱۰ء تا ۵۶۷ھ/۱۱۷۱ء) .	۱۰۱	۱
*	**فاطمی فن** : فاطمی عہد کے فنون .	۱۳۰	۲
*	**فاعِل** : علم نحو کی ایک اصطلاح .	۱۳۵	۲
*	**الفاکِہی** : (۱) ابو عبداللہ محمد بن اسحٰق بن العباس ، مکہ مکرمہ کا ایک مؤرخ (حیات ۲۷۲ھ/۸۸۵ء) ؛ (۲) عبداللہ بن احمد المکی الشافعی النحوی (۸۹۹ھ/ ۱۴۹۲ء تا ۹۷۲ھ/۱۵۶۴ء) ، حدود النحو کا مصنف .	۱۳۶	۱
⊗	**فال** : رک بہ علم (طلسم و نیرنجات) .	۱۳۶	۲
⊗	**فال نامہ** : رک بہ علم (طلسمات و نیرنجات) .	۱۳۶	۲
⊗	**فان کریمر** : Alfred von Kremer (۱۸۲۸ تا ۱۸۸۹ء) ، آسٹریا کا نامور مستشرق .	۱۳۶	۲
*	**فانُوس** : ایک تہ ہو جانے والی لالٹین .	۱۳۷	۱
*	**فاؤ** : (Fao) ، شط العرب کے دہانے کے قریب ترکی قلعہ اور تار گھر .	۱۳۷	۱
*	**الفائز بنصر اللہ** : ایک فاطمی خلیفہ (از ۵۴۹ھ/۱۱۵۴ء تا ۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء) .	۱۳۷	۱
*	**فتیٰ** : (نوجوان) ، اندلس میں محل شاہی کے کسی اعلی منصب پر مامور غلام کے لیے ایک اصطلاح .	۱۳۷	۱
*	**فُتا جَلّون** : جمہوریہ گنی کے شمال مشرق میں مغربی افریقہ کا اہم ترین کوہستانی علاقہ .	۱۳۸	۱
⊗	**الفتاوٰی** : شریعت اسلامی کے فروعی مسائل کا اجتہاد و استنباط کے ذریعے حل .	۱۳۹	۱
⊗	**فتاوٰی جہانداری** : برعظیم پاک و ہند کے مشہور مؤرخ ضیاء الدین برنی کے سیاسی نظریات پر مشتمل کتاب .	۱۴۴	۲
⊗	**فتاوٰی عالمگیری** : اورنگ زیب عالمگیر کے عہد حکومت (۱۶۵۸ تا ۱۷۰۷ء) میں سرکاری حکم سے علما کی ایک جماعت کا مرتب کردہ مجموعہ فتاوٰی .	۱۴۵	۲
*	**الفَتّاح** : رک بہ الاسماء الحسنی .	۱۵۵	۲
*	**فَتّاحی** : یحیی سَیبَک نیشاپوری ، ایک نثر نگار اور شاعر (م ۸۵۲ھ/۱۴۴۸-۱۴۴۹ء یا ۸۵۳ھ/۱۴۴۹ - ۱۴۵۰ء) .	۱۵۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ **فَتح** :	فتحہ ، (۱) علم نحو کی اصطلاح ، بمعنی حرکت زبر ؛ (۲) علم الحساب کی ایک اصطلاح ، بمعنی کسی عدد کا مربع .	۱۵۶	۱
⊗ **الفَتح** :	قرآن مجید کی اڑتالیسویں سورۃ .	۱۵۶	۱
* **الفتح** :	ابونصر الفتح بن محمد عبیداللہ القیسی، المعروف بہ فتح بن خاقان، انداس کا ایک بلند پایہ نثر نگار اور تذکرہ نویس ، مصنف قلائد العقیان ، وغیرہ (م ۵۲۸ھ/ ۱۱۳۴ء/۵۳۵ھ/۱۱۴۰ء) .	۱۵۷	۲
⊗ **الفتح بن خاقان** :	المتوکل عباسی کا ایک منظور نظر مصاحب (م ۲۴۷ھ/۸۶۱ء) .	۱۵۹	۱
⊗ **فتح پور سیکری** :	اتر پردیش (بھارت) میں شہنشاہ اکبر کا آباد کردہ شہر (آجکل ویران) .	۱۵۹	۲
* **فتح علی اخولزادہ** :	رک بہ اخوند زادہ میرزا فتح علی .	۱۶۰	۲
* **فتح علی شاہ** :	قاچار خاندان کا ایک ایرانی بادشاہ (از ۱۲۱۲ھ/۱۷۹۷ء تا ۱۲۵۰ھ/ ۱۸۳۴ء) .	۱۶۰	۲
* **فتح نامہ** :	سلطنت عثمانیہ میں فتح و نصرت کے سرکاری اعلان کے لیے ایک اصطلاح .	۱۶۱	۲
*⊗ **فَتْرہ** :	(وقفہ) ، ایک اصطلاح ، بمعنی ایک نبی کے وصال سے لے کر دوسرے نبی کے ظہور تک یا ایک وحی سے دوسری وحی تک کا زمانہ .	۱۶۳	۲
* **فتنہ** :	ایک قرآنی و شرعی اصطلاح . بمعنی امام کے خلاف سازش و بغاوت یا مسلمانوں کے مابین خانہ جنگی .	۱۶۴	۲
* **فتوٰی** :	رک بہ الفتاوی .	۱۶۷	۲
* **فتوہ** :	مروۃ کے مترادف اصطلاح ، بمعنی پختہ سن کے آدمی کی صفات، نیز مسلمان ملکوں کی مختلف شہری تنظیمیں .	۱۶۷	۲
* **فثاغورس** :	رک بہ فیثا غورس .	۱۸۶	۲
* **الفجار** :	گناہ اور محرمات کا ارتکاب ، زمانہ جاہلیت میں قریش اور قیس عیلان کے مابین حرمت والے مہینوں میں لڑی جانیوالی جنگوں کا ایک مشہور سلسلہ .	۱۸۶	۲
* **فَجر** :	رک بہ صلوٰۃ .	۱۸۷	۲
⊗ **الفَجر** :	قرآن مجید کی نواسیویں سورۃ .	۱۸۷	۲
* **فجر آتی** :	(ظہور صبح) ، ترکوں کی ایک ادبی انجمن ؛ نیز رک بہ ترک (ادبیات) .	۱۸۸	۲
* **فُجور** :	رک بہ فاسق .	۱۸۸	۲
* **فَجیج** :	رک بہ فقیق .	۱۸۸	۲
* **الفُجیرہ** :	متارکہ جنگ کی پابند سات عرب شیوخ کی ریاستوں میں سے ایک ریاست .	۱۸۸	۲
* **فَحص البَلُوط** :	(Las Pedroches) ، اندلس میں قرطبہ کے جنوب مغرب میں المعدن تک پھیلی ہوئی ایک وادی .	۱۸۹	۲
* **فَحل یا فحْل** :	(Pella ; Phl) ، شرق اردن کی مغربی ڈھلانوں پر آباد عہد قدیم کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	ایک شہر (آجکل کھنڈر) .	۱۹۰	۱
* **فَخ**	: مکہ مکرمہ کے نزدیک ایک ندی اور ۱۶۹ھ/۷۸۶ء میں حسین بن علی بن الحسن اور ان کے رفقا کی شہادت گاہ .	۱۹۰	۲
* **فَخّار**	: رک بہ فن (فخّار) .	۱۹۱	۱
* **فَخَذ**	: (فَخِذ)، رک بہ (۱) عشیرہ ؛ (۲) قبیلہ .	۱۹۱	۱
⊗ **فَخر**	: کبر و شرف و عظمت کا ادعا ؛ اعزازی خطابات کا جز (مثلاً فخر الدولہ) .	۱۹۱	۱
* **فخر الدولہ**	: ابو الحسن علی بن رکن الدولہ ، الجبال ، طبرستان اور جرجان کا بویہی حاکم (حیات ۳۸۷ھ/۹۹۷ء) .	۱۹۲	۱
* **فَخر الدّین بن قُرقماس**	: (۹۸۰ھ/۱۵۷۲ء تا ۱۰۴۵ھ/۱۶۳۵ء) ، دروز کا امیر اور لبنان کی ایک طاقتور سیاسی شخصیت .	۱۹۳	۱
*⊗ **فَخر الدّین الرّازی**	: ابو عبداللہ محمد بن عمر بن الحسین (۵۴۳ھ/۱۱۴۹ء تا ۶۰۶ھ/ ۱۲۰۹ء) ، سربرآوردہ عالم ، محقق اور مفسر ، صاحب تفسیر کبیر وغیرہ .	۱۹۴	۲
* **فَخر الدّین مُبارک شاہ**	: المعروف بہ فخرا ، بنگالہ کے پہلے خود مختار شاہی خاندان مبارک شاہیہ کا بانی اور حکمران (از ۷۳۹ھ/۱۳۳۸ء تا ۷۵۱ھ/ ۱۳۵۰ء) .	۲۰۳	۱
* **فَخر المُلک**	: ابو المظفر علی بن نظام الملک ، مشہور سلجوقی وزیر نظام الملک کا سب سے بڑا بیٹا اور برکیاروق کا وزیر (م ۵۰۰ھ/۱۱۰۶ء) .	۲۰۳	۱
* **فخری الاصفہانی**	: شمس الدین محمد ، ایرانی ماہر لسانیات اور مصنف معیار الجمالی (حیات ۷۴۲ھ/ ۱۳۴۱ء) .	۲۰۴	۱
* **فخری بروسوی**	: ترکیہ کا ممتاز ترین نقش تراش (م ۱۶۱۸ء) .	۲۰۴	۲
* **الفَخری**	: محمد بن علی بن طبا طبا المعروف بہ ابن الطقطقی کی تصنیف کردہ تاریخ کی نہایت اہم کتاب الفخری فی الآداب السلطانیہ والدول الاسلامیہ .	۲۰۴	۲
* **فِداء**	: فدیہ ، نیز مقام منیٰ میں دی جانے والی قربانی .	۲۰۵	۲
* **فِدائی**	: بمعنی جاں نثار ، اصطلاحاً (۱) اسماعیلی فرقے کے حشاشیین قاتل ؛ (۲) انقلاب ایران کے بعد دستور پسند ؛ (۳) شیخ زادہ لاہیجی اور میرزا سعید اردستانی کا تخلص .	۲۰۶	۱
* **فِدائی خان کوکہ**	: مظفر حسین ، خان جہان کوکلتاش کا بھائی ، شاہجہان کا معتمد درباری اور اورنگ زیب عالمگیر کا ایک سالار عسکر (م ۱۰۸۹ھ / ۱۶۷۸ء) .	۲۰۶	۲
* **فدائیان اسلام**	: ایران کی نیم مذہبی اور نیم سیاسی دہشت پسند خفیہ تنظیم (۱۹۴۳ تا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۹۵۵ء) .	۲۰۸	۱
* **فَدّان**	: پیمائش اراضی کا ایک مصری پیمانہ ؛ زراعت کے بیلوں کی جوڑی .	۲۱۰	۱
*⊗ **فَدَک**	: شمالی حجاز میں خیبر کے قریب آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے لیے مخصوص ایک قدیم قصبہ .	۲۱۰	۲
* **فَدْو**	: رک بہ فدیہ .	۲۱۵	۱
⊗ **فِدیہ**	: (بدل ، جزا ، قربانی) : ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی اسیران جنگ کی رہائی کا معاوضہ .	۲۱۵	۱
⊗ **فَذْلَکَة**	: (رقم ، مجموعہ ، میزان) ، عثمانی عہد حکومت کی ایک اصطلاح، بمعنی شکایات اور عرضداشتوں کا خلاصہ ، نیز عثمانی عہد کی مختصر تاریخ کے لیے بطور عنوان .	۲۱۶	۲
* **فر**	: رک بہ فرو .	۲۱۷	۱
* **الفُرات**	: عراق کا مشہور دریا .	۲۱۷	۱
* **الفُرات (بنو)**	: رک بہ ابن الفرات .	۲۲۰	۲
* **فِراری**	: (بھگوڑا) ، ایک ترکی اصطلاح ، غیر ملکوں میں پناہ لینے والے ترک نوجوان .	۲۲۰	۲
* **فِراسة**	: (۱) قاضی اور حاکم تنظیم کی ذاتی بصیرت ؛ (۲) چہرے بشرے کی علامتیں پہچاننا ؛ (۳) صوفیہ کا وہبی وجدانی ادراک .	۲۲۰	۲
* **الفَرافِرَة**	: (نیز الفرافِرہ) ، منیا کے مصری صوبے میں شامل صحرائے لیبیا کا ایک نخلستان.	۲۲۱	۲
* **فَراہ**	: صوبہ ہرات (افغانستان) کا ایک شہر .	۲۲۱	۲
* **فَراھی**	: ابو نصر مسعود بن ابی بکر حسین بن جعفر ، ساتویں صدی ہجری کا ایک ایرانی ماہر لسانیات اور صاحب نصاب الصبیان .	۲۲۲	۱
⊗ **فَرائض**	: رک بہ میراث .	۲۲۲	۱
⊗ **فَرائضی فرقہ**	: ئِضیہ ، بنگال کے مسلمانوں کا ایک دینی اور نیم سیاسی فرقہ ؛ بانی : حاجی شریعت اللہ (۱۷۸۰ تا ۱۸۴۰ء) .	۲۲۲	۱
* **فَرَبْر**	: قریۂ عالی ، یا رباط طاہر بن علی ، آمل کے بالمقابل واقع روس کا ایک شہر .	۲۲۵	۲
* **الفَرَج**	: الملک الناصر ناصر الدین ، سلطان برقوق (رک بہ) کا بیٹا اور جانشین (از ۷۹۹/۱۳۹۷ء تا ۸۱۵/۱۴۱۲ء) .	۲۲۶	۲
* **فرح آباد**	: مازندارن میں ایک مقام .	۲۲۸	۱
* **فرح اَنْطُون**	: (۱۸۷۴ تا ۱۹۲۲ء) ، طرابلس (لبنان) کا عرب مصنف اور صحافی .	۲۲۹	۲
* **فَرحات جَرمانُوس**	: ایک عیسائی عرب ماہر علم اللسان، شاعر اور انیسویں صدی عیسوی میں عرب ممالک کی ادبی نشأۃ ثانیہ کا پیشرو .	۲۳۰	۱
⊗ **فَرْد**	: (واحد ، اکیلا ، تنہا) ، ذات باری کے متعلق علم الٰہیات کی ایک اصطلاح .	۲۳۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **فردوس**	: رک بہ جنّة .	۲۳۵	۲
⊗ **فِردَوسی**	: ابو القاسم حسن بن منصور یا حسن بن علی وغیرہ (نواح ۳۲۹ - ۳۳۰ھ/ ۹۴۰ - ۹۴۱ء تا ۴۱۱ھ/۱۰۲۰ء) ، شاھنامہ کا مصنف ، عظیم فارسی شاعر .	۲۳۵	۲
* **فِردوسی**	: (فردیوسی) ، سلطان بایزید ثانی (۱۴۸۱ تا ۱۵۱۲ء) کے عہد میں بروسہ کا ایک ترکی شاعر .	۲۴۳	۲
* **فِردہ**	: رک بہ فرضہ .	۲۴۴	۱
* **فردی**	: بعض ایرانی شعرا کا تخلص : (۱) فردی (م اوائل عہد سلطان سلیمان اول) ؛ (۲) اربجی زادہ حسین (م ۱۱۲۱ھ / ۱۷۰۹ء) ؛ (۳) درویش فردی (م ۱۱۲۵ھ/۱۷۱۳ء) .	۲۴۴	۱
* **الفَرّاء**	: ابو زکریا یحیی بن زیاد الکوفی النحوی (نواح ۱۴۴ھ / ۷۶۱ء تا ۲۰۷ھ/ ۸۲۲ء)، عربی زبان کے علم نحو کا ایک مسلمہ عالم اور متعدد کتابوں کا مصنف.	۲۴۴	۲
* **فَرُخ آباد**	: اتر پردیش (بھارت) میں ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۲۴۸	۲
⊛ **فَرخ سیر**	: ابو المظفر محمد معین الدین بن عظیم الشان بن شاہ عالم بہادر شاہ اول بن شہنشاہ اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۸۴ھ/۱۶۷۳ء تا ۱۱۳۱ھ/۱۷۱۹ء) ، سلطنت مغلیہ کے دور زوال کا ایک حکمران (از ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۳ء تا ۱۱۳۱ھ/۱۷۱۹ء) .	۲۴۹	۲
* **فَرُخان**	: گیلان شاہ بن دابویہ ، المعروف بہ بزرگ و ذوالمناقب ، طبرستان کا ایک سپہبند (۷۰۹ء تا ۷۲۲ء) .	۲۵۳	۱
* **فَرُخی**	: ابو الحسن علی بن جولوغ ، محمود غزنوی کے دربار کا ایک قادر الکلام صاحب دیوان ایرانی شاعر (م ۴۲۹ھ/۱۰۳۸ء) .	۲۵۳	۲
* **فریش**	: (Casti lo del Hierro) ، ہسپانیہ میں صوبہ اشبیلیہ کا ایک علاقہ .	۲۵۵	۱
* **الفَرَزْدَق**	: ہمام بن غالب بن صعصعہ (۳۰ھ/۶۴۱ء تا ۱۱۴ھ/۷۳۲ - ۷۳۳ء) ، اموی عہد کا ایک ممتاز اور نامور عرب شاعر .	۲۵۶	۱
* **الفَرَس**	: (۱) گھوڑا ؛ (۲) ستاروں کا ایک مجموعہ .	۲۶۹	۱
* **الفُرس**	: عربوں کے ہاں اہل فارس (ایران) کے لیے مستعمل کلمہ .	۲۶۲	۱
* **فَرَسان**	: (نیز فرسان) ، بحیرۂ احمر میں راس جِزان کے جنوب مغرب میں تہامہ کی بندرگاہ ابو عریش کے بالمقابل واقع ایک مجمع الجزائر .	۲۶۴	۲
* **فَرسَخ**	: فرسنگ ، لمبائی ماپنے کا ایرانی پیمانہ .	۲۶۵	۱
* **فَرش**	: رک بہ فن (قالین بافی) .	۲۶۵	۲
* **فرشتہ**	: رک بہ ملٰئکہ .	۲۶۵	۲
* **فرشتہ**	: محمد قاسم ہندو شاہ استرآبادی (ولادت : مابین ۹۸۰ھ / ۱۵۷۲ء و		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	۱۰۱۴ھ/۱۶۰۵ء) ، ایک مشہور مسلم مؤرخ ، طبی مصنف اور سلاطین احمد نگر اور بیجا نگر کا درباری عالم اور صاحب تاریخ فرشتہ .	۲ ۲۶۵
* فِرِشتہ اوغلو :	(فرشتہ زادہ ، ابن فرشتہ) ؛ آنا طولی کے دو ترک مصنف بھائی : (۱) عبداللطیف بن فرشتہ عزالدین بن امین الدین المعروف بابن الملک (حیات ۸۲۴ھ/۱۴۲۱ء) ، فقہ و حدیث کا ایک ممتاز عالم اور مصنف ؛ (۲) عبدالمجید بن فرشتہ عزالدین ، ایک ترک عالم اور مصنف (م ۸۶۴ھ/۱۴۵۹ء) .	۱ ۲۷۰
* فَرْض :	سختی اور تاکید سے دیے گئے حکم ، نیز عمل میں لازم کسی فعل کے لیے ایک فقہی اصطلاح .	۲ ۲۷۱
* فِرضَہ :	مصر میں کسی غیر معمولی محصول کے لیے ایک اصطلاح .	۱ ۲۷۲
* فَرع :	رک بہ (۱) فروع ؛ (۲) فقہ .	۱ ۲۷۳
⊗ فِرعون :	زمانۂ قدیم میں ملوک مصر ، بالخصوص شاہان عمالقہ کا لقب ، نیز حضرت موسیٰ کا مخالف بادشاہ مصر .	۱ ۲۷۳
* فَرْغانہ :	(روسی : Ferganskaya Oblast) ؛ سیر دریا (سیحون) کے وسط میں واقع اور آجکل روس میں شامل ایک سو کیلو میٹر لمبی اور ستر کیلو میٹر چوڑی وادی .	۲ ۲۷۷
* الفَرغانی :	(Alfraganus) ، ابو العباس احمد بن محمد بن کثیر ، قرون وسطیٰ کا ایک مسلم ہیئت دان اور اسطرلاب پر دو کتابوں کا مصنف (حیات ۲۳۷ھ/ ۸۶۱ء) .	۲ ۲۸۹
* الفَرغانی :	دو مؤرخین : (۱) ابو محمد عبداللہ بن احمد بن جعفر (۲۸۲ھ/۸۹۵ء تا ۳۶۲ھ/۹۷۳ء) ، الطبری کا شاگرد اور اس کی تاریخ کے تتمے الصلۃ کا مصنف ؛ (۲) اس کا بیٹا ابومنصور احمد بن عبداللہ (۳۲۷ھ/۹۳۹ء تا ۳۹۸ھ/۱۰۰۷ء) ، صاحب صلۃ الصلۃ .	۱ ۲۹۰
* فُرفُوریُوس :	(Porphyry ؛ زمانہ حیات : مابین ۲۳۴ و ۳۰۵ء) ، صور کا باشندہ ، کاتب ، سوانح نگار ، فلاطینوس کی کتابوں کا مؤلف اور نو فلاطونی فلسفے کا بانی .	۲ ۲۹۰
* فَرق :	رک بہ فصل .	۱ ۲۹۳
● فِرَق :	رک بہ فرقہ .	۱ ۲۹۳
● الفُرقان :	قرآن مجید ؛ نیز قرآن مجید کی پچیسویں سورۃ .	۲ ۲۹۳
* الفَرقَدان :	قطب کے قریب پائے جانے والے دو ستاروں کے لیے علم ہیئت کی ایک اصطلاح .	۲ ۲۹۵

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*⊗ فِرقہ	: مسلمانوں میں ابتدائی زمانے میں پیدا ہونے والے فرقے .	۲۹۶	۱
* فُرگَہ	: (Fraga) ، افراغہ ، شمال مشرقی ہسپانیہ میں ایک چھوٹا سا شہر .	۳۱۲	۱
⊗ فَرمان	: سلاطین و حکام کے احکام ، نیز سرکاری خطوط وغیرہ کے لیے مستعمل ایک فارسی لفظ .	۳۱۲	۲
* فَرمُول	: (فرمل) ، گردیز کے قریب افغانستان کا ایک پہاڑی علاقہ .	۳۲۲	۱
* فرنگی	: (Franks ، افرنج یا فرنج) ، مسلمانوں کے ہاں اہل یورپ کے لیے مستعمل لفظ.	۳۲۲	۱
* فَرَو	: پوستین کے بنے ہوے لباس کے لیے مستعمل لفظ .	۳۲۷	۲
* فَروان	: (پروان) ، کابل کے شمال میں افغانستان کا ایک چھوٹا سا شہر .	۳۲۹	۲
* فَروَرْدِین	: ایرانیوں کے سال شمسی کا پہلا مہینا ، نیز ہر ماہ کی انیسویں تاریخ .	۳۳۰	۱
⊗ فُروسیہ	: رک بہ علم (الفرسیہ) .	۳۳۰	۲
* فُروض	: رک بہ فرض .	۳۳۰	۲
* فُروع	: رک بہ فقہ .	۳۳۰	۲
* فُروغ	: ابو القاسم خان ، انیسویں صدی عیسوی کا ایک ایرانی شاعر .	۳۳۰	۲
* فُروغ الدّین	: محمد مہدی بن محمد باغر اصفہانی (ولادت ۱۲۲۳ھ/۱۸۰۸ء) ، ایک ایرانی شاعر .	۳۳۰	۲
⊗* فُروغی	: فارسی کے تین شعرا کا تخلص : (۱) میرزا محمد اصفہانی، امیر تیمور شاہ درّانی کا ملک الشعراء؛ (۲) میرزا عباس بن آقا موسیٰ بِسطامی (۱۲۱۳ھ/۱۷۹۸ء تا ۱۲۷۴ھ/۱۸۵۸ء) ، ایک ممتاز غزل گو ؛ (۳) ذکاء الملک میرزا محمد حسین بن آقا محمد مہدی ارباب اصفہانی (۱۲۵۵ھ/۱۸۳۹ء تا ۱۹۰۸ء) ، ایران کا مشہور شاعر ، ادیب ، صحافی اور مترجم .	۳۳۱	۱
* فَرہاد پاشا	: سلطنت عثمانیہ کا سپہ سالار اور دو بار صدر اعظم (از ۹۹۹ھ/۱۵۹۱ء تا ۱۰۰۰ھ/۱۵۹۲ء و ۱۰۰۳ھ/۱۵۹۵ء ؛ م ۱۰۰۴ھ/۱۵۹۵ء) .	۳۳۱	۲
*⊗ فَرہاد و شیریں	: ایران کی مشہور عشقیہ داستان کے مرکزی کردار .	۳۳۳	۲
* فَرْہَنگ	: ایرانی لغت .	۳۳۴	۱
* فَرہنگستان	: رک بہ مجمع .	۳۳۴	۲
* فریاب	: (فاریاب ، پریاب) ، متعدد مقامات کا نام : (۱) شمالی افغانستان کا ایک قصبہ (موجودہ دولت آباد) ؛ (۲) صوبہ جنوبی فارس کا ایک قصبہ ؛ (۳) کرمان کا ایک گاؤں ؛ (۴) سغد کا ایک گاؤں .	۳۳۴	۲
⊗ فَرید	: خواجہ غلام فرید (۱۲۶۱ھ/۱۸۴۳ء تا ۱۳۱۰ھ/۱۹۰۱ء) ، سرائیکی کے ایک معروف شاعر ، جید عالم دین اور صاحب حال صوفی .	۳۳۵	۱
* فَرید پاشا	: رک بہ داماد فرید پاشا .	۳۳۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗	**فَرید پُور** : بنگلہ دیش کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام ،	۳۳۸	۱
⊗	**فرید الدین عطّار**[ر] : رک بہ عطار .	۳۳۹	۱
⊗	**فرید الدین گنج شکر**[ر] : مسعود بن سلیمان بن شعیب (۵۶۹ھ/۱۱۷۳ - ۱۱۷۴ء یا ۵۸۴ھ / ۱۱۸۸ء تا ۶۶۴ھ / ۱۲۶۵ء یا ۶۷۰ھ / ۱۲۷۱ء)، برعظیم پاک و ہند کے مشہور و معروف ولی اللہ ، سلسلۂ چشتیہ کے عظیم بزرگ اور خواجہ نظام الدین اولیا[ر] کے استاد اور مرشد .		۱
⊗	**فرید کوٹ** : بھارتی پنجاب کا ایک شہر ، سابقاً ایک سکھ ریاست ؛ بانی : سِیدھو جاٹ (بعہد اکبر) .	۳۳۹	۱
*	**فَریدُون** : قدیم ایرانی بادشاہ اور شاہنامہ فردوسی کا ایک بطل .	۳۴۳	۱
*	**فَریدُون بیگ (احمد)** : عثمانی محافظ خانے کا سربراہ اور منشآت السلاطین کا مرتب (م ۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء) .	۳۴۳	۲
*	**فَرِیضَہ** رک بہ فرض .	۳۴۵	۱
*	**فَرِیغُون، بنو** : آل فریغون ، دسویں صدی عیسوی میں گوزگان (جوزجان) کا حکمران خاندان .	۳۴۷	۲
*	**فریق** : (۱) لوگوں کی ایک جماعت یا قافلے کا ایک حصہ ؛ (۲) ترکیہ میں تنظیمات کے زمانے سے ایک فوجی ڈویژن کا سپہ سالار اور بحری بیڑے کا نائب امیر البحر .	۳۴۷	۲
*	**فریکسی نیٹم** : Fraxinatum ، سواحل اندلس پر ایک گاؤں اور اسی برس تک (از لواح ۲۸۱ھ/۸۹۴ء تا نواح ۳۶۲ھ/۹۷۳ء) مسیحی سلطنتوں میں محصور بحری حملہ آوروں کی ایک اسلامی ریاست (موجودہ La-Grade - Frienet ، فرانس میں) .	۳۵۰	۲
*	**فزارہ ، بنو** : عدنان کی نسل سے شمالی عرب کا ایک قدیم طاقتور قبیلہ .	۳۵۰	۲
*	**فِزّان** : شمالی افریقہ میں وسطی صحرا کے نخلستان کا سب سے بڑا مجموعہ .	۳۵۱	۲
*	**فس** : (Fez) ، فاس (مراکش) سے منسوب سرخ رنگ کی (ترکی) ٹوپی .	۳۵۳	۱
*	**فَسا** : قدیم بساسیر ، فارس کا ایک شہر .	۳۵۴	۱
*	**فَسانہ** : (افسانہ) ، رک بہ (۱) حکایت ؛ (۲) قصہ ؛ (۳) مثل ؛ (۴) فن .	۳۵۴	۲
*	**فَسخ** : نکاح ، بیع و شری اور دیگر معاہدوں میں طے شدہ بات کو توڑ دینے کے لیے اسلامی فقہ کی ایک اصطلاح .	۳۵۵	۱
⊗	**فسخ نکاح** : رک بہ (۱) فسخ ؛ (۲) طلاق .	۳۵۵	۱
*	**الفُسطاط** : مسلم فاتحین کا بنا کردہ مصر کا پہلا شہر اور عرب عاملین کا اولین	۳۵۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	صدر مقام .	۳۵۶	۲
* فِسق :	رک بہ فاسق .	۳۶۰	۲
* فَسْنجُس (بنو) :	عہد بنو بویہ میں اعلیٰ انتظامی عہدوں پر فائز ہونے والا ایک خانوادہ .	۳۶۰	۲
⊗ فُسَیفسا :	رک بہ فن (تعمیر) .	۳۶۲	۱
*⊗ فصاحة :	اصطلاح ، بمعنی کلام کا اہل زبان کے موافق تنافر حروف اور غرابت وغیرہ کے عیب سے مبرا ہونا .	۳۶۲	۱
* فصل :	ایک کثیر الاستعمال و مختلف المعانی اصطلاح : (۱) کتابوں کے ایک جیسے مباحث کو دوسرے مباحث سے الگ کرنا ؛ (۲) علم القراءۃ میں وقف ؛ (۳) علم العروض میں ایک خاص قسم کا زحاف ؛ (۴) علم نحو میں مبتدا اور خبر کو جدا جدا کرنے والی ضمیر وغیرہ .	۳۶۲	۲
* فَصْل :	رک بہ فلاحت .	۳۶۳	۱
⊗ فُصّلَت :	سورہ حٰمٓ السجدۃ (رک بآں) کا دوسرا نام .	۳۶۳	۱
* فَصیح :	رک بہ فصاحۃ .	۳۶۳	۲
* فَصیح دده ، احمد :	سلسلۂ مولویہ کا ایک ترک شاعر (۱۱۱۱ھ/۱۶۹۹ء) .	۳۶۳	۲
* فَصیلَة :	ایک کثیر الاستعمال لفظ ، وہ شے جو کسی سے جدا کر دی جائے .	۳۶۳	۲
* فَضالَة :	بحر اوقیانوس کے ساحل پر مراکش کا ایک شہر .	۳۶۴	۱
* الفَضالی :	محمد بن محمد الشافعی ، قاہرہ کے ایک شیخ ، الباجوری کے استاد اور مصنف کفایۃ العوام من علم الکلام .	۳۶۵	۱
* فَضائل :	رک بہ فضلیت .	۳۶۵	۱
* الفِضّة :	چاندی .	۳۶۵	۱
* فضل با :	حضرموت کے تریمی مشائخ کا ایک خاندان .	۳۶۶	۱
* الفضل بن احمد :	الا سفرائنی ، ابو العباس ، سلطان محمود غزنوی کا ایک وزیر .	۳۶۷	۱
* الفضل بن الربیع :	بن یونس (۱۳۸ھ/۷۵۵ء تا ۲۰۸ھ/۸۲۳ء) ، حضرت عثمانؓ کے ایک آزاد کردہ غلام ابو فروہ کیسان کی نسل سے خلیفہ الامین کا ایک وزیر .	۳۶۷	۲
* الفَضل بن سَهْل :	الملقب بہ ذوالریاستین (۱۵۴ھ/۷۷۱ء تا ۲۰۲ھ/۸۱۸ء) ، ایک ایرانی فاضل ، خلیفہ المامون کا ایک وزیر .	۳۶۹	۱
* الفَضل بن مَروان :	(۱۷۰ھ/۷۸۶ء تا ۲۵۰ھ/۸۶۴ء) ، عباسی خلیفہ المعتصم کا وزیر .	۳۷۰	۱
* الفَضل بن یحیی :	البرمکی (۱۴۷ھ/۷۶۵ء تا ۱۹۳ھ/۸۰۸ء)، خلیفہ ہارون الرشید عباسی کا وزیر اور رضاعی بھائی .	۳۷۰	۲
* فَضل الله :	اپنا سلسلۂ نسب حضرت عمر فاروقؓ سے ملانے والا مملوک عہد میں قاہرہ		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کے سرکاری اہلکاروں کا ایک خاندان .	۳۷۱	۱
* **فَضل اللہ** : الملقب بہ حروفی	(۷۴۰ھ/۱۳۳۹ء تا ۷۹۶ھ/۱۳۹۳ء) ، فرقہ حروفی کا بانی ، مذہب قرامطہ کا ہم خیال ایک ملحد .	۳۷۲	۱
* **فضل اللہ** : رک بہ رشید الدین فضل اللہ .		۳۷۱	۲
* **فضل اللہ جمالی** : رک بہ جمالی .		۳۷۲	۲
* **فضل امام** : بن محمد ارشد العمری البہرگامی الخیر آبادی ، ہندوستان میں معقولات کی تدریس اور ترویج کے لیے معروف خیر آبادی سلسلۂ علما کے پہلے نامور بزرگ اور معقولات پر کتب کے مصنف (م ۱۲۴۴ھ/۱۸۲۹ء) .		۳۷۲	۲
* **فضل حسین ، میاں سر** : رک بہ مسلم لیگ .		۳۷۵	۱
⊗* **فَضل حق خیر آبادی** :	(۱۲۱۱ھ / ۱۷۹۶ - ۱۷۹۷ء تا ۱۲۷۹ھ/۱۸۶۲ء) ، منطق و حکمت ، فلسفہ و ادب ، کلام و اصول اور شعر و شاعری میں دستگاہ کامل کے حامل ، ۱۸۵۷ء کی جنگ آزادی کے ایک بطل اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۳۷۵	۱
* **فضل الحق (مولوی)** : رک بہ مسلم لیگ .		۳۷۶	۲
⊗ **فضل شاہ** : رک بہ پنجابی (زبان و ادب) .		۳۷۶	۲
* **فَضلَوَیہ ، بنو** : شبنکارہ کا حکمران ایک کرد خاندان	(از ۴۴۸ھ/۱۰۵۶ء تا ۷۱۸ھ/ ۱۳۱۸ - ۱۳۱۹ء) .	۳۷۶	۲
* **فضلی** : (فتہلی) ، جنوبی عرب کے ایک مجموعۂ قبائل کا نام .		۳۷۷	۲
* **فَضلی محمد** : (قرا فضلی یا فضلی چلبی) . ایک صاحب دیوان ترک شاعر	(م ۹۷۰ھ/ ۱۵۶۲ - ۱۵۶۳ء) .	۳۷۸	۲
* **فُضولی** : محمد بن سلیمان ، ترکی زبان کا ایک کُرد شاعر	(م ۹۶۳ھ/۱۵۵۶ء یا ۹۷۰ھ/ ۱۵۶۲ء) .	۳۷۹	۲
* **الفُضَیل بن عیاض**[z] : ابو علی الفندینی الطالقانی ، ایک بزرگ اور نامور صوفی	(م ۱۸۷ھ/ ۸۰۳ء) .	۳۸۰	۱
* **فَضیلَۃ** : شرف یا اعلی درجے کی خوبی .		۳۸۰	۲
* **فِطر** : رک بہ عید الفطر .		۳۸۳	۱
⊗* **فِطرۃ** : ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی دین اسلام قبول کرنے کی خلقی صلاحیت .		۳۸۳	۱
* **فِطرَت** : عبدالرؤف ، ترکستان میں ایک اصلاحی تحریک کا مفکر اور بانی	(حیات ۱۹۳۷ء) .	۳۸۶	۱
* **فِطنت** : زبیدہ بنت شیخ الاسلام محمد اسعد افندی ، ایک صاحب دیوان ترک شاعرہ	(م ۱۱۹۳ھ/۱۷۸۰ء) .	۳۸۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
*	**فَطین** : (فطین افندی) ، داؤد (۱۲۲۹ھ/۱۸۱۴ء تا ۱۲۸۳ھ/۱۸۶۷ء) ، ترکی کا ایک نامور تذکرہ نگار اور صاحب دیوان شاعر ، باب عالی کا ایک کاتب اور تذکرہ خاتمۃ الاشعار کا مصنف .	۲ ۳۸۹
*	**فعل** : کسی (واقعہ) کا کسی زمانے سے تعلق ثابت کرنے والے لفظ کے لیے صرف و نحو کی ایک اصطلاح .	۲ ۳۹۰
*	**فعل** : قواعد ، فلسفہ اور علم کلام کی ایک اصطلاح ، بمعنی تحریک ، عمل اور بعض اوقات عمل کا نتیجہ .	۱ ۳۹۱
⊗	**فَعَل** : رکّ به قوة .	۱ ۳۹۳
⊗	**فِغانی (بابا)** : شیرازی ، ایک نامور اور صاحب اسلوب فارسی شاعر (م ۹۲۲ھ/۱۵۱۶ یا ۹۲۵ھ/۱۵۱۹ء) .	۱ ۳۹۳
*	**فَغْفور** : (چینی تئن تسو) ، بادشاہ چین کا لقب .	۱ ۳۹۵
*	**فِقْه** : شریعت یا احکام شریعت یا استنباط احکام شریعت کے علم کی ایک اصطلاح .	۲ ۳۹۵
⊗	**(اُصول) الفقه** : شریعت اسلامی کے بنیادی مآخذ کو صحیح و صائب طریقے پر سمجھنے اور ان کے ذریعے مسائل کے استنباط کا علم .	۱ ۴۲۰
*	**فقیر** : حاجت مند ، غنی کی ضد .	۱ ۴۴۲
*	**فقیر** : شمس الدین (۱۱۱۵ھ/۱۷۰۳ء تا ۱۱۸۳ھ/۱۷۶۹ء) ، دہلی کے ایک نامور عالم ، ادیب، شاعر اور حدائق البلاغت وغیرہ کے مؤلف .	۲ ۴۴۳
⊗	**فقیر اللہ** : شاہ فقیر اللہ جلال آبادی ثم شکار پوری بن عبدالرحمن حنفی الرتاسی ، احمد شاہ درانی کے عہد میں افغانستان کے مشہور عالم ، صاحب کشف و کرامت بزرگ اور مصنف (م ۱۱۹۵ھ/۱۷۸۱ء) .	۲ ۴۴۳
*	**فقیر محمد گویا** : حسام الدولہ فقیر محمد خان گویا (م ۱۲۶۶ھ/۱۸۵۰ء) ، لکھنؤ کے رئیس ، نامور شاعر اور مصنف بستان حکمت .	۲ ۴۴۴
*	**فَقیری** : قالقاند لنلی ، ایک ترک شاعر ، مصنف رسالۂ تعریفات (مکتوبہ ۹۴۱ھ/ ۱۵۳۴ء) .	۱ ۴۴۵
*	**فُقَیق** : (Figuig ، Figig) ، مراکش کا ایک نخلستان .	۲ ۴۴۶
*⊗	**فَقیه** : فقہ ، خصوصاً شریعت کے عملی مسائل یا الفروع کا عالم ؛ نیز رکّ به فقه .	۱ ۴۴۷
*	**فَقیه با** : محمد بن علی معروف به مولی عیدید و صاحب عیدید (م ۸۶۲ھ/۱۴۵۸ء) کی اولاد پر مشتمل حضرموت میں باعلوی سادات کا ایک صاحب علم خاندان .	۲ ۴۴۷
*	**فَقیه بَلّ** : ایک ممتاز عالم الفقیه محمد بن عبدالرحمن المعروف به اسقع کی اولاد پر مشتمل حضرموت کے قصبہ تریم کے با علوی سید علما کا خاندان .	۱ ۴۴۹
⊗*	**فکر** : ایک کثیر الاستعمال اصطلاح ، بمعنی سوچ بچار ، تصور وغیرہ .	۱ ۴۵۰

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **فکرت ، توفیق**	: رک بہ توفیق فکرت .	۴۵۱	۲
* **فکری**	: عبداللہ پاشا (۱۲۵۰ھ/۱۸۳۴ء تا ۱۳۰۷ھ/۱۸۹۰ء)، مشہور مصری سیاست دان، ادیب اور مصنف .	۴۵۱	۲
* **فکیک**	: رک بہ فقیق .	۴۵۲	۲
* **فلاحت**	: رک بہ علم (فلاحت) .	۴۵۲	۲
* **فَلاسفَہ**	: (فیلسوف کی جمع)، حکمائے یونان اور بعد ازاں جملہ فلسفیوں کے لیے مستعمل لفظ .	۴۵۲	۲
⊗ **فلائشر**	: Heimrich Fleischer (۱۸۰۱ تا ۱۸۸۸ء) ، جرمنی کا مشہور اور ممتاز عربی دان مستشرق اور تفسیر البیضادی کا طابع .	۴۵۹	۲
* **فِلبہ**	: (Philippooli)، تراکیہ (Thrace) کے میدانی علاقے میں واقع بلغاریہ کے شہر Plovdi کا ترکی نام .	۴۶۰	۲
* **فُلبہ**	: رک بہ پل .	۴۶۱	۲
* **فِلپائن**	: مجمع الجزائر ، ۴ اور ۲۱ درجے عرض بلد شمالی اور ۱۱۷ و ۱۲۷ طول بلد مشرقی کے درمیان واقع تقریباً اڑھائی ہزار جزیروں پر مشتمل ایک جمہوریہ .	۴۶۱	۲
* **فلٹ**	: رک بہ (۱) کیچ ؛ (۲) لباد .	۴۶۳	۲
* **فلز کاری**	: رک بہ فن (فلز کاری) .	۴۶۳	۲
* **فَلس**	: اسلام کے ابتدائی عہد میں تانبے کا ایک سکہ .	۴۶۳	۲
* **فلسطین**	: (Palestine) ، مشرق وسطی میں یہودیہ اور سامریہ کی ولایتوں پر مشتمل ایک معروف خطہ اور آج کل یہودیوں کی ریاست اسرائیل .	۴۶۵	۱
* **فلسفہ (اسلامی)**	: ابتداءً یونانی اثرات کے تحت نشو و نما پانے والا اسلامی فکر اور علمی نظریات ، خصوصاً نظری الٰہیات .	۴۶۹	۲
* **فلّغہ**	: رک بہ فَلّاق .	۴۷۸	۲
* **الفَلَق**	: قرآن مجید کی ایک سو تیرھویں سورۃ .	۴۷۸	۲
* **فَلَقہ**	: (فلکہ) ، ایک ڈنڈے پر مشتمل اذیت دینے کا ایک آلہ .	۴۸۰	۱
* **فَلَک**	: کرۃ ، بالخصوص کرۂ آسمانی .	۴۸۰	۱
* **فُلک**	: ایک قرآنی اصطلاح ، بمعنی بڑی کشتی یا بحری جہاز .	۴۸۵	۱
* **فَلَکی شروانی**	: محمد فکی (م حدود ۵۵۰ھ/۱۱۵۵ء) ، شروانشاہ ابو الہیجاء فخر الدین منو چہر ثانی کا صاحب دیوان درباری شاعر اور منجم .	۴۸۶	۱
* **الفَلَکی**	: محمود پاشا (۱۲۲۰ھ/۱۸۰۵ء تا ۱۳۰۳ھ/۱۸۸۵ء) ، مصر کا وزیر تعلیمات اور ایک ممتاز جغرافیہ دان .	۴۸۷	۱
* **فلّاتہ**	: فُلانی ؛ نیز بلاد السودان اور نائجیریا سے ترک وطن کر کے نیل پر واقع سودان		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	میں آنے والے مسلمان .	۳۸۷	۲
* **فَلّاحیه**	: رک به دورق .	۳۸۸	۱
* **فَلّاق**	: (بدوی : فلاگ) ، ایک اصطلاح ، بمعنی رهزن اور بعد ازاں تونس اور الجزائر کے باغی .	۳۸۸	۱
* **فلّه**	: رک به فلاته .	۳۸۹	۱
* **فَلّوجَه**	: عراق کے دو اضلاع : بالائی فلوجه اور زیرین فلوجه .	۳۸۹	۱
* **الفَلّوجَه**	: عراق کی ایک قدیم بستی .	۳۸۹	۲
* **فَلَلی**	: مراکشی شرفا کے خاندان کی ایک شاخ .	۳۸۹	۲
* **فُلَنی**	: رک به پل .	۳۸۹	۲
* **فُلوری**	: یورپ کے معیاری مسکوکات کا ترکی نام .	۳۸۹	۲
* **فَم الحوت**	: علم الهیئت کی ایک اصطلاح ، ستاروں کا ایک جھرمٹ .	۳۹۰	۱
⊗ **فن**	: ایک معروف علمی اصطلاح ، بمعنی هنر ، آرٹ ، صناعت وغیره اور مسلمانوں کا نظریهٔ فن .	۳۹۱	۲
	تمهید : اسلامی فن کے ادوار اور خصائص اور مختلف فنون :	۳۹۹	۱
	۱- فن شعر و شاعری ؛	۵۲۸	۱
	۲- فن موسیقی ؛	۵۳۳	۲
	۳- فن مصوری ؛	۶۲۷	۱
	۴- فن تعمیر ؛	۶۷۷	۱
	۵- فن تجلید : رک به تجلید ؛	۸۵۳	۲
	۶- فن تذهیب : رک به تذهیب ؛	۸۵۳	۲
	۷- فن تکفیت : رک به تکفیت ؛	۸۵۳	۲
	۸- فن فخار ؛	۸۵۳	۲
	۹- فن فلزکاری ؛	۹۰۶	۲
	۱۰- فن پارچه بافی : رک به نسیج ؛	۹۲۰	۲
	۱۱- فن قالین بافی ؛	۹۲۰	۲
	۱۲- فن طراز ؛	۹۳۳	۱
	۱۳- فن خطاطی ؛	۹۵۶	۲
	۱۴- متفرقات :		
	سنگ تراشی ، گچ کاری ؛	۱۰۰۳	۲
	لکڑی کی کنده کاری ؛	۱۰۰۶	۲
	هاتھی دانت اور هڈی کا کام ؛	۱۰۰۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	شیشے اور بلور کے ظروف ؛	۱۰۰۸	۲
	مسکوکات .	۱۰۱۰	۲
⊗ **فَنا** : رک بہ بقاء و فنا .		۱۰۲۱	۱
* **فنار** : سلطان محمد ثانی کی فتح کے بعد استانبول میں یونانیوں کے لیے مختص محلہ.		۱۰۲۱	۱
* **الفناری** : رک بہ فناری زادہ .		۱۰۲۱	۱
* **فناری زادہ** : عثمانی علما اور فقہا کا ایک ممتاز خاندان ؛ بانی : شمس الدین محمد ، سلطنت عثمانیہ کا پہلا باقاعدہ مفتی اعظم (م ۸۳۴ھ/۱۴۳۱ء) .		۱۰۲۲	۱
* **فُنج** : (فُونج) ، لیل ازرق کے کنارے پر واقع ایک ریاست کا حکمران خاندان (از نواح ۹۱۰ھ/۱۵۰۵ء تا ۱۱۷۵ھ/۱۷۶۳ء) .		۱۰۲۳	۱
* **فُنْدُق** : ایک کثیر المعانی لفظ : (۱) ایک قسم کا سرخ بیر ؛ (۲) مسافر خانے ، سرائے یا ہوٹل .		۱۰۲۷	۱
* **فُنْدُقْلی** : یا فِندقلی ، ترکیہ کا ایک پرانا طلائی سکہ ؛ نیز رک بہ (۱) استانبول ؛ (۲) سکہ .		۱۰۲۷	۲
* **فَنَک** : مختلف انواع اور نسلوں کے متعدد حیوانات کے لیے مستعمل لفظ .		۱۰۲۸	۱
* **فُنگ** : رک بہ فونج .		۱۰۲۹	۲
⊗ **فن لینڈ کے مسلمان** : فن لینڈ کی مسلم اقلیت کے احوال .		۱۰۲۹	۲
* **فَنَم** : جنوبی ہند کا ایک سکہ .		۱۰۳۰	۲
* **فنیانَہ** : (ہسپانوی : فنانہ) ، ہسپانیہ کے صوبہ المریہ کا ایک چھوٹا سا قصبہ .		۱۰۳۰	۲
* **الفَواحش** : ایک دینی اصطلاح ، بمعنی کسی چیز کا بدی ، برائی اور قباحت میں حد سے بڑھ جانا .		۱۰۳۱	۲
* **فُؤاد الاوّل** : احمد فؤاد بن خدیو اسماعیل (۱۸۶۸ تا ۱۹۳۶ء) ، مصر کا خدیو اور بعد ازاں بادشاہ .		۱۰۳۶	۲
* **فؤاد پاشا** : کچہ جی زادہ محمد (۱۸۱۵ تا ۱۸۶۹ء) ، ترکیہ کا مشہور سیاست دان ، پانچ مرتبہ وزیر خارجہ اور دو بار صدر اعظم .		۱۰۳۸	۱
* **فُوتہ جلّون** : رک بہ فتا جلون .		۱۰۴۲	۲
* **فوج** : ایران میں ایک معروف عسکری اصطلاح ، بمعنی لشکر .		۱۰۴۲	۲
* **فوجدار** : ہندوستان میں اسلامی دور میں کسی سرکار کی فوج یا پولیس کا اعلیٰ ترین عہدے دار .		۱۰۴۳	۱
* **فَوری** : احمد بن عبداللہ ، سولھویں صدی عیسوی کا ایک عثمانی شاعر اور عالم (م ۹۷۸ھ/۱۵۷۱ء) .		۱۰۴۳	۱
* **فوزی المعلوف** : رک بہ معلوف .		۱۰۴۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **الفُوَطی**	: رک بہ ابن الفوطی .	۱۰۴۴	۱
* **فُومَن**	: (فومن)، گیلان (رک بآں) کا ایک قصبہ .	۱۰۴۴	۱
⊗ **فُومنی**	: رک بہ عبدالفتاح .	۱۰۴۴	۲
⊗ **فُونج**	: رک بہ فُنج .	۱۰۴۴	۲
* **الفونشو**	: (Alfonso) ، قرون وسطی میں ہسپانیہ کے کئی بادشاہوں کا نام .	۱۰۴۴	۲
* **فَہد**	: چیتا .	۱۰۴۴	۲
* **فِہرِست**	: ایک کتابیاتی اصطلاح ، بمعنی کتابوں کی فہرست ، عموماً بترتیب حروف تہجی .	۱۰۵۷	۲
* **فَہرَسة**	: برنامج ، اساتذہ کی قابل مطالعہ کتابوں کی فہرست ، معجم .	۱۰۵۸	۱
* **الفہرست**	: رک بہ دفتر .	۱۰۵۹	۲
* **الفہری**	: ابو اسحٰق ابراہیم بن ابی الحسن ، پانچویں اور چھٹی صدی ہجری کے اندلسی شعرا و ادبا کی نگارشات کے انتخاب کنز الکتاب و منتخب الاداب کا مرتب (تالیف ۶۳۲ھ/۱۲۳۴ء) .	۱۰۵۹	۲
* **فہمی شیخ**	: مصطفی فہمی ، اوزنجان کے نقشبندی خالدی شیخ (م ۱۲۹۹ھ/۱۸۸۱ء).	۱۰۵۹	۲
* **فَہیم**	: اونجی زادہ مصطفی چلبی ، المعروف بہ فہیم استانبولی ، قدیم شاعری کے آخری دور کا ایک ترکی شاعر (م ۱۰۵۴ھ/۱۶۴۴ء یا ۱۰۵۸ھ/۱۶۴۸ء) .	۱۰۶۱	۱
* **فَہیم پاشا**	: (۱۸۷۳ء تا ۱۹۰۸ء) ، سلطان عبدالحمید ثانی کے عہد میں خفیہ پولیس کا سربراہ .	۱۰۶۱	۲
* **فہیم سُلَیمان افندی**	: المعروف بہ خوجہ فہیم (۱۲۰۳ھ/۱۷۸۹ء تا ۱۲۶۲ھ/۱۸۴۶ء)، ایک ترکی شاعر اور عالم .	۱۰۶۲	۱
* **فَیء**	: ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی کفار سے لڑائی کے بغیر حاصل کردہ اشیا .	۱۰۶۲	۲
* **فیثا غورس**	: (فُوثا غورس) ، چھٹی صدی قبل از مسیح کا ایک مشہور یونانی حکیم.	۱۰۶۳	۲
* **فَیج**	: (فارسی : پیک) ، ایک اصطلاح ، بمعنی سرکاری ڈاک کا ہرکارہ .	۱۰۶۸	۱
* **فِیدو**	: رک بہ فدیہ .	۱۰۶۹	۱
* **فِیروز آباد**	: (پیروز آباد ، قدیم نام گُور) ، فارس کا ایک شہر .	۱۰۶۹	۲
* **فِیروز آباد**	: مختلف ملکوں میں شہروں کا نام .	۱۰۷۰	۱
* **الفِیروز آبادی**	: ابو الطاہر مجد الدین محمد بن یعقوب بن محمد الشیرازی الشافعی (۷۲۹ھ/۱۳۲۹ء تا ۸۱۷ھ/۱۴۱۵ء) ، ایک عربی لغت نویس اور صاحب القاموس .	۱۰۷۰	۱
* **فِیروزان ، (بنو)**	: (بنو پیروزان) ، چوتھی صدی ہجری / دسویں صدی عیسوی میں طبرستان کا ایک با رسوخ ایرانی قبیلہ .	۱۰۷۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛	**فِیروز پور** : بھارتی پنجاب میں پاکستانی سرحد سے ملحق ایک ضلع اور اس کا صدر مقام.	۱۰۷۲	۲
*	**فیروز شاہ تغلق** : غیاث الدین تغلق کا چھوٹا بھائی اور محمد بن تغلق کا جانشین، سلطنت دھلی کا ایک مشہور فرمانروا (از ۷۵۲ھ/۱۳۵۱ء تا ۷۹۰ھ/ ۱۳۸۸ء).	۱۰۷۳	۲
*	**فیروز شاہ خلجی** : (جلال الدین)، سلطنت دہلی کے خاندان خلجی کا بانی حکمران (از ۶۸۹ھ/۱۲۹۰ء تا ۶۹۵ھ/۱۲۹۶ء).	۱۰۷۴	۲
*	**فیروزکوہ** : علاقہ غور، (افغانستان) میں ہزارہ کے کوہستانی علاقے کا ایک پہاڑی قلعہ.	۱۰۷۵	۱
*	**فیروزہ** : قیمتی پتھر.	۱۰۷۶	۱
⊗	**فیز** : رک بہ فس.	۱۰۷۸	۲
⊛	**(شاہ) فَیصل** : بن عبدالعزیز، سعودی عرب کے مشہور صالح اور قابل فرمانروا (از ۱۹۶۴ تا ۱۹۷۵ء).	۱۰۷۸	۲
*	**فَیصل اول** : بن شریف حسین (۱۳۰۱ھ/۱۸۸۳ء تا ۱۳۵۲ھ/۱۹۳۳ء)، شاہ عراق (از ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۱ء).	۱۰۸۰	۲
*	**فَیصل ثانی** : بن شاہ غازی بن شاہ فیصل اول (۱۳۵۴ھ/۱۹۳۵ء تا ۱۳۷۸ھ/۱۹۵۸ء)، شاہ عراق (از ۱۹۵۳ تا ۱۹۵۸ء).	۱۰۸۱	۲
*	**فیض** : فلسفہ و تصوف کی ایک اصطلاح، بمعنی فیضان، صدور.	۱۰۸۱	۱
⊗	**فیض الحسن** : مولانا، سہارن پوری؛ رک بہ یونیورسٹی اورینٹل کالج.	۱۰۸۶	۱
*	**الفیض بن ابی صالح شیرویہ** : ابو جعفر؛ عباسی خلیفہ المہدی کا وزیر (م ۱۷۳ھ/۷۸۹-۷۹۰ء).	۱۰۸۶	۱
⊗	**فَیض آباد** : اتر پردیش (بھارت) کی ایک قسمت اور اس کا صدر مقام.	۱۰۸۶	۱
⊗	**فَیض آباد** : وسط ایشیا کے دو نئے شہروں کا نام.	۱۰۸۷	۱
*	**فَیض اللہ افندی** : السید محمد، سلطنت عثمانیہ کے ایک شیخ الاسلام (م ۱۱۱۵ھ/ ۱۷۰۳ء).	۱۰۸۷	۲
*	**فیضی، شیخ** : ابو الفیض بن شیخ مبارک (۱۵۴۷ء تا ۱۵۹۵ء)، شہنشاہ اکبر کا نامور نو رتن، فاضل ادیب، شاعر اور مصنف.	۱۰۸۸	۱
*	**فِیل** : ہاتھی.	۱۰۸۹	۲
⊗	**الفِیل** : قرآن مجید کی ایک سو پانچویں سورۃ.	۱۰۹۷	۱
⊗	**فیلالی** : رک بہ تافیلالت.	۱۰۹۸	۱
*	**فِیلسُوف** : فلسفی.	۱۰۹۸	۱
⊗	**فِیوج** : رک بہ فیج.	۱۰۹۹	۱
*	**الفیوم** : زمانۂ قدیم سے مصر کا ایک صوبہ.	۱۰۹۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود

ق

* **ق** : (قاف) ، عربی حروف تہجی کا اکیسواں ، فارسی کا چوبیسواں اور اردو کا سینتیسواں . ۱ ۱
⊗ **ق** : قرآن مجید کی پچاسویں سورت ؛ نیز یکے از حروف مقطعات . ۱ ۱
⊗ **قاآنی** : میرزا حبیب (۱۲۲۲ھ/۱۸۰۷ - ۱۸۰۸ء تا ۱۲۷۰ھ/۱۸۵۳ - ۱۸۵۴ء)، دور قاچار کا معروف ترین صاحب طرز و صاحب دیوان فارسی شاعر . ۲ ۲
* **قابِس** : (Gabes) ، شمالی تونس میں واقع ایک شہر . ۴ ۲
* **قابِض** : ترکیہ کا ایک زندیق عالم اور بانی فرقۂ مسیحیہ (م ۹۳۴ھ/۱۵۲۷ء) . ۵ ۱
* **القابِض** : باری تعالٰی کا ایک، نام ، رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنٰی . ۵ ۲
* **قابوس بن وشمگیر** : جرجان اور طبرستان کے فرمانروا خاندان بنو زیار کا چوتھا حکمران (از ۳۶۶ھ/۹۷۶ء تا ۳۷۱ھ/۹۸۲ء و ۳۸۸ھ/۹۹۸ء تا ۴۰۳ھ/ ۱۰۱۲ء) . ۵ ۲
* **قابیل** : (Cain) ، رک بہ ھابیل . ۶ ۲
* **قات** : (مربی ؛ حبش اور جنوبی عرب میں مال کنگنی نوع کی ایک نشہ آور جھاڑی . ۶ ۲
* **قاتِن** : (ترکی : قادین) ، رک بہ خاتون . ۷ ۱
* **قاچار** : (قاچار) ، ایران کا ایک حکمران خاندان (از ۱۱۳۳ھ/۱۷۲۱ء تا ۱۳۴۴ھ/ ۱۹۲۵ء) ؛ بانی : فتح علی خان ؛ آخری فرمانروا : احمد شاہ . ۷ ۱
* **القادِر** : طاقتور ؛ باری تعالٰی کا ایک نام ، رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنٰی . ۱۰ ۱
* **القادِر باللہ** : ابو العباس احمد بن اسحٰق ، ایک عباسی خلیفہ (از ۳۸۱ھ/۹۹۱ء تا ۴۲۲ھ/ ۱۰۳۱ء) ، چند دینی رسائل کا مصنف . ۱۰ ۱
* **قادِریّہ** : شیخ عبدالقادر جیلانیؒ (م ۵۶۱ھ/۱۱۶۶ء) کی طرف منسوب صوفیہ کا ایک ممتاز سلسلہ . ۱۰ ۱
* **قادِس** : جنوب مغربی اندلس کا ایک جزیرہ (Isla de Leon) ؛ موجودہ صوبہ قادس کا

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	مغربی حصہ اور اس کا صدر مقام .	۱۸	۱
* **القادسیہ**	: عراق اور الجزیرہ کے متعدد مقامات ، بالخصوص خلافت فاروقیؓ میں مسلمانوں اور ایرانیوں کے مابین فیصلہ کن لڑائی کی معرکہ گاہ .	۱۸	۲
⊗ **القارعۃ**	: قرآن مجید کی ایک سورۃ .	۲۳	۱
* **قارلُق**	: (قرلق ، قرلغ ، خرلخ ، خلخ) ، ایک قدیم ترکمان قوم .	۲۴	۱
* **قارلوویچ**	: (Karlowitz ، Carlowicz)، مملکت خرواتستان وسلووینیا (Croatia - Slovenia) کا ایک شہر .	۲۵	۱
⊗* **قارون**	: (تورات : قورح) ، حضرت موسیٰؑ کا ایک انتہائی دولت مند مخالف اور اللہ تعالی کا معتوب .	۲۵	۱
* **قاری**	: رک بہ (۱) قراءۃ ؛ (۲) قرآن .	۲۸	۱
* **قاز**	: بطخ ؛ نیز بعض جغرافیائی ناموں کا جز .	۲۸	۱
* **قازان**	: نیز قزان ، پندرھویں اور سولھویں صدی عیسوی میں ایک تاتاری ریاست کا پائے تخت، آجکل اشتراکی جمہوریۂ تاتار کا صدر مقام .	۲۸	۱
* **قازیگی**	: تانبے کا ایک ایرانی سکہ .	۲۸	۲
⊗ **قازقستان**	: (قازاقستان ، قزاقستان) ، سویٹ سوشلسٹ جمہوریہ ، اتحاد شورائیہ روس کی دوسری بڑی ریاست .	۲۸	۲
* **قاسم**	: سینٹ ڈیمٹرس (St. Demtrius) کا ترکی نام .	۳۳	۲
* **قاسم بن سلام**	: رک بہ ابو عبید القاسم بن سلام .	۳۴	۱
* **القاسم بن عیسی**	: المعروف بہ ابو دلف العجلی ، ایک بہادر سپہ سالار ، مشہور شاعر و ادیب اور اپنے قبیلے کا سردار (م ۲۲۵ - ۲۲۶ھ/۸۳۹ - ۸۴۰ء) .	۳۴	۱
* **قاسم آغا**	: المعروف بہ قوجہ (بوڑھا) ، آل عثمان کا ایک شاہی معمار (م ۱۰۷۰ھ/ ۱۶۵۹ء) .	۳۵	۱
* **قاسم انوار**	: معین الدین علی (۷۵۷ھ/۱۳۵۶ء تا ۸۳۷ھ/۱۴۳۳ - ۱۴۳۴ء) ، ایران کا ایک صوفی اور ادیب .	۳۵	۲
* **قاسم پاشا**	: المعروف بہ گوزلجہ قاسم پاشا ؛ سلطان سلیم اول اور سلطان سلیمان کے عہد کا ایک ترک سیاست دان ، سپہ سالار ، بیگلربیگی اور وزیر (م لواح ۹۵۹ھ/۱۵۵۱ء) .	۳۷	۲
* **قاسموف**	: (Kasimov) ، عہد سابق میں زار روس کے باجگزار تاتاری فرمانرواؤں کا دارالحکومت ؛ آج کل حکومت Ryazan کے ایک ضلع کا صدر مقام .	۳۹	۱
* **قاسیون**	: دمشق پر سایہ فگن ایک معروف پہاڑ .	۴۱	
* **قاضی**	: ایک اسلامی اصطلاح ؛ شریعت کے مطابق مقدمات کی سماعت اور فیصلہ کرنے		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	والا منصف .	۴۲	۲
* قاضی خان	: فخر الدین الحسن بن منصور الاُوزجندی الفرغانی ، ایک مشہور حنفی عالم ، فقیہ ، مفتی اور متعدد فقہی کتب مثلاً فتاوی قاضی خان وغیرہ کا مصنف (م ۵۹۲ھ/۱۱۹۶ء) .	۴۵	۲
* قاضی عَسکَر	: فوجی عدالت کا حاکم ، سلطنت عثمانیہ کے نظام عدلیہ کا ایک اعلیٰ عہدیدار .	۴۵	۲
* قاضی کُمُخ	: رک بہ کوموک .	۴۶	۲
* القاضی الفاضِل	: ابو علی عبدالرحیم بن علی اللخمی البیسانی العسقلانی (۵۲۹ھ/۱۱۳۵ء تا ۵۹۶ھ/۱۲۰۰ء)، سلطان صلاح الدین ایوبی کا نامور وزیر اور معتمد علیہ ، متعدد تاریخی دستاویزات کا مرتب .	۴۶	۲
* القاضی الہَرَوی	: رک بہ العبادی ، ابو عاصم .	۴۸	۱
* قاعدہ	: مختلف المعانی اصطلاح : (۱) اساس ، بنیاد ، دستور ، آئین وغیرہ ؛ (۲) تمام جزئیات پر منطبق ہونے والا کلی قاعدہ ؛ (۳) کسی علم کا بنیادی اصول یا گر ؛ (۴) اقلیدس میں متوازی الاضلاع خط ؛ (۵) نکاح کے قابل نہ رہنے والی بوڑھی عورت ؛ (۶) زبان آموزی کی ابتدائی کتاب .	۴۸	۱
* قاف	: (کوہ) عہد وسطیٰ کے علم کائنات اور افسانوی ادب میں زمین کو گھیرنے والا ایک پہاڑی سلسلہ .	۴۸	۱
⊗ قافیہ	: علم عروض کی ایک اصطلاح ، اشعار میں حرف آخر کا توافق .	۵۳	۱
* قالی	: رک بہ فن (قالین بافی) .	۵۸	۲
* القالی	: ابو اسماعیل بن القاسم بن عَیذون (۲۸۸ھ/۹۰۱ء تا ۳۵۶ھ/۹۶۷ء) ، ایک نامور عرب ماہر لغت ، صاحب کتاب الامالی وغیرہ .	۵۸	۲
* قالی قلا	: رک بہ اوزروم .	۵۹	۲
* قان	: رک بہ خان .	۵۹	۲
*⊗ قانصوہ	: الملک الاشرف سیف الدین الغُوری ، مصر کا ایک مملوک حکمران (از ۹۰۷ھ/۱۵۰۰ء تا ۹۲۲ھ/۱۵۱۶ء) .	۵۹	۲
* قانُون	: (ج : قوانین) ، ایک آلۂ موسیقی کا نام .	۶۳	۲
* قانون	: رک بہ (۱) شرع ؛ (۲) شریعت .	۶۵	۲
⊗ قانُون اساسی	: کسی قوم یا ملک کے رہنما بنیادی اصول (Constitution)، آئین، دستور .	۶۶	۱
⊗ قانون اسلامی	: رک بہ (۱) شریعت ؛ (۲) قانون شریعت .	۱۶۴	۱
⊗ قانون تنظیمات اساسیہ	: رک بہ : (۱) افغانستان ؛ (۲) قانون اساسی (افغانستان) .	۱۶۴	۱
⊗ قانون الخراج	: رک بہ دفتر .	۱۶۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛ قانون شرعی	: رک بہ قانون شریعت .	۱۶۳	۱
⊗* قانون شریعت	: شریعت کا قانون ، اسلامی دستور حیات .	۱۶۳	۱
* قانون عادۃ	: جمہوریۂ انڈونیشیا کے مسلمانوں کے ہاں رسوم و رواج پر مبنی مروجہ قانون .	۱۷۲	۲
⊗ قانون محمدی	: جنگ بکسر (۱۷۶۴ء) سے ۱۸۵۷ء تک مغل شہنشاہ شاہ عالم کے ساتھ ایک معاہدے کے مطابق برعظیم پاک و ہند کے انگریزی علاقے میں رائج اسلامی قانون .	۱۷۵	۲
* قانون نامہ	: عثمانی سلطنت میں صدر اعظم محمد قرہ مانی کے مشورے کے مطابق سلطان محمد ثانی کا نافذ کردہ بنیادی قانون .	۱۷۷	۲
* قارُود بن داؤد چغری بیگ	: قرہ آرسلان بیگ، کرمان کے سلجوقی فرمانرواؤں کے خاندان کا بانی (از ۴۳۳ھ/۱۰۴۱ء تا ۴۶۶ھ/۱۰۷۳ء) .	۱۷۷	۲
* القاہر باللہ	: ابو منصور محمد بن المعتضد ، ایک عباسی خلیفہ (از ۳۲۰ھ/۹۳۲ء تا ۳۲۲ھ/۹۳۴ء ؛ م ۳۳۹ھ/۹۵۰ء) .	۱۷۸	۲
* قاہرہ	: مصر کا عظیم شہر اور دارالحکومت .	۱۷۹	۲
* القائد	: رہنما ، سردار ، نیز المغرب میں کوئی لازمی خدمت والا سردار ، یا صوبے کا حاکم .	۱۹۷	۱
⊗ قائد اعظم	: رک بہ محمد علی جناح .	۱۹۷	۱
* قائف	: رک بہ قیافہ .	۱۹۷	۲
* قائم	: عمودی خط ؛ متعدد تراکیب میں مستعمل لفظ .	۱۹۷	۲
⊗ القائم	: (۱) کھڑا ہونے والا ، ثابت ، قابض ، نگران، سربراہ وغیرہ ؛ (۲) اہل تشیع کے نزدیک مہدی آخر الزمان محمد بن الحسن العسکری" .	۱۹۸	۱
* القائم بامراللہ	: ابو جعفر عبداللہ ، ایک عباسی خلیفہ (از ۳۲۲ھ/۱۰۳۱ء تا ۴۶۷ھ/۱۰۷۵ء) .	۱۹۸	۲
* القائم بامراللہ	: ابو القاسم عبدالرحمٰن ، بنو فاطمہ کا دوسرا فرمانروا (از ۳۲۲ھ/۹۳۴ء تا ۳۳۴ھ/۹۴۶ء) .	۱۹۹	۲
* قائم مقام	: نائب .	۲۰۰	۲
* قائمہ	: ترکی میں کاغذی سکہ (سہم قائمہ سی) .	۲۰۱	۱
* قایتبای	: الملک الاشرف ابو النصر سیف الدین المحمودی الظاہری ، برجی خاندان کا مشہور ترین سلطان مصر و شام (از ۸۷۳ھ/۱۴۶۸ء تا ۹۰۲ھ/۱۴۹۵ء) .	۲۰۲	۱
* قابی	: غز [رک بآں] یا اوغوز کے چوبیس قبائل میں سے ایک قبیلہ .	۲۰۵	۱
* قبا	: رک بہ المدینہ .	۲۰۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* قبا طاش	: رک بہ استانبول .	۲۰۵	۲
* قبالہ	: ٹھیکا ، ضمانت ، کفالت ، مالی معاملات میں مستعمل ایک فقہی اصطلاح .	۲۰۵	۲
* قُبان	: (قوبان) ، قفقاز کا ایک بڑا دریا .	۲۱۰	۲
⊗ قَبائل	: (واحد : قبیلہ) ، ایک باپ کی اولاد ، ایک معروف معاشرتی اصطلاح .	۲۱۰	۲
⊗ قبائلیت	: قبیلے کی عصبیت (Tribalism) ، ایک اہم معاشرتی اصطلاح .	۲۲۲	۲
* قبائلیہ	: (بلاد القبائل) ، الجزائر کے تل میں ایک پہاڑی علاقہ .	۲۳۰	۱
* القبّاب	: ابو محمد عبداللہ بن حسین التمغروتی الدرعی الرقی ، مراکش کے ایک مشہور ولی اللہ (م ۱۰۴۵ھ/۱۶۳۵ء) .	۲۳۱	۱
* قُبّۃ	: (قُبہ) ، مشرقی قفقاز کا ایک ضلع .	۱۳۱	۲۰
⊗* قبۃ الصخرۃ	: حرم قدس ، بیت المقدس کے وسیع رقبے میں ایک چٹان پر واقع مسجد عمرؓ ؛ مسجد حرام اور مسجد نبوی کے بعد مسلمانوں کا تیسرا مقدس ترین مقام .	۲۳۲	۱
⊗* قَبر	: ایک اسلامی اصطلاح ، میت کو چھپانے کی جگہ ، مردۂ انسان کا مدفن .	۲۴۲	۱
* قُبرص	: قبرس (Cyprus) ، بحیرۂ روم کے مشرق میں ایک جزیرہ .	۲۴۶	۲
* قَبرہ	: (Cabra) ، ایک اندلسی شہر ، آج کل صوبہ قرطبہ کی ایک قضا کا صدر مقام .	۲۵۰	۱
* قَبض	: (سکیڑنا ، بھینچنا) ، صوفیہ کی ایک اصطلاح ، بسط کی ضد .	۲۵۱	۱
* قَبض	: علم عروض کی ایک اصطلاح .	۲۵۱	۲
* قبض	: (ع) فقہ اسلامی کی ایک اصطلاح ، بمعنی کسی چیز کا جائز قبضہ حاصل کرنا.	۲۵۱	۲
* قِبط	: رک بہ مصر .	۲۵۲	۱
* قِبطی	: رک بہ مصر .	۲۵۲	۲
* القَبق	: جبل القبق (جبال القبق یا القبج) ، مسلم مصنفین کے ہاں عموماً کوہ قاف کا ایک نام .	۲۵۲	۱
* قَبقبازی	: یا قبق اندازی ، کدو کا کھیل ، ایک قسم کی چاند ماری .	۲۵۳	۱
* قُبلای	: (قوبیلای ، قوبلای) منگول بادشاہ خاں منگو کا بھائی اور جانشین (از ۱۲۶۰ تا ۱۲۹۴ء) .	۲۵۳	۲
⊗ قِبلہ	: ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی جہت نماز ، نماز میں جس طرف منہ کیا جائے .	۲۵۴	۱
* قُبور	: (واحد : قبر) ، ایک مختلف المعانی لفظ : (۱) گور ؛ (۲) صندوق ، نیام یا سوئیوں کا ڈبہ ؛ (۳) چرمی کمر بند ، جس میں پستول رکھا جاتا ہے ؛ (۴) قلم دان وغیرہ .	۲۵۷	۲
* قُبول	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی کسی پیش کش کی پذیرائی یا ذمہ داری کا بار اٹھانا ، رک بہ (۱) ایجاب ؛ (۲) بیع .	۲۵۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **القَبیصی**	عبدالعزیز (نیز عبد الرحمٰن) بن عثمان بن علی ابو الصقر ایک مشہور ایرانی الاصل منجم ، صاحب المدخل الی صناعۃ احکام النجوم .	۲۵۸	۱
⊗ **قبیلہ**	رک بہ (۱) قبائل ؛ (۲) قبائلیت .	۲۵۸	۲
* **قِپچاق**	ایک قدیم ترک قوم .	۲۵۸	۲
* **قپلان گرای**	اٹھارھویں صدی میں قرم (کریمیا) کے دو خوانین (حکمران) : (۱) قپلان گرای اول (از ۱۱۱۹ھ/۱۷۰۷ء تا ۱۱۲۰ھ/۱۷۰۸ء و از ۱۱۲۵ھ/ ۱۷۱۳ء تا ۱۱۲۸ھ / ۱۷۱۶ء و از ۱۱۴۳ھ/۱۷۳۰ء تا ۱۱۴۹ھ/ ۱۷۳۶ء) ؛ (۲) قپلان گرای دوم ، اول الذکر کا پوتا اور چند روزہ حکمران (در ۱۱۸۳ھ/۱۷۶۹ - ۱۷۷۰ء) .	۲۶۰	۱
* **قَپلان مصطفٰی پاشا**	سلطان محمد رابع کے عہد (از ۱۶۴۸ تا ۱۶۸۷ء) کا عثمانی سپہ سالار اور سیاستدان (م ۱۶۸۰ء) .	۲۶۰	۲
* **قپو**	دروازہ ، باب عالی ، زیادہ صحیح معنوں میں سلطان یا صدر اعظم کا محل .	۲۶۱	۲
* **قَپوچی**	محافظ در ، بالخصوص محل شاہی کے دروازے کا نگہبان	۲۶۲	۱
* **قپو دان پاشا**	عثمانی بیڑے کے افسر اعلی کا لقب .	۲۶۳	۱
* **قتادہ بن ادریس**	تیرھویں صدی عیسوی کے آغاز میں مکہ مکرمہ کے ہاشمی فرمانروا کا تختہ الٹ کر برسر اقتدار آنے والے شریفوں کا جدامجد (م ۱۲۲۱ھ) .	۲۶۴	۲
⊗ **قتادہ بن دعامۃ السدوسی**	ابو الخطاب البصری ، ایک صاحب کمال اور جامع العلوم نابینا تابعی بزرگ (م ۱۱۷ - ۱۱۸ھ/۷۳۶ء) .	۲۶۵	۲
⊗ **القتال**	قرآن مجید کی سنیتالیسویں سورۃ ؛ رک بہ محمد (سورۃ) .	۳۶۶	۲
* **قَتبان**	(قِتبان) ، جنوب مشرقی عرب کی ایک قدیم سلطنت اور وہاں کی ایک قوم کا نام .	۲۶۶	۲
* **قتل**	قانون شریعت کی ایک اہم اصطلاح ، بمعنی جرم قتل کا ارتکاب ، یا کسی جرم کی پاداش میں سزاے موت .	۲۶۷	۱
* **قُتلغ خان**	ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی میں قرہ ختای قوم سے کرمان کا ایک حکمران خاندان .	۲۸۳	۱
* **قُتَیبہ بن مُسلم**	ابو حفص الباہلی (۴۹ھ/۶۶۹ - ۶۷۰ء تا ۹۶ھ/۷۱۵ء) ، اموی دور کا مشہور عرب سپہ سالار اور فاتح ترکستان .	۲۸۵	۲
* **قَحطان**	جنوبی عربستان ، یعنی سارے یمنی قبائل کا جد اعلٰی .	۲۸۷	۲
* **قَحطبۃ بن شبیب الطائی**	زیاد ، بنو عباس کے خراسانی جتھے کے بارہ سرداروں اور بنو عباس کی تحریک کو کامیابی سے ہمکنار کرنے والے افراد میں شامل ایک عرب سپہ سالار (م ۱۳۲ھ/۷۴۹ء) .	۲۹۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* قُدامة بن جعفر	: ابو الفرج الکاتب البغدادی ، ایک نامور عرب فاضل کتاب الخراج وغیرہ کا مصنف (حیات ۳۲۰ھ/۹۳۲ء) .	۲۹۲	۲
⊗ قدر	: رک بہ قضا و قدر .	۲۹۳	۲
* القدر	: قرآن مجید کی ستانویں سورت .	۲۹۳	۲
* قدری	: شاہ عباس اول کے زمانے کا ایک ایرانی شاعر .	۲۹۴	۲
* قدریہ	: معتزلہ کے لیے مستعمل ایک توصیفی نام یا لقب .	۲۹۴	۲
* القُدس	: بیت المقدس یا یروشلم کا عربی نام ، مسلمانوں کا قبلۂ اول اور فلسطین کا مشہور و معروف شہر .	۲۹۵	۲
* قُدسی	: حاجی محمد جان ، عہد شاہجہانی میں مشہد (ایران) سے ہندوستان آنے والا ایک فارسی شاعر (م ۱۰۵۶ھ/۱۶۴۶ء) .	۳۱۰	۱
⊗ قِدم	: علم کلام و فلسفہ کی اصطلاح ، حدوث کی ضد .	۳۱۱	۱
* قدم شریف	: آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے پائے مبارک کے نشانات والی مزعومہ متبرک پتھر کی سلیں ، یا بعض مقامات .	۳۱۳	۱
* القُدوری	: ابو الحسن (ابو الحسین) احمد بن محمد البغدادی القدوری (۳۶۲ھ/۹۷۲ء تا ۴۲۸ھ/۱۰۳۷ء) ، ایک فاضل حنفی فقیہ ، مشہور کتاب المختصر کا مصنف.	۳۱۶	۲
* قدیم	: رک بہ قدم ، حادث کی ضد .	۳۱۷	۱
⊗* قَذْف	: (تیر چلانا ، کنکریاں پھینکنا) ، اسلامی قانون شریعت کی ایک اہم اصطلاح ، بمعنی کسی پاکباز مرد یا عورت پر بد چلنی کی تہمت لگانا .	۳۱۷	۱
⊗ قرآن مجید	: اللہ تعالی کی طرف سے آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پر الفاظ و معانی کی صورت میں نازل کردہ آخری آسمانی کتاب .	۳۱۸	۱

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۲/۱۶

عنوان	اشارات	صفحہ	ستون
* قَرا اَرسلان	: بن داؤد الملقب بہ فخر الدین، حصن کیفا کے اُرتقی خاندان کا تیسرا امیر اور ایک مشہور مسلمان سپہ سالار (م ۵۶۲ھ/۱۱۶۶ء) .	۱	۱
* قَرا باذین	: رک بہ اقرابا ذین .	۲	۲
* قَرا خانیہ	: رک بہ ایلک خانیہ .	۲	۲
* قَراغُول	: (قراکول ، قرہ غل) ، رک بہ قراوُل .	۳	۲
* قراقُوش	: بہاء الدین بن عبداللہ الاسدی الرومی ، سلطان صلاح الدین ایوبی کا ایک عہدے دار اور الملک المنصور کا مدار المہام (۵۹۸ھ/۱۲۰۱ء) .	۲	۲
* قَرامان	: یا قرہ مان ؛ (۱) ایشیاے کوچک کا ایک ضلع ؛ (۲) ترکیہ کا ایک شہر اور اسی نام کی قضا کا صدر مقام .	۱	۲
* قَرامان اوغلو	: ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی میں ایشیاے کوچک کا ایک نامور اور طاقتور حکمران خاندان ؛ مؤسس : قرہ مان کریم الدین (م ۶۶۰ھ/۱۲۶۲ء) ؛ آخری حکمران : قاسم بن ابراھیم (م ۸۸۸ھ/۱۴۸۳ء).	۱۰	۲
* قرامانلی	: (قرہ مانلی) ، طرابلس کا ایک خود مختار حکمران خاندان (از ۱۷۱۱ تا ۱۸۳۵ء) ؛ مؤسس : احمد قرہ مانلی قاوغلی .	۱۸	۲
* قرامانی محمد پاشا	: (قرہ مانی نشانی محمد پاشا) ، عہد عثمانیہ میں ترکیہ کا ایک صدر اعظم اور مؤرخ (م ۸۸۶ھ/۱۴۸۱ء) .	۱۹	۱
* قَرامطہ	: مخصوص اور خفیہ عقائد رکھنے والے پر جوش عربوں اور نبطیوں کا ایک باغی گروہ ؛ بعد ازاں اسماعیلیہ کی ایک شاخ.	۲۱	۱
* قِران	: چار پنس مالیت کا ایک جدید ایرانی سکہ .	۳۳	۱
* قِران	: علم نجوم کی ایک اصطلاح ، دوسیاروں ، بالخصوص زحل اور مشتری کا اجتماع .	۳۳	۲
* قَراول	: مشرقی ترکی کا ایک لفظ ، بمعنی محافظ ، چوکیدار وغیرہ .	۳۵	۱
* قُربان	: قربانی ، بھینٹ ، ذریعۂ تقرب ؛ ایک شرعی اصطلاح .	۳۵	۱
* قُرّۃ بن شریک	: العبسی القیسی ، اموی عہد میں مصر کا والی (م ۹۶ھ/۷۱۴ء) .	۳۶	۲
* قُرّۃ العین	: فاطمہ زرین تاج ، المعروف بہ جناب طاہرہ ، بابی فرقے کی ایک حوصلہ مند مبلغ خاتون اور فارسی کی قادر الکلام شاعرہ (م ۱۸۵۲ء) .	۳۷	۲
* قَری	: (Kerri)؛ خرطوم سے ۵۰ میل دور دریاے نیل کے دائیں کنارے پر واقع مصر		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کا ایک گاؤں اور ضلع .	۴۳	۱
* **القرسطُون**	: (قِرسطون) : ایک اصطلاح ، بمعنی رومی ترازو ' المیزان .	۴۳	۱
* **قِرش**	: رک به غروش .	۴۸	۲
* **قِر (قیر) شہر**	: ترکیہ کے صوبہ انقرہ کی ایک سنجاق کا صدر مقام .	۴۸	۲
* **قرشی**	: (کرشی) ، اویغور زبان کا ایک لفظ ، بمعنی قلعہ ، محل ، نیز نخشب (رک بآں) یا نسف کا موجودہ نام .	۴۸	۲
* **قَرص**	: (یا قارص)؛گرجستان کی سرحد پر واقع ارمینیہ کا ایک شہر .	۴۹	۱
* **قُرص**	: رک به اقراص .	۵۱	۱
* **قرطاس**	: ایک معروف لفظ ، بمعنی کاغذ ، ورق بردی یا رق .	۵۱	۱
* **قُرطُبہ**	: (Cordoba) ؛ اندلس کے اسی نام کے صوبے کا دارالحکومت اور تاریخی شہر .	۵۴	۱
* **قرعَہ**	: ایک اصطلاح ، بمعنی سہمہ، قرعہ اندازی کرنا .	۵۸	۱
* **قِرقنہ**	: تونس کے مشرقی ساحل سے پرے ایک مجمع الجزائر .	۶۰	۲
* **قُرقوب**	: واسط سے سوس جانے والے راستے پر خوزستان کا ایک شہر .	۶۱	۲
* **قَرقیسیا**	: (نیز قرقیسیہ) ؛ الجزیرہ میں دریاے فرات کے بائیں کنارے پر ایک قصبہ .	۶۱	۲
* **قرمطی**	: رک به قرامطہ .	۶۲	۲
* **قَرْمونہ**	: اندلس کا ایک شہر .	۶۲	۲
* **قرمیسین**	: رک به کرمان شاہ .	۶۳	۱
* **قَرواش**	: بن المقلد ابوالمنیع ، معتمد الدولہ ، ایک عقیلی فرمانروا (از ۳۹۱ھ/۱۰۰۰ - ۱۰۰۱ء تا ۴۴۲ھ/۱۰۵۰ء ؛ م ۴۴۴ھ/۱۰۵۲ء).	۶۳	۱
* **قَرَوُل**	: (قراوُل ، قراغول) ، محافظ ، چوکیدار وغیرہ (نیز رک به قراول) .	۶۴	۲
* **قرویہ**	: (Croja) ؛ رک به آق حصار.	۶۵	۱
* **قَرہ**	: (ت) ؛ سیاہ یا گہرا رنگ ، کئی جغرافیائی ناموں کا سابقہ .	۶۵	۱
* **قرہ باغ**	: ماورائے قفقاز کے ایک صوبے اور اران کے پہاڑی حصے کا نام .	۶۵	۲
* **قرہ پاپاخ**	: صوبہ تفلس کے مشرقی حصے میں رہنے والے ترکی نسل کے لوگ .	۶۶	۱
* **قرہ تگین**	: قزل صو (دریاے وخش یا سرخاب) کے کنارے ایک روسی شہر .	۶۷	۱
* **قرہ چلبی زادہ**	: عبدالعزیز افندی (۱۰۰۰ھ/۱۵۹۱ - ۱۵۹۲ء تا ۱۰۶۸ھ/۱۶۵۸ء) ، ایک ترک مصنف ، مؤرخ ، فقیہ اور سلطنت عثمانیہ کا شیخ الاسلام .	۶۸	۲
* **قرہ حصار**	: ایشیاے کوچک میں متعدد مقامات : (۱) قرہ حصار صاحب یا افیون قرہ حصاری یا قرہ حصار افیون ، ایک مشہور شہر ؛ (۲) ایسجہ قرہ حصار ، قرہ حصار صاحب سے ۱۵ میل دور شمال کی جانب واقع ایک مقام ؛ (۳) قرہ حصار شرقی یا شابین قرہ حصار ، پھٹکری کی کانوں کے لیے		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	مشہور مقام : (۴) قرہ حصار بہرام شاہ (بیرام شاہ)، آجکل ترکیہ کے اسی نام کے ایک ناحیے کا صدر مقام ؛ (۵) قرہ حصار دمرجی : ولایت انقرہ میں چورم کی قضا کا ایک گاؤں ؛ (۶) قرہ حصار تکہ یا قرہ حصار ادلیہ ، انطالیہ کے قریب ایک گاؤں .	۷۱ ۱
* قرہ ختای :	(قراخطای)؛ چھٹی صدی ہجری/بارھویں صدی عیسوی سے اسلامی مآخذ میں ملک ختا کے رہنے والوں کا نام .	۷۳ ۲
* قرہ خلیل :	رک بہ چندرلی .	۷۸ ۱
* قرہ دلز :	بحیرہ اسود کا ترکی نام .	۷۸ ۱
* قرہ سو :	رک بہ الفرات .	۷۹ ۱
* قرہ سی :	(۱) ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی میں ایشیاے کوچک کے ایک ترکمان شاہی خاندان کا بانی ؛ (۲) اسی خاندان کے زیر نگیں علاقے کا نام ، آجکل ترکیہ کی ایک سنجاق .	۷۹ ۱
* قرہ صو بازاری :	(Simferopol) ، مشرق میں قریم (کریمیا) کا ایک شہر .	۸۲ ۱
* قرہ طاغ :	رک بہ مونٹی نگرو .	۸۲ ۲
* قرہ عثمان اوغلو :	رک بہ درہ بیگی (= درہ بے) .	۸۲ ۲
* قرہ فریہ :	(Veria) ، مقدونیا میں ایک چھوٹا سا شہر .	۸۲ ۲
* قرہ قرغیز :	رک بہ قیر غیز .	۸۳ ۱
* قرہ قلپاق :	وسط ایشیا کی ایک ترک قوم .	۸۳ ۱
* قرہ قُورُوم :	(قراقرم) ؛ وسط ایشیا کا ایک سلسلۂ کوہ .	۸۴ ۲
* قرہ قُوروم :	دریاے اورخون کے کنارے منگولیا کا ایک شہر اور تیرھویں صدی عیسوی میں کچھ عرصے کے لیے مغول سلطنت کا مرکز حکومت .	۸۵ ۱
* قرہ قُوم :	روسی ترکستان میں ایک صحرا .	۸۶ ۲
* قرہ قویونلو :	ایران اور عراق پر حکومت کرنے والا ایک خانوادہ (از ۷۷۴ھ/۱۳۷۵ء تا ۸۷۳ھ/۱۴۶۸ء) .	۸۷ ۱
* قرہ گوز :	(قرہ کوز)؛ ترکی خیال ظل (رک بآں) کا اہم ترین کردار .	۸۹ ۱
* قرہ گوزلو :	ہمدان کے گرد و نوح میں آباد ایک ترک قوم .	۹۲ ۲
* قرہ مصطفیٰ پاشا :	سلطنت عثمانیہ کے دو وزراے اعظم : (قرہ مصطفیٰ پاشا یا کمان کش مصطفیٰ پاشا (م ۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء) ؛ (۲) قرہ مصطفیٰ پاشا (م ۱۰۴۴ھ/ ۱۶۳۴ء تا ۱۰۹۵ھ/۱۶۸۳ء) ، وی انا کا محاصرہ کرنے والا سلطنت عثمانیہ کا ایک نامور وزیر اعظم .	۹۳ ۱
* قرہ یازیجی :	ایشیاے کوچک میں ایک زبردست بغاوت (از ۱۵۹۹ تا ۱۶۰۲ء) کا ایک	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	رهنما (م ۱۰۱۰ھ/۱۶۰۲ء) .	۹۶	۲
* قریب	: ترکی اور فارسی عروض کی ایک جدید بحر .	۹۸	۱
* قریه	: گاؤں یا چھوٹا قصبہ .	۹۸	۱
* قُریش	: قرآن مجید کی ایک سو چھٹی سورہ .	۹۸	۲
⊗ قُریش	: مکہ مکرمہ اور اس کے گرد و نواح میں آباد مشہور و معروف اور عظیم الشان قبیلہ .	۹۹	۲
* قُریش بن بدران	: علم الدین ابو المعالی العقیلی ، نصیبین کا حکمران (از ۴۲۵ھ/۱۰۳۳ - ۴۵۳ھ/۱۰۶۱ء تا ۴۵۳ھ/۱۰۶۱ء) .	۱۰۸	۲
*⊗ قُریظه	: مدینہ منورہ کے تین بڑے یہودی قبائل میں سے ایک .	۱۱۰	۱
* قریم	: (Crimea) ، بحیرہ اسود کے شمالی ساحل پر ایک جزیرہ نما .	۱۱۲	۲
* قَرین	: اچھا یا برا ساتھی ، بدی کی ترغیب دینے والا شیطان، شاعر کا ہمزاد جن وغیرہ .	۱۱۳	۲
⊗ قَرینه	: نفس ، کسی چیز کا دوسری سے الحاق و اجتماع ، دو امور کے درمیان معنوی مناسبت ، بعد ازاں علم بیان و علم منطق کی اصطلاح .	۱۱۴	۱
* قَزّاق	: (قازاق ، قازق) ؛ ڈاکو ، خانہ بدوش ، طالع آزما ، مدعی تخت ، نیز قفقاز کی ایک قوم .	۱۱۴	۲
* قزان	: رک بہ قازان .	۱۱۴	۲
* قِزل احمد	: رک بہ اسفند یار اوغلو .	۱۱۵	۱
* قِزل ارسلان	: عثمان بن ایلدگز ، آذر بیجان کا ایک اتابک (م ۵۸۷ھ/۱۱۹۱ء) .	۱۱۵	۱
* قِزل اوزن	: (Amardus) ؛ (= سفید رود) ، صوبہ اردلان سے نکل کر آذر بیجان سے گزرتے ہوئے بحیرہ خزر میں گرنے والا ایک دریا .	۱۱۶	۱
* قِزل ایرماق	: (ترکی : سرخ دریا) ؛ قدیم نام ہالیس یا آلیس ؛ ایشیائے کوچک کا سب سے بڑا دریا .	۱۱۶	۲
* قِزلباش	: سات ترکمانی قبائل کے وفاق کا نام .	۱۱۷	۲
* قِزل قُوم	: (= سرخ ریت) ؛ سیر دریا اور آمودریا کے مابین ایک صحرا .	۱۱۹	۱
* قَزوین	: ایران کا ایک مشہور شہر .	۱۱۹	۲
* قَزوینی ، محمد بن عبدالوهاب	: بن عبد العلی قزوینی (۱۲۹۴ھ تا ۱۳۶۸ھ) ، صرف و نحو ، فقہ ، اصول فقہ ، کلام و حکمت قدیم کا ایک عالم اور متعدد کتب کا مصنف .	۱۲۱	۱
* القَزوینی	: ابو حاتم محمود بن الحسن الطبری ، ایک شافعی فقیہ ، الشیرازی کے استاد اور چند کتابوں کے مصنف .	۱۲۳	۱
* القَزوینی	: جلال الدین محمد (یا محمود) بن عبدالرحمٰن الشافعی (۶۶۶ تا ۷۳۹ھ) ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	خطیب دمشق، قاضی مصر .	۱۲۳	۲
* القَزوینی	: حمد اللہ بن ابی بکر المستوفی ؛ رک بہ حمداللہ المستوفی القزوینی .	۱۲۵	۱
* القَزوینی	: ذکریا بن محمد بن محمو، دابو یحیی (۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء تا ۶۸۲ھ/۱۲۸۳ء) ، ہیروڈوٹس اور بلینوس کا ہم پایہ عرب کا قدیم ترین اور مستند جغرافیہ نگار اور عجائب المخلوقات کا مصنف .	۱۲۵	۱
⊗ القروینی ، عبدالغفار	: نجم الدین عبدالغفار بن عبد الکریم ، قزوین کے نامور شافعی شیخ، مصنف الحاوی الصغیر (فقہ شافعی)، وغیرہ (م ۶۶۵ھ/۱۲۶۶ء) .	۱۳۳	۲
⊗* قُس بن ساعدۃ الایادی	: بن عمرو بن عدی، دور جاہلیت کا ایک نامور حکیم اور خطیب.	۱۳۴	۱
* قِسط	: سیال اشیا ماپنے کا ایک عربی پیمانہ .	۱۳۶	۱
* قُسطا بن لُوقا البعلبکی	: عباسی دور کا ایک طبیب حاذق ، فلسفہ ، ہیئت ، ہندسہ ، حساب اور موسیقی کا ماہر اور یونانی کتب کا عربی مترجم .	۱۳۶	۲
* قَسطلانی	: (کستلی) ، مصلح الدین مصطفی ، دور عثمانیہ کے عالم دین ، حنفی فقیہ اور مصنف (م ۹۰۱ھ/۱۴۹۵ - ۱۴۹۶ء) .	۱۴۱	۱
* القَسطلانی	: ابو العباس احمد بن محمد بن ابی بکر الخطیب شہاب الدین الشافعی (۸۵۱ھ/۱۴۴۸ء تا ۹۲۳ھ/۱۵۱۷ء) ، ایک مستند محدث اور عالم ، سیرت کی مشہور کتاب المواہب اللدنیۃ کے مصنف .	۱۴۱	۲
* قَسْطَمُونی	: شمال مغربی ایشیاے کوچک کا ایک شہر اور اسی نام کی ایک ولایت کا صدر مقام .	۱۴۲	۲
* قسطنطین الافریقی	: (Constantinus Africanus) ، عربی زبان کی طبی تصانیف کا لاطینی زبان میں سب سے پہلا مترجم (م ۱۰۸۷ء) .	۱۴۳	۲
* قُسطَنطِینیَہ	: رک بہ استانبول .	۱۴۵	۲
* قَسطِیلیہ	: شطین سے ملحق تونس کا علاقہ ، نیز توزر کا شہر .	۱۴۵	۲
*⊗ قَسَم	: ایک معروف لفظ ، بمعنی سو گند .	۱۴۶	۱
* قسمت	: ایک اصطلاح ، بمعنی تقسیم ، نصیب ، حظ ، شعبۂ عدلیہ وغیرہ .	۱۵۷	۱
* قُسنطِینَہ	: الجزائر کا ایک تاریخی شہر اور ضلعی صدر مقام .	۱۵۷	۲
* قَشقای	:ایران کی ایک ترک قوم .	۱۶۵	۱
* قُشَیر	: بنو قشیر بن کعب بن ربیعہ بن عامر بن صعصعہ ، ایک مشہور عرب قبیلہ .	۱۶۶	۱
* القُشیری	: ابو القاسم عبدالکریم بن ہوازن بن عبدالملک (۳۷۶ھ/۹۸۶ء تا ۴۶۵ھ/۱۰۷۳ء) ، ایک نامور صوفی اور علم کلام و تصوف کی متعدد کتابوں کے مصنف .	۱۶۷	۲
* القصاب	: جنوبی عرب میں وادی بیحان میں واقع ایک قصبہ .	۱۷۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*⊗ قصاص	: ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی قتل و جراحات کا بدلہ .	۱۷۳	۲
* قَصَبَہ	: ایک جغرافیائی اصطلاح ، مستحکم قلعہ اور ضلع کا صدر مقام وغیرہ .	۱۸۱	۱
*⊗ قُصدار	: بلوچستان (پاکستان) کا ایک شہر اور ضلعی صدر مقام .	۱۸۲	۱
* قَصر	: محل ، قلعہ ، حویلی ، خیمہ نما عمارت ، ترکی لفظ کو شک کا مرادف .	۱۸۳	۲
⊗ قصر (قصر الصلوۃ)	: ایک فقہی اصطلاح ، حالت سفر میں نماز کو مختصر کرکے پڑھنا .	۱۸۵	۱
* قصرِ شیریں	: ضلع اردلان یا ایرانی کردستان میں واقع ایران کا ایک شہر .	۱۸۸	۱
* قصرِ فرعون	: شمالی افریقہ میں موجود مکناس سے بیس میل دور پرانا رومی شہر .	۱۹۲	۲
* القصر الصغیر	: مراکش کا ایک شہر ، آجکل کھنڈر .	۱۹۳	۱
* القصیر الکبیر	: شمالی مراکش کا ایک شہر .	۱۹۵	۲
* القصص	: قرآن مجید کی انچاسویں سورۃ .	۱۹۷	۲
*⊗ قِصّہ	: ایک معروف ادبی و فنی اصطلاح ، بمعنی داستان ، کہانی ، حکایت ، تمثیل .	۱۹۹	۱
⊗ قُصور	: پنجاب (پاکستان) کا ایک شہر اور ضلع .	۲۷۹	۱
* قَصیدہ	: اصطلاحاً ایسی نظم جس میں کسی ممدوح کی مدح ہو ، مگر عملاً وسعت موضوعات کی حامل ایک صنف سخن .	۲۸۵	۱
* قُصیر	: القصیر ؛ بحیرۂ احمر کے افریقی ساحل پر ایک بندر گاہ .	۳۱۶	۲
* قُصیر عمرہ	: رک بہ عمرہ .	۳۱۷	۲
* القَصیم	: صحرائے عرب کی بلند ترین سطح مرتفع پر واقع وسط عرب کا ایک ضلع .	۳۱۷	۲
* قُصَیّ	: پانچویں پشت پر آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے ایک جد امجد اور زائرین کعبہ کے لیے سہولتیں بہم پہنچانے کے مہتمم .	۳۱۸	۱
* قضا	: اصطلاحاً حکومت ترکیہ کے تحت ایک ضلع .	۳۱۹	۲
* قضا	: (نماز) رک بہ صلوۃ .	۳۱۹	۲
* قضا و قدر	: ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی تقدیر الٰہی .	۳۱۹	۲
* قُضاعَۃ	: (بنو) ، عرب قبائل کا ایک طاقتور گروہ .	۳۲۲	۱
* قُطاع	: رک بہ قطعہ .	۳۲۳	۲
* القُطامی	: عمیر بن شییم ؛ الاخطل کا ہم عصر (م ۱۰ ھ/۷۱۹ء) .	۳۲۳	۲
⊗ قُطب	: جمع : اقطاب ؛ رک بہ (۱) ابدال (۲) ولی .	۳۲۴	۲
* القطب	: (Pole) ، علم ہیئت کی اصطلاح ، بمعنی کسی دائرے میں مرکز پر کھڑا کیے جانے والے عمودی خط پر واقع اس کے جنوبی و شمالی نقطے ، بالخصوص زمین کے قطب .	۳۲۴	۲
* قُطب الدین	: رک بہ مودود بن عماد الدین زنگی .	۳۲۵	۱
* قُطب الدین ایبک	: رک بہ ایبک .	۳۲۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ قُطب الدین بختیار اوشی کاکی[ز] ، خواجہ	: برعظیم پاک و ہند میں سلسلۂ چشتیہ کے ایک بزرگ ولی ،حضرت معین الدین چشتی[ز] کے خلیفہ اور بابا فرید الدین گنج شکر[ز] کے مرشد (م ۶۳۳ھ/۱۲۳۵ء) .	۳۲۵	۲
* قُطب الدین الشیرازی	: محمود بن مسعود بن مصلح (۶۳۴ھ/۱۲۳۶ء تا ۷۱۰ھ/ ۱۳۱۱ء) ، فلسفہ و حکمت ، ہیئت اور حدیث و تفسیر کے ایک صاحب تصانیف فاضل عالم .	۳۲۸	۲
* قُطب الدین مُبارک	: دہلی کے خلجی خاندان کا پانچواں اور آخری بادشاہ (از ۷۱۶ھ/ ۱۳۱۶ء تا ۷۲۰ھ/۱۳۲۰ء) .	۳۳۱	۱
* قُطب الدین محمد خوارزم شاہ	: خوارزم (رکَ بآں) کے ایک حکمران خاندان کا بانی فرمانروا (از ۴۹۰ - ۴۹۱ھ/۱۰۹۷ - ۱۰۹۸ء تا ۵۲۱-۵۲۲ھ/۱۱۲۷ - ۱۱۲۸ء) .	۳۳۲	۱
* قُطب الدین النَّہروالی	: رکَ به النهروالی .	۳۳۲	۲
* قُطب شاہی	: دکن میں بہمنی سلطنت کے خاتمے کے بعد اس علاقے کے پانچ خود مختار حکمران خاندانوں میں سے ایک ؛ مؤسس : سلطان قلی (از ۹۱۲ھ/۱۵۱۲ء تا ۹۵۳ھ/۱۵۴۳ء) ؛ آخری فرمانروا : ابوالحسن تاناشاہ (از ۱۰۷۲ھ/۱۶۷۲ء تا ۱۰۹۷ھ/۱۶۸۷ء) .	۳۳۲	۱
* قُطب مینار	: نواح دہلی میں سلطان قطب الدین ایبک کا تعمیر کردہ سنگ سرخ کا اپنی نوع کا خوبصورت ترین مینار .	۳۳۳	۲
* القَطَر	: عرب کے مشرقی ساحل پر خلیج فارس کے کنارے ایک جزیرہ اور خود مختار ریاست .	۳۳۴	۲
* قُطر	: علم ہندسہ کی ایک اصطلاح .	۳۳۵	۲
* قَطران بن منصور	: عوفی ، شرف الزمان قطران التبریزی ، ایک نامور صاحب دیوان ایرانی شاعر (م ۴۶۵ھ/۱۰۷۳ء) .	۳۳۶	۱
* قُطرُب	: ابو علی محمد بن احمد المستنیر ، ایک مشہور نحوی اور لغوی ، صاحب کتاب المثلث وغیرہ (م ۲۰۶ھ/۸۲۱ - ۸۲۲ء) -	۳۳۸	۱
* قَطری بن الفجاءۃ	: خارجیوں کے فرقہ ازارقہ کا آخری سردار اور مشہور خطیب و شاعر (م ۷۸ھ یا ۷۹ھ) .	۳۳۹	۱
* قَطع	: (کاٹنا) ؛ علم قراءت ، علم عروض ، علم نجوم وغیرہ کی ایک اصطلاح .	۳۴۱	۲
* قَطعہ	: علم الهندسہ کی ایک اصطلاح .	۳۴۳	۱
* قِطفِیر	: مسلم اساطیر میں حضرت یوسف[ع] کے خریدار اور زلیخا کے خاوند کا نام ؛ بائیبل کا فوطیفار .	۳۴۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* قِطمیر	: رک بہ اصحاب الکہف .	۳۴۴ ۲
* قطیعہ	: رک بہ قطعۃ .	۳۴۴ ۲
* القَطیف	: خلیج فارس کے کنارے اسی نام کی ایک کھاڑی میں واقع ایک بندر گاہ .	۳۴۴ ۲
* القطیفہ	: سجادہ ، دری .	۳۴۵ ۲
* قَعطبۃ	: یمن کا ایک ضلع اور اس نام کا صدر مقام .	۳۴۵ ۲
* القعقاع	: بن عمرو بن مالک التمیمی ، ایک نامور صحابی ، دور خلافت شیخین[ر] کی لڑائیوں کے ایک بہادر سپاہی اور عرب داستانوں کے بطل .	۳۴۵ ۲
* قفتان	: خفتان زرہ کے اوپر پہنا جانیوالا ایک لمبا آستین دار چغہ .	۳۴۶ ۲
* قَفْصۃ	: (Gafsa) ، قیروان کے جنوب میں تونس کا ایک شہر .	۳۴۷ ۲
* قِفْط	: (قفط ، قَفط) ، بالائی مصر میں ایک مقام .	۳۵۰ ۱
* القِفطی	: عہد آل ایوب میں سرکاری عہدے داروں کے ایک عربی النسل خاندان کی نسبت ؛ جد امجد : قاضی ابراہیم بن عبدالواحد القاضی الاوحد .	۳۵۰ ۲
* قفیز	: گنجائش کا ایک عربی پیمانہ .	۳۵۲ ۲
*⊗ قَلات	: (گلات ، کلات ، کھلات) ، برعظیم ہند و پاک کی ایک سابق ریاست اور آجکل پاکستان میں صوبہ بلوچستان کی ایک قسمت، ضلع اور اس کا صدر مقام .	۳۵۳ ۲
* قلاوون	: الملک المنصور سیف الدین ابو المعالی الالفی الصالحی النجمی، بحری مملوکوں میں سے چھٹا سلطان (از ۶۷۸ھ/۱۲۷۹ء تا ۶۸۹ھ/۱۲۹۰ء) .	۳۵۷ ۱
* قلپاق	: یورپ میں سر کے لیے ترکوں کا رائج کردہ وسط ایشیائی پہناوا .	۳۶۰ ۲
* قُلجہ	: بالائی وادی الی (رک بآں) میں ایک قصبہ .	۳۶۲ ۱
* القُلزم	: بحیرۂ احمر (بحر قلزم) کے ساحل پر ایک بندر گاہ .	۳۶۲ ۲
* قَلطہ	: رک بہ قسطنطینیہ .	۳۶۳ ۲
* القَلعہ	: رک بہ قلعہ بنی عباس وغیرہ .	۳۶۳ ۲
* قلعۃ بنی حماد	: پانچویں صدی ہجری / گیارھویں صدی عیسوی میں سلطنت حماددیدیہ کا دارالحکومت اور وسط المغرب کا ایک شہر (آجکل ناپید) .	۳۶۳ ۲
* قلعۃ بنی عباس	: الجزائر کا ایک شہر .	۳۶۴ ۲
* قلعۃ جَعبر	: رک بہ جعبر .	۳۶۵ ۱
* قلعۃ رَباح	: (Calatrava)، وسطی اندلس میں صوبہ سوداد ریال (Ciudad Real) کے شمالی حصے میں ایک شہر (آج کل کھنڈر) .	۳۶۵ ۱
* قلعۃ الروم	: رک بہ روم قلعہ .	۳۶۶ ۱
* قلعہ سفید	: فارس میں وادی کہرہ کے مشرقی حصےمیں ایک پہاڑ کی چوٹی پر آباد شہر،	۳۶۶ ۱
* قلعہ سلطانیہ	: (قلعہ چناق سی) ، ترکیہ میں پیغا کی سنجاق کا صدر مقام اور اپنے دفاعی	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	استحکامات (درہ دانیال Dardanelle:) کے لیے مشہور شہر.	۳۶۷ ۲
* قلعہ شرقات	: موصل میں دریاے دجلہ کے دائیں کنارے پر واقع ایک قدیم شہر، آجکل کھنڈروں کا مجموعہ .	۳۷۰ ۲
* قلعۃ نجم	: شمالی شام میں ایک مشہور قلعہ .	۳۷۶ ۱
* قلعۃ ھوارہ	: الجزائر میں وادی قلعہ کے کنارے واقع ایک شہر .	۳۷۷ ۲
* قَلْعی ، قَلَعی	: رانگ .	۳۷۸ ۲
* قلعہ منگلی گرای	: نویں دسویں صدی ہجری میں قریم (کریمیا) کے تاتاری فرمانرواؤں کے ہاں ولی عہد کا لقب .	۳۸۰ ۲
* القلقشندی	: (۱) شہاب الدین ابو العباس احمد بن علی بن احمد بن عبداللہ الفزاری القاھری (۷۵۶ھ/۱۳۵۵ء تا ۸۲۱ھ/۱۴۱۸ء)، مصر کا نامور مؤرخ ، ادیب، محقق ، ماھر انشا اور متعدد کتابوں ، مثلاً صبح الاعشی فی صناعۃ الانشاء وغیرہ کا مصنف ؛ (۲) نجم الدین محمد بن شہاب الدین ابو العباس ، سابق الذکر کا بیٹا ، دو کتابوں کا مصنف (حیات ۸۴۸ھ / ۱۴۴۴ء) ؛ (۳) ابو الفتح ابراھیم بن علی بن احمد المقدسی برھان (جمال) الدین ، ایک محدث (م ۹۲۲ھ/۱۵۱۶ء) .	۳۸۱ ۲
* قَلَم	: تراشا ھوا نرسل یا سرکنڈا ، آلۂ تحریر .	۳۸۳ ۱
⊗ القلم	: قرآن مجید کی اڑسٹھویں سورت .	۳۸۴ ۲
* قلماق (=قالماق)	: ایک منگول قوم (اویرات) کا ترکی نام .	۳۸۶ ۱
* قلندر	: ترکیہ میں حاجی بکتاش کے ایک ہم عصر اندلسی عرب قلندر یوسف کی طرف منسوب ایک صوفی سلسلۂ .	۳۸۶ ۱
* قلندری	: فرقہ قلندریہ کا مشہور مگر افسانوی بانی ، نیز ایک، ترکی راگ .	۳۸۷ ۱
* قَلَنْسُوَۃ	: قلنسیہ ؛ عمامے کے نیچے یا عمامے کے بغیر پہنی جانے والی ایک ٹوپی .	۳۸۹ ۱
* قَلَوذِیّہ	: (Claudias)، ملطیہ کے قریب واقع ایک قدیم قلعہ .	۳۹۰ ۲
* قلھات	: (Calatu) ، کسی زمانے میں راس الحد کے شمال مغرب میں عمان کی ایک بارونق بندرگاہ .	۳۹۲ ۱
* القِلی	: جملہ اقسام نمک .	۳۹۲ ۲
* قِلِیج ارسلان	: ایشیاے کوچک کے کئی سلجوق فرمانروا : (۱) قلیج ارسلان اول بن سلطان سلیمان ملطیہ اور میافارقین کا حکمران اور صلیبی جنگوں کا مسلم قائد (م ۱۱۰۷ء) ؛ (۲) قلیج ارسلان ثانی بن مسعود (از ۱۱۵۶ تا ۱۱۹۲ء) ؛ (۳) قلیج ارسلان ثالث بن رکن الدین سلیمان ، اپنے باپ کی جگہ چندہ ماہ کے لیے حکمران (۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء) ؛ (۴) قلیج ارسلان	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	رابع بن غیاث الدین کیخسرو الثانی الملقب به رکن الدین [م ۶۶۳ھ/ ۱۲۶۴ء] .	۳۹۴	۳
* قلیج آلای	: تلوار کی رسم ، (تقلید السیف) ، عثمانی سلاطین کی رسم تخت نشینی .	۳۹۹	۱
* قلیج علی پاشا	: رک به اچیالی .	۴۰۰	۲
* القُلیعَه	: (الگلیعه Algolea) ، صحرائے الجیریا میں واقع ایک قصر اور نخلستان .	۴۰۰	۲
* قَلیُوب	: زیریں مصر میں قاهره اسکندریه ریلوے لائن پر واقع ایک خاصا بڑا شهر .	۴۰۱	۱
* القَلیوبی	: ابو العباس شهاب الدین احمد بن احمد بن سلامه ، شافعی فقیه ، الرملی کا شاگرد اور ایک مستند عرب مصنف (م ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۹ء) .	۴۰۲	۱
⊗ قمار	: رک به میسر .	۴۰۲	۲
⊗ القَمر	: قرآن مجید کی چونویں سورت .	۴۰۲	۲
* قُم	: عراق عجم میں ایران کا ایک اهم شهر .	۴۰۳	۱
* قَمنچه	: (Camieniec) ، روس کے انتظامی ضلع پودولیا کا ایک حلقه اور سب سے بڑا شهر .	۴۰۴	۲
* قنا	: بالائی مصر کا ایک شهر .	۴۰۵	۱
* قنات	: (۱) نهر ، کاریز ؛ (۲) نیزه یا چهڑی .	۴۰۵	۲
* قِنالی زاده	: (عربی میں ابن الحِنائی) ، ترک علما و شعرا کا ایک خاندان : (۱) قنالی زاده علاء الدین علی بن امر الله (۹۱۶ھ/ ۱۵۱۰ - ۱۵۱۱ء تا ۹۷۹ھ/۱۵۷۱ء) ، ایک ترک فقیه ، مصنف اخلاق علائی وغیره ؛ (۲) قنالی زاده حسن چلبی (۹۵۳ھ/۱۵۴۶ء تا ۱۰۱۲ھ/۱۶۰۴ء) ، ایک ترک تذکره نگار ، صاحب تذکرة الشعراء .	۴۰۹	۱
* قندابیل	: بلوچستان (پاکستان) کا ایک شهر ، غالباً موجوده کچھ گنڈاوا .	۴۱۱	۱
* قُندز	: شمالی افغانستان کے ایک دریا ، قصبے اور ضلع کا نام .	۴۱۲	۱
* قندهار	: افغانستان کا ایک صوبه اور اس کا صدر مقام .	۴۱۲	۲
* قندهار	: قدیم ریاست حیدر آباد دکن کا ایک تعلقه اور اس میں واقع ایک قلعه .	۴۱۵	۱
* قندهار	: دریائے کابل کی وادی میں واقع قدیم هندوستانی ریاست گندهارا .	۴۱۵	۲
* قنصل	: (Consul) ؛ فارسی : قونصول ؛ ترکی قونصولوس) ، باقاعده مامور کرده انتظامی اور تجارتی کارنده ؛ عرفی معنوں میں سفارت کار .	۴۱۶	۱
* قنطار	: قرآن مجید میں مذکور ، قدیم عربی اوزان کا ایک عمومی پیمانه .	۴۱۶	۲
* قنطرة	: ایک کثیر المعانی لفظ ؛ (۱) پل ، خصوصاً خشتی یا سنگی ؛ (۲) کاریز (خصوصاً جمع میں)، بند ؛ (۳) بلند عمارت یا قلعه ؛ نیز بعد ازاں متعدد مقامات اور کاریزیں ، خصوصاً (۱) الجزائر میں کوه اطلس کی جنوبی ڈھلانوں پر واقع		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	ایک نخلستان ؛ (۲) ہسپانوی صوبہ قاصرش (Caceres) میں پرتگالی سرحد کے قریب واقع ایک قدیم شہر ؛ (۳) نہر سویز کی ایشیائی جانب پورٹ سعید اور اسمٰعیلیہ کے عین درمیان میں واقع مصر کا ایک چھوٹا سا شہر ؛ (۴) جزیرہ نمائے سینا میں پتراء(Patra) کے قدیم کھنڈروں میں ایک عبادت گاہ ؛ (۵) قنطرۃ الزینب، شام کی وادی، نہر بیروت میں ایک قدیم رومی کاریز ؛ (۶) قناطر فرعون، جنوبی شام کی ایک بڑی کاریز .	۱ ۴۱۷
* القنطرہ	رک بہ قنطرہ .	۲ ۴۲۰
* قُنفُدَۃ	بحیرۂ قلزم کی ایک بندرگاہ .	۲ ۴۲۰
* قِنّسرین	شمالی شام کا ایک تاریخی شہر .	۱ ۴۲۲
* قَنَوج	اترپردیش (بھارت) کے ضلع فرخ آباد میں ایک قصبہ ، اسلامی عہد سے قبل ایک طاقتور ہندو راجپوت ریاست کا صدر مقام .	۱ ۴۲۳
⊗ قِنّوجی	رک بہ صدیق حسن خان قنوجی .	۲ ۴۲۴
⊗ قُنوت	لفظی معنی دعا ، اطاعت اور قیام ؛ نماز عشا میں پڑھی جانے والی دعا ؛ نیز بعض دیگر مسنون دعائیں .	۲ ۴۲۴
* قَوالہ	روم ایلی اور مقدونیہ کی سرحد پر بحیرہ ایجہ کی ایک بندرگاہ .	۲ ۴۲۶
* قُوبان	رک بہ (۱) قبان ؛ (۲) المیزان .	۲ ۴۲۶
* قُوپُوز	ستار کی قسم کا ایک آلۂ موسیقی .	۲ ۴۲۶
* قُوجہ ایلی	سلطنت عثمانیہ کی ایک سنجاق .	۱ ۴۲۷
* قُوچان	ایرانی خراسان کا ایک شہر .	۲ ۴۲۷
* قُوچ حصار	ایشیائے کوچک کے متعدد مقامات : (۱) سنجاق کنغری میں ایک چھوٹا سا شہر ؛ (۲) سنجاق قونیہ کی ایک قضا کا صدر مقام ؛ (۳) قزل ارماق کے دائیں کنارے پر ایک چھوٹا سا شہر ؛ (۴) ماردین سے دس میل جنوب میں ایک گاؤں .	۱ ۴۲۸
* قُوچی بیگ	گوریجہ لی قوجہ مصطفیٰ بیگ ، سلطنت عثمانیہ کے عہد زوال کا مؤرخ ، مصنف رسالہ قوچی بیگ (م نواح ۱۶۴۸ء) .	۱ ۴۳۹
* قُودتکو بیلیک	رک بہ یوسف خاص حاجب .	۲ ۴۳۰
* قُوراما	(یا قورمہ) رک بہ کرمہ .	۲ ۴۳۰
* قُور بُقَہ	ابو سعید قوام الدولہ ، فرمانروائے موصل اور اپنے عہد کا ایک مشہور سپہ سالار (م ۴۹۵ھ/۱۱۰۲ء) .	۲ ۴۳۰
* قُورچی	ترکی کا ایک کثیر المعانی لفظ ، بمعنی مسلح شخص ، اسلحہ ساز ، محافظ دستے کا کپتان وغیرہ .	۱ ۴۳۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* قُورَح	: رک بہ قارون .	۴۳۱	۲
* قُور قود	: عثمانی سلطان بایزید ثانی کا بڑا بیٹا اور ایشیاے کوچک کے صوبۂ تکہ کا والی (م ۱۵۱۲ء) .	۴۳۱	۲
* قُورقُود دده	: اوغوز خان کا افسانوی مشیر اور کتاب دده قورقود کا مشہور مصنف .	۴۳۳	۱
* القَوس	: ایک علمی اصطلاح : (۱) عام هندسه : دائرے کو قطع کرتا هوا خط مستقیم ؛ (۲) علم هیئت : بروج شمس میں سے نواں برج .	۴۳۳	۲
* آوس قُزح	: دهنک .	۴۳۳	۲
* قُوشمه	: شاعری ، بالخصوص کلاسیکی شاعری کے مقابلے میں محض مقامی اور عوامی ترکی شاعری .	۴۳۶	۲
* قُوص	: صعید مصر میں دریاے نیل کے مشرقی کنارے پر ایک شہر .	۴۳۸	۲
* قَوصَره	: (Pentallaria) ، بحیرۂ روم میں صقلیه اور تونس کے درمیان واقع ایک چھوٹا سا آتش فشانی جزیره .	۴۳۹	۲
* قُوصُووه	: بالائی مقدونیا (قدیم سربیا) میں ایک سطح مرتفع .	۴۴۱	۱
* قُوطُوز	: (قطز) ، الملک المظفر سیف الدین المعزی ، مصر کا تیسرا بحری مملوک سلطان (از ۶۵۷ھ/۱۲۵۹ء تا ۶۵۸ھ/۱۲۶۰ء) .	۴۴۱	۲
* قَوقُلو	: (قاوقلو) ، ترکی تمثیلی کهانی اورتا اوینو (*Orta Oynu*) کا ایک کردار .	۴۴۳	۱
* قُول اوغلی	: (غلام زاده) ، مقامی عورتوں سے ینی چریوں کی اولاد .	۴۴۵	۱
* قُوله	: ترکیه میں سنجاق صارو خان (صوبۂ آیدین) کی ایک قضا کا صدر مقام .	۴۴۵	۲
* قوم	: ایک کثیر الاستعمال اصطلاح ، کسی ملک یا خطے کے باشندے ، کسی خاص مذهب کے پیرو .	۴۴۶	۱
* القُوما	: (القَومه ، القُومه) ، شاعری کی سات جدید اصناف میں سے ایک .	۴۴۷	۱
* قُومان	: رک بہ قپچاق .	۴۴۷	۲
* قُومِس	: ایران کا ایک صوبه .	۴۴۷	۲
⊗* قومُوره	: (Comoros) ، مدغاسکر کے شمال مغرب میں فرانس کے زیر حمایت چار جزیروں کا ایک مجموعه .	۴۴۸	۱
* قُومُوق	: رک بہ (۱) داغستان ؛ (۲) کومُوک .	۴۴۸	۲
* قَومیه	: قوم پرستی ، اسلامی ممالک میں وطن سے محبت پر مبنی جدید تحریکیں .	۴۴۸	۲
* قُومیز	: (قمیز) ، گھوڑی کے پھٹے هوے دودھ کا ایک مشروب .	۴۸۱	۲
⊗* قُوناق	: ایک کثیر المعانی ترکی لفظ ، بمعنی اقامت گاه ، کاروان سراے ، ڈاک چوکی ، منزل ، مسافت وغیره .	۴۸۱	۲
* قونیه	: آناطولی کی ایک ولایت کا صدر مقام اور اپنی تاریخی عمارات ، مثلاً مسجد		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	علاء الدین اور خانقاہ مولویہ کی وجہ سے ترکیہ کا مشہور شہر .	۳۸۲ ۱
* قَوّاس :	ایک کثیر المعانی لفظ : (۱) تیر انداز ؛ (۲) بندوقچی اور بعد ازاں (۳) فوجی پولیس .	۳۹۰ ۱
* قُوّة :	فلسفے کی ایک کثیر المعانی اصطلاح ، بمعنی استعداد ، مناسبت ، مطابقت ، قابلیت اور امکان وغیرہ .	۳۹۰ ۲
* قُوهستان :	(قہستان ، کوہستان) ، ایک جغرافیائی اصطلاح ، بمعنی (الف) کوئی سا پہاڑی علاقہ ؛ (ب) قوہستان کے نام سے مشہور بڑے اضلاع : (۱) قوہستان خراسان : نیشاپور کے جنوب میں جنوب مشرق تک پھیلا ہوا کچھ پہاڑی علاقہ اور کچھ زیر کاشت رقبہ ؛ (۲) صوبۂ کرمان میں اسی نام کے دو گاؤں ؛ (۳) قوہستان کابل : شہر کابل کے شمال مشرق میں واقع ایک کوہستان ؛ (۴) قوہستان سوات : پاکستان کے شمال مغرب میں ریاست سوات کا شمالی حصہ .	۳۹۵ ۱
* قویلحصار :	ایشیائے کوچک میں صوبہ سیواس کی ایک قضا کا صدر مقام .	۳۹۹ ۲
* قُویون بابا :	حاجی بکتاش (رک بہ بکتاشیہ) کے ہم عصر ایک ترک ولی .	۵۰۰ ۱
* قُویون جیق :	شہر موصل کے بالمقابل مصنوعی ٹیلوں پر آباد ایک چھوٹا سا گاؤں .	۵۰۰ ۲
* قهرمان نامه :	(یا داستان قهرمان) ، فارسی نثر میں ایک رزمیہ داستان ، منسوب بہ ابو طاہر طرطوسی (رک بآں) .	۵۰۱ ۲
* قُهرود :	(کوہ رود) ، اصفہان سے کاشان جانے والی سڑک پر ایک ایرانی گاؤں .	۵۰۳ ۱
* قَهوہ :	ایک کثیر الاستعمال مشروب .	۵۰۳ ۲
* القَهّار :	باری تعالی کا نام ؛ رک بہ الاسماء الحسنی .	۵۱۵ ۱
* قِیاس :	ایک فقہی اصطلاح ، فقہ کے مآخذ اربعہ میں سے ایک ، بمعنی کسی حکم سے دوسرے حکم کی مشابہت کی بنا پر اسی حکم جیسا نتیجہ (حکم) اخذ کرنا .	۵۱۵ ۱
* قِیافه :	ایک اصطلاح، زمین پر نشانات کا کھوج لگا کر اور دیگر قرائن سے افراد و اشخاص کے حالات و کوائف معلوم کرنے کا علم ؛ عہد جاہلیت کا ایک پیشہ .	۵۱۸ ۱
* القِیامه :	(اٹھ کھڑا ہونا ، نظام کائنات کے درہم برہم ہو جانے کے بعد دوبارہ زندہ ہونا) ، ایک اسلامی اصطلاح ، بمعنی جزا و سزا کے لیے عدالت ربانی کا دن وغیرہ .	۵۲۰ ۱
⊗ القیامه :	قرآن مجید کی پچھترویں سورت .	۵۲۷ ۲
* قِیراط :	مسلمان عطاروں کے پیمانے اور سکوں میں وزن کی ایک اکائی .	۵۲۹ ۲
* قیرق کلیسه :	مشرقی تراکیہ (Thrace) کا ایک قصبہ ،	۵۳۱ ۱
* قیرق وزیر :	رک بہ شیخ زادہ دوم .	۵۳۱ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* قیر غیز	: وسط ایشیا کی ایک قدیم ترک قوم .	۵۳۱	۱
* القیروان	: (Kairauan) ، تونس کا ایک قدیم شہر ، سابقاً اسلامی افریقیہ کا صدر مقام .	۵۳۶	۱
*⊗ قیز (قز)	: مختلف مقامات کے ناموں میں شامل لفظ : (۱) قیز قلعہ سی ، اسکودار (سقوطری) اور حیدر پاشا کے درمیان باسفورس کے مدخل پر ایک چٹان پر بنا ہوا روشنی کا مینار؛ (۲) قیز لر آغاسی ، شاہی حرم کے حبشی نگران. سب سے بڑے خواجہ سرا کا لقب .	۵۴۳	۲
* قَیس	: خلیج فارس میں واقع ایک چھوٹا سا جزیرہ .	۵۴۴	۱
* القَیس	: کئی عرب قبائل کا نام .	۵۴۵	۱
* قَیس بن الخَطیم	: حضرت حسان[۳] بن ثابت کا ہم عصر اور قبل از اسلام کے یثرب کا ایک ممتاز شاعر .	۵۴۶	۱
* قَیس عَیلان	: (قَیسُ عَیلان) ، قدیم زمانے میں شمالی عرب کا ایک بڑا اور طاقتور قبیلہ .	۵۴۷	۲
* قیساریہ	: (نیز قیصاریہ Caesarea) ، بوزنطی عہد میں مشرقی ممالک، نیز افریقہ و ہسپانیہ کے شہروں کے ایک پورے سلسلے کا نام .	۵۵۹	۲
* قیصاریہ	: (نیز قیساریہ) ، مسقف گلیوں اور غلام گردشوں کی شکل میں ترتیب دیا جانے والا وسیع سلسلۂ عمارات عامہ .	۵۶۳	۱
* قَیصَر	: بوزنطی شہنشاہ کے لیے عربی میں مستعمل لقب .	۵۶۵	۲
* قیصریہ	: (نیز قیساریہ ، قیصاریہ) ، ایشیائے کوچک کا ایک قدیم شہر ، آج کل ترکیہ کے ایک صوبے (ایل) کا صدر مقام .	۵۶۷	۱
* قیلیقیہ	: (قیلیقیا ، صحیح کیلیکیا Cilicia) ، ولایت حلب میں ترکیہ کا ایک وسیع علاقہ .	۵۷۰	۲
* القَین (بن جَسر)	: (بنو القین یا بلقین) ، ایک قدیم عرب قبیلہ .	۵۸۱	۲
⊗ قَینقاع	: آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی مدینہ منورہ تشریف آوری کے وقت یثرب میں آباد ایک طاقتور یہودی قبیلہ .	۵۸۵	۲
* قَیِّم	: لغوی معنی : وہ شخص جو سیدھا کھڑا ہو ، جو شخص کوئی ذمہ داری قبول کرے ، نیز نگران ، ناظم ، محافظ ، مدیر ، کفیل وغیرہ .	۵۸۷	۲
⊗ القَیُّوم	: اللہ تعالی کا ایک نام ، ہمیشہ رہنے والی اور مخلوق کی ضروریات بہم پہنچانے والی اور نگہداشت کرنے والی ذات .	۵۸۹	۱
⊗ قَیُّومیّہ	: حضرت مجدد الف ثانی[۲] اور ان کے تین جانشینوں کو اللہ کی طرف سے عطا کردہ ایک روحانی منصب .	۵۹۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۷

ک

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* ک	: عربی حروف تہجی کا بائیسواں، فارسی کا پچیسواں اور اردو کا اڑتیسواں حرف .	۱	۱
* کابل	: (۱) افغانستان کا ایک دریا ؛ (۲) دریاے کابل کے دونوں کناروں پر آباد افغانستان کا دارالحکومت ، ایک تاریخی شہر .	۱	۱
* کاتِب	: (محرر) ، ایک سرکاری اصطلاح ، بمعنی سرکاری دفاتر میں سرکاری دستاویزات اور مراسلات وغیرہ لکھنے والا اہلکار .	۳	۲
* کاتب چلبی	: رک بہ حاجی خلیفہ .	۶	۲
* کاتِب رُومی	: رک بہ علی بن حسین .	۶	۲
* کاتِبی	: شمس الدین محمد بن عبداللہ ، تیموری عہد میں فارسی زبان کا شاعر (م مابین ۸۳۸ھ/۱۴۳۴ء اور ۸۳۹ھ/۱۴۳۶ء) .	۶	۲
* الکاتِبی	: (دبیر) ، نجم الدین علی بن عمر القزوینی ، ایک فلسفی اور عربی زبان میں متعدد کتابوں کا مصنف (م ۶۷۵ھ/۱۲۷۶ء یا ۶۹۳ھ/۱۲۹۴ء) .	۷	۱
* کاث	: خوارزم (موجودہ خیوا) کا قدیم دارالحکومت .	۸	۲
* کارتہ	: سینی گال کے بالائی سمندر اور صحراے اعظم کے درمیان واقع فرانسیسی سودان کا علاقہ .	۱۰	۱
* کارتھیج	: رک بہ قرطاجنہ .	۱۱	۲
* کارواں	: باہم منظم طور پر محو سفر قافلہ ، سوداگروں کی کوئی جماعت .	۱۱	۲
* کاروان سرائے	: رک بہ فندق .	۱۲	۲
* کارو منڈل	: رک بہ معبر .	۱۲	۲
* کارون	: جنوبی ایران کا سب سے بڑا دریا .	۱۲	۲
* کازرون	: صوبۂ فارس میں واقع ایران کا ایک قدیم شہر .	۱۳	۱
* کازرونی	: شیخ مرشد ابو اسحق ابراہیم بن شہریار ، اسلام کے ایک سرگرم مبلغ اور درویشوں کے سلسلۂ اسحاقیہ یا کازرونیہ کے بانی (حیات مابین ۳۵۳ھ/۹۶۳ء و ۴۲۶ھ/۱۰۳۴ء) .	۱۳	۲
* کازمون	: رک بہ قاسموف .	۱۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **کاسا بلانکا** : (Casa Blanca) ، رک بہ دارالبیضاء .		۱۵	۲
* **الکاسانی** : ابو بکر بن مسعود بن احمد علاء الدین ، ملک العلماء ، ایک ممتاز حنفی فقیہ ، ثقہ عالم اور مصنف بدائع الصنائع وغیرہ (م ۵۸۷ھ/۱۱۹۱ء) .		۱۵	۲
* **کاسٹیوم** : (Costume) ، رک بہ لباس .		۱۶	۲
* **کاشان** : قاشان ، عراق عجمی (الجبال ، میڈیا) کا ایک شہر .		۱۶	۲
* **کاشانی** : رک بہ عبدالرزاق .		۱۷	۱
* **کاشانی** : حاجی میرزا جانی ، کاشان کا ایک تاجر اور بابی مؤرخ ، صاحب نقطة الکاف (م ۱۸۵۲ء) .		۱۷	۱
* **کاشغَر** : عوامی جمہوریۂ چین کے صوبہ سنکیانگ کا ایک قدیم شہر .		۱۸	۱
* **کاشِف** : محمد شریف بن شمس الدین المتخلص بہ کاشف کمیت ، ایک ایرانی مصنف اور شاعر (م بعد از ۱۰۶۳ھ/۱۶۵۲ء) .		۱۹	۲
* **کاشفی** : حسین واعظ، سلطان حسین میرزا کے عہد میں ہرات کا ایک بسیار نویس مصنف، مفسر اور مقبول ترین واعظ ، مصنف اخلاق محسنی ، انوار سہیلی ، روضہ الشہداء وغیرہ (م ۹۱۰ھ/۱۵۰۵ء) .		۲۰	۲
* **کاشی** : (قاشی ، قاشانی ، قشانی) ، عمارتوں کی بیرونی یا اندرونی دیواروں کی آرائش میں استعمال ہونے والی چینی کی مربع یا مسدس تختیاں ، منسوب بہ کاشان .		۲۱	۲
* **الکاشی** : جمشید بن مسعود بن محمود بن غیاث الدین ، سمرقند میں الغ بیگ کی رصدگاہ کا پہلا ایرانی ناظم اور اس کی پہلی زیج کی تیاری میں شریک کار (م ۸۳۰ھ/ ۱۴۳۶ - ۱۴۳۷ء) .		۲۲	۱
* **کاظم خان شیدا** : رک بہ پشتو .		۲۲	۱
* **کاظمی** : حضرت موسیٰ کاظمؑ کی یادگار میں سلطان ٹیپو، فرمانروائے میسور، کا جاری کردہ ایک چھوٹا سکہ .		۲۲	۲
⊗ **کاظِمین** : بغداد سے دس کلومیٹر شمال مغرب میں واقع عراق کا مشہور شہر اور امام موسیٰ کاظمؑ اور امام الجواد محمدؑ کے مزارات کے باعث اثنا عشریوں کی زیارت گاہ .		۲۲	۲
* **کاغَذ** : کاغِذ .		۳۲	۱
* **الکاف** : الجیریا کی سرحد سے تقریبا ۲۰ میل کے فاصلے پر تونس کا ایک شہر .		۳۳	۲
⊗ **کافر** : ایک معروف اسلامی اصطلاح ، شریعت اسلامیہ کا یا اس کے کسی مسلمہ عقیدے، رکن یا فرض کا منکر .		۳۳	۲
* **کافِرستان** : افغانستان اور پاکستان میں واقع کوہ ہندو کش کا ایک پہاڑی علاقہ .		۳۷	۱
* **کافُور** : (نیز قفور ، قافور) ایک معروف خوشبو .		۳۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **کافور** :	ابو المسک الاخشیدی ، شام اور مصر کا ایک حبشی الاصل حکمران ، المتنبی کا ممدوح اور دوست (م ۳۵۷ھ/۹۶۸ء) .	۳۹	۲
* **کاکا صاحبؒ** :	شیخ رحمکار (۹۸۳ تا ۱۰۶۳ھ)، صوبہ سرحد کے ایک مشہور اور قابل احترام ولی .	۴۱	۲
* **کاکویہ (بنو)** :	اصفہان اور ہمذان کا ایک حکمران خاندان (از ۳۹۸ھ/۱۰۰۷ء تا ۴۴۳ھ/۱۰۵۱ء) ؛ بانی : علاء الدولہ ابو جعفر محمد بن دشمنز یار رستم الملقب بہ ابن کاکویہ (م ۴۳۳ھ/۱۰۴۲ء) .	۴۴	۱
* **کالی کٹ** :	(کالی گوڈ) ، احاطہ مدراس (کیرالا) کے ضلع مالابار میں بھارت کے مغربی ساحل پر واقع ایک بندرگاہ اور موپلا مسلمانوں کا اہم مرکز .	۴۶	۲
* **کامران** :	بحیرۂ قلزم میں ایک چھوٹا سا جزیرہ .	۴۷	۱
* **کامران شاہ درانی** :	افغانستان کے سدوزئی خاندان کا آخری فرمانروا (از ۱۲۴۵ھ/۱۸۲۹ء تا ۱۲۵۸ھ/۱۸۴۲ء) .	۴۷	۱
* **کامران میرزا** :	(۱۵۰۹ء تا ۱۵۵۷ء) ، مغل بادشاہ بابر کا دوسرا بیٹا اور ہمایوں کا سوتیلا بھائی ، مختلف صوبوں کا گورنر ، بعد ازاں ہمایوں کے خلاف علم بغاوت بلند کرنے والا شہزادہ .	۴۷	۲
* **کام رُوپ** :	بھارت کے صوبہ آسام کا ایک ضلع اور ایک قدیم ہندو ریاست .	۴۸	۲
*⊗ **کامل** :	عربی علم عروض کی پانچویں بحر .	۴۹	۲
* **الکامل** :	رک بہ الملک الکامل .	۵۲	۲
* **کانسُو** :	(کَنسُو) ، عوامی جمہوریۂ چین کا ایک صوبہ .	۵۲	۲
* **کانگو** :	افریقہ کے ایک ملک اور دریا کا نام .	۵۵	۲
* **کانم** :	وسط سودان میں ایک علاقہ .	۵۹	۱
⊗ **کانم ، بورنو** :	افریقہ کا ایک مسلمان ملک ، آج کل آزاد جمہوریۂ بورنائی .	۶۰	۱
* **کانو** :	(کانُو) ، وسط سودان میں واقع ایک شہر .	۶۳	۲
* **کَان و کانَ** :	اہل بغداد کی ایجاد کردہ جدید عربی نظم کی ایک قسم .	۶۴	۱
* **کانُون** :	تدمر کے قدیم کتبوں میں مذکور ایک مہینے کا نام .	۶۴	۲
* **کانی ابوبکر** :	(۱۱۲۴ھ/۱۷۱۲ء تا ۱۲۰۶ھ/۱۷۹۲ء) ، قدیم دبستان ادب کا ایک قابل ذکر ترکی شاعر اور صاحب طرز نثر نگار .	۶۵	۱
⊗ **کاوین** :	(کابین) ، رک بہ (۱) مہر ؛ (۲) نکاح .	۶۷	۱
* **کاہن** :	رک بہ الکہان .	۶۷	۱
* **الکاہنہ** :	بربر نسل کی ایک افسانوی ملکہ یا حکمران .	۶۷	۱
⊗ **کائتانی** :	(Leone Caetani) ، اسلامی تاریخ کے مطالعے اور تصنیف و تالیف سے بے حد		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	شغف رکھنے والا اٹلی کا مشہور اور ممتاز مستشرق ، مصنف *Annali dell, Islam* (م ۱۹۳۵ء) .	۶۸	۱
⊗ **کَبائر** : (بڑی چیز ، بڑی بات) ، اسلامی شریعت کی ایک اصطلاح ، بمعنی بڑا گناہ (گناہ کبیرہ) .		۶۹	۱
* **کبتاش** : رک بہ استانبول .		۷۱	۲
* **کَبد** : (کَبِد) ، جگر یا کلیجہ .		۷۱	۲
* **کبرد** : روس کے علاقۂ قفقار کا ایک مسلمان قبیلہ .		۸۷	۲
* **الکُبریت** : گندھک .		۸۹	۲
* **کَبکچی اوغلو مصطفیٰ** : سلطان سلیم ثالث کے خلاف ایک کامیاب بغاوت کا قائد .		۹۱	۱
* **کُبو** : جمہوریۂ انڈونیشیا کے صوبۂ مغربی کالی منتان کا ایک ضلع .		۹۲	۱
* **کَبیر** : پندرھویں صدی کا ایک ہندوستانی صوفی اور شاعر (م ۱۵۱۵ء) .		۹۲	۲
* **الکَبیر** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنیٰ .		۹۳	۲
* **کبیر پنتھی** : کبیر [رک بآں] کی طرف منسوب ہندوؤں کا ایک فرقہ .		۹۳	۲
* **کتاب** : تحریر شدہ چیز ، صحیفہ .		۹۳	۲
* **کتاب الاسطقس** : (*Tabula Samoragdina*) ، فلسفی ہرمس تریسمجیست (Hermes Trismegistos) ، سے منسوب کیمیا گری کی تعلیمات .		۹۶	۲
⊗ **کتاب اللہ** : رک بہ قرآن مجید		۹۷	۱
* **کتاب الجلوہ** : فرقۂ یزیدیہ کی دو مقدس کتابوں میں سے ایک کتاب .		۹۷	۱
* **کتاب خانہ** : بمعنی لائبریری ، مکتبہ .		۱۰۲	۲
⊗ **کتاب الفہرست** : رک بہ الندیم .		۱۰۸	۱
⊗ **کتابیات** : کتابوں کی باقاعدہ مدون فہرست .		۱۰۸	۱
* **کُتامہ** : (کُتَیمہ) ، بربروں کا ایک عظیم اور قدیم خاندان .		۱۱۲	۱
⊗ **کُتب سماویہ** : رک بہ (۱) انجیل ؛ (۲) تورات ؛ (۳) زبور ؛ (۴) صحیفہ ؛ (۵) قرآن .		۱۱۳	۱
⊗ **الکُتبی** : رک بہ ابن شاکر الکتبی .		۱۱۳	۱
* **الکَتّانی** : محمد بن جعفر بن ادریس (۱۲۷۴ تا ۱۳۴۵ھ) ، عصر حاضر کا ایک مراکشی ادیب اور متعدد کتابوں کا مصنف .		۱۱۳	۱
* **کَتخُدا** : مالک خانہ یا بزرگ خاندان ، ایران میں دیہات کے مقدم یا سرکاری کارندے اور شہروں میں حلقے کے صاحب عشر .		۱۱۳	۲
* **کتمان** : رک بہ تقیہ .		۱۱۳	۱
* **کتنگہ** : جمہوریۂ زائر (سابق بلجین کانگو) کا ایک صوبہ .		۱۱۳	۱
* **کُتی** : (Kutai) ، مشرقی بورنیو کی خود مختار ریاست ، آج کل انڈونیشیا کے صوبۂ مشرقی			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	کالی منتان کا ایک ضلع .	۱۱۷	۱
* **کَٹک**	: بھارت کے صوبۂ اڑیسہ کا ایک ضلع .	۱۱۹	۱
* **کَتای**	: (خطای)، رکَ به الصّین.	۱۱۹	۲
* **کُثَیِّر عَزّة**	: ابو صخر کثیر بن عبدالرحمان الخزاعی ابن ابی جمعه ، اپنی محبوبه عزه کی نسبت سے کثیر غزه سے معروف ، اموی عہد کا ایک نامور شاعر .	۱۱۹	۲
* **کَچھ**	: (کَچ ؛ القصه) ، برصغیر پاک و ہند کا ایک صحرائی و ریگستانی علاقه .	۱۲۱	۲
*⊗ **کچھی**	: یا کچھ گنداوه ، پاکستانی بلوچستان میں واقع ایک مثلث نما چپٹا علاقه .	۱۲۳	۱
* **اَلکُحل**	: کبریت آمیز سرمه اور کبریتی سیسه .	۱۲۴	۲
* **کَختا**	: یا کیخته : (۱) دریاے فرات کے ایک معاون کختا صو کے کنارے ملطیه سے ۳۰ میل دور ایک مقام ؛ (۲) ماوراے بیکال کے علاقے میں ایک شہر .	۱۲۷	۱
* **کُدُمّل**	: ایک چھوٹا سا آتش فشانی جزیره .	۱۳۲	۱
* **کُر**	: (کره) ، قفقاز کا طویل ترین دریا .	۱۳۲	۱
* **اَلکَرَبیسی**	: یعنی بزاز ، متعدد عرب مصنفین کی نسبت : (۱) احمد بن عمر ، ایک ریاضی دان اور اقلیدس کے ترجمے کی ایک شرح کا مصنف ؛ (۲) ابو علی الحسین بن علی بن یزید المهلبی ، محدث اور شافعی فقیه (م ۲۴۵ھ/۸۵۹ء) .	۱۲۳	۲
⊗ **کَراچی**	: پاکستان کا سب سے بڑا شہر اور بہترین بندرگاه ، صوبۂ سندھ کا دارالحکومت.	۱۳۳	۲
* **کَرامَة**	: اسلامی شریعت و تصوف کی ایک اصطلاح ، بمعنی صحابه کرام ، اولیا اور نیک لوگوں کے ہاتھوں سرزد ہونےوالے خوارق عادت افعال .	۱۳۸	۲
* **کرامت علی**	: جونپوری ، سید احمد شہید کے ایک مخلص پیرو اور ان کی وفات کے بعد بہار و بنگال میں ان کی تحریک کے سرگرم داعی ، مبلغ اور مصنف (م ۱۲۹۰ھ/۱۸۷۳ء) .	۱۴۰	۲
* **کرامرس**	: J.H. Kramers (۱۸۹۱ء تا ۱۹۵۱ھ) ، بیسویں صدی عیسوی کا ایک ولندیزی مستشرق اور عربی زبان کی متعدد کتابوں کا طابع اور علوم اسلامیه پر متعدد کتابوں اور مقالات کا مصنف .	۱۴۳	۲
⊗ **کربلاء**	: (کربلاے معلّی) ، عراق میں حضرت امام حسینؓ اور دیگر بزرگوں کے مزارات اور شہادت گاه ہونے کی وجه سے مشہور اور مرکز عقیدت .	۱۴۴	۲
* **کَرْت**	: ہرات پر ڈیڑھ سو سال (۶۴۳ھ/۱۲۴۵ء تا ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء) حکومت کرنے والا ایک حکمران خاندان .	۱۴۹	۲
* **الکُرة**	: علم جغرافیه و ہیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی گلوب (globe) .	۱۵۱	۱
* **کَرْج**	: (گرجستان) ، بحیرۂ اسود سے لے کر تفلس کے شمال مشرق میں ۶۰ میل سے زیاده پھیلا ہوا ماوراے قفقاز کا علاقه .	۱۵۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* کرچ	: روس میں شامل جزیرۂ قریم (کریمیا) کا ایک قصبہ اور قلعہ .	۱۵۵	۲
* الکَرخ	: قدیم بغداد کا ایک مشہور محلہ .	۱۵۷	۱
* کرخا	: خوزستان (ایران) کا ایک دریا .	۱۶۰	۱
* الکَرخی	: ابو بکر بن الحسن (الحسین) ، بویہی دور کا ایک نامور ریاضی دان اور مؤلف (م مابین ۳۴۰ھ/۱۰۱۹ء و ۴۲۰ھ/۱۰۲۹ء) .	۱۶۱	۲
* کِرد	: رک بہ اقریطش (Crete) .	۱۶۲	۲
*⊗ کُرد	: ایران ، ماوراے قفقاز ، ترکیہ اور العراق میں آباد مشرق قریب کی ایک قدیم ایرانی قوم .	۱۶۲	۲
* کُردِستان	: (۱) سلجوقیوں کے زمانے میں آذر بیجان اور لُرستان کا درمیانی علاقہ ؛ (۲) ایران میں کردوں کا علاقہ اور ایک مستقل ولایت (صوبہ) .	۲۱۹	۲
* الکُرّاز	: (دورک) ، تنگ گلے کا مٹی کا برتن یا گھڑا .	۲۲۴	۲
* کَرّامیہ	: ابو عبداللہ محمد بن کرام (م ۲۵۵ھ) سے منسوب ایک ملحد فرقہ .	۲۲۴	۲
* کرسُون	: (قدیم Cerasus) ، ایشاے کوچک میں بحیرۂ اسود کے کنارے ایک قصبہ اور بندرگاہ .	۲۲۷	۱
* کُرسی	: ایک کثیر المعانی لفظ بمعنی تخت ، نشست ، جاے قیام ، چوکھٹا ، سیڑھی ، لاکٹ وغیرہ .	۲۲۸	۱
* کرش	: رک بہ کرچ .	۲۲۹	۱
* کَرشُونی	: ایک نا معلوم الاصل اصطلاح ، بعد از تصرف عربی زبان کے مطابق بنا لیے جانے والے سریانی حروف تہجی .	۲۲۹	۲
* کَرشی	: اویغور زبان کا ایک لفظ ، بمعنی قلعہ اور محل .	۲۳۰	۱
* گَرَک	: رک بہ حصن الاکراد .	۲۳۰	۱
* الکَرَک	: بحیرۂ مردار کے مشرق میں واقع ایک قلعہ .	۲۳۰	۱
* کَرکَرَہ لی	: قازقوں کا ایک قصبہ اور ضلعی صدر مقام .	۲۳۱	۱
* کَرکُور	: پتھروں بالخصوص مقدس پتھروں کا ایک ڈھیر .	۲۳۱	۲
* کَرکُوک	: عراق کا ایک قدیم قصبہ .	۲۳۳	۱
* کَرم	: (بنو الکرم) ، بنو مسعود اور بنو عباس ابی الزریع کی دو شاخوں پر مشتمل ، عدن میں اسمعیلی حکومت قائم کرنے والا ایک خاندان (از ۴۷۶ھ/۱۰۸۳ء تا ۵۳۳ھ/۱۱۳۸ء) .	۲۳۶	۱
* کِرماستی	: آناطولی (ترکیہ) میں اسی نام کی ایک قضا کا صدر مقام .	۲۳۸	۲
* کرمان	: ایران کا ایک صوبہ اور اس کا موجودہ صدر مقام .	۲۳۹	۲
* کرمان شاہ	: ایران کا ایک صوبائی صدر مقام .	۲۵۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **کرمانی** :	کمال الدین ابو العطا محمود بن علی ؛ رک بہ خواجو کرمانی.	۲۵۴	۱
* **کرمسین** :	رک بہ کرمان شاہ .	۲۵۴	۱
* **کُرَمَة** :	ترکستان میں آباد ایک ترک قبیلہ .	۲۵۴	۱
* **کرمیان** :	رک بہ گرمیان .	۲۵۵	۲
* **کرناٹک** :	(۱) بھارت میں کینری زبان بولی جانے والا علاقہ ؛ (۲) ریاست ہائے میسور و حیدرآباد (دکن) اور صوبہ مدراس کے بعض اضلاع پر مشتمل بھارت کا ایک صوبہ ؛ صدر مقام : بنگلور .	۲۵۵	۲
⊗ **کرنال** :	بھارتی پنجاب کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۲۵۶	۱
* **کَرنک** :	رک بہ الاقصر .	۲۵۸	۱
⊗ **کرنکو** :	Fritz Krenkow (۱۸۷۲ء تا ۱۹۵۳ء) ، عربی زبان و ادب سے گہرا شغف رکھنے اور متعدد عربی دواوین شائع کرنے والا ایک جرمن مستشرق .	۲۵۸	۱
* **کروجا** :	رک بہ کرویو ، در II لائڈن ، بار دوم .	۲۵۹	۱
* **کروسیڈز** :	(Crusades) ، رک بہ صلیبی جنگیں .	۲۵۹	۱
* **کرویا** :	(قرویہ)، البانیہ کا ایک قصبہ اور قلعہ، عہد سابق میں سکندر بیگ کا صدر مقام .	۲۵۹	۱
* **کُرَیْبیَہ** :	کیسانیہ [رک بآں] کا ایک فرقہ .	۲۶۰	۱
* **کریٹ** :	رک بہ اقریطش .	۲۶۱	۲
* **کریم** :	(فیاض ، مہربان ، کشادہ دل ، معزز ، شریف) ، انسانوں اور اللہ تعالی دونوں کے لیے مستعمل ایک صفت ؛ رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی .	۲۶۱	۲
* **کریم خان زند** :	(محمد)، اٹھارھویں صدی عیسوی کے اواخر میں ایران کا حقیقی فرمانروا (م ۱۱۹۳ھ/۱۷۷۹ء) .	۲۶۲	۱
⊗ **کریمر** :	رک بہ فان کریمر .	۲۶۳	۱
⊗ **کریمیا** :	رک بہ قریم .	۲۶۳	۱
* **کسائی** :	حکیم مجد الدین ابو اسحق (یا ابو الحسن) کسائی (۳۴۱ھ/۹۵۳ء تا ۳۹۲ھ/ ۱۰۰۲ء) ، ایران کا ایک صاحب دیوان فارسی شاعر .	۲۶۳	۱
* **الکسائی** :	ابو عبداللہ محمد بن عبداللہ یا محمد بن احمد یا حسن بن محمد ، پانچویں صدی ہجری میں قصص الانبیاء کا مصنف .	۲۶۴	۱
* **الکسائی** :	علی بن حمزہ بن عبداللہ بن بہمن بن فیروز الکوفی ، ایک نامور نحوی، ادیب اور قاری (م ۱۸۹ھ/۸۰۵ء) .	۲۶۵	۱
* **کسب** :	تلاش کرنا ، حاصل کرنا ، کمانا ، کام کرنا .	۲۶۶	۲
* **کَسْر** :	علم ریاضی کی ایک اصطلاح ، اعداد کے مزید حصے کرنا .	۲۶۷	۲
* **کَسَر** :	رک بہ کسرہ .	۲۶۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **کَسْرہ** : لغوی معنی توڑنا ، زیر کی علامت .		۲۶۸
* **کِسریٰ** : ساسانی خاندان کے دو ایرانی بادشاہوں کا عربی نام ، بعد ازاں ہر ایرانی بادشاہ کا لقب .		۲۶۸ ۱
* **کَسف** : رک بہ خَسوف .		۲۶۸ ۲
* **کسف** : رک بہ کشف .		۲۶۸ ۲
* **کَسْکَر** : عراق کا ایک قدیم شہر .		۲۶۹ ۲
* **کُسْکُس** : (Couscous) ، تمام شمال مغربی افریقہ میں خوراک کا ایک اہم جز ، میدے سے تیار کیا جانے والا ایک کھانا .		۲۶۹ ۱
* **کَسَلَة** : (عربی : کسلة) ، اینگلو مصری سودان کا ایک صوبہ اور شہر .		۲۷۱ ۱
* **کِسْوَة** : رک بہ کعبہ ؛ محمل .		۲۷۳ ۲
* **کُسُوف** : سورج گرہن ، چاند گرہن .		۲۷۳ ۲
* **کُسَیلة بن لمزم الاوربی** : (بن کمرم البربری) ، تلمسان سے مغرب کی سمت میں آباد قبیلہ اوربہ کے قائد سکردید الأوربی کا رفیق کار اور جانشین .		۲۷۷ ۱
* **کَش** : روس کے علاقہ بخارا میں واقع موجودہ شہر سبز .		۲۷۸ ۱
*⊗ **کشف** : (کھولنا ، ظاہر کرنا ، حجاب دور کرنا) ، ایک اصطلاح : (۱) علم عروض : ایک زحاف کا نام ؛ (۲) علم تصوف : صوفی کے سامنے سے حجابات کا بمراتب اٹھ جانا وغیرہ .		۲۷۹ ۲
* **کشکول** : کچکول ؛ بھیک مانگنے کے لیے ایک زنجیر سے کندھے پر لٹکا لیا جانے والا دھات یا لکڑی یا ناریل کا ایک بیضوی پیالہ .		۲۸۰ ۲
* **کشم** : (۱) خلیج فارس میں بندر عباس کے بالمقابل ایک جزیرہ ؛ (۲) قدیم زمانے میں دریائے جیحون کے بالائی طاس میں واقع ایک شہر .		۲۸۱ ۱
*⊗ **کَشْمیر** : (۱) بر عظیم پاک و ہند کی ایک سرسبز و شاداب وادی ؛ (۲) شہر کشمیر ، یعنی سرینگر ؛ (۳) سابق ریاست جموں و کشمیر .		۲۸۲ ۱
⊗ **کشمیری زبان و ادب** : جموں کے بعض علاقوں ، وادی کشمیر (مقبوضہ بھارت) اور آزاد کشمیر میں بولی جانے والی زبان اور اس کا ادب .		۳۰۷ ۱
* **کَشیش طاغی** : مسیہ میں واقع کوہ اولمپس کے لیے عثمانیوں کا دیا ہوا نام .		۳۱۳ ۱
* **کَعب (بنو)** : ایران کے صوبہ خوزستان میں آباد ایک عرب قبیلہ .		۳۱۳ ۲
* **کَعب بن الاَشرف** : مدینہ منورہ کا ایک دشمن رسول (صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم) یہودی (م ۴ھ/۶۲۵ء) .		۳۱۴ ۲
* **کعب بن جُعیل التغلبی** : پہلی صدی ہجری/ساتویں صدی عیسوی کا ایک غیر معروف عرب شاعر (حیات ۸۶ھ/۷۰۵ء) .		۳۱۵ ۲
⊗* **کعب بن زہیر** : عرب کے مشہور صاحب معلقہ شاعر زہیر بن ابی سُلمٰی کے فرزند ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	مشہور صحابی اور ایک ممتاز شاعر .	۳۱۷	۱
* کعب بن مالک	: ابو عبداللہ (نیز ابو عبدالرحمن) ، مدینہ منورہ میں بنو خزرج کے قبیلہ سَلَمہ سے تعلق رکھنے والے صحابی رسول اور نامور شاعر (م ۵۳ھ/ ۶۷۳ء) .	۳۱۸	۱
* کَعب الاحبار	: ابو اسحٰق کعب بن ماتع بن ہیسوع ، عربوں کے یہاں اسرائیلیات میں قدیم ترین مستند راوی (م ۳۲ھ/۶۵۲ء یا ۳۴ھ/۶۵۴ء) .	۳۱۹	۱
⊗ کعبہ	: مکہ مکرمہ میں مسجد الحرام کے وسط میں واقع دنیا میں خدا کا پہلا گھر ، مسلمانوں کا قبلہ اور نماز کے لیے متعین جہت .	۳۲۱	۱
⊗ کَفّ	: علم عروض کی ایک اصطلاح .	۳۳۵	۲
* کَفّارہ	: (تاوان ، تلافی) ، اسلامی شریعت کی ایک اصطلاح ، کسی گناہ کا صدقہ ، غلام کی آزادی یا روزے کی صورت میں تاوان ادا کرنا .	۳۳۶	۱
* کفالہ	: علم فقہ کی ایک اصطلاح ، کسی شخص (کفیل) کا قرض خواہ (مکفول لہ) کے لیے قرضدار (مکفول بہ) کا ضامن ہونا .	۳۳۶	۲
* کُفر	: رک بہ کافر .	۳۳۷	۱
* کُفرہ	: صحرائے مشرقی (لیبیا) میں برہ اور ودای کے مابین نخلستان کا ایک مجموعہ .	۳۳۷	۱
* کفہ	: (کفہ)، جزیرہ نمائے قریم کے جنوبی ساحل پر ازمنہ وسطیٰ کا ایک شہر .	۳۳۷	۲
*⊗ کَفیل	: رک بہ کفالۃ .	۳۳۸	۲
* کلاب بن ربیعہ	: بنو کلاب بن ربیعہ بن عامر بن صعصعہ . . . ، ضریہ اور ربذۃ کی چراگاہوں میں آباد ایک مشہور عرب قبیلہ .	۳۳۸	۲
* الکلاباذی	: ابو بکر محمد بن ابی اسحٰق ابراہیم بن یعقوب البخاری ، تصوف کے ابتدائی دور کے لیے ایک مستند مصنف (م ۳۸۵ھ/۹۹۵ء) ،	۳۳۹	۲
* کلات نادری	: روس اور ایران کی سرحد پر خراسان کا ایک قصبہ .	۳۴۰	۲
* کلام	: (۱) گفتار ، بات چیت ؛ (۲) علم نحو کی ایک اصطلاح بمعنی بآواز بلند ادا کیا جانے والا لفظ ؛ (۳) علم کلام (رک بہ علم) .	۳۴۱	۱
* کلانتر	: کسی شہر کا ایک اہم ترین شخص ، جیسے رئیس بلدہ .	۳۴۲	۲
* کَلب	: کتا .	۳۴۳	۱
* الکلب	: علم ہیئت کا ایک ستارہ (شعرٰی الیمانیہ ، کلب الجبار) .	۳۴۵	۱
* کلب بن وَبَرہ	: بنو کلب کا جد امجد .	۳۴۶	۱
* کلبرگہ	: رک بہ احسن آباد ، گلبرگہ .	۳۴۸	۱
* الکَلبی	: کوفی علما کا ایک خانوادہ : (۱) الکلبی الکبیر ، ابو النضر محمد بن السائب ، لغت اور اخبار العرب کا عالم اور تفسیر القرآن کا معلم (م ۱۴۶ھ/۷۶۳ء) ؛		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(۲) ابو المنذر هشام الکلبی ، ایام العرب اور اخبار العرب کا عالم اور تقریباً ایک سو چالیس کتابوں کا مصنف (م ۲۰۴ھ/۸۱۹ء یا ۲۰۶ھ/۸۲۱ء) .	۳۴۸	۱
* کُلثُوم بن عیاض القُشیری	: اموی عہد کا ایک نامور سپہ سالار (۱۲۳ھ/۷۴۱ء) .	۳۴۹	۲
* کلاک	: لمبے لٹھوں یا شہتیروں کو باہم رسوں سے یاندھ کر بنایا جانے والا بیڑہ .	۳۵۰	۱
*⊗ کَلْکَتہ	: بھارت کا سب سے بڑا شہر ، مشہور بندر گاہ اور صوبہ بنگال کا صدر مقام .	۳۵۰	۲
* کلاز	: حلب اور عین تاب کے درمیان شمالی شام کا ایک قصبہ .	۳۵۳	۱
⊗ کَلِمَۃ	: مختلف علوم کی ایک اصطلاح : (۱) علم نحو : مفرد مفہوم کے لیے وضع کیا گیا لفظ واحد ؛ (۲) عرف شرعی : کلمہ طیبہ ؛ (۳) قرآن مجید : معانی عدیدہ، مثلاً کلمۃ اللہ (حضرت عیسیٰ) ؛ (۴) احادیث نبویہ : وسیع مفہوم ؛ (۵) منطق : اپنے صیغے اور وزن سے معنی اور زمانے پر دلالت کرنے والا لفظ ؛ (۶) تصوف : اعیان ثابتہ .	۳۵۴	۱
* کِلوہ	: ساحل مشرقی افریقہ کے متعدد مقامات اور جزائر سے مربوط نام ، بالخصوص ٹانگانیکا کا ایک ضلع اور دو بندرگاہیں : کلوہ کونجہ اور کلوہ کسونی .	۳۵۶	۱
* کَلّہ	: (نیز کلاہ ، کلا اور کِلّہ)، ازمنۂ وسطی میں ہندوستان ، چین اور عرب کے درمیان تجارت اور جہاز رانی کے سلسلے میں رابطے کا کام دینے والا ایک جزیرہ یا جزارہ نما .	۳۵۸	۱
* الکلی	: رک بہ القلی .	۳۶۰	۲
* کُلَیب بن ربیعہ	: عہد جاہلیت میں بنو تغلب کا ایک اہم شیخ (جس کا قتل حرب بسوس کا باعث بنا) .	۳۶۰	۲
* کلید البحر	: در دانیال کے سب سے تنگ حصے میں ایک قلعہ اور چھوٹا سا قصبہ .	۳۶۲	۱
* کلیلہ و دِمنہ	: شاہزادوں کی ہدایت کے لیے مرتب کی جانے والی ایک قدیم کتاب.	۳۶۳	۱
⊗ کلیم ، ابو طالب	: ہندوستان میں دور مغلیہ کا ایک نامور فارسی شاعر (م ۱۰۶۱ھ) .	۳۷۲	۲
* کلیم اللہ	: حضرت موسیٰ علیہ السلام کا اعزازی لقب .	۳۷۹	۱
* (شاہ) کلیم اللہ جہاں آبادی	: (۱۰۶۰ھ / ۱۶۵۰ء تا ۱۱۴۲ھ / ۱۷۲۹ء) ، بر عظیم پاک و ہند کے ایک نامور چشتی بزرگ اور کثیر التصانیف عالم .	۳۷۹	۲
⊗ الکلینی	: ابو جعفر محمد بن یعقوب رازی کلینی ، ایک ممتاز شیعی عالم ، فقیہ ، محدث اور کتاب الکافی (شیعہ حدیث) وغیرہ کے مصنف (م ۳۲۹ھ/۹۴۱ء) .	۳۸۳	۱
* کماخ	: (کماخ ، کمخ)، دریاے فرات (قرہ صو) کے جنوبی کنارے پر ایک قلعہ .	۳۸۶	۲
* کماک	؛ (کیماک) ، دریاے ارتش کی زیریں گزر گاہ پر آباد ترک .	۳۸۷	۱
* کمال پاشا زادہ	: شمس الدین احمد بن سلیمان بن کمال پاشا ، ایک عثمانی مؤرخ ، فقیہ اور صاحب طرز انشا پرداز (م ۹۴۱ھ/۱۵۳۵ء) .	۳۸۷	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **کمال خجندی** :	کمال الدین مسعود ، عہد تیموری کے ایک صوفی اور فارسی شاعر (م ۷۹۲ھ/۱۳۹۰ء یا ۸۰۳ھ/۱۴۰۰ء) .	۳۹۰	۲
* **کمال الدین** :	ابوالقاسم عمر بن احمد بن ہبۃ اللہ بن ابی جرادۃ بن العدیم العقیلی ، مؤرخ حلب (م ۶۶۰ھ/۱۲۶۲ء) .	۳۹۱	۲
* **کمال الدین اسمٰعیل** :	بن جمال الدین عبدالرزاق، اصفہان کا ایک فارسی شاعر (م۶۳۵ھ/ ۱۲۳۷ء) .	۳۹۳	۱
⊗ **کمال الدین پارسی** :	فارس کا مشہور فلسفی عالم ، مصنف تنقیح المناظر (م ۷۲۰ھ/ ۱۳۲۰ء) .	۳۹۳	۲
* **کمال رئیس** :	سلطان با یزید ثانی کے عہد حکومت کا ایک ترک بحری چھاپہ مار اور قپودان .	۳۹۷	۱
* **کمال محمد نامق** :	(۱۲۵۶ھ/۱۸۴۰ء تا ۱۳۰۶ھ/۱۸۸۸ء) ، ترکی کا نامور شاعر ، صاحب طرز انشا پرداز اور مصنف ، جدید ترکی نثر کا بانی اور عصر حاضر کا ایک ممتاز محب وطن .	۳۹۸	۱
* **کمان کش** :	علی پاشا ، ایک عثمانی صدر اعظم (از ۱۰۳۲ھ تا ۱۰۳۳ھ/۱۶۲۳ء) .	۴۰۷	۲
*⊗ **کمبایت (کھمبایت)** :	بھارت کے صوبہ گجرات کی ایک سابقہ ریاست .	۴۰۹	۱
* **کُمبرہ جی** :	رک بہ خمبرہ جی .	۴۰۹	۲
* **الکُمیت** :	(۶۰/۶۷۹ء تا ۱۲۶ھ/۷۴۳ء) ، بنو سعد بن ثعلبہ کا عرب شاعر اور صاحب الہاشمیات .	۴۰۹	۲
* **کِنانہ** :	زمانہ جاہلیت میں مکہ مکرمہ کا ایک بڑا قبیلہ .	۴۱۱	۲
⊗ **کُنجاہ** :	پنجاب (پاکستان) کے ضلع گجرات کا ایک مردم خیز قصبہ .	۴۱۳	۱
* **کَنْدُوری** :	(کندورہ) ، دسترخوان وغیرہ کے معنوں میں ایک کثیر الاستعمال لفظ .	۴۱۵	۲
* **کِندہ** :	(کندۃ الملوک) ، جنوبی عرب کا ایک قلیل التعداد قبیلہ .	۴۱۶	۲
* **الکِندی** :	ابو عمر محمد بن یوسف بن یعقوب (۲۸۳ھ/۸۹۷ء تا ۳۵۰ھ/۹۶۱) ، مصر کا ایک مشہور عرب مؤرخ ، صاحب تسمیۃ ولاۃ مصر .	۴۱۸	۲
* **الکِندی** :	ابو یوسف یعقوب بن اسحق ، المعروف بہ فیلسوف العرب ، ایک نامور عرب فلسفی اور عالم ، متعدد کتابوں کا شارح اور مصنف (حیات ۲۵۷ھ/۸۷۰ء) .	۴۲۰	۱
* **الکِندی** :	عبدالمسیح بن اسحق ، عیسائیت کی حمایت میں ایک عربی تصنیف رسالۃ الی عبداللہ بن اسمٰعیل الہاشمی کے مصنف کا فرضی نام .	۴۲۲	۲
* **کَنعان** :	تاریخ قدیم کے تین افراد کا نام : (۱) حضرت نوح کا بیٹا ؛ (۲) ان کا پوتا ؛ (۳) بابل کے مشہور بادشاہ نمرود کا باپ .	۴۲۳	۲
* **کَنعان پاشا** :	(نیز صاری کنعان پاشا) ، سلطنت عثمانیہ کا ایک قپودان پاشا ، یعنی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	امیر البحر (م ۱۶۵۹ء) .	۴۲۳	۲
* **کنفری** : (کنفری، چنگری) ، آنا طولی کی ایک لوا (ضلع) اور اس کا صدر مقام .		۴۲۶	۱
* **کَنکوَر ، کَنْکور ، کُنْکور** : ایران کا ایک ضلع اور شہر .		۴۲۸	۱
* **کَنّنور (کَنانور)** : کیرالا (بھارت) کے ضلع مالا بار میں ایک بندر گاہ .		۴۲۸	۱
* **کُنْیَة** : بیٹے یا بیٹی کی نسبت سے رکھا جانے والا نام .		۴۲۸	۱
* **کَنیسة** : کنشت ، یہودیوں اور عیسائیوں کی عبادت گاہ .		۴۲۹	۲
* **کوئٹہ** : (کوطّہ) ، صوبہ بلوچستان (پاکستان) کا صدر مقام ، نیز ایک ضلع .		۴۳۱	۱
* **کوئل** : رک بہ علیگڑھ .		۴۳۳	۱
* **کَوار** : صحرائے اعظم میں نخلستان کا ایک مجموعہ .		۴۳۳	۱
* **کَوپری** : آناطولی کی سنجاق اماسیہ میں ایک قضا کا صدر مقام .		۴۳۴	۱
* **کوپری حصار** : ایشیائے کوچک میں صوبہ خداوندگار کا ایک گاؤں .		۴۳۴	۲
* **کوپریلی** : (کو پرولو) ، سلاطین آل عثمان کے وزرا کا ایک خاندان : (۱) کوپریلی محمد پاشا (۱۵۸۳ تا ۱۶۶۱ء) ، صدر اعظم یا ناظم سلطنت ؛ (۲) کوپریلی زادہ فاضل احمد پاشا (۱۶۳۵ تا ۱۶۷۶ء) : سابق الذکر کا بیٹا ، صدر اعظم : (۳) کوپریلی زادہ مصطفی پاشا : (۱۶۳۷ تا ۱۶۹۱ء) ، محمد پاشا کا دوسرا بیٹا ، صدر اعظم ؛ (۴) کوپریلی زادہ حسین پاشا : محمد پاشا کا بھتیجا ، صدر اعظم (م ۱۱۱۴ھ/۱۷۰۲ء) ؛ (۵) کوپریلی زادہ نعمان پاشا : مصطفی پاشا کا بیٹا ، صدر اعظم (م ۱۱۳۱ھ/۱۷۱۹ء) .		۴۳۵	۱
* **کوپک** : ایران اور ماوراء النہر کا ایک سکہ .		۴۴۲	۱
* **کُوتاهیه** : ایشیائے کوچک میں صوبہ خداوند گار کی ایک سنجاق کا صدر مقام .		۴۴۲	۱
* **کُوت العمارة** : العراق میں بغداد اور عمارہ کے درمیان واقع ایک مقام .		۴۴۳	۱
* **کوتل** : پہاڑی درہ .		۴۴۳	۱
* **کوٹ مِٹھن** : پاکستان کی قسمت ڈیرہ غازیخان میں پنجند اور دریائے سندھ کے سنگھم کے قریب واقع ایک قدیم قصبہ .		۴۴۳	۱
* **الکوثر** : قرآن مجید کی ایک سو آٹھویں سورت .		۴۴۵	۱
* **کُوثی** : عراق کا ایک قدیم قصبہ .		۴۴۷	۱
* **کوچک بیرام** : رک بہ (۱) عید الفطر ؛ (۲) بیرام .		۴۴۸	۱
* **کوچک قینارجه** : گرم پانی کا چھوٹا چشمہ .		۴۴۸	۱
* **کوچک (میرزا) وصال** : محمد شفیع ، ایک ایرانی شاعر (م ۱۲۶۲ھ/۱۸۴۶ء) .		۴۴۸	۱
* **کوچم خان** : سائبیریا کا ایک تاتاری خان (۱۰۰۳ھ/۱۵۹۴ - ۱۵۹۵ء) .		۴۴۸	۲
* **کُورانی** : (نیز گورانی) ، شمس الدین احمد بن اسمٰعیل مُلّا ، استانبول کے شیخ الاسلام ،			

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	نامور فقیہ اور مصنف (م ۸۹۳ھ/۱۴۸۸ء) .	۳۴۹	۲
* کور اوغلو	: ترکی زبان کی ایک مقبول عام رومانی داستان کا ہیرو .	۳۵۰	۲
* کوردفان	: مصری سودان کا ایک صوبہ .	۳۵۱	۱
* کوڑا	: اتر پردیش (بھارت) ایک قدیم قصبہ .	۳۵۱	۲
* کوزہ گری	: رک بہ فن .	۳۵۲	۱
* کوسم والدہ	: ماہ پیکر ، عثمانی سلطان احمد الاول کی بیوی اور سلطان مراد چہارم اور سلطان ابراہیم اول کی والدہ ، متعدد اداروں کی بانی اور ایک شریف النفس و مقبول عوام خاتون (م ۱۰۶۱ھ/۱۶۵۱ء) .	۳۵۲	۱
* کوسہ میخال	: ایک نو مسلم عثمانی سپہ سالار (حیات ۷۲۶ھ/۱۳۲۶ء) .	۳۵۳	۱
* کوشک	: باغ میں بنا ہوا بنگلہ ، خلفا کا دیہاتی محل .	۳۵۳	۲
* کوطہ	: رک بہ کوئٹہ .	۳۵۴	۱
* الکوفہ	: عراق کا ایک قدیم تاریخی شہر .	۳۵۴	۱
* کوفیہ	: بادیۂ شام میں سر پر باندھنے کا ریشمی رومال .	۳۵۸	۲
* کوکب	: منور جرم فلکی ، ستارہ ، علم ہیئت کی ایک اصطلاح .	۳۵۹	۱
* کوکبان	: جنوبی عرب میں چند مقامات کا نام : (۱) ایک عبادت گاہ ؛ (۲) ظفار کے قریب ایک قلعہ ؛ (۳) وادی سلامہ کے دائیں جانب ایک چھوٹا سا گاؤں ؛ (۴) صنعا کے شمال مغرب میں ایک صوبے کا صدر مقام ؛ (۵) علاقۂ طویلہ میں ایک چھوٹی سی جگہ .	۳۶۰	۱
* کوکبری	: (کوکبوری) ، ابو سعید مظفر الدین بن علی بن بکتگین (۵۴۹ھ/۱۱۵۴ء تا ۶۳۰ھ/۱۲۳۳ء) ، فرمانروائے اربل ، خاندان بکتگین کا سب سے مشہور بادشاہ (از ۵۸۶ھ/۱۱۹۰ء) .	۳۶۱	۱
* کوکہ	: بورنو (رک بآں) کا صدر مقام .	۳۶۲	۲
* کوکچہ	: رک بہ بدخشان .	۳۶۲	۲
* کوکلتاش	: خان جہان میرزا عزیز کوکلتاش ، اکبر اعظم کا رضاعی بھائی اور ممتاز منصب دار (م ۱۰۳۳ھ/۱۶۲۶ء) .	۳۶۲	۲
* کولوم بشار	: ضلع صحراء کا ایک بڑا اور جدید شہر .	۳۶۶	۱
* کومک	: (قومق) ، داغستان کے شمالی حصے میں آباد ایک ترک قبیلہ .	۳۶۶	۱
* کومیہ	: ازمنۂ وسطی میں الموحدون کا حامی ایک اہم قبیلہ .	۳۶۷	۱
* کونگ	: (کپون) ، ساحل عاج (Ivory Coast) کی موجودہ فرانسیسی نو آبادی کے شمال میں ایک سرحدی مقام .	۳۶۷	۲
کوّرت	: (التکویر) ، قرآن مجید کی اکیاسویں سورۃ .	۳۶۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*⊗ کوہاٹ	: پاکستان کے صوبہ سوحد کا ایک ضلع ، اس کا صدر مقام اور چھاؤنی .	۴۷۰	۲
* کوہ بابا	: (کوہ بُک ، کوہ مالک سیاہ، کوہ سفید ، کوہ سیاہ ، کوہ تافتان) کوہ ہندوکش کا عظیم مغربی سلسلہ اور افغانستان کا سب سے بڑا کوہستانی نظام .	۴۷۱	۲
⊗ کوہِ مکلی	: مشرقی ممالک کے سب سے بڑے گورستان کی وجہ سے معروف، پاکستان کے علاقہ سندھ میں واقع پہاڑوں کی ایک شاخ .	۴۷۲	۱
⊗ کوہِ نور	: ہندوستان کی تاریخ میں سب سے زیادہ شہرت رکھنے والا ہیرا .	۴۷۶	۱
* کُوی	: مغربی ترکی میں بمعنی گاؤں ، متعدد مقامات کے ناموں میں مستعمل لفظ .	۴۷۹	۱
⊗ الکویت	: جزیرہ نمائے عرب کے شمال مشرقی ساحل پر واقع ایک آزاد و خود مختار ریاست .	۴۷۹	۱
⊗* کہانی	: (افسانہ ، مختصر افسانہ) ، رک بہ (۱) حکایۃ ؛ (۲) حدیث ؛ (۳) روایۃ ؛ (۴) سمر ؛ (۵) قصہ [نیز (۶) اردو ؛ (۷) عربی ؛ (۸) فارسی وغیرہ] .	۴۸۶	۱
* کہربا	: (کاہ ربا ؛ Amber) ، تنکوں کو اپنی طرف کھینچنے والی ایک شے .	۴۸۶	۱
⊗ الکہف	: قرآن مجید کی اٹھارھویں سورۃ .	۴۸۷	۱
* الکُہان	: (واحد : کاہن) ، دور جاہلیت کے عرب میں غیب دانی کا دعویٰ اور پیشگوئیاں کرنے والے پیشہ ور لوگ .	۴۹۰	۱
* کیا	: (کیا یا) ، رک بہ کتخدا .	۴۹۵	۱
* کَیخُسرو	: ایران کا ایک اساطیری کیانی بادشاہ .	۴۹۵	۱
* کَیخُسرو	: ایشیائے کوچک کے تین سلجوقی فرمانروا : (۱) کیخسرو اول : غیاث الدین بن قِلج ارسلان ، اپنے باپ کی جگہ ایشیائے کوچک کا حکمران (از ۵۸۸ھ/ ۱۱۹۲ء تا ۵۹۲ھ/۱۱۹۶ء و از ۶۰۰ھ/۱۲۰۳ء تا ۶۰۷ھ/۱۲۱۰ء) ؛ (۲) کیخسرو دوم : غیاث الدنیا و الدین بن کیقباد (از ۶۳۴ھ/۱۲۳۷ء تا ۶۴۳ھ/ ۱۲۴۵ء) ؛ (۳) کیخسرو سوم : غیاث الدین بن رکن الدین قِلج ارسلان (از ۶۶۶ھ/۱۲۶۷ء تا ۶۸۲ھ/۱۲۸۳ء) .	۴۹۶	۱
* کیسان	: ابو عمرہ ، المختار الثقفی کا ایک مقرب اور محکمہ پولیس کا سربراہ (م ۶۷ھ/ ۶۸۶ء) .	۴۹۹	۲
* کیسانیہ	: ابتداءً کیسان کی زیر قیادت شیعی گروہ ، بعد ازاں مختار کے عقائد و افکار کا حامل اور محمد بن الحنفیہ کو حضرت علیؓ کا بلا واسطہ جانشین امام ماننے والا شیعی فرقہ .	۵۰۰	۱
* کَیقُباد	: ایران کا ایک اساطیری کیانی بادشاہ .	۵۰۲	۱
* کَیقُباد	: ایشیائے کوچک کے تین سلجوقی فرمانروا : (۱) کیقباد اول : علاء الدنیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن کیخسرو ، اپنے بھائی کیکاؤس کا جانشین (از ۶۱۶ھ/		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	۱۲۱۹ء تا ۶۳۴ھ/۱۲۳۷ء) ؛ (۲) کیقباد دوم : علاء الدین بن کیخسرو ، اپنے دو بھائیوں کیکاؤس اور قلیج ارسلان کے ساتھ مل کر ایشیائے کوچک کا حکمران (م ۶۵۵ھ) ؛ (۳) کیقباد سوم : علاء الدین کیقباد بن فرامرز بن کیکاؤس (از ۶۹۷ھ/۱۲۹۸ء تا ۷۱۷ھ/۱۳۱۷ء) .	۱ ۵۰۳
* کیکاؤس	: ایران کا ایک لسلطیری کیانی بادشاہ .	۲ ۵۰۷
* کیکاؤس	: ایشیائے کوچک کے دو سلجوقی فرمانروا : (۱) کیکاؤس اول : السلطان الغالب عز الدنیا و الدین کیکاؤس بن کیخسرو اول (از ۶۰۶ھ/۱۲۱۰ء تا ۶۱۶ھ/۱۲۱۹ء) ؛ (۲) کیکاؤس دوم : عزالدنیا و الدین کیکاؤس بن کیخسرو دوم (از ۶۴۳ھ/۱۲۴۵ء تا ۶۷۸ھ/۱۲۷۹ - ۱۲۸۰ء) .	۲ ۵۰۸
* کیکاؤس	: بن سکندر بن قابوس بن وشمگیر ، عنصر المعالی ، والی جرجان و طبرستان (از ۴۴۱ھ/۱۰۴۹ء تا ۴۶۲ھ/۱۰۶۹ء) .	۱ ۵۱۲
* کیل	: پیمائش کے لیے سب سے عام اصطلاح .	۲ ۵۱۳
* کَیْلَجَه	: وزن کا ایک پیمانہ .	۱ ۵۱۴
* کیمیا	: رک بہ علم (الکیمیا) .	۲ ۵۱۴
* الکیمیا	: رک بہ علم (کیمیا) .	۲ ۵۱۴
* اَلکَیّال	: احمد الکیال الخصیبی ، تیسری صدی ہجری کا ایک فلسفی .	۲ ۵۱۴

گ

⊛ گ	: فارسی زبان کا چھبیسواں ، اردو کا چالیسواں اور ہندی کا تیسرا حرف .	۱ ۵۱۵
* گابون	: (Gabon) ، افریقہ کا ایک ملک .	۱ ۵۱۶
* گارڈا فوئی	: (Guardafui) ، راس عسیر ، افریقہ کی انتہائی مشرقی راس .	۱ ۵۱۷
* گارسیف	: (گرسیف ، اکرسیف) ، مشرقی مراکش کا ایک قصبہ .	۲ ۵۱۷
* گازرون	: رک بہ کازرون .	۲ ۵۱۸
* گاگوز	: (Gagauzes) ، نسلاً ترک ، مذہباً مسیحی ، خالص ترکی زبان بولنے والی ایک قوم .	۲ ۵۱۸
* گاور	: (G. Aur) ؛ رک بہ گبر .	۱ ۵۱۹
* گاور طاغی	: (جبل برکت) ، کوہ امانوس کے شمالی حصے کا نام .	۲ ۵۱۹

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* گاؤوس	: آچے [رک بآں] میں آباد ایک قبیلہ .	۵۱۹	۲
⊗ گِب	: E.J.W. Gibb (۱۸۵۷ء تا ۱۹۰۱ء) ، سکاٹ لینڈ کا ایک معروف مستشرق اور مصنفِ *A History of Ottoman Poetry* وغیرہ .	۵۱۹	۲
* گِب (ہملٹن)	: Sir A.R.H. Gibb (۱۸۹۶ء تا ۱۹۷۵ء) ، عربی زبان و ادب کی نمایاں خدمات انجام دینے والا انگلستان کا ایک نامور مستشرق .	۵۲۰	۱
* گَبر	: آتش پرستوں کے لیے فارسی زبان و ادب کی ایک تحقیر آمیز اصطلاح .	۵۲۱	۱
* گَبِن	: (Gabnopert) ، آرمینیا میں ایک پہاڑی قلعہ .	۵۲۱	۲
⊗ گِبن	: Edward Gibbon (۱۷۳۷ء تا ۱۷۹۴ء) ، مشہور برطانوی مؤرخ ، مستشرق اور *The History of Decline and Fall of the Roman Enpire* ، کا نامور مصنف .	۵۲۱	۲
⊗* گجرات	: پنجاب (پاکستان) کا ایک ضلع اور مشہور صنعتی شہر .	۵۲۲	۱
⊗* گُجرات	: بھارت کا ایک صوبہ .	۵۲۳	۱
* گُجراتی	: مغربی ہندوستان کے متعدد صوبوں ، گجرات ، کاٹھیاواڑ اور کچھ میں بولی جانے والی ایک انڈو آریائی مقامی زبان .	۵۳۸	۲
⊗ گُجرانوالہ	: رک بہ گوجرانوالہ .	۵۴۰	۲
* گُدالہ	: صحرانشین صنہاجہ سے متعلق ایک مختصر بربر قبیلہ .	۵۴۰	۲
⊗ گرامی	: شیخ غلام قادر (نواح ۱۸۵۷ء تا ۱۹۲۷ء) ، برصغیر پاکستان و ہند میں آخری دور کے ممتاز ترین فارسی شاعر .	۵۴۲	۱
* گِرای	: تین صدیوں (نویں سے بارھویں صدی ہجری/پندرھویں سے اٹھارھویں صدی عیسوی) تک جزیرہ نمائے قریم (کریمیا) پر حکومت کرنے والا ایک تاتاری خاندان .	۵۴۲	۲
* گُرج	: رک بہ کُرج .	۵۴۳	۱
* گُرجستان	: رک بہ کرج .	۵۴۳	۱
* گُرچانی	: قسمت ڈیرہ غازی خان (پاکستان) کا ایک بلوچ قبیلہ .	۵۴۳	۱
* گَردیزی	: ابو سعید عبدالحی بن الضحاک بن محمود ، ایک ایرانی مؤرخ ، صاحب زین الاخبار (تصنیف ۴۴۱ھ/۱۰۴۹ء تا ۴۴۳ھ/۱۰۵۳ء) .	۵۴۴	۱
* گرگا	: بالائی مصر کا ایک صوبہ (مدیریہ) ، ضلع (مرکز) اور شہر .	۵۴۵	۱
* گُرگان	: رک بہ جرجان .	۵۴۵	۲
* گُرگانج	: (جرجانیہ) ، شمالی خوارزم کا ایک شہر .	۵۴۵	۲
* گرم سیر	: فارس اور کرمان کا گرم ساحلی علاقہ .	۵۴۷	۱
* گرمیانِ اوغلو	: سلجوقی سلطنت کے زوال کے بعد کوتاھیہ اور اس کے نواحی علاقوں پر حکومت کرنے والا ترکمان خاندان : (۱) علی شہر (نواح ۷۰۰ھ) :		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(۲) گرمیاں خان (از ۷۰۷ھ تا ۷۳۰ھ) ؛ (۳) محمد (زمانہ نامعلوم) ؛ (۴) سلیمان شاہ (نواح ۷۷۹ھ) ؛ (۵) یعقوب ثانی (۷۹۰ھ تا ۷۹۳ھ و ۸۰۵ھ تا ۸۳۲ھ) .	۵۴۷	۱
* گزولی	: رک بہ جزولی .	۵۴۸	۲
* گزہ	: رک بہ غزہ .	۵۴۸	۲
⊗* گکھڑ	: پنجاب (پاکستان) کے اضلاع راولپنڈی ، اٹک ، جہلم ، اور شمال مغربی سرحدی صوبہ کے ضلع ہزارہ ، نیز ریاست جموں کشمیر میں آباد ایک معروف قبیلہ .	۵۴۸	۲
⊗* گل	: گلاب یا عام پھول .	۵۵۱	۲
* گل بابا	: ترکوں کی متعدد جنگوں میں کفار کے خلاف جانبازی دکھانے والا ایک ترک بکتاشی درویش اور ولی (م ۹۴۸ھ/۱۵۴۱ء) .	۵۵۳	۱
* گلبدن بیگم	: شہنشاہ بابر کی بیٹی اور ہمایوں نامہ کی مصنف (م ۱۰۱۱ھ/۱۶۰۳ء) .	۵۵۳	۲
* گلبرگہ	: رک بہ احسن آباد ، گلبرگہ .	۵۵۴	۱
* گلپایگان	: ایران کا ایک شہر .	۵۵۴	۱
* گل خانہ	: یا گل خانہ میدانی ، استانبول میں بحیرہ مارمورا کے کنارے واقع باغات کا ایک حصہ .	۵۵۴	۲
* الگدکی	: (جلد کی) ، علی بن ایدمر بن علی ، علوم مخفی ، بالخصوص کیمیا گری کے بارے میں متعدد کتابوں کا مصنف (م ۷۴۳ھ/۱۳۴۲ء یا ۷۶۲ھ/۱۳۶۱ء) .	۵۵۵	۱
* گلڈ	: (Guild) ، رک بہ صنف .	۵۵۵	۱
⊗ گلزار عبدالعلی	: (حافظ جھنڈا) پنجابی زبان کا ایک قدیم صاحب دیوان شاعر .	۵۵۵	۱
* گلستان	: ایران کے شہرہ آفاق شاعر شیخ سعدی شیرازی کی مخلوط نظم و نثر میں ایک مشہور و معروف اخلاقی کتاب .	۵۵۵	۲
* گلستان	: قفقار کا ایک تاریخی مقام .	۵۵۶	۱
* گلشنی	: سلطان محمد ثانی کا ہم عصر ترکی شاعر .	۵۵۶	۲
* گلشنی	: شیخ ابراہیم ، خلوتی سلسلے کے مشہور صوفی اور مثنوی مولانا روم کے جواب میں ایک فارسی مثنوی کے مصنف (م ۹۴۰ھ/۱۵۳۳ - ۱۵۳۴ء) .	۵۵۶	۲
* گلگت	: پاکستان کے شمالی علاقوں میں براہ راست مرکزی حکومت کے زیر انتظام ایک ایجنسی .	۵۵۷	۱
* گمرون	: (گومروں) ، خلیج فارس کے کنارے ایک بندرگاہ .	۵۵۸	۱
* گناہ	: (جناح) ، رک بہ سیئہ .	۵۵۸	۲
* گنج شکر[۲]	: رک بہ فرید الدین گنج شکر .	۵۵۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗ گنج العلوم عین الدین	: رک بہ عین الدین .	۵۵۸ ۲
* گنجہ	: (جنزہ ، جلیساوت پول) ، آذر بیجان کے علاقے میں ایک قدیم شہر (آج کل کھنڈر) .	۵۵۸ ۲
* گنڈو	: مغربی سودان میں فلبہ لوگوں کی سلطنت ؛ رک بہ پل .	۵۵۹ ۱
* گندھارا	: رک بہ قندھار .	۵۵۹ ۱
* گنڈا پور	: ضلع ڈیرہ اسماعیل خان (پاکستان) میں آباد افغان قبیلہ .	۵۵۹ ۱
* گنگا	: بالائی ہند کا سب سے بڑا اور ہندوؤں کے عقیدے کے مطابق ایک مقدس دریا .	۵۵۹ ۲
* گنی	: (Guinea) ، مغربی افریقہ کے ساحل پر ایک ملک .	۵۵۰ ۲
* گو	: (Gao) ، رک گوگو .	۵۶۱ ۱
* گراد	: (Guad) ، گوادی ؛ رک بہ (۱) واد ؛ (۲) وادی .	۵۶۱ ۱
* گوالیار	: سابقاً ایک ہندو ریاست ، آجکل مدھیا پردیش (بھارت) کا ایک حصہ .	۵۶۱ ۱
* ⊗ گوجر	: (گجر ، گجر) ، شمالی برعظیم پاک و ہند میں آباد ایک قوم .	۵۶۲ ۲
*⊗ گوجرانوالہ	: صوبہ پنجاب (پاکستان) کی ایک قسمت اور اہم صنعتی شہر .	۵۶۵ ۲
* گور خان	: قرہ ختائی (رک بآں) کے فرمانرواؤں کا ایک لقب .	۵۶۶ ۲
* گور دوس	: آنا طولی کی ولایت آیدین میں اسی نام کی قضا کا صدر مقام .	۵۶۷ ۱
* گور گانی	: فخر الدین اسعد گورگانی ، دربار شاہی سے تعلق رکھنے والی پہلی عشقیہ مثنوی ویس و رامین (تصنیف ۴۴۷ھ/۱۰۵۵ء) کا مصنف .	۵۶۷ ۱
* گوڑ	: برصغیر پاک و ہند کے صوبہ بنگال کا پرانا پایہ تخت .	۵۶۹ ۲
* گوک الپ ضیاء	: محمد ضیا (۱۸۷۵ یا ۱۸۷۶ء تا ۱۹۲۹ء)، ایک نامور ترک مفکر ، مضمون نویس ، آزاد خیال اور انقلاب پسند مصنف .	۵۷۰ ۱
* گوک تپہ	: ایک ترکمانی قلعہ .	۵۷۳ ۱
* گوگچای	: روسی آرمینیا میں میٹھے پانی کی جھیل .	۵۷۳ ۲
* گوکسون	: (قدیم ککسس) ، آناطولی کا ایک گاؤں .	۵۷۴ ۱
* گوک صو	: ترکوں کے ہاں متعدد دریاؤں کا نام ، مثلاً دریاے سلفکہ یا ارمنک صو .	۵۷۴ ۱
* گوکلان	: ایک ترکمانی قبیلہ .	۵۷۴ ۱
* گوگو	: سودان کا ایک شہر .	۵۷۴ ۲
* گول	: ایشیائی ترکیہ کے دو ناحیوں کا نام .	۵۷۶ ۱
* گولتہ	: تونس کی ایک بندر گاہ ؛ رک بہ تونس .	۵۷۶ ۱
⊗ گولت سیہر	: Ignaz Goldziher ، (۱۸۵۰ تا ۱۹۲۱ء) ، علوم اسلامیہ ، بالخصوص علم حدیث و تفسیر کا عالم ، ہنگری کا نامور یہودی مستشرق .	۵۷۶ ۱
* گولڈن ہورڈ	: (Golden Horde)، رک بہ قپچاق مغول .	۵۷۷ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ ع°و	
⊗ گولڑوی : مہر علی ، پیر ؛ رک بہ گولڑہ شریف .		۵۷۷	۱
⊗ گولڑہ شریف : راولپنڈی (پاکستان) سے گیارہ میل کے فاصلے پر ایک قصبہ .		۵۷۷	۱
* گولک بوغاز : درہ Pylae Ciliciae کا ترکی نام ؛ درب السلامۃ .		۵۷۹	۱
* گولکنڈہ : برعظیم پاک و ہند کی قدیم مسلم سلطنت تلنگانہ کا صدر مقام اور قلعہ .		۵۷۹	۱
* گوم : (قوم) ، شمالی افریقہ کے عرب علاقوں میں مسلح سوار دستے وغیرہ .		۵۸۰	۱
* گومش خانہ : آنا طولی کی ولایت طرابزون میں ایک سنجاق کا صدر مقام .		۵۸۰	۱
* گومل : پاکستان اور افغانستان کی سرحد پر ایک درہ ، نیز ایک دریا .		۵۸۱	۱
⊗ گوہر شاد آغا (بیگم) : میرزا شاہرخ کی مدبر بیگم (م ۸۶۱ھ/۱۴۵۷ء) .		۵۸۱	۲
* گھیبا : شمالی پنجاب (پاکستان) میں آباد ایک مسلمان راجپوت قبیلہ .		۵۸۴	۱
* گیخاتو : ایران کا ایک ایلخانی حکمران (از ۶۹۰ھ/۱۲۹۱ء تا ۶۹۴ھ/۱۶۹۵ء) .		۵۸۴	۲
* گیزہ : (جیزہ) ، مصر کا ایک شہر .		۵۸۵	۲
⊗ گیسو دراز[۲] : سید محمد حسین گیسودراز چشتی (۷۲۱ھ/۱۳۲۱ء تا ۸۲۵ھ/۱۴۲۲ء)، سلسلۂ چشتیہ کے مشہور ولی اللہ اور متعدد کتابوں کے مصنف .		۵۸۵	۲
* گیگا : (گیفہ ، گیقہ) ، ایک البانوی قبیلہ ؛ رک بہ آرموولق .		۵۸۸	۱
* گیلان : ایران کا ایک صوبہ .		۵۸۸	۱

ل

⊗ ل : عربی حروف تہجی کا تیئیسواں ، فارسی کا ستائیسواں اور اردو کا بیالیسواں حرف .		۵۹۱	۱
⊗ اللات : زمانہ جاہلیت میں طائف کے بت خانے میں نصب عربوں کا ایک بت .		۵۹۲	۲
* لاذقیہ : شمالی شام کی ایک بندرگاہ اور ترقی پذیر شہر .		۵۹۴	۱
* لاذیق : (لادیق) ایشیاے کوچک میں چند قصبے .		۵۹۸	۲
* لار : (۱) فارس کے جنوب مشرق میں بلوک لارستان کا صدر مقام ؛ (۲) جزیرہ ابو شعیب ؛ (۳) ماژ ندران کی ایک مرتفع وادی .		۵۹۹	۲
* لاردہ : شمالی اندلس میں اسی نام کے صوبے کا صدر مقام .		۶۰۱	۲
* لارندہ : ایشیاے کوچک کا ایک شہر .		۶۰۲	۱
* لاری : (لرن) ، سولھویں صدی میں خلیج فارس اور بحر ہند میں رائج طلائی سکہ .		۶۰۳	۲
* لاز : بحیرہ اسود کے سوا حل پر آباد جنوبی قفقاز کی ایک قوم .		۶۰۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ حمود	
⊗ لازار (لعزر) : حضرت عیسیٰ ؑ کے ہاتھ پر دوبارہ زندہ ہونے والے شخص کا انسانوی نام .		۶۰۵	۲
* لالہ زاری : رکّ بہ محمد لالہ زاری .		۶۰۷	۱
⊗ لام : رکّ بہ ل .		۶۰۷	۱
* لام ، بنو : دریاے دجلہ کے زیریں حصے میں آباد ایک خانہ بدوش عرب قبیلہ .		۶۰۷	۱
* لامس صو : ولایت کیلیکیا کی ایک ندی .		۶۰۸	۱
* لامعی : شیخ محمود بن عثمان بن علی النقاش ، سلطان سلیمان اول کے ابتدائی عہد کا مشہور صوفی اور ترکی شاعر و مصنف (م ۹۳۸ھ/۱۵۳۲ء یا ۹۴۰ھ/۱۵۳۳ء).		۶۰۹	۱
⊗ اللان : قفقاز میں بسنے والی ایک قدیم قوم .		۶۱۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۸

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ لاهور	: پاکستان کا ایک قدیم تاریخی شہر اور علمی و ثقافتی مرکز ، صوبہ پنجاب کا دارالحکومت اور قسمت و ضلع لاهور کا صدر مقام .	۱	۱
* لاهیجان	: ایران کے صوبہ گیلان کا ایک شہر .	۶۲	۲
لائٹنر	: Goottleib Wilhelm Leitner (۱۸۴۰ تا ۱۸۹۹ء) ، ایک ہنگروی مستشرق ، لسانیات ، آثار قدیمہ اور تعلیم کا ماہر اور پنجاب یونیورسٹی کا ایک بانی .	۶۳	۱
⊗ لِباس	: پوشاک ، پہننے کے کپڑے .	۶۶	۲
* لَبّے	: جنوبی ہند کے مشرقی ساحل پر آباد مسلمان ، قدیم عرب مہاجرین کی اولاد .	۷۵	۲
* لَبیک	: رک بہ تلبیہ .	۷۶	۱
* لَبلہ	: (نیبلہ) ، اندلس کے صوبہ ولبہ کا ایک شہر .	۷۶	۱
* لُبنان	: بحیرہ روم کے ساحل پر واقع ایک عرب ملک .	۷۶	۲
* لَبید بن رَبیعۃ	: ابو عقیل (م نواح ۴۰ھ/۶۶۰ء) ، ایک نامور اور طویل العمر عرب شاعر .	۸۱	۱
* لپانٹو	: یونانی شہر ناپکٹاس کے نام کی اطالوی صورت .	۸۳	۱
* لثام	: (لفام) ، چہرے کے زیرین حصے کو چھپانے کے لیے عرب بدوؤں میں مستعمل نقاب .	۸۳	۲
* لَحج	: جنوبی عرب کی ایک سلطنت .	۸۶	۲
* لِحیان	: عرب قبیلہ بنو ہذیل کی ایک شاخ .	۸۸	۱
* لُحَیّہ	: بحیرۂ احمر کے ساحل عرب پر ایک بندرگاہ .	۹۰	۱
* لَخم	: (بنو) ، جزیرہ نمائے عرب کے شمالی علاقوں (شام ، فلسطین ، عراق) میں آباد ایک قدیم عرب قبیلہ ، الحیرہ کا شاہی خاندان .	۹۱	۱
* لُد	: (تورات میں لود) ، فلسطین میں یافا کے جنوب مشرق میں ایک شہر .	۹۲	۲
* لدھیانہ	: بھارتی پنجاب میں ایک ضلع اور شہر .	۹۳	۲
* لُر	: (فارسی میں لور) ، ایک ایرانی قوم ، نیز لری زبان .	۹۴	۱
* لُرِ بزرگ	: مشرقی اور جنوبی کردستان پر حکمران اتابک خانوادہ (از ۵۵۰ھ/۱۱۵۵ء تا ۸۲۷ھ/۱۴۲۳ء) .	۹۷	۱
* لُرستان	: (لورستان) ، ایران کے جنوب مغرب میں ایک علاقہ .	۹۸	۱
* لُرِ کوچک	: شمالی اور مغربی لرستان پر حکمران ایک اتابک خانوادہ (از ۵۸۰ھ/۱۱۸۴ء تا ۱۰۰۶ھ/۱۵۹۷ء) .	۱۰۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* لزبن :	دریاے تاجہ (Tagus) کے دہانے پر ایک شہر اور پرتگال کا دارالحکومت .	۱۰۱	۱
* لسان الدین :	رک بہ ابن الخطیب .	۱۰۲	۱
⊗ لطائف و حقائق :	تصوف کی دو اصطلاحات .	۱۰۲	۱
⊗ لطف اللہ مہندس :	برعظیم پاک و ہند میں عہد شاہجہانی و عالمگیری کا ایک حساب دان اور ماہر تعمیرات (م ۱۰۵۹ھ/۱۶۴۹ء) .	۱۰۳	۲
⊗ لطف علی بیگ آذر :	رک بہ آذر .	۱۱۰	۱
* لطف علی خان :	شیراز (ایران) کے حکمران زند خانوادے کا آخری رکن (از ۱۷۸۹ تا ۱۷۹۴ء) .	۱۱۰	۱
* لطفی پاشا :	حاجی ، ترکیہ کا ایک مدبر ، عالم ، مؤرخ اور صدر اعظم (م نواح ۹۷۰ھ/ ۱۵۶۲ء) .	۱۱۱	۱
⊗ لطفی منفلوطی :	رک بہ مصطفی لطفی المنفلوطی .	۱۱۳	۲
* اللطیف :	اللہ تعالی کے اسماے حسنی میں سے ایک : رک بہ الاسماء الحسنی .	۱۱۳	۲
* لطیفی :	عبدالطیف چلبی قسطمونی، ایک عثمانی شاعر اور انشاپرداز، مصنف تذکرۂ شعرا (م ۹۹۰ھ/۱۵۸۲ء) .	۱۱۴	۲
* لعازر :	رک بہ لازار .	۱۱۵	۲
⊗ لعان :	ایک فقہی اصطلاح ، تنسیخ نکاح کی غرض سے میاں کا اپنی بیوی پر قسم کھا کر زنا کا الزام عائد کرنا اور بیوی کا قسم کھا کر انکار کرنا .	۱۱۵	۲
* لعزر :	رک بہ لازار .	۱۲۱	۱
⊗ لعل (لال) شہباز قلندرؒ :	عثمان (۵۷۳ھ/۱۱۷۷ء تا ۶۷۳ھ/۱۲۷۴ء) ، سندھ کے نامور ولی اور صاحب کشف و کرامات بزرگ .	۱۲۱	۲
* لغات :	رک بہ علم (اللغۃ) .	۱۲۳	۲
⊗ لغوات :	(لغواط)، رک بہ الاغواط .	۱۲۳	۱
* لقطہ :	کوئی پائی ہوئی چیز ، ایک فقہی اصطلاح .	۱۲۳	۲
⊗ لقمٰن :	قرآن مجید کی اکتیسویں سورۃ .	۱۲۵	۱
* لقمان :	حکمت اور دانائی میں ضرب المثل ایک برگزیدہ ہستی .	۱۲۸	۲
* لقیط :	رک بہ لقطہ .	۱۳۲	۱
* لک :	ایران کے انتہائی جنوب میں آباد کردوں کا ایک گروہ .	۱۳۲	۱
* لکادیو :	(لکادیپ) ، ساحل مالا بار کے پرے مونگے کے جزیروں کا ایک مجموعہ .	۱۳۳	۱
⊗* لکھنؤ :	نوابان اودھ کا پاے تخت اور آجکل بھارت کے صوبہ اتر پردیش کا دارالحکومت اور ثقافتی مرکز .	۱۳۴	۲
* لکھنوتی :	رک بہ گوڑ .	۱۳۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗	**لکیاری سادات** : سندھ میں وارد ہونے والے سادات کا پہلا خانوادہ .	۱۳۸	۱
⊗	**لَلّہ عارفہ** : (ولادت ۷۳۵ھ/۱۳۳۵ء) ، کشمیر کی مشہور صوفی منش عارفہ اور شاعرہ (حیات ۷۸۱ھ/۱۳۷۹ء) .	۱۳۹	۲
*	**لَمتونہ** : صنہاجہ نسل کا ایک اہم بربر قبیلہ .	۱۴۳	۱
*	**لَمطہ** : ایرانی خاندان کا ایک بڑا بربر قبیلہ .	۱۴۳	۲
*	**لَمغانات** : مشرقی افغانستان کا ایک ضلع .	۱۴۴	۱
*	**لِمنی** : بحیرہ ایجئین کے جزیرہ لمنوس کے نام کی ایک صورت .	۱۴۴	۱
*	**لَنکران** : صوبہ باکو میں اسی نام کے ضلع کا صدر مقام .	۱۴۴	۲
*	**لِنگہ** : خلیج فارس کی ایک چھوٹی سی بندرگاہ .	۱۴۵	۱
*	**لواء** : علم ، جھنڈا ؛ ترکیہ کی سرکاری اصطلاحات کے مطابق ایک انتظامی حلقہ .	۱۴۵	۲
*	**لَواتہ** : بربری خاندان ہُتر کی ایک برادری .	۱۴۵	۲
*	**لَوح** : پھیلی ہوئی چوڑی لکڑی یا ہڈی ، لکڑی کا تختہ ، لکھنے کی تختی .	۱۴۶	۱
*	**لودی** : (لودھی) ، افغانستان کے غلزئی قبیلے کی ایک شاخ ، دہلی کا ایک فرمانروا خاندان (۱۴۵۱ تا ۱۵۲۶ء) .	۱۴۷	۱
*	**لُورقہ** : (لُرقہ) ، مشرقی اندلس کا ایک چھوٹا سا شہر .	۱۴۸	۱
*	**لُوشہ** : اندلس کا ایک چھوٹا سا شہر .	۱۴۸	۲
⊗	**(حضرت) لوطؑ** : اللہ تعالی کے جلیل القدر پیغمبر ، حضرت ابراہیم کے بھتیجے .	۱۴۹	۱
*	**لُوط بن یحیی** : رک بہ ابو مخنف .	۱۵۲	۲
*	**لُؤلُؤ** : (۱) حاکم حلب سیف الدولۃ کا غلام اور بعد ازاں حلب کا خود مختار حکمران (از ۳۹۴ھ/۱۰۰۳ء تا ۳۹۹ھ/۱۰۰۸ء) ؛ (۲) حلب کے سلجوقی سلطان کا خواجہ سرا اور معتمد علیہ مشیر اور بعد ازاں حلب کا حکمران (م ۵۱۰ھ/۱۱۱۷ء) .	۱۵۳	۲
*	**لُؤلُؤ** : بدر الدین ابو الفضائل الملک الرحیم بن عبداللہ الاتابکی ، الموصل کا اتابک اور حکمران (از ۶۱۹ھ / ۱۲۲۲ - ۱۲۲۳ء یا ۶۳۱ھ/۱۲۳۳ - ۱۲۳۴ء تا ۶۵۷ھ/ ۱۲۵۹ھ) .	۱۵۳	۲
*	**لُؤلُؤَہ** : قیلیقیا میں طرسوس کے قریب ایک قلعہ .	۱۵۵	۱
*	**لُولی** : ایران کے خانہ بدوشوں کے لیے ایک نام .	۱۵۵	۲
*	**لُومبوک** : جاوا کے مشرق میں جزائر سنڈا (خرد) میں ترتیب کے لحاظ سے دوسرا جزیرہ .	۱۶۰	۱
*	**لولد** : سلطنت عثمالیہ کی ابتدائی صدیوں کی بے قاعدہ شہری سپاہ .	۱۶۱	۱
⊗	**اللہب** : قرآن مجید کی ایک سو گیارھویں سورۃ .	۱۶۲	۱
⊗	**لیاقت علی خان (نوابزادہ)** : (۱۸۹۵ تا ۱۹۵۱ء) ، حصول پاکستان کی جد و جہد میں		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	قائد اعظم محمد علی جناح کے دست راست ، آل انڈیا مسلم لیگ کے جنرل سیکرٹری اور پاکستان کے پہلے وزیر اعظم (۱۹۴۷ تا ۱۹۵۱ء) .	۱۶۳	۲
⊗ لیبیا	: شمالی افریقہ میں واقع ایک اہم اسلامی ملک .	۱۸۳	۲
* لَیث	: رک بہ کنانہ .	۱۹۳	۲
⊗ اللّیل	: قرآن مجید کی بانویں مکی سورۃ .	۱۹۳	۱
⊗ لیلَة	: رک بہ (۱) المرأۃ ؛ (۲) لیلۃ القدر ؛ (۳) رمضان .	۱۹۶	۱
⊗ لیلۃ القدر	: رمضان المبارک کی ایک بابرکت رات .	۱۹۶	۱
* لیلی الاخیلیۃ	: پہلی صدی ہجری میں عرب کی ایک ممتاز شاعرہ اور شاعر توبہ بن حمیر الخناجی کی محبوبہ .	۲۰۰	۱
* لیلی خالم	: ترکی کے قدیم طرز سختورک کی سب سے اہم شاعرہ .	۲۰۰	۶
* لَیلی و مجنون	: رک بہ مجنون .	۲۰۱	۲
⊗ لین	: Edward William Lane (۱۸۰۱ تا ۱۸۷۶ء) ، مشہور انگریز مستشرق ، مولف مدالقاموس و مترجم الف لیلۃ و لیلۃ .	۲۰۱	۲
⊗ لین ، پول ، سٹینلے	: Stanley Lane Pool (۱۸۵۴ تا ۱۹۳۱ء) ، مشہور انگریز مستشرق اور سوانح نگار .	۲۰۲	۲
⊗ لیو افریقانس	: Lee Africanus ، رک بہ الحسن بن محمد الوزان .	۲۰۳	۱
* لیوان	: (الایوان) ، مشرقی طرز کے مکانوں میں بڑا کمرہ .	۲۰۳	۱
* لیونہ کالناتی	: رک بہ کالناتی .	۲۰۳	۲

م

⊗ م (میم)	: عربی زبان کے حروف تہجی کا چوبیسواں ، فارسی کا اٹھائیسواں اور اردو کا چوالیسواں حرف .	۲۰۵	۱
⊗ مَاذنہ	: رک بہ مِئذنہ .	۲۰۶	۲
⊗ مَارب	: یمن کا ایک شہر اور قدیم سبائی حکومت کا دارالسلطنت .	۲۰۶	۲
* المأمون	: بنو ذی النون کے سب سے بڑے حکمران یحیی بن اسمعیل کا اعزازی لقب (از ۴۲۹ھ/۱۰۳۸ء تا ۴۶۸ھ/۱۰۷۵ء) .	۲۳۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **المأمون** :	ابو العباس عبداللہ بن ہارون (ولادت ۱۷۰ھ / ۷۸۶ء) ، بنو عباس کا ممتاز ترین علم دوست خلیفہ (۱۹۸ھ/۸۱۳ء تا ۲۱۸ھ/۸۳۳ء) .	۲۳۲	۲
* **المأمون** :	ابو العلاء ادریس بن یعقوب ، الموحدین کا نواں حکمران (از ۵۸۱ھ/۱۱۸۵ - ۱۱۸۶ء تا ۶۲۹ھ/۱۲۳۲ء) .	۲۳۵	۱
* **مأمونی** :	چوتھی صدی ہجری/دسویں صدی عیسوی میں بخارا کی ایک ریاست پر حکمران خاندان .	۲۳۶	۱
* **ماہلا** :	(ماہلہ) ، رک بہ موہلا .	۲۳۷	۱
⊗ **الماتریدی** :	ابو منصور محمد بن محمد ، سنی علم الکلام کے ایک امام اور متعدد کتابوں کے مصنف (م ۳۳۳ھ) .	۲۳۷	۱
⊗ **ماجوج** :	رک بہ یاجوج و ما جوج .	۲۳۹	۱
*⊗ **مادہ** :	فلسفہ کی ایک اصطلاح ، بمعنی ہیولی .	۶۳۹	۱
⊗ **مادیت** :	(۱) مغربی مفکرین کے ایک گروہ کا یہ تصور کہ جو کچھ موجود ہے مادہ ہے ؛ (۲) عملی : مادہ پرستی ، بالعموم ضد روحانیت ؛ (۳) ایک فکری تحریک .	۲۵۶	۱
⊗ **مادھو لال حسین** :	پنجاب کے نامور ولی اور پنجابی زبان کے نامور شاعر (م نواح ۹۹۹ھ/۱۵۹۰ء) .	۳۰۶	۲
* **مادیّت** :	رک بہ (۱) مادہ ؛ (۲) مادیت .	۳۱۲	۱
⊗ **ماذرا** :	(ماذرائیون) ، ماذرا یا مادرایا کی طرف منسوب ایک فارسی النسل خاندان .	۳۱۲	۱
* **مارِدہ** :	ہسپانیہ کے جنوب مغرب میں ایک شہر .	۳۱۲	۲
* **ماردین** :	بالائی عراق (دیار ربیعہ) کا ایک شہر .	۳۱۴	۱
* **المار دینی** :	تین مہندسوں کی نسبت : (۱) عبداللہ بن خلیل بن یوسف ، جامع مسجد امویہ دمشق کا مؤذن اور چند کتابوں کا مصنف (م نویں صدی ہجری/ پندرھویں صدی عیسوی کا عشرہ اول) ؛ (۲) اسمعیل بن ابراہیم بن غازی معروف بہ ابن فلوس، ساتویں صدی ہجری/تیرھویں صدی عیسوی کے نصف اول کا ایک عالم اور علم حساب کی چند کتابوں کا مصنف ؛ (۳) محمد بن محمد بن احمد سبط المار دینی (۸۲۶ھ/۱۴۲۳ء تا اواخر نویں صدی ہجری) علم ہیئت اور جبرو مقابلہ پر چند کتابوں کا مصنف .	۳۱۵	۱
* **مارستان** :	رک بہ بیمار ستان .	۳۱۵	۲
* **مار کسزم** :	رک بہ مزدکیت .	۳۱۵	۲
⊗ **مار گلا** :	اسلام آباد (پاکستان) کے قریب واقع پہاڑیوں کا ایک سلسلہ ؛ نیز ایک درہ .	۳۱۵	۲
⊗ **مارگولیتھ** :	D.S. Margoliouth (۱۸۵۸ تا ۱۹۴۰ء) ، انگلستان کا مشہور فاضل لیکن		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	متعصب مستشرق .	۳۱۶	۲
⊗	**ماروار** : صوبہ راجستھان (بھارت) میں شامل ایک سابق راجپوت ریاست .	۳۱۷	۲
*	**ماروت** : رک بہ هاروت و ماروت .	۳۱۸	۲
*	**ماریا** : اریٹریا Eritrea کے مغربی منطقے میں ایک قبیلے کا نام .	۳۱۸	۲
*	**ماریہ قبطیہ**ؓ : حرم نبوی اور حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کے صاحبزادے ابراهیمؓ کی والدہ .	۳۱۹	۲
*	**مازن** : متعدد عرب قبیلوں کا نام .	۳۲۱	۱
*	**مازندران** : بحیرہ خزر کے جنوب میں ایک صوبہ .	۳۲۳	۱
*	**مازندران کے سکے** : ساسانی بادشاهوں کے مازندران میں مضروب کردہ سکے .	۳۲۹	۱
*	**مازیار** : طبرستان کا آخری قارنی بادشاہ (۱۹۳ھ/۸۰۹ء تا ۲۲۴ھ/۸۳۹ء) .	۳۳۱	۱
*	**ماسہ** : سوس (مراکش) کا ایک چھوٹا سا بربر قبیلہ .	۳۳۵	۱
*	**ماشاء اللہ** : بن اثری یا ساریہ ، المنصور عباسی کے زمانے کا ایک مشہور و معروف منجم (م ۲۰۰ھ/۸۱۵ء) .	۳۳۶	۱
⊗	**الماعون** : قرآن مجید کی ایک سو ساتویں سورت .	۳۳۶	۲
*	**ماکان بن کاکی** : ابو منصور ، طبرستان کے علوی حکمرانوں کا ایک فوجی سردار اور جرجان کا والی (م ۳۲۹ھ/۹۴۰ء) .	۳۳۹	۲
*	**ماکو** : ایران کی ولایت آذر بیجان میں ایک خانیت (جاگیرداری ریاست) .	۳۴۰	۲
*⊗	**مال** : علم معاشیات کی ایک اصطلاح ، بمعنی کوئی مملوکہ یا مقبوضہ چیز .	۳۴۲	۱
*	**المال** : رک بہ (۱) مال ؛ (۲) علم (معاشیات) ؛ (۳) مالیات .	۳۵۶	۲
*	**مال امیر** : لرستان میں ایک کھنڈر اور ایک قدیم شہر .	۳۵۶	۲
*	**مالا بار** : بھارت کے صوبہ کیرالا کا ساحلی ضلع .	۳۶۳	۲
*	**مالٹا** : بحیرہ روم میں مجمع الجزائر مالٹا کی برطانوی نو آبادی کا بڑا جزیرہ اور زبردست حفاظتی قلعہ .	۳۶۴	۱
*	**مالثے** : (ملثائی Malthai ، صحیح شکل معلثایا) ، موصل کی قدیم ولایت میں دوگانووں کا عربی نام .	۳۶۶	۱
*	**مالدہ** : شمال مغربی بنگال (بھارت) میں ایک ضلع .	۳۶۷	۲
*⊗	**مالدیو ، جزیرہ** : بحر ہند میں سونگے کے بارہ جزائر کا ایک سلسلہ .	۳۶۸	۲
*	**مالقہ** : ہسپانیہ میں بحیرۂ روم کے ساحل پر ایک بڑا شہر	۳۷۰	۱
*	**مالک** : رک بہ اسماء الحسنی .	۳۷۲	۲
*	**مالک** : رک بہ علم (معاشیات)	۳۷۲	۲
*⊗	**مالک بن انس الاصبحی** : (۹۳ تا ۱۷۹ھ) ، فقیہ و امام حدیث ، مذہب مالکی کے بانی		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	اور الموطا کے جلیل القدر مصنف .	۳۷۲ ۲
* مالِک[۳] بن عوف	: صحابی رسول صلی اللہ علیہ وسلم اور مشہور جنگ آزما عرب سردار (حیات بوقت فتح دمشق : ۱۴ھ/۶۳۵ء) .	۳۸۶ ۲
* مالِک بن نُوَیرہ	: بنو یربوع کا مشہور سخی اور بہادر سردار (م ۱۱ - ۱۲ھ/۶۳۳ - ۶۳۴ء) .	۳۸۸ ۲
* مالِک الطّائی	: ابوولید مالک بن ابی السَّمْح اموی اور ابتدائی عباسی عہد کا ایک بڑا مغنی اور شاعر .	۳۹۱ ۲
⊗ مالکیّہ	: اہل سنت و الجماعت میں سے امام مالک بن انس الاصبحی کے مقلدین :	۳۹۲ ۱
*⊗ مالوہ	: موجودہ مدھیا پردیش (بھارت) میں واقع ایک سطح مرتفع اور قدیم ریاست .	۴۰۱ ۱
⊗ مالی	: (فرانسیسی سودان) ، وسطی افریقہ میں واقع ایک ملک .	۴۰۳ ۲
⊗ مالیّات	: ضوابط مال ؛ رک بہ بیت المال .	۴۰۵ ۱
* المالیغ	: رک بہ قلجہ .	۴۰۵ ۱
* مالیہ	: ایک مالیاتی اصطلاح ، زمینداروں پر عائد سرکاری محصول .	۴۰۵ ۱
* مانڈو	: مدھیا پردیش (بھارت) کے جنوب مغرب میں ایک تاریخی قلعہ اور قدیم ریاست مالوہ کا صدر مقام .	۴۰۶ ۱
⊗ مانسہرہ	: شمال مغربی سرحدی صوبہ (پاکستان) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۴۰۷ ۲
* المانِع	: اللہ تعالی کا ایک نام ؛ رک بہ اللہ .	۴۰۸ ۲
* مانِغِر	: (مانگر) ، ابتدائی عثمانی عہد میں ترکیہ کا ایک چاندی کا سکہ .	۴۰۸ ۲
* مانی	: (منی) ، عثمانی ترکی میں رباعی کی شکل کے عوامی گانے .	۴۰۹ ۱
* مانی	: رک بہ زندیق .	۴۰۱ ۲
* ماء العینین	: (الشنگیطی) ، موریتانیا کا ایک مشہور حریت پسند شیخ طریقت (م ۱۳۲۸ھ/۱۹۱۰ء) .	۴۱۰ ۲
* ماوراء النّہر	: دریائے آمو کے شمال میں واقع علاقے کا قدیم عربی نام .	۴۱۴ ۲
⊗ الماوردی	: ابو الحسن علی بن محمد البصری البغدادی (۳۶۴ھ/۹۷۴ء تا ۴۵۰ھ/۱۰۵۸ء) ، تفسیر و فقہ اور ادب و سیاست کا عالم اور متعدد کتابوں کا مصنف .	۴۱۵ ۱
⊗ ماہیت	: ایک فقہی اصطلاح ، کسی امر یا شئی کی حقیقت ، نوعیت اور کیفیت .	۴۱۹ ۱
⊗ ماہیتِ وجود	: رک بہ ماہیت .	۴۲۰ ۱
⊗ المائدۃ	: قرآن مجید کی پانچویں سورت .	۴۲۰ ۱
⊗ مُباح	: ایک علمی اصطلاح ؛ ایسا کام جس کا کرنا یا نہ کرنا اپنی مرضی پر منحصر ہو .	۴۲۲ ۱
* مبارز الدین	: رک بہ مظفریہ (خانوادہ) .	۴۲۳ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* المبارک بن محمد	: رک بہ ابن الاثیر .	۱ ۴۲۴
⊗ مبارک شاہ	: معز الدین ابو الفتح ، سلطنت دہلی کے خاندان سادات کا دوسرا بادشاہ (از ۸۲۴ھ/۱۴۲۱ء تا ۸۲۷ھ/۱۴۲۴ء) .	۱ ۴۲۴
⊗ مبارک غازی	: سندر بن (بنگلہ دیش) کے علاقے کا ایک روایتی ولی .	۱ ۴۲۷
⊗ مبارک ناگوری ، شیخ	: (۹۱۱ھ/۱۵۰۵ء تا ۱۰۰۱ھ/۱۵۹۳ء) ہمایوں اور اکبر کے زمانے میں ایک بلند پایہ عالم اور فیضی و ابوالفضل کا والد .	۲ ۴۲۷
⊗ مُباہَلہ	: دو مخالفوں کا باہم جمع ہو کر جھوٹے پر لعنت کرنا ؛ نیز قرآن مجید میں مذکور ایک واقعہ .	۲ ۴۳۲
⊗ مُبتلا	: مردان علی خان ، مرزا کاظم (ولادت ۱۱۴۰ یا ۱۱۴۱ھ ؛ حیات ۱۲۱۵ھ) ، اردو اور فارسی کا ایک شاعر اور ان زبانوں کے شعرا کا تذکرہ نگار .	۱ ۴۳۹
* المُبدِئ	: رک بہ الاسماء الحسنی .	۱ ۴۴۰
* المُبرِّد	: ابو العباس محمد بن یزید (۲۱۰ھ/۸۲۶ء تا ۲۸۵ھ/۸۹۸ء) ، شیخ اہل النحو و حافظ علم العربیہ ، مصنف الکامل وغیرہ .	۱ ۴۴۰
* المُبرِّز	: خلیج فارس پر ایک قلعہ .	۱ ۴۴۳
⊗ مُبشِّر بن احمد	: برہان الدین ابو الرشید (۵۳۰ھ/۱۱۳۶ء تا ۵۸۳ھ/۱۱۸۷ء) ، حساب ، فرائض ، خواص الاعداد ، جبرو مقابلہ ، ہندسہ اور ہیئت وغیرہ علوم میں یگانۂ روز گار فاضل .	۱ ۴۴۳
* مُبلِّغ	: دین کی دعوت دینے والا .	۲ ۴۴۳
* المُبیَّضۃ	: رک بہ المُقنَّع .	۲ ۴۵۸
* مُتدارک	: عربی عروض میں سولھویں بحر .	۲ ۴۵۸
⊗ مُترادِف	: اصطلاح قافیہ ؛ پانچ حدود قافیہ میں سے ایک .	۱ ۴۶۱
⊗ مُتراکِب	: اصطلاح قافیہ ، پانچ حدود قافیہ میں سے ایک .	۲ ۴۶۱
⊗ مُتصرِّف	: عثمانی ترکوں کی ایک انتظامی اصطلاح ، صوبائی گورنر یا سنجاق کا ناظم .	۲ ۴۶۱
* المُتعالی	: رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی .	۱ ۴۶۲
⊗* مُتعہ	: عارضی ازدواج .	۱ ۴۶۲
* مُتعرِّب (یا متعربہ)	: قحطان کی اولاد کے لیے مستعمل اصطلاح .	۱ ۴۶۶
⊗ المتعلِّم و المُعلِّم	: رک بہ (۱) تعلیم و تعلم ؛ (۲) علما (معلمین) .	۲ ۴۶۶
* مُتفرِّقہ	: عثمانی سلاطین کا حفاظتی دستہ .	۲ ۵۰۳
* مُتقارِب	: عربی عروض میں پندرھویں بحر .	۲ ۵۰۳
* المُتقی للہ	: ابو اسحق ابراہیم ، ایک عباسی خلیفہ (از ۳۲۹ھ/۹۴۰ء تا ۳۵۷ھ/۹۶۸ء) .	۲ ۵۰۳
* المُتقی الہندی	: علی بن حسام الدین بن عبدالملک الشاذلی القادری ، نامور ہندی عالم و	

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	محدث اور کنز العمال وغیرہ متعدد عربی کتابوں کے مصنف (م ۹۷۵ھ/ ۱۵۶۷ء) .	۲ ۵۰۴
* متکاوس	: اصطلاح قافیہ اور پانچ حدود قافیہ میں سے ایک .	۱ ۵۰۶
* المتکبر	: رک بہ الاسماء الحسنی .	۱ ۵۰۶
* متکلم	: رک بہ علم (کلام) .	۱ ۵۰۶
* متما	: مشرقی سودان کا ایک شہر .	۲ ۵۰۶
* متمم بن نویرہ	: اسلام کے ابتدائی عہد کا ایک شاعر ، مالک بن نویرہ [رک بآں] کا بھائی اور اس کا مرثیہ گو (حیات ۲۴ھ) .	۱ ۵۰۷
* متن	: ایک کثیر المعانی اصطلاح ، بمعنی اصل عبارت ، حدیث کے الفاظ وغیرہ .	۲ ۵۰۸
* المتنبی	: ابوالطیب احمد بن الحسین الجعفی (۳۰۳ھ/۹۱۵ء تا ۳۵۴ھ/۹۶۵ء) ، مشہور صاحب دیوان عرب شاعر اور مدعی نبوت (بعد ازاں مسلمان) .	۲ ۵۰۸
⊗ متواتر	: ایک اصطلاح : (۱) علم حدیث : جماعت کثیر کی روایت کردہ حدیث ؛ (۲) علم عروض : دو ساکن حروف کے درمیان متحرک حرف والا قافیہ .	۲ ۵۱۶
* متوالی	: اٹھارھویں صدی سے لبنان کے اثنا عشری شیعیوں کا نام .	۲ ۵۱۷
* المتوکل علی اللہ	: ابو الفضل جعفر بن محمد ، ایک عباسی خلیفہ (از ۲۳۲ھ/۸۴۷ تا ۲۴۷ھ/۸۶۱) .	۲ ۵۱۸
* متی شیخ	: رک بہ شیخ متی .	۱ ۵۲۰
* المتین	: رک بہ الاسماء الحسنی .	۱ ۵۲۰
* متھرا	: اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور شہر .	۱ ۵۲۰
⊗ المثانی	: بار بار دہرائی جانے والی سورت ، یعنی سورۂ فاتحہ .	۲ ۵۲۱
* مثقال	: کسی چیز کا وزن ، نیز قیمتی دھاتوں کو تولنے کا ایک پیمانہ .	۲ ۵۲۳
* مثل	: ایک لسانیاتی اصطلاح ، بمعنی ضرب المثل ، کہاوت .	۱ ۵۲۴
* مثلث	: ایک اصطلاح ؛ (۱) علم عروض : تین تین مصرعوں کے بندوں پر مشتمل اشعار ؛ (۲) علم ہندسہ : تکون .	۲ ۵۳۰
⊗ المثنی بن حارثہ	: بن سلمہ ، ابتدائی اسلامی دور کے نامور فاتح اور سپہ سالار .	۱ ۵۳۱
* مثنوی	: فارسی اور اردو شاعری کی ایک مشہور صنف .	۲ ۵۳۱
⊗ المجادلۃ	: قرآن مجید کی اٹھاونویں سورت .	۲ ۵۴۹
* مجاھد بن عبداللہ	: ابو الجیش العامری الموفق باللہ ، اندلس کا ایک بادشاہ (از ۴۰۰ھ/ ۱۰۰۹ - ۱۰۱۰ء تا ۴۳۶ھ/۱۰۴۴ - ۱۰۴۵ء) .	۲ ۵۵۱
* المجاھد الرسولی	: رک بہ رسولیہ .	۲ ۵۵۲
* مجتث	: عربی عروض کی چودھویں بحر .	۲ ۵۵۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود	
⊗ مُجتہِد	: ایک فقہی اصطلاح ، اپنے اجتہاد سے شریعت کا کوئی حکم تلاش کرنے والا فقیہ .	۵۵۲	۲
⊗ مُجدّد الف ثانیؒ	: رک بہ احمد ، شیخ ، سرہندی .	۵۶۳	۲
⊗ مجددیہ	: سلسلہ ؛ رک بہ احمد ، شیخ ، سرہندی .	۵۶۳	۲
* مَجْدُالدولۃ	: ابو طالب رستم بن فخر الدولۃ ، ایک بویہی حکمران (از نواح ۳۸۸ھ/ ۹۹۸ء تا ۴۲۰ھ/۱۰۲۹ء) .	۵۶۳	۲
⊗ مَجد الدین	: رک بہ ہبۃ اللہ بن محمد .	۵۶۴	۱
⊗ مَجدُ الدّین	: رک بہ الفیروز آبادی .	۵۶۴	۲
* مَجد المُلک	: ابو الفضل اسعد بن محمد البُراوِستانی ، سلجوق سلطان برکیارق کا وزیر خزانہ (م ۴۹۲ھ/۱۰۹۹ء) .	۵۶۴	۲
* مَجْذُوب	: تصوف کی ایک اصطلاح ، جذب الٰہی سے بلا دِقت و طلب واصل باللہ ہونے والا شخص .	۵۶۵	۱
* المَجَرّۃ	: کہکشاں .	۵۶۵	۲
* مَجرٰی یا مجراۃ	: علم عروض کی ایک اصطلاح .	۵۷۰	۱
* المَجرِیطی	: ابو القاسم مسلمہ بن احمد ، اندلس کا مشہور فلسفی ، ریاضی دان اور ماہر فلکیات (م مابین ۳۹۵ھ/۱۰۰۴ء و ۳۹۸ھ/۱۰۰۷ء) .	۵۷۰	۱
* المَجسَط	: (المَجِسْطی) یا کتاب المجسطی ، فلکیات میں بطلمیوس کی عظیم تالیف .	۵۷۲	۲
* مُجسّمہ	: تشبیہ .	۵۷۳	۲
⊗ مَجلسِ احرار	: انگریزوں کے خلاف آزادی کی جدوجہد کرنے والی ہندوستانی مسلمانوں کی ایک جماعت .	۵۷۳	۲
⊗ مجلسِ خلافت	: جنگ عظیم کے بعد "احیاے خلافت" کے لیے ہندوستانی مسلمانوں کی ایک جماعت اور تحریک .	۵۷۵	۲
⊗ مجلسی ، محمد باقر	: رک بہ محمد باقر ، مجلسی .	۵۸۵	۱
* مجلّہ	: ترکیہ کا ضابطۂ دیوانی (مجلہ احکام عدلیہ) .	۵۸۵	۱
* مِجمَرۃ	: بخور دان .	۵۸۶	۲
* مَجنُون	: دیوانہ ، قیس عامری ایک مشہور عشقیہ داستان کا ہیرو .	۵۸۷	۱
⊗ مَجوس	: زر تشتی .	۵۸۸	۱
* المَجوس	: المغرب اور اندلس کے مؤرخین کے ہاں سکنڈے نیویا کے بحری ڈاکو .	۵۹۴	۲
* مجوّزہ	: رک بہ عمامہ .	۵۹۶	۱
* المُجیب	: رک بہ الاسماء الحسنٰی .	۵۹۶	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **المجید**	رک بہ الاسماء الحسنیٰ .	۵۹۶	۱
* **مجیدیہ**	سلطان عبدالحمید کے عہد میں ترکی سکوں کی جدید درجہ بندی .	۵۹۶	۱
* **مجیر الدین**	رک بہ العُلیمی .	۵۹۶	۲
* **مُحارب**	متعدد عرب قبائل کا نام .	۵۹۶	۲
⊗ **مُحاسبہ**	رک بہ حسبہ .	۵۹۸	۱
* **مُحاسبی**	ابو عبداللہ حارث بن اسد العنزی ، شافعی المذہب فقیہ ، متکلم اور مصنف (م ۲۴۳ھ/۸۵۷ء) .	۵۰۸	۱
* **محب الدین**	رک بہ الطبری .	۵۹۹	۲
* **محب اللہ بہاری**	رک بہ البہاری .	۵۹۹	۲
* **محبی**	رک بہ سلیمان اول .	۵۹۹	۲
* **المُحبّی**	دمشق کے ایک اہل علم خاندان کے تین افراد : (۱) محب الدین ابو الفضل محمد الحموی الدمشقی (۹۴۹ھ/۱۵۴۲ء تا ۱۰۱۶ھ/۱۶۰۸ء) ، شمالی شام کے قاضی ، مدرس اور مصنف ؛ (۲) فضل اللہ بن محب اللہ بن محب الدین (۱۰۳۱ھ/۱۶۲۱ء تا ۱۰۸۲ھ/۱۶۷۱ء)، بیروت کے عالم ، قاضی اور مدرس ؛ (۳) محمد الامین بن فضل (۱۱۱۱ھ/۱۶۹۹ء) ، خلاصۃ الاثرفی اعیان القرن الحادی عشر کے مصنف .	۵۹۹	۲
* **محبوب**	(زر محبوب) ، مصر اور شمالی افریقہ میں ترکی اشرفی .	۶۰۲	۲
⊗ **محبوب عالم ، مولوی**	(۱۷۶۳ء تا ۱۹۳۳ء)، ہندوستان کے نامور صحافی ، پیسہ اخبار کے مالک اور ایک سفر نامے کے مصنف .	۶۰۳	۱
⊗ **محبوب عالم ، مولوی**	بن مولوی محمد یار ،گوجرانوالہ (پاکستان) کے ایک عالم دین، فارسی اور پنجابی کے شاعر اور مصنف .	۶۰۴	۱
* **مُحتسِب**	عہد اسلام میں احکام شریعت کی پابندی کا نگران ، ایک اہم عہدے دار .	۶۰۴	۲
⊗ **محراب**	رک بہ مسجد .	۶۰۶	۱
⊗ **(خان) محراب خان شہید**	(۱۷۸۵ تا ۱۸۳۹ء) ، قلات کا ایک دلیر حکمران .	۶۰۶	۱
⊗ **المحرم**	اسلامی تقویم کا پہلا مہینا .	۶۰۶	۱
⊗ **محرّم علی چشتی**	(۱۲۸۰ھ/۱۸۶۳ء تا ۱۳۵۳ھ/۱۹۳۴ء) ، لاہور کی ایک علمی و سیاسی شخصیت ، اخبار نویس اور وکیل .	۶۰۷	۲
⊗ **مُحسن بن علیؓ**	خلیفۂ چہارم حضرت علیؓ اور حضرت فاطمہ الزہراءؓ کے تیسرے بیٹے .	۶۰۹	۱
⊗ **مُحسن المُلک**	سید مہدی علی (۱۸۳۷ تا ۱۹۰۷ء) ، برعظیم پاک و ہند کی ایک		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	اہم علمی و سیاسی شخصیت اور سرسید کے جانشین .	۶۰۹	۲
* محسُود	: پاکستان کی شمال مغربی سرحد پر آباد ایک پٹھان قبیلہ .	۶۱۲	۱
⊗ محصولات	: رکَ بہ ضریبہ .	۶۱۳	۲
* محقق طُوسی	: رکَ بہ الطوسی نصیر الدین .	۶۱۳	۲
* محکمہ	: اہم اسلامی ممالک میں محکمہ قضا کی تجدید و تنظیم .	۶۱۳	۲
* محلہ	: ایک جغرافیائی اصطلاح ، بمعنی شہر کا کوئی حصہ .	۶۱۸	۲
* محلۃ الکبرٰی یا محلہ کبیر	: دریاے نیل کے ڈیلٹا پر ایک اہم شہر .	۶۱۹	۱
* محمل	: تیرھویں صدی کے مسلمان بادشاہوں کی طرف حج کے موقع پر مکہ مکرمہ بھیجی جانے والی شاندار پالکیاں یا ہودج .	۶۲۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۱۹

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ (حضرت) مُحَمَّد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم	: بن عبداللہ بن عبدالمطلب بن ہشام ، پیغمبر اسلام ، سرور کائنات (۱ عام الفیل/۵۷۰ء تا ۱۱ھ/۶۳۲ء) .	۱	۱
تعلیقات :			
	(۱) شمائل و اخلاق نبوی ؐ :	۸۹	۲
	(۲) رسول اللہ ؐ بحیثیت مبلغ اعظم :	۱۴۷	۲
	(۳) میثاق مدینہ :	۱۵۹	۲
	(۴) معاہدات عہد نبوی ؐ :	۱۶۶	۲
	(۵) غزوات نبوی ؐ :	۱۷۴	۱
	(۶) عہد نبوی ؐ میں نظم و نسق مملکت :	۲۱۳	۱
	(۷) رسول اکرم ؐ بطور مقنن :	۲۲۲	۲
	(۸) آنحضرت ؐ بحیثیت خطیب :	۲۳۴	۱
	(۹) خواتین کے حقوق آنحضور ؐ کی نظر میں :	۲۳۱	۲
	(۱۰) معجزات نبوی ؐ :	۲۵۳	۱
	(۱۱) مآخذ .	۳۰۲	۱
⊗ محمد	: قرآن مجید کی سینتالیسویں سورۃ .	۳۱۳	۱
* محمد بن ابراہیم	: رک بہ ابو الحسن .	۳۱۵	۲
* محمد بن ابراہیم بن عادل شاہ	: بیجاپور کا ایک عادل شاہی حکمران (از ۱۰۴۴ھ/۱۶۳۴ء تا ۱۰۷۰ھ/۱۶۶۰ء) .	۳۱۵	۲
* محمد بن ابی بکر	: حضرت ابو بکر ؓ کے بیٹے ، حضرت عثمان ؓ کے خلاف فتنہ اور بغاوت میں شریک اور حضرت علی ؓ کے طرفدار (م ۳۸ھ/۶۵۸ء) .	۳۱۶	۱
* محمد بن ابی بکر ؓ	: رک بہ (۱) ابن قیم الجوزیہ ؛ (۲) ابن سید الناس .	۳۱۷	۱
* محمد بن ابی زینب	: رک بہ ابو الخطاب الاسدی .	۳۱۷	۱
* محمد بن ابی السّاج	: ابو عبیداللہ بن ابو السّاج دیوداد ، ماوراء النہر کے علاقۂ اشروسنہ کا ایک مشرقی ایرانی امیر (م ۲۸۸ھ/۹۰۱ء) ،	۳۱۷	۱
* محمد بن ابی عامر	: رک بہ المنصور بن ابی عامر .	۳۱۸	۱
* محمد بن ابی القاسم	: رک بہ ابن ابی دینار .	۳۱۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**محمد بن ابی محمد** : رک بہ ابن ظفر .	۳۱۸	۱
*	**محمد بن احمد** : رک بہ (۱) ابن علقمی ؛ (۲) ابن ایاس ؛ (۳) ابن رشد .	۳۱۸	۱
⊗*	**محمد بن ادریس الشافعی** : رک بہ الشافعی .	۳۱۸	۱
*	**محمد بن اسحق** : رک بہ (۱) ابن اسحق ؛ (۲) الندیم .	۳۱۸	۶
*	**محمد بن اغلب** : رک بہ اغالبہ (اغلب ، بنو) .	۳۱۸	۱
*	**محمد بن الیاس** : رک بہ الیاسیہ .	۳۱۸	۱
*	**محمد بن انوشتگین** : رک بہ خوارزم شاہ .	۳۱۸	۱
*	**محمد بن بقیہ بن علی** ؛ رک بہ ابن بقیہ .	۳۱۸	۱
*	**محمد بن تغلق** : رک بہ محمد تغلق .	۳۱۸	۶
*	**محمد بن تکش** : رک بہ (۱) خوارزم ؛ (۲) خوارزم شاہ .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن تومرت** : رک بہ ابن تومرت .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن جریر الطبری** : رک بہ الطبری ، ابو جعفر .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن الجزری** : رک بہ ابن الجزری .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن حبیب** : رک بہ ابن حبیب .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن الحسن** : رک بہ (۱) ابن درید ؛ (۲) ابن حمدون ؛ (۳) الشیبانی .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن حسین** : (۱) ایک عثمانلی امیر اور مؤرخ (تاریخ ولادت و وفات نا معلوم) ؛ (۲) محمد خلیفۂ کنھکار . ترکیہ کا ایک درباری امیر اور وقائع نگار (حیات ۱۰۷۵ھ/۱۶۶۵ء) .	۳۱۸	۲
*	**محمد بن الحسین** : رک بہ (۱) ابوالحسن؛ (۲) ابو سعد؛ (۳) ابن مقلۃ؛ (۴) الشریف الرضی .	۳۱۹	۱
*	**محمد الحنفیہ**[۲] : (۱۶ھ/۶۳۷ء تا ۸۱ھ/۷۰۱ء) ، حضرت علی[۳] کے بیٹے ، مشہور علوی بزرگ اور عابد و زاہد عالم .	۳۱۹	۱
*	**محمد بن داؤد** : رک بہ (۱) ابن آجروم ؛ (۲) الاصفہانی .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن دشمن یار** : رک بہ کاکویہ (بنو) .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن رائق** : رک بہ ابن رائق .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن رزین** : رک بہ ابو الشیص .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن سالم** : رک بہ ابن واصل .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن سعد** : رک بہ (۱) ابن سردنیش ؛ (۲) ابن سعد .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن سعود** : رک بہ غوری (خاندان) .	۳۲۱	۱
*	**محمد بن سعود** : (صحیح سعود) بن محمد ، نجد کی ایک ریاست الدرعیہ کا امیر اور سعودی عرب کے موجودہ شاہی خاندان کا بانی (م ۱۱۷۹ھ/۱۷۶۵ء - ۱۷۶۶ء) .	۳۲۱	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* محمد بن سیرین :	رک بہ ابن سیرین .	۳۲۱	۲
* محمد بن طاہر :	طاہریہ خاندان کا حاکم خراسان (از ۲۴۸ھ/۸۶۲ء تا ۲۵۹ھ/۸۷۳ء) اور بعد ازاں بغداد کا فوجی حاکم (از ۲۷۰ھ/۸۸۳ء تا ۲۷۹ھ/۸۲۸ ؛ م ۲۹۶ھ/۹۰۸ - ۹۰۹ء) .	۳۲۲	۱
* محمد بن طاہر :	رک بہ ابن القیسرانی .	۳۲۲	۲
* محمد بن طُغج :	ابو بکر المعروف بہ الاخشید (۲۶۸ھ/۸۸۳ء تا ۳۳۴ھ/۹۲۲ء) ، مصر کے خاندان اخشیدیہ کا بانی اور خلیفہ کی طرف سے حاکم مصر	۳۲۲	۲
* محمد بن عباس :	رک بہ قاجار .	۳۲۷	۱
* محمد بن عبداللہ :	رک بہ (۱) ابن الا بار ؛ (۲) ابن الخطیب ؛ (۳) ابن مالک .	۳۲۷	۱
* محمد بن عبداللہ :	(ولادت ۲۰۹ھ/۸۲۴ - ۸۲۵ء) ، طاہریہ خاندان کا حاکم بغداد (از ۲۳۷ھ/۸۵۱ء تا ۲۵۳ھ/۸۶۷ء) .	۳۲۷	۱
* محمد بن عبداللہ :	النفس الزکیہ ، امام حسینؓ کے پوتے اور عباسی خلیفہ ابو جعفر کے خلاف ایک بغاوت کے قائد (م ۱۴۵ھ/۷۶۲ء) .	۳۲۸	۱
* محمد بن عبداللہ حسان :	المہدی (۱۸۶۰ء تا ۱۹۲۰ء) ، صومالیہ کا مشہور و معروف مہدی اور اطالیہ کے خلاف جنگ آزادی کا مجاہد رہنما .	۳۳۱	۲
* محمد بن عبدالرحیم :	رک بہ ابن الفرات .	۳۳۵	۱
* محمد بن عبدالملک :	رک بہ (۱) ابن طفیل ؛ (۲) ابن زہر .	۳۳۵	۱
* محمد بن عبدالملک :	ابو جعفر المعروف بہ ابن الزیات ، متعدد عباسی خلفا کا وزیر (م ۲۳۳ھ/۸۴۷ء) .	۳۳۵	۱
⊗ (الشیخ) محمد بن عبدالوہاب :	(۱۱۱۵ھ/۱۷۰۳ء تا ۱۲۰۶ھ/۱۷۹۲ء)، نجد (عرب) کے مشہور عالم ، مصلح ، مصنف اور واعظ ، تبلیغ توحید اور رد بدعات کی تحریک (وہابیت) کے بانی .	۳۳۵	۲
* محمد بن عبیداللہ :	رک بہ ابو المعالی .	۳۴۰	۱
* محمد بن عثمان :	رک بہ ابو زبان اول .	۳۴۰	۱
* محمد بن علی :	رک بہ (۱) الجواد الاصفہانی ؛ (۲) ابن العربی ؛ (۳) ابن عسکر ؛ (۴) ابن بابویہ ؛ (۵) ابن الطقطقی ؛ (۶) ابن وحشیہ .	۳۴۰	۱
* محمد بن علی :	ابو جعفر باقرؒ ، امام حسینؓ کے پوتے ، مشہور عالم ، محدث اور محقق ، اثناعشری شیعیوں کے پانچویں امام (م ۱۱۴ یا ۱۱۷ یا ۱۱۸ھ) .	۳۴۰	۱
⊗* محمد بن علی الرضا :	معروف بہ امام محمد تقیؒ (۱۹۵ھ/۸۱۱ء تا ۲۲۱ھ/۸۳۵ء) ، اثنا عشری شیعیوں کے نویں امام .	۳۴۱	۱
* محمد بن عمر :	رک بہ ابن القوطیہ .	۳۴۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* محمّد بن عمار : رک بہ ابن عمار .		۳۴۵ ۲
* محمّد بن عیسی : رک بہ عیساویہ .		۳۴۵ ۲
* محمد بن فرامرز : رک بہ خسرو ملا .		۳۴۵ ۲
* محمّد بن القاسم الثقفی : (۷۵ھ/۶۹۴ء تا ۹۶ھ/۷۱۵ء) ، مشہور عرب سپہ سالار اور فاتح سندھ .		۳۴۵ ۲
* محمّد بن القاسم : رک بہ (۱) ابو العیناء ؛ (۲) الانباری .		۳۴۸ ۲
* محمد بن محمد : رک بہ (۱) ابو علی ؛ (۲) ابو الوفاء ؛ (۳) الغزالی ؛ (۴) ابن عاصم ؛ (۵) ابن بطوطہ ؛ (۶) ابن جبیر ؛ (۷) ابن الہباریہ ؛ (۸) ابن نباتہ ؛ (۹) عماد الدین .		۳۴۸ ۲
* محمّد بن محمود : ابو شجاع ، غیاث الدنیا و الدین ، ایک سلجوقی سلطان (از ۵۴۷ھ/ ۱۱۵۳ء تا ۵۵۴ھ/۱۱۵۹ء) .		۳۴۸ ۲
* محمّد بن مروان : عراق و ارمینیا کا ایک اموی حاکم (از ۷۳ھ/۶۹۲ء تا ۱۹۱ھ/۷۰۹ء - ۱۰۷ء ؛ م ۱۰۱ھ/۷۱۹ - ۷۲۰ء) .		۳۴۹ ۲
* محمّد بن المستنیر : رک بہ قطرب .		۳۵۰ ۲
* محمّد بن المظفر : رک بہ مظفر .		۳۵۰ ۲
* محمّد بن مکرم : رک بہ ابن منظور .		۳۵۹ ۲
* محمّد بن ملک شاہ : ابو شجاع غیاث الدنیا و الدین ، قسیم امیر المومنین ، ایک سلجوق سلطان (از ۴۹۸ھ/۱۱۰۵ء تا ۵۱۱ھ/۱۱۱۸ء) .		۳۵۰ ۲
* محمّد بن موسی بن شاکر : رک بہ موسی (بنو) .		۳۵۲ ۲
* محمّد بن الولید : رک بہ ابن ابی زندقہ .		۳۵۲ ۲
* محمّد بن ہانی : رک بہ ابن ہانی .		۳۵۲ ۲
* محمّد بن الہذیل : رک بہ ابو الہذیل .		۳۵۳ ۱
* محمّد بن یاقوت : ابو بکر ، بغداد کا ایک صاحب الشرطہ (م ۳۲۳ھ/۹۳۵ء) .		۳۵۳ ۱
* محمّد بن یحیی : رک بہ ابن باجہ .		۳۵۴ ۱
* محمّد بن یزید : رک بہ (۱) ابن ماجہ ؛ (۲) المبرد .		۳۵۴ ۱
* محمّد یوسف : رک بہ ابو حیان .		۳۵۴ ۱
* محمّد اول تا سوم : رک بہ (بنو) معاویہ .		۳۵۴ ۱
* محمد اول (بہمنی) : دکن کے بہمنی خاندان کا دوسرا بادشاہ (از ۷۶۰ھ/۱۳۵۸ء تا ۷۷۹ھ/۱۳۷۷ء) .		۳۵۴ ۱
* محمد دوم : دکن کے بہمنی خاندان کا پانچواں بادشاہ (از ۸۸۰ھ/۱۴۷۸ء تا ۸۰۰ھ/ ۱۳۹۷ء) .		۳۵۵ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **محمد سوم لشکری** :	دکن کے بہمنی خاندان کا تیرھواں بادشاہ (از ۸۶۸ھ/۱۴۶۳ء تا ۸۸۷ھ/۱۴۸۲ء) .	۳۵۵	۲
* **(سلطان) محمد اول** :	خاندان عثمانیہ کا پانچواں سلطان (از ۱۴۱۳ء تا ۱۴۲۱ء) .	۳۵۶	۲
* **(سلطان) محمد دوم** :	المعروف بہ سلطان محمد فاتح ، سلطنت عثمانیہ کا ساتواں بادشاہ (از ۸۵۵ھ/۱۴۵۱ء تا ۸۸۶ھ/۱۴۸۱ء) اور فاتح قسطنطینیہ .	۳۵۸	۲
* **(سلطان) محمد سوم** :	سلطنت عثمانیہ کا تیرھواں بادشاہ (از ۱۵۹۳ تا ۱۶۰۳ء) .	۳۶۲	۲
* **(سلطان) محمد چہارم** :	سلطنت عثمانیہ کا انیسواں بادشاہ (از ۱۶۴۸ تا ۱۶۸۷ء) .	۳۶۳	۲
* **(سلطان) محمد پنجم** :	رشاد، سلطنت عثمانیہ کا پینتیسواں بادشاہ (از ۱۹۰۹ تا ۱۹۱۸ء) .	۳۶۵	۲
* **(سلطان) محمد ششم** :	وحید الدین ، سلطنت عثمانیہ کا آخری بادشاہ (از ۱۹۱۸ء تا ۱۹۲۲ء) .	۳۶۶	۲
* **محمد** :	ابو احمد جلال الدولہ و جمال الملۃ ، سلطان محمود غزنوی کا دوسرا بیٹا اور چند دنوں کے لیے غزنہ اور نواحی علاقوں کا حکمران (۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء) .	۳۶۷	۲
* **محمد آباد** :	رک بہ بیدر (محمد آباد) .	۳۶۸	۲
* **محمد احمد بن عبداللہ** :	المعروف بہ مہدی سوڈانی (۱۲۵۸ھ/۱۸۴۳ تا ۱۳۰۲ھ/ ۱۸۸۵ء ، انیسویں صدی عیسوی میں ترکوں اور انگریزوں کے خلاف سودان کی جنگوں کا قائد اور مشہور قومی رہنما .	۳۶۸	۲
⊗ **محمد اسحاق خان (ہزارہ)** :	بلوچستان کا ایک قومی رہنما (م ۱۹۷۴ء) .	۳۷۱	۲
* **محمد اسعد** :	رک بہ اسعد افندی احمد ،	۳۷۲	۱
* **محمد اسعد** :	رک بہ غالب دده .	۳۷۲	۱
* **محمد اسماعیل بن عبدالغنی الشہید** :	رک بہ اسمٰعیل شہید ، شاہ .	۳۷۲	۱
⊗ **محمد اعلیٰ تھانوی** :	مولوی ، ہندوستان کے جلیل القدر عالم ، مصنف کشاف اصطلاحات الفنون وغیرہ (حیات ۱۱۵۸ھ/۱۷۴۵ء) .	۳۷۲	۱
⊗ **محمد الیاس** :	(۱۳۰۳ھ/۱۸۸۵ء تا ۱۳۶۳ھ/۱۹۴۴ء) ، ہندوستان کے مشہور عالم اور تحریک تبلیغی جماعت کے بانی .	۳۷۳	۲
* **محمد امین ، میر** :	رک بہ برہان الملک سعادت خان .	۳۷۵	۲
⊗ **محمد انور شاہ (سید)** :	(۱۲۹۲ھ/۱۸۷۵ء تا ۱۳۵۲ھ/۱۹۳۳ء) ، نامور محدث ، ممتاز مصلح اور عالم دین ، دارالعلوم دیوبند کے صدر مدرس اور فیض الباری وغیرہ کے مصنف .	۳۷۶	۲
⊗ **محمد ایوب خان** :	رک بہ پاکستان .	۳۷۸	۲
⊗ **محمد باقر مجلسی** :	(۱۰۳۷ھ/۱۶۲۷ء تا ۱۱۱۰ھ/۱۶۹۹ء) ، ایک ممتاز شیعی عالم اور مصنف بحار الانوار وغیرہ .	۳۷۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* **محمد بختیار خلجی**	: قطب الدین ایبک کا ایک امیر اور سپہ سالار ، فاتح بہار و بنگال (م ۶۰۲ھ/۱۲۰۶ء) .	۱ ۳۸۷
* **محمد بقاء**	: بن شیخ غلام محمد (۱۰۳۷ھ/۱۶۲۷ء تا ۱۰۹۳ھ/۱۶۸۳ء) ، عہد اورنگ زیب عالمگیر کا ایک فاضل اور شاعر و فاتح نگر .	۲ ۳۸۷
* **محمد بوٹا**	: رک بہ میاں محمد بوٹا .	۲ ۳۸۷
* **محمد بے ابو ذہب**	: رک بہ علی بے .	۲ ۳۸۷
* **محمد بے عثمان الجلال**	: (۱۸۳۶ء تا ۱۸۹۸ء) ، مصر کا امیر اور حج ، نیز چند کتابوں کا مصنف .	۲ ۳۸۷
* **محمد بیرام**	: محمد بن مصطفی (۱۲۵۶ھ/۱۸۴۰ء تا ۱۳۰۶ھ/۱۸۸۹ء) ، ایک تونسی محب وطن ، متبحر عالم دین اور مصنف .	۲ ۳۸۸
* **محمد پاشا**	: رک بہ (۱) محمد داماد پاشا ؛ (۲) محمد گرجی پاشا : (۳) قرہ مانی محمد پاشا ؛ (۴) صوقوللی .	۱ ۳۹۲
* **محمد پاشا**	: رک بہ قرہ مانی محمد پاشا .	۱ ۳۹۲
* **محمد پاشا الماس**	: (۱۰۱۷ھ/۱۶۰۸ء تا ۱۱۰۹ھ/۱۶۹۷ء) ، وزیر اعظم ترکیہ .	۱ ۳۹۲
* **محمد پاشا بالطہ جی**	: وزیر اعظم ترکیہ (از ۱۱۱۵ھ/۱۷۰۳ء تا ۱۱۱۸ھ/۱۷۰۶ء و از ۱۱۲۲ھ/۱۷۱۰ء تا ۱۱۲۳ھ/۱۷۱۱ء) .	۲ ۳۹۲
* **محمد پاشا تریاکی**	: (۱۰۹۱ھ/۱۶۸۰ء تا ۱۱۶۵ھ/۱۷۵۱ء) . محمود اول کے عہد میں ترکیہ کا وزیر اعظم .	۲ ۳۹۳
* **محمد پاشا ، روم**	: سلطان محمود ثانی کے عہد حکومت میں ترکیہ کا وزیر اعظم (م نواح ۸۷۹ھ/۱۴۷۴ء) .	۱ ۳۹۴
* **محمد پاشا ، سلطان زادہ**	: (۱۰۰۹ھ/۱۶۰۰ء تا ۱۰۵۶ھ/۱۶۴۶ء) ، سلطان ابراہیم کے عہد میں ترکیہ کا وزیر اعظم .	۲ ۳۹۵
* **محمد پاشاصوقوللی**	: رک بہ صوقوللی .	۱ ۳۹۶
* **محمد پاشا قرہ مانی**	: رک بہ قرہ مانی محمد پاشا .	۲ ۳۹۶
* **محمد پاشا لالا**	: احمد اول کے عہد میں ترکیہ کا وزیر اعظم (م ۱۰۱۵ھ/۱۶۰۶ء) .	۲ ۳۹۶
* **محمد پاشا یگن**	: محمود ثانی کے عہد میں ترکیہ کا وزیر اعظم (م ۱۱۵۸ھ/۱۷۴۵ء) .	۱ ۳۹۷
* **محمد تغلق**	: دہلی کے تغلق خاندان کا دوسرا بادشاہ (از ۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء تا ۷۵۲ھ/۱۳۵۱ء) .	۱ ۳۹۸
⊗ **(میرزا) محمد تقی بہار**	: (۱۳۰۴ھ/۱۸۸۶ء تا ۱۳۷۰ھ/۱۹۵۱ء) ، ایران کا ملک الشعراء ، ممتاز حریت نواز سیاست دان اور صحافی .	۱ ۴۰۱
* **محمد ثالث**	: دہلی کے تغلق خاندان کا چھٹا بادشاہ (از ۷۹۳ھ/۱۳۹۰ء تا ۷۹۷ھ/۱۳۹۴ء) .	۱ ۴۰۶
⊗ **(ملک) محمد جائسی**	: بھاشا کا مشہور شاعر ، مصنف پدومات (حیات ۹۲۷ھ /	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	۱۵۲۰ - ۱۵۲۱ء) .	۳۰۶ ۲
*	(میرزا) محمد جعفر قراجہ داغی : قاچاری شہزادے جلال الدین میرزا کا منشی اور آذربیجان کے تمثیل نگار مرزا فتح علی اخوند زادہ کے مشہور طربیہ ڈراموں کا مترجم (حیات ۱۲۹۱ھ/ ۱۸۷۴ء) .	۳۰۷ ۲
⊗	محمد جمال حافظ ملتانی : ملتان کے ایک مجاہد اور صوفی بزرگ (م ۱۲۲۶ھ/۱۸۱۱ء) .	۳۰۸ ۱
⊗	محمد جمال الدین القاسمی : (۱۲۸۳ھ/۱۸۶۶ء تا ۱۳۳۳ھ/۱۹۱۴ء) ، شام کے ایک ممتاز اور متقی عالم اور تفسیر القاسمی وغیرہ کے مصنف .	۳۰۹ ۱
⊗	(ملا) محمد حسن براہوئی : بلوچستان کے بلوچی ، براہوئی ، فارسی اور اردو کے صاحب دیوان شاعر (م ۱۲۷۲ھ/۱۸۵۶ء) .	۳۱۱ ۲
*	محمد حسن خان : ایک صاحب تصانیف ایرانی ادیب اور مترجم (م ۱۳۱۳ھ/۱۸۹۵ھ) .	۳۱۲ ۲
⊗	محمد حسین بٹالوی (مولوی) : (۱۲۵۶ھ/۱۸۴۰ء تا ۱۳۳۸ھ/۱۹۲۰ء) برعظیم پاک و ہند کے ایک ممتاز اہل حدیث عالم ، مدرس ، واعظ اور مصنف ، نیز مدیر اشاعۃ السنۃ .	۳۱۳ ۱
⊗	محمد حسین پیر مراد : (۸۳۱ھ/۱۴۲۷ء تا ۸۹۳ھ/۱۴۸۸ء) ، سندھ کے ایک قدیم صوفی بزرگ .	۳۱۶ ۲
*	محمد حسین تبریزی : مشہور ایرانی خوشنویس اور کاتب، نیز شاہ اسمٰعیل ثانی (۹۲۸ھ/ ۱۵۲۱ء تا ۹۸۴ھ/۱۵۷۶ء) کا وزیر .	۳۱۶ ۱
⊗	محمد حسین گیسودراز : رک بہ گیسودراز .	۳۱۷ ۱
⊗	محمد حیات سندھی : سندھ کے نامور عالم دین ، محدث ، مدرس اور مصنف (م ۱۱۶۳ھ/ ۱۷۵۰ء) .	۳۱۷ ۱
*	محمد خان بنگش : نواب غضنفرجنگ، قبیلہ بنگش کا ایک روہیلہ سردار(م ۱۱۵۶ھ/۱۷۴۳ء).	۳۱۸ ۲
*	(نواب) محمد خان جوگزئی : (۱۸۸۴ تا ۱۹۷۸ء) ، بلوچستان کے حریت پسند رہنما اور اپنے قبیلے کے سردار .	۳۱۸ ۲
*	محمد خلیفہ : رک بہ محمد بن حسین .	۳۱۹ ۱
*	محمد داماد پاشا : ترکیہ کا وزیر اعظم (م ۱۰۳۰ھ/۱۶۲۰ء) .	۳۱۹ ۱
*	محمد درفشاں شئے : بلوچستان کا ایک فارسی گو شاعر (حیات ۱۱۵۸ھ/۱۷۴۶ء) .	۳۲۰ ۱
⊗	محمد دین فوق : (۱۸۷۷ تا ۱۹۴۵ء) ، اردو کے مشہور انشا پرداز ، اخبار نویس ، شاعر ، مؤرخ اور مصنف .	۳۲۰ ۲
⊗	محمد رشید رضا : (۱۸۶۵ء تا ۱۹۳۵ء) ، مشہور مصلح اور عالم ، عربی زبان کے ممتاز انشا پرداز اور خطیب . اتحاد عالم اسلام کے داعی اور تفسیر	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	المنار وغیرہ کے مصنف .	۴۲۱	۲
⊗ (شاہ) محمد رمضان شہید :	(۱۱۸۳ھ/۱۷۷۰ء تا ۱۲۴۰ھ/۱۸۲۵ء) ہادی ہریانہ ، برعظیم پاک و ہند کے ایک مبلغ اور واعظ .	۴۲۶	۱
* محمد رؤف :	(۱۲۹۲ھ/۱۸۷۵ء - ۱۳۵۰ھ/۱۹۳۱ء) ، ایک مشہور عثمانی مصنف ، شاعر ، افسانہ نگار اور ناول نویس .	۴۲۸	۱
⊗ محمد زاہد الہروی :	رک بہ میر زاہد الہروی .	۴۳۱	۱
* محمد زعیم :	ایک نامور ترک مؤرخ ، مصنف ہمائے جامع التواریخ (حیات ۹۸۷ھ/۱۵۷۹ء).	۴۳۱	۱
* محمد سعید :	رک بہ خلیل آفندی زادہ .	۴۳۲	۲
* محمد سعید :	(میرجملہ) سترھویں صدی میں عبداللہ قطب شاہ ، والی حیدر آباد ، کا وزیر (م ۱۰۷۳ھ/۱۶۶۳ء) .	۴۳۲	۲
⊗ محمد سلیمان تونسوی" چشتی ، حضرت خواجہ :	(۱۱۸۳ھ / ۱۷۶۹ء تا ۱۲۶۷ھ/ ۱۸۵۰ء) ، خواجہ نور محمد مہاروی کے خلیفہ اور ممتاز چشتی بزرگ .	۴۳۲	۲
⊗ محمد سلیمان سلمان :	منصوری پوری ، قاضی (۱۸۶۷ تا ۱۹۳۰ء)، ہندوستان کے ممتاز عالم دین ، رحمۃ اللعلمین اور متعدد دیگر کتابوں کے مصنف .	۴۳۵	۱
* محمد شاہ :	روشن اختر ، ہندوستان میں مغلیہ حکومت کے دور زوال کا ایک حکمران (از ۱۱۳۱ھ/۱۷۱۹ء تا ۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء) .	۴۳۶	۱
* محمد شاہ اول :	علاء الدین خلجی ، ہندوستان کے خلجی خاندان کا مشہور حکمران (از ۶۹۵ھ/۱۲۹۵ء تا ۷۱۵ھ/۱۳۱۵ء) .	۴۳۶	۲
* محمد شاہ بہمنی :	رک بہ محمد اول تا ثالث .	۴۳۶	۲
* محمد شریف النجفی :	شاہان دہلی و دکن کی مختصر تاریخ مجالس السلاطین (۱۰۳۸ھ/ ۱۶۲۸ء) کا مصنف .	۴۳۷	۱
⊗ محمد شفیع لاہوری :	مولوی ، ڈاکٹر خان بہادر ، پرنسپل اورینٹل کالج لاہور و رئیس ادارہ اردو دائرہ معارف اسلامیہ ، برعظیم پاک و ہند کے ممتاز عالم ، محقق اور مصنف (م ۱۹۶۳ء) .	۴۳۷	۱
⊗ محمد صدیق نقشبندی مستونگی :	بلوچستان کے ایک عالم دین اور صوفی بزرگ (م ۱۳۲۵ھ/۱۹۰۷ء) .	۴۳۸	۱
⊗ محمد طاہر پٹنی :	(۹۱۰ھ/۱۵۰۴ء تا ۹۸۶ھ/۱۵۷۸ء) ، ہندوستان کے نامور محدث ، فقیہ ، مصلح ، مبلغ اور بحار الانور وغیرہ کے مصنف .	۴۳۹	۱
⊗ (قاضی) محمد عاقل :	ایک ممتاز سندھی عالم اور نامور صوفی بزرگ (م ۱۲۲۹ھ/۱۸۱۴ء).	۴۴۱	۲
⊗ مفتی سید محمد عباس :	شمس العلماء (۱۲۲۴ھ/۱۸۹۰ء تا ۱۳۹۶ھ/۱۸۸۹ء) ، ایران		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	کے مشہور شیعی محدث ، فقیہ ، ادیب اور مصنف .	۴۴۴ ۱
⊗ محمد عبدالکریم (منشی) :	انیسویں صدی کے وسط کا ایک فارسی مؤرخ اور مصنف تاریخ احمد شاہی وغیرہ (م ۱۸۵۱ء) .	۴۴۵ ۲
⊗ محمد عبدُہٗ (مفتی) :	(۱۸۴۹ تا ۱۹۰۵ء) ، مصر کے مشہور مفکر ، مصلح ، صاحب طرز انشا پرداز اور سید جمال الدین افغانی کے شاگرد ، اتحاد عالم اسلام کے داعی اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۴۴۷ ۱
⊗ محمد عطاء بے :	(۱۸۵۶ تا ۱۹۱۹ء) ، ایک عثمانی عالم ، صحافی ، مترجم اور سرکاری ملازم .	۴۵۴ ۱
* محمد علی بن مظفر الدین :	رک بہ قاچار .	۴۵۴ ۲
* محمد علی پاشا :	(ولادت ۱۱۸۳ھ/۱۷۶۹ء)، مصر کا مشہور حکمران اور نائب السلطنت (از ۱۸۰۵ تا ۱۸۴۹ء) .	۴۵۴ ۲
⊗ محمد علی جِناح ، قائد اعظم :	(۱۸۷۶ء تا ۱۹۴۸ء) ، برعظیم پاک و ہند کے ممتاز سیاست دان ، آل انڈیا مسلم لیگ کے صدر ، جنگ آزادی کے عظیم قومی رہنما اور جمہوریۂ اسلامیہ پاکستان کے بانی اور پہلے گورنر جنرل .	۴۶۱ ۱
⊗ محمد علی جوہر :	رئیس الاحرار مولانا (۱۸۷۸ء تا ۱۹۳۱ء) ، برعظیم پاک و ہند میں برطانوی حکومت کے خلاف تحریک آزادی کے نامور مسلمان رہنما ، انگریزی اور اردو کے صاحب طرز انشاپرداز ، صحافی ، ممتاز شاعر اور خطیب .	۴۹۲ ۱
⊗ محمد عمر جان چشموی :	چشمہ شریف (نزد کوئٹہ ، بلوچستان) کے مشہور نقشبندی بزرگ (م ۱۳۶۰ھ/۱۹۴۱ء) .	۴۹۷ ۲
⊗ محمد عمر دین پوری :	(۱۸۸۱ - ۱۸۸۲ء تا ۱۹۳۸ء) ، ہندوستان کے متبحر عالم دین، مفسر اور خطیب .	۴۹۸ ۲
⊗ (قاضی) محمد عیسیٰ خان :	(۱۹۱۲ء تا ۱۹۷۶ء) ، بلوچستان میں دور حاضر کے نامور قانون دان ، سیاسی رہنما اور قومی قائد .	۴۹۹ ۲
* محمد غوث گوالیاری[۲] :	ہندوستان کے ایک مشہور ولی‌اللہ اور جواہر خمسہ وغیرہ کتب تصوف کے مصنف (م ۹۷۰ھ/۱۵۶۲ء) .	۵۰۰ ۲
⊗ (شاہ) محمد غوث لاہوری[۲] :	(۱۰۸۴ھ/۱۶۷۳ء تا ۱۱۵۲ھ/۱۷۳۹ء)، لاہور کے ایک مشہور شیخ طریقت، عالم دین اور متعدد کتابوں کے مصنف .	۵۰۱ ۲
⊗ (مولانا) محمد فاضل درخانی :	(۱۲۴۶ھ/۱۸۳۰ء تا ۱۳۱۴ھ/۱۸۹۷ء) ، بلوچستان کے ایک عالم دین اور مصلح .	۵۰۳ ۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗	(مولانا) محمد قاسم نانوتوی : (۱۲۴۸ھ/۱۸۳۲ء تا ۱۲۹۷ھ/۱۸۸۰ء) ، برعظیم پاک و ہند کے مشہور مجاہد ، عالم دین ، بہت سی علمی کتابوں کے مصنف اور دارالعلوم دیوبند کے بانی .	۵۰۳ ۲
⊗	محمد قلی قطب شاہ : گولکنڈہ کے قطب شاہی خاندان کا پانچواں فرمانروا (از ۹۸۸ھ/ ۱۵۸۰ء تا ۱۰۰۲ھ/۱۵۹۳ء) .	۵۱۰ ۱
*	محمد کاظم بن محمد امین : اورنگ زیب عالمگیر کا منشی ، عالمگیر نامہ کا مصنف (م ۱۰۲۴ھ/۱۶۸۱ء) .	۵۱۲ ۱
⊗	محمد کرد علی : (۱۲۸۳ھ/۱۸۷۶ء تا ۱۹۵۳ء) ، شام کے نامور فاضل ، مؤرخ ، ادیب اور مصنف .	۵۱۲ ۲
*	محمد کوپرولو : رک بہ کوپریلی .	۵۱۵ ۲
*	محمد گورجی پاشا : دو وزیر : (۱) خادم محمد پاشا ، سلطان مصطفیٰ اول کے عہد میں وزیر اعظم (م ۱۰۳۴ھ/۱۶۲۴ء) ؛ (۲) محمد گورجی پاشا ؛ سلطان محمد رابع کے عہد حکومت کے پہلے دور کا وزیر اعظم (م ۱۰۷۵ھ/۱۶۶۴ء) .	۵۱۵ ۲
*	محمد لالا پاشا : رک بہ محمد پاشا لالا .	۵۱۷ ۱
*	محمد لالا زاری ، شیخ : لالہ کے پھولوں پر ایک کتاب میزان الازھار کا مصنف (حیات مابین ۱۷۱۸ و ۱۷۳۰) .	۵۱۷ ۱
*	محمد لالہ زاری : طاہر ، ترکیہ کا ایک قاضی اور چند رسائل و کتب کا مصنف (م ۱۲۰۳ھ/۱۷۸۹ء) .	۵۱۷ ۲
⊗	محمد لکھوی : حافظ محمد بن حافظ بارک اللہ (۱۲۲۷ھ/۱۸۱۲ء تا ۱۳۱۱ھ/۱۸۹۳ء) ، برعظیم پاک و ہند میں جملہ علوم دینی کے نامور ماہر ، پنجابی کے شاعر اور تفسیر محمدی وغیرہ کتابوں کے مصنف .	۵۱۷ ۲
*	محمد محسن الحاج : بن الحاج فیض اللہ ، ہندوستان کا ایک مخیر ، دولت مند تاجر اور سیاح (م ۱۲۲۷ھ/۱۸۱۲ء) .	۵۲۰ ۱
*	محمد مرتضیٰ الزبیدی : (۱۱۴۵ھ/۱۷۳۲ء تا ۱۲۰۵ھ/۱۷۹۱ء) ، عربی زبان کے ایک عالم ، ماہر لغت دان اور قاموس کی شرح تاج العروس وغیرہ کے مصنف .	۵۲۱ ۱
*	محمد معزّ الدین : بن سام شنسبانی ، اصل نام شہاب الدین معروف بہ سلطان محمد غوری ، شاہزادگان غور میں سے سلطنت غزلی کا چوتھا بادشاہ (از ۵۹۹ھ/ ۱۲۰۲ء تا ۶۰۳ھ/۱۲۰۶ء) ، فاتح ہند .	۵۲۲ ۲
⊗	محمد معصوم[۲] ، شیخ : ابو الخیرات عروۃ الوثقی (۱۰۰۷ھ / ۱۵۹۹ء تا ۱۰۷۹ھ /	

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۱۶۶۸ء) ؛ حضرت مجدد الف ثانی شیخ احمد سرہندیؒ کے فرزند		
	اور جانشین ، سلسلۂ مجددیہ کے قیوم ثانی .	۵۲۴	۱
* **محمد معصوم بھکری**	: رک بہ میر معصوم بھکری .	۵۲۶	۲
* **محمدی**	: دور صفویہ کا ایرانی مصور (م ۹۲۸ھ/۱۵۷۴ء) .	۵۲۶	۲
* **المحمدی**	: المحمدیہ (الطریقہ) ؛ رک بہ (۱) درد ؛ (۲) ناصر عندلیب .	۵۲۸	۲
* **محمدی صاحبزادہ بن محمد عمر چمکنی**	: رک بہ چمکنی میاں عمر .	۵۲۸	۲
* **المحمدیۃ**	: متعدد دبستانوں کا نام : (۱) انتہا پسند شیعی فرقہ محمدیہ ؛ (۲) ایک		
	غالی شیعی فرقۂ میمیہ ؛ (۳) خارجی گروہ عجاردہ کا ایک ذیلی فرقہ .	۵۲۹	۱
* **مُحَمَّرہ**	: خلیج فارس کے دہانے پر ایک شہر اور بندرگاہ .	۵۳۰	۱

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۲۰

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **محمود**	آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے اسمائے مبارکہ میں سے ایک : رک بہ (حضرت) محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم .	۱	۱
* (سلطان) **محمود اول**	(ولادت ۱۱۰۸ھ/۱۶۹۲ء) ، سلطنت عثمانیہ کا چوبیسواں بادشاہ (از ۱۱۴۳ھ/۱۷۳۰ء تا ۱۱۶۸ھ/۱۷۵۴ء) .	۱	۱
* (سلطان) **محمود دوم**	(ولادت ۱۱۹۹ھ/۱۷۸۴ء) ، سلطنت عثمانیہ کا انتیسواں بادشاہ (از ۱۸۰۸ تا ۱۸۳۹ء) .	۲	۴
* **محمود (اول)**	ناصر الدین ، بنگال کا ایک سلطان (از ۱۴۴۶ تا ۱۴۶۰ء) .	۱	۱۰
* **محمود (دوم)**	ناصر الدین ، بنگال کا تیسرا سلطان (۱۴۹۴ء) .	۱	۱۰
* **محمود (سوم)**	غیاث الدین بن علاء الدین حسین شاہ ، بنگال کا سلطان (از ۱۵۳۳ تا ۱۵۳۸ء) .	۲	۱۰
* **محمود**	شہاب الدین ، بہمنی خاندان دکن کا چودھواں بادشاہ (از ۱۴۸۲ تا ۱۵۱۸ء) .	۱	۱۱
* **محمود**	ناصر الدین بن شمس الدین التتمش ، سلطنت دہلی کا ایک نیک خصلت حکمران (از ۱۲۴۶ تا ۱۲۶۶ء) .	۲	۱۱
* **محمود (دوم)**	ناصر الدین ، سلطان فیروز شاہ تغلق کا پوتا اور سلطنت دہلی کا حکمران (۱۳۹۳ تا ۱۴۱۳ء) .	۱	۱۳
* **محمود شاہ شرقی**	جونپور کا فرمانروا (۱۴۳۶ تا ۱۴۵۷ء) .	۱	۱۳
* **محمود (اول)**	سیف الدین بیگڑہ ، گجرات کا نامور سلطان (۱۴۵۸ تا ۱۵۱۱ء) .	۱	۱۴
* **محمود (دوم)**	بن مظفر ثانی ، والیِ گجرات (م ۱۵۲۶) .	۲	۱۶
* **محمود (سوم)**	سعد الدین شاہ بن لطیف خان بن مظفر ثانی ، گجرات کا حکمران (۱۵۳۷ تا ۱۵۵۴ء) .	۱	۱۷
* **محمود (اول)**	خلجی ، شاہ مالوہ (۱۴۳۶ تا ۱۴۶۹ء) .	۲	۱۷
* **محمود (دوم)**	علاؤالدین خلجی ، مالوے کا حکمران (۱۵۱۱ تا ۱۵۳۱) .	۲	۱۹
⊗ **محمود**	قاضی سلطان محمود قادری ولد قاضی غلام غوث (۱۲۵۶ھ/۱۸۴۱ء تا ۱۳۳۷ھ/۱۹۱۹ء) ، قادری سلسلے کے ایک بزرگ .	۲	۲۰
* **محمود بن اسمٰعیل**	رک بہ ابن قاضی سماونہ .	۲	۲۱
* **محمود بن محمد بن ملک شاہ**	عراق کا ایک سلجوق حکمران (۵۱۱ھ/۱۱۱۸ء تا ۵۲۵ھ/۱۱۳۱ء)	۱	۲۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **محمود بحری**	: بن قاضی بحر الدین الملقب بہ قاضی دریا (۱۰۴۲ / ۱۶۳۲ء تا ۱۱۳۰ھ/ ۱۷۱۸ء)، دکنی زبان کے ایک صاحب دیوان شاعر اور معروف صوفی بزرگ، مصنف مثنوی من لگن.	۲۳	۲
* **محمود پاشا**	: المعروف بہ ولی محمود پاشا، عثمانی سلطان محمد ثانی کے عہد کا صدر اعظم (م ۸۷۹ھ/۱۴۷۴ء).	۲۵	۲
⊗ **محمود جونپوری، ملا**	: (۹۹۳ھ/۱۵۸۵ء تا ۱۰۶۲ھ/۱۶۵۲ء)، ہندوستان کے ایک معروف عالم اور فلسفی، مصنف الشمس البازغہ.	۲۷	۲
⊗ **محمود حسن**	: شیخ الہند (۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء تا ۱۳۳۹ھ/۱۹۲۰ء)، دارالعلوم دیوبند کے صدر مدرس و شیخ الحدیث، قرآن مجید کے مترجم اور ہندوستان میں آزادی کی تحریک "ریشمی رومال" کے قائد اور اسیر مالٹا.	۳۲	۱
⊗ **محمود خان شیرانی، حافظ**	: (۱۲۹۷ھ/۱۸۸۰ء تا ۱۳۶۶ھ / ۱۹۴۶ء)، یونیورسٹی اورینٹل کالج لاہور کے ایک استاد، ممتاز محقق، ماہر عتیقیات اور متعدد تحقیقی کتابوں، مثلاً پنجاب میں اردو وغیرہ کے مصنف.	۳۹	۱
⊗* **(سلطان) محمود غزنوی**	: یمین الدولۃ امین الملۃ ابو القاسم محمود بن ابو منصور سبکتگین (ولادت ۳۷۱ھ/۹۷۱ء)، عظیم فاتح اور سلطنت غزنہ و لاہور کا نامور فرمانروا (از ۳۸۸ھ/۹۹۸ء تا ۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء).	۴۲	۲
* **محمود گاوان**	: عماد الدین، خواجہ (۸۰۸ھ/۱۴۹۵ء تا ۸۸۶ھ/۱۴۸۱ء)، دکن کی بہمنی سلطنت کا ہر دلعزیز سیاست دان، سپہ سالار اور مدارالمہام.	۵۷	۲
⊗ **محنت**	: رک بہ علم (معاشیات).	۶۰	۱
* **محنۃ**	: تکلیف و آزمائش، اصطلاحاً خدا رسیدہ بزرگان دین کو پیش آنے والی پریشانیاں اور مصیبتیں.	۶۰	۱
* **محیط**	: رک بہ البحر المحیط.	۶۳	۱
* **المحیی**	: رک بہ (۱) اللہ؛ (۲) الاسماء الحسنی.	۶۳	۱
* **محیی الدین**	: رک بہ ابن العربی (محمد بن علی).	۶۳	۱
⊗ **محیی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر**	: (ولادت ۱۰۲۷ھ/۱۶۱۸ء)، ہندوستان میں مغلیہ خاندان کا جلیل القدر، دین دار اور مدبر شہنشاہ (از ۱۰۶۹ھ/۱۶۵۹ء تا ۱۱۱۸ھ/۱۷۰۷ء).	۶۳	۱
* **محیی الدین محمد**	: سلطان سلیم اول اور سلیمان اول کے عہد کا ایک ترک عالم و مؤرخ اور مصنف تواریخ آل عثمان (م ۹۵۷ھ/۱۵۵۰ء).	۱۰۲	۱
* **محیی لاری**	: ایک ایرانی ادیب، مصنف فتوح الحرمین (م ۹۳۳ھ/۱۵۲۶ - ۱۵۲۷ء).	۱۰۳	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مُخا :	بحیرۂ قلزم کے ساحل عرب پر ایک چھوٹی سی بندر گاہ .	۱۰۳	۲
* مُخارق :	ابو المُہنا مخارق بن یحیی بن ناؤوس، ابتدائے عہد عباسیہ کا ایک نامور مغنی.	۱۰۴	۲
⊗* المُختار :	بن ابی عبید الثقفی ، پہلی صدی ہجری کا مشہور طالع آزما اور ایک شیعی تحریک کا بانی (م ۶۷ھ/۶۸۶ء) .	۱۰۶	۱
* مُختار پاشا :	غازی احمد (۱۸۳۲ تا ۱۹۱۹ء) ، ترکیہ کا ایک ممتاز سپہ سالار، سیاست دان اور صدر اعظم (۱۹۱۲ء) .	۱۱۵	۱
* مُختاری :	سراج الدین عثمان بن محمد المختاری الغزنوی ، متأخر غزنوی سلاطین ابراہیم بن مسعود ثانی اور مسعود ثالث کا درباری شاعر (م مابین ۵۳۰ھ/ ۱۱۱۵ و ۵۵۴ھ/۱۱۵۹ء) .	۱۱۶	۲
⊗ مختصر السانہ :	رکَ به اردو .	۱۱۷	۲
* مَخْدُوم جَہانیان :	رکَ به جلال الدین حسین بخاری .	۱۱۷	۲
⊗ مخدوم الملک عبداللہ سلطان پوری :	دسویں صدی ہجری میں ہندوستان کے مشہور عالم ، شیر شاہ سوری ، ہمایوں بادشاہ اور اکبر اعظم کے عہد میں شیخ الاسلام اور رکن سلطنت (۹۹۰ھ/۱۵۸۲ء) .	۱۱۷	۲
⊗ مخدوم الملک :	رکَ به المُنیری .	۱۲۰	۱
⊗ مَخْرَمہ با :	مخرمہ الحمیری الشیبانی کی طرف منسوب، حضر موت کا ایک علمی خاندان : (۱) عبداللہ بن احمد بن علی بن مخرمہ الحمیری الشیبانی (۸۳۳ھ/۱۴۳۰ء تا ۹۰۳ھ/۱۴۹۷ء)، صاحب تصانیف مفتی اور فقیہ ؛ (۲) ابومحمد عبداللہ الطیب بن عبداللہ (۸۷۰ھ/۱۴۶۵ء تا ۹۴۷ھ/۱۵۴۰ء)، مؤرخ، فقیہ اور قاضی عدن ؛ (۳) عمر بن عبداللہ بن احمد (۸۸۴ھ/۱۴۷۹ء تا ۹۵۲ھ/۱۵۴۶ء) ، مشہور صوفی صوفی اور شاعر؛ (۴) تقی الدین عبداللہ بن عمر(۹۰۷ھ/۱۵۰۱ء تا۹۷۲ھ/۱۵۶۵ء) فقیہ یمن ، قاضی الشحر ، متبحر عالم اور شاعر .	۱۲۰	۱
* مَخْرَمہ بن نَوفَل الزہری :	بن اُھیبب، دور جاہلی میں ایک نامور قریشی (زہری) سردار اور بعد ازاں صحابی رسول (م ۵۴ھ/۶۷۳ء) .	۱۲۱	۱
* مَخْزَن :	شمالی افریقیہ اور مراکش وغیرہ میں خزانہ کے لیے ایک اصطلاح .	۱۲۱	۲
* مَخْزُوم ، بنو :	قریش مکہ کا ایک با اثر خاندان اور کعبۃ اللہ کا کلید بردار .	۱۳۳	۱
* مُخَضْرَم :	اسلام اور جاہلیت دونوں ادوار میں شاعری کرنے والے شعرا کے لیے ادب عربی کی اصطلاح .	۱۳۵	۲
* مَخْلَد (بنو) :	تیسری صدی ہجری میں قرطبہ کے فقہا کا ایک خاندان ، بالی : مخلد بن یزید .	۱۳۶	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مُخلص الدولة	: رک به المقلّد بن المسیّب .	۱۳۷	۲
* المَدائن	: العراق (بابل) میں شہروں کا ایک مجموعہ اور قدیم ایرانی حکومت کا پائے تخت .	۱۳۷	۲
⊗ مدائنِ صالح	: سعودی عرب میں واقع قوم ثمود کا صدر مقام .	۱۵۲	۱
* المدائنی	: علی بن محمد بن عبداللہ (۱۳۵ھ/۷۵۲ء تا ۲۲۵ھ/۸۴۰ء) ، ایک عرب مؤرخ اور کثیر التعداد کتابوں کا مصنف .	۱۵۲	۲
* (شاہ) مَدار	: رک به غازی میاں .	۱۵۴	۲
⊗ مَدارس	: (نیز مکاتب) ، عربی زبان و ادب اور علوم اسلامیہ کی قدیم درس گاہیں .	۱۵۴	۲
* مِدحَت پاشا	: (۱۲۳۸ھ/۱۸۲۲ء تا ۱۳۰۰ھ/۱۸۸۳ء) ، ترکیہ کا ایک مدبّر سیاستدان اور دو بار صدر اعظم (۱۸۷۲ء و ۱۸۷۶ - ۱۸۷۷ء) .	۱۹۴	۱
⊗ مَدّاح	: رک به حکایة .	۱۹۷	۲
⊗ المُدّثّر	: قرآن مجید کی چوہترویں سورۃ .	۱۹۷	۲
⊗ مِدح	: رک به حکایة .	۱۹۹	۱
* مَدرار ، بنو	: رک به سجلماسه .	۱۹۹	۲
* مدراس	: برطانوی ہند کا ایک صوبہ اور اس کا دارالحکومت ؛ موجودہ بھارت کے صوبہ تامل ناڈو کا صدر مقام اور بندر گاہ .	۱۹۹	۲
* مدرَسه	: رک به (۱) مدارس ؛ (۲) مسجد ؛ (۳) علم (تعلیم و تعلّم) ؛ (۴) علما .	۲۰۱	۲
* مُدغا سکّر	: (جزیرہ القمر) ، دنیا کا تیسرا بڑا جزیرہ .	۲۰۱	۲
* مدللّو	: مٹے لین (Mytiline) ، ایک جزیرے کا ترکی نام .	۲۲۳	۲
* مَدَنیّت	: (مدنیّة) ، رک به سیاست .	۲۲۵	۱
* مَدُورا	: بحر جاوا (انڈونیشیا) میں آبنائے مدورا کے پار ایک جزیرہ .	۲۲۵	۱
* المُدَوّر	: (Almadorer) ، اندلس اور پرتگال کے کئی شہر ، نیز صوبۂ قادس میں ایک ندی .	۲۲۶	۲
⊗ المُدَوّنه	: رک به سَحنون .	۲۲۷	۱
⊗ مدید	: علم عروض کی ایک بحر .	۲۲۷	۱
* مُدیر	: مصر میں حاکم صوبہ (مدیریہ) کا خطاب یا لقب .	۲۲۷	۱
* مَدینه	: رک به المدینة ؛ ہسپانیہ کے متعدد شہر .	۲۲۷	۲
⊗ المدینة المنوّرة	: جزیرہ نمائے عرب کے صوبۂ حجاز کا مقدس شہر .	۲۲۸	۱
* المدینة الزّاهره	: قرطبہ کے نزدیک ایک پائے تخت ؛ بانی : عامری حاجب المنصور .	۲۵۷	۱
* مدینة الزّهراء	: اموی خلفائے قرطبہ کا قدیم پائے تخت (آج کل کھنڈر) .	۲۵۸	۱
* مدینه السّالم	: (Medinaceli) ، ہسپانیہ کے شمال مشرق میں ایک چھوٹا سا شہر .	۲۶۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مدینہ السّلام	: رک بہ بغداد .	۲۶۱	۱
* مدینۃ الشّذونہ	: (Medina - Sidonia) ، ہسپانیہ کے صوبۂ قادس کا ایک چھوٹا سا شہر .	۲۶۱	۱
* مَدیَن شُعَیب	: خلیج عقبہ کے مشرق میں ایک شہر .	۲۶۱	۱
* مدیہ	: (Medea) ، الجزائر کے ایک شہر کا نام .	۲۶۲	۱
* مَذحج	: ایک یمنی الاصل عرب قبیلہ .	۲۶۳	۱
⊗ مذہب	: رک بہ فقہ .	۲۶۴	۲
⊗ المُرابِط	: (المرابطی) ؛ رک بہ المرابطون .	۲۶۴	۲
⊗ المُرابطون	: افریقہ کا ایک حکمران خاندان (از ۴۴۷ھ/۱۰۵۵ - ۱۰۵۶ء تا ۵۴۱ھ/ ۱۱۴۶ - ۱۱۴۷ء) .	۲۶۴	۲
* مراتب ستہ	: رک بہ وجود .	۲۶۸	۲
* مراتب وجود	: رک بہ وجود .	۲۶۸	۲
* مراد	: عرب قبیلہ مذحج کی ایک شاخ .	۲۶۸	۲
* مراد (اول)	: سلطنت عثمانیہ کا تیسرا سلطان (نواح ۱۳۶۰ء تا ۱۳۸۹ء) .	۲۶۹	۲
* مراد (دوم)	: سلطنت عثمانیہ کا چھٹا سلطان (۱۴۲۱ تا ۱۴۵۱ء) .	۲۷۳	۲
* مراد (سوم)	: سلطنت عثمانیہ کا بارھواں سلطان (۱۵۷۴ تا ۱۵۹۵ء) .	۲۷۶	۲
* مراد (چہارم)	: سلطنت عثمانیہ کا سترھواں سلطان (۱۶۲۳ تا ۱۶۴۰ء) .	۲۷۹	۱
* (مراد پنجم)	: سلطنت عثمانیہ کا پینتیسواں سلطان (۱۸۷۶ء) .	۲۸۱	۲
* مراد آباد	: اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۲۸۲	۲
* مراد پاشا	: (۱۵۲۰ تا ۱۶۱۱ء) ، احمد اول کے عہد میں صدر اعظم (۱۶۰۶ تا ۱۶۱۱ء) .	۲۸۳	۱
⊗ مراد شاہ لاہوری	: سلسلۂ سہروردی کے ایک بزرگ اور صاحب تصانیف صوفی شاعر (م ۹۱۰ھ/۱۵۰۴ء) .	۲۸۴	۲
* مراد صُو	: رک بہ الفرات .	۲۸۵	۲
* مرادی	: عثمانی سلاطین مراد سوم اور مراد چہارم کا تخلص .	۲۸۵	۲
* المرادی	: دمشقی سادات اور علما کا ایک خاندان ؛ بانی : مراد بن علی الحسینی البخاری (۱۰۵۰ھ/۱۶۴۰ء تا ۱۱۳۲ھ/۱۷۲۰ء) ایک صاحب تصانیف عالم .	۲۸۵	۲
* مراسلات	: رک بہ (۱) برید ؛ (۲) طریق ؛ (۳) الق ؛ (۴) انشاء ؛ (۵) فرمان .	۲۸۶	۲
* مراغہ	: آذر بیجان کا پرانا پایۂ تخت .	۲۸۶	۲
* مُرّاکو	: (مراکش کی بگڑی ہوئی شکل) ، شمالی افریقہ میں ایک اسلامی سلطنت .	۲۹۷	۲
⊗ مرتد	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی مسلمان ہونے کے بعد دوبارہ کفر اختیار کرنے والا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود	
	شخص .	۳۶۶	۱
* المرتضٰی الشریف	: ابو القاسم علی بن الطاہر (۳۵۵ھ/۹۶۶ء تا ۴۳۶ھ/۱۰۴۴ء) ، ایک مشہور شیعی عالم ، ادیب ، شاعر اور بقول بعض نہج البلاغۃ اور بعض دیگر کتابوں کا مصنف .	۳۸۷	۱
* مرتولوس	: (مارتلوس Mortolos) ، لشکر عثمانیہ کے رضا کار عیسائی سپاہی .	۳۸۹	۱
* مرتولہ	: (مارتلہ ، مرتلہ) ، جنوبی پرتگال میں ایک چھوٹا سا شہر .	۳۹۰	۱
⊗ مرثیہ	: (جمع ، مراثی) ، میت پر رونا اور اشعار میں اس کی خوبیاں بیان کرنا ؛ ایک اہم صنف سخن .	۳۹۰	۲
*⊗ المرجئۃ	: ابتدائی اسلامی عہد میں خوارج کا کٹر مخالف فرقہ .	۴۰۳	۱
* مرج دابق	: شمالی شام میں سلطان سلیم اول اور مملوکوں کے درمیان مشہور جنگ کا میدان.	۴۰۸	۲
* مرج راھط	: دمشق کے قریب امویوں اور حامیان عبداللہ بن زبیرؓ کے درمیان مشہور جنگ کا میدان .	۴۰۹	۲
* مرج الصفر	: دمشق کے جنوب میں ایک وسیع مرغزار .	۴۱۱	۲
* مرداذ	: ایرانی شمسی سال کا پانچواں مہینا .	۴۱۲	۱
* مرداس بن اُدیۃ	: بصرے کا ایک خارجی رہنما (م ۶۸۰ھ/۶۸۱ء) .	۴۱۳	۱
* مرداسی	: (مرداسیہ) ، شام کا ایک حکمران عرب خاندان ؛ بانی : صالح بن مرداس (لواح ۴۱۴ھ/۱۰۲۳ء) .	۴۱۵	۱
* مرداویج	: (مرداویج) بن زیاد ، ابو الحجاج ، زیاری خاندان کا بانی اور طبرستان وگرگان وغیرہ کا حاکم (م ۳۲۴ھ/۹۳۵ء) .	۴۱۵	۱
* مردہ	: (ماردہ) ، ہسپانیہ کے صوبۂ بطلیوس کا ایک شہر .	۴۱۶	۲
* المَرَدہ	: (الماریہ) ؛ رک بہ جراجمہ .	۴۱۷	۱
* مراکش	: مراکو (المغرب) کا ایک شہر اور سلطان کی سکونت گاہوں میں سے ایک .	۴۱۷	۱
* المراکشی	: رک بہ عبدالواحد .	۴۴۱	۱
* مرزا پور	: اتر پردیش (بھارت) کا ایک ضلع اور شہر .	۴۴۱	۱
* مرزا خان برکی	: بہلول برکی بن مرزا محمد خان برکی ، بارھویں صدی ھجری/اٹھارھویں صدی عیسوی میں جالندھر (ہند) کے ایک صوفی منش بزرگ اور مصنف (م ۱۱۷۰ھ/۱۷۵۶ - ۱۷۵۷ء) .	۴۴۲	۱
* مرزبان	: ساسانی عہد میں صوبائی ناظم خصوصاً ناظم سرحد کا ایرانی لقب .	۴۴۳	۲
* مرزبان بن رستم	: طبرستان کے شاہی خانوادہ باوند کا شہزادہ اور مرزبان نامہ کا اصل مصنف (لواح ۱۰۰۰ء) .	۴۴۴	۲
* مرزیفون	: (مارسوان) ، آناطولی کی ولایت سیواس کا ایک شہر .	۴۴۶	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مُرْسَل :	ایک اصطلاح : (الف) اللہ تعالیٰ کا بھیجا ہوا نبی ؛ (ب) ایسی حدیث جس کا اسناد کسی صحابی کے نام کے بغیر ہو ؛ رک بہ (۱) رسول ؛ (۲) حدیث .	۴۴۷	۲
⊗ اَلْمُرْسَلات :	قرآن مجید کی سترویں سورۃ .	۴۴۷	۲
* مُرْسین :	آناطولی کی ایک بندر گاہ .	۴۴۹	۲
* مُرسیہ :	Murcia ، ہسپانیہ کے جنوب مشرق میں ایک شہر .	۴۴۹	۲
* مُرشد آباد :	مغربی بنگال (بھارت) کا ایک ضلع ، شہر اور اہم تاریخی مقام .	۴۵۲	۲
* مَرصَد :	ایک فلکیاتی اصطلاح ، بمعنی رصد گاہ .	۴۵۳	۲
* مَرعش :	شام کا ایک سرحدی شہر .	۴۵۵	۱
* اَلْمَرْعَشی :	رک بہ شوشتری .	۴۵۷	۱
* مُرغاب :	رک بہ مروِ الشاہجان .	۴۵۷	۱
* مَرغینان :	فرغانہ کا ایک شہر .	۴۵۷	۱
*⊗ اَلمَرغینانی :	حنفی فقہا کے دو خاندان ؛ بانی : (۱) برہان الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر الفرغانی (۵۱۱ھ/۱۱۷۷ء تا ۵۹۳ھ/۱۱۹۷ء) ، مشہور حنفی عالم اور شہرہ آفاق کتاب ہدایہ (وغیرہ) کے مصنف ؛ (۲) عبدالعزیز بن عبدالرزاق بن نصر (م ۴۷۷ھ/۱۰۸۴ - ۱۰۸۵ء) .		۲
* اَلمَرقب :	(مرگت Margat) ، شام کے ساحل پر بانیاس کے قریب ایک قلعہ .	۴۵۷	۲
* مُرَقَّع :	رک بہ (۱) تصویر ؛ (۲) فن (خطاطی) .	۴۶۹	۲
* مرکز مصلح الدین موسیٰ :	آنا طولی کے ایک شیخ طریقت اور ولی اللہ (م ۹۵۹ھ/ ۱۵۵۲ء) .	۴۷۳	۱
* مَرند :	(۱) ایرانی صوبہ آذربیجان کا ایک شہر ؛ (۲) سیحون کے شمال میں خُتّال کا ایک شہر .	۴۷۳	۲
* مَروان ، بنو :	دیار بکر کا ایک شاہی خاندان .	۴۷۴	۲
* مروان بن الحکم :	اموی خلیفہ اور مروانی خلفا (اور بنو مروان) کا مورثِ اعلیٰ (م ۶۵ھ/۶۸۴ء) .	۴۷۵	۲
*⊗ مروان (ثانی) بن محمد :	ابو عبدالملک القائم بحق اللہ ، مروان بن الحکم کا پوتا ، دمشق کا آخری اموی حکمران (۱۲۷ھ/۷۴۴ء تا ۱۳۲ھ/ ۷۴۹ء) .	۴۷۸	۲
* مروالشاہجان :	دریائے مرغاب کی گزر گاہ زیریں علاقے کے زرخیز نخلستان کا بڑا شہر .	۴۸۱	۱
* اَلْمَروہ :	رک بہ الصفا .	۴۸۱	۱
* مُروّۃ :	ایک اصطلاح ، بمعنی کمال شرافت و کمال انسانیت .	۴۸۱	۲
* مَرہٹہ :	مہاراشٹر (بھارت) میں آباد تاریخ ہند کی ایک طالع آزما قوم .	۴۸۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗	مَری : پاکستان کا ایک مشہور صحت افزا مقام .	۴۸۷	۲
⊗	مَری ، رحم علی : (۱۸۷۲ھ تا ۱۹۳۳ء) ، بلوچستان کا ایک حریت پسند بلوچی شاعر .	۴۸۹	۱
*	اَلمریخ : ایک معروف سیارہ .	۴۹۰	۲
*⊗	مرید : تصوف کی ایک اصطلاح ، بمعنی سالک ، مجذوب ، مقتدی، نیز صوفیہ کے کسی سلسلے میں شامل ہونے کا خواہاں شخص .	۴۹۱	۱
⊗	مریم ؑ : حضرت عیسیٰ ؑ کی والدہ ماجدہ .	۴۹۱	۲
⊗	مَرین (بنو) : مغرب اقصیٰ (مراکو) کا ایک حکمران بربری خاندان (۶۱۳ھ/۱۲۱۶ء تا ۸۲۳ھ/۱۴۲۰ء) .	۴۹۹	۲
*	مزاب : جنوبی الجزائر کا ایک ضلع .	۵۰۵	۲
*	اَلمزاتی : اپنی پرہیز گاری کی وجہ سے معروف تقریباً بیس اباضی مصنفین .	۵۰۶	۱
*	مزاح : ایک ادبی اصطلاح ، بمعنی ہنسی ، مذاق ، دل لگی .	۵۰۶	۱
*	مَزارب : قرونِ وسطیٰ میں ممالک اسلامیہ میں رہنے والے عیسائی .	۵۲۶	۱
*	مَزار شریف : آمو دریا کے جنوب میں افغانستان کا شہر .	۵۲۸	۱
*	مَزاوجہ : علم بدیع کی ایک اصطلاح .	۵۲۸	۲
*	مَزْدَک : زرتشت بن خرخان کے مذہب کا مبلغ .	۵۲۹	۱
⊗	مَزْدَکیّت : مزدک سے منسوب تصورات .	۵۳۶	۱
*⊗	اَلمُزدَلفہ : مکہ مکرمہ میں منیٰ اور عرفات کے مابین واقع ایک مقام .	۵۳۷	۱
*⊗	مُزدَوج : علم بدیع کی ایک اصطلاح اور علم عروض کی ایک بحر .	۵۳۷	۱
⊗	اَلمُزمّل : قرآن مجید کی تہترویں سورۃ .	۵۳۸	۲
*	مَزگان : مراکش میں ساحل بحر الکاہل پر ایک شہر .	۵۴۰	۲
*	منزگان : (البریجہ) ، رک بہ منزغی (Manzaghi) ، در ۱۱ لائڈن .	۵۴۱	۱
*	مِزمار : ہوا بھر کر بجانے کا آلہ، مختلف آلات موسیقی ، مثلاً بانسری وغیرہ .	۵۴۱	۱
*	اَلمُزَنی : ابو ابراہیم اسماعیل بن یحییٰ (۱۷۵ھ/۷۹۱ - ۷۹۲ء تا ۲۶۴ھ/۸۷۸ء) امام شافعی ؒ کے شاگرد اور المختصر کے مصنف .	۵۵۰	۲
*	مِزوار : شمالی افریقہ میں کسی مذہبی سلسلے کا صدر یا کسی زاویے کا مہتمم وغیرہ .	۵۵۲	۱
*	مزہ مورتہ : (مزومرتو) ، رک بہ حسین پاشا .	۵۵۳	۱
*	مَزْید (بنو) : پانچویں - چھٹی صدی ہجری میں الحلۃ کا ایک مسلم خانوادہ .	۵۵۳	۱
⊗	مساحت : رک بہ علم (المساحت) .	۵۵۵	۲
*	مُسافر (بنو) : (کنگری یا سلاری) ، چوتھی - پانچویں صدی ہجری میں آذربیجان اور آرمینیا وغیرہ پر حکمران ایک دیلمی الاصل خانوادہ .	۵۵۵	۲
*	مَسَانید : (واحد : مسند) ، علم نحو اور علم حدیث کی ایک اصطلاح .	۵۶۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ المُسبّحات	: مادہ تسبیح سے شروع ہونے والی قرآن مجید کی پانچ سورتوں کا مجموعہ۔	۵۶۴	۱
* مُسبّحة	: رک بہ سبحہ۔	۵۶۵	۱
⊗ مست توکلی	: (۱۲۴۴ھ/۱۸۲۸ء تا ۱۳۱۳ھ/۱۸۹۵ء)، بلوچستان کے مشہور صوفی شاعر اور صاحب حال قلندر۔	۵۶۵	۱
* مستجاب خان بہادر (نواب)	: مشہور روہیلہ سردار حافظ رحمت خان کا بیٹا اور اس کی سوانح حیات گلستان رحمت کا مصنف۔	۵۶۶	۱
⊗ مُستحب	: ایک فقہی اصطلاح، بمعنی شریعت کی نظروں میں پسندیدہ فعل۔	۵۶۶	۱
* المسترشد باللہ	: ابو منصور الفضل عباس، ایک عباسی خلیفہ (۵۱۲ھ/۱۱۱۸ء تا ۵۲۹ھ/۱۱۳۵ء)۔	۵۶۸	۱
* مُستشار	: (مشیر)، ترکیہ کی ایک سرکاری اصطلاح، بمعنی معتمد وزارت یا نائب معتمد۔	۵۶۹	۱
* المستضیء باللہ	: ابو محمد الحسن، ایک عباسی خلیفہ (۵۶۶ھ/۱۱۷۰ء تا ۵۸۵ھ/۱۱۸۰ء)۔	۵۷۰	۱
* المُستظہر باللہ	: ابو العباس احمد بن المقتدی، ایک عباسی خلیفہ (۴۸۷ھ/۱۰۹۴ء تا ۵۱۲ھ/۱۱۱۸ء)۔	۵۷۰	۲
* مُستعد خان	: محمد ساقی (نواح ۱۰۶۱ھ/۱۶۵۰ء تا ۱۱۳۶ھ/۱۷۲۳ء)، عہد اورنگ زیب عالمگیر میں ایک کاتب اور عہد مغلیہ کی اہم تاریخ مآثر عالمگیری کا مصنف۔	۵۷۱	۱
* مُستعرب	: (مستعربہ) ایک اصطلاح، بمعنی باہر سے آکر عرب میں آباد ہونے والے اور عرب بن جانے والے افراد و قبائل۔	۵۷۱	۲
* المُستعصم باللہ	: ابو احمد عبداللہ بن المستنصر، بغداد کا آخری عباسی خلیفہ (۶۴۰ھ/۱۲۴۲ء تا ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء)۔	۵۷۲	۱
* المُستعلی باللہ	: ابو القاسم احمد بن المستنصر، نواں فاطمی خلیفہ (۴۸۷ھ/۱۰۹۴ء تا ۴۹۵ھ/۱۱۰۱ء)۔	۵۷۳	۱
* المستعین باللہ	: ابو العباس احمد بن محمد، ایک عباسی خلیفہ (۲۴۸ھ/۸۶۲ء تا ۲۵۲ھ/۸۶۶ء)۔	۵۷۴	۲
* مُستغانم	: الجزائر کا ایک ساحلی شہر۔	۵۷۵	۱
* المُستکفی باللہ	: ابو القاسم عبداللہ، ایک عباسی خلیفہ (۳۳۳ھ/۹۴۴ء تا ۳۳۴ھ/۹۴۶ء)۔	۵۷۵	۲
* المُستنجد باللہ	: ابو المظفر یوسف، ایک عباسی خلیفہ (۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء تا ۵۶۶ھ/۱۱۷۰ء)۔	۵۷۶	۱
* المستنصر باللہ	: ابو تمیم معد بن علی الظاہر، آٹھواں فاطمی خلیفہ (۴۲۷ھ/۱۰۳۶ء تا		

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۴۸۷ھ/۱۰۹۴ء) .	۵۷۷	۱
*	**المستنصر باللہ** : ابو جعفر المنصور بن الظاہر ، ایک عباسی خلیفہ (۶۲۳ھ/۱۲۲۶ء تا ۶۴۰ھ/۱۲۴۲ء) .	۵۸۳	۱
*⊗	**مستوج** : چترال (پاکستان) کا ایک ضلع .	۵۸۴	۲
*	**مستوفی** : اسلامی حکومت میں حسابات کا ایک اعلیٰ عہدے دار .	۵۸۶	۲
*⊗	**مسجد** : جائے سجدہ ، مسلمانوں کی عبادت گاہ اور ابتدائی زمانے سے اب تک مسلمانوں کی تعلیمی اور سماجی سرگرمیوں کا ایک اہم مرکز .	۵۸۸	۱
*	**مسجد** : (فن تعمیر) ؛ رک بہ فن (تعمیر) .	۷۱۲	۲
*⊗	**مسجد (ولندیزی شرق الہند میں)** : رک بہ ولندیزی شرق الہند ، بذیل مادہ .	۷۱۲	۱
*	**المسجد الاقصیٰ** : بیت المقدس کی مشہور مسجد .	۷۱۲	۱
*	**المسجد الحرام** : مکہ معظمہ میں دنیا کی اولین ، عظیم ترین اور مقدس ترین مسجد .	۷۱۳	۱

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۲۱

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ مَسح	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی کسی عضو یا جبیرہ (پٹی) یا موزوں وغیرہ پر تر ہاتھ پھیرنا .	۱	۱
* مِسْعَر بن مُہَلہِل	: ابو دلف الخزرجی الینبوعی ، سامانی بادشاہ نصر ثانی بن احمد کا ایک درباری شاعر (م نواح ۳۹۵ھ/۱۰۰۴ء) .	۲	۲
⊗* مَسْعُود سَعْد سَلْمان	: عہد غزنوی میں عربی اور فارسی کا ایک مشہور شاعر (م ۵۱۵ھ/ ۱۱۲۱ء) .	۳	۲
* مَسْعُود بن محمد	: ابو الفتح غیاث الدین ، عراق کا ایک سلجوقی بادشاہ (از ۵۲۹ھ/ ۱۱۳۴ء تا ۵۴۷ھ/۱۱۵۲ء) .	۱۲	۱
* مَسْعُود بن مَودُود بن زَنگی	: عز الدین ابو الفتح (یا ابو المظفر)، والی موصل (م ۵۸۶ھ/ ۱۱۹۰ء) .	۱۵	۱
⊗ مَسْعُود ابو سعید	: سلطان محمود غزنوی کا بڑا بیٹا اور اس کا جانشین (۴۲۱ھ/۱۰۳۰ء تا ۴۳۲ھ/۱۰۴۰ء) .	۱۶	۱
* المَسْعُودی	: ابو الحسن علی بن الحسین ، نامور عرب مؤرخ اور جغرافیا نگار ، صاحب مروج الذہب (م ۳۴۵ھ/۹۵۶ء) .	۱۸	۲
* مَسْعَی	: رک بہ سعی .	۲۰	۲
⊗* مَسْقَط	: خلیج عمان کی ایک بندرگاہ اور سلطنت عمان کا پایہ تخت .	۲۰	۲
⊗ مَسْکَرہ	: الجزائر کی قسمت وہران کا ایک شہر .	۲۷	۱
⊗ مِسکِین	: ایک فقہی و لغوی اصطلاح ، بمعنی محتاج و ضرورت مند شخص .	۲۸	۲
⊗ مِسِل	: سکھوں کا ایک گروہ یا جتھا .	۳۱	۱
⊗* مُسلم	: ایک معروف اصطلاح ، بمعنی مذہب اسلام کا پیرو .	۳۵	۱
* مُسلم بن الحَجّاج	: امام ابو الحسین القُشَیری النیسا بوری (۲۰۲ھ/۸۱۷ء یا ۲۰۶ھ/ ۸۲۱ء تا ۲۶۱ھ/۸۷۵ء) ، اسلامی تاریخ کے ایک جلیل القدر محدث ، عالم اور شہرۂ آفاق مجموعہ احادیث صحیح مسلم کے مؤلف .	۴۹	۲
* مُسلم بن عُقبَہ	: ایک اموی سپہ سالار ، جنگ حرہ (۶۳ھ/۶۸۳ء) میں اموی لشکر کا قائد اور مدینہ منورہ پر پہلا بیرونی حملہ آور .	۵۱	۱
⊗* مُسلم بن عَقیل	: حضرت امام حسینؓ کے عم زاد بھائی ، کوفے میں ان کے سفیر اور		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمو
	واقعۂ کربلا کے ایک اہم کردار (م ۶۰ھ/۶۸۰ء) .	۵۳ ۱
* **مُسلم بن قُریش** : شرف الدولہ ، ابو المکارم ، خاندان عُقَیلیہ کا ایک رکن اور شرق ادنی کے آخری عرب حکمران خاندان کا فرمانروا (م ۴۷۸ھ/۱۰۸۵ء) .		۶۰ ۱
* **مسلم بن الولید** : انصاری ، عرف صریع الغوانی ، یعنی خوبرو عورتوں کا کشتۂ ناز (۱۳۰ھ/۷۴۷ء و ۱۴۵ھ/۷۵۷ تا ۲۰۸ھ/۸۲۳ء) ، ابتدائی عباسی دور کا ایک شاعر .		۶۲ ۱
⊗ **مُسلم لیگ** : (قیام ۱۹۰۶ء)، مسلمانان برعظیم پاک و ہند کی نمائندہ اور پاکستان کی بانی سیاسی جماعت .		۶۴ ۲
* **مُسلمان** : رک بہ مسلم .		۱۲۷ ۱
* **مَسلمہ بن عبدالمَلک** : دوسرے مروانی خلیفہ عبدالملک کا بیٹا ، ممتاز سپہ سالار اور آرمینیا کا عامل .		۱۲۷ ۱
* **مُسْنَد** : رک بہ حدیث .		۱۲۹ ۱
⊗ **مسواک** : ایک فقہی اصطلاح ؛ دانت صاف کرنے کے لیے ریشہ دار ٹہنی کا ٹکڑا .		۱۲۹ ۱
⊗ **المسیح** ؑ : حضرت عیسیٰ ؑ [رک بآں] کا لقب ، بمعنی صدیق ، بابرکت، نیز ہاتھ پھیر کر شفا بخشنے والا .		۱۳۰ ۲
* **مَسیحی** : (ابتداءً عیسی)، سلطان بایزید ثانی کے عہد کا ایک اہم عثمانی شاعر (م۹۱۸ھ/ ۱۵۱۲ء) .		۱۳۲ ۲
⊗ **مُسَیْلَمَۃُ الکَذّاب** : ابو ثُمامہ مُسَیْلَمَۃ بن ثمامہ ، یمامہ کا جھوٹا مدعی نبوت (م ۱۱ یا ۱۲ھ/۶۳۲ - ۶۳۳ء) .		۱۳۴ ۱
⊗ **مُشاقہ** : میخائیل بن جرجیس (۱۸۰۰ تا ۱۸۸۰ء) ، علم موسیقی پر لکھنے والا نامور عرب مصنف .		۱۳۹ ۱
* **المُشَبِّہَۃ** : رک بہ تشبیہ .		۱۴۰ ۲
* **المُشَتّا** : اردن میں اموی دور کا ایک سرمائی محل (آج کل کھنڈر) .		۱۴۰ ۲
⊗ **المُشْتَری** : ایک معروف سیارہ .		۱۴۶ ۱
⊗ **مُشْرک** : رک بہ شرک .		۱۴۷ ۱
* **(بنو) مُشَعْشَع** : خوزستان میں حویزہ کا ایک شیعی عرب خاندان ؛ بانی : محمد بن فلاح (م ۸۷۰ھ/۱۴۶۵ء) .		۱۴۷ ۲
* **مَشْہد** : ایران کے صوبہ خراسان کا صدر مقام اور شیعوں کی بڑی زیارت گاہ .		۱۵۵ ۲
* **مشہد حسین** ؓ : (کربلا) فرات کے مغرب میں ایک مقام اور حضرت امام حسین ؓ کی شہادت گاہ .		۱۷۳ ۱
* **مشہد (حضرت) علی** ؓ : رک بہ نجف .		۱۷۸ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مشہد مصریان	: ماورائے خزر (ترکمانستان) کا ایک خرابہ .	۱۷۸	۱
* مُشیر	: صلاح کار ، ایک سرکاری عہدیدار : نیز رک بہ مستشار .	۱۷۹	۱
* مصادرہ	: مالیانہ اراضی سے متعلق ایک اصطلاح .	۱۸۱	۲
⊗ المُصحَف	: قرآن مجید کا نسخہ .	۱۸۳	۱
* مُصحَف رَش	: رک بہ کتاب الجلوہ .	۱۸۳	۱
⊗ مُصحَفی	: رک بہ غلام ہمدانی .	۱۸۳	۱
* مِصر	: اسم معرفہ : (۱) مصری کا بربری اور قبطی جدی نام : (۲) ایک مشہور اسلامی ملک : قاہرہ کا قدیم نام : اسم نکرہ : شہر یا صدر مقام (جمع : امصار) .	۱۸۳	۱
⊗ مِصر	: بر اعظم افریقہ میں واقع معروف اسلامی ملک .	۱۸۶	۱
* مِصراع	: (مصرع) ، علم عروض کی ایک اصطلاح ، بیت کے دو جزوں میں سے ایک جز .	۲۲۶	۲
* مِصری	: رک بہ نیازی .	۲۲۷	۱
* مصیصہ	: دریائے جیحان کے کنارے کیلیکیا کا ایک شہر .	۲۲۷	۱
* مُصطفیٰ	: عثمانی خاندان کے متعدد شہزادے ، مثلاً (۱) مصطفیٰ چلبی بن سلطان بایزید اول (م ۱۴۲۱ - ۱۴۲۲ء) ؛ (۲) مصطفیٰ بن سلطان محمد اول (م نواح ۱۴۲۳ء) .	۲۲۸	۲
* مُصطفیٰ	: سلطان سلیمان قانونی کا بیٹا اور اپنے باپ کے خلاف مدعی حکومت (م ۱۵۵۳ء) .	۲۲۹	۲
* مُصطفیٰ اوّل	: پندرھواں عثمانی سلطان (از ۱۶۱۷ تا ۱۶۱۸ء و ۱۶۲۲ تا ۱۶۲۳ء) .	۲۳۰	۲
* مُصطفیٰ دوم	: بائیسواں عثمانی سلطان (۱۶۹۵ تا ۱۷۰۳ء) .	۲۳۱	۲
* مُصطفیٰ سوم	: سلطنت عثمانیہ کا چھبیسواں حکمران (۱۷۵۷ تا ۱۷۷۳ء) .	۲۳۳	۲
* مُصطفیٰ چہارم	: سلطنت عثمانیہ کا انتیسواں سلطان (۱۸۰۷ تا ۱۸۰۸ء) .	۲۳۶	۲
* مُصطفیٰ پاشا بوشاتلی	: اسکودار کا آخری موروثی وزیر (م ۱۸۶۰ء) .	۲۳۸	۱
* مصطفیٰ پاشا بیراقدار	: (۱۷۵۰ تا ۱۸۰۸ء) ، ترکیہ کا ایک صدر اعظم .	۲۳۹	۱
* مصطفیٰ پاشا کوپریلی	: رک بہ کوپریلی .	۲۴۰	۲
* مصطفیٰ پاشا لالا	: دولت عثمانیہ کا ایک مشہور سپہ سالار (۱۵۸۰ء) .	۲۴۰	۲
* مصطفیٰ دوزمہ	: رک بہ II لائڈن ، بار دوم .	۲۴۲	۲
* مصطفیٰ کاتب چلبی	: رک بہ حاجی خلیفہ .	۲۴۲	۱
* مصطفیٰ کامل پاشا	: (۱۲۹۱ھ/۱۸۷۴ء تا ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۸ء)، مصر میں دوسری قومی تحریک کا رہنما .	۲۴۲	۱
* مصطفیٰ کمال	: رک بہ اتا ترک .	۲۴۵	۱
* المصطفیٰ لدین اللہ	: رک بہ نزار بن المستنصر .	۲۴۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗ **مُصْعَب**	: بن عبداللہ بن مصعب بن ثابت الزبیری الاسدی (۱۵۶ھ/ ۷۷۳ء تا ۲۳۶ھ/ ۸۵۱ء) ، ایک ممتاز عالم ، راوی حدیث و نسب اور نامور مصنف .	۱ ۲۴۵
* **مُصعب بن الزُبیر**ؓ	: حضرت زبیرؓ بن العوام کے فرزند ، حضرت عبداللہ بن زبیرؓ کے بھائی اور عراق کے عامل (م ۷۲ھ/ ۶۹۱ء) .	۱ ۲۴۶
* **مُصعب**ؓ **بن عُمَیر**	: قریش کے خاندان عبدالدار کے ایک صحابی ، مدینہ منورہ میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے مبلغ اور غزوہ احد میں علمبردار اور شہید (م ۳ھ/۶۲۵ء) .	۱ ۲۴۸
⊗* **مُصلّی**	: مختلف مقامات پر اس نام سے تعمیر کی جانے والی عمارتیں ، خصوصاً شہر سے باہر عیدگاہ یا جنازہ گاہ .	۲ ۲۴۸
* **المُصْمغان**	: ایک زرتشی حکمران خاندان .	۱ ۲۵۳
* **مَصْمُودہ**	: برانیوں کی ایک شاخ اور بربر نسل کا ایک بڑا گروہ .	۲ ۲۵۳
* **مصنفک**	: علاء الدین علی بن محمد البسطامی : رکَ به البسطامی .	۲ ۲۵۴
* **مُصَوِّر**	: رکَ به (۱) فن (مصوری) ؛ (۲) تصویر .	۲ ۲۵۴
⊗ **المُصوِر**	: (ع) اللہ تعالیٰ کے اسمائے حسنیٰ میں سے ایک .	۲ ۲۵۴
* **مَصیاد**	: شمالی شام کا ایک شہر .	۲ ۲۵۵
* **المَضاجع**	: قرآن مجید کی سورۃ السجدہ [رکَ باں] کا ایک نام .	۱ ۲۵۷
* **مَضارع**	: عربی عروض میں بارھویں بحر .	۱ ۲۵۷
* **مضر**	: رکَ به ربیعه و مضر .	۲ ۲۵۷
* **مَضْمون**	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی ضمانت .	۲ ۲۵۷
* **مطالع**	: رکَ به مطلع .	۱ ۲۵۸
* **مَطْرَح**	: سلطنت عمان میں مشرقی ساحل عرب کا ایک شہر .	۱ ۲۵۸
* **المُطرزی**	: ابو الفتح ناصر بن عبد السید بن علی بن المطرز (۵۳۸ھ/۱۱۴۳ء تا ۶۱۰ھ/ ۱۲۱۳ء) ، ایک نحوی ، ادیب اور فقیه .	۲ ۲۵۸
* **مَطْغَرہ**	: ایک بربری گروہ کا نام .	۱ ۲۵۹
* **مَطلع**	: علم فلکیات کی ایک اصطلاح ، بمعنی صعود .	۲ ۲۵۹
* **مَطلق**	: ایک مختلف المعانی اصطلاح .	۲ ۲۶۲
* **مطماطه**	: ایک بربری قبیلے کا نام .	۲ ۲۶۳
* **مُطوِّف**	: وہ شخص جو دوسروں کو طواف کرائے، معلّم الحجّاج .	۱ ۲۶۴
* **المُطیع للہ**	: ابو القاسم الفضل بن المقتدر ، ایک عباسی خلیفه (۳۳۴ھ/۹۴۶ء تا ۳۶۳ھ/۹۷۴ء) .	۲ ۲۶۵
* **المُظفّر**	: دوسرے عامری حاجب ابومروان عبدالملک کا اعزازی لقب (۳۹۲ھ/۱۰۰۲ء تا	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	۳۹۹ھ/۱۰۰۸ء) .	۲۶۶	۱
* المُظفّر بن علی	: رکَ بہ عمران بن شاهین .	۲۶۸	۱
⊗ مُظفر الدین	: ایران میں خاندان قاجار کا پانچواں بادشاہ (از ۱۸۹۶ تا ۱۹۰۷ء) .	۲۶۸	۱
* المُظفّر عمر بن ایوب	: رکَ بہ حماة .	۲۶۹	۱
* مُظفریہ	: فارس و عراق کا حکمران ایک ایرانی خاندان .	۲۶۹	۱
⊗ مظہر جانجاناں	: حضرت شاہ شمس الدین حبیب‌اللہ مرزا (مابین ۱۱۰۹ھ/۱۶۹۷ء و ۱۱۱۳ھ/۱۷۰۱ء تا ۱۱۹۵ھ/۱۷۸۱ء) ، سلسلۂ نقشبندیہ مجددیہ کے عظیم صوفی بزرگ اور نامور اردو شاعر .	۲۷۲	۲
* مُعاد	: رکَ بہ رجوع .	۲۷۷	۱
⊗ مُعاذؓ بن جبل	: بن عمرو بن اوس الانصاری، ایک ممتاز صحابی اور عامل یمن (م ۱۸ھ/ ۶۳۹ء) .	۲۷۷	۱
⊗ المَعارج	: قرآن مجید کی اناسیویں سورۃ .	۲۷۸	۲
* مَعازف	: عود اور طنبور کی قسم کے آلات موسیقی .	۲۸۰	۱
* مَعافر	: جنوبی عرب کا ایک قبیلہ .	۲۸۱	۲
⊗ مُعاقل	: دیت و خون بہا ؛ بیمہ کی مترادف ایک فقہی اصطلاح .	۲۸۲	۲
⊗ مُعاملات	: رکَ بہ عبادات .	۲۸۹	۱
* مُعاوضہ	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی تبادلۂ جنس بالجنس .	۲۸۹	۱
⊗ مُعاویہؓ (امیر)	: بن ابو سفیان، قریش کے قائد عسکر، قبول اسلام کے بعد کاتب وحی ، عہد خلافت فاروقی و عثمانی میں عامل شام، بعد ازاں مسلمانوں کے امیر (از ۴۱ھ/۶۶۱ء تا ۶۰ھ/۶۸۰ء)، نیز بانی خلافت اموی دمشق (۴۱ھ/ ۶۶۱ء تا ۱۳۲ھ/۷۵۰ء) و خلافت اموی اندلس (۷۵۶ء تا ۱۰۳۱ء).	۲۹۰	۳
* مُعاویۃ بن عبیداللہ	: رکَ بہ ابو عبیداللہ .	۳۰۴	۲
⊗ مُعاهدہ	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی دو فریقوں یا افراد کا آپس میں کوئی عہد کرنا .	۳۰۴	۲
* مَعبد	: ابو عباد معبد بن وهب ، ابتدائی اموی دور کا ایک ممتاز مغنی اور موسیقار (م ۱۲۶ھ/۷۴۳ء) .	۳۰۶	۲
* المَعبری	: زین الدین، مالا بار کی تاریخ تحفۃ المجاهدین کا مصنف(حیات ۹۸۵ھ/۱۵۷۷ء).	۳۰۷	۲
* المعتز باللہ	: ابو عبداللہ محمد (یا الزبیر) بن جعفر ، ایک عباسی خلیفہ (از ۲۵۲ھ/ ۸۶۶ء تا ۲۵۵ھ/۸۶۹ء) .	۳۰۸	۱
⊗ مُعتزلہ	: علم کلام کا ایک مدرسۂ فکر اور ایک مشہور فرقہ .	۳۰۹	۱
* المُعتصم	: محمد بن معن، المریہ کے تجیبی خاندان کا دوسرا حکمران (۴۴۳ھ/۱۰۵۱ء تا ۴۸۴ھ/۱۰۹۱ء) .	۳۲۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* المعتصم باللہ	: ابو اسحٰق محمد ، نامور عباسی خلیفہ (۲۱۸ھ/۸۳۳ء تا ۲۲۷ھ/۸۴۲ء) .	۳۲۵	۲
* المُعتضد باللہ	: ابو العباس احمد ، عباسی خلیفہ (۲۷۹ھ/۸۹۲ء تا ۲۸۹ھ/۹۰۲ء) .	۳۲۷	۲
* المُعْتَضد باللہ	: ابو عمرو عباد بن محمد ، اشبیلیہ کا سب سے زبردست عبادی حکمران (۴۳۳ھ/۱۰۴۲ء تا ۴۶۰ھ/۱۰۶۷ء) .	۳۲۸	۲
* مُعتمد خان	: محمد شریف ، ہندوستان کے مغل شہنشاہوں جہانگیر اور شاہجہان کا معتمد سردار اور اقبال نامہ جہانگیری وغیرہ کا مصنف (م ۱۰۴۹ھ/ ۱۶۳۹ء) .	۳۳۱	۲
* المعتمد علی اللہ	: ابو العباس احمد بن جعفر ، ایک عباسی خلیفہ (۲۵۶ھ/۸۷۰ء تا ۲۷۹ھ/۸۹۲ء) .	۳۳۲	۱
* المعتمد علی اللہ	: محمد بن عباد المعتضد ، اشبیلیہ کا تیسرا اور آخری حکمران ۴۶۱ھ/ ۱۰۶۹ء تا ۴۸۲ھ/۱۰۹۰ء ؛ م ۴۸۷ھ/۱۰۹۵ء) .	۳۳۳	۱
⊗ مُعجزہ	: اللہ تعالٰی کی طرف سے انبیاے کرام کی نصرت و تائید کے لیے ان سے ظاہر ہونے والے خارق عادت کام یا فعل کے لیے ایک اسلامی اصطلاح .	۳۳۷	۱
⊗ المُعجم	: عربی زبان کے حروف تہجی اور ان کی ترتیب کے اعتبار سے تصنیف کی جانے والی مختلف النوع کتابیں .	۳۴۱	۲
* معدّ	: عربوں کے جد امجد (ابو العرب) معد بن عدنان ، حضرت اسماعیل کی اولاد .	۳۴۶	۱
⊗ مِعراج	: آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی حیات مبارکہ کا ایک محیرالعقول واقعہ .	۳۴۶	۲
* مَعَرّۃ مِصرین	: یا مِصرین ، حلب کے ایک ناحیہ کا صدر مقام .	۳۵۱	۱
* مَعَرّۃ النُّعمان	: شمالی شام کا ایک شہر .	۳۵۳	۲
⊗ مَعْرِفَت	: تصوف کی ایک اصطلاح ، حق تعالٰی کو اس کے اسما اور صفات کے ساتھ پہچاننا .	۳۶۱	۱
⊗ معروف الرصافی	: بن عبدالغنی البغدادی (۱۸۷۵ء تا ۱۹۴۵ء) ، عصر حاضر میں عراق کا نامور شاعر اور ادیب .	۳۶۵	۱
* مَعروف الکَرخی	: ابو محفوظ بن فیروز ، دبستان بغداد کے مشہور و معروف صوفی اور زاہد (م ۲۰۰ھ/۸۱۵ - ۸۱۶ء) .	۳۶۶	۲
⊗ المعز	: عزت و طاقت والا ؛ اللہ تعالٰی کے اسماے حسنٰی میں سے ایک .	۳۶۷	۲
* المُعز بن باديس	: رک بہ زیدی (بنو) .	۳۶۸	۱
* مُعزّ الدولۃ	: ابو الحسین احمد بن ابی شجاع بویہی (۳۰۳ھ/۹۱۶ء تا ۳۵۶ھ/۹۶۷ء) ، ایک بویہی حکمران .	۳۶۸	۱
* المُعز لدین اللہ	: ابو تمیم معد بن اسمٰعیل ، چوتھا فاطمی خلیفہ (۳۴۱ھ/۹۵۳ء تا ۳۶۵ھ/۹۷۵ء) .	۳۶۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗*	**مُعزی** : امیر عبداللہ محمد بن عبدالملک (نواح ۴۴۰ھ/۱۰۴۸ - ۱۰۴۹ء تا ۵۴۲ھ/ ۱۱۴۷ - ۱۱۴۸ء) ، ایرانی دربار کا مشہور شاعر .	۲ ۳۷۲-ا
⊗	**المُعطی** : عطا کرنے والا ؛ اللہ تعالٰی کے اسمائے حسنٰی میں سے ایک .	۲ ۳۷۲-ب
*	**المُعظم** : رک بہ توران شاہ .	۱ ۳۷۳
⊗	**المُعلّم و المُتعلّم** : رک بہ المتعلم و والمعلم .	۱ ۳۷۳
*	**مَعلُولاء** : وسطی شام کا ایک قصبہ .	۱ ۳۷۳
*	**مَعمر بن المُثنّی** : رک بہ ابو عبیدہ .	۱ ۳۷۴
*	**المَعما** : پہیلی ، چیستان ؛ ایک ادبی اصطلاح .	۱ ۳۷۴
*	**مَعمُورۃ العَزیز** : مزرہ کے لئے شہر کا نام .	۲ ۳۷۴
*	**مَعن (بنو)** : سولھویں ، سترھویں صدی میں امرائے لبنان کا ایک خاندان .	۱ ۳۷۶
*	**مَعن بن اوس** : ابتدائی اسلامی دور میں بنو مزینہ کے قبیلے کا ایک مسلمان شاعر (حیات ۶۴ھ/۶۸۴ء) .	۱ ۳۷۸
*⊗	**مَعن بن زائدہ** : ابو الولید الشیبانی ، ایک مسلم سپہ سالار اور حاکم ولایت (م ۱۵۱ھ یا ۱۵۲ یا ۱۵۸ھ) .	۱ ۳۷۹
*	**مَعن السُّلَمی** : بن یزید بن الاخنس بن حبیب السلمی ، ایک صحابی رسول (م ۵۴ھ/ ۶۷۴ء) .	۲ ۳۸۰
*	**مَعن بن محمد** : بن احمد بن صمادح التجیبی ، ابو الاحوص ، المریہ کے ایک حکمران خاندان کا بانی (م ۴۴۳ھ/۱۰۵۲ء) .	۱ ۳۸۱
*	**مَعنٰی** : ایک عربی اصطلاح ، بمعنی مفاد و مطلب .	۱ ۳۸۱
⊗	**معوذتین** : قرآن مجید کی آخری دو سورتوں کا مشترکہ نام .	۲ ۳۸۱
⊗	**المُعید** : دوبارہ پیدا کرنے والا ؛ اللہ تعالٰی کے اسمائے حسنٰی میں سے ایک .	۱ ۳۸۴
⊗	**مُعین الدین اجمیری ، خواجہ** : رک بہ چشتی .	۱ ۳۸۵
*	**معین الدین سلیمان پروانہ** : مغول کے حملے کے بعد ایشیائے کوچک میں سلاجقہ کا نائب السلطنت (م ۶۷۶ھ/۱۲۷۷ء) .	۱ ۳۸۵
*	**مُعین المسکین** : معین الدین محمد امین الفراھی الہروی ، ایک مشہور و معروف عالم دین ، محدث اور مصنف (م ۹۰۷ھ/۱۵۰۱ - ۱۵۰۲ء) .	۲ ۳۸۶
*	**مُغادَر** : مراکش کا ایک شہر .	۲ ۳۸۷
*	**مَغراوہ** : بربر قبائل کا ایک بہت بڑا گروہ یا خاندان .	۲ ۳۸۸
*	**المغرب** : بربرستان یا افریقہ کوچک کے لیے عرب مصنفین کی ایک اصطلاح .	۱ ۳۹۰
*	**المغربی** : متعدد وزراء : (۱) علی بن الحسین ، حاجب اور مصر وغیرہ کا ایک اہم سرکاری عہدیدار (م ۴۰۰ھ/۱۰۱۰ء) ؛ (۲) الحسین بن علی ابو القاسم المعروف بہ الوزیر المغربی (۳۷۰ھ/۹۸۱ء تا ۴۱۸ھ/۱۰۲۷ء) ، عراق کے بویہی حاکم	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	مشرف الدولہ کا وزیر : (۳) ابو الفرج محمد بن جعفر ، مضر کا ایک وزیر (م ۴۷۸ھ/۱۰۸۵ء) .	۳۹۱ ۱
*	مُغل : ہندوستان کے شہنشاہوں کا ایک خاندان (۱۵۲۶ تا ۱۸۵۷ء) .	۳۹۲ ۲
*	المُغمس : مکہ مکرمہ کے قریب مقدس رقبے کی سرحد پر ایک وادی .	۳۱۶ ۱
*	مُغنطیس : چنبک پتھر اور قطب نما .	۳۱۶ ۲
⊗	المُغنی : بے پروا ، دوسروں سے بے نیاز کرنے والا ؛ اللہ تعالیٰ کے اسمائے حسنیٰ میں سے ایک .	۳۲۱ ۲
*	مُغنیسہ : صارو خان کی لایت کا صدر مقام .	۳۲۲ ۲
⊗	المُغیرہ بن شعبہ : بن ابی عامر بن مسعود الثقفی المعروف بہ مغیرۃ الرای ، مشہور صحابی رسول اور عرب کے ایک نامور قائد اور مفکر (م ۵۰ھ/ ۶۷۰ء) .	۳۲۳ ۱
*	مُفاخرہ : عہد جاہلی کی ایک ادبی اصطلاح ، بمعنی ایک دوسرے پر فخر و مباہات کرنا .	۳۲۳ ۲
*	مُفتی : رک بہ الفتاوی .	۳۲۵ ۱
⊗	مُفتی غلام سرور : رک بہ غلام سرور ، مفتی .	۳۲۵ ۱
*	المُفضل : بن محمد الضبی ، ماہر لسانیات اور ایک مجموعہ قصائد المفضلیات کا مرتب (م ۱۶۴ یا ۱۶۸ یا ۱۷۰ھ) .	۳۲۵ ۱
*	المُفید : شیخ ابو عبداللہ محمد بن محمد بن النعمان الحارثی ، المعروف بہ ابن المعلم ، بویہی عہد حکومت میں بغداد کے ایک ممتاز اثنا عشری عالم اور مصنف (م ۴۱۳ھ/۱۰۲۲ء) .	۳۲۷ ۲
*	مُقابلہ : علم ہیئت کی ایک اصطلاح ، کسی سیارے اور سورج کا یا دو سیاروں کا باہم تقابل .	۳۲۹ ۱
*	مقاتل بن سلیمان : بن بشیر الازدی ، ایک نامور محدث اور مفسر قرآن (م ۱۵۰ھ/ ۷۶۷ء) .	۳۳۰ ۱
*	مقاسمہ : (بٹائی) ، خلفا کے زمانے میں زمین کا خراج وصول کرنے کی ایک شکل .	۳۳۱ ۱
*	مقام : مقام ابراہیم ، رک بہ کعبہ .	۳۳۱ ۲
⊗	مقامہ : رک بہ علم .	۳۳۱ ۱
⊗	المُقتدر : رک بہ الاسماء الحسنیٰ .	۳۳۱ ۱
*	المُقتدر باللہ : ابو الفضل جعفر بن احمد ، ایک عباسی خلیفہ (۲۹۵ھ/۹۰۸ء تا ۳۲۰ھ/ ۹۳۲ء) .	۳۳۱ ۱
⊗	مقتدی : رک بہ [illegible] : (۲) صلیبی .	۳۳۲ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* المقتدی بامراللہ	: ابو القاسم عبداللہ بن محمد ، ایک عباسی خلیفہ (۴۶۷ھ/۱۰۷۵ء تا ۴۸۷ھ/۱۰۹۴ء) .	۴۳۳	۱
* مُقْتَضَب	: عربی عروض میں تیرھویں بحر .	۴۳۳	۲
* المُقْتَفی لامراللہ	: ابو عبداللہ محمد ، ایک عباسی خلیفہ (۵۳۰ھ/۱۱۳۶ء تا ۵۵۵ھ/۱۱۶۰ء) .	۴۳۴	۱
* المُقتَنی	: بہاء الدین ، ایک دروزی مبلغ اور مصنف (حیات ۴۳۳ھ/۱۰۴۲ء) .	۴۳۵	۱
* المقدسی	: شمس الدین ابو عبداللہ محمد المقدسی المعروف بہ البشاری ، ایک مشہور عرب عالم اور ماہر جغرافیہ دان ، احسن التقاسیم فی معرفۃ الاقالیم ، وغیرہ کا مصنف (م ۳۹۱ھ/۱۰۰۰ء) .	۴۳۶	۲
* مُقَدَّم	: (۱) سامنے رکھا ہوا ؛ (۲) جنگی قائد ، سردار ؛ (۳) علم منطق اور علم حساب کی ایک اصطلاح .	۴۳۸	۲
* المقدَّم	: رک بہ الاسماء الحسنی .	۴۳۹	۱
* مَقدِشُو	: بحر ہند کے ساحل پر مشرقی افریقہ کا ایک شہر .	۴۳۹	۱
* مُقَرنَس	: مسلم فن تعمیر کی ایک اصطلاح ، بمعنی آرائشی ڈھانچہ یا متصل دیوار گیری .	۴۴۱	۲
* مُقری	: یمن کا ایک علاقہ اور گاؤں .	۴۴۳	۱
* المقری	: ابو العباس احمد بن محمد التلمسانی (۱۰۰۰ھ/۱۵۹۱ - ۱۵۹۲ء تا ۱۰۴۱ھ/۱۶۳۲ء) ، ایک مغربی ادیب ، سوانح نویس اور نفح الطیب وغیرہ کا مصنف .	۴۴۴	۲
* المقریزی	: ابو العباس تقی الدین احمد (۷۶۶ھ/۱۳۶۴ - ۱۳۶۵ء تا ۸۴۵ھ/۱۴۴۲ء)، ایک نامور مصری فاضل ، مؤرخ اور مصنف الخطط وغیرہ .	۴۴۶	۲
* مَقْصُورہ	: رک بہ مسجد .	۴۴۹	۲
* المُقَطَّم	: دریائے نیل کی مغربی جانب ایک کوہستانی سلسلہ .	۴۴۹	۲
* المقلد بن المسیب	: حسام الدولہ ابو حسان، موصل کا ایک فرمانروا (م ۳۹۱ھ/۱۰۰۰ء) .	۴۵۱	۱
* المُقَنْطرات	: رک بہ اصطرلاب .	۴۵۲	۱
⊗ المُقَنَّع	: الخراسانی ، ایک معروف شعبدہ باز اور مدعی الوہیت (م ۱۶۳ھ/۷۸۰ء) .	۴۵۲	۱
⊗ المُقَوقِس	: عہد نبوی میں مصر میں ہرقل (قیصر روم) کا نائب .	۴۵۳	۱
* المَقُولات	: (Categories)، مسلم فلاسفہ کے ہاں ارسطو کی دس اجناس عالیہ (المقولات العشر) کا نام .	۴۵۶	۲
* مقیاس	: پیمائش کا کوئی سادہ آلہ .	۴۶۱	۲
⊗ المقیت	: رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الاسماء الحسنی .	۴۶۲	۲
⊗ مکاتب	: رک بہ مدارس .	۴۶۲	۲
⊗ مکاتبات	: رک بہ دستاویزات ، فرامین .	۴۶۲	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مَکاسَر	(مکسر) ، انڈونیشیا میں جزیرہ سیلبس (Celebes) کی ایک بندرگاہ .	۴۶۲	۲
* مکتب	قرآن مجید کی تعلیم و تدریس کا مدرسہ .	۴۶۶	۲
* المکتفی باللہ	ابو محمد علی بن احمد ، ایک عباسی خلیفہ (از ۲۸۹ھ/۹۰۲ء تا ۲۹۵ھ/ ۹۰۸ء) .	۴۷۲	۱
⊗ مَکتُوبات	مکتوب نگاری ، ایک صنف انشا .	۴۷۳	۱
⊗ مکتوبات امام ربانیؒ	حضرت مجدد الف ثانی (م ۱۰۳۴ھ) کے اپنے معتقدین کے نام دینی اعتبار سے بہت اہم مکتوبات .	۴۷۹	۱
* مَکران	بلوچستان (پاکستان) کا ساحلی علاقہ .	۴۸۴	۲
⊗ مَکروہ	ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی شرعی اعتبار سے ناپسندیدہ امر .	۴۸۵	۲
* مَکری	رک بہ مہری .	۴۸۷	۲
* مَکس	ایک مالیاتی اصطلاح ، بمعنی باج و محصول .	۴۸۷	۲
* مُکلا	عرب کے جنوبی ساحل پر ایک بندرگاہ .	۴۹۱	۲
* مکناس	(مکناسۃ الزیتون) ، مراکش کا ایک شہر .	۴۹۲	۲
* مُکوس	رک بہ مکس .	۴۹۴	۱
⊗ مکّۃ المکرمہ	جزیرہ نمائے عرب کے صوبہ حجاز کا مرکزی شہر اور عالم اسلام کا روحانی مرکز .	۴۹۴	۱
* المکّی	ابو طالب محمد بن علی الحارثی ، ایک عرب محدث ، صوفی اور سلسلہ سالمیہ کے شیخ (م ۳۸۶ھ/۹۹۶ء) .	۵۱۹	۲
* المکین بن العمید	جرجیس عبداللہ بن ابی الیاسر ، ایک عیسائی فاضل اور تاریخ عالم المجموع المبارک کا مصنف (م ۶۷۲ھ/۱۲۷۳ء) .	۵۱۹	۲
* مَلاحِم	تقدیر یا قسمت کے کھیل ، نیز مستقبل کی پیشنگوئیاں ، وغیرہ .	۵۲۲	۱
* ملاز گرد	ارمینیہ کا ایک ضلع اور شہر .	۵۲۵	۱
* ملاس	(ملس) ، جنوب مغربی آناطولی کا ایک شہر .	۵۲۵	۲
* مَلاکا	رک بہ ملکا .	۵۲۶	۲
⊗ ملامتیہ	صوفیہ کا گروہ .	۵۲۶	۲
⊗ مَلائکہ	فرشتے (= واحد : مَلَک) .	۵۳۴	۱
* مَلائی	اہل ملایا .	۵۴۱	۲
⊗* ملایا	جزیرہ نمائے ملایا .	۵۴۴	۲
⊗ مُلتان	(مولتان) ، پنجاب (پاکستان) کا ایک اہم تاریخی شہر اور اسی نام کی قسمت کا صدر مقام .	۵۴۶	۲
* مَلْحَمہ	رک بہ حماسہ .	۵۶۴	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مَلَطیہ	: بالائی فرات کے قریب ایک قدیم شہر .	۵۶۳	۱
⊗ مَلَقّہ	: رک بہ ملکا .	۵۶۷	۱
⊗ مُلک	: قرآن مجید کی سرسٹھویں سورہ .	۵۶۷	۱
* مُلک	: (ع) اقتدار ، حکومت وغیرہ .	۵۶۸	۲
* مِلک	: ایک مالیاتی اصطلاح ، بمعنی قبضہ ، ملکیت وغیرہ .	۵۶۹	۱
* مَلِک	: بادشاہ ، قرآن مجید میں دنیوی حکمرانوں کے لیے مستعمل لفظ .	۵۷۰	۱
⊗ مَلِک ارسلان غزنوی	: سلطان مسعود سوم کا بیٹا اور سلسلہ غزنویہ کا ایک بادشاہ (۵۰۹ھ/۱۱۱۶ء تا ۵۱۲ھ/۱۱۱۸ء) .	۵۷۱	۲
⊗ ملک خَطّی خان	: ہمایوں (رک بآں) کو پناہ دینے والا بلوچستان کا ایک نامور سردار .	۵۷۳	۲
⊗ ملک سرور	: خواجہ جہاں ، عہد تغلق میں صدر خواجہ سرا، بعد ازاں وزیر اور مشرقی صوبوں کا حاکم (م ۸۰۳ھ/۱۴۰۰ء) .	۵۷۳	۱
⊗ مَلِک شاہ	: بن الپ ارسلان ، ابو الفتح ، ایک سلجوقی سلطان اور مشہور فاتح (۴۶۵ھ/ ۱۰۷۲ء تا ۴۸۵ھ/۱۰۹۲ء) .	۵۷۳	۲
⊗ مَلِک عبدالرحیم خواجہ خیل	: جنگ آزادی کا ایک بلوچ رہنما (م ۱۹۶۵ء) .	۵۷۸	۲
* ملک عنبر حبشی	: ایک حبشی سردار اور مغلیہ دور میں دکن میں بڑے اثر و رسوخ والا جرنیل (م ۱۰۳۵ھ/۱۶۲۵ء) .	۵۷۹	۱
* الملک الکامل اول	: ناصر الدین ابو المعالی محمد بن عبدالملک العادل ، خانوادہ ایوبی کا ایک بادشاہ (۵۹۵ھ/۱۱۹۸ء تا ۶۳۵ھ/۱۲۳۸ء) .	۵۷۹	۲
* الملک الکامل ثانی	: رک بہ شعبان .	۵۸۱	۱
* الملک المعظم	: شرف الدین عیسی بن ملک العادل ، خانوادہ ایوبیہ کا ایک حکمران (۵۹۷ھ/۱۲۰۰ء تا ۶۲۴ھ/۱۲۲۷ء) .	۵۸۱	۱
* الملک المؤید سیف المدین شیخ المحمودی	: مصر کا ایک مملوک حکمران (۸۱۵ھ/ ۱۴۱۲ء تا ۸۲۴ھ/۱۴۲۱ء) .	۵۸۲	۱
* مَلَکا	: (مَلَقّہ) ، جزیرہ نمائے ملایا کے مغربی ساحل پر ایک شہر .	۵۸۴	۲
⊗ مُلّا	: مولی ، مولای، ایک کثیر الاستعمال لفظ ، بمعنی (۱) آقا ؛ (۲) غلام .	۵۸۶	۱
* مُلّا خسرو	: رک بہ خسرو ملا محمد بن فرامرز .	۵۸۷	۲
* مُلّا شاہ بَدَخشی	: برعظیم پاک و ہند کی تاریخ ادبیات کا ایک مشہور شاعر ، مفکر اور صاحب معرفت بزرگ (م ۱۰۷۲ھ/۱۶۶۱ء) .	۵۸۷	۲
* مُلّا صدرا	: رک بہ صدرا ، ملا .	۵۸۸	۲
⊗ مُلّا فاضل رند	: بلوچی زبان کا مشہور شاعر .	۵۸۸	۲
⊗ مُلّا گوری	: پاکستان کی شمال مغربی سرحد پر آباد ایک قبیلہ .	۵۸۹	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗ مُلا مزار بنگلزئی	: بلوچستان کا مشہور شاعر اور مصنف (م ۱۳۴۹ھ/۱۹۳۰ء) .	۵۹۰ ۱
⊗ مُلّا معالی	: پاکستان کے معروف بزرگ سلطان العارفین سلطان باھو کے بلوچستان میں خلیفہ (م۱۳۳۴ھ/۱۹۱۵ء) .	۵۹۰ ۲
⊗ (ابو البرکات) ملا منیر لاھوری	: (۱۰۱۹ھ/۱۶۱۰ء تا ۱۰۵۴ھ/۱۶۴۴ء) ، نامور فارسی شاعر اور نثر نگار ، متعدد کتابوں اور مثنویات کے مصنف .	۵۹۲ ۱
⊗ مِلّاح	: مراکش کے شہروں میں یہودیوں کے محلوں کا نام .	۵۹۳ ۱
⊗ مِلّة	: (ملت) ، شریعت و دین ، مذھب ، دھرم وغیرہ کے مفہوم میں ایک اصطلاح .	۵۹۵ ۱
* ملیانه	: الجزائر کا ایک شہر .	۵۹۷ ۱
* ملیله	: (مللا)، مراکش کے مشرقی ساحل پر جزیرہ نمائے جلیہ کی راسر ورک (سابقاً ھرک).	۵۹۸ ۱
* مَمالیک	: رکَ به مملوک .	۵۹۹ ۱
* مُمتاز	: برخوردار محمود ترکمان فراھی ، بارھویں صدی ھجری کا ایک ایرانی ادیب اور محفل آراء کا مؤلف .	۵۹۹ ۱
⊗ مُمتاز مَحَل	: (۱۰۰۱ھ/۱۵۹۳ء تا ۱۰۴۰ھ/۱۶۳۱ء) ، تاج محل (آگرہ) میں خوابیدہ شاھجہان کی محبوب ملکہ .	۵۹۹ ۲
⊗ المُمْتَحِنة	: قرآن مجید کی ساٹھویں سورہ .	۶۰۱ ۱
* مُمکن	: رکَ به منطق .	۶۰۳ ۱
* مَمْلُوک	: (ج : ممالیک) ، مصر و شام کا ایک حکمران خاندان (۱۲۵۰ء تا ۱۵۱۷ء) .	۶۰۳ ۱
* المُمیت	: رکَ به الاسماء الحسنیٰ .	۶۱۵ ۲
* مَناة	: عرب کی ایک قدیم دیوی .	۶۱۵ ۲
* مَناره	: (مینار) مسلم فن تعمیر کی ایک اھم اصطلاح .	۶۱۶ ۱
* مَناز گَرد	: رکَ به ملا ذگرد .	۶۲۶ ۱
* المَنازل	: (واحد : المنزل) ، علم ھیئت کی ایک اصطلاح .	۶۲۶ ۱
* مَناف	: ایک قدیم عربی بت ، نیز ایک قبیلے کے بطن کا نام .	۶۲۷ ۱
⊗ مُنافِق	: محض دکھاوے اور دھوکا دینے کے لیے اسلام کا اظہار کرنے والوں کے لیے ایک قرآنی اصطلاح .	۶۲۷ ۱
⊗ المُنافقُون	: قرآن مجید کی تریسٹھویں سورہ .	۶۳۲ ۱
* مَناقِب	: بزرگان دین ، ائمۂ مذاھب اور اولیائے کرام کے اوصاف و کمالات .	۶۳۴ ۱
* مَنبِج	: شمالی شام کا ایک قدیم شہر .	۶۳۴ ۲
* مِنبر	: رکَ به مسجد .	۶۳۶ ۲
* مَنبَسه	: ایک جزیرہ اور شہر .	۶۳۶ ۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مَنتِش اوغلو لری	: آٹھویں صدی ہجری میں آناطولی کا ایک چھوٹا سا حکمران خاندان ؛ بانی : منتش بیگ بن بہاء الدین کردی .	۶۳۷	۲
* مَنتِش ایلی	: منشا آناطولی میں ایک چھوٹی سی ریاست .	۶۳۹	۱
* المُنتَصِر باللہ	: ابو جعفر محمد بن جعفر، ایک عباسی خلیفہ (از ۲۴۷ھ/۸۶۱ء تا ۲۴۸ھ/۸۶۲ء) .	۶۳۹	۲
* المُنتَفِق	: عرب قبیلے بنو عقیل کی ایک شاخ.	۶۴۰	۱
* المُنتَقِم	: رک به (۱) الله ؛ (۲) الاسماء الحسنی .	۶۴۰	۲
* مُنجِّم	: رک به علم (النجوم) .	۶۴۰	۲
* مُنجِّم باشی	: ایک ترک مؤرخ کا قلمی نام ، عمومی تاریخ جامع الدول کا مصنف (م ۱۱۱۳ھ/۱۷۰۲ء) .	۶۴۰	۲
⊗ المُنجِیہ	: رک به ملک (سورۃ الملک) .	۶۴۱	۲
* مند	: سندھ کی ایک قدیم قوم .	۶۴۱	۲
* مَنْد	: (موند) ، فارس (ایران) کا سب سے لمبا دریا .	۶۴۳	۱
⊗ مَندُوب	: رک به مستحب .	۶۴۴	۲
* مَندیریز	: مغربی آناطولی میں دو دریا .	۶۴۴	۲
* مَنْد نگو	: مغربی سودان کی ایک قوم .	۶۴۵	۲
⊗ المُنذِر بن محمد	: ابو الحکم، اندلس کا ایک اموی خلیفہ (۲۷۳ھ/۸۸۶ء تا ۲۷۵ھ/۸۸۸ء) .	۶۴۶	۱
⊗* مُنسَرِح	: عربی علم عروض میں دسویں بحر کا نام .	۶۴۶	۲
⊗ مَنسُوخ	: رک به نسخ .	۶۵۰	۲
* مَنشُور	: مصر میں قدیم عربوں کے دور حکومت کی ایک اصطلاح، بمعنی فلاحین (کسانوں) کو دیے جانے والے پروانے .	۶۵۰	۲
* مُنشی	: رک به انشاء .	۶۵۳	۲
* مُنصِف	: ہندوستان کے برطانوی دور میں نچلے درجے کا سول جج .	۶۵۳	۲
* المَنصُور	: حمادیہ خاندان کا چھٹا بادشاہ (از ۴۸۱ھ/۱۰۸۸ء تا ۴۹۸ھ/۱۱۰۴ء) .	۶۵۳	۲
* مَنصُور بن نُوح	: دو سامانی حکمران : (۱) منصور بن نوح ، ابو صالح ، شاہ خراسان و ماوراء النہر (۳۵۰ھ/۹۶۱ء تا ۳۶۵ھ/۹۷۶ء)؛ (۲) منصور بن نوح ثانی ، ابو الحارث ، فرمانروائے ماوراء النہر (۳۸۷ھ/۹۹۷ء تا ۳۸۹ھ/۹۹۹ء) .	۶۵۵	۱
* المَنصُور	: ابو جعفر عبداللہ ، دوسرا عباسی خلیفہ (از ۱۳۶ھ/۷۵۴ء تا ۱۵۸ھ/۷۷۵ء).	۶۵۶	۱
* المَنصُور	: احمد بن محمد ، مراکش کے سعدیہ خاندان کا ساتواں بادشاہ (از ۱۵۷۸ تا ۱۶۰۳ء) .	۶۵۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
* المَنْصُور بن ابی عامر	: دسویں صدی ہجری میں اندلس کا مشہور حاجب ، سپہ سالار ، فاتح اور ماہر سیاست دان (م ۳۹۲ھ/۱۰۰۲ء) .	۶۶۷ ۱
* المنصور اسمٰعیل	: ابو طاہر ، تیسرا فاطمی خلیفہ (از ۳۳۴ھ/۹۴۶ء تا ۳۴۱ھ/۹۵۳ء) .	۶۷۲ ۲
* المنصور باللہ القاسم	: یمن کے دو زیدی امام : (۱) القاسم بن علی العیانی (م ۳۹۳ھ/ ۱۰۰۳ء) ؛ (۲) المنصور القاسم بن محمد ، یمن کے موجودہ فرمانروا خاندان کا بانی (م ۱۰۲۹ھ/۱۶۲۰ء) .	۶۷۳ ۱
⊗ منصور پوری ، قاضی	: رک بہ محمد سلیمان سلمان قاضی ، منصور پوری .	۶۷۶ ۲
⊗ مَنْصُورہ	: سندھ میں ابتدائی مسلم حکومت کا کئی صدیوں تک پایۂ تخت .	۶۷۶ ۲
* المنصورہ	: تلمسان (فاس) کا ایک قدیم شہر (آجکل کھنڈر) .	۶۸۶ ۲
* المنصورہ	: دریائے نیل کی شاخ دمیاط پر زیریں مصر کا ایک بڑا شہر .	۶۸۷ ۲
* مَنطق	: رک بہ علم (منطق) .	۶۸۸ ۱
* مِنطقہ یا منطقۃ البروج	: علم ہیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی بارہ صورالبروج کا دائرہ .	۶۸۸ ۱
* مَنف	: رک بہ منوف .	۶۹۷ ۱
* مَنف	: قدیم مصری پایۂ تخت مِمفس .	۶۹۷ ۱
⊗ مُنکر	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی شریعت اسلامیہ میں کوئی ناپسندیدہ عمل .	۶۹۷ ۲
* منکر نکیر	: قبر میں آکر مردے سے سوال و جواب کرنے والے دو فرشتے .	۷۰۰ ۱
* منگو تمر	: آلوس مغل کا خان (۱۲۶۶ تا ۱۲۸۰ء) .	۷۰۳ ۲
* منگوچک	: (منگو جک) ، ایک ترک امیر (حیات ۶۲۵ھ/۱۱۲۸ء) .	۷۰۵ ۱
* مَنْگیت	: ایک قبیلے اور قوم کا نام .	۷۰۵ ۲
* منگیشلاک	: ایک کوہستانی جزیرہ نما .	۷۰۶ ۲
* المُنوبیۃ	: رک بہ عائشۃ المنوبیۃ .	۷۰۷ ۱
* مِنو چہری	: ابو النجم احمد بن یعقوب ، ایک ایرانی شاعر (حیات ۴۳۲ھ/۱۰۴۱) .	۷۰۷ ۱
* منوف	: دریائے نیل کی دو سب سے بڑی شاخوں کے علاقے الجزیرہ میں واقع دو شہر .	۷۰۸ ۱
* مِنٰی	: مکہ مکرمہ کے مشرق میں ایک وادی ، جہاں حاجی قیام اور قربانی کرتے ہیں .	۷۰۸ ۲
* مِنی کوی	: بحیرۂ عرب میں ایک مرجانی جزیرہ .	۷۱۱ ۱
* مُنیر لاہوری	: ابو البرکات ؛ رک بہ ملا منیر لاہوری .	۷۱۱ ۲
* المُنیری	: مخدوم الملک شرف الدین احمد بن یحیی (۶۶۱ھ تا ۷۸۲ھ) ، بہار کے مشہور شیخ طریقت اور برگزیدہ عالم .	۷۱۱ ۲
* مَنیسہ	: مغنیسہ ، مغربی آناطولی میں ضلع صارو خان کا صدر مقام .	۷۱۲ ۲
* المواصفہ	: رک بہ دفتر .	۷۱۳ ۱
⊗ مواعظ	: (واحد : موعظہ) ، ایک دینی اصطلاح ، بمعنی وعظ و نصیحت کرنا .	۷۱۳ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* المُوافقة والجماعة	: رک بہ دفتر .	۷۲۲	۱
* موّالَ	: گیت کی ایک عام پسند قسم کا نام .	۷۲۲	۱
* موالیا	: رک بہ موال .	۷۲۳	۱
* المؤامرہ	: رک بہ دفتر .	۷۲۳	۱
* موبذ	: مجوسیوں کے سردار .	۷۲۳	۱
* موپلا	: (ماپلا) ، جنوبی ہند کے مغربی ساحل پر آباد مخلوط النسل مسلمان .	۷۲۹	۱
* مؤتہ	: اردن کے مشرق میں ایک زرخیز میدان اور ایک مشہور غزوے کا محل وقوع .	۷۳۱	۱
* الموحِدون	: المغرب کا ایک مشہور حکمران خاندان (از ۵۱۵ھ/۱۱۲۱ء تا ۶۶۸ھ/ ۱۲۶۹ء) .	۷۳۲	۲
* موحدین	: رک بہ (۱) توحید ؛ (۲) وحدت الوجود .	۷۳۹	۱
* المؤخر	: رک بہ الاسماء الحسنی .	۷۳۹	۱
* مَودُود	: ابو الفتح شہاب الدولہ بن سلطان مسعود ، غزنہ کا ایک فرمانروا (۴۳۲ھ/ ۱۰۴۱ء تا ۴۴۱ھ/۱۰۴۹ء) .	۷۳۹	۱
* مودود	: بن عماد الدین زنگی ، قطب الدین الاعرج ، امیر الموصل (۵۳۴ھ/۱۱۴۹ء تا ۵۶۵ھ/۱۱۷۰ء) .	۷۴۰	۲
⊗ مودودی	: سید ابو الاعلیٰ (۱۹۰۳ تا ۱۹۷۹ء) ، پاکستان کے ایک ممتاز عالم دین ، مفکر ، سیاست دان ، بانی جماعت اسلامی اور تفسیر تفہیم القرآن اور متعدد دیگر کتابوں کے مصنف .	۷۴۱	۱
* مودون	: علاقہ موریا کا ایک شہر .	۷۴۵	۲
* مؤذن	: رک بہ (۱) مسجد ؛ (۲) اذان .	۷۵۱	۲
* مور	: انیسویں صدی عیسوی تک مختلف ممالک ، بالخصوص شمالی افریقہ کی مسلم آبادی کے لیے مستعمل ایک مبہم نام .	۷۵۱	۲
* مورسطس	: (مورطوس) ، موسیقی کے سازوں پر لکھنے والا ایک یونانی مصنف .	۷۶۶	۱
* مورسکوز	: ۱۴۹۲ء کے بعد ہسپانیہ میں مقیم رہنے والے مسلمان .	۷۶۸	۲
* مورو	: رک بہ مور .	۷۷۱	۱
* مورور	: رک بہ موزور .	۷۷۱	۱
* مورون	: (Moron) رک بہ موزور .	۷۷۱	۱
* المورياني	: ابوایوب سلیمان الخوزی ، خلیفہ ابوجعفر المنصور کا وزیر (م ۱۵۴ھ/۷۷۰-۷۷۱ء) .	۷۷۱	۱
⊗ موریتانیا	: اسلامی جمہوریہ ، مغربی افریقہ کا ایک ملک .	۷۷۲	۱
* موریہ	: جزیرہ Peloponnesus کا عمومی نام .	۷۷۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* موزور	: (نیز مورور) ، جنوبی ہسپانیہ کا ایک چھوٹا سا شہر .	۷۸۰	۲
* موزونہ	: مراکو کا ایک چھوٹا سا قدیم سکہ .	۷۸۱	۱
* موستر	: یوگوسلاویا کی مملکت میں ہرزی گووینا کا صدر مقام .	۷۸۱	۱
* موسم	: کثیر المعانی لفظ : میلہ ، منڈی اور رت وغیرہ .	۷۸۲	۱
⊗ موسیٰ ؑ	: کلیم‌اللہ ، ایک جلیل القدر اور اولوالعزم نبی و رسول .	۷۸۲	۲
* موسیٰ (بنو)	: بنو موسی بن شاکر ؛ مہندس ، منجم اور مترجم کی حیثیت سے عہد بنو عباس میں شہرت پانے والے تین بھائی .	۸۰۱	۱
⊗ موسیٰ بن نُصَیر	: بن عبدالرحمن ، فاتح اندلس ، والی افریقیہ و المغرب (م ۹۷ھ/۷۱۵ء).	۸۰۳	۱
* موسیٰ	: ابو محمد الہادی ، ایک عباسی خلیفہ (۱۶۹ھ/۷۸۵ء تا ۱۷۰/۷۸۶ء) .	۸۰۹	۱
* موسیٰ چلبی	: سلطان بایزید اول کا چھوٹا بیٹا اور یورپ کی عثمانی سلطنت کا حکمران (از ۱۴۱۱ تا ۱۴۱۳ء) .	۸۰۹	۲
⊗ موسیٰ الکاظم ؑ	: بن امام جعفر الصادق ؑ (۱۲۸ھ/۷۴۵ء تا ۱۸۳ھ/۷۹۹ء) ، شیعوں کے ساتویں امام اور اپنے وقت کے نامور عالم و فاضل بزرگ .	۸۱۰	۲
* موسیقی	: رک بہ فن (موسیقی) .	۸۱۲	۲
* موش	: مغربی آرمینیہ کا ایک شہر .	۸۱۲	۲
* مُوشح	: گانے کے لیے لکھی جانے والی نظم یا قصیدہ .	۸۱۳	۲
* موصل	: (الموصل) ، دیار ربیعہ کا صدر مقام .	۸۱۷	۱
* موفق الدین	: ابو محمد عبداللہ بن احمد ؛ رک بہ ابن قدامۃ الحنبلی .	۸۲۱	۲
* موقان	: (موغان) ، گرجستان میں قبلہ کے قریب یعنی کر کے شمال میں واقع ایک قدیم تاریخی مقام .	۸۲۱	۲
موقف	: (۱) حج کے اہم مناسک میں سے ایک ، یعنی عرفہ و مزدلفہ اور ان میں وقوف ؛ (۲) میدان قیامت .	۸۲۲	۲
* مولانا خونکیار	: طریقہ مولویہ [رک بآں] کے شیخ کا لقب .	۸۲۴	۱
* مولد	: یا مولود ، جائے ولادت ، بالخصوص حضرت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کی جائے ولادت اور آپ ؐ کا یوم ولادت .	۸۲۴	۱
* مُوَلَّد	: غیر عرب والدین سے پیدا شدہ شخص کے لیے عربی اصطلاح .	۸۲۶	۲
⊗ مولوی	: رک بہ (۱) مولی ؛ (۲) المتعلم و المتعلم .	۸۲۷	۲
⊗ مولوی الشاء اللہ خان	: رک بہ وطن .	۸۲۷	۲
⊗ مولوی حضور بخش جتوئی	: (۱۸۶۶ء تا ۱۹۴۶ء) ، بلوچستان کے ایک ممتاز عالم دین اور واعظ .	۸۲۷	۰
⊗ مولوی محبوب عالم	: رک بہ محبوب عالم (مولوی) .	۸۲۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* مولویہ	: مولانا جلال الدین رومیؒ سے منسوب درویشوں کا ایک سلسلہ .	۸۲۸	۱
* مولٰی	: ایک کثیر المعانی لفظ ، بمعنی نگران ، متولی ، مالک ، آقا اور آزاد شدہ غلام وغیرہ .	۸۳۲	۲
⊗ مُولٰی یوسف زئی، شیخ	: پشاور کے شمالی علاقے کے یوسف زئی افغانوں کا مشہور رہنما، قانون دان ، مؤرخ اور مصنف دفتر شیخ مولٰی (تصنیف : ۸۲۰ھ/ ۱۴۱۷ء) .	۸۳۴	۱
⊗ مُؤمن	: رک بہ (۱) مسلم ؛ (۲) اسلام ؛ (۳) ایمان .	۸۳۵	۱
⊗ مومن	: حکیم محمد مومن خان (۱۲۱۵ھ/۱۸۰۰ - ۱۸۰۱ء تا ۱۲۶۸ھ/۱۸۵۱ء) ، اردو زبان کے صف اول کے شاعر .	۸۳۵	۱
⊗ المؤمن	: قرآن مجید کی چالیسویں سورۃ .	۸۳۷	۲
⊗ المُؤمنون	: قرآن مجید کی تئیسویں سورۃ .	۸۳۹	۱
* مونٹی نگرو	: (قرہ طاغ) یوگوسلاویا میں شامل ایک اشترا کی جمہوریہ .	۸۴۲	۱
* مونستر	: تونس کے مشرقی ساحل پر ایک قصبہ .	۸۴۳	۲
* مونس دده	: یا درویش مؤنس ، درویشی سلسلے میں ادرنہ کا عثمانی شاعر (م ۱۱۴۵ھ/ ۱۷۳۲ء) .	۸۴۶	۱
* مونس المظفر	: ابو الحسن ، نامور عباسی سپہ سالار اور بعد ازاں عملی طور پر مختار کل (م ۳۲۱ھ/۹۳۳ء) .	۸۴۶	۱
* مونگیر	: (مونگھیر) ، صوبہ بہار (بھارت) کا ایک ضلع اور اس کا صدر مقام .	۸۴۸	۱
* المؤیّد	: رک بہ (۱) ہشام ثانی ؛ (۲) الملک المؤید سیف الدین شیخ المحمودی .	۸۴۸	۱
* مؤید الدّولہ	: ابو منصور بویہ بن رکن الدولہ (۳۳۰ھ/۹۴۲ء تا ۳۷۳ھ/۹۸۴ء) ، ایک بویہی عامل .	۸۴۸	۱
* مؤید زادہ	: عبدالرحمن چلبی (۸۶۰ھ/۱۴۵۶ء تا ۹۲۲ھ/۱۵۱۶ء) ، ایک مشہور و معروف عثمانی عالم دین ، فقیہ اور متعدد کتابوں کا مؤلف .	۸۴۸	۱
* المؤیّد	: سیف الدین : رک بہ الملک المؤید سیف الدین شیخ المحمودی .	۸۵۰	۱
* المؤید فی الدین	: ابو نصر ہبۃاللہ الشیرازی ، ایک بلند منصب فاطمی داعی (م ۴۷۰ھ/ ۱۰۷۷ء) .	۸۵۰	۱
* مہابت جنگ	: رک بہ علی وردی خان .	۸۵۱	۱
⊗ االمہاجرون	: (مہاجرین) ، اللہ تعالی کی راہ میں ہجرت کرنے والے ، بالخصوص حبشہ اور مدینہ منورہ کو ہجرت کرنے والے صحابہ کرامؓ .	۸۵۱	۱
⊗ مہار شریف و چشتیان	: سابق ریاست بہاول پور (پاکستان) میں سلسلۂ چشتیہ کے مشہور بزرگ خواجہ نور محمد مہاروی کی خانقاہ کے باعث مشہور قصبہ .	۸۵۷	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊛	مہ پیکر : رک بہ کوسم والدہ .	۸۵۸	۱
*	المہتدی : ابو عبداللہ محمد ، ایک عباسی خلیفہ (از ۲۵۵ھ/۸۶۹ء تا ۲۵۶ھ/۸۷۰ء) .	۸۵۸	۱
*	مہدویہ : بنارس کے قریب شہر جونپور کے باشندے اور سید محمد مہدی کے پیرو .	۸۵۹	۱
*	المہدی : اسلامی ادب کی ایک اصطلاح ، عوامی عقیدے کے مطابق آخری زمانے میں امت کی نجات کا باعث بننےوالی شخصیت .	۸۵۹	۲
*	المہدی : رک بہ ابن تومرت .	۸۶۵	۱
*	المہدی (آل) : مہدی (بنو) ، یمن میں زبید کا حکمران خاندان .	۸۶۵	۱
*	المہدی : ابو عبداللہ محمد ، ایک عباسی خلیفہ (۱۵۸ھ/۷۷۵ء تا ۱۶۹ھ/۷۸۵ء) .	۸۶۶	۱
*	المہدی : رک بہ محمد احمد .	۸۶۸	۱
*	المہدی : محمد بن ہشام بن عبدالجبار ، ابو الولید ، اندلس کا گیارھواں اموی خلیفہ (۳۹۹ھ/۱۰۰۹ء تا ۴۰۰ھ/۱۰۰۹ - ۱۰۱۰ء) .	۸۶۸	۱
*	مہدی خان : مرزا محمد مہدی استر آبادی بن محمد ، نادر شاہ فرمانروائے ایران کے کارناموں پر مشتمل تاریخ جہانکشای نادری کا مصنف (حیات ۱۱۷۳ھ/ ۱۷۶۰ء) .	۸۷۰	۱
*	مہدی المنتظر : (ولادت ۲۵۵ھ/۸۶۸ء) اثنا عشری شیعوں کے آخری اور بارھویں امام .	۸۷۱	۱
*	المہدی عبیداللہ : پہلا فاطمی خلیفہ (۲۹۷ھ/۹۰۹ء تا ۳۲۲ھ/۹۳۴ء) .	۸۷۲	۲
*	المہدی لدین اللہ احمد : یمن کے متعدد زیدی اماموں کا لقب اورنام : (۱) احمد بن الحسین ۶۴۶ھ/۱۲۴۸ء تا ۶۶۲ھ/۱۲۵۴ء ؛ م ۶۵۶ھ/۱۲۵۸ء) ؛ (۲) احمد بن یحیی بن المرتضی ۷۹۳ھ/۱۳۹۱ء تا ۸۴۰ھ/ ۱۴۳۷ء ؛ م ۸۴۰ھ/۱۴۳۷ء) ؛ (۳) احمد بن الحسن بن القاسم (۱۰۴۹ھ/۱۶۳۹ء تا ۱۰۹۲ھ/۱۶۸۱ء) .	۸۷۶	۲
*	المہدیہ : تونس کے مشرقی ساحل پر ایک شہر .	۸۸۱	۲
*	المہدیہ : سابقہ نام المعمور ، بحر اوقیانوس کے ساحل پر مراکش کا ایک شہر .	۸۸۳	۲
⊛	مہر : ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی بوقت نکاح عورت کے لیے مقرر شدہ رقم وغیرہ .	۸۸۵	۲
*	مِہر : ایرانی شمسی سال کا ساتواں مہینا .	۸۸۹	۱
*⊛	مُہر : خاتم ، مہر والی انگوٹھی .	۸۸۹	۲
*	مُہر : ایک قدیم ہندوستانی طلائی سکہ .	۸۹۳	۲
*	مِہران : دریائے سندھ کو مسلمان مصنفین کا دیا ہوا نام .	۸۹۴	۲
⊛	مہر علی شاہ گولڑوی : (۱۲۷۵ھ/۱۸۵۹ء تا ۱۳۵۶ھ/۱۹۳۷ء) ، برعظیم پاک و ہند کے مشہور صوفی بزرگ ، عالم دین ، واعظ اور مصنف .	۸۹۵	۱
*	مہر گان : رک بہ مہر .	۸۹۷	۱

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
*	**سہر ماہ سلطان** : سلیمان ذی شان کی بیٹی اور اپنے دور کی مشہور ترک خاتون (م۹۸۵ھ/ ۱۵۷۸ء) .	۸۹۷ ۱
*	**سہرہ** : عرب کے جنوب مشرقی ساحل پر حضرموت اور ظفار کے مابین علاقہ .	۸۹۸ ۱
*	**سَہری یا سکری** : نیز کوٹوکو ؛ ایک حبشی قبیلہ .	۸۹۹ ۲
*	**سہری خاتون** : (سہر ماہ) ، ایک صاحب دیوان ترکی شاعرہ (م۹۱۲ھ/۱۵۰۶ء) .	۹۰۰ ۱
*	**المُہلَّب** : بن ابی صفرۃ ، ابو سعید الازدی ، ایک نامور عرب سپہ سالار (م ۸۲ھ/ ۷۰۲ء) .	۹۰۱ ۲
*	**المہلبی** ابو محمد الحسن بن محمد (۲۹۱ھ/۹۰۳ء تا ۳۵۲ھ/۹۶۲ء)، معز الدولہ کا وزیر	۹۰۲ ۲
*	**مُہند** : پاکستان کے شمال مغربی سرحدی صوبے کے ایک پٹھان قبیلے کا نام .	۹۰۳ ۲
⊗	**میاں محمد بخش** : (۱۸۲۸ء تا ۱۹۰۶ء) ، پنجابی زبان کے ایک بلند پایہ شاعر اور عارف کامل ، مصنف سیف الملوک وغیرہ .	۹۰۵ ۱
⊗	**میاں محمد بوٹا** : المتخلص بہ بوٹا (۱۸۵۱ء تا ۱۹۳۰ء) ، کشمیری نژاد ممتاز پنجابی شاعر، مصنف قصہ سرزا صاحباں وغیرہ .	۹۰۵ ۲
⊗	**میاں محمد کامل**[7] : ابن محمد جام ، بلوچستان کے ایک عارف کامل (م ۱۲۳۹ھ/۱۸۲۳ء).	۹۰۶ ۲
⊗	**میاں میر**[7] : میر محمد فاروقی ، المعروف بہ پیر لاہوری (۹۵۷ھ/۱۵۵۰ء تا ۱۰۴۵/ ۱۶۳۵ء) ، برعظیم پاک و ہند کے عظیم ولی اور شاہان مغلیہ کے مرجع عقیدت بزرگ .	۹۰۷ ۱
⊗	**میاں ہدایت اللہ** : رک بہ ہدایت (میاں) .	۹۰۹ ۲
*	**میانہ** : (میانج) ، آذربیجان کا ایک قدیم شہر .	۹۰۹ ۲
⊗	**مئذنہ** : رک بہ مسجد .	۹۱۰ ۲
⊗	**میتہ** : ایک شرعی اصطلاح ، بمعنی مردار ، مردہ ، طبعی موت مرنے والا جانور .	۹۱۰ ۱
⊗	**میثاقِ مدینہ** : نبی کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اور قبائل مدینہ کے مابین طے پانے والا دفاع و انتظام مملکت کا معاہدہ ، دنیا کا اولین آئین .	۹۱۳ ۲
*	**میخال اوغلی** : نویں صدی ہجری میں عثمانی امرا کا ایک ممتاز خاندان .	۹۱۹ ۱
*	**میخائیل صباغ** : (ولادت ۱۷۸۴ء) ، ایک عرب عیسائی مصنف (حیات ۱۸۱۴ء) .	۹۲۳ ۱
*	**المیدانی** : ابو الفضل احمد بن محمد ، ایک ممتاز ادیب ، ماہر لسانیات اور مؤلف ضرب الامثال وغیرہ (م ۵۱۸ھ/۱۱۲۴ء) .	۹۲۴ ۱
*	**میڈرڈ** : (مجریط) ، ہسپانیہ کا ایک صوبہ اور ملک کا موجودہ دارالحکومت .	۹۲۵ ۱
*	**میر** : ایک ایرانی لقب (عربی لفظ امیر کا مخفف) .	۹۲۵ ۲
⊗	**میر آزات خان نوشیروانی ، سردار** : (۱۷۹۳ تا ۱۸۹۰ء) ، بلوچستان کا ایک ممتاز قبائلی سردار اور ریاست خاران کا حکمران .	۹۲۶ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ میر امن	: رک بہ امن ، میر .	۹۲۶	۱
⊗ میر بلوچ خان نوشیروانی	: ایک غیور ، جانباز اور حریت پسند بلوچ سردار (م۱۸۹۸ء) .	۹۲۶	۲
⊗ میر تقی میر	: (۳۵-۱۱۳۴ھ/ (۲۱-۱۷۲۲ء تا ۱۲۲۵ء/۱۸۱۰ء) ، اردو زبان کا نامور صاحب طرز شاعر اور تذکرہ نگار ، زندۂ جاوید غزل گو .	۹۲۷	۲
⊗ میر جعفر خان جمالی	: بلوچستان میں تحریک پاکستان کے نامور رہنما اور قبیلہ جمالی کے سردار (م ۱۹۶۷ء) .	۹۳۳	۱
* میر جملہ	: رک بہ محمد سعید .	۹۳۳	۲
⊗ میر حسن	: شمس العلماء مولوی سید میر حسن (۱۸۴۴ء تا ۱۹۲۹ء) ، برعظیم پاک و ہند کے مشہور عالم ، معلم ، علامہ اقبال کے استاد .	۹۳۳	۲
⊗ میر حسن دھلوی	: بن میر غلام حسین ضاحک ، اردو کے ممتاز شاعر اور مثنوی سحر البیان کے مصنف (م ۱۲۰۴ھ/۱۷۸۹ء) .	۹۳۵	۱
* میر خاوند	: [صحیح میر خواند] ، مؤرخ اور مصنف روضۃ الصفا (م ۹۰۳ھ/۱۴۹۸ء) .	۹۳۷	۲
* میر درد	: رک بہ درد .	۹۳۸	۱
⊗ میر زاھد الھروی	: میر محمد زاھد الحسینی ، عہد مغلیہ کے ایک نامور عالم دین ، شارح ، فلسفہ و حکمت کے ماہر اور صدر الصدور (م ۱۱۰۲ھ/ ۱۶۹۰ء) .	۹۳۸	۱
* میر عبدالعزیز کُرد	: بلوچستان کے تحریک آزادی کے ایک رہنما (م ۱۹۶۸ء) .	۹۴۰	۲
⊗ میر غلام محمد شاھوانی	: (۱۹۳۰ء تا ۱۹۵۸ء) ، بلوچستان کے ایک ممتاز صحافی .	۹۴۱	۲
⊗ میر قاسم	: ناظم بنگال و اڑیسہ (۱۷۶۰ء تا ۱۷۶۳ء) .	۹۴۲	۱
⊗ میر محمد حسین عنقا	: (۱۹۰۷ء تا ۱۹۷۷ء) ، بلوچستان کے مشہور صحافی شاعر اور سیاست دان .	۹۴۳	۲
⊗ میر محمد معصوم بھکری	: (۹۴۳ھ/۱۵۳۸ء تا ۱۰۱۴ھ/۱۶۰۶ء) ، عہد مغلیہ کے ایک نامور شاعر ، انشا پرداز ، مؤرخ ، طبیب ، فوجی قائد اور سیاستدان ، مصنف تاریخ معصومی وغیرہ .	۹۴۵	۱
⊗ میراث	: رک بہ علم .	۹۴۹	۲
* میران محمد شاہ اول	: والی خاندیش ، فاروقی خاندان کا گیارھواں فرمانروا (۱۵۲۰ء تا ۱۵۳۷ء) .	۹۴۹	۲
* میرزا	: یا مرزا ، ایک ایرانی لقب .	۹۵۰	۱
* میرزا پور	: اتر پردیش (بھارت) میں ایک ضلع اور شہر .	۹۵۰	۲
* میرزا تقی خاں	: امیر نظام یا امیر کبیر، رک بہ تقی خاں ، میرزا .	۹۵۱	۲
* میرزا محمد رسوا	: رک بہ رسوا .	۹۵۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* میرک آقا	: ایران کے صفوی دور کا نامور مصور .	۹۵۱	۲
* میرواڑ	: برطانوی ہند کے صوبہ اجمیر کا ایک ضلع .	۹۵۳	۲
⊗ میروی ، خواجہ احمد	: (۱۲۴۲ھ/۱۸۲۶ء تا ۱۳۳۰ھ/۱۹۱۲ء) ، ضلع اٹک (پنجاب) کے ایک چشتی بزرگ .	۹۵۴	۱
⊗ میریہ	: (مریہ) ؛ رک بہ ماریا .	۹۵۴	۲
⊗ المیزان	: اشیا کو تولنے اور وزن کرنے کا ایک آلہ .	۹۵۴	۲
⊗ میزالیہ	: بجٹ (Budget) ، حکومت کی آمد و خرچ کی سالانہ فرد حساب .	۹۵۸	۱
⊗ میزہ مورتہ	: رک بہ حسین پاشا ، حاجی .	۶۹۴	۱
* میسان	: جنوبی عراق کا ایک ضلع .	۹۶۴	۱
⊗ میسر	: ایک اصطلاح ، بمعنی تیروں (قداح) سے جوا کھیلنا ، بعد ازاں عام جوا .	۹۲۹	۱
* میسرۃ	: المغرب کا ایک بربر سردار (حیات ۱۲۳ھ/۷۴۰ء) .	۹۷۰	۲
⊗ میسرۃ[ع] بن مسروق العبسی	: بنو عبس کے ایک سردار اور صحابی رسول[ع] (م نواح ۶۲ھ) .	۹۷۱	۲
میسور	: بھارت میں ایک ریاست (موجودہ نام کرناٹک) .	۹۷۱	۲
* میسون	: بنو کلب کے سردار حسان بن مالک کی بیٹی ، امیر معاویہ[ع] کی زوجہ ، یزید کی والدہ اور ایک عرب شاعرہ .	۹۷۳	۱
⊗ میقات	: ایک فقہی اصطلاح ، بمعنی (۱) وہ مقامات جہاں سے حج و عمرہ کے لیے احرام باندھا جاتا ہے ؛ (۲) نمازوں کے اوقات .	۹۷۳	۲
⊗ میکال[ع]	: (میکائیل[ع]) ، قرآن مجید میں مذکور ایک مقدس فرشتہ .	۶۷۶	۱
* المیل	: علم ہیئت کی ایک اصطلاح ، بمعنی جھکاو .	۹۷۷	۱
* میلاد	: وقت پیدائش ، نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے یوم ولادت پر منایا جانے والا جشن .	۹۷۸	۲
⊗ میم	: رک بہ م .	۹۷۸	۲
* المیمندی	: شمس الکفاۃ ابو القاسم احمد بن حسن ، سلطان محمود غزنوی کا رضاعی بھائی اور مشہور و معروف وزیر (م ۴۲۳ھ/۱۰۳۲ء) .	۹۷۸	۲
* میمنہ	: (الیہودان) ، افغانی ترکستان کے ایک صوبے انمار کا صدر مقام .	۹۷۹	۱
⊗ میمون بن قیس	: رک بہ الاعشی (ابو بصیر) .	۹۷۹	۲
⊗ (حضرت) میمونہ[ع]	: بنت الحارث الہلالیہ، ام المؤمنین، آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کی حرم محترم (م ۵۱ھ/۶۷۱ء) .	۹۸۰	۱
* میمونی	: رک بہ ابن میمون .	۹۸۰	۲
⊗ مینا توری	: رک بہ فن (مصوری) .	۹۸۰	۲
⊗ مینارِ پاکستان	: رک بہ لاہور .	۹۸۰	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
⊗ **سیور ، ولیم**	: رک بہ ولیم میور .	۹۸۰ ۲
* **المیورقی**	: تین عرب مصنفین کی نسبت : (۱) ابو الحسین علی بن احمد ، ایک عرب شاعر (م ۴۷۵ھ/۱۰۸۲ء) ؛ (۲) ابو عبداللہ محمد بن ابی النصر الازدی الحمیدی ، ایک مشہور و معروف محدث اور مصنف الجمع بین الصحیحین وغیرہ (رک بہ الحمیدی)؛ (۳) عبداللہ بن عبداللہ الترجمان ، نصاریٰ کے خلاف ایک رسالے کا مصنف (حیات ۸۲۳ھ/۱۴۲۰ء) .	۹۸۰ ۲
* **میافارقین**	: دیار بکر کے شمال مشرق میں ایک شہر .	۹۸۲ ۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جلد ۲۲

ن

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **ن : (نُون)** ، عربی حروف تہجی کا پچیسواں ، فارسی کا انتیسواں اور اردو کا	پینتالیسواں حرف .	۱	۱
⊗ **نَ** : رک به القلم .		۴	۲
⊗ **النّابغة الذُّبیانی :** زیادبن معاویه ، زمانۂ جاهلیت میں عربوں کا ایک نامور اور قادر الکلام	شاعر (م ۱۷ ق ھ) .	۴	۲
* **نابُلُس :** وسطی فلسطین کا ایک شہر .		٦	۲
* **النّابُلُسی :** رک به عبدالغنی .		۸	۲
* **نابی :** یوسف نابی ، ایک عثمانلی ملک الشعراء اور تاریخ نویس (م ۱۱۲۴ھ/۱۷۱۲ء) .		۹	۱
⊗ **ناجی :** معلم ، عمر باوه (۱۲٦٦ھ/۱۸۵۰ء تا ۱۳۱۰ھ/۱۸۹۲ء) ، دور حاضر کا ایک	اهم ترک ادیب ، شاعر ، صحافی اور نقاد .	۹	۲
* **ناحِیَه :** سلطنت عثمانیه کا ایک انتظامی ضلع .		۱۴	۲
* **نادِر شاه (افشار):** بن امام قلی بن نذر علی ، آخری صفوی دور میں سپه سالار اور بعد ازاں	شاه ایران (از ۱۱۴۷ھ/۱۷۳٦ء تا ۱۱٦۰ھ/۱۷۴۷ء) .	۱۵	۱
⊗ **نار :** رک به جهنم .		۲٦	۱
⊗ **نازِعات :** (صحیح النّزعٰت) ، قرآن مجید کی ایک مکی سورة .		۲٦	۱
⊗ **النّاس :** قرآن مجید کی ایک سو چودھویں سورة .		۲۹	۱
⊗ **ناسخ :** شیخ امام بخش لکهنوی (۱۱۸۴ھ/۱۷۷۰ء تا ۱۲۵۴ھ/۱۸۳۸ء) ، دبستان	لکهنؤ کے مشهورصاحب طرز اردو شاعر .	۳۰	۱
⊗ **ناسِخ و مَنْسُوخ :** رک به نَسْخ .		۳٦	۱
⊗ **النّاصِر :** ابو عبدالله محمد بن یعقوب المنصور بن یوسف، المغرب کے خاندان الموحدون کا	چوتها حکمران (از ۵۹۵ھ/۱۱۹۹ء تا ٦۰۹ھ/۱۲۱۲ء ؛ م ٦۱۰ھ/۱۲۱۳ء).	۳۲	۱
⊗ **النّاصِر :** دو ایوبی حکمران : (۱) الملک الناصر صلاح الدین داؤد ؛ الملک المعظم	کا بیٹا اور جانشین (از ٦۲۴ھ/۱۲۲۷ء تا ٦۷۵ھ/۱۲۵۹ء) ؛ (۲) الملک الناصر		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	صلاح الدین ابو المظفر یوسف ، اپنے باپ الملک العزیز کا جانشین (از ۶۴۳ھ/ ۱۲۴۲ء تا ۶۵۹ھ/۱۲۶۱ء) .	۳۳	۱
* النّاصر :	الملک الناصر ناصر الدین محمد بن سلطان قلاوون ، تین بار بر سراقتدار آنے والا بحری مملوکوں کا نواں سلطان (از ۶۹۳ھ/۱۲۹۳ء تا ۶۹۴ھ/۱۲۹۴ء و ۶۹۹ھ/ ۱۳۰۰ء تا ۷۰۹ھ/۱۳۰۹ء و ۷۰۹ھ/ ۱۳۰۹ء تا ۷۴۱ھ/۱۳۴۰ء) .	۳۶	۱
⊗ الملک الناصر :	ناصر الدین حسن ، بحری مملوکوں کا انیسواں سلطان (۷۴۸ھ/۱۳۴۷ء تا ۷۶۲ھ/۱۳۶۱ء) .	۴۱	۱
⊗ النّاصر :	رکن بہ آطروش .	۴۲	۲
* النّاصِر بن عَلّناس :	حمادی خاندان کا پانچواں حکمران (از ۴۵۳ھ/۱۰۶۲ء تا ۴۸۱ھ/ ۱۰۸۸ء) .	۴۲	۲
⊗ ناصر بن حمید لودھی :	سلطان سبکتگین کے زمانے (۳۷۳ تا ۳۸۰ھ) میں ننگرہار تا ملتان کا ایک لودھی حکمران .	۴۴	۲
* ناصِر خُسرو :	ابو معین ناصر بن خسرو بن حارث (۳۹۵ھ/۱۰۰۳ء تا ۴۵۲-۴۵۳ھ/ ۱۰۶۰-۱۰۶۱ء) ، ہندوستان میں فارسی کا ایک صاحب دیوان شاعر ، ماہر موسیقی اور مصنف سفر نامہ وغیرہ .	۴۶	۱
* ناصر الدولہ الحمدانی :	ابو محمد الحسن بن عبداللہ ، حمدانی خاندان کا ایک سردار (م ۳۵۷ھ/۹۶۸ء) .	۴۸	۱
* ناصِر الدین :	رکن بہ (۱) محمود اوّل ؛ (۲) محمود ثانی ؛ (۳) محمود ثالث .	۵۱	۱
* ناصِر الدین قباچہ :	رک بہ سندھ .	۵۱	۱
* ناصِر علی سرہندی :	علی بن رجب علی (۱۰۴۷ھ/ ۱۶۳۷ھ تا ۱۱۰۸ھ/ ۱۶۹۷ء) ، ہندوستان میں فارسی کا مشہور صاحب دیوان شاعر .	۵۱	۱
* ناصِر عندلیب :	رکن بہ درد (خواجہ میر) .	۵۴	۲
* النّاصِر لِدِین اللہ :	بحیرۂ خزر کے زیدی حکمرانوں ، مثلاً الناصر الکبیر الاطروش (رکن بآن) اور الناصر الصغیر الحسین بن الحسن (م ۴۷۶ھ/۱۰۸۳ء) کے علاوہ یمن کے متعدد زیدی ائمہ کا تکریمی لقب .	۵۴	۲
* الناصر لِدِین اللہ :	ابو العباس احمد بن المُستَضِئ بأمر اللہ ، چونتیسواں عباسی خلیفہ (از ۵۷۵ھ/۱۱۸۰ء تا ۶۲۲ھ/۱۲۲۵ء) .	۵۶	۲
⊗ الناصرہ :	Nazareth ، حضرت عیسیٰ کا وطن اوز فلسطین کا ایک شہر .	۵۹	۲
⊗ ناصِف الیازجی :	رکن بہ الیازجی .	۶۱	۲
⊗ ناطِق :	رکن بہ سبعیہ .	۶۱	۲
⊗ ناطِق مکرانی :	مکران (بلوچستان) کا ایک ممتاز عالم اور شاعر (م ۱۲۶۴/۱۸۴۸ء).	۶۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* نَاظرِ المظالم	: قدیم عہد اسلامی میں عدل و انصاف کے بارے میں شکایات سننے والا ایک اہم عہدیدار .	۶۲	۲
* ناظم فَرُّخ حُسین	: ابن ملا ناظم بن شاہ رضا سبزواری (۱۰۱۶ھ/۱۶۰۷ء تا ۱۰۸۱ھ/ ۱۶۷۰ - ۱۶۷۱ء) ، ایران کا ایک صاحب دیوان شاعر .	۶۳	۲
* ناظِم مصطفی	: مصطفیٰ بن اسمٰعیل ، ایک مشہور عثمانی مذہبی شاعر (م ۱۱۰۸ھ/ ۱۶۹۶ء).	۶۴	۱
* ناظم یحییٰ	: (۱۰۵۹ھ/۱۶۴۹ء تا ۱۱۳۸ھ/۱۷۲۶ء) ، اپنے دور کا بہترین عثمانلی مذہبی شاعر .	۶۴	۲
* ناعُورہ	: چرخ ، رہٹ ، دولاب .	۶۵	۲
* النَّافع	: رک بہ الاء سماء الحسنی .	۶۶	۱
* النافع بن الاَزْرَق	: البکری الوائلی ، ابو راشد ، خوارج کے فرقہ ازارقہ کا بانی (م ۶۵ھ/۷۸۵) .	۶۶	۱
* نَافِلہ	: (جمع نَوافِل) ، فرض سے زائد کام ، نفلی نماز وغیرہ .	۶۷	۱
* ناقُوس	: ایک آلۂ موسیقی .	۷۰	۲
* ناگپُور	: بھارت کے سابق صوبہ مدھیہ پردیش اور اب مہاراشٹر کی ایک قسمت اور اس کا صدر مقام .	۷۱	۱
* نامِق کمال بے	: رک بہ کمال محمد نامق .	۷۳	۲
* نامُوس	: ایک مختلف المعانی لفظ (شریعت (حضرت جبرئیل علیہ السلام ، بادشاہ کا رازدار ، مملکت روحانیہ وغیرہ) .	۷۳	۲
* نانا صاحب ، میاں عبدالحکیم	: (۱۰۹۰ھ/ ۱۶۷۹ء تا ۱۱۵۲ھ/۱۷۴۰ء) ، بلوچستان کے ایک صوفی بزرگ .	۷۴	۲
* نانک (گرو)	: (۱۴۶۹ تا ۱۵۳۹ء) ، سکھ پنتھ کے قابل احترام بانی .	۷۵	۲
* نانوتوی	: رک بہ محمد قاسم نانوتوی .	۷۹	۲
* نواس دے تلوسا	: Nawas de Tolosa ، رک بہ العقاب .	۷۹	۱
* ناول	: رک بہ حکایۃ .	۷۹	۲
* نائب	: قائم مقام ، نمائندہ ، کسی منصب دار کا معاون .	۷۹	۲
* نائلہ	: رک بہ اساف .	۸۱	۱
* نائلی	: یعنی زادہ مصطفی چلبی عرف پیری زادہ ، ایک عثمانی شاعر (م ۱۲۹۳ھ/ ۱۸۷۶ء) .	۸۱	۱
* اَلنَّبا	: قرآن مجید کی ایک مکی سورۃ .	۸۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **نَبَطی** :	(نبطیون) ، ایک قدیم عرب قوم .	۸۵	۲
* **نبطیہ** :	نبطیون کے زیر اقتدار رقبہ ، سابقاً سلطنت ادوم .	۸۹	۱
⊗ **نُبوّت** :	بمعنی ارتفاع ، بلندی ، پیغمبری کے مفہوم میں ایک اسلامی اصطلاح .	۹۵	۲
⊗ **نبی** :	رک بہ نبوت .	۱۱۴	۱
* **نبی یونس** :	رک بہ ذوالنون .	۱۱۴	۱
⊗ **نَبیذ** :	پانی میں کھجوریں یا انگور وغیرہ ڈال کر تیار کیا جانے والا ایک مشروب .	۱۱۴	۱
* **نتیجہ** :	قیاس منطقی کے دو مقدمات سے مستنبط ایک تیسرا نیا مقدمہ .	۱۱۵	۲
* **نجات ، میر عبدالعال** :	(ولادت ۱۰۴۶ھ/۱۶۳۶ - ۱۶۳۷ء ؛ حیات ۱۱۱۲ھ/۱۷۰۰ - ۱۷۰۱ء) ، ایک ایرانی فارسی شاعر .	۱۱۶	۱
* **نجاتی بے** :	عیسٰی ، کلاسیکی ترکی ادب کا اولیں غزل‌گو شاعر (م ۹۱۴ھ/۱۵۰۹ء) .	۱۱۶	۱
* **نبو نَجاح** :	زبید پر حکمرانی کرنے والا حبشہ کے مملوکوں کا ایک خاندان (از ۴۱۲ھ/ ۱۰۲۱ء تا ۵۵۳ھ/۱۱۵۸ء) .	۱۱۹	۱
* **النَّجّار** :	الحسین بن محمد ابو عبداللہ ، المأمون کے عہد کا ایک مرجئی اور جبری عالم .	۱۲۱	۲
* **النجاشی** :	عربی میں شاہ حبش کا ایک لقب ، نیز عہد نبوی میں حبشہ کے حکمران اور مشہور صحابی رسول اصحمہ بن ابجر .	۱۲۳	۲
* **النجاشی** :	(قیس بن عمرو الحارثی) ، ساتویں صدی کا ایک عرب شاعر .	۱۲۵	۲
* **نَجْد** :	تہامہ (ساحلی میدان) اور غور (نشیبی زمین) کے بالمقابل عرب کی بلند زمین .	۱۲۶	۱
* **نَجْدہ بن عامر** :	رک بہ خارجی .	۱۳۳	۲
* **نَجْران** :	شمالی یمن میں ایک ندی .	۱۳۳	۲
* **نَجَس** :	پلید ، طاہر کی ضد ، ایک فقہی و شرعی اصطلاح .	۱۳۷	۲
⊗ **نَجف** :	(النجف) ، عراق کے صوبہ کربلا میں روضۂ حضرت علیؓ کی وجہ سے معروف و محترم شہر اورعلمی مرکز .	۱۳۹	۱
⊗ **النَّجم** :	قرآن مجید کی ایک مکی سورۃ .	۱۴۶	۱
* **نَجْم الدّین کُبرای** :	کبرویہ یا ذہبیہ سلسلے کے بانی؛ ایک ممتاز صوفی اور چند کتابوں کے مؤلف (م ۶۱۸ھ/۱۲۲۱ء) .	۱۴۸	۱
* **نجوم** :	رک بہ علم (نجوم) .	۱۵۰	۲
⊗ **نجیب الدین جربادقانی** :	المخلص بہ نجیب ، چھٹی صدی ہجری کا ایک فارسی شاعر (حیات ۶۱۶ھ/۱۲۲۰ء)	۱۵۰	۲
⊗ **النّحل** :	قرآن مجید کی ایک مکی سورۃ .	۱۵۲	۲
⊗ **نحو** :	رک بہ علم (نحو) .	۱۵۵	۱
* **نَخْجوان** :	دریائے ارس (Araxes) کے شمال میں ایک شہر ، آج ایک کل چھوٹی سی خود		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	خود مختار جمہوریہ .	۱۵۵	۱
* نَخْشَب :	(نَسَف) ، روس میں شامل بخارا کا ایک قدیم شہر .	۱۵۶	۱
* نَخْشَبی :	شیخ ضیاء الدین ، طوطی نامہ وغیرہ فارسی کتابوں کے مصنف (م ۷۵۱ھ/ ۱۳۵۰ء) .	۱۵۷	۱
* النُّخَیلہ :	عراق میں کوفہ کے نزدیک ایک شہر .	۱۵۸	۲
* نُدرُومہ :	تلمسان کے شمال مغرب میں ایک اہم شہر .	۱۵۹	۲
* النَّدِیم :	(ابن الندیم) ، ابو الفرج محمد بن ابی یعقوب اسحٰق الوراق الندیم البغدادی (نواح ۳۲۵ھ/۹۳۶ء تا نواح ۴۳۸ھ/۱۰۴۶ء) ، ایک مشہور ادیب ، سوانح نویس اور کتابیات کے موضوع پر معروف کتاب الفہرست وغیرہ کا مصنف .	۱۶۰	۱
* ندیم احمد :	ایک اہم عثمانی شاعر (م ۱۱۴۳ھ/۱۷۳۰ء) .	۱۶۴	۱
* نَذر :	بمعنی منت ، ایک معروف فقہی و معاشرتی اصطلاح .	۱۶۵	۱
* نَذِیر :	(ڈرانے والا) ، رسول کا مترادف .	۱۷۰	۱
⊗ نذیر احمد :	شمس العلماء ڈاکٹر ڈپٹی (۱۸۳۰ یا ۱۸۳۳ تا ۱۹۱۲ء) ، ہندوستان کے ایک مشہور ادیب ، عالم دین ، ماہر تعلیم ، مترجم اور اردو کے پہلے ناول نویس .	۱۷۱	۱
* نَرشخی :	ابوبکر محمد بن جعفر ، مصنف تاریخ بخارا (م ۳۴۸ھ/۹۵۹ء) .	۱۷۶	۱
* نَرگسی :	نرگس زادہ محمد افندی (۱۰۰۰ھ/۱۵۹۲ء تا ۱۰۵۰ھ/۱۶۴۰ء)، ممتاز ترکی شاعر ، انشا پرداز اور خوشنویس .	۱۷۱	۲
* نَزار بن الْمُستَنصر فاطِمی :	(ولادت ۴۳۷ھ/۱۰۴۵ء ، حیات ۴۸۸ھ/۱۰۹۵ء)، ایک فاطمی مدعی سلطنت اور ایران کی اسمٰعیلی جماعت کا امام .	۱۷۸	۲
* نَزار بن مَعَدّ :	شمالی عرب کے اکثر قبائل کا مورث اعلی .	۱۷۹	۲
* نَزاریہ :	رک به الحشیشیہ .	۱۸۲	۲
* نَزْوَہ :	عمان کے قریب ایک پہاڑ کے گردو نواح میں بڑی بڑی بستیاں .	۱۸۲	۲
* نزھہ :	رک به مِعزف .	۱۸۲	۲
* نزیب :	(نزپ) ، سلطنت ترکیہ میں غازی یمن کا ایک ضلع .	۱۸۳	۲
* نَسا :	ایران (خراسان ، فارس ، کرمان اور ہمدان) میں متعدد مقامات .	۱۸۳	۲
⊗ النِّساء :	قرآن مجید کی چوتھی سورۃ .	۱۸۴	۲
⊗ النَّسائی :	قاضی ابو عبدالرحمٰن احمد بن علی (۲۱۵ھ/۸۳۰ تا ۳۰۳ھ/۹۱۵ء) . شیخ الاسلام ، حافظ الحدیث ، صاحب السنن ، علم حدیث کے مسلمہ امام اور سنن نسائی کے مصنف .	۱۸۶	۱
* نَساو :	ہلکی لکڑی کے جنگی جہاز .	۱۸۸	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* نَسْتَعْلیق	: رکّ بہ فن (خطاطی) .	۱۸۹	۱
⊗ نَسج الاسلامی	: اسلامی پارچہ بافی کا فن	۱۸۹	۱
⊗ نسخ	: رکّ بہ فن (خطاطی) .	۲۶۱	۲
⊛ نَسْخ	: اصول تفسیر و اصول فقہ کی ایک اہم اصطلاح ، بمعنی کسی سابق حکم کا متأخر حکم سے منسوخ ہونا .	۲۶۱	۲
* النَّسر	: گدھ .	۲۶۷	۱
* نَسر واقع	: (Vega یا Wega) ، مجمع الکواکب ، یا مجمع الکواکب کا روشن ترین ستارہ ، علم ہیئت کی ایک اصطلاح .	۲۶۷	۲
* نَسَف	: رکّ بہ لخشب .	۲۶۹	۱
* النَّسَفی	: نسف سے تعلق رکھنے والے کئی مشہور افراد : (۱) ابو المعین میمون بن محمد الحنفی المکحولی ، مکتب بغداد کا ایک متکلم اور مصنف (م ۵۰۸ھ/ ۱۱۱۴ء) ؛ (۲) ابو حفص عمر نجم الدین ، فقیہ ، متکلم ، عالم دین اور مشہور کتاب عقائد کا مصنف (م ۵۳۷ھ/۱۱۴۲ء) .	۲۶۹	۱
* النَّسفی	: حافظ الدین ابو البرکات عبداللہ بن احمد بن محمود ، ایک مشہور حنفی فقیہ ، اور عالم دین ، علم فقہ کی بعض اہم کتابوں ، مثلاً منار الاحکام ، کنز الدقائق وغیرہ کے مصنف .	۲۷۰	۱
* نَسْل	: رکّ بہ (۱) قبائلیت ؛ (۲) قومیت .	۲۷۱	۲
* النسوی	: محمد بن احمد بن علی ، ایک عرب مؤرخ ، مصنف سیرۃ السلطان جلال الدین منکو برتی (تصنیف ۶۳۹ھ/۱۲۴۱ء) .	۲۷۱	۲
* نسیء	: حرمت والے مہینوں کو آگے پیچھے کرنے کے معنوں میں مستعمل ایک اصطلاح .	۲۷۳	۱
* نَسِیب	: عربی قصیدے کے تمہیدی اشعار کا اصطلاحی نام .	۲۷۵	۲
⊗ نَسیبہ بنت کعبؓ	: ام عمارۃ المازنیہ الخزرجیۃ الانصاریۃ ، ایک فاضل ، بہادر اور مجاہد صحابیہ (م ۱۳ھ) .	۲۷۸	۲
* نَسِیج	: رکّ بہ نسج .	۲۸۰	۲
* نَسیم	: دیا شنکر کول (۱۸۱۱ تا ۱۸۴۳ء) ، اردو کا ایک مشہور ہندو شاعر ، مصنف گلزار نسیم .	۲۸۰	۲
* نَسیمی	: سید عماد الدین ، ایک پرانا ترکی صوفی شاعر (م ۸۲۰ھ/۱۴۱۷-۱۴۱۸ء) .	۲۸۱	۲
* نش	: (نیش) ، یوگو سلاویہ کے صوبہ موراوہ کا صدر مقام .	۲۸۲	۲
* نشأت	: خوجہ سلیمان (۱۱۴۸ھ/۱۷۳۵ء تا ۱۲۲۸ھ/۱۸۰۷ء) ، ایک صاحب دیوان ترکی شاعر .	۲۸۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
*	**نشاط** : مرزا عبدالوہاب اصفہانی ، ابتدائی قاچار عہد کا ایک صاحب طرز فارسی شاعر (م ۱۲۴۴ھ/۱۸۲۸ء) .	۲۸۵	۱
*	**نشانجی** : سلطان کے محکمہ طغرای کا صدر کاتب ، چانسلر .	۲۸۶	۱
*	**نشری محمد** : ایک عثمانی (ترکی) مؤرخ ، مصنف جہان نما وغیرہ (م ۹۲۶ھ/۱۵۲۰ء) .	۲۸۶	۲
*	**نشوان الحمیری** : نشوان بن سعید بن نشوان ، ایک عرب نحوی ، لغوی ، مؤرخ اور شاعر (م ۵۷۳ھ/۱۱۷۸ء) .	۲۸۶	۲
⊗	**نص** : علم اصول فقہ کی ایک کثیر الاستعمال اصطلاح ، بمعنی قرآن و سنۃ کے صاف اور ظاہر الفاظ میں بیان کردہ احکام .	۲۸۹	۱
⊗	**نصاب** : رک بہ (۱) زکوۃ ؛ (۲) المتعلم و المعلم .	۲۹۲	۱
⊗	**نصاری** : حضرت عیسٰی کے ، بالخصوص مشرقی کلیسا کے پیروکار .	۲۹۲	۱
⊗	**نصب** : رک بہ انصاب .	۳۱۰	۲
⊗	**نصر** : قرآن مجید کی ایک سو دسویں سورۃ .	۳۱۰	۲
⊗	**بنو نصر** : نیز بنو الاحمر ، سلطنت غرناطہ کا فرمانروا خاندان (از ۶۲۹ھ/ ۱۲۳۱ء تا ۸۹۷ھ/۱۴۹۱ء) .	۳۱۱	۲
*	**نصر بن احمد بن اسمعیل** : المعروف بہ السعید ، ایک سامانی بادشاہ (۳۰۹ھ/۹۱۴ء تا ۳۳۱ھ/۹۴۳ء) .	۳۱۹	۱
⊗	**نصر بن حمید لودھی** : ناصر بن حمید لودھی [رک بآں] ، سلطان سبکتگین کے معاصر شیخ حمید لودھی ، والی ننگرہار و ملتان کا بیٹا اور جانشین .	۳۲۲	۲
*	**نصر بن سیّار اللّیثی** : عامل خراسان ، عہد بنی امیہ کا نامور فوجی اور مدبر (م ۱۳۱ھ/۷۴۸ء) .	۳۲۴	۱
*	**نصر اللہ بن محمد** : بن عبدالحمید ابوالمعالی شیرازی ، خسرو ملک غزنوی (۵۵۵/۱۱۶۰ء تا ۵۵۲ھ/۱۱۸۶ء) کا وزیر اور کلیلہ و دمنہ کا اولیں فارسی مترجم .	۳۲۸	۱
⊗	**نصرانی** : رک بہ نصاری .	۳۲۸	۲
*	**نصر الدولہ** : ابو نصر احمد بن مروان ، دیار بکر کا تیسرا مروانی فرمانروا (۴۰۱ھ/۱۰۱۰-۱۰۱۱ء تا ۴۵۳ھ/۱۰۶۱ء) .	۳۲۸	۲
*	**نصر الدّین** : خوجہ ، مضحک ترکی کہانیوں کا ایک مرکزی کردار ، ایک نیم افسانوی شخصیت .	۳۳۱	۱
*	**نصوح پاشا** : ایک عثمانی وزیر اعظم (م ۱۰۲۳ھ/۱۶۱۴ء) .	۳۳۶	۱
*	**نصیبین** : عراق عرب کا ایک تاریخی شہر .	۳۳۷	۳
⊗	**نصیر خان لوری** : خان اعظم غازی سر محمد نصیر خان نوری (۱۶۹۹ تا ۱۷۹۴ء) ،		

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	والی قلات ، بلوچستان کی ایک نامور شخصیت .	۳۳۹	۲
* نصیر الدین طوسی :	رک بہ الطوسی .	۳۴۱	۱
* نصیر الدین ہمایوں :	رک بہ ہمایوں .	۳۴۱	۱
*⊗ نُصَیری علوی :	ایک غالی شیعی فرقہ .	۳۴۱	۱
*⊗ النَّضیر (بنو) :	عہد نبوی میں مدینہ منورہ کا ایک بڑا یہودی قبیلہ .	۳۴۳	۲
* النظام :	ابراہیم بن سیار بن ہانی بن اسحٰق ، بصرے کا ایک معتزلی عالم اور متکلم (م مابین ۲۲۰ھ/۸۳۵ء و ۲۳۰ھ/۸۴۵) .	۳۴۵	۱
* نظام بدخشی :	فقہ ، حدیث اور فلسفہ کے عالم اور عہد اکبری کے ایک منصب دار (م ۹۹۲ھ/۱۵۸۴ء) .	۳۴۷	۲
* نِظام جدید :	ترکیہ کے سرکاری محکموں کی از سر تنظیم کے سلسلے میں سلطان سلیم ثالث کا حکم نامہ .	۳۴۸	۱
* نظام الدین :	احمد بن محمد مقیم الہروی ، عہد اکبری کا ایک منصب دار اور فارسی میں ہندوستان کی تاریخ طبقات اکبری کا مصنف (م ۱۰۰۳ھ/۱۵۹۴ء) .	۳۴۹	۱
⊗ نظام الدین اولیا :	دہلوی ، سلطان المشائخ ، محبوب الٰہی (۶۳۶ھ/۱۲۳۸ء تا ۷۲۵ھ/۱۳۲۵ء) ، سلسلۂ چشتیہ کے ایک نامور ولی .	۳۵۰	۱
⊗ نظام الدین سہالوی :	ملّا (۱۰۸۸-۱۰۸۹ھ/۱۶۷۷-۱۶۷۸ء تا ۱۱۶۱ھ/۱۷۴۸ء) بانی درس نظامیہ ، متبحر عالم دین ، فقیہ ، فلسفی و شارح اور ممتاز مدرس و مصنف .	۳۵۵	۲
⊗ نظام الدین شامی :	(یا محض نظام) ، تیموری عہد کا ایک مؤرخ اور مؤلف ظفر نامہ (حیات ۸۰۶ھ/۱۴۰۴ء) .	۳۶۰	۱
* نظام شاہ :	ملک احمد بحری ، احمد نگر کی سلطنت نظام شاہی کا بانی (از ۸۹۵ھ/۱۴۹۰ء تا ۹۱۴ھ/۱۵۰۸ء) .	۳۶۲	۱
* نظام شاہی :	(خور شاہ نظام شاہی ، یا نظام شاہ والی دکن کا ایلچی) ، ایک مؤرخ اور تاریخ ایلچی نظام شاہ کا مصنف (م ۹۷۲ھ/۱۵۶۴ء) .	۳۶۳	۲
*⊗ نظام المُلک :	ابوعلی الحسن محمد بن اسحاق الطوسی (۴۰۸ھ/۱۰۱۸ء تا ۴۸۵ھ/۱۰۹۲ء) ، سلجوقی سلاطین آلپ ارسلان اور ملک شاہ کا مشہور و معروف وزیر اور مصنف سیاست نامہ .	۳۶۴	۱
* نظام ، حسن :	صدر الدین محمد بن حسن ، ایک فارسی مؤرخ ، مصنف تاج المآثر (حیات ۶۱۴ھ/۱۲۱۷ء) .	۳۷۷	۱
* نظامی عروضی سمرقندی :	احمد بن عمر بن علی ، شاہان غور کا نامور درباری شاعر اور چہار مقالہ کا مصنف (حیات ۶۵۱ھ/۱۱۵۶ء) .	۳۷۷	۲

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **نظامی گنجوی** :	نظام الدّین ابو محمد الیاس بن یوسف (۵۳۵ھ/۱۱۴۰-۱۱۴۱ء تا ۵۹۹ھ/۱۲۰۲-۱۲۰۳ء) ، فارسی کے ایک عظیم شاعر .	۳۷۹	۱
* **نَظَر** :	ایک فلسفیانہ اصطلاح ، بمعنی غور و فکر .	۳۸۲	۱
⊗ **نَظْم** :	رک بہ (۱) شاعر ؛ (۲) مثنوی ؛ (۳) مرثیہ ؛ (۴) لغت .	۳۸۶	۱
* **نَظْمی** :	شیخ محمد بن رمضان (۱۰۳۲ھ/۱۶۲۲ء تا ۱۱۱۲ھ/۱۷۰۰ء) ، ایک عثمانی شاعر .	۳۸۶	۱
* **نَظْمی محمد** :	سلیمان القانونی کے زمانے میں ادرنہ کا ایک عثمانی شاعر (م ۹۹۶ھ/۱۵۸۸ء) .	۳۸۶	۱
* **نَظیر** :	(نظیر السمت یا النظیر)، پاتال یا افق کا غیر مرئی قطب، علم ہیئت کی ایک اصطلاح.	۳۷۸	۱
⊗ **نَظیر اکبر آبادی** :	(نواح ۱۱۴۷ھ/۱۷۳۵ء تا ۱۲۳۶ھ/۱۷۳۰ء) ، اردو زبان کے منفرد اور ممتاز شاعر .	۳۸۷	۱
⊗ **نَظیری نیشا پوری** :	ملا محمد حسین ، اکبر اور جہانگیر کے زمانے کا نامور فارسی شاعر اور ممتاز غزل گو (م ۱۰۲۳ھ) .	۳۹۰	۱
⊗ **نعت** :	صفت و ثنا اور تعریف و توصیف ، مجازاً نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کی تعریف و توصیف ؛ ایک مشہور صنفِ سخن .	۳۹۵	۱
* **النُّعمان بن ابی عبداللہ محمد** :	ابوحنیفہ ، اسماعیلی فرقے کا بڑا فقیہ اور مصر میں ابتدائی فاطمی خلفا کا زبردست حامی (م ۳۶۳ھ/۹۷۴ء) .	۴۰۹	۲
⊗* **النُّعمان بن بشیر الانصاری**[۳] :	(۲ھ تا ۶۵) ایک عرب خطیب ، صاحب دیوان شاعر ، کوفہ اور حمص کے والی اور صحابی رسول[۳] .	۴۱۱	۱
* **النعمان بن ثابت** :	رک بہ ابو حنیفہ ، امام .	۴۱۱	۱
* **النُّعمان بن اَلْمُنْذر** :	(کنیت ابو قابوس یا ابو قبیس) ، حیرہ کے لخمی خاندان کا آخری بادشاہ .	۴۱۲	۲
* **نِعمت اللہ بن احمد** :	بن قاضی مبارک ، المعروف بہ خلیل صوفی ، ایک فارسی لغت کا مصنف (م ۹۶۹ھ/۱۵۶۱-۱۵۶۲ء) .	۴۱۴	۱
* **نِعمت اللہ بن حَبیب اللہ هروی** :	فارسی زبان کا ایک مؤرخ ، صاحب تاریخ خان جہانی (حیات ۱۰۲۱ھ) .	۴۱۴	۲
* **نِعمت اللہ وَلی** :	امیر نورالدین نعمت اللہ بن میر عبداللہ ، بانی سلسلۂ نعمت اللی ، ایران کے ایک صوفی بزرگ ، شاعر اور متعدد رسائل تصوف کے مصنف (م ۷۳۴ھ/۱۳۳۱ء) .	۴۱۵	۱
* **نعمت خان عالی** :	میرزا نورالدین محمد بن حکیم فتح الدین شیرازی ، شاہجہان اور عالمگیر کے عہد کا ایک بسیار نویس مصنف اور شاعر		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	(م ۱۱۲۳ھ/۱۷۱۰ء) .	۴۱۶	۱
* نَعیما :	مصطفٰی نعیم (۱۰۶۵ھ/۱۶۵۵ء تا ۱۱۲۸ھ/۱۷۱۶ء) ، شاہی وقائع نویس اور عثمانی سلاطین کی ایک مشہور تاریخ کا مصنف .	۴۱۷	۱
⊗ نَغْم :	رک به فن (موسیقی) .	۴۱۸	۱
* نَفر :	جنوبی عراق میں ایک اجڑی ہوئی بستی .	۴۱۸	۱
* النَّفری :	محمد بن عبدالجبار ، ایک صوفی مصنف (م ۳۵۴ھ/۹۶۵ء) .	۴۲۰	۱
⊗* النَّفْس و الرُّوح :	ذات ، شخص ، جان ؛ علم فلسفه و حکمت کی ایک اصطلاح .	۴۲۰	۱
⊗ النفس الزکیه :	رک به محمد بن عبدالله .	۴۲۶	۲
* نفطه :	تونس کے جنوبی حصے میں ایک قدیم شہر اور قرون وسطٰی میں قسطیلیه کا صدر مقام .	۴۲۶	۲
* نَفعی :	عمرافندی ، عہد آل عثمان کا سب سے بڑا ہجو گو شاعر (م ۱۰۴۴ھ/۱۶۳۴ء) .	۴۲۷	۲
* نَفَقه :	رک به (۱) نکاح ؛ (۲) طلاق .	۴۲۰	۱
⊗ نَفْل :	رک به نافله .	۴۲۹	۱
* النَّفوسه :	ایک بربر قبیلے کا نام .	۴۲۹	۱
* النَّفوسی :	ابوسہل الفارسی ، آل رستم کا ایک اباضی عالم (م ۲۹۴ھ/۹۰۷ء) .	۴۳۲	۱
* (السّیده) نَفیسه :	بنت الحسن بن زید بن الحسن ، امام جعفر صادق کے صاحبزادے اسحق المؤتمن کی زوجه ، نیکی اور علم فضل کے اعتبار سے مشہور خاتون (مقبره قاهره سے باہر جامع احمد بن طولون کے جنوب میں) .	۴۳۲	۲
* نَقاب :	رک به ستر .	۴۳۴	۱
* نَقاره خانه :	رک به طبل خانه .	۴۳۴	۱
* نَقّاشی :	رک به فن (مصوری) .	۴۳۴	۱
* النُّقْره :	جبل حوران کے مغرب میں ایک میدان .	۴۳۴	۱
⊗ نَقْشَبَنْد :	خواجه محمد بن بہاء الدین البخاری" (۷۱۷ھ/۱۳۱۷ء تا ۷۹۱ھ/۱۳۸۹ء) ، اتباع سنت پر زور دینے والے نامور صوفی بزرگ بانی سلسلۂ نقشبندیه .	۴۳۴	۲
⊗ نَقْشَبَنْدِیَّه :	چار مشہور سلاسل تصوف میں سے ایک سلسله ، نیز موسوم به سلسلۂ خواجگان .	۵۳۶	۱
* النُّکّار :	اباضی خوارج کی ایک شاخ .	۴۳۷	۲
⊗ نکاح :	عقد ازدواج ، شادی ، بیاه ؛ اسلامی فقه کی ایک اصطلاح .	۴۳۹	۲
⊗ نَکلسن :	J. A. Nicholson (۱۸۶۸ تا ۱۹۴۵ء) ، ایک مشہور انگریز مستشرق .	۴۴۴	۲
⊗ نکیر :	رک به منکر و نکیر .	۴۴۵	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* النّمارہ	: متعدد مقامات کا نام .	۴۴۵	۲
⊗ نماز	: رک بہ صلوٰۃ .	۴۴۵	۲
* نَمرود	: قدیم آشور کا ایک ویران مقام .	۴۴۵	۲
⊗ نمرود	: حضرت ابراہیمؑ کے زمانے میں بابل کی آشوری سلطنت کا جابر و ظالم بادشاہ .	۴۴۷	۲
⊗ النّمل	: قرآن مجید کی ستائیسویں سورۃ .	۴۴۹	۲
* نُمیر	: بن عامر صعصعہ ، ایک عرب قبیلہ .	۴۵۲	۱
⊗ نَوّاب	: نیابت کرنے والا ، قائم مقام ، نائب سلطان ، رئیس ، عامل ، فرمانروا : عزت افزائی کے لیے شاہی خطاب .	۴۵۴	۱
* النّواجی	: شمس الدین محمد بن حسن بن علی بن عثمان القاہری (۷۸۸ھ/۱۳۸۶ء تا ۸۵۹ھ/۱۴۵۵ء) ایک عرب عالم ، شاعر اور ادیب .	۴۵۴	۲
* نَوار	: رک بہ نوری .	۴۵۶	۲
* نَوارینو	: (Navarine ناوارین ، آوارین) ، مسنیہ کے جنوب مغرب میں ایک چھوٹی سی بندرگاہ .	۴۵۶	۲
⊗ نوافل	: رک بہ نافلہ .	۴۵۸	۱
* النّواوی	: رک بۃ النووی .	۴۵۸	۱
* نوبار پاشا	: (۱۸۳۵ تا ۱۸۹۹ء) ، ایک مصری سیاست دان .	۴۵۸	۱
* نَو بَخت	: ایک ایرانی موروثی لقب .	۴۶۱	۲
* نو بختی	: ایران کے ایک عالم دوست خاندان سے نسبت .	۴۶۲	۲
* نُوبَہ	: اسلامی بلاد مشرق میں فن موسیقی کی ایک مستقل نوع .	۴۶۳	۱
* نُوبَہ	: مصر کے جنوب میں واقع ایک ملک اور قوم .	۴۶۷	۱
⊗ نُوح	: قرآن مجید کی اکہترویں سورۃ .	۴۷۳	۲
⊗ نُوحؑ	: ایک جلیل القدر اور صاحب شریعت نبی .	۴۷۴	۲
* نُوح	: دوسامانی حکمران : (۱) ابو محمد نوح اوّل بن نصر بن احمد المعروف بہ امیر الحمید (م ۳۴۳ھ/۹۵۴ء) ؛ (۲) نوح ثانی بن منصور بن نوح المعروف بہ الرضی (از ۳۶۶ھ/۹۷۷ء تا ۳۸۷ھ/۹۹۷ء) .	۴۸۰	۱
* نوح بن مصطفٰی	: ایک عثمانی ترک عالم دین اور مترجم (م ۱۰۷۰ھ/۱۶۵۹ء) .	۴۸۰	۱
* نُور	: روشنی ، ضو اور ضیا کا مترادف ، ایک فلسفیانہ اصطلاح .	۴۸۵	۱
⊗ النّور	: قرآن مجید کی چوبیسویں سورۃ .	۴۸۷	۱
* نُور اللہ الشُّشتری ، قاضی	: بن السید شریف المرعشی الحسینی (ولادت ۹۵۶ھ/۱۵۴۹ء) ، ایک نامور شیعی عالم ، فقیہ اور مصنف .	۴۹۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* نُور بَخْشِیَہ	: محمد بن محمد عبداللہ المعروف بہ نور بخش (۷۹۵ھ/۱۳۹۳ء تا ۸۶۹ھ/۱۴۶۵ء) سے منسوب ایک مذہبی فرقہ یا جماعت .	۴۹۱	۱
⊗ نُور جہان	: مہرالنساء (۱۵۷۷ تا ۱۶۴۵ء) ، مغل شہنشاہ جہانگیر کی محبوب اور مشہور ملکہ .	۴۹۳	۱
* نُور الدّولہ	: رک بہ دُبیس .	۴۹۴	۱
* نور الدّین	: ابوالحارث ارسلان شاہ اول زنگی ، الموصل کا اتابک (از ۵۸۹ھ/۱۱۹۲ء تا ۶۰۷ھ/۱۲۱۱ء) .	۴۹۴	۱
⊗* نور الدّین	: ابو القاسم محمود زنگی الملک العادل (۵۱۱ھ/۱۱۱۸ء تا ۵۶۹ھ/۱۱۷۴ء) ، شام و حلب کا نامور سلطان .	۴۹۶	۲
* نُور الدّین محمد	: ایک ارتقی حکمران (از ۵۶۲ھ/۱۱۶۶-۱۱۶۷ء تا ۵۸۱ھ/۱۱۸۵-۱۱۸۶ء) .		
⊗ نُور الدّین مَینگل	: بلوچ قبیلہ مینگل کے سردار .	۵۰۵	۲
* نَورَس	: دو عثمانی شاعر : (۱) عبدالرزاق معروف بہ نورس (م ۱۱۷۵ھ/۱۷۶۲ء) (۲) عثمان ، معروف بہ نورس جدید (م ۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء) .	۵۰۶	۱
* نُورِستان	: رک بہ کافرستان .	۵۰۷	۲
* نور محمد مہاروی	، خواجہ : (۱۱۴۲ء/۱۷۳۰ تا ۱۲۰۵ھ/۱۷۹۱ء) ، سلسلۂ چشتیہ کے ایک نامور بزرگ .	۵۰۷	۲
* نور محمدی	: حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم کی روح کے وجود ازلی کے معنی میں ایک کلمہ .	۵۰۸	۲
* نوروز	: ایرانی سال کا پہلا دن .	۵۰۹	۲
* نُوری	: مشرق ادنی کے بعض خانہ بدوش قبائل کے لیے ایک عام کلمہ .	۵۱۰	۲
* النوشادر	: (نوشادر ، نُشادر) ، امونیم کلورائیڈ ، ایک قسم کا نمک .	۵۱۱	۲
⊗ نَوشاہی	: بر عظیم پاک و ہند میں سلسلۂ قادریہ کی ایک شاخ .	۵۱۳	۱
* نوشیروان	: رک بہ انوشروان .	۵۱۵	۲
* نوعی	: محمد رضا ، ایک فارسی شاعر (م ۱۰۱۹ھ/۱۶۱۰ء) .	۵۱۵	۲
* نَوعی	: یحیٰی بن شیخ پیر علی بن نصوح ، ایک ترک عالم دین اور شاعر (م ۱۰۰۷ھ/۱۵۹۸ء) .	۵۱۶	۱
** نَوعی زادہ عطائی	: عطاء اللہ (۹۹۱ھ/۱۵۸۳ء تا ۱۰۱۴ھ/۱۶۳۱ء) ، ایک ترکی مصنف اور شاعر .	۵۱۷	۱
⊗ نُون	: رک بہ ن .	۴۱۸	۱
*⊗ النَّووی	: ابو عبدالمعطی محمد بن عمر بن عربی النووی ، التناری الجاوی النبتی ، ملایا کا		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	رہنے والا ایک عرب مصنف ، عالم ، شافعی فقیہ اور مفسر (حیات ۱۳۰۶ھ/۱۸۸۸ء) .	۵۱۸	۱
* **النّووی** : (یا النواوی) ، محی الدین ابو زکریّا یحیٰی بن شرف (۶۳۱ھ/۱۲۳۳ء تا ۶۷۶ھ/۱۲۷۷ء) ، ایک جلیل القدر عرب مصنف ، شافعی عالم اور فقیہ .		۵۲۰	۱
* **نَووی بازار** : یا یَنی بازار ، ۱۹۱۲ء تک ایک ترکی سنجاق کا نام .		۵۲۲	۲
* **النّویری** : شہاب الدین احمد بن عبدالوہاب البکری الشافعی (۶۷۷ھ/۱۲۷۹ء تا ۷۳۲ھ/۱۳۳۲ء) ، ایک عرب وقائع نگار ، صاحب نہایۃ الارب .		۵۲۳	۲
⊗ **نولدیکہ** : Theordor Noeldeke (۱۸۳۶ تا ۱۹۳۰ء) ، جرمنی کا مشہور اور ممتاز مستشرق .		۵۲۶	۲
* **نہاوند** : بہذان کے پرانے صوبے کا ایک شہر .		۵۲۸	۱
* **النہر والی** : (نہروانی) ، قطب الدین محمد علاء الدین احمد (۹۱۷ھ/۱۵۱۱ء تا ۹۹۰ھ/۱۵۸۲ء) ، ایک ہندی النسل عرب مؤرخ ، مدرس اور مفتی مکہ .		۵۲۸	۲
* **نَہروان** : بغداد اور واسط کے مابین حضرت علیؓ اور خوارج کے درمیان ایک جنگ (۳۹ھ/۶۰۸ء) کا مقام .		۵۳۰	۲
* **نُہیکی** : آل نہیک ، قبیلہ نخع میں شیعی علما کا ایک خاندان .		۵۳۱	۱
* **نیازی** : شمس الدین محمد ، معروف بہ شیخ مصری (۱۰۲۷ھ/۱۶۱۷-۱۶۱۸ء تا ۱۱۱۱ھ/۱۶۹۹ء) ، ایک معروف عثمانی شاعر اور صوفی .		۵۳۱	۱
* **نَیریز (نریز)** : آذربیجان میں ایک مقام .		۵۳۲	۲
* **نیسان** : شامی تقویم کا ساتواں مہینا .		۵۳۳	۲
* **نیشا پور** : قرون وسطی میں ایران کا ایک بڑا شہر .		۵۳۴	۱
* **نیکبولی** : Nikopolis ، دریاے ڈینیوب کے کنارے ایک شہر .		۵۳۶	۱
* **نیکسار** : (Neo-Caesarea ، یَنی قیصریہ) ، آناطولی میں ایک تاریخی اہمیت کا مقام .		۵۳۷	۱
* **نیگدہ** : اسی نام کی سنجاق (اب ولایت) میں ایک شہر .		۵۳۹	۱
* **اَلنیل** : اسلامی دنیا کا ایک بڑا دریا .		۵۳۹	۲
* **نیلو خاتون** : عثمانی سلطان اور خان کی بیوی اور سلطان مراد اول کی والدہ (حیات ۷۴۰ھ/۱۲۳۹ء) .		۵۴۶	۱
* **نَیمروز** : رک بہ سیستان .		۵۴۶	۲
* **نینوا** : (۱) موصل کے بالمقابل دریاے دجلہ کے کنارے کھنڈروں کا ایک وسیع و عریض رقبہ ؛ (۲) عراق کا ایک ناحیہ (ضلع) .		۵۴۶	۲
* **نیّۃ** : قصد ، ارادہ ؛ فقہ اسلامی کی ایک اصطلاح .		۵۵۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود

و

⊗ **و** : (واؤ) عربی حروف تہجی کا ستائیسواں ، فارسی کا تیسواں اور اردو کا اڑتالیسواں حرف . ۵۵۵ ۱

* **الواثق باللہ** : ابو جعفر ہارون بن المعتصم ، ایک عباسی خلیفہ (از ۲۲۷ھ/۸۴۲ء تا ۲۳۲ھ/۸۴۷ء). ۵۵۷ ۱

⊗ **الواجد** : رک بہ الا سماء الحسنی . ۵۵۸ ۲

⊗ **واجد علی شاہ** : (۱۲۳۷ھ/۱۸۱۱ء تا ۱۳۰۵ھ/۱۸۸۷ء) ، شاہ اودھ (از ۱۸۴۷ تا ۱۸۵۶ء) ، مصنف ، شاعر ، ماہر رقص و موسیقی . ۵۵۸ ۲

* **واح** : (الواح) ، مصر میں نخلستانوں کا ایک سلسلہ . ۵۶۱ ۲

⊗ **الواحد** : رک بہ (۱) اللہ ؛ (۲) الا سماء الحسنی . ۵۶۲ ۲

* **واحدی** : جنوبی عرب کا ایک حکمران خاندان . ۵۶۲ ۲

* **واد** (وادی) : ہسپانیہ کے متعدد دریاؤں کے نام کا جز ، مثلاً وادی الکبیر . ۵۶۳ ۳

* **وادی آش** : (Guadix)، اندلس کا ایک دریا اور اس کے کنارے اسی نام سے آباد صوبہ غرناطہ کے ایک ضلع کا صدر مقام . ۵۶۴ ۱

* **وادی الحجارۃ** : (Guadalajara) ، ہسپانیہ کا ایک دریا ، صوبہ اور اس کا صدر مقام . ۵۶۴ ۲

* **وادی حلفہ** : سابقہ انگریزی مصری سودان میں ایک جدید شہر . ۵۶۵ ۲

* **وادی القری** : جنوبی عرب میں ایک وادی . ۵۶۶ ۱

* **وادی الکبیر** : (Guadalquiver)، بحر اوقیا نوس میں جا گرنے والے اندلس کے چار بڑے دریاؤں میں سے ایک دریا . ۵۶۷ ۲

* **وادی نون** : جنوبی مراکش میں ایک وسیع میدان . ۵۶۸ ۲

* **وادیانہ** : (Guadiana) ، وادی آنا ، نہریانہ ؛ جزیرہ نمائے آئبیریا کے چار بڑے دریاؤں میں سے ایک دریا . ۵۷۳ ۱

* **وارا دین** : Petrovardin کا ترکی نام . ۵۷۳ ۱

⊗ **الوارث** : رک بہ الاسماء الحسنی . ۵۷۳ ۱

⊗ **وارث** : رک بہ علم (میراث) . ۵۷۳ ۱

⊗ **وارث شاہ** : مشہور ترین پنجابی شاعر ، مصنف داستان ہیر رانجھا (م ۱۷۹۸ء) . ۵۷۳ ۱

* **واسط** : عراق کے مرکزی علاقے کا ایک شہر . ۵۷۷ ۲

⊗ **الواسع** : رک بہ الا سماء الحسنی . ۵۷۹ ۲

* **واسع علی سی** : یا علی ، دور عثمانیہ کا ایک ترک عالم ، شاعر اور انشاپرداز ، انوار سہیلی کا ترکی مترجم (م ۹۵۰ھ) . ۵۷۹ ۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗ **واسوخت** :	بمعنی بیزاری ، تکدر ؛ ایک صنف سخن .	۵۸۰	۲
* **واصف** :	احمد ، سلطنت عثمانیہ کا ایک سرکاری مؤرخ (۱۲۲۱ھ/۱۸۰۶ء) .	۵۸۱	۲
* **واصل بن عطاء** :	ابو حذیفۃ الغزّال ، معتزلہ کا امام (م ۱۳۱ھ/۷۳۸-۷۴۹ء) .	۵۸۳	۱
* **وافر** :	عربی عروض میں چوتھی بحر .	۵۸۵	۱
⊗* **الواقدی** :	ابو عبداللہ محمد بن عمر (۱۳۰ھ/۷۴۷ء تا ۲۰۷ھ/۸۲۲ء) ، مشہور عرب مؤرخ اور سیرت نگار .	۵۸۵	۲
⊗ **الواقع** :	رک بہ النسر الواقع .	۵۸۸	۱
⊗ **الواقعہ** :	قرآن مجید کی چھپنویں سورۃ .	۵۸۸	۱
* **والدہ سلطان** :	قدیم عثمانی سلطنت میں سلطان وقت کی والدہ کا خطاب .	۵۸۹	۱
⊗ **الوالی** :	رک بہ الاسماء الحسنی .	۵۹۱	۱
* **والہی** :	دو عثمانی شعرا : (۱) والہی ، کرد زادہ یا قورت زادہ (م ۹۹۳ھ/۱۵۹۶ء) ؛ (۲) والہی احمد (م ۱۰۰۸ھ) .	۵۹۱	۱
⊗* **وامق و عذرا** :	فارسی زبان کی ایک منظوم رومانی داستان .	۵۹۱	۱
* **وان** :	ترکیہ میں جھیل وان کے مشرقی کنارے اور ارمینیا کی سطح مرتفع پر واقع ایک شہر .	۵۹۲	۲
* **وان قولی** :	محمد بن مصطفی الوانی ، مراد ثالث کے عہد کا ایک مشہور ماہر قانون (م ۱۰۰۰ھ/۱۵۹۱-۱۵۹۲ء) .	۵۹۳	۱
* **الواواء الدمشقی** :	ابو الفرج محمد بن احمد الغسانی ، عہد سیف الدولہ حمدانی کا ایک دوسرے درجے کا شاعر (م نواح ۳۷۰ھ/۹۸۰ء) .	۵۹۳	۲
⊗ **واؤ** :	رک بہ و .	۵۹۵	۱
* **وَبار** :	جزیرۃ العرب کے جنوبی حصے میں ایک علاقہ اور وہاں آباد ایک قبیلہ .	۵۹۵	۱
* **وَتَد یا وتد** :	علم عروض کی ایک اصطلاح .	۵۹۵	۲
⊗ **وتر** :	نماز عشاء کے بعد اسی نام سے ادا کی جانے والی نماز .	۵۹۶	۱
* **وَثائق** :	رک بہ دستاویزات .	۵۹۷	۱
* **وَثیقہ** :	رک بہ دستاویزات .	۵۹۷	۱
⊗* **وجدہ** :	Oujda ، مشرقی مراکش کا ایک صوبہ اور اس کا صدر مقام .	۵۹۷	۱
⊗* **وجود** :	(ہستی) ، نیز موجود ہست) ، ارسطاطالیسی مابعد الطبیعیات کی اہم اصطلاحات .	۵۹۷	۲
⊗ **وجودیت** :	Existentialism ، ایک فلسفیانہ اصطلاح ۔	۶۰۵	۲
⊗ **وجہی ، مُلّا** :	گولکنڈہ کے قطب شاہی دور کا شاعر ، نثر نگار ، مثنوی قطب مشتری (۱۰۱۸ھ/۱۶۰۹ء) اور قصہ سب رس (۱۰۴۰ھ/۱۶۵۰ء) کا مصنف .	۶۰۹	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
⊗*	**وجیانگر** : دریاے تنگ بھدرا کے جنوبی کنارے پر واقع جنوبی بھارت کا ایک شہر (اب کھنڈر) .	۶۱۱	۱
*	**وجیہی** : حسین ، ایک عثمانی شاعر اور مؤرخ (م ۱۰۷۱ھ/۱۶۶۰ء) .	۶۱۲	۲
*	**وحدة الشہود** : رک بہ تصوف .	۶۱۳	۱
⊗	**وحدة الوجود** : رک بہ تصوف .	۶۱۳	۱
*	**وحشی بافقی** : ایک ایرانی شاعر (م ۹۹۱-۹۹۲ھ/۱۵۸۳-۱۵۸۴ء) .	۶۱۳	۱
⊗	**وحی** : لطیف اور مخفی اشارہ ، پیغام رسالت ، الہام ؛ ایک معروف قرآنی اصطلاح .	۶۱۳	۲
*	**وحید دستگردی** : حسن بن محمد بن قاسم ، دور آخر میں ایک نامور ایرانی شاعر اور ادیب (م ۱۳۹۱ھ) .	۶۲۳	۱
*	**وخان** : ، پامیر کے جنوب میں افغانستان کا ایک ضلع .	۶۲۴	۲
*	**وداعی** : (برگو ، دار صالح) ، دار فور کے مغرب میں واقع ایک علاقہ .	۶۲۵	۲
*	**ودیعہ** : ایک قسم کا عقد ؛ ایک فقہی اصطلاح .	۶۳۰	۱
*	**وراق** : ابو عیسٰی محمد بن ہارون ، ایک آزاد خیال مفکر (م ۲۹۷ھ/۹۰۹ء) .	۶۳۳	۲
*	**ورامین** : تہران سے جنوب مشرق میں ایک شہر .	۶۳۴	۱
⊗	**ورد** : ذکر کے لیے مترادف لفظ .	۶۳۵	۱
⊗	**ورقہ بن نوفل** : بن اسد بن عبدالعزی ، زمانۂ جاہلیت کا ایک عیسائی عالم .	۶۳۷	۲
*	**ورقلہ** : Ouragla ، الجزائر کے صحرا میں ایک نخلستان .	۶۳۸	۲
*	**الورکاء** : جنوبی عراق میں ایک اجاڑ مقام .	۶۳۹	۲
⊗*	**ورلہ** : (وارنہ) ، بحیرۂ اسود کے ساحل پر بلغاریہ کا تیسرا بڑا شہر .	۶۴۱	۱
*	**وزارت** : رک بہ وزیر .	۶۴۲	۲
*	**وزیر** : مدار المہام ؛ سلطنت (بالخصوص عثمانی سلطنت) کا سب سے بڑا عہدیدار .	۶۴۲	۲
*	**الوزیر المغربی** : رک بہ المغربی .	۶۴۵	۱
⊗	**وزیر خان** : شیخ علیم الدین انصاری ، عہد مغلیہ کا ایک نامور امیر اور صوبیدار ، حاذق طبیب اور مسجد وزیر خان کا بانی (م ۱۰۵۰ھ/۱۶۴۰ء) .	۶۴۵	۱
⊗	**وزیرستان** : پاکستان کے شمال مغربی سرحدی صوبے میں شامل قبائلی علاقہ .	۶۴۷	۱
⊗	**وسٹنفلڈ** : Ferdinand Wustenfeld (۱۸۰۸ تا ۱۸۹۹ء) ، انیسویں صدی کا ایک نامور مستشرق .	۶۴۹	۱
*	**الوشاء** : ابوالطیب محمد بن اسحاق بن یحیی ، ایک عربی ماہر لسانیات اور ظریف .	۶۴۹	۱
⊗	**وشقہ** : Huesca ، شمالی اندلس کا ایک سرحدی صوبہ .	۶۴۹	۱
*	**وشمگیر بن زیار** : ابو طالب ، زیاری خاندان کا دوسرا حکمران (از ۹۳۵ تا ۹۶۵ء) .	۶۵۰	۱
*	**وصاف** : ایک ایرانی مؤرخ .	۶۵۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* وَصْلی : رک بہ فن (خطاطی) .		۶۵۲	۲
⊗ وَصی : رک بہ وَصیۃ .		۶۵۲	۲
⊗ وَصِیّۃ : اسلامی ادب کی ایک کثیرالاستعمال اور انتقال جائداد کی ایک قانونی اور فقہی اصطلاح .		۶۵۲	۲
⊗ وَضو : شریعت اسلامیہ کی ایک اہم اصطلاح ، نماز سے قبل ایک خاص ترتیب سے ہاتھ ، منہ ، پاؤں وغیرہ دھونا اور سر پر مسح کرنا .		۶۵۵	۲
⊗ وَطّاس ، بنو : پندرھویں سولھویں صدی عیسوی میں مراکش کا ایک حکمران خاندان .		۶۵۷	۱
⊗ وطن : بیسویں صدی میں متحدہ ہندوستان کا پہلا ہفتہ وار اخبار .		۶۵۸	۱
⊗ وَطواط : رشید الدین ، بلخ کا رہنے والا ایک ایرانی شاعر (م ۵۷۸ھ/۱۱۸۲-۱۱۸۳ء) .		۶۵۹	۲
⊗ وَعْظ : رک بہ مواعظ .		۶۶۰	۲
* وفا : (۱) شرف الدین علی حسنی ، ایرانی شاعر (م ۱۱۹۳ھ/۱۷۸۰ء) ؛ (۲) وفا فراھانی ، میرزا محمد حسین ، زند خاندان کا وزیر اور صاحب دیوان شاعر ؛ (۳) وفا یزدی ، انیسویں صدی کا شاعر ؛ (۴) وفا اشرفی ، میرزا مہدی قلی ، انیسویں صدی کا شاعر ، کاتب اور خوش نویس .		۶۶۰	۲
* الوَفْرانی : (یا الافرانی) ، ابوعبداللہ محمد بن الحاج ، المعروف بہ الصغیر (۱۰۸۰ھ/۱۶۶۹-۱۶۷۰ء تا ۱۱۴۰ھ/۱۷۲۷ء یا ۱۱۵۱ھ/۱۷۳۸ء) ، ایک مراکشی سیرت نگار اور مؤرخ .		۶۶۱	۱
* وَفق : ایک طلسماتی مربع .		۶۶۲	۱
* وَقار : میرزا احمد شیرازی ، ایک ایرانی شاعر (حیات ۱۲۷۴ھ/۱۸۵۷-۱۸۵۸ء) .		۶۶۳	۲
* وَقت : رک بہ زمان .		۶۶۵	۱
* وَقعہ نویس، وَقائع نَویس : محافظ دستاویزات ، عہد آل عثمان میں سرکاری مؤرخ .		۶۶۵	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود

جلد ۲۳

* **وَقْف :** (نیز حَبس) ، ایک فقہی اصطلاح ، کسی شے کا فی سبیل اللہ اچھے مقاصد کے لیے مخصوص کر دینا . ۱ ۱
* **وَقْواق :** (واق واق) ، بحر لاروی میں واقع جزائر . ۱۹ ۲
⊗* **وِکَالَة :** (وِکالة) ، ایک قانونی اصطلاح ، بمعنی مختار نامہ ، اختیار دے دینا ، وغیرہ . ۲۱ ۱
* **وَکَپ :** رکَ بہ وَقْف . ۲۵ ۱
* **وَکِیل :** رکَ بہ (۱) وکالة ؛ (۲) الاسماء الحسنی . ۲۵ ۱
* **وَلبہ :** (Huelva) ، ہسپانیہ کا ایک صوبہ اور اس کا صدر مقام . ۲۵ ۲
* **ولندیزی جزائر شرق الہند میں نظام مساجد :** سماٹرا ، جاوا ، بورنیو اور برونائی وغیرہ میں عرصہ دراز سے قائم مساجد کا ایک بھرپور نظام . ۲۶ ۱
* **ولہاؤزن :** Julius Wellhausen (۱۸۴۴ تا ۱۹۱۸ء) جرمنی کا ایک نامور مستشرق . ۳۱ ۱
*⊗ **وَلی :** خدا رسیدہ اور برگزیدہ عارف باللہ ؛ تصوف کی ایک اصطلاح . ۳۲ ۲
⊗ **(شاہ) وَلی اللہ دھلوی :** ابو الفیاض قطب الدین احمد بن ابو الفیض شاہ عبدالرحیم (۱۱۱۴ھ/۱۷۰۳ء تا ۱۱۷۴ھ/۱۷۶۲ء) ، ہندوستان کے نامور عالم ، محدث ، فقیہ ، مجتہد اور کثیرالتعداد کتابوں کے مصنف . ۳۹ ۲
⊗ **وَلی بابا :** مودودی چشتی ، بلوچستان کے ایک صوفی بزرگ اور کرانی سادات کے جد امجد . ۴۷ ۲
* **الوَلید بن عبدالملک :** ایک مشہور اموی خلیفہ (از ۸۸ھ/۷۰۵ء تا ۹۸ھ/۷۱۵ء) . ۴۷ ۲
* **الوَلید بن المغیرہ :** بن عبداللہ بن عمر بن مخزوم ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کا ایک معاند قریشی سردار (م ۱ھ/۶۲۲ء) . ۴۸ ۱
* **الوَلید بن یَزید :** علم و فن کا سرپرست ایک اموی خلیفہ (از ۱۲۶ھ/۷۴۳ء تا ۱۲۷ھ/۷۴۴ء) . ۵۰ ۱
* **ولیم رائٹ :** William Wright (۱۸۳۰ تا ۱۸۸۹ء) ، انگلستان کا ایک ممتاز مستشرق . ۵۱ ۱
⊗ **ولیم لین :** E. William Lane (۱۸۰۱ ، تا ۱۸۷۶ء) برطانیہ کا ایک مشہور

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	مستشرق .	۵۲	۱
⊗	**ولیم میور** : William Muir (۱۸۱۹ تا ۱۹۰۵ء) ، برطانوی دور میں گورنر یو - پی ، ایک متعصب اور دریدہ دہن مستشرق .	۵۳	۱
*	**وَلیمہ** : رک بہ عرس .	۵۴	۱
*	**الوَنشریسی** : (۱) ابوالعباس احمد بن یحیی بن محمد التلمسانی الونشریسی ، المغرب کا ایک مشہور مالکی فقیہ ، فتاوی کی ایک کتاب کا مؤلف (م ۹۱۴ھ/ ۱۵۰۸ء) اور اس کا بیٹا (۲) ابو محمد عبدالواحد بن احمد الزناتی الفاسی ، ایک فاضل قانون دان ، قاضی اور مفتی (م ۹۵۵ھ/۱۵۴۹ء) .	۵۴	۱
*	**وَہب بن مُنبّہ** : ابو عبداللہ ، جنوبی عرب کا ایک داستان گو (م ۱۱۰ھ/۷۲۸ء یا ۱۱۴ھ/۷۳۲ء) .	۵۵	۱
*	**وَہبی** : عام طور پر سید وہبی ، ایک ترکی شاعر (م ۱۱۵۳ھ/۱۷۴۰ء)	۵۸	۲
*	**وہران** : (Oran) ، الجزائر کے ساحل پر ایک بندرگاہ اور شہر .	۶۰	۱
⊗	**الوَہّاب** : رک بہ الاسماء الحسنی .	۶۰	۲
*	**وَہابیہ** : (الموحدون) ، محمد بن عبدالوہاب کی قائم کردہ جماعت .	۶۰	۲
*	**وَیسی** : اویس بن محمد (۹۶۹ھ/۱۵۲۶-۱۵۶۳ء تا ۱۰۳۷ھ/۱۶۲۸ء) ، ایک نامور ترکی فاضل اور شاعر .	۶۸	۲
*	**ویگا** : رک بہ نسر واقع .	۶۹	۲
⊗	**وینسنک** : A. J. Wensinek (۱۸۸۱ تا ۱۹۳۹ء) ، ہالینڈ کا ایک نامور مستشرق اور معجم المفہرس لالفاظ الحدیث النبوی کا مصنف .	۶۹	۲

ہ

⊗	**ہ** : (ھا) ، عربی زبان کا چھبیسواں ، فارسی کا اکتیسواں ، ہندی کا تینتیسواں اور اردو کا اڑتالیسواں حرف .	۷۱	۱
⊗	**ہابیل و قابیل** : حضرت آدم علیہ السلام کے دو بیٹے .	۷۲	۲
*	**ہاتف** : ایک کثیر المعانی لفظ ، پکارنے والا ، بلانے والا ، عموماً غیبی آواز .	۷۶	۲
*	**ہاتف** : سید احمد ، اصفہان کا ایک فارسی شاعر (م ۱۱۲۸ھ/۱۷۱۵ء) .	۷۷	۲
*	**ہاتفی** : عبداللہ ، مولانا جامی کا ہمشیر زادہ اور فارسی کا ایک شاعر (م ۹۲۷ھ/ ۱۵۳۱ء) .	۷۸	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* هَاجر (بنو) :	مشرقی عرب کا ایک قبیلہ .	۷۸	۲
* الهادی :	رهنما ، خدا کا ایک نام ، نیز شیعی حکمرانوں کا ایک مقبول لقب .	۷۹	۱
* هادی سَبْزواری :	حاجی ملّا (۱۲۱۲ھ/۱۷۹۷-۱۷۹۸ء تا ۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء) ، ایک مشہور ایرانی فلسفی اور شاعر .	۷۹	۲
⊗ هارُوت و ماروت :	قرآن مجید میں مذکور دو فرشتوں کا نام .	۸۰	۱
*⊗ هارون بن عِمران :	(بائیبل : Aaron) ، بنی اسرائیل کے ایک مقتدر نبی اور حضرت موسٰی ؑ کے بڑے بھائی .	۸۳	۲
⊗ هارون الرشید :	نامور اور ممتاز ترین عباسی خلیفہ (از ۱۷۰ھ/۷۸۵ء تا ۱۹۳ھ/ ۸۰۸ء) .	۸۵	۱
* الهارونیّه :	(۱) جلولاء کے قریب عراق میں ایک گاؤں : (۲) ایشیائے کوچک اور شام کے درمیان سرحدی قلعوں کا ایک سلسلہ .	۹۳	۱
⊗ هاشِم بن عبدمناف :	آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے ایک جد امجد ، مشہور قریشی سردار .	۹۳	۲
⊗ هاشِم سَروانی :	زبدة الفصحاء ابو محمد هاشم بن زید السروانی (۲۲۳ تا ۲۹۷ھ) ، پشتو زبان کا ایک قدیم شاعر .	۹۴	۱
⊗* هامان :	حضرت موسٰی ؑ اور بنی اسرائیل کا ایک شدید مخالف اور فرعون کی مجلس شوریٰ کا ایک رکن .	۹۵	۲
* هامَرز :	جنگ ذوقار [رک بآں] میں ایرانی دستوں کا سالار .	۹۹	۲
* هامُون :	مشرقی ایران ، افغانستان اور بلوچستان میں وسیع شوردلدلوں کا نام .	۹۹	۲
* هانسوی :	شیخ جمال الدین احمد (۸۵۰ھ/۱۸۸۴ - ۱۸۸۵ء تا ۶۵۹ھ/۱۲۶۰-۱۲۶۱ء) ، ہندوستان میں چشتیہ سلسلے کے ایک بزرگ اور حضرت گنج شکر ؒ کے خلیفہ .	۱۰۰	۱
* هانسی :	ہریانہ پردیش (بھارت) میں ضلع حصار کا ایک قدیم قصبہ .	۱۰۱	۱
⊗ هانی بن عروه :	بن الفصفاص بن عمران ، عبید اللہ بن زیاد کے ابتدائی عہد ولایت میں کوفے کے بنو مراد کا ایک سردار (م ۶۰ھ/۶۸۰ء) .	۱۰۲	۲
* هِبة الله بن الحسین :	رک به بدیع الاسطرلابی .	۱۰۳	۱
* هِبة الله :	بن محمد بن المطلب مجد الدین الفیروز آبادی ، خلیفہ المستظہر کا وزیر (حیات ۵۰۳ھ/۱۱۰۹-۱۱۱۰ء) .	۱۰۳	۱
*⊗ هُبَل :	عہد جاهلیت میں کعبۃ اللہ کے اندر نصب ایک مشہور بت .	۱۰۳	۱
⊗ هِبه :	بمعنی بخشش ، عطیہ ، ایک فقہی اصطلاح .	۱۰۳	۱
* هِپو کریٹیز :	(Hippokrates) ، رک به بقراط .	۱۱۰	۱
* هُتَیم :	جزیرة العرب کا ایک بڑا خانہ بدوش قبیلہ .	۱۱	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ھجاء**	منظوم چٹکلا لطیفہ ، ہجو ، ایک ادبی اصطلاح .	۱۱۱	۱
* **ھَجَر**	جنوبی عرب میں شہر کے معنوں میں مستعمل لفظ .	۱۱۳	۲
* **ھجر**	رک بہ الحسا .	۱۱۳	۱
* **ھجرۃ**	جنوبی عرب کا ایک گاؤں .	۱۱۳	۱
⊗ **ھِجرۃ**	ایک معروف اسلامی اصطلاح ، بمعنی اللہ تعالی کی رضا کے لیے ترک وطن کرنا .	۱۱۳	۲
* **ھَجَرین**	حضر موت میں ایک شہر .	۱۲۵	۲
* **الہُجویری** [ز]	رک بہ داتا گنج بخش [ز] .	۱۲۶	۱
⊗ **ھدایت اللہ ، میاں**	(۱۲۵۴ھ/۱۸۳۸ء تا ۱۳۵۰ھ/۱۹۳۱ء) ، ایک مشہور پنجابی شاعر .	۱۲۶	۱
* **ھَدَندُوا**	(Hadendoa) ، شمالی افریقہ کا ایک حامی النسل قبیلہ .	۱۲۶	۲
* **ھُدنہ**	کافروں اور مسلمانوں کے مابین مصالحت ، راضی نامہ ، بین الاقوامی معاہدہ ، ایک فقہی اصطلاح .	۱۲۷	۱
⊗* **ھُد ھُد**	کٹھ بڑھئی ، ایک پرندہ .	۱۲۹	۲
⊗ **ھدیہ**	رک بہ ہبہ .	۱۳۰	۲
* **ھُذیل بن مُدرکہ**	عربوں کا ایک مشہور اور طاقتور قبیلہ .	۱۳۰	۲
* **ھَرات**	مغربی افغانستان میں ہری رود پر ایک شہر اور ضلع .	۱۳۱	۲
⊗ **ھُر خُرلیا**	رک بہ سنوک ہر خرنیے .	۱۳۴	۲
* **ھَرر**	مشرقی افریقہ کا ایک اہم تجارتی شہر .	۱۳۴	۲
* **ھر سک**	(ہرز گوینا) ، رک بہ بوسنہ .	۱۳۶	۱
* **ھَرغہ**	ایک بربر قبیلے ارغن کا عربی نام .	۱۳۶	۱
* **ھَرکَرن**	فارسی زبان کا ایک صاحب طرز ہندو ادیب .	۱۳۸	۱
* **ھرگیسہ**	سابق برطانوی زیر حمایت صومالیہ کا دارالحکومت اور اب جمہوریہ صومالیہ کے شمالی خطے کا صدر مقام .	۱۳۸	۱
* **ھَرم** [ز]	(ج : اھرام) ، لفظی معنی مخروطی مینار ، مصر کی شہرۂ آفاق عظیم الشان قدیم عمارتیں .	۱۳۹	۱
* **ھُرمز**	(ورمزد) ، زرتشتی مذہب میں اہم ترین شخصیت ؛ ساسانی خاندان کے پانچ بادشاہ : (۱) ہرمز اول (۲۷۲ تا ۲۷۳ء) ؛ (۲) ہرمز دوم (۳۰۲ تا ۳۰۹ء) ؛ (۳) ہرمز سوم (۴۵۷ تا ۴۵۹ء) ؛ (۴) ہرمز چہارم (۵۷۹ تا ۵۹۰ء) ؛ (۵) ہرمز پنجم (۶۳۴ء) .	۱۴۱	۱
* **ھُرمز**	(اورمس) ، عہد وسطی میں ایران کی ایک اہم تجارتی بندر گاہ .	۱۴۲	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* الهرمزان	: سوسیانا کا بادشاہ اور مسلمانوں کے خلاف جنگ قادسیہ (۱۹ھ/۶۳۷ء) میں ایرانی فوج کا ایک سردار .	۱۴۴	۱
* هرود	: افغانستان کا ایک دریا .	۱۴۵	۱
⊗ الهروی	: ابو اسماعیل عبداللہ بن محمد بن علی الانصاری (۳۹۶ھ/۱۰۰۵ء تا ۴۸۱ھ/ ۱۰۸۹ء) ، ایک معروف عالم دین ، متکلم اور مصنف .	۱۴۵	۲
* الهروی الموصلی	: شیخ تقی الدین ابوالحسن علی بن ابی بکر ، شام کا ایک جہاں گرد صوفی ، الملک الظاهر غازی کا درباری اور مصنف (۶۱۱ھ/۱۲۱۵ء) .	۱۴۶	۱
* هری رود	: هرات کے جنوب میں افغانستان کا ایک دریا .	۱۴۷	۲
*⊗ هزاراسپ	: دریاے جیحون اور خیوہ کے قریب ایک شہر .	۱۴۸	۱
⊗ هزار اسپی ها	: لرستان کبیر کے حکمران بنو فضلویہ کا نام .	۱۴۸	۲
⊗ هزاره	: دریاے سندھ کے مشرقی میں صوبہ سرحد (پاکستان) کی ایک قسم ت .	۱۴۸	۲
* هزاره	: هزارستان (افغانستان) و بلوچستان میں آباد مغول نسل کی ایک قوم .	۱۵۰	۲
⊗* هزج	: عربی علم عروض کی چھٹی بحر .	۱۵۱	۲
* هشام اول	: ابوالولید الرضی یا العادل ، قرطبہ کا دوسرا اموی امیر (از ۱۷۲ھ/۷۸۸ء تا ۱۸۰ھ/۷۹۶ء) .	۱۵۲	۱
* هشام ثانی	: ابو الولید المؤید بن الحکم ثانی المستنصر ، قرطبہ کا دسواں اموی حکمران (از ۳۵۶ھ/۹۷۶ء تا ۳۹۹ھ/۱۰۰۹ء و از ۴۰۰ھ/۱۰۱۰ء تا ۴۰۳ھ/۱۰۱۳ء) .	۱۵۲	۲
* هشام ثالث	: المعتمد ، قرطبہ کا سولھواں اور آخری فرمانروا (م ۴۲۳ھ/۱۰۳۳ء) .	۱۵۳	۱
* هشام بن الحکم ابو محمد	: ابتدائی زمانے کا ایک ممتاز شیعہ عالم (م ۱۹۹ھ/ ۸۱۴-۸۱۵ء) .	۱۵۳	۲
* هشام بن عبدالملک	: اموی خلافت کا دسواں خلیفہ (از ۱۰۵ھ/۷۲۴ء تا ۱۲۵ھ/ ۷۴۳ء) .	۱۵۴	۱
⊗ هفت ولی	: قلات ڈویژن میں بھٹاری کے مقام پر سات بزرگوں کے مزار .	۱۵۸	۱
* هکاری	: ایران کی سرحد پر ولایت وان کی ایک سنجاق .	۱۵۸	۱
⊗ الهکاری	: رک به عدی بن مسافر .	۱۵۹	۱
* هلال	: ایک عرب قبیلہ .	۱۵۹	۱
* هلال الصابئی	: رک به الصابئی .	۱۶۰	۱
* هلالی	: بدر الدین ، ایک فارسی شاعر (م ۹۳۰ھ/۱۵۳۲-۱۵۳۳ء) .	۱۶۰	۱
* هلمند	: افغانستان کا سب سے بڑا دریا .	۱۶۰	۱
* هما	: ایک فرضی مبارک پرندہ .	۱۶۱	۱

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* **ہُمایُوں**	: ہندوستان کا دوسرا مغل فرمانروا (از ۱۵۳۰ تا ۱۵۵۶ء) .	۱۶۱	۲
* **ہُمایُوں نامہ**	: کلیلہ و دمنہ کا ترکی ترجمہ .	۱۶۲	۱
* **ہَمپی**	: سلطنت وجیانگر کے کھنڈروں کا موجودہ نام .	۱۶۲	۱
* **ہَمَدان**	: عرب کا ایک بڑا قبیلہ .	۱۶۴	۲
* **الہَمَدانی**	: ابو محمد الحسن بن احمد بن یعقوب ، المعروف بہ ابن الحائک ، جنوبی عرب کا ہمہ دان عالم ، صاحب صفۃ جزیرہ العرب وغیرہ (م ۳۳۴ھ/ ۹۴۵ء) .	۱۶۵	۱
* **ہَمَذان**	: کوہ الوند کے دامن اور ایک زرخیز میدان میں واقع ایک قدیم شہر .	۱۶۶	۲
* **ہمذانی**	: یا ہمدانی (۳۵۸ تا ۳۹۸ھ) ، ایک قدیم عربی شاعر اور انشاپرداز .	۱۶۸	۱
⊗ **ہمزۃ**	: الف کا جڑواں حرف .	۱۶۹	۲
⊗ **الہمزۃ**	: قرآن مجید کی ایک سو چوتھی سورۃ .	۱۷۳	۱
* **ہملٹن گب (سر)**	: رک بہ گب .	۱۷۳	۱
⊗ **ہِند**	: ہندوستان ، جنوبی ایشیا کا مشہور ملک .	۱۷۳	۱
⊗ **ہِند بن عتبہ**	: بن ربیعہ ، عہد نبوی کی ایک مشہور قریشی خاتون ، ابو سفیان کی زوجہ اور امیر معاویہ کی والدہ (م ۱۴ھ) .	۲۰۸	۱
* **ہندال میرزا**	: (۱۵۱۹ تا ۱۵۵۱ء) ، بابر کا چوتھا بیٹا .	۲۰۹	۲
* **ہند چینی**	: (Indo China) ، ہند بعید ؛ لاؤس ، کمبوچیا اور ویت نام پر مشتمل جزیرہ نما .	۲۱۰	۱
⊗ **ہندسہ**	: رک بہ علم (الہندسہ) .	۲۱۳	۱
⊗ **ہندو**	: رک بہ سنسکرت .	۲۱۳	۱
⊗ **ہندوستان**	: رک بہ ہند .	۲۱۳	۱
* **ہندوستانی**	: یورپی علما کے ہاں مغربی ہندی ، یعنی بالائی گنگ و جمن کی بولی کا نام .	۲۱۳	۱
* **ہندوکش**	: پامیر سے جنوب مغرب کی طرف پھیلا ہوا سلسلۂ کوہ .	۲۱۳	۱
* **ہندی**	: جمہوریہ بھارت (انڈیا) کی قومی زبان .	۲۱۵	۱
* **الہندیہ**	: رک بہ ہندی .	۲۱۸	۱
* **ہُنر**	: رک بہ فن .	۲۱۸	۱
* **ہُنزہ ناگر**	: شمالی علاقہ جات (پاکستان) میں شامل دو ریاستیں .	۲۱۸	۱
* **ہَنْسَلِیَہ**	: مراکش کا ایک سلسلۂ تصوف .	۲۱۹	۲
* **ہِنگلاج**	: بلوچستان کی ریاست لس بیلا میں ایک قدیم خانقاہ .	۲۲۰	۱
* **ہنوخ**	: (انوخ Henoch) ، رک بہ ادریس .	۲۲۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* هَنَیئاً	: ایک دعائیہ کلمہ .	۲۲۰	۲
* هُوَارہ	: (Huara) ، مشہور بربر قبیلہ .	۲۲۰	۲
** هَوازن	: شمالی عرب کا ایک بڑا عرب قبیلہ .	۲۲۲	۲
* هواشم	: (هاشمیون) ، ابوهاشم محمد الحسنی کی اولاد پر مشتمل اشراف مکہ .	۲۲۵	۲
⊗ هُوایلوا	: یا هُیلوَہ ، رک بہ ولبہ .	۲۲۵	۲
⊗* هوت	: ایک قدیم بلوچ قبیلہ .	۲۲۶	۱
⊗ هُود	: قرآن مجید کی گیارھویں سورۃ .	۲۲۷	۱
* هُود	: قرآن مجید میں مذکور ایک پیغمبر .	۲۲۸	۱
* هود (بنو)	: عہد ملوک الطوائف میں سرقسطہ کاایک عربی النسل فرمانروا خاندان .	۲۲۹	۱
* هُوسا	: رک بہ الحوصہ .	۲۳۲	۲
** هوشنگ شاہ غوری	: مالوہ کا دوسرا غوری بادشاہ (از ۱۴۰۵-۱۴۰۶ء تا ۱۴۳۵ء) .	۲۳۲	۲
* الهُوف	: (هُفوف ، فوف) ، عرب میں ایک شہر اور صوبہ الاحسا کا دارالحکومت .	۲۳۲	۲
* هُولاکو	: (۱۲۱۷ تا ۱۲۶۵ء) ، ایک مغول فاتح اور ایران میں مغولی (ایلخانی) سلطنت کا بانی .	۲۳۵	۲
* هُوَ هُوَ	: منطق اور تصوف کی ایک اصطلاح .	۲۳۷	۱
* هَیئت	: رک بہ علم (الهیئت) .	۲۳۷	۲
* هیت	: عراق کا ایک شہر .	۲۳۷	۲
⊗ هِیر	: پنجاب (پاکستان) کے ایک معروف رومان کا مرکزی نسوانی کردار .	۲۳۸	۲
* هیکا	: رک بہ وشقہ .	۲۴۱	۲
* هیلاج	: اکسیر حیات؛ علم نجوم کی ایک اصطلاح .	۲۴۱	۲
⊗ هِیلوا	: (هوایلوا) ، رک بہ ولبہ .	۲۴۱	۲
* هیولی	: رک بہ مادہ .	۲۴۱	۲

ی

⊗ ی (یاء)	: عربی حروف تہجی کا اٹھائیسواں ، فارسی کا تیسواں اور اردو کا اکیانواں حرف .	۲۴۲	۱
⊗ یا جوج و ماجوج	: تورات اور قرآن مجید میں مذکور دو قبائل کا عربی نام .	۲۴۲	۱
* الیاز جی	: (۱) الشیخ ناصیف بن عبداللہ ، انیسویں صدی کا ایک عرب شاعر اور ماہر لسانیات (۱۸۰۰ تا ۱۸۷۱ء) اور اس کی اولاد ؛ (۲) ابراهیم بن ناصیف		

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	(۱۸۴۷ تا ۱۹۰۶ء)، لغوی اور ماہر لسانیات؛ (۳) خلیل بن ناصیف (۱۸۰۸ تا ۱۸۸۹ء)، مصنف المروۃ والوفا؛ (۴) وردہ بنت ناصیف (۱۸۸۳ تا ۱۹۲۴ء)، مصنف اور شاعرہ؛ (۵) حبیب بن ناصیف (۱۸۲۳ تا ۱۸۷۰ء)، مترجم، شارح اور مرثیہ نگار۔	۱ ۲۵۳
* یازوری	: ابو محمد الحسن بن علی، فاطمی خلیفہ المستنصر باللہ کا وزیر اور قاضی القضاۃ (م ۴۵۰ھ/۱۰۵۸ء)۔	۱ ۲۵۷
* یازیجی اوغلو	: (یازیجی زادہ)، دو قدیم عثمانی شاعر اور صوفی: (۱) یازیجی اوغلو محمد (م ۸۵۵ھ/۱۴۵۱ء)، مصنف رسالہ محمدیہ؛ (۲) یازیجی اوغلو احمد (م نواح ۸۶۰ھ/۱۴۵۶ء)، تصوف کی چند کتابوں کا مصنف۔	
⊗ یٰسٓ	: قرآن مجید کی چھتیسویں سورۃ۔	۱ ۲۶۰
* یافا	: (یافہ، Joffa, Jappa)، بحیرۂ روم کے کنارے ایک قدیم تاریخی شہر۔	۱ ۲۶۳
* یافث	: (بائبل: Japheth)، تورات میں مذکور حضرت نوحؑ کا ایک بیٹا۔	۱ ۲۶۵
* الیافعی	: ابوالسعادۃ (ابوالبرکات) عبداللہ بن اسعد بن علی، ایک یمنی صوفی اور مصنف (۷۰۰ھ/۱۳۰۰ء تا ۷۶۸ھ/۱۳۶۷ء)۔	۲ ۲۶۶
⊗ یاقوت الحموی	: شہاب الدین ابو عبداللہ الرومی (۵۷۴ھ/۱۱۷۸ء تا ۶۲۶ھ/۱۲۲۹ء)، ایک نامور ادیب، فہرست نگار اور معجم البلدان اور معجم الادباء وغیرہ کا مشہور مصنف۔	۱ ۲۶۷
* یاقوت المستعصمی	: جمال الدین ابوالدجد بن عبداللہ (۶۱۸ھ/۱۲۲۱ء تا ۶۹۸ھ/۱۲۹۸ء)، ایک مشہور خطاط۔	۱ ۲۷۰
* یام	: (۱) علاقہ ہمدان (جنوبی عرب) سے تعلق رکھنے والا ایک قبیلہ؛ (۲) یمن کا ایک مخلاف؛ (۳) یمن جوف میں ایک پہاڑ۔	۱ ۲۷۱
* یانینہ	: (Janina، یانیہ)، زیریں البانیا کا ایک شہر۔	۱ ۲۷۲
⊗ یتیم	: ایک اسلامی اصطلاح، بمعنی بچپن میں باپ کے سایۂ عاطفت سے محروم ہو جانے والا بچہ یا بچی۔	۱ ۲۷۳
⊗ یثرب	: رک بہ المدینۃ المنورہ۔	۲ ۲۷۶
⊗ یحییٰؑ	: قرآن مجید میں مذکور ایک پیغمبر۔	۱ ۲۷۷
* یحیی	: سلطان سلیمان کے عہد کا ایک البانی الاصل ترکی شاعر (حیات نواح ۹۸۶ھ)۔	۱ ۲۷۸
* یحیی بن آدم	: بن سلیمان، ابو زکریا، ایک معروف عالم دین، مصنف کتاب الخراج (م ۲۰۳ھ/۸۱۷ء)۔	۱ ۲۸۰
* یحیی بن امیر علی	: رک بہ نوعی۔	۲ ۲۸۱
* یحیی بن خالد برمکی	: عباسی خلافت کی ایک اہم شخصیت، ہارون الرشید کا اتالیق	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ عمود
	اور بعد ازاں وزیر ، خاندان برامکہ کا بانی (م ۱۹۰ھ/ ۸۰۵ء) .	۲۸۱ ۱
* یحیٰی بن زید الحسینی :	زید بن علی بن امام حسینؓ (۹۸ھ/۷۱۶ء تا ۱۲۵ھ/۷۴۳ء) ، بنوامیہ کے خلاف ایک تحریک کے قائد اور زیدیہ کے پانچویں امام ۔	۲۸۲ ۱
* یحیٰی بن علی :	بن یحیٰی ابی منصور المنجم ، ابواحمد ، کلاسیکی عربی موسیقی کا ماہر ، مصنف کتاب الباہر و کتاب النغم (م ۹۱۲ء) .	۲۸۳ ۲
⊗ یحیٰی کبیر غرغشتی :	حضرت خواجہ (۷۰۷ھ/۱۳۰۷ء تا ۸۳۴ھ/۱۴۳۰ء) ، حضرت مخدوم جہانیاں سے مجاز ، کوہ سلیمان کے مضافات میں شہر علی کے ایک بزرگ اور مبلغ دین .	۲۸۵ ۱
* یَربُوع :	متعدد عرب قبائل کی شاخوں کا نام .	۲۸۶ ۱
* الیَرمُوک :	شام کا ایک دریا اور عہد صدیقی کی ایک مشہور جنگ (۱۵ھ/۶۳۶ء) کا محل وقوع .	۲۸۶ ۲
* یَروشام :	رک بہ القدس .	۲۸۷ ۱
* یَزد :	ایران کا ایک شہر .	۲۸۷ ۱
* یَزدان :	زردشتی افکار میں خدا کا نام .	۲۸۷ ۲
* یزدگرد :	رک بہ ساسانیاں .	۲۸۹ ۱
* یزیدبن زیاد (ابن مفرغ) :	ابو عثمان یزید بن زیاد الحمیری ، پہلی صدی ہجری میں بصرے کا ایک ہجو گو شاعر (حیات ۶۴ھ/۶۸۴ء) .	۲۸۹ ۱
* یَزیدبن عبدالملک :	اموی خلیفہ (از ۱۰۱ھ/۷۲۰ء تا ۱۰۵ھ/۷۲۴ء) .	۲۹۰ ۲
⊗ یزیدبن معاویہ :	حضرت امیر معاویہ کا بیٹا اور جانشین (۶۰ھ/۶۸۰ء تا ۶۴ھ/۶۸۳ء) .	۲۹۱ ۱
* یزیدبن المُہلّب :	ابن صفرۃ الازدی (۵۳ھ/۶۷۲-۶۷۳ء تا ۱۰۲ھ/۷۲۰ء) ، ایک مشہور عرب سردار اور عامل خراسان .	۲۹۵ ۲
*⊗ یَزیدی :	(یزیدیہ) ، ایک کرد قبیلے اور اس کے مذہب کا نام .	۲۹۷ ۱
* یَشیل ایرماق :	(سبز دریا) ، ایشیائے کوچک کا ایک دریا .	۲۹۹ ۲
* یَعرب :	(۱) یعرب بن قحطان بن ہود المعروف بہ اعرب ، شاہان حمیر کا جد اعلیٰ ؛ (۲) یعرب بن مالک ، عمان کے حکمران خاندان یعربیہ (از ۱۰۳۴ تا ۱۱۵۱ھ) کا جد اعلیٰ .	۲۹۱ ۲
* یَعفُر :	بن عبدالرحمٰن بن کریب الحِوالی (حیات ۲۷۰ھ/۸۸۳ء) بنو یعفر یا بنو حوالی کے حکمران خاندان کا بانی .	۳۰۰ ۲
* یَعقُوب :	علیہ اسلام ، حضرت اسحاق کے بیٹے ، بنی اسرائیل کے جد اعلیٰ اور	

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
	مشہور پیغمبر .	۳۰۱	۲
* یَعقُوب بن لیث	: رکَ بہ صفاریہ .	۳۰۳	۲
* یَعقُوب بے	: رکَ بہ گرمیان اوغلو .	۳۰۳	۲
* یَعقُوب صرفی	: رکَ بہ صرفی کشمیری .	۳۰۳	۲
* الیَعقوبی	: احمد بن ابو یعقوب الکاتب العباسی ، مشہور عرب ، جغرافیہ نویس . مؤرخ اور تاریخ الیعقوبی وغیرہ کا مصنف .	۳۰۳	۲
* یَغَرغَر	: عہد تربیع میں صحرائے اعظم کے دریا کی گذر گاہ .	۳۰۵	۱
* یغما جندقی	: ابو الحسن رحیم بن حاجی ابراہیم قلی (۱۱۹۶ھ/۱۷۸۲ء تا ۱۳۷۶ھ/ ۱۸۵۹ء) ، ایک صاحب دیوان ایرانی شاعر .	۳۰۵	۱
* یَفرن	: رکَ بہ افرن .	۳۰۷	۱
* یلدز کوشکی	: (نیز یلدیز سرای یعنی ستارہ محل) ، استانبول میں عثمانی سلاطین کا محل .	۳۰۷	۱
* الیَمامہ	: وسطی عرب کا ایک علاقہ .	۳۱۰	۲
* یَمَشجی	: رکَ بہ حسن پاشا یمشجی .	۳۱۲	۱
* یمق	: رکَ بہ یمی چری .	۳۱۲	۱
⊗* الیمن	: جزیرۃ العرب میں سابقاً ایک صوبہ اور آج کل ایک خود مختار مملکت .	۳۲	۱
* یمین	: مسلمانوں کے قسم اٹھانے کے لیے عام اصطلاح .	۳۲۲	۱
* یَنبع	: عرب کے مغربی ساحل پر ایک چھوٹی سی بندر گاہ .	۳۲۲	۱
* یَنی چَری	: (عسکر جدید) ، سلطنت عثمانیہ میں ابتداءً مفتوحہ نصرانیوں کے نو مسلم (قول اوغلی) بچوں پر مشتمل جدید طرز پر تیار کردہ ایک پیادہ فوج .	۳۲۳	۱
* یَنیر	: (اناایر Ennayer) ، شمالی افریقہ کے باشندوں کے ہاں جولین تقویم کے پہلے مہینے کا نام .	۳۲۸	۱
* یوٹی کی اس	: (Eutychius ، یوتخیوس) ، رکَ بہ سعید بن البطریق .	۳۲۸	۱
* یورگان لاذیق	: رکَ بہ لاذیق .	۳۲۸	۱
* یورُوک	: ایشیائے کوچک کے خانہ بدوش قبائل .	۳۲۸	۲
⊗ یوسف بن یعقوب	: حضرت یعقوب کے فرزند ، خدا کے پیغمبر .	۳۲۹	۱
⊗ یوسف	: قرآن مجید کی بارھویں سورۃ .	۳۳۶	۲
* یوسف الاول	: رکَ بہ الموحدون .	۳۳۸	۱
* یوسف خاص الحاجب	: بلاساغونی ، ایک مرآۃ الملوک بلیگ کا مصنف (تصنیف ۴۶۲ھ/۱۰۶۹-۱۰۷۰ء) .	۳۳۸	۱
⊗ یوسف عزیز مگسی	: (۱۹۰۸ء تا ۱۹۳۵ء) ، بلوچستان کے ایک سیاسی رہنما .	۳۳۹	۱
* یوسف بن تاشفین	: رک بہ المرابطون .	۳۴۰	۱

www.besturdubooks.wordpress.com

عنوان	اشارات	صفحہ	عمود
* یُوسُف بن عُمر	: بن محمد الحکم بن ابی عقیل بن مسعود الثقفی ، حجاج بن یوسف کا والد اور والی عراق (م ۱۲۶ھ/۷۴۴ء) .	۳۴۰	۱
* یُوسُفی	: مولانا (۱۵۳۰ تا ۱۵۵۶ء) ، مغل شہنشاہ ہمایوں کا منشی اور طبیب ، صاحب بدائع الانشاء .	۳۴۱	۲
* یُوشع بن نُون	: تورات میں یشوع Joshua کے نام سے مذکور ایک قدیم پیغمبر اور حضرت موسیٰؑ کے شاگرد اور جانشین .	۳۴۲	۱
* یوغرت	: (ت) دہی ، ماست ، لبن .	۳۴۲	۱
⊗ یوگنڈا	: مشرقی استوائی افریقہ کا ایک ملک .	۳۴۳	۲
⊗ یوم الحساب	: قرآن مجید میں مذکور قیامت کا ایک نام .	۳۴۵	۲
⊗ (حضرت) یُونُسؑ	: بن متی ، قرآن مجید میں مذکور ، ایک قدیم پیغمبر .	۳۴۹	۱
⊗ یونس	: قرآن مجید کی دسویں سورۃ .	۳۵۲	۱
⊗ یونیورسٹی اورینٹل کالج	: رک بہ پنجاب یونیورسٹی اورینٹل کالج ، در تکملہ .	۳۵۴	۱
* یونس الکاتب یا المغنی	: ایک مشہور عرب گویّا اور موسیقی پر کتابوں کا مصنف (حیات ۱۳۲ھ) .	۳۵۴	۱
⊗ یہود	: ایک مشہور قوم .	۳۵۵	۱
* یہودی	: رک بہ یہود .	۳۶۳	۲
* ییلا	: (مشرقی ترکی) گرمیوں کا پڑاؤ .	۳۶۳	۲

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

حرف آخر

موسوعات کے متعلق، جسے آج انسائی کلوپیڈیا یا دائرۂ معارف کا نام دیا جاتا ہے، ہماری روایات قابل صد رشک ہیں۔ حق تو یہ ہے کہ مسلمان ہی اس کے مؤسس ہیں۔

ظہور قدسی صلی اللہ علیہ وسلم سے پہلے اللہ تعالیٰ کے مامور اپنی اپنی قوم اور اپنے اپنے ملک کی طرف مبعوث ہوا کرتے تھے لیکن قران مجید کا دامن آفاق گیر ہے۔

یہ آسمانی صحیفوں کے ایک طویل سلسلے کی آخری کڑی ہے۔ ایک کامل ضابطہ ہے۔ ایک عالمگیر شریعت ہے۔ ہماری طبعی، اخلاقی اور روحانی حالتوں کے لیے کامل راہنما ہے۔ اس میں انسانی زندگی کے ہر شعبے کی آبیاری کی گئی ہے۔ اس میں پہلی کتابوں کے زندہ علوم کو بھی سمیٹا گیا ہے اور دنیا کی آئندہ علمی راہبری کا سامان بھی ہے۔

مسلمانوں نے قرآن مجید کی اس راہنمائی کے مطابق اپنی زندگیوں کو ڈھالا اور ہر شعبۂ علم میں علوم و معارف کے دریا بہا دیے۔ انہوں نے اپنے بالکل ابتدائی دور ہی میں ہر علم کی ہزاروں ہزار کتابیں تصنیف و تالیف کیں اور بالآخر وہ دور بھی آگیا کہ علوم و فنون کی اس توسیع اور ترقی کے باعث حوالے کی متعدد کتابیں وجود میں آگئیں جن میں اس دور کی معلومات کی سہل الحصول تلخیص پیش کی گئی اور یوں بڑے بلند پایہ موسوعات نویس منظر عام پر آئے۔

موسوعات نویسی کا آغاز تو مسلمانوں نے کیا لیکن ہماری بد قسمتی کہ آج مغرب کے بیان و تحقیق کا انداز اتنا ترقی یافتہ اور مقبول ہو گیا ہے کہ خود ہم یہ سمجھنے لگے ہیں کہ انسائی کلوپیڈیا انہیں کی اختراع ہے۔ اس کی بڑی وجہ یہ ہے کہ اندلس کی تباہی، تاتاریوں کی یورش اور گزشتہ چودہ سو برس میں ایسے چھوٹے بڑے کتنے ہی انقلابات کا اسلامی دنیا کو سامنا کرنا پڑا اور علم و فن کی کیسی کیسی گراں مایہ متاع کتم عدم میں چلی گئی۔ پھر بھی خدا کا شکر ہے کہ کئی بڑے بڑے شاہکار آج بھی ہمارے پاس ہیں، مثلاً عقدالفرید۔ ابن عبد ربہ کی یہ تالیف ادب کی ایک گراں قدر انسائیکلوپیڈیا ہے جو ایک ہزار برس سے زیادہ عرصہ گزر جانے کے بعد آج بھی اسی طرح درخشاں و تاباں ہے۔ پھر ابن عبد ربہ کے ہم عصر ابوالنصر فارابی کی کتاب احصاء العلوم ہے جس کا نام اور کام دونوں ہی دائرۃ المعارف کے ہم قدم ہے۔ اس کے بعد رسائل اخوان الصفا کا نام لیا جا سکتا ہے، جس کے مکمل اجزا اگرچہ دستیاب نہیں تاہم اپنی موجودہ شکل میں بھی اسے آرٹ اور سائنس کی انسائیکلوپیڈیا کہا جا سکتا ہے۔ علیٰ ھذا الخوارزمی کی مفاتیح العلوم ایک بلند پایہ دائرۂ معارف ہے جس میں پندرہ عقلی اور نقلی علوم سے بحث کی گئی ہے۔

مسلمان موسوعات نویسوں کی فہرست اس پر تمام نہیں ہوتی۔ یہ تو ایک عظیم الشان تحریک کا محض آغاز تھا۔ اس کے بڑے بڑے موسوعات نویسوں کی قابل قدر کاوشیں ہمارے پاس موجود ہیں، مثلاً پانچویں صدی ہجری میں ابو حیان التوحیدی (صاحب المقابسات)، چھٹی صدی میں ابن الجوزی، ساتویں صدی میں امام فخرالدین الرازی اور بعد ازاں النویری، ابن فضل اللہ العمری، علامہ سیوطی، الوسی، التفتازانی، الشریف الجرجانی، المسعودی، یاقوت الحموی، حاجی خلیفہ، غرض یہ سلسلۃ الذہب کئی صدیوں پر محیط

www.besturdubooks.wordpress.com

نظر آتا ہے۔

اس ضمن میں عربی کے علاوہ اسلامی ممالک کی دوسری ترقی یافتہ زبانوں میں بھی کام ہوا اور اس دور میں جب مغرب جہالت کے اندھیروں میں بھٹک رہا تھا فارسی میں ابن سینا کے دانش نامۂ علائی' امام رازی کی ستینی' مسعود شیرازی کی درۃ التاج اور محمود آملی کی نفائس الفنون قابل ذکر ہیں۔ اسی طرح عالم اسلام کی تیسری اہم زبان ترکی میں شمس الدین سامی کی قاموس الاعلام تو ابھی پچھلی صدی ہی کا کارنامہ ہے جو اپنی ضخامت اور اہمیت دونوں کے اعتبار سے کتنی ہی کتابوں پر بھاری ہے۔

بایں ہمہ اردو' جسے برصغیر پاک و ہند میں بسنے والے تیس چالیس کروڑ مسلمانوں کی مذہبی اور تہذیبی روایات کا ترجمان ہونے کا دعوی ہے' اس نوعیت کی کتاب سے تہی دامن چلی آ رہی ہے۔ سچ پوچھیے تو اسلامی دائرہ معارف تو درکنار کسی عمومی موسوعات کو بھی ہمارے اہل قلم نے قابل توجہ نہیں گردانا حالانکہ مشرق کی دوسری زبانوں کا دامن اس سے خالی نہیں رہا' مثلاً چینی میں ہزاروں کراسوں پر مشتمل ایک ضخیم کتاب موجود ہے۔ مرہٹی کا مہاکوش تیئس جلدوں میں ملتا ہے۔ بنگالی کے موسوعات ستائیس جلدوں پر مشتمل ہیں۔ اور تو اور گورمکھی تک میں سات جلدوں پر مشتمل ایک ایسی کتاب موجود ہے۔

اردو کی یہ کم مائیگی اہل درد کو ایک مدت سے کھٹک رہی تھی۔ دراصل یہ کام کسی ایک فرد کے بس کا روگ بھی نہیں۔ اس کے لیے ایک جماعت اور کافی سرمائے کی ضرورت ہے' چنانچہ ۱۹۴۰-۱۹۴۱ء میں یونیورسٹی اورینٹل کالج کے پرنسپل مولوی محمد شفیع صاحب نے یہ تجویز پیش کی کہ پنجاب یونیورسٹی کے زیر اہتمام ایک ایسی دائرۂ معارف اسلامیہ اردو میں ترتیب کی جائے جو اسلامی تہذیب و ثقافت کے تمام پہلوؤں پر حاوی ہو' لیکن وہ زمانہ ایسا تھا کہ یونیورسٹی کے ارباب اقتدار کو اس پر آمادہ نہ کیا جا سکا اور یہ بیل منڈھے نہ چڑھ سکی۔

قیام پاکستان کے بعد جب ملت کے اجتماعی تقاضوں کو نئی زندگی ملی اور ان کی تکمیل کے لیے ایک تازہ ولولہ پیدا ہوا تو ڈاکٹر سید عبداللہ نے پنجاب یونیورسٹی کی توجہ ایک بار پھر اس تحریک کی طرف منعطف کرائی اور سنڈیکیٹ نے اس بار اردو دائرۂ معارف اسلامیہ کی تدوین کے منصوبے کی تکمیل کا بیڑا اٹھا لیا۔ مقصود یہ قرار پایا کہ اردو میں معلومات کا ایک ایسا مستند ذخیرہ فراہم ہو جائے جس کی طرف ہم اپنے مذہبی تصورات اور تہذیبی روایات' ملت کی مختلف اقوام کی تاریخ' اس کے مشاہیر کے سوانح حیات' مختلف اسلامی ممالک کے جغرافیائی کوائف اور وہاں بسنے والوں کے نسلی حالات کے متعلق اعتماد سے رجوع کر سکیں۔

یہ ایک بہت بڑا اور بہت دشوار کام تھا۔ ہمارے ہاں ایک طرف تو ایسے علماء و فضلاء کا قحط ہے جو اسلامیات کے ہر پہلو پر گہری نظر رکھتے ہوں' ہمہ گیر قابلیت کے حامل ہوں اور مشرق و مغرب دونوں کی نقطۂ نگاہ سے بخوبی آگاہ ہوں اور دوسری طرف ہمارے کتب خانوں میں وہ کتابیں دستیاب نہیں جو مستند مآخذ کا کام دے سکیں۔ اس طرح ایک طبع زاد دائرۂ معارف کی ترتیب و تدوین ہمارے وسائل سے ماورا نظر آئی' چنانچہ علمی مشکلات کے پیش نظر یہ طے پایا کہ اپنے منصوبے کی بنیاد اس کتاب پر رکھی جائے جو ڈچ رائل اکاڈمی کے زیر اہتمام لائیڈن سے انسائیکلوپیڈیا آف اسلام کے نام سے شائع ہوئی تھی۔ اس کا پہلا ایڈیشن چار جلدوں اور ایک تکملے پر مشتمل تھا۔ اس کی طباعت ۱۹۰۸ء میں شروع ہو کر ۱۹۳۸ء میں پایہ تکمیل کو پہنچی۔ در حقیقت یہ نامور مستشرقین کی تقریباً نصف صدی کی مشترکہ مساعی کا شاندار نتیجہ ہے۔ اس میں اسلام اور قبل اسلام کے مشہور افراد' مقامات' واقعات اور دنیا کے مختلف خطوں میں بسنے والی مسلم اقوام کے معتقدات اور تمدنی حالات پر منفرد مقالات لکھے گئے ہیں اور انہیں

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

حروف تہجی کے اعتبار سے ترتیب دیا گیا ہے۔ پھر ہر مقالے کے آخر میں مزید اور مفصل معلومات کی نشاندہی کے لیے مآخذ کی فہرست درج کر دی گئی ہے۔ یہ ایک حقیقت ہے کہ اسلامی موضوعات پر لائیڈن انسائیکلوپیڈیا سے وسیع تر کوئی تدوین دنیا کی زبانوں میں موجود نہ تھی' لہٰذا اسے عالم اسلام کے دانشوروں نے قدر کی نگاہوں سے دیکھا' چنانچہ حکیم الامت علامہ اقبال نے بھی مشہور ترک فاضل پروفیسر خلیل خالد بے کو ان کے ایک مکتوب کا جواب دیتے ہوئے مشورہ دیا کہ وہ انسائیکلوپیڈیا آف اسلام مستقل طور پر پیش نظر رکھیں۔

انسائیکلوپیڈیا ہمیشہ کسی مخصوص دور کی شان فضیلت کی عکاسی کرتی ہے اور وہ کسی مخصوص ذہنی نظام کی پیداوار ہوتی ہے۔ لائیڈن انسائیکلوپیڈیا مغربی علم و فضل کی پیداوار ہے اور ان لوگوں کے لیے لکھی گئی جو مغرب کی علمی روایات کے تنقیدی اصولوں کو قبول کر چکے ہیں۔ لہٰذا یہ کتاب من و عن ہمارے لیے کسی طرح قابل قبول نہیں ہو سکتی تھی کیونکہ مستشرقین ہزار معروضی نقطۂ نظر اختیار کریں وہ اپنے مخصوص ذہنی رویے اور مذہبی و سیاسی تعصبات سے آزاد نہیں ہو سکتے۔ ظاہر ہے کہ ایک اسلامی مملکت کے علمی ادارے کی طرف سے مسلمانوں کے لیے پیش کیا جانے والا دائرۂ معارف اسلامیہ غیر مسلموں کے نقطہ نظر کی رو سے مرتب نہیں کیا جا سکتا' چنانچہ لائیڈن انسائیکلوپیڈیا کو اپنے حلقۂ ناظرین کے معتقدات و تعصبات اور مذاق کے مطابق بنانا ناگزیر تھا۔ عربی اور ترکی زبانوں میں جب اس کے ترجمے کا کام شروع ہوا تھا تو وہاں اس مسئلے کا حل یہ نکالا گیا تھا کہ لائیڈن والوں سے اصل تالیف میں حک و اصلاح اور اطناب و ایجاز کی اجازت لے لی جائے۔ اردو دائرۂ معارف اسلامیہ کے سلسلے میں بھی یہی راستہ اختیار کیا گیا اور طے پایا کہ ترجمہ کرتے وقت جہاں جہاں کوئی بیان تاریخی واقعات اور اسلامی احساسات کے خلاف نظر آئے اس کو علمی اور تحقیقی اساس پر تبدیل کر دیا جائے۔

اردو دائرۂ معارف اسلامیہ کہنے کو تو ترجمہ ہے لیکن حقیقت میں یہ اصل انگریزی متن سے جداگانہ اور مستقل تصنیف بن گئی ہے۔ اس کی وجہ یہی نہیں کہ متن میں جا بجا قوسین کے درمیان حواشی کے ذریعے بہتر تحقیقی فضا پیدا کی گئی ہے جس کے نتیجے میں اس اردو کتاب کی روح خاص تبدیل ہو گئی ہے بلکہ اس سے بھی بڑی وجہ اس کے وہ اضافے ہیں جو نئے اور متعدد مقالات اور تعلیقات کی صورت میں شامل کیے گئے ہیں۔ موضوعات کے اعتبار سے بھی کافی اضافے ہوئے ہیں اور بالخصوص برصغیر سے متعلق مقالات کثیر تعداد میں بڑھائے گئے ہیں جس کے باعث اس میں بڑی وسعت پیدا ہو گئی ہے۔ مستشرقین کی پھیلائی ہوئی غلط فہمیوں اور غلط بیانوں کی تردید کے ساتھ ساتھ یہ بھی مدنظر رہا ہے کہ مختلف فرقوں کے اختلافات کو بے ضرورت یا بے بنیاد طور پر ابھارنے کے بجائے ان کو تاریخی اور معاشرتی پس منظر کے ساتھ عام مجلسی تحریکات کے طور پر پیش کیا جائے تاکہ امت مسلمہ کی اختلافی آرا کو صحیح تناظر میں دیکھا جا سکے۔

یہ بڑا ہی اہم اور محنت طلب کام تھا' لیکن مقام مسرت ہے کہ ارکان ادارہ کی مساعی مشکور ثابت ہوئیں اور اب یہ بات بڑے اعتماد سے کہی جا سکتی ہے کہ اگر لائیڈن انسائیکلوپیڈیا ایک عظیم کتاب تھی تو اس کا اردو متن ضروری تبدیلیوں اور اضافوں کے بعد ایک عظیم تر کتاب کی صورت میں ہمارے سامنے آیا ہے۔ اس کا پہلا قابل ذکر پہلو تو جیسا کہ بیان ہو چکا' یہ ہے کہ اردو متن میں انگریزی ایڈیشن سے مختلف اور وسیع مضامین مشرق و مغرب کے مستند فضلا سے براہ راست لکھوائے گئے۔ دوم' یہ کوشش کی گئی کہ تاریخی مضامین کا مواد حتی الامکان تاریخ طباعت تک مکمل ہو جائے تاکہ تاریخی تکمیل کا احساس منقطع نہ ہو۔ سوم' اسلام

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

کی اہم شخصیات اور عقائد و تصورات سے متعلق اہم مضامین یا تو نئے لکھوائے گئے یا بڑی حد تک بدل دیے گئے۔ چونکہ اسلام کی برگزیدہ ہستیوں کے مرتبے کا صحیح تعین مطلوب تھا اس لیے حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اور دیگر مقدسین پر بھی مسلمان فضلا اور ارکان ادارہ کی مدد سے بالکل نئے اور متعدد مضامین شامل کیے گئے یا موجودہ مقالات یکسر بدل دیے گئے۔ چہارم' انگریزی متن کی جو عبارتیں ہمارے تہذیبی ذوق اور تاریخی روایات سے متصادم تھیں انہیں تبدیل کر دیا گیا۔ پنجم' برصغیر پاک و ہند کی درجہ اول کی شخصیات نیز اس خطے سے متعلق تاریخی و جغرافیائی اور ادبی و لسانی موضوعات کا معتدبہ اضافہ ہوا اور ایسے خالص پاکستانی موضوعات بھی جو انگریزی متن میں موجود نہ تھے کافی تعداد میں شامل کر لیے گئے۔ ششم' اسلامی زبانوں اور پاکستانی زبانوں اور ان کے ادب پر سیر حاصل مضامین شامل کیے گئے۔ ہفتم' ترکی موضوعات کے بارے میں ترکی انسائیکلوپیڈیا آف اسلام کے بہت سے اہم مضامین براہ راست ترجمہ کرا کے شامل کیے گئے۔ اسی طرح عربی ترجمے سے بھی براہ راست استفادہ کیا گیا۔ ہشتم' معاصر اسلامی ممالک کے بارے میں مقالات پر خاص توجہ دی گئی ہے کیونکہ پاکستان کے نقطۂ نظر سے بین الملکی اتحاد کے لیے یہ امر ضروری تھا۔ نہم' ہزارہا مواقع پر سنین اور افراد و اماکن کے ناموں سے متعلق انگریزی متن کے سہو اور اغلاط کی تصحیح کی گئی اور کتابیات میں اضافہ کیا گیا۔ دہم' قرآن مجید' اسلام' مسجد' سیرت نبوی" اسلامی علوم و فنون اور پاکستان پر مفصل اور سیر حاصل خصوصی مقالے تیار کیے گئے۔ اسی طرح نامور صحابۂ کرام' ائمۂ عظام اور اولیاء و مشائخ پر الگ الگ مقالے تحریر کیے گئے۔ اردو دائرہ معارف کی یہ امتیازی خصوصیات دیکھ کر پیر حسام الدین راشدی بے اختیار کہہ اٹھے تھے کہ "پاکستان میں فقط یہی ایک کام سنجیدہ' پاکیزہ' دائمی رہنے والا اور علمی طور سے سب کو زندہ رکھنے والا ہوا ہے۔"

لائیڈن انسائیکلوپیڈیا کا عربی' ترکی اور فارسی زبانوں میں بھی ترجموں کا آغاز ہوا تھا لیکن مصر' ترکیہ اور ایران کے داخلی حالات کے باعث یہ مساعی منقطع ہو گئیں۔ اب ان سب کی قائم مقامی اردو دائرۂ معارف اسلامیہ کر رہا ہے اور یہ پاکستان اور اردو زبان کا ایسا شرف ہے جس پر بجا طور پر ناز کیا جا سکتا ہے۔

ہم اسے انتہائی انکسار کے ساتھ علمی دنیا کی خدمت میں پیش کر رہے ہیں۔

سید امجد الطاف

رئیس ادارہ
و صدر شعبہ اردو دائرۂ معارف اسلامیہ

پنجاب یونیورسٹی'
لاہور' ۲۔ اکتوبر ۱۹۹۳ء

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

جملہ حقوق بحق پنجاب یونیورسٹی محفوظ ہیں
مقالہ نگار یا کسی اور شخص کو کلی یا جزوی طور پر اس کا
کوئی مقالہ یا تعلیقہ یا اس کے کسی حصے کا ترجمہ
شائع کرنے کی اجازت نہیں

بار اول اکتوبر ۱۹۹۳ء

سال طباعت : ۱۹۹۳/۱۴۱۴ء
مقام اشاعت : لاہور
ناشر : محمد سعد الدین ، رجسٹرار ، دانش گاہ پنجاب ، لاہور
اشاریہ :-
طابع : رشید اقبال
مطبع : رشید اقبال پرنٹرز ، ۲ - میکلوڈ روڈ ، لاہور
سرورق و حرف آخر :-
طابع : میر افضل میر
مطبع : میر انٹر پرائزز ، ۷ فیاض روڈ - نئی انارکلی - لاہور

www.besturdubooks.wordpress.com

besturdubooks.wordpress.com

Urdū

Encyclopædia of Islām

Under the Auspices

of

THE UNIVERSITY OF THE PANJAB

LAHORE

Vol. XXIV

(INDEX)

1414/1993

www.besturdubooks.wordpress.com